Ta lə Luwə Kunmindɨ kɨ Sigɨ

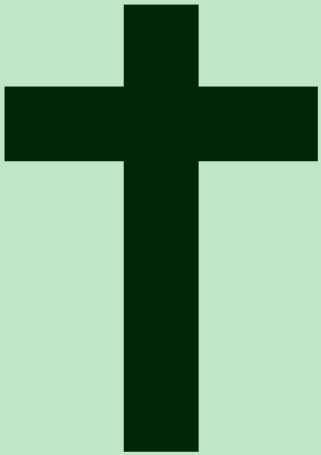

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindɨ kɨ Sigɨ

New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 2 May 2025 from source files dated 3 May 2025
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye 1
Markɨ 44
Lukɨ 71
Jan 115
Kulə'gɨ lə njekawkulə'gɨ 147
Rɔman'gɨ 186
1 Korentɨ'gɨ 205
2 Korentɨ'gɨ 222
Galatɨ'gɨ 233
Epejɨ'tɨ 240
Pilipɨ'gɨ 247
Kolosɨ'gɨ 252
1 Tesalonikɨ'gɨ 257
2 Tesalonikɨ'gɨ 261
1 Timote 264
2 Timote 270
Titɨ 274
Pilemon 277
Ebirə'gɨ 279
Jakɨ 294
1 Piyər 299
2 Piyər 304
1 Jan 308
2 Jan 313
3 Jan 314
Judɨ 315
Ta Nya'gɨ Kikiyə kɨ Tekidɔ'a 317

Poyta kɨ majɨ kɨ
Matiye
ndangɨ
Ta kɨ dɔ Poyta’tɨ kɨ majɨ kɨ Matiye ndangɨ

Makitu kin ɔr’je Poyta kɨ majɨ tokɨ Jeju in Njekajɨ kɨ ndɔkɨ Luwə un ndu’ne ene n’a n’adɨ’je kaa ə adɨ kaa tɔ kin. Matiye tɔjɨ’je tokɨ kojɨ Jeju Kirisitɨ tɔlta kunndu’gɨ kɨ toi me Kunmindɨ’tɨ kɨ kɔkɔ. Ningə Jeju in de kɨ Luwə mbət’ə in Ngonn Luwə kɨ isɨ kumngayira kɨ ndɔ’gɨ.

Makitu Matiye el’je poy nya’gɨ kɨ Jeju ra’de, tumginn’ə lo koj’o’tɨ bitɨ te’n dɔboy mbər’tɨ kɨ ində adɨ njendo’gɨ li’ə. In ndigɨ kelta dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ kɨ rai nya ɔjidɔ kisikidɔtaa lə Jeju el, nan ndigɨ mannajɨ dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ Jeju ra num, nyando’gɨ li’ə num tɔ. Nya’gɨ kɨ joo kin ə Matiye ɔsi kagɨ dɔ’tɨ me makitu’tɨ lə’ne. Matiye tudə kunəta’gɨ kɨ Jeju ndo ɔjidɔ Konɓe lə Luwə me kunəta’gɨ’tɨ asɨ ginn mi be: 1) nyando kɨ dɔ mbal’tɨ (Rowninn’ə 5-7); 2) ta kɔjɨ kɨ njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo (10); 3) kujita kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə (13); 4) in ri’gɨ ə kadɨ de ra ta kin ə njendo’tɨ (18); 5) re konɓe (25).

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Ginn kaw kɨ kojɨ Jeju Kirisitɨ 1-2. Batəm lə Jeju kɨ nan kɨ Su nan’a 3-4. Nyando kɨ dɔ mbal’tɨ 5-7. Nya’gɨ kɨ dum ra kɨ Jeju ra’de 8-9. Jeju ulə njendo’gɨ lə’ne 10. Ta’gɨ kɨ el kɨ nje tanrɔ’gɨ 11-12. Kujita’gɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə 13. Nya’gɨ kɨ dum ra kɨ ta’gɨ kɨ wal kɨ Parisɨ’gɨ 14-17. In ri’gɨ ə kadɨ de ra ta kin ə njendo’tɨ 18. Kin Galile’tɨ bitɨ te kɨ Jerujalem’tɨ 19-23. Re lə konɓe 24-25. Kon, koy kɨ te lo koy’tɨ lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju
(Luk 3.23-38)

1 Ginn kaw lə Jeju Kirisitɨ kɨ ngonnkaw *Dabidɨ, kɨ ngonnkaw *Abiraham ə to kin:
2 Abiraham ojɨ *Isakɨ, Isakɨ ojɨ *Jakobɨ, Jakobɨ ojɨ Juda kɨ ngannkon’a’gɨ.
3 Juda in kɨ Tamar oji Peresɨ kɨ Jara, Peresɨ ojɨ Esirom, Esirom ojɨ Aram,
4 Aram ojɨ Aminadabɨ, Aminadabɨ ojɨ Nason, Nason ojɨ Salmon,
5 Salmon in kɨ Rahabɨ oji Bowajɨ, Bowajɨ in kɨ Rutɨ oji Obedɨ, Obedɨ ojɨ Jese,
6 Jese ojɨ ngar Dabidɨ.
Dabidɨ taa ne Uri ojɨ’n Salomon,
7 *Salomon ojɨ Robowam, Robowam ojɨ Abiya, Abiya ojɨ Asa,
8 Asa ojɨ Jojapa, Jojapa ojɨ Joram, Joram ojɨ Ojiyasɨ,
9 Ojiyasɨ ojɨ Jowatam, Jowatam ojɨ Akajɨ, Akajɨ ojɨ Ejəkiyasɨ,
10 Ejəkiyasɨ Ojɨ Manasa, Manasa ojɨ Amon, Amon ojɨ Jojiyasɨ,
11 Jojiyasɨ ojɨ Jekoniyasɨ kɨ ngannkon’a’gɨ. Dɔkagilo’ə’tɨ kin ə uwəi de’gɨ kɨ Jerujalem awi se’de ɓər Babilon’tɨ*.
12 Lokɨ awi se’de Babilon’tɨ, Jekoniyasɨ ojɨ Salatiyel, Salatiyel ojɨ Jorobabel,
13 Jorobabel ojɨ Abiyudɨ, Abiyudɨ ojɨ Eliyakim, Eliyakim ojɨ Ajɔr,
14 Ajɔr ojɨ Sadokɨ, Sadokɨ ojɨ Akim, Akim ojɨ Eliyudɨ,
15 Eliyudɨ ojɨ Eliyajar, Eliyajar ojɨ Matan, Matan ojɨ Jakobɨ,
16 Jakobɨ ojɨ Jisepɨ kɨ ngaw Mari. Ningə Mari ojɨ Jeju kɨ ɓari’ə Kirisitɨ, *De kɨ Luwə mbət’ə.
17 Ulə ngirə dɔ Abiraham’tɨ bitɨ te’n dɔ Dabidɨ’tɨ, ginn kojɨ in dɔgɨ gidə in sɔ, ə in dɔ Dabidɨ’tɨ bitɨ kaw ɓər Babilon’tɨ, in ginn kojɨ dɔgɨ gidə sɔ, taa in dɔ kaw ɓər Babilon’tɨ bitɨ kojɨ Kirisitɨ’tɨ, in ginn kojɨ dɔgɨ gidə in sɔ tɔ.

Kojɨ Jeju
(Luk 2.1-7)

18 Gorow kojɨ Jeju Kirisitɨ ə to kin. Kon’a Mari in njenduwə lə Jisepɨ kɨ uwə dɔ’a. Ningə, lokɨ ingəi nan dene kɨ dingəm el ɓay ə, Mari in səm kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə.
19 Lo kin’tɨ non be, Jisepɨ kɨ njenduwə lə Mari, in de kɨ dana, ndigɨ kadɨ n’elta kin kɨ taga n’ulə’n rɔsɔl dɔ Mari’tɨ el, adɨ ɔjɨ me’ne’tɨ kadɨ n’inyəi nan kɨ Mari gidɨ kuwə par.
20 Lokɨ ɔjɨ ta kin be me’ne’tɨ ningə, malayka lə Burəɓe te bus me nii’tɨ el’ə ene: «Jisepɨ, ngonnkaw Dabidɨ, ɓol el kadɨ taa Mari ne’i’tɨ, tadɔ ngonn kɨ to me’i’tɨ kin, in ngonn kɨ re kɨ gorow lə Ndil Luwə.
21 Mari a ojɨ ngonn kɨ dingəm, ningə a ində tɔ’a nan Jeju, tadɔ in ə in de kɨ a ajɨ de’gɨ lə’ne me majel’gɨ’tɨ lə’de.»

---

* **1:11 1.11** 2 Ngar’gɨ 24.12-16

22 Nya’gɨ kin pətɨ a rai nya be kadɨ ta kɨ Burəɓe el kɨ ta njekeltakita’a’tɨ kete nu kin tɔlta’ne.
23 Burəɓe el ene:
«Oyi ngonn kɨ mandɨ kɨ gər dingəm el ɓay a in səm,
A ɔjɨ ngonn kɨ dingəm,
Ningə a ɓari’ə Emanuwel,
Kɨ kɔr ginn’ə nan: “Luwə in se’je[†]”.»
24 Lokɨ Jisepɨ ndəl dɔ ɓi’tɨ, ra tokɨ malayka lə Burəɓe el’n’ə, adɨ taa Mari ne’ne’tɨ, re si’ə kəy.
25 Nan gər’ə kɨ dene kɨ dingəm’tɨ el, bitɨ kadɨ Mari ojɨ’n ngonn. Ojɨ ngonn kɨ dingəm, adɨ Jisepɨ ində tɔ’a nan Jeju.

2

Nje nyagər’gɨ kɨ dɔ mee’gɨ’tɨ rei oyi Jeju

1 Oji Jeju Betilehem[*], dɔnangɨ kɨ Jude’tɨ, dɔkagilo konɓe’tɨ lə ngar Erodɨ. Go koj’o’tɨ, nje nyagər’gɨ kɨ dɔ mee’gɨ’tɨ, in lo kuwə kadɨ’tɨ rei Jerujalem,
2 ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipɨ’gɨ kɨ oji’ə kin in ra be ə? J’oo mee li’ə te lo kuwə kadɨ’tɨ ə jɨ re kadɨ j’ɔsi məkəsɨ’je nanga non’a’tɨ.»
3 Lokɨ Ngar *Erodɨ oo ta kin, me’ə gangɨ mann, nan’tɨ kɨ de’gɨ kɨ Jerujalem’tɨ ba pətɨ.
4 Be ə, ngar kaw kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə, dəji’de ke lo kɨ ra be ə a oji Kirisitɨ’tɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət’ə wa?
5 Ə eli’ə eyina: «A oji’ə Betilehem’tɨ, dɔnangɨ kɨ Jude’tɨ, tadɔ ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ el ə to kin:
6 “In de’gɨ kɨ Betilehem kɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ Juda,
Kadɨ in gəri tokɨ rɔta’tɨ,
Be lə’se in kɨ nda’a goto el jagɨ dann ɓebo’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ kɨ Jude’tɨ, kɨ nda’de to’tɨ,
Tadɔ ngar kɨ njekɔrnon de’gɨ lə’m, Isirayel’gɨ a te dann’se’tɨ[†].”»
7 Lo kin’tɨ, Erodɨ ɓar nje nyagər’gɨ kɨ dɔ mee’gɨ’tɨ gidɨ kuwə, dəji’de ke dɔkagilo kɨ ra inɓe bangɨ ə mee te’n wa?
8 Ningə go’tɨ, ulə’de Betilehem’tɨ ene: «Ai dəji ta kɨ rɔta’tɨ dɔ ngonn’tɨ kin. Lokɨ ingəi’ə ningə, rei eli’m’in adɨ m’in kaa m’aw m’ɔsɨ məkəsɨ’m nanga non’a’tɨ tɔ.»
9 Go ta’tɨ lə ngar kin ningə, nje nyagər’gɨ osi dɔ row’tɨ isɨ awi. Ə lokɨ isɨ awi ningə nyɨ oyi mee kɨ oyi’ə lo kuwə kadɨ’tɨ kakin ə ra njiyə non’de’tɨ. Njiyə re te dɔ kəy’tɨ kɨ ngonn to’tɨ ningə, ra lokatɨ.
10 Lokɨ oyi mee kin, rɔ’de nəl’de ngayn.
11 Ə uri me kəy’tɨ ningə, oyi ngonn in kɨ kon’a Mari, ningə ɔsi məkəsɨ’de nanga, piti’ə. Go’tɨ, tei ta ɓɔl’gɨ lə’de, adi’ə ɔr, kɨ ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ majɨ, kɨ nom kagɨ.
12 Go nya’gɨ’tɨ kin, Luwə el’de me nii’tɨ kadɨ təli gogɨ kɨ row kɨ dɔ Erodɨ’tɨ el. Be ə, təli awi ɓe lə’de kɨ row kɨ rangɨ.

Anyi nan kɨ Jeju awi si’ə Ejipitɨ

13 Lokɨ nje nyagər’gɨ awi ningə, malayka lə Burəɓe te me nii’tɨ el Jisepɨ ene: «Ində taa un ngonn in kɨ kon’a, ə anyi aw se’de Ejipitɨ. Aw sɨ’tɨ non bitɨ kadɨ m’in m’el’i ɓay taa in təl re se’de, tadɔ Erodɨ a sangɨ kadɨ n’tɔl ngonn kin.»
14 Jisepɨ ində taa kondɔ’tɨ non, un ngonn in kɨ kon’a, ningə anyi aw se’de Ejipitɨ’tɨ.
15 Sɨ’tɨ non bitɨ koy Erodɨ, adɨ ta kɨ Burəɓe el kɨ ndu njekeltakita’a’tɨ ene: «M’ɓar ngonn’m kadɨ te me ɓe’tɨ kɨ Ejipitɨ kɔ[‡]» kin tɔlta’ne.

Erodɨ tɔl ngann’gɨ kɨ kasɨ me ɓe’tɨ kɨ Betilehem

16 Lokɨ Erodɨ oo kadɨ nje nyagər’gɨ ədi’ə, wongɨ ra’a ngayn. Wongɨ ra’a adɨ un ndu’ne kadɨ tɔli ngann’gɨ kɨ kasɨ kɨ in dɔ ɓal kɨ joo’tɨ təl kɨ nanga ne pətɨ me ɓe’tɨ kɨ Betilehem, kɨ ngann ɓe’gɨ kɨ gidɨ’tɨ. Ɓal kin in kigo dɔkagilo’tɨ kɨ nje nyagər’gɨ ɔji’ə’n’ə.
17 Be ə, ta lə njekeltakita Luwə’tɨ Jeremi, kɨ el tɔl’n ta’ne. Jeremi ene:
18 «Ndu’de ɓar me ɓe’tɨ kɨ Rama,
non’gɨ kɨ ndingərɔ’gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn.
Rasel non ngann’ne’gɨ,
Ndigɨ kadɨ de sɔl me’ne el,
Tadɔ gotoi[§].»

Jisepɨ təl Ejipitɨ aw Najaretɨ

[†] **1:23 1.23** Eja 7.14 [*] **2:1 2.1** 1 Samiyel 16.1 [†] **2:6 2.6** Mis 5.1 [‡] **2:15 2.15** Oje 11.1 [§] **2:18 2.18** Jeremi 31.15

19 Lokɨ Erodɨ oy nga ningə, go koy'o'tɨ, malayka lə Burəɓe te kɨ rɔ Jisepɨ'tɨ, Ejipitɨ'tɨ
me nii'tɨ, el'ə ene:
20 «Ində taa, un ngonn kɨ kon'a, ə təli awi dɔnangɨ Isirayel'tɨ gogɨ, tadɔ de'gɨ kɨ isɨ
sangi kadɨ n'təli ngonn kaa oyi nga.»
21 Jisepɨ ində taa, un ngonn kɨ kon'a, ə təli awi dɔnangɨ Isirayel'tɨ gogɨ.
22 Nan lokɨ oo kadɨ Arkelosɨ onɓe dɔ Jude'tɨ tor baw'ne Erodɨ'tɨ, ɓol ra'a kadɨ aw
Jude'tɨ. Be ə, Luwə el'ə me nii'tɨ ad'a aw Galile'tɨ yo.
23 Aw isɨ me ɓebo'tɨ kɨ ɓari'ə Najaretɨ. Be kadɨ ta kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ eli
eyina: «A ɓari'ə de kɨ Najaretɨ'tɨ kin təl'n ta'ne.»

3

Jan kɨ njera de'gɨ batəm
(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

1 Ɓal'gɨ dər go'tɨ, Jan Batisɨ te, iləmbər diləlo'tɨ kɨ Jude ene:
2 «Inyəi gorow njiyə'se'gɨ kɨ majel kɔ, tadɔ Konɓe lə Luwə in ndəkba.»
3 Jan Batisɨ ə, in de kɨ njekeltakita Luwə'tɨ Ejay elta dɔ'a'tɨ ene: «Ndu de madɨ ɓar
diləlo'tɨ ene:
"Rai gorow lə Burəɓe!
Rai gorow li'ə adɨ ra njururu*!"»
4 Jan ulə ku kɨ in kɨ ra kɨ bin jambal rɔ'ne'tɨ, ningə dɔ me'ne kɨ ndar tɔ. Nyakusɔ'a in
giwiri'gɨ kɨ təjɨ.
5 De'gɨ kɨ ɓebo Jerujalem'tɨ, kɨ dɔnangɨ Jude'tɨ pətɨ, kɨ dɔnangɨ kɨ kadɨ ba Jurden'tɨ
pətɨ, rei rɔ Jan'tɨ.
6 Rei tɔri ndu'de dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de, adɨ Jan ra'de batəm me ba Jurden'tɨ.
7 Lokɨ Jan oo adɨ *Parisɨ'gɨ kɨ *Sadusɨ'gɨ ngayn rei kadɨ ra'de batəm ningə, el'de ene:
«Ingɨ kɨ mann'se majel to mann lii pir'gɨ be kam, nan ɔjɨ'se row kadɨ anyinan wongɨ lə
Luwə kɨ a re ə?
8 Majɨ kadɨ kulə ra'se tɔjɨ kadɨ in de'gɨ kɨ inyəi gorow njiyə'se kɨ majel kɔ.
9 Ningə, kadɨ inyəi ta kɔjɨ me'se'tɨ kene: "J'in ngann kaw Abiraham." Tadɔ, adɨ m'el'se,
Luwə asɨ kadɨ a təl gajɨ mbal'gɨ kam ngann kaw Abiraham'tɨ kare.
10 Kɨ ngɔsine kin, kungə in ndəkba kadɨ tugə kagɨ'gɨ ngirə'de'tɨ gangɨ nga. Kagɨ kɨ ra
kɨ andɨ majɨ el ə, a tugəi'ə kadɨ iləi'ə me por'tɨ kɔ.
11 M'in, m'ra'se batəm me mann'tɨ, kadɨ tɔjɨ tokɨ inyəi gorow njiyə'se'gɨ kɨ majel kɔ,
nan de kɨ a re go'm'tɨ, in nje tɔgɨ kɨ utə'm sanyi. M'asɨ kadɨ sa kɨ nja'a'tɨ kaa m'ɔr el. In
a ra'se batəm me Ndil Luwə'tɨ, kɨ me por'tɨ.
12 Uwə keh to nya ji'ne'tɨ kadɨ to'n kandɨ ko kɨ majɨ, ɔy me dam'tɨ, ningə ulə tisə por.
In por kɨ a oy el ratata.»

Jeju ra batəm
(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

13 Lo kin'tɨ non, Jeju in Galile'tɨ, re ta ba Jurden'tɨ rɔ Jan'tɨ, kadɨ ra'a batəm.
14 Nan Jan ge kɔdɨ el, adɨ el ene: «In m'in ə kadɨ in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl
re rɔ'm'tɨ kadɨ m'ra'i batəm ɓay tɔ wa?»
15 Nan Jeju el'ə ene: «Kɨ ngɔsine kin, in ra be, tadɔ in kigo'ə kin ə j'a jɨ təl'n ta ndigɨ
lə Luwə.» Be ə, Jan ndigɨ dɔ'tɨ, ra'a'n'ə batəm.
16 Lokɨ Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'tɨ ningə, low'ə'tɨ non, dɔran te ta'ne, adɨ
oo Ndil Luwə risɨ to dər dum be re isɨ dɔ'a'tɨ.
17 Ningə, ndu ta madɨ te dɔran'tɨ, ene: «In kam in Ngonn'm njendigɨ lə'm, kɨ rɔ'm
nəl'm dɔ'a'tɨ ngayn.†»

4

Su nan Jeju
(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

1 Go'tɨ, Ndil Luwə ɔrnon Jeju aw si'ə diləlo'tɨ, kadɨ Su nan'a.
2 Jeju ɔgɨ rɔ'ne nyakusɔ, kondɔ dɔsɔ kɨ kadɨ, dɔsɔ, ə go'tɨ ɓo ra'a.
3 Lo kin'tɨ, Su, njenan de'gɨ ɔtɨ re rɔ'a'tɨ, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adɨ mbal'gɨ
kin təli mapa adɨ m'oo.»
4 Ə Jeju ilə'tɨ ene: «Ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: De a isɨ kɨ dɔ'ne taa kɨ takul
nyakusɔ par el, nan kɨ takul ta'gɨ pətɨ kɨ tei ta Luwə'tɨ tɔ*.»

---

* **3:3 3.3** Ejay 40.3 † **3:17 3.17** Pa'gɨ 2.7; Ejay 42.1 * **4:4 4.4** Ndukun ki nja joo 8.3

5 Gɔ’tɨ, Su aw kɨ Jeju me ɓebɔ’tɨ kɨ Jerujalem, kɨ in ɓebo kɨ to ta dangɨ tadɔ Luwə, aw
si’ə jam dɔ Kəy’tɨ lə Luwə taa,
6 ningə el’ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji’i taa osɨ adɨ m’oo. Tadɔ ndangi me
makitu’tɨ lə Luwə eyina: “Luwə a adɨ ndu’ne malayka’gɨ lə’ne kadɨ a lai’nu dala ji’de’tɨ,
kadɨ nja’i tugə mbal el[†]”.»
7 Jeju təl el’ə ene: «Ndangi me makitu’tɨ lə Luwə tɔ eyina: A nan Burəɓe Luwə lə’i
el[‡].»
8 Su təl aw kɨ Jeju dɔ mbal’tɨ kɨ ngal taa ngayn ɓay, ɔj’ɔ konɓe’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ,
kɨ nyakingə’gɨ kɨ me’tɨ,
9 ningə el’ə ene: «M’a m’ad’i nya’gɨ kin pətɨ, lokɨ re ɔsi məkəs’i nanga non’m’tɨ ə ulə
tɔjɨ dɔ’m’tɨ.»
10 Jeju təl el’ə ene: «In *Satan, ɔtɨ kɔ sanyi. Tadɔ ndangi me makitu’tɨ lə Luwə eyina:
“A ɔsikurə Burəɓe Luwə’tɨ lə’i, ningə in kɨ kar’ne ba par ə a re non’a’tɨ kadɨ in gos’o[§].”»
11 Be ə, Su inyə Jeju ə ɔtɨ aw. Ningə malayka’gɨ rei rɔ Jeju’tɨ, rai si’ə.

Jeju iləmbər Poyta kɨ majɨ Galile’tɨ
(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

12 Dɔkagilo madɨ, uwəi Jan dangay’tɨ, ə Jeju oo ta’a ningə, təl ɔr rɔ’ne aw Galile’tɨ.
13 Nan kin ə, inyə ɓebo kɨ Najareti, ə aw isɨ Kapernayim’tɨ yo. Kapernayim kɨ in ɓebo
kɨ ra kadɨ ba’tɨ kɨ Galile, dɔnangɨ’tɨ lə Jabulon ge kɨ Nepitali ge.
14 Be kadɨ tɔlta ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ Ejay el ene:
15 «In de’gɨ kɨ Dɔnangɨ Jabulon’tɨ kɨ dɔnangɨ Nepitali’tɨ,
Kɨ sii ndəkba kadɨ babo’tɨ,
Gidɨ ba Jurden’tɨ,
In de’gɨ kɨ dɔnangɨ Galile’tɨ,
Kɨ in de’gɨ kɨ in Juwipɨ’gɨ el!
Uri mbi’se oyi:
16 De’gɨ kɨ kete sii lo kɨ ndul’tɨ,
Oyi kunjɨ kibo,
Ningə de’gɨ kɨ kete sii ɓe lə yo,
Kɨ in lo kɨ ndul kururu,
Lo kunjɨ te dɔ’de’tɨ[*].»
17 Dɔ gangɨ lowə’tɨ kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə’se’gɨ kɨ majel
kɔ, tadɔ Konɓe lə Luwə in ndəkba rɔ’se’tɨ.»

Njendo’gɨ kɨ dɔkete kɨ Jeju ɓar’de
(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

18 Ndɔ kare, Jeju ra njiyə kadɨ babo’tɨ, kɨ Galile ningə oo ngannkon’a’gɨ joo: adɨ in
Simon kɨ ɓari’ə Piyər ingɨ kɨ ngonnkon’ne Andire kɨ in njendon kanjɨ’gɨ, a iləi bandɨ me
mann’tɨ.
19 Jeju el’de ene: «Rei gɔ’m’tɨ adɨ m’ndɔ’se, kadɨ in təli nje sangi de’gɨ adɨ m’in kadɨ
ingəi kajɨ.»
20 Kalangiba, inyəi bandɨ’gɨ lə’de, ə awi uni go Jeju.
21 Jeju ɔtɨ kɨ kete nden ningə, oo ngannkon’nan’gɨ kɨ rangɨ joo: Jakɨ in kɨ Jan kɨ in
ngann lə Jebede, sii me to’tɨ kɨ baw’de, isɨ rai go bandɨ’gɨ lə’de, ə ɓar’de.
22 Lokɨ Jeju ɓar’de ningə, kalangɨ ba, inyəi baw’de Jebede kɨ to, ə awi uni go Jeju.
23 Jeju njiyə dɔnangɨ Galile’tɨ ba pətɨ, ndo nya de’gɨ me kəykawnan’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ,
iləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə, taa ajɨ njemonyi’gɨ kɨ njerɔto’gɨ kɨ dann
de’gɨ’tɨ tɔ.
24 Tɔɓar li’ə sanan dɔnangɨ’tɨ kɨ Siri ba pətɨ, adɨ rei kɨ de’gɨ pətɨ kɨ rɔ’de ra’de,
njerɔto’gɨ kɨ dangɨ dangɨ, nje kɨ ndil’gɨ kɨ majel rai’de ge, njedamsil’gɨ ge kɨ njerɔkoy
njururu’gɨ ge, adɨ ajɨ’de.
25 Bulə de’gɨ ngayn rei go Jeju’tɨ. Nje kin dɔnangɨ Galile’tɨ ge, dɔnangɨ Ɓebo’gɨ’tɨ kɨ
Dɔgɨ ge, ɓebo Jerujalem ge, kɨ dɔnangɨ Jude’tɨ ge, kɨ dɔnangɨ kɨ gidɨ ba Jurden’tɨ ge.

5

Jeju ndo nya njendo’gɨ lə’ne dɔ mbal’tɨ
(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

1 Lokɨ Jeju oo bulə de’gɨ kin ningə, ɔtɨ aw isɨ dɔ mbal’tɨ, adɨ njendo’gɨ li’ə rei rɔ’a’tɨ.
2 Lo kin’tɨ, Jeju ilə rɔ’ne ndo nya de’gɨ ene:

---

† **4:6 4.6** Pa’gɨ 91.11-12 ‡ **4:7 4.7** Ndukun kɨ nja joo 6.16 § **4:10 4.10** Ndukun kɨ nja joo 6.13 * **4:16 4.16** Ejay 8.23, 9.1

Maji ki rɔta'ti
(Luk 6.20-26)
3 «Majikur in lə nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwə'ti,
tadɔ Konɓe lə Luwə in yan'de.
4 Majikur in lə nje ki isi nonyi ɓone,
tadɔ lo ti ə Luwə a sɔl me'de.
5 Majikur in lə nje ki sɔli lɔm lɔm,
tadɔ Luwə a adi'de dɔnangi kadikare'ti.
6 Majikur in lə nje ki ɓo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti,
tadɔ lo ti ə a ndanni.
7 Majikur in lə nje ki isi oyi kumtondoo lə de'gi,
tadɔ Luwə a ra se'de maji.
8 Majikur in lə nje ki me'de in kare dɔ Luwə'ti,
tadɔ a oyi Luwə ki kum'de.
9 Majikur in lə nje ki isi sangi row lapiya,
tadɔ a ɓari'de ngann'gi lə Luwə.
10 Majikur in lə nje ki de'gi isi adi'de kon tadɔ nyara ki dana,
tadɔ Konɓe lə Luwə in yan'de.
11 Majikur in lə'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita dɔ'se'ti ge tadɔ lə'm.
12 Rai rɔnel, tiləi kole, tadɔ nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tɔ.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki dɔnangi'ti
(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)
13 «Ingi ə in kati ki dɔnangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi ɓay wa? Maj'a goto nga; a ɓuki'ə kɔ gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi dɔ'ti par nga.
14 «Ingi ə in kunji ki dɔnangi'ti. Ningə ɓebo ki indəi'ə dɔ mbal'ti taa, asi kadi a iyə rɔ'ne el.
15 De a ində por lambi'ti re'n kəy ə dow ngo dɔ'ti el. A ində dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo.
16 Be tɔ ə, kadi de'gi pəti oyi kunji lə'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi tɔji dɔ Baw'se Luwə'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti lə Luwə
17 «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi lə *Moji eke ta lə njekeltakita Luwə'ti el. M're tadɔ buji'de el, nan m're tadɔ tɔl ta'de yo.
18 Toki rɔta'ti, m'el'se, kete non kadi dɔran in ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti lə Luwə ki ndangi ki a ɔr kɔ goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya.
19 De ki aldɔ ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tɔ ningə, a in ki du ngayn me Konɓe'ti lə Luwə tɔ. Nan de ki təl rɔ'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konɓe'ti lə Luwə.
20 Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana lə'se utə nya njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konɓe'ti lə Luwə el.

Nyando ki dɔ wongi'ti
(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)
21 «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: "A tɔl de el,* de ki tɔl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti."»
22 Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne "mbo", maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo lə Juwipi'gi; ə de ki ɓar ngonnkon'ne "man", maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti.
23 Kin ə aw ki kadikare lə'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo dɔ'ti kadi ngonnkon'i aw sə'i ki ta madi ningə,
24 maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə ɓay taa in təl re un kadikare lə'i adi Luwə.
25 «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti ɓay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti.
26 Toki rɔta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi ɓay taa a inyəi'nu taa.

* **5:21 5.21** Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17

Nyandɔ kɨ dɔ kuwə marum'tɨ
(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)
27 «In gəri ndu kɨ el ene: "A uwə marum el[†]," kin majɨ.
28 Nan m'in m'el'se: "De kɨ gon dene kɨ kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'tɨ nga."
29 Kin ə kum'i kɨ dɔjikɔl'i'tɨ rai adɨ osɨ me majel'tɨ ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tadɔ in sotɨ kadɨ ngonn rɔ'i kare goto, utə kadɨ iləi darɔ'i ba pətɨ me por'tɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
30 Kin ə ji kɔl'i rai adɨ osɨ me majel'tɨ ə, in gang'a ilə kɔ sanyi. Tadɔ, in sotɨ kadɨ ngonn darɔ'i kare goto, utə kadɨ iləi darɔ'i ba pətɨ me por'tɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.

Ta kɨ dɔ gangɨ nan'tɨ lə dene kɨ dingəm
(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)
31 «In gəri kadɨ ndukun el ɓay tɔ ene: "Re de tuwə ne'ne ningə, kadɨ ad'a makitu gangɨ nan[‡]."
32 Nan m'in m'el'se tokɨ: "Re de tuwə ne'ne tadɔ nya kɨ rangɨ, um in ta lə kaya kɨ ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'tɨ. A re de ta dene kɨ ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tɔ."

Ta kɨ dɔ kiw rɔ'tɨ
33 «Ndu ta el kaw'je'gɨ kete ɓay tɔ ene: "Re iw rɔ'i dɔ nya madɨ'tɨ ə, ra dɔ'tɨ, kadɨ in ra nya kɨ iw rɔ'i dɔ'tɨ non Burəɓe'tɨ[§]."
34 Nan m'in m'el'se tokɨ a iw rɔ'i el to kiw el. A iw rɔ'i kɨ dɔran el, tadɔ in kumbər kisɨ Luwə;
35 a iw rɔ'i kɨ dɔnangɨ el, tadɔ in kumbər kində nja'a; a iw rɔ'i kɨ Jerujalem el, tadɔ in ɓebo lə Ngar kibo;
36 a iw rɔ'i kɨ jam dɔ'i el, tadɔ in asɨ kadɨ in təl bin dɔ'i kare be kaa kɨ nda'tɨ eke kɨ ndul'tɨ el.
37 Re ta lə'se in oyo ningə, rai dɔ oyo'tɨ, re ta lə'se in jagɨ ningə, rai dɔ jagɨ'tɨ par tɔ, ə ndəgɨ ta pətɨ kɨ a re go'tɨ kin in rɔ Su'tɨ.

Ta kɨ dɔ dal ban'tɨ
(Luk 6.29-30)
38 «In gər kadɨ ndu ta el ene: "Re de tɔ kum madɨ'ne ningə, in kadɨ tokɨ tɔ kum'ə tɔ, a re de təti ngangɨ madɨ'ne ningə, in kadɨ tokɨ təti ngang'a tɔ[*]."
39 Nan m'in m'el'se kadɨ in tanyi rɔ nje mendul el. Re de ində dow kɔt'i kɨ kɔl ə, in yətɨ dowə kɨ gəl ad'a ində ɓay.
40 Re de aw sə'i non njegangita'tɨ kadɨ taa ku kɨ gɔjɨ lə'i ə, ad'a in kɨ ngal dɔ'tɨ.
41 Re de ində tɔgɨ dɔ'i'tɨ kadɨ njiyə nja'i dər ə, njiyə si'ə njay dər joo.
42 De kɨ ra kɨ dəj'i nya ə ad'a, ningə re de tunəi nya ə ɔg'ɔ el tɔ.

Ta kɨ dɔ ndigɨ njeban'gɨ'tɨ
(Luk 6.27-28,32-36)
43 «In gəri tokɨ ndu ta el ene: "A in ndigɨ de mad'i, nan a ɔsɨ ta njeban lə'i[†]."
44 Nan, m'in m'el'se: In ndigɨ njeban'gɨ lə'se, elita kɨ Luwə tadɔ lə nje kɨ isɨ adɨ'se kon.
45 In rai be kadɨ in ngann lə Baw'se Luwə kɨ nje kisi dɔran'tɨ. Tadɔ adɨ kadɨ ɔsi dɔ nje memajɨ'tɨ kɨ nje memajel. Adɨ ndi ədɨ dɔ njera nya'tɨ kɨ dana, kɨ njera nya'tɨ kɨ dana el.
46 Kin ə in ndigɨ nje kɨ ndigɨ'se tɔ par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adɨ'se wa? *Njetalambo'gɨ kaa rai be tɔ.
47 Kin ə rai lapiya ngannkon'se'gɨ par ə, ri ə to ta dangɨ ə rai wa? Tadɔ nje gər Luwə el kaa rai be tɔ.
48 Ningə ingɨ, majɨ kadɨ in ndigɨ de'gɨ adɨ osɨ taga panyi tokɨ Baw'se Luwə kɨ dɔran'tɨ ndigɨ de'gɨ adɨ osɨ taga panyi kin be tɔ.»

6

Ta kɨ dɔ ra kɨ njendoo'gɨ'tɨ
1 «Kadɨ oyi majɨ, kin ə re isɨ rai nya kɨ ndu Luwə ndigɨ kadɨ rai ningə, majɨ kadɨ rai takum de'gɨ'tɨ kɨ kadɨ oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se kɨ isɨ dɔran'tɨ, a adɨ'se nyakugə goji lə'se el.
2 Kin ə in ra kɨ njendoo ə, kadɨ tugə gəngɨ dɔ'tɨ kadɨ de'gɨ oyi el. In rai tokɨ njekədikum de'gɨ isɨ rai ginn kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kigo row'gɨ'tɨ kin el. Rai be kadɨ de'gɨ piti'de. Nan kɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.

[†] **5:27 5.27** Tekitaga 20.14; Ndukun kɨ nja joo 5.18 [‡] **5:31 5.31** Ndukun kɨ nja joo 24.1 [§] **5:33 5.33** Lebitiki 19.12; Kɔr Isirayel'gɨ 30.3 [*] **5:38 5.38** Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun kɨ nja joo 19.21 [†] **5:43 5.43** Lebitiki 19.18

3 Nan in, lokɨ in ra majɨ kɨ njendoo'gɨ, majɨ kadɨ ji gəl'i gər nya kɨ ji kɔl'i adɨ el.
4 Be ningə, nya lə'i kɨ adɨ kin to lo kiyə'tɨ, ningə Luwə kɨ oo nya'gɨ kɨ to lo kiyə'tɨ, a ugəi ɓang'a.»

Ta kɨ dɔ kelta'tɨ kɨ Luwə

5 «Lokɨ sii elita kɨ Luwə ningə, ononyi'se kadɨ rai tokɨ njekədikum de'gɨ sii rai kin be el. Njekədikum de'gɨ kɨ ndigɨ ngayn kadɨ rai taa me kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ ngangɨ row'gɨ taa elita kɨ Luwə. Ingɨ rai be kadɨ de'gɨ oyi'de. Nan kɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.
6 Nan in, lokɨ ge kelta kɨ Luwə ningə, majɨ kadɨ ur kəy to'i'tɨ, utɨ takəy dɔ'i'tɨ, elta kɨ Luwə lo kiyərɔ'tɨ kin, ningə Baw'i Luwə kɨ isɨ lo kiyərɔ'tɨ, a oo, ə a adi nya kɨ in dəj'ə.
7 «Lokɨ isɨ elita kɨ Luwə ningə, elita kɨ dɔnan'tɨ, dɔnan'tɨ to de'gɨ kɨ nje gər Luwə el be el. Ingɨ oyi eyina, me ta'tɨ kɨ kel ngayn kin ə Luwə a oo'n dɔ ndu'de.
8 Majɨ kadɨ rai tokɨ ingɨ isɨ rai kin be el, tadɔ Baw'se Luwə gər nya'gɨ kɨ awi kɨ ndoo'ə, kete ɓay taa kadɨ eli si'ə ta dɔ'tɨ.

Kujɨ kelta kɨ Luwə
(Luk 11.2-4)

9 «Ingɨ ə, kadɨ elita kɨ Luwə eli eyina:
"Baw'je kɨ isɨ me dɔran'tɨ taa,
Kadɨ de kɨ ra gər tɔ'i tokɨ in Luwə,
10 Kadɨ Konɓe lə'i re.
Kadɨ de'gɨ rai ndigɨ lə'i dɔnangɨ'tɨ ne
Tokɨ nje kɨ dɔran'tɨ isɨ rai kin be tɔ.
11 Adɨ'je nyakusɔ'je kɨ asɨ ta'je me ndɔ'tɨ kɨ ɓone.
12 Inyə go majel'gɨ lə'je kɔ,
Tokɨ j'in kaa j'inyəi'n go majel'gɨ lə nje kɨ rai se'je majel kɔ kin be tɔ.
13 Inyə'je adɨ j'osɨ me nyanan'tɨ el,
Nan kadɨ ɔr'je ji Su'tɨ kɔ.
[Tadɔ in ə, konɓe, kɨ tɔgɨ, kɨ tɔɓar in lə'i bitɨ kɨ non'tɨ.]"
14 «Kin ə inyəi go majel'gɨ lə de'gɨ kɔ ningə, Baw'se kɨ isɨ dɔran'tɨ a inyə go majel'gɨ lə'se kɔ tɔ.
15 A kin ə re inyəi go majel'gɨ kɨ de'gɨ rai sese kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gɨ lə'se kɔ el tɔ.

Kɔgɨ rɔ nyakusɔ

16 «Lokɨ ɔgi rɔ'se nyakusɔ ningə, majɨ kadɨ in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gɨ kin be el. Ingɨ, sikiti kum'de kadɨ de'gɨ oyi'de tokɨ n'ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Nan tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.
17 Ningə in, lokɨ ɔgɨ rɔ'i nyakusɔ ningə, majɨ kadɨ togɨ takum'i sukɨ sukɨ, ə ndu dɔ'i bulu bulu.
18 Tadɔ kadɨ de'gɨ gəri, tokɨ ɔgɨ rɔ'i nyakusɔ, el. Ningə, Baw'i kɨ isɨ lo kiyərɔ'tɨ par ə oo, in kɨ gər nya kɨ to lo kiyərɔ'tɨ a adɨ'se nya kɨ in dəji'ə.

Nyakingə kɨ dɔran'tɨ
(Luk 12.33-34)

19 «In mbonyi nyakingə'gɨ tadɔ lə'se dɔnan'tɨ dɔnan'tɨ dɔnangɨ'tɨ ne el. Dɔnangɨ kɨ in lokɨ nya kɨ səm'tɨ a ndusɨ ge, yon'gɨ a onyi ge, taa njeɓogɨ'gɨ a mbuti bolo bɔr kadɨ ɓogi ge.
20 Nan kadɨ in sangi kadɨ awi kɨ nyakingə'gɨ lə'se dɔran'tɨ taa kɨ in lo kɨ nya kɨ səm'tɨ a ndusɨ el num, yon'gɨ a onyi el num, taa njeɓogɨ'gɨ a mbuti bolo bɔr kadɨ ɓogi el num tɔ.
21 Tadɔ lo kɨ nyakingə lə'i in səm'tɨ, me'i a in səm'tɨ tɔ.»

Kum in lambɨ lə darɔ
(Luk 11.34-36)

22 «Kum de ə in lambɨ lə darɔ'a. Kin ə re kum'i oo lo majɨ ningə, darɔ'i pətɨ in me kunjɨ'tɨ.
23 A kin ə re kum'i oo lo majɨ el tɔ ningə, darɔ'i pətɨ in me lo kɨ diw'tɨ tɔ. A kin ə re kunjɨ kɨ to rɔ'i'tɨ kin təl diw ningə, a in diw kɨ dum kelta'a.»

Me kɨ ra sururu
(Luk 16.13, 12.22-31)

24 «De kɨ a ra kuləɓər lə ngar'gɨ joo goto: eke ɔsɨ ta kɨ kare ə, a ndigɨ kɨ nungɨ, eke
kidɨ kɨ kare ə a uwə kɨ nje kɨ nungɨ tɔ. A asi kadɨ rai ɓər lə Luwə num, ɓər lə nar num
el.»
25 In tadɔ kin ə, m'el'se kadɨ adi me'se ra sururu dɔ nyakusɔ'se'tɨ kɨ mann kanyi'se'tɨ
kɨ kadɨ sii kɨ dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'tɨ el num tɔ. Tadɔ kisikidɔtaa utə nyakusɔ, taa
darɔ de utə ku kɨ kɔ tɔ.
26 Gonyi yəl'gɨ kɨ ra nali dann nəl'tɨ kin oyi, duwi ko el num, təti ko el num, taa kawi
nya me dam'tɨ el num tɔ, nan Baw'se kɨ isɨ dɔran'tɨ taa, adɨ'de nya sɔi majɨ. Eke, ingɨ,
utəi yəl'gɨ kin gidɨ banyi banyi el wa?
27 Nan dann'se'tɨ ə asɨ kadɨ a ilə ngonn kadɨ kɨ nden be dɔ ndɔ kisikidɔtaa'tɨ kɨ takul
me kɨ ra sururu lə'ne wa?
28 Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu dɔ ku kɔ'se'tɨ wa? Gonyi putɨ kam'gɨ kɨ rai
me mu'tɨ kin oyi. Rai kulə madɨ el num, oji ku el num tɔ, nan
29 ngar Salomon kɨ tɔ'a ɓar ngayn me nyakingə'tɨ kin kaa ɔɔ ku kɨ ndole asɨ nan kɨ kɨ
kare dann'de'tɨ el*.
30 Ə kin ə Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gɨ'tɨ kɨ j'oo'de ɓone, ə lo ti par ə a onyi por kin
be ningə, ra bann ə in de'gɨ taa a ulə ku rɔ'se'tɨ el wa? In ton'gɨ me kunme'tɨ.
31 Adɨ me'se ra sururu kadɨ eli eyina: «Ri ə j'a j'usɔi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi
ku ra ə j'a j'ɔi wa?» el.
32 Nya'gɨ kin pətɨ, in de'gɨ kɨ gəri Luwə el, ə sii sangi kɨ non kum de'tɨ. Ningə Luwə
kɨ Baw'se kɨ isɨ dɔran'tɨ gər majɨ kadɨ awi kɨ ndoo'ə tɔ.
33 Sangi Konɓe lə Luwə kɨ ra nya kɨ dana takum'ə'tɨ kete, ningə a adɨ'se ndəgɨ nya'gɨ
kin pətɨ dɔ'tɨ.
34 Adɨ me'se ra sururu ɔjidɔ ndɔ kɨ lo ti'tɨ el. Tadɔ ndɔ kɨ lo ti'tɨ aw kɨ me kɨ ra sururu
lə'ne. Ndɔ'gɨ pətɨ awi kɨ nya torɔ kɨ sɔw dɔ'de, um awi kɨ mad'a dɔ'tɨ el.

7

Takigangɨ dɔnan'tɨ
(Luk 6.37-38,41-42)

1 Gangita dɔ de'tɨ el, kadɨ Luwə gangɨ ta dɔ'se'tɨ el tɔ.
2 Tadɔ Luwə gangɨ ta dɔ'se tokɨ in gangi dɔ madɨ'se'gɨ'tɨ be tɔ. Ningə kadɨ gəri tokɨ
nya kɨ mbɔji adi de'gɨ kin ə Luwə a mbɔjɨ'n adɨ'se tɔ.
3 Ra bann be ə, oo bunə mu kɨ to kum ngonnkon'i'tɨ yo, ə oo kagɨ kɨ boi kɨ to yan'i'tɨ
kin el wa?
4 Kagɨ kɨ boi ə to kum'i'tɨ ne tɔ kin, nga kɨ gorow kɨ bann ə a el ngonnkon'i ene:
«Ngonnkon'm, adɨ m'un bunə mu kɨ to kum'i'tɨ kin» wa?
5 In njekədikum de'gɨ, un kagɨ kɨ boi kɨ kum'i'tɨ kin ningə to, a oo lo ar njay kadɨ un'n
bunə mu kɨ kum ngonnkon'i'tɨ.
6 «Ononyi'se kadɨ adi nya kɨ ar njay busɨ'gɨ, nan be el ə a təli kɨ dɔ'se'tɨ to tonyi'se.
Be tɔ'a in ɓukɨ mədikɔsɨ'gɨ lə'se non kɔsongɨ'gɨ'tɨ el, nan be el ə a in njiyəi dɔ'tɨ, mbisəi
kɨ nja'de.»

Dəjɨ nya Luwə
(Luk 11.9-13)

7 «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se.
8 Tadɔ de kɨ dəjɨ ə a adi'ə, de kɨ sangɨ ə a ingə, de kɨ ində takəy ə a tei adi'ə tɔ.
9 Nan dann'se'tɨ ə ngonn'o dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa?
10 Eke dəj'ə kanjɨ ningə un lii taa ad'a wa?
11 A kin ə, ingɨ kɨ in de'gɨ kɨ majel kin mindɨ ə gəri row kadɨ nya kɨ majɨ ngann'se'gɨ
ningə ra bann be ə, Baw'se kɨ isɨ me dɔran'tɨ taa kin taa a adɨ nya kɨ majɨ de'gɨ kɨ dəji'ə
el wa?
12 «Nya'gɨ pətɨ kɨ in ndigɨ kadɨ de'gɨ rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tadɔ inɓe kin ə
in nyando kɨ to me ndukun'gɨ'tɨ lə Mojɨ num, me ta'gɨ'tɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ ndangɨ
num tɔ.

Ta row'gɨ kɨ joo
(Luk 13.23-24)

13 «Uri kɨ tarow kɨ mbəngirə, tadɔ tarow kɨ tatɨ panyi te row'tɨ kɨ tatɨ panyi'tɨ kɨ kun'ə
on el, kɨ nje kaw kɨ de'gɨ tujɨ'tɨ. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gɨ ngayn uni.
14 Ningə tarow kɨ nje kaw kɨ de'gɨ kajɨ'tɨ ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gɨ. Ningə row'ə
kin, njekun'ə'gɨ in ngayn el.

* **6:29 6.29** 1Ngar'gɨ 10

Nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'tɨ kɨ in nje ngom'gɨ
(Luk 6.43-44)
15 «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ kɨ rɔ nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'tɨ nan ingɨ el. A rei
rɔ'se'tɨ, a oyi gidɨ'de taga ne in batɨ'gɨ, nan me de'tɨ kəy, in jagum'gɨ kɨ njetɔko nyakul'gɨ.
16 A in kigo kulə ra'de'tɨ nga ə a gəri'de. De a ujə kandɨ nju dɔ konn par'tɨ el, taa de
a ujə kandɨ mbaykote dɔ konn ngan'tɨ el tɔ.
17 Kagɨ kɨ majɨ, ningə a andɨ kandɨ kɨ majɨ, ə kagɨ kɨ majel, a andɨ kandɨ kɨ majel tɔ.
18 Kagɨ kɨ majɨ kɨ kadɨ a andɨ kandɨ kɨ majel goto, taa kagɨ kɨ majel kɨ kadɨ a andɨ kandɨ
kɨ majɨ kaa goto tɔ.
19 Kagɨ kɨ ra kɨ andi kandɨ kɨ majel, a tugəi'ə kadɨ iləi'ə me por'tɨ kɔ.
20 Adɨ, a in kigo kuləra nje ngom'gɨ kɨ nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'tɨ ə a
gəri'de.»

Njendo'gɨ kɨ rɔta'tɨ
(Luk 6.46, 13.25-27)
21 «In nje kɨ sii ɓari m'in "Burəɓe, Burəɓe!" ta'de'tɨ ne par kin ə a uri pətɨ Konɓe'tɨ
lə Luwə el, nan in nje kɨ sii rai go ndigɨ'tɨ lə Bai kɨ isɨ me dɔran'tɨ taa.
22 Ndɔ gangita'tɨ ə, de'gɨ ngayn a eyina: "Burəɓe, Burəɓe! in me tɔ'i'tɨ el ə j'eli'n ta
kɨ ta Luwə'tɨ wa? In me tɔ'i'tɨ el ə jɨ tuwə'n ndil'gɨ kɨ majel wa? In me tɔ'i'tɨ el ə jɨ ra'n
nyakɔji'gɨ ngayn kɨ ətɨ ɓol ɓol wa?"
23 Ningə lo kin'tɨ, m'a m'el'de kɨ taga wangɨ m'ene: "Ɔri rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja
kare el, in kɨ in njeramajel'gɨ*!"

Kəy'gɨ joo
(Luk 6.47-49)
24 «Be ə, de kɨ ra kɨ oo ta'gɨ kɨ m'el kin, ə təl rɔ'ne gɔ'tɨ ningə, to to de kɨ njekumkar,
kɨ ra kəy lə'ne dɔ gadi'tɨ be.
25 Adɨ lokɨ ndi ədɨ ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə kɨ dɔ'tɨ tɔ, nan
kəy budɨ nanga el, tadɔ ngirə in dɔ gadi'tɨ.
26 Nan de kɨ ra kɨ oo ta'gɨ kɨ m'el kin, ə təl rɔ'ne gɔ'tɨ el ningə, to to de kɨ mbo, kɨ ra
kəy lə'ne dɔ nangira'tɨ be.
27 Adɨ lokɨ ndi ədɨ ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə kɨ dɔ'tɨ
tɔ, ningə kəy budɨ nanga mur mur, adɨ tor'o to dilə yiw.»

Tɔgɨ nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)
28 Lokɨ Jeju tɔlta ta lə'ne, nyando li'ə ətɨ bulə de'gɨ ɓol kɨ dum.
29 Tadɔ ndo nya to de kɨ aw kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ Luwə'tɨ, um ndo nya to njendo'de ndukun'gɨ
lə Luwə el.

8

Jeju ajɨ njebanjɨ
(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)
1 Lokɨ Jeju in kɨ dɔ mbal'tɨ isɨ ur kɨ nanga, bulə de'gɨ ngayn in gɔ'ə'tɨ.
2 Njebanjɨ kare te re rɔ Jeju'tɨ, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'tɨ, ningə el'ə ene: «Burəɓe,
re in ndigɨ ə, a adɨ banjɨ lə'm ur kadɨ rɔ'm ar njay.»
3 Jeju ulə ji'ne, ɔdɨ'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigɨ, ə kadɨ banjɨ lə'i ur, adɨ rɔ'i ar njay.»
Tanan'tɨ non, banjɨ li'ə ur, adɨ rɔ'a ar njay.
4 Gɔ'tɨ Jeju el'ə ene: «Ononyi kadɨ el ta'a de madɨ, ə aw ɔjɨ rɔ'i njekujənyamosɨ
kadikare ningə adɨ kadikare kujənyamosɨ kar rɔ tokɨ ndukun lə Mojɨ dəjɨ'n. Ra be
kadɨ gəri tokɨ banjɨ lə'i ur adɨ ingə lapiya*.»

Jeju ajɨ njekulə lə kibo lə kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)
5 Jeju isɨ ur kɨ me ɓe'tɨ kɨ Kapernayim ningə, de kɨ Rɔm'tɨ kare kɨ in kibo lə kutɨ njerɔ'gɨ
kɨ ɓu, re rɔ'a'tɨ, non kɨ dɔ'a'tɨ ene:
6 «Burəɓe, njekulə lə'm kare to monyi ɓe non, nja'a oy njururu, adɨ ingə kon ngayn.»
7 Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadɨ m'aj'a.»
8 Nan kibo lə kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu təl el'ə ene: «Burəɓe, m'in m'asɨ kadɨ ində nja'i ta
kəy'tɨ lə'm el, ə elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya.

---

* **7:23 7.23** Pa'gɨ 6.9 * **8:4 8.4** Kɨ go jibəl ra'a'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, njebanjɨ in de kɨ de'gɨ oyi'ə kadɨ ar njay el, adɨ asɨ kadɨ aw lo nyara'gɨ'tɨ kɨ ɓar tɔ Luwə el, Lebitiki 14.2-32.

9 M’el be tadɔ, m’in kɨ dɔ’m m’in ginn tɔgɨ’tɨ lə nje kɨ dɔ’m’tɨ, ningə m’aw kɨ njerɔ’gɨ
ginn tɔgɨ’tɨ lə’m tɔ. Adɨ re m’el njerɔ kare m’ene: “Aw!”, ningə aw; re m’el kɨ nungɨ
m’ene: “Re!”, ningə re; kin ə m’el ngonn njekulə lə’m m’ene: “In ra nya kin be!”, ningə
ra nya’a kakin tɔ.»
10 Lokɨ Jeju oo ta kin ta’a’tɨ, pit’ə, ə el nje kɨ ra njiyəi go’ə’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ adɨ
m’el’se, ko kunme kɨ be kin m’ingə rɔ de madɨ’tɨ dɔnangɨ kɨ Isirayel’tɨ el ɓay.
11 Nga ningə, m’el’se ɓay tɔ, de’gɨ ngayn in Juwipɨ’gɨ el, a in kɨ lo kuwə kadɨ’tɨ, lo
kurkadɨ’tɨ kadɨ rei sii ta nyakusɔ’tɨ kɨ Abiraham, Isakɨ kɨ Jakobɨ me Konɓe lə Luwə.
12 Nan nje’gɨ kɨ kete kɨ Konɓe kɨ dɔran’tɨ sɔw dɔ’de, a ɓuki’de kɔ taga, me lo kɨ diw’tɨ.
Lo kɨ a nonyi’tɨ ge, a ngori ngangɨ’de’tɨ ge.»
13 Ningə, Jeju təl el kibo lə kutɨ njerɔ’gɨ kɨ ɓu kakin ene: «Majɨ, aw! Ningə kadɨ ngonn
njekulə lə’i ajɨ kigo kunme’tɨ lə’i kin.» Ningə dɔ kad’a’tɨ non, ngonn njekulə li’ə ingə
lapiya tɔ.

Jeju ajɨ njemonyi’gɨ ngayn
(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

14 Go’tɨ, Jeju aw me kəy’tɨ lə Piyər ningə, oo məm’ə kɨ dene to nanga, rɔ’a on por rigɨ
rigɨ.
15 Ə Jeju ɔdɨ ji’ə, ningə, rɔ’a kɨ kete tingə ngayn kakin, təl sɔl, adɨ ingə lapiya. Go’tɨ,
ində taa ra nyakusɔ adɨ Jeju.
16 Lokɨ lo sɔl, de’gɨ rei kɨ njemonyi’gɨ ngayn kɨ ndil’gɨ kɨ majel rai’de, rɔ Jeju’tɨ. Adɨ
Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel kakin dɔ’de’tɨ kɔ kɨ ta kɨ ta’ne’tɨ, taa ajɨ njemonyi’gɨ pətɨ tɔ.
17 Be kadɨ ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ Ejay el kakin tɔlta’ne. Ejay ene:
«Ɔy tujɨ’gɨ,
Kɨ monyi’gɨ lə’je kɨ dɔ’ne’tɨ[†].»

Kun go Jeju
(Luk 9.57-60)

18 Ndɔ kare, Jeju oo bulə de’gɨ ngayn iləi nan gugɨ gid’ə, ilə ndu’ne adɨ njendo’gɨ lə’ne
kadɨ n’gangi ba, nanyi dowə’tɨ kɨ kare.
19 Lo kin’tɨ, njendo ndukun lə Luwə kare re rɔ Jeju’tɨ el’ə ene: «Njendo de’gɨ, m’a
m’un go’i lo’gɨ pətɨ kɨ a aw’tɨ.»
20 Ə, Jeju el’ə ene: «Njan’gɨ ai kɨ ɓe to’de, taa yəl’gɨ ai kɨ kəy lə’de tɔ, nan m’in *Ngonn
de m’aw kɨ lo kɨ kadɨ m’ulə dɔ’m’tɨ el.»
21 De kare dann njendo’gɨ’tɨ lə Jeju el’ə ene: «Burəɓe adɨ’m tarow adɨ m’aw m’duw
bai ɓay taa.»
22 Ningə Jeju el’ə ene: «Un go’m, ə inyə njekoy’gɨ adɨ duwi njekoy’gɨ lə’de.»

Jeju ndangɨ nəl ad’a ra lo katɨ
(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

23 Jeju ala me to’tɨ, ningə njendo’gɨ li’ə alai go’ə’tɨ.
24 Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə’de bus dɔ ba’tɨ, adɨ to aw to nduyi mann. Lo’tɨ kin,
Jeju isɨ to ɓi.
25 Nga a, njendo’gɨ li’ə rei rɔ’a’tɨ, ndəli’ə kɨ non ta de’tɨ eyina: «Burəɓe, ajɨ’je, nan j’a
j’oyi.»
26 Ə Jeju el’de ene: «Ra bann ə ɓoli be wa? In de’gɨ kɨ kunme lə’se in nden ba.» Ningə
Jeju ində taa, ndangɨ nəl ingɨ kɨ ba, adɨ lo təl to jijiji.
27 Nya kin ətɨ de’gɨ ɓol ngayn, adɨ eli eyina: «De’ə inɓe kam in de kɨ bann ə, nəl’gɨ kɨ
ba’gɨ kaa təli rɔ’de go ta’tɨ li’ə be wa[‡]?»

Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel dɔ dingəm’gɨ’tɨ joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

28 Lokɨ Jeju re te gidɨ ba’tɨ, dɔnangɨ’tɨ lə de’gɨ kɨ Gadara, dingəm’gɨ joo, kɨ ndil’gɨ kɨ
majel rai’de tei kɨ dɔɓadɨ’gɨ’tɨ rei ingəi’ə. De’gɨ kin rai nya majel ngayn, adɨ de kɨ kadɨ
un row kin goto.
29 Lo kin’tɨ, iləi rɔ’de uri kɔl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rɔ’je’tɨ wa? In re
ne kadɨ adi’je kon kete non dɔkagilo’ə’tɨ wa?»
30 Nga ningə, bulə kɔsongɨ’gɨ ngayn ra sɔi nya kadɨ lo’tɨ non sanyi nden.
31 Ə ndil’gɨ kɨ majel nonyi dɔ Jeju’tɨ eli’ə eyina: «Re in tuwə’je ə, adɨ j’aw j’ur me
kɔsongɨ’gɨ’tɨ kam.»
32 Nga anyi, Jeju el’de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kɔsongɨ’gɨ’tɨ, adɨ bulə
kɔsongɨ’gɨ ɓingəi nan kadɨ mbal’tɨ taa, tosi me ba’tɨ, anyinan mann oyi.

---

† **8:17 8.17** Eja 53.4 ‡ **8:27 8.27** Pa’gɨ 65.8, 89.10, 107.23-32

33 Nje ngəm kɔsongɨ'gɨ anyinan awi me ƀebo'tɨ, ɔri poy nya kɨ ra nya, kɨ nya kɨ te dɔ
dingəm'gɨ'tɨ kɨ joo kɨ ndil'gɨ kɨ majel rai'de kakin, pətɨ adi de'gɨ oyi.
34 De'gɨ pətɨ kɨ me ƀebo'tɨ tei awi kadɨ ingəi Jeju, ə lokɨ oyi'ə ningə, dəji'ə kadɨ inyə
dɔnangɨ lə'de ə aw.

9

Jeju ajɨ njerɔkoy njururu
(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

1 Jeju al me to'tɨ, ində ba gangɨ, aw me ƀebo'tɨ lə'ne.
2 De'gɨ madɨ otɨ de kɨ rɔ'a oy njururu kɨ to me nya kotɨ njemonyi'gɨ'tɨ, rei si'ə rɔ Jeju'tɨ.
Lokɨ Jeju oo kunme lə'de ningə, el de kɨ rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i,
majel'gɨ lə'i in kɨ kinyə go kɔ.»
3 Lo kin'tɨ, njendo ndukun'gɨ lə Luwə kɨ nungɨ elita me de'tɨ eyina: «De kam, elta kɨ
mal dɔ Luwə'tɨ!»
4 Nan Jeju gər mərta lə'de, adɨ el'de ene: «Tadɔ ri ə isɨ məri ta'gɨ kɨ majel kɨ be me'se'tɨ
wa?
5 Kel de kene: "Majel'gɨ lə'i in kɨ k'inyə go kɔ" ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: "Ində
taa, ə njiyə" ə ngan ngayn el wa?
6 Re in be, m'a m'ɔjɨ'se kadɨ gəri tokɨ m'in Ngonn de, m'aw kɨ tɔgɨ dɔnangɨ'tɨ ne, kadɨ
m'inyə'n go majel'gɨ lə de'gɨ kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene: «Ində taa, un
tuwə lə'i, ə aw ƀe.»
7 Ningə dingəm ində taa, ə un row, aw ƀe.
8 Lokɨ kum bulə de'gɨ oo nya kin, ra'de ƀol kɨ dum, adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ, kɨ adɨ de'gɨ
tɔgɨ kɨ ətɨ ƀol be kin.

Jeju ƀar Matiye kadɨ un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

9 Lokɨ Jeju ɔtɨ non isɨ aw ningə, lo dər'tɨ kɨ isɨ dər, oo dingəm kɨ ƀari'ə nan Matiye, isɨ
me kəy taa lambo'tɨ. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju.
10 Gotɨ, Jeju isɨ ta nyakusɔ'tɨ me kəy'tɨ lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gɨ kɨ ndəgɨ
njeramajel'gɨ, ngayn rei, sii nan'tɨ kɨ Jeju kɨ njendo'gɨ li'ə ta nyakusɔ'tɨ.
11 Lokɨ Parisɨ'gɨ oyi Jeju isɨ sɔ nya kɨ de'gɨ kin ningə, eli njendo'gɨ li'ə eyina: «Ra bann
ə Njendo'se nya isɨ sɔ nya kɨ njetalambo'gɨ kɨ njeramajel'gɨ wa?»
12 Ə Jeju oo ndu'de, adɨ el'de ene: «In de'gɨ kɨ njemonyi'gɨ ə a sangi de kɨ njera de
monyi, um in nje rɔ ngan'gɨ ə a sangi de kɨ njera de monyi, el.
13 Ai sangi kadɨ gəri me ta kin: Luwə el ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in
kujə mosɨ kadikare par el*. Tadɔ, m're tadɔ ƀar nje kɨ ra dana'gɨ el, nan m're tadɔ
njeramajel'gɨ yo".»

Jeju elta dɔ kɔgɨ rɔ nyakusɔ'tɨ
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

14 *Njendo'gɨ lə Jan Batisɨ rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in kɨ Parisɨ'gɨ j'ɔgɨ
rɔ'je nyakusɔ, ə njendo'gɨ lə'i ɔgɨ rɔ'de nyakusɔ el wa?»
15 Ə Jeju ilə'de'tɨ ene: «Oyi kadɨ de'gɨ kɨ ƀari'de lo nyakusɔ taa nan'tɨ, a in kɨ rɔnel el,
dɔkagilo'tɨ kɨ nje taa dene isɨ'n se'de nan'tɨ wa? Ndɔ a re non kadɨ a uni njetaa dene
dann'de'tɨ ningə, dɔkagilo'tɨ kin ə a ɔgɨ rɔ'de nyakusɔ.
16 De a un ta ku kɨ sigɨ kadɨ ilə'n kum ku kɨ kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku kɨ sigɨ kakin a in
kɨ kɨ kɔkɔ rakɨ rakɨ, kadɨ bolo a to wororo utə kɨ kete ƀay.
17 Taa, de a un yiwi kandɨ nju kɨ in el ƀay utɨ me mbu ndar'gɨ'tɨ kɨ kɔkɔ el tɔ. Re in
be ningə, lokɨ yiwi kandɨ nju a in ningə, mbu ndar'gɨ a nduwi, kadɨ yiwi kandɨ nju a lo
kɔ num, taa mbu ndar kaa təli nya kɨ tuji kɔ num tɔ. Be ə, re yiwi kandɨ nju in el ƀay
ningə, majɨ kadɨ mbu ndar in kɨ sigɨ taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandɨ
nju kɨ me'tɨ kaa a lo kɔ el num tɔ.»

Jeju ajɨ ngonn kɨ dene ingɨ kɨ dene kɨ njemonyi mosɨ
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

18 Lokɨ Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipɨ'gɨ kare, re ɔsi məkəsɨ'ne nanga non'a'tɨ,
el'ə ene: «Ngonn'm kɨ dene kɨ du oy tanan'tɨ ne ƀay. Nan re in re ində jɨ'i dɔ'a'tɨ ə, a
təl tɔsɨ ndəl.»
19 Jeju ində taa, un go'ə in kɨ njendo'gɨ lə'ne.

---

* **9:13 9.13** Oje 6.6

20 Ningə, dene kare kɨ monyi mosɨ ad’a kon ɓal dɔgɨ gidə in joo, re ndəkba rɔ Jeju’tɨ,
kɨ row kɨ gidə’tɨ, ɔdɨ ta ku li’ə.
21 Tadɔ el me’ne’tɨ ene: «Kin ə re ku li’ə inɓe par mindɨ ə m’ɔdɨ kaa, rɔ’m a ingə
lapiya.»
22 Jeju ilə rətɨ oo’ə, ningə el’ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn’m, kunme lə’i aj’i.» Ningə dɔ
kad’a’tɨ inɓe kin par ə dene ingə lapiya.
23 Lokɨ Jeju re te me kəy’tɨ lə kibo lə Juwipɨ’gɨ kakin ningə, oo nje kɔl nal’gɨ kɨ bulə
de’gɨ singəi səkitə dɔnan’tɨ, ə el’de ene:
24 «Ɔri rɔ’se gogɨ, ngonn dene oy el, nan to ɓi kare.» De’gɨ uwəi Jeju kogi.
25 Lokɨ adi bulə de’gɨ tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində
taa.
26 Poy nya kin sanan kɨ dɔnangɨ kɨ non ba pətɨ.

Jeju adɨ njekumtɔ’gɨ joo oyi lo

27 Lokɨ Jeju isɨ aw, njekumtɔ’gɨ joo uni go’ə, elita kɨ ndu’de kɨ boi eyina: «Ngonnkaw
Dabidɨ†, oo kumtondoo lə’je.»
28 Jeju re ɓe ningə, njekumtɔ’gɨ kɨ joo kakin rei rɔ’a’tɨ ndəkba, ə Jeju el’de ene: «Oyi
kadɨ uwəi kul’m tokɨ m’asɨ ra nya kin inɓe kare wa?» Ə njekumtɔ’gɨ iləi’ə’tɨ eyina:
«Oyo, j’oo kadɨ asɨ, Burəɓe.»
29 Lo kin’tɨ, Jeju ɔdɨ kum’de, ə el’de ene: «Majɨ, kadɨ nya’gɨ rai nya kigo kunme’tɨ
lə’se!»
30 Ningə, kum’de oo lo. Ningə, go’tɨ, Jeju ndəjɨ’de kɨ tɔgɨ’ne ene: «Oyi majɨ, kadɨ de
madɨ gər nya kɨ ra nya kin el.»
31 Nan lokɨ tei kɨ taga be par ə, uləi ngirə kelta kɨ dɔ’a’tɨ kɨ go dɔnangɨ kɨ non pətɨ.

Jeju tuwə ndil kɨ majel dɔ de’tɨ kɨ elta el
(Luk 11.14-15)

32 Lokɨ njekumtɔ’gɨ tei awi ningə, de’gɨ rei kɨ de kare kɨ ndil kɨ majel ra’a adɨ elta el.
33 Jeju tuwə ndil kɨ majel ningə, dingəm kɨ kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin
ra adɨ ndil bulə de’gɨ ngayn te saw, adɨ eli eyina: «J’oo nya kɨ be kin dɔnangɨ Isirayel’tɨ
nja kare el ɓay!»
34 Nan Parisɨ’gɨ eli eyina: «In kɨ tɔgɨ lə ngar lə ndil’gɨ kɨ majel, ə isɨ tuwə’n ndil’gɨ kɨ
majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de’gɨ
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

35 Jeju aw kɨ ngann ɓe’gɨ kɨ ɓebo’gɨ, ndo nya me kəykawnan’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, iləmbər
Poyta kɨ majɨ dɔ Konɓe’tɨ lə Luwə, taa ajɨ njemonyi’gɨ kɨ njerɔto’gɨ pətɨ tɔ.
36 Lokɨ Jeju oo bulə de’gɨ, oo kumtondoo lə’de, tadɔ kɔr ra’de, tɔgɨ’de goto, rai to batɨ’gɨ
kɨ njekul’de goto be‡.
37 Be ə, Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Ko kɨ asɨ kujə, dilə in ngayn, nan njekujə’gɨ in
ngayn el.
38 Ə elita kɨ Ɓe nje ko, adɨ ulə kɨ nje ra ko’gɨ me ndɔɔ’tɨ lə’ne.»

10

Njendo’gɨ lə Jeju kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

1 Jeju ɓar njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo, adɨ’de tɔgɨ kadɨ tuwəi ndil’gɨ kɨ majel’gɨ,
aji njemonyi’gɨ kɨ nje rɔto’gɨ, pətɨ.
2 Tɔ njekawkulə’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo ə to kin: In kɨ dɔkete in Simon, kɨ ɓari’ə nan
Piyər in kɨ ngonnkon’ne Andire; Jakɨ in kɨ Jan kɨ ngann lə Jebede;
3 Pilipɨ in kɨ Batilemi, Tomasɨ in kɨ Matiye, kɨ njetalambo; Jakɨ, kɨ ngonn lə Alpe in kɨ
Tade;
4 Simon, kɨ in mbunə nje rɔ tadɔ kingə dɔ lə ɓe lə’de in kɨ Judasɨ Isikariyotɨ, kɨ
njekundɔ Jeju.

Jeju ulə njekawkulə’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

5 Jeju ulə njekawkulə’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ ndu kin ene: «Ai rɔ de’gɨ’tɨ kɨ in
Juwipɨ’gɨ el, el, taa ai me ɓebo’gɨ’tɨ lə de’gɨ kɨ *Samari el tɔ.
6 Ai kɨ rɔ ginn kojɨ’tɨ kɨ *Isirayel, kɨ toi to batɨ’gɨ kɨ ndəmi be kin yo.

---

† **9:27 9.27** Gonyi Mrk 10.47 kɨ ta kɨ dɔ’tɨ ginn makitu’tɨ nanga. ‡ **9:36 9.36** Kɔr Isirayel’gɨ 27.17; 1Ngar’gɨ 22.17

7 Dɔ row’tɨ, iləi mbər tokɨ Konɓe lə Luwə in ndəkba.
8 Ə aj’i njemonyi’gɨ, adi njekoy’gɨ indəi taa lo koy’tɨ, adi banjɨ ur kɔ rɔ njebanjɨ’gɨ tɨ
adɨ rɔ’de ar njay, ə tuwəi ndil’gɨ kɨ majel dɔ de’gɨ’tɨ tɔ. In nya kɨ ingəi kare, ə adi de’gɨ
kare tɔ.
9 Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi dɔ ndar’tɨ kɨ ɓədɨ’se’tɨ el.
10 Taa, uni ɓɔl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagɨ tɔsɨ el
num tɔ. Tadɔ majɨ kadɨ nje ra kulə ingə nyakusɔ’ne ji de’gɨ’tɨ kɨ ra kulə dann’de’tɨ.
11 Lokɨ uri me ngonn ɓe’tɨ, eke me ɓebo’tɨ ə, dəji ta, ə re ingəi de kɨ asɨ kadɨ uwə’se
rɔ’ne’tɨ ningə, sii ɓe li’ə non bitɨ kadɨ awi.
12 Lokɨ uri me kəy’tɨ ningə, rai de’gɨ kɨ me’tɨ lapiya.
13 Kin ə re uwəi’se kɨ rɔ’de’tɨ ningə, kadɨ lapiya lə’se aw kɨ dɔ’de’tɨ, a kin ə re uwəi’se
kɨ rɔ’de’tɨ el tɔ ningə, kadɨ təli tai lapiya lə’se gogɨ.
14 Lokɨ uwəi’se kɨ rɔ’de’tɨ el, mbeti koo ta lə’se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke
ɓebo kin ningə, kadɨ indəi bu kɨ nja’se’tɨ kɔ, kadɨ tɔji tokɨ nya kare kɨ dɔɔ’se nan’tɨ se’de
goto*.
15 M’el’se tokɨ rɔta’tɨ, ndɔ gangɨ ta’tɨ ə, ta kɨ gangɨ kɨ dɔ ɓe’tɨ kin a utə yan ɓe kɨ Sɔdɔm
kɨ Gɔmɔr ɓay†.

Kon kɨ a ingə njendo’gɨ lə Jeju
(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

16 «Oyi, m’a m’ulə’se to batɨ’gɨ dann jagum’gɨ’tɨ. Majɨ kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ
to lii’gɨ be, ə sɔli lɔm lɔm to dər’gɨ be tɔ.
17 Adi kum’se ədɨ dɔ rɔ’se’tɨ kɨ rɔ de’gɨ’tɨ, tadɔ a awi sese lo gangɨ ta’gɨ’tɨ, a tindəi’se
kɨ ndəy hawlay me kəykawnan’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ.
18 A awi sese non nje konɓe’gɨ’tɨ, kɨ ngar’gɨ kɨ boi tadɔ lə’m. Lokin’tɨ, ingɨ kɨ de’gɨ kɨ
in Juwipɨ’gɨ el, a in tarow kɨ te kadɨ a ingəi mannajɨ kɨ dɔ’m’tɨ kɨ rɔ’se’tɨ.
19 Lokɨ a uwəi’se kadɨ a awi sese lo gangita’tɨ, ononyi’se kadɨ me’se ɓol, kene ke ta ri
ə a eli’de wa, eke a eli’de kɨ kujɨ kɨ bann wa? Ta kɨ kadɨ a eli’de ningə, Luwə a ində
ta’se’tɨ low’ə’tɨ non.
20 Tadɔ in inɓe’gɨ ə a elita el, nan in Ndil Baw’se Luwə ə a un’se kadɨ el’n ta.
21 «Ngannkon’a’gɨ a uni dɔ nan awi lo tɔl nan’tɨ, baw ngonn a aw kɨ ngonn kadɨ tɔli’ə
kɔ, ningə ngann’gɨ a ɔsi ta njekojɨ de’gɨ, ə a uni dɔ’de awi kadɨ tɔli’de tɔ.
22 De’gɨ pətɨ a ɔsi’se ta tadɔ lə’m, nan de kɨ uwə tɔgɨ’ne ba bitɨ dɔboy’tɨ, ə a ingə kajɨ.
23 Lokɨ a adi’se kon me ɓebo’tɨ kɨ kare ə, anyinan awi kɨ nungɨ’tɨ. Ningə tokɨ rɔta’tɨ,
adɨ m’el’se, a anyinan uləi ta nja ɓebo’gɨ kɨ Isirayel’tɨ nan’tɨ el ɓay ə Ngonn de a re.
24 Njendo utə njendo’ə nya el, taa ɓər utə ɓe’ne el tɔ.
25 Njendo, re asɨ kɨ njendo’ə nya be ningə, in ngayn; ə ɓər, re asɨ kɨ ɓe’ne ningə in
ngayn tɔ. Kin ə, ɓe nje kəy inɓe mindɨ ə, de’gɨ ɓarɨ’ə Beljəbul kɨ in ngar lə ndil’gɨ kɨ
majel ningə, nje kɨ me kəy’tɨ li’ə yan’de a to bann?

Luwə kɨ kar’ne ba ə in de kɨ majɨ kadɨ de ɓol’ə
(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

26 «Boli’de el, tadɔ nyara kɨ gidɨ kuwə kɨ ginn’ə a te el goto, taa nya kɨ to lo kiyə’tɨ, kɨ
de a gər el kaa goto tɔ.
27 Nya kɨ m’el’se me lo kɨ diw’tɨ, eli taa kada wangɨ, ə nya kɨ de’gɨ eli kɔtirɔ mbi’se’tɨ
nyəm nyəm, iləi mbər’ə jam dɔ kəy’tɨ taa tɔ.
28 Boli de’gɨ kɨ nje tɔl darɔ’se par, um asi tɔl ndil’se el kin, el. Nan kadɨ in ɓoli Luwə
kɨ asɨ kadɨ tujɨ ndil’se in kɨ darɔ’se nan’tɨ me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ kin.
29 Ke de ndogɨ yəl’gɨ joo kɨ silə kare el wa? Nan in kɨ kare dann’tɨ kɨ kadɨ osɨ nanga kɨ
kanjɨ kadɨ Baw’se Luwə ndigɨ goto.
30 Kɨ ɔjɨ dɔ’se, bin dɔ’se inɓe kin kaa in kɨ tudə kare kare gər kɔr’ɔ.
31 Ə ingɨ ɓoli nya madɨ el: ingɨ, utəi ngann yəl’gɨ nja banyi banyi.
32 «De kɨ ra ra kɨ un ndu’ne takum de’gɨ’tɨ wangɨ, tokɨ n’in de lə’m, m’in kaa m’a m’un
ndu’m non Bai’tɨ, kɨ isɨ dɔran’tɨ, tokɨ in de lə’m tɔ.
33 Nan de kɨ ra ra kɨ manjɨ ta gəri’m non de’gɨ’tɨ, m’in kaa m’a manjɨ ta gər’ə non
Bai’tɨ, kɨ isɨ dɔran’tɨ tɔ.»

Jeju ene n’re kɨ rɔ dann de’gɨ’tɨ
(Luk 12.51-53, 14.26-27)

---

* **10:14 10.14** Kɨ go kujɨ ra’a’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, kində bu kɨ nja’tɨ kɔ, tɔji tokɨ lokɨ n’in’tɨ, eke ɓe kɨ n’tei me’tɨ kɨ taga kin, nya kare kɨ dɔɔ’de si’ə nan’tɨ goto. † **10:15 10.15** Lo tum ginn nya’gɨ 18-19

34 «Məri me’se’tɨ tokɨ m’re kɨ lapiya dɔnangɨ’tɨ el; m’re kɨ lapiya el, nan m’re kɨ rɔ
dann de’gɨ’tɨ.
35 M’re kɨ ganginan dann ngonn kɨ dingəm’tɨ kɨ ɓaw’ne, ngonn kɨ dene’tɨ kɨ kon’ne,
ngonn kɨ dene’tɨ kɨ məm’ne kɨ dene.
36 De madɨ, de’gɨ kɨ me kəy’tɨ li’ə inɓe, a təli njeban’gɨ li’ə‡.»

Kɔr ta rɔ kɔ kadɨ ndolo’n go Jeju
(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

37 De kɨ ndigɨ baw’ne, eke kon’ne utə’m, de’ə kin asɨ kadɨ in de lə’m el. De kɨ ndigɨ
ngonn’ne kɨ dingəm, eke kɨ dene utə’m, de’ə kin asɨ ta kadɨ in de lə’m el.
38 De kɨ un kagidəsɨ lə’ne dɔ’ne’tɨ el, ə un gɔ’m el tɔ, de’ə kin asɨ ta kadɨ in de lə’m el.
39 De kɨ ge kajɨ rɔ’ne ə, a il’ə kɔ, nan de kɨ isɨ ilə rɔ’ne kɔ tadɔ lə’m ə, a ingə’ə.

Ta kɨ dɔ nyakugəgoji’tɨ
(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

40 «De kɨ uwə’se kɨ rɔ’ne’tɨ, in m’in ə de’ə uwə’m kɨ rɔ’ne’tɨ. Ningə de kɨ uwə’m kɨ
rɔ’ne’tɨ, in njekulə’m ə uwə’ə kɨ rɔ’ne’tɨ tɔ.
41 De kɨ uwə njekeltakita Luwə’tɨ kɨ rɔ’ne’tɨ, tadɔ kin kɨ in njekeltakita Luwə’tɨ ningə,
a ingə nyakugə goji kɨ asɨ nan kɨ yan njekeltakita Luwə’tɨ inɓe kin be tɔ. De kɨ uwə de
kɨ dana kɨ rɔ’ne’tɨ, tadɔ kin kɨ in de kɨ dana ningə, a ingə nyakugə goji kɨ asɨ nan kɨ yan
de kɨ dana inɓe kin be tɔ.
42 M’el’se tokɨ rɔta’tɨ, de kɨ adɨ mann kɨ sɔl me ngonn kala mann’tɨ, kɨ kare dann
nje kɨ du’tɨ, kɨ dann njendo’gɨ’tɨ lə’m kin, tadɔ kin kɨ in njendo lə’m ningə, a ingə
nyakugəgoji’ne um a to kare el.»

11

Jan Batisɨ in kɨ Jeju
(Luk 7.18-35)

1 Lokɨ Jeju adɨ ndu kin njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo, ginn’ə gangɨ ningə, ɔtɨ non,
aw ndo nya’gɨ, iləmbər Poyta kɨ majɨ me ɓebo’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ non.
2 Lo kin’tɨ, Jan Batisɨ kɨ to kəy dangay’tɨ, oo poy nya’gɨ kɨ Kirisitɨ ra, adɨ ulə njendo’gɨ
lə’ne, kadɨ dəji ta Jeju eyina:
3 «In ə in de kɨ Luwə mbət’ə kɨ kadɨ re kakin eke, de kɨ rangɨ in non ɓay kadɨ jɨ nginə’ə
wa?»
4 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Ai eli Jan nya’gɨ kɨ oyi kɨ mbi’se ge kɨ kum’se ge kin:
5 Njekumtɔ’gɨ oyi lo, nje mote’gɨ njiyəi majɨ, njebanjɨ’gɨ rɔ’de ar njay, nje mbiboy’gɨ
oyi ta, ə njekoy’gɨ indəi taa lo koy’tɨ tɔ, taa njendoo’gɨ kaa, in kɨ kilə’de mbər Poyta kɨ
majɨ tɔ.
6 Majikur in lə de kɨ m’təl ginn kosɨ li’ə el.»
7 Lokɨ ɔti awi, Jeju el bulə de’gɨ ta kɨ dɔ Jan’tɨ ene: «In ri ə ai isɨ oyi dilə̈lo’tɨ wa? In
gakira kɨ nəl isɨ aw si’ə kɨ yo ge kɨ ne ge kin wa?
8 Eke in ri inɓe par ə awi oyi wa? De kɨ ɔɔ ku kɨ ndole ngayn ə ai oyi’ə wa? Nga nje
kɨ ɔyi ku kɨ ndole ngayn kaa, sii me kəy’tɨ lə ngar’gɨ tɔ.
9 Eke in ri inɓe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə’tɨ ə awi oyi’ə wa? Re in in ə,
m’el’se m’ene oyo in njekeltakita Luwə’tɨ kɨ utə njekeltakita Luwə’tɨ ɓay.
10 In ə makitu lə Luwə elta kɨ dɔ’a’tɨ kete ene: “M’a m’ulə kɨ njekawkita lə’m kete
kadɨ ra gorow nonyi’tɨ*.”
11 Tokɨ rɔta’tɨ, m’el’se, dann de’gɨ’tɨ pətɨ kɨ dene’gɨ oji’de kin, de kibo utə Jan Batisɨ
goto. Nga ningə, de kɨ du ngayn me Konɓe lə Luwə bo utə.
12 Lo kulə ngirə dɔkagilo’tɨ lə Jan Batisɨ, bitɨ ɓone, Konɓe lə Luwə in ginn nyara kɨ kɨ
tɔgɨ’tɨ, ningə nje tɔgɨ’gɨ sangi kadɨ n’taai’ə ginn tɔgɨ’de’tɨ.
13 Makitu’gɨ lə njekeltakita Luwə’tɨ pətɨ, kɨ ndukun’gɨ lə Mojɨ, elita kɨ dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ a
rai nya bitɨ tei dɔ Jan Batisɨ’tɨ.
14 Re in ndigɨ kadɨ in gəri ginn’ə majɨ ningə, Jan in njekeltakita Luwə’tɨ, Eli kɨ kadɨ a
təl re.
15 De kɨ aw kɨ mbi’ne tadɔ koo’n dɔ ta ningə, kadɨ oo ta kin majɨ!
16 «Nan ə m’a m’un’ə kadɨ m’ɔjɨ’n de’gɨ kɨ ngɔsine kin wa? De’gɨ kɨ ngɔsine kin, toi
to ngann’gɨ kɨ du kɨ sii tambalo’tɨ, ɓari madɨ de’gɨ eyina:
17 “Jɨ kɔl nal kadɨ ndami, ə mbəti ndam, j’osi pa yo kadɨ nonyi, ə mbəti non.”
18 In be ə, Jan re, sɔ nya el num, anyi mann el num ningə, de’gɨ eli eyina: “Dɔ’a majel”.

‡ **10:36 10.36** Mis 7.6 * **11:10 11.10** Mal 3.1

19 Nga a, Ngonn de re, sɔ nya ge, anyi mann ge ningə, de'gɨ eli eyina: "In nje kusɔ nya
kədɨ, in nje kanyi yiwi, in madɨ njetalambo'gɨ kɨ njeramajel'gɨ," nan kum kar lə Luwə
tɔjɨ rɔ'ne kadɨ in nya kɨ dana kɨ gorow kuləra'a.»

Ɓe'gɨ kɨ mbeti k'inyə row nya ra'de'gɨ kɨ majel kɔ
(Mat 10.15; Luk 10.12-15)

20 Lo kin'tɨ, Jeju ilə rɔ'ne, kɔl kɨ de'gɨ kɨ me ɓebo'gɨ'tɨ, kɨ in ə in de'gɨ kɨ, ra nyakɔjɨ'gɨ
dann'de'tɨ ngayn utə ndəgɨ lo'gɨ, nan inyəi gorow njiyəi kɨ majel kɔ el, ene:
21 «Kumtondoo in lə'se, in de'gɨ kɨ Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gɨ kɨ Betisayda!
Nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol, kɨ Luwə ɔjɨ dann'se'tɨ kin, re nya'gɨ kin rai nya me ɓebo Tir'tɨ kɨ
ɓebo Sidon be ə, re de'gɨ kɨ me'tɨ a inyəi kuləra'de'gɨ kɨ majel mayinu. Re a inyəi row
nyara'de'gɨ kɨ majel kɔ kɨ gorow kɔ sakɨ, kɨ kɔy bu por kɨ dɔ'tɨ, uwəi ndoo.
22 In be ə, m'el'se kadɨ in gəri tokɨ, ndɔ gangɨ ta'tɨ ə, ta kɨ gangɨ kɨ dɔ Tir'tɨ kɨ Sidon a
ngan to yan'se be el.
23 Nga ningə in de'gɨ kɨ Kapernayim'tɨ, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadɨ dɔran'tɨ
wa? Jagɨ, a təl sese kɨ nanga, lo kɨ koo'tɨ. Tadɔ nyakɔjɨ'gɨ kɨ rai nya dann'se'tɨ kin, re rai
nya Sɔdɔm'tɨ be ə, re ɓone kin ɓebo kɨ Sɔdɔm'tɨ a ra kɨ dɔ' ne taa ne ɓay.
24 In be ə, m'el'se kadɨ in gəri tokɨ, ndɔ gangɨ ta'tɨ ə, ta kɨ gangɨ kɨ dɔ de'gɨ kɨ Sɔdɔm'tɨ
a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in kɨ Baw'ne Luwə
(Luk 10.21-22)

25 Dɔ gangɨ low'ə'tɨ kin, Jeju un ta el ene: «Bai, kɨ in Ɓe nje dɔran kɨ dɔnangɨ, m'ulə
tɔjɨ dɔ'i'tɨ, tokɨ iyə'n nya'gɨ kin njetər'gɨ kɨ nje nyagər'gɨ, ə in te kɨ dɔ'a adɨ de'gɨ kɨ de'gɨ
gəri dɔ'de el.
26 Oyo, Bai†, in ndigɨ lə'i kadɨ nya kin to be.»
27 Jeju el de'gɨ kɨ rai non ene: «Bai adɨ'm nya'gɨ pətɨ, ningə de kare kɨ gər Ngonn goto,
in Baw kɨ kar'ne ba par, taa de kare kɨ gər Baw kaa goto tɔ, in Ngonn kɨ kar'ne ba par,
ningə in de'gɨ kɨ Ngonn inɓe ə ndigɨ kadɨ n'adɨ gəri'ə par tɔ.
28 «Rei kɨ rɔ'm'tɨ, in pətɨ kɨ ɔri rɔgɨ ginn nyakotɨ'tɨ kɨ ɔy, ə m'a m'adɨ'se ɔri kon.
29 Uni jugɨ lə'm, ə tai nyando lə'm, tadɔ m'in de kɨ sɔl lɔm lɔm, taa m'in njekulə dɔ'm
nanga num tɔ. Re rai be ə, a ingəi lo kɔrkon lə ndil'se.
30 M'in, jugɨ lə'm ɔy el, taa nya kɨ madɨ'se kadɨ oti kaa ɔlɔ kəl kəl tɔ.»

12

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kɔrkon'tɨ
(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 Ndɔ kare, Jeju ində dər me ndɔɔ geme'gɨ'tɨ, ndɔ kɔrkon'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. Njendo'gɨ li'ə
kɨ in si'ə, ɓo ra'de adɨ gangi dɔ ko'gɨ dɔ njiyə'tɨ sɔi.
2 ə lokɨ Parisɨ'gɨ oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gɨ lə'i rai nya kɨ gorow'ə'tɨ el
ndɔ kɔrkon'tɨ.»
3 ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya kɨ ngar Dabidɨ ra lokɨ ɓo ra'de kɨ de'gɨ kɨ go'ə'tɨ
kin el bitɨ wa?
4 Dabidɨ ur me *Kəyku'tɨ lə Luwə, in kɨ de'gɨ kɨ go'ne'tɨ, sɔi mapa kɨ de'gɨ adi Luwə
kadikare'tɨ. In mapa kɨ kusɔ'a in gorow'ə'tɨ el kɨ rɔ'a'tɨ num, kɨ rɔ nje kɨ go'ə'tɨ num,
nan in njekujənyamosɨ kadikare par ə in gorow'ə'tɨ kadɨ sɔi*.
5 Eke ta kɨ ndukun lə Mojɨ kɨ ndangɨ el ene: ndɔ kɔrkon'tɨ, njekujənyamosɨ kadikare'gɨ
isɨ rai nya kɨ kadɨ de ra ndɔ kɔrkon'tɨ el, ginn Kəy'tɨ lə Luwə, nan de tudə dɔ'de'tɨ kadɨ
in majel el kin, tudəi el wa?
6 Nga ningə kadɨ m'el'se, lokɨ jɨ ra'tɨ ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'tɨ ne.
7 Ningə kin ə re in gəri me ta kɨ ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosɨ
kadikare par el†" kin ə, re a in gangi ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ ta lə'de goto kin el.
8 Tadɔ Ngonn de aw kɨ tɔgɨ dɔ ndɔ kɔrkon'tɨ.»

Jeju adɨ lapiya dingəm kɨ jɨ'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 Jeju in non, aw kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ.
10 Ningə dingəm kare kɨ jɨ'ə oy njururu in me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ non. Ningə,
de'gɨ sangi row kadɨ n'indəi ta dɔ Jeju'tɨ, adɨ dəji'ə ta eyina: «*Ndukun lə Mojɨ adɨ tarow
kadɨ de ajɨ madɨ'ne ndɔ kɔrkon'tɨ eke aj'a el wa?»

---

† **11:26 11.26** In tɔ kɔsikurə lə kaw'je'gɨ. * **12:4 12.4** 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † **12:7 12.7** Oje 6.6

11 ə Jeju ilə′de′tɨ ene: «Nan dann′se′tɨ ə, aw kɨ batɨ kareba, ə batɨ kakin osɨ ɓe′tɨ ndɔ
kɔrkon′tɨ, ə aw un′ə te si′ə taga el wa?
12 Nga ningə re in de ningə, utə batɨ nja banyi banyi! M′el′se tokɨ ndukun adɨ tarow
kadɨ de ra majɨ ndɔ kɔrkon′tɨ.»
13 Lo kin′tɨ non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji′i». ə dingəm surə ji′ne ningə, ji′ə
təl to majɨ asɨ nan kɨ kɨ nungɨ.
14 ə lokɨ Parisɨ′gɨ tei taga ningə, ai elinan ta kɨ dɔ Jeju′tɨ, ke kadɨ n′rai bann ə n′a
n′təli′ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

15 Lokɨ Jeju oo poy nya kɨ gei ra si′ə, ɔtɨ lo kin′tɨ non kɔ. De′gɨ ngayn uni gɔ′ə, ningə
ajɨ njemonyi′gɨ pətɨ tɔ.
16 Ningə, ndəji′de kɨ tɔgɨ′ne, kadɨ rai adɨ de gər′ne el.
17 Tadɔ kadɨ ta kɨ Luwə el kɨ ta njekeltakita Luwə′tɨ, Ejay ‡ tɔlta′ne. Luwə el ene:
18 «Oyi njekulə lə′m kɨ m′mbət′ə,
Njendigɨ lə′m, kɨ rɔ′m nəl′m ngayn kadɨ m′ulə ji′m dɔ′a′tɨ.
M′a m′ində Ndil′m dɔ′a′tɨ,
Kadɨ a iləmbər nyara kɨ dana rɔ ginn ɓe′gɨ′tɨ kɨ dangɨ dangɨ§.
19 A kɔli nan kɨ de el num, a ində ndu el,
De a oo ndu′ə elta tambalo′tɨ el*.
20 A tətɨ gakira kɨ to se kɨ kɔtɨ′ne nanga el,
Taa, a tɔl lambɨ kɨ isɨ oy el num tɔ.
A ra be bitɨ kadɨ to nyara kɨ dana onɓe†.
21 Ginn ɓe′gɨ kɨ dangɨ dangɨ a indəi me′de dɔ′a′tɨ.»

De′gɨ eyina Jeju in ngar lə ndil′gɨ kɨ majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

22 De′gɨ rei kɨ dingəm kare kɨ ndil kɨ majel ra′a adɨ kum′ə oo lo el num, elta el num ə,
Jeju ad′a lapiya adɨ kum′ə oo lo ningə elta tɔ.
23 Nya kin ətɨ bulə de′gɨ ɓol ngayn, adɨ dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw
Dabidɨ el wa?»
24 Nan lokɨ Parisɨ′gɨ oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isɨ tuwə ndil′gɨ kɨ majel kɨ tɔgɨ
lə Beljəbul, kɨ in ngar lə ndil′gɨ kɨ majel.»
25 Jeju gər mərta lə′de adɨ el′de ene: «Kin ə de′gɨ kɨ me konɓe′tɨ kɨ kareba, təli dɔnan′tɨ
rəi nan ningə, konɓe′ə kin a tujɨ. Taa, ɓebo eke me kəy kɨ de′gɨ kɨ me′tɨ təli dɔnan′tɨ,
rəi nan, kɨ kadɨ a ra taa kaa goto tɔ.
26 Kin ə re Satan inɓe tuwə de′gɨ lə Satan, inɓe adɨ de′gɨ li′ə təli dɔnan′tɨ rəi nan ə, lo
kadɨ konɓe li′ə a aw kɨ kete goto.
27 Re in kɨ tɔgɨ lə Beljəbul ə m′tuwə′n ndil′gɨ kɨ majel ə, de′gɨ kɨ gɔ′se′tɨ tuwəi′de kɨ
tɔgɨ lə nan wa? De′gɨ kɨ gɔ′se′tɨ inɓe a tɔji kadɨ ta lə′se in ta kɨ gorow′ə′tɨ el.
28 A re in kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə ə m′tuwə′n ndil′gɨ kɨ majel tɔ ningə, Konɓe lə Luwə re
te rɔ′se′tɨ nga.
29 «Ningə re de uwə de kɨ nje tɔgɨ dɔ′a kete el ə, a asɨ kur me kəy′tɨ li′ə, kadɨ kər
nyakingə li′ə el. Lokɨ dɔ′a nga ningə, a kər nya kɨ me kəy′tɨ li′ə.
30 De kɨ in sə′m el, in nje kɔsɨ′m ta, taa de kɨ kaw sə′m nya kɨ nan′tɨ el, in nje tində
sanan tɔ.
31 Be ə, m′el′se tokɨ, majel′gɨ pətɨ kɨ de′gɨ a rai′de, eke kelta kɨ mal kɨ ra kɨ de′gɨ a eli
dɔ Luwə′tɨ, Luwə a inyə gɔ′ə kɔ adi′de, nan kelta kɨ mal dɔ Ndil Luwə′tɨ, Luwə a inyə
go kɔ adɨ′de el ratata.
32 Kin ə re de elta kɨ majel ɔsɨ′n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kɔ ad′a, nan re elta
kɨ mal ɔsɨ′n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kɔ ad′a kɨ ɓone′tɨ el num, kɨ lo ti′tɨ el num,
ratata.

Ta kɨ te ta de′tɨ in ngar me′de′tɨ
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

33 «Kin ə re kagɨ majɨ ningə, kanda majɨ tɔ, a re kagɨ majel ningə, kanda majel tɔ.
Tadɔ in kɨ kandɨ kagɨ ə de a gər′n kagɨ.
34 In nje mann majel to lii′gɨ be kam, a rai bann be ə ta kɨ majɨ a te ta′se′tɨ, ingɨ kɨ in
de′gɨ kɨ majel wa? Tadɔ in nya′gɨ kɨ rosi me′de kin ə sii tei ta′a′tɨ.
35 De kɨ majɨ, kuləra′a te me nya ra′tɨ kɨ majɨ kɨ uwə me′ə. Ningə de kɨ majel, kuləra′a
kɨ majel te me nya ra′tɨ kɨ majel kɨ uwə me′ə tɔ.

‡ **12:17 12.17** Ejay 42.1-4 § **12:18 12.18** Ejay 42.1 * **12:19 12.19** Ejay 42.2 † **12:20 12.20** Ejay 42.3

36 M’el’se, ngann ta’gɨ kɨ galala pətɨ kɨ isɨ te ta de’gɨ’tɨ kin, a ɔri ginn’ə ndɔ gangɨ ta’tɨ.
37 Tadɔ in kɨ ta kɨ ta’i’tɨ kɨ dana ə a ɔri ta dɔ’i’tɨ, ə in kɨ ta kɨ ta’i’tɨ kɨ dana el tɔ ə ta a uwəi.»

Parisɨ’gɨ dəji Jeju nyakɔjɨ
(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

38 Njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ madɨ’gɨ uni ta eli eyina: «Njendo de’gɨ, jɨ ndigɨ kadɨ in ra nyakɔjɨ madɨ kare adɨ j’oo.»
39 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «De’gɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone, in de’gɨ kɨ majel, kɨ njekuwə marum, ndigi kadɨ n’oyi nyakɔjɨ, nan nyakɔjɨ madɨ kɨ rangɨ kɨ kadɨ a oyi ore dɔ nyakɔjɨ lə njekeltakita Luwə’tɨ Jonasɨ, goto nga.
40 Tadɔ, to kɨ kaa kɨ Jonasɨ ra kadɨ mutə, kondɔ mutə me kanjɨ’tɨ kɨ boi kakin ə, Ngonn de a ra’n kondɔ mutə, kadɨ mutə ginn dɔnangɨ’tɨ tɔ‡.
41 Ndɔ gangɨ ta’tɨ ə, de’gɨ kɨ Ninibɨ’tɨ a indəi taa takum de’gɨ’tɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone kin kadɨ a iləi ta dɔ’de’tɨ. Tadɔ, lokɨ Jonasɨ iləmbər Poyta kɨ majɨ, de’gɨ kɨ Ninibɨ’tɨ inyəi gorow njiyə’de’gɨ kɨ majel kɔ§. Nga ningə, kɨ ngɔsine kin, de kɨ utə Jonasɨ sanyi in ne.
42 Ndɔ gangɨ ta’tɨ ə, ngar kɨ dene kɨ in holo, a ində taa takum de’gɨ’tɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone kin kadɨ a ilə ta dɔ’de’tɨ. Tadɔ, in dɔboy dɔnangɨ’tɨ nu ə ndɔkɨ re kadɨ oo gosita lə Salomon. Nga ningə, kɨ ngɔsine kin, de kɨ utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil kɨ majel kɨ təl re tor’ne’tɨ gogɨ
(Luk 11.24-26)

43 «Lokɨ ndil kɨ majel te me de’tɨ, aw ilə kɨ dilə̌lo kɨ tutɨ kadɨ n’ingə lo kisi kɨ rangɨ kadɨ n’ɔr kon’tɨ, nan ingə el ningə,
44 el ene: “M’a m’təl kadɨ m’aw lo kisɨ’m’tɨ kɨ kete m’njɨ’tɨ ə m’te kakin gogɨ.” Lokɨ təl aw gogɨ ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adɨ majɨ.
45 Nga a, təl aw, ɔy ndil’gɨ kɨ majel utəi’ə inɓe ɓay siri, ningə rei uri me de’tɨ kakin sii’tɨ. Lo kin’tɨ, ji kisi de kin kɨ dɔ’a taa a majel ngayn utə in kɨ kete ɓay. Be ə, de’gɨ kɨ majel kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone kaa a toi be tɔ.»

Jeju elta lə kon’ne’gɨ kɨ ngannkon’ne’gɨ kɨ rɔta’tɨ
(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

46 Jeju isɨ elta bulə de’gɨ’ ba ɓay ningə, kon’a kɨ ngannkon’a’gɨ rei rai taga, sangi kadɨ n’eli’ə ta.
47 Nga a de madɨ el’ə ene: «Oo kon’i kɨ ngannkon’i’gɨ rai taga non, ra sangi kadɨ n’eli nu ta.»
48 Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan’gɨ ə in kon’m kɨ ngannkon’m’gɨ wa?»
49 Ningə un ji’ne tɔjɨ’n njendo’gɨ lə’ne, ə ene: «Oyi kon’m kɨ ngannkon’m’gɨ ə sii kin.
50 Tadɔ de kɨ njera ndigɨ lə Bai kɨ isɨ me dɔran’tɨ ə, in ngonnkon’m, in konnann’m, kɨ kon’m.»

13

Kujita kɨ dɔ njeduw nya’tɨ
(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

1 Ndɔ’a’tɨ kin, Jeju te me kəy’tɨ, aw isɨ kadɨ babo’tɨ.
2 Bulə de’gɨ ngayn kawinan gugɨ dɔ’a, adɨ aw al isɨ me to’tɨ. Ningə bulə de’gɨ pətɨ, rai ngangɨ ba’tɨ ne.
3 Jeju el’de nya’gɨ ngayn me kujita’gɨ’tɨ ene: «Oyi, njendɔɔ kare aw kadɨ duw nya.
4 Ningə, dɔkagilo’tɨ kɨ a ilə ko nya, kandɨ ko’gɨ madɨ tosi ngangɨ row’tɨ adɨ yəl’gɨ rei turi pətɨ.
5 Kandɨ ko madɨ’gɨ, tosi dɔnangɨ wor’tɨ, adɨ lo kadɨ ingəi dɔnangɨ asɨ ta’m ulə̌i ngirə’de’tɨ goto. Nan kin ə, tɔgi kalangɨ ba, tadɔ ngirə’de to taa ne.
6 Lokɨ kadɨ ɔsɨ ningə, ngann ko’gɨ kakin ndolei mbaw. Ningə go’tɨ, tuti kurum, tadɔ ngirə’de aw nanga boi el.
7 Kandɨ ko’gɨ kɨ nungɨ, tosi dann konn’gɨ’tɨ, adɨ konn’gɨ tɔgi ndəmi’de mbɔl.
8 Nan kandɨ ko’gɨ madɨ, tosi dɔnangɨ’tɨ kɨ majɨ, adɨ andi. Kɨ nan’gɨ andi asɨ ɓu kare, nje kɨ nungɨ andi asɨ dɔ mehen, ə nje kɨ nungɨ ɓay andi asɨ dɔ mutə tɔ.»
9 Jeju ilə dɔ’tɨ ene: «Re de kɨ aw kɨ mbɨ’ne tadɔ koo’n dɔ ta ningə, kadɨ oo dɔ ta kin majɨ!»

‡ **12:40 12.40** Jonasɨ 2.1 § **12:41 12.41** Jonasɨ 3.5 * **12:42 12.42** 1Ngar’gɨ 10.1-10

Ginn nya kɨ Jeju ndoʼn nya kɨ kujɨ taʼgɨ
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

10 Njendoʼgɨ lə Jeju rei rɔʼaʼtɨ dəjiʼə eyina: «Tadɔ ri ə elʼde ta kɨ kujitaʼgɨ wa?»
11 Ə Jeju elʼde ene: «Mʼelʼse ta kɨ kujita tadɔ ingɨ, Luwə te kɨ dɔ nya kɨ to lo kiyəʼtɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə liʼə adɨ in gəri, nan ingɨ, Luwə te kɨ dɔʼa adɨʼde el.
12 Tadɔ de kɨ aw kɨ nya jiʼneʼtɨ, a adiʼə dɔʼtɨ ɓay kadɨ to mbar mbar jiʼəʼtɨ, nan de kɨ nya liʼə goto, in kɨ ndikiri inɓe kɨ awɨʼn jiʼneʼtɨ kin kaa, a tai jiʼəʼtɨ inɓe ɓay.»
13 In tadɔ kin ə, mʼelʼnʼde ta kɨ kujita, tadɔ gonyi lo majɨ kaa, oyi nya el num, oyi ta majɨ kaa, gəri meʼə el num.
14 In be kadɨ ta kɨ Luwə el kɨ njekeltakitaʼaʼtɨ Ejay kin tɔltaʼne*. Ejay el ene:
A oyi dɔ ta majɨ, nan a gəri meʼə el num,
A gonyi lo majɨ, nan a oyi lo el num,
15 Tadɔ me deʼgɨ kin təl ngan ngororo.
Uti mbiʼde,
Ndəmi kumʼde,
Ndigi kadɨ kumʼde oo lo el num,
Kadɨ mbiʼde oo ta el num,
Taa kadɨ nʼgəri nya madɨ kare el num tɔ,
Nan be el ə təli rei rɔʼmʼtɨ,
Adɨ mʼajɨʼde†.
16 «Nan ingɨ, in nje majikur, tadɔ kumʼse oo nyaʼgɨ majɨ num, mbiʼse oo ta majɨ num.
17 Tokɨ rɔtaʼtɨ, mʼelʼse, deʼgɨ kɨ njekeltakita Luwəʼtɨ, ngayn, kɨ njera nyaʼgɨ kɨ dana ngayn, ndigɨ kadɨ kumʼde oo nya kɨ ingɨ oyi, nan asi koo el, ndigɨ kadɨ mbiʼde oo ta kɨ ingɨ oyi, nan asi koo el tɔ.»

Jeju ɔr me kujita kɨ ɔjidɔ nje kilə ko
(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

18 «Ingɨ, majɨ kadɨ gəri me kujita lə nje kilə ko kin majɨ.
19 Ngangɨ row kɨ kandɨ koʼgɨ tosɨʼtɨ, in de kɨ oo ta kɨ dɔ Konɓeʼtɨ lə Luwə, nan gər meʼə el, ə Su re ɔr ta kɨ duw me deʼtɨ kakin kɔ.
20 Dɔnangɨ wor kɨ kandɨ koʼgɨ tosɨʼtɨ, in de kɨ oo ta lə Luwə ningə, taa kalangɨ ba kɨ rɔnel,
21 nan ta kin, ulə ngirə'ne meʼəʼtɨ el. In de kɨ njekuwə kɨ ta lə Luwə dɔkagilo kɨ nden be par. Dɔgagilo kɨ nya torɔʼgɨ eke kindəkumndoo tadɔ ta lə Luwə re ningə, inyəi kunmeləʼde kɔ kalangɨ ba.
22 Kandɨ koʼgɨ kɨ tosi dann konnʼtɨ, in de kɨ oo ta lə Luwə, nan me kɨ ra sururu dɔ nyaʼgɨʼtɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ, kɨ ra ta nya majɨʼgɨ utɨ dɔ ta kɨ oyi, adɨ lo kadɨ andi goto.
23 Ningə, dɔnangɨ kɨ majɨ kɨ kandɨ koʼgɨ tosiʼtɨ, in de kɨ oo ta lə Luwə, gər meʼə adɨ andɨ majɨ. Dɔʼde kɨ madɨʼgɨ andɨ ɓu kare ge kɨ nungɨ andi dɔ mehen ge, dɔ mutə ge.»

Kujita kɨ dɔ jeneʼtɨ

24 Jeju ində kujita kɨ rangɨ nonʼdeʼtɨ ɓay ene: «Konɓe lə Luwə, to to de kɨ duw kandɨ nya kɨ majɨ me ndɔɔʼtɨləʼne,
25 ə kondɔ, lokɨ deʼgɨ toi ɓi ningə, njeban liʼə re duw jene dɔ nyaʼtɨ kɨ majɨ kɨ duw kakin, ningə ɔtɨ aw.
26 Lokɨ kandɨ nya kɨ majɨ kakin uwə tɔgɨ, ə kandaʼgɨ sii tei ningə, jene kaa kanda te tɔ.
27 Lo kinʼtɨ, nje ra kuləʼgɨ ai eli ɓeʼde eyina: "Beʼje, in kandɨ nya kɨ majɨ ə jɨ duw me ndɔɔʼtɨləʼi tɔ, nga jeneʼgɨ kin tei ra wa?"
28 Ə ɓeʼde elʼde ene: "In njeban ə ra nya kin." Nga a nje ra kuləʼgɨ dəjiʼə eyina: "In ndigɨ kadɨ jɨ tɔriʼde kɔ wa?"
29 Nan ɓe nje ndɔɔ elʼde ene: "Jagɨ, lo tɔr jeneʼgɨʼtɨ kin, a tɔri kɨ ko kɨ majɨ ba.
30 Ə inyəiʼde adɨ tɔgi nanʼtɨ bitɨ kagilo kujə koʼtɨ, ningə ndɔ kujʼəʼtɨ ningə, mʼa mʼel nje kujʼəʼgɨ mʼene: Tɔri jeneʼgɨ kin dɔi kɨ dɔʼa dɔʼa kadɨ to uləi por ɓay taa, ujəi inɓe kɨ majɨ me damʼtɨləʼm."»

Kujita dɔ kandɨ kagɨʼtɨ kɨ ɓariʼə mutardə
(Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

31 Jeju ində kujita kɨ rangɨ nonʼdeʼtɨ ɓay ene: «Konɓe lə Luwə to to kandɨ kagɨ madɨ kɨ ɓariʼə nan mutardə kɨ de madɨ un duw me ndɔɔʼtɨ ləʼne kin be.
32 Kandɨ mutardə ə in kandɨ nya kɨ du utə ndəgɨ kandɨ nyaʼgɨ pətɨ, nan lokɨ tɔgɨ ningə, təl kagɨ tanyi kibo utə kam tanyiʼgɨ pətɨ kɨ me ndɔɔʼtɨ. Təl kagɨ kibo, adɨ yəlʼgɨ rei rai kəy toʼde bajiʼəʼgɨʼtɨ.»

---

* **13:14 13.14** Eja 6.9 † **13:15 13.15** Eja 6.10

Kujita dɔ hum'tɨ
(Luk 13.20-21)
33 Jeju el'de kujita kɨ rangɨ ɓay ene: «Konɓe lə Luwə to tanan kɨ hum kɨ dene madɨ
un lɔy'n ndujɨ kɨ me keh mutə, adɨ ndujɨ kɨ lɔy ba pətɨ in kin be.»

Jeju el ta'gɨ pətɨ kɨ kujita
(Mrk 4.33-34)
34 Ta'gɨ kin pətɨ, Jeju el bulə de'gɨ kɨ kujita. Ta kɨ kadɨ el'de kɨ kujita el goto.
35 In be kadɨ ta'gɨ kɨ Luwə el kɨ ta njekeltakita'a'tɨ kin tɔlta'ne. Njekeltakita Luwə'tɨ
el ene: «M'a m'te ta'm kadɨ m'el kujita'gɨ, m'a m'iləmbər nya'gɨ kɨ toi lo kiyə'tɨ lotum
ginn dɔran'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ nu kin‡.»

Kɔr ginn kujita kɨ dɔ jene'tɨ
36 Jeju inyə bulə de'gɨ adɨ'de awi ə aw ɓe. Lokɨ rei ɓe, njendo'gɨ li'ə rei rɔ'a'tɨ, dəji'ə
eyina: «Ɔr'je ginn kujita kɨ dɔ jene'tɨ kɨ ra me ndɔɔ'tɨ kin adɨ j'oo.»
37 Ə Jeju ilə'de'tɨ ene: «De kɨ njeduw ko nya kɨ majɨ kin, in Ngonn de,
38 ningə ndɔɔ, in dɔnangɨ; ə kandɨ ko kɨ majɨ, in nje'gɨ kɨ ndigɨ kadɨ Luwə onɓe dɔ'de'tɨ;
jene, in nje'gɨ kɨ uni go Su;
39 njeban kɨ njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə ko'gɨ in
malayka'gɨ tɔ.
40 To kɨ kaa kɨ, in kɨ tɔri'n jene ɓuki por'o, dɔboy ndɔ a to be tɔ.
41 Ngonn de a ulə kɨ malayka'gɨ lə'ne kadɨ ɔr de'gɨ pətɨ kɨ nje kɔsɨ madɨ de'gɨ kadɨ osi
me majel'tɨ, kɨ de'gɨ kɨ njeramajel kɔ Konɓe'tɨ lə'ne.
42 *Malayka'gɨ a ɓuki'de me por'tɨ kɨ dum kelta'a, kɨ in lo kɨ a nonyi ge a ngori
ngangɨ'de ge səm'tɨ.
43 Lo kin'tɨ, njera nya kɨ dana a unji to kadɨ be me Konɓe'tɨ lə Baw'de Luwə. De kɨ aw
kɨ mbi'ne kadɨ oo'n dɔ ta ningə, kadɨ oo dɔ ta kin majɨ.

Kujita kɨ dɔ nyakingə'tɨ kɨ to lo kiyə'tɨ kɨ mədikɔsɨ
44 «Konɓe lə Luwə to to nyakingə kɨ iyəi me ndɔɔ'tɨ, ə de madɨ aw te dɔ'tɨ kin be. De
kakin təl iyə gogɨ, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adɨ aw ra gatɨ kɨ nya majɨ'gɨ lə'ne pətɨ, ə inyə
nar'a re ndogɨ'n ndɔɔ kakin.
45 Konɓe lə Luwə kɨ dɔran'tɨ to to njera gatɨ kɨ isɨ sangɨ mədikɔsɨ kɨ ndole be.
46 Lokɨ ingə in kɨ gat'a in ngayn, təl aw ra gatɨ kɨ nyakingə'gɨ lə'ne pətɨ, ə inyə nar'a
re ndogɨ'n mədikɔsɨ kakin.»

Kujita kɨ dɔ bandɨ'tɨ
47 «Konɓe lə Luwə to to bandɨ kɨ de a ilə me ba'tɨ ə a ɔy dɔkɔr kanjɨ'gɨ kɨ dangɨ dangɨ
kam be.
48 Lokɨ bandɨ kakin rosɨ ningə, njendon ndɔr re'n ngangɨ ba'tɨ, isɨ nanga, ningə tɔr nje
kɨ majɨ majɨ me sukim'tɨ, ə inyə nje kɨ tei nya el ɓuki'de kɔ.
49 Kah'a'tɨ kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gɨ a rei kadɨ ɔri kum de'gɨ kɨ njera
nya'gɨ kɨ dana kɨ njera nya'gɨ kɨ dana el, nan'tɨ.
50 A ɓuki de'gɨ kɨ njera nya'gɨ kɨ majel me por'tɨ kɨ dum kelta'a, kɨ in lo kɨ a nonyi ge
a ngori ngangɨ'de ge səm'tɨ.»
51 Lo kin'tɨ non, Jeju dəjɨ njendo'gɨ lə'ne ene: «In gəri me ta'gɨ kin pətɨ wa?» Ə iləi'ə'tɨ
eyina: «Oyo, jɨ gər.»
52 Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gɨ ndukun kɨ təl nje taa nyando kɨ dɔ
Konɓe'tɨ lə Luwə, to to ɓe nje kəy kɨ ingə nya'gɨ kɨ sigɨ kɨ me nya'gɨ'tɨ kɨ kɔkɔ lo ngəm
nya'tɨ lə'ne kin be.»

De'gɨ kɨ Najareti'tɨ uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)
53 Lokɨ Jeju el kujita'gɨ ginn'ə gangɨ ningə, ɔtɨ lo kɨ ra'tɨ kin kɔ.
54 Ɔtɨ non, aw ɓe kɨ tɔgɨ səm'tɨ. Jeju ndo nya de'gɨ ginn kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ.
Ndo'de nyando kɨ ətɨ'de ɓol, adɨ eli eyina: «Gosɨ ta'gɨ kɨ nyakɔjɨ'gɨ kin in'n ra wa?
55 Man! Ngonn lə njeragɨ kagɨ dɔ kəy'tɨ inɓe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə
Jakɨ ge kɨ Jisepɨ ge, kɨ Simon ge kɨ Judɨ ge tɔ el ə in ngannkon'a'gɨ wa?
56 Taa, konnann'a'gɨ kaa sii se'je ne tɔ el wa? Nga nya'gɨ kin pətɨ ingə ra dana?»
57 Ta kɨ dəji kin ɔgɨ'de kadɨ uni me'de, təl nya tugə jigɨ'tɨ rɔ'de'tɨ. Ə Jeju el'de ene:
«Njekeltakita Luwə'tɨ ningə, in me ɓe koj'o'tɨ, kɨ dann noj'o'gɨ'tɨ par ə de'gɨ a kidi'ə'tɨ.»
58 Lo kin'tɨ, Jeju ra nyakɔjɨ'gɨ ngayn kɨ dum kadɨ de ra el tadɔ mbeti kuni me'de kadi'ə.

‡ **13:35 13.35** Pag 78.2

14

Koy Jan Batisɨ
(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

1 Dɔkagilo’ə’tɨ kin Erodɨ kɨ nje konɓe dɔ dɔnangɨ’tɨ kɨ Galile oo ta tɔɓar lə Jeju.
2 Ə el nje ra kulə’gɨ lə’ne ene: «De kin in Jan Batisɨ! In in ə ində taa dann njekoy’gɨ’tɨ.
Ginn’ə kin ə, awɨ’n kɨ tɔgɨ tadɔ ra’n nyakɔjɨ’gɨ kɨ ətɨ ɓol.»
3 Erodɨ el be, tadɔ ndɔ kɨ inɓe adɨ uwəɨ Jan, dɔi’ə kɨ kulə gindɨ, iləɨ’ə dangay’tɨ, tadɔ
lə Erodiyadɨ, kɨ ne ngonnkon’a Pilipɨ,
4 kɨ Jan el’ə ta dɔ’tɨ ene: «In gorow’ə’tɨ el kadɨ in ta’a ne’i’tɨ*.»
5 Me ta’tɨ kin, Erodɨ ndigɨ tɔl Jan, nan ɓol bulə de’gɨ, tadɔ bulə de’gɨ oyi Jan kadɨ in
njekeltakita Luwə’tɨ.
6 Nga a, ndɔ rɔnel kojɨ Erodɨ’tɨ, ngonn lə Erodiyadɨ kɨ dene, te la non de’gɨ’tɨ kɨ ɓari’de
lo nyakusɔ’tɨ, ə nəl Erodɨ ngayn,
7 adɨ Erodɨ un ndu’ne kɨ kiwrɔ kadɨ n’a n’ad’a nya’gɨ pətɨ kɨ dəjɨ’ne.
8 Lo kin’tɨ, kon’a sul’ə, adɨ el ene: «Adɨ’m, tokɨ jɨ ra’n ne inɓe kin, dɔ Jan Batisɨ me
supira’tɨ.»
9 Me ngar tujɨ ɔjɨ’n dɔ nya kɨ ngonn kɨ dene dəj’ə kin, nan tadɔ kun mindɨ kɨ un kɨ
kiwrɔ, taa tadɔ de’gɨ kɨ ɓar’de lo nyakusɔ’tɨ kin tɔ ningə, un ndu’ne kadɨ adi’ə dɔ Jan.
10 Be ə, adɨ de madɨ aw gangɨ dɔ Jan me kəy dangay’tɨ,
11 re’n me supira’tɨ, adi ngonn kɨ dene kakin, adɨ awɨ’n adɨ kon’ne.
12 Njendo’gɨ lə Jan rei uni ninn’ə awi duwi, ningə awi ɔri poy’o Jeju ad’a oo.

Jeju adɨ nyakusɔ de’gɨ dər mi sɔi
(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

13 Lokɨ Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rɔ’ne ngərəngɨ kɨ kar’ne ba lokɨ de’gɨ
gotoi’tɨ. Lokɨ bulə de’gɨ oyi ta’a ningə, in kɨ ɓebo’gɨ kɨ dangɨ dangɨ awi kɨ nja’de go’ə’tɨ.
14 Lokɨ Jeju ur nanga me to’tɨ, oo bulə de’gɨ ngayn, lokɨ oo’de, oo kumtondoo lə’de,
adɨ ajɨ njemonyi’gɨ lə’de.
15 Lokɨ kadɨ aw to ur ningə, njendo’gɨ ɔti kɨ rɔ Jeju’tɨ eli’ə eyina: «Lo kɨ ji rai’tɨ ne
kin, in lo kɨ de’gɨ gotoi’tɨ, ningə kadɨ isɨ ur nga tɔ, ə inyə bulə de’gɨ kam adɨ awi kɨ
ngannɓe’gɨ’tɨ, ndogi nyakusɔ sɔi.»
16 Nan Jeju el’de ene: «Awi kɨ ndo kadɨ ai lo el, inɓe’gɨ adi’de nya sɔi.»
17 Ə eli Jeju eyina: «Kɨ jɨ ra’n ne kin, j’aw kɨ mapa mi ə kanjɨ joo tɔ par.»
18 Ningə Jeju el’de ene: «Rei se’de ne adi’m’in m’oo.»
19 Ningə gɔ’tɨ, adɨ ndu’ne kadɨ bulə de’gɨ kakin sii nanga dɔ mu’gɨ’tɨ. Ningə ɔy mapa’gɨ
kɨ mi kɨ kanjɨ’gɨ kɨ joo kakin, un kum’ne kɨ taa, elta kɨ Luwə kadɨ njangɨ’n dɔ nyakusɔ
kin, ningə uwə gangɨ’de nan’tɨ, adɨ njendo’gɨ, kadɨ adi bulə de’gɨ.
20 De’gɨ pətɨ sɔi nya ndanni majɨ. Ningə, ɔyi ndəgɨ mapa kɨ nanyi, kara dɔgɨ gidə in
joo.
21 De’gɨ kɨ sɔi nya kin asi dingəm’gɨ dər mi, de tudə dene’gɨ kɨ ngann’gɨ kɨ sɔi nya
se’de səm’tɨ el.

Jeju njiyə dɔ mann’tɨ
(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

22 Nden ba go’tɨ, Jeju ɔsɨ njendo’gɨ lə’ne adɨ ali me to’tɨ, kadɨ awi gidɨ ba’tɨ kete
non’ne’tɨ, dɔkagilo’tɨ kɨ in a inyə’n bulə de’gɨ.
23 Lokɨ Jeju inyə’de adɨ awi ningə, ɔtɨ al aw dɔ mbal’tɨ, ɔsɨ rɔ’ne kɨ kar’ne ba tadɔ kelta
kɨ Luwə. Lokɨ kadɨ ur, Jeju isɨ low’ə’tɨ non kɨ kar’ne ba.
24 Dɔ gangɨ low’ə’tɨ kin, to in dann batɨ, sanyi kɨ ngangɨ ba nga. Nəl ulə sur to kɨ gogɨ
gogɨ, adɨ pungum babo ra’de majel.
25 Taginnlo’tɨ, Jeju in ra njiyə dɔ mann’tɨ, isɨ aw kɨ rɔ njendo’gɨ’tɨ lə’ne.
26 Ə lokɨ njendo’gɨ oyi’ə ra njiyə dɔ mann’tɨ ningə, dɔ’de majel, adɨ eli eyina: «In
muwə de,» ningə ɓol tɔl’de, adɨ uri kɔl.
27 Nan kalangɨ ba, Jeju el’de ene: «Adɨ me’se osɨ nanga nan in m’in, ə ɓoli el!»
28 Lo kin’tɨ, Piyər ilə Jeju’tɨ ene: «Burəɓe, re in in ə, adɨ’m ndu’i adɨ m’njiyə dɔ mann’tɨ
m’aw rɔ’i’tɨ.»
29 Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to’tɨ, ur dɔ mann’tɨ, njiyə dɔ’tɨ isɨ re kɨ rɔ
Jeju’tɨ.
30 Nan lokɨ Piyər oo nəl kɨ isɨ ulə ningə, ɓol ra’a adɨ ulə ngirə ndu’i mann, adɨ non
ene: «Burəɓe, ajɨ’m!»

---

* **14:4 14.4** Lebitiki 18.16, 20.21

31 ə kalangɨ ba, Jeju ilə ji’ne uwə’n Piyər, ningə el’ə ene: «In de kɨ kunme lə’i in ndikiri
ba, ra bann ə in tadɨ wa?»
32 Ningə lokɨ ali taa me to’tɨ ə, ginn nəl gangɨ.
33 ə nje kɨ sii me to’tɨ ɔsi məkəsɨ’de nanga non’a’tɨ, ningə eli’ə eyina: «Tokɨ rɔta’tɨ, in
Ngonn lə Luwə inɓe!»

Jeju adɨ lapiya njemonyi’gɨ dɔnangɨ Genejaretɨ’tɨ
(Mrk 6.53-56)

34 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne indəi babo gangi ningə, tei dɔnangɨ Genejaretɨ’tɨ.
35 De’gɨ kɨ low’ə’tɨ gəri Jeju, adɨ uləi kulə kɨ lo lo, dɔnangɨ kɨ Genejaretɨ’tɨ ba pətɨ, ə
de’gɨ rei kɨ njemonyi’gɨ pətɨ rɔ’a’tɨ.
36 De’gɨ nonyi dɔ Jeju’tɨ kadɨ inyə njemonyi’gɨ adɨ ɔdi ta ku li’ə, ningə de’gɨ pətɨ kɨ ɔdi
ta ku li’ə ingəi lapiya tɔ.

15

Jeju elta kɨ dɔ nyajibəlɓe’tɨ
(Mrk 7.1-13)

1 Parisɨ’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə kɨ madɨ’gɨ in Jerujalem’tɨ, rei ingəi Jeju dəji’ə
eyina:
2 «Tadɔ ri ə njendo’gɨ lə’i təli rɔ’de go nyajibəlɓe’tɨ lə kaw’je’gɨ el wa? Jɨ dəjɨ be tadɔ
togi ji’de kigo nyajibəlɓe’gɨ el par ə sɔi nya.»
3 ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Nga ingɨ, tadɔ ri ə in təli rɔ’se go mbərkikində’tɨ lə Luwə el
tadɔ nyajibəlɓe lə’se wa?
4 Tokɨ rɔta’tɨ, Luwə el ene: “Ɔsɨ kurə baw’i kɨ kon’i.” Taa el ɓay ene: “De kɨ elta kɨ
majel baw’ne eke kon’ne asɨ ta koy*.”
5 Nan ingɨ, eli eyina: “De kɨ el baw’ne eke kon’ne ene: ‹Nya majɨ’gɨ kɨ re m’a m’ɔsɨ’n
kɔyi in kadikare kɨ m’ində ta dangɨ tadɔ Luwə nga,› ningə,
6 de’ə kin aw kɨ ndoo kadɨ ɔsikurə baw’ne el nga. Lo kin’tɨ, sii tuji kɨ ta lə Luwə tadɔ
nyajibəlɓe lə’se.”
7 Ingɨ in njekədikum de’gɨ, ta kɨ Luwə el kɨ ta njekeltakita’ne’tɨ Ejay dɔ’se’tɨ in ta kɨ
rɔta’tɨ. Luwə el ene:
8 “Ginn de’gɨ kin ɔsikurə’m kɨ ndar ta’de kare,
Nan me’de in sanyi sə’m.
9 Tɔjɨ kɨ isɨ uləi dɔ’m’tɨ, nda’a goto,
Tadɔ nyando’gɨ kɨ isɨ ndoi de’gɨ kaa,
In mbərkikində’gɨ kɨ in rɔ de’gɨ’tɨ†.”»

Nya kɨ nje təl de nya kɨ to njen’tɨ
(Mrk 7.14-23)

10 Go’tɨ ningə, Jeju ɓar bulə de’gɨ kɨ rɔ’ne’tɨ, ə el’de ene: «Uri mbi’se majɨ oyi ta lə’m,
ə kadɨ in gəri me’ə tɔ.
11 Nya madɨ kɨ in taga aw ta de’tɨ kɨ a təl’ə nya kɨ to njen takum Luwə’tɨ goto. Nan
nya kɨ te ta de’tɨ ə a təl de nya kɨ to njen’tɨ.»
12 Lo kin’tɨ, njendo’gɨ lə Jeju rei rɔ’a’tɨ eli’ə eyina: «Ta kɨ el kin to me Parisɨ’gɨ ngayn,
kin in gər wa?»
13 ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Kagɨ kɨ ra kɨ Bai man el, a ɔri’ə kɔ.
14 Inyəi’de, in njekumtɔ’gɨ ə isɨ ndɔri njekumtɔ’gɨ. Nga ningə, re njekumtɔ ndɔr
njekumtɔ ə, joo pətɨ a osi ɓe’tɨ.»
15 ə Piyər un ta el’ə ene: «Ɔr me kujita kin adɨ j’oo.»
16 Ningə Jeju el ene: «Adɨ inɓe’gɨ kaa in gəri nya el tɔ wa?
17 Adɨ m’el’se, nya’gɨ pətɨ kɨ ɔdɨ ta de, a aw te kanda’a’tɨ, ningə go’tɨ ə, te kɔ, aw ɓe
sin’tɨ.
18 Nan nya kɨ te ta de’tɨ, in nya kɨ in ngarme de’tɨ, ningə in kin ə in nya kɨ nje təl de
kɨ to njen’tɨ.
19 Ngarme’de ə in lo kɨ mərta’gɨ kɨ majel isɨ tei’tɨ, kɨ tɔl nan, kɨ kuwə marum, kɨ kaya
kɨ ra, kɨ ɓogɨ, kɨ mannajɨ kɨ ngom, kɨ kelta kɨ majel dɔnan’tɨ.
20 Ingɨ kin ə in nya’gɨ kɨ isɨ təli de nya kɨ to njen’tɨ, nan kusɔ nya par, um togɨ ji el, a
təl de nya kɨ to njen’tɨ el.»

Dene kɨ Kana’tɨ un me’ne adɨ Jeju
(Mrk 7.24-30)

---

* **15:4 15.4** Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9 † **15:9 15.9** Eja 29.13

21 Jeju in low’ə’tɨ non, ɔr rɔ’ne aw dɔnangɨ’tɨ kɨ Tir’tɨ kɨ Sidon.
22 Ningə nyɨ, dene kɨ Kana’tɨ kare te non re, ningə un ndu’ne kɨ taa el ene: «Burəɓe,
Ngonnkaw Dabidɨ, oo kumtondoo lə’m! Tadɔ ndil kɨ majel adɨ kon ngonn’m kɨ dene
ngayn.»
23 Nan Jeju ilə ta’tɨ el. Ningə njendo’gɨ li’ə rei rɔ’a’tɨ, eli’ə eyina: «In tuwə kɔ go’je’tɨ,
tadɔ a ində ndu go’je’tɨ.»
24 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «In ngann Isirayel’gɨ kɨ toi to batɨ’gɨ kɨ nanyinan be kam par ə
Luwə ulə’m kɨ rɔ’de’tɨ.»
25 Nan dene re ɔsɨ məkəsɨ’ne nanga non’a’tɨ ene: «Burəɓe, re ra sə’m!»
26 Ə Jeju ilə’tɨ ene: «In gorow’ə’tɨ el kadɨ de un nyakusɔ lə ngann’gɨ, ilə adɨ ngann
busɨ’gɨ.»
27 Ningə dene el Jeju ene: «In rɔta’tɨ Burəɓe, nga k’in ə, ngann busɨ’gɨ kɨ ai ginn
tabilə’tɨ a sɔɨ bunə nya’gɨ kɨ in dɔ tabilə’tɨ tosɨ nanga tɔ.»
28 Lo kin’tɨ, Jeju el’ə ene: «Dene, kunme lə’i bo ngayn! Ningə kadɨ ingə nya kɨ to rɔ’i
kin, tokɨ dəjɨ’n.» Ningə ngonn’o kɨ dene kakin, ingə lapiya nga dɔ kad’a’tɨ inɓe kin non
tɔ.

Jeju ajɨ njemonyɨ’gɨ ngayn
(Mrk 7.31-37)

29 Jeju ɔtɨ low’ə’tɨ non, aw ta ba’tɨ kɨ Galile. Al aw dɔ mbal’tɨ, isɨ nanga.
30 Bulə de’gɨ ngayn rei rɔ Jeju’tɨ kɨ nje mote’gɨ kɨ njekumtɔ’gɨ, kɨ nje kingə tujɨ’gɨ kɨ
nje mbiboy’gɨ kɨ elita el, taa njemonyɨ’gɨ kɨ rangɨ ngayn non ɓay. Rei kɨ njemonyɨ’gɨ kin
ɓukɨ’de non Jeju’tɨ, ningə Jeju ajɨ’de.
31 In nya kɨ ətɨ bulə de’gɨ ɓol ngayn, kadɨ nje mbiboy’gɨ elita num, nje kingə tujɨ’gɨ
ingəɨ lapiya nga num, nje mote’gɨ njiyəɨ num, taa njekumtɔ’gɨ kaa oyi lo num tɔ, adɨ
uləɨ tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ lə Isirayel’gɨ.

Jeju adɨ nyakusɔ de’gɨ dər sɔ sɔɨ ɓay
(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

32 Jeju ɓar njendo’gɨ lə’ne el’de ene: «M’oo kumtondoo lə bulə de’gɨ kin, tadɔ ndɔ
mutə ɓone ə in sə’m nan’tɨ, ningə, nya kɨ kadɨ sɔɨ goto. Ningə m’ge kadɨ m’inyə’de kɨ
me’de kɨ ɓo ba el, nan to ɓo ində taa tɔgɨ’de row’ə.»
33 Ə njendo’gɨ li’ə dəji’ə eyina: «J’a j’in kɨ mapa ra dilə̈lo’tɨ ne, ə bulə de’gɨ kɨ ətɨ ɓol
be kin a sɔɨ asɨ’de wa?»
34 Ningə Jeju dəji’de ene: «Mapa kɨ ji’se’tɨ in bann wa?» Ə eli’ə eyina: «Mapa in siri
kɨ ngann kanji’gɨ nden dɔ’tɨ.»
35 Ə Jeju ilə ndu’ne adɨ bulə de’gɨ kadɨ sii nanga.
36 Ningə ɔy mapa kɨ siri kɨ ngann kanji’gɨ kakin ji’ne’tɨ, ra oyo Luwə dɔ’tɨ, ningə gangɨ
nan’tɨ, adɨ njendo’gɨ lə’ne, adɨ adi bulə de’gɨ sɔɨ.
37 De’gɨ pətɨ sɔɨ nya ndanni, adɨ njendo’gɨ kawi gində’gɨ kɨ nanyi rosɨ kara siri.
38 De’gɨ kɨ sɔɨ nya, asi dingəm’gɨ dər sɔ, de tudə dene’gɨ kɨ ngann’gɨ kɨ sɔɨ nya səm’tɨ
el.
39 Go’tɨ, Jeju inyə bulə de’gɨ adɨ awi, ningə al me to’tɨ, aw dɔnangɨ Magadan’tɨ.

16

Parisɨ’gɨ kɨ Sadusɨ’gɨ, dəji nyakɔjɨ Jeju
(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

1 Parisɨ’gɨ kɨ Sadusɨ’gɨ, rei rɔ Jeju’tɨ dəji’ə kadɨ ra nyakɔjɨ kɨ in dɔran’tɨ adɨ’de n’oyi.
Dəji’ə be, to kuləkikiyə tadɔ kuwə’n’ə.
2 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Lokɨ kadɨ aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to majɨ, tadɔ dɔran
kər njoo.”
3 Lokɨ lo ti kɨ sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədɨ, tadɔ dɔran kər wuu.” In be
ə, asi kadɨ gəri ɓal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakɔjɨ’gɨ kɨ isɨ rai nya dɔkagilo’tɨ kɨ
ɓone taa asi gər el wa!
4 De’gɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone, in de’gɨ kɨ majel, kɨ njekuwə marum, ndigi kadɨ n’oyi
nyakɔjɨ, nan nyakɔjɨ madɨ kɨ rangɨ kɨ kadɨ a oyi ore dɔ nyakɔjɨ lə Jonasɨ goto nga.» Ningə
inyə’de, ə ɔtɨ aw.

Hum lə Parisɨ’gɨ kɨ lə Sadusɨ’gɨ
(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

5 Lokɨ isɨ awi dow ba’tɨ kɨ kare, me njendo’gɨ oy dɔ mapa’tɨ kɨ kadɨ ɔyi.
6 Nga ningə Jeju el’de ene: «Oyi majɨ! Indəɨ kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ, ɔjɨ’n dɔ hum lə
Parisɨ’gɨ, kɨ hum lə Sadusɨ’gɨ.»

7 Nan ingɨ isɨ mərita kin yo dɔ’de’tɨ eyina: «In tadɔ kɔy kɨ j’ɔyi mapa el!»
8 Nan Jeju gər mərta lə’de, adɨ el’de ene: «In de’gɨ kɨ kunme lə’se in ndikiri ba, tadɔ ri ə isɨ mərita kɨ dɔ mapa’tɨ kɨ ɔyi el wa?
9 In gəri me nya’gɨ el kaa ɓay wa? Me’se olo dɔ mapa’tɨ kɨ mi kɨ dingəm’gɨ dər mi sɔi kin el wa? Ndɔkɨ ɔyi ndəgə kɨ nanyi kara bann ə in təli wa?
10 Taa mapa kɨ siri kɨ dingəm’gɨ dər sɔ sɔi kin kaa me’se olo dɔ’tɨ el num tɔ wa? Ndɔkɨ ɔyi ndəgə kɨ nanyi kara bann ə in təli wa?
11 Ta kɨ m’el m’ene: Indəi kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ, ɔjidɔ hum lə Parisɨ’gɨ, kɨ hum lə Sadusɨ’gɨ kin, in ta kɨ sɔw dɔ mapa el, kin ra bann be ə asi kadɨ gəri me’ə el wa?»
12 Lo kin’tɨ nga a gəri tokɨ el’de kadɨ n’indəi kumkədɨ dɔ rɔ’de’tɨ, ɔjidɔ hum ra mapa el, nan ɔjidɔ nyando lə Parisɨ’gɨ kɨ Sadusi’gɨ.

Piyər el tokɨ Jeju in de kɨ Luwə mbət’ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

13 Lokɨ Jeju aw te dɔnangɨ Sejare’tɨ kɨ Pilipɨ, dəjɨ njendo’gɨ lə’ne ta ene: «De’gɨ isɨ elita kɨ dɔ’m’tɨ tokɨ, m’in Ngonn de m’in nan wa?»
14 ə Njendo’gɨ eli’ə eyina: «De’gɨ madɨ eli eyina in Jan Batisɨ; nje kɨ nungɨ eyina in njekeltakita Luwə’tɨ Eli, nje kɨ rangɨ ɓay eyina in njekelta kɨ ta Luwə’tɨ Jeremi eke kɨ kare dann de’gɨ’tɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ.»
15 Lo kin’tɨ, Jeju el’de ene: «Nga inɓe’gɨ kɨ dɔ’se, eli eyina m’in nan wa?»
16 ə Simon Piyər ilə’tɨ ene: «In Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət’ə, Ngonn lə Luwə kɨ nje kisi kum ba!»
17 Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon kɨ ngonn Jonasɨ, tadɔ in de ə te kɨ dɔ nya kin adi in gər el, nan in Bai kɨ nje kisi me dɔran’tɨ taa ə te kɨ dɔ’a adi.
18 Nga ningə m’a m’el’i m’ene in Piyər (kɨ kɔr me’ə nan Mbal), ningə dɔ mbal’tɨ kin ə m’a m’ində ngirə *Njekawnan’gɨ lə’m dɔ’tɨ. Tɔgɨ koy a ra si’ə nya madɨ el.
19 M’a m’ad’i lakele Konɓe lə Luwə. Ningə nya’gɨ pətɨ kɨ a dɔ dɔnangɨ’tɨ ne, a dɔi dɔran’tɨ tɔ, ə nya’gɨ pətɨ kɨ a tutɨ dɔnangɨ’tɨ ne, a tuti dɔran’tɨ tɔ.»
20 Ningə ndəjɨ njendo’gɨ kɨ tɔgɨ’ne tokɨ k’in ne Kirisitɨ, de kɨ Luwə mbət’ə kin, kadɨ eli taa de madɨ el.

Jeju elta koy’ne kɨ kində’ne lo koy’tɨ
(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

21 In dɔkagilo’ə’tɨ non, Jeju ulə ngirə tɔjɨ njendo’gɨ adɨ gəri tokɨ, majɨ kadɨ n’aw Jerujalem, n’ingə kon ngayn ji ngatɔgɨ’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, kɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ njendo ndukun’gɨ. A tɔli’ne, nan ndɔ kɨ kon mutə tum ginn’ə ndɔ koy’ne’tɨ, ə n’a n’te lo koy’tɨ.
22 Nan dɔ ta’tɨ kin, Piyər ɔr Jeju aw si’ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang’a ene: «Luwə a ngəmi, jagɨ Burəɓe, a adɨ nya kin te dɔ’i’tɨ el!»
23 Nan Jeju təl rɔ’ne, el Piyər ene: «Təl gogɨ Satan, ɔr rɔ’i kɔ sanyi rɔ’m’tɨ! In jigɨ kɨ nje tugə’m, tadɔ mərta lə’i in mərta kɨ in rɔ Luwə’tɨ el, nan in mərta lə de’gɨ.»
24 Ningə go’tɨ, Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Re de madɨ ndigɨ njiyə go’m’tɨ ningə, kadɨ oo rɔ’ne to nya madɨ el, kadɨ in ɓe un kagidəsɨ koy lə’ne, ə re un go’m.
25 Be ə tokɨ rɔta’tɨ, de kɨ ge kajɨ rɔ’ne inɓe dɔnangɨ’tɨ ne a ilə rɔ’ne kɔ. Nan de kɨ ilə rɔ’ne kɔ tadɔ lə’m, a isɨ kɨ dɔ’ne taa gogɨ.
26 Kin ə re de ingə nyamajɨ’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ tigə, nan ndil’ə tujɨ ə, maj’a to ra be wa? Nya madɨ kɨ de a adɨ ɔr’n tor ndil’ne to non wa?
27 M’in Ngonn de m’a m’re kɨ malayka’gɨ lə’m me tɔjɨ’tɨ lə Bai Luwə, ningə m’a m’ugə goji de kɨ ra kigo kulə ra’a’tɨ.
28 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se: de’gɨ madɨ dann’se’tɨ ne a oyi el ɓay ə a oyi m’in Ngonn de kɨ a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rɔ’ne
(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

1 Ndɔ mehen go’tɨ, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jakɨ num, taa Jan kɨ ngonnkon Jakɨ num tɔ, ə aw se’de, dɔ mbal’tɨ kɨ ngal sanyi kɨ ndəgə’gɨ.
2 Low’ə’tɨ non, Jeju mbəl takum’ne. Ta kum’ə unjɨ to kadɨ be, taa ku kɨ rɔ’a’tɨ kaa unjɨ to kadɨ be tɔ*.
3 Ningə low’ə’tɨ non, Mojɨ ingɨ kɨ Eli tei kɨ rɔ’de’tɨ bus, ra elita kɨ Jeju.

* **17:2 17.2** 2Pi 1.16-18

4 Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəɓe, kin ə j’isi lo kin’tɨ ne be par ə majɨ ngayn. Re in
ge ə, m’a m’ra *kəyku’gɨ lo mutə: kare in yan’i, kare in nya Mojɨ, ə kɨ kare in nya Eli
tɔ.»
5 Lokɨ Piyər ra elta ta’ne’tɨ ba ɓay ningə nyɨ, kilndi kɨ kunj’ə to, in dow dɔ’de bigum.
Ningə ndu ta madɨ te me kilndi’tɨ ene: «In kam in Ngonn’m, m’ndig’ə ngayn, in kɨ nəl’m
ngayn kadɨ m’mbət’ə, ə oyi ta li’ə.»
6 Lokɨ njendo’gɨ oyi dɔ ta kin ningə, osi kɨ takum’de nanga, ɓol tɔl’de.
7 Ə Jeju re rɔ’de’tɨ, ɔdɨ’de ə el’de ene: «Indəi taa, ə adi ɓol ra’se el.»
8 Nga ningə, lokɨ eyina n’uni kum’de kɨ taa ningə, oyi de madɨ kɨ rangɨ el, oyi Jeju kɨ
kar’ne ba par.
9 Lokɨ in dɔ mbal’tɨ isɨ uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non’de’tɨ ene: «Eli nya kɨ
ra nya adɨ oyi kin de madɨ el, bitɨ kadɨ m’in Ngonn de m’te dann njekoy’gɨ’tɨ.»
10 Go’tɨ, njendo’gɨ dəji’ə eyina: «Tadɔ ri inɓe ə, njendo ndukun’gɨ eyina majɨ kadɨ Eli
re kete taa wa?†»
11 Ə ilə’de’tɨ ene: «In kɨ rɔta’tɨ kadɨ Eli a re kadɨ ra go nya’gɨ pətɨ adɨ asɨ nan gogɨ.»
12 Ningə m’in, adɨ m’el’se madɨ oyi, Eli re ə binəm, ə de’gɨ gəri el, adɨ rai si’ə nya kɨ
me’de ge. Be tɔ a, Ngonn de kaa a ingə’n kon ji’de’tɨ.
13 Lo kin’tɨ, njendo’gɨ gəri kadɨ ta kɨ Jeju el’de kin sɔw dɔ Jan Batisɨ.

Jeju adɨ lapiya ngonn kɨ njedamsil
(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

14 Lokɨ təli isɨ rei kɨ rɔ bulə de’gɨ’tɨ, dingəm madɨ kare re rɔ Jeju’tɨ, ɔsɨ məkəsi’ne
nanga non’a’tɨ, el’ə ene:
15 «Burəɓe, oo kumtondoo lə ngonn’m kɨ dingəm, kɨ damsil ra’a adɨ ingə kon ngayn
kin. Dɔkagilo’gɨ madɨ, isɨ tosɨ kɨ por’o ge kɨ me mann’tɨ ge.
16 M’re si’ə rɔ njendo’gɨ lə’i, nan asi kadɨ adi’ə ingə lapiya, el.»
17 Lo kin’tɨ Jeju un ta el ene: «In de’gɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone kɨ in nje me ngan, njera
nya kɨ majel, kadɨ to m’njɨ sese bitɨ kagilo bann ɓay taa kadɨ uni me’se adi m’in wa? Ke
kadɨ m’a m’ɔsɨ ginn’se bitɨ kagilo bann taa wa? Rei si’ə rɔ’m’tɨ ne.»
18 Ningə Jeju ndangɨ ndil kɨ majel ad’a te rɔ ngonn’tɨ, par ə tanan’tɨ non, ngonn ingə
lapiya nga.
19 Go’tɨ, njendo’gɨ rei rɔ Jeju’tɨ, lokɨ in si’ə kɨ kar’de ba, dəji’ə eyina: «Tadɔ ri ə kete
j’in j’asɨ kadɨ jɨ tuwə ndil kin el wa?»
20 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Asi el, tadɔ kunme lə’se in ndikiri ba. Ningə kadɨ m’el’se tokɨ
rɔta’tɨ, re awi kɨ kunme kɨ in ndikiri ba to kandɨ kagɨ kɨ ɓari’ə mutardə kin be mindɨ
kaa, a eli mbal kam eyina: “Ɔtɨ, aw ra nu be” ə, a ɔtɨ kadɨ aw ra. Nya kɨ a dum dɔ’se
goto.» [
21 Taa, ko ndil’gɨ kɨ be kin, de a tuwə’de kɨ takul kelta kɨ Luwə kɨ kɔgɨ rɔ nyakusɔ ta.]

Jeju təl elta kɨ dɔ koy’ne’tɨ kɨ kində’ne lo koy’tɨ ɓay
(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

22 Ndɔ kare njendo’gɨ sii nan’tɨ pətɨ Galile’tɨ, ə Jeju el’de ene: «A uləi m’in Ngonn de
ji de’gɨ’tɨ.
23 Kadɨ a təli m’in, nan ndɔ kɨ kon mutə go koy’m’tɨ, ə m’a te lo koy’tɨ.» Ta kin ɔr tɔgɨ
njendo’gɨ ə təl ɔr ɓay.

Jeju ingɨ kɨ Piyər ugəi lambo kɨ me Kəy’tɨ lə Luwə

24 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ rei tei Kapernayim’tɨ, nje kɨ isɨ taai lambo me Kəy’tɨ lə
Luwə rei rɔ Piyər’tɨ dəji’ə eyina: «Njendo’se nya ugə lambo kɨ me Kəy’tɨ lə Luwə el
wa?‡»
25 Ə Piyər ilə’de’tɨ ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te ɓe ningə, Jeju un ta kete
el’ə ene: «Mərta lə’i in ri ə Simon? Nan’gɨ ə in njetalambo’gɨ kɨ nje taa nyagangɨ’gɨ dɔ
de’gɨ’tɨ kɨ ngar’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne gangi wa? In ngann nje ɓe’gɨ eke in mbah’gɨ wa?»
26 Ə Piyər el’ə ene: «In mbah’gɨ.» Lokɨ ene: «Mbah’gɨ, Jeju ene: «Re in be ə, ngann
nje ɓe’gɨ, rai kare ənn.
27 Nan re in be kaa, kadɨ j’in ə jɨ təl jigɨ tugə de’gɨ kam el, ə aw babo’tɨ, ilə kuy, uwə’n
kanjɨ kɨ dɔkete kɨ a re un kuy, ningə te ta’a, ə a ingə silə kare ta’a’tɨ, kadɨ ugə’n lambo
lə’i, lə’m tɔ.»

† **17:10 17.10** Mal 3.23 ‡ **17:24 17.24** Tekitaga 30.11-16

18

De kɨ in kibo me Konɓe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

1 Dɔ kad'a'tɨ inɓe kin, njendo'gɨ rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konɓe'tɨ lə
Luwə wa?»
2 Ə Jeju ɓar ngonn kɨ du ad'a re ra dann'de'tɨ,
3 ningə el'de ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gɨ be el ə, a
uri me Konɓe'tɨ lə Luwə el.
4 De kɨ sɔl dɔ'ne lɔm lɔm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konɓe'tɨ lə Luwə.
5 Re de uwə ngonn kɨ be kin rɔ'ne'tɨ, me tɔ'm'tɨ ə, in m'inɓe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'tɨ.

Jeju ndəji de'gɨ dɔ majel'tɨ
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

6 «Kin ə tokɨ de madɨ ra adɨ kɨ kare dann nje kɨ du'tɨ kam kɨ uni me'de adɨ m'in, osɨ
me majel'tɨ ə, in sotɨ ngayn ɓay tadɔ li'ə kadɨ dɔi mbal kibo ngayn mində'tɨ, ə ɔsi'ə iləi'ə
ɓul ba'tɨ.
7 Kumtondoo kɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ nje re kɨ nya'gɨ kɨ isɨ tugəi madɨ de'gɨ jigɨ'tɨ
adɨ osi. Tokɨ rɔta'tɨ, majɨ kadɨ nya'gɨ kɨ nje tugə de'gɨ jigɨ'tɨ toi, nan kumtondoo in lə de
kɨ njera kadɨ de osɨ.
8 Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adɨ osɨ me majel'tɨ ə, gangɨ'de ilə'de kɔ sanyi. Tadɔ, in sotɨ
kadɨ ingə kajɨ kɨ ji'i kɨ kare eke nja'i kare, utə kadɨ in ngəm ji'i'gɨ joo pətɨ, eke nja'i'gɨ
joo pətɨ, ə iləi nu me por'tɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
9 Kin ə kum'i kare rai adɨ osɨ majel'tɨ ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tadɔ, in sotɨ kadɨ ingə kajɨ
kɨ kum'i kɨ kare, utə kadɨ in ngəm kum'i'gɨ joo pətɨ, ə iləi nu me dilə por'tɨ kɨ bitɨ kɨ
non'tɨ.
10 Oyi majɨ! Kadɨ kidi kɨ kare dann ngann'gɨ'tɨ kin el, tadɔ, tokɨ rɔta'tɨ, malayka'gɨ
lə'de sii kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, takum Bai'tɨ kɨ isɨ dɔran'tɨ taa. [
11 Tadɔ m'in Ngonn de m're tadɔ kajɨ de'gɨ kɨ nanyinan*.]

Kujita dɔ batɨ'tɨ kɨ nanyi
(Luk 15.3-7)

12 «De madɨ aw kɨ batɨ'gɨ ɓu, ə in kɨ kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gɨ kɨ dɔjikara gidə
in jikara dɔ mbal'tɨ, ə aw sangɨ in kɨ nanyi kakin. Eke kigo ko'ə'tɨ lə'se, ta ri ə a eli dɔ
lo kin'tɨ wa?
13 Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, re ingə batɨ kɨ nanyi kin ə, rɔ'a a nəl'ə ngayn dɔ'a'tɨ utə
nje kɨ dɔjikara gidə in jikara kɨ nanyinan el kin.
14 Be tɔ ə, Baw'se kɨ isɨ me dɔran'tɨ, ge kadɨ kɨ kare dann ngann'gɨ'tɨ kaa nanyi kɔ el.»

Row kingə de kɨ ra majel

15 «Lokɨ ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dɔ majel'tɨ li'ə kɨ
ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogɨ.
16 A re oo ta lə'i el ningə, aw un de kɨ rangɨ kare, eke de'gɨ joo sə'i, aw ingə'n'ə ɓay.
In ra be kadɨ "nya'gɨ pətɨ in kɨ kun ndu dɔ'tɨ kigo ta'tɨ lə de'gɨ joo eke mutə kɨ kadɨ
manyinaj'a†".
17 Kin ə re mbətɨ koo ta lə'de ə, el njekawnan'gɨ. Ə re mbətɨ koo ta lə Njekawnan'gɨ
ɓay tɔ ningə, kadɨ oo'ə to de kɨ gər Luwə el, eke to njetalambo be.
18 Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se: nya'gɨ pətɨ kɨ a dɔi dɔnangɨ'tɨ ne, a dɔi dɔran'tɨ tɔ, ə nya'gɨ
pətɨ kɨ a tutɨ dɔnangɨ'tɨ ne, a tuti dɔran'tɨ tɔ.»
19 «Tokɨ rɔta'tɨ, m'el'se m'adɨ in gəri ɓay: re de'gɨ joo dann'se'tɨ, indəi ndu'de nan'tɨ
dɔnangɨ'tɨ ne, kadɨ dəji nya ri kɨ uwə me'de ə, Bai kɨ isɨ me dɔran'tɨ a adɨ'de.
20 Tadɔ lokɨ de'gɨ joo eke mutə kawinan, me tɔ'm'tɨ ə, m'in dann'de'tɨ non.»

K'inyə go majel'gɨ lə nan kɔ
(Luk 17.4)

21 Lo kin'tɨ, Piyər ɔtɨ kɨ rɔ Jeju'tɨ dəj'ə ene: «Burəɓe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel
ə, kadɨ m'inyə go kɔ nja bann m'ad'a wa? Kadɨ m'inyə go kɔ bitɨ nja siri wa?»
22 Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitɨ nja siri el, nan bitɨ nja dɔsiri nja siri.»
23 «In be ə, Konɓe lə Luwə to to ta kin be: Ndɔ kare ngar madɨ ge kadɨ nje ra kulə'gɨ
lə'ne udəi kɔr nya'gɨ lə'ne non'ne'tɨ adɨ n'oo.
24 Ə ulə ngirə, adɨ rei kɨ in kɨ kadɨ a ad'a nar kɨ dum kudə kɔr'ɔ.

---

* **18:11 18.11** Barta kin goto me makitu'gɨ'tɨ madɨ kɨ ndangɨ kete nu kɨ ndonn ta Gireki. † **18:16 18.16** Ndukun kɨ nja joo 19.15

25 Nan dingəm kakin aw kɨ nya kɨ kadɨ ugə’n ƀangɨ kin el, adɨ ƀe’ə un ndu’ne kadɨ
ndogi’ə, ne’ə kɨ ngann’a’gɨ, kɨ nya majɨ’gɨ li’ə ba pətɨ tor ƀangɨ’tɨ kin.
26 Ə nje ra kulə osɨ nanga non ƀe’ne’tɨ, non uwə nja’a ene: “Sɨ sə’m dɔ’tɨ, ə m’a m’ugə’i
ƀangɨ kin pətɨ.”
27 Nga a, lo kin’tɨ, ƀe’ə oo kumtondoo li’ə, adɨ inyə ƀangɨ kɨ dɔ’a’tɨ kin kɔ, ə inyə’ə adɨ
aw kare.
28 «Lokɨ de kɨ ƀangɨ in dɔ’a’tɨ kakin ene n’te kɨ taga ningə, ingə madikulə li’ə kare
kɨ in, aw kɨ ƀangɨ lə’ne kɨ nden be par dɔ’a’tɨ, ə osɨ si’ə uwə, səkirə mind’ə, ningə el’ə
ene: “Ugə’m ƀangɨ kɨ dɔ’i’tɨ!”
29 Ə mad’a osɨ nanga non’a’tɨ, non dɔ’a’tɨ ene: “Sɨ sə’m dɔ’tɨ, ə m’a m’ugə’i ƀangɨ
kin.”
30 Nan mbətɨ, adɨ aw si’ə bitɨ ilə dangay’tɨ, nginə’n ta ƀangɨ kɨ kadɨ ugə’n’ə.
31 Lokɨ madikulə’gɨ oyi nya kɨ ra kin ningə, to rɔ’de ngayn adɨ ai ɔri poy nya’gɨ kin
pətɨ ƀe’de adi’ə oo.
32 Ə ngar ƀar’a ad’a re, ningə el’ə ene: “In nje ra kulə kɨ majel, m’inyə go ƀangɨ kɨ
dɔ’i’tɨ pətɨ kɔ tadɔ non kɨ in non dɔ’m’tɨ.
33 Nga in, ri ə ɔgi kadɨ oo kumtondoo lə mad’i tokɨ m’in m’oo’n kumtondoo lə’i kin
be tɔ el wa?
34 Lo kin’tɨ, wongɨ ra ƀe’ə dɔ’a’tɨ ngayn, adɨ ilə dangay’tɨ, lo ra kulə’tɨ kɨ kon, bitɨ kadɨ
ugə’n ƀangɨ kɨ dɔ’ne’tɨ pətɨ tigə.
35 Ningə Jeju ilə dɔ’tɨ ene: In be tɔ ə, Bai kɨ isɨ dɔran’tɨ taa, a ra’n’se, lokɨ de madɨ
dann’se’tɨ, inyə go majel kɔ k’inyə kɨ in ngarme’ə’tɨ adɨ ngonnkon’ne, el.”»

19

Ta kɨ dɔ gangɨ nan’tɨ lə dene kɨ dingəm
(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

1 Lokɨ Jeju tɔlta ta’gɨ ningə, ɔtɨ Galile’tɨ, aw dɔnangɨ Jude’tɨ, gidɨ ba Jurden’tɨ.
2 Bulə de’gɨ ngayn uni go’ə, adɨ ajɨ’de dɔ monyi’gɨ’tɨ lə’de.
3 Parisɨ’gɨ ɔti rei rɔ Jeju’tɨ, dəji’ə ta to kuləkikiyə tadɔ kuwə’n’ə eyina: «Ndukun lə’je
adɨ tarow kadɨ dingəm tuwə ne’ne, ɔjidɔ nya kɨ ra kɨ ra adɨ nəl’ə el eke adɨ tarow el
wa?»
4 Ə Jeju ilə de’tɨ ene: «In tudəi Makitu lə Luwə kɨ ndangi kin el bitɨ wa? “Lo kulə
ngirə kində nya’gɨ’tɨ Luwə ra dingəm kɨ dene*’,
5 ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw’ne kɨ kon’ne, ningə a tinyəi nan kɨ ne’ne†
kadɨ təli darɔ kɨ kare.
6 Lo kin’tɨ, a in joo el nga, nan in darɔ kɨ kareba. Ningə nya kɨ Luwə dɔɔ nan’tɨ, majɨ
kadɨ de gangɨ nan’tɨ el.”»
7 Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Mojɨ adɨ ndu ene re dingəm tuwə ne’ne ningə
majɨ kadɨ ad’a makitu gangɨ nan ji’ə’tɨ wa‡?»
8 Jeju təl el’de ene: «In tadɔ me ngan lə’se ə Mojɨ adɨ’n’se tarow kadɨ tuwəi ne’se’gɨ,
nan lo kulə ngirə nya’gɨ’tɨ, in be el.
9 Nga ningə, adɨ m’el’se, re de tuwə ne’ne, tadɔ nya kɨ rangɨ um in ta lə kaya kɨ ra el,
ə taa dene kɨ rangɨ ə, de’ə kin təl njekuwə marum.»
10 Lo kin’tɨ, njendo’gɨ li’ə eli’ə eyina: «Re in kin ə in ndu kɨ to dɔ dingəm’tɨ kɨ rɔ
dene’tɨ ə, taa dene el in sotɨ.»
11 Ə Jeju el’de ene: «De’gɨ pətɨ gəri me ta kin el, nan nje kɨ Luwə adi’de ta row’ə par.
12 De’gɨ madɨ in non, taai dene el, tadɔ tɔgɨ’de sangɨ dene goto, ningə in nya kɨ tei me
kon’de’tɨ nu; nje kɨ madɨ’gɨ in tadɔ kɔr kɨ ɔri’de kujɨ, ə nje kɨ nungɨ, mbeti taa dene tadɔ
Konƀe lə Luwə tɔ. De kɨ asɨ kadɨ gər me ta kin ningə kadɨ gər.»

Jeju njangɨ dɔ ngann’gɨ kɨ du
(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

13 De’gɨ rei kɨ ngann’gɨ kɨ du rɔ Jeju’tɨ kadɨ njangɨ dɔ’de, ə elta kɨ Luwə tadɔ lə’de, nan
njendo’gɨ ndangi’de.
14 Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann’gɨ kɨ du adɨ rei kɨ rɔ’m’tɨ, um ɔgi’de tarow el, tadɔ Konƀe
lə Luwə in yan de’gɨ kɨ toi to ngann’gɨ kɨ du be.»
15 Go’tɨ, Jeju njangɨ dɔ’de, ə ɔtɨ ilə dɔ’ne aw lo kɨ rangɨ’tɨ.

Ta kɨ dɔ ngonn kɨ basa kɨ njenyakingə
(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

---

* **19:4 19.4** Lo tum ginn nya’gɨ 1.27, 5.2 † **19:5 19.5** Lo tum ginn nya’gɨ 2.24 ‡ **19:7 19.7** Ndukun kɨ nja joo 24.1

16 Ndɔ kare, dingəm kare re rɔ Jeju'tɨ, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gɨ, in ri kɨ majɨ, ə
kadɨ m'ra, ə m'a m'ingə'n kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ wa?»
17 ə Jeju el'ə ene: «Tadɔ ri ə dəjɨ'm ta dɔ nya kɨ majɨ'tɨ wa? De kɨ majɨ in kareba. Re
in ge kur me kumngayira'gɨ ningə, in təl rɔ'i go mbərkikində'gɨ'tɨ.»
18 ə dingəm kakin dəjɨ Jeju ene: «Mbərkikində'gɨ kɨ ra wa?» Ningə Jeju ilə'tɨ ene: «A
tɔl de el, a uwə marum el, a ɓogɨ el, a mannajɨ kɨ ngom dɔ mad'i'tɨ el§,
19 Ɔsi kurə baw'i kɨ kon'i, taa a ndigɨ de mad'i to darɔ'i in ɓe be*.»
20 Ningə ngonn kɨ basa ene: «Nya'gɨ kin pətɨ, m'təl rɔ'm gɔ'tɨ nga. Nga kɨ ne kin, in
ri ɓay ə nanyi'm kadɨ m'ra wa?»
21 ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadɨ asɨ nan tapɨ takum Luwə'tɨ ningə, aw, adɨ ndogi sə'i
nya majɨ'gɨ lə'i pətɨ, lowə nar'a njendoo'gɨ, ningə a aw kɨ nyakingə ngayn dɔran'tɨ, ə
un gɔ'm.»
22 Nan lokɨ ngonn kɨ basa oo ta'gɨ kin ningə, ɔtɨ aw kɨ rɔnel el, tadɔ in de kɨ aw kɨ
nyakingə'gɨ ngayn.
23 ə Jeju el njendo'gɨ lə'ne ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, a ngan ngayn kɨ rɔ
njenyakingə'tɨ kadɨ ur me Konɓe'tɨ lə Luwə,
24 ningə m'təl m'el'se ɓay, in nya kɨ ngan ngayn kadɨ jambal ur bolo konn kur nya'tɨ,
nan a ngan ngayn utə in kin ɓay kadɨ njenyakingə ur me Konɓe lə Luwə.»
25 Ta kin ətɨ njendo'gɨ ɓol ngayn, adɨ eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asɨ kadɨ
ingə kajɨ wa?»
26 ə Jeju ində manjɨ'de ba ningə el'de ene: «Kɨ rɔ de'gɨ'tɨ lowə goto, nan kɨ rɔ Luwə'tɨ
lo ra nya'gɨ pətɨ to.»
27 ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in kɨ j'inyə nya'gɨ lə'je pətɨ, ə j'un gɔ'i kin, ri ə
j'a j'ingə wa?»
28 ə Jeju ilə'tɨ ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se: ndɔ kɨ nya'gɨ pətɨ a indəi ngirə'de kində
kɨ sigɨ, ə m'in Ngonn de m'a m'njɨ dɔ kumbər konɓe'tɨ lə'm, kɨ de'gɨ a tɔji'm'in kin
ningə, ingɨ kɨ uni gɔ'm kin, ingɨ kaa a isɨ dɔ kumbər konɓe'tɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo kadɨ
gangɨ ta dɔ ginn kaw Isirayel'tɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo.
29 Ningə re de madɨ, inyə kəy lə'ne, kɨ ngannkon'ne'gɨ, kɨ konnann'ne'gɨ, kɨ kon'ne,
kɨ baw'ne, kɨ ngann'ne'gɨ eke dɔnangɨ lə'ne tadɔ lə'm ə, a ingə nya'gɨ kin dɔ'tɨ nja ɓu,
taa a ingə kajɨ kɨ a to bitɨ kɨ non'tɨ tɔ.
30 Nga ningə, de'gɨ ngayn kɨ kete, a təli nje kɨ gogɨ, ə de'gɨ ngayn kɨ gogɨ, a təli nje kɨ
kete tɔ.»

20

Kujita dɔ nje ra kulə me ndɔɔ nju'tɨ

1 «Konɓe lə Luwə to to ɓe nje kəy, kɨ te kɨ sin ba kadɨ n'ɔy nje ra kulə'gɨ kadɨ rai kulə
me ndɔɔ nju'tɨ lə'ne kin be.
2 Ndu'de osɨ nan'tɨ kɨ nje ra kulə'gɨ, kadɨ adɨ'de nar kɨ lo ra kulə'tɨ kɨ ndɔ kare, ningə
adɨ'de awi me ndɔɔ nju'tɨ.
3 Lokɨ te kɨ kadɨ kɨ jikara kɨ sin ningə, oo nje ra kulə'gɨ kɨ rangɨ ɓay, kɨ rei rai tambalo'tɨ
kɨ kanjɨ ra kulə,
4 ə el'de ene: "Ingɨ kaa, ai me ndɔɔ nju'tɨ lə'm rai kulə, ə m'a m'adɨ'se nyakugə goji
kɨ asɨ gorow'ə'tɨ."
5 Ningə ɔti awi. Lokɨ te taga kɨ kadɨ kɨ jam dɔ ɓe'tɨ num, kɨ kadɨ kɨ kɔtɨ ɓe'tɨ num
ningə, ra kah'a'tɨ kakin ɓay.
6 Gɔ'tɨ, te re kɨ kadɨ ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gɨ kɨ rangɨ ɓay, kɨ rei rai non,
ə el'de ene: "Ra bann ə sii lo kin'tɨ lo sɔl, kɨ kanjɨ ra kulə wa?"
7 ə ilə'i'ə'tɨ eyina: "De kɨ unn'je kulə'tɨ goto." ə el'de ene: "Ingɨ kaa, awi me ndɔɔ
nju'tɨ lə'm rai kulə tɔ."
8 «Lokɨ kadɨ ur ningə, njendɔɔ nju el njengəm nya li'ə ene: "In ɓar nje ra kulə'gɨ, ə
adɨ'de nyakugə goji'de, ulə ngirə dɔ nje re gogɨ'tɨ, tɔl taa dɔ nje re kete'tɨ."
9 Nje re kɨ kadɨ ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar kɨ lo kulə'tɨ kɨ ndɔ kare.
10 Lo kin'tɨ, nje re dɔ kete rei yan'de nga ningə, məri kadɨ n'a n'ingəi nar kɨ utə yan
madɨ'de'gɨ, nan ingɨ kaa, ingəi nar kɨ lo kulə'tɨ kɨ ndɔ kare inɓe kakin tɔ.
11 Lokɨ isɨ taai nar kin, ɓarita kɨ njendɔɔ
12 eli eyina: "Nje kɨ rei gogɨ ne kin, rai kulə kadɨ kareba par, ningə in adɨ'de nar kɨ asɨ
nan kɨ yan'je, j'in kɨ jɨ ra kulə sin bitɨ kadɨ ur, adɨ kadɨ ndaw'je."

§ **19:18 19.18** Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20 * **19:19 19.19** Lebitiki 19.18

13 Lo kin’tɨ, nje ndɔɔ elta kɨ kare dann’de’tɨ ene: “Madɨ’m, nya madɨ kare kɨ low’ə’tɨ
el kɨ m’ra sə’i goto. Ndu’je sə’i osɨ nan’tɨ dɔ nar’tɨ kɨ lo kulə’tɨ kɨ ndɔ kare el wa?
14 Taa nya lə’i, ə aw. M’ge kadɨ m’adɨ in kɨ re gogɨ nya kin, tokɨ m’ad’i kin be tɔ.
15 In gorow’ə’tɨ kadɨ nya kɨ me’m ndigɨ ə m’ra kɨ nyakingə lə’m el wa? Eke in ta lə’i
kadɨ me’i tujɨ tadɔ majɨ kɨ m’ra wa?”
16 Nga ningə Jeju ilə’tɨ ene: In be ə, nje kɨ gogɨ a təli nje kɨ kete, ə nje kɨ kete a təli nje
kɨ gogɨ tɔ.»

Jeju elta dɔ koy’ne’tɨ kɨ te’ne lo koy’tɨ ɓay
(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

17 Ta kaw kɨ Jerujalem’tɨ, lokɨ in dɔ row’tɨ, Jeju ujə rɔ’ne kɨ njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in
joo gədɨ kare, ningə el’de ene:
18 «Oyi, j’isi j’awi kɨ Jerujalem’tɨ, ningə a uləi m’in Ngonn de jɨ kibo’gɨ’tɨ lə
njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə. A gangi ta koy dɔ’m’tɨ,
19 ningə a uləi m’in jɨ de’gɨ’tɨ kɨ in Juwipɨ’gɨ el, kadɨ kogi dɔ’m’tɨ ge, tindəi m’in kɨ
ndəy hawlay ge, ɓəri m’in kagidəsɨ’tɨ ge. Nan ndɔ mutə tum ginn’ə ndɔ koy’m’tɨ ə, m’a
m’te lo koy’tɨ.»

Kon Jakɨ in kɨ Jan dəjɨ nya Jeju
(Mrk 10.35-45)

20 Go’tɨ, kon ngann lə Jebede re kɨ ngann’ne’gɨ rɔ Jeju’tɨ, ningə kon ngann’gɨ ɔsɨ
məkəsi’ne nanga non Jeju’tɨ tadɔ dəj’ə nya kare.
21 ə Jeju dəj’ə ene: «In ri ə in ge wa?» Ningə, el’ə ene: «Un ndu’i kadɨ ngann’m’gɨ
kɨ joo kam, de kare isɨ dɔjikɔl’i’tɨ, ə in kɨ nungɨ isɨ dɔjigəl’i’tɨ tɔ, lokɨ a isɨ dɔ kumbər
Konɓe’tɨ lə’i.»
22 Lo kin’tɨ non, Jeju ilə’tɨ ene: «In gəri me nya dəjɨ lə’se kin el. A asi kadɨ ingəi kɔpɨ
kon kɨ m’aw to m’ingə kam kare mindɨ wa?» Ningə eli eyina: «Oyo, j’a j’asɨ kare.»
23 ə Jeju el’de ene: «Kon kɨ m’aw to m’ingə kam, ə rɔta a ingəi kare, nan ta kɨ ɔjidɔ
kisɨ dɔjikɔl’m’tɨ eke dɔjigəl’m’tɨ; in ta lə’m kadɨ m’in ə m’adɨ’se el; lo’gɨ kin to tadɔ de’gɨ
kɨ Bai Luwə ra go’ə kete nu tadɔ lə’de.»
24 Ndəgɨ njendo’gɨ kɨ dɔgɨ, lokɨ oyi ta’gɨ kin, rɔ’de nəl’de kɨ ngann lə Jebede kɨ joo kin
el.
25 Be ə, Jeju ɓar’de pətɨ kɨ rɔ’ne’tɨ, el’de ene: «In gəri kadɨ nje konɓe’gɨ dɔ ginn de’gɨ’tɨ
kɨ dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, sii uwəi’de ginn tɔgɨ’de’tɨ adi’de kon, taa de’gɨ kɨ njetɔɓar
kaa, onyiɓe dɔ’de’tɨ ɓay tɔ.
26 Nan majɨ kadɨ to be dann’se’tɨ el. Re de madɨ dann’se’tɨ, ndigɨ kadɨ n’in kibo ningə,
kadɨ təl nje ra kulə lə’se pətɨ.
27 Taa re de madɨ ndigɨ kadɨ n’in de kɨ dɔkete dann’se’tɨ ningə, kadɨ təl njekuləɓər
lə’se tɔ.
28 In be tɔ ə m’in Ngonn de kin m’re kadɨ de’gɨ taa rai kulə adi m’in el, nan kadɨ m’in
ə m’ra kulə m’adɨ’de, taa m’adɨ rɔ’m kadɨ m’ugə’n dɔ bulə de’gɨ ngayn m’ilə’de taa tɔ.»

Jeju ajɨ njekumtɔ’gɨ joo
(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

29 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne isɨ tei me ɓe’tɨ kɨ Jeriko kɨ taga, bulə de’gɨ ngayn njiyəi
go’de’tɨ mukɨ mukɨ.
30 Ningə njekumtɔ’gɨ joo sii ngangɨ row’tɨ. Lokɨ oyi kadɨ in Jeju ə isɨ ində dər ningə,
uni ndu’ne kɨ taa eyina: «Burəɓe, Ngonnkaw Dabidɨ*, oo kumtondoo lə’je!»
31 Bulə de’gɨ ndangɨ’de kadɨ utɨ ta’de, nan njekumtɔ’gɨ uni ndu’de kɨ taa inɓe ɓay
eyina: «Burəɓe, Ngonnkaw Dabidɨ, oo kumtondoo lə’je!»
32 Lo kin’tɨ, Jeju ra lokatɨ, ɓar’de, ningə dəjɨ’de ene: «In ri ə, gei kadɨ m’ra madɨ’se
wa?»
33 ə iləi’ə’tɨ eyina: «Burəɓe, jɨ ge kadɨ kum’je te adɨ j’oo’n lo!»
34 Jeju oo kumtondoo lə’de, ə ɔdɨ kum’de, par ə tanan’tɨ non, kum’de oo lo, adɨ uni
go’ə.

21

Jeju ur Jerujalem’tɨ kɨ kɔsikurə
(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

1 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne indəi dɔ ɓe kɨ Jerujalem ndəkba kɨ ɓe kɨ Betipaje, kɨ
kadɨ mbal kagɨ buni’gɨ’tɨ, ulə njendo’gɨ joo,

* **20:30 20.30** Gonyi Mrk 10.47 kɨ ta kɨ dɔ’tɨ ginn makitu’tɨ nanga.

2 el’de ene: «Awi me ngonnɓe’tɨ kɨ ra non’se’tɨ kam. Lo kur inɓe kɨ a uri kɨ me ɓe’tɨ
par ə, a ingəi kon koro kɨ dɔi’ə, ngonn koro ra gəd’ə’tɨ, ningə tuti’ə, ə rei se’de adi’m’in.
3 Re de madɨ el’se nya madɨ ə, iləi’ə’tɨ eyina: “Burəɓe ə ge’de,” ə a inyə’de kalangɨ ba
kadɨ tuti’de.»
4 Nya kin a ra nya be kadɨ ta kɨ Luwə el kɨ njekeltakita Luwə’tɨ el kin tɔlta’ne:
5 «Eli de’gɨ kɨ Siyon’tɨ eli eyina:
Oyi ngar lə’se a re dɔ’se’tɨ,
In de kɨ sɔl lɔm lɔm,
Isɨ dɔ kon koro’tɨ, in kɨ ngonn koro*.»
6 Njendo’gɨ ai, rai tokɨ Jeju el’n’de.
7 Rei kɨ kon koro in kɨ ngonn koro kakin ningə, lɔwi ku’gɨ lə’de gidə’tɨ, ningə Jeju ala
isɨ dɔ’tɨ.
8 Bulə de’gɨ ngayn lɔwi ku’gɨ lə’de go row’tɨ. Nje kɨ nan’gɨ təti mbi kam’gɨ, tiləi dɔ
row’tɨ.
9 Bulə de’gɨ nje njiyə non Jeju’tɨ kɨ nje njiyə go’ə’tɨ uni ndu’de kɨ taa eyina:
«Ojana, Ngonnkaw Dabidɨ!
Kadɨ Luwə njangɨ dɔ de kɨ re me tɔ Burəɓe!
Ojana, tɔjɨ in kɨ dɔ Nje kisɨ dɔran’tɨ taa†!»
10 Lokɨ Jeju ur Jerujalem’tɨ, lokɨ me ɓe’tɨ ba pətɨ ndigɨ ɓir ɓir. Adɨ de’gɨ dəji rɔ’de ta
eyina: «In de kɨ bann wa?»
11 ə bulə de’gɨ iləi’de’tɨ eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə’tɨ, kɨ Najareti, dɔnangɨ
Galile’tɨ.»

Jeju tuwə njeragatɨ’gɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə
(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

12 Go’tɨ, Jeju aw ur natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya’gɨ kɨ njendo’gɨ nya’gɨ
natɨ Kəy’tɨ lə Luwə kɔ. Jeju sur tabilə’gɨ lə njembəl nar kɨ ɓe’ne kɨ nje kɨ dɔɓe’gɨ’tɨ tilə,
nan’tɨ kɨ nya kisɨ lə njelaw dər dum’gɨ.
13 Ningə el’de ene: «Ndangi me makitu’tɨ lə Luwə eyina: Kəy lə’m a ɓari’ə kəy kelta
kɨ Luwə, nan ingɨ, təli’ə lokiyərɔ lə njeɓogɨ’gɨ yo‡!»
14 Lo kin’tɨ non, njekumtɔ’gɨ kɨ mote’gɨ, rei rɔ’a’tɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, adɨ adɨ’de lapiya.
15 Lokɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ oyi nya’gɨ kɨ ətɨ
ɓol kɨ Jeju ra’de, kɨ ndu ngann’gɨ kɨ isɨ ɓar nan’tɨ Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw
Dabidɨ!» kin ningə, me’de on’de,
16 adɨ eli Jeju eyina: «Oo ta kɨ ngann’gɨ ra eli kam wa?» ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Oyo,
m’oo, nan ke in tudəi ndu Luwə kɨ ndangi eyina:
“Ra adɨ ngann’gɨ kɨ du, kɨ nje to ta mba’tɨ kaa, ta’de ulə tɔjɨ dɔ’i’tɨ” kin el wa§?»
17 Ningə lo kin’tɨ, Jeju inyə’de non, ə te me ɓebo’tɨ kɔ, aw Betani’tɨ, aw isɨ nu.

Jeju mann kagɨ mbaykote
(Mrk 11.12-14,20-24)

18 Lo ti go’tɨ kɨ sin, Jeju təl isɨ re me ɓebo’tɨ, ɓo ra’a.
19 ə oo kagɨ mbaykote kɨ ra kadɨ row’tɨ, tɔ kadɨ n’aw ginn’tɨ, nan lokɨ re ndəkba ningə,
oo mbi’ə’gɨ par um oo kanda el. ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andɨ gogɨ el bitɨ kɨ
non’tɨ.» Ningə low’ə’tɨ non, mbaykote tutɨ.
20 Lokɨ njendo’gɨ oyi nya kin, ətɨ’de ɓol ngayn, adɨ dəji ta eyina: «Ra bann ə low’ə’tɨ
ne par ə kagɨ tutɨ wa?»
21 ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, re awi kɨ kunme, ə me’se tɔsɨ el ə,
in nya kɨ m’ra kɨ mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Ɔtɨ lo kin’tɨ
rangɨ, aw osɨ me ba’tɨ,” kaa nya kin a ra nya.
22 Nga ningə, nya’gɨ pətɨ kɨ a dəji kɨ kunme, me kelta’tɨ kɨ Luwə ə, a ingəi.»

Ta kɨ dəji dɔ tɔgɨ’tɨ kɨ Jeju awɨ’n
(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 Jeju ur me Kəy’tɨ lə Luwə, isɨ ndo nya de’gɨ ningə, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ kɨ ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ, rei kɨ rɔ’a’tɨ, dəji’ə eyina: «Nan adi tarow kadɨ
ra’n nya’gɨ kin be wa? ə nan tɔ ə adi ndu’ne ə isɨ ra’n wa el’je adɨ j’oo?»
24 ə Jeju təl el’de ene: «M’in kaa m’a m’dəji’se ta kareba be tɔ. Re iləi m’in’tɨ ningə,
m’in kaa m’a m’el’se de kɨ adɨ’m tarow kadɨ m’ra’n nya’gɨ kin tɔ.

---

* **21:5 21.5** Ejay 62.11; Jakari 9.9 † **21:9 21.9** Pa’gɨ 118.25-26 ‡ **21:13 21.13** Ejay 56.7; Jeremi 7.11 § **21:16 21.16** Pa’gɨ 8.3

25 Nan ə ulə Jan kadɨ ra de'gɨ batəm wa? In Luwə eke in de'gɨ wa?» Nan təli ra elinan
ta dann'de'tɨ eyina: «Re j'eli'ə j'ene: "In Luwə ə ulə'ə", a dəjɨ'je ene ke ra bann ə j'uni
me'je j'adɨ Jan el wa?
26 A kin ə re j'eli j'ene: "In de'gɨ ə ulɨi Jan" ə a in ta kɨ rɔ bulə de'gɨ'tɨ tɔ, tadɔ de'gɨ
pətɨ oyi Jan kadɨ in njekeltakita Luwə'tɨ.»
27 Be ə təli eli Jeju eyina: «Jɨ gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'tɨ ene: «Re in be ə m'in kaa m'a
m'el'se tɔgɨ kɨ m'njɨ m'ra'n nya'gɨ kin el tɔ.»

Kujita dɔ ngannkonnan'gɨ'tɨ kɨ joo

28 Jeju elta kɨ rangɨ ɓay ene: «Eli'm'in ta lə'se dɔ ta'tɨ kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare
aw kɨ ngann dingəm'gɨ joo, ə un ta el kɨ dɔkete ene: "Ngonn'm, aw ra kulə me ndɔɔ
nju'tɨ ɓone."
29 Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'tɨ ene: "M'a m'aw el," ə isɨ ba bitɨ ningə me'ə uwə
kɨ ta, adɨ ində aw.
30 Dingəm re rɔ ngonn'tɨ kɨ nja joo, el'ə kaa ta kɨ el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene:
"Oyo, m'a m'aw ɓay," ə aw el.
31 Eke dann ngann'gɨ'tɨ kɨ joo kin in kɨ ra ə ra go ndigɨ'tɨ lə baw'ne wa?» Ningə ilɨi
Jeju'tɨ eyina: «In kɨ dɔkete.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, njetalambo'gɨ kɨ
dene'gɨ kɨ njera kaya a tei Konɓe'tɨ lə Luwə non'se'tɨ.
32 Tadɔ Jan Batisɨ re rɔ'se'tɨ, tɔjɨ'se row kɨ dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gɨ
kɨ dene'gɨ kɨ njera kaya'gɨ uni me'de. Ə ingɨ, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se kɨ ta go
gogɨ ə adɨ inyəi gorow njiyə'gɨ kɨ majel kɔ, ə uni me'se el.»

Kujita dɔ nje ra kulə me ndɔɔ nju'tɨ, kɨ nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)

33 Go'tɨ, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita kɨ rangɨ ɓay. De kare kɨ njendɔɔ nju in
non, ningə ində singə gugɨ'n gidə gugɨ. Ur ɓe kadɨ to mborei nju'tɨ, ningə ra ngonn kəy
ngəmlo səm'tɨ. Ningə go'tɨ dɔi ta nan'tɨ kɨ de'gɨ kɨ nje ra kulə nju, kadɨ to rai kulə ningə
a kanyinan nya'a, ningə ɔtɨ aw mbah.
34 Lokɨ kagilo kujə kandɨ nju asɨ ningə, ulə ɓər'gɨ lə'ne kadɨ awi taai kandɨ nya ndɔɔ
kakin, kɨ in yan'ne ji nje ra kulə nju'tɨ adi'ne.
35 Nan lokɨ ɓər'gɨ rei tei ningə, nje ra kulə'gɨ uwəi'de tindəi kɨ kare ngayn, tɔli kɨ
nungɨ, ningə kɨ kon mutə, tilɨi'ə kɨ mbal tɔ.
36 Njendɔɔ təl ulə kɨ ɓər'gɨ kɨ rangɨ, ngayn utə in kɨ kete inɓe kin ɓay. Nan rai se'de
ko nya inɓe kɨ rai kɨ nje kɨ kete kakin ɓay.
37 Ta tɔl ta'a'tɨ, dingəm təl ulə ngonn ne inɓe rɔ'de'tɨ, ene: "A ɓoli gidɨ ngonn'm."
38 Nan nje ra kulə nju, lokɨ oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'tɨ eyina: "Darɔ'a
inɓe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adɨ jɨ tɔli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a təli'ə yan'je'tɨ."
39 In be ə, uwəi ngonn kakin ndɔri'ə, awi si'ə gidɨ lo ndɔɔ'tɨ taga, tɔli'ə.
40 Lo'tɨ kin Jeju dəjɨ'de ene: Ndɔ kɨ dingəm kɨ ɓe nje ndɔɔ kin a re ə, ri ə a ra kɨ nje
ra kulə nju kin wa?»
41 Ə eli'ə eyina: «A tɔko de'gɨ kɨ majel kin kɨ tɔko kɨ kɨ kon ngayn, ə a adɨ ndɔɔ lə'ne
nje kɨ rangɨ, kɨ kadɨ a adi'ə kanda kɨ dɔkagilo'ə'tɨ kɨ ɔjɨ.»
42 Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'tɨ lə Luwə oyi el wa?
"Mbal kɨ njera kəy'gɨ mbəti'ə,
In ə təl mbal kɨ in tɔgɨ kəy.
In kin in kulɨra Burəɓe.
In nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol ə to takum'je'tɨ kin*."»
43 Ningə adɨ m'el'se ɓay tɔ: «A taai Konɓe lə Luwə ji'se'tɨ, kadɨ təli adi ginn de'gɨ kɨ
rangɨ kɨ kadɨ a rai kulə kɨ majɨ.
44 Nga ningə, de kɨ osɨ dɔ mbal'tɨ kin ə, a tətɨ njekɨ njekɨ, a re in ə mbal kin osɨ dɔ'a'tɨ
tɔ ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.»
45 Lokɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ oyi kujita kin ningə, gəri me'ə
kadɨ in ta kɨ dɔ'de'tɨ ə Jeju ra el.
46 Ə sangi row kadɨ n'uwəi'ə, nan ɓoli bulə de'gɨ, tadɔ bulə de'gɨ oyi Jeju to njekeltakita
Luwə'tɨ.

22

Kujita kɨ ɔjidɔ ɓar de'gɨ lo nyakusɔ taa nan'tɨ
(Luk 14.15-24)

1 Jeju ilə rɔ'ne el'de ta kɨ kujita ɓay ene:

---

* **21:42 21.42** Pa'gɨ 118.22-23

2 «Konɓe lə Luwə to to ngar kɨ ra nyakusɔ kibo tadɔ ngonn’o kɨ aw to taa dene kin be.
3 Ngar ulə njekulə’gɨ lə’ne adɨ awi eli de’gɨ kɨ ɓari’de lo nyakusɔ’tɨ, kadɨ rei, nan de’gɨ kakin mbəti.
4 Ngar təl ində taa ta njekulə’gɨ’tɨ kɨ rangɨ ɓay ene: “Kɨ ngɔsine kin, nyakusɔ oy nga, m’təl baw mangɨ’gɨ, kɨ binyə’gɨ kɨ batɨ’gɨ lə’m, kɨ boi mbul mbul majɨ, nya’gɨ pətɨ asinan, ə rei lo nyakusɔ taa nan’tɨ.”
5 Nan de’gɨ kɨ ɓari’de kakin, usɨ’de dɔ ta’tɨ li’ə kin el, kɨ kare aw lo ndɔɔ’tɨ lə’ne, kɨ nungɨ aw lo gatɨ’tɨ lə’ne ndəgə’gɨ, uwəi njekulə’gɨ adi’de kon ningə təli’de.
6 Ə nje kɨ nungɨ ɓay, uwəi njekulə’gɨ adi’de kon ge, təli’de ge.
7 «Lo kin’tɨ, wongɨ təl ngar, adɨ ulə kɨ njerɔ’gɨ lə’ne adɨ awi təi ko njetəl nya’gɨ kakin num, tuləi ɓebo lə’de por num tɔ.
8 Ningə go’tɨ, ngar el njekulə’gɨ lə’ne ene: “Nyakusɔ taa nan oy nga, nan de’gɨ kɨ in kɨ ɓari’de, in de’gɨ kɨ asi ta te low’ə’tɨ el.
9 Awi kɨ tatɔrow’gɨ, ɓari de’gɨ pətɨ kɨ ngəi’de, adi’de rei lo nyakusɔ taa nan’tɨ.”
10 Njekulə’gɨ awi kɨ gorow’gɨ, kawi de’gɨ pətɨ kɨ ngəi’de, kɨ majɨ ge, kɨ majel ge, adɨ de’gɨ rosi me kəy kadɨ de’gɨ sɔi nya taa nan’tɨ.
11 Lokɨ ngar ene n’ur kəy kadɨ n’oo de’gɨ kɨ ɓari’de kakin ningə, oo dingəm madɨ kare kɨ isɨ kɨ ku kusɔ nya taa nan rɔ’ne’tɨ el.
12 Ə ngar el’ə ene: “Madɨ’m, in ra bann ə ur kəy ne kɨ kanjɨ ku kusɔ nya taa nan rɔ’i’tɨ wa?” Ningə dingəm kakin ilə’tɨ el.
13 Nga a ngar el njekulə’gɨ lə’ne ene: “Dɔi ji’ə’gɨ kɨ nja’a’gɨ, ə iləi’ə taga lo kɨ diw’tɨ, kɨ in lo kɨ a non’tɨ ge, a ngor ngangɨ’ne’tɨ ge.”
14 Tokɨ rɔta’tɨ, Luwə ɓar de’gɨ ngayn, nan nje kɨ mbətɨ’gɨ in ngayn el.»

Ta dɔ kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)

15 Parisɨ’gɨ ingəi nan, elinan ta, kadɨ n’iyəi kulə n’uwəi Jeju me ta’tɨ kɨ n’a dəji’ə ə a te ta’a’tɨ.
16 Be ə, uləi njendo’gɨ lə’de in kɨ de’gɨ madɨ kɨ me kutɨ’tɨ lə Erodɨ, adɨ awi eli’ə eyina: «Njendo, jɨ gər kadɨ in nje kelta kɨ rɔta’tɨ, in njendo de’gɨ row kɨ rɔta’tɨ kɨ nəl Luwə num, in ɓol kum’de el num, tadɔ in ɓol k’in kibo eke kətɨ ɓol lə de’gɨ el.
17 Ə el’je adɨ j’oo ta kɨ me’i’tɨ: In gorow’ə’tɨ eke in gorow’ə’tɨ el kadɨ de ugə lambo nje konɓe kibo Sejar wa?»
18 Nan Jeju gər me majel lə’de, adɨ el’de ene: «In njekədikum de’gɨ! Tadɔ ri ə iyəi kulə kadɨ uwəi m’in wa?
19 Ɔji’m’in silə kɨ kadɨ de a ugə’n lambo adi’m’in m’oo.» Ningə ɔji’ə silə kare.
20 Nga ə dəji’de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə’tɨ kin wa?»
21 Ə iləi’ə’tɨ eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el’de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.»
22 Ta kɨ Jeju el’de kin dum dɔ’de, adɨ inyəi’ə ə ɔti awi.

Ta dɔ kində taa lə njekoy’gɨ lo koy’tɨ
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

23 Ndɔ’a’tɨ non, Sadusi’gɨ kɨ in de’gɨ kɨ oyi kadɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ el, rei rɔ Jeju’tɨ dəji’ə eyina:
24 «Njendo, Mojɨ el ene: “Re de madɨ oy, kɨ kanjɨ k’inyə ngann’gɨ tor’ne’tɨ, majɨ kadɨ ngonnkon’a taa dene nduwə kin, ojɨ’n ngann’gɨ, kadɨ tei tor ngonnkon’a’tɨ*.”
25 Kɨ ɔjidɔ ta kin, tokɨ dann’je’tɨ, ngannkon nan’gɨ in siri ge be. Kɨ dɔkete taa dene, ningə ojɨ’n ngonn el ɓay ə oy, adɨ inyə dene nduwə adɨ ngonnkon’ne.
26 Nya kin ra nya be, in dɔ kɨ nja joo’tɨ, kɨ kɨ nja mutə’tɨ, bitɨ te’n dɔ kɨ nja siri’tɨ.
27 Go’de’tɨ pətɨ, darɔ dene inɓe re oy tɔ.
28 Eke ndɔ kɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ ə, nan dann’de ə a in ngaw dene kin wa? Tadɔ in siri pətɨ taai’ə ne’de’tɨ.»
29 Ə Jeju el’de ene: «In de’gɨ kɨ indəmi row, tadɔ in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri təgɨ lə Luwə el num tɔ.
30 Ndɔ kɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ, dingəm’gɨ kɨ dene’gɨ a taai nan el nga. Pətɨ a toi to malayka’gɨ be me dɔran’tɨ.
31 Kɨ ɔjidɔ kində taa lo koy’tɨ lə njekoy’gɨ, tudəi ta kɨ Luwə el’se kin el wa?
32 Luwə el ene: “M’in Luwə lə Abiraham, m’in Luwə lə Isakɨ, kɨ Luwə lə Jakobɨ.” Luwə in Luwə lə de’gɨ kɨ nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy’gɨ el†.»
33 Bulə de’gɨ kɨ oyi ta lə Jeju, nyando li’ə ətɨ’de ɓol ngayn.

---

* **22:24 22.24** Ndukun kɨ nja joo 25.5 † **22:32 22.32** Tekitaga 3.6, 15

Ndukun kɨ utə ndəgɨ ndukun'gɨ
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Lokɨ Parisɨ'gɨ oyi kadɨ Jeju dum dɔ Sadusi'gɨ ningə, ingɨ kawinan.
35 Ə kɨ kare dann'de'tɨ, kɨ in njendo ndukun'gɨ, iyə kulə me ta'tɨ, dəjɨ Jeju ene:
36 «Njendo, dann mbərkikində'gɨ'tɨ lə Luwə pətɨ me ndukun'tɨ, in kɨ ra ə in dɔ madɨ'ne'gɨ'tɨ wa?»
37 Ə Jeju ilə'tɨ ene: «A in ndigɨ Burəɓe Luwə lə'i kɨ ngarme'i ba pətɨ, kɨ ndil'i ba pətɨ, taa kɨ mərta lə'i ba pətɨ tɔ[‡].
38 In kin ə in ndukun kɨ dɔkete kɨ utə mbərkikində'gɨ pətɨ.
39 Ningə ndukun kɨ nja joo kɨ maj'a to'tɨ tɔ ə to kin: A ndigɨ de mad'i to darɔ'i inɓe be tɔ[§].
40 Ndukun'gɨ lə Mojɨ ba pətɨ, kɨ ta'gɨ lə njekeltakita Luwə'tɨ, ngirə'de in dɔ mbərkikində'gɨ'tɨ kɨ joo kin.»

De kɨ Luwə mbət'ə kɨ Dabidɨ
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Lokɨ Parisɨ'gɨ kawinan kakin, Jeju dəjɨ'de ta ene:
42 «Kɨ go mərta'tɨ lə'se dɔ Kirisitɨ'tɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə kin, oyi kadɨ in ginn kojɨ'tɨ lə nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidɨ.»
43 Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidɨ lokɨ Ndil Luwə ra kulə me'ə'tɨ ɓar'a "Be'm" wa?
44 Tadɔ Dabidɨ el ene:
"Burəɓe Luwə el Burəɓe lə'm ene:
‹In re isɨ dɔjikɔl'm'tɨ ne,
bitɨ kadɨ m'təl njeban'gɨ lə'i nyakində nja'i'tɨ ginn tɔgɨ'tɨ[*]›."
45 «Ə re Dabidɨ ɓar'a Burəɓe ə, ra bann taa Kirisitɨ, kɨ in de kɨ Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidɨ wa?»
46 Lo kin'tɨ, de kɨ asɨ kadɨ ilə ta'tɨ kare be goto. Ningə in dɔ ndɔ'a'tɨ kin nu, de kaa sangɨ kadɨ n'dəj'ə ta el nga.

23

Jeju gangɨ ta dɔ njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ'tɨ
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

1 Jeju el bulə de'gɨ kɨ njendo'gɨ lə'ne ene:
2 «Njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ, kulə lə'de in kɔr ginn ndukun lə Mojɨ.
3 Nga ningə ingɨ, majɨ kadɨ in təli rɔ'se go nya'gɨ'tɨ kɨ eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gɨ el, tadɔ rai nya kɨ inɓe'gɨ sii eli kɨ ta'de kin, el.
4 Dɔi nya kɨ ɔy indəi dɔ de'gɨ'tɨ, nan inɓe'gɨ mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n se'de taa.
5 Kulə ra'de'gɨ pətɨ, rai kɨ kadɨ de'gɨ oyi gidɨ'de. Ngann ndukun'gɨ kɨ ndangi uləi me ngann buwatɨ'gɨ'tɨ, ə de'gɨ dɔi natɨ non'de'tɨ ə isɨ ji'de'tɨ inɓe kin, rai yan'de adɨ boi, taa kulə'gɨ kɨ de'gɨ ɔsɨ sil ku'gɨ'tɨ kin kaa, rai yan'de adɨ ngal tɔ[*].
6 In de'gɨ kɨ gei lo kisɨ kɨ kete non de'gɨ'tɨ lo nyakusɔ'tɨ num kɨ nya kisɨ kɨ kete non de'gɨ'tɨ ginn kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ num tɔ.
7 Taa gei kadɨ de'gɨ rai'de lapiya kɨ ɓuki nan'tɨ lo kingənan'gɨ'tɨ lə bulə de'gɨ'tɨ num, taa kadɨ de'gɨ ɓari'de "Njendo de'gɨ" num tɔ.
8 Nan ingɨ, adi de ɓar'se "Njendo", el, tadɔ pətɨ, in ngannkon'nan'gɨ, ningə Njendo'se in kareba tɔ.
9 Ɓari de madɨ dɔnangɨ'tɨ ne "Baw'se" el, tadɔ Baw'se in kareba, ə isɨ dɔran'tɨ.
10 Taa adi de ɓarɨ'se "De'gɨ kibo", el tɔ, tadɔ De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisitɨ kɨ in de kɨ Luwə mbət'ə.
11 De kibo dann'se'tɨ, a in nje ra kuləɓər lə'se.
12 De kɨ un dɔ'ne kɨ taa, a uləi dɔ'a kɨ nanga, ə de kɨ ulə dɔ'ne kɨ nanga, a uni dɔ'a taa tɔ.

Kumtondoo in lə Parisɨ'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ

13 «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ, in njekədikum de'gɨ! Sii uti tarow kɨ kaw Konɓe'tɨ lə Luwə dɔ de'gɨ'tɨ. Inɓe'gɨ uri me'tɨ el, ningə de'gɨ kɨ gei kur me'tɨ kaa, ɔgi'de num tɔ.

---

‡ **22:37 22.37** Ndukun kɨ nja joo 6.5 § **22:39 22.39** Lebitiki 19.18 * **22:44 22.44** Pa'gɨ 110.1 * **23:5 23.5** Kɔr Isirayel'gɨ 15.38-41

[
14 «Kumtondoo in lə’se, in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ. Tai nya majɨ’gɨ lə
njengawkoy’gɨ pətɨ pətɨ jɨ’de’tɨ, ningə ədɨ kum de’gɨ kɨ kelta kɨ Luwə kɨ ginn’ə gangɨ
el, kadɨ de’gɨ oyɨ’se, tokɨ in de’gɨ kɨ majɨ. Go kulə ra’gɨ’tɨ kɨ be kin, Luwə a gangɨ’n ta kɨ
ngan ngayn dɔ’se’tɨ†.]
15 «Kumtondoo in lə’se, in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ, in njekədikum de’gɨ! Awɨ
mbah, anyinan ngodɨ dɔnangɨ ray’gɨ’tɨ kɨ lo lo, dɔ ba’gɨ’tɨ kadɨ ingəɨ de kare go’se’tɨ. Ə
lokɨ ingəɨ’ə ningə, raɨ’ə adɨ təl asɨ ta kaw me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ nja joo utə inɓe’gɨ
ɓay tɔ.
16 «Kumtondoo in lə’se, in nje kɔr de’gɨ tarow, kɨ kum’se tɔ! Sii eli eyina: “Re de iw
rɔ’ne kɨ Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rɔ’ne kɨ lɔr kɨ Kəy lə Luwə ə, majɨ kadɨ ra
nya kɨ iw’n rɔ’ne.”
17 In mbo de’gɨ, njekumtɔ’gɨ! Lɔr in nya kɨ Kəy lə Luwə, adɨ in yan Luwə. Eke lɔr ə
in kibo ngayn eke, Kəy lə Luwə kɨ təl lɔr nya kɨ kində ta dangɨ’tɨ kin wa?
18 Təli eli ɓay eyina: “Re de iw rɔ’ne kɨ ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw
rɔ’ne kɨ kadikare ə, majɨ kadɨ ra nya kɨ iw’n rɔ’ne.”
19 In njekumtɔ’gɨ! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare
kɨ təl kadikare nya kɨ kində ta dangɨ’tɨ kin wa?
20 De kɨ iw rɔ’ne kɨ lo kində kadikare ningə, iw rɔ’ne kɨ ringiri lo kində kadikare num,
kɨ nya’gɨ pətɨ kɨ isɨ dɔ’tɨ num tɔ.
21 De kɨ iw rɔ’ne kɨ Kəy lə Luwə ningə, iw rɔ’ne kɨ Kəy lə Luwə num, kɨ Luwə kɨ isɨ
me’tɨ num.
22 De kɨ iw rɔ’ne kɨ dɔran ə, iw rɔ’ne kɨ kumbər ngar lə Luwə num, kɨ Luwə kɨ isɨ
dɔ’tɨ num‡.
23 «Kumtondoo in lə’se in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ, in njekədikum de’gɨ. Ɔri nya
kare dann kɨ dɔgɨ’tɨ, me mbɨ kam’gɨ’tɨ kɨ ətɨ majɨ, kɨ me mbɨ kam ndir tanyɨ’gɨ’tɨ, kɨ me
ngann nya ndir tanyɨ’gɨ’tɨ, adɨ Luwə, ningə indəɨ nja’se dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ majɨ’de to me
ndukun’tɨ lə Luwə, to nyara kɨ dana, kɨ koo kumtondoo, kɨ nyara kɨ low’ə’tɨ. Kɨ rɔta’tɨ
in kin ə in nya’gɨ kɨ kadɨ re a indəɨ kum’se go’tɨ rai, ə inyəɨ ndəgə’gɨ kɨ kɔ non be el.
24 In nje kɔr de’gɨ tarow, kɨ kum’se tɔ! Sii uləɨ nya ta ngoo mann’tɨ lai mann tadɔ
ngann kur’gɨ kɨ du, ə isɨ turi jambal me’se’tɨ.
25 «Kumtondoo in lə’se, in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ, in njekədikum de’gɨ! Togɨ
gidɨ kala mann kɨ gidɨ kaa kusɔ nya adɨ ar, nan me kəy rosɨ kɨ nya ɓogɨ’gɨ kɨ nya kɨ ingəɨ
kɨ gorow nyənn nyara kɨ majel.
26 In Parisɨ kɨ njekumtɔ! Togɨ me kala mann, ningə gidə a ar njay tɔ.
27 «Kumtondoo in lə’se, in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ, in njekədikum de’gɨ! Toɨ to
dɔɓadɨ’gɨ kɨ de’gɨ rai pon gidɨ’tɨ adɨ ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me’ə
kɨ kəy rosɨ kɨ singə de’gɨ, kɨ nya’gɨ kɨ ndum kɨ dangɨ dangɨ.
28 In be tɔ ə, gidɨ’se’tɨ taga ne, tɔji adɨ de’gɨ oyɨ tokɨ in nje təl rɔ’se go ndu Luwə’tɨ,
nan me’se’tɨ kəy ə, kədɨ kum de’gɨ kɨ majel kɨ ra, rosɨ.
29 «Kumtondoo in lə’se, in njendo ndukun’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ, in njekədikum de’gɨ! Indəɨ
dɔɓadɨ de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ adɨ majɨ, rai dɔɓadɨ de’gɨ kɨ dana adɨ ndolo,
30 ningə eli eyina: “Re dɔkagilo’tɨ lə kaw’je’gɨ kin j’in non ə, re j’a j’ində rɔ’je nan’tɨ
se’de kadɨ jɨ tɔl’n de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ, el.”
31 Lo kin’tɨ, inɓe’gɨ isɨ tɔji kadɨ in ngannkaw nje tɔl de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ.
32 In ene, rai kɨ non’se’tɨ, tɔli ta nya kɨ kaw’se’gɨ uləɨ ngirə!
33 «In de’gɨ kɨ mann’se majel to lii pir’gɨ be, ra bann ə in məri kadɨ a anyinan, ta ta kɨ
gangɨ’tɨ me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ wa?
34 In tadɔ kin ə, m’a m’ulə’n kɨ de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ, kɨ nje gosɨ’gɨ kɨ njendo
de’gɨ ta lə Luwə, rɔ’se’tɨ. A tɔli’de ge, a ɓəri’de kagidəsɨ’gɨ’tɨ, a tindəɨ’de kɨ ndəy hawlay
ginn kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, taa a ngodɨ’de, in se’de ɓebo’tɨ kɨ kare ə a gangɨ se’de
ɓebo’tɨ kɨ nungɨ kɨ kete kete.
35 Lo kin’tɨ, de’gɨ kɨ dana kɨ mosɨ’de in kɨ ɓukɨ kɔ, ulə ngirə dɔ Abel’tɨ, te’n dɔ Jakari’tɨ
kɨ ngonn lə Barasi kin, ta mosɨ’de a in dɔ’se’tɨ. In Jakari kɨ ndɔ kɨ tɔli’ə ngawdann lo’tɨ
kɨ in Kəy’tɨ lə Luwə re lo ringiri kadikare’tɨ kin§.
36 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, ta nya tɔl’gɨ kin pətɨ a in dɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone.

Jeju elta dɔ ɓebo Jerujalem’tɨ
(Luk 13.34-35)

---

† **23:14 23.14** Barta’gɨ kɨ me nya’gɨ’tɨ kin [ ] goto me makitu’gɨ’tɨ kɨ njendanga ndangɨ kete. ‡ **23:22 23.22** Ejay 66.1

§ **23:35 23.35** Lo tum ginn nya’gɨ 4.8; 2Po ta’gɨ 24.20-22

37 «Wah! in de'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ, in de'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ, in kɨ nje tɔl njekeltakita
Luwə'tɨ, in nje tilə de'gɨ kɨ Luwə ulə'de adɨ'se kɨ mbal tɔli'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se
tokɨ konkunjə a kaw'n ngann'ne'gɨ ginn bagɨ'ne'tɨ kin be, nan ɔdi el ə.
38 Be ə kɨ ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan lə Luwə lə'se kɔ.
39 Tadɔ adɨ m'el'se madɨ oyi, a oyi m'in gogɨ el nga, bitɨ ndɔ kɨ a eli eyina: "Njangɨ dɔ
in dɔ de'tɨ kɨ re me tɔ Burəɓe'tɨ*".»

24

Jeju el tokɨ Kəy lə Luwə a tujɨ
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

1 Jeju te me Kəy'tɨ lə Luwə kɨ taga, isɨ aw ningə, njendo'gɨ li'ə, rei rɔ'a'tɨ, eli'ə kadɨ oo
Kəy lə Luwə kɨ de'gɨ indəi adɨ əti ɓol kin!
2 Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gɨ kin pəti, kum'se oo majɨ, nan tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se
m'adɨ oyi, mbal kare kɨ a nanyi kadɨ isɨ dɔ mad'a'tɨ ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gɨ kɨ a rai nya kete non dɔboy ndɔ'tɨ
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

3 Lokɨ Jeju aw isɨ dɔ mbal kagɨ buni'gɨ'tɨ, njendo'gɨ li'ə rei rɔ'a'tɨ, dəji'ə ta kɨ kar'de
ba eyina: «El'je adɨ j'oo, dɔkagilo kɨ ra'tɨ ə nya'gɨ kin a rai nya wa? Ə nyakɔjɨ kɨ bann
ə a tɔjɨ kadɨ jɨ gər tokɨ in dɔkagilo kɨ kadɨ to re'n num, in dɔboy ndɔ num tɔ wa?»
4 Ə Jeju ilə'de'tɨ ene: «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, adi de ədɨ'se el.
5 Tadɔ de'gɨ ngayn a rei kɨ tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə
mbət'ə", ningə a ɓuki de'gɨ ngayn mu tɔ.
6 A oyi kaa rɔ'gɨ kɨ in sese ndəkba kɨ ngann ta'gɨ kɨ dɔ rɔ'gɨ kɨ in sanyi, nan oyi majɨ!
Adi ɓol ra'se el. Kadɨ nya'gɨ kin a rei, nan in dɔboy ndɔ el ɓay.
7 Ginn ɓe madɨ a aw rɔ dɔ ginn ɓe madɨ'ne'tɨ, konɓe madɨ a aw rɔ dɔ konɓe madɨ'ne'tɨ.
Bo a on ge, dɔnangɨ a yəkɨ ge, kɨ lo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ.
8 Nan nya'gɨ kin a toi to lo kulə ngirə to ndo kɨ a ra dene kin be ɓay.
9 De'gɨ a uni dɔ'se, awi sese kadɨ ingəi kon ge, kadɨ tɔli'se ge. De'gɨ pəti kɨ in Juwipɨ'gɨ
el a ɔsi'se ta tadɔ lə'm.
10 Lo kin'tɨ, de'gɨ ngayn a inyəi kunme'gɨ lə'de kɔ. A uni dɔ nan kɨ yo ge kɨ ne ge, a
ɔsi nan ta.
11 Nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'tɨ nan ingɨ el, a tei, ədi de'gɨ ngayn ɓuki'de mu.
12 Majel a taa dɔnangɨ taa kadɨ, de'gɨ ngayn ndiginan lə'de a təl gogɨ.
13 Nan de kɨ uwə tɔgɨ'ne ba bitɨ dɔboy'tɨ, a ingə kajɨ.
14 Poyta kɨ majɨ kɨ dɔ Konɓe'tɨ lə Luwə kin, de'gɨ a iləi mbər'ə kɨ dɔnangɨ pətɨ, kadɨ
de'gɨ pətɨ kɨ gəri Luwə el oyi mannajɨ kɨ dɔ'tɨ. Ningə go'tɨ, dɔboy ndɔ a re.

Kon kibo ngayn kɨ a re
(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

15 «Ningə lokɨ a oyi de kɨ Njeranyakɔw Njetujɨ lo, kɨ njekeltakita Luwə'tɨ Daniyel elta
li'ə kin*, a uwə lo kisi lokɨ ar njay'tɨ ə, majɨ kadɨ de kɨ nje tudə nya'gɨ kin, gər ginn'ə
majɨ.
16 Ningə nje kɨ sii Jude'tɨ a anyinan kɨ dɔ mbal'gɨ'tɨ.
17 De kɨ isɨ dɔ kəy'tɨ a ur nanga kadɨ aw me kəy'tɨ un nya madɨ te'n el.
18 De kɨ a in me ndɔɔ'tɨ a asɨ kadɨ təl re ɓe un ku rɔ'ne el tɔ.
19 Kumtondoo kɨ gara goto a in lə dene'gɨ kɨ nje səm kɨ nje kadɨ mba ngann'gɨ ili
ndɔ'a'tɨ non kin.
20 Elita kɨ Luwə kadɨ anyinan ngodɨ kin ɓar'a el, taa kadɨ in ndɔ kɔrkon'tɨ el tɔ.
21 Tadɔ dɔkagilo'ə'tɨ kin, kon kɨ de'gɨ a ingəi, in kon kɨ de oo nja kare el ɓay. Lo kulə
ngirə dɔran kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ Luwə ində'n nya'gɨ kin, bitɨ ɓone, de oo ko kon kin nja kare
el, taa de a oo ko kon kin gogɨ el ratata tɔ.
22 Re Burəɓe uwə ta ndɔ'gɨ kin gangɨ el ə, de kare kɨ a isɨ kɨ dɔ'ne ta goto. Nan tadɔ
lə de'gɨ kɨ inɓe mbətɨ'de ə, a uwə'n ta ndɔ'gɨ kin gangɨ.
23 Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne
am ɓo" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rɔta.
24 Tadɔ de'gɨ kɨ ɓari rɔ'de tokɨ n'in kirisitɨ'gɨ be kɨ nje kɨ ɓari rɔ'de njekeltakita Luwə'tɨ
nan ingɨ el, a rei non to rai nya'gɨ kɨ əti ɓol ɓol, kɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ ra ɓol kadɨ n'ɓuki de'gɨ
mu'tɨ. A sangi kadɨ to nje kɨ Luwə mbətɨ'de inɓe kin kaa, n'ɓuki'de mu ɓay, tokɨ ingəi
tarow.

---

* **23:39 23.39** Pa'gɨ 118.26 * **24:15 24.15** Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

25 In be ə, m’el’se nya’gɨ kin kete be kadɨ gəri.

Ndɔ re Ngonn de
(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

26 «Kin ə re de el’se ene: “De kɨ Luwə mbət’ə ə a diləlo’tɨ yo am” ə, ai el. Re el’se ene: “In ə iyə rɔ’ne mbunə lo’tɨ gogɨ nu am” ə uni me’se adi’ə rɔta el.
27 Ningə, tokɨ ndi təl in’n lo kuwə kadɨ’tɨ, awɨ’n lo kurkadɨ’tɨ kakin ə, kɨ re’m m’in Ngonn de kaa in be tɔ.
28 Lokɨ ninn to’tɨ, mal’gɨ a kawinan səm’tɨ.
29 Go nya kumtondoo’gɨ’tɨ kɨ dɔkagilo’ə’tɨ kin, kadɨ a te kum’ne el, nanyi a nda el, mee’gɨ a in kɨ dɔran’tɨ tosi kɨ nanga, ningə tɔgɨ’gɨ kɨ dɔran’tɨ a yəki.
30 Lo kin’tɨ, nyakɔjɨ kɨ dɔ’m’tɨ m’in Ngonn de a te dɔran’tɨ, ningə ginn kaw’gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne a ndingəi rɔ’de. Lo kin’tɨ, a oyi m’in Ngonn de m’a m’re me kilndi kɨ dɔran’tɨ kɨ tɔgɨ, me kunji’tɨ kɨ əti ɓol[†].
31 M’a m’ulə kɨ malayka’gɨ lə’m kɨ tow kɨ ɓar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangɨ’tɨ kɨ sɔ kadɨ kawi nje kɨ Luwə mbəti’de kɨ nan’tɨ. A kawi’de k’in ngangɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ kare tei in kɨ nungɨ’tɨ.

Nyando kɨ ɔjidɔ kagɨ mbaykote
(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

32 «Majɨ kadɨ in gəri nyando kɨ dɔ kagɨ mbaykote’tɨ kin. Lokɨ baji’ə’gɨ indəi rungirungɨ, ə mbi’ə itɨ kin ningə, in gəri kadɨ nanyi ɓar in ndəkba nga.
33 Be tɔ ə, lokɨ oyi nya’gɨ kin pətɨ rai nya ningə, majɨ kadɨ in gəri tokɨ Ngonn de in takəy’tɨ ndəkba kadɨ re rɔ’se’tɨ.
34 Ningə tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de’gɨ kɨ sii kɨ dɔ’de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya’gɨ kin pətɨ a rai nya.
35 Dɔran kɨ dɔnangɨ a gotoi ndɔ madɨ, nan ta’gɨ lə’m a toi lo to de’tɨ ba bitɨ kɨ non’tɨ.

Luwə kɨ kar’ne ba ə gər ndɔ kɨ dɔboy’tɨ
(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

36 «De kare kɨ gər ndɔ eke dɔ kadɨ kɨ nya’gɨ kin a rai nya’tɨ goto: Malayka’gɨ kɨ dɔran’tɨ el num, Ngonn lə Luwə inɓe el num, nan Luwə kɨ Baw kɨ kar’ne ba par ə gər.
37 Ningə, nya kɨ ra nya dɔkagilo’tɨ lə Nuwe kin ə, nya’a a ra nya ndɔ re’m’tɨ m’in Ngonn de tɔ.
38 Tadɔ kete non kadɨ mann kon kibo kin re, de’gɨ sɔi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de’gɨ taai nan ge, bitɨ ndɔ’tɨ kɨ Nuwe ur’n me tokibo’tɨ[‡].
39 Usɨ de’gɨ el, bitɨ kadɨ mann kon kibo re tujɨ’n’de[§]. Ndɔ kɨ m’in ngonn de m’a te’n bus kaa be tɔ’a nya’gɨ a rai nya tɔ.
40 In be ə, dingəm’gɨ joo a rai me ndɔɔ’tɨ ningə, a uni kare ə a inyəi kɨ nungɨ.
41 Dene’gɨ joo a uri nya nan’tɨ ə, a uni kɨ kare ə a inyəi kɨ nungɨ.
42 Ə majɨ kadɨ isɨ dɔ nja’se’tɨ, tadɔ in gəri ndɔ kɨ Burəɓe lə’se a re’n’tɨ el.
43 In gəri majɨ kadɨ re ɓe nje kəy gər dɔ kadɨ kɨ njeɓogɨ a re’n kondɔ’tɨ ə a isɨ dɔ nja’ne’tɨ ba, um a inyə adɨ mbutɨ bɔr kəy li’ə el.
44 In tadɔ kin ə, ingɨ kaa, kadɨ sii dɔ nja’se’tɨ tɔ. Tadɔ m’in Ngonn de m’a m’re dɔ kadɨ’tɨ kɨ in gəri el.

Njekuləɓər kɨ njera nya kɨ dana
(Luk 12.42-46)

45 «Njekuleɓər kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ, kɨ kum’ə ədɨ, ə in de kɨ ɓe’ə a ində dɔ de’gɨ’tɨ kɨ me kəy’tɨ lə’ne kadɨ adɨ’de nyakusɔ kɨ dɔ kadɨ kɨ kadɨ adɨ’n’de.
46 Nje ra kulə kin a in nje majikur, lokɨ ɓe’ə təl ə ingə ta kulə’tɨ kin, ra ra.
47 Tokɨ rɔta’tɨ adɨ m’el’se, a ində dɔ nya majɨ’gɨ’tɨ lə’ne pətɨ.
48 A kin ə re in nje ra kulə kɨ majel ə, a el me’ne’tɨ ene: “Be’m a re kalangɨ el ɓay”,
49 Ningə ra ta kində madikulə’nə’gɨ’tɨ, ra sɔ ge, ra anyi ge kɨ nje kɨ yiwi ra’de.
50 Lokin’tɨ, ɓe nje kəy a re kɨ ndɔ kɨ in ində me’ne dɔ’tɨ el, kɨ dɔ kadɨ kɨ gər el.
51 Ɓe’ə a ɔj’ɔ kum’ə, kadɨ oo nya kon kɨ a ra de’gɨ kɨ njekədikum de’gɨ, lo non’tɨ kɨ lo ngor ngangɨ’tɨ.»

25

Kujita dɔ ngann mandɨ’gɨ’tɨ kɨ dɔgɨ

---

† **24:30 24.30** Daniyel 7.13 ‡ **24:38 24.38** Lo tum ginn nya’gɨ 6.9-7.6 § **24:39 24.39** Lo tum ginn nya’gɨ 7.7-24

1 «Konɓe lə Luwə a to to ta lə ngann mandɨ’gɨ kɨ dɔgɨ kɨ ɔyi lambɨ’gɨ lə’de ə awi kadɨ
tiləi kum de kɨ aw to taa dene kin be.
2 Nje kɨ mi in mbo’gɨ ə nje kɨ mi in njekumkar’gɨ tɔ.
3 Nje kɨ mbo’gɨ ɔyi lambɨ’gɨ lə’de nan uni hu’ə kɨ rangɨ dɔ mad’a’tɨ el,
4 nan njekumkar’gɨ, ɔyi lambɨ’gɨ lə’de kɨ hu kɨ rangɨ dɔ mad’a’tɨ.
5 Nga ningə, lokɨ de kɨ aw to taa dene kakin re kalangɨ el, ɓi ra’de adɨ toi ɓi.
6 Ə dann lo’tɨ, ndu de ɓar ene: “Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum’ə.”
7 Lo kin’tɨ, ngann mandɨ’gɨ kakin pətɨ ndəli dɔ ɓi’tɨ, indəi dɔ lambɨ’gɨ lə’de dana.
8 Ningə nje kɨ mbo’gɨ eli njekumkar’gɨ eyina: “Adɨ’je hu lambɨ lə’se nden, nan lambɨ’gɨ
lə’je isɨ oyi.”
9 Ə njekumkar’gɨ eli’de eyina: “Jagɨ, a asɨ kadɨ j’ingi sese dɔ’tɨ el, ə awi rɔ nje kində
nya ndogi’tɨ ndogi yan’se.”
10 Ə lokɨ mbo’gɨ awi lo ndogɨ hu lambɨ’tɨ nu ningə, nje taa dene re te. Nje kɨ sii dɔ
nja’de’tɨ, uri si’ə kəy taa nan’tɨ, adɨ uti takəy dɔ’de’tɨ.
11 Go’tɨ gogɨ ɓay taa nje kɨ nungɨ kakin in non rei yan’de, eli eyina: “Burəɓe, Burəɓe,
in te takəy adɨ’je!”
12 Nan nje taa dene ilə’de’tɨ ene: “Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, m’gər’se el.”»
13 Lo kin’tɨ, Jeju ilə dɔ’tɨ ene: «Be ə, majɨ kadɨ sii dɔ nja’se’tɨ, tadɔ in gəri dɔ ndɔ’a
eke dɔ kad’a el.

Kujita dɔ njekulə’gɨ kɨ mutə
(Luk 19.12-27)

14 «Ta kɨ dɔ konɓe’tɨ lə Luwə to to ta lə dingəm kɨ isɨ aw mbah ə ɓar njekulə’gɨ lə’ne
adɨ’de nyakingə lə’ne kadɨ oyi go’ə adɨ’ne kin be.
15 Adɨ de kare sakɨ nar mi, adɨ kɨ nungɨ sakɨ nar joo, ningə adɨ kɨ nungɨ ɓay sakɨ nar
kare tɔ. Adɨ de kɨ ra kigo tɔg’ɔ’tɨ, ə ɔtɨ aw mbah.
16 Be ə, njekulə kɨ ingə sakɨ nar mi, aw ra’n gatɨ ə ingə sakɨ nar mi dɔ’tɨ.
17 Be tɔ ə, in kɨ ingə joo, ra, ingə joo dɔ’tɨ.
18 Nan in kɨ ingə sakɨ nar kare, aw ur ɓe, duw nar’tɨ kɨ ɓe’ə ad’a kakin.
19 «Nga ningə, dɔkagilo ngayn go’tɨ ningə, ɓe nje ra kulə’gɨ kakin in non re. Lokɨ re
ningə, dəjɨ’de kadɨ ɔji kandɨ kulə’gɨ lə’de kɨ rai non’ne’tɨ kadɨ n’oo.
20 Lo kin’tɨ, in kɨ ingə sakɨ nar mi kakin, re non ɓe’ne’tɨ kɨ sakɨ nar kɨ rangɨ mi dɔ’tɨ
ningə el’ə ene: “Be’m, sakɨ nar kɨ mi kɨ adɨ’m kaa, nyɨ m’ra be m’ingə mi dɔ’tɨ kin.”
21 Ə ɓe’ə el’ə ene: “Majɨ ngayn, in njekulə kɨ majɨ kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ. Ningə tokɨ
ra’n nya kɨ low’ə’tɨ me nya’tɨ kɨ nden be, m’a m’indəi dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ ngayn. Re, ra sə’m
rɔnel.”
22 In kɨ ingə sakɨ nar joo kakin, re non ɓe’ne’tɨ kɨ sakɨ nar kɨ rangɨ joo dɔ’tɨ ningə el’ə
ene: “Be’m, sakɨ nar kɨ joo kɨ adɨ’m kaa, nyɨ m’ra be m’ingə joo dɔ’tɨ kin.”
23 Ə Be’ə el’ə ene: “Majɨ ngayn, in njekulə kɨ majɨ kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ. Ningə tokɨ
ra’n nya kɨ low’ə’tɨ me nya’tɨ kɨ nden be, m’a m’indəi dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ ngayn. Re, ra sə’m
rɔnel.”
24 Ta tɔlta’a’tɨ, in kɨ ingə sakɨ nar kare kakin, re non ɓe’ne’tɨ el’ə ene: “Be’m, m’gər
kadɨ in de kɨ ngan ngayn: lo kɨ duw nya’tɨ el kaa tətɨ num, lo kɨ najɨ nya’tɨ el kaa ɔy
num.
25 Nya kin ə m’ɓol, adɨ m’aw m’iyə nar kɨ adɨ’m kakin nanga. Ningə kɨ ngɔsine, nya
lə’i ə to kin.”
26 Lo kin’tɨ ɓe’ə el’ə ene: “In njekulə kɨ majel, in njedaw! In gər majɨ kadɨ lo kɨ m’duw
nya’tɨ el kaa m’ujə num, lo kɨ m’najɨ nya’tɨ el kaa m’ɔy num.
27 Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə’m lo ngəm nar’tɨ, ə tokɨ m’təl kin ningə, re
m’a m’taa kɨ mann’a dɔ’tɨ.
28 Tai sakɨ nar kɨ kare kɨ jɨ’ə’tɨ kin adɨ in kɨ aw kɨ sakɨ nar dɔgɨ kin.”
29 Tadɔ de kɨ aw kɨ nya jɨ’ne’tɨ, a adɨ’ə dɔ’tɨ kadɨ to’ə mbar mbar, nan de kɨ awɨ’n el,
in kɨ nden kɨ awɨ’n kaa a taai jɨ’ə’tɨ.
30 Ningə in kɨ in njekulə kɨ nda’a goto, iləi’ə taga lo kɨ diw’tɨ kɨ kadɨ a non’tɨ ge ngor
ngangɨ’ne’tɨ ge.»

Ta kɨ gangɨ kɨ dɔboy’tɨ

31 Jeju el ɓay ene: «Lokɨ m’in Ngonn de m’a m’re me tɔjɨ’tɨ kɨ ətɨ ɓol, kɨ malayka’gɨ
pətɨ go’m’tɨ kin ningə, m’a m’njɨ dɔ kumbər ngar’tɨ lə’m me tɔɓar’tɨ.
32 Ningə ginn ɓe’gɨ kɨ dangɨ dangɨ a kawinan kɨ non’m’tɨ. M’a m’ɔr kum de’gɨ nan’tɨ
tokɨ nje nyakul’gɨ a ɔr’n kum batɨ’gɨ kɨ binyə’gɨ nan’tɨ kin be.
33 M’ində batɨ’gɨ dəjikɔl’m’tɨ, ə binyə’gɨ dəjigəl’m’tɨ tɔ.

34 Lo kin’tɨ, ngar a el nje kɨ dɔ ji kɔl’ne’tɨ ene: “Rei, ingɨ kɨ Bai ində ji’ne dɔ’se’tɨ kin,
ə tai Konɓe kɨ Luwə ində dɔ’a dana tadɔ lə’se lo kulə ngirə dɔran kɨ dɔnangɨ’tɨ nu kin.
35 Tadɔ ɓo ra’m ə adi’m’in nya m’njɔ; kundə ra’m ə adi’m’in mann m’anyi; m’in mbah
ə uwəi’m’in kɨ rɔ’se’tɨ;
36 m’ra kɨ rɔ’m kare ə adi’m’in ku m’ulə rɔ’m’tɨ; rɔ’m to’m ə rai sə’m; m’to dangay’tɨ
ə rei oyi’m’in.”
37 Nga ə njera go ndu Luwə’tɨ a iləi’ə’tɨ eyina: “Burəɓe, kadɨ ɓann’tɨ ə j’oo’i ɓo rai ə
j’ad’i nya sɔ wa? Kində rai ə j’ad’i mann anyi wa?
38 In mbah ə j’uwəi kɨ rɔ’je’tɨ wa? Ra kɨ rɔ’i kare ə j’ad’i ku ulə rɔ’i’tɨ wa?
39 Rɔ’i to’i ə jɨ ra sə’i wa? To dangay’tɨ ə jɨ re j’oo’i wa?”
40 Ə ngar el nje rago’tɨ’gɨ ene: “Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, dɔkagilo’gɨ pətɨ kɨ rai nya’gɨ
kin kɨ kɨ du ngayn dann ngannkon’m’gɨ’tɨ kɨ oyi’de kam ningə, in m’in ə rai sə’m.”
41 «Ningə go’tɨ, ngar a el nje kɨ rai dɔ ji gəl’ne’tɨ ene: “Ɔti sanyi kɔ rɔ’m’tɨ, in de’gɨ kɨ
ndɔl in dɔ’se’tɨ! Ai me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ, kɨ Luwə ində dɔ’a dana tadɔ lə Su in kɨ
malayka’gɨ li’ə kin.
42 Tadɔ ɓo ra’m, ə adi’m’in nya m’njɔ el; kundə ra’m, ə adi’m’in mann m’anyi el;
43 m’in mbah ə uwəi’m’in kɨ rɔ’se’tɨ el; m’ra kɨ rɔ’m kare ə adi’m’in ku m’ulə rɔ’m’tɨ
el; rɔ’m to’m ə rai sə’m el; m’to dangay’tɨ ə in rei oyi’m’in el.”
44 Ningə ingɨ kaa a iləi’ə’tɨ eyina: “Nga Burəɓe, kadɨ ɓann’tɨ ə j’oo’i ɓo rai ə j’ad’i nya
sɔ el, eke kində rai ə j’ad’i mann anyi el wa? In mbah, eke ra kɨ rɔ’i kare, eke rɔ’i to’i,
eke to dangay’tɨ ə jɨ mbətɨ ra sə’i wa?”
45 Ə ngar a ilə’de’tɨ ene: “Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, dɔkagilo’gɨ pətɨ kɨ rai nya’gɨ kin kɨ
kɨ du ngayn dann ngannkon’m’gɨ’tɨ kɨ oyi’de kam, el ə, m’in kaa rai sə’m el jagɨ tɔ.”
46 Lo kin’tɨ, njera go’tɨ el, a ai lo kon’tɨ kɨ ginn’ə a gangɨ el, ə njera go ndu Luwə’tɨ a
awi lo kaji’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ*.»

26

Kində tanan’tɨ tadɔ tɔl Jeju
(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

1 Lokɨ Jeju tɔlta kelta dɔ nya’gɨ ningə, el njendo’gɨ lə’ne ene:
2 «In gəri kadɨ ndɔ joo par ə ndɔ ra nanyi Pakɨ a asɨ, kadɨ de’gɨ a uləi m’in Ngonn de
ji de’gɨ’tɨ kadɨ a ɓəri m’in kagidəsɨ’tɨ.»
3 Lo kin’tɨ non, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ,
kawinan natɨ lo’tɨ lə Kayipɨ kɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ.
4 Ningə indəi ndu’de nan’tɨ kadɨ n’uwəi Jeju gidɨ kuwə n’tɔli’ə.
5 Ningə elinan eyina: «Adɨ j’uwəi’ə ndɔ ra nanyi’tɨ el, nan to de’gɨ a indəi kɨ wongɨ.»

Dene madɨ ur hu kɨ ətɨ majɨ dɔ Jeju’tɨ
(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

6 Jeju in Betani’tɨ, me kəy’tɨ lə Simon kɨ kete in njebanjɨ,
7 ningə dene madɨ re rɔ Jeju’tɨ kɨ ku mbal kɨ hu kɨ ətɨ majɨ rosɨ. In hu kɨ gat’a in ngayn.
Ningə lokɨ Jeju isɨ sɔ nya ə, ur hu kakin dɔ Jeju’tɨ.
8 Ə lokɨ njendo’gɨ oyi nya kin be ningə, nəl’de el, adɨ eli eyina: «Ginn ra hu kin kɔ be
in ri wa?
9 Asɨ kadɨ de taa’n nar kɨ ngayn ə ra’n kɨ njendoo’gɨ.»
10 Jeju oo ta kɨ isɨ eli be, ningə el’de ene: «Tadɔ ri ə isɨ njuwəi dene kin be wa? Nya
kɨ ra dɔ’m’tɨ kin in kulə kɨ majɨ.»
11 Njendoo’gɨ kam, sii sese ne kɨ ndɔ’gɨ pətɨ, nan m’in m’a m’njɨ sese kɨ non’tɨ el.
12 Hu kɨ ətɨ majɨ kɨ ur dɔ’m’tɨ kin, ur ra’n go darɔ’m kɨ a aw ɓadɨ’tɨ.
13 Ningə tokɨ rɔta’tɨ adɨ m’el’se: lo’gɨ pətɨ dɔnangɨ’tɨ ne, kɨ de’gɨ a iləi mbər Poyta kɨ
majɨ səm’tɨ, a ɔri poy nya kɨ dene ra kin kadɨ me’de olo’n dɔ’a’tɨ.

Judasɨ un dɔ Jeju
(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

14 De kare kɨ mbunə njendo’gɨ’tɨ lə Jeju kɨ dɔgɨ gidə in joo, kɨ tɔ’a nan Judasɨ Isikariyotɨ
aw ɓe lə kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ,
15 el’de ene: «Kin ə m’ulə Jeju jɨ’se’tɨ ə a adi’m’in ri wa?» Ningə ingɨ tudəi nar silə dɔ
mutə adi’ə*.
16 Ulə ngirə low’ə’tɨ kin non, Judasɨ isɨ sangɨ dɔkagilo kɨ to kadɨ ulə’n Jeju ji’de’tɨ.

---

* **25:46 25.46** Daniyel 12.2 * **26:15 26.15** Jakari 11.12

Jeju sɔ nya Pakɨ kɨ njendo'gɨ lə'ne
(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

17 Ndɔ kɨ dɔkete lə ra nanyi kusɔ mapa kɨ hum ɔd'ɔ el, njendo'gɨ lə Jeju rei dəji'ə
eyina: «Lo kɨ ra be ə in ndigɨ kadɨ j'aw jɨ ra nyakusɔ Pakɨ səm'tɨ j'ad'i wa?»
18 ə Jeju el'de ene: «Ai me ɓebo'tɨ kam, kəy lə de kɨ be, ə eli'ə eyina: "Njendo de'gɨ
ene: dɔkagilo lə'm in ndəkba, ningə in ɓe lə'i ə m'a m'ra Pakɨ'tɨ kɨ njendo'gɨ lə'm."»
19 Njendo'gɨ awi rai tokɨ Jeju el'n'de, adɨ rai nyakusɔ Pakɨ.

Jeju el tokɨ njendo kare a un dɔ'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

20 Lokɨ kadɨ ur, Jeju isɨ ta nyakusɔ'tɨ kɨ njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo.
21 Lokɨ isɨ sɔi nya, Jeju el'de ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, de kare dann'se'tɨ a ulə'm
ji de'gɨ'tɨ.»
22 Lo kin'tɨ, me njendo'gɨ tɔsɨ, adɨ dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in ɓe, Burəɓe?»
23 ə Jeju təl el'de ene: «De kɨ ulə ji'ne sə'm nan'tɨ me ngo kusɔ nya'tɨ kin ə, de'ə a
ulə'm ji de'gɨ'tɨ.
24 Tadɔ Ngonn de a oy tokɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə ɔji dɔ'a, nan kumtondoo in
lə de kɨ a ulə ji de'gɨ'tɨ. De'ə kin, re oji'ə el kaa in sotɨ[†].»
25 Judasɨ kɨ a ulə Jeju ji de'gɨ'tɨ kakin, dəjɨ Jeju ene: «Njendo, in m'in ɓe?» ə Jeju ilə'tɨ
ene: «Te ta'i'tɨ.»

Nyakusɔ lə Burəɓe
(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

26 Lokɨ sii ta nyakusɔ'tɨ, Jeju un mapa, njangɨ dɔ'a, uwə təti nan'tɨ, adɨ njendo'gɨ, ningə
el'de ene: «Tai sɔi, in kin in darɔ'm.»
27 Go mapa'tɨ, Jeju un kɔpɨ yiwi kandɨ nju, ra oyo Luwə dɔ'tɨ, ningə təl'n adɨ njendo'gɨ
ene: «Tai, anyinan pəti.
28 In kin in mosɨ'm, mosɨ Kunmindɨ kɨ sigɨ kɨ a anyi tadɔ bulə de'gɨ, tadɔ k'inyə'n go
majel'gɨ lə'de kɔ.
29 Ningə adɨ m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandɨ nju gogɨ el, bitɨ kadɨ m'a m'anyi sese kɨ
sigɨ me Konɓe'tɨ lə Bai.»

Jeju el tokɨ Piyər a manjɨ ta gər'ne
(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

30 Osi pa kulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ[‡] ningə tei awi dɔ mbal kagɨ Buni'gɨ'tɨ.
31 Ningə Jeju el njendo'gɨ ene: «Kondɔ'tɨ ne inɓe kin, ingɨ a mbeti m'in pəti, tadɔ
ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: "M'a m'tɔl njekul batɨ'gɨ, ningə bulə batɨ'gɨ a
sananyinan[§] kɨ lo lo."
32 Nan lokɨ m'a m'ində lo koy'tɨ, m'a m'aw kete non'se'tɨ, to nginə'se Galile'tɨ.»
33 Lo kin'tɨ, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gɨ pətɨ inyəi nu kɔ kaa, m'in m'a m'inyə'i
kɔ el ratata.»
34 ə Jeju təl el'ə ene: «Tokɨ rɔta'tɨ adɨ m'el'i: me kondɔ'tɨ ne inɓe kin, kete ɓay taa
kadɨ kunə kunjə non, a manjɨ ta nja mutə ene in gəri'm el.»
35 Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manjɨ ta gəri el bitɨ.»
Ningə ndəgɨ njendo'gɨ pətɨ eli ko ta inɓe kɨ Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta kɨ Luwə Getisemane'tɨ
(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 Go'tɨ, Jeju in kɨ njendo'gɨ lə'ne ɔti rei lo'tɨ madɨ kɨ ɓari'ə Getisemane. Jeju el'de ene:
«Sii lo kin'tɨ ne be in nginəi m'in, dɔkagilo'tɨ kɨ m'a m'aw nu kadɨ m'elta kɨ Luwə.»
37 Jeju adɨ Piyər in kɨ ngann lə Jebede kɨ joo awi si'ə. Lo kin'tɨ, mekon kɨ metujɨ kibo
ulə ngirə ra Jeju,
38 adɨ el'de ene: «Me'm rosɨ kɨ metujɨ kɨ asɨ koy, sii lo kin'tɨ ne be, sii kum ba um toi
ɓi el nan'tɨ sə'm.»
39 Jeju ɔtɨ kɨ kete nden ningə, osɨ kɨ ta kum'ne nanga, elta kɨ Luwə ene: «Bai, re to
bann ə, ɔsɨ kɔpɨ kon kin ngərəngɨ rɔ'm'tɨ! Nan k'in ə kadɨ in kigo ndigɨ'tɨ lə'm el, nan
kigo ndigɨ'tɨ lə'i yo taa.»
40 Jeju təl re rɔ njendo'gɨ'tɨ ningə ingə'de, isɨ toi ɓi, adɨ el Piyər ene: «Kin kaa asi kadɨ
sii sə'm kum dɔ kadɨ kɨ kare be el bitɨ ɓe?
41 Sii kumngayira ba, elita kɨ Luwə, kadɨ osi me nyanan'tɨ el. Ndil de kɨ me'ə'tɨ ge ra
nya kɨ majɨ, nan darɔ in kɨ ton.»

---

† **26:24 26.24** Ejay 53.7 ‡ **26:30 26.30** Pa'gɨ 113-118 § **26:31 26.31** Jakari 13.7

42 Təl ɔr rɔ’ne sanyi se’de kɨ nja joo, ningə elta kɨ Luwə ene: «Bai, kin ə re kɔpɨ kon
kin, majɨ kadɨ m’anyi um lo kɔs’ɔ ngərəngɨ rɔ’m’tɨ goto ə, kadɨ ra ndigɨ lə’i.»
43 Lokɨ təl re rɔ njendo’gɨ’tɨ ningə, ingə’de isɨ toi ɓi ɓay, kum’de ɔy diriri.
44 Jeju inyə’de ə təl ɔr ndan’ne ɓay, elta kɨ Luwə kɨ nja mutə, un go mindɨ’ne kɨ kete
kakin ɓay.
45 Go’tɨ, təl re rɔ njendo’gɨ’tɨ el’de ene: «In toi ta ɓi’tɨ ne, isɨ ɔri kon ɓay wa? Asɨ be
nga! Dɔ kadɨ kulə’m m’in Ngonn de ji njeramajel’gɨ’tɨ asɨ nga.
46 Indəi taa adɨ j’awi, njekulə’m ji’de’tɨ ə re am!»

Kuwə Jeju
(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

47 Lokɨ ta nanyi ta Jeju’tɨ ba ɓay ningə, Judasɨ, kɨ in kɨ kare dann njendo’gɨ’tɨ kɨ dɔgɨ
gidə in joo re. Re kɨ kutɨ de’gɨ ngayn go’ne’tɨ. De’gɨ kɨ njekuwə kiyərɔ’gɨ ge, njekuwə
gɔl’gɨ ji’de’tɨ ge. Bulə de’gɨ kin, in kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ ngatɔgɨ’gɨ
lə Juwipɨ’gɨ ə uləi’de.
48 Judasɨ kɨ njekundɔ Jeju, el’de nya kɨ n’a n’ra kadɨ to gəri Jeju ene: «De kɨ m’a m’ində
kɔtɨ’m yan’tɨ kin ə, in darɔ’a inɓe, ənn ə, uwəi’ə səm.»
49 In be ə, tanan’tɨ ne ɔtɨ re kɨ rɔ Jeju’tɨ el’ə ene: «M’uwə ji’i, Njendo de’gɨ!» Ningə,
ində kɔtɨ’ne yan’a’tɨ.
50 ə Jeju el’ə ene: «Madɨ’m, in ra nya kɨ in re kadɨ in ra.» Ningə low’ə’tɨ non, de’gɨ
indəi ji’de dɔ Jeju’tɨ uwəi’ə.
51 Ningə nyɨ, kɨ kare dann nje kɨ in nan’tɨ kɨ Jeju, ində ji’ne dɔ kiyərɔ lə’ne, tugə’n
mbi paja lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ batɨ gangɨ.
52 Nan Jeju el’ə ene: «Ulə kiyərɔ lə’i saw’a’tɨ gogɨ, tadɔ de’gɨ kɨ nje rɔi kɨ kiyərɔ a
tuji’de kɨ kiyərɔ tɔ.
53 Ke oo kadɨ m’asɨ kadɨ m’dəjɨ tɔgɨ Bai, ə tanan’tɨ ne a ulə kɨ bulə malayka’gɨ dər dɔgɨ
banyi banyi kadɨ rei rɔ lə’m el wa?
54 Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə kɨ el ene nya’gɨ a rai nya be kin tɔlta’ne
wa?»
55 Go’tɨ, Jeju el bulə de’gɨ ene: «Rei kɨ kiyərɔ’gɨ kɨ gɔl’gɨ taa kadɨ uwəi m’in to nya kɨ
m’in njeɓogɨ be! Ndɔ’gɨ pətɨ, m’in sese nan’tɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, m’ndo de’gɨ nya, kaa,
uwəi m’in el.
56 Nan nya’gɨ kin rai nya be kadɨ ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ ndangi, tɔlita’de.» Lo kin’tɨ,
njendo’gɨ li’ə pətɨ anyinan ə inyəi’ə.

Jeju ra non njegangɨ ta’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ
(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

57 Nje kuwə Jeju, awi si’ə non kibo’tɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ tɔ’a nan Kayipɨ.
In lo kin’tɨ ə njendo ndukun’gɨ kɨ ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ kawi nan’tɨ.
58 Piyər ra njiyə’n go’de’tɨ sanyi nden nden, bitɨ re ur’n go’de’tɨ, natɨ lo’tɨ lə kibo lə
njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kakin. Re isɨ nan’tɨ kɨ paja’gɨ kadɨ n’oo ke nya kin a tɔlta’ne
bann wa.
59 Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njegangita’gɨ lə Juwipɨ’gɨ ba pətɨ, sangi row
kadɨ n’ingəi de’gɨ kɨ nje tətɨ ta kɨ ngom dɔ’a’tɨ, kadɨ n’gangi ta koy dɔ Jeju’tɨ,
60 nan ingəi el. De’gɨ ngayn kɨ nje tətɨ ta rei elita kɨ ngom dɔ’a’tɨ, nan asɨ nan’tɨ el. Ta
tɔlta’a, de’gɨ joo rei eli eyina:
61 «Dingəm kin el ene: “M’asɨ kadɨ m’tujɨ Kəy lə Luwə kɔ, ə m’təl m’ində gogɨ me
ndɔ’tɨ kɨ mutə.”»
62 ə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ indəi taa el Jeju ene: «A elta madɨ dɔ ta’tɨ kɨ
de’gɨ a indəi dɔ’i’tɨ kin el wa?»
63 Nan Jeju ilə’de’tɨ el. Lo kin’tɨ, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ el Jeju ene: «Kɨ
tɔ Luwə kɨ nje kisi kumngayira, m’dəj’i kadɨ el’je ke in, ə in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə
mbət’ə, kɨ in Ngonn lə Luwə wa?»
64 ə Jeju el’ə ene: «Te ta’i’tɨ! Nga ningə m’el’se taga wangɨ, m’adɨ oyi tokɨ kaw kɨ kete
non, a oyi m’in Ngonn de m’njɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ kɨ nje tɔgɨ, m’a m’ində dɔran’tɨ m’re me
kilndi’tɨ*.»
65 ə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ til ku’gɨ kɨ rɔ’ne’tɨ, ə el ene: «Elta kɨ mal dɔ
Luwə’tɨ. In kin, jɨ sangɨ kadɨ de madɨ kɨ rangɨ taa elta dɔ’a’tɨ el nga. Inɓe’gɨ oyi ndu’ə
kɨ el’n ta kɨ mal dɔ Luwə’tɨ kɨ mbi’se ne.
66 Ta lə’se kɨ dɔ’a’tɨ in ri wa?» Ningə de’gɨ iləi’ə’tɨ eyina: «In de kɨ sɔw dɔ koy.»

---

* **26:64 26.64** Pa’gɨ 110.1; Daniyel 7.13

67 Ningə tuwi mannta’de kum’ə’tɨ ge, ɓiri ji’de ɔsi’ə’n’ə ge. Taa nje kɨ nan’gɨ tindəi
kɔt’ɔ tɔ,
68 ningə eli’ə eyina: «J’in ə jɨ dəji, in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət’ə, el’je ke nan ə
ndəi wa.»

Piyər manjɨ ta gər Jeju
(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

69 Lokɨ Piyər isɨ nanga tambalo’tɨ, taga ne ningə, dene kare kɨ dann dene’gɨ’tɨ kɨ nje
ra kulə me kəy’tɨ lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ re rɔ Piyər’tɨ el’ə ene: «In kaa,
in kɨ Jeju, dingəm kɨ Galile’tɨ kin tɔ»
70 Nan Piyər manjɨ takum de’gɨ pətɨ ene: «Jagɨ, m’gər me ta lə’i kɨ in ge kel kin el.»
71 Go’tɨ, Piyər ɔtɨ isɨ aw kɨ ta ndogɨ’tɨ be, ningə dene kɨ rangɨ kare, kɨ nje ra kulə me
kəy’tɨ lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ oo’ə, ningə el nje kɨ rai low’ə’tɨ non ene:
«De kam in kɨ Jeju kɨ Najareɨ’tɨ tɔ.»
72 Ə nja kare ɓay Piyər manjɨ ene: «Jagɨ, tokɨ rɔta’tɨ, m’gər dingəm kin el!»
73 Njaba go’tɨ ningə, de’gɨ kɨ rai se’de non, ɔti kɨ rɔ Piyər’tɨ eli eyina: «Tokɨ rɔta’tɨ, in
kaa, in kɨ kare dann de’gɨ’tɨ li’ə tɔ, taa ndu’i kɨ isɨ el’n ta inɓe kin kaa tɔjɨ kadɨ in de
li’ə.»
74 Ə Piyər ilə rɔ’ne el’de ene: «M’iw rɔ’m kadɨ Luwə ra sə’m nya kɨ ngan, re m’elta
kɨ ngom. M’gər dingəm kin el.» Ningə tanan’tɨ non, kunə kunjə kare non.
75 Nga ningə me Piyər olo dɔ ta’tɨ kɨ Jeju el’ə ene: «Kete taa kadɨ kunə kunjə non, a
manjɨ ta gəri’m nja mutə» kakin. Piyər te taga non kɨ mann kum’ne.

27

Awi kɨ Jeju non Pilatɨ’tɨ kɨ in nje konɓe
(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

1 Kɨ sin ba, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ pətɨ, kɨ ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ, indəi
ndu’de nan’tɨ kadɨ adɨ tɔli Jeju.
2 Be ə, dɔi Jeju, awi si’ə uləi’ə ji Pilatɨ’tɨ, de kɨ Rɔm’tɨ kɨ in nje konɓe dɔnangɨ Jude’tɨ.

Koy Judasɨ
(KNK 1.8-9)

3 Lokɨ Judasɨ kɨ njekundɔ Jeju kadɨ’de oo kadɨ gangi ta koy dɔ Jeju’tɨ ningə, me’ə uwə
kɨ ta adɨ təl kɨ nar kɨ silə dɔ mutə awɨ’n adɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ
ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ, kakin,
4 ningə el’de ene: «M’ra majel, m’un dɔ de kɨ ra nya madɨ el.» Ə ingɨ eli’ə eyina: «Ta
kare kɨ usɨ’je’tɨ non goto. In kin in ta lə’i in.»
5 Lo kin’tɨ non, Judasɨ ɔtɨ ilə nar kɨ adi’ə kakin me Kəy’tɨ lə Luwə, ə aw ilə kulə.
6 Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ ɔyi nar kakin ningə eli eyina: «In gorow’ə’tɨ
el kadɨ jɨ ɓuki nar kin dɔ mad’a’tɨ kɨ me Kəy’tɨ lə Luwə gogɨ, tadɔ in nar mosɨ.»
7 Be ə, go ndu’de’tɨ kɨ osɨ go nan’tɨ, uni nar kakin ndogi lo ndɔɔ lə njekuwə ngoo, rai
to lo duw mbah’gɨ.
8 In tadɔ kin ə, bitɨ ɓone kaa isɨ ɓari lo kakin «lo mosɨ».
9 Lo kin’tɨ, ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ Jeremi el tɔlta’ne. El ene: «Taai silə dɔ mutə ba
par to nar kɨ ngann Isirayel’gɨ ɔji dɔ’a’tɨ.
10 Adi nar kin ndogi lo lə njekuwə ngoo, tokɨ Burəɓe el’m*.»

Jeju ra non ngar Pilatɨ’tɨ
(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

11 Jeju ra non nje konɓe, Pilatɨ’tɨ, ə nje konɓe dəj’ə ene: «In ngar lə Juwipɨ’gɨ wa?» Ə
Jeju el’ə ene: «In ta kɨ te ta’i’tɨ.»
12 Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ ngatɔgɨ’gɨ təti ta dɔ Jeju’tɨ, nan Jeju ilə’de’tɨ
el.
13 Ə non be, *Pilatɨ el Jeju ene: «Oo ta’gɨ pətɨ kɨ de’gɨ a indəi dɔ’i’tɨ kam el wa?»
14 Ka Jeju te ta’ne ilə’tɨ el, adɨ ndɔj’ɔ ngayn.

De’gɨ gangi ta koy dɔ Jeju’tɨ
(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

15 Dɔ ɓal’gɨ pətɨ, lo ra nanyi Pakɨ’tɨ, nje konɓe a ɔr dangay kare ilə taa, adɨ in de kɨ
bulə de’gɨ dəji’ə kadɨ ɔr’ɔ dangay’tɨ.
16 Ningə dɔkagilo’ə’tɨ kin, dangay madɨ kare kɨ de’gɨ elita li’ə ngayn kɨ tɔ’a nan
Barabasɨ in non.

---

* **27:10 27.10** Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

17 Pilatɨ dəjɨ bulə de'gɨ kɨ kawinan non ene: «Nan ə in gei kadɨ m'inyə taa m'adɨ'se
wa? Barabasɨ eke Jeju kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə wa?»
18 Pilatɨ dəjɨ ta be tadɔ gər majɨ kadɨ in jangɨ ə ra'de dɔ Jeju'tɨ ə uləi'ə ji'ne'tɨ.
19 Lokɨ Pilatɨ isɨ lo gangɨ ta'tɨ, ne'ə adɨ eli'ə ene: «Ində rɔ'i me ta'tɨ lə de kɨ dana kam
el, tadɔ kondɔ ne m'ingə kon ngayn me nii'tɨ tadɔ li'ə.»
20 Kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə Juwipɨ'gɨ suləi bulə de'gɨ adɨ
dəji Pilatɨ kadɨ ɔr Barabasɨ adɨ'de ə təl Jeju kɔ.
21 Nje konɓe təl un ta dəjɨ'de ene: «Nan dann de'gɨ'tɨ kɨ joo kin ə gei kadɨ m'ɔr'ɔ
dangay'tɨ m'adɨ'se wa?» Ningə iləi'tɨ eyina: «Barabasɨ!»
22 ə Pilatɨ, dəjɨ'de ene: «Nga ri ə kadɨ m'ra kɨ Jeju kɨ ɓari'ə De kɨ Luwə mbət'ə wa?»
Ningə pətɨ eli eyina: «Bər'ə kagidəsɨ'tɨ par!»
23 ə Pilatɨ təl dəjɨ'de ene: «In ri kɨ majel ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn ɓay eyina:
«Sɔw dɔ ɓər'ə kagidəsɨ'tɨ!»
24 Lokɨ Pilatɨ oo kadɨ nya madɨ kɨ kadɨ n'a n'ra goto, taa de'gɨ isɨ rai adɨ ngan kɨ dɔ
mad'a'tɨ ɓay, un mann togɨ'n ji'ne takum bulə de'gɨ'tɨ, ningə el'de ene: «Ta mosɨ de kɨ
dana kam in dɔ'm'tɨ el. In ta lə'se[†].»
25 Ningə de'gɨ pətɨ iləi'ə'tɨ eyina: «Kadɨ ta mos'o in dɔ'je'tɨ kɨ dɔ ngann'je'gɨ'tɨ!»
26 Be ə, Pilatɨ ɔr Barabasɨ adɨ'de, nga ningə Jeju taa adɨ indəi'ə kɨ ndəy hawlay, ə uləi'ə
ji njerɔ'gɨ'tɨ kadɨ ɓəri'ə kagidəsɨ'tɨ.

Njerɔ'gɨ uwəi Jeju kogi
(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

27 Njerɔ'gɨ lə Pilatɨ ɔri Jeju awi sɨ'ə me kəy'tɨ lə ngar Pilatɨ, natilo'tɨ kɨ ɓari'ə piretuwar,
ningə in njerɔ'gɨ pətɨ ə kawinan kɨ dɔ'a'tɨ.
28 Tadɔ kadɨ to uwəi'ə kogi, ɔri ku li'ə, ə uləi ku kɨ kər rɔ'a'tɨ.
29 Oji jɔgɨ konn uləi dɔ'a'tɨ ə uləi gakira ji kɔl'ɔ'tɨ tɔ, ningə ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non'a'tɨ
ə mboi sɨ'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipɨ'gɨ!»
30 Tuwi mann ta'de dɔ'a'tɨ, taai gakira ji'ə'tɨ, indəi dɔ'a.
31 Lokɨ uwəi'ə kogi asɨ'de ningə, ɔri ku ngal kɨ kər kakin rɔ'a'tɨ kɔ, ə təli uləi ku'gɨ
li'ə inɓe rɔ'a'tɨ gogɨ, ə awi sɨ'ə kadɨ ɓəri'ə kagidəsɨ'tɨ.

Bəri Jeju kagidəsɨ'tɨ
(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

32 Lokɨ njerɔ'gɨ isɨ tei me ɓebo'tɨ kɨ taga ningə, ingəi dingəm kare kɨ Sirenn'tɨ, kɨ tɔ'a
nan Simon. Uwəi'ə, indəi tɔgɨ dɔ'a'tɨ adɨ oti kagidəsɨ lə Jeju.
33 Awi tei lo madɨ'tɨ kare to non, ɓari'ə nan Golgota, kɨ kɔr me'ə nan: «Lo kadɔ.»
34 Adɨ'ə yiwi kandɨ nju kɨ buri nan'tɨ kɨ nya kɨ atɨ kadɨ Jeju anyi, ə lokɨ ɔdɨ ta'a'tɨ ə,
mbətɨ kanyi.
35 Njerɔ'gɨ kakin ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ, ningə tugəi kiri mbara dɔ ku'gɨ'tɨ li'ə, lowəi
nan[‡].
36 Go'tɨ, təli sii non, isɨ ngəmi ta'a.
37 Ndangi me bar'tɨ, nya kɨ ra ə n'ɓəri'ə'n'ə kagidəsɨ'tɨ, indəi dɔ'a'tɨ taa eyina: «De
kam in Jeju, ngar lə Juwipɨ'gɨ.»
38 Low'ə'tɨ non, ɓəri njeɓogɨ'gɨ joo kagidəsɨ'tɨ. Kɨ kare dɔji kɔl'ɔ'tɨ ə kɨ nungɨ dɔji
gəl'ə'tɨ tɔ[§].
39 De'gɨ kɨ nje dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə,
40 eyina: «In kɨ nje tujɨ Kəy lə Luwə, ə təl ra in kɨ rangɨ me ndɔ'tɨ kɨ mutə kakin, re
in Ngonn lə Luwə ə, ajɨ rɔ'i inɓe, ə in dɔ kagidəsɨ'tɨ ur nanga adɨ j'oo!»
41 Be tɔ ə, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ njendo ndukun, ngatɔgɨ'gɨ lə
Juwipɨ'gɨ uwəi Jeju kogi eyina:
42 «Ajɨ de'gɨ kɨ rangɨ, nan inɓe asɨ kajɨ rɔ'ne el! Ngar lə Isirayel'gɨ kaa kam! Kɨ ra'je
inɓe kɨ jɨ ra ne kin, kadɨ in dɔ kagidəsɨ'tɨ ur nanga adɨ j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i
rɔta!
43 Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadɨ taa'a ilə taa adɨ j'oo. Tadɔ el ene:
"M'in Ngonn lə Luwə."»
44 Taa baw kaya'gɨ kɨ ɓəri'de kagidəsɨ'tɨ kɨ kare dɔjikɔl'ɔ'tɨ kɨ nungɨ dɔjigəl'ə'tɨ kaa
taji'ə kah'a'tɨ inɓe kin tɔ.

Koy Jeju
(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

---

† **27:24 27.24** Ndukun kɨ nja joo 21.6-8 ‡ **27:35 27.35** Pa'gɨ 22.19 § **27:38 27.38** Ejay 53.12

45 Ulə ngirə kadɨ’tɨ kɨ ra jam dɔ ɓe’tɨ, lo diw ndul kururu dɔnangɨ’tɨ ba pətɨ, bitɨ kadɨ
kɨ mutə kɨ losɔl’ɔ.
46 Dɔ kadɨ’tɨ kɨ mutə, Jeju non kɨ ndu’ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kɔr
me’ə nan: «Luwə lə’m, Luwə lə’m, tadɔ ri ə inyə’m kɔ wa*?»
47 De’gɨ madɨ dann nje’gɨ’tɨ kɨ rai non, oyi ndu’ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyɨ, ra
ɓar Eli!»
48 Ningə kalangɨ ba, de kare dann’de’tɨ anyi ngodɨ, un nya kɨ to hɔm hɔm, ulə me
mann kandɨ nju’tɨ kɨ masɨ, ningə ulə ta gakira’tɨ adɨ Jeju kadɨ anyi.
49 Nan ndəgə’gɨ eli eyina: «In nginə adɨ j’oo ke Eli a re aj’a wa?»
50 Lo kin’tɨ non be, Jeju ur koo kɨ ndu’ne kibo ɓay, ningə kon’a te.
51 Ningə go’tɨ, ku gangɨ lo kɨ ra me Kəy’tɨ lə Luwə, til dana joo, ində taa nu bitɨ re
nanga. Dɔnangɨ yəkɨ, taa mbal’gɨ kaa tanyi dana tɔ.
52 Ta dɔɓadɨ’gɨ tei, adɨ de’gɨ ngayn kɨ uni me’de adi Luwə indəi taa lo koy’tɨ.
53 Go’tɨ gogɨ, lokɨ Jeju te lo koy’tɨ ə, ingɨ awi me ɓe’tɨ kɨ Jerujalem kɨ in ɓebo kɨ ar njay.
De’gɨ ngayn oyi’de kɨ kum’de.
54 Lokɨ kibo kɨ dɔ kutɨ njerɔ’gɨ’tɨ kɨ ɓu in kɨ njerɔ’gɨ kɨ njengəm Jeju kɨ in si’ə oyi
dɔnangɨ kɨ yəkɨ, kɨ nya kɨ ra nya kin ə, ɓol tɔl’de adɨ eli eyina: «Tokɨ rɔta’tɨ, de kin in
Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

55 Dene’gɨ ngayn in non, rai sanyi, indəi kum’de ra oyi nya’gɨ kɨ isɨ rai nya. In dene’gɨ
kɨ uni go Jeju Galile’tɨ nu, kadɨ rai si’ə.
56 Dann de’tɨ, Mari kɨ Magidala num, Mari kɨ kon Jakɨ in Jisepɨ num, taa kon ngann lə
Jebede num tɔ.
57 Lokɨ kadɨ aw to ur, dingəm kɨ njenyakingə kare kɨ Arimate’tɨ, kɨ tɔ’a nan Jisepɨ in
non re. In kaa in de kɨ təl rɔ’ne njendo’tɨ lə Jeju tɔ.
58 Jisepɨ aw rɔ Pilatɨ’tɨ dəj’ə ninn Jeju, ə Pilatɨ adɨ ndu’ne kadɨ adi’ə.
59 Jisepɨ un ninn Jeju, dolo kɨ ta ku dolo ninn kɨ nda kɨ sigɨ ba,
60 ə ilə me ɓe ninn’tɨ kɨ adɨ uri kadɨ mbal’tɨ ngɔsine ɓay tadɔ lə’ne n’inɓe, ningə
nduguru mbal kibo ilə ta’tɨ, ə ɔtɨ aw.
61 Low’ə’tɨ kin, Mari kɨ Magidala in kɨ Mari kɨ kare in non, sii nanga turi kum’de par
kɨ dɔɓadɨ’tɨ.

Njerɔ’gɨ ngəmi ta dɔɓadɨ Jeju

62 Lo ti go’tɨ, kɨ in ndɔ kɨ re go ndɔ kində dɔ nya’gɨ dana tadɔ ndɔ kɔrkon ə, kibo’gɨ lə
njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ Parisɨ’gɨ awi nan’tɨ ɓe lə Pilatɨ,
63 eli’ə eyina: «De kibo lə’je, me’je olo dɔ’tɨ tokɨ ndɔ kɨ nje ngom de’ə kin el, dɔkagilo’tɨ
kɨ ra’n kɨ dɔ’ne taa ɓay el ene: “Ndɔ kɨ kon mutə lə ndɔ koy’m ə, m’a m’ində taa lo
koy’tɨ.”
64 Ə ilə ndu’i adɨ de’gɨ ngəmi dɔɓadɨ bitɨ ndɔ kɨ kon mutə, nan to njendo’gɨ li’ə rei
ɓogi ninn’ə, ə təli eli eyina: “Ində lo koy’tɨ.” Lo kin’tɨ, a rai kadɨ ta ngom kin a utə kɨ
kete ɓay.»
65 Ə Pilatɨ el’de ene: «Njerɔ’gɨ kɨ kadɨ ngəmi ta dɔɓadɨ ə rai am, ə awi se’de adɨ ngəmi
ta’a tokɨ in gei.»
66 Lo kin’tɨ, awi dɔɓadɨ’tɨ, tinyəi ta’a, ningə indəi njerɔ’gɨ kadɨ ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy’tɨ
(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

1 Go ndɔ kɔrkon’tɨ, adɨ in ndɔ Dɔmasɨ kɨ ginn lo, Mari kɨ Magidala in kɨ Mari kɨ nungɨ
awi kadɨ n’oyi dɔɓadɨ.
2 Lo kin’tɨ non be, dɔnangɨ yəkɨ yəkɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn, tadɔ malayka lə Burəɓe kare re
nduguru mbal ta ɓadɨ’tɨ kɔ, ə təl isɨ dɔ’tɨ.
3 Rɔ’a unjɨ to kadɨ, taa ku kɨ rɔ’a’tɨ nda to ɓuy be tɔ.
4 Lokɨ njerɔ’gɨ kɨ njengəm dɔɓadɨ oyi’ə, ɓol tɔl’de adɨ təli toi to ninn’gɨ be.
5 Nan malayka un ta el dene’gɨ ene: «Boli el, tadɔ m’gər kadɨ isɨ sangi Jeju kɨ de’gɨ
ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ.
6 Goto ne, ində taa lo koy’tɨ tokɨ inɓe el’n. Rei oyi lokɨ iləi’ə’tɨ ə to kare kin.
7 Ningə kadɨ awi kalangɨ eli njendo’gɨ li’ə tokɨ “Ində taa dann njekoy’gɨ’tɨ, ə aw kadɨ
ninə’se Galile’tɨ. Lo kin ə a oyi’ə’tɨ.” In kin ə in ta kɨ kadɨ m’el’se.»

* **27:46 27.46** Pa’gɨ 22.2

8 Dene’gɨ ɔti ta ɓadɨ’tɨ kɨ ngodɨ nja’de’tɨ, ɓol ra’de, nan rɔ’de nəl’de ngayn. Awi ɔri
poy nya kɨ ra nya kin adi njendo’gɨ li’ə oyi.
9 Nden ba go’tɨ, Jeju aw ingə’de, el’de ene: «M’uwə jɨ’se!» Ningə ingɨ ɔti kɨ rɔ Jeju’tɨ,
uwəi nja’a, ɔsi məkəsɨ’de nanga non’a’tɨ.
10 Ə Jeju el’de ene: «In ɓoli el; ə ai eli ngannkon’m’gɨ kadɨ awi Galile’tɨ. Lo kin ə a oyi
m’in’tɨ.»

Ta’gɨ kɨ te ta njerɔ’gɨ’tɨ

11 Lokɨ dene’gɨ njiyəi dɔ row’tɨ isɨ ai, njerɔ’gɨ madɨ kɨ dann njengəm dɔɓadɨ’tɨ, awi me
ɓebo’tɨ, eli kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ nya’gɨ pətɨ kɨ ra nya kin adɨ oyi.
12 Be ə, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kawinan kɨ ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ, uni
ndu’de. Ningə go kun ndu’tɨ, adi njerɔ’gɨ nar ngayn,
13 ə eli’de ene: «Ta kɨ kadɨ eli ə to kin, eli eyina: “Njendo’gɨ li’ə ə rei ɓogi ninn’ə
kondɔ’tɨ ne, lokɨ j’isi jɨ to ɓi.”
14 Ə re ta kin osɨ mbi nje konɓe kɨ ɓebo’tɨ ə, j’inɓe j’a gər lo ta kɨ kadɨ j’el’ə kadɨ j’ɔr’n
ta dɔ’se’tɨ.»
15 Be ə, njerɔ’gɨ taai nar kakin, ə rai kigo ndu’tɨ kɨ adi’de. In be ə, ta kene njendo’gɨ
ɓogi ninn Jeju kin, isɨ njiyə dann Juwipɨ’gɨ’tɨ bitɨ ɓone.

Jeju ulə njendo’gɨ lə’ne

16 Njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare awi Galile, dɔ mbal’tɨ kɨ Jeju el’de kadɨ awi’tɨ.
17 Lokɨ awi ə oyi’ə ningə, ɔsi məkəsɨ’de nanga non’a’tɨ, nan kɨ madɨ’gɨ tadi kadɨ in
Jeju.
18 Ə Jeju ɔtɨ ndəkba kɨ rɔ’de’tɨ, el’de ta’gɨ kin ene: «Luwə adɨ’m tɔgɨ’gɨ pətɨ me dɔran’tɨ,
kɨ dɔ dɔnangɨ’tɨ ə binəm.
19 Awi kɨ rɔ ginn de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ, təli’de njendo’gɨ’tɨ lə’m, rai’de batəm
me tɔ Baw’tɨ, kɨ Ngonn’tɨ, kɨ Ndil Luwə’tɨ*.
20 Ningə ndoi’de kadɨ ngəmi go nya’gɨ pətɨ kɨ m’dəjɨ’se kadɨ rai. Nga ningə, m’in, m’a
m’in sese nan’tɨ kɨ ndɔ’gɨ pətɨ, bitɨ dɔboy ndɔ’tɨ.»

* **28:19 28.19** Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta kɨ majɨ kɨ
Markɨ
ndangɨ
Ta kɨ dɔ Poyta Kɨ majɨ kɨ Markɨ ndangɨ

Makitu kin inɓe, lo tumginn'ə'tɨ, ɔsɨ kagɨ dɔ Makitu Markɨ'tɨ tokɨ in «Poyta kɨ majɨ lə Jeju Kirisitɨ kɨ in ngonn lə Luwə» (1.1). Njendangɨ makitu kin ɔsɨ kagɨ dɔ nya'gɨ kɨ dum kadɨ de ra kɨ Jeju ra'de ə inyə ta'gɨ kɨ Jeju el. Ra ɓe kadɨ tɔjɨ'n tokɨ tɔgɨ lə Jeju Kirisitɨ in rɔ Luwə'tɨ. Markɨ elta dɔ nya'gɨ kɨ rai nya ɔsi gona gona kɨ kagilo lə'de el, nan elta dɔ kulə'gɨ'tɨ kɨ Jeju ra'de Galile'tɨ, dow lo'tɨ kɨ manga be, elta kɨ dɔ kaw mbah Jerujalem'tɨ kɨ nya kɨ ra nya Jerujalem'tɨ. Nden nden go'tɨ, Markɨ tɔjɨ Jeju to ngonn de, kɨ ingə kon, adɨ rɔ'ne koy kadɨ taa'n de'gɨ ngayn lə'de taa (10.45); makitu re te dɔ ta'tɨ kibo utə ndəgə'gɨ pətɨ kagilo'tɨ kɨ Jeju ra'n dɔ kagidəsɨ'tɨ ningə kɨ kibo lə njerɔ'gɨ kɨ Rɔm'tɨ elta dɔ'tɨ ene: «Rɔta, dingəm kam in Ngonn Luwə inɓe». Kində taa lo koy'tɨ lə Jeju tɔjɨ tokɨ ta kɨ kibo lə njerɔ'gɨ kɨ Rɔm'tɨ el in rɔta.

Kon ta'gɨ kɨ me makitu'tɨ lə Markɨ. Kandɨ me ta'tɨ: kulə kɨ Jan Batisɨ ra 1.1-13. Kulə'gɨ kɨ Jeju ra Galile'tɨ 1.14-8.30. Jeju elta kete dɔ koy' ne'tɨ kɨ kində'ne lo koy'tɨ 8.31-9.50. Bulə de'gɨ row'o kaw Jerujalem'tɨ 10. Ta'gɨ kɨ wal Jerujalem'tɨ 11-12. Ta kɨ ɔjidɔ kadɨ nan kon kɨ a re 13. Kon lə Jeju kɨ kində'ə taa lo koy'tɨ 14-16.

Jan kɨ njera de'gɨ batəm
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

1 Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ Jeju Kirisitɨ, kɨ Ngonn lə Luwə, ə kulə ngirə to kin.
2 Ndangi me makitu'tɨ lə njekeltakita Luwə'tɨ, Ejay, eyina:
«M'in Luwə m'a m'ulə kɨ njekawkita lə'm kete non'i'tɨ,
Kadɨ ra gorow non'i'tɨ.
3 Ndu de madɨ ɓar dilə̈lo'tɨ ene:
Rai gorow lə Burəɓe!
Rai gorow li'ə adɨ ra njururu*.»
4 Jan Batisɨ te dilə̈lo'tɨ, el de'gɨ ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gɨ kɨ majel kɔ, adɨ rai'se batəm, kadɨ Luwə inyə'n go majel'gɨ lə'se kɔ.»
5 De'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ Jude'tɨ kɨ ɓebo Jerujalem'tɨ, rei rɔ Jan'tɨ, tɔrindu'de dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de, adɨ Jan ra'de batəm me ba Jurden'tɨ.
6 Ku kɨ Jan ulə rɔ'ne'tɨ, in kɨ ra kɨ bin jambal, ningə dɔ me'ne kɨ ndar tɔ. Nyakusɔ'a in giwiri'gɨ kɨ təjɨ.
7 Jan el bulə de'gɨ ene: «De madɨ kɨ nje tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol, kɨ utə'm sanyi, a re go'm'tɨ non. In de kɨ kulə sa li'ə kaa m'asɨ kulə dɔ'm bo m'tutɨ el.
8 M'in, m'ra'se batəm me mann'tɨ, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'tɨ.»

Jan ra batəm Jeju
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

9 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, Jeju in Najaretɨ'tɨ, kɨ in ngonn ɓekon kɨ Galile'tɨ, re adɨ Jan ra'a batəm, me ba Jurden'tɨ.
10 Lokɨ Jeju isɨ te me mann'tɨ, oo dɔran til, ningə oo Ndil Luwə, risɨ to dər dum be re isɨ dɔ'a'tɨ.
11 Ningə, ndu ta madɨ te dɔran'tɨ, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'ə, kɨ in nya rɔnel lə'm kibo ngayn†.»
12 Kalangɨ ba go'tɨ, Ndil Luwə ɔsɨ Jeju aw si'ə dilə̈lo'tɨ.
13 Jeju ra ndɔ dɔsɔ dilə̈lo'tɨ. *Satan re rɔ'a'tɨ, nan'a. Jeju in nan'tɨ kɨ da'gɨ kɨ mu, malayka'gɨ rai si'ə.

Jeju ilə̈mbər Poyta kɨ majɨ Galile'tɨ
(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

14 Go kuwə'tɨ kɨ uwəi Jan dangay'tɨ, Jeju aw Galile'tɨ, ilə̈mbər Poyta kɨ majɨ lə Luwə ene:
15 «Dɔkagilo kɨ Luwə ɔjɨ kaa re nga, ningə Konɓe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'tɨ tɔ. Inyəi gorow njiyə'se'gɨ kɨ majel kɔ, ə uni me'se adi Poyta kɨ majɨ.»

---

* **1:3 1.3** Mal 3.1; Ejay 40.3 † **1:11 1.11** Pa'gɨ 2.7; Ejay 42.1

De'gɨ kɨ dɔkete kɨ Jeju ɓar'de
(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

16 Ndɔ kare, Jeju a dər kadɨ babo'tɨ kɨ Galile ningə, oo Simon in kɨ ngonnkon'ne Andire
kɨ in njekuwə kanjɨ'gɨ, ra iləi bandɨ me mann'tɨ.
17 Jeju el'de ene: «Rei go'm'tɨ adɨ m'ndo'se, kadɨ in təli nje sangɨ de'gɨ adɨ m'in kadɨ
ingəi kajɨ.»
18 Kalangɨ ba, inyəi bandɨ'gɨ lə'de, ə awi uni go'ə.
19 Jeju ɔtɨ nden kete ningə, oo Jakɨ in kɨ Jan kɨ in ngann lə Jebede, sii me to'tɨ, isɨ rai
go bandɨ'gɨ lə'de.
20 Kalangɨ ba, Jeju ɓar'de, ningə inyəi baw'de Jebede kɨ nje ra si'ə kulə'gɨ, me to'tɨ, ə
ai kɨ Jeju.

Jeju ajɨ de kɨ ndil kɨ majel ra'a
(Luk 4.31-37)

21 Jeju in kɨ njendo'gɨ lə'ne awi Kapernayim'tɨ. Jeju ur kəykawnan'tɨ lə *Juwipɨ'gɨ kɨ
ndɔ kɔrkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya.
22 Nyando li'ə, ətɨ de'gɨ kɨ isɨ oyi dɔ'a ɓol kɨ dum, tadɔ ndo nya kɨ tɔgɨ kɨ ingə rɔ
Luwə'tɨ, um ndo nya to njendo ndukun'gɨ lə Luwə el.
23 Ningə, de madɨ kare kɨ ndil kɨ majel ra'a, isɨ me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ non, non
kɨ ndu'ne kibo ene:
24 «Jeju kɨ Najaretɨ, ri ə, ge rɔ'je'tɨ wa? In re kadɨ tujɨ'je wa? M'gər'i majɨ: in kɨ Kar
njay lə Luwə.»
25 Jeju ndangɨ ndil kɨ majel kɨ tɔgɨ'ne ene: «Utɨ ta'i, ə in te kɔ rɔ dingəm'tɨ kam.»
26 Lo kin'tɨ, ndil kɨ majel, ndajɨ dingəm rururu, kɨ tɔgɨ'ne, ningə te rɔ'a'tɨ kɨ non
ta'ne'tɨ.
27 Nya kin ətɨ de'gɨ ɓol, adɨ dəji nan ta dann'de'tɨ eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi
nyando kɨ sigɨ, kɨ aw kɨ tɔgɨ'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gɨ kɨ majel kaa, ulə'de ginn
tɔgɨ'ne'tɨ, adɨ təli rɔ'de go ndu'ə'tɨ ɓay tɔ.»
28 In be ə, de'gɨ sananyinan kɨ tɔɓar lə Jeju, dɔnangɨ kɨ Galile'tɨ kalangɨ ba.

Jeju adɨ lapiya njemonyi'gɨ ngayn
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

29 Lokɨ tei kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kakin ningə, Jeju in kɨ Jakɨ kɨ Jan num, awi me
kəy'tɨ lə Simon in kɨ Andire.
30 Məm Simon kɨ dene, rɔ'a on por rigɨ rigɨ adɨ to nanga. Be ə, lokɨ Jeju ur me kəy'tɨ
ningə, kalangɨ ba, eli'ə ta rɔto li'ə.
31 Jeju re rɔ'a'tɨ, uwə ji'ə, un'ə kɨ taa, ningə, rɔ'a kɨ kete tingə ngayn kakin, təl sɔl, adɨ
ingə lapiya nga. Go'tɨ, ra nyakusɔ adɨ'de.
32 Lokɨ lo sɔl, go kadɨ kur'tɨ, de'gɨ rei kɨ njemonyi'gɨ kɨ de'gɨ pətɨ kɨ ndil'gɨ kɨ majel,
rai'de, rɔ Jeju'tɨ.
33 De'gɨ pətɨ kɨ me ɓebo'tɨ kawinan kɨ takəy'tɨ, takəy'tɨ.
34 Jeju adɨ lapiya de'gɨ ngayn kɨ monyi kɨ dangɨ dangɨ ra'de, ta tuwə ndil'gɨ kɨ majel
ngayn dɔ'de'tɨ kɔ tɔ. Ningə, adɨ tarow, ndil'gɨ kɨ majel kadɨ eli ta'a el, tadɔ gəri'ə ɓətɨ.

Jeju iləmbər Poyta kɨ majɨ Galile'tɨ
(Luk 4.42-44)

35 Taginnlo'tɨ, lokɨ lo tujə el ɓay, Jeju ində taa, te me kəy'tɨ aw diləlo'tɨ, ningə low'ə'tɨ
non, ulə ngirə kelta kɨ Baw'ne.
36 Simon in kɨ ndəgɨ de'gɨ kɨ in si'ə, awi sangi Jeju.
37 Lokɨ ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gɨ pətɨ ra sangi nu».
38 Jeju el'de ene: «Adɨ j'awi ngann ɓe'gɨ'tɨ, kɨ kadɨ'tɨ kin nga, tadɔ, majɨ kadɨ m'iləmbər
Poyta kɨ majɨ nu tɔ. Tadɔ, m're kadɨ m'ra kulə kin.»
39 In be ə, Jeju njiyə dɔnangɨ Galile'tɨ ba pətɨ, ndo ta me kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ,
ningə tuwə ndil'gɨ kɨ majel tɔ.

Jeju adɨ lapiya njebanjɨ
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

40 Njebanjɨ ɔtɨ re rɔ Jeju'tɨ, ɔsɨ məkəsi'ne nanga non'a'tɨ, ningə non dɔ'a'tɨ ene: «Re
in ndigɨ ə, asɨ kadɨ banjɨ lə'm ur adɨ rɔ'm ar njay.»
41 Jeju oo kumtondoo li'ə, adɨ ulə ji'ne ɔdɨ'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigɨ, ə kadɨ banjɨ
lə'i ur adɨ rɔ'i ar njay.»
42 Tanan'tɨ non banjɨ li'ə ur, adɨ rɔ'a ar njay.
43 Ningə kete ɓay ta kadɨ Jeju inyə'ə adɨ aw, ndəj'ə kɨ tɔgɨ'ne ngayn,

44 ə el’ə ene: «Ononyi kadɨ el ta’a de madɨ, ə aw ɔjɨ rɔ’i njekujənyamosɨ kadikare,
ningə adɨ nya kar rɔ njay tokɨ ndukun lə *Mojɨ dəjɨ’n. Ra be kadɨ gəri tokɨ banjɨ lə’i ur
adɨ ingə lapiya‡§.»
45 Nan lokɨ dingəm kakin ɔtɨ aw ningə, iləmbər dɔ nya’tɨ kɨ Jeju ra si’ə kin, adɨ de’gɨ
pətɨ oyi. Nya kin ra adɨ Jeju asɨ kadɨ ur me ɓebo’tɨ kɨ rangɨ, takum de’gɨ’tɨ jaja el nga.
Be ə, isɨ gidɨ ɓe’tɨ, diləlo’tɨ, ningə de’gɨ in kɨ lo’gɨ kɨ dangɨ dangɨ, rei rɔ’a’tɨ.

2

Jeju adɨ lapiya njerɔkoy njururu
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

1 Ndɔ ngayn el go’tɨ, Jeju təl aw Kapernayim’tɨ. De’gɨ gəri kadɨ in me kəy’tɨ non.
2 De’gɨ kawinan ngayn, adɨ lo uwə’de ndingɨ ndingɨ, lokɨ kadɨ de ulə nja’ne’tɨ kaa goto,
bitɨ kɨ ta kəy’tɨ taga. Ə, Jeju ndo’de Poyta kɨ majɨ lə Luwə.
3 De’gɨ madɨ rei kɨ de kɨ njerɔkoy njururu rɔ’a’tɨ. Dingəm’gɨ sɔ, ə oti’ə.
4 Lo kadɨ awi si’ə, iləi’ə non Jeju’tɨ goto, tadɔ, de’gɨ uwəi lo ndingɨ ndingɨ. In be ə, ali
taa, ndu’i dow dɔ kəy*, sɔw dɔ lo kɨ Jeju si’tɨ, ningə kɨ bolo kakin ə, iləi nje monyi kɨ
nya kotɨ njemonyi’gɨ kɨ dɔi kulə’tɨ, non Jeju’tɨ.
5 Lokɨ Jeju oo kunme lə’de ningə, el de kɨ rɔ’a oy njururu kakin ene: «Ngonn’m,
majel’gɨ lə’i in kɨ k’inyə go kɔ.»
6 Njendo ndukun’gɨ lə Luwə kɨ nan’gɨ sii me kəy’tɨ non, isɨ mərita eyina:
7 «Tadɔ ri ə de’ə kam, elta be wa? Elta kɨ mal dɔ Luwə’tɨ. Luwə kɨ kar’ne ba par ə asɨ
k’inyə go majel’gɨ lə de’gɨ kɔ, de kɨ rangɨ goto.»
8 Tanan’tɨ non, Jeju gər mərta’gɨ lə’de kin, adɨ el’de ene: «Tadɔ ri ə isɨ mərita kɨ be
kin me’se’tɨ wa?
9 Kel njerɔkoy njururu kene: “Majel’gɨ lə’i in kɨ k’inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke,
kel’ə kene: “Ində taa un tuwə lə’i, ə njiyə”, ə ngan ngayn el wa?
10 Re in be ə, m’a m’ɔji’se kadɨ in gəri tokɨ m’in Ngonn De, m’aw kɨ tɔgɨ dɔnangɨ’tɨ ne,
kadɨ m’inyə’n go majel’gɨ lə de’gɨ kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene:
11 «Ində taa, un tuwə lə’i, ə aw ɓe.»
12 Ningə, dingəm indəi taa tanan’tɨ non, un tuwə lə’ne, ə te takum de’gɨ’tɨ pətɨ aw.
Ɓol ra de’gɨ pətɨ, adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ, eyina: «Jagɨ, j’oo nya kɨ be kin kete el!»

Jeju ɓar Lebi
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

13 Jeju təl aw kadɨ babo’tɨ gogɨ. De’gɨ pətɨ rei rɔ’a’tɨ, ningə ndo’de nya.
14 Lokɨ Jeju isɨ dər ningə, oo *Lebi kɨ ngonn lə Alpe, isɨ me kəy taa lambo’tɨ. Jeju el’ə
ene: «Un go’m.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju.
15 Go’tɨ, Jeju isɨ ta nyakusɔ’tɨ me kəy’tɨ lə Lebi. *Njetalambo’gɨ kɨ njeramajel’gɨ ngayn,
sii nan’tɨ kɨ Jeju kɨ njendo’gɨ li’ə, ta nyakusɔ’tɨ, tadɔ ko de’gɨ kɨ be kin ngayn ə njiyəi
go’ə’tɨ, mukɨ mukɨ.
16 Lokɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə kɨ me kutɨ’tɨ lə *Parisɨ’gɨ oyi Jeju isɨ sɔ nya kɨ
njetalambo’gɨ kɨ njeramajel’gɨ ningə, eli njendo’gɨ li’ə eyina: «To, Ɓe’se isɨ sɔ nya kɨ
njetalambo’gɨ kɨ njeramajel’gɨ wa?»
17 Jeju oo ndu’de, adɨ el’de ene: «In de’gɨ kɨ njemonyi’gɨ ə a sangi de kɨ njera de monyi,
um in nje rɔ ngan’gɨ ə a sangi de kɨ njera de monyi el. Ningə, m’re tadɔ ɓar de’gɨ kɨ
dana el, nan m’re tadɔ de’gɨ kɨ njeramajel’gɨ yo.»

Kelta kɨ Luwə kɨ kɔgɨ rɔ ta nyakusɔ
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

18 Ndɔ kare njendo’gɨ lə Jan Batisɨ in kɨ Parisɨ’gɨ ɔgɨ rɔ’de nyakusɔ. Dɔkagilo’tɨ kin ə
de’gɨ rei rɔ Jeju’tɨ dəji’ə eyina: «Ra bann ə njendo’gɨ lə Jan in kɨ njendo’gɨ lə Parisɨ’gɨ
isɨ ɔgɨ rɔ’de nyakusɔ, ə nje kɨ yan’i’gɨ ɔgɨ rɔ’de nyakusɔ el wa?»
19 Jeju ilə’de’tɨ ene: «Ke de’gɨ kɨ ɓari’de lo nyakusɔ taa nan’tɨ, a ɔgɨ rɔ’de nyakusɔ kɨ
mann kanyi wa? Dɔkagilo’tɨ kɨ nje taa dene isɨ’n se’de nan’tɨ kin asi kɔgɨ rɔ’de nyakusɔ
el.
20 Nan ndɔ’gɨ a rei non kadɨ a uni’ə ta’de’tɨ ningə, dɔkagilo’ə’tɨ kin ə a ɔgɨ rɔ’de
nyakusɔ.»

‡ **1:44 1.44** Ki go jibəl ra’a’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, njebanjɨ in de kɨ de’gɨ oyi’ə kadɨ ar njay el, adɨ asɨ kadɨ aw lo nyara’gɨ’tɨ kɨ ɓar tɔ Luwə el. § **1:44 1.44** Lebitikɨ 14.2-32 * **2:4 2.4** Kəy kɨ elita dɔ’tɨ in kəy kɨ rai adɨ dɔ’a lay. In kujɨ ra kəy kɨ dɔnangɨ Palesitinn’tɨ.

21 De a un ta ku kɨ sigɨ kadɨ ilə’n kum ku kɨ kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku kɨ sigɨ kakin a in
kɨ kɨ kɔkɔ rakɨ rakɨ, kadɨ bolo a to wororo utə kɨ kete ɓay.
22 Taa, de a un yiwi kandɨ nju kɨ in el ɓay utɨ me mbu ndar’gɨ’tɨ kɨ kɔkɔ el tɔ. Re in
be ningə, lokɨ yiwi a in ningə mbu ndar’gɨ a nduwi. Ningə mbu ndar’gɨ kɨ yiwi kandɨ
nju’gɨ pətɨ a təli nya kɨ tujɨ kɔ. Be ə, re yiwi kandɨ nju in el ɓay ningə, majɨ kadɨ mbu
ndar’gɨ in kɨ sigɨ taa.

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kɔrkon’tɨ
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Jeju ində dər me ndɔɔ geme’gɨ’tɨ, ndɔ kɔrkon’tɨ lə Juwipɨ’gɨ. *Njendo’gɨ li’ə kɨ in
si’ə, gangi dɔ ko’gɨ dɔ njiyə’tɨ.
24 Parisɨ’gɨ eli Jeju eyina: «Oo nya kɨ to kin: njendo’gɨ lə’i rai nya kɨ gorow’ə’tɨ el ndɔ
kɔrkon’tɨ.»
25 Jeju el’de ene: «In tudəi nya kɨ ngar *Dabidɨ ra lokɨ ɓo ra’a kɨ de’gɨ kɨ go’ə’tɨ kin el
bitɨ wa?
26 Dabidɨ ur me *Kəyku’tɨ lə Luwə, dɔkagilo’tɨ kɨ Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ. Dabidɨ un mapa kɨ de’gɨ adi Luwə kadikare’gɨ’tɨ, kɨ njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ par ə in gorow’ə’tɨ kadɨ sɔi, sɔ ə adɨ de’gɨ kɨ go’ne’tɨ sɔi tɔ.»
27 Jeju təl el’de ɓay ene: «Luwə ɔr ndɔ kɔrkon ində taa dangɨ tadɔ majɨ lə de, um ra
de tadɔ ndɔ kɔrkon el.
28 In be ə, *Ngonn de in ɓe nje ndɔ kɔrkon.»

3

Jeju adɨ lapiya dingəm kɨ ji’ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

1 Jeju təl aw me kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ gogɨ ɓay. Ningə dingəm kare kɨ ji’ə oy
njururu in me kəykawnan’tɨ non.
2 De’gɨ sii keke isɨ indəi kum’de kadɨ n’oyi ke Jeju a adɨ dingəm kin lapiya ndɔ ta kon’tɨ
lə Juwipɨ’gɨ aw? In ta bolo kɨ isɨ sangi kadɨ n’indəi ta dɔ’a’tɨ.
3 Jeju el dingəm kɨ ji’ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de’gɨ’tɨ
pətɨ.»
4 Ningə Jeju təl dəjɨ ndəgɨ de’gɨ ene: «Ri ə in gorow’ə’tɨ kadɨ de ra ndɔ kɔrkon’tɨ wa?
Ra majɨ eke ra majel? Kadɨ de nagɨ madɨ’ne ta yo’tɨ eke kadɨ inyə adɨ tujɨ kɔ wa?» Lo to
jijiji, de kare kaa elta el.
5 Jeju gon’de kɨ wongɨ, me’ə tingə dɔ’de’tɨ ngayn tadɔ me ngan lə’de. Ningə el dingəm
kakin ene: «Surə ji’i». Dingəm surə ji’ne ningə, ji’ə təl to majɨ kare.
6 Lokɨ Parisɨ’gɨ tei kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ kakin ningə, awi kalangɨ ba ingəi nje kɨ
kutɨ lə Erodɨ’tɨ tadɔ sangɨ row tɔl Jeju.

Bulə de’gɨ rei rɔ Jeju’tɨ
(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

7 Jeju ɔtɨ aw kɨ njendo’gɨ lə’ne ta babo Galile’tɨ. Ningə bulə de’gɨ ngayn rei go’ə’tɨ.
Bulə de’gɨ kakin in dɔnangɨ Galile’tɨ ge, dɔnangɨ Jude’tɨ ge,
8 ɓebo Jerujalem’tɨ ge, dɔnangɨ Idume’tɨ ge, dɔnangɨ kɨ gidɨ ba Jurden’tɨ ge, ta de’gɨ kɨ
sii gugi gidɨ ɓebo kɨ Tir kɨ Sidon ba pətɨ kaa rei rɔ’a’tɨ tɔ. Bulə de’gɨ kin rei rɔ Jeju’tɨ,
tadɔ oy poy nya’gɨ kɨ ra’de.
9 Jeju el njendo’gɨ lə’ne kadɨ indəi dɔ to madɨ dana dangɨ adi’ne, kadɨ bulə de’gɨ
mborei’ne el.
10 Tokɨ rɔta’tɨ, Jeju adɨ lapiya de’gɨ ngayn, adɨ de’gɨ pətɨ kɨ ai kɨ monyi rɔ’de’tɨ, nagɨ
rɔ’de kadɨ n’ɔdi rɔ’a.
11 Lokɨ de’gɨ kɨ ndil’gɨ kɨ majel uwəi’de ginn tɔgɨ’de’tɨ oyi’ə ningə, ɔsi məkəsɨ’de nanga
non’a’tɨ, uni ndu’de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!»
12 Nan, ndəji’de kɨ tɔgɨ’ne kadɨ rai adɨ de’gɨ gəri’ne el.

Jeju mbətɨ njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

13 Go nya’gɨ’tɨ kin, Jeju aw dɔ mbal’tɨ, ɓar nje kɨ ge’de, ningə rei rɔ’a’tɨ.
14 Mbunə de’gɨ’tɨ kɨ ɓar’de kin ə Jeju mbətɨ njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ kadɨ
in si’ə nan’tɨ kɨ dɔkagilo’gɨ pətɨ. In si’ə nan’tɨ, kadɨ ulə’de adɨ awi iləi mbər Poyta kɨ
majɨ.
15 Ta awi kɨ tɔgɨ kadɨ tuwəi ndil’gɨ kɨ majel tɔ.
16 Tɔ de’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ Jeju mbətɨ’de ə to kin: Simon, kɨ Jeju ində tɔ’a nan
Piyər,

17 Jakɨ, kɨ ngonn lə Jebede in kɨ ngonnkon’ne Jan, kɨ Jeju ɓar’de joo pətɨ ene
Bowanerjesɨ, kɨ kɔr me’ə nan «ngonn lə ndangindi*»,
18 Andire, Pilipɨ, Batilemi, Matiye, Tomasɨ, Jakɨ, kɨ ngonn lə Alpe, Tade, Simon, kɨ in
mbunə nje rɔ tadɔ kingə dɔ lə ɓe lə’de,
19 ningə Judasɨ Isikariyotɨ, kɨ njekundɔ Jeju.

Jeju kɨ noj’o’gɨ
(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

20 Jeju aw ɓe ningə, bulə de’gɨ rei uti kum lo mbukɨ mbukɨ ɓay, adɨ lo kadɨ in kɨ
njendo’gɨ lə’ne ingəi dɔkagilo kadɨ sɔi nya kaa goto.
21 Lokɨ noj’o’gɨ oyi poyta kin ningə, rei kadɨ n’ɔri’ə n’awi si’ə ɓe, tadɔ eli eyina: «Dɔ’a
isɨ dana el.»
22 Njendo ndukun’gɨ lə Luwə kɨ in Jerujalem’tɨ eli eyina: «Beljəbul isɨ me’ə’tɨ. Ningə
in kɨ tɔgɨ lə ngar lə ndil’gɨ kɨ majel ə isɨ tuwə’n ndil’gɨ kɨ majel.»
23 Be ə Jeju ɓar’de kɨ rɔ’ne’tɨ ningə, ɔr’de ginn nya’gɨ me kujita’gɨ’tɨ ene: «Oyi kadɨ
Satan a tuwə de’gɨ lə Satan bann wa?
24 Kin ə, de’gɨ kɨ me konɓe’tɨ kɨ kareba, təli dɔnan’tɨ rɔ’i nan ə, konɓe kin a ra taa el.
25 Lokɨ de’gɨ kɨ me kəy’tɨ kɨ kareba təli dɔnan’tɨ, rɔi nan, me kəy’ə kin a ra tɔgɨ kaw
kete el.
26 Re Satan inɓe təl dɔ’ne’tɨ kɨ rɔ, adɨ re gangɨ rɔ’ne ə, tɔg’ɔ a aw kɨ kete el, ginn’ə a
gangɨ.
27 Adɨ m’el’se, kin ə re de uwə de kɨ nje tɔgɨ dɔ’a kete el ə, a asɨ kur me kəy’tɨ li’ə,
kadɨ kər nyakingə li’ə el. Lokɨ dɔ’a nga a, a kər nya kɨ me kəy’tɨ li’ə.
28 M’el’se tokɨ rɔta’tɨ: Majel’gɨ pətɨ kɨ de’gɨ rai, kelta kɨ mal’gɨ pətɨ kɨ a te ta de’tɨ kɨ dɔ
Luwə’tɨ, Luwə a inyə go’ə kɔ adi de.
29 Nan re de elta kɨ mal dɔ Ndil Luwə’tɨ ningə, Luwə a inyə go kɔ ad’a el ratata. De
kin a otɨ kɔy majel lə’ne kin bitɨ kɨ non’tɨ.»
30 Jeju el’de ta kin be tadɔ njendo ndukun’gɨ lə Luwə eli eyina: «Aw kɨ ndil kɨ majel
rɔ’ne’tɨ.»

Kon Jeju kɨ ngannkon’a’gɨ kɨ rɔta’tɨ
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

31 Kon Jeju kɨ ngannkon’a’gɨ rei rai taga, ningə adi de kare ɓar’a adɨ’de.
32 Bulə de’gɨ sii nanga gugi dɔ’a gugɨ. Lokɨ rei eli’ə eyina: «Oo kon’i kɨ ngannkon’i’gɨ
rai taga non, ra sangi nu.»
33 Ningə Jeju təl el’de ene: «Nan’gɨ ə in kon’m kɨ ngannkon’m’gɨ wa?»
34 Ningə gon de’gɨ kɨ sii gugi dɔ’a gugɨ kakin, ningə el ene: «Oyi ingɨ kɨ sii kin ə in
kon’m kɨ ngannkon’m’gɨ.
35 Tadɔ, de kɨ njera ndigɨ lə Luwə ə in ngonnkon’m, konnann’m kɨ kon’m.»

4

Kujita kɨ dɔ njeduw nya’tɨ
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

1 Jeju ulə ngirə kadɨ ndo de’gɨ nya kadɨ babo’tɨ ɓay. Bulə de’gɨ ngayn kawinan gugi
gidə, adɨ al aw isɨ me to’tɨ, bo dɔ ba’tɨ. Bulə de’gɨ rai ngangɨ ba’tɨ ne təli kum’de kɨ
dɔ’a’tɨ.
2 Jeju ndo’de nya’gɨ ngayn me kujita’gɨ’tɨ. Me nyando’tɨ li’ə, el’de ene:
3 «Oyi, njendɔɔ kare aw kadɨ duw nya.
4 Ningə, dɔkagilo’tɨ kɨ a ilə ko, kandɨ ko’gɨ madɨ tosi ngangɨ row’tɨ adɨ yəl’gɨ rei onyi
makɨ.
5 Kandɨ ko madɨ’gɨ tosi dɔnangɨ wor’tɨ, adɨ lo kadɨ ingəi dɔnangɨ asɨ tam uləi ngirə’de’tɨ
goto. Nan k’in ə tɔgi kalangɨ ba, tadɔ ngirə’de to taa’ne.
6 Lokɨ kadɨ ɔsɨ ningə, ngann ko’gɨ kakin ndolei mbaw. Go’tɨ ningə tuti kurum, tadɔ
ngirə’de aw nanga boi el.
7 Kandɨ ko’gɨ kɨ nungɨ tosi dann konn’gɨ’tɨ. Konn’gɨ kakin tɔgi ndəmi’de mbɔl adɨ lo
kadɨ andi goto.
8 Nan kandɨ ko’gɨ madɨ tosi dɔnangɨ’tɨ kɨ majɨ. Be ə, tɔgi kalangɨ ba adɨ andi. Kɨ nan’gɨ
andi asɨ dɔ mutə, nje kɨ nungɨ andi asɨ dɔ mehen, ta nje kɨ nungɨ ɓay andi asɨ ɓu tɔ.»

---

* **3:17 3.17** Bowanerjesɨ (ngann lə ndangindi) in tɔ kɨ Jeju ində dɔ Jakɨ’tɨ in kɨ Jan. De gər nya kɨ ində’n tɔ kin dɔ’de’tɨ el, nan de’gɨ madɨ ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju ɓar’de ngann lə ndangindi tadɔ in de’gɨ kɨ nyara kɨ kɨ tɔgɨ to mosɨ’de’tɨ.

9 Go’tɨ ningə, Jeju el’de ene: «De kɨ aw kɨ mbɨ’ne tadɔ koo’n dɔ ta ningə kadɨ oo dɔ ta
kin majɨ.»

Tadɔ ri ə Jeju ndo nya kɨ kujita’gɨ wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

10 Lokɨ bulə de’gɨ ai ningə, nje kɨ nje nanyi si’ə, kɨ njendo’gɨ li’ə kɨ dɔgɨ gidə in joo,
dəji’ə kadɨ ɔr’de ginn kujita’gɨ kɨ ndo’n nya kadɨ n’gəri.
11 ə el’de ene: «Ingɨ, Luwə te kɨ dɔ nya kɨ to lo kiyə’tɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe li’ə adɨ’se. Nan
ndəgɨ de’gɨ kɨ rai taga, ingəɨ nyando’gɨ pətɨ kɨ kujita.
12 In be kadɨ,
“Re gonyi lo majɨ kaa oyi nya el num,
Re oyi dɔ ta majɨ kaa gəri me’ə el num,
Tadɔ re gəri me’ə ningə,
A təli rɔ’de go Luwə’tɨ kadɨ Luwə inyə go majel’gɨ lə’de kɔ*.”»

Jeju ɔr me kujita kɨ ɔjidɔ njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

13 Jeju el’de ene: «In gəri me kujita kin el wa? A re in gəri me kujita kin el ə a rai
bann ə a gəri ndəgə’gɨ wa?»
14 Njekilə ko, nya kilə li’ə in Poyta kɨ majɨ lə Luwə.
15 Kandɨ ko kɨ tosɨ ngangɨ row’tɨ, ɔjidɔ de’gɨ madɨ kɨ oyi ta lə Luwə, ningə Satan re ɔr
ta kɨ oyi kakin me’de’tɨ kalangɨ ba kɔ.
16 Nga ningə, ingɨ kɨ tosi dɔnangɨ wor’tɨ, in de’gɨ kɨ oyi ta lə Luwə ningə, taai kalangɨ
ba kɨ rɔnel.
17 Nan ta kin ulə ngirə’ne me’de el. In de’gɨ kɨ njekuwə kɨ ta Luwə dɔkagilo kɨ nden be
par. Dɔkagilo kɨ nya torɔ’gɨ eke kindəkumndoo tadɔ ta lə Luwə, re ningə, inyəɨ kunme
lə’de kɔ kalangɨ ba.
18 Kandɨ ko kɨ tosi dann konn’gɨ’tɨ, in de’gɨ kɨ oyi ta lə Luwə,
19 nan me kɨ ra sururu dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ, kɨ ra ta nya majɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ, ta ɓo
nya’gɨ kɨ rangɨ kɨ dangɨ dangɨ utɨ dɔ taa kɨ oyi, adɨ lo kadɨ andi goto.
20 Ningə, ndəgɨ kandɨ ko’gɨ kɨ tosi dɔnangɨ’tɨ kɨ majɨ, ɔjidɔ de’gɨ kɨ oy Poyta kɨ majɨ,
ningə tai me’de’tɨ, ə tei kɨ kandɨ’de tɔ. Kɨ madɨ’gɨ andi dɔ mutə ge, dɔ mehen ge, ɓu
kare ge.

Kujita kɨ ɔjidɔ lambɨ
(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

21 Ningə Jeju təl el’de ɓay ene: «De a re kɨ lambɨ kəy ə dow ngo dɔ’tɨ, eke ində ginn
tirə’tɨ wa? A ində dɔ nya’tɨ taa.
22 Nya ra kɨ gidɨ kuwə, kɨ ginn’ə a te el goto. Nya kira kɨ to lo kiyə’tɨ, ginn’ə a te taga
wangɨ.
23 Re de aw kɨ mbɨ’ne tadɔ koo dɔ ta, ningə kadɨ oo’n majɨ.»
24 Jeju təl el’de ɓay ene: «Majɨ kadɨ uri mbɨ’se majɨ oyi dɔ ta, um oyi kɨ non be el. Ə
kadɨ in gəri tokɨ nya kɨ mbɔji adi de’gɨ kin ə Luwə a mbɔjɨ’n adɨ’se tɔ taa a adɨ’se ngayn
dɔ’tɨ ɓay.
25 Be ə de kɨ aw kɨ nya jɨ’ne’tɨ, a adɨ’ə dɔ’tɨ ɓay. Nan de kɨ nya lɨ’ə goto kaa, in kɨ
ndikiri inɓe kɨ awɨ’n jɨ’ne’tɨ kin kaa, a tai jɨ’ə’tɨ ɓay.»

Kujita kɨ ɔjidɔ kandɨ nya kɨ duw

26 Jeju təl el’de ɓay ene: «Konɓe lə Luwə to to de kɨ aw duw nya me ndɔɔ’tɨ lə’ne be.
27 Go nya duw’tɨ kin, re nje ndɔɔ to ɓi eke, to ɓi el kaa, kondɔ kɨ kada, nya kɨ duw,
uwə ə isɨ tɔgɨ tɔ, kɨ kanjɨ kadɨ njeduw’ə gəri’n row kɨ isɨ tɔgɨ’n.
28 Nan inɓe kɨ dɔrɔ’ne, ra adɨ ko uwə ə tɔgɨ, kand’a te, ningə gɔ’tɨ gogɨ, ɔr dɔ’ne, ə
andɨ.
29 Ningə dɔkagilo kɨ dɔ ko gəsirə asɨ lo kujɨ’ə’tɨ, de re ujə ko tadɔ nanyi’a asɨ†.»

Kujita kɨ dɔ kandɨ nya’tɨ kɨ ɓari’ə mutardə
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 Jeju el’de ɓay ene: «Ri ə j’a j’uni kadɨ j’ɔji Konɓe lə Luwə wa? Eke kujita kɨ bann
ə j’a j’uni kadɨ j’eli’n ta kɨ dɔ’tɨ wa?
31 Konɓe lə Luwə to to kandɨ nya kɨ ɓari’ə mutardə be. In kandɨ nya kɨ du utə kandɨ
nya’gɨ pətɨ kɨ de isɨ duw dɔnangɨ’tɨ ne.
32 Lokɨ de duw’ə ningə, tɔgɨ ə təl kagɨ tanyi kibo, utə ndəgɨ kagɨ tanyi’gɨ pətɨ. Bajɨ’ə’gɨ
kɨ tɔi, boi ngayn, adɨ yəl’gɨ uwəɨ lo kisɨ kum ndil’ə’tɨ.»

---

* **4:12 4.12** Ejay 6.9-10 † **4:29 4.29** Juwəl 4.13

33 Kɨ kujita’gɨ ngayn kɨ toi tanan be ə Jeju ndo’n de’gɨ ta, ra be kigo lə gər’ə’tɨ kɨ de’gɨ
asi gəri me’ə.
34 Ta kɨ kadɨ el’de kɨ kujita el goto. Nan dɔkagilo kɨ nanyi kɨ njendo’gɨ lə’ne inɓe’gɨ kɨ
kar’de par ə, ɔr’de me’ə pətɨ.

Jeju ndangɨ nəl ad’a ra lokatɨ
(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)

35 Me ndɔ’a’tɨ non, dɔji losɔl’tɨ ningə, Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Adɨ jɨ gangi babo
j’awi dowə’tɨ kɨ kare.»
36 Inyəi bulə de’gɨ, ningə njendo’gɨ awi kɨ Jeju me to’tɨ kɨ re in’tɨ kete. To’gɨ kɨ rangɨ
dani’ə.
37 Ningə, nəl kibo ngayn uwə’de bus dɔ ba’tɨ. Pungum mann’gɨ indəi kadɨ to mbingum
mbingum adɨ mann isɨ rosɨ to.
38 Jeju lə nya gətɨ’n dɔ’ne, ə to ɓongɨ to’tɨ, isɨ to ɓi. Njendo’gɨ li’ə ndəli’ə kɨ non ta
de’tɨ eyina: «Njendo, j’isɨ j’oyi be kaa oo el wa?»
39 Jeju ndəl dɔ ɓi’tɨ, ndangɨ nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokatɨ! Adɨ lo to jijiji!» Low’ə’tɨ
non nəl yogiro adɨ lo to jijiji.
40 Ningə, Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Ra bann ə ɓoli be wa? Bitɨ ɓone kaa uni me’se
el ɓay wa?»
41 Ɓol ra’de ngayn, adɨ dəji nan ta dann’de’tɨ eyina: «De’ə inɓe kam in nan ə, nəl kɨ
ba’gɨ kaa oyi ta li’ə be wa[‡]?»

5

Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel dɔ dingəm’tɨ kɨ dɔnangɨ Gerasa’tɨ
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

1 Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne tei gidɨ ba’tɨ, dɔnangɨ’tɨ lə de’gɨ kɨ Gerasa’tɨ.
2 Lokɨ Jeju in me to’tɨ ur nanga ningə, tanan’tɨ non, de madɨ kare kɨ aw kɨ ndil kɨ majel
rɔ’ne’tɨ, te dɔɓadɨ’gɨ’tɨ re ingə’ə.
3 De kakin ra ɓe dɔɓadɨ’gɨ’tɨ. Re in kɨ kulə gindɨ kaa, de kare kɨ asɨ dɔ’a lokatɨ goto.
4 Dɔi’ə kɨ kulə gindɨ nja banyi banyi, ta ləi kangila gindɨ nja’a’tɨ tɔ. Nan gangɨ kulə
gindɨ riw riw ta, tətɨ gindɨ nɔsɨ nɔsɨ tɔ. De kɨ asɨ kuwə ginn tɔgɨ’ne’tɨ goto.
5 Dɔkagilo’gɨ pətɨ, kondɔ’tɨ kɨ kada, lo njiyə in dɔɓadɨ’gɨ’tɨ kɨ dann mbal’gɨ’tɨ kɨ wuyi
kɨ kur ta’ne’tɨ. Ningə tujə rɔ’ne gangɨ batɨ batɨ kɨ gajɨ mbal’gɨ.
6 Lokɨ oo Jeju sanyi nu ɓay ningə, anyi kɨ ngodɨ re ɔsɨ məkəsi’ne nanga non’a’tɨ.
7 Ningə ur kɔl kɨ tɔgɨ’ne ngayn ene: «Jeju kɨ Ngonn lə Luwə kɨ Nje kisɨ dɔ nya’gɨ’tɨ
pətɨ, ri ə ge rɔ’m wa? Nja’i ba! me tɔ Luwə’tɨ, adɨ’m kon el!»
8 El ta kin be tadɔ ta kɨ Jeju el’ə ene: «In ndil kɨ majel, te kɔ rɔ dingəm’tɨ kin.»
9 Jeju dəj’ə ene: «Tɔ’i nan nan?» In təl el’ə ene: «Tɔ’m nan “bulə njerɔ’gɨ”, tadɔ jɨ
banyi ngayn.»
10 Non kɨ dɔ Jeju’tɨ kɨ nja nan’tɨ nan’tɨ kadɨ tuwə’de kɔ me ɓe’tɨ kin el.
11 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, bulə kɔsongɨ’gɨ ngayn ra sɔi nya kadɨ mbal’tɨ non.
12 Ndil’gɨ kɨ majel nonyi dɔ Jeju’tɨ eli’ə eyina: «Tuwə’je adɨ j’aw dann kɔsongɨ’gɨ’tɨ
kam, j’ur me de’tɨ.»
13 Jeju ndigɨ se’de dɔ’tɨ, adɨ tei me dingəm’tɨ kakin, ə awi uri me kɔsongɨ’gɨ’tɨ. Tanan’tɨ
non, bulə kɔsongɨ’gɨ kɨ asi dər joo kare, ɓingəi nan kadɨ mbal’tɨ taa, tosi me ba’tɨ, adɨ
anyinan mann oyi.
14 Njengəm kɔsongɨ’gɨ anyinan awi me ɓebo’tɨ, kɨ me ndɔɔ’gɨ, ɔri poy nya kɨ ra nya
de’gɨ, adɨ de’gɨ awi kadɨ n’oyi nya kɨ ra nya kakin.
15 Lokɨ de’gɨ kakin rei tei rɔ Jeju’tɨ ningə, oy dingəm kɨ aw kɨ ndil’gɨ kɨ majel kakin
isɨ rɔ’a’tɨ. Oyi’ə kadɨ isɨ kɨ hangal kɨ majɨ, taa isɨ kɨ ku rɔ’ne’tɨ tɔ. Nya’gɨ kin ra adɨ ɓol
ra’de ngayn.
16 Ningə de’gɨ kɨ awi lo nya’gɨ’tɨ kɨ Jeju ra, ɔri madɨ de’gɨ poy nya kɨ te dɔ dingəm’tɨ
kɨ aw kɨ ndil’gɨ kɨ majel, kɨ nya kɨ te dɔ kɔsongɨ’gɨ’tɨ.
17 Be ə, uləi ngirə kadɨ nonyi dɔ Jeju eyina: «Nja’i ba, inyə dɔnangɨ lə’je, ə aw.»
18 Dɔkagilo’tɨ kɨ Jeju ra ala me to’tɨ gogɨ ningə, dingəm kɨ Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel
me’ə’tɨ kakin dəj’ə kadɨ n’aw si’ə.
19 Nan Jeju ɔdɨ el, ə el’ə ene: «Ɔtɨ aw ɓe dann noj’i’gɨ’tɨ, ɔr’de poy nya kɨ Burəɓe ra
sə’i kɨ koo kumtondoo kɨ ətɨ ɓol kɨ ɔjɨ dɔ’i’tɨ kin.»
20 In be ə, dingəm kakin ɔtɨ aw dɔnangɨ Ɓebo’gɨ’tɨ kɨ Dɔgɨ, ɔr poy nya’gɨ kɨ Jeju ra si’ə.
De’gɨ pətɨ kɨ oyi ta kin, ətɨ’de ɓol.

---

‡ **4:41 4.41** Pa’gɨ 65.8, 89.10, 107.23-32

Ta lə ngonn lə Jayrusɨ kɨ ta lə dene kɨ nje monyi mosɨ
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Lokɨ Jeju təl aw gidə ba'tɨ kɨ to ningə, bulə de'gɨ ngayn kawinan rɔ'a'tɨ kadɨ ba'tɨ.
22 Ningə dingəm kare kɨ dann njekundɔ kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ, tɔ'a nan Jayrusɨ re. Lokɨ oo Jeju ningə, osɨ nanga nja'a'tɨ,
23 non dɔ'a'tɨ kɨ tɔgɨ'ne ene: «Ngonn'm kɨ dene kɨ du isɨ oy. Nja'i ba kadɨ aw ində ji'i dɔ'a'tɨ adɨ ingə kajɨ, ə oy el.»
24 Jeju ɔtɨ aw si'ə, ningə bulə de'gɨ ngayn njiyəi go'ə'tɨ, mborei'ə kɨ yo ge kɨ ne ge.
25 Dene kare kɨ monyi mosɨ ad'a kon ɓal dɔgɨ gidə in joo in dann bulə de'gɨ'tɨ non.
26 Monyi kin ad'a kon ngayn, adɨ anyi ngodɨ ngayn tɔ go de'gɨ'tɨ kɨ njera de'gɨ monyi, nan tujɨ nyakingə lə'ne dɔ'tɨ kɔ kare, ningə ingə kon ji'de'tɨ to kingə yo. Monyi aw kɨ kete kete to kaw par, nya kɨ to sotɨ goto.
27 Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gɨ'tɨ, re kɨ row kɨ gidɨ Jeju'tɨ, ɔdɨ ta ku li'ə.
28 Tadɔ el me'ne'tɨ ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'ɔdɨ ə rɔ'm a ingə lapiya.»
29 Ningə tanan'tɨ non par ə ginn mosɨ li'ə gangɨ, adɨ gər me darɔ'ne'tɨ tokɨ darɔ'ne ingə lapiya nga.
30 Low'ə'tɨ non, Jeju gər me hangal'ne'tɨ tokɨ tɔgɨ te rɔ'ne'tɨ. Be ə, təl kum'ne gogɨ dann bulə de'gɨ'tɨ, dəjɨ'de ene: «Nan ə ɔdɨ ta ku lə'm wa?»
31 Ə Njendo'gɨ li'ə eli'ə eyina: «Inɓe in gər majɨ kadɨ bulə de'gɨ mborei nu kɨ yo ge kɨ ne ge, ə in təl dəjɨ ene: "Nan ɔdɨ'm ɓay wa?"»
32 Nan Jeju nanyi kɨ lo gon lo'tɨ gugɨ gidɨ'ne kadɨ n'oo dene inɓe kɨ ra nya kin.
33 Ɓol ra dene kakin ngayn, adɨ dadɨ par par, tadɔ gər nya kɨ ra'a me rɔ'a'tɨ. Be ə, re osɨ nanga nja Jeju'tɨ, el'ə ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ pətɨ kɨ to me'ə'tɨ.
34 Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw kɨ lapiya, ə kadɨ ingə lapiya dɔ monyi'tɨ lə'i.»
35 Lokɨ Jeju ra elta ba ɓay ningə, de'gɨ madɨ in me kəy'tɨ lə Jayrusɨ, kɨ in kɨ njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ, rei eli Jayrusɨ eyina: «Ngonn'i oy, in ndɔjɨ Njendo, el nga.»
36 Lokɨ Jeju oo ta kel'de be ningə, usə dɔ'tɨ el, ə elta kɨ njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ ene: «Adɨ ɓol rai el, un me'i par!»
37 Jeju ɔgɨ kadɨ de'gɨ dani'ə, nan inyə Piyər num, Jakɨ num, Jan kɨ ngonnkon Jakɨ num par ə adɨ dani'ə.
38 Lokɨ rei tei ɓe lə njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ ningə, Jeju oo de'gɨ kɨ isɨ singəi səkitə, isɨ nonyi ge uri wuyi ge.
39 Jeju ur me kəy'tɨ ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gɨ singəi dɔnan'tɨ səkitə kɨ non be wa? Ngonn oy el, nan to ɓi kare.»
40 De'gɨ kogi dɔ Jeju'tɨ, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adɨ de'gɨ pətɨ tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gɨ li'ə kɨ dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'tɨ kɨ ngonn to'tɨ.
41 Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adɨ kɔr me'ə nan: «ngonn kɨ dene, m'el'i m'ene, ində taa!»
42 Tanan'tɨ non, ngonn kɨ dene ində taa, njiyə, tadɔ ɓal'a in dɔgɨ gidə in joo. Nya kɨ Jeju ra kin ətɨ de'gɨ ɓol kɨ dum.
43 Lo kin'tɨ, Jeju ndəjɨ'de kadɨ elita nya kɨ ra nya kin de madɨ el. Ningə, el'de kadɨ uni nyakusɔ adɨ ngonn kɨ dene kakin sɔ.

6

De'gɨ kɨ Najareti'tɨ tai me Jeju el
(Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

1 Jeju in low'ə'tɨ non aw ɓe kɨ tɔgɨ'tɨ*, nan'tɨ kɨ njendo'gɨ li'ə awi go'ə'tɨ.
2 Lokɨ ndɔ kɔrkon lə Juwipɨ'gɨ asɨ ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gɨ nya me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. De'gɨ ngayn oyi dɔ ta li'ə, adɨ ətɨ'de ɓol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosɨ kɨ ətɨ ɓol be kin wa? Tɔgɨ kɨ ra'n nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol be kin ingə ra wa?
3 Man! Njeragɨ kagɨ dɔ kəy'tɨ inɓe kɨ in ngonn lə Mari el wa? Jakɨ ge, kɨ Joje ge, kɨ Judɨ ge, kɨ Simon ge, in ngannkon'a'gɨ el wa? Taa, konnann'a'gɨ kaa sii se'je ne tɔ el wa?» Nya'gɨ kin ra nya adɨ Jeju təl jigɨ non'de'tɨ um lo kadɨ uni me'de adi'ə goto.
4 Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadɨ de'gɨ a ɔsikurə njekeltakita Luwə'tɨ, me ɓe koj'o'tɨ, dann noj'o'gɨ'tɨ, kɨ me kəy'tɨ li'ə goto.»

---

* **5:41 5.41** Talita kumi: in ta Arame kɨ Juwipɨ'gɨ isɨ eli tɔ dɔkagilo'tɨ lə Jeju.

* **6:1 6.1** Ɓe kɨ Jeju tɔgɨ'tɨ in Najareti, dɔnangɨ'tɨ kɨ Galile.

5 Lo kadɨ Jeju ra nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol me ɓe'tɨ kɨ Najaretɨ'tɨ goto, nan ndə ji'ne dɔ
njemonyi'gɨ'tɨ kɨ nan'gɨ gandɨ gandɨ par, adɨ'de ingəɨ lapiya.
6 Ndɔjɨ Jeju ngayn tadɔ mbətɨ kɨ mbəti kun me'de kad'a.

Jeju ulə njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə kɨ ngann ɓe'gɨ kɨ gugɨ dɔ Najaretɨ, ndo de'gɨ nya.
7 Ningə, Jeju ɓar njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ rɔ'ne'tɨ, ə ulə'de joo joo. Adɨ'de
tɔgɨ dɔ ndil'gɨ'tɨ kɨ majel tɔ.
8 Jeju adɨ'de ndu kadɨ uni nya kare tadɔ dɔ row el, nan gɔl kareba par. El'de ene: «A
uni nyakusɔ el num, ɓɔl el num, ta a ɓiri nar me kulə dɔ ɓədɨ'se'tɨ el num tɔ.
9 Uləɨ sa nja'se'tɨ, ə ai kɨ ku kareba.»
10 Jeju el'de ene: «Lo kɨ tei lo madɨ'tɨ me kəy kɨ uwə'se rɔ'ne'tɨ, ə si'tɨ bitɨ ndɔ kaw'se'tɨ.
11 Ə re me ɓebo'tɨ madɨ, ə de'gɨ mbeti kuwə'se rɔ'de'tɨ, eke mbeti koyi dɔ ta lə'se, lokɨ
isɨ tei me ɓe'tɨ kin kɨ taga ningə, indəɨ bu sa'gɨ kɨ nja'se'tɨ†, kadɨ to to nya ndəjɨ ndu'de.»
12 Njendo'gɨ ai iləɨ mbər Poyta kɨ majɨ kadɨ de'gɨ inyəɨ gorow njiyə'de kɨ majel kɔ.
13 Tuwəɨ ndil'gɨ kɨ majel ngayn ta uri hu dɔ njemonyi'gɨ'tɨ ngayn, adɨ'de lapiya tɔ.

Ta koy lə Jan Batisɨ
(Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

14 Ngar *Erodɨ oo ta lə Jeju, tadɔ tɔɓar li'ə asɨ lo'gɨ nakɨ nakɨ. De'gɨ kɨ nan'gɨ eyina:
«In Jan Batisɨ ə ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ. Ginn'ə kin ə, awɨ'n kɨ tɔgɨ tadɔ ra'n nya'gɨ kɨ
ətɨ ɓol ɓol.»
15 Nje kɨ nungɨ eli eyina: «In Eli kɨ njekeltakita Luwə'tɨ.» Nje kɨ nan'gɨ ɓay eli eyina:
«In njekelta kɨ ta Luwə'tɨ to nje kɨ rei kete kin be tɔ.»
16 Lokɨ Erodɨ oo ta kin ningə, el ene: «In Jan kɨ ndɔ kɨ madɨ gangi dɔ'a kaa ə ində lo
koy'tɨ.»
17 Erodɨ el be, tadɔ ndɔkɨ inɓe adɨ uwəɨ Jan, dɔi'ə kɨ kulə gindɨ, iləɨ'ə dangay'tɨ, tadɔ
Erodiyadɨ, kɨ ne ngonnkon'a Pilipɨ, kɨ ində taa'a ne'ne'tɨ,
18 ə Jan el'ə ta dɔ'tɨ ene: «In go'tɨ el kadɨ ində taa ne ngonnkon'i ne'i'tɨ‡.»
19 Erodiyadɨ uwə Jan me'ne'tɨ ngayn, adɨ sangɨ row tɔl'ɔ, nan asɨ el.
20 Tadɔ Erodɨ ɓol Jan, gər kadɨ in de kɨ njera nya kɨ dana, taa in de kɨ ar njay tɔ. Be ə,
Erodɨ ngəm'ə majɨ. Lokɨ Erodɨ oo ta kel Jan ningə, ta kin uwə kɨ ta, nan be kaa, Erodɨ
ge koo ta kel Jan par par.
21 Ndɔ kɨ majɨ kɨ Erodiyadɨ isɨ sangɨ kete kete kaa re nga. Adɨ in ndɔ rɔnel kojɨ Erodɨ,
ə Erodɨ adɨ rai nyakusɔ. Ningə ndɔ'a'tɨ kin, Erodɨ ɓar kibo'gɨ lə'ne num, ɓar njekundɔ
njerɔ'gɨ lə'ne num, taa ɓar njetɔɓar'gɨ kɨ dɔnangɨ Galile'tɨ tɔ.
22 Dɔgagilo kusɔ nya'tɨ, ngonn lə Erodiyadɨ kɨ dene, ur kəy go'de'tɨ, te la. La lə ngonn
kɨ dene kin nəl Erodɨ ngayn, taa nəl de'gɨ kɨ ɓar'de lo nyakusɔ'tɨ ngayn tɔ, adɨ ngar el
ngonn kɨ dene kakin ene: «Dəjɨ'm nya kɨ me'i ge par ə m'a m'ad'i.»
23 Erodɨ aw bitɨ un ndu'ne kɨ kiwrɔ ad'a ene: «Nya'gɨ pətɨ kɨ dəjɨ'm, ə m'a m'ad'i. Re
in dow konɓe lə'm kaa a ingə.»
24 Ngonn kɨ dene te aw taga, aw dəjɨ kon'ne ene: «In ri ə kadɨ m'dəj'ə wa?» Ə kon'a
el'ə ene: «Dəj'ə dɔ Jan Batisɨ.»
25 Ngonn kɨ dene təl kalangɨ ba aw rɔ ngar'tɨ el'ə ene: «Tokɨ jɨ ra'n tanan'tɨ ne inɓe
kin, kadɨ adɨ'm dɔ Jan Batisɨ me supira'tɨ.»
26 Me ngar tujɨ, ɔjidɔ nya'tɨ kɨ ngonn kɨ dene dəj'ə kin, nan lo kadɨ ɔg'ɔ goto tadɔ kun
ndu kɨ un kɨ kiwrɔ, taa tadɔ de'gɨ kɨ ɓar'de lo nyakusɔ'tɨ tɔ kin.
27 Be ə tanan'tɨ non, ngar un ndu'ne adɨ njerɔ kare kɨ njengəm'ə kadɨ aw kəy dangay'tɨ
gangɨ dɔ Jan re'n.
28 Njerɔ aw gangɨ dɔ Jan me supira'tɨ, re'n adɨ ngonn kɨ dene. Ningə ngonn kɨ dene
kakin təl'n adɨ kon'ne.
29 Lokɨ njendo'gɨ lə Jan oyi poyta kin ningə, rei uni ninn'ə awi duwi.

Jeju adɨ nyakusɔ dingəm'gɨ dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

30 Lokɨ njekawkulə'gɨ təli lo kulə'gɨ'tɨ lə'de ningə, kawinan rɔ Jeju'tɨ, ɔri'ə poy nya'gɨ
kɨ rai kɨ nya'gɨ kɨ ndoi de'gɨ adɨ'ə oo.
31 Bulə de'gɨ ngayn awi num, təli num adɨ lo kadɨ njendo'gɨ ingəɨ ngonn dɔkagilo nden
be kadɨ sɔi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adɨ j'awi lo kɨ de'gɨ gotoi'tɨ kin
kadɨ ɔri kon nden.»

---

† **6:11 6.11** Ta lə kində bu kɨ nja'tɨ kɔ ə, gonyi Mat 10.14 kɨ ta kɨ dɔ'tɨ kɨ in ginn'tɨ nanga. ‡ **6:18 6.18** Lebitiki 18.16, 20.21

32 Be ə, ali me to’tɨ tadɔ kaw kɔsɨ rɔ’de ngərəngɨ, lo kɨ de’gɨ gotoi’tɨ.
33 De’gɨ ngayn oyi’de lo kaw de’tɨ, ə gəri’de ɓətɨ tɔ. De’gɨ in ɓebo’gɨ’tɨ kɨ dangɨ dangɨ,
anyinan kɨ nja’de bur bur awi kete, lo kɨ Jeju kɨ njendo’gɨ isɨ awi’tɨ.
34 Lokɨ Jeju ur nanga me to’tɨ ningə, oo bulə de’gɨ ngayn. Lokɨ oo’de, oo kumtondoo
lə’de, tadɔ rai to batɨ’gɨ kɨ njekul’de goto be. In be ə, Jeju tumginn ndo’n’de nya’gɨ
ngayn.
35 Lokɨ kadɨ yətɨ rɔ’ne ə binəm taa njendo’gɨ ɔtɨ kɨ rɔ Jeju’tɨ eli’ə eyina: «Lo kɨ jɨ rai’tɨ
ne kin, in lo kɨ de’gɨ gotoi’tɨ, ningə kadɨ isɨ ur tɔ.
36 Majɨ kadɨ inyə bulə de’gɨ kam adɨ awi kɨ lo ndɔɔ’gɨ’tɨ kɨ ngannɓe’gɨ’tɨ ndogi nyakusɔ
sɔi.»
37 Nan Jeju təl el’de ene: «Inɓe’gɨ adi’de nya sɔi.» Ningə, njendo’gɨ dəji’ə eyina: «Kadɨ
j’aw jɨ ndogɨ mapa asɨ silə ɓujo§ j’adɨ’de sɔi wa?»
38 Jeju təl el’de ene: «Mapa kɨ ji’se’tɨ in bann wa? Ai dann de’gɨ’tɨ oyi.» Lokɨ ai dann
de’gɨ’tɨ, dəji ningə, təli eli’ə eyina: «Mapa in mi, ə kanjɨ joo tɔ.»
39 Jeju un ndu’ne adɨ’de kadɨ adi de’gɨ sii nanga kɨ kut’ə kut’ə dɔ mu’tɨ kɨ mbol.
40 Be ə, de’gɨ uwəi nan ɓu ɓu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga kɨ bara bara.
41 Jeju un mapa kɨ mi kɨ kanjɨ kɨ joo kakin, un kum’ne kɨ taa, elta kɨ Luwə kadɨ njangɨ
dɔ nyakusɔ kin. Go’tɨ, uwə mapa’gɨ kakin gangɨ’de nan’tɨ ə adɨ njendo’gɨ kadɨ lowəi
bulə de’gɨ. Kanjɨ’gɨ kɨ joo kaa, lowə de’gɨ pətɨ tɔ.
42 De’gɨ pətɨ sɔi nya ndanni majɨ.
43 Ningə, njendo’gɨ ɔyi ndəgɨ mapa kɨ kanjɨ kɨ nanyi, kara dɔgɨ gidə in joo.
44 De’gɨ kɨ sɔi mapa kin asi dingəm’gɨ dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann’tɨ
(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

45 Nden ba go’tɨ, Jeju ɔsɨ njendo’gɨ lə’ne kadɨ ali me to’tɨ, ai gidɨ ba’tɨ kete non’ne’tɨ,
kɨ kaw kɨ ɓebo Betisayda’tɨ nu. Ningə dɔkagilo’ə’tɨ kin inɓe inyə bulə de’gɨ kadɨ awi.
46 Lokɨ Jeju adɨ’de awi ningə, ɔtɨ aw dɔ mbal’tɨ tadɔ kelta kɨ Luwə.
47 Lokɨ lo ndul nga ningə, to in dann ba’tɨ, ə Jeju in kɨ kar’ne ba ə nanyi nanga gogɨ.
48 Jeju oo kadɨ njendo’gɨ lə’ne ingəi kon ngayn lo kɔsɨ to’tɨ, tadɔ nəl ulə, sur to kɨ gogɨ
gogɨ. Taginnlo’tɨ ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann’tɨ, isɨ aw kɨ rɔ’de’tɨ, ningə ge kadɨ dər
ta’de ɓay.
49 Ə lokɨ oyi’ə ra njiyə dɔ mann’tɨ ningə, oyi kadɨ in muwə de yo, adɨ uri kɔl.
50 Inɓe’gɨ pətɨ oyi’ə, adɨ ɓol tɔl’de. Nan kalangɨ ba, Jeju el’de ene: «Adɨ me’se osɨ
nanga nan in m’in! Ə ɓoli el!»
51 Jeju al go’de’tɨ me to’tɨ, ningə nəl yokiro. Lokɨ oyi nya’gɨ kin ningə ndil’de te saw.
52 Tadɔ kɨ rɔta’tɨ, njendo’gɨ gəri kum nya kɨ Jeju ra ɔjidɔ mapa kin el, tadɔ me ngan
lə’de.

Jeju adɨ lapiya njemonyi’gɨ dɔnangɨ Genejareti’tɨ
(Mat 14.34-36)

53 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne ali gidɨ babo ningə, tei dɔnangɨ Genejareti’tɨ. Indəi to
lə’de ngangɨ ba’tɨ.
54 Lokɨ uri nanga taa par ə, de’gɨ gəri Jeju ə binəm.
55 Adɨ, anyinan ngodɨ asi ɓe’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ kin non nakɨ, nakɨ. De’gɨ iləi rɔ’de, ɔyi
njemonyi’gɨ lə’de me tuwə to de’tɨ, rei se’de rɔ’a’tɨ, lokɨ oyi kadɨ Jeju sɨ’tɨ.
56 Lo’gɨ pətɨ kɨ awi’tɨ, ngann ɓe’gɨ kɨ ɓebo’gɨ kɨ lo ndɔɔ’gɨ, de’gɨ rei kɨ njemonyi’gɨ
ɓukɨ’de tambalo’tɨ, ə nonyi dɔ Jeju’tɨ kadɨ inyə njemonyi’gɨ adɨ ɔdi ta ku li’ə. Ningə, nje
kɨ ɔdi ta ku li’ə ingəi lapiya tɔ.

7

Jeju ndangɨ Parisɨ’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə
(Mat 15.1-20)

1 Parisɨ’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə madɨ in Jerujalem’tɨ, kawinan dɔ Jeju’tɨ.
2 Oyi kadɨ njendo’gɨ lɨ’ə kɨ kɨ madɨ’gɨ sɔi nya ji’de yoro um togi ji’de kigo row ragotɨ
el.
3 Tokɨ rɔta’tɨ, Parisɨ’gɨ kɨ Juwipɨ’gɨ ba pətɨ, togɨ ji’de ə binəm taa sɔi nya, um sɔi nya
kɨ ji’de kɨ yoro el. Adɨ in kində kum go nyajibəlɓe’tɨ lə kaw’de’gɨ.

§ **6:37 6.37** Silə kare, dɔkagilo’tɨ lə Jeju, in nar kɨ lo ra kulə ndɔ’tɨ kɨ kare. Adɨ silə ɓu joo in nar kɨ lo ra kulə ndɔ’tɨ kɨ joo.

4 Be tɔ ə, re təli sukɨ'tɨ ningə, a ndogi mann rɔ'de sukɨ sukɨ ɓay ta a sɔi nya. Awi kɨ
nyajibəlɓe'gɨ kɨ rangɨ ngayn kɨ isɨ təli rɔ'de go'tɨ ɓay to togɨ nya kaynmann'gɨ kɨ ngo'gɨ
kɨ ngoo ningə kasɨ, kɨ gorow ra'a'tɨ.
5 Parisɨ'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ lə Luwə dəji Jeju eyina: «Tadɔ ri ə njendo'gɨ lə'i təli
rɔ'de go nya jibəlɓe'tɨ lə kaw'je'gɨ el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə sɔi nya kɨ ji'de kɨ
yoro ba wa?»
6 Jeju ilə'de'tɨ ene: «Ta kɨ Luwə el kɨ ta njekeltakita'ne'tɨ Ejay dɔ'se'tɨ in ta kɨ rɔta'tɨ.
In njekədikum de'gɨ, tadɔ Luwə adɨ Ejay ndangɨ ene:
"Ginn de'gɨ kin ɔsikurə'm kɨ ndar ta'de kare,
Nan me'de in sanyi sə'm.
7 Tɔjɨ kɨ isɨ uləi dɔ'm'tɨ, nda'a goto,
Tadɔ nyando'gɨ kɨ isɨ ndoi de'gɨ kaa,
In mbərkikində'gɨ kɨ in rɔ de'gɨ'tɨ."»*
8 Jeju el'de ene: «Inyəi mbərkikində lə Luwə dow kare, ə in təli rɔ'se go nya jibəlɓe'tɨ
lə de'gɨ yo.»
9 Ningə, Jeju el ɓay ene: «To rɔ'se el kadɨ inyəi go mbərkikində lə Luwə kalangɨ ba
kadɨ ngəmi go nyajibəlɓe lə'se!
10 Tadɔ, Mojɨ ene: "Ɔsɨ kurə baw'i kɨ kon'i." Taa el ɓay ene: "De kɨ elta kɨ majel
baw'ne eke kon'ne asɨ ta koy."†
11 Nan ingɨ, eli eyina: "Re de madɨ el baw'ne eke kon'ne ene: ‹Nya majɨ'gɨ kɨ re m'a
m'ɔsɨ'n kɔyi ə in kɔrban› (kɔr me'ə nan kadikare lə Luwə)."
12 In kin ɔjɨ kadɨ utɨ tarow kadɨ de madɨ ra nya ɔsɨ'n kɔy baw'ne eke kon'ne.
13 Gonyi row tujɨ kɨ isɨ tuji ta lə Luwə kɨ nyajibəlɓe lə'se kin oyi! Nya kɨ isɨ ndoi de'gɨ
kɨ kete kete. Ta nya'gɨ kɨ rangɨ kɨ toi be ngayn kɨ isɨ rai in non ɓay.»

Nya'gɨ kɨ a ra de adɨ ar njay el takum Luwə'tɨ
(Mat 15.10-20)

14 Go'tɨ ningə, Jeju ɓar bulə de'gɨ kɨ rɔ'ne'tɨ ɓay ə el'de ene: «Ingɨ pətɨ uri mbi'se majɨ
kadɨ oyi dɔ ta lə'm, kadɨ gəri me'ə tɔ.»
15 Nya madɨ kɨ in taga aw me de'tɨ kɨ a təl'ə nya kɨ to njen'tɨ goto. Nan nya kɨ in me
de'tɨ te taga ə a təl'ə nya kɨ to njen'tɨ.
16 [Re de madɨ aw kɨ mbi'ne kadɨ oo'n dɔ ta ningə, kadɨ oo.]
17 Lokɨ Jeju inyə bulə de'gɨ, ə təl aw me kəy'tɨ ningə, njendo'gɨ li'ə dəji'ə kadɨ ɔr'de
ginn kujita kakin.
18 Jeju el'de ene: «Adɨ inɓe'gɨ kaa gəri nya el tɔ wa? In gəri me ta kɨ m'ge kel kin el
wa? Nya pətɨ kɨ in taga kɨ aw me de'tɨ, nya kare kɨ a təl'ə kɨ njen'tɨ goto.
19 Tokɨ rɔta'tɨ, nya'gɨ kin pətɨ awi ngarme'ə'tɨ el, nan awi kanda'a'tɨ yo, ningə go'tɨ tei
kɔ awi ɓe sin'tɨ. Ta lə Jeju kin tɔjɨ kadɨ nyakusɔ'gɨ pətɨ in kɨ kar njay.»
20 Ningə Jeju el'de ɓay ene: «Nya kɨ te rɔ de'tɨ kɨ taga ə in nya kɨ nje təl de nya kɨ to
njen'tɨ.
21 In me de'tɨ kəy, in ngarme de'tɨ ə, mərta'gɨ kɨ majel sii tei'tɨ, kɨ kaya kɨ ra, kɨ ɓogɨ,
kɨ tɔl nan,
22 kɨ kuwə marum, kɨ ra kumnda nya, kɨ mendul, kɨ kədinan, kɨ nyara kɨ gorow'ə'tɨ
el, kɨ kɔjirɔ, taa kulə ra'gɨ kɨ to mbo tɔ.
23 Nya'gɨ kɨ majel kin pətɨ in me de'tɨ ə təli'ə nya kɨ to njen'tɨ.»

Dene kɨ mbah un me'ne adɨ Jeju
(Mat 15.21-28)

24 Jeju in low'ə'tɨ non ningə aw dɔnangɨ'tɨ kɨ Tir. Aw ur me kəy'tɨ madɨ, ge kadɨ de'gɨ
gəri go'ne el, nan lowə goto.
25 Re inɓe kɨ Jeju re te ɓay par ə, dene madɨ kɨ ndil kɨ majel isɨ adɨ kon ngonn'o kɨ
dene oo ta li'ə, ə anyi re osɨ nanga nja'a'tɨ.
26 In dene kɨ in Juwipɨ el, ɓe koj'o in Penesi, dɔnangɨ Siri'tɨ. Non kɨ dɔ Jeju'tɨ kadɨ tuwə
ndil kɨ majel kɨ isɨ adɨ kon ngonn'o kin kɔ.
27 Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adɨ ngann'gɨ kɨ me kəy'tɨ sɔi asɨ'de ɓay ta. Tadɔ in go'tɨ el
kadɨ de un nyakusɔ lə ngann'gɨ, ilə adɨ ngann busɨ'gɨ.»
28 Ə dene kakin ilə'tɨ ene: «In rɔta'tɨ Burəɓe, nan k'in ə ngann busɨ'gɨ kɨ rai ginn
tabilə'tɨ a sɔi bunə nya'gɨ kɨ tei ta ngann'gɨ'tɨ tosɨ nanga tɔ.»
29 Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta kɨ te ta'i'tɨ kin, ɔtɨ aw ɓe lə'i, tadɔ ndil kɨ majel te me
ngonn'i'tɨ kɨ dene kɔ nga.»

---

* **7:7 7.7 Ejay 29.13** † **7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16**

30 Dene kakin təl aw ɓe ningə, ingə ngonn’ne, to dɔ tirə’tɨ kare, tadɔ ndil kɨ majel
kakin te rɔ’a’tɨ kɔ.

Jeju adɨ nje mbiboy oo ta

31 Jeju in dɔnangɨ Tir, gangɨ Sidon, ningə ində dɔnangɨ Ɓebɔ’gɨ’tɨ kɨ Dɔgɨ gangɨ ɓay ta
re te ta mann ba Galile’tɨ.
32 De’gɨ rei kɨ dingəm kare kɨ mbi’ə boy, kɨ lo kelta ngan si’ə, rɔ Jeju’tɨ, dəji’ə kadɨ
ində ji’ne dɔ’a’tɨ, kadɨ ingə lapiya.
33 Jeju ɔr’ɔ kɨ kar’a ba aw si’ə sanyi kɨ bulə de’gɨ. Lokɨ tulə ngann ji’ne’gɨ mbi
njemonyi’tɨ ningə, tuw mann ta’ne ɔdɨ’n ndonn dingəm kakin.
34 Go’tɨ ningə, Jeju un kum’ne kɨ dɔran’tɨ, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kɔr me ta
kin nan: mbutɨ).
35 Tanan’tɨ non par ə mbi dingəm kakin mbutɨ, ə ndonn’o tutɨ adɨ elta ar njay njay.
36 Jeju ndɔr mbi de’gɨ kɨ oyi nya kin kadɨ de el ta’a kete adɨ de kɨ rangɨ oo el. Lokɨ
ndɔr mbi’de kɨ nja nan’tɨ nan’tɨ kadɨ de ɔr poy nya kin el ningə, kadibe ɓay ə de’gɨ ɔri
poy nyara’a kɨ kete kete.
37 Nya ra Jeju ətɨ bulə de’gɨ ɓol ngayn adɨ eli eyina: «Nya ra’a’gɨ pətɨ majɨ: Ra nje’gɨ
kɨ mbi’de boy adɨ oyi dɔ ta, ta ra mbiki’gɨ adɨ elita tɔ.»

8

Jeju adɨ nyakusɔ de’gɨ dər sɔ
(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

1 Me ndɔ’gɨ’tɨ kin, bulə de’gɨ ngayn kawinan tokɨ rangɨ ɓay dɔ Jeju’tɨ. Ningə, nya kɨ
kadɨ sɔi goto. Be ə Jeju ɓar njendo’gɨ lə’ne el’de ene:
2 «M’oo kumtondoo lə bulə de’gɨ kin, tadɔ ndɔ mutə ɓone ə in sə’m nan’tɨ, ningə, nya
kɨ kadɨ sɔi goto.
3 Re m’inyə’de m’adɨ awi ɓe kɨ me’de ɓo ba a, ɓo a taa tɔgɨ’de rɔw’ə, tadɔ nje kɨ madɨ
dann’de’tɨ in sanyi ə rei.»
4 Njendo’gɨ li’ə təli eli’ə eyina: «J’a j’ingəi mapa ra diləlo’tɨ ne, ə a asɨ kadɨ’de sɔi wa?»
5 Jeju dəji’de ene: «Mapa kɨ ji’se’tɨ in bann wa?» Ə eli’ə eyina: «Mapa in siri.»
6 Go’tɨ ningə, Jeju ilə ndu’ne adɨ bulə de’gɨ kadɨ sii nanga. Ɔy mapa kɨ siri kakin ji’ne’tɨ,
ra oyo Luwə dɔ’tɨ ningə, gangɨ’de nan’tɨ, ə adɨ njendo’gɨ lə’ne kadɨ adi bulə de’gɨ. Be ə,
njendo’gɨ tai adi bulə de’gɨ tɔ.
7 Ai kɨ ngann kanjɨ’gɨ ji’de’tɨ tɔ. Jeju njangɨ dɔ’a ə adɨ njendo’gɨ lə’ne kadɨ lowəi de’gɨ
tɔ.
8 De’gɨ sɔi nya ndanni, adɨ, njendo’gɨ kawi gində’gɨ kɨ nanyi kara siri.
9 De’gɨ kɨ sɔi nya, asi dər sɔ. Go’tɨ ningə, Jeju inyə’de adɨ awi.
10 Kalangɨ ba go’tɨ, Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne ali me to’tɨ, awi dɔnangɨ Dalmanuta’tɨ.

Parisɨ’gɨ dəji nyakɔjɨ Jeju
(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

11 Parisɨ’gɨ in non rei ningə, uləi ngirə manjinan ta’tɨ kɨ Jeju. Ə dəji’ə kadɨ ra nyakɔjɨ
madɨ kɨ in dɔran’tɨ adɨ n’oyi. Dəji’ə be to kuləkikiyə tadɔ kuwə’n’ə.
12 Jeju ilə me’ne hmm, ə el’de ene: «Tadɔ ri ə de’gɨ kɨ dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone kin dəji kadɨ
n’oyi nyakɔjɨ wa? Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se madɨ oyi! nyakɔjɨ madɨ kɨ kadɨ de a ra tadɔ
lə’de goto.»
13 Be ə, Jeju inyə’de, ə al me to’tɨ tadɔ kaw dow ba’tɨ kɨ kare.

Hum lə Parisɨ’gɨ kɨ lə Erodɨ
(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

14 Me njendo’gɨ oy dɔ mapa’tɨ kɨ kadɨ ɔyi. In kɨ ji’de’tɨ kɨ sii me to’tɨ in kareba par.
15 Jeju ndəji’de, ə el’de ene: «Oyi majɨ! Oyi go rɔ’se majɨ dɔ hum’tɨ lə Parisɨ’gɨ, kɨ yan
Erodɨ tɔ*.»
16 Njendo’gɨ manjinan ta dann’de’tɨ eyina: «Jeju el be tadɔ j’aw kɨ mapa el!»
17 Jeju gər ta kɨ me’de’tɨ, adɨ el’de ene: «Tadɔ ri ə isɨ manjinan ta dann’se’tɨ dɔ mapa’tɨ
kɨ ɔyi el wa? In gəri me nya’gɨ el kaa ɓay wa? Ngarme’se ngan kaa ɓay wa?
18 Awi kɨ kum’se eke oyi lo el wa? Awi kɨ mbi’se ke oyi dɔ ta el wa? Me’se olo dɔ
nya’gɨ’tɨ el wa?
19 Ndɔkɨ m’lowə mapa mi, de’gɨ dər mi, eke ndəgɨ gindɨ mapa kɨ nanyi, ɔyi rosɨ kara
bann wa?» Eli eyina: «J’ɔyi rosɨ kara dɔgɨ gidə in joo.»

* **8:15 8.15** Hum lə Parisɨ’gɨ in nyando lə’de kɨ ngom, ningə hum lə Erodɨ in mbətɨ kunme kadɨ Jeju.

20 «Nga ndɔkɨ, m’lowə mapa siri dingəm’gɨ dər sɔ kin, gində’gɨ kɨ nanyi, ndɔkɨ ɔyi
kara bann tɔ wa?» Ningə eli’ə eyina: «J’ɔyi kara siri.»
21 Lo kin’tɨ Jeju el’de ene: «In gəri el ɓay wa?»

Jeju adɨ njekumtɔ kare oo lo me ɓe’tɨ kɨ Betisayda

22 Lokɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne rei tei me ɓe’tɨ kɨ Betisayda’tɨ ningə, de’gɨ rei kɨ
njekumtɔ kare rɔ Jeju’tɨ. De’gɨ kakin nonyi dɔ Jeju’tɨ kadɨ ɔd’ɔ.
23 Jeju uwə ji njekumtɔ kakin, ə aw si’ə gidɨ ɓe’tɨ. Lokɨ nyom kum’ə kɨ mann ta’ne
ningə, ində ji’ne dɔ’a’tɨ ə dəj’ə ene: «Oo nya madɨ wa?»
24 Njekumtɔ gon lo ningə ene: «M’oo de’gɨ, nan to ə toi to kagɨ’gɨ ə ra njiyəi be.»
25 Jeju təl ində ji’ne dɔ kum’ne’tɨ nja kare ɓay adɨ oo lo ar njay njay nga. Ingə lapiya,
ta oo nya’gɨ pətɨ ar njay njay tɔ.
26 Go’tɨ ningə, Jeju inyə adɨ aw ɓe lə’ne, ə el’ə ene: «Ononyi təl kaw me ɓe’tɨ kin gogɨ.»

Piyər gər kadɨ Jeju in Kirisitɨ, De kɨ Luwə Mbət’ə
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

27 Jeju ɔtɨ low’ə’tɨ non ningə, awi kɨ njendo’gɨ lə’ne ngann ɓe’gɨ’tɨ kɨ gidɨ Sejare’tɨ, kɨ
Pilipɨ. Lokɨ in dɔ row’tɨ, Jeju dəjɨ’de ene: «De’gɨ isɨ elita dɔ’m’tɨ tokɨ m’in nan wa?»
28 Ə njendo’gɨ eli’ə eyina: «De’gɨ madɨ eyina in Jan Batisɨ; nje kɨ nungɨ eyina in
njekeltakita Luwə’tɨ Eli; nje kɨ rangɨ ɓay eyina in kɨ kare dann de’gɨ’tɨ kɨ njekeltakita
Luwə’tɨ.»
29 Ningə, Jeju təl re dəjɨ’de inɓe’gɨ ene: «Nga inɓe’gɨ kɨ dɔ’se, eli eyina m’in nan wa?»
Ə Piyər ilə’tɨ ene: «In Kirisitɨ, *De kɨ Luwə mbət’ə!»
30 Jeju ndəjɨ’de kɨ tɔgɨ’ne kadɨ elita kete kadɨ de kɨ rangɨ oo el.

Jeju elta koy’ne kɨ kində’ne lo koy’tɨ
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Go ta’gɨ’tɨ kin ningə, Jeju ulə ngirə kadɨ ndo’de tokɨ n’in Ngonn de n’a n’ingə
kon ngayn. *Ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ kɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ njendo
ndukun’gɨ mbəti’ə. De’gɨ tɔli’ə, nan ndɔ kɨ kon mutə tum ginn’ə ndɔ koy’o, a te lo koy’tɨ.
32 El’de ta’gɨ kin pətɨ ar njay. Piyər ɔr Jeju aw si’ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang’a.
33 Nan Jeju təl rɔ’ne, gon njendo’gɨ lə’ne ningə ndangɨ Piyər kɨ tɔgɨ’ne ngayn ene: «In
təl gogɨ Satan! Ɔr rɔ’i kɔ sanyi rɔ’m’tɨ, tadɔ mərta lə’i in mərta kɨ in rɔ Luwə’tɨ el, nan
in mərta lə de’gɨ.»
34 Go’tɨ ningə, Jeju ɓar bulə de’gɨ kɨ njendo’gɨ lə’ne, ningə el’de ene: «Re de madɨ
ndigɨ njiyə go’m’tɨ ningə, kadɨ oo rɔ’ne to nya madɨ el, kadɨ inɓe un kagidəsɨ koy lə’ne,
ə re un go’m.
35 Tokɨ rɔta’tɨ, de kɨ ge kajɨ rɔ’ne n’inɓe dɔnangɨ’tɨ ne a ilə rɔ’ne kɔ. Nan de kɨ ilə
rɔ’ne kɔ tadɔ lə’m, eke tadɔ Poyta kɨ majɨ, a ajɨ rɔ’ne.
36 Kin ə re de ingə nyamajɨ’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ tigə, nan ndil’ə tujɨ, ə maj’a to ra
be wa?
37 Nya madɨ kɨ de a adɨ ɔr’n tor ndil’ne to non wa?
38 Tokɨ rɔta’tɨ, re rɔ de madɨ sɔl’ɔ tadɔ lə’m, eke tadɔ ta lə’m takum de’gɨ’tɨ kɨ nje ra
kaya kɨ njeramajel kɨ dɔkagilo’tɨ kin, m’in Ngonn de m’a m’ra rɔsɔl dɔ’a’tɨ tɔ, ndɔ’a’tɨ
kɨ m’a m’re’n me tɔjɨ’tɨ lə Bai, nan’tɨ kɨ malayka’gɨ kɨ ari njay.»

9

1 Jeju el’de ɓay ene: «Tokɨ rɔta’tɨ adɨ m’el’se: De’gɨ madɨ dann’se’tɨ ne, a oyi el ɓay ə,
a oyi Konɓe lə Luwə kɨ a re kɨ tɔgɨ’ne kam taa.»

Jeju mbəl rɔ’ne
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

2 Ndɔ mehen go’tɨ, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jakɨ num, taa Jan num tɔ, ə al aw se’de dɔ
mbal’tɨ kɨ ngal, kɨ kar’de ba, sanyi kɨ ndəgə’gɨ. Low’ə’tɨ kin non, Jeju mbəl takum’ne.
3 Ku’gɨ li’ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda kɨ de kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kɨ kadɨ a togɨ ku adɨ
nda be goto.
4 Ningə lo kin’tɨ non, Eli in kɨ Mojɨ tei kɨ rɔ’de’tɨ bus, isɨ elita kɨ Jeju.
5 Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de’gɨ, kin ə j’isi lo kin’tɨ ne be par ə majɨ ngayn.
J’a ra *kəyku’gɨ lo mutə: kare in yan’i, kare in yan Mojɨ, ə kare in yan Eli tɔ.»
6 Tokɨ rɔta’tɨ, Piyər gər ta inɓe kɨ kadɨ el el, tadɔ, inɓe kɨ madɨ’ne’gɨ kɨ joo, ɓol ra’de
ngayn.
7 Ningə, tanan’tɨ non, kilndi re dow dɔ’de bigum. Ndu ta madɨ te me kilndi’tɨ ene: «In
kam in Ngonn’m, m’ndig’ə ngayn, ə oyi ta li’ə.»

8 Kɨ kum kɨ kində jipɨ, njendo′gɨ gonyi lo gugɨ gidɨ′de, nan de kare kaa oyi′ə el. Jeju kɨ
kar′ne ba par ə oyi′ə rɔ′de′tɨ.
9 Lokɨ in dɔ mbal′tɨ isɨ uri nanga ningə, Jeju ndəjɨ′de kadɨ ɔri poy nya kɨ ra nya ə oyi
kin de madɨ el, bitɨ kadɨ n′in Ngonn de n′te dann njekoy′gɨ′tɨ.
10 Njendo′gɨ təli rɔ′de go ta′tɨ kɨ Jeju el′de, nan k′in ə, gəri me ta kɨ nan: «Kində taa
dann njekoy′gɨ′tɨ» kin el, adɨ manjɨ nan ta dɔ′tɨ dann′de′tɨ.
11 Go′tɨ, njendo′gɨ dəji′ə eyina: «Tadɔ ri ə njendo ndukun′gɨ lə Luwə eyina majɨ kadɨ
Eli re kete ta wa?»
12 Jeju ilə′de′tɨ ene: «In rɔta′tɨ kadɨ Eli a re kete ɓay taa, kadɨ ra go nya′gɨ adɨ asɨ nan
gogɨ. Nga ra bann ə, ndangi me makitu′tɨ lə Luwə, sɔw dɔ′m m′in “Ngonn de ɓay tokɨ
m′a m′ingə kon ngayn, ta de′gɨ a kidi m′in tɔ*” ə?
13 Tokɨ rɔta′tɨ adɨ m′el′se madɨ oyi, Eli re, ə de′gɨ rai si′ə nya kɨ me′de ge, tokɨ ndangi
me makitu′tɨ sɔw′n dɔ′a.»

Jeju adɨ lapiya ngonn kɨ ndil kɨ majel ad′a kon
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

14 Lokɨ təli rei rɔ njendo′gɨ′tɨ ningə, oyi bulə de′gɨ iləi nan gugi dɔ′de gugɨ, ningə
njendo ndukun′gɨ ə isɨ manjinan ta′tɨ se′de tɔ.
15 Lokɨ bulə de′gɨ oyi Jeju, ningə ndɔjɨ′de ngayn, adɨ anyinan bur bur kɨ rɔ′a′tɨ, uwəi
ji′ə rai′ə lapiya.
16 Jeju dəji njendo′gɨ lə′ne ene: «Ta ri ə isɨ manjinan ta dɔ′tɨ se′de wa?»
17 De madɨ kare dann bulə de′gɨ′tɨ el′ə ene: «Njendo de′gɨ, kete m′re kɨ ngonn′m
rɔ′i′tɨ, tadɔ in ginn tɔgɨ′tɨ lə ndil kɨ ra′a adɨ elta el.
18 Lo′gɨ pətɨ kɨ ndil kin in si′ə′tɨ ningə, ugə ilə nanga, adɨ pulum taa uwə jugɨ jugɨ,
ngor ngangɨ′ne guru guru, ningə ndaj′a ranyi, ad′a to to kagɨ be. Be ə, m′dəjɨ njendo′gɨ
lə′i kadɨ tuwəi ndil kɨ majel kin dɔ′a′tɨ kɔ, nan ingəi tɔgɨ ra′a el.»
19 Lo kin′tɨ Jeju un ta el ene: «In de′gɨ kɨ dɔkagilo′tɨ kɨ ɓone in nje me ngan kadɨ to
m′njɨ sese kagilo bann taa uni me′se adi m′in wa? Kadɨ m′a m′ɔsɨ ginn′se kagilo bann
ɓay taa wa? In rei si′ə rɔ′m′tɨ ne.»
20 Lokɨ rei kɨ ngonn rɔ′a′tɨ ningə, tanan′tɨ non inɓe kɨ ndil kɨ majel oo Jeju par ə,
dadɨ ngonn kakin nangɨ nangɨ, ə mann taa in pulum jugɨ jugɨ, ningə bi′ə ilə nanga, ad′a
nduguru nanga.
21 Jeju dəji Baw′a ene: «Dɔkagilo kɨ ra′a′tɨ ə nya kin ulə si′ə ngirə wa?» Baw ngonn
ilə′tɨ ene: «Ulə ngirə lokɨ ngonn to du ba ɓay.
22 Ningə, kagilo′gɨ madɨ ndil kɨ majel kin, isɨ sur′ə tilə por′o ge kɨ me mann′tɨ ge kadɨ
tɔl′ɔ, ə re asɨ ra nya madɨ ə, oo kumtondoo lə′je, in ra se′je.»
23 Jeju təl el′ə ene: «Re asɨ! … kin tadɔ ri wa? De kɨ un me′ne, asɨ ra nya′gɨ pətɨ.»
24 Tanan′tɨ non, baw ngonn elta kɨ ndu′ne kibo ene: «M′un me′m, nan kunme lə′m ə
in ngayn el, ə in ra sə′m!»
25 Lokɨ Jeju oo kadɨ bulə de′gɨ isɨ anyinan bur bur kɨ rɔ′a′tɨ ningə, ndangɨ ndil kɨ majel
ene: «In ndil kɨ majel kɨ nje boy mbi de′gɨ kɨ nje kadɨ de′gɨ elita el, m′un ndu′m kadɨ in
te rɔ ngonn′tɨ kin kɔ, ə re gogɨ el ratata!»
26 Ndil kɨ majel kakin ur kɔl, ra ngonn adɨ dadɨ nangɨ! nangɨ! kɨ tɔgɨ′ne ngayn, ningə
te rɔ′a′tɨ kɔ. Ngonn təl to tokɨ oy be, adɨ de′gɨ pətɨ kɨ oyi nya kɨ ra nya eli eyina: «Oy
nga.»
27 Nan Jeju uwə ji ngonn un′ə ur′ə taa.
28 Lokɨ Jeju təl re ɓe ə, njendo′gɨ li′ə sii si′ə kɨ kar′de ba, dəji′ə eyina: «Tadɔ ri ə kete
j′in j′asɨ kadɨ jɨ tuwə ndil kin el wa?»
29 Jeju təl el′de ene: «Ko ndil′gɨ kɨ be kin, de a tuwə′de kɨ takul kelta kɨ Luwə ta.»

Jeju təl elta kɨ dɔ koy′ne′tɨ kɨ kində′ne lo koy′tɨ ɓay
(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)

30 Ɔti low′ə′tɨ non ningə, indəi dɔnangɨ Galile gangi. Jeju ge kadɨ de madɨ gər go′ne
el.
31 Tadɔ un dɔkagilo kadɨ ndo′n nya njendo′gɨ lə′ne. Be ə el′de ene: «A uləi m′in m′in
Ngonn de ji de′gɨ′tɨ kadɨ a tɔli m′in, ningə lokɨ tɔli m′in, ndɔ kɨ kon mutə tum ginn′ə
ndɔ koy′m′tɨ ə, m′a te lo koy′tɨ.»
32 Njendo′gɨ gəri me ta li′ə kin el, ningə ɓoli kadɨ dəji′ə ta dɔ′tɨ tɔ.

Jeju un ta lə ngann′gɨ kɨ du ndo′n nya njendo′gɨ lə′ne
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

---

* **9:12 9.12** Ejay 53.3; Pa′gɨ 22.7-18

33 Lokɨ rei tei me ɓe’tɨ kɨ Kapernayim, ə uri me kəy’tɨ ningə, Jeju un ta dəjɨ’de ene:
«Ta ri ə kete isɨ manjinan ta dɔ’tɨ dɔ row’tɨ wa?»
34 Nan təli sii keke, tadɔ, dɔ row’tɨ, manjinan ta, kadɨ n’gəri ke nan ə in kibo wa?
35 Jeju isɨ nanga, ningə ɓar njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo, el’de ene: «Re de madɨ
ge kadɨ n’in de kɨ dɔkete ningə, majɨ kadɨ təl rɔ’ne dɔboy de’gɨ’tɨ num, nje ra kuləɓər
kadɨ ndəgə’gɨ pətɨ num tɔ.»
36 Go’tɨ, Jeju un ngonn kɨ du, ur’ə dann’de’tɨ, ə lokɨ uwə rɔ’ne’tɨ ningə, el’de ene:
37 «Re de madɨ uwə ngonn kɨ be kin rɔ’ne’tɨ me tɔ’m’tɨ ningə, in m’inɓe ə de’ə kin
uwə’m rɔ’ne’tɨ. Ningə, de kɨ uwə’m kɨ rɔ’ne’tɨ, in m’in ə uwə’m kɨ rɔ’ne’tɨ el, nan in
njekulə’m ə uwə kɨ rɔ’ne’tɨ.»

De kɨ in nje kɔsɨ’m ta el in de lə’m
(Luk 9.49-50)

38 Jan el Jeju ene: «Njendo de’gɨ, j’oo de madɨ kɨ ra tuwə ndil’gɨ kɨ majel me tɔ’i’tɨ,
ningə jɨ ndigɨ kadɨ j’ɔg’ɔ dɔ ra nya kin, tadɔ in njiyə se’je go’i’tɨ el.»
39 Jeju ilə’de’tɨ ene: «Ononyi’se kadɨ ɔgi’ə dɔ, tadɔ de kare kɨ a ra nya kɨ ətɨ ɓol me
tɔ’m’tɨ kɨ kadɨ a təl kalangɨ ba elta kɨ majel dɔ tɔ’m’tɨ goto.
40 Tokɨ rɔta’tɨ, de kɨ ɔsɨ’je ta el in de lə’je.
41 Taa re de madɨ adɨ mann kanyi me ngonn kala mann’tɨ par, tadɔ kin kɨ in de’gɨ lə
Kirisitɨ kaa, tokɨ rɔta’tɨ, de’ə kin a nal nyakugə goji lə’ne el.

Ndəjɨ nan dɔ majel’tɨ
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 «Kin ə tokɨ de madɨ ra adɨ kɨ kare dann nje kɨ du’tɨ kɨ uni me’de adɨ m’in, osɨ me
majel’tɨ ə, in sotɨ ngayn ɓay tadɔ li’ə kadɨ dɔi mbal kibo ngayn mində’tɨ, ə iləi’ə me
ba’tɨ.
43 Kin ə ji’i rai adɨ osɨ me majel’tɨ ə, in gang’a ilə kɔ. Tadɔ, in sotɨ kadɨ ingə kajɨ kɨ ji’i
kɨ kare, utə kadɨ in ngəm ji’i’gɨ joo pətɨ, ə iləi’nu me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ, me por’tɨ kɨ
a oy el ratata kin. [
44 Lo kɨ kur kɨ nje kində de’gɨ yəngɨ yəngɨ oy’tɨ el num taa por kaa oy’tɨ el num tɔ[†].]
45 Kin ə nja’i kare rai adɨ osɨ majel’tɨ ə, in gang’a ilə kɔ. Tadɔ, in sotɨ kadɨ ingə kajɨ kɨ
nja’i kɨ kare, utə kadɨ in ngəm nja’i’gɨ joo pətɨ, ə iləi’nu me dilə por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ. [
46 Lo kɨ kur kɨ nje kində de’gɨ yəngɨ yəngɨ oy’tɨ el num taa por kaa oy’tɨ el num tɔ.]
47 Kin ə kum’i kare rai adɨ osɨ me majel’tɨ ə, ɔr’ɔ kɔ. Tadɔ, in sotɨ kadɨ ur Konɓe’tɨ
lə Luwə kɨ kum’i kɨ kare, utə kadɨ in ngəm kum’i joo pətɨ, ə iləi’nu me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ
non’tɨ.
48 Lo’tɨ kɨ kode’gɨ oyi el, ta por kɨ səm’tɨ kaa oy el ratata tɔ.
49 Tokɨ rɔta’tɨ, de kɨ ra kaa por kon’gɨ a ra’a adɨ ar njay, tokɨ katɨ a ra’n nyakusɔ adɨ
nəl be.
50 Katɨ in nya kɨ majɨ, nan lokɨ nəl’ə goto ə, ri ə a rai kadɨ a təl nəl gogɨ wa? Nya kɨ
kadɨ de a ra’n goto. Ningə majɨ kadɨ tɔji hal kɨ majɨ kɨ rɔ nan’tɨ, ə sii kɨ nan kɨ lapiya
dann’se’tɨ.»

10

Ta kɨ dɔ gangɨ nan’tɨ lə dene kɨ dingəm
(Mat 19.1-9; Luk 16.18)

1 Jeju in low’ə’tɨ non aw dɔnangɨ Jude’tɨ, gidɨ ba Jurden’tɨ. Bulə de’gɨ kawinan gugi
gidə gugɨ ɓay. Kɨ go jibəl ra’a’tɨ lə Jeju, ulə ngirə ndo’de nya.
2 Parisɨ’gɨ madɨ ɔti rei rɔ Jeju’tɨ, ningə kadɨ to iyəi kulə uwəi’ə’n’ə me ta’tɨ, dəji’ə
eyina: «Ndukun lə’je adɨ tarow kadɨ dingəm tuwə’n ne’ne eke adɨ tarow el wa?»
3 Jeju dəji’de ene: «Ndukun ri ə Mojɨ adɨ’se dɔ’tɨ wa?»
4 Ingɨ təli eli’ə eyina: «Mojɨ ndɔkɨ adɨ tarow kadɨ dingəm tuwə ne’ne, nan k’in ə, kadɨ
ad’a makitu gangɨ nan ji’ə’tɨ[*].»
5 Jeju təl el’de ene: «In tadɔ me ngan lə’se ə Mojɨ ndangɨ’n mbərkikində kin adɨ’se.
6 Nan lo kulə ngirə kində nya’gɨ’tɨ, Luwə ra dingəm kɨ dene.
7 In be ə, dingəm a inyə baw’ne kɨ kon’ne, ningə a tinyəi nan kɨ ne’ne,
8 təli darɔ kɨ kare. Lo kin’tɨ a in joo el nga, nan a in darɔ kɨ kareba[†].
9 Ningə nya kɨ Luwə dɔɔ nan’tɨ, majɨ kadɨ de gangɨ nan’tɨ el[‡].»
10 Lokɨ təli rei ɓe, njendo’gɨ li’ə dəji’ə ta dɔ’tɨ ɓay.

[†] **9:44 9.44, 46** Barta kɨ joo kin goto me makitu’gɨ’tɨ kɨ kete kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangɨ to kunmindɨ kɨ sigɨ. [*] **10:4 10.4** Ndukun kɨ nja joo 24.1 [†] **10:8 10.8** Lo tum ginn nya’gɨ 1.27, 2.24. [‡] **10:9 10.9** Lo tum ginn nya’gɨ Jan 1.27, 2.24

11 ə Jeju el’de ene: «Re de tuwə ne’ne, ə ta in kɨ rangɨ, in njekuwə marum par kɨ rɔ
ne’ne’tɨ.
12 A re in dene ə mbətɨ ngaw’ne ə ta dingəm kɨ rangɨ kaa, in njekuwə marum tɔ.»

Jeju njangɨ dɔ ngann’gɨ kɨ du
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 De’gɨ rei kɨ ngann’gɨ kɨ du rɔ Jeju’tɨ kadɨ njangɨ dɔ’de, nan njendo’gɨ ndangi’de.
14 Lokɨ Jeju oo kuləra njendo’gɨ lə’ne ningə, nəl’ə el adɨ el’de ene: «Inyəi ngann’gɨ kɨ
du adɨ rei rɔ’m’tɨ, ononyi’se kadɨ ɔgi’de tarow, tadɔ Konɓe lə Luwə in yan de’gɨ kɨ toi to
ngann’gɨ kɨ du be.
15 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de kɨ ndigɨ kadɨ Luwə onɓe dɔ’a’tɨ to ngonn kɨ du be el ə,
a ur konɓe’tɨ lə Luwə el ratata.»
16 Go’tɨ, Jeju ɔy ngann’gɨ kɨ du kadɨ’ne’tɨ, ində ji’ne dɔ’de’tɨ, ə njangɨ dɔ’de.

Ta lə Jeju in kɨ de kɨ njenyakingə
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Lokɨ Jeju ɔtɨ osɨ dɔ row’tɨ ningə, dingəm madɨ kare anyi re osɨ nanga ɔsi məkəsi’ne
non’a’tɨ, dəj’ə ene: «Njendo kɨ nje hal kɨ majɨ, in ri ə m’a m’ra ə m’a m’ingə’n kajɨ kɨ
to bitɨ kɨ non’tɨ wa?»
18 Jeju el’ə ene: «Tadɔ ri ə ɓarɨ’m de kɨ majɨ wa? De kare kɨ majɨ goto, nan Luwə kɨ
kar’ne ba par ə in de kɨ majɨ.
19 In gər mbərkikində’gɨ lə Luwə kɨ ene: “A tɔl de el, a uwə marum el, a ɓogɨ el,
a mannajɨ kɨ ngom dɔ mad’i’tɨ el, a ra nya kɨ majel kɨ de madɨ el, ɔsɨ kurə baw’i kɨ
kon’i§.”»
20 Dingəm kakin el’ə ene: «Njendo, m’ra nya’gɨ kin pətɨ, m’təl rɔ’m go’tɨ lo kulə ngirə
basa’m’tɨ nu.»
21 Jeju gon dingəm kakin kɨ rɔnel, ningə el’ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadɨ in ra.
Aw, adɨ ndogi sə’i nya majɨ’gɨ lə’i pətɨ, lowə nar’a njendoo’gɨ, ningə a aw kɨ nyakingə
ngayn me dɔran’tɨ, ə un go’m.»
22 Nan lokɨ dingəm kakin oo ta’gɨ kin ningə, kum’ə diw kururu, ə ɔtɨ aw kɨ rɔnel el,
tadɔ in de kɨ aw kɨ nyakingə ngayn.
23 Jeju gon lo gugɨ dɔ’ne ningə el njendo’gɨ lə’ne ene: «A in nya kɨ ngan ngayn rɔ nje
nyakingə’tɨ kadɨ ur me Konɓe lə Luwə!»
24 Ta lə Jeju kin ndəjɨ’de, nan Jeju ra dɔ’tɨ gərərə ba ene: «Ngann’m’gɨ, in nya kɨ ngan
ngayn kadɨ de ur Konɓe’tɨ lə Luwə.
25 In nya kɨ ngan ngayn kadɨ jambal ur bolo konn kur nya’tɨ, nan a ngan ngayn utə in
kin ɓay kadɨ njenyakingə ur me Konɓe’tɨ lə Luwə.»
26 Ta kin, ətɨ’de ɓol dɔ mad’a’tɨ ɓay, adɨ dəji nan dann’de’tɨ eyina: «Nga kin ə in be
ningə, nan ə asɨ kadɨ ingə kajɨ wa?»
27 Jeju ində manjɨ’de ba ningə el’de ene: «Kɨ rɔ de’gɨ’tɨ lowə goto, nan kɨ rɔ Luwə’tɨ,
lo ra’a to. Tadɔ kɨ rɔ Luwə’tɨ lo ra nya’gɨ pətɨ to.»
28 Piyər ilə rɔ’ne el’ə ene: «Nga oo, j’in kɨ j’inyəi nya’gɨ lə’je pətɨ kɔ, ə j’un go’i kin.»
29 Jeju ilə’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ adɨ, m’el’se, re de madɨ, inyə kəy lə’ne, konnann’gɨ kɨ
ngannkon’ne’gɨ, kon’ne kɨ baw’ne, ngann’ne’gɨ eke dɔnangɨ lə’ne tadɔ lə’m, tadɔ Poyta
kɨ majɨ ningə,
30 de’ə kin, kagilo kɨ ɓone, a ingə kəy’gɨ, konnann’gɨ kɨ ngannkon’gɨ, kon’gɨ, ngann’gɨ,
kɨ lo ndɔɔ nja ɓu dɔ’tɨ, nan’tɨ kɨ kindəkumndoo dɔkagilo’tɨ kɨ ɓone, ta dɔkagilo’tɨ kɨ a
re, a ingə kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non’tɨ.
31 Nga ningə, de’gɨ ngayn kɨ kete, a təli kɨ gogɨ, ə de’gɨ ngayn kɨ gogɨ, a təli kɨ kete tɔ.»

Jeju elta dɔ koy’ne’tɨ kɨ kində’ne lo koy’tɨ kaa ɓay
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne in dɔ row’tɨ isɨ awi kɨ Jerujalem’tɨ. Jeju njiyə non’de’tɨ
non’de’tɨ. Lo kin’tɨ ɓol ra njendo’gɨ li’ə ngayn, taa nje njiyə go’de’tɨ kaa ɓol ra’de tɔ.
Jeju təl ɓar njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo rɔ’ne’tɨ, ningə ulə ngirə kadɨ el’de nya’gɨ kɨ a
ra’a Jerujalem’tɨ.
33 «Oyi, j’isi j’awi kɨ Jerujalem, ningə a uləi m’in m’in Ngonn de jɨ kibo’gɨ lə
njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ. A gangɨ ta koy dɔ’m’tɨ ningə go’tɨ,
a uləi m’in jɨ de’gɨ kɨ in Juwipɨ’gɨ el.
34 A kogi dɔ’a’tɨ num, a tuwi mann ta’de kum’ə’tɨ num, a tindəi’ə num, ningə a tɔli’ə
tɔ. Nan ndɔ mutə go’tɨ ə a ində taa lo koy’tɨ.»

---

§ **10:19 10.19 Tekitaga 20.12-16; Ndukun 5.16-20**

Nya dəjɨ lə ngann lə Jebede
(Mat 20.20-28; Luk 22.25-27)

35 Go ta'gɨ'tɨ kin ningə, ngann lə Jebede, Jakɨ in kɨ Jan rei rɔ Jeju'tɨ ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, jɨ ndigɨ kadɨ in ra nya kɨ j'aw to dəj'i kam adi'je.»
36 Jeju dəjɨ'de ene: «Ri ə in gei kadɨ m'ra madɨ'se wa?»
37 Ningə, təli eli'ə eyina: «Re in ndigɨ dɔ'tɨ se'je ə, adɨ de kare isɨ dɔjikɔl'i'tɨ, ə in kɨ nungɨ isɨ dɔjigəl'i'tɨ tɔ, lokɨ a isɨ dɔ konɓe'tɨ ə de'gɨ a uləi tɔjɨ dɔ'i'tɨ kin.»
38 Jeju el'de ene: «In gəri me nya dəjɨ lə'se kin el. Adɨ a asi kadɨ ingəi batəm kon kɨ m'aw to m'ingə kam kare mindɨ wa? Taa, kɔpɨ kɨ to kon ngayn kɨ m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ wa?»
39 Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asɨ kare.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, a ingəi kon kɨ m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm kɨ to kon ngayn kɨ m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ.
40 Nan ta kɨ ɔjidɔ kisi dɔjikɔl'm'tɨ eke dɔjigəl'm'tɨ; in ta lə'm kadɨ m'in ə madɨ'se el; lo'gɨ kin to tadɔ de'gɨ kɨ rai go'ə kete nu tadɔ lə'de.»
41 Lokɨ ndəgɨ njendo'gɨ kɨ dɔgɨ oyi ta'gɨ kin ningə, rɔ'de nəl'de kɨ Jakɨ in kɨ Jan el.
42 Be ə, Jeju ɓar'de pətɨ kɨ rɔ'ne'tɨ, el'de ene: «In gəri kadɨ nje'gɨ kɨ indəi'de to nje konɓe'gɨ dɔ ginn de'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, sii uwəi'de ginn tɔgɨ'de'tɨ adi'de kon, taa de'gɨ kɨ njetɔɓar kaa, onyiɓe dɔ'de'tɨ ɓay tɔ.
43 Nan majɨ kadɨ to be dann'se'tɨ el. Re de madɨ dann'se'tɨ, ndigɨ kadɨ n'in kibo ningə, kadɨ təl nje ra kulə lə'se pətɨ.
44 Taa re de madɨ ndigɨ kadɨ n'in de kɨ dɔkete dann'se'tɨ ningə, kadɨ təl njekuləɓər lə'se pətɨ tɔ.
45 Tadɔ m'in Ngonn de kin, m're kadɨ de'gɨ taa, rai kulə adi m'in el, nan kadɨ m'in ə m'ra kulə m'adɨ'de num taa m'adɨ rɔ'm kadɨ m'ugə'n dɔ bulə de'gɨ ngayn m'iləə'de taa num tɔ.»

Jeju te kum Bartime kɨ njekumtɔ
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

46 Jeju in kɨ njendo'gɨ lə'ne rei tei Jeriko'tɨ. Lokɨ isɨ tei me ɓebo'tɨ kɨ taga kɨ bulə de'gɨ ngayn go'de'tɨ. Njekumtɔ kare kɨ tɔ'a nan Bartime, in ngonn lə Time, isɨ ngangɨ row'tɨ non isɨ kɔy nya.
47 Lokɨ oo kadɨ in Jeju kɨ Najaretɨ'tɨ, ə isɨ ində dər ningə, un ndu'ne kɨ taa non ene: «Jeju kɨ Ngonnkaw Dabidɨ, oo kumtondoo lə'm*.»
48 De'gɨ ngayn ndangɨ'ə kadɨ utɨ ta'ne, nan njekumtɔ un ndu'ne kɨ taa inɓe ɓay ene: «Ngonnkaw Dabidɨ, oo kumtondoo lə'm!»
49 Lo kin'tɨ Jeju ra lokatɨ, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə ɓari njekumtɔ kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rɔ'i ba, ində taa, nan isɨ ɓar'i.»
50 Lokɨ oo dɔ ta'gɨ kin ningə, bi ku lə'ne ilə kɔ, ə ində ratɨ aw rɔ Jeju'tɨ.
51 Jeju dəj'ə ene: «Ri ə, ge kadɨ m'ra mad'i wa?» Njekumtɔ ilə'tɨ ene: «Njendo, m'ge kadɨ kum oo lo!»
52 Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tadɔ kunme lə'i aj'i nga». Par ə, tanan'tɨ non kum'ə oo lo, adɨ un go Jeju dɔ row njiyə'tɨ.

11

Jeju ur Jerujalem'tɨ kɨ kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

1 Jeju in kɨ njendo'gɨ lə'ne indəi dɔ ɓe kɨ Jerujalem ndəkba, gidɨ ngann ɓe'gɨ'tɨ kɨ Betipaje kɨ Betani, kɨ kaw kadɨ mbal kagɨ buni'gɨ'tɨ. Jeju ulə njendo'gɨ lə'ne joo.
2 Jeju el'de ene: «Awi me ngonn ɓe'tɨ kɨ ra non'se'tɨ kam. Lo kur inɓe kɨ a uri kɨ me ɓe'tɨ par ə, a ingəi ngonn koro kɨ dɔi'ə adɨ ra. In ngonn koro kɨ de ala gidə'tɨ nja kare el ɓay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in.
3 A re de madɨ dəjɨ'se ene: "Tadɔ ri ə ra rai nya be wa?" Ə eli'ə eyina: "Burəɓe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangɨ ba."»
4 Njendo'gɨ awi ningə nyɨ ingəi ngonn koro kɨ de dɔ'a taga takəy'tɨ, kadɨ row'tɨ. Adɨ tuti'ə.
5 De'gɨ madɨ kɨ oyi'de lo tutɨ koro'tɨ dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonn koro kin tadɔ ri wa?»
6 Ningə njendo'gɨ iləi'de'tɨ tokɨ Jeju el'n'de, ə inyə'de adɨ rai.

---

* **10:47 10.47-48** Ngar Dabidɨ ra ɓal asɨ dər kare ɓay ta oji Jeju, adɨ ɓar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidɨ», kɔr me'ə nan de kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Dabidɨ.

7 Lokɨ rei kɨ ngonn koro kakin ningə, lɔwi ku’gɨ lə’de gidə’tɨ adɨ Jeju ala isɨ dɔ’tɨ.
8 De’gɨ ngayn lɔwi ku’gɨ lə’de go row’tɨ. Nje kɨ nan’gɨ in mbikam’gɨ kɨ mu ə təti tiləi.
9 Nje njiyə non Jeju’tɨ kɨ nje njiyə go’ə’tɨ uni ndu’de kɨ taa eyina: «Ojana! Ningə kadɨ Luwə njangɨ dɔ de kɨ re me tɔ Burəɓe’tɨ.
10 Kadɨ Luwə njangɨ dɔ konɓe kɨ a re, adɨ in konɓe lə kaw’je Dabidɨ*. Ojana, njangɨ dɔ in kɨ dɔ Nje kisɨ dɔran’tɨ taa.»
11 Jeju ur Jerujalem’tɨ, aw me Kəy’tɨ lə Luwə. Lokɨ ində kum’ne oo nya’gɨ pəti kɨ gugɨ gidə ningə, in kɨ njendo’gɨ lə’ne kɨ dɔgɨ gidə in joo tei awi Betani’tɨ, tadɔ lo sɔl nga.

Jeju mann kagɨ mbaykote
(Mat 21.18-19)

12 Lokɨ lo ti go’tɨ, te’de Betani’tɨ kɨ taga, ɓo ra Jeju.
13 Ningə oo kagɨ mbaykote kɨ mbi’ə to dɔ’tɨ sanyi nu, ningə ɔtɨ aw ginn’tɨ kadɨ n’oo ke n’a ningə kanda dɔ’tɨ kadɨ n’usɔ wa? Nan lokɨ re ndəkba rɔ kagɨ’tɨ ningə, oo mbi’ə’gɨ par, um de oo kand’a el, tadɔ in nanyi kandɨ mbaykote el ɓay.
14 Be ə Jeju el kagɨ mbaykote ene: «Kadɨ de sɔ kand’i gogɨ el bitɨ kɨ non’tɨ.» Njendo’gɨ li’ə oyi ndu ta kɨ el.

Jeju tuwə njeragatɨ’gɨ me Kəy’tɨ lə Luwə
(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

15 Təli rei tei Jerujalem’tɨ, natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, ningə ilə rɔ’ne tuwə njelaw nya’gɨ kɨ njendo’gɨ nya’gɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə kɔ. Jeju sur tabilə’gɨ lə njembəl nar kɨ ɓe’ne kɨ nje kɨ dɔɓe’gɨ’tɨ tilə, nan’tɨ kɨ nya kisɨ lə njelaw dər dum’gɨ.
16 Inyə de madɨ adɨ un nya re’n me Kəy’tɨ lə Luwə el.
17 Ningə ndo’de nya ene: «Ke ndangi me makitu’tɨ lə Luwə eyina: Kəy lə’m a ɓari’ə kəy kelta kɨ Luwə kɨ to tadɔ ginn de’gɨ pəti el wa? Nan ingɨ, təli’ə lokiyərɔ’tɨ lə njeɓogɨ’gɨ yo†.»
18 Lokɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ oyi ta’gɨ kin ningə, sangi row kadɨ n’tɔli Jeju, nan ɓoli tadɔ bulə de’gɨ ndigi nyando li’ə ngayn.
19 Lokɨ lo sɔl ningə, Jeju in kɨ njendo’gɨ tei me ɓebo’tɨ taga.

Kunme kɨ kelta kɨ Luwə
(Mat 21.20-22)

20 Lokɨ lo ti kɨ sin, Jeju in kɨ njendo’gɨ isɨ indəi dər ningə, njendo’gɨ oyi kagɨ mbaykote kɨ tutɨ dɔ’a’tɨ ratata kɨ ngirə’tɨ.
21 Low’ə’tɨ non, me Piyər olo dɔ nya’tɨ kɨ ndɔ kɨ ra nya, adɨ el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagɨ kɨ ndɔkɨ in mann’a kaa tutɨ am.»
22 Ningə Jeju təl el’de ene: «Majɨ kadɨ, uni me’se adi Luwə.
23 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, re de un me’ne adɨ Luwə um tadɨ el, re un me’ne tokɨ nya kɨ dəjɨ kin a ra nya, re el mbal kam ene: “Ɔtɨ lo kin’tɨ rangɨ, aw osɨ me babo’tɨ,” Luwə a ra ad’a
24 In be ə, m’el’se kadɨ in gəri tokɨ nya’gɨ pəti kɨ dəjɨ Luwə me kel si’ə ta’tɨ, majɨ kadɨ uni me’se tokɨ ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra adɨ’se.
25 Lokɨ sii elita kɨ Luwə, re ta to dann’se’tɨ kɨ de madɨ ə, majɨ kadɨ inyəi go’ə kɔ adi’ə, kadɨ Baw’se kɨ isɨ dɔran’tɨ, inyə’n go majel’gɨ lə’se kɔ adɨ’se tɔ. [
26 Tadɔ, re inyəi go majel’gɨ lə de’gɨ kɨ rangɨ kɔ el ningə, Baw’se kɨ isɨ me dɔran’tɨ, a inyə go majel’gɨ lə’se kɔ el tɔ‡.]»

Ta kɨ dəjɨ dɔ tɔgɨ’tɨ lə Jeju
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne təli rei Jerujalem’tɨ ɓay. Lokɨ Jeju isɨ njiyə natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə kɨ ngatɔgɨ’gɨ, rei rɔ’a’tɨ.
28 Rei dəjɨ’ə eyina: «Nan adi tarow kadɨ ra’n nya’gɨ kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu’ne kadɨ in ra’n’de wa el’je adɨ j’oo?»
29 Jeju təl el’de ene: «M’a m’dəjɨ’se ta kare be par. Re iləi m’in’tɨ ningə m’a m’el’se de kɨ adɨ’m tarow kadɨ m’ra’n nya’gɨ kin tɔ.
30 Nan ə ulə Jan kadɨ ra de’gɨ batəm wa? In Luwə eke in de’gɨ wa eli m’in adɨ m’oo.»
31 Nan təli elinan ta dann’de’tɨ eyina: «Re j’eli’ə j’ene: “In Luwə ə ulə” ə a dəjɨ’je ene ke ra bann ə j’uni me’je j’adɨ Jan el wa?

---

* **11:10 11.10** Kaw’je Dabidɨ, kɔr me’ə in Dabidɨ kɨ de’gɨ kɨ ginn kojɨ’tɨ li’ə. Tadɔ Dabidɨ ra ɓal asɨ dər kare ɓay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17 11.17** Ejay 56.7; Jeremi 7.11 ‡ **11:26 11.[26]** Barta kin goto me makitu’tɨ kɨ kete nu kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangi to kunmindɨ kɨ sigɨ.

32 Ke j’a j’eli j’ene: In de’gɨ ə uləi Jan el tɔ.» Tokɨ rɔta’tɨ, ɓoli bulə de’gɨ tɔ, tadɔ de’gɨ pətɨ gəri dɔ’de’tɨ kadɨ Jan in njekeltakita Luwə’tɨ kɨ rɔta’tɨ.
33 Be ə təli eli Jeju eyina: «Jɨ gər el.» Ə Jeju təl ilə’de’tɨ ene: «Re in be ə, m’in kaa m’a m’el’se tɔgɨ kɨ m’njɨ m’ra’n nya’gɨ kin el tɔ.»

12

Kujita dɔ nje ra kulə ndɔɔ nju’tɨ kɨ nje memajel
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Go’tɨ Jeju ilə rɔ’ne el’de ta kɨ kujita ene: «Dingəm kare uwə ndɔɔ nju, ningə ində singə gugɨ’n gidə gugɨ. Ur ɓe kadɨ to mborei nju’tɨ, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm’tɨ. Ningə dɔ’i tanan’tɨ kɨ de’gɨ kɨ nje ra kulə nju, kadɨ to rai kulə adi’ə, ə kagilo’ə’tɨ ningə a kanyi nan nya’a, ningə ɔtɨ aw.
2 Lokɨ kagilo kujə kandɨ nju asɨ ningə, ulə ɓər lə’ne kare kadɨ aw taa kandɨ nya ndɔɔ nju kakin, kɨ in yan’ne ji nje ra kulə nju’tɨ adi’ne.
3 Nan lokɨ ɓər aw ningə, nje ra kulə’gɨ uwəi’ə tindəi’ə ngayn, ə tuwəi’ə adɨ təl kɨ ji’ne kare.
4 Njendɔɔ təl ulə ɓər kɨ rangɨ ɓay. In kaa, tindəi dɔ’a mbukɨ mbukɨ ge, taji’ə ge tɔ.
5 Be kaa dingəm kakin təl ulə ɓər kɨ rangɨ ɓay. Ɓər kin uwəi’ə təli’ə, ta nje kɨ go’ə’tɨ kaa, tindəi kɨ madɨ, ə təli nje kɨ nungɨ tɔ.
6 Lo kin’tɨ, ngonn’o kɨ dingəm kɨ ndig’ə ngayn, in par ə nanyi kɨ kar’ne ba ji’ə’tɨ. Un’ə ulə to dɔboy de rɔ’de’tɨ, ningə mərta me’ne’tɨ ene: “In kin in ngonn’m, adɨ a ɓoli gidə.”
7 Nan nje ra kulə nju kakin elinan dann’de’tɨ eyina: “Darɔ’a inɓe kam ə a in nje nya nduwə, ə adɨ jɨ təli’ə, ningə ndɔɔ nju a təl nya lə’je.”
8 In be ə, uwəi ngonn kakin təli’ə, iləi ninn’ə gidɨ ndɔɔ’tɨ taga.
9 Lo’tɨ kin Jeju dəji’de ene: Dingəm kɨ in nje ndɔɔ nju kin a ra bann wa? A re kadɨ tɔko nje ra kulə kin kɔ ə a ində nje kɨ rangɨ ta ndɔɔ nju’tɨ.
10 Ndɔ kare in tudəi ta kin me makitu’tɨ lə Luwə oyi el wa?
“Mbal kɨ njera kəy’gɨ mbəti’ə,
In ə təl mbal kɨ in tɔgɨ kəy.
11 In kin in kuləra Burəɓe.
In nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol ə to takum’je’tɨ kin*.”»
12 Lo kin’tɨ kibo’gɨ kɨ dɔ Juwipɨ’gɨ’tɨ sangi row kadɨ n’uwəi Jeju, tadɔ gəri majɨ kadɨ kujita kɨ Jeju el kin ɔjɨ dɔ’de, nan ɓoli bulə de’gɨ, adɨ inyəi’ə ə ɔti awi lo lə’de.

Ta dɔ kugə lambo ngar kibo Sejar’tɨ
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

13 Kibo kɨ dɔ Juwipɨ’gɨ’tɨ uləi Parisɨ’gɨ madɨ kɨ de’gɨ kɨ kutɨ’tɨ lə Erodɨ’tɨ rɔ Jeju’tɨ kadɨ to n’iyəi kulə n’uwəi’ə’n’ə kɨ ta kɨ ta’a’tɨ.
14 Rei eli’ə eyina: «Njendo, jɨ gər kadɨ in nje kelta kɨ rɔta’tɨ, ta in ɓol kum’de el num, in ɓol k’in kibo eke kətɨ ɓol lə de’gɨ el, in njendo de’gɨ row lə Luwə kigo’ə kɨ rɔta’tɨ. Ə el’je adɨ j’oo: In gorow’ə’tɨ eke in gorow’ə’tɨ el kadɨ de ugə lambo nje konɓe kibo Sejar wa? Kadɨ j’ugəi lambo eke j’ugəi el wa?»
15 Nan Jeju gər kadɨ in de’gɨ kɨ nje kelta ndar ta’de’tɨ ne, kɨ me’de’tɨ in dangɨ, adɨ el’de ene: «Tadɔ ri ə iyəi kulə kadɨ uwəi’m’in wa? Rei kɨ silə kare adi’m’in m’oo.»
16 Rei kɨ silə kare adi’ə, ningə dəji’de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə’tɨ kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.»
17 Jeju təl el’de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» Ta kɨ Jeju el’de ətɨ’de ɓol kɨ dum.

Ta dɔ kində taa’tɨ lə njekoy’gɨ
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

18 *Sadusi’gɨ kɨ oyi kadɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ el, kɨ mad’i’gɨ dann’de’tɨ rei rɔ Jeju’tɨ dəji’ə eyina:
19 «Njendo, Mojɨ ndangɨ ndu kin me makitu’tɨ adi’je ene: “Re de madɨ, ngonnkon’a taa dene, ə ngonnkon’a kakin ojɨ ngonn kɨ dene kakin el ɓay ə oy ningə, kadɨ taa dene nduwə kin ojɨ’n ngann’gɨ kadɨ tei tor ngonnkon’a’tɨ†.”
20 Kɨ ɔjidɔ ta kin, ngannkon nan’gɨ in siri, kɨ dɔkete ta dene, ningə ojɨ’n ngonn el ɓay ə oy.
21 Kɨ nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə ojɨ si’ə ngonn el ɓay ə re oy kaa ɓay. Kɨ nja mutə re ə kah’a’tɨ inɓe kakin ɓay.

---

* **12:11 12.11** Pa’gɨ 118.22-23 † **12:19 12.19** Jan 38.8; Ndukun 25.5-10

22 Adɨ ngannkon’a’gɨ kɨ siri kin, taai dene kɨ kare kin pətɨ tigə, kaa de kare kɨ dann’de’tɨ
kɨ ojɨ si’ə ngonn ɓay ta oy goto. Go’de’tɨ pətɨ, darɔ dene inɓe re oy tɔ.
23 Eke ndɔ kɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ, nan dann’de’tɨ ə a in ngaw dene kin wa?
Tadɔ in siri pətɨ taai dene kin ne’de’tɨ.»
24 Jeju el’de ene: «In de’gɨ kɨ indəmi row, tadɔ in gəri Makitu lə Luwə el taa in gəri
tɔgɨ lə Luwə el tɔ.
25 Ndɔ kɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ, dingəm’gɨ kɨ dene’gɨ a taai nan el nga. Pətɨ a
toi to malayka’gɨ be me dɔran’tɨ.
26 Ta kɨ ɔjidɔ kində kɨ njekoy’gɨ a indəi taa lo koy’tɨ, ke in tudəi ta me makitu’tɨ lə Mojɨ
kin el wa? Kɨ ɔjidɔ por kɨ on me ngan’tɨ, ə in kɨ kelta’a me makitu’tɨ lə Mojɨ kin el wa?
Kagilo’ə’tɨ kin, Luwə el Mojɨ ene: “M’in Luwə lə *Abiraham, lə *Isakɨ, kɨ lə Jakobɨ‡.”
27 Luwə in Luwə lə de’gɨ kɨ nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy’gɨ el. Indəmi
row ndəm kɨ uri mu sulə.»

Ndukun kɨ utə ndukun’gɨ
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

28 Njendo ndukun kare kɨ oo ndu’de lo manjinan ta’tɨ, lokɨ oo adɨ Jeju ilə ta Sadusi’gɨ’tɨ
majɨ ngayn, ɔtɨ aw rɔ Jeju’tɨ dəj’ə ene: «Dann mbərkikində’gɨ’tɨ pətɨ, in kɨ ra ə in dɔ
madɨ’ne’gɨ’tɨ wa?»
29 Jeju el’ə ene: «Ndukun kɨ dɔkete kɨ utə ndukun’gɨ pətɨ ə to kin: “Oo *Isirayel!
Burəɓe Luwə lə’je in Burəɓe kɨ in kar’ne ba.
30 A in ndigɨ Burəɓe Luwə lə’i kɨ ngarme’i ba pətɨ, kɨ ndil’i ba pətɨ, kɨ mərta lə’i ba
pətɨ, taa kɨ tɔgi ba pətɨ tɔ§.”
31 Ningə mbərkikində kɨ nja joo ə to kin: “A ndigɨ de mad’i to darɔ’i inɓe be tɔ.”
Ndukun kɨ rangɨ kɨ utə mbərkikində’gɨ kɨ joo kin goto.»
32 Njendo ndukun’gɨ lə Luwə el Jeju ene: «Majɨ ngayn Njendo! ta kɨ el in ta kɨ rɔta’tɨ:
Burəɓe Luwə lə’je in kar’ne ba par ə in Luwə, Luwə kɨ rangɨ goto.
33 Ningə, kadɨ de ndig’ə kɨ ngarme’ne ba pətɨ, kɨ mərta lə’ne ba pətɨ, taa kɨ tɔgɨ’ne
ba pətɨ, ə kadɨ de ndigɨ de madɨ’ne to darɔ’ne inɓe be tɔ. In kin in sotɨ ngayn utə
kujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ on row rakɨ num kujənyamosɨ kadikare’gɨ pətɨ kɨ kadɨ
Luwə.»
34 Lokɨ Jeju oo kadɨ njendangɨ makitu kin ilə ta’tɨ kɨ kumkədɨ, ningə el’ə ene: «in sanyi
el kɨ Konɓe lə Luwə.» Go ta’gɨ’tɨ kin, de kɨ rangɨ kare kɨ ɔjɨ me’ne’tɨ kadɨ n’dəjɨ ta Jeju
ɓay goto nga.

Kirisitɨ kɨ Dabidɨ
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

35 Lokɨ Jeju isɨ ndo de’gɨ nya me Kəy’tɨ lə Luwə, dəjɨ’de ta ene: «Ra bann be ə njendo
ndukun’gɨ lə Luwə eli eyina Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət’ə in ngonnkaw Dabidɨ wa?
36 Dabidɨ inɓe kɨ dɔ’ne, lokɨ Ndil Luwə ra kulə me’ə’tɨ, el ene:
“Burəɓe Luwə el Burəɓe lə’m ene:
‹In re isɨ dɔjikɔl’m’tɨ ne,
Bitɨ kadɨ m’təl njeban’gɨ lə’i nyakində nja’i’tɨ› ginn tɔg’i’tɨ†.”
37 «Dabidɨ inɓe kɨ dɔ’ne ɓar’a Burəɓe, nga kɨ gorow kɨ bann taa Kirisitɨ De kɨ Luwə
mbət’ə in ngonnkaw Dabidɨ wa‡?» Bulə de’gɨ ngayn oyi ta lə Jeju kɨ rɔnel.

Jeju gangi ta dɔ njendo ndukun’gɨ’tɨ lə Luwə
(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)

38 Me nyando’tɨ lə Jeju kɨ isɨ ndo bulə de’gɨ, el’de ene: «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ kɨ
rɔ njendo ndukun’gɨ’tɨ. In de’gɨ kɨ gei njiyə kɨ ku ngal, taa gei kadɨ de’gɨ rai’de lapiya kɨ
ɓukɨ nan’tɨ lo kingənan’gɨ’tɨ lə bulə de’gɨ tɔ.
39 Me kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, eke lo nyakusɔ’tɨ, a gei lo kisɨ kibo, kete non de’gɨ’tɨ.
40 Taai nyamajɨ’gɨ lə njengawkoy’gɨ pətɨ pətɨ ji’de’tɨ, ningə ədi kum de’gɨ kɨ kelta kɨ
Luwə kɨ ginn’ə gangɨ el, kadɨ de’gɨ oyi’de tokɨ n’in de’gɨ kɨ majɨ. Go kulə ra’de’gɨ’tɨ kɨ
be kin, Luwə a gangi’n ta kɨ ngan ngayn dɔ’de’tɨ utə ndəgɨ de’gɨ.»

Kadikare lə njengawkoy kɨ njendoo
(Luk 21.1-4)

---

‡ **12:26 12.26** Tekitaga 3.2,6 De’gɨ kɨ mutə kin oyi kete non Mojɨ’tɨ. Tokɨ Luwə ene n’in Luwə lə’de ə, sii kumngayira dɔran’tɨ non. § **12:30 12.30** Ndukun 6.4-5 * **12:31 12.31** Lebitikɨ 19.18 † **12:36 12.36 Pa’gɨ 110.1** ‡ **12:37 12.35, 36, 37** Ngonnkaw Dabidɨ, kɔr me’ə nan de kɨ ginn kojɨ’tɨ lə Dabidɨ (10.47, 11.10).

41 Jeju isɨ sɔw non lo kilə kadikare, isɨ oo kilə kɨ de'gɨ isɨ iləi kadikare. Njenyakingə'gɨ
ngayn adi nar ngayn ngayn.
42 Ningə njengawkoy kɨ njendoo kare re kɨ ngann silə joo, to nya kɨ te nya el ilə tɔ.
43 Adɨ Jeju ɓar njendo'gɨ lə'ne el'de ene: «M'el'se tokɨ rɔta'tɨ, njengawkoy kɨ njendoo
kam re ilə kadikare utə ndəgɨ de'gɨ pətɨ.
44 Tadɔ ndəgɨ de'gɨ pətɨ adi bunə nar'gɨ lə'de, nan njengawkoy kin me ndoo'tɨ li'ə adɨ
nyakingə kɨ me kəy'tɨ lə'ne ba pətɨ. In ə, ɓay nya kɨ nanyi ji'ə'tɨ kadɨ ra'n kɨ rɔ'ne ə un
pətɨ adɨ kin.»

13

Jeju elta lə kəykawnan kɨ a tujɨ kɔ
(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)

1 Lokɨ Jeju isɨ te me Kəy'tɨ lə Luwə kɨ taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo
mbal'gɨ kɨ rai kəy, kɨ kəy'gɨ kɨ boi boi kɨ əti ɓol kɨ dum kam!»
2 Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gɨ kɨ boi boi kam majɨ, mbal kare kɨ a nanyi kadɨ isɨ dɔ
mad'a'tɨ goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gɨ kɨ a rai nya kete non dɔboy ndɔ'tɨ
(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)

3 Go'tɨ, lokɨ Jeju aw isɨ dɔ mbal kagɨ buni'gɨ'tɨ, sɔw dɔ *Kəy lə Luwə. Piyər num, Jakɨ
num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta lokɨ in si'ə kɨ kar'de eyina:
4 «El'je adɨ joo, dɔkagilo kɨ ra'tɨ ə nya'gɨ kin a rai nya wa? Ə nyakɔjɨ kɨ bann ə a tɔjɨ
kadɨ jɨ gəri'n tokɨ nya'gɨ kin pətɨ a indəi ngangɨ'de wa?»
5 Lo kin'tɨ Jeju ilə rɔ'ne el'de ene: «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, adi de ədɨ'se el.
6 De'gɨ ngayn a rei kɨ tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisitɨ", ningə a ɓuki de'gɨ ngayn
mu tɔ.
7 Lokɨ a oyi kah rɔ'gɨ kɨ in sese ndəkba kɨ poy rɔ'gɨ kɨ in sanyi, adi ɓol ra'se el. Kadɨ
nya'gɨ kin a rei, nan a in dɔboy ndɔ el ɓay.
8 Ginn ɓe madɨ a aw rɔ dɔ ginn ɓe madɨ'ne'tɨ, konɓe madɨ a aw rɔ dɔ konɓe madɨ'ne'tɨ.
Dɔnangɨ a yəkɨ kɨ lo lo, ta ɓo a on kɨ lo pətɨ tɔ, nan nya'gɨ kin a toi to lo kulə ngirə to
ndo kɨ a ra dene be.
9 Ningə kɨ ɔjɨ dɔ'se inɓe'gɨ, majɨ kadɨ sii dɔ nja'se'tɨ majɨ, tadɔ de'gɨ a awi sese lo
gangi ta'gɨ'tɨ, a tindəi'se ginn kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. A awi sese kadɨ rai non nje
konɓe'gɨ'tɨ, kɨ non ngar'gɨ'tɨ kɨ boi tadɔ lə'm. Lokin'tɨ a in tarow kɨ te kadɨ a ingəi
mannajɨ kɨ dɔ'm'tɨ kɨ rɔ'se'tɨ.
10 Nga ningə, nya kɨ dɔkete, majɨ kadɨ Poyta kɨ majɨ osɨ mbi de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne
pətɨ.
11 Lokɨ a uwəi'se kadɨ a awi sese lo gangɨ ta'tɨ, ononyi'se kadɨ me'se ɓol, kene ke ta ri
ə a eli non njegangita'gɨ'tɨ wa? Ta inɓe kɨ Luwə a ində ta'se'tɨ low'ə'tɨ non kin ə eli'de
par. Tadɔ ingɨ ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'tɨ kadɨ eli.
12 Ngannkon nan'gɨ a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'tɨ, baw ngonn a aw kɨ ngonn kadɨ
tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gɨ a ɔsi ta nje kojɨ'de'gɨ, ə a uni dɔ'de awi se'de kadɨ tɔli'de tɔ.
13 De'gɨ pətɨ a ɔsi'se ta tadɔ lə'm, nan de kɨ uwə tɔgɨ'ne ba bitɨ dɔboy'tɨ a ingə kajɨ.

Kon kibo ngayn kɨ a re
(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

14 «A oyi de kɨ Njeranyakɔw Njetujɨ lo, kɨ a in lo'tɨ kɨ majɨ kadɨ in'tɨ el*. Majɨ kadɨ de kɨ
nje tudə nya'gɨ kin gər ginn'ə majɨ. Ningə nje kɨ sii Jude'tɨ a anyinan kɨ dɔ mbal'gɨ'tɨ†.
15 Ndɔ'a'tɨ kin de kɨ isɨ dɔ kəy'tɨ a ur nanga kadɨ aw me kəy'tɨ un nya madɨ te'n el‡.
16 De kɨ a in me ndɔɔ'tɨ a asɨ kadɨ təl re ɓe un ku rɔ'ne el.
17 Kumtondoo kɨ gara goto a in lə dene'gɨ kɨ nje səm kɨ nje kadɨ mba ngann'gɨ ili
ndɔ'a'tɨ non kin.
18 Elita kɨ Luwə kadɨ nya kin ra nya ɓar'a el.
19 Tadɔ dɔkagilo'ə'tɨ kin, kon kɨ de'gɨ a ingəi, in kon kɨ de oo nja kare el ɓay. Lo kulə
ngirə dɔnangɨ'tɨ kɨ Luwə ində'n nya'gɨ kin, bitɨ ɓone de oo ko kon kin nja kare el. Taa
de a oo ko kon kin gogɨ el ratata tɔ.
20 Re Burəɓe uwə ta ndɔ'gɨ kin gangɨ el ə, de kare kɨ a isɨ kɨ dɔ'ne ta goto. Nan ndigɨ
be kadɨ n'uwə ta ndɔ'gɨ kin gangɨ tadɔ de'gɨ kɨ inɓe mbətɨ'de.

---

* **13:14 13.14** Lo kɨ majɨ kadɨ in'tɨ el: In Kəy lə Luwə. † **13:14 13.14** Daniyel 9.27, 11.31, 12.11 ‡ **13:15 13.15** Dɔnangɨ Palesitinn'tɨ, de'gɨ rai kəy adɨ dɔ'a ta lay, ningə dɔ'a kɨ ta kɨ lay kakin ə in lo kisɨ kɔrkon. Oyi 2.4.

21 Nga ningə, re de el’se ene: “Oyi, Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə ə in yo am eke in ne am”, ə ononyi’se kun me’se kad’a rɔta.
22 Tadɔ de’gɨ kɨ ɓari rɔ’de tokɨ n’in kirisitɨ’gɨ be kɨ nje kɨ ɓari rɔ’de to njekeltakita Luwə’tɨ nan ingɨ el a rei non to rai nya’gɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol, kɨ nyakɔjɨ’gɨ kɨ kadɨ n’ɓuki de’gɨ mu’tɨ. A sangi kadɨ to nje kɨ Luwə mbətɨ’de inɓe kin kaa n’ɓuki’de mu ɓay, re ingəi row ra’a.
23 In be ə, kadɨ, in sii dɔ nja’se’tɨ. M’el’se nya’gɨ kin pətɨ kadɨ gəri kete taa.

Ndɔ re Ngonn de
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)
24 «Ningə, dɔkagilo’ə’tɨ kakin, go nya kumtondoo’gɨ’tɨ kin, kadɨ a te kum’ne el, nanyi a nda el.
25 Mee’gɨ a in dɔran’tɨ tosi kɨ nanga, ningə tɔgɨ’gɨ kɨ me dɔran’tɨ a yəki.
26 Lo kin’tɨ anyɨ de’gɨ a oyi m’in Ngonn de m’a m’re me kilndi’tɨ. M’a m’re kɨ tɔgɨ pətɨ, me kunjɨ’tɨ kɨ ətɨ ɓol.
27 M’a m’ulə malayka’gɨ lə’m kadɨ to dɔ kum dɔnangɨ’tɨ kɨ sɔ, a kawi nje kɨ mbəti’de kɨ nan’tɨ. A kawi’de in ngangɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ kare tei in kɨ nungɨ’tɨ.

Nyando kɨ ɔjidɔ kagɨ mbaykote
(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)
28 «Majɨ kadɨ in gəri nyando kɨ dɔ kagɨ mbaykote’tɨ kin. Lokɨ baji’ə’gɨ indəi rungirungɨ, ə mbi’ə itɨ kin ningə, in gəri kadɨ nanyi ɓar in ndəkba nga.
29 Be tɔ ə, lokɨ oyi nya’gɨ kin pətɨ rai nya ningə, majɨ kadɨ in gəri tokɨ Ngonn de in ta kəy’tɨ, ndəkba kadɨ re rɔ’se’tɨ.
30 Ningə tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de’gɨ kɨ sii kɨ dɔ’de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya’gɨ kin pətɨ a rai nya.
31 Dɔran kɨ dɔnangɨ a gotoi ndɔ madɨ, nan ta’gɨ lə’m a toi lo to’de’tɨ ba bitɨ kɨ non’tɨ.

Luwə kɨ kar’ne ba ə gər ndɔ kɨ dɔboy’tɨ
(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)
32 «De kare kɨ gər ndɔ eke dɔ kadɨ kɨ nya’gɨ kin a rai nya’tɨ goto: *Malayka’gɨ kɨ dɔran’tɨ el num, Ngonn lə Luwə inɓe el num, nan Luwə kɨ Baw kɨ kar’ne ba par ə gər.
33 Majɨ kadɨ oyi go rɔ’se, sii dɔ nja’se’tɨ, tadɔ in gəri dɔ kad’a kin el.
34 A to to ta lə dingəm kare kɨ inyə me kəy lə’ne ə aw mbah kin be. Kete ɓay ta kadɨ aw, adɨ tɔgɨ kulə’gɨ kɨ me kəy’tɨ ji njekuləɓər’gɨ’tɨ lə’ne. Adɨ nan nan kulə kɨ sɔw dɔ’a kadɨ ra, ningə ndəjɨ njengəm takəy kadɨ isɨ dɔ nja’ne’tɨ.
35 Ə majɨ kadɨ sii dɔ nja’se’tɨ, tadɔ in gəri dɔ kadɨ kɨ ɓe nje kəy a təl’n el. A təl lo sɔl’ɔ, eke danlo’tɨ, eke ndu non kunjə’tɨ, eke kɨ sin kaa, in gəri el.
36 Re te patɨ ningə, kadɨ ingəi dɔ ɓi’tɨ el.
37 Ta kɨ m’el’se kin, in de’gɨ pətɨ ə m’el’de: Sii dɔ nja’se’tɨ.»

14

Ta kɔjɨ kɨ dɔ tɔl Jeju’tɨ
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)
1 Nanyi ndɔ joo kete kadɨ ndɔ ra nanyi Pakɨ kɨ nanyi mapa kɨ hum ɔd’ɔ el asɨ. Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ njendo ndukun’gɨ lə Luwə, sangi row kadɨ n’uwəi Jeju gidɨ kuwə n’tɔli’ə.
2 Be’ə, elinan eyina: «Adɨ j’uwəi’ə ndɔ ra nanyi’tɨ el nan de’gɨ a indəi kɨ wongɨ.»

Dene madɨ ur hu kɨ ətɨ majɨ dɔ Jeju’tɨ
(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)
3 Jeju in me ɓe’tɨ kɨ Betani, me kəy’tɨ lə Simon kɨ njebanjɨ. Lokɨ Jeju isɨ sɔ nya, dene madɨ re kɨ ku mbal kɨ ɓari’ə albatir kɨ hu kɨ ətɨ majɨ in me’tɨ. Hu kin gat’a in ngayn, rai kɨ mann kagɨ kɨ ɓari’ə «nar» inɓe dɔrɔ’a. Dene tɔ ku hu, ningə tətɨ hu kakin dɔ Jeju’tɨ.
4 De’gɨ madɨ dann nje kɨ in low’ə’tɨ non, rɔ’de nəl’de el adɨ elinan dann’de’tɨ eyina: «Tujɨ hu kin kɔ be ginn’ə in ri wa?
5 Asɨ kadɨ de taa’n nar kɨ asɨ silə ɓu mutə*, ə ra’n kɨ njendoo’gɨ!» To rɔ’de adɨ elita dene kakin ngayn.
6 Nan Jeju el’de ene: «Inyəi dene kin keke. Tadɔ ri ə isɨ njuwəi’ə wa? Nya kɨ ra dɔ’m’tɨ in kulə kɨ majɨ.»

---

* **14:5 14.5** Silə kare, dɔkagilo’tɨ lə Jeju, in nar kɨ lo ra kulə’tɨ ndɔ kare. Adɨ silə ɓu mutə in nar kɨ lo ra kulə’tɨ ndɔ ɓu mutə.

7 Njendoo′gɨ a in sese kɨ ndɔ′gɨ pətɨ, adɨ ndɔ kɨ me′se ndigɨ par ə a rai se′de, nan m′in,
m′a m′in sese kɨ ndɔ′gɨ pətɨ el.
8 Dene kin ra nya kɨ asɨ go tɔgɨ′ne: Ɔy hu rɔ′m′tɨ kete nginə′n ninn′m kɨ a aw ɓadɨ′tɨ.
9 Ningə adɨ m′el′se ta kɨ rɔta′tɨ: lo′gɨ pətɨ dɔnangɨ′tɨ ne kɨ de′gɨ a iləi mbər Poyta kɨ
majɨ səm′tɨ, a ɔri poy nya kɨ dene ra kin, kadɨ me′de olo′n dɔ′a′tɨ.

Judasɨ un dɔ Jeju
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

10 Judasɨ Isikariyotɨ kɨ in kɨ kare mbunə njendo′gɨ′tɨ lə Jeju kɨ dɔgɨ gidə in joo, aw ində
ta′ne nan′tɨ kɨ kibo′gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ kadɨ ulə′n Jeju ji′de′tɨ.
11 Lokɨ kibo′gɨ oyi ta kɨ ta Judasɨ′tɨ, rɔ′de nəl′de ngayn adɨ uni ndu′de kadɨ n′adi′ə nar.
Low′ə′tɨ non, Judasɨ sangɨ row kɨ kadɨ ulə′n Jeju ji′de′tɨ.

Jeju sɔ nya Pakɨ kɨ njendo′gɨ lə′ne
(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

12 Ndɔ kɨ dɔkete lə ra nanyi kusɔ mapa kɨ hum ɔd′ɔ el, adɨ in ndɔ tɔl ngann batɨ′gɨ
tadɔ nyakusɔ Pakɨ, njendo′gɨ lə Jeju dəji′ə eyina: «Lo kɨ ra be ə ndigɨ kadɨ j′aw jɨ ra
nyakusɔ Pakɨ səm′tɨ kadɨ sɔ wa?»
13 Ningə Jeju ulə njendo′gɨ lə′ne joo, el′de ene: «Ai me ɓebo′tɨ kam, a tɔri tanan′tɨ kɨ
dingəm kare kɨ otɨ mann me mbu ndar′tɨ dɔ′ne′tɨ, ningə uni go′ə.
14 Me kəy kɨ ur′tɨ ə eli nje kəy kin eyina: "Njendo ene: Kəy kɨ ra ə kadɨ m′re m′njɔ
nya Pakɨ′tɨ kɨ njendo′gɨ lə′m wa?"
15 A ɔjɨ′se me kəy kɨ boi. Me kəy kin to taa, in kɨ ra go′ə ə binəm, kɨ nya′gɨ kɨ me′tɨ
pətɨ. Lo kin ə a rai nyakusɔ Pakɨ səm′tɨ kadɨ j′usɔi.
16 Njendo′gɨ indəi, awi me ɓebo′tɨ kakin, ningə, ingəi nya′gɨ pətɨ asɨ nan tokɨ Jeju
elɨ′n′de, adɨ rai nyakusɔ Pakɨ indəi dɔ′a dana.»

Njendo kare kɨ a un dɔ Jeju
(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

17 Lokɨ kadɨ ur, Jeju re kɨ njendo′gɨ lə′ne kɨ dɔgɨ gidə in joo.
18 Lokɨ sii ta nyakusɔ′tɨ, Jeju el′de ene: «M′el′se tokɨ rɔta′tɨ: de kare dann′se′tɨ kɨ isɨ
sɔ sə′m nya, a ulə′m ji de′gɨ′tɨ.»
19 Me njendo′gɨ ulə ngirə tujɨ, adɨ dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m′in ɓe?»
20 Jeju el′de ene: «In de kare dann′se′tɨ in kɨ dɔgɨ gidə in joo inɓe kin. In kɨ ulə ji′ne
sə′m nan′tɨ me ngo kusɔ nya′tɨ.»
21 Tadɔ Ngonn de a oy tokɨ ndangi me makitu′tɨ lə Luwə ɔji dɔ′a†, nan kumtondoo in
lə de kɨ a ulə Ngonn de ji de′gɨ′tɨ. De′ə kin, re oji′ə el kaa in sotɨ.

Nyakusɔ kɨ ar njay lə Burəɓe
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

22 Lokɨ sii ta nyakusɔ′tɨ, Jeju un mapa, njangɨ dɔ′a, ningə uwə təti nan′tɨ, adɨ njendo′gɨ,
ningə el′de ene: «taai, in kin in darɔ′m.»
23 Go mapa′tɨ, Jeju un kɔpɨ yiwi kandɨ nju, ra oyo dɔ′tɨ, ningə təl′n adɨ njendo′gɨ
anyinan pətɨ dann′de′tɨ.
24 Jeju el′de ene: «In kin in mosɨ′m, mosɨ Kunmindɨ kɨ sigɨ kɨ a anyi tadɔ bulə de′gɨ.
25 Ningə m′el′se tokɨ rɔta′tɨ, m′a m′anyi yiwi kandɨ nju kɨ rangɨ el, bitɨ kadɨ m′a m′anyi
kɨ sigɨ me Konɓe lə Luwə.»
26 Osi pa kulə tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ, ningə tei awi dɔ mbal kagɨ Buni′gɨ′tɨ.

Jeju el tokɨ Piyər a manjɨ ta gər′ne
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

27 Jeju el njendo′gɨ lə′ne ene: «Ingɨ a mbətɨ m′in pətɨ, tadɔ ndangi me makitu′tɨ lə
Luwə eyina: "M′a m′tɔl njekul batɨ′gɨ, ningə batɨ′gɨ a sananyinan kɨ lo lo‡."
28 Nan lokɨ m′a m′ində lo koy′tɨ, m′a m′aw kete non′se′tɨ, to nginə′se Galile′tɨ.»
29 Piyər el Jeju ene: «Re de′gɨ pətɨ inyəi nu kɔ kaa, m′in m′a m′inyə′i kɔ el.»
30 Jeju təl el′ə ene: «Tokɨ rɔta′tɨ, adɨ m′el′i, in, ɓone, me kondɔ′tɨ inɓe kin, kunə kunjə
a non nja joo el ɓay ə a manjɨ ta nja mutə ene in gəri′m el.»
31 Nan Piyər ra dɔ ndu′ne′tɨ ene: «Re in koy kaa m′a m′oy sə′i, um m′a manjɨ ta gəri
el bitɨ.» Ningə ndəgɨ njendo′gɨ pətɨ eli ko ta inɓe kɨ Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta kɨ Luwə Getisemane′tɨ
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

---

† **14:21 14.21** Pa′gɨ 22.2; Ejay 53 ‡ **14:27 14.27** Jakari 13.7

32 Goʼtɨ, Jeju in kɨ njendoʼgɨləʼne ɔti rei loʼtɨ madɨ kɨ tɔʼa nan Getisemane. Jeju elʼde
ene: «Sii lo kinʼtɨ ne be in nginəi mʼin, dɔkagiloʼtɨ kɨ mʼa mʼelta kɨ Luwə.»
33 Jeju adɨ Piyər num, Jakɨ num, Jan num awi siʼə. Lo kinʼtɨ, dadɨ kɨ ɓol kɨ metujɨ kibo
ulə ngirə ra Jeju.
34 Adɨ Jeju elʼde ene: «Meʼm rosɨ kɨ metujɨ kɨ asɨ koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi
ɓi el.»
35 Jeju ɔtɨ kɨ kete nden, ningə osɨ kɨ takumʼne nanga, dəjɨ Luwə kadɨ re, to lo raʼtɨ ə,
ɔsɨ dɔ kadɨ kon kin ngərəngɨ rɔʼneʼtɨ.
36 Jeju ene: «Abɑ! Bai, nya kɨ dum tɔgi goto, ə ɔsɨ kɔpɨ kon kin ngərəngɨ kɔ rɔʼmʼtɨ,
nan kʼin ə kadɨ in kigo ndigɨʼtɨləʼm el, nan kigo ndigɨʼtɨ ləʼi yo taa.»
37 Jeju təl re rɔ njendoʼgɨʼtɨ kɨ mutə, ningə ingəʼde, isɨ toi ɓi, adɨ el Piyər ene: «Simon,
isɨ to ɓi inɓe bitɨ wa? Asɨ kadɨ isɨ kum dɔ kadɨʼtɨ kɨ kare be el bitɨ wa?
38 Sii dɔ njaʼseʼtɨ ba, elita kɨ Luwə, kadɨ osi me nyananʼtɨ el. Ndil de kɨ meʼəʼtɨ ge ra
nya kɨ majɨ, nan darɔ in kɨ ton.»
39 Təl ɔr rɔʼne seʼde kɨ rangɨ ɓay, elta kɨ Luwə, un go mindɨʼne kɨ kete inɓe kakin ɓay.
40 Lokɨ təl re rɔʼdeʼtɨ ningə, ingəʼde isɨ toi ɓi ɓay. Kumʼde ɔy diriri, lo ta kɨ kadɨ eliʼə
kaa gəri el.
41 Jeju təl aw, re kɨ nja mutə, elʼde ene: «In toi ta ɓitɨ ne, isɨ ɔri kon ɓay wa? Asɨ be
nga! Dɔkagilo re. Ngɔsine a uləi mʼin Ngonn de ji njeramajelʼgɨʼtɨ nga.
42 Indəi taa adɨ jʼawi, njekuləʼm jiʼdeʼtɨ ə a re am!»

Judasɨ ulə Jeju ji deʼgɨʼtɨ
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

43 Lowə tɨ non lokɨ ta nanyi kɨ ta Jejuʼtɨ ba ɓay ningə, Judasɨ, kɨ in kɨ kare dann
njendoʼgɨʼtɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo ə isɨ re. Re kɨ kutɨ deʼgɨ ngayn goʼneʼtɨ. Deʼgɨ kɨ njekuwə
kiyərɔʼgɨ ge, njekuwə gɔlʼgɨ jiʼdeʼtɨ ge. Bulə deʼgɨ kin, in kiboʼgɨ lə njekujənyamosɨ
kadikareʼgɨ, kɨ njendo ndukunʼgɨ lə Luwə, kɨ ngatɔgɨʼgɨ, ə uləiʼde.
44 Judasɨ kɨ njekundɔ Jeju, elinan seʼde nya kɨ nʼa nʼra kadɨ to gəri Jeju ene: «De kɨ
mʼa mʼində taʼm kɔtʼɔ kin ə, in darɔʼa inɓe, ənn ə, uwəiʼə səm, indəi kumʼse goʼəʼtɨ
majɨ ai siʼə!»
45 In be ə, te inɓe kɨ Judasɨ te par ə, ɔtɨ re rɔ Jejuʼtɨ elʼə ene: «Njendo deʼgɨ!» Ningə,
ində taʼne kɔtʼɔʼtɨ.
46 Nje kɨ nungɨ indəi jiʼde dɔ Jejuʼtɨ uwəiʼə.
47 Lokɨ uwəiʼə, kɨ kare dann nje kɨ in siʼə nanʼtɨ, ɔr kiyərɔ ləʼne tugəʼn mbi paja lə
kibo lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ, batɨ gangɨ.
48 Jeju un ta elʼde ene: «To to nya kɨ mʼin kaya de ə, in rei kɨ kiyərɔʼgɨ kɨ gɔlʼgɨ ta kadɨ
uwəi mʼin be?
49 Ndɔʼgɨ pətɨ, mʼin sese nanʼtɨ natɨ Kəyʼtɨ lə Luwə, mʼndo deʼgɨ nya, kaa, uwəi mʼin
el, nan in kin to be ɓone kadɨ taʼgɨ kɨ ndangi me makituʼtɨ lə Luwə təli taʼde.»
50 Lo kinʼtɨ, njendoʼgɨ liʼə pətɨ anyinan ə inyəiʼə.
51 Ngonn kɨ basa kare, kɨ dolo rɔʼne kɨ ta ku inɓe par, un go Jeju. Deʼgɨ uwəi ngonn kɨ
basa kakin,
52 nan, inyə ta ku kɨ doloʼn rɔʼne kakin jiʼdeʼtɨ, ə anyi kɨ rɔʼne kare aw.

Jeju ra non njegangitaʼgɨʼtɨ lə Juwipɨʼgɨ
(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

53 Nje kuwə Jeju, awi siʼə non kiboʼtɨ lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ. In lo kin ə
kiboʼgɨ lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ kɨ ngatɔgɨʼgɨ kɨ njendo ndukunʼgɨ lə Luwə, pətɨ
kawinanʼtɨ.
54 Piyər ra njiyə goʼdeʼtɨ sanyi, nden nden, re ur goʼdeʼtɨ, natɨ loʼtɨ lə kibo lə
njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ kakin. Re isɨ nanʼtɨ kɨ pajaʼgɨ ta porʼtɨ, isɨ nduwi.
55 Kiboʼgɨ lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ kɨ nje gangɨ taʼgɨ lə Juwipɨʼgɨ, ba pətɨ, sangi
row təti ta madɨ kadɨ nʼgangi ta koy dɔ Jejuʼtɨ, nan ingəi el.
56 Deʼgɨ ngayn təti ta kɨ ngom dɔʼaʼtɨ, nan ta kɨ tətɨʼgɨ ləʼde aw go nanʼtɨ el.
57 Nje kɨ nagɨ indəi rai taa, taa təti ta kɨ ngom dɔʼaʼtɨ eyina:
58 «Jʼoo taʼaʼtɨ ene: “Mʼa mʼtujɨ Kəy lə Luwə kɨ deʼgɨ rai kɨ jiʼde kam kɔ, ningə me
ndɔʼtɨ kɨ mutə, mʼa mʼra in kɨ rangɨ kɨ de ra kɨ jiʼne el.”»
59 Dɔ taʼtɨ inɓe kin kaa, ndu nje təti taʼgɨ osɨ go nanʼtɨ el.
60 Ə kibo lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ ində taa dann deʼgɨʼtɨ kɨ kawinan, dəjɨ Jeju
ene: «A elta madɨ dɔ taʼgɨʼtɨ kɨ deʼgɨ ra eli dɔʼiʼtɨ kam el wa?»
61 Nan Jeju ra taʼne mbo, te taʼne ilə̀ʼdeʼtɨ el. *Kibo lə njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ dəjɨ
Jeju ta kɨ rangɨ ɓay ene: «In, ə in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbətʼə, kɨ in Ngonn lə Luwə kɨ
deʼgɨ isɨ uləi tɔjɨ dɔʼaʼtɨ kin wa?»

62 Ə Jeju el’ə ene: «In m’inɓe, ningə a oyi m’in Ngonn de m’njɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ kɨ nje tɔgɨ, a oyi m’in m’ində dɔran’tɨ m’re me kilndi’tɨ.»
63 Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ til ku’gɨ kɨ rɔ’ne’tɨ, ə el ene: «In kin, jɨ sangɨ kadɨ de madɨ kɨ rangɨ elta dɔ’a’tɨ ɓay wa?
64 Inɓe’gɨ oyi ndu’ə kɨ el’n ta kɨ mal dɔ Luwə kɨ mbi’se ne. Ta ri ə in məri dɔ’a’tɨ wa?» Ə de’gɨ pətɨ kɨ in low’ə’tɨ kin gangi ta dɔ Jeju’tɨ, kadɨ in de kɨ sɔw dɔ koy.
65 Nje kɨ nan’gɨ, uləi ginn tuw mannta’de dɔ’a’tɨ, ndəmi takum’ə, ningə ɓiri ji’de ɔsi’ə’n’ə, ə eli’ə eyina: «in ra rɔ’i to njekeltakita Luwə’tɨ be ə ɔjɨ’je de kɨ ɔsi adɨ j’oo!» Low’ə’tɨ non, paja’gɨ uwəi Jeju, agi kɨ rɔ’a’tɨ tindəi kɔt’ɔ.

Piyər majɨ ta gər Jeju
(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

66 Lokɨ Piyər in tambalo’tɨ, nanga ne ɓay, dene kare kɨ dann dene’gɨ’tɨ kɨ nje ra kulə’gɨ’tɨ me kəy’tɨ lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ in non re.
67 Oo Piyər isɨ nduw por ningə, ində manj’a ba, ə el’ə ene: «In kaa, in kɨ Jeju kɨ Najareti’tɨ tɔ el wa?»
68 Nan Piyər el’ə ene: «Jagɨ m’gər’ə el, ta m’gər me ta lə’i inɓe kɨ ra el kam el tɔ.» Go’tɨ Piyər ɔtɨ aw ra ta ndogɨ’tɨ, ningə kunə kunjə non.
69 Dene kakin ilə kum’ne oo’n Piyər, ningə təl re dɔ ta’tɨ kakin ɓay, el de’gɨ kɨ rai se’de non ene: «Dingəm kam in kɨ kare dann de’gɨ’tɨ li’ə tɔ.»
70 Piyər təl manjɨ nja kare ɓay, ene n’gər’ə el. Ningə njaba go’tɨ, ə de’gɨ kɨ rai se’de non, rei eli Piyər ɓay eyina: «Tokɨ rɔta’tɨ, in kaa, in kɨ kare dann de’gɨ’tɨ li’ə tɔ, tadɔ in de kɨ Galile’tɨ.»
71 Ə lo kin’tɨ Piyər iw rɔ’ne kɨ ta kɨ ngan ngayn ene: «Kadɨ Luwə ra sə’m nya kɨ ngan, re m’elta kɨ ngom. M’gər dingəm kɨ a elita li’ə kam el.»
72 Ningə tanan’tɨ non, kɨ nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo dɔ ta’tɨ kɨ Jeju el’ə ene: «Kete taa kadɨ kunə kunjə non kɨ nja joo a manjɨ ta kɨ nja mutə ene gəri’m el,» adɨ Piyər non kɨ mann kum’ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati’tɨ
(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

1 Kɨ sin ba, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, ingəi nan kɨ ngatɔgɨ’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ, kɨ nje gangi ta’gɨ lə Juwipɨ’gɨ ba pəti, uni ndu’de ningə dɔi Jeju, awi si’ə uləi’ə ji Pilati’tɨ.
2 Ə *Pilatɨ dəjɨ Jeju ene: «in ngar lə Juwipɨ’gɨ wa?» Jeju el’ə ene: «In ta kɨ te ta’i’tɨ.»
3 Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ təti ta’gɨ ngayn dɔ Jeju’tɨ.
4 Ə, Pilatɨ təl dəjɨ Jeju ta kɨ rangɨ ɓay ene: «A elta madɨ el wa? oo ta’gɨ pətɨ kɨ de’gɨ a indəi dɔ’i’tɨ kam!»
5 Nan Jeju te ta’ne ilə’tɨ el, adɨ ndɔjɨ Pilatɨ kɨ dum.

Gangi ta koy dɔ Jeju’tɨ
(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16)

6 Dɔ ɓal’gɨ pəti, lo ra nanyi Pakɨ’tɨ, Pilatɨ ɔr dangay kare ilə taa, adɨ in de kɨ bulə de’gɨ dəji’ə kadɨ ɔr’ɔ dangay’tɨ adɨ’de.
7 Dingəm kare kɨ ɓari’ə nan Barabasɨ in dangay’tɨ. Uwəi’de dangay’tɨ in kɨ madɨ’ne’gɨ ɔjidɔ təl kɨ təli de, lo wongɨ’tɨ kɨ tɔji taga dɔ nje konɓe’gɨ’tɨ.
8 Bulə de’gɨ awi rɔ Pilatɨ’tɨ, ningə dəji’ə kadɨ ra nya kɨ isɨ ra kete kete kakin adɨ’de.
9 Nga a Pilatɨ dəji’de ene: «Gəi kadɨ m’inyə ngar lə Juwipɨ’gɨ taa madɨ’se wa?»
10 Pilatɨ dəjɨ ta kin be, tadɔ gəri majɨ kadɨ in jangɨ ə ra kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ dɔ Jeju’tɨ ə uləi’ə ji’ne’tɨ.
11 Nan kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ suləi bulə de’gɨ adɨ dəji Pilatɨ kadɨ ɔr Barabasɨ yo adɨ’de um Jeju el.
12 Pilatɨ dəjɨ’de ɓay ene: «In gei kadɨ m’ra ri kɨ in kɨ in ɓari’ə ngar lə Juwipɨ’gɨ wa?»
13 Ningə təli uləi bilə eyina: «In ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ!»
14 Pilatɨ dəji’de ene: «In ri kɨ majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn ɓay eyina: «In ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ!»
15 In be ə, kadɨ rɔ bulə de’gɨ nəl’n’de, Pilatɨ ɔr Barabasɨ adi’de. Ningə go’tɨ, adɨ indəi Jeju kɨ ndəy hawlay, ə uləi’ə ji njerɔ’gɨ’tɨ kadɨ ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ.

Njerɔ’gɨ uwəi Jeju kogi
(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)

16 Njerɔ'gɨ ɔri Jeju awi si'ə me kəy'tɨ lə ngar Pilatɨ, natɨ lo'tɨ kɨ ɓari'ə nan piretuwar,
me lo'tɨ lə Pilatɨ inɓe non, ə ɓari ndəgɨ njerɔ'gɨ pətɨ adi'de rei.
17 Low'ə'tɨ non, uləi ku kɨ kər njir njir* rɔ Jeju'tɨ, ə oji jɔgɨ konn uləi dɔ'a'tɨ tɔ.
18 Ningə, iləi rɔ'de rai'ə lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipɨ'gɨ!»
19 Tindəi dɔ'a kɨ kagɨ gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'tɨ, ə ɔsi məkəsɨ'de nanga, eyina
n'isi n'ɔsi dɔ'de nanga non'a'tɨ.
20 Lokɨ uwəi'ə kogi asɨ'de ningə, ɔri ku kɨ kər njir njir kakin rɔ'a'tɨ kɔ, ə təli uləi ku'gɨ
li'ə inɓe rɔ'a'tɨ gogɨ. Go'tɨ, tei awi si'ə taga kadɨ ɓəri'ə kagidəsɨ'tɨ.

De'gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

21 Dingəm kare kɨ Sirenn'tɨ, tɔ'a nan Simon, in baw Alegijandir kɨ Rupusɨ, in mu, ningə
njerɔ'gɨ uwəi'ə kɨ tɔgɨ adɨ otɨ kagidəsɨ lə Jeju.
22 Awi kɨ Jeju lo madɨ'tɨ kare to non, ɓari eyina Golgota, kɔr me'ə nan: «Lo kadɔ de.»
23 Adi'ə yiwi kandɨ nju kɨ buri nan'tɨ kɨ nya kɨ ɓari eyina mir†, kadɨ Jeju anyi, nan
mbətɨ kanyi.
24 Go'tɨ, njerɔ'gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ. Tugəi kiri mbara dɔ ku'gɨ'tɨ li'ə, lowəi nan
dann'de'tɨ‡.
25 In kɨ kadɨ kɨ jikara, ə ɓəri'ə'n'ə kagidəsɨ'tɨ.
26 Ndangi me bar'tɨ, nya kɨ ra ə n'ɓəri'ə'n'ə kagidəsɨ'tɨ eyina: «Ngar lə Juwipɨ'gɨ.»
27 Ɓəri njeɓogɨ'gɨ joo nan'tɨ si'ə kagidəsɨ'tɨ. Kɨ kare dɔjikɔl'ɔ'tɨ, kɨ nungɨ dɔjigəl'ə'tɨ. [
28 Be kadɨ ta kɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə tɔl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njerama-
jel'gɨ'tɨ» kin tɔl'n ta'ne§.]
29 De'gɨ kɨ nje dər row'ə, ra indəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in
kɨ nje tujɨ Kəy lə Luwə, ə təl ra in kɨ rangɨ me ndɔ'tɨ kɨ mutə kam!
30 Ajɨ rɔ'i inɓe, ə in dɔ kagidəsɨ'tɨ ur nanga ɓe!»
31 Be tɔ ə nyɨ, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ lə Luwə,
uwəi Jeju kogi dann'de'tɨ eyina: «Ajɨ de'gɨ kɨ rangɨ, nan inɓe asɨ kajɨ rɔ'ne el!
32 Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gɨ kaa kam, kɨ ra'je inɓe kɨ jɨ ra'n ne
kin, kadɨ in dɔ kagidəsɨ'tɨ ur nanga adɨ j'oo, adɨ to j'un me'je j'ad'a rɔta!» Nje kɨ ɓəri'de
kagidəsɨ'tɨ kɨ kare dɔjikɔl'ɔ'tɨ kɨ nungɨ dɔjigəl'ə'tɨ kaa taji'ə kah'a'tɨ inɓe tɔ.

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

33 Lokɨ kadɨ ra jam dɔ ɓe'tɨ, lo diw, ndul kururu dɔnangɨ'tɨ ba pətɨ, bitɨ kadɨ kɨ mutə
kɨ losɔl'ɔ.
34 Ningə kadɨ'tɨ kɨ mutə, Jeju non kɨ ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?»
Kɔr me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tadɔ ri ə inyə'm kɔ wa?»
35 De'gɨ madɨ dann nje'gɨ'tɨ kɨ rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyɨ, ra
ɓar Eli!»
36 De kare dann'de anyi ngodɨ, un nya kɨ to hem hem, ulə me mann kandɨ nju'tɨ kɨ
masɨ, ningə ulə ta gakira'tɨ adɨ Jeju kadɨ anyi, ə el ene: «In nginəi adɨ j'oyi ke Eli a re
ris'ə nanga dɔ kagidəsɨ'tɨ wa?»
37 Lo kin'tɨ non be, Jeju ur koo kɨ ndu'ne kibo, ningə kon'a te.
38 Go'tɨ ku gangɨ lo kɨ ra me Kəy'tɨ lə Luwə, til dana joo, in ta nu bitɨ re nanga*.
39 Kibo lə kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu, kɨ ra takum Jeju'tɨ, oo'ə lo koy'tɨ kɨ oy, el ene: «Kɨ rɔta'tɨ,
dingəm kin in Ngonn lə Luwə.»
40 Dene'gɨ madɨ rai non tɔ, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gɨ kɨ isɨ rai nya.
Dann'de'tɨ, Mari kɨ Magidala num, Mari kɨ kon Jakɨ kɨ ɓari'ə ngonn kɨ in kon Joje num,
ta Salome num, rai non tɔ.
41 In ingɨ kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gɨ'tɨ li'ə lokɨ in Galile'tɨ. Ningə, dene'gɨ
kɨ rangɨ ngayn kɨ rei si'ə Jerujalem'tɨ kaa in non ɓay tɔ.

Jisepɨ un ninn Jeju duw
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

---

* **15:17 15.17** Dəkagilo'ə'tɨ kin, ku kɨ kasi, sɔw dɔ ngar'gɨ par ə kadɨ ɔy. † **15:23 15.23** Mir in hu kɨ rai kɨ nɔm kagɨ madɨ dɔnangɨ Palesitinn'tɨ non. Gata in ngayn, ningə lokɨ de oy ningə, a ɔyi rɔ ninn'tɨ ɓay ta a duwi. Ta lokɨ rɔ de to'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə rɔ'a yokiro nden. ‡ **15:24 15.24** Pa'gɨ 22.19 § **15:28 15.28** Barta kin goto me makitu'gɨ'tɨ kɨ kete nu kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangi to kunmindɨ kɨ sigɨ. * **15:38 15.38** Ku gangɨ lo kin gangɨ lokɨ kar njay kɨ lokɨ kar njay njay nan'tɨ. Lo kɨ kar njay njay, in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ par ə a un majel lə bulə de'gɨ kadɨ awɨ'n me'tɨ non Luwə'tɨ. Lokɨ Jeju oy, ku kakin til dana joo, adɨ tarow to tadɔ lə de'gɨ pətɨ kadɨ ai non Luwə'tɨ. Tekitaga 26.31-33.

42 Ndɔ’a’tɨ kin, in ndɔ kɨ de’gɨ a ɔsi nja nya’gɨ nan’tɨ indəi, adɨ in ndɔ kɨ non ndɔ
kɔrkon’tɨ.
43 Lokɨ lo sɔl, Jisepɨ kɨ Arimate’tɨ, kɨ in kɨ kare dann njegangɨ ta’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, in
de kɨ de’gɨ ɓuki’ə’tɨ ngayn, utɨ mosɨ’ne ku’tɨ in non re. In inɓe kaa isɨ nginə Konɓe lə
Luwə kɨ kadɨ a re kin tɔ. Bol ra’a el, adɨ aw rɔ Pilatɨ’tɨ dəj’ə ninn Jeju.
44 Lokɨ Pilatɨ oo kadɨ Jeju oy ə, ət’ə ɓol, adɨ ulə go nje kisi dɔ kutɨ njerɔ’gɨ kɨ ɓu, ad’a
re, ningə dəj’ə ene ke Jeju oy mayinu wa?
45 Lokɨ oo ta kɨ ta nje kisi dɔ njerɔ’gɨ’tɨ ningə, adɨ tarow Jisepɨ kadɨ un ninn Jeju.
46 Jisepɨ ndogɨ ta ku dolo ninn, risɨ ninn Jeju dɔ kagidəsɨ’tɨ re’n nanga, dolo kɨ ku dolo
ninn, ilə me ɓe ninn’tɨ kɨ uri kadɨ mbal’tɨ, ningə nduguru mbal ilə ta’tɨ.
47 Mari kɨ Magidala in kɨ Mari kɨ kon Joje awi, ra oyi lokɨ iləi Jeju’tɨ.

16

Jeju ində taa lo koy’tɨ el
(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

1 Lokɨ ndɔ kɔrkon dər, Mari kɨ Magidala num, kɨ Mari, kɨ kon Jakɨ num, Salome num
ndogi hu kagɨ kɨ ətɨ mbin, tadɔ kaw kɔy rɔ ninn Jeju’tɨ.
2 Ndɔ Dɔmasɨ, kɨ sin ba, lokɨ kadɨ isɨ uwə, anyɨ awi dɔɓadɨ’tɨ.
3 Lokɨ isɨ awi ningə, elinan dann’de’tɨ eyina: «Ngɑ kin, nan ə to nduguru mbal ta’a’tɨ
rangɨ adi’je wa?»
4 Nan lokɨ uni kum’de ningə, oyi kadɨ kəkirə mbal kakin, de nduguru’ə rangɨ.
5 Dene’gɨ kin uri ɓe ninn’tɨ ningə, nyɨ, oyi ngonn kɨ basa madɨ kare, ulə ku ngal kɨ nda
rɔ’ne’tɨ, si’n kɨ dɔjikɔl’tɨ. Lo kin’tɨ, ɓol ra dene’gɨ.
6 Nan, ngonn kɨ basa kakin el’de ene: «In ɓoli el, m’gər kadɨ isɨ sangi Jeju kɨ Najaretɨ’tɨ,
kɨ de’gɨ ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ. Jeju ində taa lo koy’tɨ, goto ne. Oyi lokɨ iləi’ə’tɨ ə to kare kin.
7 Ningə kɨ ngɔsine kin, awi eli Piyər kɨ ndəgɨ njendo’gɨ tokɨ a aw kadɨ nginə’se Galile’tɨ.
Lo kin ə a oyi’ə’tɨ, tokɨ el’n’se kete.»
8 Dene’gɨ tei kɨ ngodɨ nja’de’tɨ ta ɓadɨ’tɨ, dadi par par kɨ ɓol, gəri row rɔ’de el. Ta kaa
eli de el, tadɔ ɓol tɔl’de*.

Jeju ɔjɨ rɔ’ne Mari kɨ Magidala

9 [Jeju ində taa lo koy’tɨ kɨ ndɔ Dɔmasɨ, sin ba. Lokɨ ində lo koy’tɨ, de kɨ dɔkete kɨ tɔji
rɔ’ne rɔ’a’tɨ in Mari kɨ Magidala, kɨ ndɔkɨ tuwə ndil’gɨ kɨ majel siri dɔ’a’tɨ kɔ.
10 Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo’gɨ li’ə kɨ sii ta kuwə ndoo’tɨ kɨ ta non’tɨ.
11 Nan lokɨ Mari el’de tokɨ Jeju ində lo koy’tɨ, adɨ n’inɓe n’oo’ə kɨ kum’ne, njendo’gɨ
tai me’ə el.

Jeju ɔjɨ rɔ’ne njendo’gɨ joo

12 Go’tɨ, Jeju ɔjɨ rɔ’ne kɔjɨ kɨ to ta dangɨ njendo’gɨ joo kɨ in dɔ row’tɨ, isɨ awi kɨ
ngannɓe’gɨ’tɨ.
13 Lokɨ Jeju ingə’de, təli awi ɔri poy’o ndəgə’gɨ, nan ndəgə’gɨ uni me’de, el tɔ.

Jeju ɔjɨ rɔ’ne njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare

14 Ta tɔlta’a’tɨ, Jeju ɔjɨ rɔ’ne njendo’gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare lokɨ isɨ sɔi nya. Lo kin’tɨ,
Jeju kɔl se’de dɔ kunme’tɨ el lə’de, kɨ kum kutɨ lə’de, tadɔ mbeti kun me’de nje kɨ oyi’ə
tokɨ ində lo koy’tɨ.
15 Go’tɨ, el’de ene: «Ai kɨ dɔ ɓe’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ, iləi mbər Poyta kɨ majɨ mbi
de’gɨ’tɨ pətɨ.
16 De kɨ un me’ne, ə rai’ə batəm, ningə a ingə kajɨ, nan de kɨ mbətɨ kunme’ne, ta kɨ
gangɨ a in dɔ’a’tɨ.
17 Nyakɔjɨ’gɨ kɨ nje kɨ uni me’de adi Luwə a ɔji ə to kin: me tɔ’m’tɨ, a tuwəi ndil’gɨ kɨ
majel, a eli ndonnta’gɨ kɨ mbah.
18 A uwəi lii’gɨ kɨ ji’de, ningə re anyinan nya kɨ nje tɔl de kaa, a ra se’de nya madɨ el.
A indəi ji’de dɔ njemonyi’gɨ’tɨ, adɨ nje monyi’gɨ ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dɔran’tɨ

19 Go ta’gɨ’tɨ kɨ Burəɓe Jeju el’de, uni’ə awi si’ə dɔran’tɨ, adɨ isɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ.
20 Go kaw’a dɔran’tɨ, njendo’gɨ awi iləi mbər Poyta kɨ majɨ. Burəɓe in se’de nan’tɨ,
adɨ’de tɔgɨ adɨ rai nya’gɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol. Nyakɔjɨ’gɨ kin to be, tɔjɨ kadɨ ta lə njendo’gɨ in
ta kɨ rɔta’tɨ†.]

---

* **16:8 16.1-8** Be ninn lə’de dɔnangɨ Palesitinn’tɨ in mbal ə uri kada to ɓe ningə, iləi ninn’tɨ, ningə nduguruyi mbal kɨ rangɨ uti ta’a. † **16:20 16.9-20** Barta’gɨ kin goto me makitu’tɨ kɨ kete nu kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangɨ to kunmindɨ kɨ sigɨ.

Poyta kɨ majɨ kɨ Lukɨ ndangɨ

Ta kɨ dɔ Poyta'tɨ kɨ majɨ lə Jeju kɨ Lukɨ ndangɨ

Poyta kɨ majɨ kin tɔjɨ kadɨ Jeju in Njekajɨ de'gɨ kɨ Isirayel'tɨ par el, nan tɔj'ɔ to Njekajɨ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ. Poy nya'gɨ ngayn kɨ Lukɨ ɔr el'n ta me makitu'tɨ lə'ne, Matiye kɨ Markɨ kaa rai be tɔ nan k'in ə Lukɨ sangɨ ginn ta'gɨ ngayn ta ndangɨ'de, ilə'n ta'gɨ madɨ'gɨ kɨ rangɨ dɔ nje kɨ Matiye kɨ Markɨ ndangɨ ɓay. Be ə Lukɨ elta ar njay dɔ kojɨ Jeju'tɨ, dɔ kajɨ'tɨ kɨ Jeju ajɨ ngonn kɨ basa kɨ Nanyi'tɨ lo koy'tɨ, poyta'gɨ lə Jaka kɨ de'gɨ kɨ dɔ row'tɨ kɨ Emawusɨ. Makitu kin el ɓay ɔjidɔ kujita'gɨ, tokɨ kujita lə de kɨ Samari'tɨ kɨ njeramajɨ, kɨ kujita lə ngonn kɨ nanyi. Ta on me Jeju adɨ ra majɨ kɨ njemonyi'gɨ, nje kɨ isɨ ingəɨ kon, nje kɨ de'gɨ adɨ'de kon kɨ njendoo'gɨ.

Rɔnel re kɨ Njekajɨ re dɔnangɨ'tɨ kɨ tətɨ kɨ tətirɔ tɔgɨ'gɨ lə Nje majel, de asɨ ində manj'a oo me makitu Lukɨ'tɨ kin pətɨ.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kojɨ Jan Batisɨ kɨ Jeju 1-2. Kulə'gɨ kɨ Jan Batisɨ ra 3. Kulə'gɨ kɨ Jeju ra kɨ nyando'gɨ kɨ Jeju ndo de'gɨ dɔnangɨ Galile'tɨ 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'tɨ 9-19. Ta'gɨ kɨ Jeju el kɨ nje tan'a rɔ'gɨ Jerujalem'tɨ 19-20. Ta kɨ dɔ tujɨ Jerujalem'tɨ kɨ təl Ngonn de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'tɨ kɨ kaw dɔran'tɨ lə Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

1 Tewopil, de'gɨ ngayn adi rɔ'de, ndangi nya'gɨ kɨ rai nya dann'je'tɨ ne kin kɨ go'ə
go'ə*.
2 Ndangi tokɨ, nje kɨ oyi nya'gɨ kin kɨ kum'de eli'je. Oyi kɨ kum'de lo kulə ngirə'tɨ nu,
ə təli nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ lə Luwə.
3 Be ə, m'in kaa, m'sangɨ ginn nya'gɨ pətɨ kɨ rai nya kin, lo kulə ngirə'tɨ nu majɨ majɨ
kadɨ m'oo. Ningə go sang'a'tɨ kɨ m'sangɨ, m'oo majɨ ngayn kadɨ, m'ndangɨ me makitu'tɨ
kɨ go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil.
4 Lo kin'tɨ, a gər kadɨ nyando'gɨ kɨ ingə'de in nyando kɨ rɔta'tɨ.

Ta kojɨ Jan Batisɨ

5 Dɔkagilo'tɨ kɨ *Erodɨ in ngar kɨ Jude'tɨ, dingəm kare isɨ non tɔ'a nan Jakari. Jakari in
kɨ kare me kutɨ'tɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ɓari'ə Abiya. Tɔ ne'ə nan Elijabetɨ.
In ngonn kɨ dene kɨ ginn kojɨ'tɨ lə *Aron.
6 Jakari ingɨ kɨ Elijabetɨ joo pətɨ in de'gɨ kɨ dana takum Luwə'tɨ. Təli rɔ'de majɨ ngayn
go mbərkikində'gɨ'tɨ kɨ gorow'gɨ'tɨ lə Burəɓe pətɨ.
7 Nan ingəɨ ngonn el, tadɔ Elijabetɨ in kujɨ. Ningə in dɔkagilo kɨ, ingɨ joo pətɨ, ɓugəɨ
nga.
8 Ndɔ kare Jakari isɨ ra kulə kujənyamosɨ kadikare takum Luwə'tɨ, tadɔ in ndɔ ra kulə
lə kutɨ li'ə.
9 Ningə, kigo ra'a'tɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kagilo osɨ dɔ Jakari'tɨ kadɨ ur me
Kəy'tɨ lə Luwə. Ur kəy kadɨ ɓukɨ ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ mbin por'o†.
10 Lokɨ Jakari a ɓukɨ ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ mbin por'o kin, bulə de'gɨ ngayn rai taga ne ra
elita kɨ Luwə.
11 Low'ə'tɨ non, malayka lə Burəɓe te bus kɨ rɔ Jakari'tɨ, dɔjikɔl'tɨ lə lo ɓukɨ ndujɨ
kagɨ'tɨ.
12 Lokɨ Jakari oo malayka kakin ningə, ndil'ə te anyi ur kakɨ, ɓol tɔl'ɔ.
13 Nan malayka el'ə ene: «Bol el Jakari, tadɔ Luwə oo dɔ ndu ta kɨ el si'ə, ne'i Elijabetɨ
a ojɨ ngonn adi, a ində tɔ'a nan Jan.
14 A in nya rɔnel lə'i kibo ngayn, taa de'gɨ ngayn a rai rɔnel dɔ koj'o'tɨ tɔ.
15 Tadɔ a in de kibo takum Burəɓe'tɨ. A anyi yiwi kandɨ nju el num, a anyi ndəgɨ
yiwi'gɨ kɨ hum ɔd'ɔ el num tɔ. Lokɨ tɔ'n me kon'ne'tɨ ɓay, Ndil Luwə a rɔs'o.
16 A təl kɨ ngann Isirayel'gɨ ngayn re se'de rɔ Burəɓe Luwə'tɨ lə'de.
17 A njiyə takum Burəɓe'tɨ kɨ Ndil num, kɨ tɔgɨ lə njekeltakita Luwə'tɨ Eli num tɔ.
A njiyə kɨ Ndil num kɨ tɔgɨ num kadɨ ulə ngann'gɨ kɨ baw'de'gɨ noji nan'tɨ. Taa kadɨ
njedongan'gɨ təli nje kaw kɨ hal lə de'gɨ kɨ dana, kadɨ de'gɨ indəɨ dɔ rɔ'de dana tadɔ lə
Burəɓe.»
18 Jakari dəjɨ malayka ene: «Kɨ gorow kɨ bann ə m'a m'gər'n kadɨ in ta kɨ rɔta'tɨ wa?
Tadɔ m'in kɨ dɔ'm m'ɓugə, ta ne'm kaa ɓal'a al dɔ lo tɔ nga.»

---

* **1:1 1.1** KNK 1.1 † **1:9 1.9** Tekitaga 30.7-8

19 Malayka təl el’ə ene: «M’in Gabiriyel, kɨ nje ra kulə takum Luwə’tɨ. Luwə ulə’m
kadɨ m’el’i ta, m’ilə Poyta kɨ majɨ kin mbi’i’tɨ.
20 Oo majɨ, a təl mbiki, adɨ a asɨ kelta madɨ el, bitɨ kadɨ ndɔ kɨ nya’gɨ kɨ m’el’i ta’a kin
rai nya ɓay taa. A in be, tadɔ kunme lə’i goto dɔ ta’gɨ’tɨ kɨ m’el’i kin. Nya’gɨ kin a rai
nya dɔkagilo’ə’tɨ kɨ Luwə ɔjɨ.»
21 Me lo kin’tɨ, bulə de’gɨ toi ta nginə Jakari’tɨ, ta ndɔjɨ’de, tadɔ Jakari un dɔkagilo
ngayn me Kəy’tɨ lə Luwə.
22 Lokɨ ində lo te kɨ taga kɨ rɔ bulə de’gɨ’tɨ ningə, asɨ kadɨ el’de ta el. Lokɨ el’de ta el,
gəri kadɨ oo nya me ndil’tɨ me Kəy’tɨ lə Luwə. Jakari el’de ta kɨ ji’ne par, ə isɨ to mbiki
be par.
23 Lokɨ tɔlta kulə ningə, təl aw me kəy’tɨ lə’ne.
24 Ningə ngayn el go’tɨ, ne’ə Elijabetɨ in səm. Elijabetɨ iyə rɔ’ne kəy, adɨ de oo’ə el, asɨ
nanyi mi, ə el ene:
25 «Oyi majɨ kɨ Burəɓe ra sə’m kin. Burəɓe ində kum’ne go’m’tɨ, ɔr rɔsɔl dɔ’m’tɨ dann
de’gɨ’tɨ.»

Ta kojɨ Jeju Kirisitɨ

26 Me nanyi’tɨ kɨ mehen, Luwə ulə malayka Gabiriyel me ɓebo’tɨ kɨ tɔ’a nan Najaretɨ,
dɔnangɨ’tɨ kɨ Galile.
27 Ulə rɔ ngonn mandɨ’tɨ madɨ kɨ gər ngaw el ɓay, kɨ dingəm kare kɨ tɔ’a nan Jisepɨ,
kɨ ginn kojɨ’tɨ lə *Dabidɨ kɨ njenduwə li’ə. Tɔ ngonn mandɨ kakin nan Mari.
28 Malayka ur kəy go Mari’tɨ el’ə ene: «M’uwə ji’i Mari, in kɨ ingə memajɨ lə Luwə,
Burəɓe in nan’tɨ sə’i.»
29 Ta kin ətɨ Mari ɓol, adɨ dəjɨ rɔ’ne ta ene ke ginn kuwəji kin in ri wa?
30 Malayka el’ə ene: «Ɓol el Mari, tadɔ ingə majɨ takum Luwə’tɨ.
31 A in sə’m, a ojɨ ngonn kɨ dingəm, a ində tɔ’a nan Jeju.
32 A in kibo, a ɓari’ə Ngonn lə Njekisɨ dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ. Ningə, Burəɓe Luwə a ad’a
kumbər ngar lə kaw’a Dabidɨ.
33 A onɓe dɔ ginn kojɨ’tɨ lə *Jakobɨ bitɨ kɨ non’tɨ. Ningə Konɓe li’ə a ində ngangɨ’ne el
tɔ.»
34 Mari el malayka ene: «Gorow kɨ bann ə nya’gɨ kin a rai nya wa? Tadɔ m’gər ngaw
el ɓay.»
35 Malayka el’ə ene: «Ndil Luwə a re dɔ’i’tɨ, Njekisɨ dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ a ɓukɨ tɔgɨ’ne
dɔ’i’tɨ. In tadɔ kin ə, ngonn kɨ a oj’o in rɔ Luwə’tɨ, a ɓari’ə Ngonn lə Luwə.
36 Oo noj’i Elijabetɨ kɨ ɓugə inɓe kin kaa in sə’m tɔ. In kɨ de’gɨ ɓari’ə kujɨ kaa nyɨ in
sə’m ra nanyi mehen kin.
37 In sə’m tadɔ nya kɨ dum Luwə goto.»
38 Mari ene: «M’in ɓər lə Burəɓe, majɨ kadɨ Luwə ra sə’m tokɨ te’n ta’i’tɨ.» Low’ə’tɨ
kin, malayka inyə Mari ə ɔtɨ aw.

Mari aw mbah dɔ Elijabetɨ’tɨ

39 Me ndɔ’gɨ’tɨ kɨ go’tɨ, Mari ində taa, aw kalangɨ kalangɨ kɨ dɔnangɨ kɨ mbal’gɨ in
səm’tɨ, me ɓe’tɨ kɨ dɔnangɨ Juda.
40 Aw ur me kəy’tɨ lə Jakari, uwə ji Elijabetɨ.
41 Lokɨ Elijabetɨ oo ndu Mari ningə, Ngonn kɨ me’ə’tɨ ɔdɨ rɔ’ne ndur kutɨ kutɨ. Ningə
Ndil Luwə rɔs’o tɔ.
42 Lo kin’tɨ, Elijabetɨ un ndu’ne kɨ taa, el Mari ene: «Luwə adɨ njangɨ dɔ in dɔ’i’tɨ dann
dene’gɨ’tɨ pətɨ. Ningə Ngonn kɨ to me’i’tɨ kaa majɨ ur’ə tɔ.
43 Ra bann ə m’in kin par, Luwə ɓukɨ’m’tɨ kədɨ be bitɨ, adɨ kon Ɓe’m re me kəy’tɨ
lə’m?
44 Lokɨ m’oo ndu’i kɨ uwə’n ji’m, ngonn kɨ me’m’tɨ ɔdɨ rɔ’ne ndur kɨ rɔnel.
45 In nje majikur, tadɔ kunme lə’i adɨ nya’gɨ kɨ Burəɓe el’i taa a tɔli ta’de.»

Pa lə Mari

46 Be ə Mari ene:
«Ngarme’m osɨ pa ulə tɔjɨ dɔ Burəɓe’tɨ.
47 Ndil’m ra rɔnel dɔ Luwə’tɨ kɨ Njekajɨ’m.
48 Tadɔ Luwə təl kum’ne oo’n ɓər lə’ne kɨ dene kɨ asɨ nya madɨ el.
In be ə, kaw kɨ kete non,
De’gɨ pətɨ a ɓari’m’in nje majikur kɨ dɔ lo’gɨ’tɨ kɨ dangɨ dangɨ.
49 Tadɔ Luwə kɨ nje tɔgɨ pətɨ,
Ra nya’gɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol tadɔ lə’m.
Majɨ kadɨ tɔ’a in kɨ kar njay.

50 Ningə, kadɨ memajɨ li’ə to kɨ dɔ ɓal’gɨ dɔ ɓal’gɨ dɔ de’gɨ’tɨ kɨ nje ɓol Ndil’ə.
51 Luwə ɔjɨ tɔgɨ’ne pətɨ kɨ taga,
Nje kɨ ngarme’de rosɨ kɨ kɔjirɔ,
Luwə tində’de sanan’de.
52 Sur njetɔgɨ’gɨ tilə’de dɔ kumbər ngar’gɨ’tɨ lə’de,
Ningə nje sɔl dɔ’de, un dɔ’de kɨ taa tɔ.
53 Adɨ nyakingə rosɨ ji njendoo’gɨ,
ə tuwə njenyakingə’gɨ ji’de kare adɨ awi.
54 Ɔsɨ kɔy *Isirayel kɨ njekulə li’ə,
Adɨ me’ə olo dɔ memajɨ’tɨ tadɔ de’gɨ li’ə.
55 Me’ə olo dɔ’tɨ tokɨ un’n mindɨ’ne adɨ kaw’je’gɨ kete nu.
Un adɨ Abiraham kɨ ginn kojɨ li’ə ba bitɨ kɨ non’tɨ.»
56 Mari isɨ kɨ Elijabetɨ asɨ nanyi mutə, ningə təl aw ɓe.

Kojɨ Jan Batisɨ

57 Dɔkagilo kojɨ ngonn lə Elijabetɨ asɨ, ə ojɨ ngonn kɨ dingəm.
58 Nje gədɨ kəy’gɨ li’ə kɨ nojɨ’gɨ oyi poy majɨ kɨ Luwə ra si’ə adɨ rai si’ə rɔnel.
59 Lokɨ ndɔ kɨ jijoo go kojɨ ngonn’tɨ asɨ ningə, rei kadɨ ujəɨ mɔt’ɔ‡. De’gɨ ndigɨ kadɨ n’ɓari’ə kɨ tɔ baw’a kɨ Jakari.
60 Nan kon’a el’de ene: «Jagɨ, a ɓari’ə Jan.»
61 ə de’gɨ eli Elijabetɨ eyina: «De kɨ ginn kojɨ’tɨ lə’i kɨ tɔ’a to be goto.»
62 Lo kin’tɨ, dəji baw’a ta kɨ ji’de eyina ke ge kadɨ n’ɓari ngonn kakin nan nan wa?
63 Jakari dəjɨ adɨ rei kɨ bar ndangɨ nya adi’ə, ningə ndangɨ nya’tɨ: «Tɔ’a in Jan.» Lo kin’tɨ, ta ndɔjɨ de’gɨ pətɨ.
64 Low’ə’tɨ non, ta Jakari te, ndonn’o tutɨ adɨ elta ulə’n tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ.
65 Nya kin ra ɓol de’gɨ pətɨ kɨ me ɓe’gɨ’tɨ kɨ dɔ lo’tɨ kɨ non, taa go dɔnangɨ mbal’gɨ’tɨ kɨ Jude pətɨ, de’gɨ eli ta’a kɨ lo lo.
66 De’gɨ kɨ oyi poyta kin ngəmi me’de’tɨ, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» tokɨ rɔta’tɨ, ji Burəɓe in dɔ’a’tɨ.

Pa lə Jakari

67 Ndil Luwə rosɨ Jakari kɨ baw ngonn, adɨ eltakita Luwə’tɨ ene:
68 Tɔjɨ kɨ dɔ Burəɓe’tɨ, kɨ Luwə lə Isirayel,
Tadɔ re oo de’gɨ lə’ne, taa’de ilə’de taa.
69 In ə te kɨ Njekajɨ kɨ nje tɔgɨ ginn kojɨ’tɨ lə Dabidɨ kɨ njekulə li’ə adi’je.
70 Te si’ə tokɨ ilə’n mbər kɨ ta de’gɨ kɨ njekeltakita’a’tɨ ar njay, dɔkagilo’tɨ kɨ mayinu.
71 Njekajɨ kɨ a taa’je ji njeban’gɨ’tɨ lə’je pətɨ,
kɨ ji njekɔsɨ’je ta’gɨ’tɨ pətɨ.
72 In be ə, Luwə tɔjɨ’n memajɨ lə’ne kɨ rɔ kaw’je’gɨ’tɨ,
Num taa, me’ə olo dɔ kunmindɨ’tɨ kɨ ar njay num tɔ.
73 Kunmindɨ kigo mində’tɨ kɨ un adɨ kaw’je *Abiraham.
74 Kunmindɨ kɨ a ra kadɨ jɨ ra kulə li’ə kɨ kanjɨ ɓol,
Lokɨ a ta’je ji njeban’gɨ’tɨ lə’je.
75 Kadɨ jɨ njiyə takum’ə’tɨ, me kar njay’tɨ num, me kɨ ra dana’tɨ num,
Dɔkagilo pətɨ kɨ j’isɨ’n kɨ dɔ’je taa.
76 In ngonn’m, a ɓari’nu njekeltakita Luwə’tɨ kɨ in nje kisi dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ,
Tadɔ a njiyə non Burəɓe’tɨ kadɨ in ra row li’ə.
77 Lo kin’tɨ, de’gɨ li’ə a gəri kajɨ kɨ ajɨ’de kɨ gorow k’inyə go majel’gɨ’tɨ lə’de kɔ.
78 Luwə in nje memajɨ.
Kɨ takul memajɨ kɨ koo kumtondoo li’ə ə,
Kunjɨ kɨ dɔran’tɨ unjɨ’n dɔ’je’tɨ to kadɨ be.
79 Kunjɨ kin unjɨ dɔ de’gɨ’tɨ kɨ sii me lo kɨ diw’tɨ num,
Me ndil koy’tɨ num.
Tadɔ kadɨ ndɔr’je tarow, aw se’je dɔ row kisimajɨ’tɨ.
80 Ngonn kakin tɔgɨ, təl de kɨ gəsirə me ndil’tɨ. Ra ɓe dilə mbɔ’tɨ, bitɨ ndɔ kɨ te’n taga takum Isirayel’tɨ.

2

Kojɨ Jeju
(Mat 1.18-25)

‡ **1:59 1.59** Lebitikɨ 12.3

1 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, nje konɓe kibo Sejar Ogusitɨ un ndu'ne kadɨ ndangitɔ de'gɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ pətɨ me makitu'tɨ.
2 Ndangitɔ kɨ dɔkete kin in dɔkagilo'tɨ kɨ Kiriniwusɨ in nje konɓe dɔnangɨ'tɨ kɨ Siri.
3 De'gɨ pətɨ awi kadɨ ndangitɔ'de, Nan nan kaa aw ɓe kojɨ'ne'tɨ.
4 In be ə, Jisepɨ kaa in ɓebo Najaretɨ'tɨ, dɔnangɨ Galile'tɨ, isɨ aw ɓebo'tɨ lə Dabidɨ, kɨ
ɓari'ə Betilehem, dɔnangɨ Jude'tɨ. Tadɔ Jisepɨ in de kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Dabidɨ.
5 Awi kadɨ ndangitɔ'de nan'tɨ kɨ Mari kɨ njenduwə li'ə, kɨ ra kɨ sə'm.
6 Lokɨ in Betilehem'tɨ non ɓay ningə, ndɔ kojɨ ngonn lə Mari asɨ.
7 Mari ojɨ ngonn'ne kɨ dɔkete to ngonn kɨ dingəm. Bir ngonn kakin kɨ ku, ilə me nya
ngəm nya kusɔ'tɨ lə da'gɨ, tadɔ lo kɨ kadɨ ingəi to'i'tɨ me kəy to mbah'gɨ'tɨ goto.

Njekul da'gɨ

8 Njekul da'gɨ in me mu'tɨ dɔ lo'tɨ kin non, indəi ɓi taa isɨ ngəmi da'gɨ lə'de kondɔ.
9 Ningə nyɨ oyi malayka lə Burəɓe te bus kɨ rɔ'de'tɨ. Tɔjɨ lə Burəɓe unjɨ gugɨ dɔ'de,
adɨ ɓol tɔl'de.
10 Nan malayka el'de ene: «Boli el, tadɔ m're kɨ Poyta kɨ majɨ kadɨ madɨ'se. Poyta kɨ
majɨ kin a in nya rɔnel kibo ngayn tadɔ lə de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne.
11 In ɓone ə oji nje kajɨ me ɓe'tɨ lə Dabidɨ adi'se. Njekajɨ kɨ in Kirisitɨ kɨ in *De kɨ Luwə
mbət'ə, Burəɓe.
12 Ningə nyakɔjɨ kɨ in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonn kɨ kasɨ kɨ ɓiri'ə kɨ ku, ə iləi'ə
me nya ngəm nya kusɔ'tɨ lə da'gɨ.»
13 Tanan'tɨ non, bulə de'gɨ njerɔ'gɨ kɨ dɔran'tɨ, tei, indəi rɔ'de nan'tɨ kɨ malayka kɨ
kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina:
14 Tɔjɨ in kɨ dɔ Luwə'tɨ kɨ nje kisɨ dɔran'tɨ taa nu. Taa, kisimajɨ kɨ dɔ dɔnangɨ'tɨ, kɨ rɔ
de'gɨ'tɨ kɨ Luwə ndigɨ'de tɔ.
15 Lokɨ malayka'gɨ inyəi'de ə təli awi dɔran'tɨ gogɨ, njengəm da'gɨ elinan dann'de'tɨ
eyina: «Adɨ j'awi bitɨ kɨ Betilehem'tɨ j'oyi nya kɨ ra nya ə Burəɓe te kɨ dɔ'a adɨ'je kin.»
16 Indəi kalangɨ awi ningə nyɨ, ingəi Mari ingɨ kɨ Jisepɨ, nan'tɨ kɨ ngonn kɨ kasɨ kɨ iləi'ə
me nya ngəm nya kusɔ'tɨ lə da'gɨ.
17 Lokɨ oyi ngonn kɨ kasɨ kakin ningə, go'tɨ ɔri ginn nya'gɨ kɨ eli'de ɔjidɔ ngonn kɨ kasɨ
kin.
18 De'gɨ pətɨ kɨ oyi ta kɨ njengəm da'gɨ ɔri go'ə, ətɨ'de ɓol.
19 Mari ngəm nya'gɨ kin pətɨ me'ne'tɨ, mərta dɔ'tɨ kigo'ə go'ə.
20 Nje ngəm da'gɨ təli gogɨ kɨ pa, kɨ kulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ ta'de'tɨ. Tadɔ Luwə adɨ'de
oyi nya'gɨ kɨ mbi'de ge, kɨ kum'de ge. Ningə nya'gɨ kakin rai nya kɨ gorow'ə inɓe kɨ
malayka ilə'n'de mbər'ə kakin tɔ.

Tɔjɨ Jeju me Kəy'tɨ lə Luwə

21 Lokɨ ndɔ kɨ nja jijoo go kojɨ ngonn'tɨ asɨ, ujəi mɔt'ɔ*, ningə indəi tɔ'a nan Jeju. In
tɔ kɨ malayka el'de, lokɨ kon'a ra kɨ səm'ə el ɓay, kadɨ to ɓari'ə'n'ə.
22 Ningə, lokɨ ndɔ kɨ in ndɔ kar rɔ kigo ndukun'tɨ lə *Mojɨ asɨ†, Jisepɨ ingɨ kɨ Mari ai
kɨ ngonn kakin Jerujalem'tɨ kadɨ tɔjɨ'ə Burəɓe,
23 kigo ndang'a'tɨ kɨ ndangi me ndukun'tɨ lə Burəɓe eyina: «Ngann dər'gɨ kɨ dingəm
pətɨ a in kɨ kində ji dɔ'de'tɨ tadɔ lə Burəɓe‡.»
24 Num taa, rei kadɨ adi'de kərmosɨ'gɨ joo eke ngann dər dum'gɨ joo kadikare'tɨ, kigo
ndang'a'tɨ kɨ ndangi me ndukun'tɨ lə Burəɓe§.

Pa lə Simeyon

25 Dingəm kare in Jerujalem non tɔ'a nan Simeyon. In de kɨ dana taa in de kɨ njera go
ndigɨ'tɨ lə Luwə tɔ. Isɨ nginə ta nje kajɨ Isirayel mayinu ba. Ningə Ndil Luwə in dɔ'a'tɨ
tɔ.
26 Ndil Luwə el kete ad'a gər tokɨ a oy el bitɨ kadɨ oo Kirisitɨ De kɨ Burəɓe mbət'ə, kɨ
kum'ne ɓay taa a oy.
27 Ndil Luwə ɔs'ɔ kadɨ aw me Kəy'tɨ lə Luwə, ningə tokɨ nje kojɨ Jeju awi si'ə me kəy'tɨ
kadɨ rai kigo ndukun'tɨ lə Burəɓe.
28 Simeyon taa Jeju ji'ne'tɨ, ningə ulə tɔjɨ dɔ Luwə ene:
29 «Ngɔsine, Burəɓe, inyə ɓər lə'i ad'a aw kɨ lapiya, kigo ta'tɨ lə'i nga,
30 Tadɔ kankum'm oo njekajɨ de'gɨ nga.
31 Kajɨ kɨ ində dɔ'a dana takum bulə de'gɨ'tɨ pətɨ.
32 In kunjɨ kɨ kadɨ unjɨ dɔ ginn de'gɨ'tɨ pətɨ, taa a in tɔjɨ kɨ dɔ de'gɨ'tɨ lə'i, Isirayel tɔ.»
33 Ta kɨ Simeyon el dɔ Jeju'tɨ ətɨ kon'a'gɨ kɨ baw'a'gɨ ɓol.

---

* **2:21 2.21** Lebitikɨ 12.3 † **2:22 2.22** Lebitikɨ 12.6 ‡ **2:23 2.23** Tekitaga 13.2,12 § **2:24 2.24** Lebitikɨ 12.8

34 Simeyon njangɨ dɔ’de, ningə el Mari ene: «Majɨ kadɨ in gər majɨ, ngonn kɨ oj’o kin
a in row kosɨ lə bulə de’gɨ num, row kində taa lə de’gɨ ngayn dɔnangɨ Isirayel’tɨ tɔ. Taa,
re to nyakɔjɨ kɨ nje re kɨ takasinan el tɔ.
35 A adɨ mərta kɨ ngarme de’gɨ’tɨ ngayn, ginn’ə a te taga. Ningə rɔ’i’tɨ inɓe, in kiyərɔ
kɨ a gangɨ ndil’i dana.»

Ann ra oyo Luwə tadɔ Jeju

36 Dene kare kɨ njekeltakita Luwə’tɨ isɨ non, tɔ’a nan Ann. In ngonn lə Panuwel, ginn
kojɨ’tɨ lə Aser. Lokɨ taa dingəm mandɨ’ne’tɨ, isɨ si’ə asɨ ɓal siri ba par ə ngaw’a oy. Ningə
kɨ ngɔsine kin, Ann tɔgɨ ngayn nga.
37 Bal’a in dɔjijoo gidə in sɔ. Njengawkoy kin in me Kəy’tɨ lə Luwə kɨ dɔkagilo’gɨ pətɨ
gos’o. Kondɔ kɨ kada in me Kəy’tɨ lə Luwə, el si’ə ta, ɔgɨ rɔ’ne nyakusɔ.
38 In be ə, dɔkagilo’ə’tɨ kin, in kaa te non re tɔ. Osɨ pa ulə’n tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ, taa elta kɨ
dɔ ngonn’tɨ kin de’gɨ pətɨ kɨ isɨ nginəi kadɨ Luwə taa Jerujalem ji njeban’gɨ’tɨ ilə taa tɔ.
39 Lokɨ nje kojɨ Jeju rai nya’gɨ pətɨ kigo ndukun’tɨ lə Burəɓe ningə, təli awi Galile me
ɓebɔ’tɨ lə’de kɨ Najaretɨ’tɨ gogɨ.
40 Ningə, ngonn kakin tɔgɨ, aw kɨ singə’ne. Rosɨ kɨ tər, taa memajɨ lə Luwə in si’ə
nan’tɨ tɔ.

Jeju in me Kəy’tɨ lə Luwə lokɨ ɓal’a in dɔgɨ gidə in joo

41 Dɔ ɓal’gɨ pətɨ, njekojɨ Jeju awi Jerujalem’tɨ lo ra nanyi’tɨ kɨ ɓari’ə nanyi Pakɨ.
42 Lokɨ Jeju ra ɓal dɔgɨ gidə in joo ningə, aw kɨ nje kojɨ’ne’gɨ lo ra nanyi’tɨ tokɨ sii rai
kete kete go kujɨ ra’a’tɨ*.
43 Ningə, lokɨ ndɔ ra nanyi tigə ə, nje kojɨ’gɨ lə Jeju isɨ təli gogɨ, nan Jeju nanyi gogɨ
Jerujalem tɨ. Nje koj’o’gɨ gəri tokɨ nanyi gogɨ el.
44 Njekojɨ’gɨ lə Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madɨ’de’gɨ’tɨ kɨ uni se’de row, adɨ njiyəi
ndɔ kare ɓay taa uləi ngirə sang’a dann nojɨ’de’gɨ’tɨ kɨ madɨ’de’gɨ.
45 Sangi’ə, nan sangi’ə pi ingəi’ə el. Lokɨ ingəi’ə el, təli tuwi dɔ’de awi Jerujalem’tɨ
gogɨ sang’a’tɨ.
46 Sangi’ə bitɨ ndɔ kɨ kon mutə ningə nyɨ, ingəi’ə, isɨ me Kəy’tɨ lə Luwə dann njendo
ndukun’gɨ lə Luwə. Sɨ dann’de’tɨ, sii ur mbi’ne oo’n ta’gɨ kɨ isɨ eli tɔ, dəjɨ’n’de ta tɔ.
47 De’gɨ pətɨ kɨ oyi ta kel Jeju kin, nyagər li’ə, kɨ ta kɨ tur li’ə, ətɨ’de ɓol ngayn.
48 Lokɨ njekoj’o’gɨ oyi, ətɨ’de ɓol ngayn, adɨ kon’a el’ə ene: «Ngonn’m, ra bann be in
ra se’je nya be wa? Oo, j’in kɨ baw’i, jɨ ra ta sangi’tɨ kɨ non kum’je’tɨ.»
49 Ningə el’de ene: «Sangi m’in tadɔ ri wa? Majɨ kadɨ m’ra kulə me kəy’tɨ lə Bai kin,
in gəri eke in gəri el wa?»
50 Nan njekoj’o’gɨ gəri me ta li’ə kin el.
51 Ningə go’tɨ, Jeju təl aw se’de Najaretɨ’tɨ gogɨ. Jeju təl rɔ’ne go ta’tɨ lə nje kojɨ’ne’gɨ.
Kon’a ngəm nya’gɨ pətɨ kɨ rai nya kin me’ne’tɨ.
52 Jeju tɔgɨ darɔ’ne’tɨ num, me gosɨ’tɨ num tɔ, adɨ ingə majɨ takum Luwə’tɨ num, takum
de’gɨ’tɨ num pətɨ.

3

Jan iləmbər Poyta kɨ majɨ
(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)

1 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, nje konɓe kibo Sejar, kɨ ɓari’ə Tiber onɓe ɓal dɔgɨ gidə in mi. Ningə
Ponsɨ *Pilatɨ ə in nje konɓe dɔnangɨ’tɨ kɨ Juda, Erodɨ in ngar dɔnangɨ’tɨ kɨ Galile, Pilipɨ kɨ
ngonnkon Erodɨ in ngar dɔnangɨ’tɨ kɨ Iture kɨ dɔnangɨ kɨ Tirakonitidɨ, ningə Lisaniyasɨ
in ngar dɔnangɨ’tɨ kɨ Abilen tɔ.
2 Hann ingɨ kɨ Kayipɨ ə in kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ rai kulə dɔkagilo’ə’tɨ
non. Ningə, dɔkagilo’ə’tɨ non kin, Jan kɨ ngonn lə Jakari in diləlo’tɨ ə Luwə el’ə ta.
3 Jan aw dɔnangɨ Jurden’tɨ pətɨ, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə’se’gɨ kɨ majel kɔ, adɨ
rai’se batəm, kadɨ Luwə inyə’n go majel’gɨ lə’se kɔ.»
4 Ra tokɨ ndangi me makitu’tɨ lə njekeltakita Luwə’tɨ, Ejay, eyina:
«Ndu de madɨ ɓar diləlo’tɨ ene:
Rai gorow lə Burəɓe!
Rai gorow li’ə adɨ ra njururu.
5 Uti bolo ɓe’gɨ adɨ asɨ nan,
Kusi dɔ mbal’gɨ kɨ dɔ gadi’gɨ adɨ asi ta nangɨ rerere;
Rai row’gɨ kɨ rugɨ gondi gondi adɨ ra njururu;
Rai row wor’gɨ adɨ osɨ nan’tɨ lay.

* **2:42 2.42** Tekitaga 12.1-27; Ndukun kɨ nja joo 16.1-8

6 Lo kin’tɨ, de’gɨ pətɨ a gəri kajɨ kɨ Luwə ajɨ’je*.»
7 Jan el bulə de’gɨ kɨ rei rɔ’a’tɨ kadɨ ra’de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan ɔjɨ’se row kadɨ anyinan wongɨ lə Luwə kɨ a re wa?
8 Majɨ kadɨ kulə ra’se’gɨ tɔjɨ kadɨ in de’gɨ kɨ inyəi gorow njiyə’se’gɨ kɨ majel kɔ. Ningə, ononyi’se kadɨ eli me’se’tɨ eyina: “J’in ngann kaw Abiraham”. Tadɔ adɨ m’el’se, Luwə asɨ kadɨ a təl gajɨ mbal’gɨ kam ngann kaw Abiraham’tɨ kare.
9 Kɨ ngɔsine kin, kungə in ndəkba kadɨ tugə kagɨ’gɨ ngirə de’tɨ. Kagɨ kɨ ra kɨ andɨ majɨ el ə, a tugəi’ə kadɨ iləi’ə me por’tɨ kɔ.»
10 Bulə de’gɨ dəji Jan eyina: «In ri ə kadɨ jɨ ra wa?»
11 Jan el’de ene: «De kɨ aw kɨ ku joo ə, majɨ kadɨ adɨ kare de kɨ awɨ’n el, ningə de kɨ aw kɨ nyakusɔ ə, majɨ kadɨ ra’n kɨ in kɨ awɨ’n el tɔ.»
12 *Njetalambo’gɨ kaa, rei kadɨ Jan ra’de batəm tɔ. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadɨ jɨ ra wa?»
13 Jan el’de ene: «Tai nar aldɔ in kɨ dəji’se kadɨ tai kin el.»
14 Njerɔ’gɨ kaa dəji eyina: «Nga j’in, in ri ə kadɨ jɨ ra wa?» Jan el’de ene: «Indəi tɔgɨ dɔ de’tɨ tai nar li’ə el, ta, təti ta ngom indəi dɔ’a’tɨ el tɔ. Rai dɔ nar nanyi’tɨ lə’se inɓe kin par.»

Jan iləmbər de kɨ a re go’ə’tɨ
(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

15 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, de’gɨ isɨ nginəi de kɨ a re, adɨ dəji rɔ’de ta ke Jan in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət’ə el bitɨ wa?
16 Ə Jan el de’gɨ pətɨ ene: «M’in, m’ra’se batəm me mann’tɨ, nan de madɨ a re go’m’tɨ non, a ra’se batəm me Ndil Luwə, kɨ me por’tɨ. In de kɨ Tɔg’ɔ utə’m sanyi kulə sa li’ə kaa, m’asɨ tutɨ el.
17 Uwə keh to nya ji’ne’tɨ kadɨ to’n kandɨ ko kɨ majɨ, ɔy me dam’tɨ, ningə ulə tisə por. In por kɨ a oy el ratata.»
18 Jan adɨ de’gɨ ta kɔjɨ’gɨ kɨ rangɨ ngayn, iləmbər Poyta kɨ majɨ.
19 Nya kare ɓay, Jan kɔl kɨ Erodɨ kɨ in nje konɓe dɔnangɨ’tɨ kɨ Galile, tadɔ taa kɨ taa Erodiyadɨ kɨ ne ngonnkon’ne, taa ra nya’gɨ kɨ rangɨ kɨ majel ngayn num tɔ.
20 Nan, nya’gɨ kɨ go’tɨ el pətɨ kɨ Erodɨ ra kin kaa, təl uwə Jan dangay’tɨ dɔ’tɨ ɓay.

Jeju ra batəm
(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

21 Lokɨ de’gɨ pətɨ rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tɔ. Lokɨ isɨ elta kɨ Luwə ningə, dɔran til.
22 Ndil Luwə, risɨ to dər dum be isɨ dɔ’a’tɨ. Ningə, ndu ta madɨ te dɔran’tɨ, ene: «In Ngonn’m kɨ njendigɨ lə’m, kɨ in nya rɔnel lə’m kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju
(Mat 1.1-17)

23 Jeju ulə ngirə kulə lə’ne, lokɨ ɓal’a in dɔ mutə. Kɨ go gər’ə’tɨ kɨ de’gɨ gəri, Jeju in ngonn lə Jisepɨ, Jisepɨ kɨ ngonn lə Eli,
24 Ningə Eli in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə *Lebi, Lebi in ngonn lə Melsi, Melsi in ngonn lə Yanay, Yanay in ngonn lə Jisepɨ,
25 Jisepɨ in ngonn lə Matatiyasɨ, Matatiyasɨ in ngonn lə Amosɨ, Amosɨ in ngonn lə Nahum, Nahum in ngonn lə Esili, Esili in ngonn lə Nagay,
26 Nagay in ngonn lə Matɨ, Matɨ in ngonn lə Matatiyasɨ, Matatiyasɨ in ngonn lə Semeyinn, Semeyinn in ngonn lə Yosəkɨ, Yosəkɨ in ngonn lə Yoda,
27 Yoda in ngonn lə Yowanan, Yowanan in ngonn lə Resa, Resa in ngonn lə Jorobabel, Jorobabel in ngonn lə Salatiyel, Salatiyel in ngonn lə Neri,
28 Neri in ngonn lə Melki, Melki in ngonn lə Adi, Adi in ngonn lə Kosam, Kosam in ngonn lə Elmadam, Elmadam in ngonn lə Er,
29 Er in ngonn lə Jeju, Jeju in ngonn lə Eliyəjar, Eliyəjar in ngonn lə Yorim, Yorim in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə Lebi,
30 Lebi in ngonn lə Simeyon, Simeyon in ngonn lə Juda, Juda in ngonn lə Jisepɨ, Jisepɨ in ngonn lə Yonam, Yonam in ngonn lə Eliyakim,
31 Eliyakim in ngonn lə Meleya, Meleya in ngonn lə Mena, Mena in ngonn lə Matata, Matata in ngonn lə Natan, Natan in ngonn lə Dabidɨ,
32 Dabidɨ in ngonn lə Jese, Jese in ngonn lə Obedɨ, Obedɨ in ngonn lə Bowajɨ, Bowajɨ in ngonn lə Sala, Sala in ngonn lə Nason,

---

* **3:6 3.6** Tekitaga 40.3-5

33 Nason in ngonn lə Aminadabɨ, Aminadabɨ in ngonn lə Adimin, Adimin in ngonn lə
Arni, Arni in ngonn lə Esirom, Esirom in ngonn lə Peresɨ, Peresɨ in ngonn lə Juda,
34 Juda in ngonn lə Jakobɨ, Jakobɨ in ngonn lə *Isakɨ, Isakɨ in ngonn lə Abiraham,
Abiraham in ngonn lə Tera, Tera in ngonn lə Nawor,
35 Nawor in ngonn lə Serugɨ, Serugɨ in ngonn lə Rewu, Rewu in ngonn lə Pelegɨ, Pelegɨ
in ngonn lə Eber, Eber in ngonn lə Sala,
36 Sala in ngonn lə Kaynam, Kaynam in ngonn lə Arpasadɨ, Arpasadɨ in ngonn lə Səm,
Səm in ngonn lə Nuwe, Nuwe in ngonn lə Lemekɨ,
37 Lemekɨ in ngonn lə Matusalem, Matusalem in ngonn lə Enɔkɨ, Enɔkɨ in ngonn lə
Yərədɨ, Yərədɨ in ngonn lə Malelel, Malelel in ngonn lə Kaynam,
38 Kaynam in ngonn lə Enosɨ, Enosɨ in ngonn lə Setɨ, Setɨ kɨ ngonn lə Adam, Adam kɨ
ngonn lə Luwə.

4

Su nan Jeju
(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

1 Go Ndil Luwə'tɨ kɨ rosɨ Jeju, Jeju təl ta ba Jurden'tɨ re. Təl re ningə, Ndil Luwə ɔr'ɔ
aw si'ə diləlo'tɨ.
2 Su nan'a ndɔ dɔsɔ diləlo'tɨ. Ndɔ kɨ Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madɨ el, adɨ ɓo ra'a.
3 Non be, Su el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adɨ mbal kin təl mapa adɨ m'oo.»
4 Ə Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: De a isɨ kɨ dɔ'ne taa kɨ
takul nyakusɔ par el*.»
5 Su aw kɨ Jeju dɔ lo'tɨ taa, ningə kɨ kum kɨ kində jipɨ, ɔj'ɔ konɓe'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne
pətɨ ad'a oo.
6 Lokɨ ɔj'ɔ ningə, təl el'ə ene: «M'a m'ad'i tɔgɨ dɔ konɓe'gɨ'tɨ kin kɨ nyakingə'gɨ kɨ
me'tɨ pətɨ. Tadɔ in nya kɨ adi'm'in me ji'm'tɨ, ningə de kɨ me'm ndigɨ ə m'ad'a.
7 Re in, ɔsɨ məkəs'i nanga non'm'tɨ ə, m'a m'ad'i ba pətɨ to yan'i.»
8 Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: "A ɔsikurə Burəɓe Luwə'tɨ
lə'i, ningə in kɨ kar'ne ba par ə a re non'a'tɨ kadɨ gos'o†."»
9 Go'tɨ gogi, Su aw kɨ Jeju Jerujalem'tɨ, aw si'ə jam dɔ Kəy'tɨ lə Luwə taa. Lokɨ aw si'ə
taa, ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osɨ adɨ m'oo,
10 tadɔ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: "Luwə a adɨ ndu'ne malayka'gɨ lə'ne kadɨ
to indəi kum'de go'i'tɨ."
11 Ɓay taa, a lai'nu dala ji'de'tɨ, kadɨ nja'i tugə mbal el‡.»
12 Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: A mbɔjɨ Burəɓe Luwə lə'i
oo el§.»
13 Lokɨ Su tigə kɨ nyanan'gɨ kɨ kadɨ n'nan'n Jeju ningə, ɔr rɔ'ne gogɨ sanyi rɔ'a'tɨ. Ɔr
rɔ'ne nginə'n dɔkagilo kɨ rangɨ.

De'gɨ kɨ Najareti'tɨ mbeti tai nyando lə Jeju
(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

14 Lo kin'tɨ, Jeju təl re Galile. Re kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ Ndil Luwə'tɨ. Tɔ Jeju ɓar kɨ dɔ lo'gɨ kɨ
non pətɨ.
15 Ndo nya me kəykawnan'tɨ lə *Juwipɨ'gɨ. De'gɨ pətɨ uləi tɔjɨ dɔ'a'tɨ.

De'gɨ kɨ Najareti'tɨ mbəti taai nyando lə Jeju
(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

16 Jeju aw Najareti'tɨ, kɨ in ɓe kɨ tɔgɨ'tɨ. Tokɨ isɨ ra'n kete kete, lokɨ ndɔ kɔrkon asɨ
ningə, Jeju aw kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. Jeju ində taa kadɨ n'tudə makitu.
17 Lokɨ ində taa, adi'ə makitu lə njekeltakita Luwə'tɨ Ejay kɨ koi. Jeju rirə makitu kakin
ningə, ingə ta kɨ ndangi eyina:
18 «Ndil Burəɓe in dɔ'm'tɨ,
Burəɓe mbəti'm kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ njendo'gɨ.
Burəɓe ulə'm kadɨ m'el dangay'gɨ ta te'de kəy dangay'tɨ,
Kadɨ m'el njekumtɔ'gɨ tokɨ, kum'de a oo lo.
Kadɨ m'taa nje kɨ de'gɨ isɨ indəi kum'de ndoo m'ilə'de taa.
19 Kadɨ m'iləmbər ɓal memajɨ lə Burəɓe kin.»
20 Go'tɨ, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adɨ njekulə, ə isɨ nanga kadɨ elta. De'gɨ pətɨ
kɨ me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ ɓuki kum'de kɨ dɔ'a'tɨ.
21 Lo kin'tɨ, Jeju el'de ene: «Ta kɨ oyi kin, tɔlta'ne dɔ'se'tɨ ɓone.»

---

* **4:4 4.4** Ndukun kɨ nja joo 8.3 † **4:8 4.8** Ndu 6.13 ‡ **4:11 4.11** Pag 91.11-12 § **4:12 4.12** Ndu 6.16

22 De’gɨ pətɨ manyinajɨ lə Jeju, taa mbər memajɨ kɨ te ta’a’tɨ ətɨ’de ɓol kɨ dum tɔ adɨ elinan eyina: «M’a in ngonn lə Jisepɨ rɔ’je’tɨ ne el wa?»
23 Be ə Jeju el’de ene: «M’gər kadɨ a eli’m’in kujita kɨ ene: “In njera de’gɨ monyi, ajɨ rɔ’i inɓe,” kin. A eli’m’in eyina: “J’oo poy nya’gɨ pətɨ kɨ in ra Kapernayim’tɨ kin, ə in ra ɓe kojɨ’tɨ ne be tɔ adɨ j’oo.”»
24 Jeju təl el’de ɓay ene: «Tokɨ rɔta’tɨ adɨ m’el’se, njekeltakita Luwə’tɨ, kɨ ɓekoj’o uwə rɔ’ne’tɨ majɨ goto.
25 Kɨ rɔta’tɨ, dɔkagilo’tɨ lə njekeltakita Luwə’tɨ Eli, njengawkoy’gɨ in ngayn Isirayel’tɨ. Nan lokɨ ndi ədɨ dɔnangɨ’tɨ el ɓal mutə kɨ nanyi mehen, ə ɓo on kɨ dɔnangɨ pətɨ*,
26 de kare dann’de’tɨ kɨ Luwə ulə Eli rɔ’a’tɨ goto. In njengawkoy kɨ Sarepta’tɨ, dɔnangɨ kɨ Sidon’tɨ yo ə Luwə ulə Eli kɨ rɔ’a’tɨ†.
27 Njebanjɨ’gɨ kaa in ngayn Isirayel’tɨ dɔkagilo’tɨ lə Elije tɔ, nan in kɨ kare kɨ kadɨ Luwə ɔr banjɨ rɔ’a’tɨ ar njay goto. In Naman kɨ Siri’tɨ yo ə Luwə ɔr banjɨ rɔ’a’tɨ‡.»
28 Lokɨ de’gɨ kɨ sii me kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ oyi ta kin, wongɨ tɔl’de pətɨ.
29 Lo kin’tɨ, indəi taa tuwəi Jeju me ɓebo’tɨ kɔ, ningə ai si’ə jam dɔ mbal’tɨ kɨ indəi ɓebo’tɨ. Rai’tɨ si’ə kadɨ n’suri’ə n’ilə̈i’ə n’tɔli’ə kɔ.
30 Nan Jeju ur dann’de’tɨ aw.

Dingəm kɨ ndil kɨ majel ra’a
(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

31 Jeju aw Kapernayim’tɨ, kɨ in ɓebo kɨ dɔnangɨ Galile’tɨ. Jeju ndo nya de’gɨ ndɔ kɔrkon’tɨ.
32 Nyando li’ə ətɨ de’gɨ ɓol kɨ dum. Ətɨ’de ɓol kɨ dum tadɔ elta kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ Luwə’tɨ.
33 Ningə, de madɨ kare kɨ ndil kɨ majel ra’a, isɨ me kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ non, non kɨ ndu’ne kibo ene:
34 «Jeju kɨ Najaretɨ, ri ə ge rɔ’je’tɨ wa? Re kadɨ tujɨ’je wa? M’gər’i majɨ: in kɨ Kar njay lə Luwə.»
35 Jeju ndangɨ ndil kɨ majel kɨ tɔgɨ’ne ene: «Utɨ ta’i, ə te kɔ rɔ dingəm’tɨ kin.» Lo kin’tɨ, ndil kɨ majel bi dingəm ilə dann’de’tɨ, ningə te rɔ’a’tɨ um ad’a kon madɨ kare el.
36 Nya kin ətɨ de’gɨ pətɨ ɓol, adɨ dəji nan ta dann’de’tɨ eyina: «Ta kin in ta kɨ bann ə ətɨ ɓol be wa? De kam aw kɨ tɔgɨ konɓe dɔ ndil’gɨ’tɨ kɨ majel, ndangɨ’de kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ Luwə’tɨ adɨ tei kɔ!»
37 In be ə, tɔjɨ lə Jeju sanan kɨ dɔnangɨ kɨ non pətɨ.

Jeju adɨ lapiya njemonyi’gɨ ngayn
(Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

38 Lokɨ Jeju in kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ, aw me kəy’tɨ lə Simon. Məm Simon kɨ dene, rɔ’a tingə ngayn. Be ə, dəji Jeju kadɨ ra nya madɨ tadɔ li’ə.
39 Jeju rugɨ rɔ’ne dɔ’a’tɨ, ndangɨ rɔ kɨ tingə ngayn kakin adɨ yokiro. Kalangɨ ba go’tɨ, məm Simon ində taa ra nyakusɔ adɨ’de.
40 Lo sɔl’ɔ, go kurkadɨ’tɨ, de’gɨ pətɨ kɨ awi kɨ de’gɨ kɨ monyi’gɨ kɨ dangɨ dangɨ rai’de, rei se’de rɔ Jeju’tɨ. Jeju ində ji’ne dɔ’de’tɨ kare kare pətɨ adɨ ingəi lapiya.
41 Ndil’gɨ kɨ majel kaa tei rɔ de’gɨ’tɨ ngayn kɨ non ta’de’tɨ eyina: «In Ngonn lə Luwə!» Nan Jeju ndangɨ’de kɨ tɔgɨ kɨ ngan ngayn, adɨ’de tarow kadɨ eli ta’a el, tadɔ gəri’ə ɓətɨ kadɨ in Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət’ə.

Jeju iləmbər Poyta kɨ majɨ me kəykawnan’gɨ’tɨ
(Mrk 1.35-39)

42 Lokɨ lo ti, Jeju te me ɓebo’tɨ aw dilə̈lo’tɨ. Bulə de’gɨ ngayn sangi’ə, awi ingəi’ə. Lokɨ ingəi’ə, ndigɨ kadɨ n’uwəi’ə nanga rɔ’de’tɨ kadɨ to aw lo el.
43 Nan Jeju el’de ene: «Majɨ kadɨ m’iləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə ndəgɨ ɓebo’gɨ’tɨ tɔ, tadɔ in ta kin ə Luwə ulə’m.»
44 In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ dɔnangɨ Galile’tɨ.

5

De’gɨ kɨ dɔkete kɨ Jeju ɓar’de
(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

1 Ndɔ kare, lokɨ Jeju in sanyi el kɨ kadɨ babo’tɨ kɨ Genejaretɨ’tɨ. Bulə de’gɨ uwəi nan: a gugi gidə kadɨ n’oyi ta lə Luwə.
2 Lo kin’tɨ, Jeju oo to’gɨ joo kɨ sii ngangɨ ba’tɨ. In to’gɨ kɨ mbaw’gɨ kɨ me’tɨ indəi’de ə ai to togi bandɨ’gɨ lə’de.

---

* **4:25 4.25** 1 Ngar’gɨ 17.1 † **4:26 4.26** 1 Ngar’gɨ 17.8-16 ‡ **4:27 4.27** 2 Ngar’gɨ 5.1-14

3 Jeju ala me toʼtɨ kɨ kare kɨ in yan Simon, ningə el Simon adʼa inyə ngangɨ ɓa ə aw kɨ
dana nden. Goʼtɨ, Jeju isɨ nanga me toʼtɨ ndo nya bulə deʼgɨ.
4 Lokɨ elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw kɨ dana loʼtɨ kɨ mann urʼtɨ, ə iləi bandɨʼgɨ
ləʼse uwəi kanjɨʼgɨ»
5 Simon təl elʼə ene: «Burəɓe, jʼilə bandɨ kondɔʼtɨ bitɨ lo ti, nan kanjɨ kare kaa jʼingə
el. Nan tokɨ in in ə dəjɨʼm, mʼa mʼilə bandɨ tokɨ elʼm.»
6 Lokɨ iləi bandɨʼgɨləʼde, ɔyi kanjɨ kɔy kɨ əti ɓol, adɨ bandɨʼgɨləʼde kaa ge gangɨ.
7 Lo kinʼtɨ, dəji madɨʼdeʼgɨ kɨ in me toʼtɨ kɨ nungɨ kadɨ rei rai seʼde. Madɨʼdeʼgɨ rei, adɨ
ɔyi kanjɨ kakin rosɨ toʼgɨ kɨ joo. Kanjɨ rosɨ toʼgɨ adɨ toʼgɨ ai to nduyi mann.
8 Lokɨ Simon Piyər oo nya kin, osɨ, ɔsɨ məkəsiʼne nanga non Jejuʼtɨ elʼə ene: «Burəɓe,
ɔsɨ rɔʼi ngərəngɨ rɔʼmʼtɨ, tadɔ mʼin njeramajel.»
9 Simon kɨ madʼaʼgɨ kɨ in siʼə, ɓol raʼde ɔjɨ go kanjɨ kɨ ɔyi me bandɨʼtɨ əti ɓol ngayn.
10 Jakɨ kɨ Jan kɨ ngann lə Jebede kɨ in madɨ nan kɨ Simon kaa ɓol raʼde tɔ. Jeju el Simon
ene: «Adɨ ɓol rai el, kaw kɨ kete non, in deʼgɨ nga ə a sangɨʼde.»
11 Lo kinʼtɨ, təli rei kɨ toʼgɨ ngangɨ baʼtɨ, ningə inyəi nyaʼgɨ pətɨ ə uni go Jeju.

Jeju adɨ lapiya njebanjɨ kare
(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

12 Ndɔ kɨ rangɨ, Jeju in me ɓebɔʼtɨ kare, ningə dingəm kare kɨ banjɨ rosɨ rɔʼa te non
re. Lokɨ oo Jeju ningə, osɨ kɨ takumʼne nanga nonʼaʼtɨ, non kɨ dɔʼaʼtɨ ene: «Burəɓe re in
ndigɨ ə a adɨ banjɨləʼm ur, kadɨ rɔʼm ar njay.»
13 Jeju ulə jiʼne ɔdɨʼnʼə ningə elʼə ene: «Mʼndigɨ ə, kadɨ banjɨ ləʼi ur adɨ rɔʼi ar njay.»
Ningə tananʼtɨ non par ə banjɨ ur adɨ rɔʼa ar njay.
14 Goʼtɨ, Jeju adʼa ndʼne ene: «Ononyi kadɨ eltaʼa de madɨ ə aw ɔjɨ rɔʼi njekujənyamosɨ
kadikare, ningə adɨ kadikare kujənyamosɨ kar rɔ tokɨ ndukun lə Mojɨ dəjɨʼn. Ra be kadɨ
gəri tokɨ ɓanjɨ ləʼi ur adɨ ingə lapiya.»*
15 Tɔɓar lə Jeju sanan kɨ lo lo adɨ deʼgɨ rei kadɨ nʼoyi ta liʼə ge kadɨ ajɨʼnʼde dɔ
monyiʼgɨʼtɨ ləʼde ge.
16 Nan Jeju ɔr rɔʼne aw loʼgɨʼtɨ kɨ to dilə tadɔ kelta kɨ Luwə.

Jeju adɨ lapiya njerɔkoy njururu
(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

17 Ndɔ kare Jeju isɨ ndo nya deʼgɨ ningə, *Parisɨʼgɨ kɨ njendo ndukunʼgɨ lə Luwə sii
dann deʼgɨʼtɨ non tɔ. Deʼgɨ in kɨ ngann ɓeʼgɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ Galileʼtɨ, kɨ dɔnangɨ Jude, kɨ
ɓebo Jerujalem. Burəɓe ɔjɨ tɔgɨʼne me kajɨ nje monyiʼgɨʼtɨ.
18 Lo kinʼtɨ, deʼgɨ madɨ oti de kare kɨ rɔʼa oy njururu me nya kotɨ njemonyiʼgɨʼtɨ rei
siʼə rɔ Jejuʼtɨ. Sangi row kadɨ nʼawi siʼə kəy nʼiləiʼə non Jejuʼtɨ.
19 Nan gəri row kɨ kadɨ awi siʼə el, tadɔ deʼgɨ in ngayn. Be ə, alai taa, rai bolo dɔ kəyʼtɨ
ningə, tuyi njemonyi kɨ nya kotɨ njemonyiʼgɨ kɨ kulə, iləiʼə dann bulə deʼgɨʼtɨ non Jejuʼtɨ.
20 Lokɨ Jeju oo kunme ləʼde ningə, el dingəm ene: «Majelʼgɨ ləʼi in kɨ kʼinyə go kɔ.»
21 Njendo ndukunʼgɨ lə Luwə kɨ Parisɨʼgɨ iləi rɔʼde mərita ningə eli eyina: «Deʼə kam
in nan ə elta kɨ mal dɔ Luwəʼtɨ be wa? Luwə kɨ karʼne ba par ə asɨ kʼinyə go majelʼgɨ
lə deʼgɨ kɔ. De kɨ rangɨ goto.»
22 Jeju gər mərtaʼgɨ ləʼde kɨ meʼdeʼtɨ adɨ elʼde ene: «Tadɔ ri ə isɨ mərita kɨ be kin
meʼseʼtɨ wa?
23 Nya kɨ ra ə ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: “Majelʼgɨ ləʼi in kɨ kʼinyə go kɔ” ə
ngan ngayn el eke kelʼə kene “Ində taa ə njiyə ə ngan ngayn el wa?”
24 Re in be ə, mʼa mʼɔjɨʼse kadɨ in gəri tokɨ mʼin Ngonn De, mʼaw kɨ tɔgɨ dɔnangɨʼtɨ ne,
kadɨ mʼinyəʼn go majelʼgɨ lə deʼgɨ kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene: «Ində taa,
un tuwə ləʼi, ə aw ɓe.»
25 Tananʼtɨ non, dingəm kakin ində taa takum deʼgɨʼtɨ pətɨ, un tirə kɨ kete toʼtɨ, ə te
aw ɓe kɨ kulə tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ taʼneʼtɨ.
26 Deʼgɨ pətɨ, nya kin ətiʼde ɓol adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ. Ɓol rosɨ meʼde adɨ eli eyina:
«Jʼoo nya kɨ mbah ɓone.»

Jeju ɓar Lebi
(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

27 Goʼtɨ Jeju te ningə nyɨ oo de kare kɨ njetalambo kadɨ nje konɓeʼgɨ kɨ ɓariʼə Lebi isɨ
me kəy taa lamboʼtɨ. Lokɨ oo Lebi ningə elʼə ene: «Un goʼm.»
28 Ningə Lebi inyə nyaʼgɨ pətɨ ə ində taa un go Jeju.

---

* **5:14 5.14** Kɨ go jibəl raʼaʼtɨ lə Juwipiʼgɨ, njebanjɨ in de kɨ deʼgɨ oyiʼə kadɨ ar njay el, adɨ asɨ kadɨ aw lo nyaraʼgɨʼtɨ kɨ ɓar tɔ Luwə el.

29 Goʼtɨ, Lebi ra nyakusɔ kibo ngayn me kəyʼtɨləʼne ɓarɨʼn Jeju. Lo nyakusɔʼtɨ kin,
njetalamboʼgɨ kɨ ndəgɨ deʼgɨ kɨ rangɨ in seʼde nanʼtɨ non.
30 Parisɨʼgɨ kɨ njendo ndukunʼgɨləʼde ɓarita, eli njendoʼgɨ liʼə eyina: «Ra bann ə isɨ
sɔi nya ge anyinan nya ge kɨ njetalamboʼgɨ kɨ ndəgɨ njeramajelʼgɨ wa?»
31 Jeju un ta elʼde ene: «In deʼgɨ kɨ njemonyiʼgɨ ə a sangi de kɨ njera de monyi, um in
nje rɔ nganʼgɨ ə a sangi de kɨ njera de monyi el.
32 Ningə, mʼre tadɔ ɓar deʼgɨ kɨ dana el, nan mʼre tadɔ ɓar deʼgɨ kɨ njeramajelʼgɨ yo
kadɨ inyəi gorow njiyəʼde kɨ majel.»

Nyando lə Jeju aw nanʼtɨ kɨ kɔkɨ nyando lə Parisɨʼgɨ el
(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

33 Nje kɨ madɨʼgɨ eli Jeju eyina: «Taa taa, njendoʼgɨ lə Jan Batisɨ in kɨ njendoʼgɨ lə
Parisɨʼgɨ isɨ ɔgɨ rɔʼde nyakusɔ taa isɨ elita kɨ Luwə tɔ, ə nje kɨ yanʼiʼgɨ isɨ sɔi nya ge,
anyinan mann ge.»
34 Ə Jeju elʼde ene: «Ke deʼgɨ kɨ ɓariʼde lo nyakusɔ tananʼtɨ a ɔgɨ rɔʼde nyakusɔ kɨ
mann kanyi wa? Dɔkagilo kɨ nje taa dene isɨʼn seʼde nanʼtɨ kin, asi kɔgɨ rɔʼde nyakusɔ
el.»
35 Ndɔʼgɨ a re non kadɨ a uniʼə taʼdeʼtɨ ningə to, a ɔgɨ rɔʼde nyakusɔ.

Nyando lə Jeju aw nanʼtɨ kɨ kɔkɨ nyando lə Parisɨʼgɨ el
(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

36 Jeju elʼde kujita kare ene: «De a gangɨ ta ku kɨ sigɨ kadɨ ilə'n kum in kɨ kɔkɔ el. Re
in be ə, ku kɨ sigɨ in kɨ gangɨ kɔ, ningə ta ku kɨ sigɨ kakin uwəi nan kɨ kɨ kɔkɔ el ɓay tɔ,
adɨ joo pətɨ təl nya kɨ tujɨ.
37 Taa de a un yiwi kandɨ nju kɨ in el ɓay utɨ me mbu ndarʼgɨʼtɨ kɨ kɔkɔ el. Re in be
ningə, lokɨ yiwi a in ningə mbu ndarʼgɨ a nduwi, kadɨ yiwi lo kɔ. Ningə mbu ndarʼgɨ təli
nya kɨ tujɨ kɔ.
38 Be ə, re yiwi kandɨ nju in el ɓay ningə, majɨ kadɨ mbu ndarʼgɨ in kɨ sigɨ taa.
39 Lokɨ de anyi yiwi kandɨ nju kɨ in mayinu ningə, a ge in kɨ in ngɔsine ɓay el nga.
Tadɔ deʼgɨ eli eyina: "Yiwi kɨ in mayinu ə majɨ".»

6

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kɔrkonʼtɨ
(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

1 Ndɔ kare Jeju ra dər me ndɔɔ gemeʼgɨʼtɨ. In ndɔ kɔrkon lə Juwipɨʼgɨ. Ningə, njendoʼgɨ
liʼə kɨ in siʼə, gangi dɔ koʼgɨ jiʼdeʼtɨ təmi sɔi.
2 Parisɨʼgɨ madɨ eliʼde eyina: «Ra bann ə rai nya kɨ kadɨ de ra ndɔ kɔrkonʼtɨ el be
wa*?»
3 Jeju elʼde ene: «Ingɨ tudəi nya kɨ ngar Dabidɨ ra lokɨ ɓo raʼa kɨ deʼgɨ kɨ goʼəʼtɨ kin
adɨ gəri majɨ.
4 Dabidɨ ur me *Kəyku'tɨ lə Luwə, un mapa kɨ deʼgɨ adi Luwə kadikareʼtɨ sɔ†, ningə
təl'n adɨ deʼgɨ kɨ goʼəʼtɨ sɔi tɔ. Sɔi mapa kɨ in nya kɨ majɨ kadɨ njekujənyamosɨ kadikareʼgɨ
par ə sɔi‡.»
5 Jeju təl elʼde ɓay ene: «Ngonn de in ɓe nje ndɔ kɔrkon.»

Jeju adɨ lapiya dingəm kɨ jiʼə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

6 *Ndɔ kɔrkon kɨ rangɨ, Jeju aw kəykawnanʼtɨ lə Juwipɨʼgɨ, ndo nya deʼgɨ. Ningə
dingəm kare kɨ jiʼə oy njururu in me kəykawnanʼtɨ non.
7 Njendo ndukunʼgɨ kɨ Parisɨʼgɨ sii keke isɨ indəi kumʼde kadɨ nʼoyi ke Jeju a adɨ dingəm
kin lapiya ndɔ kɔrkonʼtɨ lə Juwipɨʼgɨ wa? In ta bolo kɨ isɨ sangi kadɨləʼi ta dɔʼaʼtɨ.
8 Nan Jeju gər mərtaʼgɨ ləʼde, adɨ el dingəm kɨ jiʼə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra
dana ne be takum deʼgɨʼtɨ pətɨ.» Dingəm ində ra taa.
9 Ningə Jeju təl dəjɨ ndəgɨ deʼgɨ ene: «Ri ə in gorowʼəʼtɨ kadɨ de ra ndɔ kɔrkonʼtɨ wa?
Kadɨ de ra majɨ eke kadɨ ra majel? Kadɨ de nagɨ madɨʼne ta yoʼtɨ eke kadɨ inyə adɨ tujɨ
kɔ wa?»
10 Jeju ində kumʼne gonʼnʼde ba pətɨ, ningə el dingəm kakin ene: «Surə jiʼi». Dingəm
surə jiʼne, ningə jiʼə təl to majɨ kare.
11 Wongɨ tɔl njendo ndukunʼgɨ kɨ Parisɨʼgɨ, adɨ elinan ta dannʼdeʼtɨ dɔ nyaʼtɨ kɨ kadɨ
nʼrai kɨ Jeju.

---

* **6:2 6.2** Tekitaga 34.21 † **6:4 6.4** 1 Samiyel 21.2-7 ‡ **6:4 6.4** Lebitiki 24.9

Jeju mbətɨ njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

12 Me ndɔ'a'gɨ'tɨ kin, Jeju aw dɔ mbal'tɨ tadɔ kelta kɨ Luwə. Elta kɨ Luwə kondɔ'tɨ bitɨ
lo ti.
13 Lokɨ lo ti, Jeju ɓar njendo'gɨ lə'ne. Ningə mbunə njendo'gɨ'tɨ kin ə, mbətɨ'de dɔgɨ
gidə in joo, ɓar'de njekawkulə'gɨ.
14 Adɨ in Simon, kɨ ində tɔ'a nan Piyər, kɨ ngonnkon'a Andire, kɨ Jakɨ, kɨ Jan, kɨ Pilipɨ,
kɨ Batilemi,
15 kɨ Matiye, kɨ Tomasɨ, kɨ Jakɨ, kɨ ngonn lə Alpe, kɨ Simon kɨ ɓari'ə nje rɔ tadɔ kingə
dɔ lə ɓe lə'ne,
16 kɨ Judɨ kɨ ngonn lə Jakɨ, taa Judasɨ Isikariyotɨ, kɨ njekundɔ Jeju tɔ.

Jeju ajɨ njemonyi'gɨ dann bulə de'gɨ'tɨ
(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

17 Jeju in kɨ njendo'gɨ dɔ mbal'tɨ re te lo'tɨ kɨ gidə asɨ nan majɨ ningə, ingə bulə de'gɨ
njendo'gɨ lə'ne, kɨ bulə de'gɨ ngayn kɨ in dɔnangɨ Jude'tɨ ge, nje k'in ɓebo Jerujalem'tɨ
ge, nje k'in ɓebo'gɨ'tɨ kɨ kadɨ ba'tɨ kɨ Tir ge, kɨ Sidon ge. Rei tadɔ koo ta lə Jeju ge kadɨ
ajɨ'de dɔ monyi'gɨ'tɨ lə'de ge.
18 Nje kɨ ndil'gɨ kɨ majel yəti hangal'de ingəi lapiya tɔ.
19 Ningə bulə de'gɨ pətɨ sangi kadɨ n'ɔdi rɔ'a, tadɔ tɔgɨ madɨ isɨ te rɔ'a'tɨ adɨ'de lapiya.

Majikur kɨ kumtondoo
(Mat 5.1-12)

20 Jeju un kum'ne oo'n njendo'gɨ lə'ne ningə el'de ene:
Majikur in lə njendo'gɨ, tadɔ Konɓe lə Luwə in yan'se.
21 Ingɨ kɨ ɓo isɨ ra'se ɓone, in nje majikur, tadɔ lo ti ə a ndanni.
Ingɨ kɨ sii nonyi ɓone, in nje majikur, tadɔ lo ti ə a kogi.
22 Majikur in lə'se lokɨ de'gɨ isɨ mbətɨ'se, de'gɨ isɨ tuwəi'se, de'gɨ isɨ taji'se, de'gɨ isɨ eli
ta'gɨ kɨ majel dɔ'se'tɨ, tadɔ lə'm m'in *Ngonn de.
23 Ndɔ kɨ nya'gɨ kin tei dɔ'se'tɨ ə, majɨ kadɨ rai rɔnel, turi jagira, tadɔ nyakugə goji'se in
ngayn dɔran'tɨ. Tadɔ in ɓe ə kaw'de'gɨ adi kon njekeltakita Luwə'tɨ kete.
24 Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tadɔ ingəi nya sɔlme lə'se
nga.
25 Ingɨ kɨ ɓone ndanni, in nje kumtondoo, tadɔ lo ti ə ɓo a ra'se.
Ingɨ kɨ ɓone isɨ kogi, in nje kumtondoo, tadɔ lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.
26 Ingɨ kɨ de'gɨ isɨ elita kɨ majɨ majɨ dɔ'se'tɨ, in nje kumtondoo, tadɔ in ɓe ə kaw'de'gɨ rai
kɨ nje ɓar rɔ'de njekeltakita Luwə'tɨ nan ingɨ el.

Ndigɨ njeban'gɨ
(Mat 5.39-47)

27 Ningə ingɨ kɨ isɨ oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadɨ in ndigɨ njeban'gɨ lə'se, rai majɨ
kɨ nje kɨ isɨ ɔsi'se ta.
28 Njangɨ dɔ nje kɨ isɨ manni'se, ə elita kɨ Luwə tadɔ nje kɨ isɨ eli ta'gɨ kɨ majel dɔ'se'tɨ.
29 Re de ində dow kɔt'i kɨ kare ə, yətɨ dowə kɨ rangɨ ad'a ɓay. Re de taa ku kɨ ngal lə'i
ə, ad'a in kɨ gɔjɨ dɔ'tɨ.
30 De kɨ ra kɨ dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el tɔ.
31 Nya'gɨ kɨ in ndigɨ kadɨ de'gɨ rai adi'se kin ə, rai kah'a'tɨ inɓe kin adi'de tɔ.
32 Kin ə in ndigi nje kɨ ndigi'se tɔ par ə, oyo ri ə kadɨ de ra'se wa? De a ra'se oyo el,
tadɔ njeramajel'gɨ kaa ndigi nje kɨ ndigi'de tɔ.
33 Kin ə rai majɨ kɨ nje kɨ rai'se majɨ par ningə, oyo ri ə kadɨ to de ra'se wa? De a ra'se
oyo el, tadɔ njeramajel'gɨ kaa rai tokɨ rai kin be tɔ.
34 Kin ə adi nje kɨ gəri majɨ kadɨ a ugəi'se ɓang'a par gogɨ ə tunəi'se nya ningə, oyo
ri ə kadɨ de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tadɔ njeramajel'gɨ kaa, adi nje kɨ gəri majɨ kadɨ
a ugəi'de kɔr nya lə'de gogɨ par ə tunəi'de nya tɔ.
35 Nan ingɨ, majɨ kadɨ in ndigɨ njeban'gɨ lə'se, rai majɨ kɨ non par, ə adɨ de'gɨ tunəi'se
nya nan kanjɨ kadɨ indəi me'se dɔ kingə'tɨ gogɨ el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa
a in ngann lə Njekisɨ dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ tɔ. Tadɔ in njera majɨ kɨ de'gɨ kɨ gəri ra oyo el kɨ
de'gɨ kɨ nje me majel.
36 Majɨ kadɨ in njera majɨ kɨ ngayn tokɨ Baw'se Luwə in njera majɨ kɨ ngayn kin be tɔ.

Gangi ta dɔ de'gɨ'tɨ el
(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

37 Gangi ta dɔ de'tɨ el, ningə Luwə a gangɨ ta dɔ'se'tɨ el tɔ. Uwəi de kɨ ta el, ningə
Luwə a uwə'se kɨ ta el tɔ. Inyəi go majel lə'de kɔ, ningə Luwə a inyə go majel lə'se kɔ
tɔ.
38 Adi, ə Luwə a adɨ'se tɔ. Luwə a ɓukɨ ɓɔl ku'tɨ lə'se kadɨ rosɨ majɨ: a yəkɨ, mbisə jigɨ
jigɨ, ɓuki kadɨ rosɨ re puu kɔ. Tadɔ nya kɨ mbɔjɨ'n adi de'gɨ kin ə Luwə a mbɔjɨ'n adɨ'se
tɔ.
39 Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'tɨ ɓay ene: «Njekumtɔ a ndɔr njekumtɔ
madɨ'ne bann wa? A ndər'ɔ el, tadɔ re ndər'ɔ ə a osi joo pətɨ me ɓe'tɨ.
40 Njendo in dɔ ɓe'ne'tɨ el, re in njendo kɨ ɓe'ə ndo'ə nya berere berere majɨ ningə, a
to to ɓe'ne be.
41 «Ra bann be ə, oo bunə mu kɨ to kum ngonnkon'i'tɨ yo, ə oo kagɨ kɨ boi kɨ to yan'i'tɨ
inɓe kin el wa?
42 Nan in, oo kagɨ kɨ boi kɨ to kum'i'tɨ kin el par ə, kɨ gorow kɨ bann ə a asɨ kadɨ
el ngonnkon'i ene: "Ngonnkon'm, adɨ m'un bunə mu kɨ to kum'i'tɨ kin" wa? In
njekədikum de'gɨ, un kagɨ kɨ boi kɨ kum'i'tɨ kin ningə to, a oo lo ar njay kadɨ un'n
bunə mu kɨ kum ngonnkon'i'tɨ.

Kagɨ kɨ kanda
(Mat 12.33-37, 7.16-21)

43 «Kagɨ kɨ majɨ kɨ kadɨ a andɨ kandɨ kɨ majel goto, taa kagɨ kɨ majel kɨ kadɨ a andɨ
kandɨ kɨ majɨ kaa goto tɔ.
44 In kɨ kandɨ kagɨ kɨ sɔw dɔ kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a ujə kandɨ mbay dɔ konn
par'tɨ el, taa de a ujə kandɨ kom kagɨ dɔ dole'tɨ el tɔ.
45 De kɨ majɨ, ingə kulə ra'ne kɨ majɨ me nyara kɨ majɨ'tɨ kɨ to me'ə'tɨ. Ningə de kɨ
majel, ingə kulə ra'ne kɨ majel me nyara kɨ majel'tɨ kɨ to me'ə'tɨ tɔ. Tadɔ ta'gɨ kɨ te ta
de'tɨ in nya'gɨ kɨ rosi ngarme'ə.

Təl rɔ go ndu'tɨ
(Mat 7.24-27)

46 «Ra bann ə ɓari'm'in "Burəɓe, Burəɓe" ə rai nya kɨ m'el'se el wa?
47 De kɨ ra kɨ re rɔ'm'tɨ, oo ta lə'm, ə təl rɔ'ne go'tɨ ningə, in de kɨ to to de kɨ m'a
m'el'se ta li'ə kam be.
48 To to de kɨ njera kəy, kɨ ur ɓe dɔ gadi'tɨ adɨ ow majɨ, ɓay taa, ində ginn kəy'tɨ kin
be. Lokɨ mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asɨ kadɨ tɔ kəy kakin el, tadɔ
ində adɨ ngan majɨ.
49 Nan de kɨ oo ta lə'm, ə təl rɔ'ne go'tɨ el, to to de kɨ ində kəy lə'ne dɔnangɨ'tɨ taa ne
kare, kɨ kanjɨ kur ɓe kində ginn'ə'tɨ be. Lokɨ mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba
ɓay par ə kəy budɨ nanga mur mur kɔ.»

7

Jeju ajɨ ngonn njekulə lə kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ kɨ ɓu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)

1 Lokɨ Jeju el ta'gɨ kin pətɨ bulə de'gɨ ningə, ɔtɨ aw Kapernayim'tɨ.
2 Me ɓe'tɨ kin, kibo dɔ njerɔ'gɨ'tɨ kɨ ɓu aw kɨ njekulə lə'ne kare kɨ in monyi, to ta
koy'tɨ. Ningə in ngonn njekulə kɨ ɓe'ə ge ta li'ə ngayn.
3 Be ə, lokɨ kibo lə njerɔ'gɨ kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatɔgɨ'gɨ madɨ, kɨ in ngatɔgɨ,
lə Juwipɨ'gɨ, adɨ'de awi ingəi Jeju kadɨ dəji'ə adɨ re se'de ajɨ ngonn njekulə lə'ne kin.
4 Lokɨ rei ingəi Jeju ningə, nonyi dɔ'a'tɨ kɨ nja nan'tɨ nan'tɨ eyina: «Dingəm kin, in de
kɨ asɨ kadɨ in ra si'ə me nya dəji'tɨ li'ə kin,
5 tadɔ ndigɨ'je j'in Juwipɨ'gɨ ngayn, taa in tɔ ə ra kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ adɨ'je.»
6 Ə Jeju ɔtɨ aw se'de. Awi, lokɨ indəi dɔ kəy ndəkba ningə, kibo lə njerɔ'gɨ kakin ulə
madɨ'ne'gɨ madɨ adɨ awi eli Jeju eyina: «Burəɓe, in ndɔjɨ rɔ'i el. M'in m'asɨ kadɨ ur me
kəy'tɨ lə'm el.
7 In tadɔ kin ə, m'inɓe m'oo rɔ'm kadɨ m'asɨ kaw rɔ'i'tɨ el. Nga ningə, m'dəj'i kadɨ
elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya.
8 M'el be tadɔ, m'in kɨ dɔ'm m'in ginn tɔgɨ'tɨ lə nje kɨ dɔ'm'tɨ, ningə m'aw kɨ njerɔ'gɨ
ginn tɔgɨ'tɨ lə'm tɔ. Adɨ re m'el kɨ kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el kɨ nungɨ m'ene:
"Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya'a
kakin tɔ.»
9 Lokɨ Jeju oo ta'gɨ kin ningə, pitɨ kibo lə njerɔ'gɨ kakin, ningə təl kum'ne kɨ dɔ
bulə de'gɨ'tɨ kɨ a njiyəi go'ə'tɨ, el'de ene: «Adɨ m'el'se, ko kunme kɨ be kin, dɔnangɨ
kɨ Isirayel'tɨ inɓe kaa, m'ingə el ɓay.»

10 Lokɨ njekawkulə'gɨ eyina n'təli ɓe ningə nyɨ ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adɨ isɨ kare.

Jeju adɨ ngonn kɨ basa kɨ Nayim tɔsɨ ndəl

11 Jeju ɔtɨ non aw ɓebo'tɨ kɨ tɔ'a nan Nayim. *Njendo'gɨ li'ə kɨ bulə de'gɨ ngayn uni go'ə ai si'ə.
12 Lokɨ rei tei ndəkba kɨ tarow kɨ ur kɨ me ɓe'tɨ kakin ningə, de'gɨ isɨ ai kɨ de kɨ oy kadɨ duwi'ə. De kɨ oy kakin in ngonn lə dene kɨ njengawkoy kare be. In ngonn'o kɨ dingəm kɨ kareba be, adɨ bulə de'gɨ ngayn kɨ me ɓe'tɨ, isɨ dani dene kakin lo duw ngonn'o'tɨ.
13 Lokɨ Jeju oo dene kakin ningə, to rɔ'a ngayn adɨ oo kumtondoo li'ə, adɨ el ene: «Non el.»
14 Jeju aw kadɨ kəsɨ ninn'tɨ, ulə ji'ne ɔdɨ'n. Njekotɨ ninn'gɨ rai nangɨ, ningə Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadɨ ində taa!»
15 Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'tɨ.
16 De'gɨ pətɨ, nya'gɨ kin ətɨ'de ɓol, adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ eyina: «Njekeltakita Luwə'tɨ kare kibo te dann'je'tɨ ne: Luwə re ra kɨ de'gɨ lə'ne.»
17 Nya kɨ ra nya kin, poy'o asɨ dɔnangɨ kɨ Jude pətɨ kɨ ngann ɓe'gɨ kɨ gugi dɔ'a.

Jan Batisɨ dəjɨ ta kɨ dɔ Jeju'tɨ
(Mat 11.2-6)

18 Njendo'gɨ lə Jan ɔri'ə poy nya kɨ ra nya kin adi'ə oo, ə Jan ɓar njendo'gɨ lə'ne joo,
19 ulə'de rɔ Burəɓe'tɨ adɨ dəji'ə eyina: «In ə in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət'ə kɨ majɨ kadɨ a re kakin eke, in nanyi non ɓay kadɨ to jɨ nginə wa?»
20 Lokɨ rei tei rɔ Jeju'tɨ, eli'ə eyina «In Jan Batisɨ ə ulə'je kɨ rɔ'i'tɨ kadɨ jɨ dəji ke "in in ə in Kirisitɨ kɨ majɨ kadɨ a re kakin wa ke, in nanyi non ɓay kadɨ to jɨ nginə wa?"»
21 Dɔkagilo'ə'tɨ inɓe kɨ isɨ dəji'ə ta kin, Jeju isɨ ajɨ njemonyi'gɨ ngayn num, nje mote'gɨ num, isɨ tuwə ndil'gɨ kɨ majel dɔ de'gɨ'tɨ num, taa adɨ njekumtɔ'gɨ ngayn oyi lo num tɔ.
22 Ningə ulə njekulə'gɨ lə Jan ene: «Ai eli Jan nya'gɨ kɨ kum'se kɨ mbi'se oo kin. Oyi ne kadɨ njekumtɔ'gɨ oyi lo, nje mote'gɨ njiyəi majɨ, njebanjɨ'gɨ ingəi rɔ kɨ ar njay, nje mbiboy'gɨ oyi ta, njekoy'gɨ indəi taa lo koy'tɨ, taa Poyta kɨ majɨ osɨ mbi njendoo'gɨ'tɨ tɔ.
23 De kɨ inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta kɨ dɔ Jan'tɨ
(Mat 11.7-11)

24 Lokɨ njekawkita'gɨ lə Jan təli awi, Jeju ulə ngirə kelta kɨ dɔ Jan'tɨ bulə de'gɨ. Jeju dəjɨ'de ene: «In ri ə awi gonyi dilələo'tɨ wa? In gakira kɨ nəl isɨ aw si'ə kɨ yo ge kɨ ne ge kin wa?
25 A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm kɨ ɔɔ ku kɨ ndole majɨ kin wa? Nga nje kɨ ɔyi ku tɔɓar, ə sii lo'gɨ'tɨ kɨ sɔl lɔm, sii ginn kəy'tɨ lə ngar'gɨ.
26 Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'tɨ ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de kɨ utə njekeltakita Luwə'tɨ ɓay.
27 Tadɔ in ə in de kɨ njekawkita kɨ Makitu lə Luwə elta kɨ dɔ'a'tɨ ene: "M'a m'ulə kɨ njekawkita lə'm nonyi'tɨ. M'ulə kadɨ te tarow nonyi'tɨ*."
28 M'el'se kadɨ in gəri tokɨ dann de'gɨ'tɨ pətɨ kɨ dene ojɨ'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan kɨ ngɔsine kin, de kɨ in kɨ du ngayn me Konɓe lə Luwə bo utə Jan.
29 De'gɨ pətɨ kɨ oyi ta li'ə, nan'tɨ kɨ njetalambo'gɨ gəri kadɨ Luwə ra nya kɨ dana, adɨ adi Jan ra'de batəm.
30 Nan Parisɨ'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ ɔsi nya kɨ Luwə ində dɔ'a dana tadɔ lə'de ngərəngɨ, adɨ mbeti kadɨ Jan ra'de batəm.
31 M'oo de kɨ kadɨ m'un'ə m'ɔjɨ'n de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin el, taainan kɨ nan wa kaa m'gər el.
32 M'oo kadɨ taainan nan kɨ ngann'gɨ kɨ du kɨ sii tambalo'tɨ, ɓari nan kɨ yo ge kɨ ne ge eyina: "Jɨ kɔl nal kadɨ ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadɨ nonyi ə mbəti non."
33 Jan Batisɨ re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandɨ nju el num, ningə eli eyina: "Dɔ'a majel."
34 Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə təli eli eyina: "In kɨ nje kusɔ nya kədɨ kɨ nje nya kanyi, kɨ uwə madɨ kɨ njetalambo'gɨ kɨ njeramajel'gɨ," ɓay tɔ.
35 Nan nje taa gosɨ lə Luwə, gəri kadɨ gosɨ lə Luwə in gosɨ kɨ dana.»

Jeju aw me kəy'tɨ lə Parisɨ kare kɨ ɓari'ə nan Simon

36 Parisɨ kare ɓar Jeju kadɨ aw sɔ sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isɨ si'ə ta nya kusɔ'tɨ.

---

* **7:27 7.27** Mal 3.1

37 Lo kin’tɨ, dene kare kɨ me ɓebo’tɨ kin te non re. In dene kɨ njera kaya, ə gər kadɨ
Jeju isɨ kəy lə Parisɨ kɨ ɓari’ə Simon kin non. Re kɨ ku mbal kɨ hu kɨ ətɨ majɨ rosɨ.
38 Dene isɨ go Jeju’tɨ, nja’a’tɨ, kɨ mann non kum’ne’tɨ. Yom nja Jeju kɨ mann kum’ne,
ningə bɔr kɨ bisɨ dɔ’ne. Gɔ’tɨ, təl njuw nja Jeju, ningə ɔy hu kɨ ətɨ majɨ kakin səm’tɨ.
39 Lo kin’tɨ, Parisɨ kɨ ɓar Jeju ɓe lə’ne kakin el me’ne’tɨ ene: «Kin ə re dingəm kin in
njekeltakita Luwə’tɨ tokɨ rɔta’tɨ ə, asɨ kadɨ a gər dene kɨ isɨ ɔd’ɔ kin, asɨ kadɨ a gər tokɨ
in njera kaya.»
40 Ə Jeju el’ə ene: «Simon, m’aw kɨ ta kare ne kadɨ m’el’i.» Nga a Simon ilə Jeju’tɨ
ene: «Njendo de’gɨ, el’m.»
41 Ningə Jeju el’ə ene: «Dingəm kare adɨ nar de’gɨ joo, ində kirə’tɨ. Kɨ kare kadɨ a ugə
kirə kɨ lo kulə kɨ ndɔ ɓu mi, ə kɨ nungɨ kadɨ in kadɨ a ugə kirə kɨ lo kulə’tɨ kɨ ndɔ dɔ mi
tɔ.
42 Nan lokɨ asi kadɨ ugəi kirə kakin dɔ’de’tɨ el, dingəm kɨ nje nar kakin inyə kɔ kigo
memajɨ’tɨ adɨ’de joo pətɨ. Eke dann de’gɨ’tɨ kɨ joo kin, in kɨ ra a ndigɨ dingəm kɨ nje nar
kin ngayn wa?»
43 Ningə Simon ilə Jeju’tɨ ene: «Ta lə’i in rɔta. M’oo kadɨ in in kɨ nar kɨ dɔ’a’tɨ in
ngayn ə ɓe’ə inyə kɔ kigo memajɨ’tɨ kin ə a ndigɨ nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el’ə ene:
«Ta lə’i in rɔta.»
44 Ningə təl kum’ne kɨ dɔ dene’tɨ kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M’re
ɓe lə’i, ə mann kɨ kare kaa mbəl dɔ nja’m’tɨ el, nan in, nyom nja’m kɨ mann kum’ne,
taa bɔr kɨ bisɨ dɔ’ne ɓay.
45 In uwə’m kɨ rɔ’i’tɨ kɨ kində kɔtinan nan’tɨ el, nan in, lokɨ m’ur kəy nu, ra kulə kində
kɔtɨ’ne yan’m’tɨ togɨ’n nja’m uwə’m kɨ rɔ’ne’tɨ.
46 In uri hu kɨ ətɨ majɨ dɔ’m’tɨ el, nan in mbəl hu kɨ ətɨ majɨ gidɨ njam’gɨ’tɨ.
47 Be ningə, m’a m’el’i tokɨ in kɨ gorow majel’gɨ li’ə kɨ ngayn kɨ k’inyə kin ə, ɔjɨ’n
ndiginan kɨ ətɨ ɓol kin. Ningə de kɨ majel’gɨ li’ə in kɨ k’inyə go kɔ ngayn el, a tɔjɨ
ndiginan kɨ ngayn el tɔ.»
48 Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel’gɨ lə’i in kɨ k’inyə go kɔ kad’i.»
49 Lo kin’tɨ, de’gɨ madɨ kɨ sii si’ə ta nyakusɔ’tɨ ulɨi ngirə kel me de’tɨ eyina: «De kin
in nan ə aw bitɨ kadɨ inyə go majel lə de’gɨ kɔ wa?»
50 Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə’i aj’i, aw kɨ lapiya.»

8

Dene’gɨ kɨ njiyəi go Jeju’tɨ

1 Gɔ’tɨ, Jeju aw kɨ ɓebo’gɨ kɨ ɓebo’gɨ, kɨ ngann ɓe’gɨ kɨ ngann ɓe’gɨ, elta, iləmbər Poyta
kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ konɓe lə Luwə. Njendo’gɨ li’ə kɨ dɔgɨ gidə in joo in si’ə nan’tɨ.
2 Taa, dene’gɨ madɨ kɨ ndɔkɨ Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel dɔ’de’tɨ kɔ ge, in kɨ adɨ’de lapiya
dɔ monyi’gɨ’tɨ lə’de ge kin kaa in non tɔ. Adɨ in Mari kɨ Magidala kɨ ndɔkɨ Jeju tuwə
ndil’gɨ kɨ majel siri dɔ’a’tɨ kɔ kin num,
3 Jann kɨ ne Suja, kɨ in dingəm kɨ njengəm nya lə Erodɨ kin num, Sujann num, taa
ndəgɨ dene’gɨ kɨ rangɨ ngayn ɓay tɔ. In kin ə in dene’gɨ kɨ njera kɨ Jeju kɨ nyakingə’gɨ
lə’de.

Kujita kɨ dɔ njeduw nya’tɨ
(Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

4 Bulə de’gɨ kɨ in kɨ ɓebo’gɨ kɨ dangɨ dangɨ kawinan kɨ dɔ Jeju’tɨ, ə Jeju el’de kujita
madɨ ene:
5 «Njendɔɔ kare aw kadɨ duw ko nya. Ningə dɔkagilo kɨ a ilə’n ko nya, kandɨ ko’gɨ
madɨ tosi dɔ row’tɨ, adɨ de’gɨ njiyəi dɔ’tɨ, yəl’gɨ turi kakɨ.
6 Kandɨ ko’gɨ madɨ tosi dɔnangɨ wor’tɨ, adɨ lokɨ mbi’ə’gɨ ene n’tei ningə təli tuti kurum,
tadɔ lokɨ sɔl kɨ kadɨ ulɨi ngirə’de’tɨ goto.
7 Kandɨ ko’gɨ kɨ nungɨ tosi dann konn’gɨ’tɨ, adɨ konn’gɨ tɔgi se’de nan’tɨ, təli ndəmi’de
mbɔl.
8 Nan kandɨ ko’gɨ madɨ, tosi dɔnangɨ’tɨ kɨ majɨ, adɨ tɔgi, kandɨ’de tei. Dɔ’a kɨ kare andɨ
asɨ ɓu ɓu.» Nga ningə Jeju tɔlta ta lə’ne kin ene: «De kɨ aw mbi’ne tadɔ koo’n dɔ ta
ningə, kadɨ oo dɔ ta kin majɨ!»

Ginn nya kɨ Jeju el’n ta me kujita’tɨ
(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

9 Njendo’gɨ lə Jeju dəji’ə eyina ke kujita kin me’ə in ri wa?
10 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Ingɨ, Luwə te kɨ dɔ nya kɨ to lo kiyə’tɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə
adɨ in gəri, nan ndəgə’gɨ, nya kin in kɨ kɔjɨ’de kɨ kujita, tadɔ kadɨ:

“Re kum’de oo lo majɨ kaa oyi nya el,
Mbi’de oo dɔ ta majɨ kaa gəri me’ə el.*”»

Jeju ɔr me kujita kɨ dɔ njeduw nya’tɨ
(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

11 Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Kujita kin, me’ə ə to kin: Kandɨ ko, in ta lə Luwə.
12 In kɨ tosɨ dɔ row’tɨ, in de’gɨ madɨ kɨ oyi ta lə Luwə, ningə Su re ɔr ta kɨ oyi kakin me’de’tɨ kɔ, nan to panyata in uni me’de adɨ Jeju kadɨ ingəi kajɨ.
13 Kandɨ ko kɨ tosi dɔnangɨ wor’tɨ, in de’gɨ kɨ oyi ta lə Luwə ningə, taai kɨ rɔnel, nan lo kadɨ ta kin ulə ngirə’ne me’de ngan goto. Uni me’de ngonn kagilo kɨ nden be par, nan lokɨ kon’gɨ rei ningə, inyəi go kunme lə’de kɔ.
14 Kandɨ ko kɨ tosi dann konn’tɨ, in de’gɨ kɨ oyi ta, nan go’tɨ, me kɨ ra sururu, kɨ nya majɨ’gɨ, kɨ koo majɨ rɔ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ɔgɨ’de kadɨ tɔgi gangɨ me kunme’tɨ lə’de ə gəsirəi.
15 Ningə kandɨ ko kɨ tosɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ majɨ, in de’gɨ kɨ oyi ta lə Luwə kɨ ngar me’de kɨ majɨ, ngarme kɨ rɔta’tɨ, ningə ngəmi me’de’tɨ, uwəi tɔgɨ’de ba, adi kandɨ kulə lə’de te.

Kujita kɨ dɔ kunjɨ’tɨ
(Mrk 4.21-25)

16 «De a ində por lambɨ’tɨ kadɨ dow ngo dɔ’tɨ el, taa ində ginn tirə’tɨ el tɔ. A ində dɔ nya’tɨ taa, kadɨ de’gɨ uri kəy ningə, oyi lo kɨ kunj’ə.
17 Nya ra kɨ gidɨ kuwə, kɨ ginn’ə a te el goto. Tadɔ nya kɨ to lo kiyə’tɨ, kɨ ginn’ə a te el goto tɔ.
18 Majɨ kadɨ uri mbi’se majɨ oyi dɔ ta kɨ isɨ oyi, um kadɨ oyi kɨ non be el. Tadɔ de kɨ aw kɨ nya ji’ne’tɨ, a adi’ə dɔ’tɨ ɓay. Nan de kɨ nya li’ə goto kaa, in kɨ ndikiri inɓe kɨ ində me’ne dɔ’tɨ kin kaa, a tai ji’ə’tɨ inɓe ɓay.»

Kon Jeju kɨ ngannkon’a’gɨ
(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

19 Kon Jeju kɨ ngannkon’a’gɨ rei kadɨ n’oyi’ə, nan lo kadɨ tei rɔ’a’tɨ goto tadɔ bulə de’gɨ kɨ in ngayn.
20 Ə eli’ə taa eyina: «Kon’i kɨ ngannkon’i’gɨ rai taga non, gei koyi nu.»
21 Ningə Jeju təl el’de ene: «Kon’m kɨ ngannkon’m’gɨ ə in de’gɨ kɨ oyi ta lə Luwə, ningə təli rɔ’de go’tɨ, ə rai kulə.»

Jeju ndangɨ nəl adɨ ra lokatɨ
(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

22 Ndɔ kare, Jeju ala me to’tɨ in kɨ njendo’gɨ lə’ne, ningə el’de ene: «Adɨ jɨ gangi babo j’awi dowə’tɨ kɨ kare.» Ningə awi.
23 Lokɨ isɨ ɔsi to isɨ gangi ba kin ningə, Jeju to ɓi kanum. Ə nəl kibo ngayn osɨ dɔ ba’tɨ, ra adɨ mann rɔsɨ to, in ta koy’tɨ.
24 Lo kin’tɨ, njendo’gɨ rei kɨ rɔ Jeju’tɨ, ndəli’ə kɨ non ta’de’tɨ eyina: «Njendo de’gɨ, Njendo de’gɨ, j’isi j’oyi!» Lokɨ Jeju ndəl, ndangɨ nəl’gɨ kɨ pungum mann’gɨ adɨ təli toi keke, lo to jijiji.
25 Ningə el njendo’gɨ ene: «Kunme lə’se to ra be tɔ ɓay ə?» Nga ningə ɓol ra’de, nya kin ətɨ’de ɓol ngayn adɨ dəji nan ta dann’de’tɨ eyina: «De inɓe kam in nan ə nəl kɨ mann kaa el’de ta par ə təli rɔ’de go’ə’tɨ be wa?»

Jeju tuwə ndil’gɨ kɨ majel dɔ dingəm’tɨ kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

26 Jeju ingɨ kɨ njendo’gɨ lə’ne rei tei dɔnangɨ’tɨ kɨ Gerasa, kɨ ra ta ɓe’tɨ kɨ Galile.
27 Lokɨ Jeju in me to’tɨ ur kɨ nanga ningə, dingəm kare kɨ me ɓe’tɨ kɨ Gerasa, in non re kɨ rɔ Jeju’tɨ. In dingəm kɨ ndil’gɨ kɨ majel rai’ə. Asɨ dɔkagilo ngayn, dingəm kin ulə ku rɔ’ne’tɨ el num, isɨ ɓe me kəy’tɨ el num. Lo kis’ə in dɔɓadɨ’gɨ’tɨ par.
28 Lokɨ oo Jeju ningə, osɨ nangɨ nja’a’tɨ, ningə elta kɨ ndu’ne kɨ boi ene: «Jeju, kɨ Ngonn lə Luwə kɨ njekisɨ dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ, in ri ə ge rɔ’m’tɨ wa? Nja’i ba, adɨ’m kon el.»
29 El be tadɔ Jeju adɨ ndu’ne ndil kɨ majel kadɨ te rɔ dingəm’tɨ kin kɔ. Nja ngayn ndil kɨ majel kin in kɨ dingəm kakin ningə ra’a. De’gɨ dɔi’ə kɨ kulə gindɨ ge, uləi kangila gindɨ nja’a’tɨ ge, nan gangɨ kulə gindɨ’gɨ kin riw riw ə tətɨ kangila gindɨ’gɨ kin nɔsɨ nɔsɨ rɔ’ne’tɨ kɔ, ningə ndil’gɨ kɨ majel ɔsi’ə adɨ aw kɨ diləlo diləlo.
30 Ə Jeju dəj’ə ene: «Tɔ’i nan nan?» Anyɨ ilə Jeju’tɨ ene: «Tɔ’m nan bulə njerɔ’gɨ.» Tadɔ ndil’gɨ kɨ majel ngayn uri me’ə’tɨ.
31 Lo kin’tɨ, ndil’gɨ kɨ majel kakin nonyi dɔ Jeju’tɨ kadɨ adɨ’de n’awi boloɓe’tɨ kɨ dɔboy’o goto.

---

* **8:10 8.10** Ejay 6.9

32 Bulə kɔsongɨ'gɨ rai lo'tɨ kin non ra sɔi nya dɔ mbal'tɨ, ə ndil'gɨ kɨ majel kakin nonyi
dɔ Jeju'tɨ kadɨ adɨ'de n'awi me'de'tɨ. Anyɨ Jeju adɨ'de tarow kadɨ awi me'de'tɨ.
33 Ndil'gɨ kɨ majel tei me dingəm'tɨ, awi uri me kɔsongɨ'gɨ'tɨ kakin. Ningə nyɨ,
kɔsongɨ'gɨ ɓingəi nan kadɨ mbal'tɨ taa, tosi me ba'tɨ, anyinan mann oyi.
34 Lokɨ de'gɨ kɨ njengəm kɔsongɨ'gɨ oyi nya kɨ ra nya kin ningə, anyinan awi me ɓebo'tɨ
kɨ ngann ɓe'gɨ, ɔri poy nya kɨ ra nya kin de'gɨ.
35 De'gɨ tei ai kadɨ n'oyi nya kɨ ra nya kin. Be ə, lokɨ rei tei rɔ Jeju'tɨ ningə, oyi dingəm
kɨ ndil'gɨ kɨ majel tei me'ə'tɨ kakin, isɨ nja Jeju'tɨ. Oyi'ə kadɨ isɨ kɨ ku rɔ'ne'tɨ, kɨ hangal
kɨ majɨ, adɨ ətɨ'de ɓol.
36 Nje kɨ rai lo nya'tɨ kɨ ra nya kin, ɔri madɨ'de'gɨ poy'o, tɔji row kɨ dingəm kɨ aw kɨ
ndil'gɨ kɨ majel kin ingə'n lapiya.
37 Lo kin'tɨ non be, de'gɨ kɨ dɔnangɨ Gerasa'tɨ, ɓol tɔl'de, adɨ dəji Jeju kadɨ inyə dɔnangɨ
lə'de ə aw. Ə Jeju al me to'tɨ, təl gogɨ.
38 Dingəm kɨ Jeju tuwə ndil'gɨ kɨ majel dɔ'a'tɨ kɔ kakin dəjɨ Jeju kadɨ n'aw si'ə, nan
Jeju tuwə.
39 Ene: «In təl aw ɓe, ɔr poy nya'gɨ pətɨ kɨ Luwə ra sə'i kin adɨ de'gɨ oyi.» Be ə, dingəm
aw iləmbər nya kɨ Jeju ra si'ə kin me ɓebo'tɨ ba pətɨ.

Ta lə ngonn lə Jayrusɨ kɨ dene kɨ ta lə dene kɨ nje monyi mosɨ
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)

40 Lokɨ Jeju təl re, bulə de'gɨ uwəi'ə kɨ rɔ'de majɨ, tadɔ pətɨ isɨ nginəi'ə.
41 Ningə nyɨ dingəm kare kɨ tɔ'a nan Jayrusɨ, kɨ in njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ
in non re. Re osɨ nja Jeju'tɨ, non dɔ'a'tɨ kadɨ re aw ɓe lə'ne.
42 Kadɨ aw ɓe lə'ne tadɔ ngonn'o kɨ dene kɨ in kareba, ɓal'a in dɔgɨ gidə in joo to ta
koy'tɨ. Lokɨ Jeju isɨ aw, bulə de'gɨ mborei'ə kɨ yo ge kɨ ne ge, lo kɔrkon goto.
43 Dann bulə de'gɨ'tɨ kin, dene kare kɨ monyi mosɨ ad'a kon ɓal dɔgɨ gidə in joo in non.
Dene kin tujɨ nyakingə lə'ne kɔ pətɨ ji njera de'gɨ monyi'tɨ, nan de kɨ kadɨ ad'a lapiya
goto.
44 Dene re ndəkba rɔ Jeju'tɨ, kɨ row kɨ gidə'tɨ, ɔdɨ ta ku lə Jeju par ə, tanan'tɨ non, mosɨ
gangɨ rɔ'a'tɨ.
45 Low'ə'tɨ non Jeju dəjɨ ene: «Nan ə ɔdɨ'm wa?» Ningə de'gɨ pətɨ manji'ə'tɨ eyina
n'ɔdɨ'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Burəɓe, in de'gɨ kɨ rosi gid'i, ə mborei nu kɨ yo ge kɨ
ne ge kin ə ɔdi nu.»
46 Nan Jeju ene: «De madɨ ɔdɨ'm, m'gər kadɨ tɔgɨ te rɔ'm'tɨ.»
47 Lokɨ dene oo kadɨ nya kɨ n'ra kin Jeju gər ningə, dadɨ par par, osɨ nja Jeju'tɨ. Ningə
takum de'gɨ'tɨ pətɨ, ɔr go nya kɨ ra adɨ n'ɔd'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə kɨ ingə lapiya
tanan'tɨ non par kin tɔ.
48 Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw kɨ lapiya.»
49 Lokɨ Jeju ra elta ba ɓay ningə, de kare in ɓe lə njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ
re. Re el Jayrusɨ ene: «Ngonn'i oy, in ndɔjɨ Njendo de'gɨ el nga.»
50 Nan Jeju kɨ oo dɔ ta kin el Jayrusɨ ene: «Adɨ əti ɓol el, un me'i par, ə a ajɨ.»
51 Lokɨ rei tei me kəy'tɨ, Jeju inyə tarow adɨ de ur kəy go ngonn'tɨ el. Adɨ Piyər num,
Jan num, Jakɨ num, baw ngonn ingɨ kɨ kon ngonn num tɔ par ə uri si'ə kəy go ngonn'tɨ.
52 De'gɨ pətɨ nonyi ge ndingəi rɔ'de ge tadɔ ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el,
ngonn oy el, to ɓi to to.»
53 Anyɨ uwəi Jeju kogi, tadɔ gəri kadɨ ngonn oy.
54 Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə ɓar'a ene: «Ngonn'm kɨ dene, ində taa.»
55 Lo kin'tɨ, ngonn kɨ dene tɔsɨ ndəl, ndil'ə re rɔ'a'tɨ adɨ ində taa tanan'tɨ non. Anyɨ
Jeju dəjɨ'de kadɨ adi'ə nya sɔ.
56 Nya kin ra ɓol njekoj'o'gɨ ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadɨ eli taa de madɨ el.

9

Jeju ulə njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo
(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

1 Jeju ɓar njendo'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo, adɨ'de tɔgɨ konɓe dɔ ndil'gɨ kɨ majel'tɨ pətɨ, taa
kadɨ aji nje monyi'gɨ tɔ.
2 Jeju ulə'de kadɨ iləi mbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ konɓe lə Luwə, taa kadɨ adi lapiya
de'gɨ tɔ.
3 Ningə el'de ene: «Uni nya madɨ tadɔ dɔ row el num, uni kagɨ tɔsɨ el num, uni ɓɔl el
num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadɨ ai kɨ ku rɔ'se joo el num tɔ.
4 Ə me kəy kɨ ra kɨ uri'tɨ ningə, a si səm'tɨ non bitɨ kadɨ awi.

5 A re de'gɨ kɨ me ɓe'tɨ pətɨ uwəi'se kɨ rɔ'de'tɨ el ningə, lokɨ isɨ tei me ɓe'tɨ kin kɨ taga
ningə, indəi bu sa'gɨ kɨ nja'se'tɨ*, kadɨ to to nya ndəjɨ ndu'de.»
6 Njendo'gɨ iləi dɔ'de ai kɨ dɔɓe dɔɓe, iləi mbər Poyta kɨ majɨ taa aji njemonyi'gɨ kɨ lo
lo tɔ.

Ta ndɔjɨ Erodɨ dɔ Jeju'tɨ
(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

7 Erodɨ kɨ in nje konɓe dɔnangɨ'tɨ kɨ Galile, oo poy nya'gɨ kɨ isɨ rai nya. Lokɨ oo ningə,
ta ndɔj'ɔ dɔ Jeju'tɨ, tadɔ de'gɨ madɨ eli eyina: «In Jan Batisɨ ə ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ.»
8 Nje kɨ nungɨ eli eyina: «In Eli kɨ njekelta kɨ ta Luwə'tɨ ə te.» Nje kɨ rangɨ ɓay eli eyina:
«In de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ kete'gɨ kin ə kɨ kare ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ.»
9 Lo kin'tɨ Erodɨ el ene: «Jan, in m'inɓe ə ndɔkɨ madɨ gangi dɔ'a, nga in nan ɓay ə
m'njɨ m'oo ta'gɨ kɨ be kin dɔ'a'tɨ wa kaa m'gər el.» Anyɨ sangɨ kadɨ n'oo Jeju.

Jeju adɨ nyakusɔ dingəm'gɨ dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

10 Lokɨ njekawkulə'gɨ təli non rei ningə, ɔri Jeju poy nya'gɨ kɨ rai adi'ə oo. Ə Jeju ɔr'de,
aw se'de gədikare kadɨ ɓebo'tɨ kɨ ɓari'ə Betisayda.
11 Nan bulə de'gɨ gəri go'de, adɨ ai go'de'tɨ. Jeju uwə'de kɨ rɔ'ne'tɨ, el'de ta kɨ dɔ
Konɓe'tɨ lə Luwə, taa ajɨ nje'gɨ kɨ sangi lapiya lə rɔ'de tɔ.
12 Ningə lokɨ kadɨ aw to ur, njendo'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo, rei rɔ Jeju'tɨ eli'ə eyina: «Inyə
bulə de'gɨ kam adɨ awi kɨ ngannɓe'gɨ'tɨ kɨ lo ndɔɔ'gɨ'tɨ sangi lo to ge kɨ nyakusɔ ge, tadɔ
lo kɨ ji rai'tɨ ne kin, in lo kɨ de'gɨ gotoi'tɨ.»
13 Nan Jeju el'de ene: «Inɓe'gɨ adi'de nya sɔi.» Ə njendo'gɨ eli eyina: «J'aw kɨ mapa
mi ə kanji joo inɓe be tɔ par, adɨ re in be el wa ningə kadɨ j'inɓe j'aw jɨ ndogɨ mapa tadɔ
lə bulə de'gɨ kin pətɨ wa ta.»
14 Dingəm'gɨ asi dər mi low'ə'tɨ non. Nan Jeju el njendo'gɨ ene: «Adi'de sii nanga,
uwəi nan asɨ dɔ mi dɔ mi be.»
15 Njendo'gɨ rai tokɨ Jeju el'n'de, adɨ adi'de sii nanga pətɨ.
16 Ə Jeju un mapa kɨ mi kɨ kanji kɨ joo kakin, ningə un kum'ne kɨ taa, elta kɨ Luwə kadɨ
njangɨ dɔ nyakusɔ kin. Go'tɨ, Jeju uwə mapa'gɨ kakin gangɨ nan'tɨ, ə təl'n adɨ njendo'gɨ
kadɨ lowəi bulə de'gɨ.
17 De'gɨ pətɨ sɔi nya ndanni majɨ. Ningə, njendo'gɨ ɔyi ndəgɨ mapa kɨ kanji kɨ nanyi,
kara dɔgɨ gidə in joo ɓay.

Piyər gər kadɨ Jeju in Kirisitɨ
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

18 Ndɔ kare Jeju isɨ elta kɨ Luwə gədikare, njendo'gɨ li'ə in si'ə nan'tɨ, ə Jeju dəji'de
ene: «Bulə de'gɨ isɨ elita kɨ dɔ'm'tɨ tokɨ m'in nan wa?»
19 Ə iləi'ə'tɨ eyina: «De'gɨ madɨ eli eyina in Jan Batisɨ, nje kɨ nungɨ eyina in njekeltakita
Luwə'tɨ Eli, nje kɨ rangɨ ɓay eyina in njekeltakita Luwə'tɨ kɨ kete kin, ə in kɨ kare
dann'de'tɨ ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ.»
20 Ningə Jeju el'de ene: «Nga inɓe'gɨ kɨ dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyɨ Piyər ilə'tɨ
ene: «In Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə.»
21 Jeju ilə ndu'ne kɨ tɔgɨ'ne kadɨ elita kin de madɨ el.

Jeju elta koy'ne kɨ kində'ne taa lo koy'tɨ
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

22 Jeju ilə dɔ ta'tɨ kin ene: «Majɨ kadɨ Ngonn de ingə kon ngayn, ngatɔgɨ'gɨ lə Juwipɨ'gɨ,
kɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kɨ njendo ndukun'gɨ a mbəti'ə. De'gɨ a tɔli'ə,
nan ndɔ kɨ kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o ningə, a te lo koy'tɨ.»
23 Go'tɨ, Jeju el de'gɨ pətɨ ene: «Re de madɨ ndigɨ njiyə go'm'tɨ ningə, kadɨ oo rɔ'ne to
nya madɨ el, kadɨ ndɔ'gɨ kare kare pətɨ inɓe un kagidəsɨ koy lə'ne, ə re un go'm.
24 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ ge kajɨ rɔ'ne n'inɓe dɔnangɨ'tɨ ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de kɨ ilə
rɔ'ne kɔ tadɔ lə'm, a ajɨ rɔ'ne tɔ.
25 Kin ə re de ingə nyamajɨ'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ tigə, nan kadɨ inɓe ilə rɔ'ne kɔ eke
tujɨ rɔ'ne ningə, maj'a to ra be wa?
26 Tokɨ rɔta'tɨ, re rɔ de madɨ sɔl'ɔ tadɔ lə'm, eke tadɔ ta lə'm ningə, m'in Ngonn de
kaa, m'a m'ra rɔsɔl dɔ'a'tɨ tɔ, ndɔ'a'tɨ kɨ m'a m're'n me tɔjɨ'tɨ lə'm, kɨ me tɔjɨ'tɨ lə Bai,
kɨ me tɔjɨ'tɨ lə malayka'gɨ kɨ ari njay.»
27 Tokɨ rɔta'tɨ adɨ m'el'se, de'gɨ madɨ dann'se'tɨ ne a oyi el ɓay ə, a oyi Konɓe lə Luwə
taa.

---

* **9:5 9.5** Ta lə kində bu kɨ nja'tɨ kɔ ə, gonyi Mat 10.14 kɨ ta kɨ dɔ'tɨ kɨ in ginn'tɨ nanga.

Jeju mbəl rɔ'ne
(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

28 Ndɔ jijoo go ta'gɨ'tɨ kin ningə, Jeju ɔr Piyər num, Jan num, taa Jakɨ num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'tɨ kadɨ n'elita kɨ Luwə.
29 Lokɨ Jeju isɨ elta kɨ Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tɔ.
30 Ningə low'ə'tɨ non, dingəm'gɨ joo a eli si'ə ta. Dingəm'gɨ kakin in Mojɨ in kɨ Eli.
31 Tei me tɔjɨ'tɨ, a eli si'ə ta ɔjidɔ kaw kɨ a aw Jerujalem'tɨ kadɨ oy, təl'n ta kulə lə'ne.
32 Piyər in kɨ madɨ'ne'gɨ, ɓi təl'de kanum. Ə lokɨ ene n'ndəli ningə, oyi tɔjɨ lə Jeju kɨ dingəm'gɨ kɨ joo kɨ rai si'ə.
33 Lokɨ dingəm'gɨ kakin inyəi Jeju ə isɨ awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'tɨ ne be par ə majɨ ngayn. J'a ra *kəyku'gɨ lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Mojɨ, ə kɨ kare in yan Eli tɔ.» Piyər gər me ta kɨ isɨ el kin el.
34 Ə lokɨ a elta to kel ba ɓay ningə, kilndi in re dow dɔ'de bigum. Lo kɨ kilndi isɨ dow dɔ'de kin, ɓol təl njendo'gɨ.
35 Lo kin'tɨ, ndu ta madɨ te me kilndi'tɨ ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de kɨ m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.»
36 Go ndu ta'tɨ kin, Jeju təl nanyi kɨ kar'ne ba, de oo de madɨ kɨ rangɨ kad'a'tɨ el. Njendo'gɨ ngəmi ta'de, taa de madɨ kare kɨ dann'de'tɨ non, kɨ ndɔ'a'tɨ kin elta dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ oyi kin goto.

Jeju ajɨ ngonn kɨ ndil kɨ majel ra'a
(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

37 Lo ti go'tɨ, Jeju in kɨ njendo'gɨ lə'ne kɨ mutə in dɔ mbal'tɨ isɨ uri kɨ nanga ningə, bulə de'gɨ ngayn tiləi kum'ə.
38 Ningə dann bulə de'gɨ'tɨ kakin, dingəm kare un ndu'ne kɨ taa ene: «Njendo de'gɨ, m'non kɨ dɔ'i'tɨ kadɨ gon ngonn'm kin adɨ'm, tadɔ in kɨ kar'ne ba ji'm'tɨ.
39 Dɔkagilo'gɨ madɨ ningə, ndil kɨ majel a uwə, ra'a adɨ ur kɔl, ə yək'ə kɨ tɔgɨ'ne, adɨ pulum taa uwə jugɨ jugɨ. A ad'a kon ratata, to nya kɨ a inyə el be ɓay taa təl inyə.
40 Be ə, m'dəjɨ njendo'gɨ lə'i kadɨ tuwəi ndil kɨ majel kin dɔ'a'tɨ kɔ, nan asi el.»
41 Lo kin'tɨ Jeju un ta el ene: «In de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kɨ in nje me ngan, njera nya kɨ majel, ke kadɨ to m'njɨ sese bitɨ kagilo bann ɓay taa kadɨ uni me'se adi m'in wa? Ke kadɨ m'a m'ɔsɨ ginn'se bitɨ kagilo bann ɓay taa wa? Re kɨ ngonn'i rɔ'm'tɨ ne.»
42 Lokɨ ngonn isɨ re ndəkba kɨ rɔ Jeju'tɨ ningə, ndil kɨ majel kakin un'ə, ɔt'ɔ nanga, yək'ə kɨ tɔgɨ'ne, nan Jeju ndangɨ ndil kɨ majel kɨ tɔgɨ'ne ad'a te rɔ ngonn'tɨ, adɨ ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adɨ baw'a.
43 Lo kin'tɨ, de'gɨ pətɨ, ndil'de te anyi ur kakɨ ɔjidɔ tɔgɨ Luwə kɨ ətɨ ɓol kin.

Jeju təl el ɓay kadɨ n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Lokɨ de'gɨ pətɨ, nya'gɨ pətɨ kɨ Jeju ra, ətɨ'de ɓol, Jeju el njendo'gɨ lə'ne ene:
44 «Oyi ta kɨ m'aw to m'el'se kin majɨ: A uləi m'in Ngonn de ji de'gɨ'tɨ.»
45 Nan njendo'gɨ gəri me ta kin el. Ta kin to kɨ ndəmə ba kadɨ gəri me'ə el. Ningə ɓoli kadɨ dəji ta Jeju dɔ'tɨ tɔ.

Jeju un ta lə ngann'gɨ kɨ du ndo'n nya njendo'gɨ lə'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

46 Njendo'gɨ uləi ngirə manjinan ta'tɨ kadɨ n'gəri ke nan dann'de'tɨ ə in kibo wa?
47 Jeju gər ta kɨ me'de'tɨ, adɨ un ngonn kɨ du, ur'ə ad'a ra gədɨ'ne'tɨ,
48 ningə el'de ene: «Re de madɨ uwə ngonn kɨ be kin kɨ rɔ'ne'tɨ me tɔ'm'tɨ ningə, in m'inɓe ə de'ə kin uwə'm kɨ rɔ'ne'tɨ. Ningə, de kɨ uwə'm kɨ rɔ'ne'tɨ, in njekulə'm ə uwə kɨ rɔ'ne'tɨ.» Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ in ə in kɨ du ngayn dann'se'tɨ, in de'ə kin ə in kibo dann'se'tɨ.

De kɨ in nje kɔsɨ'm ta el in de lə'm
(Mrk 9.38-41)

49 Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gɨ, j'oo de madɨ kɨ a tuwə ndil'gɨ kɨ majel me tɔ'i'tɨ, ningə jɨ ndigɨ kadɨ j'ɔg'ɔ dɔ ra nya kin, tadɔ in njiyə se'je go'i'tɨ el.»
50 Nan Jeju ilə'tɨ ene: «Ɔgɨ'ə dɔ el, tadɔ de kɨ ɔsɨ'se ta el in de lə'se.»

Ngonn ɓe kare kɨ Samari'tɨ mbətɨ kuwə Jeju kɨ rɔ'ne'tɨ

51 Lokɨ dɔkagilo nanyi ndəkba kadɨ a uni Jeju ai si'ə dɔran'tɨ, Jeju ilə ndu'ne kadɨ ri ri kaa n'aw Jerujalem'tɨ.
52 Be ə, ulə njekawkulə'gɨ non'ne'tɨ kete. Njekawkita'gɨ awi, uri me ngonnɓe'tɨ kɨ *Samari kadɨ rai go re lə Jeju kete.

53 Nan de'gɨ kɨ ngonn ɓe'tɨ kakin mbeti kuwə Jeju kɨ rɔ'de'tɨ tadɔ isɨ aw kɨ Jerujalem.
54 Lokɨ njendo'gɨ li'ə, Jakɨ ingɨ kɨ Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burəɓe, in ndigɨ
kadɨ jɨ dəjɨ por j'ad'a in dɔran'tɨ, osɨ dɔ'de'tɨ, row'de kɔ wa?»
55 ə Jeju təl kum'ne rɔ'de'tɨ, ndangɨ'de ene: Ndil kɨ ində ta me'se'tɨ kin ke in gəri in
ndil kɨ to tanan bann wa?
56 [Tadɔ Ngonn de re kadɨ to kajɨ de'gɨ um kadɨ tujɨ de'gɨ el†.] Ningə uni row, ai ngonn
ɓe'tɨ kɨ rangɨ.

Kun go Jeju
(Mat 8.19-22)

57 Lokɨ in dɔ row'tɨ, de madɨ el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gɨ pətɨ kɨ a awɨ'tɨ.»
58 ə Jeju el'ə ene: «Njan'gɨ ai kɨ ɓe to'de, ə yəl'gɨ ai kɨ kəy lə'de tɔ, nan m'in Ngonn
de m'aw kɨ lo kɨ kadɨ m'ulə dɔ'm'tɨ el.»
59 Go'tɨ, Jeju el de kɨ rangɨ ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəɓe, adɨ'm
tarow adɨ m'aw m'duw bai ɓay taa.»
60 ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gɨ adɨ duwi njekoy'gɨ lə'de, nan in aw iləmbər Konɓe
lə Luwə.»
61 In kɨ rangɨ ɓay el ene: «Burəɓe, m'a m'un go'i, nan m'dəj'i kadɨ adɨ'm tarow adɨ
m'aw m'elta kɨ kadɨ j'inyəi'n nan kɨ nje kɨ me kəy'tɨ lə'm ɓay taa.»
62 ə Jeju el'ə ene: «De kɨ uwə dɔ kɔsɨ mangɨ, ə təl ilə rətɨ gogɨ ningə, de'ə kin Konɓe
lə Luwə in kɨ ta tɔ'a el.»

10

Jeju ulə njendo'gɨ dɔ siri gidə in joo
(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)

1 Go nya'gɨ kin, Jeju mbətɨ njendo'gɨ kɨ rangɨ dɔ siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo
kɨ ɓebo'gɨ kɨ lo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ ɔjɨ kadɨ re inɓe a awɨ'tɨ.
2 Ningə el'de ene: «Ko kɨ asɨ kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gɨ in ngayn el. ə dəji ɓe
nje ko kadɨ ulə kɨ njekujə ko'gɨ me ndɔɔ'tɨ.
3 Ningə kɨ ngɔsine kin, osi row'ə ai! M'ulə'se to ngann batɨ'gɨ be dann jagum'gɨ'tɨ.
4 Uni nar el num, uni ɓɔl el num, uni sa nja'se el num tɔ. Taa rai row'ə ta lapiya kɨ
ra'tɨ el num tɔ.
5 Kin ə ai kadɨ uri me kəy'tɨ madɨ ningə, nya kɨ dɔkete, eli eyina: "Lapiya kɨ dɔ me
kəy'tɨ kin."
6 Ningə kin ə re de kɨ nje ndigɨ lapiya isɨ me kəy'tɨ kin non ningə, lapiya lə'se a aw kɨ
dɔ'a'tɨ. A re de goto ningə, lapiya lə'se a təl kɨ rɔ'se'tɨ tɔ.
7 Sii me kəy'tɨ kɨ uwə'se kɨ rɔ'ne'tɨ kin non, nyakusɔ kɨ adi'se ə sɔi, mann kɨ adi'se ə
anyinan. Tadɔ de kɨ ra kulə, majɨ kadɨ ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el.
8 Kin ə re uri me ɓe'tɨ, ə ɓe uwə'se kɨ rɔ'ne'tɨ ɓe nje nya kɨ adi'se ə sɔi par.
9 Re de'gɨ kɨ monyi ra'de in me ɓe'tɨ kin non ə, aji'de. ə eli de'gɨ kɨ me ɓe'tɨ eyina:
"Konɓe lə Luwə in ndəkba kɨ rɔ'se'tɨ."
10 A re uri me ɓe'tɨ, ə de'gɨ kɨ me ɓe'tɨ kin uwəi'se kɨ rɔ'de'tɨ el ningə, tei kɨ taga
tambalo'tɨ, ə eli eyina:
11 "Bu kɨ me ɓe'tɨ lə'se kɨ nanyi ginn sa nja'je'tɨ kaa, j'ində kɔ gogɨ j'adɨ'se. Ningə kadɨ
in gəri tokɨ Konɓe lə Luwə in ndəkba."
12 ə kadɨ m'el'se tokɨ rəta'tɨ m'adɨ in gəri tokɨ ndɔ gangɨ ta'tɨ ə, ta kɨ gangɨ kɨ dɔ ɓe'tɨ
kin a utə yan Sɔdɔm sanyi*.
13 «Kumtondoo in lə'i in ɓebo kɨ Korajen! Kumtondoo in lə'i in ɓebo kɨ Betisayda!
Nyakɔjɨ'gɨ kɨ rai nya ɓe lə'se kin, re in Tir'tɨ kɨ Sidon'tɨ ə nya'gɨ kin rai nya me'tɨ be ə,
de'gɨ kɨ me'tɨ, a inyəi kuləra'de'gɨ kɨ majel kɔ mayinu. Re a uləi ku kuwə ndo rɔ'de'tɨ,
sii bu'tɨ.
14 In tadɔ kin wa, ndɔ gangɨ ta'tɨ ə, ta kɨ gangɨ kɨ dɔ'se'tɨ a utə Tir kɨ Sidon.
15 Nga ningə in Kapernayim, oo kadɨ a un dɔ'i taa bitɨ kadɨ ɔdɨ dɔran, nan Luwə a təl
sə'i bitɨ kaw'se'i koo†.»
16 Jeju təl el njendo'gɨ lə'ne ɓay ene: «De oo ta lə'se, in m'in ə de'ə kin oo ta lə'm.
ə de kɨ ɔsɨ'se ngərəngɨ ningə, in m'in ə de'ə kin ɔsɨ'm ngərəngɨ tɔ. Ningə de kɨ ɔsɨ'm
ngərəngɨ ə, in njekulə'm tɔ ə ɔs'ɔ ngərəngɨ.»

Təl njendo'gɨ kɨ dɔ siri gidə in joo

---

† **9:56 9.56** Barta kin goto me makitu'gɨ'tɨ kɨ kete kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangɨ to kunmindɨ kɨ sigɨ. * **10:12 10.12** Lo tum ginn nya'gɨ 19.24-28 † **10:15 10.15** Ejay 14.13-15

17 Njendo’gɨ kɨ dɔ siri gidə in joo kɨ Jeju ulə’de, təli lo kulə’tɨ kɨ rɔnel, ningə eli Jeju
eyina: «Burəɓe, ndil’gɨ kɨ majel kaa, lokɨ jɨ ɓar tɔi ningə, uləi dɔ’de ginn tɔgɨ’je’tɨ.»
18 Jeju el’de ene: «M’oo *Satan in dɔran’tɨ osɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ to təl ndi be.
19 Ningə m’adɨ’se tɔgɨ kadɨ njiyəi dɔ lii’gɨ’ti, dɔ nii’gɨ’ti, kɨ dɔ tɔgɨ’gɨ’tɨ pətɨ kɨ njeban
awɨ’n. Nya madɨ kare kɨ kadɨ a tujɨ’se goto.
20 Nga ningə kadɨ rai rɔnel tadɔ kulə kɨ ndil’gɨ kɨ majel uləi dɔ’de ginn tɔgɨ’se’tɨ kin
el, nan kadɨ rai rɔnel tadɔ tɔ’se kɨ in kɨ ndangɨ me dɔran’tɨ taa.»

Rɔnel lə Jeju
(Mat 11.25-27)

21 Dɔkagilo’ə’tɨ non, Ndil Luwə ra adɨ rɔnel rɔsɨ me Jeju, adɨ el ene: «M’ulə tɔjɨ dɔ’i’tɨ,
Bai, in Burəɓe kɨ nje dɔran kɨ dɔnangɨ. M’ulə tɔjɨ dɔ’i’tɨ tadɔ iyə kum nya kin njetər’gɨ
kɨ nje nyagər’gɨ, ningə in te kum’ə adɨ nje kɨ de’gɨ gəri dɔ’de el. Bai, in inɓe ə in ndigɨ
kadɨ to to be.
22 Nya’gɨ pətɨ, in Bai ə adɨ’m’de, ningə de kɨ kadɨ gər Ngonn goto, Baw’a kɨ kar’ne ba
par ə gər’ə, taa de kɨ gər Baw kaa goto tɔ, Ngonn’o kɨ kar’ne ba par ə gər’ə, ə de kɨ
Ngonn inɓe te kɨ dɔ Baw’ne ad’a tɔ par ə a gər’ə.»
23 Go’tɨ, Jeju təl kum’ne kɨ dɔ njendo’gɨ el’de kɨ kar’de ba ene: «In nje majikur tadɔ
nya kɨ kum’se oo kin!
24 De’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ ngayn kɨ ngar’gɨ ngayn ndigɨ kadɨ n’oyi nya kɨ kum’se
oo kin, nan lo kadɨ kum’de oo goto, ndigi kadɨ mbi’de oo dɔ ta kɨ mbi’se oo kin, nan lo
kadɨ oyi dɔ’a goto.»

Kujita dɔ de’tɨ kɨ Samari kɨ nje memajɨ, kɨ in Juwipɨ el
(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)

25 Njendo ndukun kare ində taa, ningə dəjɨ ta kare Jeju to ta kuwə nan kɨ ta ene:
«Njendo de’gɨ, in ri ə majɨ kadɨ m’ra kadɨ to m’ingə’n kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ wa?»
26 Ə Jeju el’ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun’tɨ wa? Ə go gər’ə lə’i in bann wa?»
27 Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju’tɨ ene: «A in ndigɨ Burəɓe Luwə lə’i kɨ ngarme’i
ba pətɨ, kɨ ndil’i ba pətɨ, kɨ tɔgi ba pətɨ, kɨ ta mər lə’i ba pətɨ. Ningə a ndigɨ de mad’i to
darɔ’i inɓe be tɔ‡.»
28 Ə Jeju el’ə ene: «Ta kɨ m’dəj’i, ilə’m’tɨ majɨ kɨ dum. Ə in ra be, ningə a ingə kajɨ.»
29 Njendo ndukun sangɨ kadɨ n’tɔjɨ tokɨ n’in de kɨ dana, adɨ təl dəjɨ Jeju ene: «Nan ə
in de madɨ’m wa?»
30 Ə Jeju el’ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isɨ aw Jeriko, ningə osɨ ji kaya’gɨ’tɨ kɨ
nje gangɨ row, adɨ taai nya’gɨ li’ə pətɨ ji’ə’tɨ, tindəi’ə adɨ to ta koy’tɨ, ningə inyəi’ə ə ɔti
awi.
31 Go’tɨ ningə, njekujənyamosɨ kadikare in non re te dɔ’a’tɨ, nan lokɨ oo’ə, gangɨ sanyi
aw lo lə’ne.
32 Go’tɨ, de kɨ ginn kojɨ’tɨ lə Lebi kare in non re tɔ, nan lokɨ oo dingəm kakin ningə,
gangɨ sanyi aw lo lə’ne.
33 Go’tɨ ningə, de kɨ Samari’tɨ kare kɨ isɨ aw mbah in non re te dɔ dingəm’tɨ kakin.
Lokɨ oo’ə, oo kumtondoo li’ə kɨ rɔta’tɨ.
34 Be ə, re rɔ’a’tɨ, ur hu kɨ yiwi kandɨ nju ta dɔ’tɨ, dɔ’n do li’ə, ningə un’ə ində dɔ
koro’tɨ lə’ne, aw si’ə lo to mbah’gɨ’tɨ, ində kum’ne go’ə’tɨ.
35 Lo ti go’tɨ, dingəm kɨ Samari’tɨ kakin ɔr nar kɨ asɨ ra kulə ndɔ joo adɨ nje kində
kum’ne go kəy to mbah’gɨ’tɨ, ningə el’ə dɔ’tɨ ene: “Ində kum’i go’ə’tɨ majɨ, a re nya kɨ
ində’n kum’i go’ə’tɨ, aldɔ in kɨ mad’i kin ningə, ndɔ təl’m ə, m’inɓe m’a m’ugə’i.”»
36 Ningə Jeju dəj’ə ta dɔ’tɨ ene: «Dann de’gɨ’tɨ kɨ mutə kin, in kɨ ra ə in madɨ dingəm
kɨ kaya’gɨ kɨ nje gangɨ row gangi’ə kin wa?»
37 Ningə, njendo ndukun ene: «In in kɨ oo kumtondoo li’ə kin.» Nga ningə Jeju el’ə
ene: «Re in be ningə, in kaa kadɨ aw, ə in ra be tɔ.»

Jeju aw ɓe lə Martɨ in kɨ Mari

38 Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne in dɔ row’tɨ rei tei ngonn ɓe’tɨ kare be ningə, dene madɨ
kɨ tɔ’a nan Martɨ uwə Jeju rɔ’ne’tɨ me kəy’tɨ.
39 Martɨ aw kɨ ngonnkon’ne kɨ dene kɨ tɔ’a nan Mari non. Ə ngonnkon’a kakin re isɨ
angɨ nja Burəɓe Jeju’tɨ, sii oo dɔ ta kɨ Jeju isɨ el.
40 Nan Martɨ ra ta ngann kulə’gɨ’tɨ, nja’a ɔdɨ nangɨ el, aw yo ge kɨ ne ge. Ningə te
patɨ, re el Jeju ene: «Burəɓe, ra bann ə ngonnkon’m kɨ dene Mari inyə’m adɨ m’ra ta
kulə’gɨ’tɨ kɨ kar’m ba be kaa usi el par wa? El’ə adɨ re ra sə’m kulə’gɨ.»

‡ **10:27 10.27** Ndukun kɨ nja joo 6.5; Lebitikɨ 19.18

41 ə Burəɓe el Martɨ ene: «Martɨ, Martɨ, me'i osɨ nanga el, adɨ aw kɨ yo ge kɨ ne ge tadɔ nya'gɨ ngayn.
42 Nan nya kɨ sotɨ in kareba. Ningə Mari mbətɨ nya kɨ majɨ utə nya'gɨ pətɨ. In nya kɨ de a taa ji'ə'tɨ el.»

11

Jeju ndo njendo'gɨ row kelta kɨ Luwə
(Mat 6.9-13)

1 Ndɔ kare Jeju isɨ elta kɨ Luwə lo madɨ'tɨ. Lokɨ elta kɨ Luwə ginn'ə gangɨ ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəɓe, ndo'je kelta kɨ Luwə tokɨ Jan Batisɨ ndo'n njendo'gɨ lə'ne kin be tɔ.»
2 ə Jeju el'de ene: «Lokɨ sii elita kɨ Luwə ningə, kadɨ eli eyina:
"Baw'je,
Kadɨ de kɨ ra gər tɔ'i tokɨ in Luwə,
Kadɨ Konɓe lə'i re.
3 Adi'je nyakusɔ'je kɨ asɨ ta'je kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ.
4 Inyə go majel'gɨ lə'je kɔ, tadɔ j'inɓe kaa,
J'inyə'n go majel lə de'gɨ pətɨ kɨ rai se'je majel kɔ tɔ.
Inyə'je adɨ j'osi me nyanan'tɨ el."»
5 Anyɨ Jeju təl el'de ɓay ene: «Kin ə, de kare dann'se'tɨ ge be, aw kɨ madɨ'ne non, ə in dann lo'tɨ aw ində takəy dɔ'a'tɨ ene: "Madɨ'm, tunə'm mapa mutə,
6 tadɔ madɨ'm kare in mbah'tɨ re te dɔ'm'tɨ, nan nya kɨ kadɨ m'ra'n'ə mbah goto."
7 ə re mad'a kakin to kɨ kəy non ene: "Ndəjɨ'm el, takəy in kɨ kutɨ nga, ningə j'in kɨ ngann'm'gɨ jɨ to nanga tɔ, um lo kadɨ m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto."
8 M'el'se kadɨ in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tadɔ k'in madɨ nan lə'de el kaa, a ində taa kadɨ ad'a nya'gɨ pətɨ kɨ ge, tadɔ takəy kɨ a ində kɨ nja nan'tɨ nan'tɨ kin.
9 Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se.
10 Tadɔ de kɨ dəjɨ ə a adi'ə, de kɨ sangɨ ə a ingə, de kɨ ində takəy ə a tei adi'ə tɔ.
11 Baw ngonn kɨ ra dann'se'tɨ ə ngonn'o dəj'ə kanjɨ ningə a un lii yo taa ad'a wa?
12 Eke kadɨ ngonn'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto tɔ.
13 Kin ə ingɨ kɨ in de'gɨ kɨ kuləra'se majel kin mindɨ ə in gəri kadɨ nya kɨ majɨ ngann'se'gɨ ningə, ra bann be ə, Baw'je kɨ isɨ dɔran'tɨ taa kin taa, a adɨ Ndil Luwə de'gɨ kɨ dəji'ə el wa?»

Jeju in kɨ ndil'gɨ kɨ majel
(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

14 Ndɔ kare Jeju tuwə ndil kɨ majel kɨ in me dingəm'tɨ ningə ra'a adɨ elta el. Lokɨ ndil kɨ majel te ningə, dingəm kɨ kete elta el kakin təl elta, adɨ ətɨ bulə de'gɨ ɓol ngayn.
15 Ningə de'gɨ madɨ eli eyina: «In kɨ tɔgɨ lə Beljəbul kɨ in ngar lə ndil'gɨ kɨ majel, ə isɨ tuwə'n ndil'gɨ kɨ majel.»
16 ə nje kɨ nungɨ, kadɨ nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadɨ ra nyakɔjɨ madɨ kare kɨ in dɔran'tɨ adɨ'de n'oyi.
17 Nan Jeju gər mərta lə'de ɓətɨ, adɨ el'de ene: «Kin ə, de'gɨ kɨ me konɓe'tɨ kɨ kareba, təli dɔnan'tɨ rɔi nan ə, konɓe'ə kin a tujɨ, ningə kəy'gɨ a budi dɔnan'tɨ mur mur tɔ.
18 Kin ə re Satan inɓe adɨ de'gɨ li'ə təli dɔnan'tɨ rɔi nan ə, lo kadɨ konɓe li'ə a aw kɨ kete goto. M'el be tadɔ eli eyina in kɨ tɔgɨ lə Beljəbul kɨ in ngar lə ndil'gɨ kɨ majel ə m'njɨ m'tuwə'n ndil'gɨ kɨ majel.
19 Kin ə re m'in m'njɨ m'tuwə ndil'gɨ kɨ majel kɨ tɔgɨ lə Beljəbul ə, de'gɨ kɨ go'se'tɨ isɨ tuwəi'de kɨ tɔgɨ lə nan nga? Ingɨ ə a gangi ta lə'se kin.
20 Re in kɨ tɔgɨ lə Luwə ə m'njɨ m'tuwə'n ndil'gɨ kɨ majel ningə, tɔjɨ kadɨ konɓe lə Luwə re te rɔ'se'tɨ.
21 Kin ə de kɨ tɔg'ɔ in ngayn, kɨ aw kɨ nya rɔ'gɨ, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare kɨ a ɔdɨ kadɨ nyakingə li'ə goto.
22 A re de madɨ kɨ tɔg'ɔ utə re ur go'ə'tɨ ə tət'ə rɔ ə, a ɔy nya rɔ'gɨ li'ə kɨ uwə kul'de kin pətɨ, taa a kanyi nyakingə'gɨ li'ə kɨ taa ji'ə'tɨ tɔ.
23 De kɨ in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de kɨ kaw sə'm nya kɨ nan'tɨ el, in nje sanan nya kɔ tɔ.»

Təl re ndil kɨ majel lo kis'ə'tɨ gogɨ
(Mat 12.43-45)

24 «Lokɨ ndil kɨ majel te me de'tɨ ningə, aw kɨ yo ge kɨ ne ge dilələo'tɨ tadɔ sangɨ lo kisi. Lokɨ ingə lo el ningə, təl el ene: "M'a m'təl kadɨ m'aw lo kisɨ'm'tɨ kɨ m'te'tɨ gogɨ."

25 Lokɨ təl re ningə, ingə lo kɨ in kɨ ra majɨ, ndolo.
26 Ə təl aw, ɔy ndil'gɨ kɨ majel utəi'ə inɓe ɓay siri, rei sii. Lo kin'tɨ, ji kisɨ lə de'ə kin
a majel utə in kɨ kete inɓe ɓay.»

Majɨ kɨ rɔta'tɨ
27 Lokɨ Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gɨ'tɨ ene: «Majikur
in dɔ dene'tɨ kɨ nje koj'i kɨ nje kad'i mba.»
28 Nan Jeju ilə'tɨ ene: «Majikur in dɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje koo ndu Luwə kɨ nje təl rɔ'de go'tɨ
yo taa.»

De'gɨ dəji nyakɔjɨ
(Mat 12.38-42)
29 De'gɨ uwəi nan mukɨ mukɨ gidɨ Jeju'tɨ, adɨ Jeju el'de ene: «De'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ
ɓone kin in de'gɨ kɨ maji el. Dəji kadɨ to n'oyi nyakɔjɨ madɨ, nan nyakɔjɨ madɨ kɨ rangɨ
kɨ de a ra ore'n dɔ nyakɔjɨ lə Jonasɨ, goto nga.
30 Tadɔ, tokɨ Jonasɨ in nyakɔjɨ tadɔ lə de'gɨ kɨ Ninibɨ'tɨ kakin ə*, Ngonn de a in nyakɔjɨ
tadɔ lə de'gɨ kɨ ɓone tɔ.
31 Ndɔ gangɨ ta'tɨ ə, ngar kɨ dene kɨ holo a in kɨ de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin kadɨ
a gangɨ ta dɔ'de'tɨ. Tadɔ, in sanyi dɔnangɨ'tɨ nu ə re kadɨ oo gosita lə Salomon†. Nga
ningə, kɨ ngɔsine kin, de kɨ utə Salomon sanyi in ne
32 Ndɔ gangita'tɨ ə, de'gɨ kɨ Ninibɨ'tɨ a indəi taa non de'gɨ'tɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin
kadɨ a gangɨ ta dɔ'de'tɨ. Tadɔ, lokɨ Jonasɨ iləmbər Poyta kɨ majɨ, de'gɨ kɨ Ninibɨ'tɨ inyəi
gorow njiyə'de'gɨ kɨ majel kɔ‡. Nga ningə, kɨ ngɔsine kin, de kɨ utə Jonasɨ sanyi in ne.

Kunjɨ lə darɔ
(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)
33 «De a ində por lambɨ'tɨ kadɨ iyə eke dow ngo dɔ'tɨ el, nan a ində dɔ nya'tɨ taa, kadɨ
de'gɨ uri kəy ningə, oyi lo kɨ kunj'ə.
34 Kum de ə in lambɨ lə darɔ'a, re kum'i oo lo majɨ ningə, darɔ'i ba pətɨ in me kunjɨ'tɨ.
A kin ə re kum'i oo lo majɨ el ningə, darɔ'i in me lo kɨ diw'tɨ tɔ.
35 Ə ində manjɨ rɔ'i adɨ kunjɨ kɨ awɨ'n rɔ'i'tɨ təl diw el.
36 Kin ə re darɔ'i pətɨ in me kunjɨ'tɨ kɨ kanjɨ kadɨ ngonn lo kɨ diw ndətɨ kad'a ningə,
darɔ'i a unjɨ njay njay tokɨ lambɨ a unjɨ'n dɔ'i'tɨ kin be tɔ.»

Jeju gangɨ ta dɔ Parisɨ'gɨ'tɨ kɨ njendo ndukun'gɨ
(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)
37 Lokɨ Jeju elta tigə ningə, Parisɨ kare ɓar'a kadɨ aw sɔ nya ɓe lə'ne. Be ə, Jeju aw isɨ
si'ə ta nyakusɔ'tɨ.
38 Lo kin'tɨ, ta ndɔjɨ Parisɨ kakin ngayn kadɨ Jeju togɨ ji'ne kete non nyakusɔ'tɨ el.
39 Nan Jeju el'ə ene: «In Parisɨ'gɨ, kɨ ne kin isɨ togi gidɨ kala mann kɨ gidɨ supira kusɔ
nya adi ar, nan nyənn ɓogɨ kɨ mendul rosɨ me'se.
40 In de'gɨ kɨ mbo, Luwə ra gidɨ nya, ə ra me nya tɔ.
41 Majɨ kadɨ adi ngarme'se kɨ kəy kɔrɔkɨ kadikare'tɨ Luwə, ə nya'gɨ pətɨ a ari njay kɨ
rɔ'se'tɨ.
42 «Kumtondoo in lə'se in Parisɨ'gɨ, tadɔ ɔri nya kare dann kɨ dɔgɨ'tɨ, me mbi kam'gɨ'tɨ
kɨ ətɨ majɨ, kɨ me mbi kam'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kadɨ ndiri tanyi, adi Luwə§, ningə indəi
nja'se dɔ nyara kɨ dana'tɨ kɨ dɔ ndigɨ'tɨ lə Luwə. Kɨ rɔta'tɨ, in kin ə in nya'gɨ kɨ majɨ kadɨ
indəi kum'se go'tɨ rai, ə inyəi ndəgə'gɨ kɨ kɔ non be el.
43 Kumtondoo in lə'se, in Parisɨ'gɨ, tadɔ ndigi lo kisɨ kɨ kete non de'gɨ'tɨ me
kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, taa gəi kadɨ de'gɨ rai'de lapiya lo kingənan'gɨ'tɨ lə bulə
de'gɨ tɔ.
44 Kumtondoo in lə'se ingɨ, tadɔ toi to dɔɓadɨ'gɨ kɨ nya kɨ tɔjɨ kadɨ de gər'n'de goto,
adɨ de'gɨ njiyəi kɨ dɔ'de'tɨ non be par kin be.»
45 Lo kin'tɨ, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gɨ, me ta'tɨ lə'i kɨ a el kin, in
tɔ ə isɨ tajɨ'je.»
46 Ə Jeju ilə'tɨ ene: «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gɨ tɔ, tadɔ indəi nya kɨ ɔy
ngayn dɔ de'gɨ'tɨ, nan ngonn ji'se kɨ nden be kaa uni taa uwəi se'de nya kɨ kɔy kin el.
47 Kumtondoo in lə'se ingɨ kɨ isɨ indəi ɓadɨ'gɨ lə de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ in
baw'se'gɨ inɓe'gɨ ə təli'de.
48 Lo kin'tɨ, isɨ tɔji tokɨ in ndigi kɨ baw'se'gɨ dɔ kulə ra'de'tɨ kɨ rai, tadɔ ingɨ təli njekelta
kɨ ta Luwə'tɨ, ningə ingɨ in nje kində dɔɓadɨ'de'gɨ tɔ.

---

* **11:30 11.30** Jonasɨ 3.3-5 † **11:31 11.31** 1 Ngar'gɨ 10.1-10 ‡ **11:32 11.32** 1 Ngar'gɨ 10.1-10 § **11:42 11.42** Lebitiki 27.30; Ndukun kɨ nja joo 14.22

49 In tadɔ kin ə, Luwə elta me tər'tɨ lə'ne ene: "M'a m'ulə kɨ njekeltakita'm'tɨ kɨ
njekawkulə'gɨ m'adɨ'de, ningə a təli'de ge, a adi'de kon ge."
50 In be kadɨ dəji de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone, mosɨ njekeltakita kɨ ta'm'tɨ kɨ ɓuki kɔ lo
kulə ngirə dɔnangɨ'tɨ nu bitɨ ɓone.
51 Mosɨ kɨ ulə ngirə dɔ Abel'tɨ nu bitɨ te'n dɔ Jakari'tɨ, kɨ təli'ə ngawdann lo'tɨ kɨ in
ringiri kadikare'tɨ re Kəy'tɨ lə Luwə*. In kɨ rɔta'tɨ kadɨ de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone a
udəi kɔr nya'gɨ kɨ rai nya kin non Luwə'tɨ.
52 Kumtondoo in lə'se, ingɨ njendo ndukun'gɨ kɨ, tarow nyagər in ji'se'tɨ, ə inɓe'gɨ uri
me'tɨ el num, taa de'gɨ kɨ ndigɨ kur me lo'tɨ kɨ kadɨ gəri nya kaa, ɔgi'de num tɔ.»
53 Lokɨ Jeju te me kəy'tɨ kakin ningə, njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ uləi ngirə ra tɔgɨ
dɔ Jeju'tɨ ge, dəji ta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ ge.
54 Sangi row me ta'gɨ kadɨ to n'ingəi ta kɨ go'tɨ el ta'a'tɨ ningə n'uwəi'ə'n'ə.

12

Kelta ar njay tokɨ Jeju in Ngonn de
(Mat 10.26-33, 19-20)

1 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, de'gɨ kɨ dər banyi banyi ə kawinan dɔ Jeju'tɨ, adɨ mbisəi nan kɨ
yo ge kɨ ne ge. Lo kin'tɨ, Jeju el njendo'gɨ lə'ne ene: «Nya kɨ dɔkete, majɨ kadɨ indəi
kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ ɔjɨ'n dɔ hum lə Parisɨ'gɨ, adɨ in kədikumnan lə'de.
2 Tadɔ nyara kɨ gidɨ kuwə kɨ ginn'ə, a te el goto taa nya kɨ to lo kiyə'tɨ kɨ de a gər el
goto tɔ.
3 In tadɔ kin ə, ta'gɨ pətɨ kɨ a eli lo kɨ ndul'tɨ, de'gɨ oyi dɔ'a dann kadɨ nda'tɨ; ta'gɨ kɨ
uwəi ta'se mbi nan'tɨ taa eli, de'gɨ a rai dɔ kəy'tɨ to iləi mbər'ə.»
4 Ingɨ kɨ in madɨ'm'gɨ, m'el'se kadɨ in ɓoli de'gɨ kɨ a təli darɔ'se par, ə go'tɨ asi ra nya
kɨ rangɨ el, kin el.
5 M'a m'tɔjɨ'se de kɨ majɨ kadɨ in ɓoli'ə. De kɨ majɨ kadɨ in ɓoli'ə in de kɨ a tɔl darɔ'se,
ningə təl aw kɨ tɔgɨ dɔ'tɨ non kadɨ ilə'se me por'tɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ ɓay kin. Tokɨ rɔta'tɨ,
in ə majɨ kadɨ in ɓoli'ə.
6 De'gɨ isɨ gati kɨ yəl'gɨ mi ə silə joo adɨ oyi ne, nan kɨ kare dann'de'tɨ kɨ kadɨ me Luwə
oy dɔ'a'tɨ goto.
7 Kɨ ətɨ ɓol ngayn inɓe ɓay kɨ kadɨ in gəri, bin dɔ'se inɓe kin kaa, Luwə tudə'de kare
kare gər kɔr'de, um kadɨ in ɓoli nya madɨ el. Ingɨ kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gɨ pətɨ.
8 M'el'se ta kɨ rɔta'tɨ kadɨ in gəri tokɨ, de kɨ elta takum de'gɨ'tɨ wangɨ tokɨ n'in de lə'm,
Ngonn de a elta wangɨ takum malayka'gɨ'tɨ lə Luwə tokɨ in de lə'ne.
9 Nan de kɨ manjɨ ta takum de'gɨ'tɨ tokɨ n'gər'm el, Ngonn de a manjɨ ta takum
malayka'gɨ lə Luwə tokɨ n'gər'ə el tɔ.
10 De kɨ elta kɨ majel ɔsɨ'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gɨ li'ə kɔ, nan de kɨ
elta kɨ mal ɔsɨ'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kɔ el ratata.
11 Lokɨ a uwəi'se kadɨ awi sese ta kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, non nje konɓe'gɨ'tɨ kɨ
non njekɔrnon'gɨ'tɨ, ononyi'se kadɨ me'se ɓol ko kene ke a asi kadɨ manjɨ ta dɔ'se'tɨ wa,
ke ta ri ə a eli wa.
12 Tadɔ, low'ə'tɨ inɓe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta kɨ kadɨ eli.

Kujita dɔ njenyakingə'tɨ kɨ mbo

13 De kare dann bulə de'gɨ'tɨ el Jeju ene: «Njendo de'gɨ, el ngonnkon'm adɨ, nya nduwə
kɨ baw'je inyə adi'je kin, kadɨ kanyi yan'm adɨ'm.»
14 Ə Jeju el'ə ene: «De kɨ ində'm kadɨ to m'in njegangɨ ta dann'se'tɨ eke kadɨ to m'in
nje kanyi'se nya goto.»
15 Ningə təl el de'gɨ pətɨ ene: «Majɨ kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ ɔjɨ'n dɔ mal
nyakingə kɨ dɔnangɨ'tɨ. Tadɔ re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a
ra adɨ si'n kɨ dɔ'ne taa el.»
16 Ningə Jeju təl el'de kujita madɨ ene: «Dingəm madɨ kare kɨ njenyakingə isɨ non, lo
ndɔɔ'gɨ li'ə, kandɨ nya te'tɨ majɨ ngayn.
17 Ə dəjɨ rɔ'ne ta ene: "In ri ə kadɨ to m'ra dana? Lokɨ kadɨ to m'kaw nya ndɔɔ'tɨ lə'm
goto."
18 Ningə təl el ene: "Majɨ, nya kɨ m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gɨ lə'm kɨ kete
kin kɔ, ningə m'a m'ur dam'gɨ kɨ boi ngayn kadɨ to m'kaw nya ko'gɨ'tɨ lə'm pətɨ pətɨ,
nan'tɨ kɨ ndəgɨ nya majɨ'gɨ lə'm.
19 Ningə m'a m'el me'm'tɨ m'ene: ‹Ngɔsine m'aw kɨ nyakingə kɨ to mbar mbar kadɨ
m'ra'n ɓal banyi banyi, ə kadɨ m'uwə kɔr rɔ'm, m'njɔ ge, m'anyi ge, m'oo'n majɨ rɔ'm.›"

---

* **11:51 11.51** Lo tum ginn nya'gɨ 4.8; 2Poyta'gɨ 24.20-22

20 Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de kɨ isɨ elta kin, kondɔ'tɨ ne inɓe kin ndɔ'i a asɨ. Eke
nya'gɨ kɨ isɨ kaw kɨ dɔnan'tɨ kin, a in yan nan wa?"
21 In kin ə in nya kɨ a te dɔ de'tɨ kɨ nje kaw nyakingə'gɨ kɨ nan'tɨ tadɔ lə rɔ'ne inɓe,
um tadɔ lə Luwə el.»

Kində me dɔ Luwə'tɨ
(Mat 6.25-33)

22 Jeju el njendo'gɨ lə'ne ene: «In tadɔ kin ə, m'el'se kadɨ adi me'se ra sururu dɔ
nyakusɔ'se'tɨ kɨ kadɨ isɨ kɨ dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'tɨ el num tɔ.
23 Tadɔ kisikidɔtaa utə nyakusɔ, taa darɔ de utə ku kɨ kɔ tɔ.
24 Gonyi kagan'gɨ oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi kɨ lo madɨ kɨ kadɨ ngəmi
nya'tɨ tadɔ ndɔ kɨ lo ti'tɨ el num, dam lə'de kaa goto num tɔ, nan Luwə isɨ adɨ'de nya
sɔi majɨ. Ningə ingɨ, oyi kadɨ Luwə oo nda'se utə yəl'gɨ el wa?
25 Nan dann'se'tɨ ə asɨ kadɨ a ilə ngonn kadɨ kɨ nden be dɔ ndɔ'ne'tɨ kɨ takul me kɨ ra
sururu lə'ne wa?
26 Kin ə nya kɨ nden be kin kaa asi kadɨ rai dɔrɔ'se el ə, majɨ kadɨ adi me'se osɨ nanga
dɔ ndəgɨ nya'gɨ'tɨ.
27 Gonyi putɨ kam'gɨ kɨ rai me mu'tɨ kin oyi, rai kulə madɨ el num, oji ku el tɔ, nan
ngar *Salomon kɨ tɔ'a ɓar ngayn me nyakingə'tɨ kin kaa, ɔɔ ku kɨ ndolo asɨ nan se'de
el*.
28 ə kin ə, Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gɨ'tɨ kɨ j'oo'de ɓone, ə lo ti par ə por a on'de kin
be ningə, ra bann ə in de'gɨ taa a ulə ku rɔ'se'tɨ el wa? In ton'gɨ me kunme'tɨ.
29 Adi mərta aldɔ'se ɔjidɔ nyakusɔ'se eke mann kanyi'se el.
30 Nya'gɨ kin pətɨ, in de'gɨ kɨ gəri Luwə el kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin ə isɨ sangi kɨ non
kum'de'tɨ, nan ingɨ, Baw'se gər majɨ kadɨ awi kɨ ndoo'ə tɔ.
31 Nya kɨ kadɨ sangi, in Konɓe li'ə yo, ningə a adɨ'se ndəgɨ nya'gɨ kin dɔ'tɨ.
32 Adi ɓol ra'se el, ingɨ kɨ toi to ngann nyakul'gɨ kɨ isɨ uni go ɓe'de be kin. Tadɔ Baw'se
oo majɨ ngayn kadɨ adɨ'se Konɓe.

Kində nyakingə rɔ Luwə'tɨ
(Mat 6.19-21)

33 «Indəi nya majɨ'gɨ lə'se ndogɨ'tɨ, ə adi nar'a njendoo'gɨ. Rai ɓɔl nar kɨ a tujɨ el, indəi
nyakingə'gɨ lə'se kɨ a tujɨ el dɔnan'tɨ dɔnan'tɨ dɔran'tɨ, kɨ in lo kɨ njeɓogɨ a te'tɨ el num,
in lo kɨ yon kɨ njetujɨ nya kaa goto'tɨ num kin.
34 Tadɔ, lo kɨ nyakingə lə'se in səm'tɨ ə me'se a in səm'tɨ tɔ.

Kujita dɔ kisi dɔ nja'tɨ
(Mat 24.43-51)

35 «Sii dɔ nja'se'tɨ kɨ ku ra kulə, adi por lambɨ'gɨ lə'se on majɨ.
36 Ningə kadɨ toi to de'gɨ kɨ isɨ nginəi ta təl ɓe'de kɨ aw lo taa nan'tɨ be. Isɨ nginəi taa
kadɨ re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə.
37 Majikur in dɔ njekuləɓər'gɨ'tɨ kɨ, ɓe'de təl ningə ingə'de sii dɔ nja'de'tɨ. Tokɨ rɔta'tɨ,
adɨ m'el'se, ɓe'de a un ku kulə lə'ne ulə rɔ'ne'tɨ, ə a adi'de sii nangɨ kadɨ adi'de nya sɔi.
38 Kin ə re təl dann lo'tɨ, eke ta ginn lo'tɨ, ə ingə de sii dɔ nja'de'tɨ ə, majɨ a ur'de.
39 «In gəri majɨ kadɨ re ɓe nje kəy gər dɔ kadɨ kɨ njeɓogɨ a re'n'tɨ ə, a inyə njeɓogɨ adɨ
mbutɨ bɔr kəy li'ə el.
40 ə ingɨ kaa, sii dɔ nja'se'tɨ tɔ, tadɔ m'in Ngonn de m'a m're dɔ kadɨ'tɨ kɨ in gəri el.»
41 Lo kin'tɨ, Piyər dəjɨ Jeju ene: «Burəɓe, kujita kɨ el kin sɔw dɔ'je eke sɔw dɔ de'gɨ
pətɨ wa?»
42 ə Burəɓe el'ə ene: «Njengəm nya kɨ in de kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ, kɨ kum'ə ədɨ ə
in de kɨ ɓe'ə a ində dɔ me kəy'tɨ kadɨ lowə nyakusɔ de'gɨ kɨ dɔ kadɨ kɨ kadɨ adɨ'n'de.
43 Njerakulə kin a in nje majikur, lokɨ ɓe'ə təl ə ingə ta kulə'tɨ kin, ra ra.
44 Tokɨ rɔta'tɨ adɨ m'el'se, a ində dɔ nya majɨ'gɨ'tɨ lə'ne pətɨ.
45 A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'tɨ ene: "Be'm a re kalangɨ el ɓay", ə ra ta tində
ndəgɨ nje ra kulə'gɨ'tɨ kɨ dene kɨ kɨ dingəm, ra ta kusɔ'tɨ kɨ ta kanyi'tɨ, adɨ yiwi ra'a
ningə,
46 Lokin'tɨ ɓe nje kəy a re kɨ ndɔ kɨ in ində me'ne dɔ'tɨ el, kɨ dɔ kadɨ kɨ in gər el. Be'ə
a ɔj'ɔ kum'ə, kadɨ oo nya kon kɨ a ra de'gɨ kɨ njera nya kɨ dana el.
47 Njekuləɓər kɨ gər ndigira lə ɓe'ne majɨ, nan ində rɔ'ne ta ndigira'tɨ kin ra el, a
ndəi'ə ngayn.

---

* **12:27 12.27** 1 Ngar'gɨ 10

48 Nga ningə, njekuləɓər kɨ gər ndigira lə ɓe'ne el, ə ra nya kɨ asɨ ta kində wa, a ingə
kində ngayn el. De kɨ adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn tɔ, de kɨ adi'ə me'de adɨ adi'ə
nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'tɨ tɔ.

Jeju re kɨ lapiya el, nan re kɨ gangɨ nan

49 «M're kɨ por dɔnangɨ'tɨ; ningə k'in ə, m'ndigɨ kadɨ por kakin on nga!
50 majɨ kadɨ m'a m'osɨ me kon'tɨ to de kɨ osɨ me mann batəm'tɨ be. Ningə in nya kɨ
adɨ'm kon me ndil'm'tɨ, bitɨ kadɨ nya kin ra'n nya.
51 Kadɨ in məri me'se'tɨ tokɨ m're kɨ lapiya dɔnangɨ'tɨ el. M'el'se, m're kɨ lapiya el jagɨ,
nan m're kɨ gangɨ nan yo.
52 Kɨ ngɔsine kin, de'gɨ mi kɨ sii me kəy'tɨ kɨ kare a gangi nan, de'gɨ kɨ mutə a ɔsi ta
nje kɨ joo, ə de'gɨ kɨ joo a ɔsi ta nje kɨ mutə.
53 Baw ngonn a ɔsɨ ta ngonn'ne kɨ dingəm, ngonn'o kɨ dingəm a ɔsɨ ta baw'ne; kon
ngonn a ɔsɨ ta ngonn'ne kɨ dene, ngonn kɨ dene a ɔsɨ ta kon'ne; kon ngonn kɨ dingəm a
ɔsɨ ta məm'ne; ngonn kɨ dene a ɔsɨ ta məm'ne kɨ dene†.»

Ta dɔ dɔkagilo'tɨ
(Mat 16.2-3)

54 Jeju el bulə de'gɨ ene: «Lokɨ oyi ndi in lo kuwə‡ kadɨ'tɨ ningə, tanan'tɨ non eli eyina:
"ndi a ədɨ", ningə ndi ədɨ tɔ.
55 A re oyi nəl kɨ in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: "Lo a tingə", ningə lo tingə kaa tɔ.
56 In de'gɨ kɨ njekedikum de'gɨ, asi gəri kum nya'gɨ kɨ isɨ rai nya dɔnangɨ'tɨ ne, eke
dɔran'tɨ, ningə ra bann be ə nyakɔjɨ'gɨ kɨ isɨ rai nya dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone taa, asi kadɨ
indəi manjɨ nya'gɨ kɨ isɨ rai nya səm'tɨ el wa!

Kulənojɨ nan'tɨ kɨ nje ta lə'i
(Mat 5.25-26)

57 «Ra bann be ə inɓe'gɨ, nya kɨ to kadɨ gangɨ ta dana dɔ'tɨ ə, gangi el wa?
58 Kin ə isɨ awi lo gangɨ ta'tɨ kɨ nje ta lə'i ə, lokɨ in dɔ row'tɨ ɓay ə, in sangɨ row kadɨ
ndu'se osɨ go nan'tɨ si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'tɨ, adɨ njegangɨ ta uni uləi ji
njerɔ'gɨ'tɨ, adɨ njerɔ'gɨ iləi'nu dangay'tɨ.
59 Ningə adɨ m'el'i, a in te lo kin'tɨ el bitɨ kadɨ ugə dɔboy sisi ɓay taa a inyəi'nu taa.»

13

Majɨ k'inyə panjiyə kɨ majel kɔ

1 Dɔkagilo'ə'tɨ non ə, de'gɨ madɨ rei eli Jeju eyina: Pilatɨ adɨ tɔli de'gɨ kɨ Galile'tɨ
dɔkagilo'tɨ kɨ isɨ ujəi mosɨ kadikare adi Luwə.
2 Jeju el'de ene: Məri kadɨ de'gɨ kɨ Galile'tɨ kɨ ingəi nya kɨ to kɨ ətɨ ɓol be kin in tadɔ
k'in ə in njeramajel'gɨ kɨ ngayn utəi ndəgɨ de'gɨ kɨ Galile'tɨ wa?
3 Jagɨ nan inɓe'gɨ kaa adɨ m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pətɨ tigə tɔ.
4 Ke oyi kadɨ de'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in jijoo kɨ ndogɨ bɔr kɨ Silowe osɨ dɔ'de'tɨ ə tɔl'de kin,
majel lə'de utə ndəgɨ de'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ pətɨ tigə wa?
5 Jagɨ! Inɓe'gɨ kaa adɨ m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pətɨ tigə tɔ.

Kujita dɔ kagɨ mbaykote'tɨ kɨ andɨ el

6 Go ta'gɨ'tɨ kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw kɨ kagɨ mbaykote kare kɨ man me
ndɔɔ kagɨ nju'tɨ lə'ne. Ndɔ kare, re kadɨ ujə kanda ningə ingə el.
7 Be ə, el nje ra kulə me ndɔɔ nju'tɨ lə'ne ene: "Oo ɓal asɨ mutə nga ə m'sangɨ kadɨ
m'ujə kandɨ mbay kam m'njɔ, nan m'ingə el. Majɨ kadɨ tugə kɔ, tadɔ ri ə a utɨ'n kum
lo kare wa?"
8 Nje ra kulə me ndɔɔ nju'tɨ kakin el'ə ene: "Be'm, majɨ kadɨ inyə adɨ ra ɓal kare ɓay.
M'a m'ɔr ginn'ə ə m'ɓukɨ sin binyə nja'tɨ.
9 Re ɓal kɨ a re kam ə andɨ ə, majɨ! A re andɨ el ə, a tugə kɔ mindɨ."»

Kingə lapiya lə dene madɨ ndɔ kɔrkon'tɨ

10 Jeju ndo nya de'gɨ ndɔ kɔrkon'tɨ, me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kare.
11 Dene kare kɨ ndil kɨ majel budɨ nja'a asɨ ɓal dɔgɨ gidə in jijoo isɨ səm'tɨ non. Ndil
kakin dɔ'a ngonn adɨ lo kadɨ surə ta goto.
12 Lokɨ Jeju oo'ə ningə ɓar'a ə el'ə ene: «Dene in kɨ ta k'inyə ta dɔ rɔ koy njururu'tɨ
lə'i.»

---

† **12:53 12.53** Mis 7.6 ‡ **12:54 12.54** Jeju el ene kilndi kɨ lo kurkadɨ'tɨ kɨ nəl kɨ kɨ holo tadɔ in be me ɓe'tɨ li'ə nan
jɨ ndangɨ nje kɨ ɓe'tɨ lə'je ne tɔ kadɨ jɨ gər'n majɨ.

13 Jeju ində ji’ne dɔ’a’tɨ, ningə tanan’tɨ non par ə, dene ndajɨ ə in ra ta, ə ulə ngirə
kadɨ ulə tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ.
14 Ningə njekundɔ kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ kakin rɔ’a nəl’ə el tadɔ Jeju adɨ lapiya
de ndɔ kɔrkon’tɨ, adɨ el bulə de’gɨ ene: Ndɔ ra kulə in mehen*. Rei adɨ adi’se lapiya me
ndɔ’gɨ’tɨ kin um ndɔ kɔrkon’tɨ el!
15 Burəɓe el’ə ene: In njekədikum de’gɨ! de kɨ ra dann’se’tɨ ə tutɨ mangɨ lə’ne eke
koro lə’ne ndɔ kɔrkon’tɨ, lo kusɔ nya’tɨ aw si’ə lo kanyi mann’tɨ el wa?
16 Nga dene kam kɨ in ngonnkaw Abiraham, kɨ Satan uwə ginn tɔgɨ’tɨ lə’ne asɨ ɓal dɔgɨ
gidə in jijoo be kin ə, kadɨ m’tut’ə m’ilə ta el tadɔ k’in kɨ in ndɔ kɔrkon wa?
17 Dɔkagilo’ə’tɨ kɨ Jeju isɨ elta kin ningə, rɔ njeban’gɨ li’ə sɔl’de ngayn. Nan rɔ bulə
de’gɨ nəl’de ngayn tadɔ nya’gɨ kɨ majɨ majɨ kɨ Jeju isɨ ra.

Kujita dɔ Konɓe’tɨ lə Luwə
(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)

18 Go’tɨ ningə Jeju ene: «Ri ə tanan kɨ Konɓe lə Luwə wa? Ri ə m’a m’un m’ɔjɨ’n wa?
19 To tanan kɨ kandɨ kagɨ madɨ kɨ a ɓari’ə mutardə kɨ de madɨ un duw me ndɔɔ’tɨ
lə’ne. Kandɨ kagɨ kakin uwə ə tɔgɨ ningə təl kagɨ, adɨ yəl’gɨ uwəi lo kisɨ baji’ə’gɨ’tɨ.»
20 Jeju təl el ɓay ene: «Ri ə m’a m’un m’ɔjɨ’n Konɓe lə Luwə wa?
21 To tanan kɨ hum kɨ dene madɨ un lɔy’n ndujɨ kɨ me keh mutə, kɨ ra adɨ ndujɨ kɨ lɔy
ba pətɨ in kin be.»

Ta dɔ row’tɨ kɨ mbəngirə
(Mat 7.13-14)

22 Dɔ row kaw’a Jerujalem’tɨ, Jeju ndo nya de’gɨ ɓebo’gɨ’tɨ kɨ ngann ɓe’gɨ kɨ ində dana
gangɨ səm’tɨ.
23 De madɨ dəj’ə ene: «Burəɓe, de’gɨ nden ba par ə a aji wa?» Jeju el’de ene:
24 «Uwəi tɔgɨ’se ba kadɨ uri kəy kɨ tarow kɨ mbəngirə, tadɔ adɨ m’el’se, de’gɨ ngayn a
sangi kadɨ n’uri nan a asi el.
25 Lokɨ ɓe nje kəy a ində taa ə a utɨ takəy. Ningə ingɨ kɨ nanyi taga, a uləi ngirə kində
takəy eyina: “Burəɓe te takəy adɨ’je!”, ningə a el’de ene: “Ingɨ m’gər lo kɨ in səm’tɨ el.”
26 Ningə a eli’ə eyina: “J’usɔ nya sə’i num, j’anyi sə’i num, ta ndo nya de’gɨ
tambalo’gɨ’tɨ me ɓebo’gɨ’tɨ lə’je tɔ.”
27 Ningə, a el’se ene: “M’gər lo kɨ in səm’tɨ el, ɔri rɔ’se kɔ rɔ’m’tɨ. Ingɨ pətɨ in
njeramajel’gɨ.”
28 Low’ə’tɨ kin, a nonyi ge, a ngori ngangɨ’se ge, lokɨ a oyi Abiraham ge, Isakɨ ge, Jakobɨ
ge, kɨ njekeltakita Luwə’tɨ pətɨ me Konɓe’tɨ lə Luwə. Ningə ingɨ a ɓuki’se kɔ taga.
29 De’gɨ a indəi lo kuwə kadɨ’tɨ ge, kɨ lo kurkadɨ’tɨ ge, manga ge, holo ge, kadɨ rei sii
ta nyakusɔ’tɨ Konɓe’tɨ lə Luwə.
30 Nan, tokɨ rɔta’tɨ, nje kɨ madɨ kɨ in nje kɨ gogɨ a təli nje kɨ kete nje kɨ madɨ kɨ in nje
kɨ kete a təli nje kɨ gogɨ.»

Jeju elta kɨ dɔ Jerujalem’tɨ

31 Dɔkagilo’ə’tɨ inɓe kin ə, Parisɨ’gɨ madɨ rei rɔ Jeju’tɨ eli’ə eyina: «Ɔtɨ kɔ rangɨ lo
kin’tɨ, tadɔ Erodɨ ge tɔli.»
32 Jeju el’de ene: «Ai eli tal busɨ kam, tokɨ ɓone kɨ lo ti, m’njɨ m’tuwə ndil’gɨ kɨ majel
ə m’njɨ madɨ de’gɨ lapiya tɔ. Ningə ndɔ kɨ nja mutə ə m’a tɔlta kulə lə’m.
33 Nan in gorow’ə’tɨ kadɨ m’un tarow lə’m me ndɔ’tɨ kɨ ɓone, ndɔ kɨ lo ti’tɨ kɨ ndɔ kɨ
nja mutə, tadɔ in nya kɨ gorow’ə’tɨ el kadɨ njekeltakita Luwə’tɨ, oyi Jerujalem’tɨ el.
34 «In de’gɨ kɨ Jerujalem’tɨ, in de’gɨ Jerujalem’tɨ, in kɨ nje tɔl de’gɨ kɨ njekeltakita
Luwə’tɨ, in nje tilə de’gɨ kɨ Luwə ulə’de adɨ’se kɨ mbal tɔli’de. Nja bann ə m’ge kaw’se
tokɨ konkunjə a kaw’n ngann’ne’gɨ ginn bagɨ’ne’tɨ kin be nan ɔdi el.
35 Ningə kɨ ne kin, m’in Luwə m’a m’inyə kəykawnan lə Luwə lə’se kɔ. Tadɔ adɨ
m’el’se madɨ oyi, a oyi m’in el nga, bitɨ ndɔ kɨ a eli eyina: “Njangɨ dɔ in dɔ de’tɨ kɨ a re
me tɔ Burəɓe’tɨ.”»

14

Jeju adɨ lapiya de ndɔ kɔrkon’tɨ

1 Ndɔ kare, Jeju aw me kəy’tɨ lə njekundɔ Parisɨ’gɨ kare tadɔ kusɔ nya, ndɔ kɔrkon’tɨ.
Parisɨ’gɨ isɨ ndəi manjɨ Jeju.
2 Dingəm kare kɨ nje monyi rɔ ti ə ra non’a’tɨ.

* **13:14 13.14** Tekitaga 20.9-10; Ndukun kɨ nja joo 5.13-14

3 Jeju dəjɨ njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ ene: «Ta row to kadɨ de adɨ lapiya de ndɔ
kɔrkon'tɨ eke goto?»
4 Nan təli rai keke, de elta el. Jeju təl rɔ'ne rɔ nje monyi rɔ ti'tɨ, ad'a lapiya ə el'ə ad'a
aw.
5 Ningə el'de ene: «Nan dann'se'tɨ anyɨ ngonn'o eke mangɨ li'ə osɨ bolo ɓe'tɨ ndɔ
kɔrkon'tɨ ə un'ə tanan'tɨ non el wa?»
6 Ningə lo kadɨ iləi'ə ta'tɨ kin goto.

Ta kɨ ɔjidɔ nje kɔjirɔ'de lo ɓarnan'tɨ

7 Lokɨ Jeju oo kadɨ de'gɨ kɨ ɓari'de mbətɨ lo kisɨ kɨ kete ningə el'de kujita ene:
8 «Lokɨ de madɨ ɓar'i lo nyakusɔ tanan'tɨ, ononyi kadɨ sangɨ lo kɨ kete isɨ'tɨ, dɔmajɨ ə,
ɓari de kɨ kɔsigon li'ə utə yan'i səm'tɨ tɔ!
9 Ningə kadɨ nje ɓar'se joo pətɨ kakin re, el'i ene: "Ində taa ə inyə lo kisi kin adɨ
mad'i." Ningə kɨ rɔsɔl kɨ ngayn ə a aw kadɨ isɨ'n lo kɨ gogɨ'tɨ.
10 Nan lokɨ de madɨ ɓar'i, majɨ kadɨ aw isɨ lo kɨ gogɨ'tɨ, adɨ nje ɓar'i inɓe ə re el'i ene:
"Madɨ'm ində taa re isɨ kete yo." Be ə a in kɔsikurə lə'i takum mad'i'gɨ'tɨ pətɨ kɨ ɓari'de
lo nyakusɔ'tɨ sə'i.
11 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ un dɔ'ne ta, ə a uləi dɔ'a nanga. Ningə de kɨ nje sɔl dɔ'ne ə, a uni
dɔ'a ta tɔ.»

Ɓar njendoo'gɨ lo nya kusɔ'tɨ

12 Go'tɨ ningə Jeju el de kɨ nje ɓar'a ene: «Lokɨ ra nyakusɔ rɔnel kɨ ngayn be kin, kɨ
kada eke kɨ losɔl'ɔ, ononyi kadɨ ɓar mad'i'gɨ kɨ ngannkon'i'gɨ kɨ noj'i'gɨ, eke nje gədɨ
kəy ɓe lə'i kɨ njenyakingə'gɨ. Tadɔ ingɨ kaa a ɓari'nu ndɔ madɨ'tɨ ə a adi'nu nya kɨ ndɔ
kɨ ra adi'de kin gogɨ tɔ.
13 Nan lokɨ ra nyakusɔ rɔnel kɨ ngayn be kin, majɨ kadɨ ɓar njendoo'gɨ kɨ nje'gɨ kɨ ta
rɔ'de asɨ nan el kɨ nje mote'gɨ, kɨ njekumtɔ'gɨ.
14 Ningə rɔ'i a nəli tadɔ a ingəi nya kadɨ ugəi'nu gogɨ el. Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə a ugəi ndɔ
kɨ a te kɨ njera nya kɨ dana lo koy'tɨ.»

Ɓar de'gɨ kibo lo nyakusɔ'tɨ
(Mat 22.1-10)

15 Lokɨ oyi ta kin ningə, kɨ kare dann de'gɨ'tɨ kɨ sii lo nyakusɔ'tɨ el Jeju ene: «Rɔnel a
in kɨ de kɨ a sɔ nya me Konɓe'tɨ lə Luwə!»
16 Jeju təl el'ə ene: «Ndɔ kare, dingəm madɨ ra nyakusɔ kibo ɓari'n de'gɨ ngayn.
17 Dɔkagilo kusɔ nya'tɨ, ningə ulə njekulə lə'ne adɨ el de'gɨ kɨ ɓar'de kakin ene: "Rei!
Nyakusɔ oy nga."
18 Nan de'gɨ pətɨ kɨ ɓari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadɨ dəji mesɔl. In kɨ dɔkete
el'ə ene: "M'ndogɨ lo ndɔɔ ngɔsine ɓay ə kadɨ m'aw m'oo. Nja'i ba adɨ me'i sɔl dɔ'm'tɨ."
19 In kɨ rangɨ ene: "M'ndogɨ mangɨ'gɨ dɔgɨ ngɔsine ɓay, m'a m'aw kadɨ m'nan'de m'oo.
Nja'i ba, adɨ me'i sɔl dɔ'm'tɨ."
20 In kɨ rangɨ ene: "M'taa dene ngɔsine ɓay, lo kadɨ m'a m'aw goto."
21 Njekulə təl aw rɔ ɓe'ne'tɨ, el'ə ta'gɨ pətɨ kɨ eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'tɨ wongɨ tɔl ɓe
nje kəy kakin adɨ el njekulə lə'ne ene: "Ində taa kalangɨ aw tambalo'gɨ'tɨ kɨ go row'gɨ
ɓar njendoo'gɨ, kɨ de'gɨ kɨ ta rɔ'de asɨ nan el, kɨ njekumtɔ'gɨ, kɨ de'gɨ kɨ nje mote'gɨ, re
se'de."
22 Nden go'tɨ ningə njekawkulə re el ene: "Be'm, jɨ ra nya'gɨ kɨ dəjɨ kakin pətɨ, nan lo
kisɨ nanyi ɓay."
23 Be'ə el'ə ene: "Ɔtɨ aw taga dɔ row'gɨ'tɨ kɨ lo ndɔɔ'gɨ'tɨ, ində tɔgɨ dɔ de'gɨ'tɨ adɨ'de
rei kadɨ me kəy lə'm rosɨ."
24 Tokɨ rɔta'tɨ adɨ m'el'se, de kare mbunə de'gɨ'tɨ kɨ m'ɓar'de kete kin kɨ, a ɔdɨ nyakusɔ
lə'm kin ta'ne'tɨ goto.»

K'inyə nya'gɨ pətɨ tadɔ kun go Jeju
(Mat 10.37-38)

25 Bulə de'gɨ ngayn isɨ njiyə kɨ Jeju dɔ row'tɨ. Təl ilə rətɨ ningə el'de ene:
26 «Re de madɨ re rɔ'm'tɨ ə ge'm utə baw'ne kɨ kon'ne el, ne'ne kɨ ngann'a'gɨ el,
ngannkon'ne'gɨ kɨ konnann'ne'gɨ eke darɔ'ne inɓe el, a asɨ k'in njendo lə'm el.»
27 Taa de kɨ un kagidəsɨ lə'ne ə njiyə gɔ'm'tɨ el, a asɨ k'in njendo lə'm el tɔ.
28 Tokɨ rɔta'tɨ, nan dann'se'tɨ ə lokɨ aw to kində ndogɨ bɔr kɨ ngal ningə, isɨ nanga ulə
kɔr nyara kulə'gɨ nan'tɨ, kadɨ n'oo ke n'a n'asi kadɨ n'tɔlta kulə kin kare inɓe el wa?
29 Nan re ində ginn kəy ə tɔlta'a el ə, de'gɨ pətɨ kɨ a oy ginn kəy kin, a kogi dɔ'a'tɨ.
30 A eli eyina: «Oyi, dingəm kɨ tumginn kadɨ ində kəy, nan tɔg'ɔ asɨ kadɨ tɔlta'a el
kin!»

31 Eke ngar kɨ ra ə lokɨ isɨ aw kadɨ rɔ kɨ ngar madɨ'ne kɨ rangɨ ningə, isɨ nanga ə dəjɨ
ta rɔ'ne oo ke kɨ njerɔ'gɨ lə'ne kɨ dər dɔgɨ kare kin n'a n'aw n'ilə'n rɔ madɨ'ne kɨ isɨ re
kɨ njerɔ'gɨ lə'ne kɨ in dər dɔ joo kin kare inɓe el wa?
32 Re oo kadɨ tɔgɨ'ne a asɨ el ningə, a ulə dəjɨ ta ngar madɨ'ne, tadɔ sangɨ row lapiya,
lokɨ ndan ngal ɓay.
33 Ta lə'se kaa to be tɔ. De kɨ in ndəkba tadɔ k'inyə nyakingə'gɨ lə'ne el, a asɨ k'in
njendo lə'm el.

Katɨ kɨ nəl'ə goto
(Mat 5.13; Mrk 9.50)

34 «In gəri kadɨ katɨ in nya kɨ majɨ, nan lokɨ nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adɨ təl nəl
gogɨ wa?
35 Nya kɨ kadɨ de a ra'n goto. A majɨ tadɔ dɔnangɨ el num, a majɨ tadɔ nya kɨ a adɨ
tɔgɨ dɔnangɨ kin el num tɔ. A ɓuki'ə kɔ gidɨ lo'tɨ. De kɨ aw kɨ mbɨ'ne kadɨ oo'n ta, ningə
kadɨ oo ta kin majɨ.»

15

Ta kɨ ɔjidɔ ngonn batɨ kɨ nanyi
(Mat 18.12-14)

1 Njetalambo'gɨ kɨ njeramajel'gɨ, ɔti kɨ rɔ Jeju'tɨ kadɨ n'oyi dɔ ta li'ə.
2 Parisɨ'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ ɓarita, eli eyina: «uwə njeramajel'gɨ rɔ'ne'tɨ num sɔ
nya se'de num!»
3 Ningə, Jeju el'de kujita kin:
4 Nan dann'se'tɨ ə re aw kɨ batɨ'gɨ ɓu ə kɨ kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gɨ kɨ dɔjikara
gidə in jikara dɔ mu'tɨ, ə aw sangɨ in kɨ nanyi kin, bitɨ kadɨ ingə ɓay taa el wa?
5 Lokɨ təl ingə ningə, kɨ rɔnel un'ə ilə dam'ne'tɨ.
6 Ningə təl aw ɓe. Ɓar madɨ'ne'gɨ kɨ nje gədɨ kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai rɔnel sə'm
tadɔ m'ingə batɨ lə'm kɨ nanyi!»
7 Be tɔ ə adɨ m'el'se, rɔnel a in ngayn me dɔran'tɨ tadɔ njeramajel kare kɨ inyə gorow
njiyə'ne kɨ majel kɔ, utə nje'gɨ kɨ dana kɨ dɔjikara gidə in jikara kɨ awi kɨ ndoo mbəl
panjiyə'de el kin.
8 Ke, dene kɨ ra ə aw kɨ silə asɨ dɔgɨ, ə kɨ kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'tɨ eke utə
me kəy sangɨ'n silə lə'ne, bitɨ kadɨ ingə ta el wa?
9 Lokɨ ingə nga ningə, ɓar madɨ'ne'gɨ, kɨ nje gədɨ kəy ɓe lə'ne ə el'de ene: «Rai rɔnel
sə'm tadɔ m'ingə silə lə'm kɨ nanyi!»
10 Be tɔ ə, adɨ m'el'se, rɔnel in ngayn mbunə malayka'gɨ'tɨ lə Luwə tadɔ njeramajel
kare kɨ inyə gorow njiyə'ne kɨ majel kɔ.

Kujita kɨ ɔjidɔ ngonn kɨ nje kaw kaya

11 Jeju təl el ɓay ene: «Dingəm kare aw kɨ ngann'gɨ joo.
12 In kɨ du el baw'ne ene: "Bai, adɨ'm nya nduwə lə'm." Be ə baw'a lowə nyakingə
lə'ne ngann'ne'gɨ kɨ joo.
13 Ndɔ ngayn el go'tɨ ningə, in kɨ du adɨ ndogi si'ə nya'gɨ pətɨ kɨ ingə, ə aw mbah me
ɓe'tɨ kɨ sanyi. Me ɓe'tɨ kakin ə tujɨ kɨ nar lə'ne kɔ me kaya'tɨ kɨ ra.
14 Lokɨ tujɨ kɨ nar lə'ne kakin pətɨ tigə ningə, ɓo bo osɨ me ɓe'tɨ kakin. Ningə ulə ngirə
kadɨ nya'gɨ pətɨ toi rɔ'a nga.
15 Aw ra kulə ɓe lə de madɨ kare me ɓe'tɨ kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm
kɔsongɨ'gɨ mu.
16 Ɓo kusɔ nyakusɔ lə kɔsongɨ'gɨ to me'ə'tɨ, nan de kɨ ad'a goto.
17 Be ə ulə ngirə kadɨ mərta, ningə el rɔ'ne ene: "Nje ra kulə'gɨ in bann ɓe lə bai ə
sɔi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'njɨ m'oy koy ɓo be wa!
18 M'a m'ində taa ə m'aw rɔ bai'tɨ m'a m'el'ə m'ene: ‹M'ra majel m'ɔsɨ'n ta Luwə, ta
m'ɔs'i ta tɔ.
19 Masɨ kadɨ ɓarɨ'm ngonn'i el. Ra'm tokɨ kare mbunə nje ra kulə'gɨ'tɨ lə'i be.›"
20 Be ə, ində taa osɨ row'ə təl kaw rɔ baw'ne'tɨ. Lokɨ n'anyi sanyi kɨ kəy ɓay ningə
baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tadɔ li'ə. Anyi kɨ ngodɨ tilə kum'ə,
uwə rututu ə njuw ta'a.
21 Ngonn el baw'ne ene: "Bai m'ra majel m'ɔsɨ'n ta Luwə num m'ɔs'i inɓe ta num tɔ,
m'asɨ ta kadɨ ɓarɨ'm ngonn'i el."
22 Nan baw'a el nje ra kulə'gɨ ene: "In rei kɨ ku kɨ majɨ utə ndəgə'gɨ kalangɨ ulɨ rɔ
ngonn'm'tɨ. Ulɨ ningə ngonn ji'ə'tɨ ə ulɨ sa nja'a'tɨ tɔ.
23 Rei kɨ ngonn mangɨ kibo mbul mbul təli'ə adɨ j'usɔi jɨ rai rɔnel.

24 Tadɔ ngonn’m kin oy ə təl isɨ kɨ dɔ’ne taa. Nanyi ə in kɨ kingə!” Ningə uləi ngirə
kadɨ rai rɔnel.
25 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, ngonnkon’a kɨ ngatɔgɨ in mu. Lokɨ isɨ təl mu ə in ndəkba kɨ kəy
ningə oo ndu nyakində’gɨ kɨ ndam’gɨ.
26 Ɓar nje ra kulə kare, ə dəj’ə ene ke ri ə ra nya wa.
27 Nje ra kulə kakin el’ə ene: “Ngonnkon’i ə re ə ɓaw’i adɨ tɔli ngonn mangɨ kibo
mbul mbul tadɔ təl kɨ lapiya.”
28 Ngonn kɨ ngatɔgɨ ra wongɨ adɨ mbətɨ kaw kəy. Baw’a te taga kadɨ sɔl me’ə ad’a ur
kəy.
29 Nan el ɓaw’ne ene: “Oo ɓal ngayn ə m’njɨ m’ra kulə mad’i, ndɔ kare kɨ m’mbətɨ
təl rɔ’m go ta’tɨ lə’i goto. Nan ndɔ kare kɨ adɨ’m ngonn ɓinyə be kaa m’ra’n rɔnel kɨ
madɨ’m’gɨ goto.
30 Nan lokɨ ngonn’i kɨ tujɨ nyakingə lə’i dɔ kaya dene’gɨ’tɨ kin re ningə, tɔl ngonn
mangɨ kibo mbul mbul ad’a.”
31 Ningə baw’a el’ə ene: “In, ngonn’m, in sə’m ne nan’tɨ, adɨ nya’gɨ pətɨ kɨ in yan’m
in yan’i.
32 Nan in low’ə’tɨ kadɨ jɨ ra nyakusɔ jɨ ra’n rɔnel, tadɔ ngonnkon’i kam oy ə təl isɨ kɨ
dɔ’ne taa, nanyi ə in kɨ kingə!”»

16

Kujita kɨ ɔjidɔ njengəm nya kɨ rɔta’tɨ el

1 Go’tɨ ningə Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Dingəm kare kɨ njenyakingə aw kɨ njekində
kum’ne go nya’gɨ’tɨ kɨ me kəy’tɨ lə’ne non. De’gɨ rei eli’ə eyina: “Njengəm nya’gɨ lə’i isɨ
tujɨ kɨ nyakingə lə’i tigə.”
2 Nje kəy ɓar nje ra kulə lə’ne el’ə ene: “Ta ri ə m’njɨ m’oo dɔ’i’tɨ am wa? Ɔjɨ’m go
nya’gɨ kɨ ɔjidɔ kulə lə’i kɨ me kəy’tɨ adɨ’m m’oo. Tadɔ lo kadɨ m’a mad’i ində kum’i go
nya’gɨ’tɨ lə’m kɨ me kəy’tɨ goto nga!”
3 Njengəm nya el rɔ’ne ene: “Ɓe’m ge kadɨ m’ində kum go nyakingə’gɨ’tɨ kɨ me kəy’tɨ
el nga kam, m’a m’ra ri nga am wa? Ndɔɔ dɔnangɨ ə, tɔgɨ’m asɨ el. Kaw kɔy nya ə rɔ’m
a sɔl’m.
4 M’gər nya kɨ m’a m’ra kadɨ de’gɨ a uwəi m’in kɨ rɔ’de’tɨ me kəy’tɨ lə’de lokɨ ɓe’m
adɨ m’ində kum’m go nya’tɨ el.”
5 Be ə, ɓe nje ɓangɨ ulə ɓər’gɨ lə’ne kare kare. El nje ɓangɨ kɨ dɔkete ene: “Ɓangɨ lə
ɓe’m in bann dɔ’i’tɨ wa?”
6 Nje ɓangɨ kɨ dɔkete kakin ene: “Ku hu ɓu kare.” Ningə el’ə ene: “Ta makitu ɓangɨ
lə’i ə isɨ nanga kalangɨ, ndangɨ me’tɨ dɔ mi.”
7 Go’tɨ ningə el kɨ nungɨ ene: “In yan’i in bann wa?” Nje ɓangɨ kɨ nja joo el’ə ene:
“Madɨ’m in sakɨ geme ɓu kare.” Ningə el’ə ene: “Un makitu ɓangɨ lə’i ə ndangɨ me’tɨ
dɔjijoo.”
8 Ɓe njengəm nya kɨ ngom ulə tɔjɨ dɔ’a’tɨ tadɔ ra nya kɨ kumkədɨ. De’gɨ kɨ gəri Luwə
el rai nya kɨ kumkədɨ ngayn me kulə ra’de’tɨ dann’de’tɨ utə ngann’gɨ lə kunjɨ.»

Luwə in kɨ nar

9 Ningə adɨ m’el’se: «Rai madɨ nan kɨ de’gɨ kɨ nyakingə kɨ ngom kin, kadɨ ndɔ kɨ goto
jɨ’se’tɨ ningə, uwəi’se rɔ’de’tɨ lo kisɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ.»
10 De kɨ ra kɨ asɨ ta kadɨ de uwə kul’ə dɔ nya kɨ nden’tɨ, a asɨ kadɨ de uwə kul’ə dɔ
nya kɨ boi’tɨ tɔ. De kɨ njera nya kɨ dana el me nya kɨ nden’tɨ, a ra nya kɨ dana el me nya
kɨ boi’tɨ tɔ.
11 In be ə, re de asɨ ra nya kɨ low’ə’tɨ el tadɔ Mamon lə nyara kɨ dana el, eke nan a
adi nyakingə kɨ rɔta’tɨ wa?
12 Re de ra nya kɨ low’ə’tɨ el dɔ nya’tɨ lə de kɨ rangɨ, eke nan a adi yan’i kɨ sɔw dɔ’i
inɓe?
13 Nje ra kulə madɨ, kɨ a asɨ ra kuləɓər lə ngar’gɨ joo goto: re ɔsɨ ta kɨ kare ə, a ndigɨ
kɨ nungɨ, re kidɨ kɨ kare ə, a uwə kɨ kɨ nungɨ tɔ. A asi kadɨ rai ɓər lə Luwə num ɓər lə
nar num el.
14 Parisɨ’gɨ kɨ njendigɨ ta lə nar, uwəi Jeju kogi lokɨ oyi ta’gɨ kin pətɨ.
15 Ningə Jeju el’de ene: «Rai rɔ’se to de’gɨ kɨ njera nya kɨ dana be takum de’gɨ’tɨ. Nan
Luwə gər me’se. Tadɔ nya kɨ de’gɨ ɔsikurə ngayn takum’de’tɨ kin in nya kɔw takum
Luwə’tɨ.

Ndukun kɨ Konɓe lə Luwə

16 «Bitɨ dɔkagilo’tɨ lə Jan Batisɨ, in dɔkagilo lə ndukun lə Mojɨ kɨ de’gɨ kɨ njekeltakita
Luwə’tɨ. De’gɨ iləi mbər Konɓe lə Luwə to Poyta kɨ majɨ. De kɨ ra’a, ra kɨ tɔgɨ’ne tadɔ
kandɨ me’tɨ.
17 On el kadɨ dɔran in kɨ dɔnangɨ a dəri kɔ utə kadɨ de ɔr ngonn kur ta kɨ me ndukun’tɨ
lə Luwə kɔ.
18 Dingəm kɨ ra kɨ tuwə ne’ne ə ta in kɨ rangɨ, in njekuwə marum. Taa de kɨ nje taa
dene kɨ ngaw’a tuwə kaa in njekuwə marum tɔ.

Kujita kɨ ɔjidɔ njenyakingə in kɨ Lajar

19 «Dingəm kare kɨ njenyakingə kɨ njekulə ku kɨ ndole kas yɔl kɨ gat’a in ngayn in
non. Ndɔ’gɨ kare kare pətɨ, isɨ ra rɔnel tadɔ isɨ majɨ.
20 Njendoo kare kɨ tɔ’a nan Lajar kɨ dobay ta rɔ’a, re to ta kəy’tɨ li’ə.
21 Ndigɨ kadɨ n’usɔ bunə nyakusɔ’gɨ kɨ tosi nanga ta tabilə’tɨ lə njemajɨ. Nan busɨ’gɨ
kaa rei tonni ta dobay li’ə.
22 Ndɔ kare njendoo kakin oy, adɨ malayka’gɨ rei uni’ə awi si’ə kadɨ Abiraham’tɨ.
Njemajɨ kaa re oy tɔ, adɨ duwi’ə.
23 Njemajɨ ingə kon me lo kɨ koo’tɨ ngayn, un kum’ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu
kɨ Lajar kad’a’tɨ tɔ.
24 Njemajɨ kakin un ndu’ne kɨ taa ningə non ene: “Bai Abiraham, oo kumtondoo lə’m!
Ulə Lajar adɨ ulə ta ngonn ji’ne mann’tɨ, kadɨ re’n sɔlɨ’n ndonn’m tadɔ m’ingə kon ngayn
me por’tɨ kin.”
25 Abiraham el’ə ene: “Ngonn’m, adɨ me’i olo dɔ’tɨ tokɨ ndɔkɨ ingə majɨ me dɔnangɨ’tɨ,
ə Lajar ingə nya kɨ to to. Ngɔsine, bɔri mann non kum’ə’tɨ, nan in, in me nya kɨ tɔ’tɨ.
26 Ningə kibo utə, ngɔsine bolo ɓe kibo to dann’je’tɨ sese, adɨ re jɨ ge kaa, lo kadɨ j’a
dər səm’tɨ j’aw rɔ’se’tɨ goto. Taa, ingɨ kaa, a asi kadɨ dəri rei rɔ’je’tɨ el tɔ.”
27 Njemajɨ el ene: “Re in be ningə, nja’i ba, bai, ulə Lajar ad’a aw me kəy’tɨ lə bai.
28 Tadɔ ndəgɨ ngannkon’m’gɨ nanyi non in mi ɓay, ə kadɨ aw ndɔr mbi’de kadɨ rei, tei
lo kon’tɨ kin el nga.”
29 Abiraham el’ə ene: “Ngannkon’i’gɨ rai kɨ ndukun kɨ Mojɨ ndangɨ kɨ ta’gɨ kɨ
njekeltakita Luwə’tɨ ndangi non. Majɨ kadɨ oyi dɔ ndu’de!”
30 Nje majɨ ene: “In kin asɨ el bai Abiraham. Nan re, de madɨ in dann nje koy’gɨ’tɨ ne
ə aw ingə’de ə a inyəi gorow njiyə’de kɨ majel kɔ.”
31 Nan Abiraham təl el’ə ene: “Re oyi ta lə Mojɨ el num, ta lə njekeltakita Luwə’tɨ el
num ə, kin ə de in dann njekoy’gɨ’tɨ ə aw rɔ’de’tɨ kaa, a oyi ta li’ə to ta kɨ rɔta’tɨ el ɓay!”»

17

Ta dɔ bulə de’gɨ’tɨ
(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

1 Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Lo kadɨ de’gɨ a osi me majel’tɨ el goto. Kumtondoo in
dɔ de’tɨ kɨ majel re kɨ takul’ə.
2 A in sotɨ ngayn ɓay tadɔ li’ə kadɨ dɔ’i mbal kusɨ ko mində’tɨ, ə iləi’ə me ba’tɨ, utə
kadɨ ra adɨ kɨ kare dann ngann’gɨ’tɨ kɨ du kin osi.»
3 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ! Re ngonnkon’i ra majel ə, majɨ kadɨ ndang’a dɔ’tɨ, re inyə
kuləra’ne ə, inyə go majel li’ə kɔ ad’a.
4 Re ra majel sə’i nja siri me ndɔ’tɨ kɨ kare kaa, re rɔ’i’tɨ nja siri dəji k’inyə go kɔ ə,
inyə go kɔ ad’a.

Kunme kɨ nden to kandɨ mutardə be
(Mat 17.20)

5 *Njekawkulə’gɨ eli Burəɓe eyina: «Ilə kunme dɔ mad’a’tɨ lə’je adi’je.»
6 Ə Burəɓe el’de ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, re awi kɨ kunme kɨ in ndikiri ba to kandɨ kagɨ, kɨ
ɓari’ə mutardə kin be mindɨ kaa, asi kadɨ eli kagɨ mbaykote kam eyina: Ɔr kɨ ngirə’i ba
ə aw man rɔ’i me ba’tɨ» ə a təl rɔ’ne go ta’tɨ lə’se.

Kulə lə njekuləɓər

7 «Re de madɨ dann’se’tɨ aw kɨ nje ra kulə madɨ kɨ in nje ndɔɔ eke in njengəm batɨ’gɨ.
Lokɨ təl mu re ningə, ke a el’ə ene: “Re kalangɨ isɨ nanga, sɔ nya wa?”
8 Jagɨ, a el’ə ene: “Ra go nyakusɔ lə’m kɨ kad’a. Ningə mbəl ku kɨ rɔ’i’tɨ, ə re adɨ’m
nyakusɔ. Lokɨ m’njɔ nya num, manyi nya num ningə, sɔ yan’i num, anyi yan’i num tɔ.”
9 A ra oyo njekulə lə’ne tadɔ təl rɔ’ne go ndu’gɨ’tɨ lə ɓe’ne? Jagɨ a in be el!
10 Ta lə’se kaa to be tɔ. Lokɨ rai nya’gɨ pətɨ kɨ Luwə un ndu’ne kadɨ rai ningə majɨ
kadɨ eli eyina: “J’in nje ra kulə’gɨ kɨ nda’je goto, jɨ ra kulə kɨ majɨ kadɨ jɨ ra.”»

Jeju adɨ lapiya njebanjɨ'gɨ dɔgɨ
11 Dɔ row kaw'a Jerujalem'tɨ, Jeju dər mbunə ɓebo Samari kɨ Galile'tɨ.
12 Lokɨ isɨ ur me ngonn ɓe'tɨ to kur ɓay ə, njebanjɨ'gɨ dɔgɨ iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jɔ, ə rai lokatɨ.
13 Uləi ngirə kadɨ nonyi dɔ'a'tɨ kɨ ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!»
14 Lokɨ oo'de ningə el'de ene: «Ai ɔji rɔ'se njekujənyamosɨ kadikare'gɨ*!» Dɔ row kaw de'tɨ ne ɓay par ə, ingəi rɔ'de ar njay.
15 Kɨ kare dann'de'tɨ lokɨ oo kadɨ ingə lapiya nga ningə, təl dɔ nja'ne'tɨ, kɨ kulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ, kɨ ndu'ne kibo.
16 Osɨ nja Jeju'tɨ, ɔsi natɨ non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de kɨ Samari'tɨ.
17 Jeju el ene: «Njebanjɨ'gɨ kɨ dɔgɨ pətɨ kɨ rɔ'de ar njay, eke nje kɨ jikara awi ra wa?»
18 Mbunə'de'tɨ pətɨ, de kare kɨ təl re ulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ goto, nan de kɨ in Juwipɨ el kin kɨ kar'ne ba par!
19 Ningə Jeju el de kɨ Samari'tɨ kakin ene: «Ində taa aw, tadɔ kunme lə'i aj'i.»

Ta kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə
(Mat 24.23-28,37-41)
20 Ndɔ kare Parisɨ'gɨ dəji Jeju ta kɨ ɔjidɔ dɔkagilo re Konɓe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konɓe lə Luwə a re to nya kɨ de'gɨ a oyi'ə kɨ kum'de jaja el.
21 A in kɨ k'el k'ene: "Oyi in yo ɓo", eke: "In ne ɓo el." Tokɨ rɔta'tɨ Konɓe lə Luwə in dann'se'tɨ nga.»
22 Go'tɨ ningə el njendo'gɨ ene: «Ndɔ madɨ a re non kɨ a ndingəi ngayn kadɨ oyi ndɔ kare me ndɔ'gɨ'tɨ lə Ngonn De, nan lo kadɨ a oyi goto.
23 Ningə a eli'se eyina: "Kirisitɨ in ne", eke "Kirisitɨ in nu!" kadɨ ai! Ononyi'se kadɨ anyinan ngodɨ kɨ low'ə'tɨ!
24 Ningə, tokɨ ndi təl ə lo ar njay njay in dow dɔran'tɨ kɨ kare te'n dowə'tɨ kɨ nungɨ kakin ə, ndɔ re'm m'in Ngonn de kaa a to be tɔ.
25 Nan kete non təl'ə'tɨ, majɨ kadɨ Ngonn De ingə kon ngayn, kadɨ de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin mbəti m'in ɓay taa.
26 Ningə, ko nya'a kɨ ra nya dɔkagilo'tɨ lə Nuwe kin ə, be tɔ'a a ra'n nya ndɔ re'm'tɨ m'in Ngonn de tɔ.
27 De'gɨ sɔi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gɨ taai ngaw ge, bitɨ ndɔ'tɨ kɨ Nuwe ur'n me tokibo'tɨ. Go'tɨ ningə mann kon kibo re tujɨ de'gɨ pətɨ†.
28 A to to nya kɨ ra nya dɔkagilo'tɨ lə Lotɨ be tɔ: De'gɨ sɔi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gɨ num, lawi nya'gɨ num, manyi kagɨ'gɨ num ə rai kəy'gɨ num tɔ.
29 Nan ndɔ kɨ Lotɨ te'n me ɓebo'tɨ kɨ Sɔdɔm, Luwə adɨ ndi por kɨ babur kɨ in dɔran'tɨ on de'gɨ təl'de pətɨ‡.
30 Ndɔ kɨ m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be tɔ'a nya'gɨ a rai nya tɔ.
31 Me ndɔ'a'tɨ kin de kɨ in dɔ kəy'tɨ ə, a ur nanga tadɔ kɔy nya'gɨ lə'ne kɨ me kəy'tɨ te'n taga el. Be tɔ ə, de kɨ ra me ndɔɔ'tɨ kaa a təl re ɓe el tɔ.
32 Adɨ me'se olo dɔ nya'tɨ kɨ te dɔ ne Lotɨ'tɨ, kɨ ilə rətɨ ə ingə koy kin§.
33 De kɨ sangɨ kadɨ n'ajɨ rɔ'ne kɨ non'tɨ, a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de kɨ ilə rɔ'ne kɔ tadɔ lə'm ə, a ngəm rɔ'ne kɨ non'tɨ tɔ.
34 Adɨ m'el'se, me kondɔ'a'tɨ kin, de'gɨ joo toi dɔ tirə'tɨ kɨ kareba ningə, a uni kɨ kare, a inyəi kɨ nungɨ.
35 Dene'gɨ joo, a uri nya nan'tɨ, a uni kɨ kare ə, a inyəi kɨ nungɨ.
36 [Dingəm'gɨ joo, a rai kulə me ndɔɔ'tɨ kɨ kare ə, a uni kɨ kare ə a inyəi kɨ nungɨ.]»
37 Ningə, njendo'gɨ dəji'ə eyina: «Burəɓe, lo kɨ ra'tɨ ə, nya'gɨ kin a rai nya'tɨ wa?» El'de ene: «Lo kɨ ninn to'tɨ ə, mal'gɨ a kawinan səm'tɨ.»

18

Kujita kɨ ɔjidɔ njegangɨ ta kɨ dene kɨ njengawkoy
1 Jeju el kujita njendo'gɨ lə'ne kadɨ ndo'n'de, kadɨ elita kɨ Luwə ta ta, um kadɨ wongɨ ra'de go'tɨ el.
2 El ene: «Njegangɨ ta kare isɨ ɓebo'tɨ madɨ non. Njegangɨ ta kakin ɓol Luwə el num, ta ilə kojɨ dɔ de'tɨ el num tɔ.
3 Me ɓebo'tɨ kakin ə, dene kare kɨ njengawkoy sɨ'tɨ non tɔ. Dene kakin re kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ el'ə ene: "Gangɨ ta lə'm kɨ to mbunə'm'tɨ kɨ nje ta lə'm kin adɨ'm."

---

* **17:14 17.14** Lebitiki 14.2-3 † **17:27 17.27** Lo tum ginn nya'gɨ 6.9-7.24 ‡ **17:29 17.29** Lotum 18.20-19.25 § **17:32 17.32** Lo tum ginn nya'gɨ 19.26

4 Njegangɨ ta kakin mbətɨ Dɔkagilo ngayn. Nan təl elta rɔ′ne ene: “Re m′ɓol Luwə el
num, ta m′ilə kojɨ dɔ′de madɨ′tɨ kare el kaa,
5 dene kɨ njengawkoy kam njuwə′m ngayn. Majɨ kadɨ m′gangɨ ta li′ə mad′a, kadɨ təl
re gogɨ ndɔ kɨ rangɨ′tɨ, to dɔ′m ɓay el nga.”»
6 Burəɓe el dɔ′tɨ ene: «Majɨ kadɨ oyi dɔ ta kɨ njegangɨ ta kɨ gorow′ə′tɨ el kin majɨ.
7 Ke oyi kadɨ Luwə a gangɨ ta kɨ dana adɨ nje kɨ mbəti′de, kɨ sii nonyi dɔ′a′tɨ kada ge
kondɔ ge kin el wa? A isɨ gərərə ba dɔ ra se′de′tɨ wa?
8 Adɨ m′el′se, a gangɨ ta lə′de kalangɨ ba. Nan ndɔ kɨ Ngonn De a re, ke a ingə kunme
dɔnangɨ′tɨ ɓay wa?»

Parisɨ kɨ njetalambo

9 Jeju el kujita kɨ dɔ nje′gɨ kɨ oyi rɔ′de to de′gɨ kɨ dana ə kidi ndəgɨ de′gɨ.
10 Ene: «Dingəm′gɨ joo, rai Kəy′tɨ lə Luwə tadɔ kelta kɨ Luwə; kɨ kare in Parisɨ, kɨ
nungɨ in njetalambo tɔ.
11 Parisɨ in ra ta ə elta kɨ ɔjidɔ rɔ′ne me′ne′tɨ ene: “Luwə lə′m, m′ra′i oyo tadɔ m′in
to to ndəgɨ de′gɨ kɨ nje ɓogɨ′gɨ eke njera nya′gɨ kɨ dana el, kɨ njekuwə marum, taa to
njetalambo kam el.
12 Me ndɔ′tɨ kɨ siri, m′ɔgɨ rɔ′m nyakusɔ nja joo. Madɨ Luwə kɨ kare me kɨ dɔgɨ′tɨ, me
nyakingə′gɨ′tɨ lə′m pətɨ tigə.”
13 Nan njetalambo ɔsɨ rɔ′ne ngərəngɨ nu, kun kaa ge kun kum′ne kɨ dɔran′tɨ el. Ningə
ində kadɨ′ne ray ray ə, el ene: “Luwə lə′m oo kumtondoo lə′m tadɔ m′in njeramajel!”
14 Adɨ m′el′se, in njetalambo ə təl aw ɓe lə′ne ningə Luwə tudə de′tɨ kɨ dana, um
Parisɨ el. Tadɔ de kɨ un dɔ′ne ta, ə a uləi dɔ′a nanga; nan de kɨ sɔl dɔ′ne ə, a uni dɔ′a
ta tɔ.»

Jeju ində ji′ne dɔ ngann′gɨ′tɨ kɨ du
(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

15 Ngann′gɨ kɨ kasɨ inɓe kin kaa de′gɨ rei se′de rɔ Jeju′tɨ kadɨ njangidɔ′de. Nan lokɨ
njendo′gɨ oyi nya kin ningə, ndangi′de.
16 Nan Jeju adɨ rei kɨ ngann′gɨ kɨ du rɔ′a′tɨ ningə el ene: «Inyəi ngann′gɨ kɨ du adɨ rei
rɔ′m′tɨ, ononyi′se kadɨ ɔgi′de tarow, tadɔ Konɓe lə Luwə in nya de′gɨ kɨ toi to ngann′gɨ
kɨ du be.
17 Tokɨ rɔta′tɨ adɨ m′el′se, de kɨ taa Konɓe lə Luwə to ngonn kɨ du be el ə, a ur me′tɨ
el ratata.»

Basa kɨ njenyakingə
(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

18 Kibo lə Juwipɨ′gɨ kare, dəjɨ Jeju ene: «Njendo kɨ nje hal kɨ majɨ, in ri ə m′a m′ra ə
m′a m′ingə′n kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non′tɨ wa?»
19 Jeju el′ə ene: «Tadɔ ri ə ɓarɨ′m de kɨ majɨ wa? De kare kɨ majɨ goto, nan Luwə kɨ
kar′ne ba par ə in de kɨ majɨ.
20 In gər mbərkikində′gɨ lə Luwə kɨ ene: “A uwə marum el, a tɔl de el, a ɔogɨ el, a
mannajɨ kɨ ngom dɔ mad′i′tɨ el, a ɔsikurə baw′i kɨ kon′i*.”»
21 Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya′gɨ kin pətɨ m′təl rɔ′m gɔ′tɨ dɔkagilo kulə ngirə
basa′m′tɨ nu bitɨ ɓone.»
22 Go ta′gɨ′tɨ kin Jeju el′ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadɨ in ra ɓay: Aw adɨ ndogi
sə′i nyakingə′gɨ lə′i pətɨ tigə, ə lowə nar′a njendoo′gɨ, ə a aw kɨ nyakingə′gɨ ngayn me
dɔran′tɨ, ə un gɔ′m!»
23 Nan lokɨ dingəm oo ta kin, kum′ə diw kururu, tadɔ in de kɨ nyakingə li′ə in ngayn.
24 Lokɨ Jeju oo′ə, un kum′ne oo′n′ə ningə el ene: «In nya kɨ ngan ngayn kɨ rɔ
njenyakingə′gɨ kadɨ uri me Konɓe lə Luwə.
25 In nya kɨ ngan ngayn inɓe kadɨ jambal ur bolo konn kur nya′tɨ, nan a ngan ngayn
utə in kin ɓay kadɨ njenyakingə ur Konɓe lə Luwə.»
26 Nje kɨ si oyi dɔ ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asɨ kadɨ ingə kajɨ
wa?»
27 Jeju ilə′de′tɨ ene: «Nya kɨ de asɨ ra el, Luwə asɨ kadɨ ra.»
28 Piyər el′ə ene: «Nga j′in, kɨ j′inyə nyakingə′gɨ lə′je pətɨ ə j′un gɔ′i.»
29 Jeju el′de ene: «Tokɨ rɔta′tɨ adɨ m′el′se, re tadɔ Konɓe lə Luwə, de madɨ, inyə kəy
lə′ne, ne′ne, kɨ ngannkon′ne′gɨ, kɨ baw′ne kon′ne, kɨ ngann′ne′gɨ,
30 ə, a ingə dɔ′tɨ ngayn utə kɨ kete ɓay, dɔkagilo′tɨ kɨ ɓone, taa dɔkagilo′tɨ kɨ a re, a
ingə kajɨ kɨ a to bitɨ kɨ non′tɨ.»

---

* **18:20 18.20** Tekitaga 20.12-16; Ndukun kɨ nja joo 5.16-20

Jeju elta kɨ dɔ koy'ne'tɨ kɨ kində'ne lo koy'tɨ
(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

31 Jeju ɓar njendo'gɨ lə'ne kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ rɔ'ne'tɨ, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi
j'awi kɨ Jerujalem'tɨ, nya'gɨ pətɨ kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ, ndangi ɔjidɔ'm m'in
Ngonn de, a tɔlita'de.
32 Tadɔ, a uləi m'in ji de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, kadɨ to kogi dɔ'm'tɨ ge, a taji m'in ge,
taa a tuwi mann ta'de dɔ'm'tɨ num tɔ.
33 Go'tɨ, lokɨ indəi'ə kɨ ndəy ningə, a tɔli'ə. Ndɔ mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o'tɨ a te lo
koy'tɨ.»
34 Nan nya kare kɨ njendo'gɨ gəri me ta'tɨ kin goto. In ta kɨ to lo kiyərɔ'tɨ rɔ'de'tɨ. Gəri
me ta kɨ Jeju ge kel'de el.

Jeju adɨ njekumtɔ oo lo Jeriko'tɨ
(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

35 Lokɨ Jeju in ndəkba kɨ ɓebo Jeriko ningə, njekumtɔ madɨ isɨ ngangɨ row'tɨ non, isɨ
kɔy nya.
36 Lokɨ njekumtɔ oo kah bulə de'gɨ kɨ isɨ indəi dəri bur bur ningə, dəjɨ ta ke ri ə ra
nya wa.
37 Eli'ə eyina: «Jeju kɨ Najaretɨ ə isɨ ində dər.»
38 Njekumtɔ ulə ngirə kadɨ un ndu'ne kɨ ta, ə non kɨ tɔgɨ'ne, ene: «Jeju kɨ Ngonnkaw
Dabidɨ[†], oo kumtondoo lə'm!»
39 De'gɨ kɨ nje njiyə kete non de'gɨ'tɨ ndangi'ə kadɨ utɨ ta'ne, nan kadibe ɓay ə njekumtɔ
un ndu'ne kɨ taa dɔ mad'a'tɨ ene: «Ngonnkaw Dabidɨ, oo kumtondoo lə'm!»
40 Jeju ra lokatɨ ə un ndu'ne kadɨ rei si'ə rɔ'ne'tɨ. Lokɨ re rɔ'a'tɨ ndəkba ningə, Jeju
dəj'ə ene:
41 «In ri ə ge kadɨ m'ra mad'i wa?» Njekumtɔ el'ə ene: «Burəɓe, m'ge kadɨ kum oo
lo!»
42 Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.»
43 Par ə, low'ə'tɨ non kum'ə oo lo adɨ un go Jeju kɨ kulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ ta'ne'tɨ. Lokɨ
bulə de'gɨ oyi nya kin ningə, uləi ngirə kɔsikurə Luwə.

19

Jeju ingɨ kɨ Jaka

1 Lokɨ Jeju ur me ɓe'tɨ kɨ Jeriko ə isɨ ində dər ningə,
2 dingəm kɨ njenyakingə kare kɨ tɔ'a nan Jaka, kɨ in kɨ boi lə njetalambo'gɨ isɨ non.
3 Dingəm kin sangɨ kadɨ n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadɨ oo Jeju goto, tadɔ
bulə de'gɨ, taa in de kɨ gɔjɨ tɔ.
4 Be ə, anyi ngodɨ kete, aw ala dɔ kagɨ mbaykote'tɨ, kadɨ n'oo Jeju kɨ a dər kɨ row kɨ
low'ə'tɨ kin.
5 Lokɨ Jeju re te low'ə'tɨ kakin ningə, un kum'ne kɨ taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga
ne kalangɨ, tadɔ m'in m'a m'njɨ me kəy'tɨ lə'i ɓone.»
6 Lo kin'tɨ, Jaka ur nanga kalangɨ, uwə Jeju rɔ'ne'tɨ kɨ rɔnel.
7 De'gɨ pətɨ kɨ oyi nya kin, ɓarita dɔ Jeju'tɨ eli eyina: «Aw isɨ ɓe lə njeramajel.»
8 Nan Jaka ra taa, el Burəɓe ene: «Burəɓe, m'a m'adɨ nusɨ nyakingə lə'm njendoo'gɨ.
A kin ə re m'taa nya lə'de kɨ aldɔ majɨ ə, m'a m'təl m'ugə ɓang'a gogɨ nja sɔ.»
9 Lo kin'tɨ Jeju ene: «Bone Njekajɨ de'gɨ ur me kəy'tɨ lə'i, tadɔ in kaa in ngonn kaw
Abiraham tɔ.
10 Tadɔ kɨ rɔta'tɨ, Ngonn de re kadɨ sangɨ de'gɨ kɨ nanyinan, ajɨ'de.»

Kujita dɔ ɓər'gɨ'tɨ kɨ mutə
(Mat 25.14-30)

11 Lokɨ de'gɨ uri mbi'de sii oyi ta kɨ Jeju isɨ el'de ba ɓay ningə, Jeju un kujita kare
ta'ne'tɨ kadɨ el'de. Jeju in ndəkba kɨ Jerujalem adɨ de'gɨ oyi kadɨ konɓe lə Luwə a ɔdɨ
rɔ'ne low'ə'tɨ non.
12 El'de ene: «Dingəm kare kɨ oji'ə me majɨ'tɨ isɨ aw ɓe madɨ'tɨ kɨ sanyi kadɨ indəi jɔgɨ
konɓe dɔ'a'tɨ ɓay taa to təl.
13 Be ə, kete ɓay taa kadɨ aw, ɓar njekulə'gɨ lə'ne dɔgɨ, adɨ de kɨ ra dann'de'tɨ mbal ɔr
kare, ningə el'de ene: "Tai, təli ji'se bitɨ kadɨ m'təl m're m'ingə'n'se."
14 Nan de'gɨ kɨ me ɓe'tɨ li'ə mbəti go'ə'tɨ, in ginn'ə'tɨ kan, ə uləi de'gɨ go'ə'tɨ eli eyina:
"Jɨ ndigɨ el kadɨ de kin re isɨ ngar dɔ'je'tɨ."

[†] **18:38 18.38** Gonyi Mrk 10.47 kɨ ta kɨ dɔ'tɨ ginn makitu'tɨ nanga.

15 Be kaa, indəi jɔgɨ ngar dɔ’a’tɨ. Be ə, lokɨ təl re ɓe ningə, ɓar nje ra kulə’gɨ lə’ne kɨ adɨ’de nar kakin kadɨ n’oo ke in ri ə rai wa.
16 De kɨ dɔkete re, ningə el ene: “Be’m, nar ɔr kɨ kare kɨ adɨ’m kaa, nyɨ m’ingə dɔgɨ dɔ’tɨ kin.”
17 Ə ngar el ene: “Majɨ ngayn, in njekulə kɨ majɨ. Ningə tokɨ ra’n nya kɨ low’ə’tɨ me kində kum go nya’tɨ kɨ nden be, m’indəi nje konɓe dɔ ɓebo’gɨ’tɨ kɨ dɔgɨ.”
18 De kɨ nja joo re, ningə el ene: “Be’m, nar ɔr kɨ kare kɨ adɨ’m kaa, nyɨ m’ingə mi dɔ’tɨ kin.”
19 Ə ngar el’ə ko ta inɓe kakin ene: “In isɨ to nje konɓe dɔ ɓebo’gɨ’tɨ mi.”
20 In kɨ rangɨ re ningə el ene: “Be’m, oo nar ɔr lə’i kɨ kare kɨ adɨ kaa nyɨ to kin, m’aw m’ngəm ta ku’tɨ dangɨ m’ad’a to.
21 Tadɔ m’ɓol’i, in de kɨ ngan ngayn: nya kɨ ində el kaa un num, nya kɨ duw el kaa ujə num.”
22 Lo kin’tɨ ngar el’ə ene: “In njekulə kɨ majel. Ningə m’a m’gangɨ ta dɔ’i’tɨ kɨ ta kɨ te ta’i’tɨ inɓe. In gər majɨ kadɨ m’in de kɨ ngan ngayn: nya kɨ m’ində el kaa m’un num, nya kɨ m’duw el kaa m’ujə num.
23 Nga ra bann be ə re a ində nar lə’m lo ngəm nar’tɨ el wa? Re ində lo ngəm nar’tɨ ə, m’təl m’re kin ə m’a m’ingə mann’a dɔ’tɨ.”
24 Go’tɨ ngar el de’gɨ kɨ rai low’ə’tɨ non ene: “Tai nar ɔr kɨ kare kɨ ji’ə’tɨ kin adi in kɨ awɨ’n dɔgɨ kin.”
25 Ə de’gɨ eli ngar eyina: “In kam aw kɨ nar ɔr dɔgɨ nga.”
26 Nan ngar el’de ene: “M’el’se tokɨ, de kɨ aw kɨ nya, a adi’ə dɔ’tɨ, nan de kɨ awɨ’n el, in kɨ nden inɓe kɨ awɨ’n kin kaa a tai ji’ə’tɨ ɓay.
27 Ningə njeban’gɨ lə’m, kɨ mbeti kadɨ m’in ngar dɔ’de’tɨ, rei se’de, tɔli’de takum’tɨ ne.”»

Jeju ur Jerujalem’tɨ kɨ kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)

28 Go ta’gɨ’tɨ kin, Jeju gangɨ kete non bulə de’gɨ, un row kɨ kaw kɨ Jerujalem.
29 Lokɨ Jeju re te ndəkba kɨ ɓe kɨ Betipaje in kɨ ɓe kɨ Betani, kɨ kaw kɨ kadɨ mbal’gɨ’tɨ kɨ ɓari’de mbal kagɨ Buni’gɨ kin ningə, ulə njendo’gɨ joo.
30 El’de ene: «Awi me ngonn ɓe’tɨ kɨ ra non’se’tɨ kam. Lokɨ a uri kɨ me ɓe’tɨ, a ingəi ngonn koro kɨ dɔ’i’ə adɨ ra. In ngonn koro kɨ de ala gidə’tɨ nja kare el ɓay. Tuti’ə, in rei si’ə adi’m’in.
31 Ə re de madɨ dəji’se ene: “Tadɔ ri ə isɨ tuti ngonn koro kin wa?” Ə a eli’ə eyina: Tadɔ “Burəɓe ə ge’ə.”»
32 Nje kɨ Jeju ulə’de kakin awi ningə nyɨ, ingəi nya’gɨ inɓe tokɨ Jeju el’n’de.
33 Be ə, tuti ngonn koro kakin ningə, ɓe nje koro’gɨ dəji’de eyina: «Tadɔ ri ə tuti ngonn koro kin wa?»
34 Ningə njendo’gɨ iləi’de’tɨ eyina: «Burəɓe ə ge’de.»
35 Lokɨ rei kɨ ngonn koro kakin adi Jeju ningə, lɔwi ku’gɨ lə’de gidə’tɨ ə adi Jeju ala isɨ dɔ’tɨ.
36 Kɔtɨ inɓe kɨ isɨ ɔti aw kete kete kin ningə, de’gɨ mbalayi ku’gɨ lə’de dɔ row njiyə’tɨ.
37 Lokɨ Jeju isɨ re ndəkba kɨ Jerujalem’tɨ kɨ row kɨ in kɨ dɔ mbal kagɨ Buni’gɨ’tɨ kin ningə, bulə njendo’gɨ li’ə pətɨ, rɔ’de nəl’de ngayn adɨ uni ndu’de kɨ taa, piti Luwə tadɔ nyakɔjɨ’gɨ pətɨ kɨ ra adɨ oyi kɨ kum’de.
38 Piti Luwə eyina:
«Kadɨ Luwə njangɨ dɔ ngar kɨ re me tɔ Burəɓe’tɨ!
Kadɨ lapiya re kɨ dɔ dɔran’tɨ, ə tɔjɨ in kɨ dɔ Luwə’tɨ kɨ nje kisɨ dɔran’tɨ tɔ.»
39 Parisɨ’gɨ madɨ kɨ in dann bulə de’gɨ’tɨ eli Jeju eyina: «Burəɓe, ndangɨ njendo’gɨ lə’i adɨ uti ta’de.»
40 Ə Jeju el’de ene: «M’el’se m’adɨ oyi, re ingɨ uti ta’de kaa, gajɨ mbal’gɨ a singəi səkitə.»

Jeju non tadɔ ɓebo Jerujalem

41 Lokɨ Jeju ində dɔ ɓe kɨ Jerujalem ndəkba ə un kum’ne oo’n’ə ningə mann non re kum’ə’tɨ.
42 Mann non re kum’ə’tɨ adɨ el ene: «Kin ə re dɔkagilo’gɨ kɨ, ɓone kin, in kaa in gər row lapiya kin ə re a in sotɨ sə’i, nan kum’i te dɔ’tɨ el.
43 Ndɔ’gɨ kɨ ngan a rei non kadɨ njeban’gɨ lə’i a uləi nan gugi dɔ’i, a iləi nan kɨ ta tɔ row’gɨ pətɨ, a uti nu nguy lo kadɨ a te goto.
44 A budi’nu nanga mur mur kɨ de’gɨ lə’i. Mbal madɨ kɨ kadɨ de a inyə adɨ isɨ dɔ mad’a’tɨ goto. Tadɔ kum’i te dɔ dɔkagilo’tɨ kɨ Luwə re’n kadɨ ra’n sə’i kin el.»

Jeju me Kəy'tɨ lə Luwə
(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)
45 Go'tɨ, Jeju aw ur natɨ Kəy'tɨ lə Luwə, ilə rɔ'ne tuwə njelaw nya'gɨ səm'tɨ kɔ.
46 Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: "Kəy lə'm a in kəy kelta kɨ Luwə, nan ingɨ, təli'ə lokiyərɔ'tɨ lə njeɓogɨ'gɨ yo."»
47 Ndɔ'gɨ pətɨ, Jeju ndo de'gɨ nya me Kəy'tɨ lə Luwə. Lo kin'tɨ, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ, kɨ njekundɔ de'gɨ me ɓe, sangi row kadɨ n'tɔli Jeju,
48 nan gəri row'ə el, tadɔ bulə de'gɨ indəi mbi'de majɨ ngayn go ta'tɨ li'ə.

20

Tɔgɨ lə Jeju
(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)
1 Ndɔ kare, Jeju sii ndo de'gɨ nya me Kəy'tɨ lə Luwə, ilə'n mbər Poyta kɨ majɨ ningə, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ njendo ndukun'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ, tei non rei.
2 Lokɨ rei ningə dəji'ə eyina: «El'je adɨ j'oo, in kɨ tɔgɨ kɨ in ra ə isɨ ra'n nya'gɨ kin be wa? Ə nan tɔ a adi ndu'ne ə isɨ ra'n wa?»
3 Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kare kadɨ eli m'in.
4 In nan ə ulə Jan kadɨ ra de'gɨ batəm wa? In Luwə eke in de'gɨ?»
5 Nan təli mərita dann'de'tɨ eyina: «Re j'eli'ə j'ene: "In Luwə ə ulə" a dəji'je ene ke ra bann ə j'un me'je j'ad'a el wa?
6 A kin ə re j'eli j'ene: "In de'gɨ ə ulə̀i Jan" ə, bulə de'gɨ ba pətɨ a tilə̀i'je kɨ mbal tɔli'je, tadɔ gəri majɨ ngayn kadɨ Jan in njekeltakita Luwə'tɨ.»
7 Be ə təli eli Jeju tokɨ n'gəri de kɨ ulə el.
8 Ə Jeju ilə de'tɨ ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tɔgɨ kɨ m'njɨ m'ra'n nya'gɨ kin el tɔ.»

Kujita dɔ nje ra kulə ndɔɔ nju'tɨ
(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)
9 Go'tɨ, Jeju ilə rɔ'ne elta bulə de'gɨ me kujita'tɨ kin ene: «Dingəm kare uwə ndɔɔ nju ningə; dɔ'i tanan'tɨ kɨ de'gɨ kɨ nje ra kulə nju kadɨ to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'tɨ ə kanyi nan nya'a ningə, ɔtɨ aw mbah kɨ go'ə ngal.
10 Lokɨ kagilo kujə kandɨ nju asɨ ningə, ulə ɓər lə'ne kare kadɨ aw taa kandɨ nya ndɔɔ nju kakin, kɨ in yan'ne ji njerakulə'tɨ adɨ ne. Nan lokɨ ɓər aw ningə, nje ra kulə'gɨ, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adɨ təl kɨ ji'ne kare aw.
11 Njendɔɔ təl ulə ɓər kɨ rangɨ ɓay. Nan in kaa, tindəi'ə ge taji'ə ge, ə tuwəi'ə adɨ təl kɨ ji'ne kare aw.
12 Be kaa dingəm kakin təl ulə ɓər kɨ nja mutə ɓay. Ningə in kɨ nja mutə kin, in kaa nje ra kulə'gɨ kakin tindəi'ə, adi'ə do, ə tuwəi'ə adi'ə aw.
13 Lo kin'tɨ, ɓe njendɔɔ dəjɨ ta rɔ'ne ene: "In ri ə kadɨ m'ra wa. M'a m'ulə kɨ ngonn'm kɨ dingəm kɨ njendigɨ lə'm ngayn kin. Dɔmajɨ, a ɓoli gid'ə."
14 Nan nje ra kulə nju lokɨ kum'de osɨ dɔ ngonn'on'tɨ ningə, elinan ta kin dann'de'tɨ eyina: "Darɔ'a inɓe kam ə a in nje nya nduwə. Jɨ tɔli'ə j'adɨ ndɔɔ nju kin təl nya lə'je!"
15 Be ə, ndɔri ngonn kakin uwəi'ə awi si'ə gidɨ ndɔɔ'tɨ taga, tɔli'ə. Lo kin'tɨ Jeju dəjɨ'de ene: Eke dingəm kɨ ɓe nje ndɔɔ kin a ra se'de bann wa?
16 A re kadɨ tɔko nje ra kulə nju kin kɔ, ə ində nje kɨ rangɨ ta ndɔɔ nju'tɨ.» Lokɨ de'gɨ oyi ta kɨ Jeju el kin ningə, eli eyina: «Jagɨ, nya kin a ra nya be el.»
17 Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta kɨ makitu lə Luwə el ene
"Mbal kɨ njera kəy'gɨ mbəti'ə,
In ə təl mbal kɨ in tɔgɨ kəy*,"' kin me'ə in ri ə?
18 De kɨ ra kɨ osɨ dɔ mbal'tɨ kin ə, a tətɨ njəkɨ njəkɨ. A re mbal kin ə osɨ dɔ'a'tɨ ningə, de'ə kin a rəkitəi'ə rəkitə rəkitə».

Ta dɔ lambo'tɨ lə ngar Sejar
(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)
19 Njendo ndukun'gɨ kɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ sangi row kadɨ n'uwəi Jeju low'ə'tɨ ne, tadɔ gəri majɨ kadɨ kujita kɨ Jeju el kin ɔjɨ dɔ'de, nan ɓoli bulə de'gɨ.
20 Be ə, indəi kum'de go Jeju'tɨ, ningə ulə̀i de'gɨ madɨ kɨ rai rɔ'de to de'gɨ kɨ dana be rɔ'a'tɨ. Ulə̀i de rɔ'a'tɨ kadɨ to me ta'tɨ kɨ a te ta'a'tɨ kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'ulə̀i'ə ji nje konɓe'tɨ kɨ aw tɔgɨ dɔ'a'tɨ.

---

* **20:17 20.17** Pa'gɨ 118.22

21 ə de'gɨ kakin dəji Jeju eyina: «Njendo de'gɨ, jɨ gər kadɨ in njekelta kɨ rɔta'tɨ taa in
njendo nya kɨ rɔta'tɨ tɔ. Kɔr kum'de dana goto rɔ'ɨ'tɨ, isɨ ndo de'gɨ row kɨ rɔta'tɨ kɨ nəl
Luwə.
22 ə el'je adɨ j'oo: In gorow'ə'tɨ eke in gorow'ə'tɨ el kadɨ j'ugə lambo nje konɓe kibo
Sejar wa?»
23 Nan Jeju gər kadɨ ədi kum'ə kare, adɨ el'de ene:
24 «Tɔji m'in silə kare adi'm'in m'oo, ke dɔ nan ə sɨ'tɨ, ə tɔ nan tɔ ə ndangi'tɨ wa?»
Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.»
25 Nga a Jeju el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.»
26 Lo kin'tɨ, lo kadɨ uwəi Jeju kɨ ta kɨ ta'a'tɨ non bulə de'gɨ'tɨ goto. Ta kɨ ilə'de'tɨ ətɨ'de
ɓol to kətɨ yo, adɨ rai ta'de mbo.

Sadusi'gɨ kɨ kində lo koy'tɨ
(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

27 *Sadusi'gɨ kɨ madɨ rei rɔ Jeju'tɨ. Sadusi'gɨ in de'gɨ kɨ nje k'el k'ene njekoy'gɨ a indəi
taa lo koy'tɨ el. Rei rɔ'a'tɨ dəji'ə eyina:
28 «Njendo, Mojɨ ndangɨ ta kin me makitu'tɨ adi'je ene: "Re de madɨ, ngonnkon'a taa
dene, ə ngonnkon'a kakin ojɨ ngonn kɨ dene kakin el ɓay ə oy ningə, kadɨ taa dene
nduwə kin ojɨ'n ngann'gɨ kadɨ tei tor ngonnkon'a'tɨ."†
29 Ningə kɨ ɔjidɔ ta kin, ngannkon nan'gɨ in siri. Kɨ dɔkete ta dene, ojɨ'n ngonn el ɓay
ə oy.
30 Kɨ nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'tɨ inɓe kakin.
31 Kɨ nja mutə re in kah'a'tɨ inɓe kakin ɓay. Adɨ ngannkon nan'gɨ kɨ siri kin, taai dene
kɨ kare kin pətɨ, ningə oyi adɨ lo kojɨ ngonn si'ə goto.
32 Ta tɔlta'a'tɨ, darɔ dene inɓe re oy tɔ.
33 Nga ke ndɔ kɨ njekoy'gɨ a indəi taa lo koy'tɨ, nan dann'de'tɨ ə dene kakin a in ne'ə
wa? Tadɔ in siri pətɨ taai'ə ne'de'tɨ.»
34 Jeju el'de ene: «Dɔnangɨ'tɨ ne ə dingəm'gɨ kɨ dene'gɨ isɨ taai nan.
35 Nan de'gɨ kɨ Luwə oo'de kadɨ asi kadɨ a indəi taa lo koy'tɨ, kadɨ sii me ɓekon'tɨ kɨ
sigɨ, a taai nan dene'tɨ kɨ dingəm el nga.
36 Taa a oyi el tɔ, tadɔ a toi to malayka'gɨ be. In ngann Luwə tadɔ Luwə adɨ'de indəi
taa lo koy'tɨ.
37 Ningə ta k'el k'ene njekoy'gɨ a indəi taa lo koy'tɨ, Mojɨ inɓe elta ar njay dɔ'tɨ kadɨ
njekoy'gɨ a indəi taa lo koy'tɨ. Lokɨ elta ɔjɨ'n dɔ por kɨ on me ngan'tɨ, Mojɨ ɓar Luwə
ene: "Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isakɨ, kɨ Luwə lə Jakobɨ‡."
38 Ningə Jeju ilə dɔ'tɨ tokɨ Luwə in Luwə lə de'gɨ kɨ nje kisi kumngayira, um in Luwə
lə njekoy'gɨ el. Tadɔ takum Luwə'tɨ de'gɨ pətɨ sii kɨ dɔ'de taa.»
39 Lo kin'tɨ, njendo ndukun'gɨ kɨ nan'gɨ eli Jeju eyina: «Njendo de'gɨ, elta majɨ ngayn.»
40 Tadɔ sangi kadɨ n'dəji'ə ta kɨ rangɨ el nga.

Kirisitɨ kɨ Dabidɨ
(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

41 Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gɨ eli par eyina Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə,
in ngonnkaw Dabidɨ wa?
42 Tadɔ Dabidɨ inɓe kɨ dɔ'ne el me makitu Pa'gɨ'tɨ ene:
"Burəɓe Luwə el Burəɓe lə'm ene:
‹Re isɨ dɔjikɔl'm'tɨ ne,
43 bitɨ kadɨ m'təl njeban'gɨ lə'i nyakində nja'i'tɨ ginn tɔg'i'tɨ§›."
44 «Ə re Dabidɨ ɓar Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət'ə Burəɓe ə, ra bann taa Kirisitɨ kɨ in De
kɨ Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidɨ ba par wa?»

Jeju gangɨ ta dɔ njendo de'gɨ ndukun'tɨ lə Luwə
(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)

45 Jeju el njendo'gɨ lə'ne takum bulə de'gɨ'tɨ kɨ isɨ oyi dɔ nyando li'ə ene:
46 «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ kɨ rɔ njendo ndukun'gɨ'tɨ. In de'gɨ kɨ ndigi njiyə kɨ ku
ngal, taa ndigɨ kadɨ de'gɨ rai'de lapiya kɨ ɓukinan'tɨ lo kingənan'gɨ'tɨ lə bulə de'gɨ tɔ. Me
kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, eke lo nyakusɔ'tɨ, a ndigi lo kisɨ kibo, kete non de'gɨ'tɨ.
47 Taai nyamajɨ'gɨ lə njengawkoy'gɨ pətɨ pətɨ ji'de'tɨ, ningə ədi kum de'gɨ kɨ kelta kɨ
Luwə kɨ ginn'ə gangɨ el, kadɨ de'gɨ oyi'de tokɨ n'in de'gɨ kɨ majɨ. Go kulə ra'de'gɨ'tɨ kɨ
be kin, Luwə a gangɨ'n ta kɨ ngan ngayn dɔ'de'tɨ utə ndəgɨ de'gɨ.»

---

† **20:28 20.28** Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ **20:37 20.37** Tekitaga 3.2, 6 § **20:43 20.43** Pa'gɨ 110.1

21

Kadikare lə njengawkoy kɨ njendoo
(Mrk 12.41-44)

1 Jeju un kum'ne isɨ oo'n njenyakingə'gɨ kɨ isɨ iləi kadikare lə'de me nya kadikare'tɨ.
2 Ningə oo njengawkoy kɨ njendoo kare re kɨ ngann silə joo ilə tɔ.
3 Ə Jeju el ene: «M'el'se tokɨ rɔta'tɨ, njengawkoy kɨ njendoo kam ilə kadikare utə ndəgɨ de'gɨ pətɨ.
4 Tadɔ ndəgɨ de'gɨ pətɨ kam, adi bunə nar'gɨ lə'de, nan njengawkoy kin, me ndoo'tɨ li'ə, nya kɨ nanyi ji'ə'tɨ kadɨ ra'n kɨ rɔ'ne ə un ba pətɨ adɨ.»

Jeju elta dɔ kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ a tujɨ
(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)

5 Go'tɨ, de'gɨ madɨ isɨ elita dɔ Kəy'tɨ lə Luwə eli eyina in nya kɨ ətɨ ɓol kɨ dum, tadɔ mbal'gɨ kɨ ndolo kɨ rai, kɨ nya'gɨ kɨ de'gɨ adi Luwə. Nan Jeju el ene:
6 «Nya'gɨ pətɨ kɨ oyi'de kin, ndɔ madɨ a re non kɨ mbal kare kɨ a nanyi kadɨ isɨ dɔ mad'a'tɨ goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nyakɔjɨ'gɨ kɨ a tɔjɨ dɔkagilo kon kɨ a re
(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)

7 Lo kin'tɨ, de'gɨ kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, dɔkagilo kɨ ra'tɨ ə nya kin a ra nya wa? Nyakɔjɨ kɨ bann ə a tɔjɨ kadɨ de'gɨ gəri dɔkagilo'ə kɨ a ra'n nya wa?»
8 Jeju ilə'de'tɨ ene: «Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, adi de ədɨ'se el. Tadɔ de'gɨ ngayn a rei kɨ tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə dɔkagilo'ə kaa re nga, nan majɨ kadɨ uni go'de el.
9 Lokɨ a oyi kah rɔ'gɨ, de'gɨ a in kɨ nan kɨ rɔ'gɨ kin, adi ɓol ra'se el. Tadɔ kadɨ nya'gɨ kin a rei kete ɓay taa, nan a in dɔboy ndɔ tanan'tɨ non el ɓay.»
10 Ə Jeju el'de ɓay ene: «Ginn ɓe madɨ a aw rɔ dɔ ginn ɓe madɨ'ne'tɨ, konɓe madɨ a aw rɔ dɔ konɓe madɨ'ne'tɨ.
11 Dɔnangɨ a yəkɨ, yəkɨ kɨ ətɨ ɓol, taa me lo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, monyi kosɨ'gɨ kɨ nje tɔko de'gɨ a osi ge, ɓo a on ge. Ningə nya'gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn a in kɨ dɔran'tɨ rei, kɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol.

Dɔkagilo kindəkumndoo
(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

12 «Nan kete non nya'gɨ'tɨ kin pətɨ, de'gɨ a indəi ji'de dɔ'se'tɨ, a adɨ'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, ɓukɨ'se dangay'tɨ a awi sese non ngar'gɨ'tɨ kɨ boi, kɨ non nje konɓe'gɨ'tɨ tadɔ lə'm.
13 Lo kin'tɨ, in tarow kɨ te kadɨ ingəi ə manyinajɨ lə'm kɨ rɔ'de'tɨ.
14 Ningə nya kɨ kadɨ indəi dɔ'se'tɨ ə to kin. Ononyi'se kadɨ sangi ta madɨ indəi dɔ'se'tɨ kete kadɨ to eli'de manjɨ ta dɔ'se'tɨ.
15 Tadɔ m'inɓe m'a m'adɨ'se ta kɨ gosɨ kɨ kadɨ eli'de. Ningə njekɔsɨ'se ta a asi kadɨ awi kɨ ta madɨ kɨ kadɨ ɔsi kum yan'se eke kadɨ manji el.
16 A oyi kadɨ baw'se'gɨ kɨ kon'se'gɨ, kɨ ngannkon'se'gɨ, nojɨ'se'gɨ ba pətɨ, kɨ madɨ'se'gɨ a uni dɔ'se kadɨ adi de'gɨ. Ningə a gangi ta koy dɔ de'gɨ ngayn dann'se'tɨ.
17 De'gɨ pətɨ a ɔsi'se ta tadɔ lə'm.
18 Nan bisɨ dɔ'se kare kaa a osɨ kɔ el.
19 Ningə in me kuwətɔgiba'tɨ anyɨ a ingəi kajɨ.

Tujɨ kɨ a te dɔ ɓebo Jerujalem'tɨ
(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

20 «Lokɨ a oyi njerɔ'gɨ iləi nan gugi dɔ Jerujalem kin ningə, kadɨ in gəri tokɨ dɔkagilo tuj'ə in ndəkba.
21 Be ə, de'gɨ kɨ sii Jude'tɨ, kadɨ anyinan boi kɨ dɔ mbal'gɨ'tɨ, ə kadɨ nje kɨ sii me ɓebo'tɨ, tei kɨ taga rangɨ, ningə kadɨ de'gɨ kɨ isɨ mu, kadɨ uri me ɓebo'tɨ el.
22 Tadɔ a in ndɔ gangɨ ta kɨ kadɨ j'in pətɨ kɨ Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya.
23 Kumtondoo kɨ gara goto a in lə dene'gɨ kɨ nje səm kɨ nje kadɨ mba ngann'gɨ ili ndɔ'a'tɨ non kin. Tadɔ kumtondoo kɨ ngayn a ra de'gɨ me ɓe'tɨ, kɨ wongɨ lə Luwə kɨ a re dɔ de'gɨ'tɨ kɨ me ɓe'tɨ kin tɔ.
24 De'gɨ a tɔli'de kɨ kiyərɔ, a uwəi'de awi se'de ɓər'tɨ dɔ ɓe'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ. De'gɨ kɨ gəri Luwə el a njiyəi dɔ Jerujalem mbisəi'ə mbarakɨ mbarakɨ, bitɨ kadɨ dɔkagilo lə'de kɨ Luwə ɔjɨ tɔlta'ne.

Təl Ngonn de
(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

25 «Dɔkagilo′ə′tɨ kin, nyakɔjɨ′gɨ a tei kum kadɨ′tɨ ge, kɨ nanyi ge, kɨ mee′gɨ ge*.
Dɔnangɨ′tɨ, mann ba a in, kah a ɓar kɨ taa, adɨ de′gɨ kɨ ginn ɓe′gɨ′tɨ kɨ dangɨ dangɨ,
ɓol a tɔl′de.
26 Ɓol a tɔl′de adɨ dadi par par, sii nginəi ta tujɨ′gɨ kɨ a tei dɔ′de′tɨ dɔnangɨ′tɨ. Tadɔ
tɔgɨ′gɨ kɨ dɔran′tɨ a yəkɨ.
27 Lo kin′tɨ anyɨ de′gɨ a oyi m′in Ngonn de m′a m′re me kilndi′tɨ. M′a m′re kɨ tɔgɨ pətɨ,
me kunjɨ′tɨ kɨ ətɨ ɓol†.
28 Lokɨ nya′gɨ kin rai nya ningə, majɨ kadɨ rai rɔ′se, ɔri dɔ′se taa, tadɔ kagilo taa k′ilə
taa lə′se in ndəkba.»
29 Ningə Jeju un kujita ndo′n′de nya ene: «Gonyi kagɨ mbaykote kɨ ndəgɨ kagɨ′gɨ oyi.
30 Lokɨ mbi′ə ulə ngirə kitɨ kin ningə, gəri kadɨ nanyi ɓar in ndəkba nga.
31 Be tɔ ə, lokɨ oyi nya′gɨ kin rai nya ningə, majɨ kadɨ in gəri tokɨ Konɓe lə Luwə in
ndəkba.
32 Ningə tokɨ rɔta′tɨ, adɨ m′el′se, de′gɨ kɨ sii kɨ dɔ′de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya′gɨ
kin pətɨ a rai nya.
33 Dɔran kɨ dɔnangɨ a gotoi ndɔ madɨ, nan ta′gɨ lə′m a toi lo to′de′tɨ ba bitɨ kɨ non′tɨ.

Kisi dɔ nja′tɨ
34 «Majɨ kadɨ sii dɔ nja′se′tɨ, um adi gon nyakusɔ kɨ gon nyakanyi, kɨ mərta kɨ dɔ nya
kɨ dɔnangɨ′tɨ ne uwə me′se adɨ ndɔ kin uwə′se nanga bus el.
35 Kadɨ uwə′se nanga tokɨ bandɨ a osɨ′n dɔ kanjɨ′gɨ′tɨ kin be el. Tadɔ in nya kɨ a osɨ dɔ
de′gɨ′tɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ.
36 Ningə kadɨ toi ɓi el, elita kɨ Luwə kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ kadɨ to ingəi tɔgɨ dumi dɔ nya′gɨ
pətɨ kɨ a rai nya kin, ə kadɨ tei rai kɨ takum Ngonn de′tɨ.»
37 Re kada kaa, Jeju ndo nya de′gɨ me Kəy′tɨ lə Luwə. A re kondɔ′tɨ tɔ ningə, te aw dɔ
mbal′tɨ kɨ ɓari′ə dɔ mbal kagɨ Buni′gɨ.
38 Lokɨ lo tɨ njay tɔ ningə, bulə de′gɨ rei me Kəy′tɨ lə Luwə kadɨ oyi dɔ ta li′ə.

22

Judasɨ un dɔ Jeju
(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)
1 Nanyi mapa kɨ hum ɔd′ɔ el, kɨ ɓari′ə nanyi Pakɨ in ndəkba*.
2 Kibo′gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ, kɨ njendo ndukun′gɨ lə Luwə, sangi row kadɨ
n′uwəi Jeju n′tɔli′ə, nan ɓoli bulə de′gɨ.
3 Ə Satan ur me Judasɨ′tɨ kɨ ɓari′ə Isikariyotɨ kɨ in kɨ kare mbunə njendo′gɨ′tɨ lə Jeju
kɨ dɔgɨ gidə in joo.
4 Ur me′ə′tɨ ad′a aw ində ta′ne nan′tɨ kɨ kibo′gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ kɨ
njekundɔ njengəm ta *Kəy lə Luwə, dɔ row′tɨ kɨ kadɨ ulə′n Jeju jɨ′de′tɨ.
5 Lo kin′tɨ, rɔ nje kɨ Judasɨ aw ingə′de kakin nəl′de ngayn adɨ uni mindɨ′de kadɨ n′adɨ′ə
nar.
6 Judasɨ ndigɨ dɔ′tɨ, nga ningə isɨ sangɨ row kɨ to kadɨ ulə′n Jeju jɨ′de′tɨ ə kadɨ bulə
de′gɨ oyi lowə el.

Jeju adɨ rai go Pakɨ
(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)
7 Ndɔ kusɔ mapa kɨ hum ɔd′ɔ el asɨ, adɨ in ndɔ tɔl ngann batɨ′gɨ tadɔ nyakusɔ Pakɨ.
8 Ə Jeju ulə Piyər ingɨ kɨ Jan ene: «Ai rai go nyakusɔ Pakɨ kadɨ j′usɔi.»
9 Ingɨ təli dəji′ə eyina: «Lokɨ ra be ə in ndigɨ kadɨ j′aw jɨ ra nyakusɔ səm′tɨ wa?»
10 Ningə Jeju ilə′de′tɨ ene: «Ai, lokɨ isɨ uri kɨ me ɓebo′tɨ ningə, a tɔri tanan′tɨ kɨ dingəm
kare kɨ otɨ mann me mbu ndar′tɨ dɔ′ne′tɨ ningə, uni go′ə, uri me kəy′tɨ kɨ ur′tɨ.
11 Lokɨ uri go′ə′tɨ ningə, eli ɓe nje kəy kin eyina: “Njendo ene kadɨ jɨ dəji ke kəy kɨ ra
ə kadɨ n′a n′usɔ nya Pakɨ′tɨ kɨ njendo′gɨ lə′ne wa?”
12 Lo kin′tɨ, de kakin a ɔjɨ′se me kəy kɨ boi. Me kəy kin to taa, kɨ nya′gɨ pətɨ me′tɨ. Lo
kin ə a rai nyakusɔ′tɨ kadɨ j′usɔi.
13 Piyər in kɨ Jan awi ningə, ingəi nya′gɨ pətɨ asɨ nan tokɨ Jeju elɨ′n′de kakin, adɨ rai
nyakusɔ Pakɨ indəi dɔ′a dana.»

Nyakusɔ lə Burəɓe
(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)
14 Lokɨ dɔkadɨ asɨ, Jeju in kɨ njekawkulə′gɨ sii ta nyakusɔ′tɨ.

---

* **21:25 21.25** Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4 † **21:27 21.27** Daniyel 7.13 * **22:1 22.1** Tekitaga 12.1-27

15 ə Jeju el'de ene: «M'ndigɨ ngayn kadɨ m'njɔ nya Pakɨ kin sese ɓay taa kadɨ m'ingə
kon.
16 Ningə m'el'se tokɨ rɔta'tɨ, m'a m'njɔ sese kɨ rangɨ gogɨ el, bitɨ dɔkagilo kusɔ'a'tɨ me
Konɓe'tɨ lə Luwə.»
17 Go'tɨ, Jeju un kɔpɨ yiwi kandɨ nju, ra oyo Luwə dɔ'tɨ, ningə təl'n adɨ njekawkulə'gɨ
ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'tɨ,
18 Tadɔ tokɨ rɔta'tɨ, m'a m'anyi yiwi kandɨ nju kɨ rangɨ el, bitɨ kadɨ Konɓe lə Luwə
re'n.»
19 Go'tɨ, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'tɨ, uwə təti nan'tɨ, təl'n adɨ'de ene: «In kin in
darɔ'm, kɨ in kɨ kun kadɨ'se. Tai sɔi kadɨ me'se olo'n dɔ'm'tɨ.»
20 Go nyakusɔ'tɨ, Jeju un kɔpɨ yiwi kandɨ nju, ra tokɨ yan nyakusɔ kakin be tɔ, ningə
el'de ene: «Kɔpɨ kin in kunmindɨ kɨ sigɨ me mosɨ'm'tɨ kɨ a anyi tadɔ lə'se[†].
21 «Ningə kadɨ oyi tokɨ de kɨ a ulə'm ji de'gɨ'tɨ, isɨ ulə ji'ne nan'tɨ sə'm me ngo kusɔ
nya'tɨ ne.
22 Tadɔ Ngonn de a oy tokɨ Luwə ɔji'n kete, nan kumtondoo in lə de kin kɨ ulə Ngonn
de ji de'gɨ'tɨ.»
23 Lo kin'tɨ, njekawkulə'gɨ iləi rɔ'de isɨ dəjinan ta dann'de'tɨ ke nan dann'de'tɨ ə kadɨ
a ra nya kɨ be kin wa?

Nan a in kɨ boi?
(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

24 Go'tɨ, njekawkulə'gɨ uləi ngirə manjinan ta'tɨ kɨ tɔgɨ'de eyina ke nan ə a in kibo
dann'de'tɨ wa?
25 ə Jeju el'de ene: «Ngar'gɨ kɨ onyiɓe dɔ ginn de'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne,
rai rɔ'de kadɨ n'in burəɓe'gɨ dɔ de'gɨ'tɨ, taa nje kɨ tɔgɨ konɓe in ji'de'tɨ, indəi tɔgɨ dɔ
de'gɨ'tɨ kadɨ ɓari'de njeramajɨ'gɨ lə'de tɔ.
26 Nan ingɨ, majɨ kadɨ rai tokɨ ingɨ isɨ rai kin be el. De kɨ in kɨ tɔgɨ dann'se'tɨ, majɨ kadɨ
təl rɔ'ne de kɨ dɔ du'tɨ, ningə kadɨ de kɨ njekundɔ'se, təl nje ra kulə lə'se tɔ.
27 Tadɔ de kɨ nje kisi ta nya kusɔ'tɨ num, de kɨ nje re kɨ nyakusɔ num, dann'de'tɨ kɨ
joo kin, in kɨ nje kisi ta nyakusɔ'tɨ ə in kibo. Ningə m'in, m'njɨ dann'se'tɨ to nje re kɨ
nyakusɔ kadɨ'se.
28 Ingɨ ə in de'gɨ kɨ uwəi tɔgɨ'se ba sə'm me kon'tɨ.
29 Ningə tokɨ Luwə kɨ Bai adɨ'm Konɓe kakin ə, m'in m'adɨ'n'se tɔ.
30 A sɔi ge, anyinan ge sə'm me Konɓe'tɨ lə'm. Ningə a sii dɔ kumbər gangɨ ta'gɨ'tɨ
kadɨ gangɨ ta dɔ ginn kaw Isirayel'tɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo.»

Jeju el tokɨ Piyər a manjɨ ta gər'ne
(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

31 Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dəjɨ tarow kadɨ n'siyə'se tokɨ de a siyə'n
ko me yatiya'tɨ be.
32 Nan m'in, m'elta kɨ Luwə tadɔ'i, kadɨ ilə kunme lə'i kɔ el. Ningə lokɨ a təl kɨ rɔ'm'tɨ,
majɨ kadɨ ulə dingəm me ngannkon'i'gɨ'tɨ tɔ.»
33 ə Piyər el Jeju ene: «Burəɓe, m'njɨ dɔ nja'm'tɨ kadɨ re in dangay kaa m'a m'aw sə'i
nan'tɨ. A re in koy kaa m'a m'oy sə'i.»
34 ə Jeju el'ə ene: «Piyər, adɨ m'el'i, ɓone inɓe kin, kunə kunjə non el ɓay ə, a manjɨ
ta nja mutə tokɨ in gərɨ'm el.»

Nar, kɨ ɓɔl, kɨ sa

35 Jeju el njendo'gɨ ene: «Lokɨ kete m'ulə'se kɨ kanjɨ kadɨ uni nar, eke ɓɔl, eke sa nja'se
kin nya madɨ du'se wa?» ə iləi Jeju'tɨ eyina: «Jagɨ, nya madɨ du'je el.»
36 Nga ə Jeju el'de ene: «Ningə kɨ ngɔsine kin, de kɨ aw kɨ nar ningə kadɨ un ji'ne'tɨ,
in kɨ aw kɨ ɓɔl ə kadɨ un ji'ne'tɨ. A kin ə re de madɨ aw kɨ nya katɨ el ə kadɨ ɔr ku kɨ
rɔ'ne'tɨ law kadɨ ndogɨ ə inyə nar'a ndogɨ'n nya katɨ kare uwə ji'ne'tɨ.
37 Adɨ m'el'se, majɨ kadɨ nya kɨ makitu lə Luwə el ta'a ene: "Tudəi'ə dann
njeramajel'gɨ'tɨ[‡]," kin ra nya. Ningə nya kɨ kadɨ a re dɔ'm'tɨ, a ra nya.»
38 Njendo'gɨ eli'ə eyina: «Burəɓe, nya katɨ ə in joo kin.» Anyɨ el'de ene: «In ɓe kin
asɨ.»

Jeju elta kɨ Luwə dɔ mbal kagɨ Buni'gɨ'tɨ
(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

39 Go'tɨ Jeju te, ningə tokɨ isɨ ra'n kete kete, un tarow isɨ aw kɨ dɔ mbal kagɨ Buni'gɨ'tɨ.
Njendo'gɨ li'ə uni go'ə.

---

† **22:20 22.20** Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34 ‡ **22:37 22.37** Ejay 53.12

40 Lokɨ rei tei dɔ mbal’tɨ, Jeju el njendo’gɨ ene: «Elita kɨ Luwə, kadɨ osi me nyanan’tɨ el.»
41 Anyɨ ɔr rɔ’ne sanyi nden, ningə ɔsɨ məkəsi’ne nanga, elta kɨ Luwə ene:
42 «Bai, re in ndigɨ ə, ɔsɨ kɔpɨ kon kin ngərəngɨ kɔ rɔ’m’tɨ. Nan k’in ə kadɨ in kigo ndigɨ’tɨ lə’m el, nan kadɨ ndigɨ’tɨ lə’i taa.»
43 Lo kin’tɨ non be, malayka kare in dɔran’tɨ re ad’a tɔgɨ.
44 Metujɨ ra Jeju, il’ə nanga el, adɨ elta kɨ Luwə kɨ tɔgɨ’ne, tut’ə tosɨ nanga dogro dogro to kɔr mosɨ be.
45 Go kelta’tɨ kɨ Luwə, Jeju ində taa, təl re rɔ njendo’gɨ’tɨ ningə, ingə’de, isɨ toi ɓi kɨ me kon.
46 Ə el’de ene: «In ri ə! isɨ to’i ɓi inɓe bitɨ wa? Indəi taa, ə elita kɨ Luwə, kadɨ osi me nyanan’tɨ el.»

Kuwə Jeju
(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

47 Lokɨ Jeju a elta ba ɓay ningə, kutɨ de’gɨ tei non isɨ rei. Judasɨ, kɨ in kɨ kare dann njendo’gɨ lə Jeju kɨ dɔgɨ gidə in joo ə in non’de’tɨ. Re kɨ rɔ Jeju’tɨ kadɨ n’uwə kɨ rɔ’ne’tɨ.
48 Ə Jeju el’ə ene: «In Judasɨ kɨ kuwə kɨ a uwə Ngonn de kɨ rɔ’i’tɨ ə a ulə’n’n’ə ji de’gɨ’tɨ!»
49 Lokɨ nje njiyə kɨ Jeju oyi nya’gɨ kɨ ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəɓe, majɨ kadɨ jɨ tugə’de kɨ nya katɨ eke kadɨ jɨ ra bann?»
50 Ningə low’ə’tɨ non, kɨ kare dann’de’tɨ ɔr kiyə tugə’n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ. Tugə mbi’ə kɨ dɔjikɔl’ɔ’tɨ batɨ gangɨ.
51 Nan Jeju el’de ene: «Asɨ be nga, inyəi’de adɨ rai.» Ningə ulə ji’ne ɔdɨ’n mbi paja kakin, adɨ mbi’ə təl to majɨ gogɨ.
52 Go’tɨ, Jeju un ta el kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, kɨ njengəm ta Kəy lə Luwə, kɨ ngatɔgɨ’gɨ kɨ rei kɨ dɔ’a’tɨ ene: «To to nya kɨ m’in njeɓogɨ ə, rei kɨ kiyərɔ’gɨ kɨ gɔl’gɨ kadɨ uwəi m’in be?
53 Ndɔ’gɨ pətɨ, m’in sese nan’tɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə, nan uwəi m’in el, ningə in ndɔ lə’se ɓone, in ndɔ kɨ kadɨ tɔgɨ’gɨ kɨ majel ɔdi rɔ’de me lo kɨ diw’tɨ.»

Piyər manjɨ ta gər Jeju
(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

54 Lo kin’tɨ, uwəi Jeju, awi si’ə, uri si’ə kəy lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go’de isɨ aw se’de.
55 De’gɨ iləi por tambalo’tɨ, sii ta’tɨ, adɨ Piyər aw si ta’tɨ se’de.
56 Ningə ngonn kɨ dene kare kɨ nje ra kulə me kəy’tɨ, oo Piyər isɨ kunjɨ por’tɨ, ə ində manj’a ba, ningə el ene: «In kɨ isɨ kin kaa, kete in si’ə tɔ.»
57 Nan Piyər manjɨ ene: «Dene, m’gər’ə el.»
58 Ə nden go’tɨ ə de kɨ rangɨ oo Piyər, ningə təl el ɓay ene: «In kaa in dann de’gɨ’tɨ li’ə tɔ.» Nan Piyər ilə de’tɨ kakin ene: «Jagɨ, m’in se’de el.»
59 Bitɨ asɨ kadɨ kare go’tɨ, ningə de kɨ rangɨ təl re dɔ’tɨ ɓay ene: «Kɨ rɔta’tɨ, dingəm kin kete in si’ə tɔ, tadɔ in de kɨ Galile’tɨ.»
60 Ə Piyər ilə’tɨ ene: «Dingəm, m’gər me ta lə’i kɨ ge kadɨ el kin el.» Anyɨ tanan’tɨ non inɓe kɨ Piyər isɨ elta ta’ne’tɨ ba ɓay ningə, kunə kunjə non.
61 Low’ə’tɨ non, Burəɓe ilə rətɨ gon Piyər, ningə me Piyər olo dɔ ta’tɨ kɨ ndɔkɨ Burəɓe el’ə ene: «Bone inɓe kin, kete ɓay taa kadɨ kunə kunjə non, a manjɨ ta nja mutə ene gəri’m el§.»
62 Piyər ində lo te taga kɨ mann non kɨ tingə kum’ne’tɨ.

De’gɨ taji Jeju, tindəi’ə
(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

63 De’gɨ kɨ njengəm Jeju, mboi si’ə ge, tindəi’ə ge.
64 Anyɨ dɔi kum’ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta kɨ ta Luwə’tɨ ə ndon ndil adɨ j’oo!»
65 Taa nyatajɨ’gɨ kɨ rangɨ ngayn tei ta’de’tɨ kɨ rɔ’a’tɨ.

Jeju ra non njegangɨ ta’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ
(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

66 Lokɨ lo tɨ ningə, ngatɔgɨ’gɨ lə Juwipɨ’gɨ, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ, ingəi nan, awi kɨ Jeju non njegangɨ ta’gɨ’tɨ lə’de in Juwipɨ’gɨ,

§ **22:61 22.61** 22.34

67 ningə eli’ə eyina: «Re in ə in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət’ə ə el’je adɨ j’oo.» Ə
Jeju ilə’de’tɨ ene: «Re m’el’se kaa a uni me’se adi’m’in el.
68 Taa re m’dəjɨ’se ta kaa a iləi’m’in’tɨ el tɔ.
69 Ningə kɨ jɨ ra’n tanan’tɨ ne kin, ulə ngirə ɓone kin, Ngonn de a isɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ
kɨ nje tɔgɨ nga.»
70 Anyɨ pətɨ dəji’ə eyina: «Adɨ in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el’de ene: «Inɓe’gɨ eli kɨ
ta’se tokɨ, m’in Ngonn lə Luwə.»
71 Lo kin’tɨ, eli eyina: «In kin ji sangɨ kadɨ de madɨ kɨ rangɨ el taa dɔ’a’tɨ ɓay wa?
J’inɓe’gɨ j’oyi ta kɨ ta’a’tɨ inɓe kɨ mbi’je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilatɨ’tɨ
(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)

1 Go’tɨ, indəi taa pətɨ awi kɨ Jeju non Pilatɨ’tɨ.
2 Ningə lo kin’tɨ, iləi rɔ’de isɨ indəi taa dɔ Jeju’tɨ eyina: «Dingəm kam j’ingə isɨ sulə
de’gɨ kadɨ ɓukɨ’de mu. El’de kadɨ ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra dɔ’tɨ non el ɓay tokɨ
n’in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət’ə, n’in ngar.»
3 Ə Pilatɨ dəjɨ Jeju ene: «In ngar lə Juwipɨ’gɨ wa?» Ningə Jeju ilə’tɨ ene: «In ta kɨ te
ta’i’tɨ.»
4 Lo kin’tɨ, Pilatɨ el de’gɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ bulə de’gɨ ene:
«M’ingə nya madɨ kɨ asɨ kadɨ m’gangɨ’n ta dɔ dingəm’tɨ kin el.»
5 Nan uwəi ta’de ngan eyina: «In nje sulə de’gɨ kɨ nyando lə’ne kadɨ tanyi rɔ. Un
dɔnangɨ kɨ Jude ba pətɨ, ulə ngirə Galile’tɨ bitɨ te’n rɔ’je’tɨ ne kin.»

Jeju a non Erodɨ’tɨ

6 Lokɨ Pilatɨ oo ta ningə dəjɨ ene ke dingəm kin in de kɨ Galile’tɨ wa?
7 Ə lokɨ oo kadɨ Jeju in ginn konɓe’tɨ lə Erodɨ ningə, ulə si’ə adɨ Erodɨ kɨ dɔkagilo’ə’tɨ
kin in Jerujalem’tɨ non tɔ.
8 Lokɨ Erodɨ oo Jeju ningə, rɔ’a nəl’ə ngayn tadɔ mayinu ə isɨ sangɨ kadɨ n’oo Jeju ɔjɨ’n
dɔ ta li’ə kɨ de’gɨ isɨ eli. Erodɨ ində me’ne’tɨ kadɨ Jeju a ra nyakɔjɨ’gɨ ad’a oo.
9 Ə dəj’ə ta’gɨ ngayn, nan Jeju il’ə’tɨ el.
10 Kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ de’gɨ kɨ njendo ndukun’gɨ in non, isɨ tiləi
ta dɔ Jeju tɨ kɨ tɔgɨ’de.
11 Erodɨ in kɨ njerɔ’gɨ lə’ne kidɨ Jeju, mboi si’ə, ningə uləi ku kɨ majɨ ngayn rɔ’a’tɨ, nan
təl ulə si’ə rɔ Pilatɨ’tɨ gogɨ.
12 Ndɔ’a’tɨ non, Erodɨ in kɨ Pilatɨ kɨ kete in njeban’gɨ lə nan, təli madɨ nan’gɨ.

Gangi ta koy dɔ Jeju’tɨ
(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)

13 Pilatɨ ɓar kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njekundɔ bulə de’gɨ,
14 el’de ene: «In rei kɨ dingəm kin adɨ m’in eyina in nje sulə de’gɨ ɓukɨ’de mu, nan me
ta’tɨ kɨ m’dəj’ə non’se’tɨ ne kin, m’ingə nya kɨ majel kɨ səki’ə’n’ə, kɨ asɨ kadɨ m’gangɨ’n
ta dɔ’a’tɨ el.
15 Erodɨ kaa ingə nya madɨ el tɔ, tadɔ təl ulə si’ə rɔ’je’tɨ gogɨ. Nya kɨ asɨ kadɨ de
tɔl’ə’n’ə goto.
16 Be ə, m’a m’adɨ indəi’ə par ə m’a m’inyə taa.» [
17 Tadɔ dɔ ɓal’gɨ pətɨ, lo ra nanyi Pakɨ’tɨ, majɨ kadɨ Pilatɨ ɔr de kare dangay’tɨ adɨ’de.]
18 Nan de’gɨ pətɨ uni ndu’de kɨ taa eyina: «In tɔl’ɔ kɔ ə ɔr Barabasɨ adɨ’je.»
19 Barabasɨ in de kɨ uwəi’ə dangay’tɨ tadɔ wongɨ kɨ de’gɨ rai dɔ nje konɓe’tɨ, kɨ tadɔ
tɔl kɨ tɔl de.
20 Ningə tokɨ Pilatɨ ndigɨ’n kadɨ n’inyə’n Jeju taa, təl dəjɨ’de ta dɔ’tɨ ɓay.
21 Nan ingɨ, uni ndu’de kɨ taa eyina: «Bər’ə kagidəsɨ’tɨ, ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ.»
22 Pilatɨ re se’de dɔ’tɨ ɓay kɨ nja mutə ene: «In ri kɨ majel ə dingəm kin ra wa? M’ingə
nya madɨ rɔ’a’tɨ kɨ asɨ kadɨ de tɔl’n’ə el, adɨ m’a m’adɨ indəi’ə kɨ ndəy hawlay par ə m’a
m’inyə taa.»
23 Nan ingɨ rai dɔ ndu’de’tɨ, uni ndu’de kɨ taa, elita kɨ tɔgɨ’de ngayn utə kɨ kete kadɨ
ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ to ɓər inɓe. Ndu’de ɔr lo hɔm.
24 Be ə Pilatɨ un ndu’ne kadɨ ra nya kɨ bulə de’gɨ ndigi.
25 Adɨ ɔr Barabasɨ kɨ ndigi kadɨ ɔr’ɔ, adɨ’de. Barabasɨ in de kɨ uwəi’ə dangay’tɨ tadɔ
wongɨ kɨ de’gɨ rai dɔ nje konɓe’tɨ, kɨ tadɔ tɔl kɨ tɔl’de. Nga ningə ulə Jeju ji njerɔ’gɨ’tɨ
kadɨ rai si’ə nya kɨ me ndigɨ’tɨ lə bulə de’gɨ.

Awi kɨ Jeju kɨ lo ɓər'ə kagidəsɨ'tɨ
(Mat 27.32; Mrk 15.21)

26 Lokɨ njerɔ'gɨ isɨ awi kɨ Jeju ningə, ingəi Simon, de kɨ Sirenn'tɨ, kɨ in mu, ningə indəi
kagidəsɨ lə Jeju dɔ'a'tɨ, adɨ otɨ go'ə'tɨ.
27 Bulə de'gɨ ngayn uni go Jeju. Dene'gɨ indəi kadɨ'de nonyi, ndingəi rɔ'de tadɔ li'ə.
28 Be ə, Jeju yətɨ kum'ne kɨ dɔ'de'tɨ, el'de ene: «Dene'gɨ kɨ Jerujalem, nonyi m'in el,
nan kadɨ nonyi rɔ'se inɓe'gɨ, ə nonyi ngann'se'gɨ.
29 Tadɔ ndɔ a re non kadɨ de'gɨ a eli eyina: "Majikur in dɔ kujɨ dene'gɨ'tɨ, in dɔ nje'gɨ'tɨ
kɨ oji ngonn ndɔ kare el, kɨ uləi mba ta ngonn'tɨ el."
30 Lo kin'tɨ non be, de'gɨ a eli mbal'gɨ eyina: "Tosɨ dɔ'je'tɨ!" ə a eli dɔ gadi'gɨ eyina:
"Iyə dɔ'je*!"
31 Kin ə de ra kagɨ kɨ mbol be ningə, kagɨ kɨ tutɨ taa yan'a a to ɓann wa?»
32 Lo kin'tɨ, rei kɨ kaya'gɨ kɨ nje tɔl nya joo kadɨ tɔli'de nan'tɨ kɨ Jeju.

De'gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ
(Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24)

33 Lokɨ rei tei lo'tɨ kɨ ɓari'ə «Ka dɔ de» ningə, njerɔ'gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ, low'ə'tɨ
non. Taa ɓəri kaya'gɨ kɨ joo kakin nan'tɨ kɨ Jeju dɔ kagidəsɨ'tɨ tɔ: ɓəri kɨ kare dɔjikɔl'ɔ'tɨ,
ə ɓəri kɨ nungɨ dɔjigəl'ə'tɨ tɔ.
34 Ningə Jeju el ene: «Bai, adɨ me'i sɔl dɔ'de'tɨ, tadɔ gəri nya kɨ ra rai kam el.» Non
be, njerɔ'gɨ tugəi kiri mbara dɔ ku'tɨ li'ə lowəi nan.
35 Bulə de'gɨ rai ra gonyi'de, ningə njekundɔ Juwipɨ'gɨ uwəi Jeju kogi eyina: «Ajɨ ndəgɨ
de'gɨ ənn ə, kadɨ ajɨ rɔ'ne inɓe adɨ j'oo tɔ, tokɨ re in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə†.»
36 Njerɔ'gɨ kakin agi kɨ rɔ Jeju'tɨ, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandɨ nju kɨ masɨ kad'a
anyi‡.
37 Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipɨ'gɨ ə, ajɨ rɔ'i inɓe adɨ j'oo.»
38 Ningə ndangi ta me nya'tɨ, ɓəri taa dɔ Jeju'tɨ eyina: «In kam in ngar lə Juwipɨ'gɨ.»
39 Ningə baw kaya kare kɨ ɓəri'ə dɔ kagidəsɨ'tɨ tajɨ Jeju ene: «In el ə ene in Kirisitɨ kɨ
in De kɨ Luwə mbət'ə wa? Ajɨ rɔ'i inɓe, ə ajɨ'je sə'i tɔ.»
40 Nan in kɨ nungɨ ndangɨ madɨ'ne ene: «In kɨ ra ingə ko kon kɨ kare inɓe kin, in ɓol
Luwə el wa?
41 Kɨ ɔjɨ dɔ'je, in low'ə'tɨ, tadɔ in nya kɨ j'inɓe jɨ duw ə jɨ tətɨ kanda, nan in, nya madɨ
kare kɨ majel kɨ ra goto.»
42 Ningə in kɨ nje kɔl kɨ madɨ'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndɔ kɨ a re to ngar ə, adɨ
me'i olo dɔ'm'tɨ.»
43 Ə Jeju ilə'tɨ ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'i, ɓone inɓe kin a in sə'm nan'tɨ me Paradisɨ'tɨ
lə Luwə.»

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30)

44 Kadɨ kaw kɨ jam dɔ ɓe'tɨ be, ə lo diw ndul kururu dɔnangɨ'tɨ bitɨ kadɨ kɨ mutə kɨ
losɔl'ɔ.
45 Kadɨ ur dana, de oo'ə el nga ningə ku kɨ gangi lo kɨ me Kəy'tɨ lə Luwə gangɨ dana
joo§.
46 Ningə Jeju un ndu'ne kɨ taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'tɨ.» Ningə go ta'tɨ kin
par ə kon'a te.
47 Lokɨ kibo lə kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu oo nya'gɨ kɨ rai nya kin be ningə, ulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ
ə el ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, de kin in de kɨ dana.»
48 Bulə de'gɨ kɨ in lo nya'tɨ kin, lokɨ oyi nya kɨ ra kin ningə, təli ɓe'gɨ lə'de kɨ kadɨ'de
kɨ kində, ndingəi rɔ'de.
49 De'gɨ pətɨ kɨ gəri Jeju kɨ dene'gɨ kɨ in si'ə Galile'tɨ, rai sanyi indəi kum'de ra oyi
nya'gɨ kɨ isɨ rai nya.

Kulə Jeju ɓe ninn'tɨ
(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42)

50 Lo kin'tɨ non be ə, dingəm kare kɨ tɔ'a nan Jisepɨ in non re. Jisepɨ in kɨ kare dann
njegangɨ ta'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, in de kɨ majɨ, in de kɨ dana,
51 adɨ nya'gɨ kɨ kɨ madɨ'gɨ dɔ'i nan'tɨ ə rai kin, in ndigɨ se'de dɔ'tɨ el. Jisepɨ in de kɨ
Arimate'tɨ, kɨ in ɓebo lə Juwipɨ'gɨ. In sii nginə ta Konɓe lə Luwə.
52 Jisepɨ aw rɔ Pilatɨ'tɨ, dəj'ə ninn Jeju.

---

* **23:30 23.30** Oje 10.8 † **23:35 23.35** Pa'gɨ 22.8-9 ‡ **23:36 23.36** Pa'gɨ 69.22 § **23:45 23.45** Tekitaga 26.31-33

53 Be ə, aw risɨ ninn Jeju dɔ kagidəsɨ'tɨ, re'n nanga, dolo kɨ ku dolo ninn, ningə aw ilə
me ɓe ninn'tɨ kɨ rai kadɨ mbal'tɨ. In ɓe kɨ de ilə ninn'tɨ el ɓay.
54 Ndɔ'a'tɨ kin, in ndɔ kɨ de'gɨ isɨ ɔsi nja nya'gɨ nan'tɨ, tadɔ lo ti par ə a in ndɔ kɔrkon.
55 Dene'gɨ kɨ in kɨ Jeju Galile'tɨ nu, rei si'ə, ndolei go Jisepɨ. Awi gonyi ɓe ninn kɨ kadɨ
iləi Jeju'tɨ kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'tɨ wa.
56 Go'tɨ, təli awi ɓe, indəi dɔ hu kagɨ kɨ ətɨ mbi, nan'tɨ, tadɔ kɔy rɔ ninn Jeju'tɨ. Ningə
ndɔ kɔrkon, uwəi kɔr rɔ'de tokɨ mbərkikində el'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'tɨ
(Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13)

1 Ndɔ Dɔmasɨ kɨ sin ba, dene'gɨ awi dɔɓadɨ'tɨ kɨ hu kagɨ kɨ ətɨ mbin kɨ indəi dɔ'a dana
tadɔ kɔy rɔ ninn Jeju'tɨ.
2 Lokɨ awi ningə, ingəi mbal kɨ uti ta ɓe ninn kakin, de nduguru'ə rangɨ.
3 Lokɨ uri me ɓe ninn'tɨ ningə, oyi ninn Burəɓe Jeju, el.
4 Low'ə'tɨ non, gəri nya kɨ kadɨ rai el, ningə nyɨ dingəm'gɨ joo kɨ uləi ku kɨ ndole
rɔ'de'tɨ, tei bus kɨ rɔ'de'tɨ.
5 Ɓol təl dene'gɨ kin, adɨ uləi dɔ'de kɨ nanga, nan dingəm'gɨ kakin eli'de eyina: «Ra
bann ə isɨ sangi de kɨ isɨ kumngayira dann njekoy'gɨ'tɨ wa?
6 Goto ne, ində taa lo koy'tɨ. Ningə majɨ kadɨ, adi me'se olo dɔ ta'tɨ kɨ el'se lokɨ in'n
Galile'tɨ ɓay kin.»
7 El ene: «Majɨ kadɨ de'gɨ a uləi Ngonn de ji njeramajel'gɨ'tɨ kadɨ ɓəri'ə kagidəsɨ'tɨ,
ningə go'tɨ, a ində taa lo koy'tɨ kɨ ndɔ kɨ nja mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o'tɨ.»
8 Lo kin'tɨ, me'de olo dɔ ta'tɨ kɨ Jeju el.
9 Be ə, lokɨ təli dɔɓadɨ'tɨ, rei ɔri poy nya'gɨ kin njendo'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare kɨ ndəgə'gɨ
pətɨ adi'de oyi.
10 Nje kɔr poy nya kin kadɨ njekawkulə'gɨ oyi in Mari kɨ Magidala num, Jann num,
Mari kɨ kon Jakɨ num, kɨ ndəgɨ dene'gɨ kɨ in se'de.
11 Nan njekawkulə'gɨ oyi ta kin to ta nii adɨ tai ta lə dene'gɨ kakin el.
12 Lo kin'tɨ non Piyər ə ində kɨ ngodɨ, aw ilə kɔtɨ'ne ɓe ninn'tɨ ningə, oo ta ku'gɨ kɨ
doloi ninn par ə rai nanga. Nya kin ndɔjɨ Piyər ngayn, lokɨ isɨ təl kɨ ɓe.

Jeju ingə njendo'gɨ joo dɔ row'tɨ kɨ kaw Emawusɨ
(Mrk 16.12-13)

13 Ndɔ'a'tɨ inɓe kakin, njendo'gɨ joo isɨ awi ngonn ɓe'tɨ kare kɨ ɓari'ə Emawusɨ, kɨ a
asɨ kulə metər dɔgɨ gidə in kare kɨ ɓebo kɨ Jerujalem.
14 Njendo'gɨ kɨ joo kakin, ra elinan ta dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ ra nya kakin.
15 Ningə lokɨ ra elinan ta, ra manjinan'tɨ kakin ningə, Jeju te uwə se'de row.
16 Nan kum'de utɨ dɔ'a'tɨ adɨ gəri'ə el.
17 Ə Jeju dəjɨ'de ene: «In ri ə ra manjinan ta dɔ row'tɨ be wa?» Ningə təli rai lokatɨ,
kum'de diw kururu.
18 Ningə kɨ kare dann'de'tɨ kɨ tɔ'a nan Kilewopasɨ el Jeju ene: «In kɨ kariba par ə in
de kɨ isɨ Jerujalem'tɨ ne kɨ kanjɨ kadɨ oo poy nya'gɨ kɨ rai nya me ndɔ'gɨ kɨ ne kin.»
19 Ə təl dəjɨ'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'tɨ eyina: «Nya kɨ ra nya ɔjɨ'n dɔ Jeju
kɨ Najareti'tɨ, kɨ in njekeltakita Luwə'tɨ kɨ aw kɨ tɔgɨ ngayn. Aw kɨ tɔgɨ me kuləra'ne'tɨ
num, me ta kel'ne'tɨ num, non Luwə'tɨ kɨ non de'gɨ me ɓe'tɨ.
20 Nan kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kɨ njekundɔ'gɨ lə'je, uwəi'ə, uləi'ə ji
de'gɨ'tɨ kadɨ gangi ta koy dɔ'a'tɨ, ə ɓəri'ə dɔ kagidəsɨ'tɨ.
21 J'in j'oo kadɨ in ə in de kɨ kadɨ a taa Isirayel'gɨ iləde taa. Ningə me nya'gɨ'tɨ kin
pətɨ, ɓone ə in ndɔ kɨ nja mutə kɨ nya'gɨ kin rai nya.
22 Nan nya kare, dene'gɨ madɨ kɨ me kutɨ'tɨ lə'je re eli'je nya kɨ ndɔjɨ'je ngayn. Tei kɨ
ginn lo ba awi dɔɓadɨ'tɨ,
23 nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je tokɨ malayka'gɨ tei rɔ'de'tɨ eli'de tokɨ ra kɨ
dɔ'ne taa.
24 Ə mad'i'je'gɨ madɨ awi dɔɓadɨ'tɨ ningə, oyi nya'gɨ tokɨ inɓe kɨ dene'gɨ eli. Ningə
inɓe taa, de oo'ə el.»
25 Lo kin'tɨ, Jeju el'de ene: «In de'gɨ kɨ nyagər lə'se goto, ngan sese kadɨ uni me'se
kalangɨ ba adi de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ!
26 Majɨ kadɨ Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət'ə a ingə kon be ta kadɨ a ingə'n tɔɓar lə'ne.»

---

* **23:56 23.56** Tekitaga 20.10; Ndukun kɨ nja joo 5.14

27 Be ə, ulə ngirə dɔ ndukun’tɨ lə Mojɨ kɨ dɔ de’gɨ’tɨ njekeltakita Luwə’tɨ pətɨ, ɔr’n’de
ginn Makitu’gɨ lə Luwə pətɨ kɨ elta kɨ dɔ Jeju’tɨ.
28 Lokɨ indəi dɔ ɓe kɨ isɨ awi’tɨ ndəkba ningə, Jeju ra dɔ kum’ne to nya kɨ a aw kɨ kete
be.
29 Ə gangi’ə eyina: «Kadɨ ur nga, adɨ lo diw, ənn ə isɨ nangɨ rɔ’je’tɨ.» Be ə, tɔ aw se’de
lo kisɨ de’tɨ.
30 Lokɨ isɨ ta nya kusɔ’tɨ se’de, un mapa, njangɨ dɔ’a, ningə uwə tətɨ nan’tɨ, ningə təl’n
adɨ’de.
31 Lo kin’tɨ nga a, kum’de te adɨ gəri’ə tokɨ in Jeju, nan low’ə’tɨ non, Jeju tənn jipɨ adɨ
oyi’ə el.
32 Ə təli isɨ elinan eyina: «Lokɨ isɨ el’je ta dɔ row’tɨ, isɨ ɔr’je ginn nya’gɨ kɨ ndangi me
Makitu’gɨ lə Luwə kin, to to nya kɨ in por ə isɨ on me’je’tɨ be el wa.»
33 Ningə low’ə’tɨ non, indəi taa, təli iləi dɔ’de kaw Jerujalem gogɨ. Awi ingəi njendo’gɨ
kɨ dɔgɨ gidə in kare kɨ ndəgə’gɨ kɨ go’de’tɨ kawinan sii.
34 Ə pətɨ eli njendo’gɨ kɨ joo kakin eyina: «In ta kɨ rɔta’tɨ kadɨ Burəɓe ində lo koy’tɨ!
Te ingə Simon, adɨ Simon oo’ə kɨ kum’ne!»
35 Lo kin’tɨ, njendo’gɨ kɨ joo, iləi rɔ’de ɔri’de ginn nya’gɨ kɨ ingə’n’de dɔ row’tɨ ə el’de,
kɨ gər kɨ gəri Jeju lo tətɨ mapa’tɨ.

Jeju ɔjɨ rɔ’ne njendo’gɨ lə’ne
(Jan 20.19-23)

36 Lokɨ si elinan ta ba ɓay ningə, Jeju inɓe te bus dann’de’tɨ, el’de ene: «Lapiya in
sese.»
37 Lo kin’tɨ, ɓol tɔl’de, ndil’de te. Məri kadɨ in ndil ə n’oyi’ə wa ənn.
38 Ə Jeju el’de ene: «Ra bann ə ndil’se goto ge, me’se tɔsɨ ge be wa?
39 Gonyi ji’m’gɨ, kɨ nja’m’gɨ kin oyi. Ndil aw kɨ da’ne ge, kɨ singə’ne ge tokɨ oyi m’in
kin el.»
40 Lo kin’tɨ, tɔjɨ’de ji’ne ge, kɨ nja’ne ge adɨ’de oyi.
41 Rɔnel dum dɔ njendo’gɨ kɨ lo kadɨ uni me’de goto ɓay. In nya kɨ ətɨ’de ɓol kɨ dum.
Ə Jeju dəjɨ’de ene: «Awi kɨ ngonn nyakusɔ ne wa?»
42 Ningə adi’ə ngonn dow kanjɨ kɨ ndaw.
43 Ə Jeju taa, sɔ takum’de’tɨ.
44 Ningə go’tɨ, el’de ene: «Ta’gɨ kɨ ndɔkɨ m’el’se lokɨ m’in sese ɓay ə to kin: Ndɔkɨ
m’el’se tokɨ, nya’gɨ pətɨ kɨ ndangi me ndukun’tɨ lə Mojɨ ge, kɨ me ta’tɨ lə njekeltakita
Luwə’tɨ, kɨ me pa kosɨ’tɨ kin, majɨ kadɨ a tɔlita’de be.»
45 Lo kin’tɨ nga ə, Jeju adɨ’de kur dɔ’de, adɨ gəri me Makitu lə Luwə.
46 Ningə el’de ene: «In ta kɨ ndangi kete, tokɨ m’in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə m’a
m’ingə kon, de’gɨ a tɔli m’in, ningə go’tɨ, m’a m’ində taa dann njekoy’gɨ’tɨ kɨ ndɔ kɨ nja
mutə tum ginn’ə ndɔ koy’m’tɨ*.
47 De’gɨ a iləi mbər kɨ tɔ’m, ulə ngirə Jerujalem’tɨ, bitɨ kɨ rɔ ginn de’gɨ’tɨ pətɨ, kadɨ
de’gɨ inyəi gorow njiyə’de’gɨ kɨ majel kɔ, kadɨ Luwə inyə’n go majel’gɨ lə’de kɔ tɔ.
48 Ningə ingɨ in nje mannajɨ kin.
49 Kɨ ɔjidɔ’m, m’a m’ulə kɨ nya kɨ Bai un ndu’ne dɔ’tɨ kadɨ n’a n’adɨ’se kin. Ningə a
sii ɓebo’tɨ ne bitɨ kadɨ tɔgɨ kɨ in dɔran’tɨ re dɔ’se’tɨ ɓay ta.»

Jeju aw dɔran’tɨ
(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

50 Go’tɨ, Jeju aw kɨ njendo’gɨ lə’ne ndəkba kadɨ ɓe’tɨ kɨ Betani, ningə ɔy ji’ne kɨ taa,
njangɨ dɔ’de.
51 Lokɨ njangɨ dɔ’de ningə, inyə’de ə ɔr rɔ’ne kɔ rɔ’de’tɨ, ningə uni’ə awi si’ə dɔran’tɨ.
52 Lo kin’tɨ non, njendo’gɨ ɔsi məkəsɨ’de nanga non’a’tɨ, ningə təli gogɨ Jerujalem kɨ
rɔnel ngayn.
53 Dɔkagilo’gɨ pətɨ, in ginn Kəy’tɨ lə Luwə, uləi tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ.

---

* **24:46 24.46** Ejay 53; Oje 6.2

Poyta kɨ majɨ kɨ
Jan
ndangɨ
Ta kɨ dɔ Poyta’tɨ kɨ majɨ kɨ Jan ndangɨ

Poyta kɨ majɨ kɨ Jan ndangɨ tɔjɨ Jeju tokɨ in Ta lə Luwə kɨ to bitɨ kɨ non’tɨ. Ta kakin «təl de kɨ isɨ dann’je’tɨ» (1.14). Jeju te kɨ dɔ tɔgɨ lə’ne, kɨ tɔɓar lə’ne kɨ in’n Luwə kɨ gorow lə nya’gɨ kɨ dum ra kɨ in ra’de kɨ ɓari’de nyakɔjɨ’gɨ ningə ndo nya dɔ’tɨ ar njay tɔ (2-12). Gɔ’tɨ Jeju elta kɨ dɔboy’tɨ njendo’gɨ lə’ne (13-17) dɔ kuwə’tɨ kɨ de’gɨ a uwəi’ə, dəji’ə ta, ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ ningə a te lo koy’tɨ (18-20). Elita nya’gɨ kin pətɨ be kadɨ to uni me’se adi tokɨ Jeju in De kɨ Luwə mbət’ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me’se adi’ə ə, a ingəi kajɨ kɨ takul’ə (20.31).

Makitu Poyta kɨ majɨ kɨ Jan ndangɨ to dangɨ kɨ ndəgə’gɨ, be ə Jan elta ɔsɨ’n kagɨ dɔ kulə’gɨ’tɨ kɨ Jeju ra’de Jurden kɨ Galile. Jan un nya’gɨ kɨ jɨ gəri’de majɨ tokɨ mann, mapa, nje ngəm batɨ’gɨ kɨ nyakul’gɨ li’ə, nju kɨ kanda’gɨ, kadɨ ɔr ginn rɔta’gɨ kigo ndil’tɨ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1.1-18. Jan Batisɨ kɨ njendo’gɨ lə Jeju kɨ dɔkete 1.19-51. Kulə’gɨ kɨ Jeju ra’de taga takum de’gɨ’tɨ 2-12. Ta’gɨ kɨ Jeju el njendo’gɨ lə’ne taa inyə’n’de 13-17. Kon kɨ koy lə Jeju 18-19. Kində taa lo koy’tɨ kɨ te kɨ Jeju te bus tɔjɨ rɔ’ne adɨ oyi’ə 20-21.

Jeju in ta kɨ in rɔ Luwə’tɨ

1 Lotumginn nya’gɨ’tɨ pətɨ, de kɨ in ta in non nga,
De kɨ in ta in nan’tɨ kɨ Luwə,
De kɨ in ta in Luwə.
2 Lotumginn nya’tɨ, de kɨ in ta in nan’tɨ kɨ Luwə.
3 In ə Luwə un’ə ra’n nya’gɨ pətɨ.
Nya kɨ Luwə ra’a kɨ kanj’a in goto*.
4 De kɨ in ta kakin ə in nje kadɨ de’gɨ sii kɨ dɔ’de taa.
Ningə kisikidɔtaa kɨ in rɔ’a’tɨ kin ə in kunjɨ dɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne.
5 Kunjɨ unjɨ dɔ lo kɨ diw’tɨ,
nan lo kɨ diw uwə kunjɨ kakin kɨ rɔ’ne’tɨ el.
6 Luwə ulə de kare kɨ tɔ’a nan Jan ad’a re.
7 Re to nje mannajɨ kadɨ mannajɨ lə kunjɨ,
Kadɨ de’gɨ pətɨ uni me’de adi kunjɨ kɨ takul’ə.
8 Jan in kunjɨ el, nan in nje mannajɨ lə kunjɨ.
9 De kɨ in ta kin in ə in kunjɨ kɨ rɔta’tɨ.
Kunjɨ kɨ rɔta’tɨ kɨ re dɔnangɨ’tɨ ne,
unjɨ dɔ de’gɨ’tɨ pətɨ.
10 De kɨ in ta in dɔnangɨ’tɨ ne.
Ningə in ə Luwə un’ə ində’n de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne,
nan de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne gəri’ə el.
11 De kɨ in ta kin re dann de’gɨ’tɨ li’ə,
nan de’gɨ li’ə uwəi’ə kɨ rɔ’de’tɨ el.
12 Nga ningə, nje kɨ uwəi’ə kɨ rɔ’de’tɨ,
Adɨ in nje kɨ uni me’de adi’ə, adɨ’de tɔgɨ kadɨ təli ngann’gɨ lə Luwə.
13 Təli ngann’gɨ lə Luwə, kigo kojɨ’tɨ kɨ mosɨ tokɨ de’gɨ isɨ oji nan kin el num,
Kigo ndigɨ’tɨ lə de el num, nan in Luwə inɓe ə ra adɨ təli ngann’a’gɨ.
14 De kɨ in ta, təl darɔ de kɨ rɔta’tɨ,
Uwə lo kisɨ dann’je’tɨ.
Memajɨ, kɨ nya kɨ rɔta’tɨ rosi me’ə.
J’in j’oo tɔjɨ li’ə. In tɔjɨ kɨ Ngonn kɨ kar’ne ba ingə kɨ rɔ Baw’ne’tɨ.
15 Jan un ndu’ne kɨ taa, mannajɨ li’ə ene:
«In ə in de kɨ m’elta li’ə kete m’ene:
“De kɨ a re go’m’tɨ, in kibo dɔ’m’tɨ,
Tadɔ in isɨ kɨ dɔ’ne taa kete non’m’tɨ.”
16 «J’ingɨ pətɨ, j’ingəi nya majɨ kɨ in rɔ’a’tɨ, kigo memajɨ’tɨ li’ə.
Adɨ’je majikur kɨ ɔsɨ go nan go nan.
17 Luwə adɨ’je ndukun kɨ gorow lə Mojɨ†,

* **1:3 1.3** Lo tum ginn nya’gɨ 1.3; Pa’gɨ 33.6, 9 † **1:17 1.17** Tekitaga 31.18, 34.28

Nan memajɨ kɨ nya kɨ rɔta'tɨ rei kɨ gorow lə Jeju Kirisitɨ.
18 De kɨ oo Luwə goto, nan Ngonn kɨ kar'ne ba,
Kɨ in Luwə ə isɨ kadɨ Baw'ne'tɨ, ə ra adɨ jɨ gər'ə.»

Ta kɨ Jan Batisɨ el dɔ rɔ'ne'tɨ
(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

19 Lokɨ *Juwipɨ'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ uləi njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ nje'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ lə *Lebi kɨ rɔ Jan'tɨ dəji'ə ene: «In nan wa?»
20 Ningə, Jan el'de taga wangɨ, um yətɨ ta el ene: «M'in Kirisitɨ kɨ in *De kɨ Luwə mbət'ə el.»
21 Nje kɨ uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana wa? In njekeltakita Luwə'tɨ Eli wa?» Ə Jan ilə'de'tɨ ene: «Jagɨ, m'in Eli el.» Təli dəji'ə ɓay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'tɨ kɨ j'isɨ jɨ nginə wa?» Jan ene: «Jagɨ, m'in Njekeltakita Luwə'tɨ el‡.»
22 Lo kin'tɨ non, eli'ə eyina: «Nga in nan dana inɓe ə el'je adɨ j'oo, tadɔ majɨ kadɨ j'a jɨ təl kɨ ta madɨ kadɨ j'aw'n kɨ rɔ nje'gɨ'tɨ kɨ uləi'je. Ta ri ə el dɔ rɔ'i'tɨ inɓe wa?»
23 Non be nga a Jan ilə'de'tɨ ene:
«M'in ə m'in de kɨ ndu'ə ɓar dilələo'tɨ ene:
"Rai gorow lə Burəɓe adɨ ra njururu§!"
Tokɨ njekeltakita Luwə'tɨ Ejay el'n.»
24 Nje kɨ uləi'de kakin in *Parisɨ'gɨ.
25 Ə təli dəji Jan Batisɨ ɓay eyina: «A kin ə re in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə el num, in Eli el num, taa in Njekeltakita Luwə'tɨ kɨ j'isɨ jɨ nginə kin el num tɔ ə, ra bann ə isɨ ra de'gɨ batəm wa?»
26 Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gɨ batəm me mann'tɨ, nan de madɨ in mbunə'se'tɨ non kɨ in gəri'ə el.
27 In a re go'm'tɨ, nan kulə sa kɨ nja'a'tɨ kaa m'asɨ kadɨ m'tutɨ el.»
28 Nya'gɨ kin pətɨ rai nya Betani'tɨ, dow ba Jurden'tɨ, kɨ Jan ra de'gɨ batəm'tɨ.

Ta kɨ Jan Batisɨ el dɔ Jeju'tɨ

29 Lo ti dɔ'tɨ, Jan oo Jeju kɨ isɨ re kɨ rɔ'a'tɨ ningə el ene: «Oyi *Ngonn batɨ lə Luwə kɨ nje kɔr majel lə de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kɔ.
30 In ə in de kɨ m'elta li'ə kete m'ene: "De kɨ re go'm'tɨ, in kibo dɔ'm'tɨ, tadɔ in isɨ kɨ dɔ'ne taa kete non'm'tɨ."
31 M'in kɨ dɔ'm m'gər'ə kete el, nan m're m'ra de'gɨ batəm me mann'tɨ kadɨ m'adɨ Isirayel'gɨ gəri'ə'n'ə.»
32 Jan mannajɨ ene: «M'oo Ndil Luwə in taa, risɨ to dər dum be re isɨ dɔ'a'tɨ.
33 M'in m'gər'ə el, nan Luwə kɨ uləm adɨ m're m'ra de'gɨ batəm me mann'tɨ ə el'm ene: "De kɨ a oyi Ndil in taa risɨ re isɨ dɔ'a'tɨ kin ə, a ra de'gɨ batəm me Ndil Luwə'tɨ."
34 Ningə m'in, m'oo nya kin kɨ kum, adɨ m'mannaj'a tokɨ de kin in Ngonn lə Luwə.»
35 Lo ti go'tɨ, Jan təl re low'ə'tɨ kakin ɓay, in kɨ njendo'gɨ lə'ne joo.
36 Be ə, lokɨ Jeju isɨ dər, adɨ kum'ə in kɨ dɔ'a'tɨ oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn batɨ lə Luwə.»
37 Lokɨ njendo'gɨ lə Jan oyi dɔ ta kin ningə, uni go Jeju.
38 Lokɨ Jeju ilə rətɨ ningə, oo'de kadɨ isɨ uni go'ə, ə dəji'de ene: «In ri ə isɨ sangi wa?» Ə ingɨ iləi'ə'tɨ eyina: «Rabi, lo kɨ sɨ'tɨ in ra be wa?» («Rabi» kɔr me'ə nan: Njendo de'gɨ)
39 Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo kɨ Jeju sɨ'tɨ. Ningə sii, təli ta ndɔ lə'de rɔ'a'tɨ non. Dɔkadɨ, in kadɨ kɨ sɔ kɨ losɔl'ɔ.
40 Andire kɨ ngonnkon Simon Piyər in de kare dann de'gɨ'tɨ kɨ joo kɨ oyi ta ta Jan'tɨ ə uni go Jeju.
41 De kɨ dɔkete kɨ Andire ingə, in ngonnkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kɔr me'ə nan «Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət'ə.»)
42 Ningə, aw kɨ Simon rɔ Jeju'tɨ. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, kɨ ngonn lə Jonasɨ. A ɓari'nu Sepasɨ», («Sepasɨ», kɔr me'ə nan «mbal».)

Pilipɨ in kɨ Nataniyel

43 Lo ti go'tɨ, Jeju un ndu'ne kadɨ n'aw dɔnangɨ Galile'tɨ. Dɔ row'tɨ, ingə Pilipɨ, ningə el'ə ene: «Un go'm.»
44 Pilipɨ in de kɨ Betisayda'tɨ, kɨ in ɓe lə Andire in kɨ Piyər.
45 Go'tɨ, Pilipɨ aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de kɨ *Mojɨ elta li'ə me ndukun'tɨ, taa de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kaa elita li'ə tɔ kakin. In Jeju kɨ ngonn lə Jisepɨ kɨ Najaretɨ'tɨ.»

---

‡ **1:21 1.21** Mal 3.23; Ndukun kɨ nja joo 18.15, 18 § **1:23 1.23** Eja. 40.3

46 Ə Nataniyel el’ə ene: «Ngonn ɓe kɨ Najareti kam nya kɨ majɨ a te’tɨ tɔ wa?» Ə Pilipɨ
el’ə ene: «Re oo.»
47 Lokɨ Jeju oo Nataniyel isɨ re kɨ rɔ’a’tɨ, elta dɔ’a’tɨ ene: «Oyi *Isirayel kɨ rɔta’tɨ, kɨ de
asɨ kingə nya kɨ kədikumnan rɔ’a’tɨ el.»
48 Lo kin’tɨ non, Nataniyel dəjɨ Jeju ene: «In ra bann ə gəri’m wa?» Ə Jeju el’ə ene:
«Kete taa kadɨ Pilipɨ ɓar’i, lokɨ isɨ ginn kagɨ mbaykote’tɨ kin m’oo’i.»
49 Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de’gɨ, in Ngonn lə Luwə, in ngar lə Isirayel’gɨ.»
50 Jeju ilə’tɨ ene: «Tadɔ in kel kɨ m’el’i m’ene m’oo’i ginn kagɨ mbaykote’tɨ kin ə un’n
me’i, a oo nya’gɨ kɨ utə in kin ɓay.»
51 Taa Jeju təl ilə dɔ ta’tɨ kin ɓay ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, m’el’se, a oyi dɔran a til, ningə
malayka’gɨ lə Luwə a ai kɨ taa ge, təli kɨ nanga ge dɔ’m’tɨ m’in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adɨ təl yiwi kandɨ nju lo taa nan’tɨ kɨ Kana

1 Ndɔ joo go’tɨ, taa nan to Kana’tɨ kɨ Galile. Kon Jeju in low’ə’tɨ non,
2 ningə ɓari Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne low’ə’tɨ tɔ.
3 Dɔ gangɨ lo madɨ ə, yiwi kandɨ nju goto. Ə kon Jeju el’ə ene: «De’gɨ anyinan yiwi
tigə.»
4 Nan Jeju il’ə’tɨ ene: «In ri ə in ge rɔ’m’tɨ ə dene? Dɔ kadɨ lə’m asɨ el ɓay.»
5 Ningə kon’a el nje lowə nya’gɨ ene: «Nya ri kɨ el’se ə rai.»
6 Nga ningə gum’gɨ mehen kɨ kuwə kɨ mbal sii non, to gum’gɨ kɨ Juwipɨ’gɨ isɨ ɔdi mann
kɨ me’tɨ ari rɔ’de kigo kujɨ nyara’gɨ’tɨ lə’de kadɨ to awi kɨ ta dɔ’de el, takum Luwə’tɨ.
Gum’gɨ kakin, kɨ kare me’ə a asɨ mbul joo ge mutə ge kare.
7 Jeju el nje ra kulə’gɨ ene: «Mbəli mann me gum’tɨ kin adɨ rosɨ» ningə mbəli mann
me’ə’tɨ adɨ rosɨ njir.
8 Ningə Jeju el’de ene: «Ɔdi nga, ə awi adɨ njekində kum’ne go nyakusɔ’gɨ’tɨ,» ə ɔdi
awi adi’ə.
9 Njekində kum’ne go nyakusɔ’tɨ ɔdɨ mann kɨ təl yiwi kandɨ nju kakin ta’ne’tɨ. Gər lo
kɨ yiwi kandɨ nju kin te’tɨ el, nan nje ra kulə’gɨ kɨ ɔdi yiwi kandɨ nju kin gəri majɨ. Nje
kində kum’ne go nyakusɔ’tɨ ɓar nje taa dene
10 el’ə ene: «De’gɨ in nje kadɨ yiwi kandɨ nju kɨ nəl de’gɨ anyinan kete, adɨ lokɨ de’gɨ
anyinan adɨ ra’de ɓay taa təli dɔ in kɨ nəl el’tɨ, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandɨ nju
kɨ nəl adɨ isɨ bitɨ dɔ kadɨ kɨ ne kin wa?»
11 In kin ə in nyakɔjɨ lə Jeju kɨ dɔkete kɨ ra Kana’tɨ, dɔnangɨ Galile’tɨ. Nga a ra ɔjɨ’n
tɔjɨ lə’ne, ningə njendo’gɨ li’ə uni me’de.
12 Go nya’gɨ’tɨ kin, Jeju aw Kapernayim’tɨ, in kɨ kon’ne kɨ ngannkon’ne’gɨ kɨ njendo’gɨ
lə’ne; nan k’in ə isɨ Kapernayim’tɨ ndɔ ngayn el.

Jeju tuwə njera gatɨ’gɨ me Kəy’tɨ lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)

13 Ndɔ ra nanyi Pakɨ lə Juwipɨ’gɨ in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem’tɨ*.
14 Low’ə’tɨ kin non, ingə njelaw mangɨ’gɨ, batɨ’gɨ, kɨ dər dum’gɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə,
taa njembəl nar’gɨ kɨ ɓe’ne kɨ nje kɨ dɔɓe’gɨ’tɨ sii non tɔ.
15 Lo kin’tɨ, Jeju ra ndəy kulə, tuwə’n’de pətɨ natɨ Kəy’tɨ lə Luwə kɔ, nan’tɨ kɨ mangɨ’gɨ
kɨ batɨ’gɨ, taa njembəl nar’gɨ kaa, sanan nar’gɨ lə’de kɔ, tində tabilə’gɨ lə’de tilə tɔ.
16 Ningə el njelaw dər’gɨ ene: «Ɔyi nya’gɨ kin pətɨ kɔ lo kin’tɨ rangɨ, ningə kadɨ rai me
Kəy lə Bai to lo ndogɨ nya kɨ lo law nya lə’se el.»
17 Lo kin’tɨ, me njendo’gɨ olo dɔ ta’tɨ kɨ ndangi me makitu’tɨ eyina: «Ta lə Kəy lə’i uwə
me’m kuwə kɨ a təl’m†.»
18 Nan Juwipɨ’gɨ uni ta eli’ə eyina: «Nyakɔjɨ ri ə a tɔjɨ kadɨ jɨ gəri’n tokɨ aw kɨ tɔgɨ
kadɨ ra’n nya’gɨ kɨ ra kin wa?»
19 Ə Jeju el’de ene: «Tɔi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndɔ’tɨ kɨ mutə, m’a m’təl m’ində taa
gogɨ.»
20 Ə Juwipɨ’gɨ eli’ə eyina: «Jɨ ra ɓal dɔsɔ gidə in mehen ə jɨ ra Kəy lə Luwə kam oy,
ningə in a təl ində rangɨ me ndɔ’tɨ kɨ mutə wa?»
21 Kəy kɨ Jeju elta’a kin in darɔ’a.
22 Nga ningə, ndɔkɨ Jeju ində taa dann njekoy’gɨ’tɨ kin, me njendo’gɨ olo dɔ’tɨ tokɨ
ndɔkɨ elta kin, ə uni me’de adi ta lə Luwə kɨ ndangɨ num, uni me’de adi ta kɨ Jeju el
kakin num tɔ.

Jeju gər nya’gɨ pətɨ kɨ me de’tɨ

---

* **2:13 2.13** Tekitaga 12.1-27 † **2:17 2.17** Pag 69.10

23 Lokɨ Jeju in’n Jerujalem, dɔkagilo ra nanyi Pakɨ’tɨ, de’gɨ ngayn uni me’de, lokɨ oyi
nyakɔjɨ’gɨ kɨ ra adɨ oyi kɨ kum’de.
24 Nan Jeju ə, ta me’de el, tadɔ gəri’de pətɨ majɨ ngayn,
25 taa aw ndoo kadɨ de mannajɨ dɔ’de’tɨ ad’a el tɔ, tadɔ inɓe gər nya’gɨ pətɨ kɨ to
me’de’tɨ.

3

Jeju in kɨ Nikodem

1 Me kutɨ’tɨ lə Parisɨ’gɨ, dingəm kare in non, tɔ’a nan Nikodem. In kɨ kare dann kɨ
boi’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ.
2 Dingəm kin re rɔ Jeju’tɨ kondɔ’tɨ el’ə ene: «Njendo de’gɨ, jɨ gər kadɨ Luwə uləi kadɨ
in re ndo’je nya, tadɔ de kɨ asɨ kadɨ ra nya’gɨ kɨ əti ɓol tokɨ ra’n kin be kɨ kanjɨ kadɨ
Luwə in nan’tɨ si’ə el goto.»
3 Jeju el’ə ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’i, de kɨ asɨ kadɨ a oo Konɓe lə Luwə kɨ kanjɨ kadɨ
oji’ə kojɨ kɨ sigɨ goto.»
4 Lo kin’tɨ, Nikodem dəjɨ Jeju ene: «De a ra bann be ə a təli oji’ə kojɨ kɨ sigɨ, lokɨ tɔgɨ
gangɨ nga kin wa? A asɨ kadɨ təl aw me kon’ne’tɨ gogɨ ɓay kadɨ oji’ə kɨ nja joo wa?»
5 Jeju ilə’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’i, de kɨ asɨ kadɨ a ur Konɓe’tɨ lə Luwə kɨ kanjɨ
kadɨ oji’ə me mann’tɨ, kɨ me Ndil Luwə’tɨ goto.
6 Darɔ de kɨ koo kɨ kum, in kɨ kojɨ me mosɨ’tɨ, ningə darɔ kɨ ndil, in Ndil Luwə ə oj’o
tɔ.
7 Ta kɨ m’el’i m’ene: “Majɨ kadɨ oji’se kojɨ kɨ sigɨ” kin, adɨ əti ɓol el.
8 Tadɔ nəl ulə lo’tɨ kɨ me’ə ndigɨ, ningə in oo kah’a kɨ isɨ ɓar, nan in gər lo kɨ in’tɨ el
num, in gər lo kɨ isɨ awɨ’tɨ el num tɔ. Be ə, de kɨ Ndil Luwə oj’o kaa in be tɔ.»
9 Lo kin’tɨ, Nikodem dəjɨ Jeju ene: «Nya kin a ra nya kɨ gorow kɨ bann wa?»
10 Jeju el’ə ene: «In kɨ in njendo de’gɨ ndukun kɨ de’gɨ gəri dɔ’i Isirayel’tɨ kaa in gər
nya’gɨ kin el ɓay wa?
11 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’i, j’elita dɔ nya’tɨ kɨ jɨ gər, taa jɨ mannajɨ dɔ nya’tɨ kɨ j’oo kɨ
kum’je tɔ, nan in, in ndigɨ najɨ kɨ man lə’je el.
12 Lokɨ m’el’se ta dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ə uni me’se adɨ’m’in el, ə ra bann be ə
a uni me’se adɨ’m’in dɔ nya’gɨ’tɨ kɨ dɔran’tɨ kɨ m’a m’el’se ta’a wa?
13 De kɨ aw dɔran’tɨ goto. Re in de ə, in m’in Ngonn De kɨ kar’m ba par ə m’ində
dɔran’tɨ m’re dɔnangɨ’tɨ.
14 Ningə tokɨ Mojɨ ulə’n lii kɨ rai’ə kɨ ningəkasɨ ta kagɨ’tɨ diləlo’tɨ kakin ə*, majɨ kadɨ
uləi m’in Ngonn De taa kagɨ’tɨ tɔ.
15 Tadɔ kadɨ de kɨ un me’ne ə, de’ə kin isɨ kɨ dɔ’ne taa bitɨ kɨ non’tɨ.
16 Tadɔ Luwə ndigɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ngayn, ə adɨ’de Ngonn’ne kɨ kojɨ kareba, kadɨ
de kɨ ra kɨ un me’ne ə, kadɨ de’ə kin tujɨ kɔ el, nan kadɨ isɨ kɨ dɔ’ne taa bitɨ kɨ non’tɨ.
17 Nya kɨ kadɨ de gər, Luwə ulə Ngonn’ne dɔnangɨ’tɨ kadɨ gangɨ’n ta dɔ de’gɨ’tɨ kɨ
dɔnangɨ’tɨ el, nan ulə si’ə kadɨ ajɨ’de!
18 De kɨ un me’ne adɨ Ngonn lə Luwə, Luwə a gangɨ ta dɔ’a’tɨ el, nan de kɨ un me’ne
el, de’ə kin Luwə gangɨ ta dɔ’a’tɨ nga. Tadɔ un me’ne adɨ Ngonn Luwə kɨ kareba kin el.
19 Gorow kɨ takigangɨ re’n ə to kin: Kunjɨ re dɔnangɨ’tɨ, nan de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ndigɨ
lo kɨ diw yo ə mbeti kunjɨ, tadɔ kulə ra’de’gɨ in kɨ majel.
20 De’gɨ pətɨ kɨ in njeramajel, mbeti kunjɨ, awi kɨ rɔ’a’tɨ el. Ningə kɨ rɔta’tɨ, ɓoli kaw
rɔ kunjɨ, nan to kunjɨ tɔjɨ nyara’de’gɨ kɨ majel kɨ taga.
21 Nan de’gɨ kɨ nje təl rɔ’de go ndu Luwə’tɨ, rei kɨ rɔ kunjɨ’tɨ, kadɨ kunjɨ tɔjɨ kulə
ra’de’gɨ kɨ taga wangɨ. In kulə’gɨ kɨ rai’de kigo ndu Luwə’tɨ.»

Jan Batisɨ in kɨ Jeju

22 Go nya’gɨ’tɨ kin, Jeju ingɨ kɨ njendo’gɨ lə’ne ɔti awi dɔnangɨ Jude’tɨ. Si’tɨ se’de non
ba, ra’n de’gɨ batəm.
23 Jan kaa ra ra de’gɨ batəm Enon’tɨ, kɨ in ndəkba kadɨ Salim’tɨ non tɔ. Tadɔ in lo kɨ
mann in’tɨ ngayn. Ningə de’gɨ rei kɨ rɔ’a’tɨ adɨ ra’de batəm.
24 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, uwəi Jan dangay’tɨ el ɓay.
25 Be ə, njendo’gɨ lə Jan kɨ nan’gɨ, manjinan ta’tɨ kɨ Juwipɨ kare be, dɔ kar rɔ’tɨ kadɨ
Luwə ɔr’n ta dɔ’de’tɨ kɔ.
26 Go’tɨ, awi ingəi Jan eli’ə eyina: «Njendo’je, de kɨ ndɔkɨ awi si’ə dow ba Jurden’tɨ
kɨ kare, kɨ ndɔkɨ man’n najɨ li’ə kakin, in kaa ra ra de’gɨ batəm tɔ, adɨ de’gɨ pətɨ awi kɨ
rɔ’a’tɨ.»

---

* **3:14 3.14** Kɔr Isirayel’gɨ 21.9

27 Ə Jan ilə'de'tɨ ene: «De kɨ asɨ kadɨ ingə nya madɨ kɨ rangɨ kɨ dɔ'ne dɔ in'tɨ kɨ Luwə
inɓe ad'a kin goto.
28 Inɓe'gɨ kaa asi kadɨ manyinajɨ lə'm dɔ ta'tɨ kɨ m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisitɨ kɨ in
De kɨ Luwə mbət'ə el, nan m'in de kɨ uləi m'in kadɨ m're kete non'a'tɨ."
29 Kadɨ gəri tokɨ, de kɨ nje taa dene ə in ngaw dene, ningə kɨ ɔjidɔ basa madɨ ngaw
dene, in, in kadɨ basa madɨ'ne'tɨ kadɨ oo ta li'ə, ə lokɨ basa mad'a elta ə osɨ mbi'ə'tɨ ə,
rɔ'a nəl'ə ngayn dɔ'tɨ. Nga ningə, in kin ə in rɔnel lə'm, ningə in rɔnel kɨ ta'a asɨ nan
berere.
30 Majɨ kadɨ tɔɓar li'ə aw kɨ dɔ mad'a'tɨ dɔ mad'a'tɨ, ə kadɨ m'in, m'təl kɨ gogɨ gogɨ.

De kɨ in dɔran'tɨ

31 «De kɨ in dɔran'tɨ in dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ, ningə de kɨ dɔnangɨ'tɨ ne in nya kɨ dɔnangɨ'tɨ,
adɨ elta dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne par. Nan de kɨ in dɔran'tɨ in dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ.
32 Mannajɨ dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ oo kɨ kum'ne ge kɨ mbi'ne ge. Nan de kɨ ndigɨ mannajɨ li'ə
goto.
33 De kɨ ndigɨ najɨ kɨ man li'ə ə, de'ə tɔjɨ kadɨ Luwə elta kɨ rɔta'tɨ.
34 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ Luwə ulə, el ta'gɨ kɨ ta Luwə'tɨ, tadɔ Luwə ros'o kɨ Ndil'ne.
35 Baw Ngonn ndigɨ Ngonn, adɨ inyə nya'gɨ pətɨ me ji'ə'tɨ.
36 De kɨ un me'ne adɨ Ngonn, a isɨ kɨ dɔ'ne taa bitɨ kɨ non'tɨ, nan de kɨ təl rɔ'ne go
ndu'tɨ lə Ngonn el, kisikidɔtaa li'ə goto, wongɨ lə Luwə in dɔ'a'tɨ.»

4

Jeju in kɨ dene kɨ Samari'tɨ

1 De'gɨ eli adɨ Parisɨ'gɨ oyi tokɨ Jeju ɔyi njendo'gɨ go'ne'tɨ utə Jan, taa ra'de batəm utə
tɔ,
2 nga ningə tokɨ rɔta'tɨ ə, Jeju inɓe ra de'gɨ batəm el, nan in njendo'gɨ li'ə.
3 Ə lokɨ Jeju oo kadɨ Parisɨ'gɨ oyi ta kin be ə, inyə dɔnangɨ Jude ə təl aw Galile'tɨ.
4 Nga ningə kadɨ aw Galile'tɨ, majɨ kadɨ a ində dɔnangɨ kɨ Samari'tɨ gangɨ.
5 In be ə aw te ɓebo'tɨ kɨ ɓari'ə Sikar dɔnangɨ Samari'tɨ kɨ in sanyi el kɨ lo ndɔɔ kɨ
ndɔkɨ *Jakobɨ adɨ ngonn'ne Jisepɨ*.
6 In low'ə'tɨ inɓe kin ə bolo mann lə Jakobɨ to'tɨ. Ə Jeju njiyə ɔr ə, təl isɨ nanga ta
mann'tɨ kakin. In dɔ kadɨ'tɨ kɨ kaw kɨ jam dɔ ɓe'tɨ be.
7 Lo kin'tɨ non, dene kɨ Samari'tɨ kare re kadɨ ɔdɨ mann ə Jeju el'ə ene: «Adɨ'm mann
m'anyi.»
8 *Njendo'gɨ li'ə ə awi me ɓe'tɨ kadɨ ndogi nyakusɔ.
9 Nan dene kɨ Samari'tɨ kakin el Jeju ene: «In ta kɨ bann wa? In Juwipɨ tɔ, ra bann be
ə a dəjɨ'm m'in kɨ m'in dene kɨ Samari'tɨ mann kadɨ anyi wa?» Dene el be tadɔ Juwipɨ'gɨ
gei kadɨ n'in kɨ Samari'gɨ n'indəi rɔ'de nan'tɨ dɔ nya madɨ'tɨ kare el.
10 Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de kɨ nje dəjɨ mann kanyi
kin num ə, re in ə re a dəj'ə kadɨ a adi mann kajɨ kadɨ anyi.»
11 Dene el'ə ene: «Burəɓe! Aw kɨ nya kɔdɨ mann el tɔ, taa bolo mann ow tɔ, nga a ra
bann be ə a ingə mann kajɨ kin wa?
12 In oo rɔ'i kadɨ utə baw'je Jakobɨ kɨ adɨ'je mann kin num taa inɓe in kɨ ngann'ne'gɨ
anyinan kɨ da'gɨ lə'ne num kin wa?»
13 Jeju il'ə'tɨ ene: «De kɨ anyi mann kɨ jɨ ra'n ne kin, kundə a ra'a ɓay;
14 nan de kɨ a anyi mann kɨ m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogɨ el nga. Mann kɨ m'a
m'ad'a kin yo ə a təl ta ɓe mann kɨ mann kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ a te'tɨ.»
15 Dene el ene: «Burəɓe, adɨ'm mann kɨ a elta'a kin kadɨ kundə ra'm gogɨ el, taa kadɨ
m'təl m're'n ne be gogɨ m'ɔdɨ mann el nga tɔ.»
16 Ə Jeju el'ə ene: «Aw, ɓar ngaw'i ə təl re ne.»
17 Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta kɨ
rɔta'tɨ kadɨ el ene de oo ngaw'i el,
18 tadɔ taa dingəm'gɨ mi, nan in kɨ isɨ si'ə ngɔsine kin in ngaw'i el. Lo kin'tɨ in ta kɨ
rɔta'tɨ ə el.»
19 Non be nga ə dene el ene: «Burəɓe, m'gər kadɨ in njekeltakita Luwə'tɨ.
20 Baw'je'gɨ ɔsi məkəsɨ'de nanga non Luwə'tɨ dɔ mbal'tɨ kin, ningə ingɨ eli eyina lo
kɔsɨ məkəsɨ nanga non Luwə'tɨ in Jerujalem.»
21 Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adɨ'm. Dɔkagilo re kɨ kadɨ a ɔsi məkəsɨ'se nanga non
Baw'je Luwə'tɨ dɔ mbal'tɨ kam el num, Jerujalem'tɨ el num.

---

* **4:5 4.5** Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

22 In de'gɨ kɨ Samari'tɨ, ɔsi məkəsi'se nanga non Luwə'tɨ kɨ in gəri'ə el, nan j'in, j'ɔsɨ
məkəsi'je nanga non Luwə'tɨ kɨ jɨ gər'ə, tadɔ kajɨ in rɔ'je'tɨ j'in Juwipɨ'gɨ.
23 Nga ningə ndɔ re, in ndɔ kɨ kadɨ nje kɔsikurə kɨ rɔta'tɨ osi nanga non Luwə'tɨ, a
ɔsikurə Baw'je Luwə me Ndil'tɨ kɨ me nya ra'tɨ kɨ rɔta'tɨ. Ingɨ kin ə in nje kɔsikurə kɨ
rɔta'tɨ kɨ osi nanga non Luwə'tɨ kɨ Baw'je isɨ sangɨ'de.
24 Luwə in Ndil, ningə kadɨ nje kɔsikurə, ɔsikurə me Ndil'tɨ kɨ me nya ra'tɨ kɨ rɔta'tɨ.»
25 Ə dene el'ə ene: «M'gər kadɨ "Mesi", De kɨ Luwə mbət'ə, kɨ ɓari'ə Kirisitɨ kin a re.
Ningə ndɔ kɨ a re ə, a ɔr'je me nya'gɨ pətɨ.»
26 Ə Jeju el'ə ene: «In darɔ'm m'inɓe ə m'a m'el'i ta am.»
27 Lo kin'tɨ non be, njendo'gɨ lə Jeju tei non rei, ningə ndɔjɨ'de ngayn kadɨ oyi Jeju ra
elta kɨ dene de, nan de kɨ kadɨ el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'tɨ wa?» eke «tadɔ ri ə el'ə ta
wa?» goto.
28 Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me ɓebo'tɨ el de'gɨ ene:
29 «Rei oyi de kɨ el'm nya'gɨ pətɨ kɨ m'ra kin. A in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə el
bitɨ wa?»
30 Ningə de'gɨ tei me ɓebo'tɨ kɨ taga awi kɨ rɔ Jeju'tɨ.
31 Lokɨ dene ɔtɨ aw kin ə njendo'gɨ eli Jeju eyina: «Njendo de'gɨ, sɔ nya!»
32 Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw kɨ nyakusɔ kɨ kadɨ m'njɔ kɨ in nyakusɔ kɨ in gəri
el.»
33 Dɔ ta'tɨ kin njendo'gɨ dəji nan ta dann'de'tɨ eyina: «De madɨ ad'a nya sɔ wa?»
34 Ə Jeju el'de ene: «Nyakusɔ lə'm in ra go ndigɨ'tɨ lə Nje kulə'm, kɨ tɔlta kulə li'ə.
35 In eli eyina, kɨ ne kin: "Nanyi sɔ ɓay ə koo a asɨ tətɨ," nan m'in m'a m'el'se m'ene:
uni kum'se kɨ taa gonyi ndɔɔ oyi; koo tutɨ asɨ kujə nga!
36 Kɨ ji ra ne kin, de kɨ nje tətɨ koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandɨ nya kɨ
dɔnan'tɨ tadɔ kisikidɔtaa kɨ bitɨ kɨ non'tɨ kadɨ to de kɨ njeduw nya num nje tət'ə num
rai rɔnel nan'tɨ.
37 Tadɔ kujita kɨ ene: "De kare duw ə in kɨ nungɨ tətɨ" kin in ta kɨ rɔta'tɨ.
38 M'ulə'se m'adɨ awi tətɨ koo me ndɔɔ'tɨ kɨ ingɨ rai kulə el. Nje kɨ rangɨ ingəi kon'a,
ningə in rei tətɨ kandɨ kulə lə'de.»
39 De'gɨ kɨ dɔnangɨ Samari'tɨ pətɨ kɨ me ɓebo'tɨ kin uni me'de adi Jeju dɔ najɨ kɨ man'tɨ
kɨ dene man dɔ'a'tɨ ene: «El'm nya'gɨ pətɨ kɨ m'ra.»
40 Nga ningə lokɨ rei tei rɔ'a'tɨ, de'gɨ kɨ Samari'tɨ dəji'ə kadɨ isɨ se'de, ə Jeju isɨ se'de
ndɔ joo.
41 Kɨ takul ta kɨ ta'a'tɨ, de'gɨ kɨ uni me'de in ngayn inɓe ɓay;
42 ningə eli dene eyina: «In kɨ tadɔ ta'gɨ kɨ el'je inɓe kin par ə j'uni'n me'je el, nan
j'inɓe j'oo ta kɨ ta'a'tɨ kɨ mbi'je, ningə jɨ gər kadɨ in Njekajɨ de'gɨ tokɨ rɔta'tɨ.»

Nyakɔjɨ kɨ nja joo kɨ me ɓe'tɨ kɨ Kana
(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)

43 Ndɔ joo go'tɨ, Jeju ɔtɨ non təl aw dɔnangɨ Galile'tɨ gogɨ.
44 Ningə inɓe mannajɨ ene: «De kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ ingə kɔsikurə me ɓe
kojɨ'ne'tɨ goto.»
45 Nan lokɨ re te Galile'tɨ, de'gɨ kɨ dɔnangɨ Galile'tɨ uwəi'ə kɨ rɔ'de'tɨ majɨ ngayn, tadɔ
inɓe'gɨ kaa rai lo ra nanyi'tɨ kɨ Jerujalem tɔ adɨ oyi nya'gɨ pətɨ kɨ Jeju ra lo ra nanyi'tɨ kɨ
kum'de.
46 Jeju təl re Kana kɨ Galile'tɨ kɨ lo kɨ ndɔkɨ ra mann adɨ təl yiwi kandɨ nju'tɨ. Ningə
dingəm kare kɨ in de kibo kɨ isɨ ra kulə kɨ ngar, ə rɔ ngonn'o kɨ dingəm to'ə Kapernayim'tɨ
non.
47 Lokɨ dingəm kakin oo kadɨ Jeju in Jude'tɨ re dɔnangɨ Galile'tɨ, re ingə, non kɨ dɔ'a'tɨ
kadɨ aw Kapernayim'tɨ ajɨ ngonn'ne kɨ to ta koy'tɨ kin.
48 Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakɔjɨ'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ kum'se el ə a asi kadɨ
a uni me'se el ratata.»
49 De kibo kɨ nje ra kulə kɨ ngar kakin el Jeju ene: «Burəɓe, tokɨ ngonn'm oy el ɓay
kin in re ɓe lə'm.»
50 Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i ajɨ nga.» Ningə dingəm un me'ne adɨ taa kɨ Jeju el
dɔ ta'tɨ kin el, adɨ osɨ dɔ row'tɨ aw.
51 Ə lokɨ in dɔ row'tɨ isɨ təl, ɓər'gɨ li'ə ra tiləi kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i ajɨ!»
52 Ningə dəjɨ'de ke kadɨ kɨ bann ə rɔ ngonn to'n sotɨ wa? Ningə eli'ə eyina: «In tagine
kɨ kadɨ kɨ dɔgɨ gidə in mutə ə rɔ'a kɨ tingə ngayn kete kakin təl sɔl.»
53 Lo kin'tɨ, baw ngonn oo kadɨ in dɔ kadɨ'tɨ inɓe kɨ Jeju el'ə'n'ə ene: «Ngonn'i ajɨ
nga» kin. Low'ə'tɨ non, dingəm un me'ne adɨ Jeju, nan'tɨ kɨ de'gɨ kɨ me kəy'tɨ li'ə ba
pətɨ.

54 In kin ə in nyakɔjɨ kɨ nja joo kɨ Jeju ra lokɨ təl’n Jude’tɨ re Galile’tɨ.

5

Jeju ajɨ dingəm kɨ rɔ’a oy njururu

1 Go nya’gɨ’tɨ kin, Juwipɨ’gɨ rai nanyi lə’de adɨ Jeju aw Jerujalem’tɨ.
2 Nga ningə Jerujalem’tɨ, lo ndogɨ mann kɨ ɓari’ə kɨ ta Ebirə nan Betisata to non,
ndəkba kadɨ tarow ndogɨ bɔr’tɨ kɨ de’gɨ isɨ awi kɨ nyakul’gɨ me ɓebo’tɨ. Tabitɨ’gɨ in mi
ta lo ndogɨ mann’tɨ kakin,
3 ningə ginn tabɨtɨ’gɨ’tɨ kakin njemonyi’gɨ to’i’tɨ mbar mbar: njekumtɔ’gɨ, nje mote’gɨ
kɨ njerɔkoy njururu’gɨ. [Toi isɨ nginəi ta mann kɨ kadɨ ɔdɨ rɔ’ne;]
4 tadɔ malayka lə Burəɓe kare a ur me mann’tɨ kadɨ bur. Nje monyi kɨ dɔkete kɨ osɨ
me mann’tɨ kɨ bur kakin ə, re monyi li’ə to’n bann bann kaa ingə lapiya.
5 Low’ə’tɨ kin, de kɨ monyi ra’a ɓal dɔ mutə gidə in jijoo in’tɨ non.
6 Jeju oo’ə to nanga, ningə lokɨ eli’ə tokɨ to me kon’tɨ kin be ɓal ngayn, dəj’ə ene: «Ge
kingə lapiya wa?»
7 Ə nje monyi el’ə ene: «Burəɓe, de kɨ kadɨ un’m ilə’m me mann’tɨ lokɨ mann isɨ ɔdɨ
rɔ’ne kin goto. Lokɨ m’ene m’aw ə, de kɨ rangɨ ur me’tɨ non’m’tɨ kete.»
8 Ə Jeju el’ə ene: «Ində taa, un tuwə lə’i ə njiyə, aw.»
9 Ningə tanan’tɨ non, dingəm ingə lapiya adɨ un tuwə lə’ne ə njiyə, aw.
Nga ningə ndɔ’a’tɨ kin in ndɔ kɔrkon.
10 Ə Juwipɨ’gɨ eli dingəm kɨ ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndɔ kɔrkon, in go’tɨ el
kadɨ otɨ tuwə lə’i njiyə’n.»
11 Nan el’de ene: «In de inɓe kɨ adɨ’m lapiya kin ə el’m ene: “Un tuwə lə’i ə aw.”»
12 Ə dəji’ə ta eyina: «Dɛ’ə inɓe kɨ el’i ene: “Un tuwə lə’i ə aw” kin in nan wa?»
13 Nan de kɨ ingə lapiya kaa gər’ə el, tadɔ Jeju ur kakɨ dann bulə de’gɨ’tɨ kɨ rai low’ə’tɨ
non kin.
14 Kagilo nden go’tɨ, Jeju təl ingə natɨ Kəy’tɨ lə Luwə ə el’ə ene: «Oo, ngɔsine kin ingə
lapiya nga. Ningə kadɨ ra majel el ratata nan to nya madɨ kɨ ngan ngayn te dɔ’i’tɨ ɓay.»
15 Lo kin’tɨ, dingəm aw el Juwipɨ’gɨ tokɨ in Jeju ə adɨ’ne lapiya.
16 In be ə, Juwipɨ’gɨ awi kɨ ta kɨ Jeju kɨ ra nya kin ndɔ kɔrkon’tɨ.
17 Nan Jeju el’de: «Bitɨ ɓone kaa Bai isɨ ta ra kɨ de’gɨ’tɨ, ningə m’in kaa majɨ kadɨ m’ra
kɨ de’gɨ tɔ.»
18 Tadɔ ta kɨ Jeju el kin, njekundɔ Juwipɨ’gɨ sangi row kɨ rangɨ dɔ mad’a’tɨ kadɨ n’tɔli’ə;
tadɔ eli eyina Jeju ra nya bujɨ’n ndɔ kɔrkon par el, nan el ɓay ene Luwə in Baw’ne kɨ
ojɨ’ne, adɨ ra rɔ’ne kadɨ n’in de kɨ n’asɨ nan kɨ Luwə.

Tɔgɨ konɓe kɨ Ngonn lə Luwə awɨ’n

19 Jeju təl un ta el’de ene: «Oyo, tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, m’in Ngonn lə Luwə m’ra
kadɨ m’asɨ ra nya dɔ rɔ’m el. In nya kɨ m’oo Bai ra ə m’in m’ra. Nya kɨ Bai ra ə, m’in
Ngonn’o m’ra kah’a’tɨ inɓe kin tɔ.
20 Tadɔ Bai ndigɨ’m m’in Ngonn’o adɨ tɔjɨ’m nya’gɨ pətɨ kɨ inɓe ra. A tɔjɨ’m kulə ra’gɨ
kɨ ətɨ ɓol ngayn ɓay kɨ kadɨ a ra’se ɓol.
21 Tadɔ tokɨ kaa kɨ Bai isɨ un’n njekoy’gɨ lo koy’tɨ adɨ’de kumngayira kakin ə, m’in
Ngonn’o, m’adɨ kumngayira de kɨ ra tokɨ m’ge tɔ.
22 Bai gangɨ ta dɔ de’tɨ el, nan adɨ’m tɔgɨ m’in Ngonn’o kadɨ m’gangɨ’n ta dɔ de’gɨ’tɨ,
23 kadɨ de’gɨ pətɨ ɔsikurə’m tokɨ ɔsikurə Bai be tɔ. De kɨ ɔsikurə’m m’in Ngonn el,
ɔsikurə Bai kɨ njekulə’m el jagɨ tɔ.
24 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de kɨ oo ta lə’m, taa un me’ne adɨ njekulə’m num tɔ ə, de’ə
kin a ingə kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ. Ta kɨ gangɨ a osɨ dɔ’a’tɨ el, nan dər dɔ koy nga adɨ in me
kajɨ’tɨ.
25 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, ndɔ a re, ningə ndɔ’a re nga kɨ kadɨ njekoy’gɨ a oyi dɔ ndu’m
m’in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de’gɨ kɨ a oyi dɔ ndu’m a si kumngayira.
26 Tadɔ tokɨ kaa kɨ Bai ə in nje kadɨ de’gɨ kajɨ kakin ə, adɨ’m m’in Ngonn’o tɔgɨ kadɨ
m’adɨ de’gɨ kajɨ tɔ.
27 Adɨ’m m’in Ngonn’o tɔgɨ kadɨ m’gangɨ’n ta dɔ de’gɨ’tɨ, tadɔ m’in Ngonn de.
28 Ningə kadɨ adɨ ətɨ’se ɓol el, tadɔ ndɔ re nga kɨ kadɨ de’gɨ pətɨ kɨ toi ɓe ninn’tɨ a oyi
dɔ ndu’m.
29 Nje kɨ rai nya kɨ majɨ a tei lo koy’tɨ tadɔ kaw kɨ kajɨ’tɨ, ə njera nya kɨ majel a tei lo
koy’tɨ tadɔ kaw kɨ lo gangɨ ta’tɨ tɔ*.

* **5:29 5.29** Daniyel 12.2

30 M’in m’ra kadɨ m’ra nya madɨ dɔ rɔ’m el. M’in m’gangɨ ta kigo ndu’tɨ kɨ m’ingə rɔ
Luwə’tɨ. Nga ningə, ta kɨ gangɨ lə’m in ta kɨ gangɨ kɨ dana tadɔ m’njɨ m’sangɨ ndigɨ lə’m
el nan m’njɨ m’sangɨ ndigɨ lə njekulə’m.»

Najɨ kɨ man dɔ Jeju’tɨ

31 Jeju el ene: «Kin ə re in m’inɓe ə m’man najɨ dɔ rɔ’m’tɨ ə re de kɨ a ndigɨ sə’m dɔ
najɨ kɨ man’tɨ lə’m goto.
32 Nan in de kɨ rangɨ ə mannajɨ dɔ’m’tɨ, ningə m’gər kadɨ mannajɨ kɨ dɔ’m’tɨ kin in ta
kɨ rɔta’tɨ.
33 In uləi kɨ de’gɨ rɔ Jan Batisɨ’tɨ, ə Jan mannajɨ kɨ rɔta’tɨ dɔ’m’tɨ.
34 M’in m’aw ndoo kadɨ de mannajɨ dɔ’m’tɨ el, nan m’el be kadɨ ingəi kajɨ.
35 Jan Batisɨ in lambɨ kɨ kində por’tɨ tadɔ koo’n lo, ningə ingɨ ndigɨ kadɨ rai rɔnel
kunj’ə’tɨ ngonn kagilo kare.
36 Nan nya’gɨ kɨ rangɨ manyinajɨ dɔ’m’tɨ utə nya Jan sanyi: kulə’gɨ kɨ m’ra’de, adɨ in
kulə’gɨ kɨ Bai adɨ’m kadɨ m’ra kin manyinajɨ dɔ’m’tɨ taa tɔjɨ kadɨ Bai ə ulə’m.
37 Bai inɓe kɨ ulə’m, mannajɨ dɔ’m’tɨ. Nan k’in ə in oyi ndu’ə ndɔ kare el num, oyi
takum’ə el num.
38 Ngəmi ta li’ə el, tadɔ m’in kɨ ulə’m kin uni me’se adɨ’m’in el.
39 Sii sangi ginn ta lə Luwə majɨ majɨ tadɔ oyi kadɨ a ingəi kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ me’tɨ;
nga ningə in ta lə Luwə inɓe kin ə in nje mannajɨ dɔ’m’tɨ.
40 Nan in mbəti rei rɔ’m’tɨ kadɨ ingəi kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ.
41 M’in m’sangɨ kadɨ de’gɨ piti m’in el.
42 Ningə nya kare kɨ m’oo rɔ’se’tɨ, m’gər kadɨ in ndigi Luwə el.
43 M’in m’re kɨ tɔ Bai, nan mbəti kadɨ uwəi m’in kɨ rɔ’se’tɨ. Ningə kin ə de kɨ rangɨ re
kɨ tɔ’ne inɓe ə, a uwəi’ə kɨ rɔ’se’tɨ majɨ.
44 Ingɨ kɨ isɨ sangi kadɨ ingəi tɔjɨ kɨ kadɨ inɓe’gɨ uləi dɔnan’tɨ kɨ yo ge kɨ ne ge yo, um
sangi kadɨ ingəi tɔjɨ kɨ in rɔ Luwə’tɨ kɨ in kɨ kar’ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann
be ə a uni me’se adɨ’m’in wa?
45 Kadɨ oyi tokɨ in m’in ə m’a m’un dɔ’se m’aw’n rɔ Bai’tɨ el, nan in Mojɨ kɨ indəi
me’se dɔ’a’tɨ kin ə a ində taa dɔ’se’tɨ.
46 Ningə kin ə re uni me’se adi Mojɨ tokɨ rɔta’tɨ dɔ ta’tɨ kɨ ndangɨ ə re a uni me’se
adɨ’m’in tɔ, tadɔ in ta kɨ dɔ’m’tɨ ə Mojɨ ndangɨ[†].
47 Ə re oyi ta kɨ ndangɨ kin to ta kɨ rɔta’tɨ el ə ra bann be ə a uni me’se adɨ’m’in dɔ
ta’tɨ kɨ m’el kin wa?»

6

Jeju adɨ nyakusɔ de’gɨ dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

1 Go nya’gɨ’tɨ kin, Jeju ɔtɨ non, aw gidɨ ba’tɨ kɨ Galile, kɨ ɓari’ə ba kɨ Tiberiyadɨ.
2 Bulə de’gɨ ngayn uni go’ə, tadɔ de’gɨ oyi nyakɔjɨ’gɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ Jeju ra dɔ nje
monyi’gɨ’tɨ ajɨ’n’de.
3 Tadɔ nya kin ə Jeju al dɔ mbal’tɨ taa, ningə isɨ dɔ’tɨ nan’tɨ kɨ njendo’gɨ lə’ne.
4 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, nanyi lə Juwipɨ’gɨ kɨ ɓari’ə nanyi Pakɨ in ndəkba.
5 Lokɨ Jeju un kum’ne ningə, oo bulə de’gɨ kɨ isɨ rei kɨ rɔ’a’tɨ. Ə dəjɨ Pilipɨ ene: «J’a
j’ingəi mapa ra ə j’a jɨ ndogi kadɨ bulə de’gɨ kin pətɨ sɔi wa?»
6 Jeju dəjɨ ta kin be kadɨ oo’n ta kɨ me Pilipɨ’tɨ, tadɔ inɓe gər nya kɨ kadɨ a ra ɓətɨ.
7 Ə Pilipɨ ilə’tɨ ene: «Kin ə re jɨ ndogɨ mapa kɨ nar kulə kɨ ndɔ ɓu joo mindɨ kaa asɨ
kadɨ a ɔdɨ ta’de nden nden pətɨ el.»
8 Lo kin’tɨ, njendo lə Jeju kare kɨ tɔ’a nan Andire, kɨ in ngonnkon Simon Piyər, el Jeju
ene:
9 «Ngonn kɨ dingəm kare, aw kɨ mapa mi, kɨ in mapa kɨ rai kɨ ko kɨ ɓari’ə ɔrjɨ, taa
ngann kanjɨ’gɨ joo tɔ. Nan in kin in nya kɨ kadɨ de elta’a kadɨ de’gɨ’tɨ kɨ banyinan be kin
el[*].»
10 Ə Jeju ene: «Adi de’gɨ pətɨ sii nanga.» Low’ə’tɨ kin, mu in ngayn səm’tɨ, adɨ de’gɨ
uwəi lo sii’tɨ nanga. De’gɨ kin asi dingəm’gɨ dər mi.
11 Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ’tɨ, ə lowə de’gɨ pətɨ kɨ rai low’ə’tɨ non kin. Un
kanjɨ lowə’de kah’a’tɨ kakin tɔ. Adi’de kigo me ge’tɨ lə’de.
12 Lokɨ sɔi asɨ’de nga a, Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Kawi gində’gɨ kɨ nanyi kin, kadɨ
de inyə nya madɨ kɔ el.»
13 Be ə, mapa kɨ mi kɨ de’gɨ sɔi, njendo’gɨ kawi gində’gɨ kɨ nanyi kara dɔgɨ gidə in joo.

---

† **5:46 5.46** Ndukun ki nja joo 18.15 * **6:9 6.9** 2 Ngar’gi 4.42-44

14 Lokɨ de’gɨ oyi nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ Jeju ra kin ningə eli eyina: «Kɨ rɔta’tɨ, de kin in
Njekeltakita Luwə’tɨ kɨ majɨ kadɨ to re dɔnangɨ’tɨ kakin inɓe.»
15 Nga ningə, Jeju gər kadɨ a rei to uni’ə ai indəi’ə ngar, adɨ təl ɔr rɔ’ne aw gogɨ dɔ
mbal’tɨ, kɨ kar’ne ba.

Jeju njiyə dɔ mann’tɨ
(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

16 Lokɨ lo sɔl, njendo’gɨ lə Jeju awi kadɨ ba’tɨ.
17 Awi ali me to’tɨ, uni ta’de kaw kɨ Kapernayim’tɨ, kɨ in dow ba’tɨ kɨ kare. Lo kin’tɨ,
lo ndul dɔ’de’tɨ, taa Jeju kaa təl re rɔ’de’tɨ el ɓay tɔ.
18 Nəl ulə kɨ tɔgɨ’ne ngayn, adɨ mann babo in pu pu.
19 Njendo’gɨ ɔsɨ to asɨ kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə dɔ mann’tɨ isɨ re
kɨ rɔ to’tɨ. Lokɨ oyi Jeju ra njiyə dɔ mann’tɨ, ɓol ra’de ngayn.
20 Nan Jeju el’de ene: «In m’in, ɓoli el!»
21 Lo kin’tɨ, ndigɨ kadɨ n’uni Jeju me to’tɨ, nan tanan’tɨ non par ə, to ɔdɨ nangɨ lokɨ isɨ
awi’tɨ.

Bulə de’gɨ sangi Jeju

22 Lo ti go’tɨ, bulə de’gɨ kɨ nanyinan gidɨ ba’tɨ, oyi kadɨ tagine to in kareba par ə
njendo’gɨ lə Jeju ali me’tɨ ai dɔ rɔ’de, um Jeju al me’tɨ se’de el.
23 Lo kin’tɨ non, to’gɨ kɨ rangɨ in Tiberiyadɨ’tɨ rei, rai lo katɨ, ndəkba kadɨ lo’tɨ kɨ ndɔkɨ
Burəɓe elta ra’n oyo dɔ mapa’tɨ ə adɨ bulə de’gɨ sɔi kakin.
24 Lokɨ bulə de’gɨ oyi Jeju el num, njendo’gɨ li’ə el num ə, ali me to’gɨ’tɨ awi kɨ
Kapernayim sangi Jeju’tɨ.

Jeju in mapa kusɔ koy el

25 Lokɨ ingəi Jeju dow ba’tɨ kɨ kare, dəji’ə eyina: «Njendo de’gɨ, in re te ne kadɨ bann’tɨ
wa?»
26 Ə Jeju təl el’de ene: «Rɔta, rɔta adɨ m’el’se, isɨ sangi m’in tadɔ mapa kɨ sɔi ndanni,
um in tadɔ gər ə in gəri me nyakɔjɨ’gɨ kɨ m’ra kin el.
27 Majɨ kadɨ rai kulə tadɔ nyakusɔ kɨ a ndu’m kin el, nan tadɔ nyakusɔ kɨ a to bitɨ kɨ
non’tɨ. In nyakusɔ kɨ m’in Ngonn de m’a m’adɨ’se, tadɔ Luwə kɨ Baw’je ra ndaja kare
rɔ’m’tɨ tadɔ tɔjɨ’m tokɨ m’in de lə’ne.»
28 Lo kin’tɨ, bulə de’gɨ təli dəji’ə eyina: «In ri ə majɨ kadɨ jɨ ra taa kadɨ jɨ ra’n kulə kɨ
Luwə ndigɨ wa?»
29 Ə Jeju təl el’de ene: «Nya kɨ Luwə ge rɔ’se’tɨ, in kadɨ uni me’se adi de kɨ ulə.»
30 Be ə eli’ə eyina: «Nyakɔjɨ ri ə a ra taa kadɨ j’oo ə j’un me’je wa? Kulə ri ə a ra wa?»
31 Kaw’je’gɨ sɔi nyakusɔ kɨ in dɔran’tɨ kɨ ɓari’ə nan mann. Be ə ndangi me makitu’tɨ
eli eyina: «Adɨ’de sɔi mapa kɨ in dɔran’tɨ taa[†].»
32 Lo kin’tɨ, Jeju təl el’de ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, in Mojɨ ə adɨ’se mapa kɨ in
dɔran’tɨ el, nan in Bai Luwə ə adɨ’se mapa kɨ rɔta’tɨ kɨ in dɔran’tɨ taa.
33 Tadɔ mapa lə Luwə kɨ adɨ de’gɨ, in mapa kɨ in dɔran’tɨ taa kɨ nje kadɨ de’gɨ kɨ
dɔnangɨ’tɨ ne sii kɨ dɔ’de taa.»
34 Be ə, təli eli’ə eyina: «Burəɓe, adɨ’je mapa kin kɨ ndɔ’gɨ ndɔ’gɨ adɨ j’usɔ.»
35 Jeju el’de ar njay ene: «M’in mapa kɨ nje kadɨ de kumngayira. De kɨ re rɔ’m’tɨ ɓo a
ra’a el bitɨ kɨ non’tɨ, de kɨ un me’ne adɨ’m kaa, kundə a ra’a el bitɨ kɨ non’tɨ.»
36 Ningə m’el’se tokɨ oyi m’in, nan uni me’se adi’m’in el.
37 Nje kɨ Bai adɨ’m’de a rei rɔ’m’tɨ. Ningə de kɨ re rɔ’m’tɨ, m’a m’tuwə el jagɨ.
38 Tadɔ m’ində dɔran’tɨ, m’re dɔnangɨ’tɨ tadɔ ra ndigɨ lə’m el, nan kadɨ m’ra ndigɨ lə
njekulə’m.
39 Ningə nya kɨ njekulə’m kɨ ulə’m ndigɨ kadɨ m’ra ə to kin: ndigɨ kadɨ to madɨ de
kare dann de’gɨ’tɨ kɨ adɨ’m’de kin nanyi kɔ el, nan kadɨ m’te se’de ji koy’tɨ dɔboy ndɔ’tɨ.
40 In kin ə in nya kɨ Bai ndigɨ: ndigɨ kadɨ de’gɨ pətɨ kɨ oyi m’in Ngonn lə Luwə ə uni
me’de adɨ m’in, ingəi kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non’tɨ, ə kadɨ m’te se’de ji koy’tɨ dɔboy ndɔ’tɨ.
41 Juwipɨ’gɨ ɓarita dɔ Jeju’tɨ tadɔ el ene: «M’in mapa kɨ in dɔran’tɨ taa.»
42 Ɓarita dann’de’tɨ eli eyina: «Jeju kam, in ngonn lə Jisepɨ el wa? Jɨ gər kon’a’gɨ kɨ
baw’a’gɨ majɨ tɔ, nga ra bann be ə el ene n’in dɔran’tɨ taa ə n’re wa?»
43 Jeju təl el’de ene: «ɓarita ta dann’se’tɨ el.
44 De kɨ asɨ kadɨ re rɔ’m’tɨ kɨ kanjɨ kadɨ Bai kɨ ulə’m, ɔr’ɔ tarow goto. Ningə re Bai te
tarow ad’a ə, m’in m’a te si’ə ji koy’tɨ dɔboy ndɔ’tɨ.
45 Ndangi me makitu’tɨ lə kɨ kare dann Njekeltakita Luwə’tɨ eyina: “Pətɨ, Luwə a
ndo’de nya[‡],” ningə de kɨ ra kɨ oo ndu Luwə kɨ Bai ə taa nyando li’ə, de’ə kin re rɔ’m’tɨ.

[†] **6:31 6.31** Tekitaga 16.4, 15; Pa’gɨ 78.24 [‡] **6:45 6.45** Ejay 54.13

46 In kin ə tɔjɨ kadɨ de oo Bai Luwə el; in nje k'in rɔ Luwə'tɨ kɨ kar'ne ba ə oo Bai Luwə.
47 Rɔta, rɔta, adɨ m'el'se, de kɨ un me'ne taa, ingə kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ.
48 M'in mapa kɨ de sɔ ə a oy el.
49 Dilə mbo'tɨ, kaw'se'gɨ sɔi nyakusɔ kɨ in dɔran'tɨ kɨ ɓari'ə nan mann, kaa oyi.
50 Nan mapa kɨ in dɔran'tɨ kin, in mapa kɨ kadɨ de sɔ ə, de a oy el.
51 M'in mapa kisikidɔtaa kɨ in dɔran'tɨ taa. Re de sɔ mapa kin ə, de'ə a oy el bitɨ kɨ non'tɨ. Mapa kɨ m'a m'adɨ, in darɔ'm kɨ kadɨ de'gɨ sii kumngayira.»
52 Lo kin'tɨ, Juwipɨ'gɨ manjinan ta ngayn dann'de'tɨ eyina: «De kin a ra bann ta kadɨ a adɨ'je darɔ'a kadɨ j'usɔ wa?»
53 Ə Jeju el'de ene: «Rɔta, rɔta, adɨ m'el'se, re sɔi darɔ'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosɨ'm el num ə, a ingəi kajɨ el.
54 De kɨ sɔ darɔ'm ə anyi mosɨ'm tɔ ningə, de'ə kin a ingə kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ, ningə m'a m'te si'ə ji koy'tɨ dɔboy ndɔ'tɨ.
55 Tadɔ darɔ'm in nyakusɔ kɨ rɔta'tɨ, ə mosɨ'm in nyakanyi kɨ rɔta'tɨ tɔ.
56 De kɨ sɔ darɔ'm num, anyi mosɨ'm num tɔ ə, j'in si'ə j'in nan'tɨ kareba.
57 Bai kɨ ulə'm isɨ kumngayira adɨ m'in m'njɨ kumngayira kɨ ta kul'ə. Be ə, de kɨ sɔ darɔ'm a isɨ kumngayira kɨ takul'm tɔ.
58 In kin ə in mapa kɨ in dɔran'tɨ taa. To to mapa kɨ kaw'se'gɨ sɔi ə oyi kin el, nan in mapa kɨ de sɔ ə, de'ə kin a oy el, a isɨ kɨ dɔ'ne taa kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ.»
59 Ta'gɨ kin tei ta Jeju'tɨ lokɨ isɨ ndo'n nya de'gɨ ginn kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, me ɓe'tɨ kɨ Kapernayim.

Ta kɨ nje kadɨ kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ

60 De'gɨ ngayn dann njendo'gɨ'tɨ lə Jeju, lokɨ oyi ta kin ta Jeju'tɨ ningə, eli eyina: «Ta kin in ta kɨ ngan ngayn, de kɨ asɨ kadɨ a ində mbi'ne go'tɨ goto.»
61 Jeju gər me'ne'tɨ kadɨ njendo'gɨ li'ə isɨ ɓarita dɔ ta'tɨ li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigɨ'tɨ wa?
62 A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl m'aw taa lo kis'i'tɨ kɨ m'njɨ'tɨ kete kin ə a rai bann wa?
63 In Ndil ə in nje kadɨ de isɨ kɨ dɔ'ne taa. De dɔrɔ'ne in nya madɨ el. Ningə ta'gɨ kɨ m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidɔtaa num.
64 Nan de'gɨ madɨ dann'se'tɨ uni me'de adɨ'm'in el.» Jeju el be, tadɔ lo kulə ngirə'tɨ ɓay, gər de'gɨ kɨ a adɨ'ə me'de el, taa gər de kɨ njekulə ji njeban'gɨ'tɨ tɔ.
65 Jeju ilə dɔ'tɨ ɓay ene: «In tadɔ kin ə m'el'se m'ene: "De kɨ Bai ad'a tarow el, asɨ kadɨ a re rɔ'm'tɨ dɔrɔ'ne el."»
66 In dɔ ndɔ'a'tɨ non kin, ngayn'gɨ dann njendo'gɨ'tɨ li'ə təli go'ə'tɨ, mbeti njiyəi si'ə.
67 Ə Jeju tu rɔ'ne kɨ rɔ nje kɨ dɔgɨ gidə in joo'tɨ el'de ene: «Nga ingɨ, a awi el yan'ne wa?»
68 Nan Piyər el Jeju ene: «Burəɓe, j'a j'aw rɔ nan'tɨ wa? In ə ta kajɨ in me ji'tɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
69 J'in, j'un me'je pətɨ dɔ'i'tɨ. Ningə jɨ gər kadɨ in Kar njay kɨ Luwə ulə.»
70 Jeju təl el'de ene: «In m'in ə m'mbəti'se in kɨ dɔgɨ gidə in joo kin, nan de kare dann'se'tɨ, ndil Su in me'ə'tɨ.»
71 Lo kin'tɨ, Jeju isɨ elta kɨ dɔ Judasɨ'tɨ kɨ ngonn lə Simon Isikariyotɨ'tɨ. Tadɔ in ə in kɨ kare dann njendo'gɨ'tɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo kɨ a ulə Jeju ji njeban'gɨ'tɨ.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adɨ'ə

1 Gɔ'tɨ, Jeju nanyi kɨ lo njiyə'tɨ dɔnangɨ Galile'tɨ, ge el kadɨ n'njiyə n'aw ə n'təl dɔnangɨ Jude'tɨ, tadɔ njekundɔ Juwipɨ'gɨ isɨ sangi kadɨ n'təli'ə.
2 Nga ningə dɔkagilo ra nanyi lə Juwipɨ'gɨ kɨ kadɨ sii ginn *Kəyku'tɨ in ndəkba*,
3 ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dɔnangɨ Jude'tɨ adɨ njendo'gɨ lə'i kaa oyi nya'gɨ kɨ isɨ ra'de kin tɔ.
4 De kɨ ndigɨ kadɨ de'gɨ oyi'ne kam a ra nya'gɨ kutɨ lo'tɨ el. Nga ningə, tokɨ isɨ ra nya'gɨ kɨ ətɨ ɓol kin, majɨ kadɨ ra adɨ de'gɨ pətɨ oyi'nu.»
5 Nan tokɨ rɔta'tɨ, ngannkon'a'gɨ inɓe uni me'de adɨ'ə el.
6 Ə Jeju el'de ene: «Ndɔ lə'm re el ɓay; nan ingɨ, ndɔ'gɨ pətɨ to majɨ tadɔ lə'se.
7 De'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin a awi sese kɨ ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tadɔ m'el kulə ra'de'gɨ kɨ majel kɨ taga.

* **7:2 7.2** Lebitiki 23.34-36; Ndukun kɨ nja joo 16.13

8 Ingɨ ə awi lo ra nanyi’tɨ kin. M’in ə, m’a m’aw el, tadɔ ndɔ lə’m nanyi ɓay.»
9 Go ta’gɨ’tɨ kɨ el kin, isɨ Galile’tɨ ba.
10 Nan lokɨ ngannkon’a’gɨ awi lo ra nanyi’tɨ, in kaa ɔtɨ osɨ dɔ row’tɨ tɔ kɨ kanjɨ kadɨ de oo’ə. Aw to lo kaw kɨ lo kiyə’tɨ be.

Nyando kɨ lo ra nanyi kisi ginn Kəy lo’tɨ

11 Dɔkagilo ra nanyi’tɨ, njekundɔ Juwipɨ’gɨ sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo’tɨ kɨ ra be wa?»
12 De’gɨ manjinan ta’tɨ ngayn dɔ’a’tɨ dann bulə de’gɨ’tɨ; nje kɨ nan’gɨ eli eyina: «In de kɨ majɨ,» ə nje kɨ nungɨ eli eyina: «Jagɨ, isɨ ɓukɨ bulə de’gɨ mu’tɨ,» tɔ.
13 In be kaa de kɨ kadɨ elta li’ə kɨ taga wangɨ goto, ɓoli njekundɔ Juwipɨ’gɨ.
14 Ndɔ’gɨ kɨ kadɨ ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Kəy’tɨ lə Luwə, isɨ ndo nya de’gɨ.
15 In nya kɨ ndɔjɨ Juwipɨ’gɨ ngayn adɨ dəji nan ta eyina: «In kam de ndo’ə nya el tɔ, nga ra bann ə gər nya ətɨ ɓol be wa?»
16 ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Nya kɨ m’njɨ m’ndo kin ngirə in rɔ’m’tɨ el, nan ngirə in rɔ Luwə’tɨ kɨ njekulə’m.
17 Kin ə re de ndigɨ kadɨ n’ra nya kɨ Luwə ndigɨ ə, lo kin’tɨ ə a gər ar njay tokɨ nya kɨ m’njɨ m’ndo kin ngirə in rɔ Luwə’tɨ eke in m’inɓe ə m’ində ngirə wa.
18 De kɨ nje kelta kɨ tɔ’ne inɓe isɨ sangɨ tɔɓar lə’ne inɓe. Nan de kɨ sangɨ tɔɓar lə nje kulə’ne a elta kɨ rɔta’tɨ, ningə nya kɨ gorow’ə’tɨ el goto rɔ’a’tɨ tɔ.
19 Mojɨ adɨ’se ndukun adɨ tai majɨ, nan de kɨ təl rɔ’ne go’tɨ goto. Nga ra bann ə isɨ sangi kadɨ tɔli m’in wa?»
20 ə bulə de’gɨ eli’ə eyina: «In aw kɨ ndil kɨ majel me’i’tɨ! Nan ə isɨ sangɨ kadɨ n’tɔli wa?»
21 ə Jeju təl un ta ilə’de’tɨ ene: «M’ra nya kareba be, ə ingɨ pətɨ ətɨ’se ɓol!
22 Mojɨ adɨ’se ndu kadɨ ujəi mɔtɨ ngann’gɨ ningə in ndu kɨ te rɔ Mojɨ’tɨ ne par el, nan in kaw’je’gɨ kɨ kete nu ə uni ndu kin ə ingɨ si ujəi mɔtɨ ngann’gɨ ndɔ kɔrkon’tɨ[†].
23 Kin ə re ujəi mɔtɨ ngonn ndɔ kɔrkon’tɨ kadɨ to de kidɨ ndukun lə Mojɨ el ə, ra bann ə me’se to’se dɔ’m’tɨ m’in kɨ m’ajɨ darɔ de ba pətɨ ndɔ kɔrkon’tɨ wa?
24 Inyəi ta gangɨ ta kigo lo koo’tɨ lə’se, ə gangi ta kɨ dana.»

Jeju in Kirisitɨ kɨ Luwə mbət’ə

25 De’gɨ kɨ Jerujalem’tɨ eli eyina: «De kam el ə de’gɨ isɨ sangi kadɨ n’tɔli’ə wa?
26 Nga nyɨ ra elta taga wangɨ am, ə de el’ə ta madɨ el! Kibo’gɨ lə’je gəri ɓətɨ kadɨ in Kirisitɨ, De kɨ Luwə mbət’ə inɓe wa ənn?
27 Kɨ ne kin, jɨ gər lo kɨ de kin in’tɨ majɨ, nan ndɔ kɨ Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo kɨ in’tɨ el.»
28 Lo kin’tɨ, Jeju kɨ isɨ ndo de’gɨ nya ginn Kəy’tɨ lə Luwə un ndu’ne kɨ taa ene: «In mərita kadɨ in gəri m’in majɨ, taa in gəri lo kɨ m’in’tɨ tɔ! Ta ri in m’inɓe ə m’ulə rɔ’m el, nan Luwə kɨ njekulə’m in de kɨ asɨ kadɨ de ində me’ne dɔ’a’tɨ. Ingɨ, in gəri’ə majɨ el.
29 M’in m’gər’ə majɨ tadɔ m’ində rɔ’a’tɨ, taa in ə ulə’m tɔ.»
30 Lo kin’tɨ, de’gɨ isɨ sangi kadɨ n’uwəi Jeju, nan de kɨ kadɨ ində ji’ne dɔ’a’tɨ goto, tadɔ ndɔ li’ə asɨ el ɓay.
31 Ningə dann bulə de’gɨ’tɨ, de’gɨ ngayn uni me’de adi’ə ə eli eyina: «Dɔkagilo kɨ Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə a re ə, a ra nyakɔjɨ’gɨ kɨ utə nya dingəm kin wa?»
32 ə ta kɨ bulə de’gɨ isɨ yəmi ginn mindɨ de’tɨ ɔjidɔ Jeju kin osɨ mbi Parisɨ’gɨ’tɨ, adɨ Parisɨ’gɨ kɨ kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ uləi njengəm dɔ lo’gɨ lə’de kadɨ awi uwəi Jeju.
33 ə Jeju el ene: «M’a m’in sese kagilo nden be ɓay, ə m’a m’aw kɨ rɔ nje kulə’m’tɨ.
34 A sangi m’in nan a ingəi m’in el, tadɔ lokɨ m’a m’in’tɨ kin a asi kadɨ a awɨ’tɨ el.»
35 ə dɔ ta’tɨ kin Juwipɨ’gɨ dəji nan ta eyina: «Lo kɨ ra be ə a awɨ’tɨ ə kadɨ j’a j’ingəi el wa? A aw go ngannkon’ne’gɨ’tɨ kɨ sananyinan dann Girekɨ’gɨ’tɨ kin kadɨ aw ndo nya Girekɨ’gɨ wa?
36 Ta kɨ el ene: “A sangi m’in nan a ingəi m’in el, tadɔ lokɨ m’a m’in’tɨ kin a asi kadɨ a awɨ’tɨ el,” kin kɔr me’ə nan ri wa?»

Dɔboy ndɔ ra nanyi

37 Dɔboy ndɔ ra nanyi, kɨ in ndɔ kibo ngayn ə[‡], Jeju ində ra taa un ndu’ne kɨ taa el ene: «Kin ə re de madɨ kundə ra’a ə, kadɨ re rɔ’m’tɨ anyi mann.
38 De kɨ un me’ne adɨ’m ə, “mann ba’gɨ kɨ nje kadɨ de’gɨ si kɨ dɔ’de taa a uwəi bul bul ngar me’ə’tɨ,” tokɨ Makitu lə Luwə el’n.»

---

† **7:22 7.22** Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13 ‡ **7:37 7.37** Lebitiki 23.36

39 Lo kin'tɨ, Jeju isɨ elta lə Ndil Luwə kɨ kadɨ de'gɨ kɨ uni me'de adi'ə a ingəi, tadɔ
dɔkagilo'ə'tɨ kin Ndil Luwə re dɔ de'gɨ'tɨ el ɓay, tadɔ Jeju ur me tɔji'tɨ lə'ne el ɓay.

Bulə de'gɨ gangi nan tadɔ Jeju

40 Dann bulə de'gɨ'tɨ, de'gɨ madɨ kɨ oyi ta kel Jeju eli eyina: «Tokɨ rɔta'tɨ, de kam in
Njekeltakita Luwə'tɨ kɨ majɨ kadɨ a re kakin ə inɓe!»
41 Nje kɨ nan'gɨ eli eyina: «In Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə.» Nan nje kɨ nungɨ ɓay
manji eyina: «Kadɨ Kirisitɨ in de kɨ Galile'tɨ wa?
42 Makitu lə Luwə el tokɨ Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə, a in de kɨ ginn kojɨ'tɨ lə
*Dabidɨ, ningə a te kɨ tarow kɨ Betilehem'tɨ, kɨ in ngonn ɓe kojɨ Dabidɨ[§].»
43 In be ə, bulə de'gɨ gangi nan tadɔ lə Jeju.
44 De'gɨ madɨ dann'de'tɨ ndigɨ kuwə, nan de kɨ kadɨ ində ji'ne dɔ'a'tɨ goto.

Me ngan lə njekundɔ Juwipɨ'gɨ

45 Njengəm ta lo lə Juwipɨ'gɨ kɨ awi kadɨ uwəi Jeju kakin, təli rei rɔ njekundɔ
njekujənyamosɨ kadikare'gɨ'tɨ in kɨ Parisɨ'gɨ, ə kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ
kɨ Parisɨ'gɨ dəji'de eyina: «Nga ra bann ə rei si'ə el wa?»
46 ə njengəm lo'gɨ eli eyina: «Ndɔ kare j'oo de elta tokɨ dingəm kin isɨ el'n el.»
47 ə Parisɨ'gɨ dəji'de eyina: «Ingɨ kaa inyəi rɔ'se adɨ ədɨ'se tɔ wa?
48 Oyi'de kare be dann nje kɨ boi'tɨ eke dann Parisɨ'gɨ'tɨ un me'ne non wa?
49 Bulə de'gɨ kam in de'gɨ kɨ gəri ndukun lə Mojɨ el, in de'gɨ kɨ Luwə a tujɨ'de kɔ!»
50 Nikodem kɨ in kɨ kare dann Parisɨ'gɨ'tɨ kɨ kete aw rɔ Jeju'tɨ un ta el'de ene:
51 «Kin ə re de oo ta kɨ ta'de'tɨ el num, taa oo nya kɨ ra el num ə, ndukun lə'je a gangɨ
ta dɔ'a'tɨ el[*].»
52 Nan iləi'ə'tɨ eyina: «In kaa in de kɨ Galile'tɨ tɔ wa? In sangɨ ginn'ə majɨ oo,
njekeltakita Luwə'tɨ kɨ kadɨ in de kɨ Galile'tɨ goto.»
53 Go'tɨ, de kɨ ra kaa ɔtɨ aw ɓe lə'ne.

8

Jeju in kɨ dene kɨ nje kuwə marum

1 [Jeju ɔtɨ non aw dɔ mbal kagɨ Buni'gɨ'tɨ.
2 Nan lokɨ lo ti njay par ə təl re natɨ Kəy'tɨ lə Luwə. De'gɨ pətɨ rei kɨ rɔ'a'tɨ, ə isɨ nanga
isɨ ndo'de nya.
3 Lo kin'tɨ, njendo ndukun'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ rei kɨ dene kɨ indəi ji'de dɔ'a'tɨ lo kuwə
marum'tɨ, adi'ə ra takum de'gɨ'tɨ,
4 ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gɨ, dene kam j'ində ji'je dɔ'a'tɨ lo kuwə marum'tɨ.
5 Nga ningə, Mojɨ el'je me ndukun'tɨ[*] kadɨ koo dene'gɨ kɨ be kin jɨ tiləə'de kɨ mbal jɨ
təl'de kɔ, ə in, ta lə'i in ri wa?»
6 Elita kin be to kuləkikiyə kadɨ uwəi Jeju to indəi taa dɔ'a'tɨ. Nan Jeju ulə dɔ'ne nanga
ə isɨ ndangɨ nya kɨ ngonn ji'ne nanga.
7 ə lokɨ nanyinan kɨ lo dəj'ə ta'tɨ, Jeju ɔr dɔ'ne taa el'de ene: «De kɨ dann'se'tɨ ne kɨ
ra majel nja kare el ə, kadɨ ilə kɨ mbal dɔkete.»
8 Jeju elta be ə təl ulə dɔ'ne nanga gogɨ, isɨ ndangɨ nya nanga.
9 ə lokɨ oyi ta kin ə, ɔti kare kare, ulə ngirə dɔ nje kɨ tɔgɨ'tɨ, təl'n dɔ nje kɨ du'tɨ. Ta
tɔlta'a'tɨ, Jeju nanyi kɨ kar'ne ba. Dene kakin ə ra ngawdann lo'tɨ;
10 ə Jeju un dɔ'ne kɨ taa el'ə ene: «Dene, de'gɨ kaa rai ra? De kare kaa gangɨ ta dɔ'i'tɨ
el wa?»
11 Ningə dene el'ə ene: «Burəɓe, de kare kaa gangɨ ta dɔ'm'tɨ el,» ə Jeju el'ə ene:
«M'in kaa m'gangɨ ta dɔ'i'tɨ el jagɨ tɔ, nga ningə aw, ə ra majel gogɨ el[†].»]

Jeju in kunjɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ

12 Jeju təl el'de ɓay ene: «M'in kunjɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ, de kɨ un go'm, a njiyə me lo kɨ
diw'tɨ el, kunjɨ kɨ nje kadɨ de'gɨ sii kɨ dɔ'de taa a unjɨ dɔ'a'tɨ.»
13 Lo kin'tɨ, Parisɨ'gɨ eli'ə eyina: «In inɓe ə isɨ mannajɨ kɨ dɔ'i'tɨ ə, mannajɨ lə'i in kɨ
rɔta'tɨ el.»
14 ə Jeju ilə'de'tɨ ene: «Re m'inɓe m'man najɨ dɔ rɔ'm'tɨ kaa m'gər kadɨ mannajɨ lə'm
in ta kɨ rɔta'tɨ, tadɔ m'in m'gər lo kɨ m'in'tɨ num, m'gər lo kɨ m'njɨ m'aw'tɨ num, nan
ingɨ, gəri lo kɨ m'in'tɨ el num, in gəri lo kɨ m'njɨ m'aw'tɨ el num tɔ.
15 Ingɨ isɨ gangi ta kigo lo koo'tɨ lə de, nan m'in m'gangɨ ta dɔ de'tɨ el.

---

§ **7:42 7.42** 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5 * **7:51 7.51** Ndukun kɨ nja joo 1.16 * **8:5 8.5** Lbt 20.10; Ndu 22.22-24
† **8:11 8.11** Barta'gɨ kin goto me makitu'gɨ'tɨ kɨ kete kɨ in ta lə Luwə kɨ ndangɨ to kunmindɨ kɨ sigɨ.

16 A kin ə re m’gangɨ ta non ə, in ta kɨ gangɨ kɨ gorow’ə’tɨ, tadɔ m’in kɨ kar’m ə m’gangɨ
ta el, Bai kɨ njekulə’m in sə’m nan’tɨ.
17 Ningə me ndukun’tɨ lə’se inɓe kaa ndangi eyina: “Kin ə re de’gɨ joo manyinajɨ, ə
mannajɨ lə’de aw go nan’tɨ ə, ta lə’de in ta kɨ rɔta’tɨ‡.”
18 M’inɓe m’man najɨ dɔ rɔ’m’tɨ, ningə Bai kɨ ulə’m kaa mannajɨ lə’ne dɔ’m’tɨ tɔ.»
19 Ningə dəji’ə eyina: «Baw’i in lo kɨ ra’tɨ dana wa?» Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «In gəri m’in
el, taa in gəri Bai el tɔ. Kin ə re in gəri m’in ə re a in gəri Bai tɔ.»
20 Ta’gɨ kin te ta Jeju’tɨ lokɨ isɨ ndo’n de’gɨ nya natɨ Kəy’tɨ lə Luwə. Isɨ lo’tɨ kɨ nya’gɨ
kɨ de’gɨ isɨ iləi kadikare’tɨ adi Luwə’tɨ. Nga ningə de uwə el, tadɔ ndɔ li’ə asɨ el ɓay.

Jeju elta dɔ kaw’ne rɔ Baw’ne’tɨ

21 Jeju el’de ta kɨ rangɨ ɓay ene: «M’a m’aw, ningə a sangi m’in, nan a oyi me majel’gɨ’tɨ
lə’se. Lo kɨ m’a m’aw’tɨ kin a asi kadɨ a awi’tɨ el.»
22 Lo kin’tɨ, Juwipɨ’gɨ elinan eyina: «A tɔl rɔ’ne ə ra ɓann ə el ene: “Lo kɨ m’a m’aw’tɨ
kin a asi kadɨ a awi’tɨ el wa?”»
23 Ə Jeju el’de ene: «In, in de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, ə m’in, m’in de kɨ dɔran’tɨ taa nu tɔ;
in de’gɨ lə dɔnangɨ, nan m’in, m’in de lə dɔnangɨ el.
24 Ningə in tadɔ kin ə m’el’n kete m’ene: “A oyi me majel’gɨ’tɨ lə’se.” Kin ə re uni
me’se adi’m’in tokɨ in m’in “Nje kisi non” el ə, a oyi me majel’gɨ’tɨ lə’se.»
25 Ə dəji’ə eyina: «In ɓe kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə’de’tɨ ene: «M’in de kɨ m’el’se
lo kulə ngirə’tɨ nu inɓe kin.
26 Nga ningə, kɨ ɔjɨ dɔ’se, m’aw kɨ ta ngayn kadɨ m’el ge, m’gangɨ ge; nan ta kɨ m’ingə
rɔ nje kulə’m’tɨ kin par ə m’a m’iləmbər’ə rɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne. Ningə ta li’ə in
ta kɨ rɔta’tɨ.»
27 Jeju isɨ el’de ta kɨ dɔ Baw’ne Luwə’tɨ nan ingɨ gəri me ta kin el.
28 Ə Jeju el’de ene: «Ndɔ kɨ a ɓəri m’in Ngonn de taa kagidəsɨ’tɨ kin ə, a gəri kadɨ m’in
“Nje kisi non”; taa a gəri kadɨ m’ra nya madɨ dɔ rɔ’m el tɔ, nan in nya kɨ Bai ndo’m ə
m’njɨ m’el.
29 Nje kulə’m in sə’m nan’tɨ; inyə’m kɨ kar’m el, tadɔ dɔkagilo’gɨ pətɨ m’ra nya kɨ
nəl’ə.»
30 Lokɨ Jeju elta kin be, de’gɨ ngayn uni me’de adi’ə.

Ngann kaw Abiraham

31 Jeju el Juwipɨ’gɨ kɨ uni me’de adi’ə ene: «Kin ə re rai dɔ nja’se’tɨ me ta’tɨ lə’m ə, in
njendo’gɨ lə’m kɨ rɔta’tɨ.
32 A gəri nya kɨ rɔta’tɨ, ningə nya kɨ rɔta’tɨ kin a taa’se ji ɓər’tɨ ilə’se taa inɓe.»
33 Ə ingɨ eli Jeju eyina: «J’in ngann kaw *Abiraham, ningə jɨ ra ɓər lə de ndɔ kare el
tɔ, nga ra ɓann be ə in el ene nya kɨ rɔta’tɨ a taa’je ji ɓər’tɨ ilə’je taa wa?»
34 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se: de kɨ ra kɨ ra majel, in ɓər lə majel.
35 Bər a isɨ kɨ de’gɨ kɨ isɨ ra ɓər lə’de kin bitɨ kɨ non’tɨ el, nan ngonn kojɨ’de a isɨ se’de
bitɨ kɨ non’tɨ.
36 Adɨ re Ngonn lə Luwə taa’se ji ɓər’tɨ ilə’se taa ə, a in de’gɨ kɨ taa k’ilə taa kɨ rɔta’tɨ
ji ɓər’tɨ.
37 Nga ningə, m’gər kadɨ in ngann kaw Abiraham; nan isɨ sangi kadɨ tɔli m’in tadɔ
mbəti ta lə’m.
38 M’in m’njɨ m’el nya kɨ m’oo rɔ Bai’tɨ, nan ingɨ ə, isɨ rai nya kɨ baw’se el’se tɔ.»
39 Ningə iləi Jeju’tɨ eyina: «kaw’je in Abiraham.» Ə Jeju el’de ene: «Kin ə re in ngann
kaw Abiraham tokɨ rɔta’tɨ ə re a rai kuləra Abiraham.
40 M’in m’el’se nya kɨ rɔta’tɨ kɨ m’ingə rɔ Luwə’tɨ, ningə kɨ ngɔsine kin isɨ sangi kadɨ
tɔli m’in. In kin in kulə kɨ Abiraham ra el jagɨ.
41 In isɨ rai kuləra baw’se.» Ningə iləi Jeju’tɨ eyina: «J’in ngann’gɨ kɨ kojɨ ginn kaya’tɨ
el; Baw’je in kareba ə in Luwə.»
42 Ə Jeju el’de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə’se ə re a in ndigɨ m’in, tadɔ m’te rɔ’a’tɨ
ə m’re lo kin’tɨ. In m’inɓe ə m’re kɨ dɔ’m el, nan in in ə ulə’m.
43 Tadɔ ri ə in gəri me ta lə’m el wa? In gəri el tadɔ asi kadɨ uri mbi’se go ta’tɨ lə’m
el.
44 Su ə in baw’se, ningə in ndigɨ kadɨ rai ndigɨ lə baw’se. In de kɨ in nje tɔl de’gɨ lo
kulə ngirə kosɨ’tɨ li’ə nu. In ra me nya ra’tɨ kɨ rɔta’tɨ nja kare el, tadɔ nya kɨ rɔta’tɨ goto
rɔ’a’tɨ. Kin ə re elta kɨ ngom ə, in kin ə in ta kɨ osɨ ɓo’ə’tɨ, tadɔ in nje ngom num, in
baw nyara kɨ ngom num.
45 M’in ə, m’in nje kelta kɨ rɔta’tɨ ə mbeti kun me’se kadɨ m’in.

‡ **8:17 8.17** Ndu 19.15, 17.6

46 Nan dann’se’tɨ ə asɨ kadɨ tɔjɨ tokɨ m’ra majel wa? A kin ə re m’elta kɨ rɔta’tɨ ə, ra
bann ə kadɨ uni me’se adi’m’in el wa?
47 De kɨ in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingɨ, oyi ta lə’m el, tadɔ in lə Luwə el.»

Jeju in kɨ Abiraham

48 Lo kin’tɨ, Juwipɨ’gɨ eli Jeju eyina: «In gorow’ə’tɨ kadɨ j’eli j’ene: in de kɨ Samari’tɨ,
taa ndil kɨ majel isɨ me’i’tɨ tɔ.»
49 Ə Jeju el’de ene: «Jagɨ, ndil kɨ majel goto me’m’tɨ, nan nya kare kɨ m’oo ə, m’in
m’ɔsɨ kurə Bai, ə in mbəti kɔsikurə’m tɔ par.
50 M’in m’njɨ m’sangɨ kadɨ de’gɨ uləi tɔjɨ dɔ’m’tɨ el. De kɨ isɨ sangɨ kadɨ de’gɨ uləi tɔjɨ
dɔ’m’tɨ in non, in ə a gangɨ ta kin taa.
51 Ningə tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de kɨ təl rɔ’ne go ta’tɨ lə’m ə, de’ə kin a oy el ratata.»
52 Lo kin’tɨ non, Juwipɨ’gɨ eli’ə eyina: «Kɨ ne kin, jɨ gər majɨ nga tokɨ ndil kɨ majel isɨ
me’i’tɨ. Abiraham oy, taa de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ kaa oyi tɔ, ningə in el ene: “De kɨ
təl rɔ’ne go ta’tɨ lə’i ə, de’ə kin a oy el ratata.”
53 In utə kaw’je Abiraham kɨ oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə’tɨ kaa oyi tɔ! In oo rɔ’i
kadɨ in nan wa?»
54 Ningə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Kin ə re m’tɔjɨ rɔ’m m’inɓe ningə, in tɔjɨ kɨ nda’a goto.
Nga ningə, de kɨ njekulə tɔjɨ dɔ’m’tɨ in Bai. In kɨ isɨ elita li’ə eyina in Luwə lə’se,
55 nan gəri’ə el. M’in m’gər’ə. Kin ə re m’el m’ene m’gər’ə el ə, re m’a m’in nje ngom
to ingɨ be tɔ. Nan m’in m’gər’ə, taa m’təl rɔ’m go ta’tɨ li’ə tɔ.
56 Kaw’se Abiraham ra rɔnel ngayn tadɔ ində me’ne’tɨ kadɨ n’a n’oo ndɔ kɨ m’a m’re’n.
Nga ningə oo ndɔ re’m, adɨ rɔ’a nəl’ə ngayn.»
57 Lo kin’tɨ, Juwipɨ’gɨ dəji Jeju eyina: «In ra ɓal dɔ mi el ɓay ə kum’i oo Abiraham
wa?»
58 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, kete non kojɨ Abiraham’tɨ, “M’in m’njɨ
non”.»
59 Lo kin’tɨ non be, kəri mbal kadɨ n’tiləi Jeju, nan ur dann bulə de’gɨ, ə te ginn Kəy’tɨ
lə Luwə kɔ, aw.

9

Jeju ajɨ njekumtɔ kare

1 Lokɨ Jeju isɨ ində dər ningə, oo de kɨ kum’ə tɔ lo koj’o’tɨ nu isɨ.
2 Njendo’gɨ li’ə dəji’ə eyina: «Njendo de’gɨ, dingəm kɨ kum’ə tɔ lo koj’o’tɨ nu kin,
kum’ə tɔ ɔjɨ’n dɔ majel li’ə inɓe eke, ɔjɨ’n dɔ majel lə njekoj’o’gɨ wa*?»
3 Ə Jeju el’de ene: «In ta lə majel li’ə el num, in ta lə majel lə njekoj’o’gɨ el num, nan
kum’ə tɔ be kadɨ Luwə ɔjɨ’n tɔgɨ’ne taga kadɨ de’gɨ gəri.
4 Dɔkagilo kɨ kadɨ to ɓay, majɨ kadɨ jɨ rai kulə lə de kɨ njekulə’m, tadɔ lo a ndul ə, lo
kadɨ de a ra kulə goto.
5 Tokɨ m’in’n dɔnangɨ’tɨ ne ɓay, m’in kunjɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ.»
6 Lokɨ Jeju el ta’gɨ kin be ə, go’tɨ, tuw mann ta’ne nanga, lɔy’n nangɨ, ɔr gidɨ kum nje
kumtɔ’tɨ kakin.
7 Ningə, el njekumtɔ ene: «Aw togɨ kum’i lo ndogɨ mann’tɨ kɨ Silowe†.» «Silowe» kɔr
me’ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumtɔ aw togɨ kum’ne low’ə’tɨ kakin, ə ta təl’ə, kum’ə
oo lo majɨ.
8 Nje gədɨ kəy’gɨ li’ə, kɨ nje’gɨ kɨ kete isɨ oyi’ə lo kɔy nya’tɨ, eli eyina: «M’a, in kam in
de kɨ nje kisi nanga, kɔy nya kakin el wa?»
9 Ningə nje kɨ nan’gɨ eli eyina: «In darɔ’a inɓe.» Ə nje kɨ nungɨ eli eyina: «Jagɨ in in
el, nan in de kɨ nje tanan si’ə.» Ningə inɓe kɨ dɔ’ne el ene: «In darɔ’m m’inɓe.»
10 Nga a dəji’ə ta eyina: «Re inɓe ə, ra bann be ə kum’i oo lo wa?»
11 Ə el’de ene: «Dingəm kɨ tɔ’a nan Jeju ə lɔy nangɨ ɔr gidɨ kum’tɨ, ə el’m ene: “Aw
Silowe’tɨ togɨ kum’i”, ə m’aw m’togɨ kum’m, par ə kum’m oo lo majɨ.»
12 Ningə dəji’ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el’de ene: «M’gər el.»

Parisɨ’gɨ dəji ta dingəm kɨ kete kum’ə tɔ kakin

13 Lo kin’tɨ, ɔri dingəm kɨ kete kum’ə tɔ kakin awi si’ə rɔ Parisɨ’gɨ’tɨ.
14 Ningə, ndɔ’a’tɨ kɨ Jeju lɔy’n nangɨ kɨ mann ta’ne ɔr gidɨ kum’ə’tɨ adɨ kum’ə oo lo
kakin in ndɔ kɔrkon.
15 Ə Parisɨ’gɨ dəji’ə ta kɨ yan’de dangɨ ɓay ke ra bann ə n’oo’n lo wa? Ə el’de ene:
«Jeju ɔr nangɨ kɨ lɔy kum’m’tɨ, ə m’aw m’togɨ kum’m, ə ngɔsine kum’m oo lo.»

---

* **9:2 9.2** Tekitaga 20.5 † **9:7 9.7** 2 Ngar’gɨ 20.20; Ejay 8.6

16 Lo kin’tɨ, Parisɨ’gɨ kɨ madɨ eli eyina: «De kɨ ra nya kin in de kɨ in rɔ Luwə’tɨ el, tadɔ
ində kum’ne go ndɔ kɔrkon’tɨ el.» Nan nje kɨ nungɨ eli eyina: «Nga ra bann be ə, de kɨ
njeramajel par a aw kɨ tɔgɨ kadɨ ra’n nyakɔjɨ’gɨ kɨ ətɨ ɓol be kin wa?» Be ə, ta kin re kɨ
gangɨ nan dann’de’tɨ.
17 Ningə təli dəji njekumtɔ kakin ɓay eyina: «Nga inɓe kɨ dɔ’i, ta ri ə el dɔ de’tɨ kɨ te
kum’i adɨ kum’i oo lo kin wa?» Ə njekumtɔ el ene: «In njekeltakita Luwə’tɨ.»
18 Juwipɨ’gɨ mbeti kun me’de kadɨ tokɨ in de kɨ kete kum’ə tɔ, ə ngɔsine de te kum’ə
adɨ kum’ə oo lo. Rai bitɨ uni njekoj’o’gɨ rei.
19 Ə dəji’de ta eyina: «De kam in ngonn’se inɓe tokɨ rɔta’tɨ wa? A re in ngonn’se inɓe
ə, kum’ə tɔ lo koj’o’tɨ inɓe wa? A re kum’ə tɔ lo koj’o’tɨ ə, ra bann be ə ngɔsine kum’ə
oo lo wa?»
20 Ə njekoj’o’gɨ eli eyina: «Jɨ gər majɨ kadɨ in ngonn’je inɓe, taa kum’ə tɔ lo koj’o’tɨ nu
tɔ.
21 Nan kɨ ɔjidɔ kum’ə kɨ ngɔsine oo lo, eke nan ə te kum’ə adɨ kum’ə oo lo inɓe kin ə,
jɨ gər nya kare me’tɨ el. Ningə inɓe tɔgɨ gangɨ ənn ə dəji’ə, ə a elta kɨ dɔ rɔ’ne’tɨ.»
22 Nje koj’o’gɨ elita kin be tadɔ ɓol kɨ ɓoli Juwipɨ’gɨ. Tadɔ Juwipɨ’gɨ dɔ’i tanan’tɨ kadɨ
to de kɨ re el ene Jeju in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə ə, sɔw tuwə ginn kəykawnan’tɨ lə
Juwipɨ’gɨ kɔ.
23 In tadɔ kin ə, njekoj’o’gɨ eli eyina: «Inɓe tɔgɨ gangɨ ənn ə, dəji’ə.»
24 Ə Parisɨ’gɨ ɓari de kɨ kete kum’ə tɔ kakin adɨ’ə re kɨ nja joo, ningə eli’ə eyina: «Elta
kɨ rɔta’tɨ, ɔsɨ’n kurə Luwə. Jɨ gər kadɨ dingəm kin in njeramajel.»
25 Lo kin’tɨ, dingəm kɨ kete kum’ə tɔ kakin el’de ene: «In njeramajɨ, kin ə in njeramajel
inɓe kaa m’gər nya kare me’tɨ el, nya kare kɨ m’gər majɨ ənn: kete kum’m tɔ, ningə
ngɔsine kum’m oo lo.»
26 Ningə təli eli’ə eyina: «In ri ə ra sə’i wa? Ə ra bann tɔ ə adɨ kum’i oo lo wa?»
27 Lo kin’tɨ el’de ene: «Ta kin m’el’se kete nga, ə in mbeti koo ta lə’m, ə ra bann ə in
gei kadɨ m’təl m’el’se ɓay wa? In ndigɨ kadɨ təli njendo’gɨ li’ə tɔ wa?»
28 Lokɨ el Parisɨ’gɨ ta be ə, ingɨ taji’ə ə eli’ə eyina: «In ə in njendo li’ə, nan j’in, j’in
njendo’gɨ lə Mojɨ.
29 Jɨ gər kadɨ Luwə elta kɨ Mojɨ, nan de lə’i kin, jɨ gər lo kɨ te’tɨ el.»
30 Ə dingəm kakin el Parisɨ’gɨ ene: «In nya kɨ ətɨ ɓol ngayn kadɨ de kɨ rɔta’tɨ, ingɨ gəri
lo kɨ te’tɨ el tɔ, ə de’ə kakin taa adɨ kum’m oo lo.
31 Jɨ gər majɨ kadɨ de’gɨ kɨ njeramajel, re elita kɨ Luwə ə, Luwə oo dɔ ta lə’de el, nan
de kɨ nje ɓol Luwə, kɨ nje təl rɔ’ne go ndu’ə’tɨ, Luwə oo dɔ ta li’ə.
32 Kɨ mayinu inɓe kin, ndɔ kare kadɨ j’oo nan de madɨ ə adɨ kum’de kɨ tɔ lo koj’o’tɨ
nu oo lo be kin, m’oo el ɓay.
33 Kin ə re dingəm kin in rɔ Luwə’tɨ el ə, nya madɨ kare kɨ asɨ kadɨ ra goto.»
34 Lo kin’tɨ, eli’ə eyina: «In de kɨ ra me majel’tɨ lo koj’o’tɨ nu kam ə, ge kadɨ in ə ndo’je
nya!» Ningə tuwəɨ’ə adɨ te taga.
35 Jeju oo kadɨ tuwəɨ’ə, ə lokɨ ingə, dəj’ə ene: «In un me’i adɨ Ngonn de wa?»
36 Ə el Jeju ene: «Burəɓe, Ngonn de ə in nan wa el’m adɨ to m’un me’m m’ad’a wa?»
37 Ningə Jeju el’ə ene: «In oo’ə kɨ kum’i, in darɔ’a inɓe ə isɨ elita kin.»
38 Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəɓe, m’un me’m m’ad’i.» Ningə ɔsi məkəsi’ne
nanga non’a’tɨ.
39 Jeju el’ə ene: «M’re dɔnangɨ’tɨ ne tadɔ gangɨ ta, m’re kadɨ de’gɨ kɨ kum’de tɔ, oyi
lo, ə kadɨ nje kɨ kum’de oo lo, təli njekumtɔ’gɨ tɔ.»
40 Lokɨ Parisɨ’gɨ madɨ kɨ rai kɨ Jeju non, oyi dɔ ta kɨ Jeju el kin ningə, dəji’ə eyina: «J’in
kaa j’in njekumtɔ’gɨ tɔ wa?»
41 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Kin ə re in njekumtɔ’gɨ tokɨ rɔta’tɨ ə, re majel lə’se a goto, nan
tokɨ j’isɨ’n, ə oyi rɔ’se kadɨ kum’se oo lo kin ə, majel lə’se to tor’ne’tɨ ba.»

10

Kujita kɨ dɔ ɓe nje batɨ’gɨ

1 Jeju el ene: «Tokɨ rɔta’tɨ adɨ m’el’se. Kin ə re de madɨ ur go batɨ’gɨ’tɨ kɨ takəy el, nan
in bal kɨ dɔ bɔr kɨ row kɨ rangɨ ə, de’ə kin in njeɓogɨ, in baw kaya.
2 Nan de kɨ ur kəy go batɨ’gɨ’tɨ kɨ takəy, in ə njekul batɨ’gɨ.
3 Nje ngəm takəy batɨ’gɨ te takəy ad’a, ə batɨ’gɨ oyi dɔ ndu’ə. Ningə ɓar batɨ’gɨ lə’ne
kare kare kɨ tɔ’de, te se’de taga.
4 Lokɨ te kɨ batɨ’gɨ lə’ne pətɨ taga ningə, ɔtɨ njiyə non’de’tɨ, ə batɨ’gɨ uni go’ə, tadɔ gəri
ndu’ə.

5 Batɨ'gɨ a uni go de kɨ rangɨ el. Re oyi de kɨ rangɨ ə, a anyinan sanyi kɔ kad'a'tɨ, tadɔ
gəri ndu de'gɨ kɨ rangɨ el.»
6 Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya kɨ el'de ta dɔ'tɨ kin el.
7 Ə Jeju təl el'de ɓay ene: «Tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se, m'in takəy batɨ'gɨ.
8 De'gɨ pətɨ kɨ rei rɔ'm'tɨ, in njeɓogɨ'gɨ, kɨ baw kaya'gɨ, adɨ batɨ'gɨ oyi ta lə'de el*.
9 M'in takəy, re de ur kəy kɨ row kɨ rɔ'm'tɨ ə, de'ə a ingə kajɨ. A ur kəy num, a te num,
taa a ingə nyakusɔ'ne num tɔ.
10 Njeɓogɨ re ə, re tadɔ ɓogɨ, re tadɔ tɔl nya, ə re tadɔ tujɨ nya tɔ par. Nan m'in, m're
kadɨ de'gɨ ingəi kajɨ. Ningə kadɨ in kajɨ kɨ to mbar mbar.
11 «M'in nje njekul batɨ'gɨ kɨ majɨ. De kɨ njekul batɨ'gɨ kɨ majɨ, adɨ rɔ'ne tadɔ batɨ'gɨ
lə'ne.
12 Nan de kɨ in njekul batɨ'gɨ tadɔ kingə nar par um in ɓe'de el, lokɨ oo jagum isɨ re kɨ
dɔ batɨ'gɨ'tɨ, inyə batɨ'gɨ ə anyi, adɨ jagum re uwə'de ge, sanan'de ge.
13 Njekul batɨ'gɨ tadɔ kingə'n nar kin anyi, tadɔ nya li'ə in nar par ə isɨ sangɨ, adɨ oo
lo kadɨ ində rɔ'ne kon'tɨ tadɔ lə batɨ'gɨ el.
14 M'in, m'in njekul batɨ'gɨ kɨ majɨ. M'gər batɨ'gɨ lə'm, ə batɨ'gɨ lə'm gəri m'in tɔ.
15 Gəri m'in tokɨ Bai gəri'm ə m'in m'gər'n Bai kin be tɔ. Be ə, m'adɨ rɔ'm tadɔ batɨ'gɨ
lə'm.
16 M'aw kɨ batɨ'gɨ kɨ rangɨ non ɓay kɨ in me kəy'tɨ ne el. Ingɨ kaa, majɨ kadɨ m're se'de
me kəy'tɨ. A oyi ndu'm ə, a təli nyakul'gɨ kɨ kareba ginn nje ngəm batɨ'gɨ'tɨ kɨ kareba.
17 Bai ndigɨ'm, tadɔ m'adɨ rɔ'm kɔ kadɨ to m'təl m'ingə kingə kɨ rangɨ.
18 De kɨ a ində tɔgɨ dɔ'm'tɨ kadɨ m'ilə rɔ'm kɔ goto. In m'inɓe ə m'adɨ kɨ me ndigɨ
lə'm. M'aw kɨ tɔgɨ kadɨ m'adɨ'n num, kadɨ m'taa'n num. In kin ə in ndu kɨ m'ingə kɨ rɔ
Bai'tɨ.»
19 Ta lə Jeju kin təl re kɨ gangɨ nan kɨ rangɨ dann Juwipɨ'gɨ'tɨ ɓay.
20 Ngayn'gɨ dann'de'tɨ eli eyina: «Ndil kɨ majel isɨ me'ə'tɨ, dɔ'a ra dana el, ə ra bann
ə isɨ oyi ta li'ə wa?»
21 Ə nje kɨ nungɨ eli eyina: «De kɨ ndil kɨ majel isɨ me'ə'tɨ elta be el. De kɨ ndil kɨ majel
isɨ me'ə'tɨ asɨ kadɨ a te kum njekumtɔ'gɨ el.»

Juwipɨ'gɨ mbeti koo mbi'de'tɨ tokɨ Jeju in Ngonn Luwə

22 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, Juwipɨ'gɨ isɨ rai nanyi tɔr ndu dɔ Kəy'tɨ lə Luwə Jerujalem'tɨ. In
dɔ kagilo kul'tɨ.
23 Jeju ulə lo aw ge təl ge ginn tabitɨ'tɨ lə *Salomon, natɨ Kəy'tɨ lə Luwə.
24 Juwipɨ'gɨ iləi nan gugɨ gidə, ningə eli'ə eyina: «Kadɨ bann'tɨ ə a el'je ta kɨ kadɨ me'je
osɨ nanga wa? Kin ə re in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət'ə ə, el'je wangɨ adɨ j'oo.»
25 Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta lə'm el. Nya'gɨ kɨ m'njɨ
m'ra'de me tɔ Bai'tɨ kin manyinajɨ dɔ'm'tɨ.
26 Nan ingɨ, mbəti kunme'se kadi m'in. Mbəti tadɔ in dann batɨ'gɨ'tɨ lə'm el.
27 Batɨ'gɨ lə'm oyi ndu'm, m'gər'de, ningə ingɨ uni go'm tɔ.
28 M'adɨ'de kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ, um nanyi kɔ el. Taa de kɨ kadɨ ində tɔgɨ'ne taa'n'de
ji'm'tɨ kaa goto tɔ.
29 Bai kɨ nje kadɨ'm'de aw kɨ tɔgɨ dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ, adɨ de madɨ kɨ asɨ kadɨ ində tɔgɨ
taa'n'de ji Bai'tɨ goto.
30 J'in kɨ Bai j'in kare.»
31 Lo kin'tɨ, Juwipɨ'gɨ təli tiləi'ə kɨ mbal ɓay kadɨ n'təli'ə.
32 Ə Jeju el'de ene: «M'ra nya'gɨ kɨ majɨ majɨ ngayn takum'se'tɨ kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ Bai'tɨ,
nga in kɨ ra ə in gəi kadɨ tiləi m'in kɨ mbal tɔli m'in tadɔ'a wa?»
33 Ə Juwipɨ'gɨ eli'ə eyina: «In tadɔ nya majɨ kɨ ra ə jɨ ge kadɨ jɨ tiləi kɨ mbal jɨ təli el,
nan in tadɔ kelta kɨ mal. Tadɔ in kɨ in de kare par ə el ene n'in Luwə†.»
34 Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'tɨ lə'se inɓe'gɨ eyina: "M'in Burəɓe m'el'se
m'ene in luwə'gɨ".
35 De'gɨ kɨ Luwə el'de ta lə'ne ə Luwə ɓar'de luwə'gɨ kin. Ningə gəri majɨ kadɨ de ra
tɔgɨ bujɨ ta lə Luwə el.
36 M'in, Bai Luwə ində'm ta dangɨ, ulə'm dɔnangɨ'tɨ, ə m'el'n m'ene m'in Ngonn lə
Luwə, ningə ingɨ eli eyina ke m'in nan ə m'el m'ene m'in Ngonn lə Luwə wa ə, m'in
nje kelta kɨ mal dɔ tɔ Luwə'tɨ, kin in tadɔ ri wa?
37 Kin ə re m'ra kulə lə Bai el ningə to uni me'se adi m'in el!

---

* **10:8 10.8** Jeremi 23.1-2; Ejəkel 34.2-3 † **10:33 10.33** Lebitiki 24.16

38 A kin ə re m’nji m’ra kulə lə Bai ningə, re uni me’se adi m’in el kaa, uni me’se adi
kulə’gi ki m’ra’de kakin nden taa. Uni me’se kadi gəri ə oyi toki Bai isi me’m’ti, ə m’in
m’nji me Bai’ti tɔ.»
39 Lo kin’ti, sangi row nja kare ɓay kadi n’uwəi Jeju, nan te mbunə’de’ti aw.
40 Jeju təl aw gidi ba Jurden’ti, lo’ti ki kete Jan ra de’gi batəm’ti. Jeju aw isi low’ə’ti
kin non.
41 De’gi ngayn rei rɔ’a’ti, ningə elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki əti ɓol el, nan
nya’gi pəti ki el ɔji’n dɔ dingəm kin in nya’gi ki rɔta’ti.»
42 Lo kin’ti non be de’gi ngayn uni me’de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy’ti

1 Dingəm kare ki njemonyi in non, tɔ’a nan Lajar. Isi me ɓe’ti ki Betani ki in ngonnɓe
lə Mari in ki ngonnkon’ne Marti.
2 In darɔ Mari inɓe kin ə a ur hu ki əti maji nja Burəɓe’ti num, bɔr nja’a ki bisi dɔ’ne
num. Nga ningə in ngonnkon’a Lajar tɔ ə rɔ’a to’ə.
3 Konnann’a’gi ki joo kin uləi de madi ad’a aw el Jeju ene: «Burəɓe, njendigi lə’i basa
mad’i in monyi.»
4 Loki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a tɔl’ɔ el, nan in monyi ki re
kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi de’gi uləi tɔji dɔ’m’ti m’in Ngonn lə Luwə tɔ.»
5 Jeju ndigi Marti in ki ngonnkon’a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tɔ.
6 Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo’ti ki si’ti kin ba ndɔ joo ɓay.
7 Go’ti, el njendo’gi lə’ne ene: «Adi ji təli j’awi Jude’ti gogi.»
8 Ə Njendo’gi li’ə eli’ə eyina: «Njendo de’gi, ndɔ ngayn el ne ɓay ə Juwipi’gi sangi
kadi n’tiləi’nu ki mbal n’tɔli’nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude’ti ɓay wa?»
9 Jeju ilə’de’ti ene: «Ngann kadi in dɔgi gidə in joo me ndɔ’ti ki kare el wa? Ningə
kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tadɔ oo lo maji el.»
10 A re njiyə kondɔ ə a osi, tadɔ oo lo maji el.»
11 Go ta’ti kin, Jeju ilə ta ki rangi dɔ’ti ene: «Madi’je Lajar to ɓi, ningə m’a m’aw kadi
m’ndəl’ə.»
12 Ə njendo’gi eli’ə eyina: «Burəɓe, re in ɓi ə to ə a ndəl ɓay.»
13 Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo’gi oyi toki in ta lə ɓi ki kare.
14 Ə Jeju el’de ar njay ene: «Lajar oy.
15 Nga ningə ki ɔji dɔ’se, rɔ’m nəl’m ngayn kadi m’goto low’ə’ti, kadi to ingi uni me’se
adi’m’in. Ningə ki ne kin, adi j’awi dɔ’a’ti.»
16 Ə Tomasi ki isi ɓari’ə «Ndungə» el ndəgi njendo’gi ene: «J’in kaa adi j’awi si’ə to
j’oyi si’ə.»

Jeju in nje kadi de’gi təli sii ki dɔ’de taa

17 Loki Jeju re te Betani’ti, oo kadi duwi Lajar ra ndɔ sɔ nga.
18 Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par,
19 adi Juwipi’gi ngayn rei rɔ Marti’ti in ki Mari kadi sɔli me’de ɔji’n dɔ koy lə
ngonnkon’de.
20 Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum’ə, ningə Mari taa isi yan’ne nanga
me kəy’ti.
21 Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəɓe, kin ə re in se’je ne ə re ngonnkon’m
a oy el.
22 Nan ki ne inɓe kin kaa m’gər kadi nya’gi pəti ki dəji Luwə ə a adi.»
23 Ə Jeju el’ə ene: «Ngonnkon’i a ində lo koy’ti.»
24 Ningə Marti il’ə’ti ene: «In ki rɔta’ti, m’gər kadi ndɔ ki njekoy’gi a indəi taa lo koy’ti
dɔboy ndɔ’ti ə, Lajar a ində taa lo koy’ti tɔ*.»
25 Lo kin’ti, Jeju el’ə ene: «M’in nje kadi de’gi indəi taa lo koy’ti, ki nje kadi de’gi sii
ki dɔ’de taa. De ki un me’ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki dɔ’ne taa.
26 Nga ningə, de ki isi ki dɔ’ne taa, ə un me’ne ə, de’ə kin a oy el ratata. M’dəj’i ke un
me’i dɔ ta’ti kin wa?»
27 Ningə Marti il’ə’ti ene: «Oyo, Burəɓe, m’un me’m m’ad’i toki in ə in Kirisiti, De ki
Luwə mbət’ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re dɔnangi’ti.»

Jeju non tadɔ koy lə Lajar

28 Go ta’ti ki Marti el kin ə, ɔti aw ɓar ngonnkon’ne ki dene Mari, el’ə ta nanga yɔgirɔ
be ene: «Njendo de’gi ra non, ə isi dəj’i kadi aw.»

---

* **11:24 11.24** Daniyel 12.2

29 Lokɨ Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangɨ aw kɨ rɔ Jeju'tɨ.
30 Jeju ur me ɓe'tɨ el ɓay, in lo'tɨ inɓe kɨ Martɨ aw ingə'tɨ kete kakin ɓay.
31 Juwipɨ'gɨ kɨ sii me kəy'tɨ kɨ Mari, isɨ sɔli me'ə, lokɨ oyi'ə ində taa kalangɨ, te taga, oyi ene isɨ aw kɨ dɔɓadɨ'tɨ kadɨ non wa, adɨ indəi taa awi go'ə'tɨ.
32 Lokɨ Mari aw te lo'tɨ kɨ Jeju ra'tɨ, ə oo Jeju ə, osɨ nanga nja'a'tɨ, ningə el'ə ene: «Burəɓe, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkon'm a oy el.»
33 Lokɨ Jeju oo kadɨ Mari isɨ non, taa Juwipɨ'gɨ kɨ in go'ə'tɨ kaa isɨ nonyi tɔ ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isɨ nanga el tɔ.
34 Ə dəji'de ene: «Iləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəɓe, re ə oo.»
35 Lo kin'tɨ, Jeju non.
36 Ə Juwipɨ'gɨ eli eyina: «Oyi tɔjɨ kɨ tɔjɨ ndigɨ kɨ ndig'ə kin.»
37 Nan nje kɨ nungɨ eli eyina: «Te kum njekumtɔ, nga ra bann ə asɨ kadɨ ɔgɨ Lajar koy el tɔ wa?»

Jeju adɨ Lajar ində lo koy'tɨ

38 Lo kin'tɨ, me Jeju təl ur mad'a kur kɨ rangɨ ɓay, adɨ ɔtɨ aw kɨ dɔɓadɨ'tɨ. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a.
39 Jeju el'de ene: «Ɔri mbal kin kɔ», nan Martɨ kɨ konnann nje goto el Jeju ene: «Burəɓe, ra ndɔ sɔ nga, adɨ a ətɨ.»
40 Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tɔjɨ lə Luwə.»
41 Lo kin'tɨ, ɔri mbal kɔ, ə Jeju un kum'ne kɨ taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo tokɨ oo dɔ ndu'm.
42 M'gər kadɨ ta'gɨ kɨ m'njɨ m'el'i kin oo dɔ ndu'm dɔrɔ, nan m'elta kin be tadɔ bulə de'gɨ kɨ gugi gidɨ'm kin, kadɨ uni me'de adi m'in tokɨ in in ə uləʼm.»
43 Go ta'tɨ kin ə, Jeju un ndu'ne kɨ taa elta kɨ tɔgɨ'ne ene: «Lajar, te taga!»
44 Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gɨ kɨ nja'a'gɨ in kɨ ra'gɨ kɨ ta ku, taa takum'ə in kɨ dolo kɨ ku tɔ. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyəi'ə adɨ aw.»

De'gɨ dɔi tanan'tɨ kadɨ n'tɔli Jeju
(Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

45 Juwipɨ'gɨ ngayn kɨ rai rɔ Mari'tɨ, ə oyi nya kɨ Jeju ra, uni me'de adi Jeju.
46 Nan nje kɨ nan'gɨ awi ingəi Parisɨ'gɨ, eli'de nya kɨ Jeju ra.
47 Lo kin'tɨ, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ, ɔsi dɔ nje gangɨ ta'gɨ lə Juwipɨ'gɨ nan'tɨ, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadɨ jɨ rai wa? Dingəm kin ra nyakɔjɨ'gɨ ngayn!
48 Kin ə re j'inyəi'ə adɨ ra nya'gɨ lə'ne kin kɨ non'ne'tɨ ə, de'gɨ pətɨ a uni me'de adi'ə, ningə de'gɨ kɨ Rɔm'tɨ a rei kadɨ tuji Kəy lə Luwə, taa a tuji ginn ɓe lə'je tɔ!»
49 Ə Kayipɨ kɨ in kɨ kare dann nje kundɔ Juwipɨ'gɨ'tɨ, kɨ ɓal'a'tɨ non in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'tɨ kɨ isɨ ra nya kin el!
50 In mərita majɨ oyi! In sotɨ ngayn tadɔ lə'se kadɨ ba kal de kare oy tadɔ lə ginn de'gɨ banyi banyi, ə ginn ɓe kɨ ta'a ba ingə tujɨ el.»
51 Nga ningə in ta kɨ Kayipɨ inɓe ə el kɨ dɔ'ne el, nan tokɨ ɓal'a'tɨ non in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, Luwə ində taa ta'a'tɨ adɨ iləmbər'ə kete tokɨ majɨ kadɨ Jeju a oy tadɔ lə ginn ɓe lə Juwipɨ'gɨ.
52 Ningə a oy tadɔ lə ginn ɓe lə Juwipɨ'gɨ par el, nan a oy kadɨ kaw'n ngann'gɨ lə Luwə kɨ sananyinan kɨ lo'gɨ dangɨ dangɨ kin kadɨ təli ginn de'gɨ kɨ kareba.
53 In dɔ ndɔ'a'tɨ non kin, njekundɔ Juwipɨ'gɨ uni ndu'de kadɨ n'tɔli Jeju.
54 In be ə, Jeju ində ngangɨ njiyə taga takum Juwipɨ'gɨ'tɨ. Ɔr rɔ'ne aw ndəkba kadɨ diləlo'tɨ, me ngonn ɓe'tɨ kɨ ɓari'ə Epirayim. Aw sɨ'tɨ non kɨ njendo'gɨ lə'ne.
55 Dɔkagilo ra nanyi lə Juwipɨ'gɨ kɨ ɓari'ə Pakɨ in ndəkba, adɨ de'gɨ ngayn awi Jerujalem'tɨ kete non'tɨ kadɨ to rai nya'gɨ kigo kujɨ'ə'tɨ lə'de in Juwipɨ'gɨ kadɨ ari rɔ'de non Luwə'tɨ.
56 De'gɨ kakin in ginn Kəy'tɨ lə Luwə, ningə isɨ sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'tɨ eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadɨ a re lo ra nanyi'tɨ el wa?»
57 Nya kare ə, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ Parisɨ'gɨ uni ndu kadɨ re de madɨ oo lo kɨ Jeju in'tɨ ə, kadɨ el'de adɨ n'awi n'uwəi'ə.

12

Mari ɓukɨ hu kɨ ətɨ majɨ nja Jeju'tɨ
(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)

1 Ndɔ mehen kete non ra nanyi Pakɨ'tɨ, Jeju aw Betani'tɨ kɨ Lajar sɨ'tɨ. Lajar kɨ ndɔkɨ
ad'a ində taa lo koy'tɨ.
2 Lo kin'tɨ non, rai nyakusɔ kɨ tɔ Jeju. Martɨ ə in nje kadɨ'de nyakusɔ, ningə Lajar in
kɨ kare dann nje kisi ta nyakusɔ kɨ Jeju.
3 Mari un hu kɨ rai kɨ mann kagɨ kɨ ɓari'ə «nar», a rosɨ ngonn ku be, ur nja Jeju'tɨ,
ningə go'tɨ, bɔr nja'a kɨ bisɨ dɔ'ne. In hu «nar» dɔrɔ'a kɨ gat'a in ngayn. Banyi'a taa me
kəy.
4 Lo kin'tɨ, Judasɨ Isikariyotɨ kɨ in kɨ kare dann njendo'gɨ'tɨ lə Jeju, in kɨ a un dɔ Jeju,
el ene:
5 «Tadɔ ri ə in kɨ law hu kin ndogɨ, taa'n nar kɨ lo kulə'tɨ kɨ ndɔ ɓu mutə be kaa in kɨ
ra'n kɨ njendoo'gɨ el wa?»
6 Judasɨ elta kin be tadɔ to ə ta lə njendoo'gɨ to rɔ'a el, nan tadɔ in njeɓogɨ. In ə ɓɔl
nar in ji'ə'tɨ, adɨ isɨ ɓogɨ nar kɨ isɨ ɓuki me'tɨ nden nden.
7 Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndɔkɨ kadɨ m'a m'aw'n
ɓadɨ'tɨ.
8 Njendoo'gɨ a in sese kɨ ndɔ'gɨ, ndɔ'gɨ, nan m'in m'a m'in sese kɨ ndɔ'gɨ, ndɔ'gɨ el.»

De'gɨ dɔi tanan'tɨ kadɨ n'tɔli Lajar tɔ

9 Bulə de'gɨ kɨ Juwipɨ'gɨ ngayn oyi kadɨ Jeju in Betani'tɨ, adɨ rei. Ningə rei tadɔ lə Jeju
par el, nan rei tadɔ koo Lajar tɔ kɨ Jeju ad'a ində taa lo koy'tɨ kakin tɔ.
10 In be ə, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ uni ndu'de kadɨ n'tɔli Lajar tɔ,
11 tadɔ in ta li'ə ə ra adɨ Juwipɨ'gɨ ngayn inyəi'de ə uni me'de adi Jeju.

Jeju ur me ɓe'tɨ kɨ Jerujalem kɨ kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)

12 Lo ti go'tɨ, bulə de'gɨ kɨ ngayn kɨ rei lo ra nanyi'tɨ Jerujalem, oyi kadɨ Jeju isɨ re me
ɓebo'tɨ kin,
13 ə ɔyi baji tann'gɨ, ə tei taga gidɨ ɓebo'tɨ, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'tɨ, uni ndu'de
kɨ taa eli eyina: «Ojana! Njangɨ dɔ in kɨ dɔ Luwə'tɨ! Ningə kadɨ Luwə njangɨ dɔ de kɨ
re me tɔ Burəɓe'tɨ, kadɨ Luwə njangɨ dɔ ngar lə Isirayel'gɨ!»
14 Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isɨ dɔ'a'tɨ tokɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina:
15 «In ɓol el, ɓebo *Siyon!
gon lo oo, ngar lə'i isɨ re,
isɨ dɔ ngonn koro'tɨ*.»
16 Dɔkete ba, njendo'gɨ li'ə gəri me nya'gɨ kɨ isɨ rai nya kin el, nan lokɨ de'gɨ isɨ uləi
tɔjɨ dɔ Jeju'tɨ nga a kadɨ me'de olo dɔ'tɨ tokɨ makitu lə Ɓuwə elta li'ə kadɨ nya kin a ra
nya dɔ'a'tɨ be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya dɔ'a'tɨ kin.
17 De'gɨ ngayn kɨ ndɔkɨ in si'ə nan'tɨ lokɨ ndəl Lajar ad'a te dɔɓadɨ'tɨ, dann njekoy'gɨ'tɨ,
manyinajɨ li'ə.
18 Ningə in najɨ kɨ man lə'de kin ə ra adɨ bulə de'gɨ awi tiləi kum'ə, tadɔ oyi kadɨ ra
nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn kin.
19 Lo kin'tɨ, Parisɨ'gɨ elinan dann'de'tɨ eyina: «Oyi tokɨ taga takum'se'tɨ ne kadɨ asi ra
nya madɨ el; de'gɨ pətɨ ɓuki nan kɨ go'ə'tɨ!»

Girekɨ'gɨ sangi kadɨ n'oyi Jeju

20 Girekɨ'gɨ madɨ in dann de'gɨ'tɨ kɨ rei Jerujalem lo ra nanyi'tɨ kadɨ ɔsi məkəsɨ'de
nanga non Luwə'tɨ.
21 Girekɨ'gɨ kakin rei ndəkba rɔ Pilipɨ'tɨ kɨ in de kɨ ngonn ɓe'tɨ kɨ Betisayda kɨ Galile'tɨ,
dəji'ə eyina: «Jɨ ndigɨ kadɨ j'oo Jeju.»
22 Ə Pilipɨ aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'tɨ joo pətɨ ai eli Jeju.
23 Jeju ilə'de'tɨ ene: «Kɨ ne kin ə, ndɔ asɨ kadɨ Luwə tɔjɨ tɔgɨ'm m'in Ngonn de kɨ taga
nga.
24 Ningə rɔta, rɔta, adɨ m'el'se, kandɨ koo kɨ kare kɨ osɨ nanga kin re oy el ə, a to kɨ
kar'ne ba par, a re oy tɔ ə, a te kɨ kandɨ ko'gɨ kɨ rangɨ ngayn.
25 De kɨ ndigɨ koo majɨ rɔ'ne, a il'ə kɔ, nan de kɨ inyə ta koo majɨ rɔ'ne dɔnangɨ'tɨ ne,
a ngəm rɔ'ne tadɔ kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
26 Kin ə re de madɨ ge ra kuləɓər lə'm ə, majɨ kadɨ un go'm, nga ningə njekuləɓər
lə'm kin a in sə'm lo'tɨ kɨ m'a m'in'tɨ. De kɨ nje ra kuləɓər lə'm, Bai Luwə a ɔsigonn'o.»

Jeju elta kɨ dɔ koy'ne'tɨ

---

* **12:15 12.15** Jaka 9.9

27 Jeju el ene: «Kɨ ne kin, ndil’m isɨ nanga el, eke ta ri ə kadɨ m’el wa? Kadɨ m’el
m’ene: “Bai, ajɨ’m ta dɔ kadɨ’tɨ kɨ ngan kɨ a re dɔ’m’tɨ kin wa?” Nga in tadɔ dɔ kadɨ inɓe
kin ə m’re’n bitɨ m’te’n ne kin.
28 Bai, tɔjɨ adɨ de’gɨ gəri tɔɓar lə’i.» Ningə ndu de ɓar in kɨ dɔran’tɨ ene: «M’adɨ de’gɨ
gəri tɔɓar lə’m nga, nan m’a m’adɨ de gəri ɓay.»
29 Bulə de’gɨ kɨ rai low’ə’tɨ non ə oyi ndu ta kin kɨ mbi’de eli eyina: «In ndi ə ndangɨ
nya.» Ningə nje kɨ nungɨ eli eyina: «Malayka kare ə el’ə ta.»
30 Ə Jeju el’de ene: «Ndu ta kɨ oyi kin te tadɔ lə’m m’in el, nan te tadɔ lə’se ingɨ.
31 Kɨ ne kin, in dɔkagilo kɨ kadɨ Luwə a gangɨ’n ta dɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne nga, in
dɔkagilo kɨ kadɨ Luwə a uwə’n ngar kɨ isɨ ində tɔgɨ’ne dɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, il’ə
gidɨ lo’tɨ kɔ nga.
32 Nga ningə m’in, ndɔ kɨ de’gɨ a uni m’in taa ngərəngɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ kin ə, m’a m’ndɔr
de’gɨ pətɨ kɨ rɔ’m’tɨ.»
33 Me ta’gɨ’tɨ kin, Jeju tɔjɨ kadɨ gəri ke gorow kɨ bann ə a oy wa?
34 Ə bulə de’gɨ eli’ə eyina: «J’ingəi me makitu ndukun’gɨ’tɨ lə’je tokɨ Kirisitɨ kɨ in de
kɨ Luwə mbət’ə, a isɨ bitɨ kɨ non’tɨ um a oy el[†], nga ra bann be ə in el ene: “Majɨ kadɨ a
ɓəri Ngonn de taa dɔ kagidəsɨ’tɨ wa?” Ə Ngonn de’ə inɓe kin in nan dana wa?»
35 Ningə Jeju el’de ene: «Kunjɨ in dann’se’tɨ ne dɔkagilo nden ɓay. Ningə kadɨ njiyəi
kɨ non’se’tɨ lokɨ kunjɨ isɨ unjɨ dɔ’se’tɨ kin, kadɨ to lo kɨ diw ingə’se dɔ row’tɨ el. Tadɔ de
kɨ njiyə me lo kɨ diw’tɨ, gər lokɨ isɨ awɨ’tɨ el.
36 Dɔkagilo kɨ kunjɨ in sese kin ə, uni me’se adi kunjɨ, kadɨ to təli de’gɨ kɨ me kunjɨ’tɨ.»
Lokɨ Jeju el’de ta be ningə, ɔtɨ aw iyə rɔ’ne sanyi takum de’tɨ.

Juwipɨ’gɨ mbeti kunme’de kadɨ Jeju

37 Jeju ra nyakɔjɨ’gɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol takum Juwipɨ’gɨ’tɨ kaa, uni me’de adi’ə el.
38 In kin tɔlta ta kɨ njekeltakita Luwə’tɨ Ejay el ene:
«Burəɓe, nan un me’ne dɔ ta’gɨ’tɨ kɨ osɨ mbi’de’tɨ kin wa?
In nan’gɨ ə Burəɓe tɔjɨ’de tɔgɨ’ne wa[‡]?»
39 Ningə darɔ Ejay inɓe təl ra non ɔr ginn nya kɨ asi kadɨ uni me’de el ene:
40 «Luwə tɔ kum’de,
Kadɨ to oyi lo el,
Adɨ me’de ngan ngororo,
Kadɨ to gəri nya madɨ kare el,
Kadɨ to təli kum’de rɔ Luwə’tɨ el,
Nan to Luwə ajɨ’de[§].»
41 Ejay elta kin be tadɔ kunjɨ Jeju kɨ oo kete nu ə el’n ta dɔ’a’tɨ.
42 Nya kare, dann njekundɔ Juwipɨ’gɨ’tɨ inɓe kin, ngayn’gɨ uni me’de adi Jeju, nan
mbeti keli kɨ taga tadɔ lə Parisɨ’gɨ kɨ kadɨ a tuwəi’de kɔ ginn kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ[*].
43 Oyi majɨ ngayn kadɨ de’gɨ yo ə piti’de utə kadɨ Luwə ta’a piti’de.

Ta kɨ ta Jeju’tɨ ə a gangɨ’n ta

44 Jeju un ndu’ne kɨ taa ene: «De kɨ un me’ne ə, in m’in ə un me’ne adɨ’m el, nan in
njekulə’m ə un me’ne ad’a,
45 ningə de kɨ oo’m ə, oo njekulə’m tɔ.
46 M’in, m’in kunjɨ, ə m’re dɔnangɨ’tɨ ne kadɨ de kɨ un me’ne adɨ’m ə, de’ə njiyə me
lo kɨ diw’tɨ el.
47 Kin ə re ta lə’m osɨ mbi de’tɨ, ə de’ə ra’n kulə el ə, in m’in ə m’gangɨ ta dɔ’a’tɨ el,
tadɔ m’re dɔnangɨ’tɨ ne kadɨ m’ajɨ de’gɨ um kadɨ m’gangɨ ta dɔ de’tɨ el.
48 De kɨ mbətɨ’m num, taa ta lə’m el num ə, aw kɨ njegangita dɔ’ne’tɨ nga. Ningə in
nya’gɨ kɨ m’ndo de’gɨ inɓe kin ə, a gangɨ ta dɔ’a’tɨ dɔboy ndɔ’tɨ.
49 Tokɨ rɔta’tɨ, m’elta kɨ dɔ rɔ’m el, nan in Bai kɨ njekulə’m ə adɨ’m ndu’gɨ kɨ kadɨ m’el
num, m’ndo num.
50 Nga ningə, m’gər kadɨ mbərkikində kɨ Luwə adɨ kin ə, in nje re kɨ kajɨ kɨ bitɨ kɨ
non’tɨ. Ta’gɨ kɨ m’el, m’el’de tokɨ Bai el’m.»

13

Jeju togɨ nja njendo’gɨ lə’ne

1 Kete non ra nanyi Pakɨ’tɨ, Jeju gər kadɨ ndɔ re nga kadɨ to inyə dɔnangɨ ə aw rɔ
Baw’ne’tɨ. Jeju kɨ ndigɨ nje yan’ne’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ mayinu, ndigɨ’de bitɨ kadɨ tɔlta’a.

---

† **12:34 12.34** Pa’gɨ 110; Ejay 9.6; Daniyel 7.14 ‡ **12:38 12.38** Ejay 53.1 § **12:40 12.40** Eja 6.9-10 * **12:42 12.42** 9.22

2 Jeju in kɨ njendoʼgɨləʼne ta nyakusɔ lo səlʼɔ. Ningə dɔkagiloʼəʼtɨ kin, Su ində mərta
kulə Jeju ji njebanʼgɨʼtɨ me Judasɨʼtɨ kɨ ngonn lə Simon Isikariyotɨ nga.
3 Jeju inɓe kɨ dɔʼne gər kadɨ Bawʼne Luwə ulə nyaʼgɨ pətɨ jiʼneʼtɨ, ningə gər tokɨ nʼin
rɔʼaʼtɨ ə nʼre, adɨ nʼra nʼtəl nʼaw rɔʼaʼtɨ gogɨ.
4 Jeju ində taa ta nya kusɔʼtɨ, ɔr kuləʼne kɨ ulə dɔ madʼaʼtɨ, ə un ta ku dɔɔʼn ɓədɨʼne.
5 Goʼtɨ, mbəl mann me nyaʼtɨ, ə ilə rɔʼne togɨ nja njendoʼgɨləʼne, ə bɔr njaʼde kɨ ta ku
kɨ kete dɔɔʼn ɓədɨʼne kakin.
6 Lokɨ Jeju re te dɔ Simon Piyərʼtɨ ə, Simon Piyər elʼə ene: «Burəɓe, in ə kadɨ togɨ
njaʼm wa?»
7 Ə Jeju elʼə ene: «Nya kɨ mʼnjɨ mʼra kin, tananʼtɨ ne in gər el, nan a gər meʼə ɓay.»
8 Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagɨ, in a togɨ njaʼm el.» Ə Jeju elʼə ene: «Kin ə re mʼtogɨ
njay el ə, nya madɨ kɨ oreʼje nanʼtɨ səʼi goto.»
9 Ningə Piyər el ene: «Burəɓe, re in be ə, togɨ njaʼm par el, nan kadɨ togɨ jiʼmʼgɨ kɨ
dɔʼmʼgɨ tɔ.»
10 Ə Jeju elʼə ene: «De kɨ ndogɨ mann, aw ndoo togɨ njaʼne par, um rɔʼaʼgɨ pətɨ el, tadɔ
ndəgɨ rɔʼaʼgɨ ar njay. Nga ningə ingɨ, rɔʼse ar njay, nan in deʼgɨ pətɨ ə rɔʼde ar, el ɓay
tɔ.»
11 Lo kinʼtɨ, Jeju gər de kɨ njekuləʼne ji njebanʼgɨʼtɨ, ə elʼn ene: «In ingɨ pətɨ ə rɔʼse ar
njay el.»
12 Lokɨ Jeju togɨ njaʼde ginnʼə gangɨ ningə, un kuləʼne ulə rɔʼneʼtɨ, ə təl aw isɨ ta
nyakusɔʼtɨ gogɨ, ə elʼde ene: «In gəri me nya kɨ mʼra sese kin wa?
13 Sii ɓari mʼin Njendo deʼgɨ, Burəɓe ge, ningə in gorowʼəʼtɨ, tadɔ in mʼinɓe.
14 Nga ningə re mʼin kɨ mʼin Njendo deʼgɨ, mʼin Burəɓe geʼə mʼtogɨ njaʼse ningə, ingɨ
kaa majɨ kadɨ togi nja nan kɨ yo ge kɨ ne ge tɔ.
15 In nya ə mʼɔjɨʼse, kadɨ ingɨ kaa ndaji, rai tokɨ mʼra sese kin be tɔ.
16 Tokɨ rɔtaʼtɨ, adɨ mʼelʼse, ɓər utə ɓeʼne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el tɔ.
17 Tokɨ in gəri nga kin ə, rai kulʼə ə, rɔʼse a nəlʼse ngayn.
18 In ingɨ pətɨ ə mʼnjɨ mʼeltaləʼse el; mʼgər deʼgɨ kɨ mʼmbətɨʼde. Nga ningə, majɨ kadɨ
ta kɨ makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: "De kɨ isɨ sɔ səʼm nya, tur gajɨʼne
ɔsɨʼm*."
19 Mʼelʼse ta kin ngɔsine, kadɨ to ndɔkɨ nyaʼa a ra nya ə, gəri tokɨ mʼin "Mʼin Nje kisɨ
non."
20 Tokɨ rɔtaʼtɨ, adɨ mʼelʼse, de kɨ uwə de kɨ mʼa mʼulə kɨ rɔʼneʼtɨ, in mʼinɓe ə uwəʼm
kɨ rɔʼneʼtɨ, ə de kɨ uwəʼm kɨ rɔʼneʼtɨ, uwə njekuləʼm kɨ rɔʼneʼtɨ tɔ.»

Jeju el tokɨ Judasɨ a un dɔʼne
(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

21 Go taʼgɨʼtɨ kin, ndil Jeju isɨ nanga el, adɨ ta te taʼaʼtɨ kɨ taga ene: «Tokɨ rɔtaʼtɨ, adɨ
mʼelʼse, de kare dannʼseʼtɨ ne a uləʼm ji deʼgɨʼtɨ.»
22 Lo kinʼtɨ, njendoʼgɨ liʼə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isɨ elta liʼə wa.
23 Kɨ kare dann njendoʼgɨʼtɨ, kɨ in de kɨ Jeju ndigʼə, isɨ kadɨ Jejuʼtɨ ndəkba.
24 Ə Simon Piyər ra nyakɔjɨ elʼnʼə kadɨ dəjɨ Jeju ke isɨ elta lə nan dana inɓe.
25 Njendo kakin ɔy kɨ dɔ Jejuʼtɨ see, ningə dəjʼə ene: «Burəɓe, deʼə in nan wa?»
26 Ə Jeju iləʼtɨ ene: «In de kɨ mʼa mʼadʼa mapa kɨ mʼgangɨ, mʼulə me tanyiʼtɨ kin.»
Ningə Jeju gangɨ mapa ulə me tanyiʼtɨ, adɨ Judasɨ ngonn lə Simon Isikariyotɨ.
27 Lokɨ Judasɨ taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur meʼəʼtɨ. Ə Jeju elʼə ene: «Nya kɨ to
meʼiʼtɨ kadɨ ra kakin, ra kalangɨ!»
28 Dann deʼgɨʼtɨ kɨ si siʼə ta nyakusɔʼtɨ kin, de kɨ kadɨ gər ke tadɔ ri ə elʼə ta kin be wa
goto.
29 Tokɨ Judasɨ inʼn nje kotɨ ɓɔl nar kakin, ngaynʼgɨ oyi tokɨ Jeju dəjʼə kadɨ aw ndogɨ
nya kɨ kadɨ nʼrai nanyi Pakɨ, eke kadɨ aw adɨ nya madɨ njendooʼgɨ wa be.
30 Judasɨ taa mapa kɨ Jeju adʼa kakin taa par ə te taga. Dɔ kadʼaʼtɨ kin, lo ndul nga.
31 Lokɨ Judasɨ te ə, Jeju el ene: «Kɨ ngɔsine kin, deʼgɨ uləi tɔjɨ dɔʼmʼtɨ mʼin Ngonn de,
ningə mʼin Ngonn de mʼa mʼadɨ deʼgɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ tɔ.
32 Kin ə re mʼa mʼadɨ deʼgɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ ə, Luwə inɓe kɨ dɔʼne a adɨ deʼgɨ uləi
tɔjɨ dɔʼmʼtɨ mʼin Ngonn de tɔ. Nga ningə in nya kɨ a ra nya ngɔsine.
33 Ngannʼmʼgɨ, mʼin sese ne, nanʼtɨ dɔkagilo kɨ nden be par. A sangi mʼin, ningə tokɨ
mʼelʼn Juwipɨʼgɨ, mʼelʼse ɓone tɔ tokɨ: "Lo kɨ mʼa mʼawʼtɨ, a asi kadɨ awiʼtɨ el."
34 Mʼadɨʼse mbərkikində kɨ sigɨ kɨ in ta kadɨ in ndiginan dannʼseʼtɨ kɨ yo ge kɨ ne ge.
Majɨ kadɨ in ndiginan dannʼseʼtɨ kɨ yo ge kɨ ne ge tokɨ mʼin mʼndigɨʼnʼse kin be tɔ.

---

* **13:18 13.18** Pa 41.10

35 Kin ə re in ndiginan dann’se’tɨ kɨ yo ge kɨ ne ge ə, de’gɨ pətɨ a gəri tokɨ in njendo’gɨ lə’m.»

Jeju el tokɨ Piyər a manjɨ ta gər’ne
(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

36 Simon Piyər dəjɨ Jeju ene: «Burəɓe, a aw ra wa?» Ə Jeju el’ə ene: «Lo kɨ m’a m’aw’tɨ, a asɨ kadɨ un go’m kɨ ngɔsine’tɨ kin el, nan a un go’m ɓay.»
37 Ningə Piyər ilə Jeju’tɨ ene: «Burəɓe, tadɔ ri ə m’a m’asɨ kadɨ m’un go’i kɨ ngɔsine’tɨ kin el wa? M’njɨ dɔ nja’m’tɨ kadɨ m’adɨ rɔ’m kɔ tadɔ lə’i!»
38 Lo kin’tɨ, Jeju ilə Piyər’tɨ ene: «Adɨ in isɨ dɔ nja’i’tɨ kadɨ adɨ rɔ’i kɔ tadɔ lə’m inɓe ta? Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’i, kunə kunjə non el ɓay ə, a manjɨ ta nja mutə ene in gəri’m el.»

14

Jeju in row kɨ kaw kɨ rɔ Luwə’tɨ

1 Jeju el njendo’gɨ lə’ne ene: «Majɨ kadɨ me’se ɓol el, uni me’se adi’m’in tɔ.
2 Me ɓe’tɨ lə Bai, kəy’gɨ in ngayn non. Kin ə re in nya kɨ rɔta’tɨ el ə, re m’a m’el’se, tadɔ m’njɨ m’aw kadɨ m’ra go lo tadɔ lə’se.
3 Lokɨ m’aw, ə m’ra go lo ginn’ə gangɨ ningə, m’a m’təl to m’re kadɨ m’ɔy’se, m’aw sese rɔ’m’tɨ, kadɨ to lo kɨ m’in’tɨ, ingɨ kaa in’tɨ tɔ.
4 In, gəri row kɨ kaw lo’tɨ kɨ m’njɨ m’aw’tɨ.»
5 Lo kin’tɨ, Tomasɨ el Jeju ene: «Burəɓe, jɨ gər lo kɨ isɨ awɨ’tɨ el tɔ, ə ra bann be ə j’a jɨ gər row kɨ kaw’tɨ wa?»
6 Ə Jeju el’ə ene: «M’in row, m’in rɔta, m’in kisikidɔtaa. Row kɨ rangɨ kɨ kadɨ de asɨ kaw’n rɔ Bai Luwə’tɨ goto.
7 Re in gəri m’in ə, a in gəri Bai tɔ. Nga ningə, tokɨ jɨ ra’n ne inɓe kin, in gəri’ə num, oyi’ə num tɔ.»
8 Ningə Pilipɨ el Jeju ene: «Burəɓe, tɔjɨ’je Baw’je Luwə adɨ j’oo’ə par ə, inɓe kin asɨ’je nakɨ.»
9 Ə Jeju el’ə ene: «Pilipɨ, in mayinu ba ə m’in sese ne kin kaa in gəri’m’in el ɓay wa? De kɨ oo’m ə, oo Bai Luwə tɔ. Nga ra bann be ə el ene: “Tɔjɨ’je Baw’je Luwə adɨ j’oo’ə wa?”
10 Oo to ta kɨ rɔta’tɨ el kadɨ m’in m’njɨ me Bai’tɨ, ə Bai isɨ me’m’tɨ wa? Ta’gɨ kɨ m’njɨ m’el’se kin, in m’inɓe kɨ dɔ rɔ’m ə m’njɨ m’el el; in Bai kɨ isɨ me’m’tɨ ə isɨ ra kulə’gɨ lə’ne.
11 Uni me’se adi’m’in tokɨ m’in m’njɨ me Bai’tɨ, ə Bai isɨ me’m’tɨ tɔ kin. A re uni me’se adi’m’in dɔ ta’gɨ’tɨ kɨ m’njɨ m’el el ə, kulə ra’gɨ lə Luwə kɨ oyi kɨ kum’se kin yo ə, uni me’se nden.
12 Tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, de kɨ un me’ne ə, in kaa a ra nya’gɨ kɨ m’njɨ m’ra’de kin tɔ. A ra nya’gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn ɓay, tadɔ m’in m’njɨ m’aw rɔ Bai’tɨ.
13 Nga ningə, nya’gɨ pətɨ kɨ dəji me tɔ’m’tɨ ə, m’a m’ra m’adɨ’se, kadɨ m’in Ngonn, m’ra m’adɨ de’gɨ uləi tɔjɨ dɔ Bai Luwə’tɨ.
14 Kin ə re dəji nya madɨ me tɔ’m’tɨ ə, m’a m’ra m’adɨ’se.»

Jeju un ndu’ne kadɨ n’a n’ulə kɨ Ndil Luwə

15 Jeju ilə ta kɨ rangɨ dɔ’tɨ ɓay ene: «Kin ə re in ndigɨ m’in ə, a təli rɔ’se go mbərkikində’gɨ’tɨ lə’m ə uwəi njarara.
16 Ningə m’in, m’a m’dəjɨ Bai Luwə kadɨ ulə kɨ Njera sese kɨ rangɨ, kɨ a isɨ sese bitɨ kɨ non’tɨ.
17 In ə in Ndil kɨ njera nya kɨ rɔta’tɨ, kɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne asi kadɨ taai’ə me de’tɨ el, tadɔ oyi’ə el, taa gəri’ə el tɔ, nan ingɨ, in gəri’ə, tadɔ isɨ kadɨ’se’tɨ ne, taa a isɨ me’se’tɨ tɔ.
18 M’a m’inyə’se kɨ kar’se to ngann hal’gɨ be el, nan m’a m’təl kadɨ m’re rɔ’se’tɨ.
19 Nanyi ngayn el kadɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne a oyi m’in el ratata, nan ingɨ, a oyi m’in, tadɔ m’njɨ kɨ dɔ’m taa, taa ingɨ kaa a sii kɨ dɔ’se taa tɔ.
20 Ndɔ’a’tɨ kin ə, a oyi kadɨ m’in me Bai’tɨ, ningə ingɨ, in me’m’tɨ, ə m’in, m’in me’se’tɨ tɔ.
21 De kɨ njendigɨ’m, in de kɨ ngəm go mbərkikində’gɨ lə’m majɨ num, təl rɔ’ne go’tɨ num. Bai a ndigɨ de kɨ njendigɨ’m, ningə m’in kaa m’a m’ndig’ə tɔ, taa m’a m’tɔj’ɔ rɔ’m kɨ taga kadɨ gəri’m tɔ.»

22 Judɨ (kɨ Judasɨ Isikariyotɨ el) el Jeju ene: «Burəɓe, ra bann be j’in par ə a tɔjɨ’je rɔ’i
kɨ taga kadɨ jɨ gəri, um a tɔjɨ rɔ’i kɨ taga kadɨ ndəgɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kin gəri nu el
wa?»
23 Jeju il’ə’tɨ ene: «De kɨ ndigɨ’m ə, a ngəm go ta’gɨ lə’m. Bai a ndig’ə, ningə j’in kɨ
Bai Luwə joo pətɨ j’a jɨ re rɔ’a’tɨ, j’a j’ində ɓe nan’tɨ sɨ’ə.
24 De kɨ ndigɨ’m el, təl rɔ’ne go ta’gɨ’tɨ lə’m el. Ta’gɨ kɨ isɨ te ta’m’tɨ ə isɨ oyi kin, in
ta’gɨ kɨ m’inɓe m’el kɨ dɔ’m el, nan in ta’gɨ kɨ in rɔ Bai’tɨ kɨ njekulə’m.
25 M’el’se ta’gɨ kin dɔkagilo kɨ m’in sese nan’tɨ ne ɓay kin.
26 Njera sese, Ndɨl Luwə kɨ Bai a ulə’n adɨ’se me tɔ’m’tɨ kin, a ndo’se nya’gɨ pətɨ, taa
a olo me’se dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ kɨ m’el’se tɔ.
27 M’inyə lapiya m’adɨ’se, m’adɨ’se lapiya lə’m. Ningə m’in m’adɨ’se tokɨ de’gɨ kɨ
dɔnangɨ’tɨ ne adɨ’se el. Adɨ me’se osɨ nanga, in ɓoli el.
28 Oyi te ta’m’tɨ m’el m’ene: “M’a m’aw, ə m’a m’təl m’re rɔ’se’tɨ”. Ningə kin ə re in
ndigɨ m’in ə, a rai rɔnel dɔ kaw’tɨ kɨ m’njɨ m’aw rɔ Bai’tɨ, tadɔ in, in kibo utə’m.
29 M’el’se ta kin ngɔsine, kete taa kadɨ nya’gɨ rai nya, kadɨ to lokɨ a rai nya ə, uni me’se
adɨ’ə.
30 M’a m’ingə kagilo kadɨ m’el’se ta kɨ ne’tɨ kin el nga, tadɔ, ngar kɨ isɨ ində tɔgɨ’ne dɔ
de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, re. Ningə in aw kɨ tɔgɨ madɨ dɔ’m’tɨ el,
31 nan a ingə tarow kadɨ ra adɨ de’gɨ gəri tokɨ m’ndigɨ Bai, ə m’ra nya’gɨ tokɨ Bai dəjɨ’m
kadɨ m’ra. Indəi taa lo kin’tɨ adɨ j’awɨ.»

15

Jeju in kagɨ nju kɨ rɔta’tɨ

1 Jeju el ene: «M’in, m’in kagɨ nju kɨ rɔta’tɨ, ningə Bai in nje ra kulə me ndɔɔ nju’tɨ tɔ.
2 Baji nju kɨ in rɔ’m’tɨ, ə andɨ el ə, Bai a tugə kɔ, nan in kɨ andɨ majɨ ə, a tugə ngann
baji’ə’gɨ kɨ majel kɔ kadɨ andɨ kɨ kete dɔ mad’a’tɨ.
3 Ningə in nyando kɨ m’ndo’se, ra adɨ in de’gɨ kɨ ari njay nga.
4 Ə re uwəi rɔ’se rɔ’m’tɨ ngan ə, m’in m’a m’uwə’se rɔ’m’tɨ ngan tɔ. Nga ningə, to kɨ
kaa kɨ baji kagɨ a asɨ kadɨ andɨ kɨ kanjɨ kagɨ el kakin ə, ingɨ kaa a asi kadɨ rai nya madɨ
kɨ kanjɨ kadɨ uwəi rɔ’se rɔ’m’tɨ, el tɔ.
5 M’in kagɨ nju, ə in baji’m’gɨ tɔ. De kɨ uwə rɔ’ne rɔ’m’tɨ ngan, ə m’in m’uwə rɔ’m’tɨ
tɔ ə, a ra nya’gɨ kɨ majɨ majɨ ngayn, tadɔ a asi kadɨ rai nya madɨ kɨ majɨ kɨ dɔrɔ’se el.
6 De kɨ uwə rɔ’ne ngan rɔ’m’tɨ el, a iləi’ə kɔ gidɨ lo’tɨ to baji kagɨ be. Baji kagɨ’gɨ kɨ
tuti, a kəri’de kadɨ ɓuki’de por’o kadɨ onyi por kɔ.
7 Kin ə re uwəi rɔ’se rɔ’m’tɨ ngan, ə ta lə’m isɨ me’se tɔ ə, dəji nya kɨ in ndigɨ ə a
ingəi.
8 Nya kɨ a rai kadɨ de’gɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ kɨ taga, in ta kadɨ rai kulə’gɨ kɨ majɨ, majɨ,
kɨ dɔnan’tɨ, dɔnan’tɨ num, kadɨ tɔji tokɨ in njendo’gɨ lə’m kɨ rɔta’tɨ num tɔ.
9 Tokɨ Bai ndigɨ’m nga, m’in m’ndigɨ’se nga be tɔ. Nga ningə, majɨ kadɨ rai dɔ nja’se’tɨ,
me ndigɨ’tɨ kɨ m’ndigɨ’se.
10 Kin ə re təli rɔ’se go mbərkikində’gɨ’tɨ lə’m ə, a rai dɔ nja’se’tɨ, me ndigɨ’tɨ kɨ
m’ndigɨ’se, tokɨ m’təl’n rɔ’m go mbərkikində’gɨ’tɨ lə Bai Luwə, ə m’ra’n dɔ nja’m’tɨ, me
ndigɨ’tɨ kɨ in ndigɨ’m kin be tɔ.
11 «M’el’se ta’gɨ kin be kadɨ rɔnel kɨ me’m’tɨ in rɔnel lə’se tɔ, ningə kadɨ rɔnel lə’se
in rɔnel kɨ asɨ nan rerere.
12 Mbərkikində lə’m ə to kin: In ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge dann’se’tɨ, tokɨ m’ndigɨ’n’se
kin be tɔ.
13 Kin ə re de un rɔ’ne ilə kɔ tadɔ lə madɨ’ne’gɨ ə, nya madɨ kɨ rangɨ kɨ kadɨ a ra, tɔjɨ’n
ndiginan kɨ utə in kin goto nga.
14 Kin ə re rai nya kɨ m’dəjɨ’se kadɨ rai ə, in madɨ’m’gɨ.
15 M’ɓar’se njekuləɓər’gɨ el ratata, tadɔ njekuləɓər gər nya kɨ ɓe’ə isɨ ra el. Nga ningə
m’in, m’ɓar’se madɨ’m’gɨ, tadɔ m’adɨ ingɨ gəri nya’gɨ pətɨ kɨ m’ingə rɔ Bai Luwə’tɨ.
16 In ingɨ ə mbəti m’in el, nan in m’in ə m’mbətɨ’se. Ningə, m’adɨ’se kulə kadɨ rai, rai
kulə’gɨ kɨ majɨ majɨ, kɨ a to ratata. Ningə lo kin’tɨ, Bai a adɨ’se nya’gɨ pətɨ kɨ dəjɨ’ə me
tɔ’m’tɨ.
17 Nya kare kɨ m’dəjɨ’se, in ta kadɨ in ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge dann’se’tɨ.»

De’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, me’de majel kɨ Jeju in kɨ njendo’gɨ lə’ne

18 Jeju el ɓay ene: «Kin ə re de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ɔsi’se ta ə, kadɨ in gəri tokɨ in m’in
ə ɔsi m’in ta kete non’se’tɨ.

19 Nga ningə, kin re in uwəi kɨ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ə, re de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne a
ndigɨ'se; nan kɨ ne kin, in uwəi se'de el, tadɔ m'mbətɨ'se, m'te sese kɔ dann'de'tɨ. Ningə
in tadɔ kin ə, ɔsi'se ta.
20 Ə adi me'se olo dɔ ta'tɨ kɨ m'el'se kete m'ene: "Bər utə ɓe'ne el" kin. Kin ə re adi
m'in kon ə, a adi'se kon tɔ, a re təli rɔ'de go ta'tɨ lə'm ə, a təli rɔ'de go ta'tɨ lə'se tɔ.
21 Kɨ ne kin, a adɨ'se kon tadɔ lə'm, tadɔ gəri de kɨ njekulə'm el.
22 Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gɨ lə'de dɔ'de'tɨ el; nan kɨ ne
kin, lo kadɨ a eli eyina: "Gər ə jɨ gər el," kadɨ de inyə'n go majel'gɨ lə'de kɔ goto.
23 De kɨ me'ə majel sə'm ə, me'ə majel kɨ Bai Luwə tɔ.
24 Kin ə re m'ra kulə madɨ kɨ de madɨ kɨ rangɨ ra nja kare el, dann'de'tɨ el ə, re de a
tudə majel'gɨ lə'de dɔ'de'tɨ el; nan kɨ ne kin, oyi kulə ra'm'gɨ kɨ kum'de. Be kaa, me'de
majel sə'm num, majel kɨ Bai num.
25 Ningə, in nya kɨ ra nya be kadɨ ta kɨ ndangi me makitu Ndukun'tɨ lə Luwə ene:
"Me'de majel sə'm kare be par*",
kin ra nya.
26 «Njera sese kɨ m'a m'ulə si'ə kɨ tɔ Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil kɨ nje kel
nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ dɔ Luwə'tɨ, kɨ a in rɔ Luwə'tɨ. In ə a mannajɨ dɔ'm'tɨ.
27 Nga ningə, ingɨ kaa a manyinajɨ lə'm tɔ, tadɔ in sə'm nan'tɨ lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ
nu.»

16

1 «M'el'se ta'gɨ kin kete be pətɨ kadɨ to inyəi ta kunme lə'se el.
2 De'gɨ a tuwəi'se kɔ ginn kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. Ningə ndɔ'gɨ a rei inɓe ɓay kɨ
kadɨ nje kɨ a tɔli'se, a eli me'de'tɨ eyina in kulə lə Luwə ə nyɨ n'isi n'rai.
3 A rai be, tadɔ gəri Bai el num, gəri m'in el num.
4 Nga ningə, m'el'se ta'gɨ kin be kete, kadɨ to ndɔ kɨ nya'gɨ a rai nya ə, me'se olo dɔ'tɨ
tokɨ ndɔkɨ m'el'se. M'el'se ta'gɨ kin lo kulə ngirə'tɨ nu el, tadɔ m'in sese nan'tɨ ne.

Kuləra Ndil Luwə

5 «Kɨ ngɔsine kin, m'njɨ m'aw kɨ rɔ nje kulə'm'tɨ, nan de kare dann'se'tɨ kɨ kadɨ dəjɨ'm
ene: "Sɨ aw ra wa kaa," goto.
6 Me'se ur mad'a tadɔ ta'gɨ kɨ m'el'se.
7 Nga ningə, in ta kɨ rɔta'tɨ ə m'el'se: majɨ ngayn tadɔ lə'se kadɨ m'aw, tadɔ re m'aw el
ə, de kɨ Njera sese kɨ majɨ kadɨ a re kin, a re el. A re m'aw tɔ ə, m'a m'ulə si'ə m'adɨ'se.
8 Ə lokɨ a re ə, a ra kadɨ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne gəri tokɨ ndəmi ɔjidɔ nyara kɨ majel, kɨ
nyara kɨ dana, kɨ takigangɨ.
9 Kadɨ gəri tokɨ ndəmi ɔjidɔ majel kɨ ra, tadɔ mbeti kun me'de kadɨ'm.
10 Kadɨ gəri tokɨ ndəmi ɔjidɔ nyara kɨ dana tadɔ m'njɨ m'aw rɔ Bai'tɨ, ningə ingɨ a oyi
m'in gogɨ el ratata.
11 Kadɨ gəri tokɨ ndəmi ɔjidɔ takigangɨ, tadɔ gangi ta dɔ ngar'tɨ kɨ isɨ ində tɔgɨ'ne dɔ
de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne nga.
12 «M'aw kɨ ta'gɨ ngayn ɓay kadɨ m'el'se, nan kɨ ngɔsine kin, a aldɔ'se.
13 Nga ningə, dɔkagilo kɨ Ndil kɨ nje kɔjɨ nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ a re ə, a ra kadɨ in gəri nya'gɨ
pətɨ kɨ rɔta'tɨ. A elta kɨ tɔ'ne inɓe el, nan a el nya'gɨ pətɨ kɨ ingə rɔ Luwə'tɨ, ningə a
ilə'se mbər nya'gɨ kɨ a rai nya lo tɨ'tɨ tɔ.
14 In tɔjɨ tɔɓar lə'm kɨ taga, tadɔ in ta'gɨ lə'm, ə a ilə'se mbər'ə.
15 Nya'gɨ pətɨ kɨ in yan Bai, in yan'm tɔ. In tadɔ kin ə, m'el'n m'ene in ta'gɨ lə'm, ə
Ndil a ilə'se mbər'ə.»

Me kon təl rɔnel

16 Jeju el ene: «Nanyi dɔkagilo nden ba kadɨ a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'tɨ
ə, a təli oyi m'in gogɨ.»
17 Ə njendo'gɨ madɨ elinan dann'de'tɨ eyina: «Ta kɨ el'je ene: "Nanyi dɔkagilo nden
ba kadɨ a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'tɨ ə, a təli oyi m'in gogɨ," kin me'ə nan ri
wa? Taa elta kɨ kare ɓay ene: "Tadɔ m'njɨ m'aw rɔ Bai'tɨ."
18 Ə "dɔkagilo nden" kɨ elta'a kin me'ə nan ri tɔ wa? Jɨ gər me ta kɨ ge kel'je kin el!»
19 Lokɨ Jeju gər kadɨ njendo'gɨ li'ə isɨ sangi kadɨ dəji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dəji nan ta
dann'se'tɨ ɔjidɔ ta kɨ m'el'se m'ene: "Nanyi dɔkagilo nden ba kadɨ a oyi m'in el, ningə
dɔkagilo nden go'tɨ ə, a təli oyi m'in gogɨ," kin.
20 Nga ningə, tokɨ rɔta'tɨ, adɨ m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ ne a rai rɔnel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a təl rɔnel.
21 Lokɨ dene aw to ojɨ ngonn ə, in me kon'tɨ, tadɔ dɔkagilo kon li'ə re, nan lokɨ ngonn
te rɔ'a'tɨ nga ningə, me'ə oy dɔ kon'tɨ, tadɔ rɔnel de kɨ oj'o il'ə dɔnangɨ'tɨ.

---

* **15:25 15.25** Pag 35.19, 69.5

22 Ningə, ingɨ kaa, kɨ ngɔsine kin, in me kon’tɨ, nan m’a m’təl m’oo’se, kadɨ rɔnel a rosɨ me’se, ningə in rɔnel kɨ de a ɔr me’se’tɨ gogɨ el.
23 Ndɔ’a’tɨ kin, a dəji m’in ta dɔ nya madɨ’tɨ el nga. Ningə, tokɨ rɔta’tɨ, adɨ m’el’se, Bai a adɨ’se nya’gɨ pətɨ kɨ dəji’ə me tɔ’m’tɨ.
24 Bitɨ ɓone kaa, dəji nya madɨ me tɔ’m’tɨ el ɓay. Dəji ə a ingəi, kadɨ rɔnel lə’se asɨ nan rerere.

Jeju təti rɔ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne

25 «M’el’se ta’gɨ kin me kujita’tɨ, nan ndɔ’gɨ a rei non kadɨ m’a m’el’se ta me kujita’tɨ el nga, nan m’a m’el’se ta kɨ dɔ Bai Luwə’tɨ taga wangɨ.
26 In dɔ ndɔ’a’tɨ kin, a dəji nya Bai me tɔ’m’tɨ, ningə m’a m’el’se el, tokɨ m’njɨ m’elta kɨ Bai tadɔ lə’se,
27 tadɔ Bai Luwə ə inɓe ndigɨ’se. Luwə ndigɨ’se, tadɔ in ndigi m’in, taa uni me’se adi tokɨ m’ində rɔ’a’tɨ ə m’re tɔ.
28 M’ində rɔ Bai’tɨ ə m’re dɔnangɨ’tɨ ne, ningə kɨ ngɔsine kin, m’a m’inyə dɔnangɨ ə m’təl m’aw rɔ Bai’tɨ gogɨ.»
29 Ə njendo’gɨ li’ə eli eyina: «Oo, kɨ ne kin, nyɨ in el’je ta taga wangɨ um me kujita’tɨ el nga kin.
30 Ningə kɨ ngɔsine kin, jɨ gər kadɨ in gər nya’gɨ pətɨ, taa ta’gɨ kɨ to me de’tɨ ɓay, kadɨ to de dəji kaa in gər kete. Lo kin’tɨ, j’uni me’je tokɨ in rɔ Luwə’tɨ.»
31 Ə Jeju ilə’de’tɨ ene: «Uni me’se adi’m’in nga wa?
32 Oyi, dɔ kadɨ isɨ re, ningə kɨ ne kin, re te ne nga kɨ kadɨ de’gɨ a sananyi’se kɨ lo kare kare. A inyəi m’in kɨ kar’m, nan m’in kɨ kar’m el, tadɔ Bai Luwə in sə’m nan’tɨ ne.
33 M’el’se ta’gɨ kin pətɨ be, kadɨ lapiya in me’se’tɨ, me kində rɔ nan’tɨ sə’m. A ingəi kon dɔnangɨ’tɨ ne, nan kadɨ uwəi tɔgɨ’se ba, tadɔ m’tətɨ rɔ nje tɔgɨ’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne nga.»

17

Jeju elta kɨ Luwə tadɔ lə’ne inɓe num, tadɔ lə njendo’gɨ lə’ne num

1 Go ta’tɨ kɨ Jeju el kin ə, un kum’ne kɨ taa dɔran’tɨ, ningə el ene: «Bai, dɔkad’a re nga. Tɔjɨ tɔɓar lə’m, m’in Ngonn’i kɨ taga adɨ de’gɨ gəri, kadɨ to m’in Ngonn’i, m’tɔjɨ tɔɓar lə’i kɨ taga madɨ de’gɨ gəri tɔ.
2 In, adɨ’m tɔgɨ dɔ de’gɨ’tɨ pətɨ, kadɨ to m’adɨ nje kɨ inyə’de ji’m’tɨ, si kɨ dɔ’de taa bitɨ kɨ non’tɨ.
3 Kisikidɔtaa bitɨ kɨ non’tɨ, in ta kadɨ de gəri, in kɨ in kɨ kar’i ba ə in Luwə kɨ rɔta’tɨ kin num, kadɨ gər Jeju Kirisitɨ kɨ in de kɨ ulə kin num.
4 M’tɔjɨ tɔɓar lə’i m’adɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ gəri, ningə kulə kɨ adɨ’m kadɨ m’ra kaa m’təl ta’a majɨ tɔ.
5 Kɨ ngɔsine kin, Bai, m’dəj’i kadɨ adɨ m’ingə kɔsikurə takum’i’tɨ tokɨ ndɔkɨ adɨ’m kete non kində dɔran’tɨ, kɨ dɔnangɨ’tɨ kin.
6 «M’a m’adɨ de’gɨ kɨ ɔy’de dann madɨ’de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, adɨ’m kin gəri’nu. In de’gɨ lə’i, ə inyə’de me ji’m’tɨ, ningə təli rɔ’de majɨ gɔ ta’tɨ lə’i.
7 Kɨ ngɔsine kin, gəri kadɨ nya’gɨ pətɨ kɨ adɨ’m, in rɔ’i’tɨ.
8 Tadɔ m’adɨ’de ta’gɨ kɨ adɨ’m’de, ningə taai. Lokɨ taai ə, gəri kadɨ m’ində rɔ’i’tɨ, adɨ uni me’de tokɨ in in ə ulə’m.
9 Ningə in tadɔ lə’de ə m’el sə’i ta. M’el sə’i ta tadɔ lə de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne el, nan tadɔ lə nje kɨ inyə’de me ji’m’tɨ, tadɔ nje kɨ inyə’de me ji’m’tɨ kin in de’gɨ lə’i.
10 Ningə nya’gɨ pətɨ kɨ in yan’m, in yan’i, ə nya’gɨ pətɨ kɨ in yan’i, in yan’m tɔ. Nga ningə, ingɨ, tɔji tɔɓar lə’m kɨ taga adi de’gɨ oyi.
11 M’in, m’a m’in dɔnangɨ’tɨ ne el nga, m’njɨ m’aw kɨ rɔ’i’tɨ, nan in kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ɓay. Be ə, Bai Luwə kɨ nje kar njay, m’dəj’i kadɨ ində kum’i gɔ’de’tɨ majɨ. Ində kum’i gɔ’de’tɨ kɨ tɔgɨ lə’i, kɨ in tɔgɨ kɨ adɨ’m m’ra’n kulə kin, kadɨ to in kareba tokɨ j’in sə’i j’in kareba kin be tɔ.
12 Dɔkagilo kɨ m’in se’de, m’ində kum gɔ’de’tɨ majɨ kɨ tɔgɨ lə’i kɨ adɨ’m. M’dow bagɨ’m dɔ’de’tɨ, adɨ de kare kaa nanyi kɔ el. De ə, in in kɨ majɨ kadɨ a tujɨ kadɨ to ta kɨ ndangi me makitu’tɨ lə Luwə təl’n ta’ne kakin par*.
13 Nga ningə, kɨ ngɔsine kin, m’njɨ m’aw kɨ rɔ’i’tɨ, ə m’elta kin be tokɨ m’in’n se’de dɔnangɨ’tɨ ne ɓay kin, kadɨ to inɓe’gɨ ingəi rɔnel kɨ me’m’tɨ, kɨ in rɔnel kɨ asɨ nan rerere kin.

---

* **17:12 17.12** Pag 41.10

14 M′adɨ′de ta lə′i ningə, de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne ɔsi′de ta tadɔ k′in kɨ in de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ
ne el, tokɨ m′in m′in′n de kɨ dɔnangɨ′tɨ ne el kin be tɔ.
15 Nga ningə, m′dəj′i kadɨ ɔy′de kɔ dɔnangɨ′tɨ ne el, nan kadɨ ɔsi Su ngərəngɨ dɔ′de′tɨ.
16 In de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne el, tokɨ m′in m′in′n de kɨ dɔnangɨ′tɨ ne el kin be tɔ.
17 Majɨ kadɨ un′de kɨ ta kɨ rɔta′tɨ, ində taa dangɨ to de′gɨ lə′i. Ta lə′i in ta kɨ rɔta′tɨ.
18 Ningə, m′in kaa, m′ulə′de dɔnangɨ′tɨ, tokɨ ulə′m dɔnangɨ′tɨ kakin be tɔ.
19 M′inɓe, m′un rɔ′m m′ində ta dangɨ to de lə′i tadɔ lə′de, kadɨ to ingɨ kaa, in kɨ kində
ta dangɨ me ta kɨ rɔta′tɨ to de′gɨ lə′i tɔ.

Jeju elta kɨ Luwə tadɔ lə de′gɨ pətɨ kɨ a uni me′de

20 «M′el sə′i ta tadɔ lə nje kɨ m′ulə′de kin par el, nan tadɔ lə de′gɨ pətɨ kɨ a uni me′de
adɨ′m′in, kɨ gorow lə ta kɨ a te ta nje′gɨ′tɨ kɨ m′ulə′de.
21 M′dəj′i kadɨ pətɨ, təli de′gɨ kɨ kare, tokɨ in Bai, ində rɔ′i nan′tɨ sə′m, ə m′in m′ində
rɔ′m nan′tɨ sə′i kin be. Kadɨ ingɨ kaa indəi rɔ′de nan′tɨ se′je tɔ, kadɨ to de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ
ne uni me′de adi tokɨ in in ə ulə′m.
22 M′in m′adɨ′de kɔsikurə kɨ taa, kadɨ to in de′gɨ kɨ kare, tokɨ j′in sə′i j′in′n de′gɨ kɨ
kare kin be tɔ.
23 M′in m′ində rɔ′m nan′tɨ se′de, ningə in, ində rɔ′i nan′tɨ sə′m tɔ; ə lo kin′tɨ, a asi
kadɨ in de′gɨ kɨ kareba kɨ rɔta′tɨ, kadɨ de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne gəri tokɨ in in ə ulə′m num,
in ndigɨ′de tokɨ in ndigɨ′m be num tɔ.
24 Oyo, Bai, nje kɨ adɨ′m′de kin, m′ndigɨ ngayn kadɨ in sə′m nan′tɨ, lo′tɨ kɨ m′a m′in′tɨ,
kadɨ oyi kɔsikurə kɨ m′aw′n, kɔsikurə kɨ in taa. M′el m′ene taa kɔsikurə, tadɔ in ndigɨ′m
kete non kində dɔran′tɨ kɨ dɔnangɨ.
25 Bai kɨ njera nya kɨ dana, de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne gəri nu el, nan m′in m′gər′i, taa nje
kɨ adɨ′m′de kaa gəri tokɨ in in ə ulə′m tɔ.
26 M′a m′adɨ gəri′nu, ningə m′a m′adɨ gəri′nu kɨ kete ɓay, kadɨ to ko ndigɨ kɨ in ndigɨ′m
kin to me′de′tɨ num, kadɨ m′inɓe m′in nan′tɨ se′de num tɔ.»

18

Kuwə Jeju
(Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53)

1 Go ta′tɨ kɨ Jeju el kɨ Luwə kin ningə, ɔti kɨ njendo′gɨ lə′ne, ali dɔ lo, awi dow ngonn
mann′tɨ madɨ kɨ ɓari′ə Sedron. Low′ə′tɨ kin, lo ndɔɔ kɨ de man kagɨ′gɨ′tɨ to non, ə uri
me′tɨ.
2 Judasɨ kɨ njekundɔ Jeju, gər lo kin majɨ, tadɔ in lo kɨ Jeju in kɨ njendo′gɨ lə′ne isɨ
rei′tɨ taa taa.
3 In be ə, Judasɨ un dɔ kutɨ njerɔ′gɨ lə nje konɓe kɨ Rɔm, aw se′de low′ə′tɨ kakin. Taa
kibo′gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ kɨ Parisɨ′gɨ, uləi njengəm takəy lə Luwə adɨ in
se′de non tɔ. De′gɨ kigo Judasɨ′tɨ kin oti kiyərɔ′gɨ kɨ lambɨ′gɨ kɨ por ngəl′gɨ.
4 Lo kin′tɨ, Jeju kɨ gər nya pətɨ kɨ a re dɔ′a′tɨ, ɔtɨ kɨ rɔ′de′tɨ, dəjɨ′de ene: «Sii sangi nan
wa?»
5 Ningə ingɨ iləi′ə′tɨ eyina: «J′isi jɨ sangɨ Jeju kɨ Najaretɨ′tɨ.» Ə Jeju el′de ene: «In
m′inɓe ə m′ra am.» Judasɨ inɓe kɨ njekulə Jeju kakin ji′de′tɨ kaa ra se′de non tɔ.
6 Lokɨ Jeju el′de ene: «In m′inɓe ə m′ra am» kin ə, gadi gogɨ, ningə tei tosi.
7 Jeju təl dəjɨ′de ɓay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingɨ iləi′ə′tɨ eyina: «J′isi jɨ sangɨ
Jeju kɨ Najaretɨ′tɨ.»
8 Ə Jeju el′de ene: «M′el′se m′ene, in m′inɓe ə m′ra am. Ə re in m′in ə isɨ sangi m′in
ə, inyəi ndəgɨ de′gɨ kam adɨ awi.»
9 To be kadɨ ta kɨ te ta Jeju′tɨ kɨ rɔ Baw′a Luwə′tɨ ene: «Nje kɨ adɨ′m′de, de kare kaa
nanyi kɔ el» kin, tɔlta′ne.
10 Simon Piyər ɔr kiyərɔ kɨ ulə saw′a′tɨ rɔ′ne′tɨ, tugə′n mbi paja lə kibo lə
njekujənyamosɨ kadikare′gɨ. Tugə mbi′ə kɨ dəjikɔl′ɔ′tɨ batɨ gangɨ. Tɔ paja kakin nan
Malkusɨ.
11 Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə′i saw′a′tɨ gogɨ! Oo kadɨ m′a m′anyi kɔpɨ kon kɨ Bai
adɨ′m kin el wa?»

Jeju ra non Hann′tɨ
(Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54)

12 Kutɨ njerɔ′gɨ lə nje konɓe kɨ Rɔm, nan′tɨ kɨ njekundɔ′de num, kɨ njengəm ta Kəy lə
Luwə kɨ Juwipɨ′gɨ uləi′de kakin num, uwəi Jeju dɔi′ə.

13 Dɔ kete, awi si’ə ɓe lə Hann* kɨ in məm Kayipɨ. Kayipɨ ə in kibo lə njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ ɓal’a’tɨ kin.
14 Nga ningə in darɔ Kayipɨ inɓe kin ə in nje kel Juwipɨ kene: «In sotɨ ngayn tadɔ lə’se
kadɨ ba kal de kare oy tadɔ lə ginn bulə de’gɨ†.»

Piyər manjɨ ta
(Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57)

15 Simon Piyər in kɨ njendo kare kɨ dann njendo’gɨ’tɨ lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare
kɨ in kɨ Piyər kakin gər kɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, adɨ ur natɨ kəy’tɨ lə kibo
lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ, nan’tɨ kɨ Jeju kɨ uri si’ə kəy.
16 Piyər ə isɨ yan’ne taga, ndəkba takəy’tɨ. Lo kin’tɨ, njendo kɨ kibo lə njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ gər’ə kakin, te taga, elta kɨ dene kɨ njengəm takəy, ə go’tɨ, dene inyə Piyər
ad’a ur kəy.
17 Dene kɨ njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo’gɨ’tɨ lə dingəm
kin tɔ el wa?» Ə Piyər ilə’tɨ ene: «Jagɨ, m’in se’de el.»
18 Kul on, adɨ nje ra kulə’gɨ kɨ njengəm ta lo’gɨ, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se’de
ta por’tɨ kakin non, a nduw se’de tɔ.

Hann dəjɨ ta Jeju

19 *Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ dəjɨ ta Jeju dɔ njendo’gɨ’tɨ li’ə kɨ dɔ nyando’tɨ
li’ə kɨ isɨ ndo de’gɨ.
20 Ə Jeju ilə’tɨ ene: «M’elta de’gɨ taga wangɨ, taa kɨ ndɔ’gɨ, ndɔ’gɨ, m’njɨ m’ndo nya
de’gɨ ginn kəykawnan’gɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ num, ginn Kəy’tɨ lə Luwə num, kɨ in lo’gɨ kɨ dɔ
Juwipɨ’gɨ pətɨ isɨ ɔsi nan’tɨ. Nya madɨ kɨ m’el lo kiyə’tɨ goto.
21 Nga ra bann ə dəjɨ’m ta ɓay wa? Dəji ta nje kɨ isɨ oyi m’in lo kelta’tɨ kin oyi, gəri ta
kɨ m’njɨ m’el’de majɨ ngayn.»
22 Dɔ ta’tɨ kin, njengəm ta lo kare kɨ ra se’de non, ində kɔtɨ Jeju, ə el’ə ene: «Adɨ in be
ə kadɨ tur’n ta adɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ’tɨ wa?»
23 Ə Jeju ilə’tɨ ene: «Kin ə re ta kɨ m’el kin, majel ə, ɔjɨ maj’a el adɨ’m m’oo, a re m’el
majɨ tɔ ə, ra bann be ə ində’m wa?»
24 Lo kin’tɨ, Hann adɨ awi kɨ Jeju kɨ dɔ kɨ dɔi’ə kin be ɓe lə Kayipɨ, kɨ in kibo lə
njekujənyamosɨ kadikare’gɨ.

Piyər təl manjɨ ɓay tokɨ n’gər Jeju el
(Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)

25 Piyər isɨ ta por’tɨ non, isɨ nduw por, ə eli’ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo’gɨ’tɨ
li’ə tɔ el wa?» Nan Piyər manjɨ ene: «Jagɨ, m’in se’de el.»
26 Kɨ kare dann njerakulə’gɨ’tɨ lə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ in noji dingəm
kɨ Piyər tugə mbi’ə gangɨ, el Piyər ene: «De kɨ m’oo’ə si’ə, lo ndɔɔ’tɨ kɨ me kagɨ’gɨ’tɨ kin,
in in el ə in nan?»
27 Nan Piyər manjɨ inɓe ɓay. Ningə tanan’tɨ non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilatɨ’tɨ
(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)

28 Lokɨ in kɨ Jeju ɓe lə Kayipɨ ə, awi si’ə kəy’tɨ kɨ boi lə nje konɓe kɨ Rɔm’tɨ. In sin ba
ɓay. Ningə njekundɔ Juwipɨ’gɨ mbeti kur me kəy kɨ boi’tɨ, kadɨ to n’təli kɨ njen, takum
Luwə’tɨ, kadɨ to n’usɔi nya lo ra nanyi Pakɨ’tɨ.
29 In tadɔ kin ə, *Pilatɨ te ingə’de taga, ningə dəjɨ’de ene: «In ri ə səki dingəm kam
wa?»
30 Ningə, ingɨ iləi’ə’tɨ eyina: «Kin ə re in de kɨ njera nya kɨ majel el ə, re j’a jɨ re si’ə,
j’ulə jɨ’i’tɨ el.»
31 Ə Pilatɨ el’de ene: «Inɓe’gɨ, taai’ə, awi gangi ta dɔ’a’tɨ kigo ndukun’gɨ’tɨ lə’se, in
Juwipɨ’gɨ.» Nan eli Pilatɨ eyina: «J’in, de adɨ’je tarow kɨ kadɨ jɨ gangi’n ta koy dɔ de’tɨ
el.»
32 In be ə, ta kɨ Jeju inɓe el kadɨ tɔjɨ’n napar koy kɨ n’a n’oy kin tɔlta’ne.
33 Pilatɨ təl ur me kəy’tɨ kɨ boi, ɓar Jeju, ningə dəj’ə ene: «In ngar lə Juwipɨ’gɨ wa?»
34 Ə Jeju ilə’tɨ ene: «Inɓe kɨ dɔi ə elta kin be eke de’gɨ kɨ rangɨ ə eli’nu ta kin ɔjidɔ’m
wa?»

---

* **18:13 18.13** Hann kaa ndɔki in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ tɔ kɨ ɓal kɨ 6 te 15’tɨ go Kirisiti’tɨ. Go’tɨ gogɨ kaa, Juwipɨ’gɨ ɓuki’ə’tɨ to kibo lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ inɓe kakin ɓala’tɨ. Lo takigangɨ’tɨ lə Juwipɨ’gɨ ə, in ə de’gɨ oyi ta li’ə ngayn. † **18:14 18.14** Jan 11.49

35 Ningə Pilatɨ el Jeju ene: «M’in kɨ oo’m kin m’in Juwipɨ wa? In de’gɨ kɨ ginn ɓe’tɨ lə’i
inɓe num, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ num, ə rei uləi’nu ji’m’tɨ! Nga ningə
m’dəj’i ke in ri inɓe ə in ra wa?»
36 Ə Jeju el’ə ene: «M’in ngar kɨ dɔnangɨ’tɨ ne el, re m’in ngar kɨ dɔnangɨ’tɨ ne ə, re
de’gɨ kɨ go’m’tɨ, a rɔ’i dɔ’m’tɨ kadɨ de ulə’m ji njekundɔ Juwipɨ’gɨ’tɨ el; nan k’in ə m’in
ngar kɨ dɔnangɨ’tɨ ne el.»
37 Ningə Pilatɨ dəj’ə ene: «Adɨ in ngar ta?» Ningə Jeju el’ə ene: «In ta kɨ in ə te tai ene
m’in ngar. M’in, oji m’in, ningə m’re dɔnangɨ’tɨ ne kadɨ m’man najɨ dɔ nya kɨ rɔta’tɨ.
Nga ningə, de kɨ in me nya kɨ rɔta’tɨ, təl rɔ’ne go ta’tɨ lə’m.»
38 Lo kin’tɨ, Pilatɨ dəj’ə ene: «In ri ə in nya kɨ rɔta’tɨ wa?»

Gangɨ ta koy dɔ Jeju’tɨ
(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta’tɨ kɨ Pilatɨ dəjɨ kin ə, təl te taga rɔ Juwipɨ’gɨ’tɨ el’de ene: «M’ingə ta madɨ kare
kɨ kadɨ m’gangɨ’n ta dɔ de’tɨ kin el.
39 Nga ningə, kigo jibəl ra’a’tɨ kɨ isɨ rai kete, kete, ə dɔkagilo ra nanyi Pakɨ ə, m’inyə
dangay kare taa m’adɨ’se kin, in ndigɨ dɔ’tɨ kadɨ m’inyə ngar lə Juwipɨ’gɨ taa madɨ’se
wa?»
40 Nan ingɨ, uni ndu’de kɨ taa eli eyina: «Jagɨ, in el, in Barabasɨ ə jɨ ndigɨ kadɨ inyə
taa.» Barabasɨ kɨ elita li’ə kin, in ɓaw kaya.

19

1 Pilatɨ adɨ ndu’ne njerɔ’gɨ kadɨ awi kɨ Jeju, ningə kadɨ indəi’ə kɨ ndəy hawlay.
2 Njerɔ’gɨ oji jɔgɨ konn, uləi dɔ’a’tɨ, ningə uləi ku ngal kɨ kər njir njir rɔ’a’tɨ tɔ.
3 Ɔti rei rɔ’a’tɨ, ningə eli’ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipɨ’gɨ!» Ningə ɓuki ji’de kɔt’ɔ’tɨ,
indəi’ə.
4 Nja kare ɓay, Pilatɨ te rɔ bulə de’gɨ’tɨ el’de ene: «Majɨ, m’a m’re si’ə taga rɔ’se’tɨ ne,
kadɨ in gəri tokɨ m’ingə ta madɨ kare kɨ kadɨ m’gangɨ’n ta dɔ’a’tɨ el.»
5 Lo kin’tɨ non be, Jeju te taga kɨ jɔgɨ kon dɔ’ne’tɨ num, kɨ ku ngal kɨ kər njir njir
rɔ’ne’tɨ num. Ningə Pilatɨ el’de ene: «Dingəm kaa nyɨ ra am!»
6 Nan lokɨ, kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare’gɨ kɨ njengəm ta lo’gɨ lə Juwipɨ’gɨ,
oyi’ə ə, uləi bilə eli eyina: «In ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ! in ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ!» Ə Pilatɨ el’de
ene: «Inɓe’gɨ, in taai’ə, awi in ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ, tadɔ m’in, m’ingə ta madɨ kɨ asɨ kadɨ
m’gangɨ’n ta koy dɔ’a’tɨ el.»
7 Ningə Juwipɨ’gɨ eli Pilatɨ eyina: «J’aw kɨ ndukun kare non, ə kigo ndukun’tɨ kakin,
in de kɨ sɔw dɔ koy, tadɔ el ene n’in Ngonn lə Luwə*.»
8 Lokɨ Pilatɨ oo ta kin ə, ad’a ɓol kɨ dɔ mad’a’tɨ ɓay,
9 ə təl ur me kəy’tɨ kɨ ɓoi, ningə dəjɨ Jeju ene: «In, in ra wa?»
10 Nan Jeju ilə ta’tɨ el. Ə Pilatɨ el Jeju ene: «M’in ə m’dəj’i ta ə ilə’m’tɨ el wa? In gər
kadɨ m’aw kɨ tɔgɨ kadɨ m’ge ə m’inyə’i taa num, m’ge ə m’ɓər’i kagidəsɨ’tɨ num, eke in
gər el wa?»
11 Jeju ilə’tɨ ene: «Kin ə re in tɔgɨ kɨ Luwə inɓe ə adɨ dɔran’tɨ nu kin el ə, aw kɨ tɔgɨ
madɨ kare dɔ’m’tɨ el. Ningə in tadɔ kin ə, de kɨ njekulə’m ji’i’tɨ, majel li’ə in ngayn utə
yan’i.»
12 Dɔ ta’tɨ inɓe kin ə, Pilatɨ sangɨ kadɨ n’inyə Jeju, nan Juwipɨ’gɨ uri kɔl, ə eli’ə eyina:
«Kin ə re inyə taa ə, in madɨ Sejar kɨ in ngar kibo kin el. De kɨ ene n’in ngar ə, de’ə kin
in nje ta lə Sejar.»
13 Lokɨ Pilatɨ oo ta kin ə, adɨ awi kɨ Jeju taga, ningə inɓe isɨ dɔ kumbər ngar’tɨ, lo’tɨ kɨ
ɓari’ə Gajɨ mbal’gɨ kɨ kində nanga, kɨ ta Ebirə ene «Gabata».
14 In ndɔ kɨ kadɨ lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Pakɨ, ningə in kadɨ kɨ jam dɔ ɓe’tɨ
be. Ə Pilatɨ el Juwipɨ’gɨ ene: «Oyi ngar lə’se.»
15 Nan uni ndu’de kɨ taa eli eyina: «Kadɨ oy kɔ! Kadɨ oy kɔ! Ɓər’ə kagidəsɨ’tɨ!» Ə Pilatɨ
el’de ene: «Kadɨ to m’ɓər ngar lə’se kagidəsɨ’tɨ wa?» Ningə kibo’gɨ lə njekujənyamosɨ
kadikare’gɨ eli eyina: «De oo ngar lə’je kɨ rangɨ el, ngar lə’je in Sejar par.»
16 Lo kin’tɨ, Pilatɨ ulə Jeju ji’de’tɨ kadɨ ɓəri’ə kagidəsɨ’tɨ. Njerɔ’gɨ uwəi Jeju awi si’ə.

De’gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ’tɨ
(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njerɔ’gɨ uwəi Jeju awi si’ə.
17 Inɓe otɨ kagidəsɨ lə’ne, te’n gidɨ ɓebo’tɨ kɨ taga, kadɨ awɨ’n lo’tɨ kɨ to to «Ka dɔ de»,
kɨ ta Ebirə ene «Golgota.»

---

* **19:7 19.7** Lebitiki 24.16

18 In low'ə'tɨ kin ə njerɔ'gɨ ɓəri Jeju'tɨ, kagidəsɨ'tɨ. Bəri de'gɨ joo kagidəsɨ'tɨ si'ə, kɨ
kare dɔjikɔl'ɔ'tɨ, ə kɨ kare dɔjigəl'ə'tɨ tɔ, ningə inɓe ra dana.
19 Pilatɨ adɨ rai ngonn bar, ndangi nya me'tɨ, indəi taa dɔ kagidəsɨ kɨ Jeju ra'tɨ. Nya kɨ
ndangi me'tɨ nan: «Jeju kɨ Najaretɨ'tɨ, ngar lə Juwipɨ'gɨ.»
20 Lokɨ ɓəri Jeju'tɨ, kagidəsɨ'tɨ kakin in ndəkba kɨ ɓebo, adɨ Juwipɨ'gɨ ngayn tudəi nya
kɨ ndangi kin. Ndangi kɨ ta Ebirə num, kɨ ta Laten num, taa kɨ ta Girekɨ num tɔ.
21 ə kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ eli Pilatɨ eyina: «Nya kin, majɨ kadɨ re
a ndangɨ "ngar lə Juwipɨ'gɨ" be el, nan re a ndangɨ "dingəm kam el ene n'in ngar lə
Juwipɨ'gɨ" taa in gorow'ə'tɨ.»
22 Nan Pilatɨ el'de ene: «Nya kɨ m'ndangɨ ningə, ndang'a kaa m'ndangɨ kin.»
23 Lokɨ njerɔ'gɨ ɓəri Jeju kagidəsɨ'tɨ ginn'ə gangɨ ningə, ɔyi ku'gɨ li'ə, kanyi ginn sɔ,
sɔw dɔ'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal kɨ de ur el, nan oji tanan'tɨ be par, ində taa
re nanga.
24 ə njerɔ'gɨ elinan eyina: «Adɨ jɨ tili ku ngal kin el, nan adɨ jɨ tugəi kiri mbara dɔ'tɨ
j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya kɨ a to be kadɨ ta kɨ ndangi me makitu'tɨ lə
Luwə eyina:
«Kanyinan ku'gɨ li'ə,
Ningə tugəi kiri mbara dɔ ku ngal'tɨ li'ə tɔ» kin tɔlta'ne†.
Ningə in nya'a kaa nyɨ njerɔ'gɨ rai kin.
25 Kon Jeju in kɨ ngonnkon'ne kɨ dene num, Mari kɨ ne Kilewopasɨ num, taa Mari kɨ
Magidala num rai non, ndəkba kadɨ kagidəsɨ'tɨ kɨ ɓəri Jeju'tɨ.
26 Lokɨ Jeju oo kon'ne, ə oo njendo kɨ Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'tɨ ə, el kon'ne ene: «Dene,
oo ngonn'i ə ra am.»
27 Ningə go'tɨ, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndɔ'a'tɨ non, njendo
kakin aw kɨ kon Jeju rɔ'ne'tɨ.

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)

28 Go nya'gɨ'tɨ kin, Jeju gər kadɨ ginn nya'gɨ pətɨ gangɨ nga ə, elta kin kadɨ tɔlta ta kɨ
ndangi me makitu'tɨ lə Luwə ene: «Kundə ra'm‡.»
29 Ngoo kɨ yiwi kandɨ nju kɨ masɨ rosɨ isɨ non, ə njerɔ'gɨ nduyi nya kɨ to hem hem me
yiwi nju'tɨ kɨ masɨ kakin, uləi ta kagɨ'tɨ kɨ ɓari'ə ijopɨ, ə uləi ta Jeju'tɨ.
30 ə lokɨ Jeju njuw yiwi kandɨ nju kɨ masɨ kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gɨ pətɨ gangɨ
nga», ə ulə dɔ'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njerɔ kare ɔsi kadɨ Jeju

31 In ndɔ kɨ kadɨ lo ti dɔ'tɨ ə, in ndɔ kɔrkon. In ndɔ kɔrkon kɨ to ta dangɨ, ə, kadɨ
to ninn'gɨ rai dɔ kagidəsɨ'tɨ ba ndɔ kɔrkon'tɨ el§, Juwipɨ'gɨ awi dəji Pilatɨ kadɨ adɨ budi
nja'de, ə ɔri'de kɔ dɔ kagidəsɨ'tɨ.
32 Lo kin'tɨ, njerɔ'gɨ awi budi nja de kɨ dɔkete num, in kɨ nja joo num, kɨ ɓəri'de dɔ
kagidəsɨ'tɨ nan'tɨ kɨ Jeju.
33 Lokɨ rei tei dɔ Jeju'tɨ ə, oyi kadɨ in oy nga, adɨ budi nja'a el.
34 Ningə njerɔ kare ə ɔsɨ kad'a kɨ ningə, ə tanan'tɨ non, mosɨ kɨ mann tei ta do ningə'tɨ
kakin.
35 De kɨ ɔr go nya'gɨ kin, oo kɨ kum'ne, ningə mannajɨ li'ə in kɨ rɔta'tɨ, taa inɓe gər
kadɨ in ta kɨ rɔta'tɨ ə n'el tɔ, kadɨ to ingɨ kaa uni me'se tɔ*.
36 Tokɨ rɔta'tɨ, nya'gɨ kin rai nya be kadɨ to ta kɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina:
«Singə kare kaa de a təti el†», kin tɔlta'ne.
37 Taa ndangi ta kɨ rangɨ ɓay me makitu'tɨ lə Luwə eyina «A gonyi lo kɨ rɔ de'tɨ kɨ ɔsi
kad'a kɨ ningə‡.»

Uləi Jeju ɓe ninn'tɨ
(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)

38 Go nya'gɨ'tɨ kin, Jisepɨ kɨ in de kɨ Arimate'tɨ, aw dəjɨ tarow Pilatɨ kadɨ n'ɔr ninn Jeju.
Jisepɨ in njendo lə Jeju kɨ ra rɔ'ne lo kiyə'tɨ, tadɔ ɓol Juwipɨ'gɨ. Pilatɨ ad'a tarow, adɨ
Jisepɨ aw ɔr ninn Jeju.
39 Nikodem kɨ ndɔkɨ aw ingə Jeju kondɔ kakin kaa, aw kɨ nduji kagɨ'gɨ kɨ ətɨ majɨ joo
tadɔ kɔy rɔ ninn'tɨ. Ndujɨ kagɨ'gɨ kɨ ɓari'de mir in kɨ alowəsɨ, poləi'de nan'tɨ asɨ kiləw
dɔmutə be.

---

† **19:24 19.24** Pag 22.19 ‡ **19:28 19.28** Pa'gɨ 69.22 § **19:31 19.31** Ndukun kɨ nja joo 21.22-23 * **19:35 19.35** Jan 20.31 † **19:36 19.36** Tekitaga 12.46; Pa'gɨ 34.21 ‡ **19:37 19.37** Jkr 12.10

40 De’gɨ kɨ joo kin, uni ninn Jeju, doloi kɨ ta ku len. Lo dole’tɨ, ɓuki ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ
majɨ səm’tɨ nden, nden, taa doloi, kigo kujɨ ra’a’tɨ lə Juwipɨ’gɨ kɨ isɨ rai kɨ ninn’gɨ lə’de
ɓay taa uləi ɓe’tɨ.
41 Lo kɨ ɓəri Jeju’tɨ, kagidəsɨ’tɨ kakin, lo to non me kagɨ’gɨ’tɨ, ningə me lo’tɨ kakin, ɓe
kɨ to sigɨ, kɨ de ilə ninn’tɨ el ɓay to’tɨ non kadɨ mbal’tɨ.
42 Nga ningə, tokɨ kaa kɨ lo tɨ ə a in ndɔ kɔrkon lə Juwipɨ’gɨ, uləi Jeju me ɓe’tɨ kakin,
tadɔ in ndəkba kad’a’tɨ.

20

Jeju ində taa lo koy’tɨ
(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

1 Ndɔ Dɔmasɨ kɨ ginn lo, lokɨ lo to pitɨ pitɨ ba ɓay, Mari kɨ Magidala isɨ aw dɔɓadɨ’tɨ
ningə, oo mbal kɨ uti ta ɓe ninn kakin, de uwə ɔr.
2 ə Mari anyi ngodɨ, aw ingə Piyər in kɨ njendo kare kɨ Jeju ndig’ə, el’de ene: «Uwəi
Burəɓe ɔri’ə ɓadɨ’tɨ, ningə jɨ gər lo kɨ iləi’ə’tɨ el.»
3 Piyər in kɨ njendo kɨ kare kakin tei, isɨ awi kɨ dɔɓadɨ’tɨ.
4 Anyinan ngodɨ joo pətɨ, nan njendo kɨ kare kakin anyi ngodɨ utə Piyər, adɨ aw te
dɔɓadɨ’tɨ kete non’a’tɨ.
5 Lokɨ aw te, ilə kɔtɨ’ne, gon lo ningə, oo ta ku’gɨ kɨ doloi ninn ə rai, nan ur me ɓe
ninn’tɨ el.
6 Piyər kɨ in go’ə’tɨ, in yan’ne non re ə, ur me ɓe’tɨ, oo ta ku’gɨ kɨ doloi ninn ə rai,
7 taa oo ta ku kɨ uləi jam dɔ Jeju’tɨ tɔ ə to. Ta ku’ə kin to nan’tɨ kɨ ingɨ kɨ doloi ninn
kin el, nan de ɓir adɨ to yan’ne dangɨ.
8 Gɔ’tɨ, njendo kɨ kare kɨ re kete kakin, ur me ɓe’tɨ tɔ, adɨ oo nya’gɨ kɨ kum’ne num,
un me’ne kadɨ in nya kɨ rɔta’tɨ num tɔ.
9 Nga ningə, bitɨ te low’ə’tɨ kin kaa, tujə’de’tɨ kadɨ Jeju a ində taa dann nje koy’gɨ’tɨ el
ɓay, tokɨ Makitu lə Luwə el’n ta’a kete kin*.
10 In be ə, njendo’gɨ kɨ joo, təli iləi dɔ’de awi ɓe.

Jeju tɔjɨ rɔ’ne Mari kɨ Magidala
(Mrk 16.9-11)

11 Lokɨ njendo’gɨ awi, Mari ra taga, kadɨ ɓadɨ’tɨ ndəkba, ra non. Lokɨ ra non, ilə kɔtɨ’ne
gon’n lo ɓe ninn’tɨ ə,
12 oo malayka’gɨ joo kɨ ɔyi ku kɨ nda, ə kɨ lo’tɨ kɨ kete iləi ninn Jeju’tɨ. Kɨ kare isɨ
tor’o’tɨ, kaw kɨ dɔ’a’tɨ, ə in kɨ nungɨ isɨ kaw kɨ nja’a’tɨ tɔ.
13 *Malayka’gɨ dəji’ə eyina: «Dene, ra bann ə ra non wa?» ə Mari ilə’de’tɨ ene: «Ɔri
Burəɓe lə’m, ningə m’gər lo kɨ iləi’ə’tɨ el.»
14 Lokɨ elta be ningə, ilə rətɨ ə, oo Jeju, nan gər kadɨ in Jeju el.
15 ə Jeju dəj’ə ene: «Dene, ra bann ə ra non wa? Sɨ sangɨ nan wa?» Ningə Mari oo
ene in nje ra kulə me ndɔɔ’tɨ kɨ to non kakin wa, adɨ el’ə ene: «Be’m, re in in ə ɔr’ɔ ə,
ɔjɨ’m lo kɨ ilə’tɨ, adɨ m’aw m’un’ə.»
16 Jeju ɓar’a: «Mari!» ə Mari yətɨ rɔ’ne kɨ rɔ’a’tɨ, un ndu’ne kɨ taa, el’ə ene: «Rabuni!»
kɨ ta Ebirə, kɨ kɔr me’ə nan «Njendo de’gɨ!»
17 Lo kin’tɨ, Jeju el’ə ene: «Ɔdɨ rɔ’m el, tadɔ m’aw dɔran’tɨ rɔ Bai’tɨ el ɓay. Nga ningə,
kɨ ngɔsine kin ə, aw rɔ ngannkon’m’gɨ’tɨ, el’de tokɨ m’aw rɔ Bai’tɨ kɨ in Baw’se tɔ kin,
m’aw rɔ Luwə’tɨ lə’m kɨ in Luwə lə’se tɔ kin.»
18 ə Mari kɨ Magidala aw ingə njendo’gɨ el’de ene: «M’oo Burəɓe kɨ kum’m!» Ningə
el’de ta’gɨ kɨ Jeju el’ə kakin adi’de oyi.

Jeju tɔjɨ rɔ’ne njendo’gɨ
(Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49)

19 Ndɔ Dɔmasɨ’tɨ inɓe non losɔl’ɔ, njendo’gɨ kawinan me kəy’tɨ madɨ, ningə uti takəy
mbukɨ dɔ’de’tɨ, tadɔ ɓoli njekundɔ Juwipɨ’gɨ. ə Jeju re, ra taa dann’de’tɨ, el’de ene:
«M’dəjɨ kadɨ lapiya in sese!»
20 Ningə lo kin’tɨ, tɔjɨ’de tor do kɨ jɨ’ne’tɨ ge, kadɨ’ne’tɨ ge adi’de oyi. Rɔ njendo’gɨ
nəl’de ngayn, lokɨ oyi Burəɓe.
21 Jeju təl el’de ɓay ene: «M’dəjɨ kadɨ lapiya in sese! Nga ningə, tokɨ Bai ulə’m, m’in
kaa m’ulə’se tɔ.»
22 Ningə go ta’gɨ’tɨ kin, Jeju to kon lə’ne dɔ njendo’gɨ’tɨ, ə el’de ene: «Tai Ndil Luwə
me’se’tɨ.

---

* **20:9 20.9** Pa’gɨ 16.10

23 De'gɨ kɨ a inyəi go majel'gɨ lə'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gɨ lə'de kɔ tɔ, ə nje kɨ a
mbeti k'inyə go majel'gɨ lə'de kɔ, Luwə a tudə majel'gɨ lə'de dɔ'de'tɨ ba tɔ.»

Jeju in kɨ Tomasɨ

24 Lokɨ Jeju re rɔ njendo'gɨ'tɨ kin, Tomasɨ kɨ ɓari'ə Ndungə, kɨ in kɨ kare dann
njendo'gɨ'tɨ in se'de low'ə'tɨ el.
25 ə ndəgɨ njendo'gɨ eli'ə eyina: «J'oo Burəɓe kɨ kum'je.» Nan Tomasɨ el'de ene: «Kin
ə m'oo tor do poyntɨ kɨ ɓəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poyntɨ'tɨ kin el num,
taa m'ulə ji'm m'ɔdɨ'n tor do ningə kɨ ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagɨ.»
26 Ndɔ jijoo go'tɨ, njendo'gɨ təli ingəi nan me kəy'tɨ ɓay, ningə in kin Tomasɨ in se'de
nga. Uti takəy mbukɨ dɔ'de'tɨ, ə Jeju re, ra taa dann'de'tɨ, el'de ene: «M'dəjɨ kadɨ lapiya
in sese!»
27 Ningə el Tomasɨ ene: «Tomasɨ, ulə ngonn ji'i lo kin'tɨ, ə gon ji'm'gɨ kin oo, taa ulə
ji'i ɔdɨ'n tor do ningə kɨ kadɨ'm'tɨ kin oo tɔ. Ononyi kadɨ tadɨ, majɨ kadɨ un me'i.»
28 Lo kin'tɨ non, Tomasɨ el Jeju ene: «Burəɓe lə'm! Luwə lə'm!»
29 ə Jeju el'ə ene: «In koo kɨ oo'm kɨ kum'i ne kin ə adɨ un me'i. Ningə adɨ m'el'i
m'adɨ in gər tokɨ nje rɔnel'gɨ ə in de'gɨ kɨ uni me'de kɨ kanjɨ koo nya kɨ kum'de[†].»

Ginn ndangɨ makitu kin

30 Jeju ra nyakɔjɨ'gɨ kɨ rangɨ ngayn inɓe ɓay takum njendo'gɨ'tɨ lə'ne, kɨ in kɨ ndangɨ
me makitu'tɨ kin el.
31 Nan ingɨ kin, in kɨ ndangɨ'de be kadɨ uni me'se tokɨ Jeju in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə
mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə lokɨ uni me'se ə a ingəi kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ kɨ ta kul'ə.

21

Jeju tɔjɨ rɔ'ne njendo'gɨ siri ta ba'tɨ kɨ Tiberiyadɨ
(Luk 5.1-11)

1 Go'tɨ gogɨ, Jeju təl te ingə njendo'gɨ ɓay ta ba'tɨ kɨ Tiberiyadɨ. Row kɨ te ngə'n'de ə
to kin:
2 Ndɔ madɨ, Simon Piyər num, Tomasɨ kɨ ɓari'ə Ndungə num, Nataniyel num kɨ in
de'gɨ kɨ Kana'tɨ kɨ Galile tɔ, ngann'gɨ lə Jebede kɨ joo tɔ, njendo'gɨ lə Jeju kɨ rangɨ in joo
tɔ sii nan'tɨ.
3 ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadɨ m'ndon kanjɨ'gɨ.» Ningə ndəgə'gɨ eli'ə
eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i tɔ.» Ningə tei, ali me to'tɨ awi, nan kondɔ'a'tɨ kin, ngonn
kanjɨ kare kaa uwəi el.
4 Lokɨ lo ti, Jeju re ra ta ba'tɨ non, nan njendo'gɨ gəri tokɨ in Jeju el.
5 ə Jeju el'de ene: «Ngann'gɨ, uwəi kanjɨ nden el wa?» Ningə iləi'ə'tɨ eyina: «Jagɨ,
ngonn kanjɨ kare kaa j'uwə el.»
6 Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandɨ dow tokibo'tɨ, kɨ dɔjikɔl'se'tɨ kin, ə a uwəi kanjɨ'gɨ.»
ə lokɨ iləi bandɨ ə, bandɨ ɔy kanjɨ kɔy kɨ asi kadɨ ndɔri tei taga el.
7 Lo kin'tɨ, njendo kɨ Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəɓe.» ə lokɨ ta kɨ el ene: «In
Burəɓe», kin osɨ mbi Piyər'tɨ taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne rɔ'ne'tɨ, tadɔ kete ra kɨ rɔ'ne
kare, ningə osɨ me mann'tɨ.
8 Lo kɨ rai'tɨ kin, in sanyi el kɨ ngangɨ ba, awi asɨ kulə buy kare be par, adɨ ndəgɨ
njendo'gɨ awi kɨ to nden nden kɨ ngangɨ ba'tɨ, ndɔri bandɨ kɨ kanjɨ rosɨ kakin go'de'tɨ.
9 Lokɨ uri nanga ningə, oyi por kɨ de ulə kanjɨ'tɨ, taa mapa kaa to non tɔ.
10 Jeju el'de ene: «Rei kɨ kanjɨ'gɨ kɨ uwəi'de kakin ne adɨ j'oo.»
11 ə Simon Piyər al me to'tɨ, ndɔr bandɨ kɨ kanjɨ rosɨ kakin nanga. In kanjɨ'gɨ kɨ boi
boi inɓe ə in ɓu kɨ dɔ mi gidə in mutə (153). Kɔr'de inɓe kɨ ətɨ ɓol kin ə, bandɨ gangɨ el.
12 Jeju el'de ene: «Rei sɔi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gɨ'tɨ kɨ kadɨ dəjɨ Jeju
ene: «In nan wa?» goto, tadɔ gəri majɨ kadɨ in Burəɓe.
13 Jeju ɔtɨ rɔ'de'tɨ, un mapa adɨ'de, ningə adɨ'de kanjɨ tɔ.
14 Lokɨ Jeju ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ kin, in te kɨ nja mutə nga a te kɨ rɔ njendo'gɨ'tɨ
lə'ne kin.

Jeju in kɨ Piyər

15 Go nya kusɔ'tɨ, Jeju dəjɨ Simon Piyər ene: «Simon kɨ ngonn Jonasɨ, in ndigɨ'm utə
nje'gɨ sii kin wa?» ə Simon ilə'tɨ ene: «Oyo, Burəɓe, in gər kadɨ m'ndigɨ.» Ningə Jeju
el'ə ene: «Ul ngann batɨ'gɨ'tɨ lə'm.»
16 Jeju təl dəjɨ Simon ɓay kɨ nja joo ene: «Simon kɨ ngonn Jonasɨ, in ndigɨ'm wa?» ə
Simon il'ə'tɨ ene: «Oyo, Burəɓe, in gər kadɨ m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul batɨ'gɨ'tɨ
lə'm.»

---

† **20:29 20.29** 1Pi 1.8

17 Jeju təl dəjɨ Simon ɓay kɨ nja mutə ene: «Simon kɨ ngonn Jonasɨ, in ndigɨ′m wa?»
Ningə lo kin′tɨ, me Piyər tujɨ dɔ təl′tɨ kɨ Jeju təl dəj′ə ɓay kɨ nja mutə ene: «In ndigɨ′m
wa?» kin, adɨ ilə′tɨ ene: «Burəɓe, in gər nya′gɨ pətɨ, in gər kadɨ m′ndig′i.» Ningə Jeju
el′ə ene: «Ul batɨ′gɨ′tɨ lə′m.
18 Nga ningə, tokɨ rɔta′tɨ, adɨ m′el′i: dɔkagilo basa′i′tɨ, inɓe dɔɔ ndar ɓəd′i′tɨ, ə aw lokɨ
me′i ndigɨ, nan dɔkagilo kɨ a ɓugə ə, a ɔy ji′i taa kadɨ de kɨ rangɨ ə a dɔɔ ndar ɓəd′i′tɨ,
ə aw sə′i lo′tɨ kɨ me′i ndigɨ el.»
19 Ta′gɨ kin Jeju el be kadɨ tɔjɨ′n gorow koy kɨ Piyər a oy kadɨ ulə′n tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ.
Go′tɨ, Jeju el′ə ene: «Un go′m.»

Njendo kɨ Jeju ndig′ə

20 Piyər ilə rətɨ gogɨ ningə, oo njendo kɨ Jeju ndig′ə, in kɨ ndɔkɨ, lo nyakusɔ′tɨ, ndunə
rɔ′ne kɨ dɔ Jeju′tɨ, dəj′ə ene: «Burəɓe, nan ə a uləɨ ji de′gɨ′tɨ wa?» kakin.
21 Lokɨ Piyər oo′ə ə, dəjɨ Jeju ene: «Burəɓe, ə in kam, in ri ə a ra′a wa?»
22 Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m′ndig′i kadɨ isɨ kɨ dɔ′ne taa bitɨ kadɨ to m′təl m′re
m′ingə′n′ə kaa, in kin ta lə′i goto′tɨ. In, ta lə′i in ta kadɨ un go′m par.»
23 Ta kin sanan dann ngannkon′gɨ′tɨ tokɨ njendo kam a oy el. Nan kɨ rɔta′tɨ, kadɨ Jeju
el Piyər ene: «A oy el» kin, el′ə be el. Ta kɨ el′ə ə, el′ə ene: «Kin ə re m′ndig′i kadɨ isɨ
kɨ dɔ′ne taa bitɨ kadɨ to m′təl m′re m′ingə′n′ə kaa, in kin ta lə′i goto′tɨ.»
24 In darɔ njendo′ə inɓe kin ə mannajɨ dɔ nya′gɨ′tɨ kin, ndangɨ′de me makitu′tɨ kin.
Nga ningə jɨ gər kadɨ mannajɨ li′ə in ta kɨ rɔta′tɨ.
25 Jeju ra nya′gɨ kɨ rangɨ ngayn inɓe ɓay. Re de ene n′ində ta′ne inɓe nəm
n′ndangɨ′n′de pətɨ me makitu′gɨ′tɨ ə, m′mər kadɨ dɔnangɨ inɓe kin pətɨ kaa, makitu′gɨ
kin a uwə.

Kulə′gɨ
lə njekawkulə′gɨ
Ta kɨ dɔ kulə′gɨ lə njekawkulə′gɨ

Makitu kin elta tɔjɨ′n ke tokɨ nan bann ə Burəɓe awɨ′n dɔran′tɨ, adɨ′n tɔgɨ njendo′gɨ lə′ne kɨ gorow lə Ndil Luwə kadɨ to təli rɔ′de go mbərkikində′tɨ li′ə kɨ dɔboy′tɨ (1.8). Be ə, njekawkulə′gɨ manyinajɨ Jerujalem′tɨ ɔjidɔ kində kɨ Jeju ində taa lo koy′tɨ aw dɔran′tɨ. Kibo′gɨ lə Juwipɨ′gɨ adi kon njekawkulə′gɨ. Kadɨ nan kon kin ra adɨ njendo′gɨ tei iləi mbər Poyta kɨ majɨ dɔnangɨ Jude′tɨ pətɨ kɨ Samari bitɨ par kɨ manga, tei Antiyosɨ′tɨ. Dann nya′gɨ′tɨ kɨ rai nya kin, in Piyər, Jakɨ, Jan, kɨ Jakɨ kɨ ngonn kon Jeju ə Ndil un′de ra′n kulə ngayn nan kɨ utə nje′gɨ kin, in Pol. J′oo kulə′gɨ kɨ Pol ra′de kɨ gorow kaw mbah′gɨ tadɔ kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ low′ə′tɨ non ə, ində′n ginn Njekawnan′gɨ kɨ dɔnangɨ Aji′tɨ kɨ Du, dɔnangɨ Giresɨ′tɨ kɨ kaw lo kurkadɨ′tɨ. Makitu kin tɔlta′ne kɨ poyta lə Pol kɨ uwəi′ə dangay′tɨ Rɔm′tɨ, nan tɔjɨ tokɨ de a ra tɔgɨ kuwə Ta lə Ndil Luwə dangay′tɨ el.

Kon ta′gɨ kɨ me′tɨ: Kində kaw dɔran′tɨ bitɨ te′n ɓukɨ Ndil dɔ njendo′gɨ′tɨ 1-2. Mannajɨ kɨ kadɨ nan kon Jerujalem′tɨ 3-7. Poyta kɨ majɨ te Samari′tɨ 8. Kunme lə Pol 9. Njekunme′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el kɨ dɔkete dann Njekawnan′gɨ′tɨ 10-11. Tɔl Jakɨ, te Piyər dangay′tɨ 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ dɔkete lə Pol 13-14. Kawnan kibo lə njekawkulə′gɨ lə Jeju Jerujalem′tɨ 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ nja joo lə Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ nja mutə lə Pol 19-21. Uwəi Pol dangay′tɨ 22-26. Pol in Rɔm′tɨ 27-28.

Kaw Jeju dɔran′tɨ

1 Tewopil, me makitu′tɨ lə′m kɨ dɔkete*, m′ndangɨ ta′gɨ kɨ ɔjidɔ nya′gɨ kɨ Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de′gɨ ge.
2 Nya′gɨ kɨ ra bitɨ te′n me ndɔ′tɨ kɨ Luwə un′ə′n′ə aw si′ə dɔran′tɨ. Ningə kete ɓay ta kadɨ aw dɔran′tɨ, Jeju mbətɨ njekawkulə′gɨ lə′ne, adɨ′de mbərkikində′gɨ lə′ne kɨ gorow lə Ndil Luwə.
3 Go koy′o′tɨ, Jeju ɔjɨ rɔ′ne njekawkulə′gɨ lə′ne. Ɔjɨ′de kɨ row′gɨ kɨ dangɨ dangɨ kadɨ gəri tokɨ n′ra kɨ dɔ′ne taa. Ndɔ dɔsɔ go′tɨ ningə, te bus kɨ rɔ′de′tɨ el′de ta dɔ Konɓe′tɨ lə Luwə.
4 Ndɔ kare kɨ isɨ sɔ nya se′de, Jeju el′de kadɨ tei gidɨ ɓebo Jerujalem′tɨ el. Nan kadɨ nginəi bitɨ kadɨ Baw′ne adɨ′de kadikare kɨ un ndu′ne dɔ′tɨ kadɨ n′a n′adɨ kin ɓay taa†. Ningə el′de ene: «In kadikare kɨ m′inɓe m′el′se ta′a kete nga.
5 Jan ra de′gɨ batəm me mann′tɨ, nan ingɨ, me ndɔ′gɨ′tɨ kɨ ngayn el ne ə, a rai′se batəm me Ndil Luwə′tɨ.»
6 *Njekawkulə′gɨ lə Jeju kɨ kawinan rɔ′a′tɨ dəji′ə eyina: «Burəɓe, in dɔkagilo′tɨ kɨ ngɔsine inɓe kin ə a taa konɓe adɨ *Isirayel wa?»
7 Ə el′de ene: «In ta lə′se kadɨ in gəri dɔ kad′a eke dɔ gangɨ lo′gɨ kɨ Bai ɔjɨ kigo lo tɔgɨ′tɨ lə′ne el.»
8 Nan a ingəi tɔgɨ lokɨ Ndil Luwə a re dɔ′se′tɨ. A təli nje mannajɨ lə′m me ɓebo Jerujalem′tɨ num, dɔnangɨ Jude′tɨ ba pətɨ num, Samari′tɨ num, ratata dɔboy dɔnangɨ′tɨ.
9 Lokɨ Jeju el′de ta′gɨ kin ginn′ə gangɨ ningə, oyi′ə isɨ aw kɨ taa me nəl′tɨ. Ningə kilndi re utɨ kum′de adɨ oyi′ə el.
10 Kum′de nanyi kɨ taa dɔran′tɨ, lo koo go Jeju lo kaw′a′tɨ, ningə, dingəm′gɨ joo kɨ uləi ku′gɨ kɨ nda bal bal tei bus kɨ rɔ′de′tɨ, ningə eli′de eyina:
11 «De′gɨ kɨ Galile′tɨ, tadɔ ri ə rai ra gonyi lo kɨ taa dɔran′tɨ be wa? Darɔ Jeju inɓe kɨ uni′ə ta dann′se′tɨ awi si′ə dɔran′tɨ kin ə, a təl re tokɨ oyi go′ə lo kaw′a dɔran′tɨ kin be tɔ.»

Kutɨ lə njekawkulə′gɨ

12 Be ə njekawkulə′gɨ lə Jeju təli dɔ mbal kagɨ Buni′tɨ awi Jerujalem′tɨ gogɨ. Mbal kagɨ Buni kin in ndəkba kɨ ɓebo Jerujalem.
13 Lokɨ rei tei Jerujalem′tɨ ningə, ali awi me kəy′tɨ kare kɨ in dɔ mad′a′tɨ taa, lokɨ rai to lo kisɨ′de kete kete. Adɨ in Piyər num, Jan num, Jakɨ in kɨ Andire num, Pilipɨ in kɨ Tomasɨ num, Batilemi in kɨ Matiye num, Jakɨ kɨ ngonn lə Alpe num, Simon kɨ nje rɔ tadɔ ta kingədɔ lə ɓe lə′ne num taa Judɨ kɨ ngonn lə Jakɨ num tɔ.

---

* **1:1 1.1** Luk 1.1-4 † **1:4 1.4** Luk 24.49

14 Ingɨ pətɨ, kɨ me'de kɨ kareba, kawinan nəm nəm kadɨ elita kɨ Luwə ta ta, nan'tɨ kɨ
dene'gɨ madɨ. Mari kɨ kon Jeju in dann'de'tɨ num taa ngannkon Jeju num tɔ.

Matiyasɨ ɔr tor Judasɨ

15 Me ndɔ'gɨ'tɨ kin, njekunme'gɨ kawinan asi ɓu kɨ dɔ joo. Ningə Piyər ində taa dann
ngannkon'ne'gɨ'tɨ el ene:
16 «Ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ nya kɨ Ndil Luwə elta'a me Makitu'tɨ lə Luwə tɔlta'ne.
Tadɔ Ndil Luwə, elta kete kɨ ta *Dabidɨ, ɔjɨ'n dɔ Judasɨ kɨ ɔr non de'gɨ kɨ rei uwəi Jeju.
17 Judasɨ in kɨ kare dann'je'tɨ, ningə aw kɨ kulə lə'ne kɨ sɔw dɔ'ne kadɨ ra dann'je'tɨ
tɔ.
18 Kɨ nar kɨ adi'ə tadɔ kugə'n goji kulə kɨ majel kɨ ra kin ə, Judasɨ aw ndogɨ'n lo ndɔɔ.
Me ndɔɔ'tɨ kɨ ndogɨ kakin ə, ində taa osɨ, dɔ'a sur kɨ nanga, me'ə ndu rusɨ adɨ tɨ'ə ala
mban dɔnangɨ'tɨ.
19 De'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ Jerujalem'tɨ oyi ta kin. Be ə ɓari lo ndɔɔ kakin kɨ ta ɓe lə'de
eyina: "Akeldama", kɔr me ta kin nan: "Lo ndɔɔ mosɨ".
20 Ndangi me makitu Pa'gɨ'tɨ eyina:
"Kadɨ kəy li'ə in kɨ k'inyə kɔ num,
Kadɨ de kare ka isɨ me'tɨ el num[‡],"
Taa ndangi ɓay eyina:
"Kadɨ de kɨ rangɨ ɔr tor'o."
21 «Be ə, majɨ kadɨ jɨ mbəti de kare mbunə de'gɨ'tɨ inɓe kɨ njiyəi se'je nan'tɨ kɨ ndɔ'gɨ
pətɨ kɨ Burəɓe Jeju awɨ'n se'je num təl'n se'je num inɓe kin.
22 Ulə ngirə dɔ batəm'tɨ lə Jan, ratata te'n dɔ ndɔ'tɨ kɨ Luwə un'n Jeju ta dann'je'tɨ
awɨ'n si'ə dɔran'tɨ. Kadɨ de kare dann'de'tɨ, in nje mannajɨ, nan'tɨ se'je tokɨ Jeju ində lo
koy'tɨ.»
23 Lo kin'tɨ, rei kɨ de'gɨ joo ɔji'de, kɨ dɔkete in Jisepɨ kɨ ɓari'ə nan Barsabasɨ, kɨ indəi
tɔ'a kɨ rangɨ nan Jusitusɨ, ningə kɨ nja joo in Matiyasɨ.
24 Ningə eli Burəɓe eyina: «Burəɓe, in gər ngarme de'gɨ pətɨ tigə, ə ɔjɨ'je ke mbunə
de'gɨ'tɨ kɨ joo kin, in kɨ ra ə mbət'ə wa?
25 Mbət'ə kadɨ un ta kulə lə njekawkulə kɨ Judasɨ inyə ta'a ə aw lo'tɨ lə'ne kɨ sɔw dɔ'a
kadɨ awɨ'tɨ kin.»
26 Rai ɓukɨ ɓukɨ, ningə ɓukɨ ɓukɨ osɨ dɔ Matiyasɨ'tɨ. Adɨ Matiyasɨ ore kadɨ
njekawkulə'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare.

2

Re lə Ndil Luwə

1 Lokɨ ndɔ nanyi Pantəkotɨ asɨ ningə*, njekunme'gɨ pətɨ kawinan lo kareba.
2 Tanan'tɨ non, kah nya madɨ in dɔran'tɨ, ə to to nəl bo kɨ ulə kɨ tɔgɨ'ne kin be. Kah
nya kakin taa lo me kəy'tɨ kɨ sii'tɨ.
3 Oyi nya'gɨ kɨ toi to por ə ndonn'o'gɨ tei bilim bilim be, tei, kanyinan dɔ'de'tɨ kare
kare.
4 Ndil Luwə rosɨ me'de pətɨ, adɨ ulɨ ngirə kel ndonnta'gɨ kɨ rangɨ, kigo kində'tɨ kɨ Ndil
Luwə ndə'n ta de'tɨ kɨ ra kadɨ el.
5 Ningə me ndɔ'a'gɨ'tɨ kin, *Juwipɨ'gɨ kɨ nje ɓol Luwə, in kɨ dɔ ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ, rei sii Jerujalem'tɨ.
6 Lokɨ oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodɨ rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de
te saw, tadɔ nan nan dann'de'tɨ, oo dɔ ndu njekunme'gɨ kɨ sii elita kɨ ndonnta ɓe lə'ne.
7 Nya kin ətɨ'de ɓol ngayn adɨ ndil'de anyi ur kakɨ, oyi kadɨ in nya kɨ rɔta'tɨ el, adɨ eli
eyina: «De'gɨ kɨ isɨ elita kin pətɨ in de'gɨ kɨ in Galile'tɨ,
8 Nga bann be nan nan dann'je'tɨ, oo ta kɨ te ta'de'tɨ kɨ ndonnta ɓe lə'ne wa?
9 J'in de'gɨ kɨ Partɨ'tɨ, kɨ Medɨ'tɨ, kɨ Elamitɨ'tɨ, kɨ nje k'in dɔnangɨ Mejopotami'tɨ num,
kɨ Jude'tɨ num, Kapadosɨ'tɨ num, taa Pon'tɨ kɨ in ngonnɓe kɨ dɔnangɨ Aji'tɨ num,
10 Piriji'tɨ num, Pampili'tɨ num, Ejipitɨ, kɨ dɔnangɨ Libi'tɨ kɨ in ndəkba kɨ Sirenn, eke
nje k'in dɔnangɨ Rɔm'tɨ.
11 J'in pətɨ j'in Juwipɨ kojɨ'gɨ ge kɨ Juwipɨ təl'gɨ ge. J'in Kiretɨ'tɨ kɨ Arabi'tɨ. Be ka, j'oo
dɔ ndu'de kɨ elita kɨ ndonnta ɓe lə'je, ɔjidɔ nya'gɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ Luwə ra.»
12 Ingɨ pətɨ ndil'de anyi ur kakɨ adɨ gəri ta inɓe kɨ kadɨ eli el, ningə elinan mbunə'de'tɨ
eyina: «Kɔr me nya kɨ ra nya kin nan ri ə?»
13 Nan nje kɨ nan'gɨ kogi dɔ nje kel ndonnta'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ kɨ ra eli, eyina: «In
yiwi kandɨ nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

---

‡ **1:20 1.20** Pa'gɨ 69.26, 109.8 * **2:1 2.1** Lebitiki 23.15-21; Ndukun kɨ nja joo 16.9-11

Piyər elta bulə de′gɨ

14 Piyər indəi rai taa kɨ ndəgɨ njekawkulə′gɨ kɨ dɔgɨ gidə in kare, ningə un ndu′ne kɨ
taa elta bulə de′gɨ ene: «Uri mbi′se majɨ oyi dɔ ta lə′m in Juwipɨ′gɨ kɨ de′gɨ pətɨ kɨ isɨ
Jerujalem′tɨ ne. Majɨ kadɨ gəri nya kɨ isɨ ra nya kin tɔ.
15 De′gɨ madɨ dann′se′tɨ oyi kadɨ in yiwi kandɨ nju ə ra de′gɨ kam. Nan jagɨ! Jɨ ra kɨ
sin non kadɨ nda′tɨ ɓay!
16 Nan ngɔsine nya kɨ ndɔkɨ njekeltakita Luwə′tɨ Juwəl elta′a ka ə ra nya kin:
17 “Nya′gɨ kɨ Luwə elta′a kadɨ a rai nya me ndɔ′gɨ′tɨ kɨ dɔboy′tɨ kaa ə toi kin:
M′a m′ulə kɨ Ndil′m dɔ de′gɨ′tɨ pətɨ.
Ngann′se′gɨ kɨ dingəm kɨ nje kɨ dene a təli njekelta kɨ ta Luwə′tɨ,
Basa′gɨ lə′se a oyi nya′gɨ me ndil′tɨ,
Ɓugə′gɨ lə′se, a oyi nya′gɨ kɨ to lo kiyərɔ′tɨ me ni′tɨ.
18 Oyo me ndɔ′gɨ′tɨ kin,
M′a m′ulə kɨ Ndil′m dɔ ngann njekulə′gɨ′tɨ lə′m kɨ dingəm kɨ nje kɨ dene.
A in nje kelta kɨ ta′m′tɨ.
19 M′a m′ra nya′gɨ kɨ de asɨ ra el me dɔran′tɨ taa nu,
Ningə dɔnangɨ′tɨ ne, m′a m′ra nyakɔjɨ′gɨ kɨ ətɨ ɓol,
Adɨ in: mosɨ num, por num, sa kɨ su luy luy num tɔ,
20 Kete ɓay ta kadɨ ndɔ kɨ bo ngayn, kɨ rosɨ kɨ pitɨ lə Burəɓe kin a re,
Lokɨ kada a təl lo kɨ ndul, ningə nanyi a təl mosɨ.
21 Ningə me ndɔ′tɨ kin, de′gɨ pətɨ kɨ ɓari tɔ Burəɓe a ingəi kajɨ[†].”
22 «In Isirayel′gɨ, uri mbi′se majɨ oyi ta kɨ m′a m′el′se. In gəri pətɨ kadɨ Jeju kɨ Najaretɨ,
dingəm kin kɨ Luwə ɔj′ɔ kɨ taga kadɨ n′ndig′ə, ə Luwə ra nya′gɨ kɨ de asɨ ra el kɨ nyakɔjɨ′gɨ
kɨ ətɨ ɓol kɨ takul′ə dann′se′tɨ ne.
23 Dingəm kin, uləi′ə ji′se′tɨ kigo kun ndu′tɨ kɨ Luwə un, num kigo kɔjitara′tɨ li′ə kɨ
to kete. Ningə ingɨ adi de′gɨ kɨ gəri Luwə kɨ rɔta′tɨ el, təli′ə kɨ row ɓər kɨ ɓəri′ə dɔ
kagidəsɨ′tɨ.
24 Nan Luwə gangɨ kulə koy rɔ′a′tɨ kɔ ad′a ində taa lo koy′tɨ, tadɔ koy aw kɨ tɔgɨ kadɨ
uwə ginn tɔgɨ′ne′tɨ ɓe ninn′tɨ el.
25 Dabidɨ elta ɔjɨ′n dɔ′a ene:
“M′oo Burəɓe kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ non′m′tɨ,
Tadɔ in dəjikɔl′m′tɨ kadɨ m′te m′osɨ el.
26 In tadɔ kin ə rɔnel rosɨ me′m adɨ m′osɨ′n pa tɔ.
Be ə, ɓe ninn′tɨ kaa, darɔ′m a ɔrkon kɨ kindəmedɔtɨ,
27 In Burəɓe, a tusɨ′m inyə′m kɔ koo el,
A inyə njekuləɓər lə′i kɨ Ar njay ad′a ndum lo kɨ koo′tɨ el tɔ.
28 In ə ɔjɨ′m row kadɨ m′təl m′njɨ′n kɨ dɔ′m taa,
Ningə a adɨ′m rɔnel me k′in nan′tɨ sə′m[‡].”»
29 Piyər təl el ɓay ene: «Ngannkon′m′gɨ, adɨ m′el′se ta kɨ rɔta′tɨ: kaw′je Dabidɨ oy
tokɨ rɔta′tɨ adɨ duwi′ə. Dɔɓad′a to dann′je′tɨ ne bitɨ ɓone.
30 In njekeltakita Luwə′tɨ, ə gər kadɨ Luwə un ndu′ne ad′a kɨ kiwrɔ kadɨ n′a n′adɨ de
kare kɨ ginn kaw′tɨ li′ə a onɓe tor′o′tɨ[§].
31 Dabidɨ gər nya kɨ a ra nya lo ti′tɨ, adɨ elta kin lo koy′tɨ lə Kirisitɨ kɨ in *De kɨ Luwə
mbət′ə kin kete. In ta li′ə ə Dabidɨ ene Luwə a inyə lo kɨ koo′tɨ el, taa a inyə darɔ′a adɨ
ndum ɓe ninn′tɨ el tɔ.
32 Jeju kɨ m′njɨ m′elta li′ə kin, Luwə ad′a ində taa dann njekoy′gɨ′tɨ, j′in pətɨ jɨ gəri
majɨ.
33 Go′tɨ ningə, Luwə un′ə aw si′ə dɔran′tɨ adɨ isɨ dəjikɔl′ɔ′tɨ. Ningə ngɔsine Luwə kɨ
Baw ad′a Ndil′ne tokɨ un′n ndu′ne. Ndil kin ə, Jeju ɓukɨ dɔ′je′tɨ, tokɨ oyi ngɔsine kɨ
kum′se ge, kɨ mbi′se ge kin.
34 Tokɨ rɔta′tɨ, Dabidɨ aw dɔran′tɨ el, nan el ene: “Burəɓe el Burəɓe lə′m ene: ‹Re isɨ
dəjikɔl′m′tɨ,
35 bitɨ kadɨ m′təl njeban′gɨ lə′i nyakində nja′i′tɨ ginn tɔg′i′tɨ*.›”
36 In be ə, rɔ Jeju inɓe kɨ ɓəri′ə dɔ kagidəsɨ′tɨ kin ə, Luwə ad′a in Burəɓe num, Kirisitɨ
kɨ in De kɨ Luwə mbət′ə num tɔ. In kin ə in nya kɨ majɨ kadɨ de′gɨ pətɨ kɨ Isirayel′tɨ gəri
majɨ.»

Nje kɨ uni me′de adi Kirisitɨ dɔkete

37 Lokɨ de′gɨ oyi ta kin ningə, me′de olo wutɨ wutɨ adɨ dəji Piyər kɨ ndəgɨ njekawkulə′gɨ
eyina: «Ngannkon′je′gɨ, in ri ə kadɨ jɨ ra wa?»

---

† **2:21 2.21** Juwəl 3.1-5 ‡ **2:28 2.28** Pa′gɨ 16.8-11 § **2:30 2.30** Pa′gɨ 132.11; 2Samiyel 7.12-13 * **2:35 2.35** Pa′gɨ 110.1

38 Piyər təl el'de ene: «Inyəi gorow njiyə'se kɨ majel kɔ, ningə kadɨ de kɨ ra dann'se'tɨ adɨ rai'ə batəm me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, kadɨ majel'gɨ lə'se in kɨ k'inyə go kɔ. Ningə a ingəi Ndil Luwə.
39 Tokɨ rɔta'tɨ, kunndu lə Luwə in tadɔ lə'se num, tadɔ lə ngann'se'gɨ num, tadɔ de'gɨ kɨ sii sanyi num. Sɔw dɔ de'gɨ pətɨ kɨ Burəɓe Luwə lə'je a ɓar'de.»
40 Piyər el'de ta'gɨ kɨ rangɨ ngayn go'tɨ ɓay kadɨ man'n najɨ, ningə ulə dingəm me'de'tɨ ə el'de ene: «Gangi nan kɨ ginn de'gɨ kɨ majel kɨ ɓone kin, kadɨ Luwə ajɨ'n'se.»
41 De'gɨ pətɨ kɨ taai ta lə Piyər, rai'de batəm. Ndɔ'a'tɨ kakin, de'gɨ asi dər mutə rei orei kadɨ njekunme'gɨ kɨ kete.
42 Ulə ngirə dɔkagilo'ə'tɨ kin, rei nəm nəm tadɔ k'oo dɔ nyando lə njekawkulə'gɨ num, lo ra madɨ nan'tɨ num, lo tətɨ mapa'tɨ num, taa lo kelta'tɨ kɨ Luwə num tɔ.
43 Njekawkulə'gɨ rai nya'gɨ kɨ de asɨ ra el kɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn adɨ de'gɨ pətɨ sii kɨ ɓol me'de'tɨ.
44 Nje kunme'gɨ indəi rɔ'de nan'tɨ kareba ə kawi nyakingə'gɨ lə'de dɔnan'tɨ kareba tɔ.
45 Ndogi se'de nyakingə'gɨ kɨ nya majɨ'gɨ lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'tɨ lə de kɨ ra.
46 Ndɔ kare kare pətɨ, kɨ me kɨ kareba, ingəi nan Kəy'tɨ lə Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gɨ'tɨ lə'de, sɔi nya'gɨ lə'de kɨ rɔnel num, kɨ me kɨ sɔl lɔm lɔm num tɔ.
47 Osi pa'gɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ, ningə de'gɨ pətɨ ndigi ta lə'de tɔ. Ndɔ kare kare pətɨ, Burəɓe adɨ kɔr de'gɨ kɨ ajɨ'de, re dɔ mad'a'tɨ par par.

3

Piyər adɨ lapiya de kɨ nja'a oy

1 Ndɔ kare Piyər ingɨ kɨ Jan isɨ awi Kəy'tɨ lə Luwə tadɔ kelta kɨ Luwə dɔ kadɨ'tɨ kɨ mutə kɨ losɔl'ɔ.
2 Dɔkagilo'ə'tɨ kin ə de'gɨ ai kɨ de kɨ nja'a oy lo koj'o'tɨ nu, indəi'ə ta Kəy'tɨ lə Luwə. De kakin, ndɔ kare kare pətɨ, a indəi'ə ta Kəy'tɨ lə Luwə kɨ ɓari'ə nan: «Ta Kəy kɨ Ndolo». Indəi'ə kadɨ kɔy nya de'gɨ kɨ isɨ uri me natɨ Kəy'tɨ lə Luwə.
3 Lokɨ oo Piyər kɨ Jan kɨ isɨ uri kɨ me Kəy'tɨ ningə, kɔy'de nya.
4 Piyər kɨ Jan uri kum'de kɨ dɔ'a'tɨ, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!»
5 Nje nja koy gon'de, ɔjɨ me'ne'tɨ kadɨ n'a ningə nya madɨ ji'de'tɨ.
6 Nan Piyər el'ə ene: «M'aw kɨ nar el num, kɨ ɔr el num kadɨ m'ad'i. Nan nya kɨ m'aw'n ji'm'tɨ in tɔgɨ Jeju Kirisitɨ. Be ə kadɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ kɨ Najaretɨ'tɨ, ində taa ə njiyə!»
7 Piyər uwə ji kɔl'ɔ, ə un'ə kɨ taa. Tanan'tɨ non par ə nja'a'gɨ kɨ gul nja'a'gɨ təli toi majɨ kare.
8 In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de natɨ Kəy'tɨ lə Luwə. Tur jagira kɨ rɔnel num ulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ num tɔ.
9 De'gɨ pətɨ oyi'ə lo njiyə'tɨ num, lo kulə tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ num tɔ.
10 De'gɨ gəri'ə majɨ kadɨ in nje mote kɨ kete in nje kisɨ ta Kəy'tɨ lə Luwə kɨ ɓari'ə nan: «Ta Kəy kɨ Ndolo», isɨ kɔy nya inɓe ka am. Lokɨ de'gɨ oyi nya kɨ te dɔ'a'tɨ kin ningə, ndil'de anyi ur kakɨ adɨ ɓol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gɨ

11 Nje nja koy kakin inyə go Piyər kɨ Jan el. Nya kin ra adɨ ndil de'gɨ pətɨ anyi ur kakɨ. Be ə, de'gɨ pətɨ anyinan ngodɨ kawinan kɨ dɔ'de'tɨ dɔ'de'tɨ takəy'tɨ kɨ ɓari'ə nan: «Tabitɨ lə Salomon».
12 Lokɨ Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gɨ ene: «Ngann Isirayel'gɨ, ɓann ə nya kɨ ra nya kin ətɨ'se ɓol kədɨ be wa? Bann ə uri kum'se kɨ dɔ'je'tɨ to nya kɨ in j'inɓe kɨ tɔgɨ'je, eke in kɨ takul kaw kɨ j'aw kɨ ɓol Luwə me'je'tɨ ə j'adɨ'n dingəm kam njiyə'n be wa?
13 Jagɨ, in Luwə lə *Abiraham, lə *Isakɨ, lə *Jakobɨ, Luwə lə kaw'je'gɨ in ə ulə tɔjɨ dɔ ɓər'tɨ lə'ne Jeju, kɨ uləi'ə ji Pilatɨ'tɨ, *Pilatɨ un ndu'ne kadɨ n'ilə taa, nan ingɨ mbətɨ.
14 Oyo, ingɨ manji ta gər nje kar njay kɨ njera nya kɨ dana. Ningə dəji kadɨ ji ra majɨ sese ə j'ilə de kɨ nje tɔl de'gɨ taa tor'o'tɨ.
15 In be ə, adɨ tɔli in kɨ in nje kadɨ de'gɨ sii kɨ dɔ'de taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ, j'in pətɨ jɨ gər majɨ.
16 In tadɔ kun kɨ j'un me'je j'adɨ Jeju kin ə, tɔgɨ kɨ to me tɔ'a'tɨ, adɨ tɔgɨ dingəm kɨ oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadɨ ində ra'n taa. Oyo, kunme kɨ tɔg'ɔ to kɨ takul Jeju, adɨ dingəm kin lapiya kɨ rɔta'tɨ, in nya kɨ ra nya takum'se'tɨ pətɨ adɨ oyi.
17 Ngɔsine ngannkon'm'gɨ, m'gər majɨ ngayn kadɨ nya kɨ rai kin, in kigo gər'ə'tɨ el, ingɨ kɨ njekɔrnon'se'gɨ pətɨ.
18 Nan, in kɨ row kin ə, Luwə tɔl'n ta nya kɨ iləmbər'ə kete kɨ takul njekeltakita'a'tɨ pətɨ ene: Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə, kɨ n'un ndu'ne kadɨ n'a n'ulə, a ingə kon.

19 Ngɔsine, inyəi gorow njiyə'se'gɨ kɨ majel kɔ, ə təli rei rɔ Luwə'tɨ kadɨ inyə'n go
majel'gɨ lə'se kɔ.
20 Ningə Burəɓe a adɨ'se dɔkagilo kɔrkon, a ulə kɨ in kɨ ində dɔ'a nan'tɨ kete to Kirisitɨ,
kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə, adɨ in Jeju, adɨ'se.
21 Nan ngɔsine kin, majɨ kadɨ Jeju isɨ dɔran'tɨ, bitɨ kadɨ Luwə təl nya'gɨ pətɨ
kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ sigɨ gogɨ, tokɨ ilə'n mbər'ə me ɓal'gɨ'tɨ kɨ dər, kɨ takul de'gɨ kɨ
njekeltakita'a'tɨ kɨ ari njay kɨ mayinu.
22 Be ə, *Mojɨ ene: "Burəɓe Luwə lə'se a adɨ njekeltakita'a'tɨ, kɨ to to m'in be, a in
dann ngannkon'se'gɨ'tɨ, tadɔ lə'se, a oyi dɔ ta'gɨ pətɨ kɨ a el'se.
23 De kɨ mbətɨ təl rɔ'ne go ta'tɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kɔ
dann de'gɨ'tɨ lə'ne kɨ koy*."
24 De'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ pətɨ, ulə ngirə dɔ Samiyel'tɨ nu kɨ nje re go'ə'tɨ, elita
dɔ dɔkagilo'tɨ kɨ ji isɨ me'tɨ ɓone kin kete.
25 Ingɨ, ə in de'gɨ kɨ ta kɨ Luwə el kɨ ta de'gɨ kɨ njekeltakita'a'tɨ kin sɔw dɔ'se, taa
kunmindɨ kɨ Luwə un adɨ kaw'je'gɨ lokɨ un ndu'ne adɨ Abiraham kin sɔw dɔ'se tɔ. Luwə
un mindɨ'ne ene: "Ginn kojɨ'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ pətɨ a in kɨ njangɨ dɔ kɨ takul ginn kaw lə'i†."
26 In kɨ tadɔ lə'se kete, ə Luwə te'n kɨ njekulə lə'ne, ulə adɨ'se kadɨ njangɨ dɔ'se, kɨ
takul ra kɨ ra adɨ nan nan inyə gorow njiyə'gɨ lə'ne kɨ majel kɔ.»

4

Piyər ingɨ kɨ Jan rai non njegangita'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ

1 Lokɨ Piyər ingɨ kɨ Jan isɨ elita bulə de'gɨ to kel ba ɓay ə, njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ
madɨ num, kibo kɨ dɔ Kəy'tɨ lə Luwə num ta kɨ de'gɨ madɨ kɨ mbunə kutɨ'tɨ lə *Sadusi'gɨ,
tei kɨ rɔ'de'tɨ bus.
2 Wongɨ ra njekɔrnon Juwipɨ'gɨ ngayn tadɔ oyi Piyər ingɨ kɨ Jan isɨ ndoi nya bulə de'gɨ,
ningə eli'de eyina: «Tokɨ Jeju ində'n taa lo koy'tɨ inɓe kin ə, njekoy'gɨ kaa a indəi taa lo
koy'tɨ tɔ.»
3 Uwəi'de iləi'de kəy dangay'tɨ ratata lo ti, tadɔ losɔl nga, adɨ lo kadɨ gangi ta dɔ'de'tɨ
goto.
4 Ningə mbunə nje'gɨ'tɨ kɨ oyi ta lə'de, ngayn'gɨ dann'de'tɨ uni me'de. Be ə, ra adɨ kɔr
dingəm'gɨ re dɔ mad'a'tɨ adɨ asi dər mi kare.
5 Lo ti dɔ'tɨ ningə, njekɔrnon Juwipɨ'gɨ num, ngatɔgɨ'gɨ num ta njendo ndukun'gɨ num,
kawinan me ɓebo'tɨ kɨ Jerujalem.
6 Lo kawnan'tɨ kin, Hann kɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ in'tɨ non, taa Kayipɨ
num, Jan num, Alegijandir kɨ ndəgɨ de'gɨ pətɨ kɨ me kəy'tɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'tɨ
kibo kakin num kaa in non tɔ.
7 Adi rei kɨ Piyər kɨ Jan non'de'tɨ kɨ non Njekawnan'gɨ'tɨ, ə dəji'de ta eyina: «Kɨ tɔgɨ
kɨ in ra eke me tɔ nan'tɨ ə rai nya kin wa?»
8 Ningə Piyər, Ndil Luwə rosɨ me'ə, adɨ el'de ene: «In njekɔrnon'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ,
9 dəji'je ta ɓone ɔjidɔ nya kɨ majɨ kɨ jɨ ra kɨ de kɨ nja'a oy kɨ kujɨ nya kɨ jɨ ra ə ingə'n
lapiya.
10 Majɨ kadɨ ingɨ pətɨ gəri ar njay taa de'gɨ pətɨ kɨ Isirayel'tɨ kaa, kadɨ gəri majɨ tɔ: In me
tɔ Jeju Kirisitɨ kɨ Najaretɨ'tɨ ə jɨ ra'n nya kin. In kɨ takul Jeju inɓe kɨ ɓəri'ə dɔ kagidəsɨ'tɨ
ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ inɓe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'tɨ, kɨ lapiya
nga kin.
11 In mbal kɨ njera kəy'gɨ mbəti'ə, nan in ə təl mbal kɨ maj'a utə mad'a'gɨ pətɨ, in
mbal kɨ nje kadɨ tɔgɨ kəy*.
12 Kajɨ in me tɔ'a'tɨ kɨ kar'ne ba. Tɔ kɨ rangɨ kɨ Luwə adɨ de dɔnangɨ'tɨ ne mbunə
de'gɨ'tɨ kadɨ j'ingəi kajɨ goto.»
13 Ndɔjɨ njegangɨ ta'gɨ kɨ kibo lə Juwipɨ'gɨ ngayn lokɨ oyi Piyər ingɨ kɨ Jan elita kɨ kanjɨ
ɓol, tadɔ gəri'de kadɨ in de'gɨ kɨ kare kɨ kanjɨ nyando. Nan k'in ə gəri kadɨ in de'gɨ kɨ
in nan'tɨ kɨ Jeju mayinu.
14 Nan lokɨ oyi dingəm kɨ adi'ə lapiya kakin ra taa gədɨ'de'tɨ ningə gəri lo ta kɨ kadɨ
eli'de el.
15 Be ə uni ndu'de adi Piyər ingɨ kɨ Jan, taa dingəm kakin num kadɨ tei taga, ningə
manjinan ta mbunə'de'tɨ eyina:
16 «Ri ə j'a rai kɨ de'gɨ kam wa? Tadɔ rai nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ to ndalo'tɨ ar njay adɨ
de'gɨ kɨ Jerujalem oyi poy'o. Lo kadɨ jɨ manjɨ goto.

---

* **3:23 3.23** Ndukun ki nja joo 18.15, 18, 19 † **3:25 3.25** Lotum 22.18 * **4:11 4.11** Pa'gi 118.22

17 Nan k'in ə kadɨ poyta kin aw kɨ kete kete mbunə de'gɨ'tɨ el nga. Adɨ j'uləi ji'je
kum'de'tɨ kadɨ kaw kɨ kete non kam, eli'de madɨ ta me tɔ Jeju'tɨ el nga.»
18 Go ta'gɨ'tɨ kin, ai kɨ Piyər ingɨ kɨ Jan kəy gogɨ ə ɔgi'de kɨ tɔgɨ'de kadɨ elita eke ndoi
nya me tɔ Jeju'tɨ el nga.
19 Nan Piyər ingɨ kɨ Jan eli'de eyina: «Eli'je adɨ j'oo, ke in gorow'ə'tɨ, takum Luwə'tɨ,
kadɨ jɨ təl rɔ'je go ta'tɨ lə'se yo ə j'inyə ta lə Luwə wa?
20 Kɨ ɔjidɔ'je, j'in j'asɨ manjɨ ta dɔ nya'tɨ kɨ j'oo kɨ kum'je num, kɨ mbɨ'je num kin el.»
21 Lokɨ uləi ji'de kum'de'tɨ kɨ nja joo ɓay ningə, inyəi'de adɨ ai. Tokɨ rɔta'tɨ, ingəi nya
madɨ rɔ'de'tɨ kɨ asɨ kuwə'n'de dangay'tɨ el, tadɔ de'gɨ pətɨ piti Luwə tadɔ nya kɨ ra nya
kin.
22 Ɓal dingəm kɨ ingə lapiya kɨ takul nyakɔjɨ kɨ ətɨ ɓol kin, utə dɔsɔ.

Nje kunme'gɨ elita kɨ Luwə

23 Go k'inyə de'tɨ, Piyər ingɨ kɨ Jan ai ingəi madɨ'de'gɨ kɨ njekunme'gɨ, ɔri'de poy nya'gɨ
pətɨ kɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ eli'de.
24 Lokɨ madɨ'de'gɨ oyi ta lə'de ginn'ə gangɨ nga ningə, pətɨ kɨ me kɨ kare, elita kɨ Luwə
eyina: «Burəɓe, in ə ra dɔran kɨ dɔnangɨ, taa ra babo kɨ nya'gɨ pətɨ kɨ me'tɨ tɔ†.
25 In ə adɨ Ndil Luwə elta kɨ ta kaw'je Dabidɨ kɨ ɓər lə'i ene: Ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ
tonyi rɔ kɨ ndangɨ kare be. Taa kɔjitara'gɨ lə'de to rɔ'de'tɨ kare!
26 Ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne indəi dɔ rɔ'de dana tadɔ kaw rɔ, nje konɓe'gɨ indəi rɔ'de
nan'tɨ, ɔsɨ ta Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə to Ngar.
27 Tokɨ rɔta'tɨ, in me ɓebo'tɨ kin ə, *Erodɨ ingɨ kɨ Ponsɨ Pilatɨ, nan'tɨ kɨ ginn de'gɨ kɨ
dangɨ dangɨ kɨ ngann Isirayel'gɨ indəi rɔ'de nan'tɨ ɔsɨ ta njekulə lə'i kɨ ar njay, kɨ in Jeju
kɨ mbət'ə to Kirisitɨ‡.
28 Nya'gɨ lə'de kɨ rai kin, in tɔl ə tɔlita kɔjitara'gɨ lə'i pətɨ kɨ ɔjɨ kete, kɨ tɔgi, me ndigɨ'tɨ
lə'i.
29 Ngɔsine Burəɓe, oo ji'de kɨ isɨ uləi kum'je'tɨ kadɨ indəi'je ɓol'tɨ kin! Adɨ ɓər'gɨ lə'i
tɔgɨ kadɨ iləi mbər ta lə'i kɨ me kɨ tinyi katɨ.
30 Ningə, kadɨ ɔjɨ tɔgi me tɔ njekulə'tɨ lə'i kɨ ar njay Jeju, kadɨ njemonyi'gɨ ingəi lapiya
num, taa kadɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ de asɨ ra el rai nya num tɔ.
31 Lokɨ tai kon ta kelta'tɨ kɨ Luwə ningə, dɔnangɨ yəkɨ yikiti yikiti ginn nja'de'tɨ, lo kɨ
kɨ kawinan'tɨ. Ningə Ndil Luwə rosɨ me'de pətɨ adɨ iləi mbər ta lə Luwə kɨ rɔ kɨ tinyi
katɨ.»

Nje kunme'gɨ indəi rɔ'de nan'tɨ

32 Nje kunme'gɨ pətɨ indəi rɔ'de nan'tɨ kɨ ngarme kɨ kare kɨ mərta kɨ kare. De kare kɨ
ində gu'ne kɨ nyakingə lə'ne kɨ sɔw dɔ'ne goto, nya'gɨ pətɨ in dɔnan'tɨ kareba.
33 Kɨ tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn ə njekawkulə'gɨ manyinajɨ kin lo koy'tɨ lə Burəɓe Jeju. Ningə,
kare kare pətɨ, Luwə njangidɔ'de njangɨ dɔ kɨ ətɨ ɓol ngayn.
34 Be ə de kare dann'de'tɨ kɨ nya to rɔ'a goto. Tadɔ nje'gɨ kɨ awi kɨ lo ndɔɔ'gɨ kɨ kəy'gɨ,
uni ndogi ə rei kɨ nar'a,
35 adi njekawkulə'gɨ. Ningə njekawkulə'gɨ lowəi nar kakin dann'de'tɨ pətɨ, nan nan
ingə kigo nya ge'gɨ'tɨ li'ə.
36 De madɨ kare kɨ tɔ'a nan Jisepɨ, kɨ in ginn kojɨ'tɨ lə *Lebi, kɨ dɔnangɨ Sipir'tɨ, kɨ
njekawkulə'gɨ indəi tɔ'a nan Barnabasɨ, kɔr me'ə nan: «De kɨ njekulə dingəm me
de'gɨ'tɨ,»
37 in kaa, aw kɨ lo ndɔɔ, ə un lo ndɔɔ lə'ne kakin ndogɨ, ə re kɨ nar'a adɨ njekawkulə'gɨ.

5

Ta kɨ ngom lə Ananiyasɨ in kɨ Sapira

1 Dingəm madɨ kare kɨ tɔ'a nan Ananiyasɨ in kɨ dene lə'ne Sapira, ndogi lo lə'de tɔ.
2 Ananiyasɨ ingɨ kɨ dene lə'ne Sapira indəi ndu'de nan'tɨ, iyəi nusɨ nar, ə awi kɨ ndəgə
adi njekawkulə'gɨ.
3 Piyər el'ə ene: «Ananiyasɨ, ra ɓann ə inyə *Satan adɨ ur me'i'tɨ ətɨ ɓol be wa? Ɔr
nusɨ nar lo ndɔɔ lə'i ngəm, ə elta kɨ ngom Ndil Luwə!
4 Ri ə ɔgi kadɨ ngəm nyakingə lə'i wa? A re ndogɨ'n ə binəm kaa, ri ə ɔgi kadɨ nar kɨ
ingə kin, ra'n nya kɨ me'i ge wa? Nya kɨ mər me'i'tɨ kin in nya kɨ majel. In de'gɨ ə el'de
ta kɨ ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta kɨ ngom.»
5 Lokɨ Ananiyasɨ oo ta kin par ə, osɨ nanga, oy. De'gɨ pətɨ kɨ oyi poyta kin, ɓol ra'de
ngayn.
6 Basa'gɨ rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə.

† **4:24 4.24** Tekitaga 20.11; Pa'gɨ 146.6 ‡ **4:27 4.27** Luk 23.7-11; Ejay 61.1

7 Asɨ ngirə kadɨ mutə go'tɨ, dene li'ə re ur kəy kɨ kanjɨ kadɨ gər nya kɨ ra nya.
8 Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adɨ m'oo, ke kɔr nar kɨ ndogi sese lo ndɔɔ lə'se inɓe ənn ɓe?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kɔr nar kɨ j'ingə in be inɓə.»
9 Lo kin'tɨ, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'tɨ kadɨ soki Ndil Burəɓe wa?» Oo kah nja de'gɨ kɨ awi kɨ ngaw'i duwi'ə ə ɓar takəy'tɨ kin, in kaa a ai sə'i tɔ.
10 Tanan'tɨ non par ə Sapira osɨ nja Piyər'tɨ nanga, oy. Lokɨ basa'gɨ kɨ nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adɨ uni'ə awi si'ə duwi'ə kadɨ ngaw'a'tɨ.
11 Nya kɨ ra nya kin, ra adɨ *Njekawnan'gɨ pətɨ, ɓol ra'de ngayn, taa de'gɨ pətɨ kɨ oyi poyta kin kaa, ɓol ra'de ngayn tɔ.

Njekawkulə'gɨ rai nya'gɨ kɨ əti ɓol ɓol

12 Njekawkulə'gɨ rai nya'gɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ nya'gɨ kɨ de asɨ ra el ngayn dann de'gɨ'tɨ. Nje kunme'gɨ pətɨ, kawinan lo kareba, ginn tabiti'tɨ lə *Salomon, ta Kəy'tɨ lə Luwə.
13 De'gɨ kɨ rangɨ kɨ uni me'de adi Luwə el ɓay ɓoli kadɨ rei rɔ'de'tɨ. Be kaa, piti njekunme'gɨ ngayn.
14 Dingəm'gɨ kɨ dene'gɨ ngayn ngayn uni me'de adi Burəɓe, adɨ kɔr'de ore dɔ njekunme'gɨ kɨ dɔ'tɨ dɔ'tɨ.
15 De'gɨ ai bitɨ ɔyi njemonyi'gɨ kɨ taga kadɨ row'tɨ, tiləi'de dɔ tirə'gɨ'tɨ eke dɔ kagɨ'tɨ kɨ oti'de, kadɨ re Piyər dər ningə, ndil'ə ur dɔ in kɨ ra'tɨ wa kare dann'de'tɨ.
16 De'gɨ ngayn indəi ɓe'gɨ'tɨ kɨ gidɨ ɓebo Jerujalem'tɨ, rei bur bur kɨ njemonyi'gɨ kɨ de'gɨ kɨ ndil'gɨ kɨ majel yəti dɔ'de. Ningə pətɨ ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gɨ dangay'tɨ

17 Go nya'gɨ'tɨ kin, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ de'gɨ kɨ go'ə'tɨ kɨ in me kutɨ'tɨ lə Sadusi'gɨ, jangɨ ra'de ngayn dɔ njekawkulə'gɨ'tɨ. Adɨ uni ndu'de kadɨ n'a rai nya madɨ.
18 Be ə, uwəi njekawkulə'gɨ iləi'de kəy dangay'tɨ.
19 Nan dann lo'tɨ, malayka lə Burəɓe re te takəy dangay, lokɨ adɨ tei taga ningə, el'de ene:
20 «Awi me Kəy'tɨ lə Luwə, iləi mbər ta kɨ nje kadɨ de təl isɨ kɨ dɔ'ne taa kin adi de'gɨ pətɨ oyi!»
21 Njekawkulə'gɨ təli rɔ'de go'tɨ, adɨ lo ti kɨ sin ba par ə, awi Kəy'tɨ lə Luwə, uləi ngirə kadɨ ndoi nya de'gɨ. Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ'tɨ kɨ de'gɨ kɨ go'ə'tɨ, ɓari ngatɔgɨ'gɨ kɨ njegangɨ ta, kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə ngann Isirayel'gɨ pətɨ. Ningə uləi kəy dangay'tɨ kadɨ rei kɨ njekawkulə'gɨ tɔ.
22 Nan lokɨ njekulə'gɨ awi ningə, ngəi'de kəy dangay'tɨ el, adɨ təli rei ɔri'de poy'o eyina:
23 «J'ingə takəy dangay in kɨ kutɨ mbukɨ majɨ num, njengəm takəy'gɨ ka rai takəy'tɨ non num tɔ, nan lokɨ j'ur me kəy'tɨ ningə, j'ingə de madɨ el.»
24 Lokɨ kibo kɨ dɔ njengəm ta Kəy'tɨ lə Luwə ingɨ kɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kakɨ, adɨ dəji nan ta dɔ nya'tɨ kɨ a ra nya go nya'tɨ kin.
25 Ningə de madɨ re el'de ene: «Dingəm'gɨ kɨ adɨ uwəi'de dangay'tɨ kakin, nyɨ rai Kəy'tɨ lə Luwə non, ra ndoi nya de'gɨ.»
26 Kibo kɨ dɔ Kəy'tɨ lə Luwə aw kɨ de'gɨ lə'ne uwə'n njekawkulə'gɨ re se'de, nan k'in ə ində tɔgɨ dɔ'de'tɨ el tadɔ ɓoli kadɨ bulə de'gɨ kɨ kawinan dɔ nyando'tɨ lə njekawkulə'gɨ a tiləi'de kɨ mbal tɔli'de.
27 Lokɨ rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'tɨ kibo. Ə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ el'de ene:
28 «J'ɔgi'se kɨ tɔgɨ'je kadɨ ndoi nya bulə de'gɨ kɨ tɔ dingəm kin. Ə in təli rɔ'se go ta'tɨ lə'je el, asi dɔnangɨ Jerujalem nakɨ kɨ nyando lə'se, ningə gəi kadɨ mos'o in dɔ'je'tɨ ɓay.»
29 Nan Piyər ingɨ kɨ ndəgɨ njekawkulə'gɨ eli'de eyina: «Təl rɔ go ta'tɨ lə Luwə in sotɨ utə təl rɔ go ta'tɨ lə de'gɨ.
30 Luwə lə kaw'je'gɨ adɨ Jeju kɨ tɔli'ə kɨ row ɓər'ə dɔ kagidəsɨ'tɨ kin, te lo koy'tɨ.
31 In ə Luwə un'ə, ində ad'a isɨ taa, dɔjikɔl'ne'tɨ to Ngar kɨ utə ngar'gɨ pətɨ taa to Njekajɨ de'gɨ tɔ. Luwə ində kadɨ kɨ, tarow li'ə, Isirayel'gɨ inyəi gorow njiyə'de'gɨ kɨ majel kɔ, adɨ n'inyə'n go majel'gɨ lə'de kɔ tɔ.
32 J'in nje mannajɨ dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ rai nya kin, nan'tɨ kɨ Ndil Luwə kɨ Luwə adɨ nje'gɨ kɨ təli rɔ'de go ta'tɨ li'ə.»
33 Lokɨ njegangɨ ta'gɨ oyi ta kin ningə, wongɨ ra'de ngayn dɔ njekawkulə'gɨ'tɨ, adɨ ndigɨ tɔli'de.
34 Nan in kɨ kare kɨ mbunə'de'tɨ kɨ tɔ'a nan Gamaliyel ɔsɨ nangɨ ində taa. In Parisɨ kɨ njendo de'gɨ ndukun, in de kɨ de'gɨ pətɨ gei ta li'ə ngayn. Lokɨ ində taa dann'de'tɨ ningə, dəjɨ kadɨ adi njekawkulə'gɨ ujəi rɔ'de dow kare jɔ.

35 Ningə go'tɨ, el'de ene: «Isirayel'gɨ, indəɨ manjɨ nya kɨ gei kadɨ rai kɨ de'gɨ kam majɨ taa.
36 Dɔkagilo ngayn el ne ɓay ə, de madɨ kɨ tɔ'a nan Teda tɔjɨ rɔ'ne kadɨ n'in de kɨ tuwəl. Ɔr de'gɨ asɨ ɓu sɔ go'ne'tɨ. Nan de'gɨ rei tɔli'ə adɨ de'gɨ kɨ go'ə'tɨ kakin sananyinan. De oo ta li'ə el ɓone.
37 Go'ə'tɨ ningə, Judasɨ kɨ Galile'tɨ, te dɔkagilo ndangitɔ de'gɨ me makitu'tɨ, ɓukɨ de'gɨ ngayn go'ne'tɨ ra'n wongɨ. Nan inɓe kaa de'gɨ tɔli'ə tɔ, adɨ de'gɨ kɨ go'ə'tɨ sananyinan tɔ.
38 Ngɔsine, ta lə'm ə to kin: Ononyi'se kadɨ rai nya madɨ kɨ de'gɨ kam, inyəi'de adɨ awi lo lə'de. Nya kɨ kadɨ in gəri ə to kin, re kɔjitara'gɨ lə'de kɨ kulə ra'de'gɨ in rɔ de'gɨ'tɨ ə, ginn nya'gɨ kin a gangɨ to yan ndəgə'gɨ be tɔ.
39 Nan re nya'gɨ kin in rɔ Luwə'tɨ ə, lo kadɨ ingɨ a ɔgi'de dɔ goto. Ononyi'se kadɨ ai rɔ dɔ Luwə.»
Lo kin'tɨ, njegangɨ ta'gɨ ndigɨ go'ə'tɨ.
40 Be ə, təli ɓari njekawkulə'gɨ kəy gogɨ, ə, adɨ tindəɨ'de, ə ɔgi'de kɨ tɔgɨ kadɨ elita me tɔ Jeju, ningə inyəi'de adɨ awi.
41 Njekawkulə'gɨ tei lo gangɨ ta'tɨ kɨ rɔnel tadɔ k'oo kɨ Luwə oo'de adɨ asi gakɨ kadɨ ingəi kon tadɔ lə Jeju.
42 Ningə kɨ ndɔ kare kare pətɨ, me Kəy'tɨ lə Luwə eke me kəy'gɨ'tɨ madɨ, njekawkulə'gɨ nanyi kɨ lo ndo nya de'gɨ'tɨ num, kɨ lo kiləmbər Poyta'tɨ kɨ majɨ, tokɨ Jeju in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə.

6

Kində nje k'oo go nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ

1 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, kɔr njendo'gɨ in kɨ dɔ mad'a'tɨ kɨ kete kete. Be ə Juwipɨ'gɨ kɨ nje kelta Girekɨ ɓarita dɔ Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ nje kelta Ebirə. Nje kel ta Girekɨ ɓarita tadɔ njengawkoy'gɨ lə'de ingəi nyakusɔ kɨ de'gɨ isɨ lowəi kɨ ndɔ kare kare pətɨ kin, to ndəgə'gɨ el.
2 Be ə, njekawkulə'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo kawi njendo'gɨ kɨ nan'tɨ, eli'de eyina: «A in nya kɨ go'tɨ el kadɨ j'inyə ta kelta lə Luwə, ə jɨ təl jɨ nanyi ta nya lowə'tɨ.
3 Tadɔ in kin ə, ngannkon'gɨ, majɨ kadɨ mbətɨ de'gɨ siri dann'se'tɨ, kɨ de'gɨ manyinajɨ lə'de majɨ num, Ndil Luwə rosɨ me'de num, taa ai kɨ kumkədɨ num tɔ, kadɨ j'uləɨ kulə kin ji'de'tɨ.
4 Be kadɨ j'uni'n rɔ'je j'ində ta dangɨ tadɔ kelta kɨ Luwə kɨ ndo nya de'gɨ.»
5 Ta kɔjɨ'gɨ kin nəl njendo'gɨ pətɨ. Be ə, mbəti Etiyenn kɨ in de kɨ rosɨ kɨ kunme num, kɨ Ndil Luwə num tɔ. Ta mbəti Pilipɨ num, Pirokɔr num, Nikanɔr num, Timon num, Parmenasɨ num, taa Nikola kɨ in de kɨ Antiyosɨ'tɨ, kɨ təl Juwipɨ num tɔ.
6 Rei se'de ɔji'de njekawkulə'gɨ, adɨ elita kɨ Luwə tadɔ lə'de num, indəɨ ji'de dɔ'de'tɨ, njangidɔ'de num tɔ.
7 Ta lə Luwə aw kɨ kete par par. Kɔr njendo'gɨ in dɔ mad'a'tɨ ngayn me ɓebo'tɨ kɨ Jerujalem. Taa njekujənyamosɨ kadikare'gɨ inɓe ngayn kaa uni me'de adi Jeju tɔ.

Awi kɨ Etiyenn lo gangɨ ta'tɨ

8 Etiyenn in de kɨ rosɨ kɨ memajɨ num, kɨ tɔgɨ lə Luwə num, taa ra nya'gɨ kɨ dum ra kɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol dann de'gɨ'tɨ num tɔ.
9 Ningə de'gɨ madɨ uləɨ ngirə kadɨ manjinan ta'tɨ kɨ Etiyenn. De'gɨ kin in nje kɨ me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. In nje'gɨ kɨ ɓari rɔ'de: «De'gɨ kɨ taa k'inyə taa.» Adɨ in Juwipɨ'gɨ kɨ in Sirenn'tɨ num, Alegijandiri'tɨ num, kɨ nje kɨ in Silisi'tɨ num taa kɨ dɔnangɨ Aji'tɨ num tɔ,
10 nan tɔgɨ ta kel'de osɨ go yan Etiyenn'tɨ el, tadɔ Etiyenn elta kɨ kumkədɨ kɨ Ndil Luwə ad'a.
11 Lo kin'tɨ, awi ndogi de'gɨ kɨ nar kɨ ji'de'tɨ kadɨ eli eyina: «J'inɓe j'oo kɨ mbi'je kadɨ Etiyenn elta kɨ mal dɔ ndukun'tɨ lə Mojɨ num, dɔ Luwə num tɔ.»
12 Be ə, suləɨ bulə de'gɨ num, ngatɔgɨ'gɨ num, taa njendo ndukun'gɨ num adɨ rei uwəɨ Etiyenn dɔ ji'ə'tɨ, awi si'ə lo gangɨ ta'tɨ kibo.
13 Indəɨ nje mannajɨ'gɨ kɨ ngom adɨ təti ta dɔ'a'tɨ, eli eyina: «Dingəm kam ta kon ta kelta kɨ mal dɔ Kəy'tɨ lə Luwə kɨ in lo kɨ ar njay kin el num, taa dɔ ndukun'tɨ lə Mojɨ el num tɔ.»
14 Tokɨ rɔta'tɨ, j'inɓe j'oo ndu'ə kɨ el'n kadɨ Jeju kɨ Najaretɨ'tɨ a tujɨ kəy kin, ə a yətɨ nya kagɨ ɓe'gɨ kɨ Mojɨ adɨ'je.
15 De'gɨ pətɨ kɨ sii lo gangɨ ta'tɨ kibo, turi kum'de pətɨ kɨ dɔ Etiyenn'tɨ, ningə oyi kadɨ takum'ə to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gɨ'tɨ

1 *Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ dəjɨ ta Etiyenn ene: «Ta'gɨ kɨ de'gɨ eli dɔ'i'tɨ
kin, in kɨ rɔta'tɨ inɓe wa?»
2 Etiyenn ilə'tɨ ene: «In baw'm'gɨ kɨ ngannkon'm'gɨ, uri mbi'se oyi dɔ ta kɨ m'a m'el'se
kam majɨ. Me ndɔ'gɨ'tɨ kɨ kete, Luwə kɨ nje pitɨ ɔjɨ rɔ'ne adɨ kaw'je Abiraham, dɔkagilo'tɨ
kɨ si'n me ɓe'tɨ kɨ Mejopotami'tɨ ɓay, kete ɓay ta kadɨ aw uwə lo kisɨ dɔnangɨ Aram'tɨ,
3 Luwə el'ə ene: "Ində taa inyə ɓe lə'i kɨ nje koji'gɨ ə aw me ɓe'tɨ kɨ m'a m'ɔj'i*."
4 In be ə, Abiraham inyə'n me ɓe kɨ Kalde ə re uwə lo kisɨ Aram'tɨ. Ningə go koy
baw'a'tɨ, Luwə ad'a ində re me ɓe'tɨ kɨ isɨ'tɨ ngɔsine kin†.
5 Nya nduwə kɨ Luwə adɨ Abiraham me ɓe'tɨ kin goto. Ngonn nusɨ lo kɨ ndikiri be
kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadɨ n'a n'ad'a ɓe kam ba pətɨ. Taa n'a n'adɨ ngann
kaw'a'gɨ tor'o'tɨ tɔ. Dɔkagilo'tɨ kɨ Luwə isɨ elta Abiraham kin, Abiraham ojɨ ngonn el
ɓay‡.
6 Ta kɨ Luwə el'ə ə to kin: "Ngannkawi'gɨ a sii to mbah'gɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ rangɨ num,
de'gɨ a rai'de ɓər'tɨ num, taa de'gɨ a adi'de kon asɨ ɓal ɓu sɔ num tɔ."
7 Go ta'gɨ'tɨ kin Luwə el ene: "Ginn de'gɨ kɨ rai'de ɓər'tɨ kin, m'inɓe m'a m'gangɨ ta
dɔ'de'tɨ. Go'tɨ ningə, a tei me ɓe mbah'tɨ kɨ ra'de ɓər'tɨ kin kɔ, ə a təli rei me ɓe'tɨ kɨ
indəi'tɨ ə awi ɓər'tɨ kin kadɨ rei gosi m'in§."
8 Ningə Luwə ad'a nya kunmindɨ kɨ in kujə mɔtɨ. Be ə, lokɨ Abiraham ojɨ Isakɨ ningə
ndɔ jijoo gɔ'tɨ, par ə ujə mɔt'ɔ. Isakɨ ra be tɔ tadɔ ngonn'o Jakobɨ. Jakobɨ kaa ra be tɔ
tadɔ ngann'a'gɨ kɨ in ginn Isirayel'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo*.
9 «Ningə ni kɨ me ngann'gɨ'tɨ lə Jakobɨ ra adɨ ndogi ngonnkon'de Jisepɨ adɨ awi si'ə to
ɓər me ɓe'tɨ kɨ Ejipitɨ'tɨ. Nan Luwə in si'ə nan'tɨ†.
10 Be ə, ɔr'ɔ me kon'gɨ'tɨ pətɨ. Ningə memajɨ lə Luwə kɨ in si'ə, ad'a kumkədɨ takum
Parawon'tɨ kɨ in ngar kɨ Ejipitɨ'tɨ. Adɨ Parawon un'ə ində to nje konɓe dɔnangɨ kɨ
Ejipitɨ'tɨ, dɔ me kəy'tɨ lə'ne pətɨ tɔ‡.
11 Dɔkagilo'ə'tɨ kin ə, ɓo kɨ bo osɨ dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ ba pətɨ, taa dɔnangɨ Kana'tɨ tɔ. In
dɔkagilo kumtondoo kɨ ətɨ ɓol ngayn. Lo kadɨ baw'je'gɨ ingəi nya ndikiri sɔi goto§.
12 Lokɨ Jakobɨ oo kadɨ nyakusɔ to me ɓe'tɨ kɨ Ejipitɨ'tɨ ningə, ulə ngann'ne'gɨ kɨ in
kaw'je'gɨ adɨ awi kɨ dɔkete.
13 Lokɨ təl ulə'de kɨ nja joo ningə, Jisepɨ ra adɨ ngannkon'a'gɨ gəri'ə. Lo kin'tɨ, Parawon
kaa, gər'n ginn kojɨ lə Jisepɨ tɔ*.
14 Go'tɨ ningə, Jisepɨ ulə go baw'ne Jakobɨ'tɨ ad'a re kɨ ginn kojɨ li'ə ba pətɨ, asi de'gɨ
dɔsiri gidə in mi†.
15 Jakobɨ aw Ejipitɨ'tɨ ningə oy kɨ kete non. Kaw'je'gɨ kaa oyi non num tɔ‡.
16 Təli kɨ singə'de rei dɔnangɨ Kana'tɨ, me ɓebo'tɨ kɨ tɔ'a nan Sisem. Duwi'de ɓe ninn'tɨ
kɨ Abiraham ndogɨ kɨ nar ji ngann lə Hamər me ɓe'tɨ kɨ Sisem§.
17 «Dɔkagilo tɔl kon kunndu kɨ Luwə un adɨ Abiraham in ndəkba. Ningə kɔr ngann
Isirayel'gɨ banyi kɨ dɔ mad'a'tɨ dɔ mad'a'tɨ dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ,
18 bitɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ngar kɨ rangɨ kɨ gər Jisepɨ el on'n ɓe dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ*.
19 Ngar kakin uwə de'gɨ lə'je ra'n kulə kɨ aldɔ majɨ num, adi'de kon num, ta indəi tɔgɨ
dɔ'de'tɨ adɨ inyəi ngann'de'gɨ kɨ kasɨ kɔ, bitɨ kadɨ oyi†.
20 Dɔkagilo'tɨ kin ə, oji Mojɨ kɨ memajɨ lə Luwə in dɔ'a'tɨ adɨ oti'ə me kəy'tɨ lə baw'a
asɨ nanyi mutə‡.
21 Ningə lokɨ dum dɔ'de adɨ iləi'ə kɔ, ngonn lə Parawon kɨ dene te dɔ'a'tɨ, ə un'ə ot'o
to ngonn'ne inɓe be§.
22 Be ə Mojɨ ingə'n nyando kɨ ɔjidɔ kumkədɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ. Adɨ aw kɨ tɔgɨ
me ta kel'ne'tɨ num, me kulə ra'ne'tɨ num tɔ.
23 «Lokɨ ɓal'a in dɔsɔ ningə, mərta re dɔ'a'tɨ kadɨ n'aw n'oo ngannkon'ne'gɨ kɨ in
ngann Isirayel'gɨ.
24 Dɔkagilo'tɨ kɨ in'n kɨ ngannkon'ne'gɨ ə, oo de kare kɨ Ejipitɨ isɨ tində kɨ kare
dann'de'tɨ. Be ə, re rɔ dɔ ngonnkon'ne'tɨ adɨ ində de kɨ Ejipitɨ'tɨ kakin tɔl'ɔ.

---

* **7:3 7.3** Lotum 12.1 † **7:4 7.4** Lotum 11.32, 12.5 ‡ **7:5 7.5** Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § **7:7 7.7** Tekitaga 3.12
* **7:8 7.8** Lotum 17.10-14, 21.4 † **7:9 7.9** Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 ‡ **7:10 7.10** Lotum 41.39-41 § **7:11 7.11** Lotum 41.54-57 * **7:13 7.13** Lotum 45.1-4, 16 † **7:14 7.14** Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ **7:15 7.15** Lotum 46.1-7 § **7:16 7.16** Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * **7:18 7.18** Tekitaga 1.7-8 † **7:19 7.19** Tekitaga 1.10-11,22 ‡ **7:20 7.20** Tekitaga 2.2 § **7:21 7.21** Tekitaga 2.3, 5, 10

25 Mojɨ mər kadɨ ngannkon′a′gɨ a gəri tokɨ Luwə ə ulə′n′ə kadɨ n′ta dɔ′de. Nan
ngannkon′a′gɨ gəri el.
26 Ndɔ kɨ go′tɨ, oo ngannkon′nan′gɨ joo kɨ in Isirayel′gɨ ra rɔ′i nan. Re ra dann′de′tɨ
kadɨ ulə′de nojɨ nan′tɨ. El′de ene: “In ngannkon nan′gɨ tɔ, ə bann ə ra tindəi nan be
wa?”
27 Ningə in kɨ nje tində ngonnkon′ne kakin ɔs′ɔ ngərəngɨ, ə el′ə ene: “Nan ə indəi
dɔ′je′tɨ to kibo lə′je, eke njegangɨ ta dann′je′tɨ wa?
28 In ge təl′m tokɨ tagine təl′n de kɨ Ejipitɨ′tɨ kakin be ɓay wa?”
29 Lokɨ Mojɨ oo dɔ ta kin ningə, ɓol ra′a, adɨ aw uwə lo kisɨ to mbah dɔnangɨ Madiyan′tɨ.
Dɔnangɨ Madiyan′tɨ ə Mojɨ ta dene ojɨ′n ngann′gɨ joo*.
30 «Ɓal dɔsɔ go′tɨ ningə, malayka te bus rɔ′a′tɨ dilə̌lo′tɨ, ndəkba kɨ dɔ mbal Sinay, dann
ndonn por′tɨ me ngan′tɨ kɨ isɨ on por.
31 Lokɨ Mojɨ oo nya kin ningə, ndil′ə anyi ur kakɨ. Mojɨ ge kadɨ n′oo nya kin majɨ adɨ
ɔtɨ re ndəkba si′ə. Low′ə′tɨ non ə oo′n dɔ ndu Burəɓe ene:
32 “M′in Luwə lə kawɨ′gɨ, Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isakɨ, Luwə lə Jakobɨ.” Mojɨ ɓol
dadɨ par par adɨ lo kadɨ un kum′ne kɨ taa goto.
33 Ə Burəɓe el′ə ene: “Ɔr sa nja′i′tɨ tadɔ lo kɨ ra′tɨ kam in lo kɨ ar njay.
34 M′oo kumtondoo lə de′gɨ lə′m me ɓe′tɨ kɨ Ejipitɨ′tɨ. M′oo dɔ tumə kɨ sii tuməi um
um, ə m′ur nanga m′re kadɨ m′taa′de m′ilə′de taa. Ningə kɨ ngɔsine kin re adɨ m′uləi
Ejipitɨ gogɨ†.”
35 «Oyi majɨ! In Mojɨ kɨ ngannkon′a′gɨ ɔsi′ə ngərəngɨ, ə eli′ə eyina: “Nan indəi dɔ′je′tɨ
to kibo lə′je eke njegangɨ ta dann′je′tɨ wa”, inɓe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje
taa′de ilə′de taa num, kɨ takul tɔgɨ lə malayka kɨ te si′ə bus me ngan′tɨ, kin num tɔ.
36 In ə te se′de kɨ takul nyara′gɨ kɨ de asɨ ra el num, kɨ takul nyakɔjɨ′gɨ num, me ɓe′tɨ
kɨ Ejipitɨ′tɨ. Taa dɔkagilo kɨ isɨ indəi babo kasɨ gangi num ta dɔkagilo′tɨ kɨ rai ɓal dɔsɔ
dilə̌lo′tɨ kin num tɔ‡.
37 Taa in darɔ Mojɨ kɨ kare inɓe kin ɓay ə, el ngann Isirayel′gɨ ene: “Luwə a te kɨ
njekeltakita′ne′tɨ kare dann′se′tɨ inɓe′gɨ, kɨ a to to m′in be§.”
38 Lokɨ ngann Isirayel′gɨ kawinan dilə̌lo′tɨ kaa, in Mojɨ inɓe kin ə taa ta ta malayka′tɨ
dɔ mbal Sinay′tɨ, el kaw′je′gɨ. In ə taa ta kajɨ kin rɔ Luwə′tɨ, kadɨ adɨ′je*.
39 Nan kaw′je′gɨ mbeti kadɨ təli rɔ′de go ta′gɨ′tɨ li′ə. Ningə kɨ bo utə, ɔsi′ə ngərəngɨ.
Me′de in dɔ təl kaw dɔnangɨ Ejipitɨ′tɨ gogɨ.
40 Dɔkagilo′tɨ kɨ Mojɨ nanyi dɔ mbal Sinay′tɨ ɓay, rei rɔ Aron′tɨ eli′ə eyina: “In ra kagɨ
yo′gɨ kɨ kadɨ ɔri non′je, tadɔ jɨ gər nya kɨ ra Mojɨ kɨ nje te se′je me ɓe′tɨ kɨ Ejipitɨ′tɨ kin
el.”
41 Be ə me ndɔ′gɨ′tɨ kin, rai ngonn yo madɨ kɨ to to ngonn baw mangɨ be, ə iləi kadikare
adi′ə. Ningə rai rɔnel ngayn ɔsikurə nya kɨ inɓe′gɨ rai kɨ ji′de kin†.
42 Nan Luwə təl gidɨ′ne adɨ′de, inyə′de kɔ adɨ sii ta ra yo′tɨ, kɨ kɔsikurə nya′gɨ kɨ
dɔran′tɨ to nanyi′gɨ kɨ kadɨ′gɨ kɨ mee′gɨ to kagɨ yo′gɨ lə′de, tokɨ ndangi me makitu′tɨ lə
njekeltakita Luwə′tɨ: “In de′gɨ kɨ Isirayel, ɓal dɔsɔ kɨ rai dilə̌lo′tɨ kin ke da′gɨ kɨ təli′de
kɨ ndəgɨ kadikare′gɨ adi, in m′in ə adi m′in wa?
43 Jagɨ, oti kəy yo lə kagɨ yo lə′se Molokɨ yo, kɨ mee kagɨ yo lə′se Repan, yo′gɨ kɨ inɓe′gɨ
rai′de kɨ ji′se kadɨ ɔsi məkəsɨ′se non′de′tɨ. Tadɔ in nya ra′se′gɨ kin ə, m′a m′adɨ njeban′gɨ
lə′se a uwəi′se, awi sese sanyi to mbah′gɨ gidɨ Babilon′tɨ ɓay‡.”
44 «Me dilə̌lo′tɨ, kaw′je′gɨ rai *kəyku kingə nan kɨ Luwə. Mojɨ ra kəyku kakin tokɨ
Luwə un′n ndu′ne ad′a. In ra kigo kɔjɨ′tɨ kɨ ɔj′ɔ ad′a oo.
45 Ingəi kəyku kakin uni ginn kojɨ′gɨ lə′de kɨ rangɨ, kɨ in kaw′je′gɨ kɨ rei go′de′tɨ. Kəyku
kin in ji′de′tɨ, lokɨ Jojuwe ɔrnon′de adɨ rei tai dɔnangɨ lə ginn de′gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ
Luwə tuwə′de non′de′tɨ. Kəyku kakin, to bitɨ dɔkagilo′tɨ lə Dabidɨ§.
46 Memajɨ lə Luwə ɔsɨ Dabidɨ adɨ dəjɨ tarow kadɨ n′ra Kəy n′adɨ Luwə lə Jakobɨ*.
47 Nan in Salomon yo ə ra kəy adɨ Luwə†.
48 «Nan Luwə kɨ in nje kisɨ dɔ nya′gɨ′tɨ pətɨ, a isɨ me kəy′tɨ kɨ de ra kɨ ji′ne el. Tokɨ
njekeltakita′a′tɨ ene:
49 “Dɔran in kumbər ngar lə′m, ningə dɔnangɨ in nyakində nja′m.” Burəɓe el ɓay
ene: “Kəy kɨ bann ə, a rai adi m′in wa? Lo kɨ ra a in lo kuwə rɔ lə′m wa?

---

* **7:29 7.29** 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † **7:34 7.34** 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ **7:36 7.36** 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § **7:37 7.37** Ndukun kɨ nja joo 18.15-18 * **7:38 7.38** Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun kɨ nja joo 5.1-33 † **7:41 7.41** 39-41; Kɔr Isirayel′gɨ 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ **7:43 7.43** 42-43; Amosɨ 5.25-27 § **7:45 7.45** 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * **7:46 7.46** 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta′gɨ 17.1-14 † **7:47 7.47** 1 Ngar′gɨ 6.1-38; 2Poyta′gɨ 3.1-17

50 Ke in m′in el ə, nan to ɓay ə, ra nya′gɨ kin pətɨ wa‡?”
51 «In de′gɨ kɨ nje tanrɔ′gɨ, tei me′se el num, bɔyi mbi′se num dɔ ta′tɨ lə Luwə to de′gɨ
kɨ nje gər Luwə el be. Toi to ɓaw′se′gɨ inɓe be. Nya kin ə ra adɨ, sii ta rɔ kɨ Ndil Luwə′tɨ,
kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ.
52 *Njekeltakita Luwə′tɨ kɨ ra ə ɓaw′se′gɨ adɨ′ə kon el wa? Ingɨ ə tɔli njekiləmbər kete,
kɨ ɔjidɔ re lə in kɨ kareba, kɨ in kɨ dana. Ningə ngɔsine, lokɨ Kirisitɨ re, ingɨ uni dɔ′a, ə
tɔli′ə tɔ.
53 Oyo, ingəi ndukun lə Luwə kɨ takul malayka′gɨ, nan lo kadɨ təli rɔ′se go′tɨ goto.»

Tiləi Etiyenn kɨ mbal tɔli′ə

54 Lokɨ njegangɨ ta′gɨ kibo lə Juwipɨ′gɨ oyi dɔ ta kɨ Etiyenn el ningə, wongɨ ra′de ngayn
adɨ ngori ngangɨ′de mur mur dɔ′a′tɨ.
55 Nan Etiyenn kɨ rosɨ kɨ Ndil Luwə, un kum′ne ta kɨ dɔran′tɨ ningə oo pitɨ lə Luwə
num, taa oo Jeju kɨ ra taa dɔjikɔl Luwə′tɨ num tɔ.
56 El ene: «Oyi, m′oo dɔran til, ningə m′oo Ngonn De ra taa dɔjikɔl Luwə′tɨ.»
57 Lokɨ oyi dɔ ta kin ningə, uri kɔl kɨ ndu′de kɨ bo ə uti mbi′de dɔ ta′tɨ li′ə, ə ɓuki nan
dɔ′a′tɨ.
58 Ndɔri′ə ai si′ə taga gidɨ ɓebo′tɨ, tiləi′ə kɨ gajɨ mbal tɔli′ə. De′gɨ kakin inyəi ku′gɨ
lə′de rɔ ngonn kɨ basa′tɨ kɨ tɔ′a nan Sol.
59 Dɔkagilo′tɨ kɨ isɨ tiləi′ə kɨ gajɨ mbal, Etiyenn elta kɨ Luwə ene: «Burəɓe Jeju, taa
ndil′m kɨ rɔ′i′tɨ.»
60 Go′tɨ ningə ɔsɨ məkəsɨ′ne nanga, ə elta kɨ ndu′ne kibo ene: «Inyə go majel kin kɔ
adɨ′de!» Go ta′gɨ′tɨ kin, ningə Etiyenn oy.

8

Kindəkumndoo kɨ ra Njekawnan′gɨ

1 Sol in mbunə de′gɨ′tɨ kɨ ndigɨ kadɨ tɔli Etiyenn. Me ndɔ′a′tɨ kin kindəkumndoo kibo
ngayn te dɔ Njekawnan′gɨ′tɨ kɨ Jerujalem. Adɨ njekunme′gɨ pətɨ sananyinan kigo lo′gɨ.
Awi kɨ Jude′gɨ′tɨ kɨ Samari′gɨ′tɨ. Njekawkulə′gɨ inɓe par ə nanyinan Jerujalem′tɨ.
2 De′gɨ kɨ nje ɓol Luwə duwi Etiyenn, nonyi′ə kɨ kuwəndoo kɨ ngayn.
3 Nan Sol, ɔr Njekawnan′gɨ njan. Aw kɨ takəy takəy uwə dingəm′gɨ kɨ dene′gɨ ɓukɨ′de
dangay′tɨ.
4 Nje kɨ sananyinan kakin awi kɨ lo lo iləi mbər Poyta kɨ majɨ.

Pilipɨ me ɓe′tɨ kɨ Samari

5 In be ə, Pilipɨ kɨ aw me ɓebo′tɨ kɨ *Samari, ilə de′gɨ mbər Poyta kɨ majɨ lə Kirisitɨ kɨ
in De kɨ Luwə mbət′ə.
6 Bulə de′gɨ ba pətɨ, lokɨ oyi ta′gɨ kɨ Pilipɨ el ge kɨ nyakɔjɨ′gɨ kɨ ra adɨ oyi kɨ kum′de
ningə, uri mbi′de kɨ dɔ ta′tɨ li′ə.
7 Tadɔ ndil′gɨ kɨ majel tei me njemonyi′gɨ′tɨ ngayn kɨ non kɨ boi ta′de′tɨ. Taa, de′gɨ kɨ
rɔ′de oy kɨ nje mote′gɨ ngayn ingəi lapiya tɔ.
8 Rɔnel kɨ bo ngayn to me ɓebo′tɨ kin.
9 Kete taa kadɨ Pilipɨ re, dingəm madɨ kɨ tɔ′a nan Simon isɨ me ɓebo′tɨ kin non. In
njera mboli, adɨ ɔr ndil de′gɨ kɨ me ɓe′tɨ kɨ Samari ngayn. Nga ra rɔ′ne kadɨ n′in de
madɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn.
10 Adɨ de′gɨ pətɨ: in dɔ ngann′gɨ′tɨ kɨ du, bitɨ kɨ dɔ de′gɨ′tɨ kɨ tɔgɨ′tɨ, hangal′de in kɨ
dɔ′a′tɨ. Eli eyina dingəm kam aw kɨ tɔgɨ lə Luwə kɨ in tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn.
11 Hangal de′gɨ in kɨ dɔ′a′tɨ, tadɔ in mayinu ə isɨ ɔr ndil′de kɨ mboli kɨ ra lə′ne.
12 Nan lokɨ de′gɨ uni me′de Pilipɨ kɨ ilə′de mbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ Konɓe lə Luwə
num, kɨ Jeju Kirisitɨ num tɔ ningə, dingəm′gɨ kɨ dene′gɨ adɨ Pilipɨ ra′de batəm.
13 Simon inɓe kɨ dɔ′ne kaa un me′ne tɔ. Lokɨ Pilipɨ ra′a batəm ningə, inyə go Pilipɨ el.
Lokɨ oo nyakɔjɨ′gɨ kɨ nya′gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn kakin ningə, inɓe təl re ət′ə ɓol ngayn ɓay.

Piyər ingɨ kɨ Jan me ɓe′tɨ kɨ Samari

14 Lokɨ njekawkulə′gɨ kɨ sii Jerujalem′tɨ oyi kadɨ de′gɨ kɨ Samari′tɨ taai ta lə Luwə
ningə, uləi Piyər ingɨ kɨ Jan rɔ′de′tɨ.
15 Lokɨ rei tei Samari′tɨ ningə, elita kɨ Luwə kadɨ njekunme′gɨ ingəi Ndil Luwə.
16 Tadɔ Ndil re dɔ de madɨ′tɨ kare dann′de′tɨ el ɓay. In batəm par ə rai′de me tɔ
Burəɓe Jeju′tɨ.
17 In be ə, Piyər ingɨ kɨ Jan indəi ji′de dɔ′de′tɨ kadɨ ingəi Ndil Luwə.
18 Lokɨ Simon oo kadɨ in kɨ gorow lə ji kɨ kində dɔ′tɨ lə njekawkulə′gɨ ə Ndil Luwə
re′n dɔ nje kunme′gɨ′tɨ ningə, adɨ Piyər ingɨ kɨ Jan nar,

‡ **7:50 7.50** 49-50; Ejay 66.1-2

19 ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in tɔgɨ kin tɔ kadɨ to de kɨ m'a m'ində ji'm dɔ'a'tɨ ə,
ingə Ndil Luwə tɔ.»
20 Ə Piyər el'ə ene: «Kadɨ nar lə'i kin tujɨ nan'tɨ kɨ darɔ'i. Tadɔ ində me'i'tɨ kadɨ a
ndogi kadikare lə Luwə kɨ nar.
21 Nya kɨ ɓar tɔ'i, eke nya kɨ sɔw dɔ'i goto me nya'tɨ kɨ jɨ ra'n kam, tadɔ me'i in dana
non Luwə'tɨ el.
22 Majɨ kadɨ tɔr ndu'i dɔ majel'tɨ lə'i, ə elta kɨ Burəɓe adɨ re to bann ə, inyə go
kɔjitara'gɨ kɨ me'i'tɨ kin kɔ.
23 Tadɔ m'oo kadɨ me'i atɨ kangɨ, taa nya kɨ gorow'ə'tɨ el doloi dolo tɔ.»
24 Nga a, Simon el Piyər ingɨ kɨ Jan ene: «Kadɨ inɓe'gɨ elita kɨ Burəɓe tadɔ lə'm, kadɨ
nya madɨ kare me nya'gɨ'tɨ kɨ elita'a kin te dɔ'm'tɨ el.»
25 Lokɨ Piyər ingɨ kɨ Jan manyinajɨ, ə ndoi ta lə Burəɓe tɔ ningə, təli kɨ Jerujalem'tɨ
gogɨ. Iləi mbər Poyta kɨ majɨ me ngann ɓe'gɨ'tɨ kɨ Samari ngayn kɨ gorow gorow.

Ta lə Pilipɨ ingɨ kɨ kujɨ dingəm kɨ in de kɨ boi kɨ Etiyopi'tɨ

26 Ndɔ kare malayka lə Burəɓe el Pilipɨ ene: «Ində taa aw kɨ holo be, dɔ row'tɨ kɨ in
Jerujalem aw kɨ Gaja'tɨ, kɨ in row kɨ dilələ'tɨ kin.»
27 Pilipɨ ində taa kalangɨ aw ningə, ingə dingəm kare kɨ dɔnangɨ Etiyopi, kɨ in kɨ boi,
kɨ njengəm nya majɨ'gɨ lə ngar kɨ dene kɨ Etiyopi'tɨ, kɨ tɔ'a nan Kandasɨ. Dingəm kin aw
Jerujalem'tɨ ɔsɨ dɔ'ne nanga non Luwə'tɨ ə isɨ təl kɨ ɓe gogɨ.
28 Isɨ me pusɨ'tɨ lə'ne, isɨ tudə makitu lə njekeltakita Luwə'tɨ Ejay.
29 Lo kin'tɨ, Ndil Luwə el Pilipɨ ene: «Ɔtɨ aw ndəkba kɨ rɔ pusɨ'tɨ kin.»
30 Pilipɨ anyi ngodɨ aw ningə, oo ndu dingəm kɨ Etiyopi'tɨ kakin isɨ tudə makitu lə
njekeltakita Luwə'tɨ Ejay. Pilipɨ dəj'ə ene: «In gər me ta kɨ isɨ tudə kin majɨ inɓe wa?»
31 Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kɔr me'ə kadɨ'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?»
Ningə dəjɨ Pilipɨ ad'a ala taa go'ə'tɨ, isɨ gəd'ə'tɨ me pusɨ'tɨ.
32 Ta kɨ isɨ tudə ə to kin:
«Ɔri'ə to batɨ kɨ de isɨ aw si'ə kadɨ tɔl'ɔ be;
To ngonn batɨ kɨ ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'tɨ be.
In be ə, te'n ta'ne el.
33 Uləi rɔsɔl dɔ'a'tɨ, gangi ta li'ə kɨ gorow kɨ dana el.
Nan a ɔr ginn kojɨ li'ə wa?
Tadɔ indəi ngangɨ ndɔ kisikidɔtaa li'ə*.»
34 Ningə, kujɨ dingəm un ta el Pilipɨ ene: «M'dəj'i kadɨ el'm adɨ m'oo, nan ə njekeltakita
Luwə'tɨ isɨ elta li'ə be wa? Sɨ elta kɨ dɔ rɔ'ne'tɨ inɓe eke isɨ elta dɔ de madɨ'tɨ kɨ rangɨ
wa?»
35 Lo kin'tɨ nga a, Pilipɨ ingə row adɨ un ta ta'ne'tɨ, ningə kɨ row lə makitu lə
njekeltakita Luwə'tɨ Ejay kin, ilə'n mbər Poyta kɨ majɨ lə Jeju.
36 Lokɨ njiyəi isɨ awi ningə, tei ta mann'tɨ, ə kujɨ dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm,
nga ri ə ɔgɨ kadɨ m'ra batəm wa?»
37 [Pilipɨ el'ə ene: «Re un me'i adɨ Luwə tokɨ rɔta'tɨ ə, nya kɨ ɔgi ra batəm goto.» Kujɨ
dingəm ene: «M'un me'm tokɨ Jeju Kirisitɨ in Ngonn Luwə.»]
38 Lo kin'tɨ, adɨ pusɨ ra lokatɨ, ningə ingɨ kɨ Pilipɨ joo pətɨ, uri me mann'tɨ adɨ Pilipɨ
ra'a batəm.
39 Lokɨ tei me mann'tɨ kɨ taga ningə, Ndil Burəɓe un Pilipɨ aw si'ə adɨ kujɨ dingəm
oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne kɨ rɔnel aw.
40 Pilipɨ aw te me ɓe'tɨ kɨ Ajotɨ, iləmbər Poyta kɨ majɨ me ɓebo'gɨ'tɨ pətɨ kɨ te'tɨ, bitɨ
te'n Sejare'tɨ.

9

Sol un me'ne adɨ Burəɓe Jeju
(KNK 22.6-16, 26.12-18)

1 Dɔkagilo'ə'tɨ kin, mərta kɨ dɔ kadɨ kon njendo'gɨ'tɨ lə Burəɓe kɨ dɔ tɔl de'tɨ to dɔ
Sol'tɨ ɓay. Be ə, aw rɔ kibo'tɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ,
2 dəj'ə makitu kadɨ n'aw'n kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ me ɓe'tɨ kɨ Damasɨ, kadɨ
re n'ingə dingəm'gɨ kɨ dene'gɨ kɨ nje ndolo go nyando kɨ sigɨ kin ə n'uwə'de n're se'de
Jerujalem'tɨ.
3 Lokɨ Pol in dɔ row'tɨ, ində dɔ ɓe kɨ Damasɨ ndəkba ningə, kunjɨ madɨ te bus, in kɨ
dɔran'tɨ, unjɨ gugɨ dɔ'a.

---

* **8:33 8.33** 32-33; Ejay 53.7-8

4 Te osɨ nanga ningə, oo dɔ ndu ta madɨ el'ə ene: «Sol, Sol, tadɔ ri ə isɨ adɨ'm kon be wa?»
5 Sol dəj'ə ene: «In nan Burəɓe?» Ningə, Burəɓe el'ə ene: «In m'in Jeju kɨ isɨ adɨ'm kon.»
6 Ində taa aw me ɓebo'tɨ ə, a eli'nu nya kɨ kadɨ a ra.
7 Nje kɨ isɨ ai kɨ Pol təli rai lokatɨ. Ɓol tɔl'de adɨ lo kadɨ elita goto. Oyi dɔ ndu ta, nan oyi de madɨ el.
8 Sol ində taa, te kum'ne majɨ, nan oo lo el, adɨ mad'a'gɨ uwəi ji'ə, ndɔri'ə to ndɔr, ə awi si'ə Damasɨ.
9 Sɨ low'ə'tɨ non ndɔ mutə kɨ kanjɨ kadɨ oo lo. Sɔ nya el num, anyi mann el num tɔ.
10 Ningə njendo lə Jeju kare isɨ Damasɨ'tɨ non, tɔ'a nan Ananiyasɨ. Burəɓe ɓar'a me nya koo me ndil'tɨ ene: «Ananiyasɨ», ningə Ananiyasɨ ndigɨ ene: «M'in ne Burəɓe.»
11 Burəɓe təl un taa el'ə ene: «Aw un row kɨ ɓari'ə row kɨ kɔl'tɨ, ə dəjɨ me kəy'tɨ lə Judasɨ, de kɨ tɔ'a nan Sol kɨ Tarsɨ'tɨ, isɨ non isɨ elta kɨ Luwə.
12 Oo de madɨ kɨ tɔ'a nan Ananiyasɨ me nya koo me ndil'tɨ, ur kəy go'ə'tɨ ningə, ində ji'ne dɔ'a'tɨ kad'a oo lo gogɨ.»
13 Ə Ananiyasɨ el ene: «Burəɓe, m'oo ta lə de kin ta de'gɨ'tɨ ngayn, ɔjidɔ kon'gɨ pətɨ kɨ adɨ de'gɨ lə'i kɨ me ɓe'tɨ kɨ Jerujalem.
14 Ningə, kɨ ne kin, re kɨ tɔgɨ kɨ ingə rɔ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kadɨ uwə de'gɨ kɨ isɨ eli sə'i ta, dɔɔ'de.»
15 Nan Burəɓe el'ə ene: «Aw, tadɔ dingəm kin in nyara kulə kɨ m'mbət'ə kadɨ elta lə'm non ginn de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ, kɨ non ngar'gɨ'tɨ, kɨ non Isirayel'gɨ'tɨ.
16 M'inɓe m'a m'ɔj'ɔ kon'gɨ pətɨ kɨ a te dɔ'a'tɨ tadɔ lə'm.»
17 Ananiyasɨ aw, ur kəy ində ji'ne dɔ'a'tɨ, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəɓe ə ulə'm, in Jeju ka kɨ te ingəi dɔ row'tɨ kɨ isɨ re'n kakin ə ulə'm kadɨ m'ad'i oo lo. Ningə kadɨ Ndil Luwə rosi tɔ.»
18 Tanan'tɨ non, nya'gɨ kɨ toi to ngɔy kanjɨ'gɨ be tei kum Sol'tɨ tosi, adɨ təl oo lo gogɨ, ningə ində taa adɨ rai'ə batəm.
19 Go'tɨ, sɔ nya ə, təl ingə tɔgɨ'ne gogɨ. Sol təl isɨ kɨ njendo'gɨ lə Jeju kɨ me ɓe'tɨ kɨ Damasɨ ndɔ'gɨ jɔ ɓay.

Sol ndo ta lə Luwə Damasɨ'tɨ

20 Tanan'tɨ non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ ene: «Jeju in Ngonn lə Luwə.»
21 De'gɨ pətɨ kɨ oyi dɔ ta kin ta Sol'tɨ, ndɔjɨ'de ngayn adɨ eli eyina: «In kam el ə in nje kadɨ kon de'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ kɨ nje ɓari tɔ kin wa? Re ra un girə kadɨ uwə'de, dɔɔ'de aw se'de rɔ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ el bitɨ wa?»
22 Nan Sol uwə rɔ'ne ngan adɨ kum'ə in kete me kunme'tɨ li'ə. Juwipɨ'gɨ kɨ Damasɨ'tɨ gəri lo ta kɨ kadɨ eli'ə el, lokɨ tɔjɨ'de kadɨ Jeju in Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət'ə.
23 Nga ndɔ'gɨ go'tɨ ngayn el ə, Juwipɨ'gɨ ɔjinan ta kadɨ n'təli'ə
24 Nan ta kɔji lə'de te mbi Sol'tɨ. Ngəmi tarow kada ge kondɔ ge kadɨ n'təli'ə.
25 Be ə, me kondɔ'tɨ madɨ, njendo'gɨ lə Sol, uni'ə me kara'tɨ, tuyi'ə adɨ osɨ gidɨ ndogɨ bɔr'tɨ.

Sol me ɓe'tɨ kɨ Jerujalem

26 Go'tɨ, Sol aw te me ɓe'tɨ kɨ Jerujalem ə, sangɨ kadɨ n'ində rɔ'ne nan'tɨ kɨ njendo'gɨ, nan pətɨ ɓoli'ə, tadɔ de kɨ un me'ne ad'a kadɨ in njendo kɨ rɔta'tɨ goto.
27 Be ə, Barnabasɨ un'ə me ji'ne'tɨ, aw si'ə rɔ njekawkulə'gɨ'tɨ, ɔr'de go kingə kɨ Jeju ingə Sol dɔ row'tɨ, kɨ k'oo kɨ oo Jeju el'ə ta, kɨ ta kɨ el kɨ taga wangɨ Damasɨ'tɨ me tɔ Jeju'tɨ.
28 Dɔkagilo'ə'tɨ gangɨ low'ə'tɨ non, Sol aw se'de ge, təl se'de ge nan'tɨ me ɓe'tɨ kɨ Jerujalem. Elta kɨ kunme me tɔ Burəɓe'tɨ.
29 Elta kɨ Juwipɨ'gɨ kɨ nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'tɨ. Nan sangi row kadɨ n'təli'ə.
30 Lokɨ ngannkon'gɨ oyi ta'a ningə, ɔri'ə awi si'ə Sejare'tɨ. Ningə adɨ'ə aw me ɓe'tɨ kɨ Tarsɨ.
31 Njekawnan'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ Jude'tɨ, kɨ dɔnangɨ Galile'tɨ, kɨ dɔnangɨ Samari'tɨ, sii kɨ lapiya. Ingəi tɔgɨ, njiyəi me ɓol Burəɓe'tɨ, taa kɔr'de in kɨ dɔ mad'a'tɨ dɔ mad'a'tɨ kɨ takul tɔgɨ lə Ndil Luwə tɔ.

Piyər ajɨ Ene

32 Tokɨ Piyər a njiyə'n kɨ lo'gɨ pətɨ oo'n de'gɨ lə Luwə, ndɔ kare aw te rɔ nje'gɨ'tɨ kɨ me ɓe'tɨ kɨ Lida.

33 Lo kin'tɨ, ingə dingəm kare kɨ tɔ'a nan Ene, kɨ to dɔ tirə monyi'tɨ ra ɓal jijoo. Tadɔ
rɔ'a oy.
34 Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisitɨ adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində
taa tanan'tɨ non.
35 De'gɨ pətɨ kɨ me ɓe'tɨ kɨ Lida kɨ Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəɓe.

Piyər ndəl Dorkasɨ lo koy'tɨ

36 Dene madɨ in dann njendo'gɨ'tɨ kɨ me ɓebo'tɨ kɨ Jope non, tɔ'a nan Tabita. Tɔ kin
kɨ ta Gireki nan Dorkasɨ. In dene kɨ nje ra kulə'gɨ kɨ majɨ majɨ ngayn, taa in njera kɨ
njendoo'gɨ kɨ nya kɨ me ji'ne'tɨ tɔ.
37 Monyi ra'a dɔkagilo'ə'tɨ kin adɨ oy. Lokɨ ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'tɨ kɨ
kare taa.
38 Be kɨ Lida in ndəkba kɨ Jope. Be ə, lokɨ njendo'gɨ oyi kadɨ Piyər in me ɓe'tɨ kɨ Lida
non ningə, uləi dingəm'gɨ joo rɔ'a'tɨ kadɨ re kalangɨ ingə'de.
39 Piyər ində taa aw se'de. Lokɨ re te rɔ'de'tɨ ningə, ɔri'ə awi si'ə me kəy'tɨ kɨ taa.
Njengawkoy'gɨ pətɨ iləi nan gugi dɔ'a kɨ non, ningə tɔji ku'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ kojɨ
tanan'tɨ kɨ Dorkasɨ ojɨ dɔkagilo'tɨ kɨ si'n se'de kɨ dɔ'ne taa ɓay.
40 Piyər adɨ de'gɨ pətɨ tei taga, ə ɔsɨ məkəsi'ne nanga elta kɨ Luwə, ningə yətɨ rɔ'ne kɨ
rɔ ninn'tɨ el ene: «Tabita ində taa.» Lokɨ te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rɔ'ne, ində isɨ
taa.
41 Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə kɨ taa, ə, ɓar de'gɨ lə Luwə kɨ njengawkoy'gɨ, ɔjɨ'de Tabita
kɨ dɔ'a taa.
42 Poy nya kin sanan kɨ dɔnangɨ kɨ Jope ba pətɨ, adɨ de'gɨ ngayn uni me'de adi Burəɓe.
43 Piyər ra ndɔ asɨ tatɨ me ɓe'tɨ kɨ Jope, me kəy'tɨ lə nje kɔr gidɨ ngirə kɨ tɔ'a nan
Simon.

10

Kɔrney kɨ in de kɨ Rɔm'tɨ oo nya me ndil

1 Dingəm madɨ isɨ me ɓe'tɨ kɨ Sejare non, tɔ'a nan Kɔrney. In kɨ boi dɔ kutɨ njerɔ'gɨ'tɨ
kɨ ɓu kare, kɨ ɓari'ə «kutɨ kɨ Itali'tɨ.»
2 In de kɨ njera nya kigo ndu Luwə'tɨ, taa, nan'tɨ kɨ de'gɨ pətɨ kɨ me kəy'tɨ li'ə, in nje
kɔsɨ məkəsɨ'de nanga non Luwə'tɨ tɔ. Nga ra majɨ kɨ njendoo'gɨ ngayn, taa elta kɨ Luwə
taa taa tɔ.
3 Ndɔ kare, kɨ kadɨ kɨ mutə kɨ losɔl'ɔ, oo malayka lə Luwə me nya koo me ndil'tɨ ur
me kəy'tɨ li'ə, ningə ɓar'a ene: «Kɔrney.»
4 Kɔrney ur kɨ kum'ne dɔ'a'tɨ kɨ ɓol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəɓe?» Nga a malayka
el'ə ene: «Kelta kɨ Luwə lə'i kɨ majɨ kɨ isɨ ra kɨ njendoo'gɨ kin te rɔ Luwə'tɨ, ə Luwə ra
majɨ ɔjɨ'n dɔ'i.
5 Ningə kɨ ngɔsine kin, ulə dingəm'gɨ me ɓe'tɨ kɨ Jope adɨ ɓari Simon kɨ ɓari'ə nan
Piyər ad'a re.
6 Isɨ me kəy'tɨ lə Simon kɨ nje kɔr gidɨ ngirə kɨ kəy li'ə in kadɨ batɨ.
7 Lokɨ malayka kɨ el'ə ta kin ɔtɨ ningə, Kɔrney ulə ngann nje kulə'gɨ lə'ne joo kɨ nje
rɔ lə'ne kare kɨ nje ɓol Luwə mbunə nje kɨ in nan'tɨ si'ə kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ adɨ'de rei.
8 Rei adɨ ɔr'de go nya'gɨ pətɨ kɨ ra nya adɨ'de oyi ningə, ulə'de adɨ ai Jope'tɨ.»

Piyər oo nya me ndil'tɨ me ɓe'tɨ kɨ Jope

9 Lo ti go'tɨ, lokɨ in dɔ rowʼtɨ isɨ awi, indəi dɔ ɓebo ndəkba ningə, Piyər ala dɔ kəy'tɨ
kɨ taa kɨ kadɨ kɨ dann ɓe'tɨ tadɔ kelta kɨ Luwə.
10 Bo ra'a adɨ ge kusɔ nya. Ningə lokɨ isɨ rai nyakusɔ kadɨ sɔ ə, oo nya me ndil'tɨ.
11 Oo dɔran ra tagira, ningə oo nya madɨ kɨ to to ta ku kɨ tatɨ kɨ de uwə silə'gɨ kɨ sɔ be
ə in kɨ taa isɨ re kɨ nanga.
12 Me nya'tɨ kin non, da'gɨ kɨ dangɨ dangɨ in səm'tɨ: da'gɨ kɨ nja'de in sɔ ge kɨ nje kagɨ
nanga ge kɨ yəl'gɨ.
13 Ningə, ndu ta madɨ te el'ə ene: «Piyər, ində taa tɔl sɔ.»
14 Nan Piyər ene: «Jagɨ Burəɓe, m'in m'njɔ nya kɨ majel ɔd'ɔ, eke nya kɨ to njen nja
kare el*.»
15 Ndu ta təl re el Piyər kel kɨ nja joo ɓay ene: «Nya kɨ Luwə təl'ə kɨ kar njay'tɨ, kadɨ
in oo'ə to in nya kɨ to njen el.»
16 Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'tɨ non təli ndɔri'ə kɨ dɔran'tɨ gogɨ.
17 Piyər gər me nya kɨ oo me ndil'tɨ kin el, adɨ isɨ dəjɨ rɔ'ne ta dɔ'tɨ, ningə nyɨ dingəm'gɨ
kɨ Kɔrney ulə'de kɨ ra sangi kəy lə Simon rei rai ta kəy'tɨ.

* **10:14 10.14** Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

18 Ningə dəji ta kɨ ndu′de kɨ boi eyina: «In me kəy kin ə Simon kɨ ɓari′ə nan Piyər isɨ
səm′tɨ wa?»
19 Piyər isɨ mərta dɔ nya′tɨ kɨ oo me ndil′tɨ kin ba ɓay ningə, Ndil Luwə el′ə ene: «Oo
dingəm′gɨ mutə ra sangi′nu.
20 Ində taa, ur nanga, ə aw se′de kɨ kanjɨ kadɨ me′i tɔsɨ, tadɔ in m′in ə m′ulə′de.»
21 Piyər re rɔ dingəm′gɨ′tɨ kakin el′de ene: «In m′in ə m′in de kɨ isɨ sangi′ə, eke in ri
ə isɨ sangi m′in tɔ wa?»
22 Eli′ə eyina: «In Kɔrney kɨ in kɨ boi dɔ kutɨ njerɔ′gɨ′tɨ kɨ ɓu, kɨ in de kɨ dana, taa in
nje ɓol Luwə tɔ kin ə ulə′je. In de kɨ Juwipɨ′gɨ pətɨ elita li′ə majɨ. Malayka kɨ ar njay re
te kɨ dɔ ta rɔ′a′tɨ el′ə kadɨ ulə go′i′tɨ kadɨ re me kəy′tɨ li′ə kadɨ oo dɔ ta kɨ ta′i′tɨ.»
23 Piyər aw se′de ra′de mbah, adɨ′de lo toi′tɨ. Lokɨ lo ti go′tɨ ningə, ində taa aw se′de.
Ngannkon′gɨ madɨ kɨ me ɓe′tɨ kɨ Jope dani′ə.
24 Lo ti kɨ rangɨ ningə tei Sejare′tɨ. Kɔrney ɓar nojɨ′ne′gɨ kɨ madɨ′ne′gɨ isɨ nginə′n′de
kete.
25 Lokɨ Piyər ur me kəy′tɨ ningə, Kɔrney ində taa tilə kum′ə, ə osɨ nanga nja′a′tɨ, ulə
dɔ′ne nanga.
26 Nan Piyər el′ə ene: «Ində taa, tadɔ m′in ka m′in de tɔ.» Ningə ɔsɨ kɔy′ɔ un′n′ə kɨ
taa.
27 Wali nan taa uri kɨ kəy ningə, Piyər oo bulə de′gɨ ngayn kawinan sii.
28 Lo kin′tɨ Piyər el′de ene: «Ingɨ, in gəri majɨ tokɨ ndukun lə′je ɔgɨ kadɨ de kɨ in Juwipɨ
ində rɔ′ne nan′tɨ kɨ de kɨ in Juwipɨ el, eke kadɨ ur me kəy′tɨ li′ə. Nan Luwə el′m kadɨ
m′oo de madɨ to nya kɨ majel, eke nya kɨ to njen el.
29 Tadɔ kin ə, m′mbətɨ′n ɓar lə′se el, m′re kɨ kanjɨ kelta madɨ kɨ rangɨ. Ningə tokɨ
ɓari′m′in, m′dəji′se m′oo ke in ri ə ulɨ go′m′tɨ wa?»
30 Kɔrney ene: «Asɨ ndɔ sɔ ɓone, kɨ dɔ kadɨ kɨ tokɨ mad′a inɓe kin be, adɨ in kadɨ kɨ
mutə kɨ losɔl′ɔ, ə m′njɨ m′elta kɨ Luwə me kəy′tɨ lə′m, ningə dingəm madɨ kɨ ulə ku kɨ
nda bal bal te ra non′m′tɨ, el′m ene:
31 “Kɔrney, Luwə oo dɔ ta kɨ isɨ el si′ə, taa ɔjidɔ majɨ′tɨ kɨ isɨ ra kɨ njendoo′gɨ kin tɔ.
32 Ə kadɨ ulə de madɨ Jope′tɨ, ɓar Simon kɨ ɓari′ə nan Piyər adɨ re. Sɨ me kəy′tɨ lə
Simon kɨ nje ra kulə ngirə, kɨ isɨ kadɨ ba′tɨ ndəkba.”
33 Ɓe ə, tanan′tɨ non par, m′ulə de rɔ′i′tɨ, ə nyɨ ra majɨ adɨ in re tɔ kin. Ningə kɨ
ngɔsine kin, j′in pətɨ j′isi non Luwə′tɨ ne kadɨ j′oo dɔ ta′gɨ pətɨ kɨ Burəɓe ində ta′i′tɨ
kadɨ el′je.»

Piyər elta lə Luwə me kəy′tɨ lə Kɔrney

34 Lo kin′tɨ, Piyər un ta ta′ne′tɨ el ene: «To kɨ rɔta′tɨ, m′gər kadɨ kɔr kum′de dana goto
rɔ Luwə′tɨ.
35 De kɨ ra ra, dann ginn de′gɨ′tɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ in nje ɓol ndil′ə, kɨ njera nya kɨ
dana ə, uwə kɨ rɔ′ne′tɨ.
36 Ulə kɨ ta lə′ne kɨ rɔ ngann Isirayel′gɨ′tɨ, ilə′n′de mbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ lapiya
kɨ takul Jeju Kirisitɨ kɨ in Burəɓe lə de′gɨ pətɨ.
37 Tokɨ in gəri, in nya kɨ ulə ngirə′ne Galile′tɨ, go batəm′tɨ kɨ Jan iləmbər′ə ə ra nya
dɔnangɨ Jude′tɨ ba pətɨ.
38 In gəri kadɨ Luwə adɨ Jeju kɨ Najaretɨ′tɨ Ndil Luwə kɨ tɔgɨ kin majɨ. Jeju aw kɨ lo lo,
ra majɨ kɨ de′gɨ, taa ajɨ de′gɨ pətɨ kɨ sii ginn tɔgɨ′tɨ lə Su tɔ. Tadɔ Luwə in si′ə nan′tɨ.
39 J′in nje mannajɨ dɔ nya′gɨ′tɨ pətɨ kɨ ra dɔnangɨ′tɨ lə Juwipɨ′gɨ kɨ Jerujalem′tɨ. Ɓəri′ə
dɔ kagidəsɨ′tɨ, tɔli′ə.
40 Nan Luwə ad′a ində taa lo koy′tɨ ndɔ kɨ nja mutə lə ndɔ koy′o. Ad′a tarow adɨ tɔjɨ
rɔ′ne taga,
41 kɨ rɔ de′gɨ pətɨ el, nan kɨ rɔ nje mannajɨ′gɨ′tɨ kɨ Luwə mbətɨ′de kete. Adɨ in j′in kɨ
j′usɔi si′ə ge, j′anyi si′ə ge go te′ə dann njekoy′gɨ′tɨ†.
42 Jeju un ndu′ne adɨ′je kadɨ j′ilə mbər kɨ rɔ ginn de′gɨ′tɨ, ə kadɨ jɨ tɔjɨ tokɨ in n′in anyɨ
Luwə ində′ne to njegangɨ ta dɔ nje kisikidɔ′de ta′a′tɨ kɨ njekoy′gɨ.
43 De′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ pətɨ manyinajɨ dɔ′a′tɨ eli eyina: “De kɨ ra kɨ un me′ne
ad′a ə, Luwə a inyə go majel′gɨ li′ə kɔ me tɔ′a′tɨ‡.”»
44 Lokɨ Piyər isɨ el ta′gɨ kin ba ɓay ningə, Ndil Luwə ur kɨ dɔ de′gɨ′tɨ kɨ isɨ oyi dɔ ta
li′ə.
45 Nya kin ətɨ ɓol nje kunme′de kadɨ Luwə kɨ in Juwipɨ′gɨ kɨ dani Piyər, lokɨ oyi kadɨ
Luwə ɓukɨ Ndil′ne dɔ ginn de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el tɔ.
46 Tadɔ oyi ndu′de isɨ elita kɨ ta ɓe′gɨ kɨ dangɨ dangɨ ulɨ tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ.

---

† **10:41 10.41** Luk 24.30, 42 ‡ **10:43 10.43** Ejay 53.5-6; Jeremi 31.34

47 Ningə Piyər el ene: «Tokɨ ingəi Ndil Luwə to j'in be tɔ kin, nya kɨ ɔgɨ'de dɔ ra batəm
goto.»
48 Be ə Piyər un ndu'ne adɨ rai'de batəm me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, ə go'tɨ, dəji Piyər kadɨ
isɨ se'de nan'tɨ ndɔ'gɨ nden ɓay taa kadɨ to təl.

11

Jerujalem'tɨ, Piyər ɔjɨ nya'gɨ kɨ rai nya

1 Njekawkulə'gɨ kɨ ngannkon'gɨ kɨ sii Jude'tɨ oyi kadɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el ka oyi ta
lə Luwə tɔ.
2 Lokɨ Piyər aw Jerujalem'tɨ, njekunme'de kadɨ Luwə, kɨ in nje kujə mɔtɨ'de'gɨ gakɨ'ə
ngayn,
3 eyina: «Aw rɔ de'gɨ'tɨ kɨ ujəi mɔtɨ'de el, aw sɔ se'de nya!»
4 Lo kin'tɨ, Piyər ilə rɔ'ne ɔr'de go nya'gɨ kɨ rai nya kɨ go'ə go'ə adɨ'de oyi.
5 Piyər el ene: «M'in me ɓebo'tɨ kɨ Jope, ningə lokɨ m'njɨ m'elta kɨ Luwə, m'oo nya
me ndil'tɨ. In nya madɨ kɨ to to ta ku kɨ tatɨ kɨ de uwə siləʼgɨ kɨ sɔ be ə in dɔran'tɨ, risɨ
bitɨ re non'm'tɨ.
6 M'ur kum kɨ dɔ ta ku'tɨ kakin m'njɨ m'gon, ningə m'oo da'gɨ kɨ nja'de in sɔ, kɨ nje
kagɨ nanga, kɨ da'gɨ kɨ mu'tɨ kɨ yəl'gɨ kɨ nje nal kadɨ dɔran'tɨ.
7 Ningə m'oo ndu ta madɨ el'm ene: "Piyər, ində taa, tɔl ə sɔ."
8 Ə m'el m'ene: "Jagɨ Burəɓe, nya kɨ to njen ɔdɨ ta'm nja kare el."
9 Nja joo, ndu ta təl te dɔran'tɨ ɓay ene: "Nya kɨ Luwə təl'ə kɨ kar njay'tɨ ə, kadɨ oo'ə
to nya kɨ to njen el."
10 Nya kin ra nya be asɨ nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'tɨ.
11 Ningə tanan'tɨ non, dingəm'gɨ mutə kɨ uləi'de me ɓe'tɨ kɨ Sejare'tɨ, kɨ rɔ'm'tɨ rei rai
takəy'tɨ kɨ m'njɨ'tɨ.
12 Ndil Luwə el'm kadɨ m'aw se'de um m'mbətɨ el. In be ə ngannkon'm'gɨ kɨ mehen
kam dani'm'in, ə j'urɨ'n me kəy'tɨ lə Kɔrney.
13 Kɔrney ɔjɨ'je gorow kɨ n'oo'n malayka kɨ te kɨ rɔ'ne'tɨ, me kəy'tɨ lə'ne, el ene: "Ulə
de madɨ me ɓe'tɨ kɨ Jope kadɨ el Simon kɨ ɓari'ə Piyər kadɨ re.
14 A eli nya'gɨ kɨ a rai sə'i kadɨ ingə'n kajɨ nan'tɨ kɨ nje kɨ me kəy'tɨ lə'i."
15 Lokɨ m'a m'elta ba ɓay ningə, Ndil Luwə risɨ re dɔ'de'tɨ tokɨ ndɔkɨ re'n dɔ'je'tɨ lo
kulə ngirə'tɨ kakin be.
16 Nga ra adɨ me'm olo dɔ ta'tɨ lə Burəɓe kɨ ene: "Jan ra batəm me mann'tɨ, nan ingɨ,
a rai'se batəm me Ndil Luwə'tɨ*."
17 Eke, tokɨ Luwə adɨ'n'de kadikare kɨ kare inɓe tokɨ adɨ'n'je, j'in kɨ j'uni me'je j'adi
Burəɓe Jeju Kirisitɨ kin, kadɨ m'in m'tanrɔ Luwə wa?»
18 Lokɨ oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osɨ nanga adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ eyina: «Ginn
de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ kaa Luwə adi'de kajɨ kɨ gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gɨ me ɓe'tɨ kɨ Antiyosɨ

19 Kindəkumndoo kɨ te dɔ Etiyenn'tɨ ra adɨ njendo'gɨ sananyinan†, ai bitɨ tei me ɓe'tɨ
kɨ Penesi, kɨ Sipir, kɨ Antiyosɨ. Lokɨ ai, elita lə Luwə Juwipɨ'gɨ par um de kɨ rangɨ el.
20 De'gɨ madɨ'gɨ dann'de'tɨ non, kɨ in njekunme'gɨ kɨ in ginn kojɨ'tɨ kɨ Sipir, kɨ Sirenn
kɨ awi Antiyosɨ'tɨ, eli Poyta kɨ majɨ lə Burəɓe Jeju ginn de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el kɨ ɓari'de
Girekɨ'gɨ tɔ.
21 Tɔgɨ Burəɓe in se'de nan'tɨ adɨ de'gɨ ngayn təli kɨ rɔ Burəɓe'tɨ uni me'de adi'ə.
22 Poy nya'gɨ kɨ ra nya kin te rɔ Njekawnan'gɨ'tɨ kɨ sii Jerujalem, adɨ uləi Barnabasɨ
adi'ə aw Antiyosɨ'tɨ.
23 Lokɨ aw te rɔ'de'tɨ, ə oo memajɨ lə Luwə kɨ ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adɨ ulə
dingəm me'de'tɨ pətɨ kadɨ rai dɔ nja'de me kində rɔ nan'tɨ kɨ Burəɓe.
24 Barnabasɨ in de kɨ dana, Ndil Luwə rosʼo, taa aw kɨ kunme tɔ, adɨ bulə de'gɨ ngayn
rei kɨ rɔ Burəɓe'tɨ.
25 Barnabasɨ aw me ɓe'tɨ kɨ Tarsɨ kadɨ n'sangɨ Sol.
26 Lokɨ ingə ningə, aw si'ə Antiyosɨ'tɨ, rai ɓal kare səm'tɨ. Kawinan kɨ Njekawnan'gɨ,
ndoi ta lə Luwə bulə de'gɨ ngayn. In me ɓe'tɨ kɨ Antiyosɨ'tɨ ə nyɨ de'gɨ uləi ngirə ɓar
njendo'gɨ de'gɨ lə Kirisitɨ'tɨ.
27 Dɔkagilo'ə'tɨ non, de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ in Jerujalem'tɨ ai bitɨ kɨ Antiyosɨ'tɨ.
28 In kɨ kare dann'de'tɨ, tɔ'a nan Agabusɨ‡, ində taa ningə elta kɨ takul Ndil Luwə tokɨ
ɓo kɨ bo ngayn a on dɔnangɨ'tɨ kɨ ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dɔkagilo'tɨ lə nje
konɓe kibo kɨ ɓari'ə nan Kilodɨ tɔ.

---

* **11:16 11.16** 1.5 † **11:19 11.19** 8.1-4 ‡ **11:28 11.28** 21.10

29 *Njendo'gɨ uni ndu'de kadɨ n'uləi kɨ nya kɨ ji'de'tɨ, nan nan kigo tɔg'ɔ'tɨ kadɨ n'ɔsi
ginn ngannkon'de'gɨ kɨ sii Jude'tɨ.
30 Adi nya majɨ'gɨ lə'de kakin Barnabasɨ in kɨ Sol adɨ awi adi ngatɔgɨ'gɨ.

12

Kindəkumndoo kɨ ra Njekawnan'gɨ kɨ Jerujalem

1 Dɔkagilo'ə'tɨ inɓe kin ə ngar Erodɨ ulə ngirə kadɨ kon Njekawnan'gɨ kɨ nan'gɨ.
2 Tɔl Jakɨ kɨ ngonnkon Jan kɨ kiyərɔ.
3 Nan Lokɨ oo kadɨ nəl Juwipɨ'gɨ ngayn, ningə təl adɨ uwəi Piyər ɓay. In dɔkagilo ra
nanyi mapa kɨ hum ɔd'ɔ el*.
4 Lokɨ uwə ilə dangay'tɨ ningə, adɨ nje rɔ'gɨ sɔ sɔ nja sɔ ngəmi'ə. Nga ra be kadɨ to
n'te si'ə taga non bulə de'gɨ'tɨ go pətɨ Pakɨ'tɨ.
5 Piyər to dangay'tɨ, nan Njekawnan'gɨ inyəi ta kelta kɨ Luwə el tadɔ li'ə.
6 Me kondɔ'a'tɨ kɨ kadɨ re lo ti ə, Erodɨ te si'ə non bulə de'gɨ'tɨ kakin ningə, Piyər to
ɓi mbunə njerɔ'gɨ, dɔi'ə kɨ kulə gindɨ joo. Ningə njengəm lo'gɨ, rai ta kəy'tɨ, ra ngəmi
takəy dangay tɔ.
7 Lo kin'tɨ, malayka lə Burəɓe kare te patɨ, adɨ kunjə taa lo me kəy dangay'tɨ, lo kɨ
Piyər to'tɨ. Malayka ində Piyər kad'a'tɨ ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangɨ!» Ningə kulə
gindɨ'gɨ kɨ ji'ə'tɨ tei tosi.
8 Malayka el'ə ene: «Dɔɔ ndar kɨ ɓəd'i'tɨ, ə tulə sa nja'i'tɨ.» Ningə Piyər ra tokɨ el'n'ə.
Malayka el'ə ɓay ene: «Ulə ku lə'i rɔ'i'tɨ ə un go'm.»
9 Piyər te go'ə'tɨ, nan gər tokɨ in malayka ə re te si'ə tokɨ rɔta'tɨ, el. Oo tokɨ in nya kɨ
oo me ndil'tɨ.
10 Lokɨ indəi njengəm lo kɨ dɔkete, kɨ kɨ nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindɨ'tɨ kɨ
aw kɨ ɓebɔ'tɨ, tarow inɓe te dɔrɔ'ne par non'de'tɨ, adɨ tei taga awi dɔ row'tɨ. Lokɨ tei dɔ
row'tɨ ningə, tanan'tɨ non, malayka inyə ə aw.
11 Lokɨ hangal'a re rɔ'a'tɨ ningə el ene: «M'oo tokɨ rɔta'tɨ kadɨ in Burəɓe ə ulə malayka
lə'ne adɨ re te sə'm ji Erodɨ'tɨ, kɨ ta nya'gɨ'tɨ kɨ majel pətɨ kɨ bulə Juwipɨ'gɨ ɔji kadɨ rai
sə'm.»
12 Lokɨ ɔjɨ ta be ningə, ilə dɔ'ne aw ɓe lə Mari kɨ kon Jan kɨ ɓari'ə nan Markɨ. De'gɨ
ngayn kawinan me kəy'tɨ non isɨ elita kɨ Luwə.
13 Lokɨ ində takəy ningə, ngonn njekulə kɨ dene kɨ tɔ'a nan Rodɨ ɔtɨ re kadɨ n'oo.
14 Gər ndu Piyər adɨ tarow kaa te el bai par ə, rɔ'a nəl'ə ngayn adɨ təl kɨ ngodɨ aw
el'de ene Piyər ra takəy'tɨ non.
15 Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra dɔ ndu'ne'tɨ tokɨ in ta kɨ rɔta'tɨ. Nga a təli eli
eyina: «In malayka li'ə.»
16 Low'ə'tɨ kin, Piyər ra ta kində takəy'tɨ par par. Ə lokɨ rei tei takəy ningə, in Piyər
inɓe, adɨ gəri lo ta kɨ kadɨ eli el.
17 El'de ta kɨ ji'ne kadɨ elita el, ningə ɔr'de go te kɨ Burəɓe te sə'ne dangay'tɨ adɨ gəri.
Go'tɨ, el'de ene: «Awi eli Jakɨ kɨ ndəgɨ ngannkon'je'gɨ adɨ oyi.» Ningə te aw lo kɨ rangɨ'tɨ.
18 Lokɨ lo ti ningə, dɔ njerɔ'gɨ isɨ dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa?
19 Ngar Erodɨ sang'a ngayn nan ingə el. Go'tɨ, dəjɨ ta njerɔ'gɨ, ə un ndu'ne kadɨ tɔli'de
kɔ. Piyər inyə dɔnangɨ Jude ə in aw Sejare'tɨ, aw isɨ səm'tɨ nu.

Koy lə ngar Erodɨ

20 Erodɨ aw kɨ ta kɨ de'gɨ kɨ Tir'tɨ, kɨ Sidon. Ə de'gɨ kɨ Tir kɨ Sidon indəi ndu'de nan'tɨ
rei ingəi'ə. Lokɨ ndogi me Bilasitusɨ kɨ nje k'oo go ta lə ngar Erodɨ taai ningə, dəji kadɨ
lapiya to dann'de'tɨ. Kadɨ lapiya to tadɔ nya majɨ'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ lə'de ngirə in me ɓe'tɨ
lə ngar Erodɨ.
21 Lokɨ te me ndɔ'tɨ kɨ ɔjɨ ningə, Erodɨ ulə ku konɓe lə'ne rɔ'ne'tɨ, isɨ dɔ kumbər ngar'tɨ
lə'ne, el bulə de'gɨ ta kongɨ kongɨ.
22 Bulə de'gɨ uləi tɔjɨ dɔ'a'tɨ eyina: «In ndu luwə madɨ um in ndu de el.»
23 Low'ə'tɨ non malayka lə Burəɓe ində ɔj'ɔ tadɔ adɨ kɔsikurə Luwə el. Go'tɨ kode'gɨ
indəi'ə nyəngɨ nyəngɨ adɨ oy.
24 Nan ta lə Luwə taa lo aw kɨ kete kete, adɨ kɔr njendo'gɨ re kɨ dɔ mad'a'tɨ.
25 Lokɨ Barnabasɨ in kɨ Sol təli konn kulə lə'de kɨ awi kadɨ rai ningə, inyəi ɓebo kɨ
Jerujalem ə awi. Uni Jan kɨ ɓari'ə Markɨ nan'tɨ se'de ə təli awi me ɓe'tɨ kɨ Antiyosɨ gogɨ.

13

Njekawnan'gɨ indəi Barnabasɨ in kɨ Sol ta dangɨ tadɔ kulə lə Burəɓe

* **12:3 12.3** Tekitaga 12.1-27

1 De'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ njendo de'gɨ nya lə Luwə sii dann Njekawnan'gɨ'tɨ
kɨ Antiyosɨ'tɨ non. Adɨ in: Barnabasɨ kɨ Simeyon kɨ ɓari'ə Nijer, kɨ Lisiyusɨ kɨ ɓe li'ə in
Sirenn'tɨ, kɨ Manaye kɨ oti'de nan'tɨ kɨ Erodɨ kɨ isɨ dɔ dɔnangɨ'tɨ kɨ Galile*, kɨ Sol tɔ.
2 Ndɔ kare be ɔsi məkəsɨ'de nanga non Luwə'tɨ ə elita si'ə kɨ kɔgɨ rɔ nyakusɔ tɔ.
Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadɨ ɔri Barnabasɨ ingɨ kɨ Sol indəi'de ta dangɨ tadɔ kulə
kɨ m'ɓari'de kadɨ rai.»
3 Nga a, lokɨ ɔgi rɔ'de nyakusɔ ə elita kɨ Luwə ningə, indəi ji'de dɔ'de'tɨ ə inyəi'de adɨ
awi,
4 tokɨ Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasɨ in kɨ Sol awi me ɓe'tɨ kɨ Seləsi. Ningə rai
non gangi awi Sipir'tɨ.
5 Lokɨ tei Salaminn'tɨ, elita lə Luwə me kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. Jan in kadɨ'de'tɨ
to njera se'de tɔ.
6 Lokɨ indəi dɔ dor'gɨ kɨ ɓe'tɨ kɨ Sipir'tɨ gangi ningə, ai tei me ɓe'tɨ kɨ Paposɨ. Low'ə'tɨ
non, ingəi Juwipɨ kare be kɨ tɔ'a nan Bar-Jeju kɨ in njera mboli, kɨ ɓar rɔ'ne njekeltakita
Luwə'tɨ.
7 Isɨ nan'tɨ kɨ de kɨ boi kɨ tɔ'a nan Serjiyusɨ Polusɨ kɨ in nje nyagər. Serjiyusɨ Polusɨ ə
Barnabasɨ in kɨ Sol ɔjɨ'de adɨ gəri tokɨ n'aw kɨ ɓo k'oo ta lə Luwə ta'de'tɨ.
8 Nan Elimasɨ kɨ kɔr ginn tɔ'a nan nje mboli tan'de rɔ. Ge kadɨ de kɨ boi kin un me'ne
adɨ Kirisitɨ el.
9 Be ə, Sol kɨ ɓari'ə Pol, Ndil Luwə rosʼo adɨ ur kum'ne kɨ dɔ'a'tɨ,
10 el'ə ene: «In ngonn lə Su, to de kɨ nje bal de'gɨ, in rosɨ kɨ mendul. In nje kɔsɨ ta nya
ra'gɨ kɨ dana pətɨ. A inyə taa mbir row'gɨ kɨ dana lə Burəɓe el wa?»
11 Kɨ ngɔsine kin, Burəɓe a indəi ɔji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadɨ el bitɨ
dɔkagilo madɨ. Ningə tanan'tɨ non par ə kum'ə ndul kururu adɨ oo lo el, ra mam lo.
Sangɨ de kɨ kadɨ ɔr'ɔ tarow.
12 Lokɨ de kɨ boi oo nya kɨ ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tadɔ nyando kɨ dɔ Burəɓe'tɨ
kɨ adi'ə, ətɨ ɓol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me ɓe'tɨ kɨ Antiyosɨ kɨ Pisidi

13 Pol in kɨ madɨ'ne'gɨ ali me to'tɨ me ɓe'tɨ kɨ Paposɨ, awi me ɓe'tɨ kɨ Perjɨ kɨ Pampili'tɨ,
ningə Jan Markɨ† inyə'de ə təl aw Jerujalem'tɨ gogɨ.
14 Lokɨ ɔti me ɓe'tɨ kɨ Perjɨ ningə, awi tei me ɓe'tɨ kɨ Antiyosɨ kɨ Pisidi'tɨ, ai me
kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ ndɔ kɔrkon, sii nanga.
15 Lokɨ nje tudə makitu'gɨ, tudəi makitu ndukun kɨ makitu lə njekeltakita Luwə'tɨ
ningə, kɨ boi kɨ dɔ njengəm kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gɨ,
kin ə awi kɨ ta kadɨ eli uləi dingəm me de'gɨ, ə kadɨ eli.»
16 Ə Pol ində taa, yəkɨ ji'ne ta'de'tɨ kadɨ sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gɨ kɨ
de'gɨ kɨ nje ɓol Luwə, kadɨ oyi dɔ ta lə'm.
17 Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gɨ, mbətɨ baw'je'gɨ, ningə ra se'de adɨ oji nan kɨ kete
kete, lokɨ sii me ɓe'tɨ kɨ Ejipitɨ. Ɔr'de te se'de kɨ taga kɨ takul tɔg'ɔ kɨ ngayn.
18 Asɨ ɓal dɔsɔ kɨ adɨ'de nya sɔi dilələo'tɨ‡.
19 Lokɨ tɔko ginn de'gɨ siri kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ Kana non'de'tɨ ningə, təl kɨ dɔnangɨ kakin
adɨ'de to nya nduwə§.
20 Nya'gɨ pətɨ kɨ rai nya kin, a ra ɓal asɨ ɓu sɔ kɨ dɔmi. Go'tɨ ningə, adi'de njegangɨ
ta'gɨ bitɨ te'n dɔ njekeltakita Luwə'tɨ Samiyel.
21 Ningə, dəji ngar adɨ Luwə adɨ'de Sol kɨ ngonn lə Kisɨ, kɨ in ginn kaw'tɨ lə Benjamen,
adɨ onɓe dɔ'de'tɨ ɓal dɔsɔ.
22 Lokɨ ɔr'ɔ kɔ ningə, ində Dabidɨ ngar'tɨ tor'o'tɨ. Dabidɨ kɨ Luwə mannajɨ li'ə ene:
"M'ingə Dabidɨ kɨ in ngonn lə Jese, kɨ in de kigo me ndigɨ'tɨ lə'm. A tɔl kon nya'gɨ pətɨ
kɨ me'm ndigɨ*."
23 In ginn kaw'tɨ li'ə ə, Luwə adɨ Jeju kɨ Njekajɨ Isirayel te'tɨ, kigo ndukun'tɨ li'ə.
24 Kete non re Jeju'tɨ, Jan iləmbər kadɨ de'gɨ tɔri ndu'de, ningə kadɨ rai batəm. Iləmbər
kin kɨ rɔ bulə Isirayel'gɨ'tɨ ba pətɨ.
25 Lokɨ Jan aw kadɨ tɔlta kulə lə'ne ningə, el ene: "M'in de kɨ isɨ mərita dɔ'a'tɨ kin el.
Nan in a re go'm'tɨ non kɨ kulə sa kɨ nja'a'tɨ ka m'in m'asɨ tutɨ el†."
26 «Ngannkon'm'gɨ kɨ ginn kaw'tɨ lə Abiraham, kɨ nje ɓol Luwə kɨ dann'se'tɨ, in j'ingi
ə Luwə ulə kɨ ta kajɨ kin rɔ'je'tɨ.

---

* **13:1 13.1** Erodi Antipasi; Luk 3.1 † **13:13 13.13** Jan Marki; 12.12,25, 13.5 ‡ **13:18 13.18** 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kɔr Isirayel'gɨ 14.34; Ndukun kɨ nja joo 1.31 § **13:19 13.19** Ndukun kɨ nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * **13:22 13.22** 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † **13:25 13.25** Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16

27 De′gɨ kɨ nje kisi Jerujalem′tɨ ingɨ kibo′gɨ lə′de gəri de kɨ in Jeju kin el, taa gəri me
ta′gɨ lə de′gɨ kɨ njekeltakita kɨ ta Luwə′tɨ, kɨ isɨ tudəi kɨ ndɔ kɔrkon′gɨ pətɨ kin el tɔ. Be
ə lokɨ gangi ta dɔ Jeju′tɨ, təlita ta′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ ndangi.
28 Ingəi nya madɨ kare kɨ asɨ kadɨ təli′ə el, nan dəji Pilatɨ kadɨ tɔl′ɔ par.
29 Lokɨ təli kon nya′gɨ pətɨ kɨ ndangi me makitu′tɨ ɔjidɔ′a ningə, adɨ risi′ə dɔ kagidəsɨ′tɨ
nanga, il′ə me ɓe ninn′tɨ‡.
30 Nan Luwə ad′a ində taa dann njekoy′gɨ′tɨ.
31 Asɨ ndɔ ngayn kɨ te kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in si′ə dɔnangɨ Galile′tɨ nu, ə rei si′ə bitɨ
Jerujalem′tɨ, ingɨ kin ə in nje mannajɨ li′ə kɨ non bulə de′gɨ′tɨ§.
32 J′in kaa j′isɨ j′ilə′se mbər Poyta kɨ majɨ kin tɔ. Poyta kɨ majɨ kɨ in ta kun mindɨ kɨ
Luwə un ndu′ne dɔ′tɨ adɨ baw′je′gɨ.
33 Luwə tɔlta kun mindɨ kin kɨ rɔta′tɨ j′in ngann de′gɨ kɨ gorow te kɨ adɨ Jeju te lo koy′tɨ
tokɨ ndangi me makitu Pa′gɨ′tɨ eyina:
“In Ngonn′m,
kɨ m′oj′i ɓone*.”
34 «Luwə ad′a ində taa lo koy′tɨ um ad′a ndum me ɓe ninn′tɨ el, tokɨ el′n ene:
“M′a m′adɨ′se nya,
Kɨ m′un mindɨ′m dɔ′tɨ m′adɨ Dabidɨ,
Kɨ in nya kɨ asɨ kadɨ awi kɨ kunme dɔ′tɨ†.”
35 «In tadɔ kin ə, el′n me makitu′tɨ lo madɨ′tɨ ɓay ene: “A inyə njekulə lə′i kɨ ar njay
kadɨ ndum ɓe ninn′tɨ el‡.”
36 Nan Dabidɨ, lokɨ ra kulə dɔkagilo′tɨ lə′ne kigo kɔjitara′tɨ lə Luwə ningə, oy adɨ
duwɨ′ə gədɨ kaw′a′gɨ′tɨ, ningə ndum me ɓe ninn′tɨ.
37 Nan in kɨ Luwə ad′a ində taa lo koy′tɨ ndum me ɓe ninn′tɨ el.
38 «Kadɨ gəri majɨ ngannkon′m′gɨ, tokɨ in kɨ takul′ə ə isɨ iləi′se mbər kɨ ɔjidɔ k′inyə
go majel kɔ, kɨ təl de kɨ dana takum Luwə′tɨ kɨ asi kadɨ ingəi me ndukun′tɨ lə Mojɨ el.
39 In kɨ takul′ə tɔ ə, re de kɨ un me′ne ningə, Luwə təl′ə de kɨ dana takum′ne′tɨ.
40 Tadɔ in kin ə, kadɨ oyi go rɔ′se majɨ nan to ta kɨ de′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ eli kin
ta′a tɔl dɔ′se′tɨ:
41 De′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ eli eyina:
“In nje kɔjɨ rɔ′se,
Kadɨ oyi go rɔ′se majɨ,
A oyi nya kɨ a ətɨ′se ɓol bitɨ kadɨ a gotoi kɔ.
Tadɔ dɔkagilo′tɨ lə′se, m′a m′ra nya madɨ.
Nya kɨ re de ɔr′se poy′o ka, a uni me′se dɔ′tɨ el§.”»
42 Lokɨ Pol in kɨ Barnabasɨ isɨ tei taga ningə, dəji′de kadɨ ndɔ kɔrkon kɨ gogɨ ə kadɨ
təli rei ndoi′de ta kin ɓay.
43 Lokɨ bulə Njekawnan′gɨ sananyinan ningə, Juwipɨ′gɨ kɨ de′gɨ kɨ təli Juwipɨ′gɨ kɨ nje
ɓol Luwə, dani Pol kɨ Barnabasɨ, a wali nan ta se′de. Ningə Pol kɨ Barnabasɨ uləi dingəm
me′de′tɨ kadɨ uwəi rɔ′de ba me memajɨ′tɨ lə Luwə kin.

Pol kɨ Barnabasɨ yəti rɔ′de kɨ rɔ ginn de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ

44 Ndɔ kɔrkon′tɨ kɨ gogɨ ningə, bulə de′gɨ ngayn kɨ me ɓebo′tɨ kawinan kɨ nan′tɨ kadɨ
n′oyi dɔ ta lə Burəɓe.
45 Lokɨ Juwipɨ′gɨ oyi bulə de′gɨ ningə, ni ra′de adɨ taji Pol, ə eli ta′gɨ kɨ majel ndɔri ta
li′ə.
46 Pol kɨ Barnabasɨ eli′de kɨ me kɨ tinyi katɨ eyina: «In ingɨ ə kadɨ j′ilə′se mbər ta lə
Luwə kin kete, nan tokɨ mbəti ə oyi tokɨ ingɨ asi ta kajɨ kɨ bitɨ kɨ non′tɨ el, j′a jɨ təl jɨ yətɨ
rɔ′je kɨ rɔ ginn de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el′tɨ.
47 Tadɔ Burəɓe lə′je un ndu′ne adɨ′je ene:
“M′indəi kadɨ in kunjɨ tadɔ ginn de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ,
Kɨ kadɨ aw kɨ ta kajɨ bitɨ kɨ dɔboy dɔnangɨ′tɨ*.”»
48 Lokɨ ginn de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el oyi dɔ ta kin ningə, rai rɔnel ngayn dɔ′tɨ, adɨ uləi
tɔjɨ dɔ ta′tɨ lə Burəɓe, adɨ de′gɨ pətɨ kɨ Luwə mbəti′de tadɔ kajɨ kɨ bitɨ kɨ non′tɨ, uni
me′de.
49 Ta lə Burəɓe sanan kɨ dɔnangɨ kɨ Antiyosɨ′tɨ kɨ ta′a ba.

---

‡ **13:29 13.29** 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42 § **13:31 13.31** 1.3 * **13:33 13.33** Pa′gɨ 2.7 † **13:34 13.34** Ejay 55.3 ‡ **13:35 13.35** Pa′gɨ 16.10 § **13:41 13.41** Abakuki 1.5 * **13:47 13.47** Ejay 49.6

50 Nan Juwipɨ'gɨ suləi dene'gɨ kɨ in dene'gɨ kɨ njetɔɓar kɨ me ɓe'tɨ, kɨ nje kɔsikurə
Luwə, kɨ de'gɨ kɨ boi kɨ me ɓe'tɨ adɨ indəi kum Pol kɨ Barnabasɨ ndoo, ningə tuwəi'de
me ɓe'tɨ lə'de kɔ.
51 Pol kɨ Barnabasɨ indəi bu kɨ nja'de'tɨ kɨ dɔ ɓe'tɨ lə'de ningə, ɔti ai me ɓe'tɨ kɨ
Ikoniyom†.
52 Kɨ rɔ njendo'gɨ'tɨ lə Jeju ə, rɔ'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosɨ me'de tɔ.

14

Pol kɨ Barnabasɨ me ɓe'tɨ kɨ Ikoniyom

1 Lokɨ Pol kɨ Barnabasɨ awi Ikoniyom'tɨ, awi me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ
Ikoniyom'tɨ tɔ. Awi eli de'gɨ ta lə Luwə kɨ ra adɨ de'gɨ ngayn kɨ in Juwipɨ'gɨ kɨ nje
kɨ in Gireki'gɨ uni me'de adi Luwə.
2 Nan Juwipɨ'gɨ madɨ kɨ nje me ngan, indəi taa kɨ majel me de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el,
suləi'de dɔ ngannkon'gɨ'tɨ.
3 Be kaa, Pol kɨ Barnabasɨ sii Ikoniyom'tɨ ndɔ banyi banyi. Eli ta lə Luwə kɨ me kɨ tinyi
katɨ, indəi tɔgɨ'de dɔ Burəɓe'tɨ kɨ mannajɨ dɔ memajɨ'tɨ li'ə kɨ isɨ iləi mbər'ə, adi'de tɔgɨ
adɨ rai nyakɔjɨ'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ əti ɓol.
4 Lo kin'tɨ, de'gɨ kɨ me ɓebo'tɨ gangi nan lo joo, nje kɨ madɨ'gɨ in go Juwipɨ'gɨ'tɨ, nje kɨ
nungɨ in go njekawkulə'gɨ'tɨ tɔ.
5 Nje kɨ in Juwipɨ'gɨ el, kɨ nje kɨ in Juwipɨ'gɨ kɨ kibo'gɨ lə'de indəi dɔ rɔ'de dana kadɨ
n'adi kon Pol in kɨ Barnabasɨ, kadɨ n'tiləi'de kɨ mbal n'tɔli'de.
6 Nan Pol kɨ Barnabasɨ oyi ta kin, adɨ anyinan awi iyəi rɔ'de ɓebo'gɨ'tɨ kɨ Likawoni, kɨ
Lisitir, kɨ Dərbɨ, kɨ ngann lo'gɨ kɨ gidɨ'tɨ.
7 Lo'gɨ'tɨ kin kaa, iləi mbər Poyta kɨ majɨ səm'tɨ tɔ.

Pol kɨ Barnabasɨ me ɓe'tɨ kɨ Lisitir

8 Me ɓe'tɨ kɨ Lisitir, dingəm kare kɨ nja'a oy ta ginn'ə'tɨ isɨ non. Nja'a oy lo koj'o'tɨ nu,
adɨ njiyə nja kare el.
9 Ə ndɔ kare, ur mbi'ne isɨ oo'n ta kɨ Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne kɨ dɔ'a'tɨ oo'ə'n
ba, ningə oo kadɨ aw kɨ kunme kɨ kadɨ ingə'n kajɨ.
10 Lo kin'tɨ, Pol el'ə ta kɨ tɔgɨ'ne ene: «In, ra taa dɔ nja'i'tɨ!» Ningə Dingəm uwə nangɨ
ra ta, ra njiyə.
11 Lo kɨ bulə de'gɨ oyi nya kɨ Pol ra kin ningə, uni ndu'de kɨ taa, elita kɨ ta Likawoni
eyina: «Oyi, luwə'gɨ təli rɔ'de de'gɨ'tɨ, rei uri nanga dann'je'tɨ.»
12 Be ə, ɓari Barnabasɨ «Jəsɨ», ə ɓari Pol «Ermesɨ» tɔ, tadɔ Pol ə in njekelta.
13 Njekujənyamosɨ kadikare lə Jəsɨ, kɨ isɨ ta lo'tɨ taga gidɨ ɓebo'tɨ, re kɨ baw mangɨ'gɨ
kɨ dɔi nya'gɨ kɨ ndolo rɔ'de'tɨ. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'tɨ kɨ bulə de'gɨ, kadɨ n'iləi
mosɨ n'adi Pol kɨ Barnabasɨ.
14 Nan lokɨ, njekawkulə'gɨ, Pol in kɨ Barnabasɨ oyi poyta kin, gangi ku rɔ'de'tɨ, ə
anyinan kɨ rɔ bulə de'gɨ'tɨ, uni ndu'de kɨ taa, eli'de eyina:
15 «Madɨ'je'gɨ, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gɨ to ingɨ be tɔ, ningə, re
j'ilə'se mbər Poyta kɨ majɨ ningə, in kadɨ inyəi kagɨ yo'gɨ kɨ nda'de goto kɨ isɨ rai'de,
ə kadɨ təli rɔ'se go Luwə'tɨ kɨ nje kisɨ kumngayira, Luwə kɨ njera dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ
nya'gɨ pətɨ kɨ me'tɨ*.
16 Dɔkagilo'gɨ'tɨ kɨ dər kete, Luwə inyə de'gɨ pətɨ adɨ uni row kɨ me'de ndigɨ.
17 Be kin kaa inyə ta tɔjɨ memajɨ lə'ne el: Ulə kɨ mann ndi dɔran'tɨ adɨ'se ge, adɨ'se
dɔkagilo kɨ majɨ adɨ ingəi kandɨ nya ge, adɨ'se nyakusɔ kɨ to mbar ge, adɨ rɔnel rosɨ
me'se ge.»
18 Ta'gɨ kɨ eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadɨ ɔgi bulə de'gɨ kilə mosɨ nanga kadɨ'de.
19 Lo kin'tɨ, Juwipɨ'gɨ kɨ in Antiyosɨ kɨ Pisidi'tɨ, kɨ Ikoniyom, rei, suləi bulə de'gɨ kakin,
ɓuki'de go'de'tɨ, adɨ tiləi Pol kɨ mbal kadɨ n'tɔli'ə, ə ndɔri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidɨ ɓe'tɨ, oyi
eyina oy.
20 Nan lokɨ njendo'gɨ kawinan kɨ dɔ'a'tɨ, ində taa, təl aw me ɓebo'tɨ gogɨ. Ningə lo ti
go'tɨ, in kɨ Barnabasɨ awi kɨ Dərbɨ'tɨ.

Pol kɨ Barnabasɨ təli gogɨ kɨ Antiyosɨ'tɨ kɨ Siri

21 Lokɨ Pol kɨ Barnabasɨ iləi mbər Poyta kɨ majɨ Dərbɨ'tɨ, de'gɨ ngayn təli njendo'gɨ lə
Kirisitɨ. Ningə ingɨ, təli uni dɔ nja'de, tei Lisitir kɨ Ikoniyom, kɨ Antiyosɨ kɨ Pisidi'tɨ.
22 Uləi dingəm me njendo'gɨ'tɨ, adi'de ta kɔjɨ kadɨ uwəi tɔgɨ'de ba me kunme'tɨ lə'de.
Ningə, rai dɔ'tɨ non eli'de eyina: «In kɨ kon kɨ ngayn ə j'a j'oo'n Konɓe lə Luwə.»

---

† **13:51 13.51** Marki 6.11 * **14:15 14.15** Tekitaga 20.11; Pa'gɨ 146.6

23 Pol kɨ Barnabasɨ indəi ngatɔgɨ′gɨ dɔ Njekawnan′gɨ′tɨ pətɨ kɨ tei dann′de′tɨ. Ɔgi rɔ′de
nyakusɔ, elita kɨ Luwə, ə go′tɨ, inyəi′de ji Burəɓe′tɨ kɨ uni me′de adi′ə.
24 In non, indəi me ɓe kɨ Pisidi gangi, awi tei Pampili′tɨ[†].
25 Iləi mbər poyta lə Luwə me ɓe′tɨ kɨ Perjɨ, ə awi tei ta ba′tɨ kɨ Atali.
26 Lo kin′tɨ non, uni tokibo kaw Antiyosɨ′tɨ. Antiyosɨ kɨ in ɓe kɨ ndɔkɨ njekɔrnon
Njekawnan′gɨ kɨ me′tɨ, inyəi′de ji Luwə′tɨ. Inyəi′de ji Luwə′tɨ kadɨ memajɨ li′ə in dɔ′de′tɨ
tadɔ kulə kɨ in lo ra′a′tɨ kin.
27 Lokɨ tei Antiyosɨ′tɨ, kawi Njekawnan′gɨ, eli′de nya′gɨ pətɨ kɨ Luwə un′de ra′n. Ɔji′de
te kɨ Luwə te tarow kunme adɨ de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el.
28 Sii kɨ njendo′gɨ dɔkagilo ngayn Antiyosɨ′tɨ.

15

Kingə nan kɨ Jerujalem dɔ ta kujə mɔtɨ′tɨ

1 De′gɨ kɨ nan′gɨ in Jude′tɨ rei Antiyosɨ′tɨ ndoi ngannkon′je′gɨ nya eyina: «Kin ə re adɨ
ujəi mɔtɨ kɨ kigo ndu′tɨ lə Mojɨ el ə, a ingəi kajɨ el[*].»
2 Nyando kin re kɨ ta kasɨ nan el, kɨ gakɨ nan kibo ngayn mbunə njendo′ə′tɨ kɨ Pol kɨ
Barnabasɨ. Lo kin′tɨ non be, uni ta′de kadɨ Pol kɨ Barnabasɨ, nan′tɨ kɨ ngannkon′gɨ madɨ,
awi Jerujalem′tɨ ingəi njekawkulə′gɨ kɨ ngatɔgɨ′gɨ lə Njekawnan′gɨ tadɔ ta kin.
3 Njekawnan′gɨ kɨ Antiyosɨ adi′de nya kɨ kadɨ ra se′de dɔ row′tɨ. Uni row, tei Penesi′tɨ
in kɨ Samari, eli de′gɨ kigo′ə go′ə, gorow kɨ de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el təli uni me′de adi
Kirisitɨ. Ta kin adɨ rɔnel ngannkon′gɨ pətɨ.
4 Lokɨ rei tei Jerujalem′tɨ, Njekawnan′gɨ kɨ njekawkulə′gɨ, kɨ ngatɔgɨ′gɨ lə Njekawnan′gɨ
uwəi′de kɨ rɔ′de′tɨ. Pol kɨ Barnabasɨ eli poy nya kɨ Luwə ra se′de adi′de oyi.
5 Nan de′gɨ kɨ nan′gɨ, kɨ uni me′de dann Parisɨ′gɨ′tɨ uni ta eli eyina: «Majɨ kadɨ de′gɨ
kɨ in Juwipɨ′gɨ el, adi′de ujəi mɔtɨ′de ə ngəmi go ndukun′gɨ lə Mojɨ ɓay tɔ taa.»
6 Lo kin′tɨ, njekawkulə′gɨ kɨ ngatɔgɨ′gɨ lə Njekawnan′gɨ kawinan kadɨ indəi manjɨ ta
kin.
7 Lokɨ manjinan ta adɨ ndan′de ngal, ə Piyər osɨ nangɨ ində taa el′de ene:
«Ngannkon′m′gɨ, tokɨ in gəri, in mayinu ə Luwə mbətɨ′m dann′se′tɨ kadɨ m′ilə mbər
Poyta′tɨ kɨ majɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el, kadɨ oyi ə uni me′de.
8 Luwə kɨ gər me de′gɨ, mannajɨ lə′de majɨ kɨ gorow Ndil Luwə kɨ adɨ′de tokɨ adɨ′n′je
be tɔ[†].
9 Ingɨ ə j′in tɔ, Luwə ɔr kum′de dana el, tadɔ in kɨ takul kunme lə de ə Luwə adɨ
ngarme de ari′n njay.
10 Ningə kɨ ngɔsine kin, tadɔ ri ə isɨ sangi ta Luwə kɨ jugɨ kɨ iləi mindɨ njekunme′gɨ′tɨ
wa? Nya kɨ j′inɓe eke baw′je′gɨ ka j′awi kɨ tɔgɨ kadɨ j′oti el.
11 Nya kɨ j′uni me′je dɔ′tɨ ə to kin: In kɨ takul memajɨ lə Burəɓe Jeju ə nyɨ j′ingəi kajɨ,
j′in kɨ j′in Juwipɨ′gɨ, kah′a′tɨ lə′de in Juwipɨ′gɨ el kakin tɔ.»
12 Ningə, de′gɨ pətɨ uti ta′de, uri mbi′de kadɨ oyi dɔ ta lə Barnabasɨ ingɨ kɨ Pol kɨ
ra eli′de ɔjidɔ poy nyakɔjɨ′gɨ kɨ nya′gɨ kɨ ətɨ ɓol′gɨ kɨ Luwə ra′de kɨ takul Pol ingɨ kɨ
Barnabasɨ dann de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el.
13 Lokɨ iləi ta nanga ningə, Jakɨ un ta el ene: «Ngannkon′m′gɨ, uri mbi′se oyi ta lə′m
ngɔsine[‡].
14 Simon ində taa el′je ne, adɨ j′oyi row kɨ lo tumginn′ə′tɨ inɓe nu, Luwə ində′n kum′ne
go′tɨ majɨ, kadɨ ɔr de′gɨ kɨ nan′gɨ dann de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el, ində′de dangɨ to de′gɨ
lə′ne.
15 Ta′gɨ lə de′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ osɨ go nan′tɨ lo kareba kɨ ta kin. Tadɔ ndangi
me makitu′tɨ lə Luwə eyina:
16 “Go nya′gɨ′tɨ kin, m′a m′re kadɨ m′ra kəy lə Dabidɨ kɨ budɨ kin rangɨ.
M′a m′ra in kɨ sigɨ gogɨ, m′a m′ra tor′o′tɨ gogɨ tɔ,
M′a m′ində taa gogɨ.
17 Tadɔ kadɨ ndəgɨ de′gɨ sangi Burəɓe,
Adɨ in ginn de′gɨ pətɨ kɨ uni tɔ′m dɔ′de′tɨ.
Burəɓe elta kin be.
18 Burəɓe kɨ nje te kɨ ginn nya kɨ ində dɔ′a nan′tɨ mayinu adɨ de′gɨ gəri[§].”
19 «In tadɔ kin ə, m′in m′oo majɨ ngayn kadɨ j′iləi kagɨ non de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el
el, kɨ uni me′de adi Luwə.

[†] **14:24 14.24** 13.14 [*] **15:1 15.1** Lebitiki 12.3 [†] **15:8 15.8** 7-8, 10.44, 11.15 [‡] **15:13 15.13** 12.17 [§] **15:18 15.18** 16-18; Amosɨ 9.11-12

20 Adɨ jɨ ndangi makitu par j'adi'de kadɨ njenyi kɨ rɔ'de lo kusɔ da kɨ de ilə kadikare'tɨ
adɨ yo'gɨ el, kadɨ sangi nan lo kaya'tɨ el, kadɨ sɔi da kɨ de mbir m'ində el, kadɨ sɔi mosɨ
da el tɔ*.
21 Nga ningə, ulə ngirə mayinu bitɨ ɓone, de'gɨ kɨ njendo madɨ'de'gɨ ndukun lə Mojɨ in
me ɓebo'gɨ'tɨ kare kare, num ndɔ kare kare kɨ in ndɔ kɔrkon lə Juwipɨ'gɨ, de'gɨ a tudəi
ndukun kin me kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ tɔ.»

Makitu tadɔ kulə'n kadɨ njekawnan'gɨ kɨ Antiyosɨ

22 Be ə, ngatɔgɨ'gɨ lə Njekawnan'gɨ, kɨ njekawkulə'gɨ kɨ Njekawnan'gɨ, ndigɨ kadɨ
n'mbəti de'gɨ kɨ nan'gɨ dann'de'tɨ kadɨ ɔri tor'de dani Pol ingɨ kɨ Barnabasɨ awi se'de
Antiyosɨ'tɨ. Mbəti Judasɨ kɨ ɓari'ə nan Barsabasɨ in kɨ Silasɨ. In joo pəti, ngannkon'de'gɨ
tai me'de majɨ.
23 Ta kɨ ndangi Makitu'tɨ adi'de ə to kin:
«J'in njekawkulə'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə Njekawnan'gɨ, jɨ ndangɨ makitu kin j'adɨ'se in
ngannkon'je'gɨ kɨ sii ɓebo Antiyosɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'gɨ kɨ Siri'tɨ kɨ Silisɨ kɨ in ginn kojɨ lə
Juwipɨ'gɨ el, jɨ ra'se lapiya.
24 J'oo poy de'gɨ madɨ in dann'je'tɨ ne awi rɔ'se'tɨ tuji me'se, təli sese gogɨ kɨ ta'gɨ lə'de,
ningə in ingɨ ə j'ulə'de el.
25 Be ə, j'oyi majɨ kadɨ j'ində ta'gɨ nan'tɨ kareba jɨ mbəti de'gɨ j'ulə'de kɨ rɔ'se'tɨ, nan'tɨ
kɨ Barnabasɨ kɨ Pol kɨ in njendigɨ'gɨ lə'je.
26 In kɨ iləi rɔ'de kɔ tadɔ tɔ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ.
27 In kin ə, j'ulə'n Judasɨ kɨ Silasɨ. De'gɨ kɨ joo kin a eli'se nya'gɨ kin kɨ ta'de.
28 Tadɔ in Ndil Luwə num, j'inɓe num, j'uni ndu'je kadɨ de ində nya kɨ rangɨ gidɨ
nya'tɨ kɨ in nya kɨ nda'a to'tɨ kin, dɔ'se'tɨ kɨ tɔgɨ el nga.
29 Ningə nya kɨ kadɨ rai ə to kin: kadɨ sɔi da kɨ de ilə kadikare'tɨ adɨ yo'gɨ el, sɔi mosɨ
da el, sɔi da kɨ de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'tɨ el. Pəti toi be ningə, a rai nya kɨ
majɨ. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gɨ.»
30 Inyəi nje kɨ mbəti'de adi awi Antiyosɨ'tɨ. Lokɨ awi tei Antiyosɨ'tɨ, kawi njekunme'gɨ
kɨ nan'tɨ, ə uləi makitu kakin ji'de'tɨ.
31 Lokɨ tudəi makitu kakin ningə, rɔ'de nəl'de ngayn tadɔ ingəi ta'gɨ kɨ adi'de tɔgɨ
me'tɨ.
32 Tokɨ Judasɨ kɨ Silasɨ inɓe'gɨ in njekeltakita Luwə'tɨ, uni dɔkagilo ngayn uləi dingəm
me ngannkon'gɨ'tɨ, mbisəi nja'de me kunme'tɨ.
33 Sii se'de dɔkagilo nden ə, ngannkon'gɨ uwəi ji'de, indəi'de ta row'tɨ kadɨ awi kɨ
lapiya, təli kɨ rɔ njekulə'de'gɨ'tɨ gogɨ.
34 [Nan Silasɨ oo majɨ ngayn kadɨ n'isɨ Antiyosɨ'tɨ].
35 Pol kɨ Barnabasɨ sii Antiyosɨ'tɨ, nan'tɨ kɨ ndəgɨ de'gɨ kɨ rangɨ, ndoi de'gɨ, iləi'de mbər
Poyta kɨ majɨ lə Burəɓe.

Pol kɨ Barnabasɨ inyəi nan

36 Nden go'tɨ, Pol el Barnabasɨ ene: «Adɨ jɨ təli j'uni dɔ nja'je me ɓebo'gɨ'tɨ pəti kɨ
j'elita lə Burəɓe səm'tɨ kin, ə jɨ gon ngannkon'je'gɨ j'oo ke təli toi bann wa?»
37 Lo kin'tɨ, Barnabasɨ ndigɨ kadɨ Jan Markɨ aw se'de.
38 Nan Pol oo kadɨ in low'ə'tɨ el kadɨ Jan Markɨ kɨ ndɔkɨ inyə'de Pampili'tɨ, um aw
se'de lo kaw kulə'tɨ el kin, kadɨ aw se'de ɓone ɓay†.
39 Mindɨ kasinan el kɨ bo ngayn to dann'de'tɨ adɨ inyəi nan non be. Barnabasɨ un Jan
Markɨ, ə uni tokibo aw kɨ Sipir'tɨ.
40 Nga Pol ə un Silasɨ ə awi. Ngannkon'je'gɨ inyəi'de ji Burəɓe'tɨ.
41 Pol njiyəi dɔnangɨ Siri'tɨ kɨ dɔnangɨ Silisɨ'tɨ uləi dingəm me Njekawnan'gɨ'tɨ kɨ lo lo.

16

Pol ingə Timote

1 Pol re te Dərbɨ'tɨ, go'tɨ aw Lisitir'tɨ. Lo kin'tɨ ə, ingə njendo kare kɨ tɔ'a nan Timote.
Kon'a in njekunme kɨ in Juwipɨ, ə baw'a in Girekɨ tɔ*.
2 Ngannkon'je'gɨ kɨ Lisitir kɨ Ikoniyom elita li'ə majɨ ngayn.
3 Adɨ Pol ndigɨ kuwə ji'ne'tɨ kaw si'ə. Be ə, aw si'ə ujə mɔt'ɔ, tadɔ Juwipɨ'gɨ kɨ rai ɓe
lo'gɨ'tɨ kin, gəri'ə ɓəti kadɨ baw'a in Girekɨ.
4 Ɓebo'gɨ pəti kɨ tei'tɨ, ɔji ngannkon'de'gɨ ndukun'gɨ kɨ njekawkulə'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə
Njekawnan'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ uni. Ningə eli'de kadɨ rai go ndu'gɨ'tɨ kakin.

---

* **15:20 15.20** Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23 † **15:38 15.38** 13.13 * **16:1 16.1** 14.8,21

5 Njekawnan'gɨ ingəi tɔgɨ me kunme'tɨ lə'de, ningə kɔr'de in dɔ mad'a'tɨ kɨ ndɔ'gɨ
ndɔ'gɨ.

Pol aw Maseduwann'tɨ

6 Ndil Luwə ɔgɨ'de kiləmbər Poyta kɨ majɨ ngann ɓe'gɨ'tɨ kɨ Aji. Adɨ ɔti non, indəi
dɔnangɨ Piriji kɨ dɔnangɨ Galasi dəri.
7 Lokɨ rei tei ndəkba kɨ Misi, sangi row kadɨ n'awi Bitini'tɨ, nan Ndil Jeju ɔgɨ'de row.
8 Be ə, indəi dɔnangɨ kɨ Misi gangi, awi tei ta ba'tɨ kɨ Tirowasɨ.
9 Low'ə'tɨ kin ə, kondɔ ə, Pol oo de kare kɨ Maseduwann'tɨ me ndil'tɨ re ra dɔ'a'tɨ. De
kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'tɨ ra se'je.»
10 Go nya k'oo me ndil'tɨ lə Pol, tanan'tɨ non, jɨ sangɨ row kadɨ j'aw Maseduwann'tɨ,
tadɔ jɨ gər majɨ tokɨ Luwə inɓe ə ɓar'je kadɨ j'aw j'iləmbər Poyta kɨ majɨ səm'tɨ.
11 J'al to Tirowasɨ'tɨ non, ə j'ɔsɨ jɨ te dɔ dor Samotirasɨ'tɨ. Lo ti go'tɨ ningə, jɨ te
Neyapolisɨ'tɨ.
12 J'in low'ə'tɨ non, j'aw Pilipɨ'tɨ, kɨ in ɓebo kɨ dɔkete kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ Maseduwann, kɨ
in ginn konɓe'tɨ kɨ Rɔm. J'isɨ non, jɨ ra ndɔ'gɨ asɨ tatɨ.
13 Ningə ndɔ kɔrkon'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, jɨ te gidɨ ɓebo'tɨ taga, kadɨ j'aw kadɨ mbo'tɨ. J'aw'tɨ
tadɔ jɨ mərta kadɨ j'a j'ingə lo kelta kɨ Luwə səm'tɨ. Lokɨ j'aw ningə, j'isɨ nanga rɔ
dene'gɨ'tɨ kɨ kawinan low'ə'tɨ, j'el'de ta.
14 Dann dene'gɨ'tɨ kakin, in kɨ kare isɨ non, tɔ'a nan Lidi. In dene kɨ ɓebo'tɨ kɨ Tiyatir.
In nje law ta ku kɨ kər njir njir. Ningə in de kɨ nje ɓol Luwə tɔ. Sɨ oo ta, ə Burəɓe te
ngarme'ə, adɨ ində mbi'ne majɨ go ta'gɨ'tɨ kɨ Pol isɨ el.
15 Nga a adɨ ra'a batəm nan'tɨ kɨ nje kɨ me kəy'tɨ li'ə. Ningə ɓar'je kadɨ j'aw ɓe lə'ne
ene: «Kin ə re oyi m'in kadɨ m'in njekunme kadɨ Burəɓe ə, rei sii ɓe lə'm.» Ra dɔ ta'tɨ
kin ngan, kadɨ jɨ ndigɨ go'ne'tɨ.

Uwəi Pol in kɨ Silasɨ dangay'tɨ Pilipɨ'tɨ

16 Ndɔ kare jɨ isɨ j'aw kɨ lo kelta'tɨ kɨ Luwə ə, dene kɨ nje ra kuləɓər me kəy'tɨ kare re
ingə'je. Dene kin aw kɨ ndil ndonte, adɨ lokɨ ində gara ə, ingə'n nya ngayn adɨ ɓe'ne'gɨ.
17 Un go'je kɨ Pol ə, elta kɨ ndu'ne kɨ boi ene: «De'gɨ kɨ rai kam in njekuləɓər'gɨ lə
Luwə kɨ nje kisɨ dɔ nya'gɨ'tɨ pəti. Rei ra iləi'se mbər row kajɨ.»
18 Dene ra nya kin be ndɔ'ne banyi banyi go'je'tɨ. Be ə, ta tɔlta'a'tɨ, wongɨ ra Pol dɔ'a'tɨ,
adɨ təl ta'ne el ndil kɨ isɨ me dene'tɨ kakin ene: «Me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, m'un ndu'm kadɨ
te kɔ me'ə'tɨ.» Ningə tanan'tɨ non, ndil te kɔ me dene'tɨ.
19 Lokɨ ɓe'ə'gɨ oyi kadɨ nyakingə nya lə'de kɨ indəi me'de dɔ'tɨ, ka ginn'ə gangɨ ə, uwəi
Pol kɨ Silasɨ awi se'de tambalo'tɨ, non nje konɓe'gɨ'tɨ.
20 Awi se'de non njegangɨ ta'gɨ'tɨ eli'de eyina: «De'gɨ kɨ oyi'de kam in Juwipɨ'gɨ, ə rei
kɨ ndu kɨ majel me ɓebo'tɨ lə'je.
21 Rei kɨ nya jibəlɓe'gɨ kɨ j'in de'gɨ kɨ Rɔm'tɨ, sɔw dɔ'je el, kadɨ to jɨ taa, jɨ ra'n kulə.»
22 Bulə de'gɨ indəi, ɓuki nan dɔ Pol'tɨ kɨ Silasɨ. Ningə, njegangɨ ta'gɨ, adɨ nginyəi ku
rɔ'de'tɨ, tindəi'de kɨ gɔl.
23 Lokɨ indəi'de majɨ ə, awi ɓuki'de dangay'tɨ, ningə adɨ ndu njengəm dangay'gɨ kadɨ
ngəmi'de majɨ.
24 Lokɨ njengəm dangay'gɨ ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'tɨ kɨ duni nu, taa
ulə kangila nja'de'tɨ.
25 Kondɔ dann lo'tɨ, Pol kɨ Silasɨ elita kɨ Luwə, osi pa uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ, ə ndəgɨ
dangay'gɨ oyi ndu'de.
26 Ningə, kɨ kum kɨ kində jipɨ, dɔnangɨ yəkɨ kɨ tɔgɨ'ne ngayn. Yəkɨ yəkɨ kɨ ra adɨ ngirə
kəy dangay kaa in ɓakɨ ɓakɨ. Ningə tanan'tɨ non, takəy'gɨ tei num, kulə gindɨ'gɨ kɨ dɔi
dangay'gɨ pətɨ kaa tuti num tɔ.
27 Lo kin'tɨ non, njengəm dangay'gɨ ində dɔ ɓi'tɨ. Lokɨ ində taa dɔ ɓi'tɨ ə oo takəy'gɨ
rai tagira, oo ene dangay'gɨ anyinan wa, adɨ ɔr kiyərɔ lə'ne kadɨ to n'tɔl'n rɔ'ne kɔ.
28 Ə Pol un ndu'ne kɨ taa ngayn el'ə ene: «Tujɨ rɔ'i el, nan j'isi ne pətɨ.»
29 Lo kin'tɨ, njengəm dangay'gɨ dəjɨ por, ə nagɨ rɔ'ne ur kəy, osɨ non Pol'tɨ kɨ Silasɨ kɨ
rɔ dadɨ.
30 Go'tɨ, adɨ'de tei taga, ningə dəjɨ'de ene: «Be'm'gɨ, in ri ə kadɨ m'ra ə m'a m'ingə'n
kajɨ wa?»
31 Ə eli'ə eyina: «Un me'i adɨ Burəɓe Jeju, ə a ingə kajɨ in kɨ nje kɨ me kəy'tɨ lə'i.»
32 Lo kin'tɨ, iləi'ə mbər ta lə Burəɓe, nan'tɨ kɨ nje kɨ me kəy'tɨ li'ə.
33 Dann kondɔ'tɨ inɓe kin non, njengəm dangay'gɨ aw kɨ Pol in kɨ Silasɨ, togɨ do'gɨ
lə'de, ə kalangɨ ba go'tɨ, adɨ rai'ə batəm nan'tɨ kɨ de'gɨ kɨ me kəy'tɨ li'ə.
34 Go'tɨ, təl aw se'de me kəy'tɨ lə'ne, adɨ'de nyakusɔ sɔi, rai rɔnel me kəy'tɨ tadɔ kun
kɨ uni me'de adi Luwə.

35 Lokɨ lo ti ningə, njegangɨ ta'gɨ uləi paja'gɨ lə'de kɨ rɔ njengəm dangay'gɨ'tɨ eyina:
«Inyə de'gɨ kin adɨ awi.»
36 Ə njengəm dangay'gɨ re el Pol ta kin ene: «Njegangɨ ta'gɨ eyina kadɨ m'inyə'se madɨ
awi, ene tei awi lo lə'se kɨ lapiya.»
37 Nan Pol el paja'gɨ ene: «J'in de'gɨ kɨ Rɔm'tɨ tɔ†, ə adɨ de'gɨ indəi'je takum bulə
de'gɨ'tɨ, kɨ kanjɨ gangɨ ta dɔ'je'tɨ. Ə go'tɨ, ɓuki'je dangay'tɨ be par tɔ. Ningə ngɔsine,
inyəi'je taa kidɨ kuwə be par wa? A in be el! Adɨ inɓe'gɨ rei kɨ rɔ'de inyəi'je taa!»
38 Ə paja'gɨ təli kɨ ta kin awi rɔ njegangita'gɨ'tɨ, adɨ ɓol ra njegangɨ ta'gɨ ngayn. Ɓol
ra'de, lokɨ oyi kadɨ Pol in de'gɨ kɨ Rɔm'tɨ.
39 Be ə, indəi, rei rɔ'de'tɨ, dəji'de mesɔl, ə inyəi'de kadɨ awi, ə dəji'de kadɨ tei me
ɓebo'tɨ kin kɔ nga.
40 Lokɨ Pol in kɨ Silasɨ tei dangay'tɨ ə, awi ɓe lə Lidi. Awi oyi ngannkon'gɨ kɨ
njekunme'gɨ, uləi dingəm me'de'tɨ ə awi.

17

Pol kɨ Silasɨ me ɓe'tɨ kɨ Tesalonikɨ

1 Pol in kɨ Silasɨ indəi Ampipolisɨ kɨ Apoloni gangi, ə awi tei Tesalonikɨ'tɨ. Ningə
Tesalonikɨ'tɨ, Juwipɨ'gɨ awi kɨ lo kəykawnan lə'de non.
2 Be ə, Pol awɨ'tɨ, tokɨ isɨ ra'n kɨ lo'gɨ pətɨ. Asɨ ndɔ kɔrkon mutə go nan'tɨ, Pol manjinan
ta kɨ Juwipɨ'gɨ dɔ ta'gɨ'tɨ kɨ me Makitu'tɨ lə Luwə.
3 Ɔr'de ginn ta'gɨ, tɔjɨ'de adɨ gəri tokɨ, makitu lə Luwə el kadɨ Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə
mbət'ə a oy, ə go'tɨ, a ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ. Ningə, Pol el'de tokɨ in darɔ Jeju inɓe
kɨ n'isɨ n'el'de mbər ta li'ə kin ə in Kirisitɨ.
4 Juwipɨ'gɨ kɨ nan'gɨ, ta kin ra kulə rɔ'de'tɨ, adɨ indəi rɔ'de nan'tɨ kɨ Pol kɨ Silasɨ. Bulə
Girekɨ'gɨ kɨ nje kɔsikurə Luwə kɨ dene'gɨ ngayn kɨ in dene kɨ nje tɔɓar'gɨ kaa indəi rɔ'de
nan'tɨ se'de tɔ.
5 Ə lo kin'tɨ, jangɨ ra Juwipɨ'gɨ, adɨ kawi de'gɨ kɨ ra uləi lo kɨ gorow kare, adɨ ɔsi dɔ de'gɨ
nan'tɨ, rai ndu kɨ me ɓe. Awi tei me kəy'tɨ lə Jason, sangi Pol kɨ Silasɨ kadɨ n'uwəi'de,
n'awi se'de taga, non bulə de'gɨ'tɨ.
6 Nan lokɨ ingəi'de el, uwəi Jason kɨ ngannkon'gɨ kɨ madɨ'gɨ, awi se'de non njegangɨ
ta'gɨ'tɨ. Ningə elita kɨ ndu'de kɨ boi eyina: «De'gɨ kɨ tuji dɔnangɨ kɨ ta'a ba kaa, rei tei
ne.
7 Rei ə, Jason uwə'de rɔ'ne'tɨ ɓe lə'ne. De'gɨ kin pətɨ, nya ra'de in nyara kɨ ɔsi ta
ndukun'gɨ lə Nje konɓe kɨ bo Sejar. In eli tokɨ ngar madɨ kɨ rangɨ in non tɔ'a nan Jeju.»
8 Ta kin adɨ wongɨ bulə de'gɨ kɨ njegangɨ ta'gɨ,
9 adɨ uwəi Jason kɨ ndəgɨ njekunme'gɨ adɨ ugəi nar ɓay taa inyəi'de taa.

Pol kɨ Silasɨ me ɓe'tɨ kɨ Bere

10 Lokɨ lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gɨ adi Pol kɨ Silasɨ awi Bere'tɨ. Lo kɨ rei tei
Bere'tɨ ə, awi kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ.
11 Juwipɨ'gɨ kɨ Bere'tɨ, awi kɨ mərta kɨ majɨ ngayn utə nje kɨ Tesalonikɨ'tɨ. Taai ta lə
Luwə kɨ ndigɨ ra kɨ majɨ ngayn. Ndəri ginn ta lə Luwə kɨ ndɔ'gɨ pətɨ, kadɨ n'oyi ke ta'gɨ
kɨ Pol eli'de kin in ta kɨ rɔta'tɨ inɓe.
12 Be ə, ngayn'gɨ dann'de'tɨ uni me'de, taa dann Girekɨ'gɨ'tɨ, dene'gɨ kɨ nje tɔɓar, kɨ
dingəm'gɨ ngayn uni me'de tɔ.
13 Nan lokɨ Juwipɨ'gɨ kɨ Tesalonikɨ'tɨ, oyi kadɨ Pol isɨ iləmbər ta lə Luwə Bere'tɨ non
ningə, təli awi go'de'tɨ ɓay, awi suləi bulə de'gɨ adɨ rai ndu.
14 Lo kin'tɨ ngannkon'gɨ, sangi row kalangɨ ba adi Pol aw kɨ kadɨ babo'tɨ. Nga ningə,
Silasɨ kɨ Timote ə nanyinan Bere'tɨ.
15 Nje kɨ dani Pol, dani'ə bitɨ, awi tei si'ə Atenn'tɨ. Nga a, lokɨ isɨ təli, Pol adɨ'de ndu'ne
kadɨ Silasɨ kɨ Timote rei kalangɨ ingəi'ne.

Pol me ɓe'tɨ kɨ Atenn

16 Lokɨ Pol isɨ nginə Silasɨ kɨ Timote, Atenn'tɨ hangal'a tujɨ tadɔ yo'gɨ kɨ de'gɨ isɨ rai'de,
rosɨ me ɓebo kin.
17 Pol manjinan ta'tɨ kɨ Juwipɨ'gɨ, kɨ de'gɨ kɨ nje kɔsikurə Luwə, me kəykawnan'tɨ lə
Juwipɨ'gɨ, taa kɨ ndɔ'gɨ pətɨ, tambalo'tɨ, kɨ de'gɨ kɨ ingə'de.
18 Nje nyagər'gɨ kɨ ɓari'de Epikir'gɨ kɨ Sətoyisi'gɨ kaa manjinan ta'tɨ se'de tɔ. Ə nje kɨ
madɨ'gɨ eli eyina: «Nje ta'gɨ kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje kɨ nungɨ eli
eyina: «To to nya kɨ in nje kelta kɨ dɔ luwə'gɨ'tɨ kɨ mbah ə am.» Eli be tadɔ oyi kadɨ Pol
isɨ iləmbər Poyta kɨ majɨ lə Jeju num, isɨ iləmbər kində taa lo koy'tɨ num.

† **16:37 16.37** 22.25-29, 23.27

19 Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rɔ njegangɨ ta'gɨ'tɨ, ə eli'ə eyina: «To kadɨ el'je ta dɔ nyando'tɨ
kɨ sigɨ kɨ isɨ ndo kin adɨ jɨ gər wa?
20 Tadɔ in isɨ el'je ta'gɨ kɨ mbɨ'je oo nja kare el, ə kadɨ ɔr ginn'ə majɨ adɨ j'oo.»
21 Ningə nya kare kɨ majɨ kadɨ in gər, de'gɨ kɨ Atenn'tɨ pətɨ, kɨ mbah'gɨ kɨ sii dann'de'tɨ,
dɔkagilo lə'de kɨ ngayn in tadɔ k'el'n ta'gɨ kɨ sigɨ ə k'oo'n ta'gɨ kɨ mbah.
22 Lo kin'tɨ, Pol ində ra taa, dann njegangɨ ta'gɨ'tɨ, ə un ta el ene: «In de'gɨ kɨ Atenn'tɨ,
m'oo kadɨ in de'gɨ kɨ, ɓar yo lə'se ətɨ ɓol kɨ dum. Ɓari yo me nya'gɨ'tɨ pətɨ.
23 Tadɔ, lokɨ m'njiyə me ɓe'tɨ, m'oo nya'gɨ kɨ isɨ ɔsi məkəsɨ'se nanga non'de'tɨ. M'oo
lo ɓar yo madɨ inɓe ɓay kɨ indəi nya dɔ'tɨ eyina in lo lə "luwə kɨ in gəri'ə el," ningə in
kɨ isɨ ɔsi məkəsɨ'se nanga non'a'tɨ kɨ kanjɨ gər'ə kakin ə m'njɨ m'ilə'se mbər ta li'ə.
24 In Luwə kɨ njera dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ nya'gɨ pətɨ kɨ me'tɨ, in kɨ in Be nje dɔran kɨ
dɔnangɨ. In nje kisɨ me kəy'tɨ kɨ de ra kɨ ji'ne el.
25 Taa aw kɨ ndoo kadɨ de ra kulə madɨ ad'a el tɔ, tadɔ in ə in nje kadɨ de isɨ kumngayira
num, nje kadɨ de kon kɨ nya'gɨ pətɨ num tɔ*.
26 Kɨ de kɨ kareba be ə ində'n de'gɨ pətɨ adɨ taai dɔnangɨ. Ində dɔkagilo adɨ'de num,
ində gangɨ lo kisɨ'de num tɔ.
27 Luwə ində nya'gɨ kin be kadɨ de'gɨ sangɨ'ə'n'ə. Dɔ majɨ ə a ingəɨ'ə me mam lo'tɨ
lə'de. Kɨ rɔta'tɨ, Luwə in sanyi el kɨ de kɨ ra dann'je'tɨ.
28 Tadɔ kisikidɔtaa lə'je in me jɨ'ə'tɨ. In ə in nje kadɨ j'ɔdi rɔ'je, kɨ nje kadɨ jɨ isɨ
kumngayira. In tadɔ kin ə njegosita'gɨ lə'se kɨ madɨ'gɨ eli eyina: "J'in kaa j'in ngann'a'gɨ
tɔ."
29 Ə re j'in ngann'gɨ lə Luwə ə, majɨ kadɨ j'oo Luwə kadɨ in de kɨ to to yo ɔr'gɨ, kɨ yo
nar'gɨ kɨ de'gɨ lenyi'de, eke yo mbal'gɨ kɨ de'gɨ təli'de kɨ gosɨ kɨ dɔ'de'tɨ kin be el.
30 Luwə inyə go nya kɨ de'gɨ rai kete kɨ go lo gər'ə'tɨ el, dɔkagilo'tɨ kɨ gəri el ɓay kin
kɔ, nan kɨ ngɔsine kin, Luwə iləmbər kadɨ de'gɨ pətɨ, kɨ lo'gɨ pətɨ, inyəi gorow njiyə'de
kɨ majel kɔ.
31 Tadɔ ɔr ndɔ kare ində non kadɨ to a gangɨ'n ta dɔ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ kɨ row
kɨ dana. A gangɨ ta kin kɨ row lə de kare kɨ mbət'ə tadɔ kulə kin, in tɔj'ɔ kɨ taga adɨ
de'gɨ pətɨ gəri'ə kɨ row kində taa dann njekoy'gɨ'tɨ.»
32 Lokɨ Pol elta kində taa lo koy'tɨ, ə osɨ mbɨ'de'tɨ ningə, nje kɨ madɨ'gɨ uwəi'ə kogi, ə
nje kɨ nungɨ eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndɔ kɨ rangɨ'tɨ.»
33 In be ə, Pol te'n dann'de'tɨ, aw.
34 Nan be kaa, kɨ madɨ'gɨ dann'de'tɨ nanyinan go Pol'tɨ, uni me'de adi Jeju Kirisitɨ.
Dann'de'tɨ kin, Denisɨ kɨ in kɨ kare dann njegangita'gɨ'tɨ in se'de non, taa dene kɨ ɓari'ə
nan Damarisɨ kɨ ndəgɨ de'gɨ kɨ rangɨ kaa in se'de non tɔ.

18

Pol me ɓe'tɨ kɨ Korentɨ

1 Lokɨ Pol in Atenn'tɨ ningə, aw Korentɨ'tɨ.
2 Lo kin'tɨ non, ingə Juwipɨ kare kɨ tɔ'a nan Akilasɨ, kɨ ginn'ə in Pon'tɨ, in Itali'tɨ kɨ
ne'ne Pirisil rei ngɔsine ɓay. Rei tadɔ nje konɓe kibo kɨ Rɔm'tɨ kɨ tɔ'a nan Kilodɨ un
ndu'ne kadɨ Juwipɨ'gɨ pətɨ tei Rɔm'tɨ kɔ. Pol aw ingə Akilasɨ'gɨ non,
3 ningə tokɨ kulə kɨ kadɨ rai ingəi nya in kulə kɨ kareba, adɨ in kulə kojɨ ku ra kəy, Pol
isɨ se'de, adɨ rai kulə kin nan'tɨ.
4 Ndɔ kɔrkon'gɨ pətɨ, Pol un ta, el me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ. El kɨ kujə kɨ sangɨ
kadɨ Juwipɨ'gɨ kɨ Girekɨ taai to ta kɨ rɔta'tɨ.
5 Nan lokɨ Silasɨ kɨ Timote in Maseduwann'tɨ rei ingəi'ə*, Pol un dɔkagilo lə'ne pətɨ
tadɔ k'elta lə Luwə. Tɔjɨ Juwipɨ'gɨ kadɨ gəri tokɨ Jeju in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə.
6 Nan Juwipɨ'gɨ tanyi'ə rɔ, tajɨ'ə, adɨ Pol jəngɨ bu ku lə'ne ta de'tɨ, ə el'de ene: «Ta
mosɨ'se in dɔ'se'tɨ! M'ar njay. Ningə kɨ ngɔsine kin, de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el ə m'a m'aw
kɨ rɔ'de'tɨ nga.»
7 Be ə, Pol in non, aw ɓe lə Titusɨ Jusitusɨ, kɨ in de kare kɨ nje kɔsikurə Luwə, kɨ kəy
li'ə ndunə nan kɨ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ.
8 Kirisipusɨ, kɨ in njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ in kɨ de'gɨ kɨ me kəy'tɨ lə'ne ba
pətɨ, uni me'de adi Burəɓe. Taa de'gɨ kɨ Korentɨ ngayn, kɨ oyi ta lə Pol kaa uni me'de tɔ,
adɨ rai'de batəm.
9 Ndɔ kare kondɔ, Burəɓe el Pol ta me nii'tɨ ene: «Ɓol el, elta kɨ nonyi'tɨ, um utɨ ta'i
el.

---

* **17:25 17.25** 24-25, 7.48; 1Ngar'gɨ 8.27; Ejay 42.5 * **18:5 18.5** 17.15

10 Tadɔ m'in sə'i nan'tɨ, de madɨ kare kɨ a ulə ji'ne kadɨ ɔdi tokɨ majel goto. De'gɨ kɨ
in de'gɨ lə'm in ngayn me ɓebo'tɨ kin ne.»
11 Be ə Pol isɨ'n Korentɨ'tɨ ɓal kare kɨ nanyi mehen, ndo'n de'gɨ ta lə Luwə.

Pol ra non Galiyon'tɨ

12 Dɔkagilo'tɨ kɨ Galiyon in'n nje konɓe kɨ Akay'tɨ, Juwipɨ'gɨ dɔi ta nan'tɨ dɔ Pol'tɨ, adɨ
awi si'ə non njegangɨ ta'gɨ'tɨ,
13 eyina: «De kam isɨ aw kɨ de'gɨ kadɨ ɔsi dɔ'de nanga non Luwə'tɨ, kigo ndukun'tɨ
el.»
14 Pol ra kadɨ to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'tɨ kete el Juwipɨ'gɨ ene: «Kin ə re
in ta lə nya tɔl, eke ta lə majel madɨ kɨ ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in
Juwipɨ'gɨ.
15 Nan tokɨ in ta kɨ manjinan'tɨ kɨ ɔjidɔ ta'gɨ, kɨ tɔgɨ kɨ ndukun'gɨ lə'se kɨ sɔw dɔ'se
kin ə, rai dann'se'tɨ non. M'in m'a m'gangɨ ta kɨ be kin el.»
16 Ningə tuwə'de lo gangɨ ta'tɨ kɔ.
17 Ə low'ə'tɨ non, de'gɨ pətɨ uwəi Sositenn kɨ in njekundɔ kəykawnan lə Juwipɨ'gɨ,
tindəi'ə lo gangɨ ta'tɨ non, nan usɨ Galiyon nya kare dɔ'de'tɨ el.

Pol təl aw Antiyosɨ'tɨ

18 Pol təl isɨ Korentɨ'tɨ non dɔkagilo asɨ ta'tɨ ɓay. Ningə go'tɨ, inyə ngannkon'gɨ, ə un
tokibo kaw kɨ Siri'tɨ, nan'tɨ kɨ Pirisil kɨ Akilasɨ. Pol adɨ ngisəi dɔ'a Sankire'tɨ, tadɔ un
mindɨ'ne adɨ Luwə[†].
19 Awi tei Epejɨ, Pol inyə Pirisil kɨ Akilasɨ ə aw kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, manjinan
ta'tɨ se'de.
20 Juwipɨ'gɨ kin dəji Pol kadɨ isɨ se'de ndɔ'gɨ nden ɓay, nan Pol ndigɨ el.
21 Ningə lokɨ ɔtɨ isɨ aw el'de ene: «Ndɔ kɨ rangɨ, ə Luwə ndigɨ ə, m'a m'təl to m're
rɔ'se'tɨ ɓay,» ningə inyə'de Epejɨ'tɨ ə in me tokibo'tɨ ə aw.
22 Ningə un to Epejɨ'tɨ, aw Sejare'tɨ. Lo kɨ te Sejare'tɨ, aw uwə ji Njekawnan'gɨ, ə un
row aw Antiyosɨ'tɨ.
23 Pol ra ndɔ'gɨ non nden, ə təl ilə dɔ'ne gogɨ. Aw te Galasi'tɨ kɨ Piriji'tɨ, adɨ tɔgɨ
njendo'gɨ pətɨ.

Apolosɨ me ɓe'tɨ kɨ Epejɨ kɨ me ɓe'tɨ kɨ Korentɨ

24 Juwipɨ kare kɨ tɔ'a nan Apolosɨ, kɨ in de kɨ ginn'ə in Alegijandiri'tɨ re Epejɨ'tɨ. In de
kɨ ɓal ta to ta'a'tɨ, taa gər ta lə Luwə majɨ tɔ.
25 Ndoi'ə row ta lə Burəɓe, adɨ iləmbər ta lə Jeju kɨ rɔnel kɨ ngayn, ndo de'gɨ nya kɨ
dɔ Jeju'tɨ kɨ gorow'ə'tɨ. Nan k'in ə, gər batəm lə Jan par.
26 Ilə rɔ'ne, elta lə Luwə kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ me kɨ tinyi katɨ. Nan lokɨ Pirisil
kɨ Akilasɨ oyi'ə lo kelta'tɨ, ɓari'ə rɔ'de'tɨ, ɔji'ə gorow lə Luwə ar njay, adi'ə gər.
27 Go'tɨ, ndigɨ kaw Akay'tɨ, ə ngannkon'je'gɨ ndigɨ dɔ'tɨ si'ə, adɨ rai makitu adi njendo'gɨ
kɨ Akay'tɨ kadɨ uwəi'ə rɔ'de majɨ. Lokɨ aw te Akay'tɨ, kigo memajɨ'tɨ lə Luwə, ra kɨ nje
kɨ uni me'de adi Luwə ngayn.
28 Tadɔ dum dɔ Juwipɨ'gɨ kɨ tɔgɨ ta lə'ne, taga wangɨ takum de'gɨ'tɨ. Tɔjɨ, kɨ ta lə Luwə
ji'ne'tɨ, tokɨ Jeju in Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə.

19

Pol in me ɓe'tɨ kɨ Epejɨ

1 Dɔkagilo'tɨ kɨ Apolosɨ in'n Korentɨ'tɨ, Pol ində dɔnangɨ kɨ mbal'gɨ in'tɨ kɨ dɔnangɨ
Aji'tɨ gangɨ, ə re te Epejɨ'tɨ. Ingə njendo'gɨ lə Jeju kɨ nan'gɨ'tɨ non. Adɨ dəji'de ene:
2 «Lokɨ uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'tɨ eyina: «Jagɨ, k'oo
ka j'oo kete kadɨ Ndil Luwə in non el.»
3 Pol təl dəji'de ɓay ene: «Batəm kɨ bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm lə Jan
Batisɨ.»
4 Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gɨ kadɨ tɔri ndu'de dɔ majel'gɨ'tɨ
lə'de. Ə təl el'de ɓay kadɨ to uni me'de adi de kɨ a re go'ne'tɨ non, adɨ de'ə kin in Jeju[*].»
5 Lokɨ oyi ta'gɨ kin ningə, adɨ rai'de batəm me tɔ Burəɓe Jeju'tɨ.
6 Be ə, Pol ində ji'ne dɔ'de'tɨ, ə Ndil Luwə risɨ dɔ'de'tɨ. Ningə tumginn kadɨ elita kɨ
ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ num, ta elita kɨ ta Luwə'tɨ num tɔ.
7 Dingəm'gɨ pətɨ kɨ rai lo nya'gɨ'tɨ kin asi dɔgɨ gidə in joo.

[†] **18:18 18.18** Kɔr Isirayel'gɨ 6.5-18 [*] **19:4 19.4** Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8

8 Go′tɨ, asɨ nanyi mutə go nan′tɨ, Pol te ə aw kəykawnan′tɨ lə Juwipɨ′gɨ, el′de ta kɨ me
kɨ tinyi katɨ kibo. Iləmbər konƀe lə Luwə, sangɨ uwə′de kɨ ta, kadɨ oyi to ta kɨ rɔta′tɨ
kadɨ tai ta kin tɔ.
9 Nan Juwipɨ′gɨ kɨ nan′gɨ dann′de′tɨ me′de ngan, adɨ mbeti kadɨ uni me′de. Elita kidi
nyando lə Pol kɨ ɔjɨ gorow ta lə Burəƀe kin takum bulə de′gɨ′tɨ. Be ə, Pol inyə′de ə ɔtɨ
aw kɨ njendo′gɨ me kəy ndo nya′tɨ lə de kɨ tɔ′a nan Tiranusɨ. Ningə kɨ ndɔ′gɨ kare kare
pətɨ, ndo′de nya.
10 Nyando kin, Pol ra kul′ə asɨ ƀal joo. Be ə, ra adɨ Juwipɨ kɨ de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el kɨ
isɨ dɔnangɨ Aji′tɨ, oyi ta lə Burəƀe.
11 Luwə ra nyakɔjɨ′gɨ kɨ ətɨ ƀol kɨ takul Pol.
12 Adɨ, de′gɨ ɔyi ta ku′gɨ kɨ kare kɨ ta ku kɨ ji′ə ɔdɨ, awi ɔdi njemonyi′gɨ adɨ ingəi lapiya
num, ndil′gɨ kɨ majel kaa anyinan kɔ num tɔ.
13 Juwipɨ′gɨ kɨ nan′gɨ kɨ nje njiyə kigo ƀe′gɨ, kadɨ n′tuwəi ndil′gɨ kɨ majel, ingɨ kaa gei
kadɨ n′ƀari tɔ Burəƀe Jeju dɔ de′gɨ′tɨ kɨ in ginn tɔgɨ′tɨ lə ndil′gɨ kɨ majel tɔ. Adɨ eli eyina:
«Me tɔ Jeju′tɨ kɨ Pol isɨ iləmbər ta li′ə, m′dəjɨ′se kadɨ tei kɔ.»
14 De′gɨ kɨ njera nya be kakin, in siri. In ngann′gɨ lə Juwipɨ kare kɨ tɔ′a nan Seba kɨ in
kibo lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ.
15 Ndil kɨ majel təl ilə′de′tɨ ene: «M′gər Jeju, taa m′gər de kɨ in Pol tɔ, nan ingɨ, in
nan′gɨ wa?»
16 Lo kin′tɨ, de kɨ ndil kɨ majel sii me′ə′tɨ kakin ində ur dɔ′de′tɨ uwə′de tɔsɔsɔ. Ningə
ində′de kində kɨ de oo go madɨ′ne el, adɨ tei me kəy′tɨ kɨ kanyi kɨ rɔ′de kare, kɨ ku kɨ
gangɨ rɔ′de′tɨ batɨ batɨ kɨ mosɨ.
17 De′gɨ pətɨ kɨ ƀebo Epejɨ′tɨ, kɨ Juwipɨ′gɨ nan′tɨ kɨ de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el, gəri go nya
kɨ ra nya kin majɨ. Ingɨ pətɨ ƀol ra′de, adɨ ɔsikurə Burəƀe Jeju.
18 De′gɨ ngayn kɨ in njekunme′gɨ rei tɔrindu′de, ə eli kulə ra′de′gɨ kɨ majel kɨ taga non
de′gɨ′tɨ.
19 Nje kɨ nan′gɨ ngayn dann njera mboli′gɨ′tɨ, rei kɨ makitu ra mboli′gɨ lə′de, kawi kɨ
dɔnan′tɨ ə uləi por takum de′gɨ′tɨ. Ndogi se′de makitu′gɨ lə′de kin asɨ silə dər dɔ mi[†].
20 In be ə, kɨ takul tɔgɨ lə Burəƀe, ta lə Luwə sanan kɨ lɔ′gɨ′tɨ kɨ kete kete kɨ tɔgɨ′ne tɔ.
21 Go nya′gɨ′tɨ kin, Ndil Luwə ɔsɨ Pol adɨ un ndu′ne kadɨ n′aw ƀebo Jerujalem′tɨ. Dɔ
row kaw′a′tɨ, ində dɔnangɨ Maseduwann kɨ Akay gangɨ. Ningə Pol el ene: «Re m′aw
m′te ƀebo Jerujalem′tɨ ə, majɨ kadɨ m′aw m′oo dɔnangɨ Rɔm tɔ.»
22 Pol ulə kɨ njera si′ə kulə′gɨ joo, Timote ingɨ kɨ Erasɨ adɨ′de awi dɔnangɨ
Maseduwann′tɨ. Ningə inƀe, isɨ dɔnangɨ Aji′tɨ ba njaba ƀay.

Nya kɨ ra nya Epejɨ′tɨ

23 Dɔkagilo′ə′tɨ kin, ta kasɨ nan el kibo ngayn in dɔ row ta′tɨ lə Burəƀe me ƀe′tɨ kɨ
Epejɨ.
24 De kare kɨ tɔ′a nan Demetriyusɨ, in kɔdɨ kɨ njera ningə kasɨ′gɨ. In njera ngann kəy
yo kɨ dene kɨ a ƀari′ə nan Artemisɨ. Kulə kin ra adɨ in sotɨ kɨ njekulə′gɨ li′ə ngayn.
25 Be ə, Demetriyusɨ kaw kɔdɨ′gɨ kɨ de′gɨ pətɨ kɨ isɨ kɨ dɔ′de taa kɨ takul kulə kin nan′tɨ,
ə el′de ene: «Madɨ′m′gɨ, in gəri kadɨ in kɨ takul kulə kin ə, j′isɨ j′ingəi nya majɨ.
26 Ingɨ oyi kɨ kum′se taa kɨ mbɨ′se tɔ, kadɨ in Epejɨ′tɨ ne par el, nan dɔnangɨ Aji′tɨ ba
pətɨ, ə dingəm kɨ tɔ′a nan Pol kam təl dɔ bulə de′gɨ basi. In el′de ene: "Kagɨ yo′gɨ kɨ
de′gɨ rai kɨ ji′de in Luwə el."
27 In kulə′gɨ kɨ j′isi rai kin par ə de′gɨ a oyi to nya kɨ kare el, nan kəy lə luwə kɨ dene
kibo kɨ in Artemisɨ kin kaa, de′gɨ a oyi′ə nya madɨ′tɨ el tɔ. Lo kadɨ de′gɨ a eli eyina:
"Artemisɨ in yo kɨ dene kɨ bo," goto. Artemisɨ kɨ de′gɨ kɨ dɔnangɨ Aji′tɨ kɨ ndəgɨ dɔnangɨ
ba pətɨ ɔsikurə kin.»
28 Lokɨ kɔdɨ′gɨ oyi ta′gɨ kin ningə, wongɨ ra′de ngayn, adɨ tumginn kadɨ elita kɨ ndu′de
kɨ boi eyina: «Artemisɨ lə Epejɨ′tɨ, in kibo.»
29 Kalangɨ ba go′tɨ ningə, lo singə səkitə kɨ ta tat′a ba me ƀebo′tɨ. De′gɨ ndɔri Gayusɨ
in kɨ Arisitarkɨ, de′gɨ kɨ Maseduwann′tɨ, kɨ in madɨ mbah lə Pol kum′de′tɨ, ə ngodɨ tɔl′de
kɨ tambalo′tɨ.
30 Pol ndigɨ kadɨ n′tɔjɨ rɔ′ne bulə de′gɨ, nan njendo′gɨ ɔgi′ə.
31 Ningə basa madɨ Pol madɨ kɨ in de kibo kɨ dɔnangɨ Aji′tɨ, uləi kulə rɔ′a′tɨ, eli′ə kadɨ
aw tambalo′tɨ el.
32 Tambalo′tɨ, nya kɨ to ar njay dɔ de′gɨ′tɨ goto: Ta′gɨ kɨ isɨ te ta de′gɨ′tɨ in ta′gɨ kɨ dangɨ
dangɨ. Ningə de′gɨ ngayn dann madɨ′de′gɨ′tɨ gəri ginn nya kɨ kawinan el.

---

† **19:19 19.19** Mrk 6.37

33 De'gɨ kɨ nan'gɨ dann bulə de'gɨ'tɨ ɔri ginn nya kɨ ra nya kin adɨ Alegijandir kɨ
Juwipɨ'gɨ indəi'ə to njekundɔ'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə ji'ne taa, dəji'n de'gɨ kadɨ
rai keke, tadɔ ge k'elta, ɔrta dɔ'de'tɨ.
34 Lokɨ gəri'ə kadɨ in Juwipɨ ningə, ingɨ pətɨ uləi bilə kɨ ndu'de kibo asɨ ngirə kadɨ joo
ge be eyina: «Artemisɨ lə Epejɨ'tɨ, in kibo.»
35 Ta tɔlta'a'tɨ ningə, njendo ndukun kɨ me ɓebo'tɨ, re ra adɨ lo to jijiji, ɓay taa el'de
ene: «In de'gɨ kɨ Epejɨ'tɨ, nan ə gər kadɨ ɓe kɨ Epejɨ'tɨ, in njengəm kəy lə Artemisɨ kɨ in
yo kɨ dene kɨ in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadɨ in nje ngəm mbal kɨ in banakum'ə kɨ
in dɔran'tɨ osɨ el wa?»
36 In kin in nya kɨ dum manjɨ. Majɨ kadɨ uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərita ta
rai nya.
37 Ingɨ ə ɔri de'gɨ kam rei se'de ne, nga, nya madɨ kɨ majel kɨ rai ɔsi takəy kin goto,
taa elita kɨ mal dɔ luwə'tɨ lə'je kɨ dene Artemisɨ el tɔ.
38 Re Demetriyusɨ in kɨ de'gɨ kɨ nje ra kulə'gɨ lə'ne, rai ta kɨ de madɨ ningə, ndɔ gangɨ
ta'gɨ to'ɨ non, ə majɨ kadɨ awɨ oyi njegangɨ ta'gɨ.
39 Re nya madɨ kɨ rangɨ to non kadɨ dəji ə, ndɔ kɨ kadɨ nje kində manjɨ ta'gɨ kin kɨ
gorow'ə'tɨ to non.
40 Nya'gɨ kɨ rai nya ɓone kin, asɨ kadɨ de'gɨ iləi ta dɔ'je'tɨ to nje k'aldɔ ndu'gɨ, tadɔ ta
madɨ kɨ j'a j'eli ə j'a j'ɔri ta dɔ'je'tɨ, kɨ ɔjɨ go kawnan lə de'gɨ kɨ ɓone kin goto. Be ə, go
ta'gɨ'tɨ kɨ njendo ndukun el, tuwə de'gɨ adɨ sananyinan.

20

Pol aw dɔnangɨ Maseduwann'tɨ

1 Lokɨ wongɨ lə de'gɨ yokiro ningə, Pol ulə ɓar njendo'gɨ, ulə dingəm me'de'tɨ ɓay ta
ra'de lapiya ə ɔtɨ aw Maseduwann'tɨ.
2 Pol ingə dɔkagilo'gɨ ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gɨ'tɨ lokɨ isɨ ində dɔnangɨ
kakin gangɨ. Ningə gangɨ kɨ kete non aw Giresɨ'tɨ.
3 Pol isɨ'tɨ non nanyi mutə. Dɔkagilo'tɨ kɨ kadɨ un tokibo kaw kɨ dɔnangɨ Siri'tɨ ningə,
gər kadɨ Juwipɨ'gɨ uləi ta'de nanga kadɨ n'rai si'ə nya kɨ majel. Be ə, təl un row kɨ
Maseduwann'tɨ.
4 Mbunə de'gɨ'tɨ kɨ dani'ə a ingə Sopater kɨ ngonn lə Pirusɨ kɨ Bere'tɨ num, Arisitarkɨ
in kɨ Segondusɨ kɨ in de'gɨ kɨ Tesaloniki'tɨ num, Gayusɨ kɨ Dərbɨ'tɨ num, Timote num, taa
Tisikɨ num in kɨ Tiropim kɨ in de'gɨ kɨ dɔnangɨ Aji'tɨ num tɔ.
5 De'gɨ kin ɔti kete non'je'tɨ, awɨ nginəi'je Tirowasɨ'tɨ.
6 J'in ə, go ndɔ'gɨ'tɨ lə mapa kɨ ra kɨ hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'tɨ me ɓe'tɨ kɨ Pilipɨ j'isɨ
j'aw. J'aw, jɨ ra ndɔ mi row'ə, ə j'aw j'ingə madɨ'je'gɨ Tirowasɨ'tɨ, jɨ ra ndɔ siri.

Pol me ɓe'tɨ kɨ Tirowasɨ

7 Ndɔ Dɔmasɨ, jɨ kawnan tadɔ kusɔ mapa, Pol a aw lo ti'tɨ, adɨ elta kɨ njendo'gɨ. Be ə,
elta ratata dann lo dɔ'a'tɨ.
8 Jɨ kawnan me kəy'tɨ kɨ in dɔ mad'a'tɨ taa. Ningə me kəy'tɨ kakin, lambɨ'gɨ ngayn in
səm'tɨ non.
9 Lokɨ Pol isɨ elta adɨ ngal, Basa kare kɨ tɔ'a nan Etikusɨ isɨ penetir'tɨ, to ɓi kanum, adɨ
ɓi un'ə, in kəy'tɨ kɨ nja mutə dɔ mad'a'tɨ, te osɨ. Lokɨ de'gɨ eyina n'uni'ə ə, ɓasa oy.
10 Pol ur nanga, dow rɔ'ne dɔ'a'tɨ ə un'ə ji'ne'tɨ ə el'de ene: «Adi me'se gangɨ mann
el nan to kum ɓay!»
11 Go'tɨ, Pol təl ala taa gogɨ, gangɨ mapa sɔ. Un ta kɨ ta'ne'tɨ gogɨ bitɨ taginnlo'tɨ, ə ɔtɨ
aw.
12 Nga ningə, de'gɨ ɔri ɓasa awɨ si'ə ɓe kumngayira, adɨ de'gɨ pətɨ me'de osɨ nanga.

Pol in Tirowasɨ'tɨ aw Mile

13 J'in j'aw kete kɨ to me ɓe'tɨ kɨ Asosɨ. Me ɓe'tɨ kin ə, j'a j'uni Pol nan'tɨ se'je. Tadɔ
kigo kɔjitara'tɨ li'ə, ge kadɨ n'un row kɨ nja'ne.
14 Lokɨ re ingə'je Asosɨ'tɨ, j'uni'ə me tokibo'tɨ nan'tɨ se'je ə j'awɨ Mitilene'tɨ.
15 Lo ti go'tɨ ningə, j'ɔti non me tokibo'tɨ ka ɓay, jɨ re jɨ te ta lo'tɨ kɨ Kiyo. Ndɔ kɨ go'tɨ
ningə, jɨ te Samosɨ. Ndɔ kɨ nja sɔ ɓay ta jɨ te Mile'tɨ.
16 Pol ndigɨ kadɨ n'ra lo katɨ Epejɨ'tɨ el nan pa nya ta dɔkagilo dər dɔ'ne'tɨ dɔnangɨ Aji'tɨ.
Ge kadɨ n'aw kalangɨ kadɨ re to'n bann inɓe kaa, ndɔ Pantəkotɨ osɨ dɔ'ne'tɨ Jerujalem.

Pol elta ngatɔgɨ'gɨ me ɓe'tɨ kɨ Mile

17 Lokɨ Pol in me ɓe'tɨ kɨ Mile ə, ulə ɓar ngatɔgɨ'gɨ lə Njekawnan'gɨ kɨ Epejɨ'tɨ.
18 Lokɨ rei tei rɔ'a'tɨ ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyə'm dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ m'in'n
sese nan'tɨ, tumginn'ə dɔ ndɔ kɨ dɔkete'tɨ kɨ m're'n dɔnangɨ Aji'tɨ.

19 M′ra kuləƀər lə Burəƀe kɨ dɔ kɨ sɔl lɔm lɔm, me mann non′tɨ kɨ me nya nan′gɨ′tɨ kɨ
m′ingə kɨ row′gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ gorow kulə ta nanga kɨ in rɔ Juwipɨ′gɨ′tɨ kɨ madɨ.
20 Gəri ƀətɨ, m′iyə′se dɔ nya madɨ kare el. M′ilə′se mbər Poyta kɨ majɨ ta m′ndo′se
nya′gɨ pətɨ kɨ a ra sese majɨ tɔ, taga dann bulə de′gɨ′tɨ num, me kəy′gɨ′tɨ num tɔ.
21 M′iləmbər m′ƀar′n Juwipɨ′gɨ num, Girekɨ′gɨ num kadɨ təli rɔ′de go Luwə′tɨ ə inyəi
gorow njiyə′de′gɨ kɨ majel kin kɔ, taa kadɨ uni me′de adɨ Burəƀe lə′je Jeju Kirisitɨ tɔ.
22 Kɨ ngɔsine kin, Ndil Luwə ində dɔ′m′tɨ, adɨ m′njɨ m′aw Jerujalem′tɨ kɨ kanjɨ kadɨ
m′gər nya kɨ a ra′m nu.
23 Nya kɨ m′gər, me ƀebo′gɨ′tɨ kare kare kɨ m′te′tɨ Ndil Luwə el′m ta adɨ m′gər tokɨ
dangay′gɨ kɨ kon′gɨ isɨ nginəi m′in non.
24 Kɨ ɔjidɔ′m, kisikidɔtaa lə′m in nya madɨ takum′tɨ el. Nya ge lə′m in kadɨ m′aw
ratata m′tɔlta ngodɨ lə′m, ə kadɨ m′ra kuləƀər kɨ m′ingə ji Burəƀe Jeju′tɨ kin majɨ. Adɨ
in kulə kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ memajɨ lə Luwə.
25 Ningə ngɔsine, m′gər kadɨ ingɨ pətɨ kɨ m′njiyə dann′se′tɨ ə m′ilə′se mbər Poyta kɨ
majɨ kɨ ɔjidɔ konƀe lə Luwə kin, de kare kaa a oo′m el ratata nga.
26 In be ə, m′elta lə′m taga ar njay ƀone, ta mosɨ′se pətɨ goto dɔ′m′tɨ.
27 Tadɔ kɔjitara′gɨ lə Luwə pətɨ, m′iləmbər dɔ′tɨ madɨ oyi. Nya kɨ m′iyə dɔ′a rɔ′se′tɨ
goto.
28 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ′se′tɨ inƀe′gɨ, taa dɔ nyakul′gɨ′tɨ kɨ in Njekawnan kɨ Ndil Luwə
adɨ′se kadɨ ngəmi′de kin tɔ. Majɨ kadɨ indəi kum′se go Njekawnan′gɨ′tɨ lə Luwə kɨ
ndogɨ′de kɨ mosɨ′ne, to njekul nyakul′gɨ kɨ majɨ.
29 M′gər kadɨ lokɨ m′a m′goto dann′se′tɨ, de′gɨ madɨ kɨ a toi to jagum′gɨ kɨ nje mendul,
a rei uri dann′se′tɨ ə a rai Njekawnan′gɨ majel.
30 Ningə mbunə′se′tɨ inƀe′gɨ kaa, de′gɨ madɨ a təli nje rugɨ ta kɨ rɔta′tɨ kadɨ təli nje
kawnan madɨ′gɨ njendo′gɨ′tɨ lə′de.
31 Majɨ kadɨ sii dɔ nja′se′tɨ, adɨ me′se olo dɔ′tɨ, tokɨ me ƀal′tɨ kɨ mutə kɨ m′ra dann′se′tɨ,
kondɔ′tɨ kɨ kada, kare kare pətɨ, m′inyə ta kulə dingəm me′se′tɨ el, kɨ mann non kɨ
kum′tɨ.
32 Ningə ngɔsine, m′ulə′se ji Luwə′tɨ, taa m′ndəjɨ′se kɨ ta li′ə kigo memajɨ′tɨ li′ə tɔ. Ta
kin aw kɨ tɔgɨ kadɨ adɨ tɔgi me kunme′tɨ, taa Luwə a adɨ′se nya majɨ′gɨ pətɨ kɨ isɨ ngəm
tadɔ lə de′gɨ pətɨ kɨ ində′de ta dangɨ.
33 Lo kɨ m′in dann′se′tɨ, m′ra kumnda nar, eke ɔr eke ku lə de madɨ dann′se′tɨ el.
34 Inƀe′gɨ gəri ƀətɨ, kadɨ kɨ ɔjidɔ kisikidɔtaa lə′m, eke yan madikulə′m′gɨ, m′ra kulə
kɨ ji′m m′inƀe.
35 M′ɔjɨ′se kɨ lo′gɨ pətɨ, eke kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ kadɨ rai kulə be kadɨ indəi kum′se go nje
yai′gɨ′tɨ. Ningə majɨ kadɨ me′se olo dɔ ta′tɨ kɨ Burəƀe Jeju inƀe el kɨ ta′ne ene: “Majikur
in ngayn dɔ de′tɨ kɨ adɨ utə de kɨ isɨ taa.”»
36 Go ta′gɨ′tɨ kɨ Pol el kin ningə, ɔsɨ məkəsɨ′ne nanga, ə elta kɨ Luwə nan′tɨ se′de pətɨ.
37 Ningə go′tɨ, ingɨ pətɨ, ƀuki nan kɨ non′tɨ, ə osɨ mindɨ Pol′tɨ uwəɨ′ə, ə orei′ə kɨ rɔ′de′tɨ.
38 Ta li′ə kɨ el′de ene: «A oyi kum gogɨ el,» kin ɔr tɔgɨ′de ngayn. Ningə danɨ′ə bitɨ awi
si′ə ta to′tɨ.

21

Kaw Pol kɨ Jerujalem′tɨ

1 Go k′inyə nan′tɨ kɨ ngatɔgɨ′gɨ lə Njekawnan′gɨ kɨ Epejɨ′tɨ, j′al me to′tɨ, ə j′aw njururu
dɔ dor′tɨ kɨ tɔ′a nan Bulə de′gɨ. Lo ti go′tɨ ningə, jɨ te me ƀebo′tɨ kɨ Rodɨ. J′ɔti Rodɨ′tɨ ə
j′aw ƀebo′tɨ kɨ Patara.
2 J′ingə tokibo isɨ aw Penesɨ′tɨ adɨ j′al me′tɨ j′aw si′ə.
3 Lokɨ j′oo dɔ dor Sipir kɨ kum′je be ningə, j′inyə kɨ holo be ə j′ɔr taa kɨ dɔnangɨ Siri′tɨ.
J′awɨ j′ur nanga Tir. Lo kin′tɨ non kɨ a ɔri nya′gɨ kɨ me to′tɨ nanga.
4 J′ingə njendo′gɨ me ƀe′tɨ kakin non, adɨ j′isɨ se′de asɨ ndɔ siri. Njendo′gɨ kakin, Ndil
Luwə ɔsɨ′de adɨ eli Pol kadɨ aw Jerujalem′tɨ el.
5 Nan lokɨ dɔkagilo lə′je asɨ ningə, j′ində taa, j′un tarow lə′je. Njendo′gɨ pətɨ, kɨ ne′de′gɨ
kɨ ngann′de′gɨ dani′je bitɨ teɨ se′je gidɨ ƀebo′tɨ. Low′ə′tɨ non, j′ɔsɨ məkəsɨ′je nanga ta
ba′tɨ, j′elta kɨ Luwə.
6 Go′tɨ, lokɨ j′el nan ta′gɨ kɨ dɔboy′tɨ kɨ kadɨ j′inyə′n nan, ə j′ala me to′tɨ ə ingɨ təli kɨ
ƀe′gɨ lə′de tɔ.
7 J′ində ngangɨ kaw mbah lə′je kɨ tokibo, lokɨ j′in Tir′tɨ jɨ re jɨ te Tolemayisɨ′tɨ. Me
ƀebo′tɨ kin non, j′uwə ji ngannkon′je′gɨ, ə j′isɨ se′de ndɔ kare.

8 Lo ti dɔ'tɨ ningə, jɨ re jɨ te Sejare'tɨ. J'aw me kəy'tɨ lə Pilipɨ kɨ in nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ, kɨ in mbunə de'gɨ'tɨ kɨ siri kɨ nje kində kum'de go nya majɨ'gɨ'tɨ lə Njekawnan'gɨ kɨ Jerujalem'tɨ*. J'isɨ rɔ'a'tɨ non.
9 Me kəy'tɨ li'ə, ngann dene'gɨ sɔ kɨ gəri dingəm el ɓay, kɨ in njekelta kɨ ta Luwə'tɨ sii səm'tɨ non.
10 J'isi me kəy'tɨ lə Pilipɨ kakin jɨ ra ndɔ ngayn nga a kadɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ tɔ'a nan Agabusɨ in Jude'tɨ re ingə'je non†.
11 Njekeltakita Luwə'tɨ kakin un ndar dɔ ɓədɨ lə Pol dɔ'n ji'ne'gɨ kɨ nja'ne'gɨ, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me ɓebo'tɨ kɨ Jerujalem, Juwipɨ'gɨ a dɔi'ə to ndar dɔ ɓədɨ kin be. Ningə a ilə̈i'ə ji de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el.»
12 Lokɨ j'oo ta kin ningə j'in kɨ ngannkon'je'gɨ kɨ Sejare'tɨ j'uwə nja Pol, jɨ dəj'ə kadɨ aw Jerujalem'tɨ el.
13 Nan Pol ilə'je'tɨ ene: «Ononyi'se kadɨ nonyi adɨ me'm gangɨ mann. M'in Pol m'in ndəkba kadɨ de'gɨ dɔi m'in par el, nan re ɔjidɔ koy kaa, m'in ndəkba kadɨ m'oy tadɔ tɔ Burəɓe Jeju Jerujalem'tɨ.»
14 Lokɨ j'oo kadɨ Pol təl rɔ'ne go ta'gɨ'tɨ kɨ j'el'ə el, j'in kaa jɨ təl jɨ ta kon tɔ, ə jɨ təl jɨ dəjɨ kadɨ Luwə ra ndigɨ lə'ne par.
15 Go ndɔ'gɨ'tɨ kɨ jɨ ra dɔnangɨ Sejare'tɨ, jɨ ra go rɔ'je ə j'ɔtɨ j'aw Jerujalem'tɨ.
16 Njendo'gɨ kɨ madɨ kɨ Sejare'tɨ awi se'je nan'tɨ Jerujalem'tɨ. Lokɨ jɨ te Jerujalem'tɨ ningə dani'je me kəy'tɨ kɨ de madɨ kɨ tɔ'a nan Minason, adɨ j'isɨ'tɨ. In de kɨ Sipir'tɨ. In kɨ kare mbunə njendo'gɨ'tɨ kɨ dɔkete.
17 Lokɨ jɨ re jɨ te Jerujalem'tɨ, ngannkon'gɨ uwəi'je rɔ'de'tɨ kɨ rɔnel kɨ ətɨ ɓol.
18 Lo ti dɔ'tɨ, Pol aw se'je me kəy'tɨ lə Jakɨ. Lo kin'tɨ ə, j'ingə ngatɔgɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ pətɨ, səm'tɨ non.
19 Go kuwə ji'tɨ kɨ Pol uwə ji'de ningə, ɔr'de poy nya'gɨ kɨ Luwə ra tadɔ ginn de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, kɨ takul kulə li'ə kin, bere bere adɨ'de oyi.
20 Go nya'gɨ'tɨ kɨ Pol ɔr'de poy'o kin ningə, uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ, ə eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, ində kum'i oo, Juwipɨ'gɨ dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pətɨ uwəi go ndukun lə Mojɨ ngan.
21 Ningə kɨ ngɔsine kin oyi ta dɔ'i'tɨ tokɨ isɨ ndo Juwipɨ'gɨ pətɨ kɨ sii to mbah'gɨ dɔnangɨ'gɨ'tɨ kɨ rangɨ kadɨ inyəi go ndukun'gɨ lə Mojɨ kɔ num, el'de kadɨ ujəi mɔtɨ ngann de'gɨ el num, taa nya jibəlɓe'gɨ lə Juwipɨ'gɨ ka kadɨ uni go'ə el num tɔ.
22 Adɨ jɨ mər dɔ nya'tɨ kadɨ jɨ ra, tadɔ a oyi poy'i kadɨ in re ka par am!
23 Be ə, majɨ kadɨ ra nya'gɨ kɨ j'a j'eli kam. J'aw kɨ de'gɨ sɔ mbunə'je'tɨ ne kɨ uni mindɨ'de kadɨ n'indəi rɔ'de ta dangɨ tadɔ lə Luwə.
24 Majɨ kadɨ ɔr de'gɨ kin go'i'tɨ, ə ra se'de nyajibəlɓe kar rɔ dɔ majel'tɨ, ə ugə dɔ'de kadɨ ngisəi dɔ'de‡. Ningə de'gɨ pətɨ a gəri kadɨ poy ta'gɨ pətɨ kɨ oyi ɔjidɔ'i in ta'gɨ kɨ ngom. Tadɔ inɓe kɨ dɔ'i, təl rɔ'i go ndukun'gɨ'tɨ lə Mojɨ.
25 Kɨ ɔjidɔ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el kɨ uni me'de, ndukun'gɨ kɨ jɨ ndangɨ j'ulə'n j'adɨ'de, in kadɨ sɔi da kɨ iləi kadikare'tɨ ɓarɨ'n yo el num, kadɨ sɔi mosɨ el num, da kɨ de mbir m'ində el, ə kadɨ sangɨ nan kigo lo kaya'tɨ kaa, kadɨ goto dann'de'tɨ tɔ§.»
26 In be ə, lo ti go'tɨ ningə, Pol aw kɨ de'gɨ kɨ sɔ kakin, ar rɔ'ne se'de, ningə go'tɨ ur natɨ Kəy'tɨ lə Luwə, ɔjɨ ndɔ kɨ ginn kar rɔ lə'de a gangɨ'n, ə kadɨ de kɨ ra dann'je'tɨ a re'n kɨ kadikare, kadɨ adɨ Luwə.

De'gɨ uwəi Pol

27 Lokɨ nanyi ndəkba kadɨ ginn ndɔ kɨ siri gangɨ, Juwipɨ'gɨ madɨ kɨ in dɔnangɨ Aji'tɨ, oyi Pol Kəy'tɨ lə Luwə kakin. Suləi bulə de'gɨ dɔ'a'tɨ ə osi si'ə uwəi'ə,
28 ningə elita kɨ ndu'de kɨ bo eyina: «In de'gɨ kɨ Isirayel, rei ɔsi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gɨ kɨ lo'gɨ pətɨ kadɨ ɔsi ta de'gɨ lə'je num, ndukun'gɨ lə'je num taa kəykawnan kin num tɔ. Ningə kɨ rangɨ ɓay, re ur kɨ de'gɨ kɨ ujəi mɔtɨ'de el natɨ Kəy'tɨ lə Luwə kadɨ təl'n lo kɨ ar njay kin, lo kɨ to njen'tɨ.»
29 Elita kin be, tadɔ kete oyi Tiropim, de kɨ ɓebo Epejɨ'tɨ si'ə me ɓebo Jerujalem'tɨ, adɨ məri me'de'tɨ tokɨ Pol re ur si'ə Kəy'tɨ lə Luwə.
30 De'gɨ rai njir dɔnan'tɨ me ɓebo'tɨ kɨ Jerujalem'tɨ ba pətɨ. Ningə de'gɨ tei kɨ lo njon njon isɨ rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'tɨ lə Luwə kɨ taga. Ningə tanan'tɨ non uwəi takəy'gɨ uti.
31 De'gɨ sangi kadɨ n'təli Pol. Ningə kete ɓay taa kadɨ təli'ə, poyta osɨ mbi kɨ boi'tɨ kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ kɨ Rɔm'tɨ kadɨ ɓebo Jerujalem ba pətɨ ra kɨ nja'ne taa.

---

* **21:8 21.8** 6.5, 8.5 † **21:10 21.10** 11.28 ‡ **21:24 21.24** 18.18 § **21:25 21.25** 15.20

32 Tanan'tɨ non par ə, indəɨ taa ɓukɨ njerɔ'gɨ kibɔ'gɨ kɨ dɔ kutɨ njerɔ'gɨ'tɨ kɨ ɓu, ə anyi
ngodɨ kɨ rɔ bulə de'gɨ'tɨ. Lokɨ bulə de'gɨ kakin oyi kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ kɨ njerɔ'gɨ ningə,
tai kon ta kində Pol'tɨ.
33 Lokɨ re te rɔ bulə de'gɨ'tɨ, kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ kakin ɔtɨ ndəkba kɨ rɔ Pol'tɨ, un
ndu'ne adɨ uwəɨ'ə, ə adɨ dɔɨ'ə kɨ kulə gindɨ joo. Ningə təl dəjɨ ta ene: «Nan in dingəm
kam wa? ə ri ə ra wa?»
34 Ningə ta kɨ yətɨ to dangɨ dangɨ dann bulə de'gɨ'tɨ, ta lə'de un go nan el. Adɨ lo kadɨ
kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ kakin oo ta kɨ rɔta'tɨ goto. Be ə un ndu'ne kadɨ ai kɨ Pol me ndogɨ
bɔr'tɨ kɨ ngal, lo kisɨ njerɔ'gɨ'tɨ
35 Lokɨ Pol re te rigɨ lo njiyə'gɨ'tɨ kin ningə, lowə goto adɨ njerɔ'gɨ uni'ə, tadɔ bulə
de'gɨ bətirəɨ'ə kɨ wongɨ ngayn.
36 Bulə de'gɨ kɨ sii njiyəɨ go'ə'tɨ mukɨ mukɨ eli kɨ ndu'de kɨ boi eyina: «Kadɨ tɔli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipɨ'gɨ

37 Kete ɓay taa kadɨ njerɔ'gɨ awi si'ə me ndogɨ bɔr'tɨ kɨ ngal kɨ lo kisɨ'de'tɨ, Pol dəjɨ
ta kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ ene: «A adɨ'm tarow kadɨ m'a m'elta kare wa?» Kibo kɨ dɔ
njerɔ'gɨ'tɨ kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Girekɨ ɓətɨ wa?
38 M'gər el adɨ m'ɔjɨ m'ene in de kɨ Ejipitɨ kɨ ndɔkɨ me ndɔ'gɨ'tɨ kɨ gogɨ ne kin, sulə
de'gɨ adɨ rai wongɨ, ə ɔr'de asɨ de'gɨ dər sɔ kɨ nyakatɨ'gɨ ji'de'tɨ, ə ur'n mu kin.»
39 ə Pol ene: «Jagɨ, m'in Juwipɨ kɨ ɓebɔ'tɨ kɨ Tarsɨ kɨ dɔnangɨ Silisi'tɨ, m'in de kɨ me
ɓebɔ'tɨ kɨ tɔ'a ɓar, ə nja'i ba inyə'm taa adɨ m'el de'gɨ ta.»
40 Be ə, kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ ad'a tarow. Pol ində ra taa dɔ rigɨ lo njiyə'tɨ, ɓukɨ ji'ne
dəjɨ'n bulə de'gɨ kadɨ uri mbi'de. Lokɨ lo to jijiji ningə, el'de ta kɨ ta Ebirə.

22

1 Pol el ene: «Ngannkon'm'gɨ kɨ bai'gɨ, uri mbi'se majɨ kadɨ oyi ta kɨ m'aw to m'el'se
ngɔsine kadɨ m'manjɨ'n ta dɔ rɔ'm'tɨ kin.»
2 Lokɨ oyi kadɨ Pol el'de ta kɨ ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji inɓe ɓay kadɨ n'oyi ta
li'ə.
3 Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipɨ kɨ oji'm'in Tarsɨ'tɨ, kɨ dɔnangɨ Silisi'tɨ. Nan oti'm'in
Jerujalem'tɨ ne. Gamaliyel* ə in njendo'm ndukun lə kaw'je'gɨ kadɨ m'gər majɨ majɨ.
Kete m'tingə bil tadɔ lə Luwə tokɨ rai ngɔsine kin be tɔ.
4 M'adɨ kon de'gɨ kɨ nje kun go nyando kɨ m'njɨ m'ndo kin kadɨ kɨ asɨ ta koy'de.
M'uwə'de: dene'gɨ kɨ dingəm'gɨ, m'tɔ'de m'tilə'de dangay'tɨ.
5 Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ pətɨ asi kadɨ a manyinajɨ lə'm dɔ
ta'tɨ kin. Inɓe'gɨ ə m'taa makitu ji'de'tɨ kadɨ m'aw m'uwə'n ngannkon'gɨ kɨ Damasɨ'tɨ kɨ
nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadɨ m're se'de Jerujalem'tɨ ne m'ɓukɨ'de dangay'tɨ†.
6 Lokɨ m'in dɔ row'tɨ, m're ndəkba kɨ Damasɨ'tɨ, ningə kɨ kadɨ kɨ in ndəkba kɨ jam dɔ
ɓe ə, tanan'tɨ non par ə, kunjɨ kibo ngayn in dɔran'tɨ re unjɨ gugɨ dɔ'm.
7 M'osɨ kɨ takum nanga, ningə m'oo ndu ta madɨ el'm ene: "Sol, Sol, tadɔ ri ə isɨ adɨ'm
kon be wa?"
8 ə m'ilə'tɨ m'ene: "In nan ə Burəɓe?" Ningə təl el'm ene: "In m'in Jeju kɨ Najaretɨ'tɨ
kɨ isɨ ad'a kon."
9 Nje kɨ in sə'm oyi kunjɨ kakin majɨ, nan oyi ndu'de kɨ isɨ el'm ta el.
10 Lo kin'tɨ, m'dəj'ə m'ene: "Burəɓe, in ri ə kadɨ m'ra wa?" Nga a Burəɓe el'm ene:
"Ində taa aw Damasɨ'tɨ non, ə a eli'nu nya'gɨ pətɨ kɨ kadɨ ra."
11 Kunjɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn kakin ra adɨ kum oo lo el, adɨ de'gɨ kɨ in sə'm ndɔri m'in to
ndɔr ə ai sə'm Damasɨ'tɨ.
12 Ningə Damasɨ'tɨ, dingəm kare kɨ ɓari'ə nan Ananiyasɨ isɨ non. In de kɨ njera go
ndukun'tɨ, adɨ Juwipɨ'gɨ pətɨ kɨ Damasɨ'tɨ ndigɨ ta li'ə ngayn.
13 In ə aw rɔ'm'tɨ el'm ene: "Ngonnkon'm Sol, kadɨ kum'i oo lo." Ningə tanan'tɨ non
par ə kum oo lo adɨ m'oo'ə.
14 Ningə el'm ene: "Luwə lə kaw'je'gɨ mbəti kete nu kadɨ in gər ndigɨ li'ə, ə kadɨ oo
Nje kɨ ra dana, taa kadɨ oo ta kɨ ta'a'tɨ tɔ.
15 Tadɔ a in nje mannajɨ li'ə dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ oo kɨ kum'i num, oo kɨ mbi num, kɨ rɔ
de'gɨ'tɨ pətɨ.
16 Ningə kɨ ngɔsine kin, nya kɨ nanyi kadɨ de ra goto nga. ə ində taa, ɓar tɔ Luwə, ə
ra'a batəm, adɨ majel'gɨ lə'i in kɨ togɨ kɔ."»

Pol elta dɔ kulə'tɨ kɨ ingə

---

* **22:3 22.3** 5.34 † **22:5 22.5** 4-5, 8.3, 9.1-2

17 «Lokɨ m'təl m're Jerujalem'tɨ, m'njɨ m'elta kɨ Luwə me Kəy'tɨ lə Luwə ningə, m'oo
nya me ndil'tɨ.
18 M'oo Burəɓe el'm ene: "In taa kalangɨ kadɨ te kɔ Jerujalem'tɨ, tadɔ a taai najɨ lə'i
kɨ a man dɔ'm'tɨ el."
19 Lo kin'tɨ, m'el'ə m'ene: "Burəɓe, de'gɨ kin gəri majɨ kadɨ in m'in ə kete m'in nje kaw
kɨ lo kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, m'uwə nje kɨ uni me'de adi'nu, m'tində de'gɨ m'tilə'de
dangay'gɨ'tɨ.
20 Taa lokɨ ndəkɨ isɨ təli nje mannajɨ lə'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'tɨ non tɔ. Adɨ
ndu'm in nan'tɨ kɨ nje tɔl'ɔ'gɨ, m'inɓe m'njɨ ta ku'gɨ'tɨ lə'de m'ngəm[‡]."
21 Nan Burəɓe el'm ene: "Aw, tadɔ m'a m'uləi sanyi rɔ de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el."»

Pol el tokɨ n'in de kɨ Rɔm'tɨ

22 Lokɨ uri mbi'de oyi ta lə Pol bitɨ tei dɔ ta'tɨ kin ə, uni ndu'de kɨ taa eli eyina: «De
kɨ be kin in de kɨ kadɨ goto kɔ dɔnangɨ'tɨ. In de kɨ kadɨ isɨ kɨ dɔ'ne taa el.»
23 Uri kɔl ningə, tɔri ku'gɨ lə'de tiləi kɔ, ə kəri bu sananyi kɨ taa.
24 Lo kin'tɨ, njekundɔ njerɔ'gɨ un ndu'ne kadɨ awi kɨ Pol me ndogɨ bɔr'tɨ kɨ ngal kadɨ
dəji'ə ta kɨ ndəy kadɨ el nya kɨ ra nya ə adɨ de'gɨ isɨ ungi bilə dɔ'a'tɨ kin.
25 Nan, lokɨ dɔi Pol kadɨ indəi'ə ə, Pol el kibo lə njerɔ'gɨ kare kɨ ra non ene: «Adɨ ai kɨ
tɔgɨ kadɨ indəi de kɨ Rɔm'tɨ kɨ ta kaa de gangɨ dɔ'a'tɨ el wa[§]?»
26 Lokɨ kibo lə njerɔ'gɨ oo ta kin ningə, aw el kibo kɨ dɔ'de'tɨ ene: «Ra nya kɨ aw to ra
kin el, de kam in de kɨ Rɔm'tɨ.»
27 Lo kin'tɨ, kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ re rɔ Pol'tɨ dəj'ə ene: «El'm adɨ m'oo, in de kɨ Rɔm'tɨ
wa?» ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de kɨ Rɔm'tɨ.»
28 ə kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ el Pol ene: «M'in m'adɨ nar ngayn ɓay taa kadɨ m'təl'n de kɨ
Rɔm'tɨ.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to kojɨ.»
29 Par ə, tanan'tɨ non, de'gɨ kɨ kete kadɨ indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin tɔri rɔ'de gogɨ.
Kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ inɓe kaa ɓol ra'a tɔ, lokɨ oo kadɨ Pol in de kɨ Rɔm'tɨ, ə n'adɨ dɔi'ə
kɨ kulə gindɨ.

Pol ra non njegangita'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ

30 Kibo kɨ dɔ njerɔ'gɨ'tɨ sangɨ kadɨ n'gər nya inɓe kɨ Juwipɨ'gɨ səki Pol kin ar njay. Be
ə, lo ti dɔ'tɨ ningə, adɨ tuti Pol, ə adɨ ndu'ne kadɨ kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ
kɨ njegangɨ ta'gɨ lə Juwipɨ'gɨ kawinan, ə aw kɨ Pol non'de'tɨ.

23

1 Pol gon njegangɨ ta'gɨ lə Juwipɨ'gɨ ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gɨ, me'm uwə'm kɨ
ta nden el, dɔ kɨ ra'm'tɨ kɨ m'ra non Luwə'tɨ bitɨ ɓone.»
2 Ningə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ɓari'ə nan Ananiyasɨ adɨ ndu'ne de'gɨ
kɨ rai kadɨ Pol'tɨ kadɨ indəi ta'a.
3 ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bɔr kɨ kɔy pon gidɨ'tɨ kadɨ nda kare. Si ne
kadɨ gangɨ ta dɔ'm'tɨ kigo ndukun'tɨ, ningə təl aldɔ ndukun, adɨ ndu'i kadɨ indəi m'in
ɓay.»
4 Nje kɨ rai kadɨ Pol'tɨ ndəkba eli'ə eyina: «Tajɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ lə
Luwə wa?»
5 Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gɨ, m'gər kadɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ lə
Luwə el. Tadɔ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: "A elta kɨ majel dɔ ngar'tɨ lə de'gɨ
lə'i el[*]."»
6 Lokɨ Pol gər kadɨ de'gɨ kɨ kawinan kin, nje kɨ nan'gɨ in Sadusi'gɨ, ə nje kɨ nungɨ
in *Parisɨ'gɨ ningə, un ndu'ne kɨ taa dann njegangita'gɨ'tɨ ene: «Ngannkon'm'gɨ, m'in
Parisɨ, nje koji'm in Parisɨ[†]. Ningə in tadɔ kində kɨ m'ində me'm dɔ kində taa lo koy'tɨ
lə njekoy'gɨ kin ə rei sə'm lo gangɨ ta'tɨ.»
7 Lokɨ Pol elta kin ə, ta kɨ manjinan'tɨ in dann Parisɨ'gɨ'tɨ kɨ Sadusi'gɨ, adɨ de'gɨ gangi
nan.
8 Tadɔ Sadusi'gɨ eli eyina de'gɨ a indəi taa lo koy'tɨ el, taa malayka'gɨ, kɨ ndil'gɨ kaa
gotoi tɔ. Nan Parisɨ'gɨ eli tokɨ nya'gɨ kin toi non[‡].
9 Lo singə səkitə, ə njendangɨ ndukun'gɨ kɨ me kuti'tɨ lə Parisɨ'gɨ indəi taa elita kɨ
tɔgɨ'de eli eyina: «J'in j'oo nya madɨ kare kɨ majel rɔ dingəm'tɨ kin el. Dɔmajɨ ə in ndil
eke malayka inɓe ə el'ə ta.»
10 Lokɨ takasinan el aw kɨ kete kete, kibo lə njerɔ'gɨ ɓol kadɨ de'gɨ kin in uwəi Pol. Be
ə, un ndu'ne adɨ njerɔ'gɨ kadɨ rei ɔri Pol awi si'ə me ndogɨ bɔr'tɨ kɨ ngal gogɨ.

---

‡ **22:20 22.20** 7.58, 8.1 § **22:25 22.25** 16.37 * **23:5 23.5** Tekitaga 22.27 † **23:6 23.6** 26.5; Plp 3.5 ‡ **23:8 23.8** Mat 22.23; Mrk 12.18; Luk 20.27

11 Kondɔ go′tɨ ə, Burəɓe te bus rɔ Pol′tɨ el′ə ene: «Uwə tɔgi ba. Tokɨ mannajɨ lə′m
Jerujalem′tɨ, majɨ kadɨ mannajɨ kin Rɔm′tɨ tɔ.»

De′gɨ dɔi ta nan′tɨ kadɨ n′tɔli Pol

12 Lokɨ lo ti, Juwipɨ′gɨ uni mindɨ′de kadɨ n′usɔi nya el num, n′anyi nan mann el num,
bitɨ kadɨ n′tɔli Pol binəm taa.
13 Nje kɨ dɔi ta nan′tɨ kin ali dɔ dɔsɔ kare.
14 Ningə ai eli kibo′gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ, kɨ ngatɔgɨ′gɨ eyina: «J′un mindɨ′je
kɨ ngan ngayn kadɨ j′usɔ nya el num, j′anyi mann el num, bitɨ kadɨ jɨ tɔl Pol binəm taa.»
15 Ningə kɨ ngɔsine kin, ingɨ kadɨ ndu′se in nan′tɨ kɨ njegangɨ ta′gɨ, ə kadɨ awi ingəi
kibo lə njerɔ′gɨ, eli′ə tokɨ gəi kadɨ re kɨ Pol non′se′tɨ kadɨ indəi manjɨ ta li′ə majɨ majɨ
oyi. Nga a, lokɨ Pol a re ə, te rɔ′se′tɨ el ɓay ə j′in j′a jɨ tɔl′ɔ.
16 Ngonn lə konnann Pol kare oo ta kin, adɨ aw go Pol′tɨ me ndogɨ bɔr′tɨ kɨ ngal el′ə.
17 Be ə, Pol ɓar njekundɔ kutɨ njerɔ′gɨ kɨ ɓu kare el′ə ene: «Aw kɨ ngonn kin rɔ kibo′tɨ
lə njerɔ′gɨ. Aw kɨ ta kare non kadɨ el′ə.»
18 Njekundɔ njerɔ′gɨ kɨ ɓu aw kɨ ngonn kakin rɔ kibo′tɨ ə el′ə ene: «Dangay kɨ ɓari′ə
Pol ə ɓarɨ′m, ene m′re kɨ ngonn kin rɔ′i′tɨ, tokɨ aw kɨ ta kare non kadɨ el′i.»
19 Kibo lə njerɔ′gɨ, uwə ngonn kakin ji′ne′tɨ, ɔr′ɔ aw si′ə dow kare, ə dəj′ə ene: «Ta
ri ə awɨ′n kadɨ el′m wa?»
20 Ngonn kakin el′ə ene: «Juwipɨ′gɨ dɔi ta nan′tɨ kadɨ n′dəji nu kadɨ in te kɨ Pol lo ti′tɨ,
non njegangita′gɨ′tɨ lə′de, tokɨ gei kadɨ n′indəi manjɨ ta li′ə majɨ majɨ n′oyi.
21 Nan majɨ kadɨ oo ta lə′de el. Tadɔ de′gɨ kɨ tei dɔ sɔ kare a toi row′ə kadɨ uwəi′ə.
Uni ndu′de kɨ ngan ngayn be kadɨ n′usɔi nya el num, n′anyi nan mann el num, bitɨ kadɨ
n′tɔli′ə ə binəm taa. Kɨ ngɔsine kin, sii dɔ nja′de′tɨ, isɨ nginəi ndu par.»
22 Kibo lə njerɔ′gɨ, ilə ndu′ne adɨ ngonn kɨ basa kakin kadɨ elta kin kete adɨ de kɨ rangɨ
oo el, ə inyə adɨ aw.
23 Go′tɨ, kibo lə njerɔ′gɨ, ɓar njekundɔ njerɔ′gɨ kɨ ɓu in joo el′de ene: «Ɔsi nja njerɔ′gɨ
ɓu joo nan′tɨ, nje kal sində′gɨ dɔ siri, ə nje kɨ nungɨ′gɨ ɓu joo tɔ. Ningə sii dɔ nja′se′tɨ
kadɨ kɨ dɔjoo gidə in kare ə, uni tarow kɨ kaw kɨ Sejare′tɨ.
24 Indəi dɔ sində′gɨ nan′tɨ uni Pol tɔ. Ə kadɨ awi tei si′ə rɔ nje konɓe′tɨ Pelisɨ, kɨ kanjɨ
kadɨ nya madɨ ra′a.»
25 Kibo lə njerɔ′gɨ ndangɨ makitu kin be adɨ nje konɓe ene:
26 «M′in Kilodɨ Lisiyasɨ ə m′ndangɨ makitu kin m′ad′i kibo lə′m, nje konɓe Pelisɨ. Nya
kɨ dɔkete, m′uwə ji′i!
27 Ningə dingəm kin, Juwipɨ′gɨ uwəi′ə kadɨ re a tɔli′ə, ə lokɨ m′oo kadɨ in de kɨ Rɔm′tɨ,
m′aw kɨ njerɔ′gɨ m′taa′ə′n ji′de′tɨ.
28 M′sangɨ kadɨ m′gər nya inɓe kɨ ra ə Juwipɨ′gɨ səki′ə′n′ə, adɨ m′aw si′ə non njegangɨ
ta′gɨ′tɨ lə′de in Juwipɨ′gɨ.
29 Lo kin′tɨ ə, m′oo kadɨ səki′ə ɔjidɔ ndukun′gɨ lə′de, nan nya madɨ kare kɨ majel kɨ
ra kɨ asɨ kadɨ de tɔl′ɔ′n′ə eke uwə′n dangay′tɨ goto.
30 Eli m′in kadɨ Juwipɨ′gɨ isɨ sangi row kadɨ n′tɔli′ə, be ə, m′un′ə kalangɨ m′ulə si′ə
m′ad′i. Ningə m′un ndu′m kadɨ awi səki′ə rɔ′i′tɨ nu.»
31 Njerɔ′gɨ rai tokɨ kibo lə′de ɔji′n′de, adɨ awi kɨ Pol kondɔ′tɨ ratata tei si′ə
Antipatirisɨ′tɨ.
32 Lo ti dɔ′tɨ, njerɔ′gɨ kɨ nje nja təli gogɨ lo kisɨ′de′tɨ, ə inyəi nje sində′gɨ adɨ awi kɨ Pol.
33 Lokɨ tei Sejare′tɨ, nje sində′gɨ uni makitu lə nje konɓe, ə ɔji′ə Pol tɔ.
34 Nje konɓe tudə makitu kakin, ə dəji Pol ke in de kɨ dɔnangɨ′tɨ kɨ ra wa? Ningə oo
kadɨ Pol in de kɨ Silisi′tɨ.
35 Ə el Pol ene: «M′a m′oo ta kɨ ta′i′tɨ, ndɔ kɨ nje səki′gɨ inɓe a rei.» Ningə adɨ ndu′ne
kadɨ ngəmi Pol me kəy ngar′tɨ lə Erodɨ.

24

Juwipɨ′gɨ indəi taa dɔ Pol′tɨ

1 Ndɔ mi go′tɨ, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ kɨ ɓari′ə nan Ananiyasɨ re Sejare′tɨ.
De′gɨ kɨ dani′ə rei si′ə in ngatɔgɨ′gɨ taa njenajɨ dɔ de′gɨ′tɨ kɨ ɓari′ə nan Tertulusɨ tɔ.
Ananiyasɨ kɨ de′gɨ kɨ go′ə′tɨ kin awi səki Pol rɔ nje konɓe′tɨ kɨ dɔnangɨ Sejare′tɨ*.
2 Lokɨ ɓari Pol ə, Tertulusɨ ulə ngirə kində ta dɔ′a′tɨ non nje konɓe′tɨ ene:
3 «In kibo, Pelisɨ, kɨ takul′i, kɨ takul gosɨ konɓe lə′i, kɨ takul nya′gɨ kɨ tur ginn′de kɨ tadɔ
majɨ lə de′gɨ me ɓe ə, j′isi′n kɨ lapiya. In kin in majɨ kɨ jɨ gər kɨ lo′gɨ pətɨ me nya′gɨ′tɨ
pətɨ, ə j′isɨ rai oyo.

---

* **24:1 24.1** 23.24

4 Ningə, kadɨ j'indəɨ kɔr'tɨ ngayn el, jɨ dəji kadɨ ur mbi, kigo me majɨ'tɨ lə'i kadɨ oo'n
dɔ ta kɨ j'a j'eli ta'gɨ kare ke joo.
5 J'oo kadɨ dingəm kam in nje tujɨ ɓe. Re kɨ ganginan dann Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ lo'gɨ pətɨ
dɔnangɨ'tɨ ne. In njekundɔ kutɨ lə de'gɨ kɨ Najaretɨ'tɨ†.
6 Aw bitɨ kadɨ n'təl kɨ *Kəy lə Luwə lo kɨ to njen'tɨ, ə j'uwə. [
7 Jɨ ndigɨ kadɨ jɨ gangɨ ta dɔ'a'tɨ kigo ndukun'tɨ lə'je, nan njekundɔ njerɔ'gɨ kɨ ɓari'ə
nan Lisiyasɨ, re ində tɔgɨ ta'ə'n'ə ji'je'tɨ.
8 Ningə un ndu'ne kadɨ nje kində ta dɔ'a'tɨ rei nonyi'tɨ.] Kin ə el'je ta ə, inɓe a oo kadɨ
ta'gɨ kɨ j'el dɔ'a'tɨ kin in ta kɨ rɔta'tɨ.»
9 Juwipɨ'gɨ indəɨ rɔ'de nan'tɨ kɨ Tertulusɨ eyina, ta'gɨ kɨ el dɔ Pol'tɨ in ta kɨ rɔta'tɨ.

Pol un ta ta'ne'tɨ non Pelisɨ'tɨ kɨ nje konɓe

10 Nje konɓe ra nya madɨ adɨ'n tarow Pol kadɨ elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'tɨ ene: «M'gər
kadɨ asɨ ɓal ngayn ə isɨ gangɨ ta me ɓe'tɨ lə'je ne. Ningə, in kigo taa kɨ m'taa me'i ə m'a
m'manjɨ'n ta dɔ'm'tɨ non'i'tɨ.
11 Asɨ kadɨ inɓe in sangɨ ginn'ə ə a gər majɨ. Kaw kɨ m'aw Jerujalem'tɨ m'ɔsɨ dɔ'm
nanga non Luwə'tɨ kin, m'aldɔ ndɔ kɨ dɔgɨ gidə in joo el ɓay.
12 Ningə, lokɨ m'aw kin, in me Kəy'tɨ lə Luwə, eke me kəykawnan'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, eke
lo madɨ'tɨ kɨ rangɨ me ɓebo'tɨ non, de kɨ oo'je, j'isɨ jɨ manjɨ nan ta kɨ de madɨ, eke oo'm
m'njɨ m'sulə de'gɨ goto.
13 Taa de'gɨ inɓe kɨ rai ne kam, asɨ kadɨ ɔji nya madɨ kare dɔ ta'tɨ kɨ indəɨ dɔ'm'tɨ kin,
kadɨ in ta kɨ rɔta'tɨ, el tɔ.
14 Ningə, m'gər non'i'tɨ ne tokɨ, m'njɨ m'ra kuləɓər lə Luwə lə bai'gɨ. M'ra kulə kin
kɨ gorow kɨ ingɨ kɨ indəɨ taa dɔ'm'tɨ kin, oyi kadɨ in gorow kɨ low'ə'tɨ el. M'in m'oo
kadɨ kunme dɔ nya'gɨ pətɨ kɨ ndukun lə Mojɨ elta'a, kɨ nya'gɨ pətɨ kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita
Luwə'tɨ elita'a in nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ.
15 M'ində me'm dɔ nya'tɨ kin rɔ Luwə'tɨ. Ningə ingɨ kaa, indəɨ me'de dɔ'tɨ tɔ. Pətɨ,
j'ində me'je'tɨ kadɨ de'gɨ kɨ njera nya kɨ dana kɨ njera nya kɨ dana el, a indəɨ taa lo koy'tɨ.
16 In tadɔ kin ə, m'ində tɔgɨ dɔ rɔ'm'tɨ kadɨ me'm uwə'm kɨ ta non Luwə'tɨ el num,
non de'gɨ'tɨ el num tɔ.
17 Go ɓal'gɨ'tɨ kɨ banyi banyi kɨ m'goto, m're kɨ nar kadɨ m'ra'n kɨ de'gɨ lə'm, taa kɨ
kadikare kadɨ m'adɨ Luwə tɔ.
18 Lo kin'tɨ, in Juwipɨ'gɨ kɨ Aji'tɨ, ə ingəɨ m'in m'a m'ra kujɨ nya ra'gɨ kɨ tadɔ kar rɔ
njay me Kəy'tɨ lə Luwə. Lo kɨ ingəɨ m'in kin, de'gɨ uwəɨ nan gidɨ'm'tɨ el num, taa de ra
nya kɨ biriri el num tɔ‡.
19 Nga ningə, in Juwipɨ'gɨ kɨ Aji'tɨ kakin ə re a rei non'i'tɨ ne kadɨ to indəɨ taa dɔ'm'tɨ,
lokɨ re ai sə'm kɨ ta madɨ.
20 A re in be el tɔ ningə, nje kində ta dɔ'm'tɨ kɨ rai nya kakin, elita nya kɨ m'tɔl ə oyi
ta'a, lokɨ m'ra'n non nje gangɨ ta'tɨ lə Juwipɨ'gɨ kakin adɨ j'oo.
21 Ta kare kɨ m'un ndu'm taa non'de'tɨ m'ene: "In kɨ kadɨ kɨ m'un me'm kadɨ njekoy'gɨ
a indəɨ taa lo koy'tɨ ə m'ra'n non'se'tɨ lo gangɨ ta'tɨ ne§", kin inɓe ə in ta kɨ kareba kɨ
kadɨ rai dɔ'tɨ inɓe taa.»
22 Pelisɨ kɨ gər row lə Kirisitɨ majɨ*, ɔr ndɔ kete, ningə el'de ene: «Ndɔ kɨ Lisiyasɨ kɨ
njekundɔ njerɔ'gɨ re ə to m'ində manjɨ ta lə'se kin ɓay».
23 Ningə adɨ ndu'ne adɨ kibo lə njerɔ'gɨ kɨ ɓu, kare kɨ njengəm Pol kadɨ ngəm'ə
dangay'tɨ. Nan k'in ə kadɨ inyə Pol adɨ ilə rɔ'ne, taa kadɨ inyə tarow adɨ de li'ə kɨ
ra kɨ ge kadɨ n'ra si'ə kaa, kadɨ ra si'ə tɔ.

Pol ra non Pelisɨ'tɨ in kɨ ne Dirusil

24 Asɨ ndɔ'gɨ go'tɨ, Pelisɨ təl rei kɨ ne'ne Dirusil kɨ in Juwipɨ. Lokɨ rei, ulə adɨ rei kɨ Pol
adɨ el'ə ta kɨ dɔ kunme'tɨ, me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ.
25 Nan lokɨ Pol elta te'n dɔ nyara kɨ dana'tɨ, kɨ kuwə rɔ ginn tɔgɨ'tɨ, kɨ ta kɨ gangɨ kɨ a
re ningə, ɓol ra Pelisɨ adɨ el Pol ene: «Asɨ nga, ə aw to ndɔ kɨ m'ingə dɔkagilo kɨ rangɨ
ə m'a m'ɓar'i ɓay.»
26 Ningə ɔjɨ me'ne'tɨ tokɨ Pol a adɨ'ne nar wa be, adɨ taa taa, ɓar Pol adɨ re wal si'ə ta.
27 Ɓal joo dər dɔ Pol'tɨ, ningə Pɔrsiyusɨ Pəsitusɨ ɔr tor Pelisɨ. Pelisɨ ndigɨ kadɨ n'ra nya
kɨ nəl Juwipɨ'gɨ adɨ inyə Pol dangay'tɨ ba.

25

Pol ndigɨ kadɨ n'aw non nje konɓe'tɨ kibo kɨ Rɔm

† **24:5 24.5** Mat 2.23 ‡ **24:18 24.18** 17-18, 21.17-28 § **24:21 24.21** 23.6 * **24:22 24.22** 23.24

1 Ndɔ mutə go k'un kulə konɓe dɔ dɔnangɨ'tɨ kɨ kadɨ a onɓe dɔ'tɨ, Pəsitusɨ in Sejare'tɨ
aw Jerujalem.
2 Lo kin'tɨ, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ kibo'gɨ lə Juwipɨ'gɨ, rei səki dɔ Pol
rɔ'a'tɨ.
3 Me səkɨ'tɨ, dəji Pəsitusɨ kɨ non kum'de'tɨ kadɨ ra se'de ə ulə kɨ Pol Jerujalem. Nan kɨ
rɔta'tɨ ə, indəi dɔ ta nan'tɨ kadɨ to gangi Pol dɔ row'tɨ tɔli'ə.
4 Non be, Pəsitusɨ el'de ene: «Pol in dangay'tɨ Sejare, taa m'inɓe kɨ dɔ'm kaa ndɔ
ngayn el ə m'a m'təl kadɨ m'aw Sejare'tɨ.
5 Nan, re dingəm kin ra nya kɨ go'tɨ el non ə, majɨ kadɨ kibo'gɨ lə'se awi sə'm nan'tɨ
səki'ə.»
6 Pəsitusɨ ra ndɔ kɨ asɨ jijoo, a re ngayn ə dɔgɨ be par, ə təl aw Sejare'tɨ gogɨ. Lokɨ təl
re ə, lo ti kɨ rangɨ go'tɨ ningə, aw lo gangɨ ta'tɨ, un ndu'ne adɨ rei kɨ Pol non'a'tɨ.
7 Lokɨ Pol re, Juwipɨ'gɨ kɨ in Jerujalem'tɨ iləi nan gugɨ dɔ'a, indəi ta'gɨ kɨ ngan ngan
ngayn dɔ'a'tɨ. Nan asi kadɨ ɔji nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ ar njay be dɔ'tɨ el.
8 Be ə, Pol manjɨ ta dɔ'ne'tɨ ene: «M'ra nya madɨ kɨ majel kɨ ndukun lə Juwipɨ'gɨ el
num, kɨ Kəy lə Luwə el num, taa m'ɔsɨ'n ta Sejar el num tɔ.»
9 Pəsitusɨ kɨ ndigɨ ra nya kɨ nəl Juwipɨ'gɨ, el Pol ene: «In ndigɨ kadɨ aw Jerujalem'tɨ
kadɨ gangɨ ta dɔ'ɨ'tɨ dɔ ta'tɨ kin takum'tɨ wa?»
10 Ə Pol ene: «Jagɨ, in non lo gangɨ ta'tɨ lə nje konɓe kɨ bo Sejar ə m'ra'tɨ, ə in lo kɨ
a gangi ta dɔ'm'tɨ səm'tɨ. Tokɨ inɓe gəri'n majɨ, nya madɨ kare kɨ low'ə'tɨ el kɨ m'ra kɨ
Juwipɨ'gɨ goto.
11 Kin ə re m'ra nya kɨ dana el eke m'tɔl nya kɨ asɨ koy'm, ə m'a mbətɨ koy el. Nan
re ta'gɨ kɨ indəi dɔ'm'tɨ in ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ el ə, de kɨ a ingə tarow kadɨ ulə'm ji'de'tɨ goto.
M'dəjɨ kadɨ m'oo Sejar.»
12 Lo kin'tɨ, Pəsitusɨ elinan ta kɨ njekɔjɨ ta'gɨ lə'ne, ə go'tɨ el Pol ene: «Dəjɨ kadɨ oo
Sejar ə, a aw non Sejar'tɨ».

Pol ra non Agiripa'tɨ kɨ Berenisɨ

13 Asɨ ndɔ'gɨ go'tɨ, ngar Agiripa in kɨ konann'ne Berenisɨ rei Sejare'tɨ tadɔ kuwə ji
Pəsitusɨ.
14 Rai ndɔ'gɨ asɨ ta'tɨ rɔ'a'tɨ non, adɨ Pəsitusɨ ində taa lə Pol non ngar Agiripa'tɨ el'ə
ene: «Pelisɨ inyə dingəm madɨ dangay'tɨ non.
15 Adɨ lokɨ m'aw Jerujalem'tɨ, kibo'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə
Juwipɨ'gɨ rei səki'ə rɔ'm'tɨ, ə dəji'm'in kadɨ m'gangɨ ta koy dɔ'a'tɨ.
16 Ə m'el'de tokɨ row ra'a lə de'gɨ kɨ Rɔm'tɨ in be el. De kɨ Rɔm'tɨ a ulə'de ji nje
sək'ə'gɨ'tɨ kɨ kanjɨ kadɨ de'ə ingə tarow manjɨ'n ta dɔ'ne'tɨ non nje sək'ə'gɨ'tɨ el.
17 Be ə, rei ne, ningə, m'ndigɨ kadɨ ndɔ'gɨ dər kare el, adɨ lo ti kɨ rangɨ go'tɨ par ə m'aw
lo gangɨ ta'tɨ m'adɨ rei kɨ dingəm kakin.
18 M'mər me'm'tɨ kadɨ nya madɨ kɨ ngan kɨ ra to non, nan lokɨ nje sək'ə'gɨ rei ningə,
de oo lo nya madɨ kɨ ngan kɨ ra kadɨ indəi ta dɔ'a'tɨ be el.
19 In ta kɨ manjɨ par ə manjɨ nan'tɨ se'de ɔjidɔ row ra Luwə lə'de ingɨ ɓe num, ɔjɨ dɔ
de madɨ kɨ tɔ'a nan Jeju kɨ oy ə Pol ene isɨ kumngayira.
20 Ta lə'de kin, m'gər lo kujə kɨ kadɨ m'ra'tɨ el, adɨ m'dəjɨ Pol inɓe m'ene ke ndigɨ kadɨ
aw Jerujalem'tɨ kadɨ in kɨ gangɨ ta kin dɔ'a'tɨ wa.
21 Nan Pol ndigɨ kadɨ nje konɓe kibo kɨ Rɔm'tɨ taa oo ta lə'ne. Be ə, m'un ndu'm kadɨ
ngəmi'ə dangay'tɨ, bitɨ kadɨ to m'ulə si'ə madɨ nje konɓe kibo kɨ Rɔm'tɨ, Sejar.»
22 Agiripa el Pəsitusɨ ene: «M'ndigɨ ngayn kadɨ m'oo ta lə dingəm kin tɔ.» Ə Pesitusɨ
el'ə ene: «Lo ti ə a oo ta kɨ ta'a'tɨ.»
23 Lo ti kɨ rangɨ, Agiripa in kɨ Berenisɨ rei kɨ de'gɨ ngayn go'de'tɨ, uri lo gangɨ ta'tɨ. Kibo
lə njerɔ'gɨ kɨ kibo'gɨ kɨ me ɓebo'tɨ in se'de. Nga a, Pəsitusɨ un ndu'ne adɨ rei kɨ Pol.
24 Lokɨ Pol re, Pəsitusɨ un ta el ene: «In ngar Agiripa kɨ de'gɨ pətɨ kɨ sii ne, oyi de kin.
In ə bulə Juwipɨ'gɨ ngayn rei səki'ə rɔ'm'tɨ, ne ge kɨ Jerujalem'tɨ ge. Lokɨ səki'ə, uni
ndu'de kɨ taa eyina in de kɨ majɨ kadɨ ajɨ el.
25 Kɨ rɔ'm'tɨ, m'in m'oo nya madɨ kɨ ngan kɨ ra kɨ asɨ koy el. Ningə, tokɨ inɓe dəjɨ kadɨ
n'oo nje konɓe kibo kɨ Rɔm'tɨ, m'un ndu'm kadɨ m'ad'a aw.
26 M'gər ta inɓe kɨ kadɨ to m'ndangɨ me makitu'tɨ m'adɨ nje konɓe kibo kɨ Rɔm'tɨ ɔjidɔ
ta li'ə kin el. In be ə, m'adɨ re non'se'tɨ ne, kibo utə, m'adɨ re non'i'tɨ in ngar Agiripa
kadɨ to go ta'tɨ kɨ a el'je ə, m'ingə nya kɨ kadɨ to m'ndangɨ.
27 Tadɔ m'oo kadɨ in nya kɨ gorow'ə'tɨ el kadɨ m'ulə kɨ dangay Rɔm'tɨ, kanjɨ kelta kɨ
de'gɨ indəi dɔ'a'tɨ.»

26

Pol ɔjita dɔ rɔ'ne'tɨ non Agiripa'tɨ

1 Agiripa el Pol ene: «Tarow in lə'i kadɨ manjɨ'n ta dɔ rɔ'i'tɨ.» Lo kin'tɨ, Pol un ji'ne kɨ
taa, ningə ta kɨ el dɔ rɔ'ne'tɨ ə to kin:
2 «Ngar Agiripa, rɔ'm nəl'm ngayn kadɨ m'ingə tarow ɓone, m'el'n ta dɔ rɔ'm'tɨ ɔjɨ'n
dɔ ta'gɨ pətɨ kɨ Juwipɨ'gɨ indəi dɔ'm'tɨ.
3 M'el be tadɔ in gər nyajibəlɓe'gɨ lə Juwipɨ'gɨ kɨ ta kɨ manjɨ'gɨ lə'de pətɨ kin majɨ.
Ningə, m'dəj'i kadɨ ilə me'i nanga pon, kadɨ oo'n ta kɨ m'a m'el'i kin majɨ.
4 Juwipɨ'gɨ pətɨ gəri nya ra'm'gɨ, tumginn'ə basa'm'tɨ nu. Gəri majɨ tadɔ m'tɔgɨ dann
de'gɨ'tɨ lə'm, Jerujalem'tɨ.
5 Gəri m'in mayinu. Ningə re ndigɨ ə, asi kadɨ a manyinaj'a. Manyinajɨ tokɨ m'təl
rɔ'm gorow ra'a'tɨ lə Parisɨ'gɨ, kɨ in kutɨ kɨ ngan ngayn dann kutɨ'gɨ'tɨ kɨ njera ta lə
Luwə lə'je*.
6 Ningə kɨ ngɔsine kin, rei sə'm lo gangɨ ta'tɨ, tadɔ m'ində me'm majɨ dɔ nya'tɨ kɨ Luwə
un ndu'ne adɨ kaw'je'gɨ kadɨ n'ra n'adɨ'de.
7 Ginn kojɨ lə'je kɨ dɔgɨ gidə in joo, indəi me'de'tɨ kadɨ kunndu kin a tɔlta'ne. Be ə,
rai kulə lə Luwə kɨ tɔgɨ'de kondɔ'tɨ kɨ kada. Ningə in tadɔ kindəmedɔtɨ kin ə Juwipɨ'gɨ
indəi taa dɔ'm'tɨ, ngar!
8 Ra bann be ə in Juwipɨ'gɨ oyi kadɨ in ta kɨ rɔta'tɨ el kadɨ Luwə a tɔsɨ njekoy'gɨ ndəl
lo koy'tɨ wa?
9 «M'inɓe kɨ dɔ'm, kete m'oo kadɨ in go'tɨ ngayn, kadɨ m'rɔ kɨ tɔgɨ'm, kɨ row kɨ dangɨ
dangɨ kadɨ de ɓar tɔ Jeju kɨ Najaretɨ'tɨ kin el.
10 Ningə in kin ə in kuləra'm kɨ m'ra Jerujalem'tɨ. Be ə, kɨ tɔgɨ kɨ m'ingə kɨ rɔ kibo'gɨ
lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, m'ɓukɨ'n njekunme'gɨ ngayn dangay'tɨ. Nga ningə lokɨ
gangɨ ta koy dɔ'de'tɨ ə, m'ndigɨ dɔ'tɨ.
11 Taa taa, m'aw kɨ lo kəykawnan'gɨ'tɨ lə Juwipɨ'gɨ pətɨ, m'adɨ'de kon. Ningə m'ində
tɔgɨ dɔ'de'tɨ kadɨ manji ta gər Kirisitɨ. Me'm tingə'm ngayn dɔ'de'tɨ, adɨ m'aw bitɨ
go'de'tɨ, kɨ dɔ ɓe'gɨ kɨ rangɨ, m'adɨ'de kon†.
12 In go'ə'tɨ kin ə, m'ində'n m'njɨ m'aw Damasɨ'tɨ kadɨ m'uwə'de. Kibo'gɨ lə
njekujənyamosɨ kadikare'gɨ adɨ'm'in tɔgɨ'gɨ, adɨ'm'in ndu'de'gɨ, kadɨ m'ra'n kulə kin.
13 Ngar, lokɨ m'in dɔ row'tɨ, kɨ kadɨ kɨ jam dɔ ɓe'tɨ, m'oo kunjɨ madɨ kɨ unjɨ utə kadɨ
in dɔran'tɨ re gugɨ dɔ'm kɨ nje kɨ go'm'tɨ.
14 Jɨ te j'osɨ nanga, ningə, m'oo ndu'de madɨ el'm ta kɨ ndonn ta Ebirə ene: "Sol, Sol,
tadɔ ri ə isɨ adɨ'm kon be wa?" Tadɔ ri ə uwə rɔ'i ngan to mangɨ kɨ uwə rɔ'ne ngan ta
kində'tɨ lə ɓe'ne be wa? In nya kɨ pasira kare!
15 Lo kin'tɨ m'dəj'ə m'ene: "In nan Burəɓe?" Ningə, Burəɓe el'm ene: "In m'in Jeju
kɨ isɨ adɨ'm kon."
16 Ningə ində ra taa dɔ nja'i'tɨ. Nya kɨ m'te m'ingə'i ə to kin: M'mbəti kadɨ təl
njekuləɓər lə'm, ningə kadɨ mannajɨ dɔ koo'tɨ kɨ oo'm kin ge, dɔ koo'tɨ kɨ a oo'm ɓay
kin ge.
17 M'a m'taa'i m'iləi taa ji Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ ji ndəgɨ de'gɨ'tɨ kɨ m'a m'uləi kɨ rɔ'de'tɨ.
18 Tadɔ kadɨ te kum'de, ɔr'de lo kɨ ndul'tɨ, te se'de lo kunjɨ'tɨ. Kadɨ ɔr'de konɓe'tɨ
lə Satan, re se'de Konɓe'tɨ lə Luwə, kadɨ Luwə inyə go majel'gɨ lə'de kɔ, kadɨ ingəi lo
mbunə de'gɨ'tɨ kɨ Luwə ində taa dangɨ me kunme kadɨ Jeju'tɨ.
19 Lo kin'tɨ, Ngar Agiripa, m'tanrɔ nya k'oo me ndil'tɨ kɨ in dɔran'tɨ kin el.
20 M'iləmbər kunme kadɨ Kirisitɨ, kɨ mbər k'inyə go nya ra'gɨ kɨ majel kɔ. M'iləmbər
kin kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ Damasɨ, kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ Jerujalem, kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ Jude'tɨ ba
pətɨ, kɨ kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el. Ningə m'dəjɨ'de kadɨ kulə ra'de tɔjɨ tokɨ rɔta'tɨ,
inyəi gorow njiyə'de kɨ majel kɔ ə təli kɨ rɔ Luwə'tɨ.
21 In tadɔ kin ə, Juwipɨ'gɨ uwəi m'in natɨ Kəy'tɨ lə Luwə kadɨ n'tɔli'm'in.
22 Nan Luwə dow bagɨ'ne dɔ'm'tɨ bitɨ ɓone, adɨ m'ra kɨ dɔ'm taa, m'njɨ mannajɨ kɨ
dɔ'm'tɨ non de'gɨ'tɨ kɨ boi kɨ non de'gɨ'tɨ kɨ du. M'iləmbər nya kɨ rangɨ el, nan in mbər
nya kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ Mojɨ ge elita'a.
23 Eli tokɨ Kirisitɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de kɨ dɔkete kɨ a ində taa
dann njekoy'gɨ'tɨ tɔ. Ningə a ində taa kadɨ iləmbər kunjɨ kajɨ kɨ rɔ Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ kɨ rɔ
de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el.»
24 Pol ra mannajɨ kɨ dɔ'ne'tɨ ba ɓay ningə, Pəsitusɨ un ndu'ne kɨ taa el'ə ene: «Pol,
dɔ'i majel! Nyagər lə'i kɨ ngayn tujɨ dɔ'i wa.»

---

* **26:5 26.5** 23.6; Plp 3.5 † **26:11 26.11** 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

25 Nan Pol təl el′ə ene: «Kibo Pəsitusɨ, dɔ′m majel el, ta′gɨ kɨ m′el, in ta kɨ rɔta′tɨ, kɨ kum′ə to.
26 Ngar Agiripa gər ginn nya′gɨ kin majɨ, adɨ asɨ kadɨ m′tinyi rɔ′m katɨ m′el′ə ta. M′gər kadɨ nya kɨ dum′ə goto, tadɔ in nya′gɨ kɨ rai nya lo kiyə′tɨ el.
27 Ngar Agiripa, un me′i dɔ ta′gɨ′tɨ kɨ de′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ elita′a kin eke un el wa? M′gər kadɨ m′un me′m m′adɨ dɔ ta′gɨ′tɨ kin.»
28 Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yətɨ hangal′m kadɨ m′təl njekun go Kirisitɨ ə ra am!»
29 Pol ilə′tɨ ene: «Re in kɨ ngɔsine′tɨ, eke kɨ bitɨ ɓay ta kaa, m′dəjɨ Luwə kadɨ ra be. Ningə kadɨ in kɨ kar′i par el, nan kadɨ in kɨ de′gɨ pətɨ kɨ isɨ oyi ndu′m ne kin, təli toi to m′in be tɔ. K′in ə kadɨ rai me dangay′tɨ kin el.»
30 Lo kin′tɨ, Ngar Agiripa ge kɨ nje konɓe kɨ dɔnangɨ′tɨ kɨ non kin ge, Berenisɨ ge, kɨ ndəgɨ de′gɨ pətɨ kɨ in se′de, ɔri rɔ′de gogɨ.
31 Lokɨ isɨ ɔri rɔ′de gogɨ, eli nan dann′de′tɨ eyina: «Dingəm kin ra nya madɨ kare kɨ asɨ kadɨ de təl′ɔ′n′ə eke uwə′n′ə dangay′tɨ el.»
32 Ə ngar Agiripa el Pəsitusɨ ene: «Dingəm kin, in dəjɨ kɨ dəjɨ kadɨ n′aw non Sejar′tɨ kin el ə asɨ kadɨ inyə taa.»

27

Kaw Pol Rɔm′tɨ

1 Lokɨ uni ndu′de kadɨ j′aw kɨ tokibo Itali′tɨ, inyəɨ Pol kɨ ndəgɨ dangay′gɨ kɨ rangɨ ji njekundɔ kutɨ njerɔ′gɨ kɨ ɓu, me kutɨ′tɨ lə Ogusitɨ, kɨ ɓari′ə nan Juliyusɨ kadɨ ngəm′de.
2 J′in me to′tɨ kɨ Adirami′tɨ, kɨ a un row kɨ aw ngangɨ lo kɨ Aji′tɨ kɨ du. Lokɨ j′ɔti j′isɨ j′aw, Arisitarkɨ kɨ Tesaloniki kɨ dɔnangɨ Maseduwann′tɨ in se′je nan′tɨ.
3 Lo ti go′tɨ, jɨ re jɨ te Sidon. Lo kin′tɨ non, Juliyusɨ kɨ ində kum′ne go Pol′tɨ majɨ ngayn, inyə tarow ad′a kadɨ aw rɔ madɨ′ne′gɨ′tɨ kadɨ rai si′ə.
4 Go′tɨ, j′in j′ilə dɔ′je, j′un kadɨ dor kɨ ɓari′ə nan Sipir. Jɨ təl be, tadɔ nəl ɔsɨ′je kɨ gogɨ gogɨ.
5 J′awi j′ində babo ndəkba kadɨ Silisi′tɨ in kɨ Pampili gangɨ. J′awi jɨ te Mira, dɔnangɨ′tɨ kɨ Lisi.
6 Lo kin′tɨ, njekundɔ kutɨ njerɔ′gɨ kɨ ɓu, ingə tokibo kɨ Alegijandiri′tɨ, kɨ isɨ aw Itali′tɨ, ə adɨ j′in me′tɨ.
7 Jɨ ra ndɔ ngayn dɔ ba′tɨ. Tokibo anyi ngodɨ nden nden ba be, ningə j′ingə kon ngayn ɓay taa jɨ te ɓebo′tɨ kɨ Nidɨ. Nəl ɔgɨ′je kaw kɨ kete, adɨ jɨ te kɨ row kɨ ginn dor′tɨ kɨ Kiretɨ, kaw kɨ kadɨ Salmone′tɨ.
8 Lo kɔtɨ kete in lo təl nan. J′ɔtɨ nden nden j′ində kadɨ lo bitɨ taa jɨ re jɨ te lo′tɨ madɨ kɨ ɓari′ə nan ta ba kɨ Majɨ, ndəkba kadɨ ɓebo′tɨ kɨ ɓari′ə nan Lase.
9 Kagilo dər ngayn dɔ′je′tɨ. Dɔkagilo kɔgɨ rɔ nyakusɔ kɨ nanyi kul′tɨ kaa dər tɔ*, adɨ kaw kɨ kete lə tokibo kaa təl re ngan kɨ asɨ koy ɓay tɔ.
10 In tadɔ kin ə, Pol ndəjɨ′de ene: «Kaman′gɨ, m′oo kadɨ kin ə re jɨ ndigɨ kadɨ j′uni ta mbah lə′je kɨ kete ə, in mbah kɨ nya′gɨ a tuji′tɨ. Ningə in to kɨ nya′gɨ kɨ me′tɨ par ə a tuji el, darɔ′je′gɨ inɓe ka a tujɨ tɔ.»
11 Nan kibo lə kutɨ njerɔ′gɨ kɨ ɓu oo ta lə Pol el, nan oo ta lə njekuwə ngandɨ to in kɨ ɓe nje to yo.
12 Ta ba kin majɨ kadɨ de isɨ səm′tɨ dɔkagilo kul′tɨ el, adɨ de′gɨ ngayn ndigɨ kadɨ n′awi to re to bann wa ningə n′tei Penisɨ, kɨ ra dɔ dor′tɨ kɨ Kiretɨ. Ta ba kin tu rɔ′ne kɨ lo kurkadɨ′tɨ, in holo bitɨ kɨ manga. In ə kadɨ n′isɨ′tɨ kadɨ to kagilo kul gangɨ dɔ′de′tɨ.
13 Lo kin′tɨ, ngonn nəl madɨ ulə, in kɨ holo be re, adɨ oyi kadɨ ndigɨ ra lə′de a tɔlta′ne majɨ. Be ə, indəɨ taa tuti tokibo, ə iləɨ dɔ′de kɨ kadɨ dor′tɨ kɨ Kiretɨ ndəkba isɨ awi.
14 Nan nden ba go′tɨ par ə, nəl kibo madɨ kɨ ɓari′ə nan Erakilon in kɨ dɔ dor′tɨ, re osɨ dɔ′de′tɨ.
15 Nəl un to dɔ′ne′tɨ. Lo kuwə tokibo nanga ta′a′tɨ goto, j′inyə rɔ′je kɨ ji′ə′tɨ adɨ aw se′je kɨ non par.
16 J′awi jɨ te holo lə dor′tɨ, kɨ ɓari′ə nan Koda. Lo kakin taa nəl dɔ′je′tɨ, adɨ j′ingə tarow j′ində′n ji′je dɔ ngonn tokibo′tɨ.
17 Lokɨ nje ra kulə me tokibo′tɨ uni′ə indəɨ′ə me tokibo′tɨ ə, doloi tokibo kakin kɨ kulə ɓindɨ ɓindɨ. Jɨ ɓol kadɨ j′aw j′ɔsɨ dɔ′je nangira′tɨ kɨ Sirtɨ, adɨ uni gindɨ ngɔ kɨ dɔɨ tokibo′tɨ iləɨ′ə dɔ mann′tɨ, go tokibo′tɨ. In be ə, nəl aw se′je kɨ non.
18 Nəl rɔ se′je kɨ tɔgɨ′ne ngayn, adɨ lo ti dɔ′tɨ, dum dɔ′de ə, ɓuki nya′gɨ madɨ kɨ me to′tɨ kɔ.

---

* **27:9 27.9** Lebitiki 16.29-34

19 Ndɔ kɨ nja mutə go'tɨ, ɔyi nya kɨ rɔ to'tɨ kɨ ji'de ɓuki'de kɔ.
20 Ndɔ ngayn, j'asɨ kadɨ j'oo kadɨ el num, j'asɨ kadɨ j'oo mee'gɨ el num. Nəl nanyi kɨ lo
kulə'tɨ kɨ tɔgɨ'ne, adɨ de kɨ ində me'ne dɔ te'tɨ goto.
21 J'usɔ nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gɨ'tɨ, el'de ene: «Kaman'gɨ, kin ə
re oyi ta lə'm ə j'isɨ Kiretɨ'tɨ ba ə, nya'gɨ a tujɨ ge, a nanyi kɔ ge be el.
22 Ningə kɨ ngɔsine kin, m'ulə dingəm me'se'tɨ kadɨ uwəi tɔgɨ'se ba, tadɔ de kɨ a tujɨ
dann'se'tɨ goto. Nya kɨ a tujɨ, in tokibo kɨ ginn'je'tɨ.
23 Luwə lə'm kɨ m'njɨ m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus kɨ rɔ'm'tɨ kondɔ'tɨ
ne el'm ene:
24 "Pol, in ɓol nya madɨ el. In ɓol el tadɔ, majɨ kadɨ a ra non Sejar'tɨ. Ningə Luwə a
ajɨ de'gɨ pətɨ kɨ in me tokibo'tɨ adi."
25 In be ə ngannkon'm'gɨ, m'dəjɨ'se kadɨ iləi me'se nanga. M'un me'm m'adɨ Luwə
lə'm kadɨ a te se'je tokɨ el'n.
26 Nan j'a jɨ tɔli ta'je majel dɔ dor'tɨ.»
27 J'in me kondɔ'tɨ kɨ nja dɔgɨ gidə in sɔ, nəl un'je aw se'je kɨ dɔ babo'tɨ kɨ ɓari'ə
Adiriyatikɨ. Lokɨ jɨ te dann lo'tɨ, nje ra kulə me to'tɨ oyi kadɨ j'in ndəkba kɨ dɔnangɨ.
28 Lokɨ iləi nya kɨ kadɨ de gər'n kow mann ningə, ɔdi nangɨ asɨ tatɨ ji'de dɔ joo. Lokɨ
awi kɨ kete sanyi nden ningə, iləi ɓay ə, ɔdi nangɨ asɨ lo tatɨ ji de dɔgɨ gidə in mi.
29 Ɓoli kadɨ j'aw j'ɔsɨ rɔ'je mbal madɨ'tɨ, adɨ ɓuki gindɨ kɨ dɔi tokibo sɔ kɔ, ə isɨ nginəi
ɗele kadɨ lo ti kalangɨ.
30 Nje ra kulə me tokibo'gɨ'tɨ sangi row k'inyə tokibo kadɨ nanyinan, adɨ uni ngonn to
indəi dɔ ba'tɨ ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadɨ n'dɔi go kulə gindɨ kɨ dɔi non to'tɨ.
31 Nan Pol el njekundɔ kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu num, njerɔ'gɨ inɓe num ene: «Kin ə de'gɨ
kin sii se'je me tokibo'tɨ ba el ə, de kare kaa a te dann'je'tɨ el.»
32 Be ə, njerɔ'gɨ gangi kulə ngonn to'tɨ kakin ə inyəi'ə adɨ aw.
33 Kete ɓay taa kadɨ lo ti, Pol ulə dingəm me de'gɨ'tɨ pətɨ ene: «Oyi, ndɔ dɔgɨ gidə in
sɔ ɓone kɨ isɨ ngəmi, kɨ kanjɨ kadɨ sɔi nya.
34 Ningə kɨ ngɔsine kin, m'dəjɨ'se kadɨ uni nya sɔi, tadɔ in kin ə a ra sese kadɨ to tei
kajɨ'tɨ. M'el'se tokɨ ngonn bisɨ dɔ'de kare dann'se'tɨ a osɨ kɔ el.»
35 Lokɨ Pol el'de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dɔ'tɨ takum de'gɨ'tɨ pətɨ ə sɔ.
36 Lo kin'tɨ non nga a, de'gɨ pətɨ uwəi rɔ'de ngan sɔi nya.
37 De'gɨ pətɨ in ɓu joo kɨ dɔ siri gidə in mehen me tokibo'tɨ.
38 Lokɨ sɔi nya ndanni majɨ ə, ɓuki ndəgɨ geme kɔ kadɨ to ɔlɔ kel.
39 Lokɨ lo ti, njekuwə ngandɨ to'gɨ gəri lo el. Nan nya kɨ oyi in ngangɨ ba kɨ aw tɔlta'ne
dɔ nangira'tɨ par. Ə uni ndu'de kadɨ n'rai nden nden to re to bann ə n'awi kɨ to səm'tɨ.
40 Ningə tuti gindɨ'gɨ kɨ dɔi tokibo'tɨ, ɓuki ba, ə rai dɔ'tɨ non tuti kulə kɨ dɔi nya ləl
tokibo'gɨ tɔ. Go'tɨ, ɔyi ku kɨ nje kuwə nəl taa. Ɔyi taa kadɨ to nəl sur tokibo aw si'ə, kɨ
dɔ'de nangira'tɨ kakin.
41 Lokɨ isɨ awi ə, ɔsi tokibo adɨ duw nangira'tɨ kɨ tɔgɨ mann kɨ in yo ge ne ge re ɔsi nan
adɨ ra. Non tokibo duw nangira'tɨ tɔti tɔti adɨ lo kadɨ ɔtɨ kete goto. Ningə go'ə kɨ gogɨ,
mann re kɨ tɔgɨ'ne ində tujɨ'n tɔ.
42 Njerɔ'gɨ uni ndu'de asɨ nan kadɨ to n'tɔli dangay'gɨ nan to kɨ madɨ'gɨ dann'de'tɨ
indəi ur me mann'tɨ anyinan awi.
43 Nan njekundɔ kutɨ njerɔ'gɨ kɨ ɓu ndigɨ kajɨ Pol, adɨ ɔgɨ'de dɔ kadɨ rai kɔjitara lə'de.
Adɨ ndu'ne kadɨ de'gɨ kɨ gəri kala mann tosi me mann'tɨ kete, awi kɨ dɔ nangira'tɨ.
44 Ningə kadɨ ndəgə'gɨ sii dɔ kagɨ'gɨ'tɨ, dɔ nusɨ tokibo'gɨ'tɨ, uni go'de. In be ə, de'gɨ
pətɨ awi tei dɔ nangira'tɨ kɨ kanjɨ kadɨ nya madɨ ra'de.

28

Pol me ɓe'tɨ kɨ Maltɨ

1 Go te kɨ jɨ te ta koy'tɨ nga a j'oo kadɨ tɔ dor kɨ j'in'tɨ kakin nan Maltɨ.
2 De'gɨ kɨ sii dɔ dor'tɨ kakin uwəi'je kɨ rɔ'de'tɨ kɨ rɔnel kɨ de oo gara nja kare el. Rai
por kɨ bo ngayn adɨ jɨ ra ta'tɨ pətɨ, tadɔ ndi ədɨ adɨ kul on ngayn.
3 Pol sangɨ ngəngirə kadɨ n'ɓukɨ por'o ə, por ra adɨ lii pir te'tɨ dolo ji'ə'tɨ.
4 Lokɨ de'gɨ kɨ me ɓe'tɨ oy lii nan ji Pol'tɨ ningə, eli nan dann'de'tɨ eyina: «Kɨ rɔta'tɨ,
dingəm kin in nje tɔl de'gɨ. Be ə, te ta mann'tɨ ajɨ kaa, ta kɨ gangɨ lə Luwə ndigɨ kadɨ ra
kɨ dɔ'ne taa el.»
5 Nan Pol siyə lii ilə me por'tɨ, ə ngonn rɔ'a kɨ nden kaa tɔ'ə el.
6 De'gɨ pətɨ nginəi kadɨ rɔ Pol ti eke osɨ watɨ oy wa be. Nan lokɨ nginəi pi nya madɨ
ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.»

7 Lo lə kibo kɨ dɔ dor′tɨ kakin, kɨ tɔ′a nan Pibilusɨ, to kadɨ lo′tɨ non ndəkba. Ə Pibilusɨ
uwə′je kɨ rɔ′ne′tɨ majɨ ngayn, adɨ′je kəy jɨ to′tɨ ndɔ mutə.
8 Ningə baw Pibilusɨ to monyi nanga: rɔ′a tingə ge, ndəngɨ mosɨ ge. Ə Pol ində taa aw
ində jɨ′ne dɔ′a′tɨ adɨ ingə lapiya.
9 Go′tɨ, ndəgɨ njemonyi′gɨ kɨ me ɓe′tɨ rei ingəi Pol adɨ adɨ′de lapiya tɔ.
10 De′gɨ ɔsi kurə′je non be. Nga ningə, lokɨ kagilo asɨ kadɨ j′awi nga a, adɨ′je nya′gɨ kɨ
j′aw ndoo′de kadɨ rai se′je dɔ row mbah′tɨ.

Kaw Pol Rɔm′tɨ

11 Jɨ ra nanyi mutə non be ɓay taa kadɨ j′ilə dɔ′je kɨ tokibo kɨ in Alegijandiri′tɨ kɨ ɓari′ə
nan Kasitər num, Polusɨ num. Tokibo kin, kagilo kul dər dɔ′a′tɨ me ɓe′tɨ kin.
12 Lokɨ j′aw jɨ te Sirakusɨ, j′isɨ′tɨ non ndɔ mutə.
13 Lo kin′tɨ non, j′in j′un kadɨ ba, j′aw jɨ te Rejiyo. Lo ti go′tɨ, nəl kɨ in holo tumginn
kulə, ə jɨ ra ndɔ joo ə jɨ te Pujol.
14 Me ɓe′tɨ kin ə j′ingə ngannkon′je′gɨ kɨ dəji′je adɨ jɨ ra ndɔ siri se′de ɓay taa j′aw. In
be ə j′aw′n kɨ nja′je kadɨ jɨ te′n Rɔm′tɨ.
15 Ngannkon′je′gɨ kɨ Rɔm′tɨ kɨ oyi poy′je, rei tiləi kum′je bitɨ lo sukɨ′tɨ kɨ Apiyusɨ kɨ lo
kəy kusɔ nya′gɨ kɨ mutə. Lokɨ Pol oo′de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgɨ.
16 Go te′je Rɔm′tɨ, adi tarow Pol kadɨ isɨ lo lə′ne kɨ njerɔ kare kɨ kadɨ ində kum′ne
go′ə′tɨ.

Pol mannajɨ lə Jeju Kirisitɨ Rɔm′tɨ

17 Ndɔ mutə go′tɨ, Pol ɓar kibo′gɨ lə Juwipɨ′gɨ kadɨ rei ingəi′ə. Lokɨ kawinan, Pol el′de
ene: «Ngannkon′m′gɨ, m′ra nya madɨ m′ɔsɨ′n ta de′gɨ lə′je el num, m′ɔsɨ′n ta nya jibəlɓe
lə kaw′je′gɨ el num tɔ. Nan Juwipɨ′gɨ uwəi m′in Jerujalem′tɨ iləi m′in dangay′tɨ ji de′gɨ
kɨ Rɔm′tɨ.
18 Go ta′tɨ kɨ de′gɨ kɨ Rɔm′tɨ dəji m′in, ingəi nya madɨ kɨ asɨ kadɨ de gangɨ′n ta koy
dɔ′m′tɨ el, adɨ ndigɨ kadɨ inyəi m′in.
19 Nan Juwipɨ′gɨ ɔdi el. Lo kin′tɨ, tɔgɨ isɨ dɔ′m′tɨ kadɨ m′dəjɨ kɨ ra non Sejar′tɨ, kɨ kanjɨ
kadɨ m′ində′n ta dɔ de′gɨ′tɨ lə′m*.
20 In tadɔ kin ə, m′dəjɨ kadɨ m′ingə′se, m′el′se ta. Tadɔ in nya kindəmedɔtɨ lə Isirayel
ə m′to′n dangay′tɨ kin.»
21 Lo kin′tɨ, Juwipɨ′gɨ eli′ə eyina: «J′ingə makitu madɨ kɨ in Jude′tɨ kɨ elta kɨ dɔ′i′tɨ el,
taa ngannkon′gɨ madɨ kɨ kadɨ rei eli′je ta′gɨ kɨ dɔ′i′tɨ eke ɓari tɔi majel ka goto tɔ.
22 Nan jɨ ndigɨ kadɨ el′je ta lə′i kɨ ɔjidɔ kutɨ kɨ in me′tɨ kin adɨ j′oo. Tadɔ jɨ gər kadɨ kɨ
lo′gɨ pətɨ, de′gɨ ɔdi ta lə kutɨ kin el.»
23 Be ə, ɔji nan ndɔ ə rei ngayn ingəi Pol lo kis′ə′tɨ. Pol ilə′de mbər konɓe lə Luwə. Ra
dɔ ndukun′tɨ lə Mojɨ kɨ de′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ, manyinajɨ lə Jeju. Taa sangɨ kadɨ
n′ɓukɨ′de go′ne′tɨ ɔjidɔ tɔ Jeju tɔ. Eli nan ta sin bitɨ lo sɔl′de.
24 De′gɨ madɨ oyi kadɨ ta kɨ el′de in ta kɨ rɔta′tɨ, nan nje kɨ nungɨ mbeti kunme′de tɔ.
25 Lo kɨ indəi sananyinan kɨ ndu kasɨ nan el, Pol el′de ene: «Ta kɨ Ndil Luwə el
baw′se′gɨ kɨ ta njekeltakita Luwə′tɨ Ejay in ta kɨ rɔta′tɨ.
26 Ndil el′ə ene:
“Aw ingə de′gɨ kam ə el′de ene:
A oyi ta kɨ mbɨ′se, nan a in gəri me′ə el;
A gonyi lo kɨ kum′se, nan a oyi lo el.
27 Tadɔ ngar me′de ngirə ngororo.
Boyi mbɨ′de′gɨ, ndəmi kum′de′gɨ,
Tadɔ kadɨ kum′de oo lo el num, mbɨ′de oo ta el num.
Tadɔ kadɨ n′gəri nya kare el, nan to n′in n′təli rɔ′de go′m′tɨ adɨ m′ajɨ′de†.”»
28 Pol təl ilə′tɨ ɓay ene: «Kadɨ in gəri tokɨ, ta kajɨ lə Luwə kin, ulə′n adɨ de′gɨ kɨ in
Juwipɨ′gɨ el. Ningə ingɨ a uri mbɨ′de kadɨ oyi.»
29 [Lokɨ Pol elta kin ningə, Juwipɨ′gɨ indəi taa, ai kɨ ta kɨ manjɨ nan dann′de′tɨ.]
30 Pol ra ɓal joo asɨ nan me kəy′tɨ kɨ uwə nanyi′tɨ. Ningə de′gɨ pətɨ kɨ rei rɔ′a′tɨ, uwə′de
kɨ rɔ′ne′tɨ.
31 Pol iləmbər Konɓe lə Luwə num, ndo de′gɨ ta kɨ dɔ Burəɓe Jeju Kirisitɨ′tɨ kɨ me kɨ
kare kɨ kanjɨ kadɨ nya madɨ ɔg′ɔ dɔ num.

---

* **28:19 28.19** 25.11 † **28:27 28.27** 26-27 Ejay 6.9-10

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Rɔman’gɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ Rɔman’gɨ

Pol ndangɨ makitu kin adɨ njekunme’gɨ kɨ Rɔm’tɨ. Rɔm in ɓebo kɨ nje konɓe kibo onɓe dɔ’tɨ nan’tɨ kɨ ndəgə’gɨ dɔnangɨ’tɨ li’ə. Pol ndangɨ makitu kin adɨ’de kadɨ el’de ta ɔjidɔ Poyta kɨ majɨ num, dɔ kɔjɨ’tɨ kɨ ɔjɨ kadɨ n’aw n’oo’de num tɔ.

Makitu kin rowninn’ə in joo: rowninn’ə kɨ kare in nyando (1-11), ningə rowninn’ə kɨ nungɨ in rakulə nyando kakin tɔ (12-15). Me rowninn’ə kɨ dɔkete, Pol tɔjɨ tokɨ de’gɨ pətɨ, Juwipɨ’gɨ eke Juwipɨ’gɨ el kaa, pətɨ in njeramajel’gɨ, rai tɔgɨ kajɨ rɔ’de kɨ gorow təl rɔ go ndukun’tɨ el. Luwə adɨ’de kajɨ kare kitakul memajɨ li’ə kɨ təl’n de’gɨ kɨ njekunme’de kad’a de’gɨ kɨ dana kitakul Kirisitɨ (3.24-25). Be ə kandɨ nyando kin a adɨ kisikidɔtaa kɨ sigɨ kɨ Ndil adɨ’n’je lapiya kɨ tətirɔ. Juwipɨ’gɨ kɨ kete mbeti Kirisitɨ rai tɔgɨ kingə kisikidɔtaa kɨ sigɨ kin kɨ gorow kunme’de kadɨ Kirisitɨ tokɨ de’gɨ kɨ in Juwipɨ’gɨ el rai kin be tɔ (9-11). Me rowninn makitu’tɨ kɨ nja joo, Pol ɔjɨ ta dɔ panjiyə’tɨ lə njekunme’gɨ dann’de’tɨ inɓe’gɨ num, par kɨ rɔ nje konɓe’gɨ’tɨ kɨ de’gɨ pətɨ. Ta kibo ngayn in ndigɨ Luwə kɨ ndigɨ madiɓe lə’i.

Makitu kin tɔlta’ne kɨ kuwə jɨ nan kɨ Pol inɓe uwə’n ji de’gɨ ngayn Rɔm’tɨ nu, pitɨ’n Luwə nu (16).

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1.1-17. Majɨ kadɨ de sangɨ kajɨ 1.18-3.20. Re de un me’ne adɨ Jeju Kirisitɨ ə ingə kajɨ 3.21-4.25. Kisikidɔtaa kɨ sigɨ in me Kirisitɨ 5-8. Ndigɨ lə Luwə kɨ kadɨ Isirayel ra 9-11. Ta kɔjɨ’gɨ kɨ ɔjidɔ kisikidɔtaa lə njekunme 12-15. Kɔjitara kaw mbah kɨ kuwə jɨ nan 16.

Kuwə ji nan

1 M’in Pol kɨ njekuləɓər lə Jeju Kirisitɨ ə m’ndangɨ ta kin m’adɨ’se. M’in kɨ Luwə ɓarɨ’m to njekawkulə, ində’m ta dangɨ kadɨ m’iləmbər Poyta kɨ majɨ li’ə.
2 Poyta kɨ majɨ kɨ Luwə un ndu’ne kɨ de’gɨ kɨ njekeltakita’a’tɨ kete, adɨ eli ta’a me Makitu’tɨ li’ə kɨ ar njay*.
3 In Poyta kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ Ngonn’o kɨ oji’ə ginn kaw’tɨ lə ngar Dabidɨ†.
4 Adɨ in Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ kɨ Luwə un dɔ’a taa adɨ in Ngonn’o, kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə, lokɨ ində’n taa dann njekoy’gɨ’tɨ.
5 In kɨ takul Jeju Kirisitɨ ə, Luwə ra’n sə’m majɨ adɨ m’təl’n njekawkulə li’ə kadɨ de’gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, uni me’de, təli rɔ’de go ta’tɨ li’ə kadɨ tɔ’a ɓar.
6 Ingɨ kaa in mbunə de’gɨ’tɨ kin tɔ. In de’gɨ kɨ Luwə ɓar’se kadɨ in de’gɨ lə Jeju Kirisitɨ.
7 Ingɨ pətɨ kɨ sii Rɔm’tɨ, kɨ Luwə ndigɨ’se ə ɓar’se to de’gɨ lə’ne, kadɨ majɨ kɨ kisimajɨ lə Luwə kɨ Baw’je in kɨ Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ in sese nan’tɨ.

Pol ndigɨ ngayn kadɨ n’aw n’oo njekunme’gɨ kɨ Rɔm’tɨ

8 Nya kɨ dɔkete, m’ra oyo Luwə lə’m me tɔ Jeju Kirisitɨ’tɨ tadɔ lə’se pətɨ. Tadɔ de’gɨ elita kɨ dɔ kunme’tɨ lə’se kɨ dɔ dɔnangɨ ba pətɨ.
9 Luwə kɨ m’njɨ m’ra kulə li’ə kɨ me kɨ kare, kɨ gorow kiləmbər Poyta kɨ majɨ lə Ngonn’o, asɨ kadɨ a mannajɨ lə’m tokɨ m’njɨ m’elta lə’se kɨ dɔkagilo’gɨ pətɨ.
10 Ningə m’njɨ m’dəj’ə kɨ ndɔ’gɨ pətɨ, kadɨ re in ndigɨ li’ə ə, kadɨ adɨ’m tarow adɨ m’aw’n rɔ’se’tɨ.
11 M’ndigɨ ngayn kadɨ m’aw m’oo’se, m’adɨ’se kadikare lə Ndil Luwə kɨ kadɨ ra sese adɨ nganyɨ me kunme’tɨ lə’se.
12 Taa, kisi’je nan’tɨ, kadɨ kunme kɨ kare kɨ j’awi kin, a ra adɨ j’uləɨ dingəm me nan’tɨ yo kɨ ne.
13 Ngannkon’m’gɨ kɨ dene kɨ kɨ dingəm, m’ndigɨ kadɨ in gəri tokɨ, m’sangɨ row ngayn kadɨ m’aw rɔ’se’tɨ, nan bitɨ ɓone kaa m’ingə row el. M’ndigɨ kadɨ m’aw, adɨ m’ingə kandɨ kulə rɔ’se’tɨ tokɨ m’ingə’n rɔ ndəgɨ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kin be tɔ‡.
14 Majɨ kadɨ m’ində kum go de’gɨ’tɨ pətɨ, njekumte’gɨ kɨ njekumte’gɨ el, nje nyagər’gɨ kɨ nje nyagər’gɨ el.
15 In tadɔ kin ə, m’ndigɨ ngayn kadɨ m’aw m’ilə’se mbər Poyta kɨ majɨ, ingɨ kɨ sii Rɔm’tɨ tɔ.

---

* **1:2 1.2** Ejay 52.7, 61.1 † **1:3 1.3** Mat 1.1 ‡ **1:13 1.13** KNK 19.21

16 Tadɔ m'in Pol, rɔ'm sɔl'm el kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ. Poyta kɨ majɨ kin in
tɔgɨ lə Luwə kɨ kadɨ ajɨ de kɨ ra kɨ un me'ne adɨ Jeju Kirisitɨ. Kajɨ kɨ ulə ngirə'ne dɔ
Juwipɨ'gɨ'tɨ kete, taa re te'n dɔ de'gɨ'tɨ kɨ in *Juwipɨ'gɨ el.
17 Kɨ rɔta'tɨ, Poyta kɨ majɨ tɔjɨ row kɨ Luwə ɔr'n ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ uni me'de adɨ'ə. In kɨ
gorow kində me dɔ me majɨ'tɨ lə Luwə tokɨ makitu lə Luwə el'n ene: «Də kɨ Luwə tudə
de'tɨ lə'ne kɨ gorow kunme li'ə, a isɨ kɨ dɔ'ne taa§.»

Majel lə de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el

18 Luwə isɨ dɔran'tɨ taa nu, tɔjɨ wongɨ lə'ne dɔ de'gɨ'tɨ kɨ njeramajel, njera nya kɨ
low'ə'tɨ el. Kulə ra'de'gɨ kɨ dana el utɨ dɔ nya kɨ rɔta'tɨ.
19 Kuləra Luwə tɔji taga wangɨ kadɨ de gər. Luwə inɓe tɔjɨ de'gɨ kulə ra'ne kɨ taga.
20 Tokɨ rɔta'tɨ, lo kulə ngirə kində nya'gɨ'tɨ nu, nya'gɨ kɨ to rɔ Luwə'tɨ, kɨ de oo'de kɨ
kum'ne el, kɨ tɔgɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ, kɨ k'in ə Luwə, nya'gɨ kin toi kɨ taga me kulə ra'a'tɨ
kadɨ de gər kɨ nyagər kɨ awɨ'n dɔ'ne'tɨ. Adɨ nya kɨ kadɨ me Luwə a sɔl'n dɔ de'tɨ goto.
21 De'gɨ gəri Luwə majɨ, nan mbeti kadɨ ɔsikurə num, mbeti təl kɨ oyo kad'a num, tokɨ
majɨ kadɨ rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adɨ uləi rɔ'de me lo kɨ ndul'tɨ.
22 Oyi rɔ'de to nje gosɨ'gɨ, nan təli mbo'gɨ.
23 Kadɨ ɔsi məkəsɨ'de nanga non Luwə'tɨ kɨ nje koy el ningə, ɔsi məkəsɨ'de nanga non
nya'gɨ'tɨ kɨ de'gɨ rai'de to banakum de'gɨ'tɨ kɨ ndɔ madɨ ə a gotoi, təli'de yel'gɨ'tɨ, təli'de
da'gɨ'tɨ kɨ nja'de in sɔ, kɨ nje kɨ nje kagɨ nanga.
24 In tadɔ kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gɨ'tɨ kɨ majel kɨ me'de ndigɨ, njenyi kɨ rɔ'de,
adɨ uləi rɔsɔl dɔ darɔ'de'tɨ inɓe'gɨ.
25 Uni nya kɨ rɔta'tɨ lə Luwə mbəli nya kɨ ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gɨ kɨ
Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə kɨ nje kində nya'gɨ kɨ kɔsikurə in li'ə bitɨ kɨ non'tɨ
kin. *Amen.
26 In tadɔ kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darɔ'tɨ kɨ to rɔsɔl. Ne'de'gɨ, inyəi ta sa nan
lə dene kɨ dingəm kɨ gorow'ə'tɨ, ə təli nanyinan ta sanginan'tɨ kɨ gorow'ə'tɨ el.
27 Dingəm'gɨ kaa inyəi taa sangɨ ne'de'gɨ, ə nanyinan ta sanginan'tɨ dann'de inɓe'gɨ.
Rai nya kɨ kɔw kɨ nan, adɨ ingəi nyakugə go kulə ra'de kɨ ur se'de mu.
28 Lokɨ mbeti kadɨ n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adɨ uni row kigo nya gəri'tɨ lə'de
kɨ rugɨ, kɨ asɨ kadɨ ɔr'de tarow el. Lo kin'tɨ, sii ta nya ra'tɨ kɨ kadɨ de ra el.
29 Nya ra kɨ dana el rosɨ me'de, in njeramajel'gɨ, in njera kumnda nya lə de'gɨ, in
nje mendul, jangɨ rosɨ me'de, in nje tɔl de'gɨ, in nje kɔl, nje kədɨ de'gɨ, nya ra'de in kɨ
gorow'ə'tɨ el, in nje təti ta dɔ de'gɨ'tɨ,
30 inɓe'gɨ isɨ elita kɨ majel dɔnan'tɨ, in njeban'gɨ lə Luwə, nje ta kɨ to, nje kun dɔ'de
taa, nje kɔjɨ rɔ'de, mərta lə'de pətɨ in dɔ majel'tɨ kɨ ra, in nje tanrɔ nje kojɨ'de'gɨ,
31 nyagər lə'de goto, in de'gɨ kɨ oyi tor mindɨ'de el, in de'gɨ kɨ usɨ'de dɔ de'tɨ el, taa oyi
kumtondoo lə de el tɔ.
32 Gəri ta kɨ gangɨ lə Luwə majɨ, kadɨ de'gɨ kɨ njera nya kɨ be kin, in de'gɨ kɨ asi ta koy,
nan toi ta ra'a'tɨ par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gɨ kɨ rangɨ kɨ isɨ rai kaa, ndigɨ
se'de dɔ'tɨ tɔ.

2

Ta kɨ gangɨ lə Luwə

1 In kɨ isɨ gangɨ ta dɔ mad'i'gɨ'tɨ, re in'n nan nan kaa, de a inyə go kɔ adi el, tadɔ isɨ
gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ njera nya'gɨ kɨ majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be tɔ. Adɨ ta kɨ
isɨ gangɨ kin, isɨ gangɨ ta dɔ rɔ'i'tɨ inɓe.
2 Jɨ gər majɨ, kadɨ Luwə isɨ gangɨ ta, kɨ gorow kɨ rɔta'tɨ, dɔ de'gɨ'tɨ kɨ njera nya'gɨ kɨ
majel kɨ be kin.
3 Nga in kɨ isɨ gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ njera nya'gɨ kɨ majel, ningə isɨ ra nya'gɨ kɨ isɨ rai
kakin tɔ kin, kadɨ oo ene, in a goto me ta kɨ gangɨ'tɨ lə Luwə, el.
4 In, isɨ kidɨ ra majɨ lə Luwə kɨ ətɨ ɓol, kɨ koreme li'ə, kɨ kisidɔtɨ li'ə num, kɨ kadɨ in
gər tokɨ, ra majɨ li'ə kin isɨ ɔsi kadɨ inyə gorow njiyəi kɨ majel kɔ el.
5 Isɨ ta ra me ngan'tɨ, mbəti k'inyə row nyara kɨ majel kɔ. Lo kin'tɨ, isɨ kaw wongɨ kɨ
ngan dɔ'i'tɨ, isɨ nginə'n ndɔ kɨ, Luwə kɨ njegangita kɨ dana, a re'n kadɨ ɔjɨ'n wongɨ lə'ne
dɔ de'gɨ'tɨ kɨ njera nya kɨ majel.
6 Luwə kɨ nje kugə de kɨ ra ɓangɨ kuləra'a*.
7 De'gɨ kɨ uwəi tɔgɨ'de ba me nya ra'tɨ kɨ majɨ, isɨ sangi tɔɓar, kɨ kɔsikurə, kɨ isɨ sangi
kadɨ n'oyi el, Luwə a adɨ'de kisikidɔtaa kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.

§ **1:17 1.17** Abakuki 2.4 * **2:6 2.6** 5; Soponi 1.14-18, 2.2-3

8 Nan nje kɨ nje kur mu, nje tanrɔ ta kɨ rɔta'tɨ, ə təli rɔ'de go nya ra'tɨ kɨ dana el, Luwə
a mbətɨ'de, a adɨ wongɨ li'ə kibo osɨ dɔ'de'tɨ.
9 A adɨ me kon kɨ əti ɓol a ra de'gɨ pətɨ kɨ njeramajel. A ulə ngirə dɔ Juwipɨ'gɨ'tɨ ɓay
taa re'n dɔ de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el'tɨ.
10 Ningə de'gɨ kɨ njera majɨ, Luwə a adɨ'de tɔɓar, kɨ kɔsikurə, kɨ kisimajɨ, a ulə ngirə
dɔ Juwipɨ'gɨ'tɨ ɓay taa re'n dɔ de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el.
11 Tadɔ kɔr kum nan goto rɔ Luwə'tɨ.
12 De'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el kɨ rai majel kɨ kanjɨ gər ndukun lə *Mojɨ, a tuji kigo lo gər'ə'tɨ
el inɓe kin tɔ, nan Juwipɨ'gɨ kɨ gəri ndukun lə Mojɨ ɓətɨ ə rai majel, ndukun a gangɨ ta
dɔ'de'tɨ tɔ.
13 Ningə, in nje kɨ isɨ oyi ndukun mbɨ'de'tɨ be par ə Luwə isɨ ɔr ta dɔ'de el, nan in nje
kɨ isɨ oyi, ə təli rɔ'de go'tɨ ə, Luwə təl'de de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ.
14 De'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, kɨ gəri ndukun lə Mojɨ el, nan isɨ rai nya kɨ ndukun dəjɨ, kɨ
kanjɨ gər kin, inɓe'gɨ in ndukun kɨ njegangita dɔ rɔ'de'tɨ.
15 Me lo'tɨ kin, tɔji kadɨ nya kɨ ndukun dəjɨ kadɨ de ra kin, in kɨ ndangɨ ngarme'de'tɨ.
Ningə, me'de kɨ uwə'de kɨ ta kaa mannajɨ dɔ ta'tɨ kin, taa gangɨ kɨ isɨ gangɨ ta dɔ
rɔ'de'gɨ'tɨ, isɨ ɔri ta dɔ rɔ'de'gɨ'tɨ kin kaa mannaj'a tɔ.
16 Ningə tokɨ mbər Poyta kɨ majɨ kɨ m'njɨ m'ilə, el'n, in kin ə in nya kɨ a ra nya ndɔ'tɨ
kɨ Luwə a un Jeju Kirisitɨ kadɨ a gangi'n ta dɔ nya'tɨ pətɨ kɨ de'gɨ iyəi me'de'tɨ.

Juwipɨ'gɨ kɨ ndukun lə Mojɨ

17 Ningə in kɨ isɨ ɓar rɔ'i Juwipɨ, kɨ ra dɔ ndukun'tɨ ngan, rɔ'i isɨ n'eli dɔ Luwə'tɨ lə'i;
18 kɨ in gər nya kɨ in ndigɨ li'ə majɨ, ndukun ndoi nya kadɨ mbətɨ nya kɨ majɨ dann kɨ
majel'tɨ.
19 In oo rɔ'i majɨ ngayn kadɨ asɨ kɔr njekumtɔ'gɨ tarow, oo rɔ'i kadɨ in kunjɨ lə de'gɨ
kɨ rai lokɨ ndul'tɨ,
20 in nje ndonya nje nyagər el'gɨ, nje ndonya ngann'gɨ kɨ du. In isɨ ra nya'gɨ kin be,
tadɔ oo kadɨ me ndukun'tɨ, ingə nyagər, kɨ ta kɨ rɔta'tɨ nga.
21 In isɨ ndo nya de'gɨ, nan asɨ kadɨ ndo rɔ'i inɓe el, isɨ iləmbər kadɨ de'gɨ ɓogi el, ə
inɓe isɨ ɓogɨ.
22 Isɨ el de'gɨ kadɨ uwəi marum el, nan inɓe isɨ uwə marum, isɨ elta lə yo'gɨ kɨ ra majel,
ə isɨ kər nya me kəy'tɨ lə'de.
23 Isɨ ra rɔnel dɔ ndukun'tɨ, nan isɨ aldɔ'a, adɨ mbəti kɔsikurə Luwə.
24 Lo kin'tɨ, tokɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə, de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el isɨ elita kɨ mal
dɔ Luwə'tɨ tadɔ kulə ra'se in kɨ in Juwipɨ'gɨ†.
25 Ningə kadɨ in gəri majɨ tokɨ kujə mɔtɨ in nya kɨ nda'a to, lokɨ de isɨ təl rɔ'ne go
ndukun'tɨ, nan lokɨ in təl rɔ'i go ndukun'tɨ el ə, in kɨ de kɨ ujə mɔtɨ'ne el, asi nan.
26 Kin ə de kɨ ujə mɔtɨ'ne el, təl rɔ'ne go ndukun'tɨ ə, Luwə a oo'ə to de kɨ ujə mɔtɨ'ne.
27 De'ə kɨ, ujə mɔtɨ'ne kigo darɔ'tɨ el, nan təl rɔ'ne go ndukun'tɨ kin, a gangɨ ta dɔ'i'tɨ.
A gangɨ ta dɔ'i'tɨ, in kɨ aw kɨ ndukun kɨ ndangɨ me ji'tɨ, taa ujə mɔt'i tɔ, nan in təl rɔ'i
go ndukun'tɨ el kin.
28 Tokɨ rɔta'tɨ, k'in Juwipɨ, in ba gidɨ'tɨ taga ne el, taa kujə mɔtɨ in me ndaja kɨ rɔ'tɨ
kin el tɔ,
29 nan k'in Juwipɨ kɨ rɔta'tɨ in me'tɨ kəy. Ningə kujə mɔtɨ, in kujə mɔtɨ kɨ ngarme'tɨ.
In kujə mɔtɨ kɨ in rɔ Ndil Luwə'tɨ, um me ndukun'tɨ kɨ ndangɨ el. De kɨ ujə mɔtɨ'ne, in
de kɨ ingə tɔjɨ kɨ rɔ Luwə'tɨ um rɔ de'gɨ'tɨ el.

3

De kɨ dana goto

1 K'in Juwipɨ, maj'a to'tɨ, kujə mɔtɨ, nda'a to'tɨ.
2 Maj'a in ngayn me nya'gɨ'tɨ pətɨ, tadɔ, in Juwipɨ'gɨ ə Luwə ulə ta lə'ne ji'de'tɨ kete.
3 Ə re kɨ madɨ'gɨ in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ el ə, ra nya kɨ low'ə'tɨ el lə'de a ra kadɨ Luwə
yətɨ ndu'ne el.
4 Luwə a yətɨ ndu'ne el jagɨ! Ningə majɨ kadɨ de'gɨ gəri tokɨ Luwə in nje kelta kɨ rɔta'tɨ,
ə de'gɨ pətɨ in nje kelta kɨ ngom, tokɨ ndangɨ me makitu'tɨ eyina:
«Majɨ kadɨ de'gɨ gəri kɨ ra dana lə'i me ta keli'tɨ,
A re awi kadɨ gangɨ ta dɔ'i'tɨ ə,
Kadɨ ta uwəi el, kadɨ in te me'tɨ to nje tətɨ rɔ*.»

† **2:24 2.24** Ejay 52.5 * **3:4 3.4** Pa'gɨ 51.6

5 Kin ə re nya kɨ dana el kɨ j'isɨ ra, ra adɨ de gər tokɨ Luwə in de kɨ dana ə, de oo ta kɨ
kadɨ j'eli el. Ke Luwə in de kɨ dana el lokɨ ra se'je wongɨ lokɨ jɨ ra majel wa? M'elta kin
be kigo k'oo'ə'tɨ lə de.
6 Ningə kadɨ in gəri tokɨ, Luwə in de kɨ dana el, el jagɨ. Kin ə Luwə in de kɨ dana el ə,
a asɨ kadɨ gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ el.
7 Ningə kin ə, me ta ngom'tɨ kɨ isɨ te ta'm'tɨ, ra adɨ ta kɨ rɔta'tɨ lə Luwə te kɨ taga, kadɨ
Luwə ingə'n tɔjɨ ningə, ginn'ə in ri ə kadɨ de a gangɨ ta dɔ'm'tɨ to njeramajel ɓay wa?
8 J'a j'eli kɨ kete par j'ene: «Jɨ rai majel j'adi nya kɨ majɨ te me'tɨ.» Tokɨ de'gɨ madɨ
indəi taa dɔ'm'tɨ eyina: m'in ə m'ene jɨ ra majel kadɨ nya kɨ majɨ te me'tɨ kakin be.
Degə'gɨ kɨ elita kin asi ta kadɨ de gangɨ ta koy dɔ'de'tɨ.
9 Ningə in nya kɨ kadɨ de el'n ene: j'in kɨ j'in Juwipɨ'gɨ, j'utəi ndəgɨ de'gɨ, el. J'utəi'de
el, ningə j'elita dɔ'tɨ nga j'ene: Juwipɨ'gɨ kɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, pətɨ, in ginn tɔgɨ'tɨ lə
majel.
10 Tokɨ makitu lə Luwə el'n ene:
«De kare be kɨ kadɨ in de kɨ dana goto.
11 De kare be kɨ kadɨ gər nya goto,
De kare be kɨ kadɨ sangɨ Luwə goto.
Pətɨ inyəi row kɨ majɨ, ndəmi row.
12 De kare kɨ njera majɨ goto†,
Kɨ kare be kaa goto.
13 Row mindɨ'de to to ɓe ninn kɨ ta'a to tagira,
Ndonn'de in ndonn kelta kɨ ngom,
Ndar ta'de rosɨ kɨ kəngɨ lii‡,
14 Isɨ manni de'gɨ mann kɨ to kelta'a el,
Ta'de atɨ kangɨ dɔ de'gɨ'tɨ§.
15 Nja'de in nja kanyi kalangɨ kɨ lo tɔl de'tɨ,
16 lokɨ dəri'tɨ ningə, dɔ nja'de in nya kɨ tujɨ kɨ me kon.
17 In de'gɨ kɨ gəri row lapiya el*.
18 'Bol Luwə kɨ nden goto me'de'tɨ†.»
19 Jɨ gər kadɨ nya'gɨ pətɨ kɨ ndukun el, el de'gɨ kɨ in ginn ndukun'tɨ, kadɨ ta de madɨ te
elta dɔ rɔ'a'tɨ el, ə kadɨ de'gɨ pətɨ gəri go majel'gɨ lə'de non Luwə'tɨ.
20 In tadɔ kin ə, de kɨ Luwə a təl'ə de kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow təl rɔ go ndukun'tɨ
goto‡. Tadɔ ndukun to kadɨ ɔjɨ de'gɨ adɨ gəri nya kɨ ɓari'ə majel.

Luwə təl de'gɨ, de'gɨ'tɨ kɨ dana kɨ takul kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ

21 Kɨ ngɔsine kin, Luwə tɔjɨ'je gorow kɨ təl'n de'gɨ, de'gɨ'tɨ kɨ dana§ kɨ kanjɨ ndukun.
Ningə in, ndukun lə Mojɨ kɨ kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ manyinaj'a.
22 Luwə təl de'gɨ, de'gɨ'tɨ kɨ dana kɨ gorow kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ. Tarow kin to tadɔ
lə de'gɨ pətɨ kɨ uni me'de adi Jeju Kirisitɨ, tadɔ de'gɨ pətɨ asi nan:
23 de'gɨ pətɨ in njeramajel'gɨ, adɨ tɔɓar lə Luwə nal'de.
24 Nan Luwə təl'de de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kare. In kigo memajɨ'tɨ li'ə, me tɔ Jeju
Kirisitɨ'tɨ kɨ taa'de ilə'de taa ginn tɔgɨ'tɨ lə majel.
25 In Jeju Kirisitɨ ə, Luwə un'ə to nya kugə dɔ majel, me mos'o'tɨ kɨ anyi, kɨ gorow
kunme. Luwə ra be kadɨ tɔjɨ'n nyara kɨ dana lə'ne, tadɔ majel'gɨ kɨ de'gɨ rai'de kete,
tudə go'ə el,
26 dɔkagilo kisidɔtɨ li'ə. Luwə tɔjɨ nyara kɨ dana lə'ne dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone, kadɨ in nje
kɨ ra dana, taa kadɨ tudə'n de'gɨ kɨ uni me'de adi Jeju təl'de de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ.
27 Nya kare kɨ kadɨ de ində'n gu'ne goto, tadɔ nya kɨ Luwə ra dɔ'tɨ, in təl rɔ go
ndukun'tɨ el, nan in kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ.
28 Jɨ gər majɨ kadɨ Luwə təl'de de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow kunme kadɨ Jeju
Kirisitɨ, um in kɨ gorow təl rɔ go ndukun'tɨ el.
29 Luwə in Luwə lə Juwipɨ'gɨ par el. Kɨ rɔta'tɨ, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə
ndəgɨ de'gɨ pətɨ tɔ.
30 Tadɔ Luwə in kareba. In ə təl Juwipɨ'gɨ de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow kunme
num de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el ka təl'de de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow kunme tɔ.
31 Lokɨ j'uni me'je j'adi Kirisitɨ kin, tɔjɨ kadɨ nda ndukun goto wa? Lo kin'tɨ, jɨ tɔjɨ kadɨ
nda'a in ngayn to kin yo.

---

† **3:12 3.12** Rɔm 10-12; Pa'gɨ 14.1-3, 53.2-4 ‡ **3:13 3.13** Pa'gɨ 5.10 § **3:14 3.14** Pa'gɨ 10.7 * **3:17 3.17** Rɔm 15-17; Ejay 59.7-8 † **3:18 3.18** Pa'gɨ 36.2 ‡ **3:20 3.20** Pa'gɨ 143.2 § **3:21 3.21** Rɔm 1.17

4

Luwə tudə Abiraham de'tɨ lə'ne

1 Kadɨ j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madɨ kɨ ingə kigo tɔg'ɔ'tɨ inɓe goto.
2 Kin ə Luwə tudə Abiraham de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ takul kulə ra'a'gɨ ə, asɨ kadɨ
Abiraham a ində'n gu'ne inɓe, nan a ində gu'ne non Luwə'tɨ el.
3 Tadɔ, ta kɨ makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adɨ Luwə, ə Luwə tudə
kunme li'ə ə oo'n'ə de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ*.»
4 Ningə nya kare, de kɨ ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya kɨ ingə kin, ingə kare el, nan
in nya kɨ ingə tor kulə'tɨ kɨ ra.
5 Kin ə de ra kulə madɨ el, nan un me'ne adɨ Luwə kɨ in nje təl de kɨ njeramajel, de'tɨ
kɨ dana takum'ne'tɨ ə, Luwə a təl'ə de'tɨ kɨ dana, kigo tudə kunme li'ə kɨ ində dɔ me
majɨ'tɨ lə Luwə.
6 In be ə, *Dabidɨ un'n ndu'ne kɨ taa el'n ta lə majɨ kɨ ingə kɨ rɔ Luwə'tɨ. Adɨ in de kɨ
Luwə tudə de'tɨ lə'ne kɨ kanjɨ gon kulə ra'a'gɨ.
7 Dabidɨ ene: «De'gɨ kɨ Luwə inyə nyara'de'gɨ kɨ go'tɨ el, kɔ,
Luwə bɔr majel'gɨ lə'de kɔ, in nje majikur'gɨ.
8 De kɨ Luwə tudə majel li'ə dɔ'a'tɨ el in nje majikur†.»
9 Majɨ kin in tadɔ lə njekujəmɔtɨ par el, nan in tadɔ lə njekujəmɔtɨ'gɨ el tɔ. Tadɔ j'eli
j'ene: Luwə təl Abiraham de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'tɨ kɨ
dana.
10 Eke nya kin ra nya dɔkagilo'tɨ kɨ ra wa? Ke in kete non kujə mɔtɨ Abiraham'tɨ eke
in go'tɨ wa? Nya kin ra nya kete non'tɨ, um in go'tɨ gogɨ el.
11-12 Ningə nyakɔjɨ kɨ dɔ kujə mɔtɨ'tɨ re go'tɨ gogɨ to ndaj'a, kɨ kadɨ tɔjɨ tokɨ Luwə təl
Abiraham de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ, kɨ takul kun kɨ un me'ne adɨ Luwə, dɔkagilo'tɨ kɨ
ujə'n mɔtɨ'ne el ɓay. Lo kin'tɨ, de'gɨ kɨ ujəi mɔtɨ'de el kaa Luwə təl'de de'gɨ'tɨ kɨ dana
takum'ne'tɨ num, de'gɨ kɨ ujəi mɔtɨ'de kaa təl'de de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ num tɔ.
Ningə Abiraham təl baw de'gɨ pətɨ kɨ ujəi mɔtɨ'de el, kɨ uni me'de, taa təl baw de'gɨ
kɨ ujəi mɔtɨ'de tɔ. Adɨ in nje'gɨ kɨ uwəi kul kujə mɔtɨ par el, nan uni dɔ nja baw'je
Abiraham kɨ un, ə un me'ne adɨ Luwə kete non kujə mɔtɨ'ne'tɨ kin‡.

Luwə un ndu'ne tadɔ lə de'gɨ pətɨ kɨ uni me'de

13 Luwə un ndu'ne adɨ Abiraham kɨ de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ li'ə tokɨ dɔnangɨ in nya nduwə
lə'de. Ningə in tadɔ təl kɨ Abiraham təl rɔ'ne go ndukun'tɨ el, nan in tadɔ təl kɨ Luwə
təl'ə de'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow kunme kadɨ Luwə§.
14 Kin ə re nya nduwə kin in tadɔ lə de'gɨ kɨ nje təl rɔ'de go ndukun'tɨ par ningə, kar
kunme goto, taa kunndu kɨ un adɨ Luwə kaa təl nya kɨ kum'ə goto tɔ.
15 Tadɔ ndukun ə in nje re kɨ wongɨ lə Luwə. Tadɔ lo kɨ ndukun goto'tɨ, k'aldɔ ndukun
kaa goto'tɨ tɔ.
16 Lo kin'tɨ, nya nduwə kɨ Luwə un ndu'ne kadɨ n'a n'adɨ'de kin, de a ingə kɨ gorow
kunme kadɨ Luwə. Be kadɨ in nya kadikare kɨ Luwə adɨ, kɨ nda'a to'tɨ tadɔ lə de'gɨ
pətɨ kɨ uni me'de to Abiraham be, um tadɔ lə de'gɨ kɨ nje təl rɔ'de go ndukun'tɨ par el.
Abiraham kɨ in baw de'gɨ pətɨ.
17 Makitu lə Luwə elta dɔ Abiraham'tɨ ene: «M'ra'i to baw de'gɨ ngayn kɨ dɔnangɨ'tɨ
ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'tɨ kɨ un me'ne ad'a. Luwə kɨ nje kadɨ njekoy'gɨ
indəi taa lo koy'tɨ, kɨ nje kadɨ nya'gɨ kɨ kete gotoi, toi.
18 Abiraham un me'ne adɨ Luwə, adɨ təl baw de'gɨ ngayn kɨ dɔnangɨ'tɨ ne tokɨ makitu
lə Luwə el'n ene: «Ginn de'gɨ lə'i a banyinan to mee'gɨ kɨ dɔran'tɨ be†.» Lo kin'tɨ, nya
kɨ kadɨ de ində me'ne dɔ'tɨ goto, nan Abiraham aw kɨ kindəmedɔtɨ.
19 Abiraham aw kɨ ɓal kɨ asɨ ndəkba kɨ ɓu kare, ningə gər kadɨ n'tɔgɨ, tɔgɨ'ne goto, taa
ne'ə Sara kaa in kujɨ tɔ, nan gon lo kin el, un me'ne kadɨ kun mindɨ lə Luwə kɨ un kin
a ra nya‡.
20 Abiraham ilə kunme lə'ne kɔ el, taa me'ə tɔsɨ dɔ kunndu kɨ Luwə un ad'a el tɔ.
Ingə tɔgɨ to kingə me kunme'tɨ lə'ne, ulə'n tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ.
21 Ningə gər dɔ'ne'tɨ majɨ ngayn kadɨ nya kɨ Luwə un ndu'ne kadɨ n'ra kin, aw kɨ tɔgɨ
kadɨ a ra'n.
22 In tadɔ kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'tɨ kɨ dana.
23 Ningə lokɨ makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'tɨ kɨ dana», kin, in tadɔ lə
Abiraham kɨ kar'ne par el.

---

* **4:3 4.3** Lotum 15.6 † **4:8 4.8** Pa'gɨ 32.1-2 ‡ **4:11-12 4.11-12** Lotum 17.9-14 § **4:13 4.13** Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18 * **4:17 4.17** Lotum 17.5 † **4:18 4.18** Lotum 15.5 ‡ **4:19 4.19** Lotum 17.1, 15-22

24 Nan in ta kɨ sɔw dɔ'je tɔ. J'in kɨ kadɨ Luwə a tudə'n'je de'gɨ'tɨ kɨ dana, kɨ takul kunme lə'je. J'un me'je j'adɨ Luwə kɨ ində kɨ Burəɓe lə'je Jeju dann njekoy'gɨ'tɨ.
25 Jeju kɨ Luwə un'ə adɨ koy tadɔ majel'gɨ lə'je§, ningə un'ə dann njekoy'gɨ'tɨ te si'ə kadɨ tudə'n'je de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ.

5

Kulə noji nan'tɨ kɨ Luwə

1 Lokɨ Luwə təl'je de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow kunme, dann'je si'ə in kɨ lapiya kɨ takul Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ.
2 In kɨ takul Jeju Kirisitɨ, kɨ gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur kɨ jɨ ra me'tɨ, j'isɨ jɨ ra rɔnel, tadɔ j'ində me'je dɔ'tɨ kadɨ j'a j'in ginn tɔɓar'tɨ lə Luwə.
3 In kɨ utə, me kon'tɨ kaa jɨ ra rɔnel, tadɔ jɨ gər kadɨ kon a re kɨ koreme,
4 ningə de kɨ nje koreme'ne, a ra dɔ nja'ne'tɨ me nya'gɨ'tɨ kɨ to, ə de kɨ nje kɨ ra dɔ nja'ne'tɨ, in de kɨ aw kɨ nya kindəmedɔtɨ,
5 ningə nya kɨ ində me'ne dɔ'tɨ kin, a in nya kɨ ngom el. Tadɔ Luwə ɓukɨ ndiginan kɨ ində ngarme'je'tɨ kɨ gorow lə Ndil Luwə kɨ kar njay kɨ adɨ'je.
6 Kirisitɨ re oy tadɔ lə njeramajel'gɨ, lokɨ j'asɨ kadɨ jɨ ra nya madɨ kɨ dɔrɔ'je el. Ningə oy kɨ dɔkagilo kɨ Luwə inɓe ɔjɨ.
7 De kɨ dana inɓe mindɨ kaa, ngan ngayn kadɨ de a adɨ rɔ'ne koy'tɨ tadɔ li'ə. Re dum inɓe ningə, de kɨ njera nya kɨ majɨ, ə de mad'a kɨ rangɨ, a uwə rɔ'ne ba kadɨ oy tadɔ li'ə.
8 Lo kin'tɨ, Luwə tɔjɨ'je ndigɨ kɨ ndigɨ'je kɨ taga adɨ j'oo. Luwə adɨ Kirisitɨ re oy tadɔ lə'je, dɔkagilo'tɨ kɨ jɨ nanyi'n me majel'tɨ kɨ ra ɓay.
9 Ningə, tokɨ ngɔsine, kadɨ rɔ koy'tɨ lə Kirisitɨ, təl'je de'gɨ'tɨ kɨ dana takum Luwə'tɨ takul mos'o kin ningə, kibo ngayn ɓay, Kirisitɨ a ajɨ'je ta wongɨ'tɨ lə Luwə kɨ a re.
10 Kete kɨ j'in njeban'gɨ lə Luwə ɓay mindɨ ə, inɓe ulə'je nojɨ nan'tɨ sə'ne kɨ gorow koy Ngonn'o. Ningə kɨ ngɔsine kin ulə'je nojɨ nan'tɨ kɨ rɔ'ne taa, inɓe a ajɨ'je me kisikidɔtaa'tɨ lə Ngonn'o el wa.
11 Ningə, in in kin par el, rɔ'je nəl'je ngayn takum Luwə'tɨ, tadɔ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ kɨ un'ə ulə'n'je nojɨ nan'tɨ kɨ rɔ'ne.

Adam in kɨ Kirisitɨ

12 In kɨ gorow lə de kɨ kare be kɨ in Adam, ə majel re'n dɔ dɔnangɨ'tɨ, ningə majel re'n kɨ koy, koy ɔdɨ de'gɨ pətɨ, tadɔ de kɨ ra majel el goto, de'gɨ pətɨ rai majel*.
13 Ningə, kete taa kadɨ Luwə te kɨ dɔ ndukun adɨ Mojɨ, majel kɨ ra to me dɔnangɨ'tɨ ne nga, nan tokɨ in dɔkagilo kɨ ndukun goto ɓay, Luwə tudə majel'gɨ kɨ de'gɨ isɨ rai el.
14 Nya kare, koy onɓe dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ, ulə ngirə dɔ Adam'tɨ bitɨ te'n dɔ Mojɨ'tɨ. Nje kɨ alidɔ ndu Luwə el, tokɨ Adam aldɔ ndu Luwə kin be kaa, koy onɓe dɔ'de'tɨ. Adam in banakum de kɨ majɨ kadɨ a re.
15 Nga ningə, nya kɨ kadɨ de a ɔjɨ'n majel lə Adam in kɨ kadikare memajɨ lə Luwə kin nan'tɨ goto. In kɨ rɔta'tɨ kadɨ de'gɨ ngayn oyi koy majel lə de kɨ kare kɨ in Adam kin, nan memajɨ lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya kɨ Luwə adɨ bulə de'gɨ ngayn kare, kɨ gorow lə de kare be par, kɨ in Jeju Kirisitɨ kin, nda'a in ngayn.
16 Kadikare lə Luwə kɨ adɨ kin, kand'a to ta dangɨ kɨ kandɨ majel lə de kɨ kareba kin. Majel lə de kɨ kare kin, ndu kɨ osɨ dɔ'tɨ in ta kɨ gangɨ, nan kadikare kɨ re go nyara go'tɨ el kɨ ngayn, kand'a in ta kɨ kɔr dɔ'tɨ.
17 Kin ə re, kɨ tarow lə de kɨ kare be par, kɨ tarow majel li'ə, koy onɓe dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ ningə, kɨ tarow lə Jeju Kirisitɨ kɨ kare inɓe kin, j'a j'ingə'n nya kɨ majɨ ngayn kɨ rɔ Luwə'tɨ ɓay. De'gɨ pətɨ kɨ Luwə adɨ'de majikur kɨ to mbar, kɨ kadikare kɔrtadɔtɨ, a onyiɓe kɨ takul Kirisitɨ.
18 Nga ningə, tokɨ kɨ gorow majel lə de kɨ kareba kɨ in Adam, ta kɨ gangɨ osɨ'n dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ kakin ə, kɨ gorow nyara kɨ dana lə de kɨ kareba, kɨ in Jeju Kirisitɨ, de'gɨ pətɨ asi kadɨ Luwə təl'n'de de'gɨ'tɨ kɨ dana, kadɨ sii kɨ dɔ'de taa bitɨ kɨ non'tɨ.
19 Tokɨ, kɨ gorow təl rɔ go ta'tɨ el lə de kɨ kareba, de'gɨ pətɨ osi me majel'tɨ kakin ə, kɨ gorow təl rɔ go ta'tɨ lə de kɨ kareba, Luwə a ɔr'n ta dɔ bulə de'gɨ'tɨ ngayn tɔ.
20 Lokɨ ndukun te ningə, majel ojɨ'n nan kɨ dɔ'tɨ, nan lokɨ majel ojinan ningə, memajɨ lə Luwə to mbar mbar inɓe ɓay.
21 Tokɨ majel onɓe kɨ koy kakin ə, memajɨ lə Luwə onɓe kɨ kajɨ kadɨ de'gɨ sii kɨ dɔ'de taa bitɨ kɨ non'tɨ, kɨ takul Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ tɔ.

---

§ **4:25 4.25** Ejay 53.4-6 * **5:12 5.12** Lotum 2.17, 3.6, 17-19

6

Koy dɔ majel'tɨ, ə kisɨ kumngayira me Kirisitɨ'tɨ

1 Ta ri ə kadɨ j'eli nan me lo kin'tɨ wa? Ke kadɨ to jɨ nanyinan kɨ lo ra majel'tɨ kadɨ to
memajɨ lə Luwə to'n mbar mbar kɨ dɔ'je'tɨ wa?
2 Jagɨ, in be el. Tadɔ j'in de'gɨ kɨ j'oyi, jɨ gangi nan kɨ majel, nga ra bann be ə kadɨ to
jɨ təli j'isi me majel'tɨ ɓay wa?
3 In gəri majɨ kadɨ j'in pətɨ kɨ jɨ rai batəm me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, batəm kin tɔjɨ kadɨ j'in
de'gɨ kɨ j'oyi nan'tɨ kɨ Kirisitɨ.
4 Kɨ gorow lə batəm kin, duwi'je nan'tɨ si'ə, me koy'o'tɨ. Nga ningə, tokɨ Kirisitɨ ində
taa dann njekoy'gɨ'tɨ kɨ tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn lə Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isɨ kɨ dɔ'je
taa kisɨ kɨ sigɨ tɔ.
5 Ningə, kin ə re, j'ində rɔ'je nan'tɨ kɨ Kirisitɨ tokɨ rɔta'tɨ me koy'o'tɨ ə, j'a j'ində taa
lo koy'tɨ, tokɨ ndə'n lo koy'tɨ kin be tɔ.
6 Kadɨ jɨ gər majɨ tokɨ, hal de kɨ to kete kin, in kɨ ɓər'ə kagidəsɨ'tɨ kɨ Kirisitɨ nga, kadɨ
rɔ'je kɨ to majel kin in kɨ tujɨ kɔ, kadɨ j'in'n ginn tɔgɨ'tɨ lə majel el nga.
7 Tadɔ de kɨ oy, majel onɓe dɔ'a'tɨ el nga.
8 Kin ə re j'oyi nan'tɨ kɨ Kirisitɨ ə, j'uni me'je kadɨ j'a j'isi kɨ dɔ'je taa nan'tɨ si'ə.
9 Jɨ gər kadɨ Kirisitɨ kɨ ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ kin, təl oy gogɨ el; koy aw kɨ tɔgɨ
dɔ'a'tɨ el nga.
10 Kirisitɨ kɨ oy, oy koy majel, ningə in koy kɨ nja kare par, tadɔ majel'gɨ pətɨ. Ningə kɨ
ngɔsine kin, isɨ kɨ dɔ'ne taa tadɔ lə Luwə.
11 Be tɔ ə, ingɨ kaa, majɨ kadɨ oyi rɔ'se to de'gɨ kɨ oyi dɔ majel, ningə sii kɨ dɔ'se taa
tadɔ lə Luwə, me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ.
12 Majɨ kadɨ adɨ majel onɓe dɔ rɔ'se'tɨ el. Kadɨ in təli rɔ'se go ndigɨ'tɨ lə darɔ el.
13 Adi ngonn rɔ'se madɨ kare ra nya kɨ majel el, kadɨ təl nyara kulə kɨ gorow'ə'tɨ el,
el. Nan kadɨ uni rɔ'se ba pətɨ tadɔ kulə lə Luwə, to de'gɨ kɨ indəi taa dann njekoy'gɨ'tɨ.
Kadɨ darɔ'se ba pətɨ in tadɔ kulə lə Luwə, kadɨ təl nyara kulə kɨ dana.
14 Lo kin'tɨ, majel a onɓe dɔ'se'tɨ el, tadɔ in ginn tɔgɨ'tɨ lə ndukun el, nan memajɨ lə
Luwə ə in dɔ'se'tɨ.

Gangɨ nan kɨ majel tadɔ təl'n rɔ go ndu Luwə'tɨ

15 Ta ri ə kadɨ j'eli dɔ lo kin'tɨ wa? Ke j'a jɨ ra majel tadɔ k'in kɨ j'in ginn tɔgɨ'tɨ lə
ndukun el, nan j'in ginn tɔgɨ'tɨ lə memajɨ lə Luwə yo wa? Jagɨ, in be el.
16 In gər ɓətɨ kadɨ kin ə re un rɔ'i kadɨ in ra kulə adɨ de madɨ ningə, in təl ɓər lə de'ə
kin. Adɨ re uni rɔ'se'tɨ kadɨ rai majel ningə, in ɓər lə majel kadɨ aw sese koy'tɨ, a re in
təli rɔ'se go ndu Luwə'tɨ tɔ ningə, təl rɔ go'tɨ kin a aw sese me nya ra'tɨ kɨ dana tɔ.
17 Jɨ ra oyo Luwə tadɔ kete in ɓər'gɨ lə majel, nan kɨ ngɔsine kin, in təli rɔ'se kɨ me kɨ
kare gorow nyando'tɨ kɨ majɨ kɨ ingəi.
18 Luwə taa'se ji majel'tɨ ilə'se taa, adɨ in təli, in ginn tɔgɨ'tɨ lə nyara kɨ dana nga.
19 M'elta be to ta k'el de'gɨ, tadɔ re in be el ə, kasɨ el lə'se a ra kadɨ in gəri me ta kin
el. Tokɨ kete uni ngann rɔ'se'gɨ ba pətɨ to ɓər'gɨ indəi ta nya'tɨ kɨ to njen, kɨ nyara kɨ
majel, kɨ kɨ lo kaya'tɨ kɨ a aw kɨ de kadɨ tanrɔ Luwə kakin ə, majɨ kadɨ, kɨ ngɔsine kin,
uni ngann rɔ'se'gɨ to ɓər'gɨ indəi ta nya ra'tɨ kɨ dana, kɨ a aw sese kadɨ ari njay.
20 Dɔkagilo'tɨ kɨ in ɓər lə majel kin, usɨ'se dɔ nya ra'tɨ kɨ dana el.
21 Nga ningə, in ri ə kadɨ a ingəi me nya'tɨ kin ɓay wa? Nya kin in nya kɨ me'se olo
dɔ'tɨ ə adɨ'se rɔsɔl, tadɔ ta tɔlta'a in koy.
22 Ningə kɨ ngɔsine kin, tokɨ Luwə taa'n'se ilə'se taa, adɨ in təli ɓər'gɨ li'ə, kulə ra'se
a aw sese me kar njay'tɨ, kadɨ ta tɔlta'a ə ingəi kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
23 Tadɔ nyakugə ɓangɨ majel in koy, ningə nya kadɨ kɨ Luwə adɨ'je kare in kajɨ kɨ bitɨ
kɨ non'tɨ, me tɔ Jeju Kirisitɨ kɨ Burəɓe lə'je.

7

Njekunme kadɨ Kirisitɨ in de kɨ in ginn tɔgɨ'tɨ lə ndukun el

1 Ngannkon'm'gɨ kɨ konnann'm'gɨ, in gəri majɨ kadɨ ta kɨ m'njɨ m'el'se kin, m'el'se to
de'gɨ kɨ gəri ndukun majɨ. Ningə ndukun aw kɨ tɔgɨ dɔ de'tɨ lokɨ de isɨ'n kɨ dɔ'ne taa
ɓay kin par.
2 In be ə, dene kɨ taa ngaw, ndukun dɔɔ'a nan'tɨ kɨ ngaw'a, lokɨ ngaw'a isɨ'n kɨ dɔ'ne
taa ɓay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun kɨ dɔɔ'a nan'tɨ kɨ ngaw'a kin in
dɔ'a'tɨ el nga.

3 Re ngaw'a isɨ kɨ dɔ'ne taa ɓay ə təl taa dingəm kɨ rangɨ ningə, de'gɨ a oyi'ə to njekuwə
marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dɔ'a'tɨ el nga, adɨ re taa dingəm kɨ rangɨ kaa,
de a oo'ə to njekuwə marum el.
4 Nya kin to be kɨ rɔ'se'tɨ tɔ. In ngannkon'm'gɨ kɨ oyi nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, me darɔ'tɨ, in
gangɨ nan kɨ ndukun, adɨ in lə de kɨ rangɨ nga. De'ə kin in Kirisitɨ kɨ nje kində taa dann
njekoy'gɨ'tɨ, kadɨ kulə ra'a'gɨ in nya Luwə.
5 Tokɨ rɔta'tɨ, dɔkagilo'tɨ kɨ kete j'isɨ jɨ ra'n ndigɨ lə darɔ'je, nyənn nya ra'gɨ kɨ majel,
kɨ ndukun ndu'de kɨ taa, ɔdɨ rɔ'ne rɔ'je'tɨ, adɨ jɨ ra nya kɨ aw se'je kɨ koy'tɨ.
6 Nan kɨ ngɔsine kin, jɨ goto ginn ndukun'tɨ, tadɔ j'oy, jɨ gangɨ nan kɨ nya kɨ kete uwə'je
dangay'tɨ. Adɨ jɨ ra kulə ginn tɔgɨ'tɨ kɨ sigɨ, kɨ in tɔgɨ lə Ndil Luwə, um jɨ ra kulə ginn
tɔgɨ'tɨ kɨ kete kɨ in tɔgɨ lə ndukun kɨ ndangɨ kin el nga.
7 Ta kin kɔr me'ə nan ri wa? Tɔjɨ kadɨ ndukun in majel wa? Jagɨ, ndukun in majel el,
nan k'in ə, in ndukun ə in nje kɔjɨ'm majel kadɨ m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A
in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya kɨ ɓari'ə kumnda el*.
8 Lo kin'tɨ, majel ingə row kɨ ndukun te ad'a kin kadɨ ində'n kumnda'gɨ kɨ dangɨ dangɨ
me'm'tɨ. Tadɔ kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya kɨ koy tɔ.
9 Kete lokɨ ndukun goto ɓay, m'njɨ kumngayira. Nan lokɨ mbərkikində re, majel nga a
təl nje kisɨ kumngayira.
10 Ningə m'in, m'oy, adɨ mbərkikində kɨ kadɨ aw sə'm kɨ kajɨ'tɨ kakin, kɨ ɔjidɔ'm, təl
aw sə'm koy'tɨ yo.
11 Tadɔ majel, ingə row kɨ mbərkikində te ad'a kakin, adɨ ədɨ'm kɨ gorow lə
mbərkikində, aw sə'm adɨ koy.
12 Lo kin'tɨ, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya kɨ dana, in nya kɨ majɨ tɔ.

De in ginn tɔgɨ'tɨ lə majel

13 *Ndukun kɨ in nya kɨ majɨ, a təl kadɨ in row kingə koy lə'm el jagɨ. Ningə in majel ə
in nje re kɨ koy dɔ'm'tɨ, kɨ gorow lə nya kɨ majɨ, kadɨ tɔjɨ'n rɔ'ne kɨ taga, taa kadɨ tɔjɨ'n
tɔgɨ'ne kɨ rɔ'je'tɨ kɨ in majel tɔ, kɨ gorow lə mbərkikində.
14 Jɨ gər kadɨ ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de kɨ me darɔ'tɨ, kɨ majel ndogɨ'm.
15 Tokɨ rɔta'tɨ, m'gər kum nya'gɨ kɨ m'njɨ m'ra'de el. Nya kɨ m'ndigɨ ra kin ə, m'ra el,
ningə nya kɨ nəl'm el kin taa m'ra tɔ.
16 Kin ə re in nya inɓe kɨ m'ndigɨ ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigɨ dɔ'tɨ kɨ ndukun
kadɨ in nya kɨ majɨ.
17 Lo kin'tɨ, in m'inɓe m'njɨ ra nya el, nan in majel kɨ isɨ me rɔ'm'tɨ.
18 Tadɔ m'gər kadɨ darɔ'm'tɨ kɨ in darɔ kɨ ton kin, nyara kɨ majɨ a isɨ səm'tɨ el.
19 Tadɔ m'ra nya kɨ majɨ kɨ m'ndigɨ ra kin el, ə nya kɨ majel kɨ m'ndigɨ ra el kin yo taa
m'ra.
20 Kin ə, in nya kɨ m'ndigɨ ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'njɨ ra el, nan in majel kɨ
isɨ me darɔ'm'tɨ ə isɨ ra.
21 M'gər nya kɨ isɨ ra nya be kɨ kagilo'gɨ pətɨ nga: lokɨ m'in, m'ndigɨ kadɨ m'ra majɨ
nan, majel yo ə to adɨ m'ra.
22 Me'm'tɨ kəy kɔrɔkɨ ningə, m'ingə rɔnel me ndukun'tɨ lə Luwə.
23 Nan m'gər me rɔ'm'tɨ kadɨ tɔgɨ madɨ kɨ rangɨ isɨ non, isɨ rɔ kɨ ndigɨ ra kɨ in rɔ'm'tɨ.
Tɔgɨ kin ra adɨ m'təl ɓər lə majel kɨ isɨ rɔ'm'tɨ.
24-25 Kɨ nyagər lə'm, m'njɨ m'ulə dɔ'm ginn tɔgɨ ndukun'tɨ lə Luwə, nan me darɔ'tɨ
kɨ ton, m'njɨ m'ulə dɔ'm ginn tɔgɨ'tɨ lə majel kɨ ndə tɔgɨ'ne dɔ'm'tɨ. M'in de kɨ nje
kumtondoo, de kɨ kadɨ a taa'm ilə'm taa ji darɔ'tɨ kɨ in nya lə koy kin goto. Tɔjɨ in kɨ dɔ
Luwə'tɨ kɨ ajɨ'm kɨ gorow lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ!

8

Kisikidɔtaa kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə

1 Kɨ ngɔsine kin, de'gɨ kɨ indəi rɔ'de nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ, ta kɨ gangɨ goto dɔ'de'tɨ
nga.
2 Tadɔ tɔgɨ lə Ndil Luwə kɨ nje kadɨ de isɨ'n kɨ dɔ'ne taa me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Jeju
Kirisitɨ, taa'je ilə'je taa ji tɔgɨ'tɨ lə majel kɨ tɔgɨ lə koy.
3 In nya kɨ ndukun lə Mojɨ asɨ kadɨ ra el, tadɔ darɔ de kɨ ton ra adɨ tɔg'ɔ goto. Nan
Luwə ra nya kin kɨ gorow lə Ngonn'o inɓe, ad'a kadɨ ɔr majel. Re kɨ darɔ kɨ tanan kɨ
yan de kɨ njeramajel, gangɨ'n ta dɔ majel'tɨ kɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ darɔ de'tɨ.
4 Luwə ra be kadɨ ndigɨ ra kɨ dana lə ndukun lə Mojɨ tɔlta'ne dɔ'je'tɨ, j'in j'isɨ njiyə
kigo ndigɨ'tɨ lə'je el, nan j'isɨ njiyə kigo ndigɨ'tɨ lə Ndil Luwə yo kin.

---

* **7:7 7.7** Tekitaga 20.17; Ndukun kɨ nja joo 5.21

5 Tokɨ rɔta'tɨ, de'gɨ kɨ sii ginn tɔgɨ'tɨ lə darɔ'de, isɨ rai ndigɨ lə darɔ de, nan de'gɨ kɨ sii
ginn tɔgɨ lə Ndil Luwə, isɨ rai ndigɨ lə Ndil Luwə tɔ.
6 Ra ndigɨ lə darɔ, a aw kɨ de ɓe lə koy, nan ra ndigɨ lə Ndil Luwə, a aw kɨ de ad'a
ingə kajɨ, a ad'a ingə lapiya.
7 Ra ndigɨ lə darɔ, in təl de njeban'tɨ lə Luwə. De kɨ njera ndigɨ lə darɔ, in de kɨ ulə
dɔ'ne ginn ndukun'tɨ lə Luwə el, tadɔ asɨ kadɨ a ra el.
8 De'gɨ kɨ sii ginn tɔgɨ'tɨ lə darɔ'de, asi kadɨ a rai nya kɨ nəl Luwə el.
9 Nga ningə ingɨ, sii ginn tɔgɨ'tɨ lə darɔ'se el, nan sii ginn tɔgɨ'tɨ lə Ndil Luwə. Tadɔ
Ndil Luwə isɨ me'se'tɨ. Re de aw kɨ Ndil Kirisitɨ me'ne'tɨ el ə, in de lə Kirisitɨ el.
10 Re Kirisitɨ isɨ me'se'tɨ ə, darɔ'se kin a oy inɓe, tadɔ lə majel, nan Ndil Luwə adɨ'se
kisikidɔtaa, tadɔ in de'gɨ kɨ Luwə təl'se de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ.
11 A re Ndil Luwə kɨ nje te kɨ Jeju dann njekoy'gɨ'tɨ isɨ me'se'tɨ ə, Luwə kɨ nje te kɨ
Jeju Kirisitɨ dann njekoy'gɨ'tɨ a adɨ darɔ'se kɨ koy təl isɨ kumngayira kɨ takul Ndil'ə kɨ isɨ
me'se'tɨ.
12 Lo kin'tɨ, ngannkon'm'gɨ kɨ dene kɨ kɨ dingəm, j'awi kɨ ɓangɨ dɔ'je'tɨ, ningə in ɓangɨ
lə darɔ kadɨ to jɨ ra'n ndigɨ lə darɔ el.
13 Tadɔ re sii ta ra nya'tɨ kigo ndigɨ'tɨ lə darɔ'se ə a oyi. A re uni Ndil Luwə, tɔli kulə
ra'gɨ kɨ majel lə darɔ'se ningə, a sii kɨ dɔ'se taa tɔ.
14 Tadɔ de'gɨ pətɨ kɨ Ndil Luwə isɨ ɔr'de tarow in ngann'gɨ lə Luwə.
15 Tadɔ Ndil kɨ ingəɨ'ə, in kadɨ ra'se ɓər'tɨ el, taa kadɨ təl ində ɓol me'se'tɨ ɓay el tɔ.
Nan in njera'se ngann kotɨ'tɨ. In kɨ tarow li'ə kin ə j'isi jɨ ɓarɨ'n nya kɨ ndu'je kɨ taa boi
j'ene: «Aba, Baw'je*.»
16 Ndil inɓe kin ə in nje tɔjɨ ndil'je kadɨ gər tokɨ j'in ngann'gɨ lə Luwə.
17 Ə re j'in ngann'gɨ lə Luwə ningə, j'in kaa j'a j'ingəɨ nya majɨ'gɨ kɨ Luwə un ndu'ne
dɔ'tɨ kadɨ n'a n'adɨ de'gɨ lə'ne kin tɔ. J'a j'ingəɨ nya majɨ'gɨ kin nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, tadɔ
j'ingəɨ kon nan'tɨ si'ə, kadɨ j'in nan'tɨ si'ə me tɔjɨ'tɨ li'ə.

Tɔjɨ kɨ a re

18 M'gər majɨ kadɨ kon kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin asɨ nan kɨ tɔjɨ kɨ Luwə a te kɨ dɔ'a
kadɨ jɨ gər kin el.
19 Nyakində'gɨ pətɨ sii ɗele, isɨ nginəɨ dɔkagilo kɨ Luwə a tɔjɨ'n tɔjɨ lə ngann'gɨ lə'ne.
20 Tadɔ nyakində'gɨ osi ginn tɔgɨ'tɨ lə tɔgɨ'gɨ kɨ nda'de goto. In kɨ me ndigɨ lə'de inɓe
el, nan in Luwə inɓe ə ndigɨ be kadɨ in ginn tɔgɨ'gɨ'tɨ kin.
21 Ningə isɨ indəɨ me'de dɔ'tɨ kadɨ ndɔ kare ə, a tei ginn tɔgɨ'tɨ kɨ nje tujɨ'de kɨ uwə'de
ɓər'tɨ kin. A tei ginn'tɨ kɔ kadɨ ingəɨ dɔ'de nan'tɨ kɨ ngann'gɨ lə Luwə, taa kadɨ in me
tɔɓar'tɨ lə ngann'gɨ lə Luwə tɔ.
22 Kɨ ngɔsine kin, jɨ gər kadɨ nyakində'gɨ kin pətɨ isɨ tuməɨ um um to dene kɨ ndo ra'a
be.
23 Ningə in nyakində'gɨ par dɔrɔ'de el, j'in kɨ j'ingəɨ Ndil Luwə to nya kɨ dɔkete dann
kadikare'gɨ'tɨ lə Luwə ka, jɨ tuməɨ um um tɔ, j'isɨ jɨ nginə kadɨ Luwə təl'je ngann'ne'gɨ'tɨ,
kadɨ taa darɔ'je ilə taa.
24 Tadɔ Luwə ajɨ'je, nan in kɨ j'isɨ jɨ nginə ta'a to nginə ɓay. Nga ningə, re de oo nya
kɨ isɨ nginə ta'a kɨ kum'ne ningə, in nya kɨ isɨ nginə ta'a el nga. De kɨ kadɨ oo nya kɨ
kum'ne, ə təl isɨ nginə taa to nginə ɓay goto.
25 A re jɨ nginə ta nya kɨ j'oo kɨ kum'je el ningə, jɨ nginə ta'a kɨ koreme.
26 In be tɔ ə, Ndil Luwə isɨ re ra'n se'je, me tɔgɨ goto'tɨ lə'je. Tadɔ jɨ gər kelta kɨ Luwə
tokɨ majɨ kadɨ j'el'n el, nan Ndil Luwə inɓe isɨ el si'ə ta tor'je'tɨ kɨ ndu kɨ de asɨ gər me'ə
el.
27 Ningə Luwə kɨ gər ngarme'je, gər nya kɨ Ndil ndigɨ kadɨ el'ə, tadɔ Ndil isɨ elta kɨ
Luwə, tadɔ majɨ lə de'gɨ lə Luwə, tokɨ Luwə inɓe ndigɨ'n.
28 Jɨ gər kadɨ nya'gɨ pətɨ rai nya tadɔ majɨ lə de'gɨ kɨ ndigɨ Luwə, adɨ in de'gɨ kɨ inɓe
ɓar'de kigo kɔjɨ'tɨ lə'ne.
29 Tadɔ nje kɨ Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne dɔ'de'tɨ kadɨ toi to Ngonn'o Kirisitɨ be,
kadɨ Kirisitɨ in ngonn ngatɔgɨ lə bulə ngannkon'gɨ.
30 Adɨ in nje kɨ Luwə mbətɨ'de kete, Luwə ɓar'de tɔ, nje kɨ Luwə ɓar'de, Luwə təl'de
de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ tɔ, ningə nje kɨ Luwə təl'de de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ, adɨ'de
tɔjɨ tɔ.

Ingɨ kɨ Luwə ndigɨ'de, in ndigɨ kibo ngayn

31 Ta kɨ kadɨ j'eli dɔ lo'tɨ kin goto. Re Luwə in se'je ə, de kɨ kadɨ a ɔsɨ'je ta goto.

---

* **8:15 8.15** Mrk 14.36

32 Luwə kɨ un kon dɔ Ngonn’ne’tɨ inɓe kɔ el, nan un’ə ilə kɔ tadɔ lə’je pətɨ, a adɨ’je
nya’gɨ pətɨ kare nan’tɨ kɨ Ngonn’o.
33 De kɨ kadɨ a ində ta dɔ de’gɨ’tɨ kɨ Luwə mbətɨ’de goto, tadɔ in Luwə inɓe ə təl’de
de’gɨ kɨ dana takum’ne’tɨ.
34 De kɨ kadɨ a gangɨ ta dɔ’de’tɨ goto, tadɔ Kirisitɨ in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa
dann njekoy’gɨ’tɨ, isɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ, isɨ elta kɨ Luwə tadɔ lə’je.
35 De kɨ asɨ kadɨ a gangɨ’je nan’tɨ kɨ ndigɨ kɨ Kirisitɨ ndigɨ’je kin goto. In kumtondoo,
eke me kon asɨ el, kindəkumndoo, eke ɓo, eke ndoo, eke tujɨ, eke koy, asi el.
36 Makitu lə Luwə el ene:
«Tadɔ lə’i,
koy in kadɨ’je’tɨ ndəkba kɨ sin ge, kada ge kɨ losɔl’ɔ ge.
De’gɨ oyi’je to da’gɨ kɨ de isɨ aw se’de lo tɔl’de’tɨ be[†].»
37 Nan me nya’gɨ’tɨ kin pətɨ, j’a jɨ tətɨ rɔ kɨ tɔgɨ kɨ ngayn kɨ nje ndigɨ’je adɨ’je.
38 Tadɔ m’gər majɨ, tokɨ rɔta’tɨ, kadɨ in koy el num, in kisikidɔtaa el num, in malayka’gɨ
el num, in tɔgɨ lə ndil’gɨ kɨ majel el num, in nya kɨ ɓone el num, nya kɨ lo ti’tɨ el num,
in tɔgɨ’gɨ kɨ me dɔnangɨ’tɨ el num,
39 in tɔgɨ’gɨ kɨ taa el num, in kɨ nanga el num, in nyakində madɨ el num, nya madɨ
kare kɨ asɨ kadɨ a gangɨ’je nan’tɨ kɨ ndigɨ kɨ Luwə ndigɨ’je me tɔ Jeju Kirisitɨ kɨ Burəɓe
lə’je kin goto.

9

Luwə mbətɨ ngann Isirayel’gɨ to de’gɨ lə’ne

1 Me kində rɔ nan’tɨ me tɔ Kirisitɨ, ta kɨ m’aw to m’el kin in ta kɨ rɔta’tɨ um in ta ngom
el. Nga ningə, me’m kɨ kəy inɓe kaa, kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə, mannajɨ dɔ ta’tɨ kin kadɨ in
ta kɨ rɔta’tɨ.
2 Me kon kibo ngayn ra’m, ningə me’m to’m kɨ dɔ ndɔ’gɨ tadɔ
3 lə ngannkon’m’gɨ kɨ ginn kojɨ’tɨ lə’m. M’ndigɨ kadɨ darɔ’m inɓe, Luwə man’m, kadɨ
m’gangɨ nan kɨ Kirisitɨ tadɔ majɨ lə’de.
4 Adɨ in ngann Isirayel’gɨ kɨ Luwə təl’de ngann’ne’gɨ’tɨ, tɔjɨ’de tɔɓar lə’ne adɨ gəri, un
mindɨ’ne adɨ’de, adɨ’de ndukun, adɨ isɨ kawinan non’a’tɨ, ilə ndu’ne adɨ’de[*],
5 taa in ginn kojɨ’tɨ lə ɓurəɓaw’gɨ kɨ Luwə ɓar’de kete. Ingɨ ə Kirisitɨ *De kɨ Luwə
mbət’ə te ginn kojɨ’tɨ lə’de tɔ. Kirisitɨ kɨ in dɔ nya’gɨ’tɨ pətɨ. Majɨ kadɨ tɔjɨ in dɔ Luwə’tɨ
kɨ dɔkagilo’gɨ kɨ dɔkagilo’gɨ[†]. Amen.
6 In kin tɔjɨ kadɨ ndu Luwə təl nya kɨ nda’a goto el. Tokɨ rɔta’tɨ, de’gɨ kɨ ginn kojɨ’tɨ lə
*Isirayel in ngann Isirayel’gɨ dɔrɔ el,
7 taa de’gɨ kɨ ginn kojɨ’tɨ lə Abiraham in ngann me’ə’gɨ pətɨ el, tadɔ Luwə el Abiraham
ene: «In kɨ ginn kojɨ lə *Isakɨ ə in a ingə’n de’gɨ kɨ ginn kojɨ’tɨ lə’i[‡].»
8 Nya kin tɔjɨ kadɨ ngann Abiraham pətɨ ə in ngann Luwə el, nan in ngann’gɨ kɨ ojɨ’de
kigo kun ndu’tɨ lə Luwə kɨ un adɨ Abiraham ə in ngann’a’gɨ kɨ rɔta’tɨ.
9 Tadɔ Luwə un ndu’ne be ene: «Dɔkagilo’ə inɓe kin be ə, m’a m’re, ningə Sara a ingə
ngonn kare[§].»
10 Lo kin’tɨ, ginn’ə gangɨ el ɓay, Rebeka kaa in non ɓay tɔ. In kɨ Isakɨ kɨ kare inɓe
kakin tɔ ə ojɨ’n ndungə’gɨ kɨ joo.
11 Nga ningə, kete non kojɨ ngann’gɨ’tɨ kin, lokɨ rai nya kɨ majɨ kɨ nya kɨ majel el ɓay
ə, Luwə mbətɨ kɨ kare kigo me ndigɨ’tɨ lə’ne kadɨ ndigɨ ra li’ə tɔl’n ta’ne.
12 Luwə mbətɨ ngonn kare kigo ndigɨ’tɨ lə de madɨ el, nan in kigo ndigɨ’tɨ li’ə in Luwə
kɨ ɓar’de, ə el’n Rebeka ene: «Ngonn kɨ ngatɔgɨ a ra ɓər lə in kɨ du[*].»
13 Ta kin te tokɨ makitu lə Luwə el’n ene: «M’ndigɨ *Jakobɨ, ə m’mbətɨ Esuwa[†].»
14 Ta kɨ kadɨ j’eli dɔ lo kin’tɨ goto, Luwə in njera nya kɨ dana, nyara kɨ dana el goto
rɔ’a’tɨ jagɨ.
15 Tadɔ el Mojɨ ene: «M’a m’ra majɨ kɨ de kɨ kadɨ m’ra si’ə majɨ, ə m’a m’oo kumtondoo
lə de kɨ kadɨ m’oo kumtondoo li’ə tɔ[‡].»
16 In kin in kigo ndigɨ’tɨ lə de madɨ el, taa in kigo kulə’tɨ kɨ ra ngayn el tɔ, nan in kigo
ndigɨ’tɨ lə Luwə kɨ nje k’oo kumtondoo.
17 In be tɔ ə, Luwə el’n ta ngar Parawon me Makitu’tɨ lə’ne ene: «In m’inɓe ə m’indəi
lo kin’tɨ kadɨ m’ɔjɨ’n tɔgɨ’m kɨ rɔ’i’tɨ, ə kadɨ tɔ’m ɓarɨ’n ta de’gɨ’tɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne
tɔ[§].»

[†] **8:36 8.36** Pa’gɨ 44.23 [*] **9:4 9.4** Tekitaga 4.22; Ndukun kɨ nja joo 7.6; Oje 11.1 [†] **9:5 9.5** KNK 2.29 [‡] **9:7 9.7** Lotum 21.12 [§] **9:9 9.9** Lotum 18.10 [*] **9:12 9.12** Lotum 25.23 [†] **9:13 9.13** Mal 1.2-3 [‡] **9:15 9.15** Tekitaga 33.19 [§] **9:17 9.17** Tekitaga 9.16

18 Lo kin'tɨ, kadɨ jɨ gər tokɨ Luwə oo kumtondoo lə de kigo me ge'tɨ li'ə, ə adɨ me de
ngan kigo me ndigɨ'tɨ li'ə tɔ.

Wongɨ kɨ k'oo kumtondoo lə Luwə

19 De madɨ a el'm ene re Luwə ra nya kɨ me ndigɨ ningə, ke ra ƀann ə isɨ aw kɨ ta kɨ
de'gɨ ƀay wa? Tadɔ de kɨ kadɨ tanrɔ ndigɨ li'ə goto.
20 Nan in de kare par in nan ə kadɨ manjɨ ta Luwə'tɨ wa? Ngoo asɨ kadɨ a el ƀe'ne ene:
«Tadɔ ri ə ra'm adɨ m'to be el wa?»
21 Nje kuwə ngoo, asɨ kadɨ, kɨ hanjɨ kɨ kare inƀe kin, uwə'n ngoo kɨ gat'a in ngayn, ə
kɨ hanjɨ kɨ kare inƀe kin, uwə'n in kɨ gat'a in ngayn el tɔ.
22 Lo kin'tɨ, Luwə ndigɨ ngayn kadɨ ɔjɨ wongɨ lə'ne, ə adɨ de'gɨ gəri tɔg'ɔ tɔ, nan ore
me'ne ə təl ore ƀay dɔ de'gɨ'tɨ kɨ asi tujɨ, kadɨ ƀukɨ wongɨ lə'ne dɔ'de'tɨ, tujɨ'n'de kɔ.
23 Nan, Luwə ndigɨ ngayn tɔ kadɨ n'tɔjɨ tɔƀar lə'ne kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ asi k'oo kumtondoo,
kɨ ra go'de kete kadɨ sii sə'ne me tɔƀar'tɨ lə'ne.
24 Nga ningə, de'gɨ kin in j'ingi kɨ Luwə ƀar'je. Ɓar'je dann Juwipɨ'gɨ'tɨ par el, nan
ƀar'je dann ndəgɨ de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el tɔ.
25 Ningə in ta kɨ Luwə inƀe el me makitu'tɨ lə Oje ene:
«De'gɨ kɨ kete in de'gɨ lə'm el,
M'ƀar'de de'gɨ lə'm ƀone,
ə de'gɨ kɨ kete in njendigɨ'gɨ lə'm el,
M'ƀar'de njendigɨ'gɨ lə'm ƀone*.
26 Nga ningə, lo'tɨ inƀe kɨ de'gɨ eli'de'tɨ eyina:
"In de'gɨ lə Luwə el kin",
A ƀari'de ngann'gɨ lə Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira†.»
27 Ejay iləmbər kɨ yan'ne tɔ, ɔjɨ'n dɔ ngann Isirayel'gɨ ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gɨ
banyinan to nangira kɨ ta ba'tɨ be kaa, in nje kɨ madɨ'gɨ par ə a ingəi kajɨ.
28 Tadɔ Burəƀe el ene ta lə'ne n'a n'tɔl ta'a kadɨ osɨ taga panyi num, kalangɨ ba num
tɔ dɔnangɨ'tɨ ne‡.»
29 Ningə in tokɨ ta kɨ Ejay inƀe kaa el kete ene:
«Kin ə re Burəƀe lə njerɔ'gɨ,
Inyə de'gɨ madɨ to ginn kojɨ lə'je el nga a,
Re j'a jɨ to to Sɔdɔm be,
Re j'a to tanan kɨ Gɔmɔr be§.»

Isirayel in kɨ kajɨ kɨ re kɨ gorow kində me dɔ ramajɨ'tɨ lə Kirisitɨ

30 Ta kɨ kadɨ j'eli dɔ ta'tɨ kin ə to kin: de'gɨ kɨ gəri Luwə el, kɨ sangi row kadɨ n'in de'gɨ
kɨ dana el, nan Luwə ɔr ta dɔ'de'tɨ adɨ təli de'gɨ kɨ dana. Təli de'gɨ kɨ dana kɨ gorow
kunme kadɨ Kirisitɨ.
31 Nga ningə, ngann Isirayel'gɨ kɨ sangi kadɨ n'in de'gɨ kɨ dana kɨ gorow lə ndukun taa,
tei lo ndukun'tɨ kakin el.
32 Tei low'ə'tɨ el tadɔ oyi kadɨ in nya kɨ n'a n'ingəi kɨ row kulə kɨ ra yo um kɨ row
kunme dɔ ramajɨ'tɨ lə Kirisitɨ el. Lo kin'tɨ, awi tugəi nja'de mbal'tɨ, awi to kosi.
33 Tokɨ makitu lə Luwə el'n ene:
«Oyi, me ƀebo'tɨ kɨ Siyon,
M'ində mbal kɨ nje tugə de non,
In mbal kɨ nje tugə de k'ilə,
Nan de kɨ un me'ne adɨ, nan rɔ'a a sɔl'ɔ el*.»

10

Juwipɨ'gɨ kɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, Ɓe'de in kareba

1 Ngannkon'gɨ, nya kɨ uwə me'm ngayn kɨ m'njɨ m'dəjɨ Luwə tadɔ lə Juwipɨ'gɨ, in kadɨ
ingəi kajɨ.
2 Tadɔ m'asɨ kadɨ m'mannajɨ lə'de, tokɨ tingəi bil tadɔ lə Luwə, nan k'in ə in tingə kɨ
nyagər goto me'tɨ.
3 Tokɨ rɔta'tɨ, gəri row kɨ Luwə isɨ ɔr'n ta dɔ de'gɨ'tɨ el, adɨ isɨ sangi row kin kɨ dɔ'de
inƀe'gɨ. Lo kin'tɨ, ingɨ, gotoi dɔ row'tɨ kɨ Luwə isɨ ɔr'n ta dɔ de'gɨ'tɨ.
4 Tadɔ Kirisitɨ ə in ta tɔlta ndukun, kadɨ de kɨ ra un me'ne ningə, Luwə ɔr ta dɔ de'ə'tɨ.

Kajɨ to tadɔ de kɨ ra kɨ un me'ne adɨ Burəƀe

---

* **9:25 9.25** Oje 2.25 † **9:26 9.26** Oje 2.1 ‡ **9:28 9.28** 27-28; Ejay 10.22-23 § **9:29 9.29** Ejay 1.9 * **9:33 9.33** Ejay 8.14-15

5 Mojɨ inɓe elta ɔjɨ'n dɔ kɔr ta dɔ'tɨ kɨ gorow lə ndukun ene: «De kɨ təl rɔ'ne go ndukun
ningə, de'ə a ajɨ kɨ row lə ndukun kakin*.»
6 Ningə ta kɨ ɔjidɔ kɔr ta dɔ'tɨ kɨ row kunme ə to kin: «Ononyi kadɨ el me'i'tɨ ene: nan
ə a aw dɔran'tɨ wa?» Tadɔ Kirisitɨ in dɔran'tɨ ə re.
7 Taa, nan ə a aw koo wa kaa, el be el tɔ, tadɔ Kirisitɨ ində taa lo koy'tɨ dann njekoy'gɨ'tɨ.
8 Makitu lə Luwə el ene: «Ta lə Luwə in kad'i'tɨ ndəkba, to ta'i'tɨ kadɨ el, in ngarme'i'tɨ.
In ta kunme kin ə j'isɨ j'ilə mbər'ə†.»
9 Tokɨ rɔta'tɨ, re ta te ta'i'tɨ tokɨ Jeju in Burəɓe, ə re un me'i tokɨ Luwə un'ə taa dann
njekoy'gɨ'tɨ ningə, a ingə kajɨ.
10 Tadɔ kunme kɨ in ngarme'de'tɨ ə Luwə a ɔr ta dɔ de'tɨ, ningə ta kɨ te ta de'tɨ ə a
ajɨ'de tɔ.
11 Tadɔ makitu lə Luwə el ene: «De kɨ ra kɨ un me'ne ad'a ə, rɔ'a a sɔl'ɔ el‡.»
12 Lo kin'tɨ, dangɨ dangɨ goto dann Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el. Pətɨ Burəɓe
kɨ kare inɓe kin ə in Burəɓe lə'de. In kɨ nje kadɨ nya majɨ de'gɨ pətɨ kɨ ɓari tɔ'a.
13 Tadɔ makitu lə Luwə el ene: «De kɨ ra kɨ ɓar tɔ Burəɓe a ingə kajɨ§.»
14 Nga ningə, kin ə de'gɨ uni me'de adi'ə el ə, lo kadɨ a ɓari tɔ'a goto, a kin ə de el'de
ta li'ə el ə, lo kadɨ a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de kɨ nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo
kadɨ a oyi ta li'ə goto tɔ.
15 A kin ə de'gɨ kɨ njekawkulə'gɨ gotoi ə, lo kadɨ de a iləmbər ta li'ə goto tɔ. Makitu
lə Luwə elta dɔ'tɨ be ene: «In nya kɨ rɔnel ngayn kadɨ de oo nja nje kiləmbər Poyta kɨ
majɨ*.»
16 Nan de'gɨ madɨ mbeti təli rɔ'de go Poyta'tɨ kɨ majɨ. Nga ningə, Ejay dəjɨ ta dɔ lo
kin'tɨ ene: «Burəɓe, de kɨ un me'ne dɔ mbər'tɨ kɨ j'ilə kin goto†.»
17 Jɨ gər tokɨ de a un me'ne kɨ gorow lə Poyta kɨ majɨ kɨ oo, nga ningə, Poyta kɨ majɨ
kin, in mbər ta lə Kirisitɨ.
18 Ə kadɨ m'dəjɨ m'oo ke Juwipɨ'gɨ oyi ta kin el bitɨ wa? Oyi ta kin majɨ. Tadɔ makitu
lə Luwə elta dɔ'tɨ ene:
«Ndu nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ aw kɨ dɔ ɓe'gɨ pətɨ, taa, de'gɨ kɨ sii dɔboy lo'gɨ'tɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ kaa, ta kɨ ta'de'tɨ osɨ mbi'de'tɨ tɔ‡.»
19 Ə kadɨ m'dəjɨ m'oo ke ngann Isirayel'gɨ gəri me ta kɨ ɓar kin el wa? Mojɨ elta kɨ ta
Luwə'tɨ dɔ lo kin'tɨ ene:
«M'a m'adɨ jangɨ ra'se dɔ de'gɨ'tɨ kɨ de gər ginn'de el,
M'a m'adɨ wongɨ ra'se ngayn dɔ de'gɨ'tɨ kɨ in de'gɨ kɨ nyagər lə'de goto§.»
20 Ejay aw bitɨ elta kɨ ta Luwə'tɨ ene:
«De'gɨ kɨ sangɨ kaa sangi'm'in el, ingəi m'in,
M'te kɨ dɔ'm taga m'adɨ de'gɨ kɨ dəji'm'in nya madɨ el.»
21 Nan kɨ ɔjidɔ ngann Isirayel'gɨ, Mojɨ ilə dɔ'tɨ ene:
«Ndɔ'gɨ pətɨ, m'ulə ji'm m'adɨ de'gɨ kɨ nje təl rɔ'de go ta'tɨ el,
De'gɨ kɨ nje tanrɔ*.»

11

Luwə mbətɨ ngann Isirayel'gɨ el

1 M'dəjɨ kadɨ m'oo ke Luwə mbətɨ de'gɨ lə'ne kɨ in ngann Isirayel'gɨ kin wa? Jagɨ,
Luwə mbətɨ ngann Isirayel'gɨ el. Tadɔ m'in kɨ dɔ'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn
kojɨ'tɨ lə Abiraham, me kojɨ'tɨ lə Benjamen.
2 Luwə mbətɨ de'gɨ lə'ne el, in de'gɨ kɨ mbətɨ'de kete mayinu. Ingɨ, ta kɨ njekeltakita
Luwə'tɨ Eli, el me makitu'tɨ lə Luwə, səkɨ'n dɔ ngann Isirayel'gɨ rɔ Luwə'tɨ kin, in gəri
majɨ.
3 Eli el ene: «Burəɓe, tɔli njekeltakita'i'gɨ'tɨ pətɨ tigə, lo'gɨ kɨ de'gɨ isɨ iləi kadikare'tɨ
adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in kɨ kar'm par ə m'nanyi, ningə isɨ sangi kadɨ
n'tɔli'm'in tɔ.»
4 Nan ta kɨ Luwə ilə'tɨ ə to kin: «M'ngəm de'gɨ dər siri m'ində ta dangɨ, to de'gɨ lə'm,
kɨ ɔsi məkəsɨ de nanga non yo Bal'tɨ el*.»
5 Be tɔ ə, dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone, ngonn kutɨ ngann Isirayel'gɨ madɨ nanyinan, kadɨ sii to
de'gɨ kɨ Luwə mbətɨ'de kigo memajɨ'tɨ lə'ne.

---

* **10:5 10.5** Lebitiki 18.5 † **10:8 10.8** 6-8; Ndukun kɨ nja joo 9.4, 30.12-14 ‡ **10:11 10.11** Ejay 28.16 § **10:13 10.13** Juwəl 3.5 * **10:15 10.15** Ejay 52.7 † **10:16 10.16** Ejay 53.1 ‡ **10:18 10.18** Pa'gɨ 19.5 § **10:19 10.19** Ndukun kɨ nja joo 32.21 * **10:21 10.21** Ejay 65.1-2 * **11:4 11.4** 3-4; 1 Ngar'gɨ 19.10, 18

6 Luwə mbətɨ′de kigo me majɨ′tɨ lə′ne, um in kigo kulə ra′de′tɨ el. Re be el ningə,
memajɨ lə Luwə kin a in memajɨ kɨ rɔta′tɨ el.
7 Me ta kin ene ri wa? M′ene nya kɨ ngann Isirayel′gɨ sangi, ingəi nya′a el, ningə in
de′gɨ kɨ Luwə inɓe mbətɨ′de ə ingəi. Ningə ndəgə′gɨ, təli nje me ngan.
8 Nje me ngan tokɨ makitu lə Luwə el′n ene:
«Luwə adɨ hangal′de oy njum,
Adɨ kum′de oo lo el,
Ningə adɨ mbɨ′de boy ndəngirə tɔ.
Nya kin ra nya bitɨ ɓone[†].»
9 Nga ningə Dabidɨ kaa elta dɔ lo kin′tɨ tɔ ene:
«Kadɨ nyakusɔ rɔnel lə′de təl kuləkikiyə kuwə′de,
Kadɨ təl jigɨ tugə′de kɨ kadɨ osi,
Kadɨ in row kindəkɔjɨ lə bulə de′gɨ, kadɨ in nyakugə goji′de kɨ majel ɔjidɔ kulə ra′de.
10 Kadɨ kum′de diw adɨ oyi lo el,
Adɨ rugi gidɨ′de bo kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ[‡].»
11 M′dəjɨ kadɨ m′oo ke jigɨ kɨ tugə Juwipɨ′gɨ ilə′de adɨ osi kin kadɨ a indəi taa el bitɨ
wa? Jagɨ, a indəi taa, nan kɨ gorow lə nya ra kɨ go′tɨ el kɨ rai, ə ndəgɨ de′gɨ ingəi kajɨ.
Ingəi kajɨ kadɨ jangɨ ra′n de′gɨ kɨ Isirayel.
12 Nga ningə, kin ə re nya ra kɨ go′tɨ el lə Juwipɨ′gɨ kɨ rai, təl majɨ lə de′gɨ pətɨ kɨ
dɔnangɨ′tɨ ne, kin ə ton lə′de təl majɨ lə de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el ningə, tɔjɨ kadɨ re indəi
rɔ′de ta kajɨ′tɨ kɨ rɔ tinyi′de ningə, majɨ lə′de a to mbar mbar gogɨ ɓay.

Kajɨ lə de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el

13 Ingɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el, tokɨ m′in′n njekawkulə kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el, m′el′se
kadɨ in gəri tokɨ m′pitɨ kulə kɨ to jɨ′m′tɨ.
14 Kulə kin to kadɨ ke a ɔsɨ de′gɨ kɨ ginn kojɨ′tɨ lə′m adɨ jangɨ ra′de, be kadɨ tokɨ madɨ′gɨ
ingəi kajɨ.
15 Kin ə kɔr kɨ Luwə ɔr Juwipɨ′gɨ gogɨ, in row kulə nojɨ nan′tɨ lə Luwə in kɨ de′gɨ kɨ
dɔnangɨ′tɨ ne ningə, təl′de kɨ rɔ Luwə′tɨ gogɨ a in nya kɨ maj′a in ngayn. A in kində taa
lo koy′tɨ kaw lo kisikidɔtaa′tɨ.
16 Ningə kin ə re dow mapa kɨ rai kɨ ko kɨ dɔkete in yan Luwə ningə, ndəgɨ mapa ba
pətɨ in li′ə tɔ, a kin ə ngirə kagɨ in yan Luwə ningə, bajɨ′ə′gɨ in yan Luwə tɔ.
17 Ningə Isirayel to to kagɨ buni kɨ ɓe be: Luwə gangɨ bajɨ′ə′gɨ madɨ kɔ, ə uni in kɨ in
ginn kojɨ lə Isirayel el, kɨ in kagɨ buni kɨ mu, re tinyəɨ′nu tor′de′tɨ dann ndəgə′gɨ′tɨ, adɨ
ra dɔ ngirə buni′tɨ kɨ ɓe, isɨ njuw bote′ə tɔ.
18 Ningə in, in nya kɨ kadɨ in kidɨ′n bajɨ kagɨ′gɨ kɨ gangɨ′de kɔ kin el. Kin ə re inyə kadɨ
kidɨ′de ə, kadɨ me′ɨ olo dɔ′tɨ tokɨ, in in ə ra dɔ ngirə′de′tɨ um in ngirə′de ə rai dɔ′ɨ′tɨ el.
19 Dɔmajɨ ə, a el ene: «Gangɨ bajɨ′ə′gɨ ə tinyəɨ′m′in tor′de′tɨ.»
20 Ningə in kɨ rɔta′tɨ kadɨ gangɨ′de tadɔ ingɨ, oyi tor ra majɨ lə Kirisitɨ el, ningə in,
tinyəɨ′nu tor′de′tɨ tadɔ un me′ɨ adɨ Kirisitɨ. Nan re in be kaa, kadɨ ində gu′ɨ el, adɨ ɓol
rai to ra yo.
21 Tadɔ kin ə, kagɨ kɨ ɓe inɓe mindɨ ka Luwə gangɨ bajɨ′ə′gɨ ningə, kadɨ oo rɔ′ɨ majɨ
nan in taa a inyəɨ el jagɨ.
22 Kadɨ in gər tokɨ Luwə in njera majɨ ə kadɨ in gər tokɨ in de kɨ ngan ngayn tɔ: Luwə
in de kɨ ngan kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ osɨ, ə in de kɨ njera majɨ kɨ rɔ′ɨ′tɨ in tɔ. Nan k′in ə, kadɨ ra
dɔ nja′ɨ′tɨ me ramajɨ′tɨ lɨ′ə kin. A re in be el ə, a gangɨ ilə̈ɨ kɔ to bajɨ kagɨ kɨ ɓe kin be tɔ.
23 Nga ningə, kɨ ɔjidɔ ngann Isirayel′gɨ, kin ə inyəɨ ta me ngan lə′de ə, Luwə a təl kadɨ
tinyəɨ′de tor′de′tɨ gogɨ tadɔ aw kɨ tɔgɨ kadɨ tinyəɨ′n′de gogɨ.
24 Kin ə in kɨ in bajɨ kagɨ buni kɨ mu mindɨ, ə Luwə gangɨ re tinyəɨ ta kagɨ buni′tɨ kɨ
ɓe kɨ in lo lə′ɨ el kin ə, ngann Isirayel′gɨ kɨ in bajɨ kagɨ buni kɨ ɓe kin ningə, Luwə a təl
tinyəɨ′de majɨ gogɨ lo tor′de′tɨ el wa.

Ta kɨ dɔ kajɨ′tɨ lə ngann Isirayel′gɨ

25 Ngannkon′gɨ, m′ndigɨ kadɨ in gəri ginn ta lə Luwə kɨ to lo kiyə′tɨ kin, um kadɨ sii
day el. Be el ə a oyi rɔ′se′tɨ to nje gosɨ kɨ ngayn. Ningə kadɨ in gəri tokɨ dow Isirayel′gɨ
madɨ, me′de a ngan bitɨ kadɨ de′gɨ kɨ gəri Luwə el pətɨ, tei kajɨ′tɨ.
26 Lo kin′tɨ nga a nyɨ Isirayel′gɨ pətɨ a ingəi kajɨ tokɨ makitu lə Luwə el′n ene:
«Njɛ taa dɔ de′gɨ a in Siyon′tɨ ə a re,
a ɔr k′aldɔ ta lə de′gɨ kɨ ginn kojɨ′tɨ lə Jakobɨ kɔ.
27 In kin ə in kunmindɨ kɨ a dɔɔ′je nan′tɨ se′de,
lokɨ m′a m′ɔr majel lə′de kɔ[§].»

[†] **11:8 11.8** Ndukun kɨ nja joo 29.3; Ejay 6.10 [‡] **11:10 11.10** 9-10; Pa′gɨ 69.23-24 [§] **11:27 11.27** Ejay 59.20-21, 27.9

28 Kin ə jɨ gon mbəti kɨ Juwipɨ'gɨ mbəti Poyta kɨ majɨ kin ningə, j'a j'ene in njeban'gɨ
lə Luwə. Ningə in kin ə in kajɨ lə'se. Nan re jɨ gon mbəti kɨ Luwə mbəti'de kin tɔ ningə,
j'a j'ene Luwə ndigɨ'de ɓay tadɔ lə kaw'de'gɨ tɔ.
29 Tadɔ Luwə adɨ de nya ə təl taa jɨ'ə'tɨ el, taa ɓar de ə təl tuwə el tɔ.
30 Kete mayinu, ali ta ta Luwə'tɨ, nan ngɔsine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tadɔ kal kɨ
Juwipɨ'gɨ ali dɔ ta.
31 Be tɔ ə, ingɨ kaa alidɔ ta ɓone, kadɨ Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'tɨ nga ningə,
ingɨ kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de tɔ.
32 Tadɔ Luwə adɨ tarow de'gɨ pətɨ ali dɔ ta, kadɨ ɔjɨ'n'de memajɨ lə'ne.

Tɔjɨ kɨ dɔ Luwə'tɨ

33 Kɨ rɔta'tɨ, nyakingə lə Luwə aldɔ lo, gosɨ, kɨ nyagər li'ə ətɨ ɓol kɨ dum! De kɨ kadɨ
gər me ta kɨ gangɨ li'ə goto, de kɨ kadɨ gər kɔjɨ ra li'ə goto.
34 In ə Makitu lə Luwə el'n ene:
«De kɨ gər ta kɨ me Burəɓe'tɨ goto,
De kɨ kadɨ ɔj'ɔ ta goto*.»
35 «Taa de kɨ kadɨ un nya adɨ Luwə kete,
Kadɨ to go'tɨ ə Luwə ugə ɓang'a ka goto tɔ†.»
36 Tadɔ in Luwə ə ində nya'gɨ pətɨ, nya'gɨ pətɨ toi kɨ takul'ə, tadɔ li'ə. Kadɨ tɔɓar in
lə Luwə kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ! Amen!

12

Njiyə kɨ nəl Kirisitɨ

1 Ngannkon'm'gɨ, tokɨ Luwə ɔjɨ'n'je memajɨ lə'ne kɨ taga adɨ jɨ gəri, m'ulə dingəm
me'se'tɨ kadɨ uni darɔ'se inɓe to kadikare kɨ kumngayira, indəi taa dangɨ to nya kɨ nəl
Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosɨ Luwə kigo ndil'tɨ kɨ kadɨ ɔsikurə.
2 Ningə kadɨ uni gorow nyara kɨ de'gɨ isɨ rai dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin el, nan kadɨ inyəi
rɔ'se'tɨ adɨ nyagər kɨ sigɨ kɨ Luwə adɨ'se kin, mbəl'se. Lo kin'tɨ, a gəri kum nya kɨ in
nya kɨ Luwə ndigɨ: adɨ in nya kɨ majɨ, nya kɨ nəl'ə, nya kɨ gorow'ə'tɨ.
3 Kɨ takul kadikare kɨ Luwə adɨ'm, m'el de kɨ ra dann'se'tɨ kadɨ uni ta rɔ'se kɨ aldɔ
majɨ el, nan kadɨ oyi ta rɔ'se kɨ gorow'ə'tɨ, de kɨ ra, kigo tɔgɨ kunme'tɨ li'ə kɨ Luwə ad'a.
4 Darɔ'je in kareba, nan ngann rɔ'je'gɨ in dangɨ dangɨ. Ningə nan nan aw kɨ kulə lə'ne
kɨ sɔw dɔ'ne.
5 Be tɔ ə jɨ banyi, nan j'in kareba me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ. J'in kɨ dɔ'je dɔ'je,
nan j'in ngann rɔ'gɨ lə nan.
6 Ningə, Luwə adɨ'je kadikare'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kigo memajɨ'tɨ li'ə kɨ adɨ'n'je. Kin ə
re in kadikare kelta kɨ ta'a'tɨ ə adi ə, kadɨ ra'n kulə kigo kunme'tɨ.
7 Kin ə re de madɨ aw kɨ kadikare ra kulə dann de'gɨ ə, kadɨ ra kulə; kin ə de madɨ
aw kɨ kadikare ndo nya de'gɨ ə, kadɨ ndo'de nya.
8 Kin ə de madɨ aw kɨ kadikare kulə dingəm me de'gɨ'tɨ ə, kadɨ ulə dingəm me'de'tɨ;
kin ə de madɨ aw kɨ kadikare kadɨ nya de'gɨ ə, kadɨ adɨ kɨ menda, kin ə de madɨ aw
kɨ kadikare kɔrnon de'gɨ ə, kadɨ ɔr ɔrnon'de kɨ rɔ kɨ tinyi katɨ; kin ə de madɨ aw kɨ
kadikare k'oo kumtondoo lə de'gɨ ə, kadɨ oo kumtondoo lə'de kɨ rɔnel.
9 Majɨ kadɨ ndiginan kɨ dann'se'tɨ in ndiginan kɨ rɔta'tɨ. Ningə kadɨ ɔsi nya kɨ majel
ngərəngɨ, ə kadɨ uwəi go nyara kɨ majɨ ngan tɔ.
10 Majɨ kadɨ in ndiginan dann'se'tɨ ndiginan lə ngannkon nan'gɨ. Ningə kadɨ de kɨ ra
sangɨ kadɨ n'in taa n'ɓukɨ madɨ'ne'gɨ'tɨ.
11 Kadɨ in de'gɨ kɨ njerakulə, daw goto rɔ'se'tɨ, ə rai kulə lə Burəɓe kɨ rɔ kɨ tingəbil.
12 Ningə kadɨ rai rɔnel dɔ nya'tɨ kɨ isɨ nginəi ta'a, kadɨ orei me'se dɔ kon'tɨ, ə uwəi
tɔgɨ'se ba me kelta'tɨ kɨ Luwə tɔ.
13 Kadɨ kanyi kɨ ngannkon'se'gɨ me nya'gɨ'tɨ kɨ to rɔ'de, ə kadɨ uwəi mbah'gɨ kɨ rɔ'se'tɨ
maj'a.
14 Njangi dɔ de'gɨ kɨ nje kadɨ'se kon; njangi dɔ'de um manni'de el.
15 Rai rɔnel kɨ de'gɨ kɨ isɨ rai rɔnel, ə nonyi kɨ de'gɨ kɨ isɨ nonyi tɔ.
16 Majɨ kadɨ hal'se osɨ go nan'tɨ. Sangi row nyara kɨ tɔɓar el, nan kadɨ sangi row nyara
kɨ dɔ'a du. Ningə kadɨ oyi rɔ'se to nje gosɨ kɨ ngayn el tɔ.
17 Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə ɓangɨ majel kɨ ra sə'i kin kɨ majel el nga. Indəi dɔ rɔ'se'tɨ
kadɨ rai majɨ takum de'gɨ'tɨ pətɨ.
18 Kin ə re tarow lapiya in rɔ'se'tɨ, ə to kadɨ sangi ə, sangi adɨ lapiya to dann'se'tɨ kɨ
de'gɨ pətɨ.

---

* **11:34 11.34** Ejay 40.13 † **11:35 11.35** Jobi 41.3

19 Njendigɨ'm'gɨ, kadɨ inɓe'gɨ ugəi ɓangɨ majel kɨ de ra sese el, nan inyəi wongɨ lə
Luwə adɨ ɔdɨ de'ə. Tadɔ Luwə el me makitu'tɨ lə'ne ene:
«M'in ə m'in nje kugə ɓangɨ majel kɨ de ra kɨ madɨ'ne.
De kɨ ra nya kɨ majel kɨ madɨ'ne,
M'in ə m'a m'ɔj'ɔ kum'ə tor'tɨ*.»
20 Luwə ilə dɔ'tɨ ɓay tɔ ene:
«Re ɓo ra nje ɓan lə'i ə, ad'a nya sɔ,
Re kundə ra'a ə, ad'a mann anyi.
Re in ra be ningə,
A to to yal por ə ɔy ɓukɨ dɔ'a'tɨ be†.»
21 Adɨ majel dum dɔ'i el, nan kadɨ dum dɔ majel kɨ majɨ kɨ ra.

13

Təl rɔ go ndu'tɨ lə nje konɓe'gɨ

1 Kadɨ de kɨ ra kaa təl rɔ'ne go ndu'tɨ lə nje konɓe'gɨ kɨ sii dɔ ɓe'tɨ. Tadɔ konɓe kɨ to
bann bann kaa in Luwə ə in nje kadɨ de, ningə nje kɨ sii dɔ ɓe'tɨ, in Luwə ə ində'de.
2 In tadɔ kin ə, de kɨ ində gu'ne kɨ nje konɓe, isɨ ɔsɨ ta ndu Luwə. Nje kɨ isɨ indəi gu'de
kɨ nje konɓe'gɨ'tɨ, si ndɔri ta kɨ gangɨ lə Luwə rei kɨ dɔ'de'tɨ.
3 Ningə, de'gɨ kɨ njera nya kɨ majɨ ə, isɨ ɓoli nje konɓe'gɨ el, nan in de'gɨ kɨ njera nya
kɨ majel ə isɨ ɓoli'de. Ə re ge kadɨ in ɓol nje konɓe el ningə, ra nya kɨ majɨ par ə a piti.
4 Tadɔ nje konɓe in de kɨ isɨ ra kulə adɨ Luwə kadɨ kulə ra'se in kuləra kɨ majɨ. A kin
ə re isɨ ra nya kɨ majel ningə, in ɓol nje konɓe, tadɔ in kare ə aw kɨ nya katɨ el. Lokɨ nje
konɓe gangɨ ta dɔ de'tɨ ningə, isɨ ra kulə lə Luwə, ində ɔj'ɔ ə ɔjɨ wongɨ lə'ne dɔ de'tɨ kɨ
njera nya kɨ majel ad'a gər.
5 In tadɔ kin ə, majɨ ngayn kadɨ de ulə dɔ'ne ginn tɔgɨ'tɨ lə nje konɓe'gɨ. Ningə kadɨ
ulə dɔ'ne ginn tɔgɨ'tɨ tadɔ ɓol wongɨ lə Luwə par kareba el, nan tadɔ kadɨ me de uwə
kɨ ta el.
6 In ginn'ə kin tɔ ə isɨ ugəi lambo, tadɔ de'gɨ kɨ isɨ taai lambo jɨ'se'tɨ, in de'gɨ kɨ Luwə
adɨ'de kulə kin kadɨ rai.
7 Lo kin'tɨ, majɨ kadɨ adi de kɨ ra nya kɨ majɨ kadɨ adɨ'ə: Adi lambo de kɨ majɨ kadɨ
adɨ'ə, adi nyagangɨ'gɨ kɨ dɔ'se'tɨ de kɨ majɨ kadɨ adɨ'ə, in ɓoli de kɨ majɨ kadɨ in ɓoli'ə, ə
ɔsikurə de kɨ majɨ kadɨ ɔsikurə tɔ.

Ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge

8 Adi ɓangɨ nya lə'de madɨ to dɔ'se'tɨ el. Ɓangɨ kɨ kadɨ to dɔ'se'tɨ ningə, kadɨ in ɓangɨ
ndiginan kɨ kadɨ in ndiginan dann'se'tɨ kɨ yo ge kɨ ne ge par ta. Tadɔ de kɨ nje ndigɨ
madɨ'ne, in de kɨ ra go ndukun'tɨ lə Luwə ilə taga bal.
9 M'el be, tadɔ ndukun'gɨ lə Luwə el ene: «A uwə marum el, a tɔl de el, a ɓogɨ el,
a ndingə nya lə mad'i el». Ningə ndukun'gɨ kin, kɨ ndəgɨ ndukun'gɨ kɨ rangɨ pətɨ, a
ingə'de me ndukun'tɨ kɨ kare kɨ ene: «A ndigɨ de mad'i to darɔ'i inɓe be» kin*.
10 De kɨ nje ndigɨ de, a ra nya madɨ kare kɨ majel kɨ de madɨ'ne el. Tadɔ de kɨ nje ndigɨ
madɨ'ne, in de kɨ ra go ndukun'tɨ lə Luwə'tɨ lə taga bal.

Kisi dɔ nja'tɨ tadɔ təl Kirisitɨ

11 In gəri dɔkagilo kɨ j'isi'tɨ ne kin majɨ, kadɨ in dɔkagilo kɨ kadɨ ndəli dɔ ɓi'tɨ nga.
Tadɔ dɔkagilo kɨ kete kɨ j'uni me'je dɔ ra majɨ'tɨ lə Luwə kin, kajɨ in sanyi se'je ɓay, nan
kɨ ngɔsine kin, kajɨ in rɔ'je'tɨ ndəkba nga.
12 Lo kɨ konndɔ'tɨ nanyi ngayn el nga, lo kɨ ti in ndəkba, ə majɨ kadɨ j'ɔsi nya ra'gɨ kɨ
me lo kɨ diw'tɨ ngərəngɨ, ə adɨ j'oti nya rɔ'gɨ kɨ kadɨ jɨ rɔi kada.
13 Adi panjiyə'se in kigo row'tɨ kɨ majɨ, to de'gɨ kɨ nje njiyə kada wangɨ. Kadɨ in de'gɨ
kɨ nje kusɔ nya kədɨ el num, gon kanyi yiwi el num, kadɨ in nje kaya kɨ ra el num, nje
k'oo majɨ rɔ'de el num, nje kɔl kɨ njera jangɨ el num.
14 Majɨ kadɨ oti Burəɓe Jeju Kirisitɨ rɔ'se'tɨ to nya rɔ lə'se. Ningə kadɨ adɨ ndigɨ ra lə
darɔ uwə me'se el, nan to in rai majel kɨ in ndigi rai el.

14

Kadɨ de gangɨ ta dɔ ngonnkon'ne'tɨ el

1 De kɨ in ton me kunme'tɨ, majɨ kadɨ uwəi'ə kɨ rɔ'se'tɨ hum kadɨ in gangɨ ta dɔ nya'tɨ
kɨ to me'ə'tɨ el.

---

* **12:19 12.19** Ndukun kɨ nja joo 32.35 † **12:20 12.20** Tərta'gɨ 25.21-22 * **13:9 13.9** Tekitaga 20.13-17; Ndukun kɨ nja joo 5.17-21; Lebitiki 19.18

2 Dɔmajɨ ə de madɨ, aw kɨ kunme kɨ sɔ'n nya'gɨ pətɨ kare, um kadɨ me'ə uwə kɨ ta el,
ningə in kɨ nungɨ, kɨ kunme li'ə in kɨ ton, on mbi kam par tɔ.
3 Lo kin'tɨ, majɨ kadɨ de kɨ nje kusɔ nya'gɨ pətɨ, kidɨ de kɨ nje kusɔ nya'gɨ madɨ el kin
el, ningə de kɨ nje kusɔ nya'gɨ madɨ el, majɨ kadɨ kidɨ de kɨ nje kusɔ nya'gɨ pətɨ el tɔ,
tadɔ in kaa Luwə uwə kɨ rɔ'ne'tɨ tɔ.
4 In nan ə kadɨ gangɨ ta dɔ nje ra kulə'tɨ lə de kɨ rangɨ wa? Re uwə rɔ'ne ba ta kulə'tɨ
eke osɨ nanga kaa, in kin in ta lə ɓe'ə. Ningə a uwə rɔ'ne ba taa, tadɔ Burəɓe aw kɨ tɔgɨ
kadɨ ad'a uwə'n rɔ'ne ba.
5 De madɨ a el ene ndɔ'gɨ madɨ utə nan, ə de kɨ nungɨ a ene ndɔ'gɨ asi nan pətɨ tɔ. Nan
majɨ kadɨ de kɨ ra kaa aw kɨ me kɨ kare dɔ ndu'tɨ li'ə kɨ ra dɔ'tɨ.
6 De kɨ oo kadɨ ndɔ madɨ utə ndəgɨ ndɔ'gɨ madɨ kin, el tadɔ kɔsɨ'n kurə Burəɓe, ə de kɨ
sɔ nya'gɨ pətɨ, sɔ kadɨ ɔsɨ'n kurə Burəɓe tɔ, tadɔ ra oyo Luwə dɔ'tɨ. Taa de kɨ sɔ nya'gɨ
pətɨ el kaa, ra tadɔ kɔsigon Burəɓe, tadɔ ra oyo Luwə dɔ'tɨ tɔ.
7 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ dann'je'tɨ kɨ kadɨ isɨ kɨ dɔ'ne taa kisɨ lə'ne inɓe goto, taa de kɨ
dann'je'tɨ kɨ kadɨ oy koy lə'ne inɓe ka goto tɔ.
8 Re j'isi kɨ dɔ'je taa ə in tadɔ lə Burəɓe, a re j'oyi ə j'oyi tadɔ lə Burəɓe tɔ. Adɨ kin ə
re in kisikidɔtaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəɓe.
9 Tadɔ Kirisitɨ oy, ində taa lo koy'tɨ kadɨ in ɓe njekoy'gɨ kɨ nje kisi kumngayira'gɨ.
10 Nga in, ra bann ə isɨ gangɨ ta dɔ ngonnkon'i'tɨ wa? Ra bann ə isɨ kidɨ ngonnkon'i
wa? Kare kare pətɨ, j'a jɨ tei j'awi takum Luwə'tɨ kadɨ a gangɨ ta dɔ'je'tɨ.
11 Tadɔ ndangi me Makitu'tɨ eyina:
«M'in Burəɓe, tokɨ m'njɨ'n kɨ dɔ'm taa, m'el'se tokɨ:
De'gɨ pətɨ a ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non'm'tɨ,
de'gɨ pətɨ a uləɨ tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ*.»
12 Lo kin'tɨ, de kɨ ra a tudə kɔr kuləra'ne kɨ sɔw dɔ'ne inɓe non Luwə'tɨ.
13 Adɨ jɨ tai kon ta gangɨ ta dɔnan'tɨ. Ningə kadɨ sangi row kadɨ iləɨ jigɨ non
ngonnkon'se'tɨ el. Iləɨ jigɨ adɨ tugə ilə, eke aw si'ə adɨ osɨ me nya kɨ majel'tɨ el.
14 M'gər, ar njay kɨ takul Burəɓe Jeju, tokɨ nya kɨ to njen goto. A re de madɨ oo kadɨ
nya madɨ in kɨ to njen ningə, to njen tadɔ lə de'ə inɓe kin.
15 Re tujɨ me ngonnkon'i tadɔ lə nya kɨ isɨ sɔ ningə, isɨ njiyə kɨ gorow ndiginan'tɨ el
jagɨ. Gon rɔ'i majɨ, kadɨ ta lə nyakusɔ par ə adɨ de kɨ Kirisitɨ oy tadɔ li'ə kin awɨ'n tujɨ'tɨ
el.
16 Kadɨ nya kɨ in nya kɨ majɨ kɨ rɔ'se'tɨ, təl nya kɨ kadɨ ndəgɨ de'gɨ elita kɨ majel dɔ'tɨ
el.
17 Tadɔ Konɓe lə Luwə in ta lə nyakusɔ kɨ nya kanyi el, nan in ta lə nyara kɨ dana, ta
lə lapiya kɨ rɔnel kɨ Ndil Luwə kɨ ar njay adɨ'je.
18 De kɨ isɨ ra kulə lə Kirisitɨ kigo row'ə kin, in de kɨ njera nya kɨ nəl Luwə num, de'gɨ
ndigi ta li'ə num tɔ.
19 Adɨ jɨ sangi row kɨ kadɨ re kɨ lapiya num, row kɨ kadɨ jɨ tɔgi nan'tɨ me kunme'tɨ
num.
20 Majɨ kadɨ tujɨ kulə lə Luwə tadɔ lə nyakusɔ el. In kɨ rɔta'tɨ kadɨ nyakusɔ'gɨ pətɨ de
a sɔ, nan in gorow'ə'tɨ el kadɨ de sɔ nya kɨ kadɨ təl jigɨ tugə ngonnkon'a ilə me nya kɨ
majel'tɨ.
21 Maj'a kɨ ngayn, in kadɨ de sɔ da el num, anyi yiwi kandɨ nju el num, kadɨ ra nya
madɨ kare kɨ kadɨ tugə ngonnkon'a lə adɨ osɨ el.
22 Kunme lə'i kɨ ra dɔ'tɨ kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'tɨ. Majikur in dɔ de'tɨ kɨ
me'ə uwə kɨ ta dɔ row'tɨ li'ə el.
23 Nan de kɨ me'ə uwə kɨ ta dɔ nya'tɨ kɨ isɨ sɔ, ta kɨ gangɨ in dɔ'a'tɨ, tadɔ in de kɨ
kuləra'a in kigo kunme'tɨ el. Nga ningə, jɨ gər kadɨ nya'gɨ pətɨ kɨ de ra'de kigo kunme'tɨ
el, in majel.

15

Kadɨ de sangɨ row nya kɨ kadɨ adɨ rɔnel madɨ'ne

1 J'in kɨ j'awi kɨ tɔgɨ me Ndil'tɨ, majɨ kadɨ jɨ gəti nje'gɨ kɨ in ton, kɨ kanjɨ sangɨ row nya
kɨ nəl me'je.
2 Majɨ kadɨ de kɨ ra dann'je'tɨ sangɨ kadɨ ra nya kɨ nəl ngonnkon'ne. Ra nya kɨ nəl'ə
kɨ tadɔ majɨ li'ə kadɨ tɔgɨ'n me ndil'tɨ.
3 Kirisitɨ kɨ dɔ'ne, sangɨ nya kɨ nəl rɔ'ne el, nan tokɨ Makitu lə Luwə el'n: «Nya tajɨ'gɨ
kɨ majɨ kadɨ aw kɨ dɔ'i'tɨ, təl kɨ dɔ'a'tɨ yo*.»

---

* **14:11 14.11** Ejay 45.23 * **15:3 15.3** Pa'gɨ 69.10

4 Nga ningə, nya'gɨ pəti kɨ ndangi me Makitu'ti dɔkagilo'ti kɨ kete kin, ndangi kadɨ to
təl nyando tadɔ lə'je. Makitu ndo'je kadɨ koreme kɨ kuwətɔgiba lə'je re kɨ kindəmedɔti.
5 Majɨ kadɨ Luwə kɨ nje re kɨ koreme kɨ kuwətɔgiba ra adɨ ta'se asinan majɨ tokɨ Jeju
Kirisiti ndigɨ'n.
6 Lo kin'ti, a uləi tɔjɨ dɔ Luwə'ti kɨ in Baw Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti kɨ me kɨ kare kɨ
ndu kɨ kare.

Poyta kɨ majɨ tadɔ lə de'gɨ pətɨ

7 Uwəi nan rɔ nan'ti yo ge ne ge tokɨ Kirisiti uwə'n'se rɔ'ne'ti kin be, kadɨ Luwə ingə'n
tɔɓar.
8 Tokɨ rɔta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə lə Juwipɨ'gɨ kadɨ tɔl'n ta ndukun kɨ Luwə
un adɨ kaw'de'gɨ.
9 Taa re kadɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, uləi tɔjɨ dɔ Luwə'ti tadɔ memajɨ li'ə, tokɨ Makitu
lə Luwə el ene:
«M'a m'pit'i dann ginn ɓe'gɨ'ti kɨ dangɨ dangɨ,
Taa m'a m'osɨ pa m'ulə'n tɔjɨ dɔ'i'ti tɔ†.»
10 Ningə təl el ɓay ene:
«In ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, rai rɔnel kɨ de'gɨ lə Burəɓe‡.»
11 Ɓay tɔ:
«Uləi tɔjɨ dɔ Burəɓe'ti, in ginn ɓe'gɨ pəti,
Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gɨ pəti§!»
12 *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el tɔ ene:
«De kɨ ginn kojɨ'ti lə Jese kare a re,
In ə a ində taa kadɨ a onɓe dɔ ginn ɓe'gɨ'ti kɨ dangɨ dangɨ,
Ningə in tɔ ə ginn ɓe'gɨ kin a indəi me'de dɔ'a'ti*.»
13 Kadɨ Luwə kɨ in nje re kɨ nya kindəmedɔti, adɨ rɔnel, kɨ lapiya li'ə tan'se binyə'ti,
me kunme'ti. Ningə kadɨ tɔgɨ Ndil Luwə adɨ kindəmedɔtɨ lə'se aw kɨ kete kete tɔ.

Kulə lə Pol

14 Ngannkon'm'gɨ kɨ ɔjɨ dɔ'se, m'in kɨ dɔ'm, m'gər majɨ, kadɨ mərta kɨ majɨ rosɨ me'se,
nyagər kɨ dum'se goto, taa asi gakɨ kadɨ adinan ta kɔjɨ yo ge kɨ ne ge tɔ.
15 Be kaa, kɨ madɨ'gɨ, m'ndangɨ makitu kɨ tɔg'ɔ to'ti m'adɨ'se kadɨ m'olo'n me'se. Ningə
m'ra be ɔjidɔ majɨ kɨ Luwə ra sə'm.
16 Luwə ra adɨ m'un rɔ'm m'ilə kɔ tadɔ kulə lə Jeju Kirisiti kɨ rɔ de'gɨ'ti kɨ in Juwipɨ'gɨ
el. Ində'm ta dangɨ kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ li'ə, kadɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el təli
kadikare kɨ nəl Luwə, kadikare kɨ Ndil Luwə in dɔ'ti.
17 Asɨ kadɨ m'ində gu'm me tɔ Jeju Kirisiti'ti ɔjɨ'n dɔ kulə lə Luwə.
18 Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta dɔ nya'ti kareba par, adɨ in kun kɨ Kirisiti un'm
ra'n kulə adɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el təli rɔ'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə kɨ ta kɨ
ta'm'ti num, kɨ kuləra'm num,
19 taa kɨ tɔgɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ əti ɓol, kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti
biti te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta kɨ majɨ lə Kirisiti kɨ lo'gɨ pəti.
20 Ningə m'ndigɨ ngayn kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ lo kɨ tɔ Kirisiti ɓar'ti el ɓay par,
kadɨ m'ində ngirə kulə lə'm dɔ kulə'ti kɨ de madɨ ində ngirə kete el.
21 Lokɨ m'ra be kin ningə, m'ra tokɨ Makitu lə Luwə el'n ene:
«De'gɨ kɨ de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,
ə de'gɨ kɨ ta li'ə osɨ mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tɔ†.»

Kɔjɨ ra lə Pol

22 In kin ə in nya kɨ ɔgɨ'm tarow kɨ dɔkagilo'gɨ pəti kadɨ m'aw rɔ'se'ti.
23 Nan kɨ ngɔsine kin, m'aw kɨ lo madɨ kɨ kadɨ m'ra kulə'ti go lo'gɨ'ti kin el nga. In be
ə, asɨ ɓal ngayn ɓone, m'ndingə kadɨ m'aw rɔ'se'ti.
24 M'a m'aw dɔkagilo'ti kɨ m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tadɔ, m'ində me'm'ti kadɨ kaw'm
ə, m'a m'te dɔ'se'ti kadɨ m'oo'se, ningə kadɨ rai sə'm adɨ m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a
m'oo'se kadɨ nyənn'ə ɔr dɔ'm'ti nden ɓay taa m'a m'gangɨ m'aw.
25 Ningə kɨ ndəkba ne kin, m'njɨ m'aw Jerujalem'ti tadɔ ra kɨ de'gɨ lə Luwə kɨ sii nu.
26 Tadɔ de'gɨ lə Luwə kɨ sii dɔnangɨ Maseduwann'ti kɨ dɔnangɨ Akay'ti uni ndu'de
kawi nya kadɨ n'rai kɨ njendoo'gɨ kɨ dann de'gɨ'ti lə Luwə kɨ sii Jerujalem'ti.

---

† **15:9 15.9** Pa'gɨ 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ **15:10 15.10** Ndukun kɨ nja joo 32.43 § **15:11 15.11** Pa'gɨ 117.1
* **15:12 15.12** Ejay 11.10 † **15:21 15.21** Ejay 52.15

27 Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya kɨ majɨ kadɨ rai se'de be inɓe. Tadɔ kete, de'gɨ
kɨ in Juwipɨ'gɨ el ingəi nya majɨ kigo Ndil'tɨ rɔ'de'tɨ in kɨ in Juwipɨ'gɨ, ningə ngɔsine majɨ
kadɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, rai kɨ Juwipɨ'gɨ kɨ nya kɨ in nya majɨ lə darɔ kɨ to ji'de'tɨ tɔ.
28 Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangɨ, adɨ m'ulə kandɨ nyakaw kin ji de'gɨ'tɨ lə Luwə
kɨ Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'tɨ kɨ row kɨ dɔ'se'tɨ.
29 M'gər kadɨ kaw'm kɨ m'a m'aw kɨ rɔ'se'tɨ, m'a m'aw kɨ njangɨ dɔ lə Kirisitɨ kɨ to
mbar mbar.
30 Ngannkon'gɨ, m'ulə dingəm me'se'tɨ kɨ takul Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, kɨ takul
ndiginan lə Ndil Luwə, kadɨ indəi rɔ'se'tɨ nan'tɨ sə'm, rɔi kɨ kelta kɨ Luwə tadɔ lə'm.
31 Elita kɨ Luwə kadɨ taa'm ji nje me ngan'gɨ'tɨ kɨ Jude, taa kadɨ to kadikare kɨ m'a
m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gɨ lə Luwə tai kɨ rɔnel tɔ.
32 Lo kin'tɨ, m'a m'aw m'te rɔ'se'tɨ kɨ rɔnel, ningə re Luwə ndigɨ ningə, m'a m'uwə'n
kɔr rɔ'm rɔ'se'tɨ nden tɔ.
33 Kadɨ Luwə kɨ nje kadɨ lapiya in nan'tɨ sese pətɨ. Amen!

16

Kuwə ji nan

1 M'ulə konnann'je Pebe kɨ in nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ dann njekaw-
nan'gɨ'tɨ kɨ me ɓe'tɨ kɨ Sankire kin ji'se'tɨ*.
2 M'dəjɨ'se kadɨ uwəi'ə kɨ rɔ'se'tɨ me tɔ Burəɓe'tɨ, uwəi'ə rɔ'se'tɨ kuwə kɨ asɨ ta tɔ de
lə Luwə. Adi rɔ'se, rai si'ə me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ aw kɨ ndoo'ə, tadɔ in dene kɨ ra kɨ de'gɨ
ngayn, taa m'inɓe kɨ dɔ'm kaa ra sə'm tɔ.
3 Uwəi ji Pirisika in kɨ Akilasɨ adi m'in, in madikulə'm'gɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ†.
4 Ingɨ ə uni rɔ'de, iləi kɔ, aj'i m'in. Ningə in m'in kɨ kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in
*Njekawnan'gɨ pətɨ, kɨ in Juwipɨ'gɨ el ə rai'de oyo.
5 Uwəi ji Njekawnan'gɨ kɨ sii me kəy'tɨ lə'de adi'm'in tɔ. Uwəi ji njendigɨ lə'm Epayinetɨ
adi'm'in, in ə in de kɨ dɔkete kɨ un me'ne adɨ Kirisitɨ dɔnangɨ Aji'tɨ.
6 Uwəi ji Mari kɨ in de kɨ ra kulə ngayn tadɔ lə'se kin adi'm'in.
7 Uwəi ji noj'i'm'gɨ Andironikusɨ in kɨ Juniyasɨ kɨ in madɨ dangay'gɨ lə'm kin adi'm'in.
In njekawkulə'gɨ kɨ de'gɨ gəri gɔ'de majɨ ngayn dann madɨ'de'gɨ'tɨ, taa dɔyinan nan'tɨ
me tɔ Kirisitɨ non'm'tɨ inɓe ɓay.
8 Uwəi ji nje ndigɨ lə'm me tɔ Burəɓe'tɨ Ampiliyatusɨ adi'm'in.
9 Uwəi ji madikulə'je me tɔ Kirisitɨ, Urben in kɨ njendigɨ lə'm kɨ ngayn Setasɨ adi'm'in.
10 Uwəi ji Apelesɨ kɨ in de kɨ tɔjɨ kadɨ kɨ adɨ dɔyinan me tɔ Kirisitɨ kɨ taga kin adi'm'in.
Uwəi ji de'gɨ kɨ me kəy'tɨ lə Arisitobul adi'm'in tɔ.
11 Uwəi ji noji'm Erodiyon adi'm'in, taa uwəi ji de'gɨ kɨ me kəy'tɨ lə Narsisɨ kɨ uni
me'de adi Burəɓe adi'm'in tɔ.
12 Uwəi ji Tirpen in kɨ Tirpojɨ kɨ in dene'gɨ kɨ rai kulə lə Luwə ngayn kin adi'm'in, taa
uwəi ji njendigɨ'm Persidɨ kɨ in dene kɨ ra kulə lə Luwə ngayn tɔ kin adi'm'in.
13 Uwəi ji Rupusɨ‡ kɨ in de kɨ Luwə mbət'ə kin adi'm'in, taa uwəi ji kon'a kɨ in kon'm
tɔ kin adi'm'in.
14 Uwəi ji Asenkirtɨ num, Pilegon num, Ermesɨ num, Patirobasɨ num, Ermasɨ num, kɨ
ndəgɨ ngannkon'je'gɨ kɨ in se'de kin adi'm'in.
15 Uwəi ji Pilologɨ in kɨ Juli adi'm'in, uwəi ji Nere in kɨ konnann'a adi'm'in, taa uwəi
ji Olimpasɨ kɨ de'gɨ lə Luwə pətɨ kɨ in si'ə adi'm'in tɔ.
16 Uwəi ji nan kare kare kɨ kuwə nan rɔ nan'tɨ kɨ tɔjɨ kadɨ in ngannkon'nan'gɨ kɨ me
Kirisitɨ'tɨ. Njekawnan'gɨ lə Kirisitɨ pətɨ uwəi ji'se.

Ta kɨ dɔboy'tɨ

17 Ngannkon'gɨ, m'ulə dingəm me'se'tɨ kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ ɔjɨ'n dɔ de'gɨ kɨ
nje re kɨ gangɨ nan dann'se'tɨ, kɨ nje ɓukɨ de'gɨ mu kadɨ tanyi rɔ nyando kɨ ingəi. Majɨ
kadɨ ɔri rɔ'se rɔ'de'tɨ kɔ.
18 Tadɔ ko de'gɨ kɨ be kin, isɨ rai kulə lə Burəɓe lə'je Kirisitɨ el, nan isɨ rai kulə tadɔ
kanda'de yo. Kɨ kujita'gɨ kɨ ta'de'tɨ, kɨ to nan pe pe, ə isɨ ədi de'gɨ kɨ kum'de tujə dɔ nya
kɨ majel'tɨ el.
19 Kɨ ɔjɨ dɔ'se, de'gɨ pətɨ gəri təl rɔ go ta'tɨ lə'se. Lo kin'tɨ, m'ra rɔnel ɔjɨ'n dɔ'se. Nga
ningə m'ndigɨ kadɨ kum'se tujə dɔ nya kɨ majɨ'tɨ, ə kadɨ kum'se ar njay kadɨ ɔri rɔ'se kɔ
me nya kɨ majel'tɨ.
20 Ningə Luwə kɨ nje re kɨ lapiya a rəkitə dɔ *Satan ginn nja'se'tɨ ngɔsine. Majɨ kadɨ
memajɨ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese.

---

* **16:1 16.1** KNK 18.18 † **16:3 16.3** KNK 18.2 ‡ **16:13 16.13** Mrk 15.21

21 Madikulə′m Timote§ uwə ji′se, taa noji′m′gɨ Lusiyusɨ num, Jason in kɨ Sosipater
num uwəi ji′se.
22 Ningə m′in Tertiyusɨ kɨ nje ndangɨ makitu lə Pol kin, m′uwə ji′se me kində rɔ nan′tɨ
lə Burəɓe.
23 Gayusɨ* kɨ m′njɨ ɓe li′ə uwə ji′se, kɨ Njekawnan kɨ sii me kəy′tɨ li′ə. Erasɨ† kɨ m′njɨ
ɓe li′ə uwə ji′se. Erasɨ kɨ in njengəm nar kɨ me ɓebo′tɨ kɨ ne uwə ji′se, taa ngonnkon′je
Kartusɨ kaa uwə ji′se tɔ. [
24 Kadɨ memajɨ lə Burəɓe lə′je Jeju Kirisitɨ in nan′tɨ sese pətɨ.]

Kulə tɔjɨ kɨ dɔ Burəɓe′tɨ

25 Tɔjɨ kɨ dɔ Luwə′tɨ kɨ asɨ kadɨ adɨ′se tɔgɨ kɨ gorow lə Poyta kɨ majɨ lə Jeju Kirisitɨ kɨ
m′ilə′se mbər′ə. Kɨ row lə Poyta kɨ majɨ kin, Luwə te kɨ dɔ nya kɨ to lo kiyə′tɨ lo kulə
ngirə′tɨ mayinu,
26 nan ngɔsine ginn′ə te taga wangɨ kin. Ginn′ə te kɨ taga wangɨ kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in
Juwipɨ′gɨ el, kɨ takul makitu kɨ de′gɨ kɨ njekeltakita Luwə′tɨ ndangi. Ndangi kigo ndu′tɨ
lə Luwə kɨ njekisɨ bitɨ kɨ non′tɨ kadɨ de′gɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el adɨ indəi me′de dɔ ra majɨ′tɨ
lə Luwə, ə kadɨ təli rɔ′de go ndu′ə′tɨ kigo kunme′tɨ.
27 Tɔjɨ kɨ dɔ Luwə′tɨ kɨ in kɨ kar′ne ba ə in nje gosɨ, kɨ dɔkagilo kɨ dɔkagilo me tɔ Jeju
Kirisitɨ′tɨ. Amen! Ta goto nga!

§ **16:21 16.21** KNK 16.1-3 * **16:23 16.23** KNK 19.29; 1Ko 1.14 † **16:23 16.23** 2Ti 4.20

Makitu kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ Korentɨ'gɨ

Ta dɔ makitu'tɨ kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ korentɨ'gɨ

Makitu kin, Pol ndangɨ adɨ Korentɨ'gɨ to njekul de'gɨ lə Luwə ə ndigɨ kul njekawnan kɨ inɓe ində ginn'de ɓebo Korentɨ'tɨ be. Kagilo'ə'tɨ kin, Korentɨ in burədɔ ngann ɓe'gɨ kɨ Rɔm on dɔ'de dɔnangɨ Akay'tɨ. Korentɨ in ɓebo kɨ gatɨ kɨ ra kɨ me'tɨ to mbar mbar. Nyamajɨ kɨ ɔjidɔ nyajibəlɓe'gɨ to'i'tɨ ngayn tɔ. Ra yo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ num, ra kaya kaa ɓar tɔ'de kɨ dum tɔ. Me nya'gɨ'tɨ kɨ majel kin ə, njekawnan kɨ indəi ginn'de ngɔsine ɓay kin a sangɨ row kadɨ panjiyə'de to kɨ go Poyta kɨ majɨ'tɨ kɨ ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadɨ tɔjɨ'de gorow taa nan, kɨ ta kɨ dɔ kusɔ da kɨ de'gɨ ɓari yo, ta kɨ dɔ kadikare'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ Ndil Luwə kanyi njekawnan'gɨ kadɨ rai kulə dɔnan'tɨ dann'de'tɨ. Njekawkulə Pol təl lə'de'tɨ ɔjidɔ nya'gɨ kakin ningə təl ra dɔ'tɨ non el'de ta dɔ ganginan kɨ dann njekawnan'tɨ, hal kaya kɨ ra, səkinan lə njekunme'gɨ dann'de'tɨ non njegangita kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, kon mudɨ nam lə Burəɓe, kɨ kində taa lo koy'tɨ. Me nya'gɨ'tɨ kin pətɨ Pol tɔjɨ hal kɨ panjiyə kɨ ndigɨ to'tɨ kɨ kadɨ njekunme'de kadɨ Kirisitɨ awi'n (13).

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1-9. Ganginan'gɨ kɨ dann njekawnan'tɨ 1.10-4.21. Panjiyə kɨ majel lə njekunme'gɨ dann njekawnan'tɨ 5-6. Ta dɔ taa nan'tɨ 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadɨ burnan goto lo kawnan'tɨ, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'tɨ 15. Mbon nyamajɨ'gɨ kɨ nan'tɨ tadɔ nje kɨ Jerujalem, kɔjitara kaw mbah kɨ kuwə jɨ nan 16.

Kuwə ji nan

1 Par kɨ rɔ'm'tɨ m'in Pol kɨ Luwə ɓarɨ'm kigo me ndigɨ'tɨ li'ə kadɨ m'in njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ. Nan'tɨ kɨ ngonnkon'je Sositenn*,

2 j'uwə ji njekawnan'gɨ kɨ sii Korentɨ'tɨ†, j'uwə ji nje kɨ Luwə ɔr'de me majel'tɨ kɔ kɨ gorow kində rɔ nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ, j'uwə ji nje kɨ Luwə ɓar'de to de'gɨ kɨ kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gɨ pətɨ kɨ, me lo'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, isɨ ɓari tɔ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, Burəɓe lə'de kɨ Burəɓe lə'je.

3 Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Baw'je Luwə ingɨ kɨ Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese.

Ramajɨ Lə Luwə me Kirisitɨ'tɨ

4 M'ra oyo Luwə lə'm kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ tadɔ lə'se. M'ra'a oyo ɔjidɔ memajɨ li'ə kɨ to dɔ'se'tɨ me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ.

5 Tadɔ me kində rɔ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ kin ə majɨ urɨ'n'se me kujita'tɨ kɨ me nya gər'tɨ.

6 Najɨ kɨ man kɨ dɔ Kirisitɨ'tɨ in kɨ man kɨ tɔgɨ dann'se'tɨ,

7 adɨ kadikare madɨ kare kɨ du'se goto. Isɨ nginəi ndɔ kɨ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ a te'n bus.

8 Kirisitɨ inɓe kɨ dɔ'ne a adɨ'se tɔgɨ kadɨ uwəi rɔ'se ba bitɨ dɔboy ndɔ'tɨ. A adɨ uwəi rɔ'de ba kadɨ ndɔ təl Burəɓe Jeju Kirisitɨ ə in kɨ ta dɔ'se'tɨ el.

9 Tadɔ Luwə kɨ nje ɓar'se, ulə'se nan'tɨ kɨ Ngonn'ɔ Jeju Kirisitɨ kɨ Burəɓe lə'je, in Luwə kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ.

10 Ngannkon'm'gɨ, m'ndəjɨ'se me tɔ Burəɓe'tɨ lə'je Jeju Kirisitɨ kadɨ adɨ ndu'se in nan'tɨ. Adi gangɨ nan goto dann'se'tɨ. Majɨ kadɨ adi ta mər'se'gɨ kɨ hangal'se'gɨ in nan'tɨ kareba.

11 Tadɔ ri ə m'elta kin be wa ngannkon'm'gɨ? M'el be tadɔ de'gɨ kɨ Kolowe'tɨ eli m'in ta gakinan lə'se adi'm'in m'oo.

12 Ningə nya kɨ m'ge kadɨ m'el'se, m'oo tokɨ dann'se'tɨ de madɨ ene: «M'in de lə Pol», kɨ nungɨ ene: «M'in de lə Apolosɨ‡», kɨ rangɨ ene: «M'in de lə Piyər», ə in kɨ rangɨ ɓay ene: «M'in lə Kirisitɨ».

13 Eke Kirisitɨ gangɨ rɔ'ne'gɨ dana wa? Ke in Pol ə ɓəri'ə dɔ kagidəsɨ'tɨ tadɔ lə'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'tɨ wa?

14 M'ra oyo Luwə tokɨ ra adɨ m'ra batəm de madɨ kare dann'se'tɨ el. De'gɨ kɨ m'ra'de batəm in Kirisipusɨ§ ingɨ kɨ Gayusɨ par.

15 De madɨ kare kɨ a ene rai'ne batəm me tɔ'm'tɨ goto.

16 De'gɨ kɨ m'ra'de batəm ɓay tɔ ə in nje kɨ me kəy'tɨ lə Stepanasɨ. Kɨ rangɨ to non ningə, m'oo el nga.

---

* **1:1 1.1** KNK 18.17 † **1:2 1.2** KNK 18.1 ‡ **1:12 1.12** KNK 18.24 § **1:14 1.14** KNK 18.8

17 In tadɔ kiləmbər Poyta kɨ majɨ ə Kirisitɨ ulə′m, um in tadɔ ra batəm el. Kiləmbər
Poyta kɨ majɨ kin in kɨ gosita kɨ ta′tɨ el. Re in kɨ gosita kɨ ta′tɨ ningə, koy Kirisitɨ dɔ
kagidəsɨ′tɨ a təl nya kɨ nda′a goto.

Kirisitɨ in tɔgɨ kɨ tər lə Luwə

18 Mbər koy Kirisitɨ dɔ kagidəsɨ′tɨ in ta mbo kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ isɨ awi tujɨ′tɨ. Nan kɨ rɔ′je′tɨ
j′in kɨ j′ingəɨ kajɨ ningə in tɔgɨ lə Luwə.
19 Makitu lə Luwə ene: «M′a m′tujɨ tər lə nje tər′gɨ, ningə nje nya gəri′gɨ, m′a m′row
ta nyagər lə′de kadɨ təl nya kɨ kare*.»
20 Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manjɨ ta in ra be dɔkagilo′tɨ kin? Tər
lə de kɨ dɔnangɨ′tɨ ə Luwə təl′ə nya kɨ mbo′tɨ.
21 In be tadɔ tər kɨ dɔnangɨ′tɨ ne asɨ kadɨ aw kɨ de′gɨ adɨ gəri tər lə Luwə el. In be
ə Luwə ndigɨ ngayn kadɨ n′ajɨ de′gɨ kɨ uni me′de adi′ə. De′gɨ kɨ adi′ə me′de kɨ gorow
kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ de oo ə to to ta mbo yo.
22 *Juwipɨ′gɨ dəji kadɨ n′oyi nyakɔjɨ, Gireki sangi tər tɔ.
23 Kɨ sɔw dɔ′je ningə, j′iləmbər Kirisitɨ kɨ ɓəri′ə dɔ kagidəsɨ′tɨ. Mbər kin təl jigɨ tugə
Juwipɨ′gɨ, ə in ta mbo kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el tɔ.
24 Nan kɨ rɔ de′gɨ′tɨ kɨ in Juwipɨ′gɨ el kɨ Luwə ɓar′de ningə, mbər lə Kirisitɨ kin ə in
tɔgɨ kɨ tər lə Luwə tadɔ lə′de.
25 Tadɔ ta mbo lə Luwə kin in tər kɨ utə tər lə de′gɨ, ə tɔgɨ goto lə Luwə kin in tɔgɨ kɨ
utə tɔgɨ lə de′gɨ tɔ.
26 Ngannkon′gɨ, indəi kum′se majɨ oyi. Dann′se′tɨ kɨ Luwə ɓar′se kin, nje tər′gɨ kigo
darɔ′tɨ in ngayn el, nje tɔgɨ′gɨ in ngayn el, nje tɔɓar′gɨ in ngayn el tɔ.
27 Ningə kadɨ in gəri tokɨ Luwə mbəti nya′gɨ kɨ nje tɔgɨ el kɨ dɔnangɨ′tɨ ne kadɨ ulə′n
rɔsɔl dɔ nya′gɨ′tɨ kɨ nje tɔgɨ.
28 Luwə mbəti nya′gɨ kɨ kum′ə goto, nya kɨ de′gɨ kidi′de dɔnangɨ′tɨ, nya′gɨ kɨ in nya
madɨ el, tadɔ row′n ta nya′gɨ kɨ de′gɨ oy nda′de.
29 Be kadɨ de madɨ ində gu′ne non Luwə′tɨ el.
30 In Luwə ə ulə′se nan′tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ. Nan kɨ ɓone in tər lə′je kɨ in rɔ Luwə′tɨ.
In ə, kɨ gorow li′ə, Luwə ɔrɨ′n ta dɔ′je′tɨ, adɨ j′ar njay, taa′je ilə′je taa ji majel′tɨ.
31 In be tokɨ Makitu lə Luwə el′n ene: «De kɨ ge kində gu′ne ningə, majɨ kadɨ un
Burəɓe ə ində′n gu′ne†.»

2

Kiləmbər Poyta kɨ majɨ lə Pol

1 Ngannkon′gɨ, lokɨ m′aw dann′se′tɨ, m′ilə′se mbər poyta kɨ rɔta′tɨ lə Luwə, kɨ to lo
kiyə′tɨ, in kɨ nyagər kɨ aldɔ′se eke kɨ tərta ə m′ilə′n′se mbər kin el.
2 Tadɔ lokɨ m′in dann′se′tɨ, nya kɨ rangɨ kɨ m′un ndu′m dɔ′tɨ goto. M′sangɨ kadɨ gəri
Kirisitɨ par kareba. Adɨ in Kirisitɨ kɨ ɓəri′ə kagidəsɨ′tɨ.
3 Lokɨ m′in dann′se′tɨ, m′in me tɔgɨ goto′tɨ. M′el′se ta me dadɨ′tɨ kɨ ɓol.
4 Nya kɨ m′ndo′se kɨ mbər Poyta kɨ majɨ kɨ m′ilə′se kin, in kɨ ta nyagər lə de el. In
kigo kɔjɨ tɔgɨ′tɨ lə Ndil Luwə.
5 Be kadɨ kunme kadɨ lə′se ulə ngirə′ne dɔ nya gər′tɨ lə de el, nan dɔ tɔgɨ′tɨ lə Luwə
yo ta.
6 Ningə, j′in kaa jɨ ndo njekunme′gɨ kɨ tɔgɨ me ndil′tɨ kɨ me tər tɔ. Nan k′in ə in tər lə
de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne el. Taa in tər lə njetɔgɨ′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne kɨ ndɔ madɨ ə a tujɨ kin
el tɔ.
7 J′iləmbər tər lə Luwə. Tər kɨ to lo kiyə′tɨ bitɨ ɓone. In tər kɨ Luwə ində dɔ′a dana
kete non kində dɔnangɨ′tɨ tadɔ tɔɓar lə′je.
8 Tər kɨ de kare kɨ dann nje tɔgɨ′gɨ′tɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne kɨ gər goto. Re kum′de te dɔ
tər′tɨ kin ə re a ɓəri Burəɓe kɨ nje tɔɓar kagidəsɨ′tɨ el.
9 Ningə, tokɨ makitu lə Luwə el′n, in nya kɨ kum′de oo el, in nya kɨ mbi de oo el, in
nya kɨ de mər me′ne′tɨ el tɔ. In nya kɨ Luwə ində dɔ′a dana tadɔ lə de′gɨ kɨ ndigɨ′ə*.
10 Nga ningə, Luwə te kɨ dɔ′a adɨ′je kɨ gorow lə Ndil. Tadɔ Ndil oo ginn nya′gɨ pəti.
Ndigɨ ra′gɨ lə Luwə kɨ to lo kiyə′tɨ kaa Ndil oo.
11 Kɨ ɔjidɔ de, de madɨ kɨ gər nya′gɨ kɨ to rɔ madɨ′ne′tɨ goto. In ndil kɨ to rɔ de′tɨ kin
par ə gər nya′gɨ kɨ to rɔ′a′tɨ. In be ə, yan Luwə kaa to be tɔ. Ndil Luwə kɨ kar′ne ba par
ə gər nya′gɨ kɨ to rɔ Luwə′tɨ.
12 Nga ningə, ndil kɨ in me′je′tɨ j′ingi kin in ndil kɨ dɔnangɨ′tɨ ne el, nan in Ndil kɨ in
ta rɔ Luwə′tɨ nu, kadɨ jɨ gəri′n nya′gɨ kɨ Luwə adɨ′je kigo memajɨ′tɨ li′ə.

---

* **1:19 1.19** Ejay 29.14 † **1:31 1.31** Jeremi 9.23 * **2:9 2.9** Ejay 64.3, 52.15

13 Ningə, jʼel taa kɨ row nyagər lə de el, nan kɨ row lə Ndil Luwə. In be ə, jʼisi jʼɔr
ginn nya kɨ rɔtaʼtɨ lə Ndil, jʼadɨ deʼgɨ kigo Ndilʼtɨ.
14 De kɨ aw kɨ Ndil Luwə meʼneʼtɨ el, asɨ kadɨ ingə nya kɨ rɔtaʼtɨ kɨ in rɔ Luwəʼtɨ el.
Tadɔ in Ndil Luwə par kareba ə adɨ de gər nyaʼgɨ kɨ rɔtaʼtɨ kin.
15 De kɨ aw kɨ Ndil Luwə meʼneʼtɨ asɨ gangɨ ta dɔ nyaʼgɨʼtɨ pətɨ, ningə de kɨ rangɨ asɨ
gangɨ ta dɔʼaʼtɨ el.
16 Makitu el ene: «Nan ə gər mərta lə Burəɓe wa? Ke nan ə asɨ kɔjʼɔ ta wa†?» Deʼə
goto, nan jʼin, jʼawi kɨ mərta lə Kirisitɨ.

3

Gangɨ nan kɨ to dann nje kawnanʼgɨʼtɨ kɨ Korentɨ

1 Ngannkonʼgɨ, kɨ rɔtaʼtɨ ə, ta kɨ mʼelʼse kete kin mʼelʼse to deʼgɨ kigo darɔʼtɨ, to deʼgɨ
kɨ in ngannʼgɨ kɨ du me kunme me tɔ Kirisitɨʼtɨ. Mʼelʼse ta to deʼgɨ kigo ndilʼtɨ el.
2 In tadɔ kin ə, mʼadɨʼnʼse nyakusɔ kɨ ngan el, mʼadɨʼse mba yo. Tadɔ tɔgɨʼse asɨ kadɨ
sɔi nya kɨ ngan el. Bitɨ ɓone kin kaa asi kadɨ sɔi nya kɨ ngan el,
3 tadɔ in deʼgɨ kigo darɔʼtɨ ɓay. Tokɨ ni kɨ gakinan in dannʼseʼtɨ, in deʼgɨ kɨ go darɔʼtɨ
el wa? Ningə panjiyəʼse to to panjiyə de ngəndul be tɔ el wa?
4 Lokɨ de madɨ ene nʼin de lə Pol, ningə kɨ nungɨ ene nʼin de lə Apolosɨ kin ke in njiyə
kigo darɔʼtɨ el eke in ri wa?
5 Apolosɨ kɨ Pol in nanʼgɨ wa? Apolosɨ kɨ Pol in njekuləɓərʼgɨ lə Luwə. In njekuləɓərʼgɨ
kɨ gorowləʼde ə uni meʼse adi Burəɓe. De kɨ ra dannʼjeʼtɨ ra kulələʼne tokɨ Luwə adɨʼnʼə.
6 Mʼin mʼduw ko, Apolosɨ in njera mann dɔʼtɨ, ningə Luwə ə in njera kadɨ uwə.
7 Nje man ko kɨ njera mann dɔʼtɨ in nya madɨ el. De kɨ kadɨ tɔʼa ɓar dɔʼtɨ in Luwə kɨ
njera kadɨ tɔgɨ.
8 Nje duwʼə kɨ njera mann dɔʼtɨ asi nan. Ningə de kɨ ra dannʼdeʼtɨ a ingə nyakugə goji
kɨ asɨ ta kulə liʼə kɨ ra.
9 Tadɔ jʼin madikuləʼgɨ lə nan me kuləʼtɨ lə Luwə. Ningə ingɨ, in ndɔɔ lə Luwə, in kəy
kindəʼgɨ liʼə.
10 Kigo memajɨʼtɨ lə Luwə kɨ ulə'n kulə ləʼne jiʼmʼtɨ, mʼində ngirə kulə dannʼseʼtɨ to
nje kində ngirə kulə kɨ majɨ. Ningə kɨ ngɔsine kin de kɨ rangɨ ində ta jiʼm. Kʼin ə, kadɨ
de kɨ ində ta kulə kin ə, ində kumʼne go kindəʼtɨ kɨ a ində majɨ.
11 De a ində ngirə kulə kin rangɨ el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisitɨ par.
12 Nga ningə re de ində ta kulə kin kɨ nar ɔr, eke nar arjan, eke kɨ mbal kɨ ndolo, ində
kɨ kagɨ, eke bunə mu, eke kɨ kadɨ nya kaa, a to kɨ taga.
13 Tadɔ ndɔ gangɨ taʼtɨ ə, nyaʼgɨ pətɨ ginnʼde a te, ningə por a nan tɔgɨ kuləʼgɨ pətɨ kadɨ
deʼgɨ a oy majʼa kɨ majʼa el.
14 Re kulə kɨ de ində dɔ ngirəʼtɨ kin, ngan ra taa ningə, ɓeʼə a ingə nyakugə gojiʼne.
15 A kin ə, kulə kin por onʼa tɔ ningə, ɓeʼə a ingə nyakugə gojiʼne el. De kin a ingə
kajɨ, nan in kajɨ kɨ a teʼn ta porʼtɨ jatɨ jatɨ.
16 Gəri tokɨ in kəy kisɨ Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isɨ meʼseʼtɨ el wa?
17 Re de tujɨ *Kəy lə Luwə ningə, Luwə a tujɨ deʼə kin tɔ. Tadɔ Kəy lə Luwə ar njay,
ningə ingɨ ə in Kəy lə Luwə.
18 Majɨ kadɨ de ndam kɨ rɔʼne el. Kin ə re dannʼseʼtɨ, de madɨ oo rɔʼne to nje tər kigo
tamərʼtɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne ningə, majɨ kadɨ deʼə kin təl rɔʼne mboʼtɨ. Təl rɔʼne mboʼtɨ
kadɨ to ingəʼn tər kɨ rɔtaʼtɨ.
19 Tadɔ tər kɨ dɔnangɨʼtɨ ne Luwə oo kadɨ in dɔ majel. Be ə makitu lə Luwə ene:
«Luwə uwə nje tərʼgɨ kɨ ta me ta ngomʼgɨʼtɨ ləʼde.»
20 Taa təl el ɓay tɔ ene: «Luwə gər mərta lə nje tərʼgɨ, ningə oo kadɨ in nya madɨ el.»
21 Majɨ kadɨ de madɨ un deʼgɨ indəʼn guʼne el, tadɔ nyaʼgɨ pətɨ in yanʼse.
22 In Pol, eke Apolosɨ, eke Piyər, eke dɔnangɨ, eke kisikidɔtaa, eke koy, eke nyaʼgɨ kɨ
ɓone eke kɨ lo tiʼtɨ, nyaʼgɨ kin pətɨ in yanʼse.
23 Ningə ingɨ, in nya Kirisitɨ, ə Kirisitɨ in yan Luwə tɔ.

4

Kuləra njekawkuləʼgɨ

1 Ningə, majɨ kadɨ oyiʼje, mʼin eke Apolosɨ, to njekuləɓərʼgɨ lə Kirisitɨ. Oyiʼje to
njengəm nyaʼgɨ lə Luwə, nya kɨ rɔtaʼtɨ kɨ to lo kiyəʼtɨ.
2 Nga ningə, nya kɨ ɓe nje nya a ge rɔ njengəm nyaʼtɨ, in nje ra nya kɨ lowʼəʼtɨ par.
3 Kɨ ɔjidɔʼm, ta kadɨ ingɨ, eke njegangita dɔ deʼgɨʼtɨ, gangɨ ta kɨ dɔʼmʼtɨ kin raʼm ɓol el.
Ta mʼinɓe kɨ dɔʼm, mʼgangɨ ta dɔ rɔʼmʼtɨ el tɔ. Tadɔ mʼra nya kɨ majel el.

† **2:16 2.16** Ejay 40.13

4 Ningə, in kin ə a ra kadɨ m'in de kɨ Luwə təl'm de kɨ dana takum'ne'tɨ el. Burəɓe
inɓe ə a gangɨ ta dɔ'm'tɨ.
5 Nya kin ə, majɨ kadɨ in gangɨ ta dɔ de'tɨ kete non dɔkagilo'ə'tɨ el. Nginəi dɔkagilo kɨ
Burəɓe a re ə, nya'gɨ kɨ toi lo kiyə'tɨ me lo kɨ diw'tɨ, a ulə kunjɨ dɔ'de'tɨ kadɨ toi taga
wangɨ takum de'gɨ'tɨ. Ningə a te kɨ ginn ndigira lə de kɨ ra kɨ to me'i'tɨ. Lo kin'tɨ, Luwə
a ulə tɔjɨ dɔ de'tɨ kɨ ra, kigo kulə ra'a'tɨ.
6 Ngannkon'gɨ, m'el'se ta kigo kuj'ə'gɨ kɨ dangɨ dangɨ ɔjidɔ Apolosɨ num, ɔjidɔ'm
m'inɓe num, kadɨ ndoi nya rɔ'je'tɨ. M'ra be kadɨ de ra yan'ne adɨ aldɔ ndu kɨ makitu lə
Luwə el kin el. Be kadɨ uni de indəi kadɨ'se, ndəri nan el.
7 Ke nan ə in njera kadɨ in to dangɨ dann de'gɨ'tɨ wa? Ke in Luwə ə in nje kadɨ nya'gɨ
pətɨ kɨ awɨ'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gɨ pətɨ kɨ awɨ'n kin ningə, ra bann
be ə isɨ ində'n gu'i to nya kɨ in inɓe ə ingə kɨ dɔrɔ'i be wa?
8 Kɨ ngɔsine kin, ingəi nya asɨ'se nga, in njenyakingə'gɨ. Kin isɨ onyiɓe kɨ kanjɨ kadɨ
j'in sese dɔ'tɨ. M'ndigɨ kadɨ in ɓekon kɨ rɔta'tɨ inɓe ə onyiɓe ə, adɨ j'on'n sese.
9 Ningə, to tokɨ j'in kɨ madɨ'gɨ kɨ njekawkulə'gɨ kin, Luwə ində'je go de'gɨ'tɨ gogɨ be.
Jɨ to to de'gɨ kɨ gangɨ ta koy dɔ'de'tɨ be. Tadɔ Luwə inyə'je ji de'gɨ'tɨ adɨ jɨ təl nya ko'gɨ
takum de'gɨ'tɨ pətɨ. Takum malayka'gɨ'tɨ kɨ takum de'gɨ'tɨ.
10 J'in, jɨ təl mbɔ'gɨ tadɔ lə Kirisitɨ, ningə ingɨ, in nje kumkar'gɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ. J'in
nje tɔgɨ el, nan ingɨ, in nje tɔgɨ'gɨ. J'in, de'gɨ isɨ kidɨ'je, ningə ingɨ, de'gɨ isɨ ɓukɨ'se'tɨ.
11 Bitɨ ɓone ka j'isɨ j'ingə kon. Nyakusɔ'je goto, mann kanyɨ'je goto, ku kɔ'je goto.
De'gɨ isɨ adɨ'je kon, j'ilə mbir mbir kɨ lo.
12 Darɔ'je j'inɓe, jɨ ra kulə j'ɔr rɔgɨ ta j'ingəi nyakusɔ'je me'tɨ*. De'gɨ tajɨ'je kaa, jɨ
njangɨ dɔ'de, raɨ'je kon kaa j'uwə tɔgɨ'gɨ ba.
13 Eli ta'gɨ kɨ majel dɔ'je'tɨ kaa, j'ulə dingəm me nan'tɨ. Bitɨ ɓone kaa de'gɨ oyɨ'je to
sin kɨ k'ɔsɨ k'ilə kɔ. Oyɨ'je to ton de'gɨ kɨ nda'de goto.
14 M'el'se ta to ngann'm'gɨ kɨ njendigɨ lə'm. In tadɔ kulə'n rɔsəl dɔ'se'tɨ ə m'ndangɨ'n
ta kin m'adɨ'se el, nan in kadɨ m'te'n kum'se majɨ dɔ nya'gɨ'tɨ.
15 Ningə, re nje kɔrnon'se'gɨ kɨ me kunme tɔ Kirisitɨ'tɨ in dər dɔgɨ kaa, baw'se kigo
ndil'tɨ in kareba. Tadɔ m'in ə m'in baw'se kɨ nje kilə'se mbər Poyta kɨ majɨ me tɔ Jeju
Kirisitɨ'tɨ.
16 In be ə, m'dəjɨ'se kadɨ oy go nja'm majɨ.
17 M'ulə Timote† kɨ rɔ'se'tɨ tadɔ ta kin. Timote kɨ in ngonn'm kɨ njendigɨ lə'm, ngonn'm
kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ me ta'tɨ lə Burəɓe. Timote a olo me'se dɔ nyando'tɨ lə'm me
kisikidɔtaa me tɔ Kirisitɨ'tɨ. Kujə kɨ m'njɨ m'ndo'n Njekawnan'gɨ kɨ lo'gɨ pətɨ.
18 De'gɨ madɨ tɔji rɔ'de kadɨ n'in de'gɨ kɨ tuwel, oy tokɨ m'a m'təl to m'te rɔ'se'tɨ gogɨ
el nga.
19 Nan re Luwə ndigɨ ə dɔkagilo ngayn el par ə m'a m'te rɔ'se'tɨ non. Ningə degə'gɨ kɨ
nje tɔjɨ rɔ'de kadɨ n'in de'gɨ kɨ tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə
kɨ tɔgɨ'de asɨ ra tɔ.
20 Tadɔ Konɓe lə Luwə in me ta kɨ kel'tɨ el, nan in me tɔgɨ'tɨ.
21 In ri ə in ndigɨ dana wa? In ndigɨ kadɨ m'aw rɔ'se'tɨ kɨ gəl jɨ'm'tɨ eke kadɨ m'aw kɨ
ngarme kɨ rosɨ kɨ ndiginan, kɨ in ngarme kɨ səl lɔm lɔm wa?

5

Kaya kɨ to dann nje kawnan'gɨ'tɨ kɨ Korentɨ

1 De'gɨ eli kɨ lo lo adɨ m'oo tokɨ kaya kɨ majɨ kelta'a el to dann'se'tɨ. De'gɨ kɨ gəri Luwə
el kaa, de ingə ko kaya kɨ be kin dann'de'tɨ el. J'oo kadɨ de kare dann'se'tɨ isɨ sangɨ ne
baw'ne*.
2 Ə ingɨ, isɨ tɔji rɔ'se. Nya kin, in nya kɨ kadɨ adɨ'se ndingə rɔ. Ningə kadɨ de kɨ be kin
a tuwəɨ'ə dann'se'tɨ kɔ.
3 Kɨ ɔjidɔ'm, m'in sanyi sese, nan tokɨ m'in sese nan'tɨ me ndil'tɨ, m'gangɨ ta dɔ de'ə'tɨ
kin me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ. M'gangɨ ta dɔ'a'tɨ tokɨ m'in sese nan'tɨ be.
4 Ningə lokɨ a kawinan ə m'in sese nan'tɨ me ndil'tɨ, tɔgɨ Burəɓe lə'je Jeju a in nan'tɨ
se'je dɔ ta kɨ gangɨ'tɨ kin.
5 De kɨ be kin, majɨ kadɨ inyəɨ'ə ji Satan'tɨ, kadɨ tujɨ nyənn'gɨ lə darɔ'a kɔ ningə ndil'ə
ingə kajɨ ndɔ təl Burəɓe Jeju'tɨ.
6 Nya kɨ kadɨ tɔji rɔ'se, m'in m'oo el jagɨ. Ke in gəri el wa? Hum kɨ nden be kɨ de lɔy'n
ndujɨ, a ra adɨ ndujɨ in.

---

* **4:12 4.12** KNK 18.3, 20.34 † **4:17 4.17** KNK 16.1 * **5:1 5.1** Lebitikɨ 18.8; Ndukun kɨ nja joo 23.1

7 Majɨ kadɨ ɔri hum kɨ kɔkɔ dann'se'tɨ kɔ, kadɨ in ndujɨ kɨ lɔy kɨ sigɨ. In ndujɨ kɨ lɔy kɨ
sigɨ tadɔ hum goto dann'se'tɨ. Hum kɨ kɔkɔ goto dann'se'tɨ, tadɔ Kirisitɨ ngonn batɨ ra
nanyi taa k'ilə taa lə'je in kɨ kujə m'ində.
8 Adɨ jɨ rai nanyi taa kulə ta kin kɨ hum kɨ kɔkɔ el. Adɨ jɨ rai kɨ hum majel el, adɨ jɨ rai
kɨ hum mendul el. Nan adɨ jɨ rai kɨ ndujɨ kɨ lɔy kɨ hum goto me'tɨ, kɨ in ndujɨ kɨ ar njay,
kɨ rɔta'tɨ.
9 Me makitu'tɨ kɨ m'ndangɨ kete madɨ'se kin, m'el'se kadɨ ndoləɨ nan kɨ de'gɨ kɨ njera
kaya'gɨ el.
10 Ningə, m'el be tadɔ lə de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kɨ njera kaya'gɨ, eke njekuyi'gɨ, eke
nje ɓogɨ'gɨ, eke nje kɔsɨ dɔ'de nanga non yo'gɨ'tɨ, el. Re in be ningə, a tei kɔ dann'de'tɨ.
11 Nya kɨ m'el'se, sɔw dɔ de kɨ ene n'in ngonnkon, ningə isɨ ta ra kaya'tɨ, isɨ ta ra mal
nar'tɨ, isɨ ta kɔsɨ dɔ'ne nanga non kagɨ yo'tɨ madɨ, isɨ ta tajɨ nya'tɨ, eke gon yiwi eke isɨ
ta ɓogɨ'tɨ. De kɨ be kin ə kadɨ indəɨ rɔ'se nan'tɨ si'ə el.
12 In ta lə'm m'in kadɨ m'gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ in njekunme'gɨ el el. Ningə, in nje kɨ
in dann njekawnan'gɨ'tɨ ə kadɨ gangɨ ta dɔ'de'tɨ.
13 Nje kɨ in njekunme'gɨ el, in Luwə ə a gangɨ ta dɔ'de'tɨ. Tuwəɨ de kɨ nje mendul
dann'se'tɨ kɔ†.

6

Ta kɨ gangɨ kɨ dann nje kunme'gɨ'tɨ

1 Lokɨ ta to dann'se'tɨ, ingɨ kɨ uni me'se adi Jeju, in təli uni ta lə'se awi non njegangɨ
ta'gɨ'tɨ kɨ nje kunme'de el yo, nan non de'gɨ'tɨ lə Luwə el wa? Ra bann ə ɓoli el wa?
2 Ke in gəri kadɨ de'gɨ kɨ kar njay lə Luwə ə a gangɨ ta dɔ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne el wa?
Kin ə in gəri kadɨ in ingɨ ə a in gangi ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ningə, ra bann be ə
asi kadɨ in gangi ngann ta'gɨ kɨ majel be kɨ toi dann'se'tɨ kin el wa?
3 Ke in gəri kadɨ in j'ingɨ ə j'a jɨ gangɨ ta dɔ malayka'gɨ'tɨ el wa? ə kin ə in be ningə,
ra bann be ə j'asi kadɨ jɨ gangi ngann ta'gɨ kɨ toi dann'je'tɨ ɓone kin el wa?
4 Ginn'ə in ri ə, lokɨ ngann ta'gɨ kɨ be kin toi dann'se'tɨ ningə, uni ai rɔ de'gɨ'tɨ kɨ
usɨ'de el kadɨ gangi ta dann njekawnan'gɨ'tɨ wa?
5 M'el'se ta kin be kadɨ rɔ'se sɔl'se. Ningə, ke de madɨ kare be kɨ njekumkar, kɨ kadɨ
gangɨ ta dann ngannkon'ne'gɨ'tɨ kɨ njekunme'gɨ goto bitɨ wa?
6 ə kadɨ ngannkon nan'gɨ kɨ me Kirisitɨ'tɨ uni nan rei non de'gɨ'tɨ kɨ gəri Luwə el!
7 Kɨ rɔta'tɨ ə, kaw inɓe kɨ ai kɨ nan lo gangɨ ta'tɨ kin, tɔjɨ kasɨ el lə'se kɨ taga nga. Ke
ra bann ə in ndigɨ kadɨ sii dɔ'tɨ kɨ nje kɨ rai sese nya kɨ low'ə'tɨ el kin el wa? Ke ra bann
ə inyəɨ adɨ tuji nya lə'se par el wa?
8 ə, ingɨ yo ta in təli isɨ rai nya kɨ low'ə'tɨ el, isɨ ɓogi ngannkon'se'gɨ kɨ me Kirisitɨ'tɨ.
9 In gəri kadɨ njera nya'gɨ kɨ dana el, a oyi Konɓe lə Luwə el, eke in gəri el wa? Majɨ
kadɨ ədi rɔ'se el, tadɔ njera kaya'gɨ, kɨ njera yo'gɨ, kɨ njekuwə marum'gɨ, kɨ dingəm'gɨ
kɨ nje sanginan'gɨ,
10 kɨ nje ɓogɨ'gɨ, kɨ njekuyi'gɨ, kɨ gon yiwi'gɨ, kɨ nje tajɨ nya'gɨ, kɨ nje taa nya lə de'gɨ
dɔ tɔgɨ'tɨ ge, de'gɨ kin pətɨ a oyi Konɓe lə Luwə el.
11 Nya'gɨ kin ə in kuləra de'gɨ madɨ dann'se'tɨ kete. Nan ngɔsine, in de'gɨ kɨ Luwə
togɨ'se adɨ ari njay, Luwə ində'se ta dangɨ tadɔ li'ə, Luwə təl'se de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ
kɨ tɔ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, taa kɨ takul Ndil'ə tɔ.

Darɔ'je in Kəy kisi Ndil Luwə

12 De'gɨ madɨ eli eyina: «Ta row to kadɨ m'ra nya'gɨ pətɨ kɨ me'm ndigɨ kare.» In kɨ
rɔta'tɨ, «tarow to kadɨ m'ra nya'gɨ pətɨ kɨ me'm ndigɨ kare, nan nya'gɨ pətɨ majɨ sə'm
dɔrɔ el. Ta row to kadɨ m'ra nya'gɨ pətɨ kɨ me'm ndigɨ kare.» Nan m'ndigɨ kadɨ nya
madɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ'm'tɨ el.
13 Nyakusɔ in tadɔ me'de, ə me'de to tadɔ nyakusɔ tɔ, nan Luwə a tujɨ'de joo pətɨ kɔ.
Nan darɔ de in tadɔ kaya el. Darɔ de in tadɔ Burəɓe, ningə Burəɓe kaa isɨ tadɔ de tɔ.
14 Tokɨ Luwə adɨ Burəɓe ində taa lo koy'tɨ kakin ə, a adɨ j'in kaa j'a j'ində taa lo koy'tɨ
tɔ. A adɨ j'ində taa lo koy'tɨ kɨ takul tɔg'ɔ.
15 Ke in gəri kadɨ darɔ'se'gɨ in ngann rɔ Kirisitɨ el wa? Ke m'a m'un ngann rɔ Kirisitɨ
kadɨ m'təl'ə ngann rɔ kaya dene'tɨ wa? Jagɨ m'a m'ra be el.
16 Ke in gəri kadɨ de kɨ ulə rɔ'ne nan'tɨ kɨ kaya dene, təli darɔ kɨ kareba si'ə el wa?
Tadɔ makitu lə Luwə ene: «De'gɨ kɨ joo kin a təli darɔ kɨ kare*.»
17 Nan, de kɨ ulə rɔ'ne nan'tɨ kɨ Burəɓe, in nan'tɨ si'ə kareba me ndil'tɨ tɔ.

---

† **5:13 5.13** Ndukun kɨ nja joo 17.7 * **6:16 6.16** Lotum 2.24

18 In tadɔ kin ə, kadɨ mbəti sangɨ dene kaya'tɨ. Tadɔ, ndəgɨ majel'gɨ kɨ de ra'de, in gidɨ
rɔ'a'tɨ taga ne, nan de kɨ isɨ sangɨ dene kaya'tɨ, isɨ ra majel ɔsɨ'n ta darɔ'ne inɓe.
19 Ke in gəri kadɨ darɔ'se'gɨ in Kəy lə Ndil Luwə el wa? Ndil kɨ in me'se'tɨ kin in rɔ
Luwə'tɨ. Darɔ'se in yan Luwə, um in yan'se el.
20 Luwə ugə dɔ'se kɨ gatɨ kɨ ngayn. Be ə majɨ kadɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ me darɔ'se'tɨ.

7

Ta kɨ dɔ taa nan'tɨ

1 Ta kɨ ɔjidɔ ta'gɨ madɨ kɨ eli'm'in me makitu'tɨ kɨ ndangi adi m'in. M'oo majɨ ngayn
kadɨ dingəm te kadɨ dene'tɨ el.
2 Nan kadɨ de osɨ me kaya kɨ ra'tɨ el, majɨ kadɨ dingəm kɨ ra kaa aw kɨ dene lə'ne kɨ
ɔjɨ dɔ'ne, ə dene kɨ ra kaa kadɨ aw kɨ dingəm lə'ne kɨ ɔjɨ dɔ'ne tɔ.
3 Majɨ kadɨ dingəm kɨ ra kaa adɨ ne'ne nya kɨ majɨ kadɨ ad'a, ningə kadɨ dene kaa adɨ
ngaw'ne nya kɨ majɨ kadɨ ad'a tɔ.
4 Tadɔ dene aw kɨ tɔgɨ dɔ darɔ'ne'tɨ el, nan in ngaw'a ə aw kɨ tɔgɨ dɔ'tɨ. Be tɔ ə,
dingəm kaa aw kɨ tɔgɨ dɔ darɔ'ne'tɨ el, nan in ne'ə ə aw kɨ tɔgɨ dɔ'tɨ.
5 Majɨ kadɨ ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadɨ in kigo mindɨ'se kɨ osɨ nan'tɨ
kadɨ uni rɔ'se elita kɨ Luwə. Ningə go'tɨ ə, in təli ai nan'tɨ gogɨ. Be kadɨ *Satan ingə row
nan'se el. Ingə row nan'se lokɨ asi kuwə rɔ'se ngan el.
6 Ta kɨ m'el'se kin, in ndu ə m'adɨ'se el, nan in gorow madɨ ə m'ɔjɨ'se.
7 M'ndigɨ ngayn kadɨ dingəm'gɨ pətɨ toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw kɨ
kadikare lə'ne kɨ Luwə ad'a. *Kadikare'gɨ in dangɨ dangɨ: de kare aw kɨ kadikare nya
madɨ, ə in kɨ nungɨ aw kɨ kadikare nya kɨ rangɨ tɔ.
8 M'el buwə'gɨ kɨ njengawkoy'gɨ, tokɨ to majɨ ngayn kadɨ isɨ dɔrɔ'de to m'in be.
9 Nan kin ə re, asi kadɨ uwəi rɔ'de ngan el ə, majɨ kadɨ taai dene, eke taai dingəm kɨ
rangɨ. Tadɔ, taa nan in sotɨ kadɨ de ində tɔgɨ dɔ nyənn'tɨ lə darɔ.
10 Kɨ ɔjidɔ de'gɨ kɨ taai nan ə binəm, majɨ kadɨ dene te ji ngaw'ne'tɨ el. Ningə, ndu kin
in m'in ə m'un el, nan in Burəɓe ə un.
11 A re dene te ji ngaw'ne'tɨ ə, a taa dingəm kɨ rangɨ el. Re in be el tɔ ningə, kadɨ təl
aw ji ngaw'ne'tɨ gogɨ. Ə kadɨ dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.
12 Kɨ ɔjidɔ ndəgɨ de'gɨ ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəɓe el. M'el kadɨ re,
ngonnkon kɨ un me'ne adɨ Kirisitɨ, aw kɨ dene kɨ gər Kirisitɨ el, ə dene kakin ndigɨ kadɨ
n'isɨ si'ə ə, majɨ kadɨ tuwə el.
13 Ə re dene kɨ un me'ne adɨ Kirisitɨ, aw kɨ ngaw'ne kɨ gər Luwə el, ə ngaw'a kakin
ndigɨ kadɨ n'isɨ si'ə kaa, majɨ kadɨ mbət'ə el tɔ.
14 Tadɔ, dingəm kɨ gər Luwə el a in kɨ kar njay kɨ takul ne'ne. Ningə dene kɨ gər Luwə
el kaa, a in kɨ kar njay kɨ takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gɨ a in kɨ kar njay
el. Nan kɨ rɔta'tɨ, in kɨ kar njay.
15 A kin ə re, in kɨ gər Luwə el, ndigɨ mbəti nan ningə, tarow to tadɔ li'ə. Tadɔ go'ə'tɨ
kin, nya madɨ kɨ dɔ ngonnkon eke konnann nan'tɨ kɨ nje gər Luwə el goto. Luwə ɓar'se
kadɨ sii kɨ nan kɨ lapiya.
16 De gər el, kɨ gorow kisɨ nan'tɨ kin, dɔmajɨ ə, in dene a ajɨ ngaw'i, eke in dingəm a
ajɨ ne'i.

Kɨ ra dɔ nja'tɨ me ɓar'tɨ lə Luwə

17 Kadɨ nyara de kɨ ra in kigo kadikare'tɨ li'ə. Kadikare kɨ Burəɓe ad'a kigo kisə'tɨ kɨ
dɔ'a taa, kete taa kadɨ Luwə ɓarɨ'n'ə. In kin in ta kɨ m'ndangɨ madɨ *Njekawnan'gɨ pətɨ.
18 Kin ə re de madɨ ujə mɔtɨ'ne kete taa kadɨ Luwə ɓar'a ningə, kadɨ təl ra rɔ'ne to
nje kujə mɔtɨ el ɓay be el. A kin ə re de madɨ ujə mɔtɨ'ne el ɓay, ə Luwə ɓar'a ningə,
kadɨ təl aw ujə mɔtɨ'ne el nga.
19 Madɨ in gəri tokɨ kujə mɔtɨ in nya madɨ kare el. Taa kujə mɔtɨ el kaa in nya madɨ
el tɔ. Nya kɨ majɨ kində kum go'tɨ, in ngəm go mbərkikində'gɨ lə Luwə.
20 Majɨ kadɨ, nan nan kaa isɨ me ji kisɨ'tɨ lə'ne kɨ isɨ'n kete taa kadɨ Luwə ɓarɨ'n'ə.
21 Kin ə in ɓər kete taa kadɨ Luwə ɓar'i ə, kadɨ in mərta dɔ k'in ɓər'tɨ kin el. Re tarow
to kadɨ ɔr kuləɓər mindɨ'tɨ kaa, majɨ kadɨ ra me ɓər'tɨ inɓe kin ra'n kulə kɨ majɨ.
22 Tadɔ ɓər kɨ Burəɓe ɓar'a, in de kɨ kuləɓər ɔr mində'tɨ nga, in de lə Burəɓe. Be tɔ
ə, de kɨ in ɓe rɔ'ne kɨ Luwə ɓar'a, təl ɓər lə Kirisitɨ.
23 Kadɨ in gəri tokɨ ugəi dɔ'se kɨ gatɨ kɨ ngayn, um kadɨ in təli ɓər'gɨ lə de'gɨ el.
24 Ngannkon'gɨ, kadɨ nan nan kaa, isɨ kɨ goji kisə'tɨ kɨ si'n kete taa kadɨ Luwə ɓarɨ'n'ə.

Ta kɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ taai nan el ɓay, kɨ njengawkoy'gɨ

---

* **7:11 7.11** 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Lukɨ 16.18

25 Kɨ ɔjidɔ deʼgɨ kɨ taai nan el ɓay, mʼingə ndu madɨ rɔ Burəɓeʼtɨ kadɨ mʼadɨʼde el.
Ningə, mʼa mʼelʼde ta kigo kʼooʼəʼtɨ ləʼm kɨ mʼoo. Mʼin kɨ Luwə oo kumtondoo ləʼm, ə
təlʼm deʼtɨ kɨ asɨ kadɨ uwəi kulʼə.
26 Nya kɨ mʼin mʼoo majɨ ngayn kadɨ de ra ə to kin: Dɔkagilo kɨ jʼisiʼtɨ nya kin ə dingəm
isɨ kɨ karʼne par ə, mʼoo kadɨ in soʼəʼtɨ, tadɔ in dɔkagilo kɨ ngan ngayn.
27 Be ə, re in taa dene nga a majɨ kadɨ isɨ siʼə par. A kin ə re in taa dene el ɓay ə, isɨ
par um in sangɨ row taa dene el.
28 Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngonn kɨ mandɨ taa dingəm kaa,
in majel ə ra el tɔ. Nan deʼgɨ kɨ nje taa nan a ingəi kon kɨ ndɔʼgɨ pətɨ me kisikidɔtaaʼtɨ
ləʼde. In be ə, mʼndigɨ kadɨ uri me konʼtɨ kin el.
29 Ngannkonʼgɨ, nya kɨ kadɨ mʼelʼse ə to kin: dɔkagilo kɨ nonʼjeʼtɨ nanyi ngayn el nga.
Ə kadɨ kaw kɨ kete non kam, nje taa deneʼgɨ toi to nje taa deneʼgɨ el be.
30 Kadɨ nje kɨ isɨ nonyi nan toi to deʼgɨ kɨ nonyi nan el be, kadɨ nje kɨ isɨ rai rɔnel toi
to deʼgɨ kɨ isɨ rai rɔnel el be, kadɨ nje kɨ ndogi nyaʼgɨ toi to deʼgɨ kɨ ai kɨ nya madɨ el be,
31 kadɨ nje kɨ sii majɨ kɨ nyakingə kɨ dɔnangɨʼtɨ toi to deʼgɨ kɨ sii majɨ el be. Tadɔ
dɔnangɨ kɨ nya majɨ kɨ meʼtɨ ba pətɨ a gotoi.
32 Ningə, mʼndigɨ kadɨ adi meʼse ra sururu dɔ nya madɨʼtɨ el. Tadɔ de kɨ taa dene el
ɓay isɨ adɨ meʼə ra sururu dɔ kuləʼtɨ lə Burəɓe. Isɨ sangɨ kadɨ nʼra nya kɨ nəl Burəɓe.
33 Nan de kɨ taa dene, isɨ adɨ meʼə ra sururu tadɔ nyaʼgɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne. Isɨ sangɨ
kadɨ nʼra nya kɨ nəl neʼne yo tɔ. Adɨ in de kɨ mərta liʼə tɔ joo.
34 Be tɔ ə, dene kɨ taa dingəm el, eke ngonn kɨ mandɨ kaa to be tɔ. Isɨ adi meʼse ra
sururu tadɔ kulə lə Burəɓe, kadɨ nʼin deʼgɨ kɨ majɨ me darɔʼdeʼtɨ num, me ndilʼdeʼtɨ
num. Nan dene kɨ taa dingəm, isɨ adɨ meʼə ra sururu tadɔ nyaʼgɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne. Sɨ
sangɨ kadɨ nʼra nya kɨ nəl ngawʼne yo tɔ.
35 In tadɔ majɨ ləʼse ə mʼelʼnʼse ta kin um in kadɨ mʼɔgɨʼnʼse dɔ nya madɨ el. Ningə,
mʼndigɨ kadɨ rai in kɨ gorowʼəʼtɨ kɨ majɨ, kadɨ tinyi rɔʼse katɨ me kində rɔ nanʼtɨ kɨ
Burəɓe, um kɨ me kɨ joo el.
36 Kin ə re, dingəm in njenduwə lə ngonn kɨ mandɨ nga, ə oo kadɨ re nʼtaa el ə, lo kadɨ
uwə darɔʼne ginn tɔgɨʼneʼtɨ goto ə, ra siʼə nya kɨ majel ə, majɨ kadɨ taai nan par um in
majel el.
37 Nan kin ə re, go nduwəʼtɨ ə, de un nduʼne kadɨ nʼtaa dene el, ə uwə rɔʼne ngan
sangɨ dene kin el tɔ, kɨ kanjɨ tɔgɨ kɨ kində dɔʼtɨ num, kɨ go ndigɨʼtɨ liʼə inɓe num ə, deʼə
ra majɨ.
38 In be ə, re dingəm kɨ njenduwə lə ngonn kɨ mandɨ ə taai nan siʼə par kaa majɨ. A
kin ə re, təl inyə goʼə adɨ taai nan el ə majɨ ngayn ɓay tɔ.
39 Dɔkagilo kɨ dingəm isɨ kɨ dɔʼne ta ɓay ə, kadɨ dene inyə ngawʼne el. Nan re ngawʼa
oy ningə, kulə goto mindəʼtɨ. Tarow to kadɨ taa dingəm kɨ me ndigɨ. Nan kʼin ə kadɨ in
dingəm kɨ me Kirisitiʼtɨ taa.
40 Ningə, kigo kʼooʼəʼtɨ ləʼm, mʼoo kadɨ re njengawkoy kin isɨ dɔʼneʼtɨ par ə majɨ ngayn.
Mʼel be tadɔ, mʼin kaa mʼgər kadɨ mʼaw kɨ Ndil Luwə meʼmʼtɨ tɔ.

8

Ta dɔ daʼtɨ kɨ ɓari yo

1 Kɨ ɔjidɔ da kɨ iləi kadikareʼtɨ ɓari yo ningə, mʼoo kadɨ jʼingɨ pətɨ, jʼin nje nyagər tokɨ
rɔtaʼtɨ. Nan nyagər in nje re kɨ kɔjirɔ. Ndigɨ nan anyɨ in njera kɨ de kadʼa tɔgɨ me kunme
kadɨʼtɨ liʼə.
2 Re de madɨ oo rɔʼne to nje nyagər ningə, deʼə kin gər nya kɨ rɔtaʼtɨ el ɓay.
3 Nan re de ndigɨ Luwə ningə, Luwə gər deʼə kin.
4 Eke kadɨ de sɔ da kɨ iləi kadikareʼtɨ ɓari yo eke sɔ el wa? Ta kɨ kadɨ jʼeli ənn: Jɨ gər
kadɨ yo madɨ kare goto dɔnangɨʼtɨ ne. Taa, Luwə kɨ rangɨ goto, Luwə in karʼne ba par ə
isɨ non.
5 Deʼgɨ isɨ ɓari nyaʼgɨ madɨ dɔranʼtɨ, eke dɔnangɨʼtɨ ne yoʼgɨ. Ə re, isɨ ɓariʼde luwəʼgɨ,
ə adɨ luwəʼgɨ kɨ burəɓeʼgɨ banyi nan kaa*,
6 kɨ rɔʼjeʼtɨ jʼingɨ ə, Luwə in karʼne ba ə isɨ non. Luwə kɨ Baw, kɨ nje kində nyaʼgɨ pətɨ,
kɨ jʼisɨ kɨ dɔʼje taa kɨ takulʼə. Taa Burəɓe in kareba tɔ, in Jeju Kirisitɨ. In kɨ gorow liʼə ə
Luwə indəʼn nyaʼgɨ pətɨ. Taa, jʼisɨ kɨ dɔʼje taa kɨ gorow liʼə tɔ.
7 Nan deʼgɨ kɨ nanʼgɨ gəri kɨ be kin el. Kɨ madɨʼgɨ, rai yoʼgɨ kɨ ndɔʼa ndɔʼa, adɨ kɨ ɓone
inɓe kin kaa, lokɨ isɨ sɔi da kɨ iləi kadikareʼtɨ ɓari yo ningə, sɔi tokɨ in da lə yoʼgɨ kɨ
rɔtaʼtɨ kakin tɔ. Mərta ləʼde, tɔgʼɔ goto, adɨ oy rɔʼde to deʼgɨ kɨ to njen.

* **8:5 8.5** 10.20-21

8 In nyakusɔ ə in nje kaw seʼje rɔ Luwəʼtɨ el. Re jʼusɔi el ə, nya kare kɨ duʼje goto; a
re jʼusɔi ə, nya kare kɨ jʼingəi dɔ madʼaʼtɨ goto tɔ.
9 Re in be kaa, kadɨ oy go rɔʼse majɨ. Oy go rɔʼse majɨ, kadɨ taa kɨ Kirisitɨ taaʼse iləʼse
taa kin, təl row kɨ kadɨ adɨ nje kɨ in tonʼgɨ, tosi me majelʼtɨ el.
10 Tokɨ de kɨ ton, oyi in kɨ gər nya majɨ, isɨ sɔ nya kəy ra yoʼtɨ. Lokɨ oyi kin, ke a ra
kadɨ mərta lə de aw kɨ kete kete me kusɔ daʼgɨʼtɨ kɨ iləi kadikareʼtɨ ɓari yo el wa?
11 In be ə, ngonnkon kɨ yai, kɨ Kirisitɨ oy tadɔ liʼə kin, a tujɨ kɨ gorow nyagərləʼi.
12 Majel kɨ isɨ rai ɔsi ta ngannkonʼseʼgɨ, isɨ rai adi do mərtaʼgɨləʼde kin, in majel kɨ isɨ
rai ndəri Kirisitɨ tɔ.
13 In be ə, re in kɨ tadɔ nyakusɔ ə kadɨ ngonnkon osɨ me majelʼtɨ wa ningə, mʼa mʼnjɔ
da el, kadɨ mʼadɨ ngonnkon osɨ me majelʼtɨ el.

9

Nya kɨ majɨ kadɨ de ra kɨ nya kɨ majɨ kadɨ de ingə

1 Mʼdəjɨʼse mʼoo ke mʼin de dɔrɔʼm el wa? Ke mʼin njekawkulə el wa? Ke mʼoo Jeju
kɨ Burəɓeləʼje kɨ kum el wa? Ke ingɨ, in kandɨ kulələʼm me tɔ Burəɓeʼtɨ el wa?
2 Re ndəgɨ deʼgɨ ə oy mʼin to njekawkulə el kaa, kɨ rɔʼseʼtɨ mʼin njekawkulə. Tadɔ nya
kɨ tɔjɨ kadɨ mʼin njekawkulə, in kində rɔ nanʼtɨləʼse kɨ Kirisitɨ kin.
3 Ta kɨ kadɨ mʼrɔʼn kɨ nje kində ta dɔʼmʼtɨ ə to kin:
4 Ke majɨ kadɨ kulə kɨ jʼisɨ rai kin, jʼingəi nya lowʼəʼtɨ jʼusɔi kɨ jʼanyi el wa?
5 Ke majɨ kadɨ jʼingəi dene madɨ to neʼje tokɨ ndəgɨ njekawkuləʼgɨ kɨ ngannkon Burəɓe
kɨ Piyər isɨ rai el wa?
6 Ke sɔw dɔʼje jʼin kɨ Barnabasɨ* par kadɨ to jɨ ra kulə taa jʼingəi nya jʼusɔi wa?
7 Eliʼmʼin adɨ mʼoo: ke ndɔ kare oyi njerɔ kɨ ra kulə rɔ ləʼne kɨ nyakingə ləʼne inɓe in
non wa? Eke nan ə ndɔɔ nju ningə sɔ kandɨ nya ndɔɔ kakin el wa? Eke nan ə ul batɨʼgɨ
ningə anyi mbaʼde el wa?
8 Ta kin mʼel kigo ta kel deʼgɨʼtɨ par wa? *Ndukun lə *Mojɨ kaa elta kin be tɔ ene:
9 «Ndukun lə Mojɨ ene: De a dɔɔ ndugidu ta mangɨʼtɨ el, dɔkagiloʼtɨ kɨ ra njiyə dɔ koʼtɨ
kadɨ kanda te†.» In tadɔ lə mangɨʼgɨ kɨ da kin ə Luwə awɨʼn kɨ mərta kin wa?
10 Ke in tadɔ ləʼje jʼinɓe kin ə Luwə elʼn ta kin el wa? Kɨ rɔtaʼtɨ in tadɔ ləʼje ə elʼn
ta kin. Tadɔ majɨ kadɨ de kɨ nje ndɔɔ, ində meʼne dɔʼtɨ tokɨ ndɔɔ kin nʼa nʼingə nya
lowʼəʼtɨ. Taa kadɨ de kɨ nje kində ko gər tokɨ nʼa ningə nya dɔ jiʼne.
11 Tokɨ jɨ duw nya lə ndil dannʼseʼtɨ kin, in goʼtɨ el kadɨ jɨ tətɨ kanda kɨ kadɨ majɨ kɨ
darɔʼje rɔʼseʼtɨ wa?
12 Re deʼgɨ madɨ ingəi nya kin ningə, ra bann be ə jʼin kin ɓay taa kadɨ jʼa jʼingə el
wa?
Re in be kaa, jʼində tɔgɨ kin dɔʼseʼtɨ el. Jʼore meʼje dɔ nyaʼgɨʼtɨ pətɨ kadɨ jʼilə kagɨ non
Poytaʼtɨ kɨ majɨ lə Kirisitɨ kin el.
13 In gəri majɨ kadɨ deʼgɨ kɨ nje ra kulə me Kəyʼtɨ lə Luwə, sɔi nya kɨ me Kəyʼtɨ lə
Luwə. In gəri majɨ nje ra kulə kadɨ njekujənyamosɨ kadikare, sɔi nya kadikare kin‡.
14 Be tɔ ə, deʼgɨ kɨ nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ, Burəɓe un nduʼne kadɨ ingəi nyakusɔʼde
me kulə kiləmbər Poytaʼtɨ kɨ majɨ kin§.
15 Nan mʼin, mʼində tɔgɨ kin dɔ deʼtɨ el. Mʼndangɨ ta kin kadɨ mʼdəjɨʼn go nya madɨ el
tɔ. Re in koy kaa, mʼndigɨ koy par. In nya rɔnel ləʼm, de madɨ kɨ kadɨ taa jiʼmʼtɨ goto.
16 Ningə, Poyta kɨ majɨ kɨ mʼiləmbərʼə kin in nya kɨ kadɨ mʼa mʼindəʼn guʼm el. In
kulə kɨ isɨ dɔʼmʼtɨ, majɨ kadɨ mʼra. Ningə kumtondoo in ləʼm, lokɨ mʼiləmbər Poyta kɨ
majɨ kin el.
17 Re in kulə kɨ mʼra kɨ dɔʼm mʼinɓe ə, majɨ kadɨ mʼa mʼingə nya kugəgojiʼm. Nan
tokɨ in kulə kɨ ulɨi jiʼmʼtɨ kadɨ mʼra, mʼra tokɨ siʼn dɔʼmʼtɨ kadɨ mʼraʼn kakin.
18 Nya kugəgoji ləʼm in ri wa? Nya kugəgoji ləʼm in Poyta kɨ majɨ kɨ mʼiləmbərʼə.
Mʼiləmbər kɨ kanjɨ kadɨ mʼingə nya kɨ majɨ kadɨ mʼingə lowʼəʼtɨ.
19 Mʼin de dɔrɔʼm, mʼin ɓər el. Nan be kaa, mʼra rɔʼm ɓərʼtɨ lə deʼgɨ pətɨ kadɨ mʼingəʼn
deʼgɨ ngayn mʼadɨ Kirisitɨ.
20 Lokɨ mʼin dann Juwipɨʼgɨ ə, mʼtəl rɔʼm Juwipɨʼtɨ kadɨ mʼingəʼn Juwipɨʼgɨ. Mʼin ginn
ndukunʼtɨ lə Mojɨ el, nan lokɨ mʼin dann deʼgɨʼtɨ kɨ in ginn ndukunʼtɨ lə Mojɨ ə, mʼra
rɔʼm to de kɨ in ginn ndukunʼtɨ seʼde kadɨ mʼingəʼnʼde,

---

* **9:6 9.6** KNK 9.27, 11.22-25, 30 † **9:9 9.9** Ndukun kɨ nja joo 25.4; 1Ti 5.18 ‡ **9:13 9.13** Lebitiki 6.9, 19; Ndukun kɨ nja joo 18.1-3 § **9:14 9.14** Mat 10.10; Luk 10.7

21 Re mʼin dann deʼgɨʼtɨ kɨ gəri ndukun lə Mojɨ el ə, mʼra rɔʼm to de kɨ gər ndukun lə
Mojɨ el be kadɨ to mʼingəʼnʼde. Nan kɨ rɔtaʼtɨ ə, mʼin ginn ndukunʼtɨ lə Luwə, tadɔ mʼtəl
rɔʼm go ndukunʼtɨ lə Kirisitɨ.
22 Re mʼin dann nje yaiʼgɨʼtɨ ə, mʼra rɔʼm nje yaiʼtɨ kadɨ mʼingəʼn nje yaiʼgɨ mʼadɨ
Kirisitɨ. Mʼtəl rɔʼm nyaʼgɨʼtɨ pətɨ rɔ deʼgɨʼtɨ pətɨ kadɨ to deʼgɨ madɨ ingəɨ kajɨ.
23 Mʼra nyaʼgɨ kin pətɨ tadɔ lə Poyta kɨ majɨ. Mʼra kadɨ mʼingəʼn nya majɨ kɨ el taʼa tɔ.
24 In gəri kadɨ deʼgɨ kɨ nje kanyi ngodɨ, pətɨ anyinan ngodɨ dɔ bangɨʼtɨ, nan kareba
dannʼdeʼtɨ par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Majɨ kadɨ anyinan ngodɨ kɨ gorowʼəʼtɨ
kadɨ ingəɨ nya ngodɨləʼse.
25 Nje kanyi ngodɨʼgɨ, lo nanrɔʼtɨləʼde, de kɨ ra kaa ində dɔ rɔʼneʼtɨ kadɨ to nʼingəʼn
jɔgɨ kɔsikurə. Ningə in jɔgɨ kɔsikurə kɨ ndɔ madɨ ə a tujɨ, nan jʼin, jɔgɨ kɔsikurə ləʼje a
tujɨ el bitɨ.
26 In be ə, mʼin mʼnjɨ mʼanyi ngodɨ, ningə, mʼanyi ngodɨ lə njekumtɔʼgɨ kɨ non be el.
Taa mʼnjɨ mʼrɔ tɔ, ningə rɔ kɨ mʼnjɨ mʼrɔ, mʼɓir jiʼm mʼndəʼn nəl el tɔ.
27 Mʼnjɨ mʼində dɔ rɔʼmʼtɨ, kadɨ mʼulʼə ginn tɔgɨʼmʼtɨ. Mʼulə ginn tɔgɨʼmʼtɨ kadɨ, mbər
Poyta kɨ majɨ kɨ mʼnjɨ mʼilə kin, lo ti ə ɔriʼmʼin kɔ el.

10

Nyakɔjɨ dɔ Isirayelʼtɨ dilələʼtɨ

1 Ngannkonʼgɨ, mʼndigɨ kadɨ in gəri tokɨ kawʼjeʼgɨ pətɨ njiyəɨ ginn kilndiʼtɨ*, ta gangi
dann Babo Kasɨʼtɨ tɔ†.
2 Luwə raʼde batəm me kilndiʼtɨ num, me baboʼtɨ num, tadɔ indəɨ rɔʼde nanʼtɨ kɨ Mojɨ.
3 Pətɨ, sɔi nyakusɔ kɨ in dɔranʼtɨ‡.
4 Ta ingɨ pətɨ, anyinan mann kɨ in dɔranʼtɨ tɔ. Anyinan mann kɨ te me mbalʼtɨ kɨ in
dɔranʼtɨ, kɨ isɨ dann goʼde§. Mbal kakin in Kirisitɨ.
5 Be kaa, ngaynʼgɨ dannʼdeʼtɨ, kulə raʼde nəl Luwə el, adɨ oyi, ninnʼde ra dɔnanʼtɨ
dilələʼtɨ.
6 Nyaʼgɨ kin pətɨ rai nya be, kadɨ in nyando ləʼje. In nyando ləʼje, kadɨ, ɓo nya kɨ majel
raʼje tokɨ raʼnʼde kete kin el nga*.
7 Rai yo tokɨ deʼgɨ madɨ dannʼdeʼtɨ rai, el. Makitu lə Luwə el ene: «Deʼgɨ sii nanga sɔi
ge anyinan ge, ningə goʼtɨ, indəɨ taa ndami nan†.»
8 Jɨ ɓuki rɔʼje me kayaʼtɨ kɨ ra el, tokɨ deʼgɨ madɨ dannʼjeʼtɨ rai. Kaya kɨ ra kin ə adɨ
deʼgɨ dər dɔ joo gidə in mutə oyi ndɔ kareba be‡.
9 Ononyiʼse kadɨ jɨ nanyi Kirisitɨ tokɨ nje kɨ madɨ dann kawʼjeʼgɨʼtɨ nanyiʼəʼnʼə, ə adɨ
liiʼgɨ tonyiʼde tɔliʼde kin, el§.
10 Ononyiʼse kadɨ jɨ ɓarita tokɨ, nje kɨ madɨʼgɨ dannʼdeʼtɨ rai, adɨ malayka kɨ nje tujɨ
deʼgɨ, tɔʼn koʼde kin el*.
11 Nyaʼgɨ kin te dɔ kawʼjeʼgɨʼtɨ be, kadɨ təl nyando ləʼje. Ningə, ndangi me makituʼtɨ
be, kadɨ ɔjɨʼje, jʼin kɨ jʼin ndəkba kɨ dɔkagilo kɨ dɔboyʼtɨ.
12 In be ə, de kɨ oo kadɨ nʼra dɔ njaʼneʼtɨ majɨ ningə, kadɨ ində kumkədɨ dɔ rɔʼneʼtɨ.
Ində kumkədɨ kadɨ osɨ me majelʼtɨ el.
13 Nya nan kɨ a te dɔʼseʼtɨ kɨ kadɨ in nya nan kɨ isɨ te dɔ ndəgɨ deʼgɨʼtɨ pətɨ el goto.
Ningə, Luwə kɨ nje ra nya kɨ lowʼəʼtɨ, a inyə tarow kadɨ nya nan kɨ aldɔʼse te dɔʼseʼtɨ el.
Dɔkagilo kɨ nya nan te dɔʼseʼtɨ ningə, a adɨʼse tɔgɨ kadɨ uwəɨ rɔʼse ba meʼtɨ. A ilə row
kadɨ tei meʼtɨ kɔ.

Kadɨ njekunmeʼgɨ rai madɨ nan kɨ yo kɨ ra el

14 In be ə, njendigɨ ləʼm, majɨ kadɨ anyinan sanyi kadɨ yoʼtɨ kɨ ra.
15 Mʼelʼse ta to nje tərʼgɨ. Kadɨ inɓeʼgɨ indəɨ manjɨ ta kɨ mʼelʼse kin oyi.
16 Lokɨ jʼisɨ jʼanyinan mann nju, jɨ njangɨ dɔʼa taa jʼanyinan. Eke in kin, in ra madɨ
nan dɔ mosɨ Kirisitɨʼtɨ el wa? Eke mapa kɨ jʼisɨ jɨ lowəɨ nan dannʼjeʼtɨ jʼusɔi kin in madɨ
nan dɔ darɔ Kirisitɨʼtɨ el wa†?
17 Be ə, mapa in kareba, ningə re jɨ banyi kaa, jɨ təli darɔ kɨ kare me mapaʼtɨ kɨ jɨ ra
madɨ nan dɔʼtɨ.
18 Oy ta lə ngann *Isirayel kigo darɔʼtɨ: Nje kɨ sɔi daʼgɨ kɨ kujə mindɨʼde kadikareʼtɨ
kin, ke rai madɨ nan kɨ Luwə non ringiriʼtɨ kɨ adi kadikareʼtɨ kin el wa‡?

---

* **10:1 10.1** Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 † **10:1 10.1** Tekitaga 14.22-29 ‡ **10:3 10.3** Tekitaga 16.35 § **10:4 10.4** Kɔr Isirayelʼgɨ 20.8-11 * **10:6 10.6** Kɔr Isirayelʼgɨ 11.4 † **10:7 10.7** Tekitaga 32.6 ‡ **10:8 10.8** Kɔr Isirayelʼgɨ 25.1-18 § **10:9 10.9** Kɔr Isirayelʼgɨ 21.5-6 * **10:10 10.10** Kɔr Isirayelʼgɨ 17.6-14 † **10:16 10.16** Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ **10:18 10.18** Lebitikɨ 7.6, 15-16

19 Ta kɨ mʼndigɨ kadɨ mʼel dɔ lo kinʼtɨ ə to kin: Da kɨ iləi kadikareʼtɨ ƀari yo eke yo inƀe kɨ dɔʼne, ke in nya madɨ wa?
20 In nya madɨ el. Ningə, tokɨ deʼgɨ adi kadikare kin ndilʼgɨ kɨ majel§, um adi Luwə el*, mʼndigɨ kadɨ rai madɨ nan kɨ ndilʼgɨ kɨ majel el.
21 In goʼtɨ el kadɨ anyinan me kɔpɨʼtɨ lə Burəƀe, ningə in təli anyinan me kɔpɨʼtɨ lə ndilʼgɨ kɨ majel ƀay tɔ. Taa in goʼtɨ el kadɨ sɔi nanʼtɨ kɨ Burəƀe, ə in təli sɔi kɨ ndilʼgɨ kɨ majel ƀay tɔ.
22 Ke jɨ ndigɨ soki Burəƀe kadɨ jangɨ raʼa dɔʼjeʼtɨ wa? Eke tɔgɨʼje utə yan Burəƀe wa?

Me nyaʼgɨʼtɨ pəti, kadɨ Luwə ingə kɔsikurəʼtɨ

23 Deʼgɨ madɨ eli eyina: «Tarow to tagira non deʼtɨ kadɨ de ra nyaʼgɨ pətɨ kɨ meʼə ge.» In kɨ rɔtaʼtɨ, nan nyaʼgɨ pətɨ majɨ kɨ de dɔrɔ el. «Tarow to tagira non deʼtɨ kadɨ de ra nyaʼgɨ pətɨ kɨ meʼə ge.» Nan nyaʼgɨ pətɨ majɨ kɨ njekawnanʼgɨ el.
24 Kadɨ de madɨ dannʼseʼtɨ sangɨ majɨ lə rɔʼne par el, nan kadɨ sangɨ majɨ lə ndəgəʼgɨ tɔ taa.
25 Nyaʼgɨ pətɨ kɨ deʼgɨ isɨ indəi ndogɨʼtɨ sukɨʼtɨ, kadɨ sɔi kɨ kanjɨ kadɨ meʼse uwəʼse kɨ ta.
26 Tadɔ, dɔnangɨ kɨ nyaʼgɨ kɨ meʼtɨ pətɨ in yan Burəƀe†.
27 Re de kɨ njekunme el, ƀarʼse kɨ nyakusɔ, ə re ai lowʼəʼtɨ ningə, kadɨ sɔi nyaʼgɨ pətɨ kɨ adɨʼse um dəji ginnʼə, nan to meʼse uwəʼse kɨ ta dɔʼtɨ.
28 A re de madɨ elʼse ene in da kɨ iləi kadikareʼtɨ ƀari yo ningə, kadɨ sɔi el. Sɔi el tadɔ lə de kɨ elʼse, taa tadɔ lə meʼse kɨ uwəʼse kɨ ta tɔ.
29 Me kuwə kɨ ta kɨ mʼel taʼa kin, in ingɨ el, nan in me kuwə kɨ ta lə deʼə kɨ nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə kɨ ta lə de kɨ rangɨ par a ilə kagɨ non nyaʼtɨ kɨ tarow to kadɨ mʼra wa?
30 Re nyakusɔ to, ə mʼra oyo dɔʼtɨ taa mʼnjɔ ə, ra bann be ə de a elʼm ta kɨ majel dɔʼtɨ wa?
31 In be ə, re in nyakusɔ ə sɔi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri kɨ rai, majɨ kadɨ rai adɨ Luwə ingə kɔsikurə meʼtɨ.
32 Majɨ kadɨ nya madɨ kare me kulə raʼseʼtɨ, təl jigɨ tugə Juwipɨʼgɨ el num, tugə deʼgɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el el num, taa tugə Njekawnanʼgɨ lə Luwə el num tɔ.
33 In tadɔ kɨ be kin ə, mʼinƀe kɨ dɔʼm, mʼində tɔgɨ dɔ rɔʼmʼtɨ, kadɨ mʼnəl deʼgɨ pətɨ me nyaraʼmʼgɨʼtɨ pətɨ. Mʼsangɨ majɨləʼm mʼinƀe el, nan kadɨ to deʼgɨ ingəi kajɨ.

11

1 Ndajiʼmʼin tokɨ mʼin kaa mʼndajɨʼn Kirisitɨ be tɔ.

Majɨ kadɨ dene dɔɔ dɔʼne dɔkagilo kawnanʼtɨ

2 Mʼulə tɔjɨ dɔʼseʼtɨ, tadɔ taa taa, meʼse isɨ olo dɔʼmʼtɨ. Mʼulə tɔjɨ dɔʼseʼtɨ ƀay tɔ, tadɔ ngəmi go nyaʼgɨ kɨ mʼndoʼse majɨ tokɨ mʼelʼnʼse.
3 Ningə nya kɨ mʼndigɨ kadɨ in gəri ə to kin: Kirisitɨ in dɔ dingəmʼtɨ, dingəm in dɔ deneʼtɨ, ningə Luwə in dɔ Kirisitiʼtɨ tɔ.
4 Ə re dingəm kɨ ra, kɨ isɨ elta kɨ Luwə, eke isɨ elta kɨ ta Luwəʼtɨ kɨ dɔʼne kɨ dɔɔ ningə, ulə rɔsɔl dɔ deʼtɨ kɨ isɨ dɔʼaʼtɨ.
5 A kin ə re in dene kɨ ra kɨ isɨ elta kɨ Luwə, eke elta kɨ ta Luwəʼtɨ kɨ kanjɨ dɔɔ dɔʼne ningə, ulə rɔsɔl dɔ ngawʼneʼtɨ. Tadɔ to tokɨ ngisə dɔʼne be.
6 Re dene dɔɔ dɔʼne el ningə, kadɨ ujə dɔʼne. A re in nya kɨ rɔsɔl kadɨ dene ujə yingə dɔʼne ningə, majɨ kadɨ dɔɔ dɔʼne.
7 In goʼtɨ el kadɨ dingəm dɔɔ dɔʼne, tadɔ in banakum Luwə, taa in nya kɔsikurə liʼə tɔ*. Ningə dene in nya kɔsikurə lə dingəm tɔ.
8 In be, tadɔ in dingəm ə Luwə ɔr dow rɔʼa raʼn dene um in dene ə Luwə ɔr dow rɔʼa raʼn dingəm el.
9 Ningə, Luwə ra dingəm tadɔ lə dene el, nan in dene ə Luwə raʼa tadɔ lə dingəm†.
10 In tadɔ kin ə, kadɨ dene dɔɔ dɔʼne tadɔ malaykaʼgɨ. Dɔ kɨ dɔɔ, tɔjɨ kadɨ dene in ginn tɔgɨʼtɨ.
11 Ningə, kɨ takum Burəƀeʼtɨ, dene a isɨ kɨ kanjɨ dingəm el, taa dingəm a isɨ kɨ kanjɨ dene el num tɔ.
12 Tadɔ Luwə ɔr dene rɔ dingəmʼtɨ, ningə dene ə ojɨ dingəm tɔ. Ningə nyaʼgɨ pətɨ in rɔ Luwəʼtɨ.

---

§ **10:20 10.20** 1Ti 4.1 * **10:20 10.20** Ndukun kɨ nja joo 32.17 † **10:26 10.26** Paʼgɨ 24.1 * **11:7 11.7** Lotum 1.26-27 † **11:9 11.9** 8-9; Lotum 2.18-23

13 Ningə, inɓe'gɨ in mərita dɔ'tɨ oyi ke in gorow'ə'tɨ kadɨ dene elta kɨ Luwə kɨ kanjɨ
dɔɔ dɔ'ne wa?
14 Ke jɨ gəri kadɨ in nya kɨ gorow'ə'tɨ el kadɨ dingəm aw kɨ bin dɔ kɨ ngal el wa?
15 Nan kɨ rɔ dene'tɨ ə, bin dɔ kɨ ngal in nya kɔsikurə li'ə, tadɔ Luwə ad'a bin dɔ kɨ
ngal kadɨ in nya dɔɔ dɔ'a.
16 A kin ə re, de madɨ manji ta kin ningə, kadɨ de'ə gər tokɨ j'awi kɨ jibəl ra'a kɨ rangɨ
el. J'in ɓe el num, njekawnan'gɨ lə Luwə el num tɔ.

Nyakusɔ lə Burəɓe

17 M'aw to m'ulə ji'm dɔ nya'tɨ kare kɨ to kin. Ningə in nya kɨ m'a m'ulə'n tɔjɨ dɔ'se'tɨ
el, tadɔ lokɨ kawinan ningə, nya'gɨ kɨ to lo ra'tɨ el yo ə sii ta'tɨ isɨ rai, um rai nya kɨ kadɨ
aw sese kɨ kete kete el.
18 Nya kare, m'oo kadɨ lokɨ mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangɨ nan to dann'se'tɨ.
Ningə, m'gər kadɨ ta'gɨ kɨ m'oo kin, in kɨ rɔta'tɨ a to dann'tɨ non.
19 Majɨ kadɨ gangɨ nan to dann'se'tɨ inɓe tɔ ta. Tadɔ gangɨ nan kin ə, a ra kadɨ de'gɨ
gəri, nje'gɨ kɨ in de'gɨ lə Luwə tokɨ rɔta'tɨ dann'se'tɨ.
20 Ningə, lokɨ in kawinan, in nyakusɔ lə Burəɓe ə isɨ sɔi el.
21 In nyakusɔ lə Burəɓe el tadɔ, dɔkagilo kusɔ nya'tɨ ə, nan nan nagɨ rɔ'ne kɨ ta nya
kusɔ'tɨ lə'ne kɨ in ɓe kadɨ sɔ. Ra adɨ nje kɨ nan'gɨ sii kɨ ɓo, ə nje kɨ nungɨ, yiwi ra'de tɔ.
22 Eke me kəy'gɨ lə'se kɨ kadɨ sii'tɨ sɔi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda
njekawnan'gɨ lə Luwə el wa? Ke rai be kadɨ uləi rɔsɔl dɔ nje'gɨ'tɨ kɨ nya lə'de goto wa?
Ta ri ə kadɨ to m'el'se me lo kin'tɨ wa? Kadɨ m'ulə tɔjɨ dɔ'se'tɨ wa? Jagɨ, kɨ ɔjidɔ lo kin
ningə, m'a m'ulə tɔjɨ dɔ'se'tɨ el.
23 Tadɔ nyando kɨ m'ingə rɔ Burəɓe'tɨ ə m'ndo'se ə to kin: Me kondɔ'tɨ kɨ kadɨ uləi
Burəɓe Jeju ji nje tɔl'ɔ'tɨ, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'tɨ.
24 Lokɨ ra oyo Luwə dɔ'tɨ nga ningə, uwə təti nan'tɨ ə el'de ene: «In kin in darɔ'm kɨ
to tadɔ lə'se. Rai in kin be kadɨ me'se olo'n dɔ'm'tɨ.»
25 Go nyakusɔ'tɨ, Jeju un kɔpɨ yiwi kandɨ nju, ra kah'a'tɨ lə mapa kakin ɓay, ningə el'de
ene: «Kɔpɨ kin in kunmindɨ lə Luwə kɨ sigɨ me mosɨ'm'tɨ. Dɔkagilo'gɨ pəti kɨ a anyinan
ningə, kadɨ me'se olo'n dɔ'm'tɨ.»
26 Ningə, dɔkagilo'gɨ pəti kɨ a sɔi mapa kin, eke a anyinan kɔpɨ kin ə, iləimbər koy
Burəɓe bitɨ kadɨ re'n.
27 In tadɔ kin ə, de kɨ sɔ mapa eke anyi kɔpɨ lə Burəɓe ə ndər ginn rɔ'ne kete el ningə,
aw kɨ ta dɔ'ne'tɨ dɔ darɔ Burəɓe'tɨ kɨ dɔ mos'o'tɨ.
28 Be ə, majɨ kadɨ de kɨ ra ndər ginn rɔ'ne kete ɓay taa sɔ darɔ Burəɓe num anyi mos'o
num.
29 Tadɔ de kɨ sɔ num anyi num kɨ kanjɨ mərta me'ne'tɨ kadɨ in darɔ Burəɓe ningə,
inɓe ə isɨ ɔr ta kɨ gangɨ re'n dɔ'ne'tɨ.
30 Nya kin ə ra adɨ nje monyi'gɨ kɨ nje tɔgɨ goto'gɨ in ngayn dann'se'tɨ. Ningə ngayn'gɨ
dann'se'tɨ oyi tɔ.
31 Re j'inɓe jɨ gangɨ ta dɔ rɔ'je'tɨ ningə, j'a j'osi me ta kɨ gangɨ'tɨ lə Luwə el.
32 Ningə, kɨ gorow lə ta kɨ gangɨ kin, Luwə ində'n'je ɔjɨ'je kadɨ ta uwə'je nan'tɨ kɨ
njekunme'gɨ el.
33 In be ə, ngannkon'm'gɨ, lokɨ in kawinan kadɨ sɔi nya ningə, nginəi nan.
34 Re de madɨ ɓo ra'a ə, majɨ kadɨ sɔ nya me kəy'tɨ lə'ne. Be kadɨ kawnan lə'se ɔr ta
kɨ gangɨ re'n dɔ'se'tɨ el. Kɨ ɔjidɔ ndəgɨ ta'gɨ, ndɔ kɨ m'te dann'se'tɨ ə m'a m'ində dɔ'a
nan'tɨ ɓay.

12

Kadikare lə Ndil

1 Kɨ ngɔsine kin ngannkon'm'gɨ, m'ge kadɨ in gəri kadikare'gɨ kɨ dangɨ dangɨ lə Ndil,
um kadɨ sii day dɔ'tɨ el.
2 Dɔkagilo'tɨ kɨ in gəri Luwə el ɓay, njiyəi to njekumtɔ'gɨ go yo'gɨ'tɨ kɨ mbi boy.
3 In be ə, m'el'se kadɨ ari njay. De kare kɨ Ndil Luwə ɔr non'a kɨ a ene: «Ndɔl in dɔ
Jeju'tɨ» goto. Taa de madɨ kɨ a ene: «Jeju in Burəɓe» kanjɨ kadɨ Ndil Luwə ɔr non'a kaa
goto tɔ.
4 Kadikare'gɨ in dangɨ dangɨ nan Ndil Luwə kɨ nje kadɨ'de in kareba.
5 Kuləɓər'gɨ to dangɨ dangɨ, nan Burəɓe in kareba.
6 Kulə ra'gɨ to ta dangɨ dangɨ, nan Luwə kɨ kareba ə ində me njera'a'tɨ pəti.
7 Luwə adɨ kadikare kigo Ndil'ə'tɨ de kɨ ra kadɨ ra majɨ kɨ bulə de'gɨ pəti.
8 In be ə, kɨ gorow lə Ndil Luwə kɨ kare inɓe kin, Luwə adɨ de madɨ kujɨ kelta kɨ
kumkədɨ, ə adɨ kɨ nungɨ kujɨ kelta kɨ nyagər.

9 Kɨ madɨ, Luwə adʼa kunme kadɨ, ningə kɨ nungɨ adɨ kadikare kadɨ lapiya nje monyiʼgɨ kɨ gorow lə Ndil kɨ kare inɓe kin.
10 Adɨ kɨ madɨ, kadikare ra nyaʼgɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol; adɨ kɨ nungɨ, kadikare kelta kɨ ta Luwəʼtɨ; kɨ nungɨ, kadikare kɔr row ninn Ndil Luwə kɨ ndilʼgɨ kɨ ngom nanʼtɨ; adɨ kɨ nungɨ, kadikare kel ndonntaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ; ningə adɨ kɨ nungɨ ɓay, kadikare kɔr ginn taʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ tɔ.
11 Kadikareʼgɨ inɓe pətɨ kin, in kɨ gorow lə Ndil kɨ kare inɓe kin ə Luwə adɨʼn de kɨ ra kigo me ndigɨʼtɨləʼne.
12 Tokɨ darɔ de in kareba, nan aw kɨ ngann rɔʼgɨ ngayn, ngann rɔʼgɨ kɨ ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in darɔ kɨ kare. Deʼgɨ pətɨ kɨ indəi rɔʼde nanʼtɨ kɨ Kirisitɨ kaa toi be tɔ.
13 Tadɔ jʼin pətɨ, Juwipɨʼgɨ kɨ Girekɨʼgɨ; ɓərʼgɨ kɨ deʼgɨ kɨ in deʼgɨ dɔ rɔʼde; jʼingəi batəm me Ndilʼtɨ kɨ kareba. Taa jʼanyinan mann me Ndilʼtɨ kɨ kare inɓe kin tɔ.
14 Darɔ de in ngonn rɔ kɨ kareba el, nan in ngann rɔʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ.
15 Kin ə re nja ene: «Mʼin ji el, adɨ mʼin kɨ kare dann ngann rɔgɨʼtɨ el», ningə kʼelʼə kɨ be kin par ə ɔr nja kɔ dann ngann rɔʼgɨʼtɨ el.
16 Kin ə re mbi ene: «Mʼin kum el, adɨ mʼin kɨ kare dann ngann rɔʼgɨʼtɨ el», ningə kʼelʼə kɨ be kin par ə ɔr mbi kɔ dann ngann rɔʼgɨʼtɨ el.
17 Kin ə re darɔ pətɨ in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re darɔ pətɨ in mbi ə, de a ətɨ banyi nya bann wa?
18 Kɨ rɔtaʼtɨ, Luwə ində ngann rɔʼgɨ kare kare kɨ kulə kɨ sɔw dɔʼde kigo ndigɨʼtɨ ləʼne.
19 Kin ə re ngann rɔʼgɨ pətɨ in ngonn rɔ kɨ kareba ningə, de a elta lə darɔ el.
20 Ngann rɔʼjeʼgɨ in ngayn nan darɔʼje in kareba.
21 Ningə lo kadɨ kum el ji ene: «Mʼgeʼi el», goto; taa lo kadɨ dɔ el nja ene: «Mʼgeʼi el», goto tɔ.
22 Ngann rɔʼjeʼgɨ madɨ kɨ toi to nya kɨ tɔgɨʼde goto be kin, ai kɨ ndaʼde ngayn.
23 Ningə, ngann rɔʼjeʼgɨ kɨ jʼoyiʼde to nya madɨ el me rɔʼgɨʼtɨ kin ə, jʼoyi goʼde ngayn. Ə nje kɨ jʼoyiʼde to nya kɨ majɨ keltaʼa el kin ə jɨ ngəmiʼde majɨ tɔ.
24 Ngann rɔʼjeʼgɨ kɨ ingəi kɔsikurə, gəri kɔsikurə el nga. Luwə indəʼje kɨ ngann rɔʼjeʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ, ningə ngann rɔʼjeʼgɨ kɨ kɔsikurə duʼde, Luwə ɔsɨ kurəʼde ngayn.
25 Luwə ra be kadɨ gangɨ nan goto me darɔʼtɨ. Ningə kadɨ ngann rɔʼjeʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ indəi kumʼde go nanʼtɨ pətɨ.
26 Adɨ re ngonn rɔ kare ingə kon ningə, ndəgɨ rɔʼjeʼgɨ pətɨ ingəi kon siʼə nanʼtɨ. A re ngonn rɔ kare ingə kɔsikurə ningə, ndəgɨ rɔʼgɨ pətɨ ingəi kɔsikurə siʼə nanʼtɨ tɔ.
27 Ngɔsine in darɔ Kirisitɨ, ningə ingɨ kare kare pətɨ, in ngann rɔ darɔ kɨ sɔw dɔʼse.
28 In be ə, dann njekawnanʼgɨʼtɨ, Luwə ində njekawkulə̌ʼgɨ to deʼgɨ kɨ dɔkete dɔ njekawnanʼgɨʼtɨ; kɨ nja joo, ində njekeltakitaʼaʼgɨʼtɨ; kɨ nja mutə, ində njendo deʼgɨ nya. Ningə goʼtɨ, Luwə adɨ kadikareʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ, adɨ in kadikare ra nyakɔjɨʼgɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol, kɨ kadikare kadɨ lapiya nje monyiʼgɨ, kɨ kadikare ra kɨ nje kawnanʼgɨ, kɨ kadikare kɔrnon deʼgɨ, kɨ kadikare kel ndonntaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ.
29 Pətɨ in njekawkulə̌ʼgɨ el, pətɨ in deʼgɨ kɨ njekeltakita Luwəʼtɨ el, pətɨ in njendo deʼgɨ nya el, pətɨ in njera nyakɔjɨʼgɨ kɨ ətɨ ɓol ɓol el.
30 Pətɨ ai kɨ kadikare kadɨ lapiya nje monyiʼgɨ el, pətɨ ai kɨ kadikare kʼel ndonntaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ el, pətɨ in nje kɔr ginn taʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ el.
31 Indəi tɔgɨ dɔ rɔʼseʼtɨ kadɨ ingəi kadikare kɨ bo utə ndəgəʼgɨ, ningə mʼa mʼɔjɨʼse row kɨ majɨ ngayn utə ndəgəʼgɨ.

13

Ndigɨ nan

1 Kin ə mʼel ndonn ta lə deʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ, eke ndonn ta lə malaykaʼgɨ mindɨ kaa, re ndiginan goto rɔʼmʼtɨ ə mʼto to ningə kasɨ kɨ ɓar kənyɨ kənyɨ eke gal kɨ siyə sakɨ sakɨ kam be par.
2 Re mʼaw kɨ kadikare kʼelta kɨ ta Luwəʼtɨ, eke kadikare gər ginn nyaʼgɨ kɨ to lo kiyəʼtɨ pətɨ tigə, eke mʼaw kɨ nyagərʼgɨ pətɨ, eke mʼaw kɨ kunme kadɨ kɨ tɔgʼɔ in ngayn asɨ kadɨ mʼɔrɨʼn mbal lo kɨ raʼaʼtɨ kete kaa, re mʼaw kɨ ndiginan el ə mʼin nya madɨ el.
3 Re mʼadɨ nyakingəʼgɨ ləʼm pətɨ njendooʼgɨ, re mʼulə darɔʼm por tadɔ kingəʼn tɔɓar kaa, re ndiginan goto rɔʼmʼtɨ ə, nya kare kɨ mʼa mʼingə meʼtɨ goto.
4 De kɨ nje ndigɨ aw kɨ koreme, in nje ramajɨ, in njera ta nya el, in nje tɔjɨ rɔʼne el, in nje kində guʼne el tɔ.
5 De nje ndigɨ a ra nya kɨ rəsɔl el, a sangɨ nya tadɔ majɨ lə rɔʼne par el, a ra wongɨ kalangɨ el, taa a uwə de meʼneʼtɨ el tɔ.

6 De nje ndigɨ a ra rɔnel dɔ nyara kɨ dana el'tɨ el, nan a ra rɔnel dɔ nya kɨ rɔta'tɨ yo.
7 De kɨ nje ndigɨ in nje k'inyə go majel kɔ, in njengəm go kunme kadɨ, aw kɨ kindəmedɔtɨ, in nje koreme'ne dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ.
8 Ndigɨ nan a tujɨ el. Keltakita Luwə'tɨ a goto ndɔ madɨ, kelta kɨ ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ a goto ndɔ madɨ, gər ginn nya'gɨ kɨ dangɨ dangɨ a goto ndɔ madɨ tɔ.
9 Ningə nyagər lə'je asɨ nan berere el, taa ta kɨ ta Luwə'tɨ kɨ j'isɨ j'eli kaa asinan berere el tɔ.
10 Lokɨ nje kasɨ nan pətɨ a te bus ningə, nya'gɨ pətɨ kɨ asinan el a gotoi.
11 Lokɨ m'in ngonn ɓay, ta kel'm in ta kel ngonn kɨ du, mərta lə'm in mərta lə ngonn kɨ du, eke kɔjita lə'm in kɔjita lə ngonn kɨ du. Nan lokɨ m'təl de kɨ tɔgɨ, m'inyə nyara lə ngonn kɨ du kɔ.
12 Kɨ ɓone kin, j'isɨ j'oyi nya'gɨ to nya kɨ k'oo me kɔtirongɨ'tɨ be, adɨ j'oyi pitɨ pitɨ ba ɓay, nan ndɔ madɨ a re non kadɨ j'a j'oyi'ə kɨ kum'je jaja. Dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone m'gər nya'gɨ pətɨ el ɓay, nan ndɔ madɨ a re non kadɨ m'a m'gər tokɨ Luwə gər'm rɔta'tɨ be tɔ.
13 Kɨ ɓone kin nya'gɨ kɨ mutə kin toi lo tor'de'tɨ, adɨ in: kunme kadɨ num, kindəmedɔtɨ num, ndiginan num tɔ, nan in kɨ bo ngayn dann'de'tɨ in ndiginan.

14

Kadikare'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ Luwə adɨ njekunme'gɨ

1 Kete non nya'gɨ'tɨ pətɨ, sangi row ndiginan kɨ rɔ kɨ tinyi katɨ. Ningə, kadɨ sangi row kadikare'gɨ kigo Ndil'tɨ tɔ. Kibo utə, in kadikare keltakita Luwə'tɨ.
2 De kɨ isɨ elta kɨ ndonnta'gɨ kɨ rangɨ kɨ de'gɨ gəri el, isɨ elta kɨ de'gɨ el, nan isɨ elta kɨ Luwə, tadɔ de kɨ gər dɔ ta li'ə kɨ isɨ el goto. In kɨ takul Ndil Luwə ə isɨ el'n ta kɨ to lo kiyə'tɨ kin.
3 Ningə, de kɨ isɨ elta kɨ ta Luwə'tɨ, isɨ elta kɨ de'gɨ kadɨ awi kɨ kete kete me kunme kadɨ'tɨ lə'de. Sɨ ulə dingəm me'de'tɨ taa isɨ sɔl me'de tɔ.
4 De kɨ nje kelta'gɨ kɨ dangɨ kɨ de gər dɔ'a el, isɨ ra rɔ'ne inɓe me kunme'tɨ lə'ne, nan de kɨ nje keltakita Luwə'tɨ isɨ ra kɨ njekawnan'gɨ pətɨ adɨ tɔgɨ me kunme'tɨ lə'de.
5 M'ndigɨ kadɨ ingɨ pətɨ eli ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər dɔ'a el, nan ndigɨ lə'm kɨ ngayn in kadɨ elitakita Luwə'tɨ. Tadɔ de kɨ njekeltakita Luwə'tɨ, in dɔ de'tɨ kɨ nje kel ndonnta'gɨ kɨ rangɨ kɨ de gər dɔ'a el. A re de madɨ ɔr me ta lə nje kel ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kakin adɨ njekawnan'gɨ pətɨ tɔgɨ me kunme'tɨ lə'de inɓe taa.
6 Ngannkon'gɨ, kin ə ɓone m're rɔ'se'tɨ ə m'elta kɨ ndonnta'gɨ kɨ in gəri el ningə, maj'a in ri tadɔ lə'se wa? Kin ə re ta lə'm kɨ m'el, te kɨ dɔ nya kɨ to lo kiyə'tɨ adɨ'se el num, adɨ'se nyagər el num, ɔjɨ'se nya kɨ a ra nya lo tɨ'tɨ el num, ta adɨ'se nyando el num tɔ ningə, nya kare kɨ majɨ kɨ m'ra madɨ'se goto.
7 In kah'a'tɨ lə nyakində'gɨ tokɨ pa'gɨ kɨ tow nal'gɨ kɨ kende'gɨ kakin be tɔ. Kin ə ndu'de ɓar dangɨ dangɨ majɨ el ə, ra bann ə de a gərɨ'n ndu nal kɨ ndu kende wa?
8 Kin ə nje kɔl tow kɔl adɨ ar njay el ə a ində dɔ rɔ'ne dana kadɨ aw rɔ wa?
9 Be tɔ ə, in nje kel ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər el kaa toi be tɔ. Kin ə ta kɨ eli, de gər dɔ'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tadɔ isɨ elita lə'se me nəl'tɨ kɔ kare.
10 Kadɨ in gəri tokɨ ndonnta'gɨ in ngayn me dɔnangɨ'tɨ. Ningə ta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kin pətɨ, kɔr me'de to non.
11 Kin ə re m'gər me ta kɨ de a el'm el ningə, de'ə kin a oo'm to mbah rɔ'ne'tɨ, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rɔ'm'tɨ tɔ.
12 Be tɔ ə, tokɨ isɨ sangi kadikare'gɨ kigo Ndil'tɨ, sangi kɨ rɔ kɨ tinyi katɨ, nan k'in ə kadɨ in kadikare kɨ a ra kɨ njekawnan'gɨ adɨ tɔgɨ kɨ taa me kunme'tɨ lə'de.
13 Ningə de kɨ nje kel ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər dɔ'a el kin, majɨ kadɨ dəjɨ Luwə kumkədɨ kɔr ginn'ə kadɨ de'gɨ gəri.
14 Tadɔ re m'elta kɨ Luwə kɨ ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər me'ə el ə, me Ndil'tɨ m'elta kɨ Luwə, nan nyagər lə'm ra kulə el.
15 Ningə nya kɨ kadɨ m'ra ə to kin: M'a m'elta kɨ Luwə me ndil'tɨ, nan m'a m'elta kɨ nyagər tɔ. M'a m'osɨ pa me ndil'tɨ, nan m'a m'osɨ pa kɨ nyagər tɔ.
16 Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'tɨ par, kɨ kanjɨ kadɨ de kɨ isɨ mbunə nje kawnan'gɨ'tɨ gər dɔ'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dɔ'tɨ wa?
17 Re in ra oyo Luwə lə'i majɨ ngayn kaa, lo kadɨ ra majɨ kɨ de kɨ isɨ mbunə njekawnan'gɨ'tɨ goto.
18 Kɨ takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər dɔ'a el mutə'se pətɨ.

19 Nan non njekawnanʼgɨʼtɨ ə, mʼndigɨ kʼel kur taʼgɨ mi kɨ deʼgɨ gəri dɔʼa kadɨ mʼndoʼn
nya njekawnanʼgɨ, majɨ utə kadɨ mʼelta ngayn kɨ ndonntaʼgɨ kɨ de gər dɔʼa el.
20 Ngannkonʼmʼgɨ, ononyiʼse kadɨ ta kelʼse to to ta kel ngannʼgɨ kɨ du be. Re ɔjidɔ majel
ningə, toi to ngannʼgɨ kɨ du, nan re ɔjidɔ ta kɨ kʼel ə, majɨ kadɨ ta kelʼse in ta kel deʼgɨ kɨ
tɔgɨ gangɨ.
21 Ndangi me makitu Ndukunʼtɨ lə Luwə eyina: «Mʼa mʼelta ginn deʼgɨ kin kɨ ndonn
ta kɨ mbah, mʼa mʼndumə ta mbahʼgɨ kadɨ mʼelʼnʼde ta. Be kaa, a oyi dɔ taləʼm el*.»
22 In be ə kadikare kʼelta ndonntaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de oo dɔʼa el in nyakɔjɨ tadɔ
deʼgɨ kɨ gəri Luwə el, um in tadɔ nje kɨ uni meʼde el. Ningə, kadikare kʼelta kɨ ta Luwəʼtɨ
in nyakɔjɨ tadɔ nje kɨ uni meʼde um in tadɔ deʼgɨ kɨ gəri Luwə el el.
23 Kin ə tokɨ Njekawnanʼgɨ pətɨ kawinan, ningə eli ndonntaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ de gər
dɔʼa el, ə deʼgɨ madɨ kɨ gəri ta lə Luwə majɨ el ɓay, eke nje kɨ uni meʼde adi Luwə el, rei
lo kawnanʼtɨ kin ə a ɓariʼse mboʼgɨ el wa?
24 Kin ə re njekunmeʼgɨ pətɨ elitakita Luwəʼtɨ, ə njekunmeʼgɨ el, eke de kɨ gər ta lə
Luwə majɨ el ɓay ur kəy kaa, taʼgɨ kɨ ta Luwəʼtɨ kɨ deʼgɨ pətɨ eli kin a uwə kɨ ta, taa a ra
kadɨ gər tokɨ nʼin njeramajel tɔ.
25 Mərtaʼgɨ kɨ meʼəʼtɨ a kujəi kɨ taga. Ningə a osɨ nanga non Luwəʼtɨ ene: «Kɨ rɔtaʼtɨ,
mʼgər kadɨ Luwə in dannʼseʼtɨ ne.»

Majɨ kadɨ njekunmeʼgɨ rai nyaʼgɨ kɨ rowʼə rowʼə lo kawnanʼgɨʼtɨləʼde

26 Ngannkonʼmʼgɨ, riʼgɨ ə majɨ ra lo kawnanʼgɨʼtɨləʼse wa? Lokɨ kawinan, de madɨ osɨ
pa, de madɨ ndo nya, de madɨ ɔr ginn nya kɨ to lo kiyəʼtɨ, de madɨ el ndonntaʼgɨ kɨ de
gər dɔʼa el, ningə de madɨ kɨ rangɨ isɨ non to nje mbəl ta kakin tɔ. Kadɨ nyaʼgɨ kin pətɨ
ra kɨ njekawnanʼgɨ adɨ tɔgɨ me kunmeʼtɨləʼde.
27 Re deʼgɨ madɨ gei kʼel ndonntaʼgɨ kɨ de gər dɔʼa el ningə, majɨ kadɨ in joo el ə mutə
be par taa. Ningə kadɨ elita ɔsi go nan go nan, ə kadɨ nje kɔr ginn ta kakin to tɔ taa.
28 Re de kɨ kadɨ ɔr ginn ta ləʼde kin goto dann njekawnanʼgɨʼtɨ ningə, majɨ kadɨ sii
taʼde mbo. Elita kɨ darɔ de inɓe num kɨ Luwə num meʼdeʼtɨ par.
29 Kɨ ɔjidɔ deʼgɨ kɨ njekeltakita Luwəʼtɨ, majɨ kadɨ deʼgɨ joo eke mutə inɓe elita
dannʼdeʼtɨ, ningə ndəgəʼgɨ indəi manjɨ ta ləʼde oy.
30 Re Luwə elta kɨ de madɨ kɨ rangɨ dann nje kawnanʼgɨʼtɨ ningə, majɨ kadɨ njekeltakita
Luwəʼtɨ kɨ kete utɨ taʼne dɔ keltaʼtɨ.
31 Tadɔ ingɨ pətɨ, asi kadɨ elitakita Luwəʼtɨ ɔsɨ go nan go nan kadɨ ndoi nan nya, ulɨi
dingəm me nanʼtɨ.
32 *Deʼgɨ kɨ njekeltakita Luwəʼtɨ awi kɨ tɔgɨ dɔ kadikareʼtɨ kɨ Luwə adɨʼde.
33 Tadɔ Luwə in Luwə kɨ njera nya kɨ taʼa ala mban el, nan in Luwə kɨ nje kadɨ deʼgɨ
kisimajɨ. Tokɨ njekawnanʼgɨ isɨ rai dannʼdeʼtɨ loʼgɨʼtɨ kɨ dangɨ dangɨ,
34 majɨ kadɨ deneʼgɨ sii kɨ taʼde mbo dann njekawnanʼgɨʼtɨ. De adɨʼde tarow kadɨ elita
el. Ningə, kadɨ ulɨi dɔʼde ginn tɔgɨʼtɨ tokɨ ndukun elʼn.
35 Re nya madɨ kɨ gəri ginnʼə ar njay el to ningə, kadɨ dəji ngawʼdeʼgɨ me kəyʼtɨ. Tadɔ
in nya kɨ gorowʼəʼtɨ el kadɨ dene elta dann njekawnanʼgɨʼtɨ.
36 In ingɨ par ə ta lə Luwə ulə ngirəʼne rɔʼseʼtɨ kete wa? Eke ingɨ par ə re te dannʼseʼtɨ
wa?
37 Re de madɨ mər meʼneʼtɨ kadɨ nʼin njekeltakita Luwəʼtɨ, eke nʼin nje kaw kɨ kadikare
lə Ndil ningə, majɨ kadɨ deʼə gər tokɨ nyaʼgɨ kɨ mʼndangɨ mʼadɨʼse kin in rɔ Burəɓeʼtɨ.
38 Re de madɨ mbətɨ kadɨ gər nyaʼgɨ kin ningə, to taga kadɨ Luwə gər deʼə kin el tɔ.
39 Be ə, ngannkonʼmʼgɨ, sangi row kadɨ elita kɨ ta Luwəʼtɨ, ningə ononyiʼse kadɨ ɔgi dɔ
kel ndonntaʼgɨ kɨ de gər dɔʼa el.
40 Nan kʼin ə kadɨ nyaʼgɨ pətɨ rai nya gorowʼəʼtɨ um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisitɨ lo koyʼtɨ

1 Ngannkonʼmʼgɨ, mʼolo meʼse dɔ Poytaʼtɨ kɨ majɨ kɨ ndɔ kɨ mʼiləʼse mbərʼə kete kakin.
In ta kɨ taai ə uwəi goʼə səʼm bitɨ ɓone.
2 In Poyta kɨ majɨ kin ə adɨʼse kajɨ, lokɨ uwəi goʼə səʼm tokɨ ndɔkɨ mʼiləʼnʼse mbərʼə.
Re in be el ningə, kunme ləʼse in nya kɨ pasira kare.
3 Tadɔ nyando kɨ dɔkete kɨ madɨʼse in nyando kɨ mʼinɓe ə mʼtaa. Adɨ in Kirisitɨ kɨ oy
tadɔ majelʼgɨ ləʼje tokɨ makitu lə Luwə elʼn*.
4 Duwiʼə ra ndɔ mutə ningə te lo koyʼtɨ tokɨ ndangi me Makituʼtɨ lə Luwə†.

* **14:21 14.21** Ejay 28.11-12 * **15:3 15.3** Ejay 53.5-12 † **15:4 15.4** Paʼgɨ 16.10; Oje 6.2

5 Te bus kɨ rɔ Piyərʼtɨ taa kɨ rɔ njendoʼgɨʼtɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo tɔ‡.
6 Goʼtɨ gogɨ ningə, te bus kɨ rɔ ngannkonʼnanʼgɨʼtɨ kɨ asi ɓu mi kɨ gidə kɨ kawinan.
Deʼgɨ ngayn dann deʼgɨʼtɨ kin sii kɨ dɔʼde taa ɓay. Kɨ madɨʼgɨ dannʼdeʼtɨ ə oyi.
7 Goʼtɨ ɓay, te bus kɨ rɔ Jakɨʼtɨ taa kɨ rɔ njekawkuləʼgɨʼtɨ pətɨ tɔ.
8 Goʼdeʼtɨ pətɨ ningə, te kɨ rɔʼmʼtɨ bus, mʼin kɨ mʼin ngonn kɨ kɔr§.
9 Mʼin kɨ du dann njekawkuləʼgɨʼtɨ pətɨ, tadɔ mʼasɨ kadɨ de ɓarɨʼm nje kawkulə el.
Mʼasɨ el, tadɔ mʼin nje kadɨ kon Njekawnanʼgɨ lə Luwə*.
10 Nan in kɨ takul memajɨ lə Luwə ə mʼtəlʼn de kɨ be kin ɓone. Ningə memajɨ liʼə tadɔ
ləʼm in nya kɨ pasira el tɔ. Tadɔ mʼra kulə mʼutə ndəgɨ njekawkuləʼgɨ pətɨ. Kʼin ə in
mʼin kɨ dɔʼm ə mʼra kulə kin el, nan in memajɨ lə Luwə ə in səʼm.
11 In be ə, re in mʼin eke ndəgɨ njekawkuləʼgɨ kaa, in Poyta kɨ majɨ kɨ kare inɓe kin ə
jʼisɨ jʼiləʼse mbərʼə kadɨ uni meʼse.

Ta kində taa lə nje koyʼgɨ lo koyʼtɨ

12 Jʼin jʼisɨ jʼiləmbər kində taa lə Kirisitɨ lo koyʼtɨ, ə deʼgɨ madɨ dannʼseʼtɨ eyina: «Nje
koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el» tɔ kin, in ta kɨ bann dana?
13 Re nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el ningə, Kirisitɨ kaa ində taa lo koyʼtɨ el tɔ.
14 Ə re Kirisitɨ ində taa lo koyʼtɨ el ningə, jʼiləmbər pasira kare, taa kunmeləʼse ka in
nya kɨ pasira tɔ.
15 Re in kɨ rɔtaʼtɨ, kadɨ nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el, ə jʼingɨ jʼeli jʼeyina: «Luwə te
kɨ Kirisitɨ lo koyʼtɨ» ningə, lo kinʼtɨ, jɨ təl nje mannajɨ kɨ ngom dɔ Luwəʼtɨ. Tadɔ Luwə te
kɨ Kirisitɨ lo koyʼtɨ el.
16 Re nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el ningə, Kirisitɨ ka ində taa lo koyʼtɨ el tɔ.
17 Ə re Kirisitɨ ində taa lo koyʼtɨ el ningə, kunme kadɨləʼse in nya kɨ pasira kare, sii
me majelʼtɨləʼse ba ɓay.
18 Ningə njeʼgɨ kɨ oyi me tɔ Kirisitɨʼtɨ kaa taʼde tinyi kɔ tɔ.
19 Re nya kindəmedɔtɨləʼje kɨ jʼuni meʼje dɔʼtɨ me tɔ Kirisitɨ in tadɔ nyaʼgɨ kɨ ɓone par
ningə, jʼin nje kumtondoo kɨ utə ndəgɨ deʼgɨ pətɨ.
20 Nan kʼin ə, Kirisitɨ ində taa dann njekoyʼgɨʼtɨ tokɨ rɔtaʼtɨ. In kandɨ kɨ dɔkete lə njeʼgɨ
kɨ oyi.
21 Ningə, tokɨ in kɨ gorow lə de kɨ kare ə koy reʼn dɔ deʼgɨʼtɨ me dɔnangɨʼtɨ kakin ə, kɨ
gorow lə de kɨ kare, nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ tɔ.
22 Tokɨ koy ɔrɨʼn go deʼgɨʼtɨ pətɨ me tɔ Adamʼtɨ kakin ə, deʼgɨ pətɨ a təli kadɨ sii kɨ dɔʼde
taa me tɔ Kirisitɨ tɔ†.
23 Kin ə, kində taa lo koyʼtɨ kin a in kigo lowə go lowə. Kirisitɨ a ində taa kete to kandɨ
kɨ dɔkete, ningə dɔkagilo təlʼəʼtɨ, njeʼgɨ kɨ uni meʼde adiʼə a indəi taa lo koyʼtɨ tɔ.
24 Go nyaʼgɨʼtɨ kin pətɨ ningə dɔboy nyaʼgɨ a re. Kirisitɨ a tujɨ ndilʼgɨ kɨ majel, kɨ tɔgɨ
konɓeʼgɨ, kɨ tɔgɨ ndilʼgɨ kɨ majel, ɓay taa a təl kɨ konɓe adɨ Luwə kɨ Baw.
25 Tadɔ, majɨ kadɨ Kirisitɨ a onɓe bitɨ kadɨ Luwə ulə njebanʼgɨ liʼə ginn njaʼaʼtɨ‡.
26 Ningə, njeban kɨ dɔboyʼtɨ kɨ a tujʼə in koy.
27 Tadɔ makitu lə Luwə ene: «Luwə ulə nyaʼgɨ pətɨ ginn njaʼaʼtɨ§.» Ningə kʼel kʼene
«nyaʼgɨ pətɨ in ginn tɔgʼɔʼtɨ» kin ɔjɨ kadɨ Luwə in ginn tɔgɨʼtɨ lə Kirisitɨ tɔ el. In Luwə ə
ulə nyaʼgɨ pətɨ ginn tɔgɨʼtɨ lə Kirisitɨ.
28 Dɔkagilo kɨ nyaʼgɨ pətɨ in ginn tɔgɨʼtɨ lə Kirisitɨ ningə, Ngonn inɓe kɨ dɔʼne a ulə
dɔʼne ginn tɔgɨʼtɨ lə Luwə kɨ njekulə nyaʼgɨ pətɨ ginn tɔgʼɔʼtɨ, kadɨ Luwə in nyaʼgɨ pətɨ
me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ tɔ.
29 Re in be el ningə, njeʼgɨ kɨ adɨ isɨ raiʼde batəm tadɔ njekoyʼgɨʼtɨ kin a rai be tadɔ
kingə ri meʼtɨ wa? A ingəi ri meʼtɨ lokɨ nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el wa?
30 Taa jʼinɓe kaa, kɨ tadɔ ri ə kɨ ndɔʼgɨ pətɨ jʼuləi rɔʼje ji koyʼtɨ wa?
31 Kɨ rɔtaʼtɨ, ngannkonʼmʼgɨ, kɨ ndɔʼgɨ kare kare pətɨ mʼra ta koyʼtɨ. Ningə mʼingə rɔnel
kɨ takulʼse kɨ kində rɔ nanʼtɨ ləʼje me tɔ Jeju Kirisitɨ, kɨ in Burəɓe ləʼje.
32 Me ɓebɔʼtɨ kɨ Epejɨ, mʼrɔ kɨ daʼgɨ kɨ mu. Ningə re in kɨ gorow nyara lə darɔ par ə,
in ri ə mʼa mʼingə meʼtɨ wa? Re nje koyʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ el ningə, adɨ «jʼusɔi ge
jʼanyinan ge nan lo ti ə jʼa jʼoyi*.»
33 Ədi rɔʼse el, «Ndole nan kɨ njeramajel ə a təl njeramajel tɔ».
34 Majɨ kadɨ in təli mərita kɨ majɨ, ə inyəi ta ra majel. Tadɔ deʼgɨ madɨ ngayn dannʼseʼtɨ
gəri Luwə el. Mʼelta kin be kadɨ adɨʼse rɔsɔl.

Darɔ kɨ ində taa lo koyʼtɨ

‡ **15:5 15.5** Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § **15:8 15.8** KNK 9.3-6 * **15:9 15.9** KNK 8.3
† **15:22 15.22** Lotum 3.17-19; Rɔm 5.12-21 ‡ **15:25 15.25** Paʼgɨ 110.1 § **15:27 15.27** Paʼgɨ 8.7 * **15:32 15.32** Ejay 22.13

35 Deʼgɨ madɨ a dəji ta eyina ke kɨ gorow kɨ bann ə deʼgɨ a indəi taa lo koyʼtɨ wa? Eke
a indəi taa kɨ darɔ kɨ bann wa?
36 In mbo deʼgɨ, kandɨ ko kɨ diw kin, re oy el ə, a uwə el tɔ.
37 Ningə in darɔ nya inɓe kɨ diw kin ə a uwə el, nan in kanda kɨ meʼtɨ. Dɔmajɨ ə in
kandɨ tei, eke kandɨ nya madɨ kɨ rangɨ.
38 Luwə inɓe adʼa darɔ kigo me ndigɨʼtɨ ləʼne. Ningə kandɨ nya kɨ ra ra kaa, Luwə
adʼa kadɨ rɔ kɨ sɔw dɔʼa.
39 Darɔʼgɨ pətɨ toi dangɨ dangɨ um taainan el. Darɔ deʼgɨ to ta dangɨ, darɔ daʼgɨ to ta
dangɨ, darɔ yəlʼgɨ to ta dangɨ, taa darɔ kanjɨʼgɨ to ta dangɨ tɔ.
40 Nyakindəʼgɨ kɨ dɔranʼtɨ, ndoloʼde in dangɨ taa nyakindəʼgɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne ndoloʼde
in ta dangɨ tɔ.
41 Kadɨ ɔsɨ ta dangɨ, nanyi nda ta dangɨ, taa meeʼgɨ ndonyiʼde to ta dangɨ tɔ. Ningə
darɔ meeʼgɨ inɓe kin kaa ndonyiʼde to dangɨ dangɨ ɓay tɔ.
42 Be ə, kində taa lə koyʼtɨ lə nje koyʼgɨ kaa to be tɔ. Darɔ de kɨ duw in darɔ kɨ a
nduʼm, nan darɔ kɨ a ində taa lo koyʼtɨ in darɔ kɨ a nduʼm el.
43 Duwiʼə to darɔ kɨ dangɨʼtɨ, nan a te lo koyʼtɨ kɨ darɔ kɨ kɔsikurə; duwiʼə to darɔ kɨ
tɔgʼɔ goto, nan a te kɨ darɔ kɨ tɔgɨ.
44 Duwiʼə to darɔ de, nan a te lo koyʼtɨ kɨ darɔ kigo Ndilʼtɨ. Tokɨ darɔ kigo lo deʼtɨ to
kakin ə, darɔ kigo ndilʼtɨ kaa to non tɔ.
45 In be ə, makitu lə Luwə ene: «Adam kɨ dɔkete in de kɨ nje kisɨ kɨ dɔʼne taa[†]», ningə
Adam kɨ dɔboyʼtɨ in Ndil kɨ nje kadɨ deʼgɨ kajɨ.
46 In Adam kigo Ndilʼtɨ ə re kete el, nan in in kigo darɔʼtɨ ə re kete, ningə in kigo Ndilʼtɨ
utɨ goʼə.
47 Adam kɨ dɔkete in de kɨ dɔnangɨʼtɨ ne, tadɔ in bu dɔnangɨ ə Luwə uwə. Nan Adam
kɨ nja joo in dɔranʼtɨ taa ə re.
48 Be ə, de kɨ Luwə raʼa kɨ bu dɔnangɨ ta nan kɨ nyakindəʼgɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne, ə de kɨ
in dɔranʼtɨ taa, ta nan kɨ nyakindəʼgɨ kɨ dɔranʼtɨ taa tɔ.
49 Ningə, tokɨ jɨ tai nan kɨ de kɨ raiʼə kɨ bu dɔnangɨ kakin ə, jʼa tai nan kɨ in kɨ in
dɔranʼtɨ taa tɔ.
50 Ngannkonʼmʼgɨ, mʼelʼse madɨ oy tokɨ darɔ kɨ mosɨ asɨ kadɨ oo Konɓe lə Luwə el, taa
darɔ kɨ ndum asɨ kadɨ te loʼtɨ kɨ dum ndum, el tɔ.
51 Mʼge kadɨ in gəri nya kɨ to lo kiyəʼtɨ kin: Jʼin pətɨ jʼa jʼoyi el, nan jʼin pətɨ jʼa mbəli
rɔʼje.
52 Tow kɨ dɔboyʼtɨ a ɓar ningə, to to bəlkum kɨ kində sipɨ be par ə deʼgɨ pətɨ a mbəli.
Lokɨ tow a ɓar ningə, nje koyʼgɨ a indəi taa kɨ rɔ kɨ a dum ndum, ningə jʼin, jʼa mbəl
rɔʼje.
53 Tadɔ majɨ kadɨ rɔ kɨ ndum təl rɔ kɨ dum ndum, taa rɔ kɨ koy kadɨ təl rɔ kɨ dum koy
num tɔ.
54 Lokɨ rɔ kɨ ndum a təl rɔ kɨ dum ndum, ə rɔ kɨ koy a təl rɔ kɨ dum koy ningə, ta kɨ
makitu lə Luwə ene:
«Rɔ tətɨ koy bitɨ[‡]» kin tɔltaʼne.
55 «In koy, tətɨ rɔ ləʼi in ra wa?
In koy, kəngɨ in ra wa[§]?»
56 Kəngɨ koy in majel, ningə tɔgɨ majel in ndukun tɔ.
57 Adɨ jɨ rai oyo Luwə kɨ adɨ jɨ tətɨ rɔ kɨ takul Burəɓe ləʼje Jeju Kirisitɨ.
58 Lo kinʼtɨ, ngannkonʼmʼgɨ kɨ njendigɨ ləʼm, uwəi tɔgɨʼse ba, rai dɔ njaʼseʼtɨ me kuləʼtɨ
lə Burəɓe kanjɨ kɔr kɔ. Tadɔ kon kɨ isɨ ingəi me kuləʼtɨ lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tadɔ njekawnanʼgɨ kɨ Jerujalem

1 Kɨ ɔjidɔ nyakaw tadɔ lə deʼgɨ lə Luwə kɨ sii Jerujalemʼtɨ[*], mʼdəjɨʼse kadɨ rai tokɨ
mʼɔjɨʼn Njekawnanʼgɨ kɨ dɔnangɨ Galasiʼtɨ kin be tɔ.
2 Mʼelʼse kadɨ ndɔ kɨ dɔkete lə ndɔʼgɨ kɨ siri pətɨ, kadɨ de kɨ ra dannʼseʼtɨ, ɔr nya me
nyaʼtɨ ləʼne ində taa dangɨ tadɔ kulə kin. Kadɨ ɔr kigo tɔgʼɔʼtɨ kɨ Luwə adɨʼnʼə. Rai be
kadɨ mʼre ɓay taa in kawi nya, el.
3 Ningə, dɔkagilo kɨ mʼa mʼte dannʼseʼtɨ ə, mʼa mʼulə kɨ deʼgɨ kɨ inɓeʼgɨ mbətiʼde,
Jerujalemʼtɨ. Mʼa mʼadɨʼde makitu jiʼdeʼtɨ kadɨ awi kɨ kadikareʼgɨ ləʼse.
4 A kin ə re to kadɨ mʼinɓe mʼaw kɨ rɔʼm ningə, a awi səʼm nanʼtɨ tɔ.

[†] **15:45 15.45** Lotum 2, 7 [‡] **15:54 15.54** Ejay 25.8 [§] **15:55 15.55** Oje 13.14 [*] **16:1 16.1** Rɔm 15.25-26

Kɔjɨ kaw mbah lə Pol

5 Mʼa mʼte rɔʼseʼtɨ non kɨ tarow kɨ Maseduwannʼtɨ. Tadɔ, mʼa mʼində dɔnangɨ kɨ
Maseduwann gangɨ[†].
6 Dɔmajɨ ə, mʼa mʼra ndɔʼgɨ rɔʼseʼtɨ. Be el ə ɓar kaa a gangɨ dɔʼmʼtɨ rɔʼseʼtɨ, kadɨ to
indəi mʼin ta rowʼtɨ adɨ mʼaw lo kɨ majɨ kadɨ mʼawʼtɨ.
7 Kawʼm kin, mʼge kadɨ re Luwə ndigɨ səʼm dɔʼtɨ ningə, mʼra sese ndɔʼgɨ asɨ tatɨ. Kadɨ
mʼooʼse kɨ njaʼm taa par el.
8 Ningə, mʼa mʼnjɨ me ɓebɔʼtɨ kɨ Epejɨ bitɨ dɔkagilo Pantəkotɨʼtɨ.
9 Nje bangɨləʼm in ngayn Epejɨʼtɨ, nan tarow to tagira nonʼmʼtɨ bətəngɨ kadɨ mʼra kulə
ləʼm[‡].
10 Re Timote re te dannʼseʼtɨ ningə[§], raiʼə adɨ in kɨ rɔnel dannʼseʼtɨ, tadɔ in ka isɨ ra
kulə lə Burəɓe to mʼin be tɔ.
11 Kadɨ de madɨ kare dannʼseʼtɨ kidʼə el. Ningə kadɨ indəiʼə ta rowʼtɨ kadɨ re te rɔʼmʼtɨ
kɨ majɨ. Tadɔ mʼnjɨ mʼnginə kɨ ndəgɨ ngannkonʼjeʼgɨ.
12 Kɨ ɔjidɔ ngonnkonʼje Apolosɨ, mʼulə dingəm meʼəʼtɨ ngayn kadɨ aw rɔʼseʼtɨ, ində
rɔʼne nanʼtɨ kɨ ngannkonʼgɨ kɨ isɨ awi kɨ rɔʼseʼtɨ, nan meʼə ndigɨ kaw kɨ ngɔsineʼtɨ kin el
ɓay[*]. Ndɔ kɨ ingə row ə a aw ɓay.

Ta kɨ kɔjɨ kɨ dɔboyʼtɨ kɨ kuwə ji nan

13 Sii dɔ njaʼse, ə rai lo raʼseʼtɨ me kunmeʼtɨ ləʼse, rai dingəm ə uwəi tɔgɨʼse ba.
14 Majɨ kadɨ rai kuləʼgɨ pətɨ me ndigɨ nanʼtɨ.
15 Ngannkonʼmʼgɨ, mʼgər kadɨ in gəri Stepanasɨ kɨ deʼgɨ kɨ me kəyʼtɨ liʼə majɨ[†]. In deʼgɨ
kɨ dɔkete kɨ uni meʼde dɔnangɨʼtɨ kɨ Akay. Ningə, kigo me ndigɨʼtɨ ləʼde, uni rɔʼde kadɨ
rai kɨ deʼgɨ lə Luwə. Be ə, mʼdəjiʼse nya kare ɓay.
16 Majɨ kadɨ, in təli rɔʼse go taʼtɨ lə deʼgɨ kɨ be kin, ə in təli rɔʼse go taʼtɨ lə deʼgɨ kɨ
indəi rɔʼde ta kuləʼtɨ isɨ rai seʼde tɔ.
17 Rɔʼm nəlʼm ngayn dɔ reʼtɨ lə Stepanasɨ, kɨ Portunatus, kɨ Akaykus. Tadɔ, rai nyaʼgɨ
ngayn adi mʼin torʼseʼtɨ.
18 Uwəi hangalʼm indəi nanga tokɨ rai sese kakin be tɔ. Majɨ kadɨ gəri kɔsikurə deʼgɨ
kɨ be kin.
19 Njekawnanʼgɨ kɨ dɔnangɨ Ajiʼtɨ uwəi jiʼse. Akilasɨ in kɨ Pirisil[‡], nanʼtɨ kɨ njekawnanʼgɨ
kɨ sii me kəyʼtɨ ləʼde uwəi jiʼse ngayn tɔ.
20 Ngannkonʼgɨ pətɨ uwəi jiʼse. Majɨ kadɨ uwəi ji nan mbunəʼseʼtɨ kɨ rɔnel.
21 Ningə, in mʼin Pol inɓe ə mʼndangɨ ta kuwə ji kin kɨ jiʼm.
22 Re de madɨ dannʼseʼtɨ ndigɨ Luwə el ningə, kadɨ Luwə manʼa. Maranata, Burəɓe re.
23 Kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju in nanʼtɨ sese.
24 Mʼndigɨʼse kare kare pətɨ me kində rɔ nanʼtɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ.

[†] **16:5 16.5** KNK 19.21 [‡] **16:9 16.9** 8-9; KNK 19.8-10 [§] **16:10 16.10** 4.17 [*] **16:12 16.12** KNK 18.24 [†] **16:15 16.15** 1.16 [‡] **16:19 16.19** KNK 18.2

Makitu kɨ nja joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Korentɨʼgɨ
Ta kɨ dɔ makituʼtɨ kɨ nja joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Korentɨʼgɨ

Makitu kɨ nja joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Korentɨʼgɨ kin tɔjɨ tokɨ lo ngan mbunə Polʼtɨ kɨ njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnanʼtɨ kɨ Pol ɔjidɔ kɔjitara kaw mbah lə Pol kɨ inɓe yətɨ rangɨ num ta ɔjidɔ tɔgɨ kɨ ingə kadɨ in njekawkulə. Kɨ gorow təm go ta, rai adɨ takasinan el kakin goto mbunəʼdeʼtɨ nga. Kulənojɨ kɨ majɨ yo ə təl to dann Polʼtɨ kɨ njekawnan gogɨ nga. Be ə Pol ndangɨ makitu kadɨ ɔrʼn ginn nya kɨ ra ta adɨ kulənojɨ kɨ dannʼdeʼtɨ kɨ njekawnan ngan kɨ adɨ yətɨʼn kɔjitara kaw mbahləʼne. Elta rɔnelləʼne kɨ ɔjidɔ nojɨ kɨ uləi nanʼtɨ ningə elta raʼn rɔ ndoo tadɔ nyamajɨʼgɨ kɨ kadɨ rai kɨ njekunmeʼgɨ kɨ dɔnangɨ Judeʼtɨ kɨ sii me ndooʼtɨ. Goʼtɨ elta ɔrta dɔʼneʼtɨ tokɨ nʼin njekawkulə. Tɔgɨ kɨ kadɨ nʼraʼn kulə to njekawkulə kin nʼingə kɨ rɔ Burəɓeʼtɨ (10.8).

Kon taʼgɨ kɨ meʼtɨ: Kandɨ me taʼtɨ 1.1-11. Kulənojɨ kɨ to mbunə Polʼtɨ kɨ njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamajɨʼgɨ kinanʼtɨ tadɔ njekunmeʼgɨ kɨ sii Jude 8-9. Pol un ta el ɔrʼn ta dɔʼneʼtɨ tokɨ nʼin njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

1 Mʼin Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ kigo ndigɨʼtɨ lə Luwə, nanʼtɨ kɨ ngonnkon Timote, jʼuwə jiʼse in *Njekawnanʼgɨ lə Luwə kɨ sii Korentɨʼtɨ, taa jʼuwə ji deʼgɨ lə Luwə kɨ sii dɔnangɨʼtɨ kɨ Akayʼtɨ kɨ taʼa ba pətɨ tɔ*.

2 Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Bawʼje Luwə in kɨ Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nanʼtɨ sese.

Pol ra oyo Luwə

3 Jʼulə tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ kɨ Baw Burəɓeləʼje Jeju Kirisitɨ. Bawʼje kɨ memajɨ liʼə to mbar mbar, kɨ in Luwə kɨ nje sɔlme me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ.

4 In ə in nje sɔl meʼje dɔ konʼgɨʼtɨ kɨ dangɨ dangɨ, kadɨ jʼin kaa jɨ sɔl me deʼgɨ kɨ konʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ tei dɔʼdeʼtɨ tɔ. Kadɨ jɨ sɔl meʼde kɨ me sɔl kɨ jʼingə rɔʼaʼtɨ.

5 Be tɔ ə, tokɨ jʼingəʼn kon lə Kirisitɨ ngayn, Kirisitɨ sɔl meʼje ngayn tɔ.

6 Re jʼisi jʼingə kon ə, in kadɨ meʼse sɔlʼn, taa in tadɔ kajɨ ləʼse tɔ. Re meʼse sɔl ə, in kadɨ adɨʼse me sɔl tɔ. Nga ningə, me sɔl kin a ra kadɨ to uwəi tɔgɨʼse ba me konʼtɨ tokɨ jʼisi jʼingə kon kin be tɔ.

7 Lo kinʼtɨ, jʼində meʼje dɔʼseʼtɨ njiriri, tadɔ jɨ gər kadɨ lokɨ isɨ indəi rɔʼse nanʼtɨ seʼje dɔ konʼtɨ, isɨ indəi rɔʼse nanʼtɨ seʼje dɔ me sɔlʼtɨ kɨ jʼisi jʼingə tɔ.

8 Ngannkonʼmʼgɨ, jɨ ndigɨ kadɨ in gəri go kon kɨ te dɔʼjeʼtɨ dɔnangɨ Ajiʼtɨ kin. Deʼgɨ adɨʼje kon kadɨ kɨ dum keltaʼa, in kon kɨ aldɔ singəʼje. De kɨ ində meʼne dɔʼtɨ kadɨ nʼa nʼisɨ kɨ dɔʼne taa goto.

9 Jʼin jʼində meʼjeʼtɨ kadɨ jʼin deʼgɨ kɨ gangɨ ta koy dɔʼjeʼtɨ nga. Ningə in be kadɨ jʼuwəʼn kul rɔʼjeʼgɨ inɓe el, nan kadɨ jʼuwəʼn kul Luwə kɨ nje kadɨ njekoyʼgɨ indəi taa lo koyʼtɨ.

10 In in ə taaʼje ta ko koyʼtɨ kin, ningə a nanyi kɨ lo taaʼje kilə taaʼtɨ ɓay. In ə jʼində meʼje dɔʼaʼtɨ, kadɨ a taaʼje ta ko koyʼtɨ kin ɓay.

11 Ningə, inɓeʼgɨ kaa isɨ indəi rɔʼse taʼtɨ tɔ, me keltaʼtɨ kɨ Luwə tadɔ ləʼje. Luwə a ra seʼje majɨ kɨ row nya kɨ deʼgɨ ngayn dəji tadɔ ləʼje. Lo kinʼtɨ, majɨ kin a təl nya ra oyo lə deʼgɨ ngayn tadɔ ləʼje tɔ.

Pol yətɨ nduʼne ɔjidɔ kaw mbahləʼne

12 Nya kɨ adɨʼje rɔnel, meʼje uwəʼje kɨ ta el, jɨ gər kadɨ njiyəʼje dann deʼgɨʼtɨ kɨ gəri Luwə el, in kɨ hal kɨ sɔl lɔm lɔm, kɨ nya ra kɨ rɔtaʼtɨ kɨ in rɔ Luwəʼtɨ. Ningə in njiyə kɨ jɨ njiyə kɨ gosɨ lə de el, nan kɨ ra majɨ lə Luwə. Kibo ngayn, in kɨ panjiyə kin ə jɨ njiyəʼn kɨ rɔʼseʼtɨ.

13 Ta kɨ jɨ ndangɨ jʼadɨʼse kin, in ta madɨ kɨ rangɨ el, nan in nya kɨ tudəi ə in gəri meʼə inɓe kin par. Nga ningə, mʼgər kadɨ a gəri meʼə ar njay ɓay.

14 Tokɨ in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndɔ təl Burəɓe Jejuʼtɨ kɨ jʼa jʼin nya rɔnel ləʼse tokɨ a in nya rɔnel ləʼje kin be tɔ.

15 Kɨ me kɨ tinyi katɨ kin ə, mʼndigɨ kadɨ in gəi ə mʼte dɔʼseʼtɨ kete, kadɨ mʼadɨʼse ingəi ra majɨ kɨ nja joo.

---

* **1:1 1.1** KNK 18.1

16 Nga ningə kadɨ m'ində dɔ'se'tɨ taa, m'aw dɔnangɨ Maseduwann'tɨ, ə m'ində
Maseduwann'tɨ ə†, m'təl m're dɔ'se'tɨ gogɨ ɓay kadɨ to rai sə'm me nya ge'gɨ'tɨ lə'm
kadɨ m'aw Jude'tɨ.
17 Ndu'm kɨ m'un kin, m'un kɨ non be par el, taa ndigɨ ra'gɨ lə'm in kigo mərta'tɨ lə
de kadɨ to m'el m'ene «oyo» ə m'təl m'ene «jagɨ» el.
18 Luwə in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ asɨ kadɨ mannajɨ lə'm: ta'gɨ kɨ j'eli sese in «oyo» num
«jagɨ» num el.
19 Tadɔ Jeju Kirisitɨ, Ngonn lə Luwə kɨ j'in kɨ Silasɨ ge kɨ Timote ge‡ j'ilə'se mbər ta
li'ə kin in «oyo» num «jagɨ» num el. In de kɨ ta kɨ a ingə rɔ'a'tɨ in «oyo» par.
20 Ningə kun ndu'gɨ lə Luwə pətɨ, Kirisitɨ ə in nje tɔjɨ de k'ene «oyo» in kɨ rɔta'tɨ, taa
in kɨ gorow li'ə tɔ ə j'isɨ j'eli'n j'ene «Amen», tadɔ kulə'n tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ tɔ.
21 Ningə in Luwə ə in nje kadɨ'je num, ingɨ num, tɔgɨ me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ.
In ə mbətɨ'je ində'je ta dangɨ tadɔ lə'ne.
22 In in tɔ ə ində ndaja lə'ne rɔ'je'tɨ to nya lə'ne, taa ində Ndil'ne me'je'tɨ to nya kɨ
adɨ'je dɔkete dann nya majɨ'gɨ'tɨ kɨ ində taa dangɨ tadɔ lə'je, kadɨ a adɨ'je.
23 M'in m'dəjɨ Luwə kadɨ gangɨ ta ndɔ'm, re m'ngom: ningə in kadɨ m'tujɨ me'se el, ə
m'təl m're'n Korentɨ'tɨ gogɨ el.
24 Ningə jɨ sangɨ row kadɨ j'ində tɔgɨ dɔ'se'tɨ kadɨ uni me'se el jagɨ, tadɔ isɨ uwəɨ tɔgɨ'se
ba me kunme'tɨ ne nga. Nya kɨ j'isɨ jɨ sangɨ, in kində rɔ nan'tɨ sese dɔ kulə'tɨ kadɨ ingəɨ
rɔnel.

2

1 Kɨ ɔjidɔ'm, m'oo majɨ ngayn kadɨ m'təl m'aw rɔ'se'tɨ gogɨ el, nan to m'tujɨ me'se.
2 Tadɔ re m'tujɨ me'se ə, de kɨ a adɨ'm rɔnel goto. De kɨ a adɨ'm rɔnel ə, in ingɨ ka kɨ
m'a m'tujɨ me'se kakin par.
3 Ningə, in ginn'ə kin ə, m'ndangɨ'n makitu'tɨ to ndangɨ m'adɨ'se* kadɨ to m'aw kɨ
rɔ'm el. M'aw kɨ rɔ'm el nan to de'gɨ kɨ kadɨ adɨ'm'in rɔnel, təli tuji me'm to tujɨ yo.
M'gər majɨ ngayn, kɨ ɔjɨ dɔ'se, kadɨ rɔnel lə'm in rɔnel lə'se pətɨ.
4 In kɨ me kon kɨ ngayn, kɨ me kɨ ur mad'a, kɨ mann non kɨ tɔ kum ə m'ndangɨ'n
makitu m'adɨ'se. Ningə in kadɨ m'tujɨ'n me'se el, nan kadɨ in gəri ndigɨ kɨ m'ndigɨ'se.

Me Pol sɔl dɔ de'tɨ kɨ nje tujɨ me'ə

5 Re de madɨ in nje ginn me kɨ tujɨ nga ə, in m'in ə tujɨ me'm el nga, nan in ingɨ pətɨ
ə tujɨ me'se. Kɨ kadɨ j'eli j'adɨ aldɔ majɨ el ə, tujɨ me de'gɨ madɨ dann'se'tɨ nga.
6 Ningə ko de kɨ be kin, ta bulə de'gɨ kɨ kawinan kɨ dɔ'a'tɨ inɓe kin ka as'a nakɨ.
7 In be ə, kɨ ngɔsine kin, kadɨ adi me'se sɔl dɔ'a'tɨ, ə uləɨ dingəm me'ə'tɨ, nan to metujɨ
kɨ aldɔ majɨ in utɨ dɔ'a.
8 Lo kin'tɨ, m'dəjɨ'se kadɨ ɔjɨ'ə ndigɨ kɨ in ndigɨ'ə adɨ gər.
9 Nga ningə, ginn ndangɨ kɨ m'ndangɨ makitu m'adɨ'se in kadɨ m'nan me'se m'oo ke
təli rɔ'se go ta'tɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ wa.
10 Lokɨ me'se sɔl dɔ de'tɨ kɨ ra nya kɨ majel, m'in kaa me'm sɔl dɔ'a'tɨ tɔ. Nga ningə,
re me'm sɔl, lokɨ nya madɨ to kadɨ me'm sɔl dɔ'tɨ ə, in tadɔ lə'se ə me'm sɔl'n takum
Kirisitɨ'tɨ.
11 Tadɔ kadɨ *Satan ingə tarow dɔ'je'tɨ el, tadɔ jɨ gəri ndigɨ ra'gɨ li'ə ɓətɨ.

Me Pol ra sururu

12 Lokɨ m'aw m'te Tirowasɨ'tɨ kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ lə Kirisitɨ, m'oo kadɨ
Burəɓe te tarow ta'tɨ panyi adɨ'm,
13 nan me'm ra sururu, tadɔ m'ingə ngonnkon'm Titɨ el. In be ə, m'inyə njekunme'gɨ,
ə m'un tarow kaw Maseduwann'tɨ†.

Təti rɔ me kində rɔ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ

14 J'uləɨ tɔjɨ dɔ Luwə kɨ ɔy'je kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ adɨ j'in me rɔ'tɨ kɨ Kirisitɨ tətɨ kin.
Luwə un'je ilə'n mbər lə Kirisitɨ kɨ lo'gɨ pətɨ adɨ de'gɨ gəri'ə to nɔm kagɨ kɨ bany'a ətɨ
majɨ kɨ sanan kɨ lo lo be.
15 Lo kin'tɨ, jɨ to to nɔm kagɨ kɨ bany'a ətɨ majɨ, kɨ Kirisitɨ un adɨ Luwə be. J'əti majɨ,
tadɔ de'gɨ kɨ isɨ sangɨ kajɨ num, tadɔ de'gɨ kɨ isɨ ai tujɨ'tɨ num tɔ.
16 Kɨ rɔ de'gɨ madɨ'tɨ, in banyi koy kɨ isɨ aw se'de koy'tɨ, nan kɨ rɔ nje kɨ nungɨ'tɨ, in
banyi kajɨ kɨ isɨ aw se'de kajɨ'tɨ tɔ. Eke nan ə asɨ kadɨ ra kulə kin wa?
17 J'in jɨ to to ndəgɨ de'gɨ ngayn kɨ isɨ uni ta lə Luwə to nyara gatɨ kin el. J'eli ta kɨ
rɔta'tɨ, kɨ in rɔ Luwə'tɨ, takum Luwə'tɨ me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ.

---

† **1:16 1.16** KNK 19.21 ‡ **1:19 1.19** KNK 18.5 * **2:3 2.3** 7.8 † **2:13 2.13** 12-13; KNK 20.1

3

Bərkulə'gɨ kɨ me kunmindɨ'tɨ kɨ sigɨ

1 Kadɨ m'dəjɨ m'oo ke j'isi jɨ sangɨ kadɨ jɨ tɔjɨ rɔ'je inɓe kaa ɓay wa? Ke kadɨ jɨ rai tokɨ
de'gɨ madɨ isɨ rai, isɨ taai makitu lo kɨ rangɨ'tɨ kadɨ mannajɨ dɔ'de'tɨ kɨ rɔ'se'tɨ, ingɨ kɨ
taai makitu ji'se'tɨ awi kɨ lo rangɨ'tɨ kin be wa?
2 Makitu kɨ kadɨ mannajɨ dɔ'je'tɨ ə, in darɔ'se inɓe'gɨ. In makitu kɨ ndangɨ ngarme'je'tɨ,
kɨ de'gɨ pətɨ gəri num isɨ tudəi num.
3 To kɨ taga kadɨ in makitu kɨ Kirisitɨ ndangɨ, adɨ'je ji'je'tɨ, ulə'n'je. Kirisitɨ ndangɨ
kɨ mann ndangɨ nya makitu'tɨ el, nan ndangɨ kɨ Ndil Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira; in
makitu kɨ ndangɨ dɔ mbal'tɨ el, nan ndangɨ ngarme de'tɨ*.
4 In kin ə in me tinyi katɨ kɨ j'aw'n takum Luwə'tɨ kɨ takul Kirisitɨ.
5 Ningə j'a j'el j'ene in kɨ tɔgɨ'je'gɨ inɓe ə jɨ ra'n nya madɨ el, nan in kɨ tɔgɨ kɨ in rɔ
Luwə'tɨ.
6 In Luwə inɓe tɔ ə adɨ'je tɔgɨ, adɨ jɨ təl'n nje ra kuləɓər'gɨ me kunmindɨ'tɨ kɨ sigɨ. In
kunmindɨ kɨ in ginn Ndukun'tɨ el, nan in ginn Ndil Luwə'tɨ. Tadɔ *Ndukun kɨ ndangɨ in
nje re kɨ koy, nan Ndil Luwə in nje re kɨ kajɨ.
7 Kete ndukun in kɨ ndangɨ kɨ gajɨ ta'gɨ kare kare go nan'tɨ dɔ bar mbal'tɨ, ə kunjɨ tɔɓar
lə Luwə unjɨ dɔ'tɨ kin. *Mojɨ kɨ nje re kɨ ndukun kakin, takum'ə on por wor wor, kɨ lo
kadɨ ngann Isirayel'gɨ gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə kɨ on por kin, unjɨ dɔkagilo
nden be par ə ginn'ə gangɨ. Ə re ra kulə kɨ Ndukun kɨ nje re kɨ koy adɨ kunjɨ be ningə,
8 ra kulə kɨ Ndil Luwə a ətɨ ɓol kɨ dum ɓay.
9 Re kulə lə Ndukun kɨ a aw kɨ de'gɨ me ta kɨ gangɨ'tɨ adɨ kunjɨ ningə, kulə kɨ kadɨ
Luwə təl'n de'gɨ de'gɨ'tɨ kɨ dana takum'ne'tɨ a adɨ kunjɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn ɓay.
10 J'asi kadɨ j'eli j'ene, tɔɓar kɨ dɔkete, kunj'ə goto non tɔɓar'tɨ kɨ ɓone kin, kɨ in kunjɨ
kɨ utə in kɨ kete sanyi.
11 Kin ə nya kɨ lo ti ə a ində dər ə ingə tɔɓar ningə, nya kɨ a to bitɨ kɨ non'tɨ tɔɓar li'ə
a ətɨ ɓol kɨ dum.
12 Nya kɨ j'isi nginə ta'a kin ə ra adɨ j'awi kɨ me kɨ tinyi katɨ.
13 J'in jɨ ra tokɨ Mojɨ ra'n kin el. Mojɨ kɨ ilə ku takum'ne'tɨ kadɨ ngann Isirayel'gɨ oyi
ta tɔlta kunjɨ kɨ lo ti ə a goto kin el‡.
14 Nyagər lə ngann Isirayel'gɨ goto, dɔ'de boi boi. Ningə bitɨ ɓone kin ka, lokɨ isɨ tudəi
Kunmindɨ kɨ kɔkɔ ə, ku kin to ba inɓe ɓay. To ba, de un kum'de'tɨ el, tadɔ in kɨ kində
rɔ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ ə ku kin a goto'n kɔ takum'de'tɨ.
15 Bitɨ ɓone kin ka, lokɨ isɨ tudəi makitu'gɨ kɨ Mojɨ ndangɨ kin ə, ku madɨ utɨ kum'de
dɔ nyagər'tɨ inɓe ɓay.
16 Nan tokɨ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: Lokɨ Mojɨ tur rɔ'ne kɨ rɔ Burəɓe'tɨ
par ə un ku kɔ takum'ne'tɨ§.
17 Tadɔ Burəɓe in Ndil, ningə lokɨ Ndil Burəɓe in səm'tɨ, low'ə'tɨ kin ə taa k'inyə taa
in səm'tɨ tɔ.
18 Ningə j'in pətɨ, ku in kɨ goto kum'je'tɨ kɔ, adɨ jɨ tɔjɨ tɔɓar lə Burəɓe rɔ'je'tɨ tokɨ
kɔtirongɨ a tɔjɨ'n ndil de be. Lo kin'tɨ, jɨ mbəl jɨ to to Burəɓe inɓe be. Burəɓe kɨ in Ndil
adɨ tɔɓar li'ə unjɨ dɔ'je'tɨ unjɨ kunjɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ dɔ mad'a'tɨ, dɔ mad'a'tɨ.

4

Kirisitɨ in nan'tɨ kɨ njekawkulə'gɨ

1 Tokɨ in kulə kɨ Luwə ə adɨ'je kigo memajɨ'tɨ li'ə, tɔgɨ'je goto ta'tɨ el.
2 J'in jɨ mbətɨ nyara kɨ lo kiyə'tɨ, kɨ nya kɨ to rəsɔl kɨ de'gɨ isɨ rai. Panjiyə'je in kɨ lo
kədikum nan'tɨ el, taa jɨ mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Lokɨ jɨ tɔjɨ nya kɨ rɔta'tɨ kɨ taga
ə, jɨ sangɨ kadɨ jɨ taa me de'gɨ takum Luwə'tɨ to taa yo.
3 Nga ningə, re Poyta kɨ majɨ kɨ j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'tɨ ə, to lo kiyə'tɨ tadɔ
de'gɨ kɨ isɨ awi tujɨ'tɨ,
4 tadɔ nje kɨ uni me'de el. Ingɨ kɨ ngar nje kində tɔgɨ'ne dɔ dɔnangɨ'tɨ ne, utɨ kum
nyagər lə'de nga adɨ lo kadɨ oyi kunjɨ Poyta kɨ majɨ lə nje tɔjɨ tɔɓar lə Kirisitɨ kin goto.
Kirisitɨ kɨ in banakum Luwə inɓe.
5 Tokɨ rɔta'tɨ, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inɓe el, nan in Jeju Kirisitɨ kɨ Burəɓe ə j'isi
j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inɓe j'in ɓər lə'se tadɔ lə Jeju.
6 Tadɔ Luwə kɨ nje k'el k'ene: «Kadɨ kunjɨ unjɨ dann lo kɨ diw'tɨ*» kin ə adɨ kunjə unjɨ
ngann me'je'tɨ, kadɨ jɨ gəri'n tɔɓar li'ə kɨ unjɨ takum Kirisitɨ'tɨ kin.

---

* **3:3 3.3** Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejəkel 11.19, 36.26 † **3:7 3.7** Tekitaga 34.29 ‡ **3:13 3.13** Tekitaga 34.33
§ **3:16 3.16** Tekitaga 34.34 * **4:6 4.6** Lotum 1.3

7 Ningə nya majɨ lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'tɨ kɨ yai kɨ to to ngoo kɨ kuwə kɨ hanjɨ be kin.
In be kadɨ to ar njay tokɨ tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol kin in rɔ Luwə'tɨ um in rɔ'je'gɨ'tɨ el.
8 Kon'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kawinan kɨ dɔ'je'tɨ, nan budɨ singə'gɨ el; me'je gangɨ mann,
nan j'ore me'je ngan inɓe kin.
9 De'gɨ indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kɔ el; tɔti'je nanga, nan tɔli'je el.
10 Darɔ'je isɨ otɨ koy lə Kirisitɨ kɨ lo'gɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, kadɨ de'gɨ oyi tokɨ Kirisitɨ isɨ kɨ
dɔ'ne taa darɔ'je'tɨ.
11 Tadɔ j'in kɨ j'isɨ kɨ dɔ'je taa, j'isɨ ta koy'tɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ tadɔ lə Kirisitɨ. In be
kadɨ de'gɨ oyi tokɨ Kirisitɨ isɨ kɨ dɔ'ne taa darɔ'je'tɨ kɨ ndɔ madɨ ə a oy kin.
12 Lo kin'tɨ, j'in j'a j'ində taa lo koy'tɨ kadɨ to j'isi'n kumngayira ba tɔ.
13 Tokɨ in ndil kunme kɨ kareba ə isɨ ra kulə me'je'tɨ, makitu lə Luwə el ene: «In tadɔ
kun kɨ m'un me'm m'adɨ Luwə ə m'elta li'ə†.» Ningə j'in kaa in tadɔ kun kɨ j'uni me'je
j'adɨ Luwə ə j'elita li'ə tɔ.
14 Tadɔ jɨ gər kadɨ, Luwə kɨ te kɨ Burəɓe Jeju lo koy'tɨ kin, a te se'je lo koy'tɨ kɨ Kirisitɨ
tɔ. A te se'je kadɨ ində'je num, ingɨ num kadɨ'ne'tɨ.
15 Nya'gɨ pətɨ kɨ te dɔ'je'tɨ in tadɔ majɨ lə'se. Ningə, lo kin'tɨ, ra majɨ lə Luwə a to
mbar mbar kadɨ aw kɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ kete kete. Aw kɨ kete kete kadɨ to de'gɨ kɨ nje kelta
kɨ Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar kɨ dɔ'tɨ.
16 In tadɔ kin ə, j'ingə'n tɔgɨ par par. Re darɔ'je kɨ k'oo kɨ kum ne kin ə tɔg'ɔ isɨ təl kɨ
gogɨ kaa, ndil'je isɨ ingə tɔgɨ kɨ rangɨ kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ.
17 Tadɔ kon'gɨ kɨ j'isɨ j'ingəi'de ɓone kin, in kon kɨ dɔkagilo li'ə in nden be par, taa ɔlɔ
kəl kare tɔ, lokɨ j'un j'ində kadɨ tɔjɨ kɨ ətɨ ɓol, kɨ bitɨ kɨ non'tɨ kɨ a re go nje'gɨ'tɨ kin.
18 Nya kɨ j'isɨ j'anyi ngod'o, in nya kɨ de oo kɨ kum'ne kin el, nan in nya kɨ de oo kɨ
kum'ne el yo. Nya kɨ de oo kɨ kum'ne, ndɔ'a in ngayn el, nan nya kɨ de oo kɨ kum'ne el,
a to bitɨ kɨ non'tɨ.

5

Darɔ kɨ sigɨ

1 Jɨ gər majɨ kadɨ re darɔ'je kɨ j'in me'tɨ dɔnangɨ'tɨ ne, kɨ to to *kəyku be kin tujɨ ə,
j'awi kɨ darɔ kɨ sigɨ kɨ in kəy kɨ Luwə ra adɨ'je me dɔran'tɨ non, kɨ in kəy kɨ de ra kɨ
jɨ'ne el. In kəy kɨ a to bitɨ kɨ non'tɨ.
2 Tadɔ kisɨ kɨ j'isɨ me darɔ'tɨ kɨ in kəyku kin, j'isɨ tuməi um um, tadɔ jɨ ge ngayn kadɨ
j'uləi darɔ'je kɨ dɔran'tɨ rɔ'je'tɨ kɨ to to kəy kɨ bitɨ kɨ non'tɨ dɔ mad'a'tɨ.
3 Be ə lokɨ re darɔ'je kɨ dɔnangɨ'tɨ goto ə de a oo'je kɨ rɔ'je kare el.
4 Tadɔ kisɨ'je me darɔ'tɨ, kɨ in kəyku kin, jɨ tumə um um, nya aldɔ singə'je. Ningə jɨ
ndigɨ kadɨ j'ɔri rɔ'je kɔ me darɔ'tɨ kin el, nan jɨ ndigɨ kadɨ j'uləi darɔ kɨ dɔran'tɨ dɔ'tɨ,
kadɨ darɔ kɨ kumngayira tu dɔ darɔ kɨ koy.
5 Ningə in Luwə inɓe ə ində kadɨ nya'gɨ kin a rai nya be dɔ'je'tɨ. In in ə ində Ndil'ne
me'je'tɨ to nya kɨ adɨ'je dɔkete dann nya majɨ'gɨ'tɨ kɨ ində taa dangɨ tadɔ lə'je, kadɨ a
adɨ'je.
6 Lo kin'tɨ, j'uwəi tɔgɨ'je ba kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ. Ningə jɨ gər kadɨ lokɨ j'in me darɔ'tɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ ne kin ɓay ə, j'in gidɨ kəy'tɨ lə'je, sanyi kɨ Burəɓe.
7 Tokɨ rɔta'tɨ, in kɨ takul kunme ə j'isɨ j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el.
8 J'uwə tɔgɨ'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə jɨ ndigɨ ngayn kadɨ j'inyə darɔ kin, ə j'aw j'ində
ɓe kadɨ Burəɓe'tɨ.
9 Nga ningə, re j'isɨ'n me darɔ'tɨ kin, eke jɨ tus'ə j'inyə, nya kɨ uwə me'je, in ta kadɨ jɨ
nəl Burəɓe.
10 Tadɔ majɨ kadɨ j'a jɨ te kare kare kadɨ jɨ ra non Kirisitɨ'tɨ, lo gangɨ ta'tɨ li'ə. De kɨ ra
kaa a ingə nya kɨ sɔw dɔ'ne, kigo kulə ra'a'tɨ kɨ un darɔ'ne ra'n: kɨ re in'n kulə kɨ majɨ
eke kulə kɨ majel.
11 Ginn nya kɨ kadɨ jɨ ɓol'n Burəɓe, jɨ gər majɨ, in ə j'isɨ sangɨ row kadɨ jɨ ɓukɨ'n de'gɨ
go'je'tɨ. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadɨ ingɨ kaa, kɨ kadɨ elita kɨ ngom el ə, in gəri
m'in ar njay tɔ.
12 Jɨ ndigɨ kadɨ jɨ təl j'elita dɔ rɔ'je'tɨ rangɨ ɓay taa kadɨ in gəri'je, el, nan j'un sese
tarow kadɨ rɔ'se nəl'se dɔ'je'tɨ. Lo kin'tɨ, a ingəi ta kɨ kadɨ a turi de'gɨ'tɨ kɨ isɨ indəi
gu'de kɨ nyara kɨ gidɨ'de'tɨ ne kare, um nyara kɨ ngarme'de'tɨ el kam.
13 Re in rɔta'tɨ kadɨ j'in de'gɨ kɨ dɔ'je goto ə, in tadɔ lə Luwə ə dɔ'je goto'n, a re j'in
nje kumkar'gɨ tɔ ə, in tadɔ lə'se ə j'in'n nje kum kar'gɨ tɔ.
14 Tokɨ rɔta'tɨ, ndiginan lə Kirisitɨ onɓe dɔ'je'tɨ, j'in kɨ jɨ gər tokɨ de kareba oy tadɔ
de'gɨ pətɨ, adɨ de'gɨ pətɨ oyi kin.

---

† **4:13 4.13** Pa'gɨ 116.10

15 Oy tadɔ deʼgɨ pətɨ, kadɨ deʼgɨ kɨ sii kɨ dɔʼde taa, sii tadɔləʼde inɓeʼgɨ el nga, nan tadɔ
lə de kɨ oy ə ində taa lo koyʼtɨ tadɔləʼde kin.
16 Nga ningə, jʼa jʼooʼde kigo kʼooʼəʼtɨləʼde el bitɨ nga. Re kete jʼin, jʼoo Kirisitɨ kigo
kʼooʼəʼtɨləʼde ka, kɨ ngɔsine kin, jʼa jʼooʼə be el ratata nga.
17 Re de ində rɔʼne nanʼtɨ me tɔ Kirisitɨʼtɨ ə, in nyakində kɨ sigɨ. Nyaʼgɨ kɨ kɔkɔ dəri
kɔ, nyaʼgɨ kɨ rɔʼaʼtɨ pətɨ, təli nya kɨ sigɨ.
18 Ningə nyaʼgɨ kin pətɨ in rɔ Luwəʼtɨ, kɨ nje təl kuləʼje nojɨ nanʼtɨ səʼne, kɨ row lə
Kirisitɨ. Luwə kɨ adɨʼje kulə kulə deʼgɨ nojɨ nanʼtɨ siʼə inɓe.
19 Tadɔ in Luwə ə, kɨ row lə Kirisitɨ, ulə̈ʼn deʼgɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ, nojɨ nanʼtɨ səʼne, kɨ kanjɨ
tudə majelʼgɨ ləʼde kɨ rai. Nga ningə, ində taa kulə nojɨ nanʼtɨ taʼjeʼtɨ kadɨ jʼiləmbərʼə.
20 Jʼin deʼgɨ kɨ Luwə ulə̈ʼje to nje ra kulə tor Kirisitɨʼtɨ. Nga ningə, Luwə unʼje ɓariʼnʼse
kɨ rɔʼneʼtɨ. Me tɔ Kirisitɨʼtɨ, jʼuwə ngonn mbay njaʼse ba, ulə̈i nojɨ nanʼtɨ kɨ Luwə.
21 Kirisitɨ kɨ ra majel el, nan Luwə ɓukɨ majelʼgɨ ləʼje kɨ dɔʼaʼtɨ. Ɔy kɨ dɔʼaʼtɨ, kadɨ kɨ
row liʼə, Luwə təlʼnʼje deʼgɨʼtɨ kɨ dana takumʼneʼtɨ.

6

1 Tokɨ jʼində rɔʼje nanʼtɨ kɨ Luwə dɔ kuləʼtɨ, jɨ dəjɨʼse kadɨ kidi ra majɨ lə Luwə kɨ ingəi
kin el.
2 Tadɔ Luwə inɓe el ene:
«Dɔkagiloʼtɨ kɨ majɨ, mʼoo dɔ nduʼi,
Ndɔ kɨ in ndɔ kajɨ deʼgɨ, mʼre mʼɔsɨ kilʼɨ.»
Nga ningə, dɔkagilo kɨ majɨ nga ə to kin, ndɔ kajɨ deʼgɨ nga ə re kin*.
3 Kadɨ to kulə kɨ jʼisɨ ra kin ta goto dɔʼtɨ, jɨ sangɨ row kadɨ jɨ tugə de madɨ jigɨʼtɨ el.
4 Nya kɨ jʼisɨ sangɨ, jɨ sangɨ kadɨ jɨ tɔjɨ me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ, tokɨ rɔtaʼtɨ, jʼin njekuləɓərʼgɨ
lə Luwə. Jʼuwə tɔgɨʼje ba ə jɨ təl jʼuwə ɓay, me konʼgɨʼtɨ, me kumtondooʼtɨ, me ɓolʼtɨ,
5 ginn kindəʼtɨ lə deʼgɨ, me dangayʼtɨ, kɨ me sulə̈ʼtɨ kɨ deʼgɨ sulə̈i bulə deʼgɨ dɔʼjeʼtɨ. Me
kulə̈ʼtɨ kɨ aldɔ singəʼje, lo to ɓi goto, me ɓoʼtɨ, kaa jʼuwə tɔgɨʼje ba†.
6 Jɨ tɔjɨ kadɨ jʼin njekuləɓərʼgɨ lə Luwə me kar njayʼtɨ, me gər Luwəʼtɨ, me koremeʼtɨ,
me ramajɨʼtɨ. Ndil Luwə in seʼje nanʼtɨ, jɨ ndigɨ deʼgɨ ndigɨ kɨ rɔtaʼtɨ, kɨ kədinan gotoʼtɨ.
7 Jɨ tɔjɨ kadɨ jʼin njekuləɓərʼgɨ lə Luwə me kiləmbər taʼtɨ kɨ rɔtaʼtɨ, kɨ jʼilə kɨ tɔgɨ lə
Luwə. Nya katɨ ləʼje, kɨ dər rɔ ləʼje, in nyara kɨ dana takum Luwəʼtɨ.
8 Deʼgɨ ɔsɨ kurəʼje ge ulə̈i rɔsɔl dɔʼjeʼtɨ ge, elita kɨ majel dɔʼjeʼtɨ ge, elita kɨ majɨ ge. Jʼisɨ
jʼelta kɨ rɔtaʼtɨ kin ka oyiʼje to nje ngomʼgɨ,
9 gəriʼje ɓətɨ, nan oyiʼje to deʼgɨ kɨ gəriʼde el be, jʼa jɨ njiyə kɨ dɔʼje taa, nan oyiʼje to
njekoyʼgɨ. Uwəiʼje dangayʼtɨ kɨ kanjɨ tɔlʼje,
10 tuji meʼje ka rɔʼje nəlʼje par par. Jʼin njendooʼgɨ, nan jɨ təl deʼgɨ ngayn nje
nyakingəʼtɨ, to to nya kɨ nya ləʼje goto be, nan kɨ rɔtaʼtɨ ə, nyakingəʼgɨ pətɨ in yanʼje.
11 In deʼgɨ kɨ Korentiʼtɨ, jʼel kann kumta, jɨ te meʼje kɨ rɔʼseʼtɨ.
12 Jɨ tɔjɨʼse ndigɨ kɨ jɨ ndigɨʼse kɨ taga, nan in ingɨ ə tei meʼse adiʼje el.
13 Lo kinʼtɨ, mʼelʼse ta tokɨ ɓaw ngannʼgɨ a elʼn ngannʼneʼgɨ ta kin be. Ningə jɨ dəjɨʼse
kadɨ ingɨ kaa, tei meʼse adiʼje tokɨ jʼin jɨ teʼn meʼje jʼadɨʼse kakin be tɔ.

Gangɨ nan kɨ majel

14 Majɨ kadɨ ulə̈i dɔʼse kɨ non be par ginn jugɨʼtɨ kɨ kareba kɨ nje kɨ gəri Luwə el kam
el. Nya kɨ rɔtaʼtɨ kɨ nya kɨ majel a ində̈i rɔʼde nanʼtɨ el; kunjɨ ingɨ kɨ lo kɨ diw asi kadɨ a
ində̈i rɔʼde nanʼtɨ el.
15 Lo kadɨ Kirisitɨ ingɨ kɨ Su taʼde asɨ nan goto; de kɨ njekunme kadɨ Luwə ingɨ kɨ de
kɨ nje kunmeʼne kadɨ Luwə el, nya kɨ a uwəi nan dɔʼtɨ goto.
16 Nya kɨ a oro *Kəy lə Luwə kɨ kagɨ yoʼgɨ nanʼtɨ goto. Tadɔ jʼin ə, jʼin Kəy lə Luwə kɨ
nje kisɨ kumngayira ba tokɨ Luwə inɓe elʼn ene:
«Mʼa mʼra ɓe dannʼdeʼtɨ, ə mʼa mʼnjiyə seʼde nanʼtɨ,
mʼa mʼin Luwə ləʼde, ə in a in deʼgɨ ləʼm tɔ‡.»
17 In tadɔ kɨ be kin ə, Burəɓe elʼn ene:
«In gangi nan kɨ deʼgɨ kɨ gəri mʼin el,
ɔdi nya kɨ to njen el,
ə mʼin mʼa mʼuwəʼse kɨ rɔʼmʼtɨ§.»
18 Burəɓe kɨ Nje tɔgɨ pətɨ el ɓay ene:
«Mʼa mʼin Luwə kɨ Bawʼse, ə in, a in ngannʼmʼgɨ kɨ dingəm kɨ kɨ dene kʼel Burəɓe kɨ
nje tɔgɨ pətɨ*.»

---

* **6:2 6.2** Ejay 49.8 † **6:5 6.5** KNK 16.23, 19.29, 21.30 ‡ **6:16 6.16** Lebitiki 26.12; Ejəkel 37.27 § **6:17 6.17** Ejay 52.11; Ejəkel 20.34 * **6:18 6.18** 2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6

7

1 Nje ndigɨʼgɨləʼm, tokɨ jʼingəi kunnduʼgɨ kɨ Luwə un adiʼje be kin, majɨ kadɨ jʼinɓeʼgɨ,
jʼari rɔʼje njay dɔ nyaʼtɨ kɨ a njenyi kɨ darɔʼje kɨ ndilʼje. Ningə adɨ jʼindəi rɔʼje ta dangɨ
me ɓol Luwəʼtɨ.

Rɔnel lə Pol

2 Indəiʼje ngarmeʼseʼtɨ! De madɨ kɨ jɨ ra siʼə nya kɨ lowʼəʼtɨ el goto, de kɨ jɨ tɔ ko nya
liʼə goto, taa de kɨ jʼədiʼə jɨ taa nya liʼə kaa goto tɔ.
3 Ningə mʼelta kin be kadɨ mʼgangɨʼn ta dɔʼseʼtɨ el, tadɔ mʼel kete nga tokɨ jʼindəʼse
ngarmeʼjeʼtɨ kadɨ re in koy ə koy, kajɨ ə kajɨ.
4 Mʼtinyi meʼm katɨ ngayn kɨ rɔʼseʼtɨ, mʼində guʼm ngayn tadɔ ləʼse. Mʼingə mesɔl
ngayn, rɔʼm nəlʼm kɨ dum, me konʼgɨʼtɨ kɨ jʼingəiʼde.
5 Lokɨ jɨ re jɨ te dɔnangɨ Maseduwannʼtɨ nu kin, lo kɔrkon goto, jʼingəi konʼgɨ kɨ dangɨ
dangɨ: rɔ gugɨ gidɨʼje, ɓol rosɨ meʼje.
6 Nan Luwə kɨ njekulə dingəm me deʼgɨʼtɨ kɨ nje sɔl dɔʼde, adɨʼje tɔgɨ kɨ row re lə Titɨ.
7 Nga ningə, in re lə Titɨ par ə adɨʼje tɔgɨ el, nan in tɔgɨ kɨ adiʼə kin tɔ ə adɨʼje tɔgɨ.
Titɨ elʼje tokɨ in ndigi ngayn kadɨ oyi mʼin, taa mann non re kumʼseʼtɨ num, ta on meʼse
num tadɔ ləʼm. Lo kinʼtɨ, mʼingə rɔnel ngayn dɔ madʼaʼtɨ ɓay.
8 Re makitu kɨ mʼndangɨ mʼadɨʼse kete kin tujɨ meʼse kaa, mʼndingə rɔʼm dɔʼtɨ el. Re
mʼndingə rɔʼm dɔʼtɨ ə, in tadɔ kʼoo kɨ mʼoo kadɨ tujɨ meʼse dɔkagilo madɨʼtɨ*.
9 Ningə kɨ ngɔsine kin, rɔʼm nəlʼm tadɔ meʼse kɨ tujɨ kin el, nan tadɔ kʼin kɨ metujɨ
ləʼse aw sese adɨ inyəi gorow njiyəʼse kɨ majel kɔ. Meʼse kɨ tujɨ kin ə in nya kɨ Luwə
ndigɨ, adɨ jʼin jʼel tokɨ nya madɨ kɨ majel kare kɨ jɨ ra sese goto.
10 Tadɔ metujɨ kɨ nəl Luwə, re kɨ kʼinyə gorow njiyə kɨ majel kɔ, kadɨ te kɨ de kajɨʼtɨ,
kɨ kanjɨ kadɨ de ndingə rɔʼne dɔ meʼtɨ kɨ tujɨ kin. Nan metujɨ kɨ de inyəʼn row nya raʼne
kɨ majel kɔ el, a re kɨ koy.
11 Kɨ ngɔsine kin, inɓeʼgɨ oyi kandɨ metujɨ kɨ nəl Luwə kin kɨ kumʼse: Ra adɨ toi ɓi dɔ
rɔʼseʼtɨ el! Dəji me sɔl kɨ rɔ tinyiʼse num, ndingəi rɔʼse ngayn num, ɓol tɔlʼse num, in
ndigi ngayn kadɨ oyi mʼin num, ta on meʼse tadɔ ləʼm num, taa taʼse in dɔ deʼtɨ kɨ ra
nya kɨ gorowʼəʼtɨ el kakin num tɔ. Tɔji me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ tokɨ ɔjidɔ ta kin ingɨ, ari njay.
12 Nga ningə, mʼndangɨ makitu kin mʼadɨʼse tadɔ lə de kɨ ra nya kɨ lowʼəʼtɨ el kin el
num, taa tadɔ lə de kɨ nya kɨ gorowʼəʼtɨ el kin tujɨ meʼə el num tɔ. Nan in kadɨ inɓeʼgɨ,
oyi tingə kɨ in tingəi bil tadɔ ləʼje kin kɨ kumʼse, takum Luwəʼtɨ.
13 In kin ə in nya kɨ adɨʼje tɔgɨ. Ningə jʼingə tɔgɨ par el, nan jʼingə rɔnel kibo ngayn
inɓe ɓay tɔ, lokɨ jʼoo nəl kɨ rɔ Titɨ nəlʼə tadɔ kuwə kɨ ingɨ pətɨ uwəi hangalʼa indəi nanga
me halʼseʼtɨ kɨ tɔji.
14 Kində kɨ mʼunʼse mʼindəʼn guʼm kɨ rɔʼaʼtɨ kin, rɔʼm sɔlʼm el. To kɨ ka kɨ jʼelʼse ta kɨ
rɔtaʼtɨ kɨ ndɔʼgɨ, pitɨ kɨ jɨ pitɨʼse non Titɨʼtɨ tɔji rɔʼne kɨ taga kadɨ in ta kɨ rɔtaʼtɨ.
15 Lo kinʼtɨ, rɔʼa nəlʼə ngayn ɓay dɔʼseʼtɨ, lokɨ meʼə olo dɔ təlrɔ go taʼtɨ ləʼse pətɨ, kɨ
kuwə kɨ uwəiʼə kɨ rɔʼseʼtɨ kɨ ɓukɨ nanʼtɨ kɨ ɓol.
16 Rɔm nəlʼm ngayn adɨ mʼində meʼm dɔʼseʼtɨ me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ.

8

Kaw nya tadɔ raʼn kɨ njekunmeʼgɨ kɨ Jerujalem

1 Ngannkonʼmʼgɨ, jɨ ndigɨ kadɨ in gəri majɨ kɨ Luwə ra kɨ Njekawnanʼgɨ kɨ dɔnangɨ
Maseduwannʼtɨ kin.
2 Konʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ te dɔʼdeʼtɨ, nan be kaa rɔʼde nəlʼde kɨ aldɔ majɨ, adɨ me ndooʼtɨ
ləʼde kɨ ngayn inɓe kin kaa, uni nya majɨʼgɨ ləʼde ngayn kɨ me kɨ kare.
3 Mʼman najɨ ləʼde dɔʼtɨ tokɨ uni kigo tɔgɨʼdeʼtɨ, kɨ madɨʼgɨ uni kɨ aldɔ tɔgɨʼde inɓe ɓay.
Ningə in kɨ me ndigɨ ləʼde inɓe ə adɨ.
4 Dəjiʼje ə təl dəji ɓay, kadɨ jʼadɨʼde tarow kadɨ nʼingɨ kaa nʼuləi jiʼde me nyakawʼtɨ
tadɔ lə deʼgɨ lə Luwə kɨ sii Jerujalemʼtɨ kin tɔ*.
5 Rai nya kɨ aldɔ in kɨ jʼində meʼje dɔʼtɨ kadɨ a rai. Uni rɔʼde inɓe adi Burəɓe kete,
ningə goʼtɨ, uni adiʼje tɔ, kigo ndigɨʼtɨ lə Luwə.
6 In tadɔ kin ə, jʼuləʼn dingəm me Titɨʼtɨ kadɨ təl aw tɔlta kulə nyakaw tadɔ ra majɨ
kin, tokɨ uləʼn ngirə dannʼseʼtɨ nga kin.
7 Nga ningə, tokɨ in nje nya kɨ to mbar me nyaʼgɨʼtɨ pətɨ, adɨ in me kunmeʼtɨ ləʼse, me
kujɨ keltaʼtɨ ləʼse, me nyagərʼtɨ ləʼse, me tingə bilʼtɨ kɨ kanjɨ to ɓi dɔ rɔʼseʼtɨ, kɨ me ndigɨ
nanʼtɨ kɨ jɨ tɔjɨʼse rowʼə, majɨ kadɨ tɔji tokɨ kuləra majɨʼgɨ ləʼse kin in nyakingə ləʼse kɨ
to mbar mbar.

---

* **7:8 7.8** 2.3 * **8:4 8.4** 1-4; Rɔm 15.26

8 Ningə m'el'se tokɨ in ndu ə m'un madɨ'se el; re m'el'se ta tingəbil lə madɨ'se'gɨ ə, in
kadɨ ingɨ, ɔji ndiginan lə'se kɨ rɔta'tɨ adɨ de'gɨ gəri, me nyakaw'tɨ kin.
9 Tadɔ in gəri memajɨ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ majɨ. Kirisitɨ kɨ in njenyakingə, nan
ra rɔ'ne njendoo'tɨ tadɔ lə'se, kadɨ me ndoo'tɨ li'ə, ingɨ, təli nje nya'gɨ.
10 In ta kigo k'oo'ə'tɨ lə'm kɨ m'oo ə m'el dɔ'tɨ. Ningə in ta kɨ sɔw dɔ'se inɓe'gɨ majɨ,
tadɔ ingɨ, ə in de'gɨ kɨ dɔkete kɨ rai kulə kin ɓal'tɨ kɨ dər. In de'gɨ kɨ dɔkete me ra'a'tɨ
par el, nan in de'gɨ kɨ dɔkete me kun ndu'tɨ tadɔ ra'a.
11 Ə kɨ ngɔsine kin, majɨ kadɨ tɔlita kulə kin, tadɔ kadɨ, kigo tɔgɨ'se'tɨ, kulə kɨ rai nga
num, ndigɨ ra'a num, sii nan'tɨ lay.
12 Tadɔ, lokɨ de adɨ nya kɨ me kɨ kare, Luwə taa nya li'ə kɨ adɨ kin kigo tɔg'ɔ'tɨ kɨ me
kəy'tɨ, um nya kɨ awɨ'n el par ə, Luwə a ində me'ne dɔ'tɨ el.
13 Ningə in ta kadɨ jɨ ra'se kadɨ osi me ndoo'tɨ el. Osi me ndoo'tɨ kadɨ in sotɨ kɨ
madɨ'se'gɨ el, nan in ta kadɨ asi nan yo.
14 Kɨ ngɔsine kin, kɨ nya lə'se kɨ to mbar kin, asi kadɨ a rai kɨ nje kɨ yan'de to rɔ'de,
ningə ndɔ kɨ nya lə'de a to mbar ə nya to rɔ'se ə, a rai sese tɔ. Lo kin'tɨ ə a asi nan,
15 tokɨ makitu lə Luwə el'n ene:
«De kɨ ɔy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de kɨ ɔy ngayn el, nya kɨ du'ə goto†.»

Titɨ kɨ madɨ'ne'gɨ madɨ awɨ Korentɨ'tɨ

16 J'uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ kɨ ra adɨ ta lə'se to rɔ Titɨ tokɨ tɔ'n rɔ'm kin be tɔ.
17 Titɨ ndigɨ ta kɨ j'ində non'a'tɨ kadɨ təl aw rɔ'se'tɨ. Ningə kete ɓay taa ka, inɓe kɨ
dɔ'ne to rɔ'a ngayn tadɔ lə'se, adɨ in kɨ me ndigɨ li'ə inɓe ə isɨ awɨ'n rɔ'se'tɨ.
18 J'ulə ngonnkon'je kare j'adɨ aw si'ə. In ngonnkon'je kɨ Njekawnan'gɨ kɨ dangɨ dangɨ
elita li'ə majɨ ɔjɨ'n dɔ kadɨ rɔ li'ə tadɔ Poyta kɨ majɨ.
19 Ɓay tɔ, in de kɨ Njekawnan'gɨ kɨ dangɨ dangɨ uləi ji'de dɔ'a'tɨ kadɨ aw se'je tadɔ
tadɔ kulə nyakaw tadɔ ra majɨ kin. In kulə kɨ j'un rɔ'je tadɔ'a kadɨ tɔ Burəɓe ingə'n
kɔsikurə, taa kadɨ jɨ tɔjɨ'n ndigɨ ra majɨ kɨ rosɨ me'je kin tɔ.
20 Kɨ ɔjidɔ nar kɨ de'gɨ adɨ'je ngayn kadɨ j'in ə j'ində kum'je go kulə'tɨ kɨ kadɨ rai,
j'ində kumkədɨ dɔ'tɨ kadɨ de'gɨ oyi'je to de'gɨ kɨ rɔta'tɨ el, el.
21 Jɨ sangɨ kadɨ jɨ ra nya kɨ nəl Luwə par el, nan jɨ sangɨ kadɨ jɨ ra nya kɨ nəl de'gɨ tɔ.
22 Nje kaw kɨ rɔ'se'tɨ kin, j'ulə ngonnkon'je kare si'ə non ɓay. In de kɨ nja ngayn, jɨ
nan'a, adɨ j'oo tingəbil li'ə. Ningə kɨ ngɔsine kin, to rɔ'a ngayn kadɨ n'in me kulə'tɨ kin
tɔ, tadɔ taa kɨ taa me'se.
23 Ningə kɨ ɔjidɔ Titɨ, in madɨ njiyə lə'm, taa in madikulə'm kɨ rɔ'se'tɨ tɔ. Ningə,
ngannkon'je'gɨ kɨ dani'ə, in ngann njekawkulə'gɨ lə njekawnan'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ kadɨ
Kirisitɨ ingə'n kɔsikurə tɔ.
24 Tɔji de'gɨ kin adɨ gəri tokɨ in ndigɨ'de ndigɨ kɨ rɔta'tɨ. Lo kin'tɨ, njekawnan'gɨ kɨ dangɨ
dangɨ a gəri tokɨ in ndigi de ndigɨ kɨ rɔta'tɨ, taa tɔjɨ kɨ j'isɨ j'uləi dɔ'se'tɨ takum'de'tɨ kin
kaa in kɨ rɔta'tɨ tɔ.

9

Luwə ndigɨ de kɨ adɨ nya kɨ rɔnel

1 Kɨ ɔjidɔ nyakaw kɨ kadɨ jɨ ra'n kɨ de'gɨ lə Luwə kɨ sii Jerujalem'tɨ, majɨ kadɨ m'ndangɨ
ta dɔ'tɨ m'adɨ'se, m'oo ta kɨ kadɨ m'ndangɨ ɓay el nga.
2 M'gər ndigɨ ramajɨ kɨ rosɨ me'se kin, adɨ m'pitɨ'se kɨ taga takum de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ
Maseduwann'tɨ*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gɨ kɨ dɔnangɨ Akay'tɨ sii dɔ nja'de'tɨ
ɓal'tɨ kɨ dər.» Ningə tingəbil lə'se kin ra adɨ Njekawnan'gɨ ngayn ndəli.
3 Lo kin'tɨ, m'ulə ngannkon'je'gɨ kɨ rɔ'se'tɨ kadɨ pitɨ kɨ jɨ pitɨ'se ɔjɨ'n dɔ lo kin, təl nya
kɨ kare el. Ningə tokɨ m'el'n, m'ndigɨ ngayn kadɨ sii dɔ nja'se'tɨ tokɨ rɔta'tɨ inɓe tɔ.
4 Tadɔ kin ə re de'gɨ kɨ dɔnangɨ Maseduwann'tɨ awɨ sə'm rɔ'se'tɨ, ə sii dɔ nja'se'tɨ el
ningə, j'in kɨ jɨ taa me'se kin, j'a təl de'gɨ kɨ rɔ'de sɔl'de, nga ningə, rɔsɔl kibo ngayn a
in dɔ'se'tɨ inɓe'gɨ.
5 In tadɔ kin ə, m'oo majɨ ngayn kadɨ m'dəjɨ ngannkon'je'gɨ madɨ kin kadɨ awɨ kete
non'm'tɨ, rɔ'se'tɨ, kadɨ kawɨ nja kadikare me ndigɨ kɨ uni ndu'se dɔ'tɨ kin. Lokɨ in kɨ
kɔsɨ nja'a nan'tɨ pətɨ ə de oo ə, a in nya kadɨ kɨ me ndigɨ, um in nya kɨ de ində tɔgɨ dɔ
madɨ'ne'tɨ ə adɨ'n el.
6 Ningə kadɨ in gəri tokɨ:
De kɨ duw nya nden be,
a tətɨ nden be tɔ;
ə de kɨ duw nya ngayn,

† **8:15 8.15** Tekitaga 16.18 * **9:2 9.2** 1.16

a təti ngayn tɔ.
7 Kadɨ de kɨ ra adɨ kigo kɔjʼɔʼti kɨ ɔjɨ meʼneʼti, um kɨ ndingə rɔ eke kɨ tɔgɨ madɨ kɨ
kində dɔʼti el. Tadɔ Luwə ndigɨ de kɨ adɨ kɨ rɔnel.
8 Luwə aw kɨ tɔgɨ kadɨ adɨ majɨʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ ndogɨʼse mannʼti. Lo kinʼti, a awi kɨ
nyaʼgɨ pəti kɨ kadɨ ra sese kɨ dɔkagiloʼgɨ pəti. A toʼse mbar mbar kadɨ uni rai kulə̈ʼgɨ kɨ
majɨ.
9 Tokɨ makitu lə Luwə elʼn ene:
«Kanyi nyakingə ləʼne kɨ me ndigɨ adɨ njendooʼgɨ,
ramajɨ liʼə to kɨ ndɔʼgɨ ndɔʼgɨ[†].»
10 Luwə kɨ nje kadɨ ko nya njeduw nya kɨ nje kadɨ nyakusɔ de sɔ, a adɨʼse ko nya kɨ to
mbar mbar, taa a ra kadɨ tɔgɨ tɔ. Lo kinʼti, ramajɨ ləʼse a te kɨ dɔʼne kɨ taga wangɨ.
11 Nga ningə a in njenyakingəʼgɨ me nyaʼgɨʼti pəti, kadɨ rai majɨ kɨ me ndigɨ ləʼse kɨ
kete kete. Ningə a ra kadɨ deʼgɨ kɨ a ulə̈ɨ jiʼse adɨ jʼadɨʼde kin, a təli kɨ oyo adi Luwə tɔ.
12 Kadikare ləʼse kin, a ra kɨ njekunmeʼgɨ par el, nan a ra kadɨ deʼgɨ təli kɨ oyo ngayn
adi Luwə tɔ.
13 Lokɨ in oyi majɨ lə kulə kin ə, a ulə̈ɨ tɔjɨ dɔ Luwəʼti tadɔ təl kɨ təli rɔʼse go Poytaʼti
kɨ majɨ lə Kirisiti, manyinajʼa kɨ taga kin, kɨ majɨ kɨ rai seʼde ə kanyi nya majɨʼgɨ ləʼse
adiʼde num adi ndəgɨ deʼgɨ pəti num kin tɔ.
14 A elita kɨ Luwə tadɔ ləʼse, tɔji ndiginan ləʼde kɨ rɔʼseʼti, ɔjɨʼn dɔ majɨ lə Luwə kɨ
ində nangɨ ripɨ ripɨ kɨ dɔʼseʼti kin.
15 Tɔjɨ in kɨ dɔ Luwəʼti tadɔ kadikare liʼə kɨ de oo ngangʼa el kin.

10

Pol rɔ dɔ kulə̈ʼti kɨ to me jiʼə̈ʼti

1 Deʼgɨ eyina mʼin Pol, lokɨ mʼoo kumʼse ə mʼsɔl dɔʼm, a re mʼin sanyi tɔ ningə, mʼun
dɔʼm taa, mʼra madɨ ngan sese. Nan mʼdəjɨʼse kɨ takul sɔl lɔm lɔm kɨ memajɨ lə Kirisiti,
2 kadɨ rai mʼin adɨ mʼra mʼadɨ ngan sese el, dɔkagiloʼti kɨ mʼa mʼreʼn dannʼseʼti. Tadɔ
mʼində dɔʼmʼti kadɨ mʼa mʼra mʼadɨ ngan kɨ deʼgɨ madɨ kɨ isɨ eli eyina jʼisɨ jɨ ra kulə lə
deʼgɨ kare kin.
3 In kɨ rɔtaʼti kadɨ jʼin deʼgɨ, nan jʼisɨ rɔ ko rɔ kɨ deʼgɨ si rɔi nan kin el.
4 Nan nyarɔʼgɨ kɨ jʼisɨ rɔʼn, in kɨ in rɔ deʼti el, nan in nyarɔʼgɨ kɨ tɔgʼɔ in rɔ Luwəʼti,
kadɨ tujɨ tɔgɨʼgɨ kɨ ngan ngan. Jɨ tujɨʼn mərtaʼgɨ lə deʼgɨ kɨ in mərtaʼgɨ kɨ gorowʼəʼti el,
5 jɨ budɨ nyaʼgɨ pəti kɨ re kɨ kundɔtaa kɨ ɔgɨ gər Luwə. Jʼa jɨ ra kadɨ mərtaʼgɨ lə deʼgɨ
in mərta kɨ kadɨ təl re seʼde go ndu̇ʼti lə Kirisiti.
6 Nga ningə, jʼin ndəkba kadɨ jʼində ba kal deʼgɨ madɨ kɨ a təli rɔʼde go taʼti el jʼɔjiʼde,
ndɔʼti kɨ ingɨ pəti a təli rɔʼse majɨ go taʼti.
7 Gonyi nyaʼgɨ kɨ to takumʼseʼti ne kin! Re de madɨ gər ar njay kadɨ nʼin de lə Kirisiti ə,
majɨ kadɨ ində nya kare kin dɔʼneʼti tɔ: re in de lə Kirisiti ə, jʼin kaa jʼin deʼgɨ lə Kirisiti
tɔ.
8 A re mʼra rɔnel kɨ aldɔ lo nden, ɔjɨʼn dɔ tɔgɨ kɨ Burəɓe adɨʼje kadɨ jʼɔsɨʼn ginnʼse kɨ
kete, um kadɨ jɨ tujɨʼnʼse el kin kaa, rɔʼm sɔlʼm el.
9 Mʼndigʼɨ kadɨ de ooʼm mʼto to de kɨ nje kadɨʼse ɓol me makituʼgɨʼti ləʼm kɨ mʼndangɨ
mʼadɨʼse kin el.
10 Tadɔ deʼgɨ madɨ eli eyina: «Pol, re oo makituʼgɨ kɨ ndangɨ ə, in taʼgɨ kɨ ngan ngan,
tɔgɨʼde to, nan lokɨ re kɨ darɔʼne ə, de oo tɔgʼɔ el, taa ta kʼelʼə ka ndaʼa goto tɔ.»
11 Ningə kadɨ de kɨ elta kin gər dɔʼneʼti majɨ tokɨ, kahʼaʼti inɓe kɨ ooʼnʼje me makituʼti
kɨ jʼisɨ sanyi jɨ ndangɨ kakin ə, re jɨ re kɨ rɔʼje ka, kulə kɨ jʼa jɨ ra a to be tɔ.
12 Tokɨ rɔtaʼti ə, jʼin jʼasɨ nan kɨ deʼgɨ madɨ kɨ inɓeʼgɨ oyi rɔʼde nya madɨʼti kin el, eke
jʼa jʼuni rɔʼje jʼɔji kadɨ deʼti el tɔ. Nya kare, kun kɨ isɨ uni ndu̇ʼde inɓeʼgɨ par ə rai kulə,
isɨ gonyi lokɨ rɔʼde inɓeʼgɨ par kin, ra adɨ nyagər ləʼde goto.
13 Nga ningə, kɨ ɔjidɔʼje, jʼa jʼɔji rɔʼje kɨ aldɔ lowə el, nan jʼa jʼɔjɨ rɔʼje kigo ngangɨ
kulə̈ʼti kɨ Luwə adɨʼje ə adɨ jʼaw bitɨ jɨ teʼn rɔʼseʼti kin.
14 Tokɨ re jʼene jʼaw bitɨ jɨ te rɔʼseʼti ə, jɨ tɔjɨ rɔʼje kɨ aldɔ ngangɨ lowə el. Tadɔ jʼaw
bitɨ jɨ te rɔʼseʼti dɔkete kɨ Poyta kɨ majɨ lə Kirisiti, tokɨ rɔtaʼti.
15 Lo kinʼti, jɨ tɔjɨ rɔʼje kɨ aldɔ ngangɨ kulə ləʼje el, jʼində guʼje kɨ kulə lə deʼgɨ kɨ rangɨ
el. Nan jʼində meʼjeʼti kadɨ kunme ləʼse a aw kɨ dɔ madʼaʼti, kadɨ jʼingəi rɔw jɨ raʼn
kulə̈ʼgɨ kɨ əti ɓol ngayn dannʼseʼti. Jʼa ra kigo ngangʼaʼti kɨ Luwə ɔjɨʼje kadɨ jɨ ra.
16 Jʼa jʼiləmbər Poyta kɨ majɨ go dɔnangɨʼgɨʼti kɨ sanyi gidɨʼseʼti, kɨ kanjɨ kadɨ jɨ tɔjɨ rɔʼje
kɨ kulə lə deʼgɨ kɨ rangɨ kɨ rai ngangɨ loʼti ləʼde kɨ sɔw dɔʼde.
17 De kɨ ge kində guʼne ningə, majɨ kadɨ un Burəɓe ə indəʼn guʼne[*].

[†] **9:9 9.9** Paʼgɨ 112.9 [*] **10:17 10.17** Jeremi 9.23; 1Ko 1.31

18 In de kɨ Burəɓe ə oo′ə nya madɨ′tɨ ə nda′a to′tɨ um in de kɨ inɓe oo rɔ′ne nya madɨ′tɨ
ə nda′a to′tɨ el.

11

Pol ingɨ kɨ njekawkulə′gɨ kɨ nje ngom

1 Re asi kadɨ ɔsi ginn′m nden me dɔ majel′tɨ lə′m ningə, m′ene oyo ɔsi ginn′m ɓe!
2 Jangɨ ra′m tadɔ lə′se, ningə in jangɨ kɨ in rɔ Luwə′tɨ. M′uwə dɔ′se tadɔ lə dingəm
kareba be, kɨ in Kirisitɨ, kadɨ to m′te sese non′a′tɨ to ngonn kɨ mandɨ kɨ ar njay, kɨ gər
ngaw el ɓay.
3 Nan m′ɓol kadɨ mərta′gɨ lə′se, təl mərta′gɨ kɨ tuji, kadɨ indəi ngangɨ dɔɔ kɨ dɔi nan
nan′tɨ kɨ Kirisitɨ majɨ ar njay, adɨ ɔsi′se ngərəngɨ, tokɨ lii ədɨ′n Ebɨ kɨ ta ngom lə′ne kin
be*.
4 De madɨ kɨ rangɨ a in non kadɨ re ilə′se mbər Jeju kɨ rangɨ kɨ in kɨ j′ilə′se mbər′ə
kete, a adɨ′se ndil kɨ rangɨ kɨ in kɨ ingəi kete kin, eke a adɨ′se Poyta kɨ majɨ kɨ rangɨ kɨ in
kɨ taai kete kin kaa, a in kadɨ ɔsi ginn′ə kɨ tɔgɨ′se par.
5 Nya kare, m′in m′oo nya kɨ njekawkulə′gɨ kɨ oyi rɔ′de tokɨ ngayn kin utəi m′in el.
6 Dɔmajɨ ə m′aw kɨ kujɨ kelta ngayn el, nan kɨ ɔjɨ do nyagər ə, m′in me′tɨ non. In nya
kɨ j′ɔjɨ′se taga wangɨ me nya′gɨ′tɨ pətɨ kɨ row′gɨ kɨ dangɨ dangɨ.
7 Ningə kadɨ m′dəji′se m′oo ke Poyta kɨ majɨ lə Luwə kɨ m′inɓe m′ilə′se mbər′ə kɨ dɔ
kɨ kulə nanga kadɨ m′un dɔ′se taa, taa m′ilə′se mbər′ə kare kɨ kanjɨ kingə nya low′ə′tɨ
kin, in nya kɨ low′ə′tɨ el ə m′ra wa?
8 M′taa nya ji Njekawnan′gɨ′tɨ kɨ rangɨ, kɨ ingɨ ə rai sə′m ə m′ra′n kulə dann′se′tɨ.
9 Dɔkagilo′tɨ kɨ m′ində′n dann′se′tɨ, ə nya to′n rɔ′m kin, de madɨ kɨ m′iyə goto. In
ngannkon′je′gɨ kɨ in dɔnangɨ Maseduwann′tɨ ə rai sə′m me nya′gɨ′tɨ kɨ to rɔ′m. Me
nya′gɨ′tɨ pətɨ, m′uwə tɔgɨ′m ba kadɨ m′ɔy de madɨ el, ningə, m′a m′nanyi kɨ lo kuwə
tɔgɨ′m ba′tɨ inɓe kin.
10 M′el wangɨ tokɨ de madɨ kɨ kadɨ a ɔgɨ′m kində gu′m kɨ ta kin dɔnangɨ Akay′tɨ goto.
Ningə m′el kɨ row lə ta kɨ rɔta′tɨ kɨ in rɔ Kirisitɨ′tɨ ə isɨ me′m′tɨ kin.
11 Tadɔ ri ə m′elta kin be wa? M′el be tadɔ in ndigɨ ə m′ndigɨ′se el, el. Luwə gər majɨ
kadɨ m′ndigɨ′se!
12 Nya kɨ m′ra kin, m′a m′nanyi kɨ lo ra′a′tɨ kɨ non′m′tɨ, kadɨ m′ɔgɨ′n de′gɨ madɨ kin
row. De′gɨ kɨ isɨ sangi row kadɨ indəi gu′de tokɨ n′asi nan se′je.
13 Ko de′gɨ kin in njekawkulə′gɨ kɨ nje ngom′gɨ, in njerakulə′gɨ kɨ rɔta′tɨ el, kɨ təli rɔ′de
njekawkulə′gɨ′tɨ lə Kirisitɨ.
14 Ningə in nya kɨ ətɨ de ɓol el, tadɔ Satan inɓe kɨ dɔ′ne kaa isɨ təl rɔ′ne malayka′tɨ kɨ
aw kɨ kunjɨ.
15 In nya kɨ mbah el, kadɨ njerakulə′gɨ lə Su təli rɔ′de to njekuləɓər′gɨ′tɨ lə Luwə kɨ
rɔta′tɨ. Nan a təli ta′de kigo kulə ra′de′tɨ kɨ majel.

Kon′gɨ kɨ ingə Pol

16 M′təl m′el ɓay, kadɨ de oo′m to de kɨ dɔ′a goto el. A re be el ningə, in ndigɨ kadɨ
m′in de kɨ dɔ′m goto, kadɨ m′in kaa m′ində′n gu′m nden tɔ, tokɨ isɨ rai kɨ de′gɨ madɨ kɨ
isɨ indəi gu′de, ə in ndigi se′de kin be tɔ.
17 Ta kɨ m′aw to m′el kin, m′el kigo ndigɨ′tɨ lə Burəɓe el, nan m′el kigo dɔ majel′tɨ
lə′m. Ningə m′gər kadɨ in nya kɨ asɨ kində tɔgɨ.
18 Tadɔ de′gɨ ngayn isɨ indəi gu′de kigo k′oo′ə′tɨ lə′de, adɨ m′in kaa m′a m′ində
kuləkikiyə tɔ.
19 Ingɨ kɨ in de′gɨ kɨ kum′se ar njay, ə kɨ me ndigɨ lə′se inɓe, təli isɨ ɔsi ginn de′gɨ kɨ
dɔ′de majel.
20 Ɔsi ginn′de adɨ sii rai′se ɓər′tɨ, adi isɨ sɔi′se, adi isɨ taai nya ji′se′tɨ, oyi tor′se el, ɓuki
ji′de kum′se′tɨ indəi′se.
21 M′elta kin kɨ rɔsɔl, ningə in nya kɨ tɔjɨ kadɨ j′in de′gɨ kɨ tɔgɨ′je goto. Lo kin′tɨ, m′elta
to de kɨ dɔ′a majel be: nya kɨ de′gɨ madɨ oyi to nyakində gu′de, m′in kaa m′ində′n gu′m
tɔ.
22 Re eyina n′in Ebirə′gɨ wa? M′in kaa be tɔ. Re eyina n′in ngann Isirayel′gɨ wa? M′in
kaa be tɔ. Re eyina n′in ngann kaw *Abiraham wa? M′in ka be tɔ.
23 Re eyina n′in njekulə′gɨ lə Kirisitɨ wa? M′a m′elta to de kɨ dɔ′a goto be m′ene
m′utə′de me′tɨ sanyi. Tadɔ m′ra kulə m′utə′de num, m′ra dangay m′utə′de num, m′ingə
kində m′utə′de num, m′in ta koy′tɨ ndəkba kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ num tɔ.
24 Asɨ nja mi, *Juwipɨ′gɨ indəi m′in ta dɔ mutə gidə in jikara†,

* **11:3 11.3** Lotum 3.1-6, 13 † **11:24 11.24** Ndukun ki nja joo 25.3

25 asɨ nja mutə, deʼgɨ kɨ Rɔmʼtɨ tindəi mʼin kɨ gɔl, deʼgɨ tiləi mʼin kɨ mbal nja kare kadɨ
nʼtɔli mʼin, mann uwəʼm nja mutə, mʼra kondɔ kare kɨ kadɨ kare ginn mannʼtɨ‡.
26 Me kaw mbahʼgɨʼtɨləʼm kɨ ngayn, asɨ kadɨ mann mbo a uwəʼm, asɨ kadɨ kayaʼgɨ kɨ
nje gangɨ row rai mʼin, asɨ kadɨ ngannkonʼm Juwipɨʼgɨ tei taʼmʼtɨ ə rai mʼin, asɨ kadɨ
nje gər Luwə el tei taʼmʼtɨ ə rai mʼin, asɨ kur me ɓeboʼtɨ, nya kɨ majel te dɔʼmʼtɨ, asɨ
kadɨ nyaraʼm diləloʼtɨ, asɨ kadɨ ba uwəʼm, asɨ kadɨ ngannkonʼmʼgɨ kɨ in ngannkonʼmʼgɨ
kɨ rɔtaʼtɨ el rai mʼin§.
27 MʼraKulə'gɨ madɨ kɨ mʼɔr rɔgɨ meʼtɨ, nyaʼgɨ kɨ ngan ingəm; dɔkagiloʼgɨ ngayn ɓi ɔdɨ
kum el, ɓo raʼm num, kundə raʼm num, taa taa mʼɔgɨ rɔʼm nyakusɔ, kul onʼm, mʼaw kɨ
rɔʼm kare.
28 Kɨ kanjɨ kʼel nyaʼgɨ madɨ, nya kɨ uwə meʼm kɨ ndɔʼgɨ, mʼmər ta dɔ Njekawnanʼgɨʼtɨ
kɨ dangɨ dangɨ pətɨ.
29 Kin ə tɔgɨ de madɨ goto ə, mʼin kaa tɔgɨʼm goto tɔ, kin ə de madɨ inyə row lə Kirisitɨ
ə, sɔʼm singəʼmʼtɨ mur mur.
30 Kin ə re in ta kində tɔgɨ ə, mʼində guʼm kɨ tɔgɨ gotoləʼm.
31 Ningə Luwə kɨ Baw Burəɓe Jeju, Luwə kɨ kɔsikurə in dɔʼaʼtɨ bitɨ kɨ nonʼtɨ, gər kadɨ
mʼelta ngom el.
32 Lokɨ mʼte Damasɨʼtɨ, nje konɓe kɨ ginn ngar Aretasɨʼtɨ adɨ deʼgɨ toi tatɔrowʼgɨʼtɨ kɨ
ɓeboʼtɨ kadɨ uwəi mʼin.
33 Nan uni mʼin me karaʼtɨ, tuwi mʼin kɨ bolo bɔr adɨ mʼin taa kɨ ngal ndogɨ bɔr kɨ gugɨ
gidə ɓebo mʼosɨ nanga. In be ə mʼteʼn jiʼəʼtɨ*.

12

Nyaʼgɨ kɨ Burəɓe adɨ Pol oo me ndilʼtɨ

1 Mʼgərtokɨkindəguinnyakɨndaʼagotoyanʼne, be kaa mʼa mʼelta dɔ nyaʼgɨʼtɨ kɨ
Burəɓe adɨ mʼoo me ndilʼtɨ kɨ nyaʼgɨ kɨ te kɨ dɔʼa adɨ mʼgər.
2 Mʼgərdingəmkarekɨnjekunmeʼne me tɔ Kirisitɨ, kɨ asɨ ɓal dɔgɨ gidə in sɔ ɓone,
Luwə unʼə aw siʼə bitɨ me dɔranʼtɨ kɨ nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə unʼə kɨ darɔʼa
inɓe kin be eke in me ndilʼtɨ inɓe kaa mʼgər el, nan Luwə gər*.
3 MʼgərkadɨdingəmkinLuwə unʼə, nan unʼə kɨ darɔʼa inɓe kin be eke in me ndilʼtɨ
inɓe kaa mʼgər el, nan Luwə gər ɓətɨ.
4 Luwə unʼə aw siʼə bitɨ Paradisɨʼtɨ ləʼne, adɨ oo taʼgɨ kɨ dum kelta'a. In taʼgɨ kɨ adi de
madɨ tarow kadɨ təl el rangɨ el†.
5 MʼaMʼində guʼm kɨ ɔjidɔ deʼə kin, nan kɨ ɔjidɔʼm, mʼa mʼində guʼm ə, mʼində me
tɔgɨ gotoʼtɨ ləʼm kin par.
6 A re kadɨ mʼində guʼm kaa, de a ooʼm to de kɨ dɔʼa goto el, tadɔ in ta kɨ rɔtaʼtɨ ə mʼa
mʼel. Nan mʼmbətɨ kində guʼm, nan panyata de ooʼm to de kɨ ngayn kɨ aldɔ nya kɨ ooʼm
mʼnjɨ mʼra eke oo taʼmʼtɨ.
7 Ningə kadɨ mʼində guʼm kɨ nya kʼoo me ndilʼtɨ kɨ ətɨ ɓol kin el, mʼingə mote madɨ
rɔʼmʼtɨ: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadɨ to indəʼm kadɨ mʼində guʼm el.
8 Asɨ nja mutə, mʼnon dɔ Burəɓeʼtɨ kadɨ ɔr kon kin rɔʼmʼtɨ kɔ.
9 Nan Burəɓe elʼm ene: «Memajɨ ləʼm asi nakɨ, tadɔ mʼnjɨ mʼɔjɨ tɔgɨʼm me tɔgɨ gotoʼtɨ
ləʼi.» Adɨ mʼa mʼində tɔgɨʼm kɨ tɔgɨ goto ləʼm, kadɨ tɔgɨ Kirisitɨ in dɔʼmʼtɨ.
10 In tadɔ kin ə, tɔgɨʼm goto kaa mʼra rɔnel num, deʼgɨ taji mʼin ge, adi mʼin me kon ge,
indəi kum ndoo ge, adi mʼin kon ge tadɔ lə Kirisitɨ kaa, mʼra rɔnel par, tadɔ lokɨ tɔgɨʼm
goto kin ə, in ə mʼingə tɔgɨʼtɨ.

Me Pol osɨ nanga el tadɔ lə Korentiʼgɨ

11 Ngɔsine mʼtəl de kɨ dɔʼa majel, ningə in ingɨ ə indəi tɔgɨ dɔʼmʼtɨ adɨ mʼtəl njedɔ
majel. Ingɨ ə re a manyinajɨ dɔʼmʼtɨ, tadɔ re mʼin nya madɨ el kaa, nya kɨ njekawkuləʼgɨ
kɨ nganyi ngayn kam utəi mʼin goto.
12 Nyaʼgɨ kɨ tɔjɨ kadɨ mʼin njekawkulə rai nya dannʼseʼtɨ adɨ oyi: mʼuwə tɔgɨʼm ba me
nyaʼgɨʼtɨ kɨ ngan, mʼra nyakɔjɨʼgɨ kɨ nyaʼgɨ kɨ ətɨ ɓol, kɨ tɔgɨʼgɨ kɨ ətɨ ɓol takumʼseʼtɨ.
13 In ri ə ndəgɨ Njekawnanʼgɨ kɨ rangɨ ingəi utəiʼse wa? Nya kare kɨ mʼgər ə, in kɔy
kɨ mʼin nya kɨ kɔy dɔʼseʼtɨ el kin par. Nga ningə, kadɨ meʼse sɔl dɔʼmʼtɨ kɨ ɔjidɔ nya kɨ
lowʼəʼtɨ el kin!
14 Kɨ ngɔsine kin, njaʼm in ta rowʼtɨ kadɨ mʼaw mʼooʼse kɨ nja mutə‡. Ningə kawʼm
kɨ mʼa mʼaw kam, mʼa mʼin nya kɨ kɔy dɔʼseʼtɨ el, tadɔ in darɔʼse inɓe ə mʼnjɨ mʼsangɨ,

‡ **11:25 11.25** KNK 16.22, 14.19 § **11:26 11.26** KNK 9.23, 14.5 * **11:33 11.33** 32-33; KNK 9.23-25 * **12:2 12.2** KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † **12:4 12.4** 3-4; Luk 23.43 ‡ **12:14 12.14** Kaw'a kɨ dɔkete tɔ ə kɨ nja joo tɔ. KNK 18; 2Ko 13.2

um mʼsangɨ nyakingə ləʼse el. Tokɨ rɔtaʼtɨ, in baw ngannʼgɨ ə a ngəmi nyakingə tadɔ lə ngannʼdeʼgɨ, um in ngannʼgɨ ə a ngəmi nyakingəʼgɨ tadɔ lə bawʼdeʼgɨ el.
15 Ningə kɨ ɔjidɔʼm, mʼin ndəkba ngayn kadɨ mʼra nya kɔ dɔʼseʼtɨ. Darɔʼm inɓe ba pətɨ, mʼin ndəkba ngayn kadɨ mʼra kɔ tadɔ ləʼse. Mʼgər kadɨ re mʼndigɨʼse ngayn be kin ə, ingɨ a in ndigɨ mʼin ngonn ndigɨ el.
16 Deʼgɨ madɨ a eli eyina in kɨ rɔtaʼtɨ kadɨ mʼin nya kɔy kɨ dɔʼseʼtɨ el, nan a eli tokɨ mʼin njekədikum deʼgɨ, mʼte sese kɨ ta ngom mʼtaa nya ləʼse.
17 Eke dann deʼgɨʼtɨ kɨ mʼuləʼde kɨ rɔʼseʼtɨ kin, de madɨ kɨ mʼun girə dɔʼaʼtɨ mʼtaaʼn nya jiʼseʼtɨ in non wa?
18 Mʼdəjɨ Titɨ mʼadʼa aw dannʼseʼtɨ, ningə mʼulə ngonnkonʼje kare mʼadɨ aw siʼə tɔ§. Eke Titɨ un girə taaʼn nya madɨ jiʼseʼtɨ wa? Titɨ a un girə ta nya jiʼseʼtɨ el, tadɔ jʼin seʼdeʼgɨ kin, jʼin deʼgɨ kɨ ndil kɨ kareba ə isɨ ɔrʼje tarow, taa jʼisi jʼun gorow kɨ kareba tɔ.
19 Mayinu ba, isɨ oyi ene jʼisɨ jɨ sangɨ kadɨ jʼɔr ta dɔʼjeʼtɨ kɨ nonʼseʼtɨ, nan jagɨ, in non Luwəʼtɨ, me kində rɔ nanʼtɨ me tɔ Kirisitɨ ə jʼisɨ jʼelʼn ta. Ningə nyaʼgɨ kin pətɨ, njendigɨʼgɨ ləʼm, in kadɨ ɔsi ginnʼse kɨ kete me kunmeʼtɨ ləʼse.
20 Tokɨ rɔtaʼtɨ, mʼɓol kadɨ lokɨ mʼaw mʼte dannʼseʼtɨ ə, mʼingəʼse ta nya raʼtɨ kɨ nəlʼm el. Ə re mʼingəʼse ta nya raʼtɨ kɨ nəlʼm el ə, nya kɨ mʼra a nəlʼse el tɔ. Mʼɓol kadɨ mʼaw ə, mʼtɔr ta kɔlnanʼtɨ, kɨ ta jangɨ kɨ raʼtɨ, kɨ ta wongɨʼtɨ, kɨ ta niiʼtɨ, kɨ nya tajɨʼtɨ, kɨ ta kel nan taʼtɨ, kɨ ta kɔjɨ rɔʼtɨ, kɨ ta nyara kɨ biririʼtɨ.
21 Mʼɓol kadɨ kɨ reʼm dannʼseʼtɨ me ndɔʼgɨʼtɨ kɨ a re kin, Luwə ulə rɔsɔl dɔʼmʼtɨ takumʼseʼtɨ. Mʼɓol kadɨ mʼaw mʼra ta nonʼtɨ tadɔ deʼgɨ madɨ ngayn kɨ kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə kɨ to njen kɔ el ə, sii ta nyakɔwʼtɨ, kɨ ta sangi nan kayaʼtɨ, kɨ ta nya kɨ to lo raʼtɨ el ba.

13

Ta kɔjɨʼgɨ kɨ dɔboyʼtɨ kɨ kuwə ji nan

1 In kaw kɨ nja mutə* nga ə mʼa mʼaw dannʼseʼtɨ am. Nga ningə, jʼa jʼoo go ta lə deʼgɨ kɨ rai majel tokɨ Makitu lə Luwə elʼn ene: «Taʼgɨ pətɨ a in kɨ kunndu dɔʼtɨ kɨ mannajɨ lə deʼgɨ joo eke mutə†» kakin.
2 Ə mʼel deʼgɨ kɨ ndɔkɨ rai majel kete kɨ njeʼgɨ kɨ rangɨ pətɨ, tokɨ re mʼtəl mʼaw dannʼseʼtɨ gogɨ ə, de kɨ mʼa mʼnjɨ siʼə dɔ majelʼtɨ liʼə goto. Ningə ta kin in ta kɨ ndɔkɨ mʼel kete, kawʼm dannʼseʼtɨ kɨ nja joo kin nga, nan kɨ ɓone mʼin sanyi sese kin kaa, mʼtəl mʼre dɔʼtɨ ɓay.
3 Mʼa mʼnjɨ sese dɔʼtɨ el, tadɔ isɨ sangi kadɨ oyi nya kɨ tɔjɨ kadɨ Kirisitɨ elta kɨ row kɨ rɔʼmʼtɨ. Kirisitɨ kɨ, kɨ rɔʼseʼtɨ aw kɨ tɔgɨ, isɨ ɔjɨ tɔgɨʼne dannʼseʼtɨ.
4 In kɨ rɔtaʼtɨ kadɨ deʼgɨ ɓəri Kirisitɨ kagidəsɨʼtɨ tadɔ tɔgʼɔ kɨ goto, nan isɨ kɨ dɔʼne taa kɨ tɔgɨ lə Luwə. Be tɔ ə, jʼin kaa, tɔgɨʼje goto me kində rɔ nanʼtɨ kɨ Kirisitɨ, nan jʼa jʼisɨ kɨ dɔʼje taa, nanʼtɨ siʼə kɨ tɔgɨ lə Luwə, takum nanʼtɨ.
5 Indəi manjɨ rɔʼse inɓeʼgɨ oyi ke isɨ njiyəi to njekunmeʼgɨ inɓe wa? A gəri kadɨ Kirisitɨ in dannʼseʼtɨ non. A re be el ningə, asi kadɨ oyi lo inɓe kɨ raiʼtɨ dana me kində manjɨ rɔʼtɨ ləʼse kin el tɔ ənn.
6 Mʼgər majɨ kadɨ a gəri tokɨ jʼin jɨ gər lo kɨ jɨ ra səmʼtɨ.
7 Jʼelta kɨ Luwə kadɨ rai nya madɨ kare kɨ majel el. Jɨ sangɨ kadɨ jʼɔjɨ tokɨ jʼin ə jʼingə meʼtɨ el, nan jɨ sangɨ kadɨ jʼooʼse rai nya kɨ majɨ. Tokɨ re to to nya kɨ jʼin jʼosɨʼtɨ be kaa, kadɨ jʼooʼse rai nya kɨ majɨ.
8 Tadɔ jʼaw kɨ tɔgɨ madɨ kɨ kadɨ jʼɔsɨʼn ta ta kɨ rɔtaʼtɨ el. Jʼaw kɨ tɔgɨ kɨ kadɨ jɨ raʼn kulə kɨ rɔtaʼtɨ par.
9 Lokɨ tɔgɨʼje goto nan ingɨ tɔgɨʼse in ngayn ə jʼingə rɔnel. Ningə nya kɨ jʼisɨ dəjɨ Luwə, in ta kadɨ tɔgɨ kɨ kete.
10 In tadɔ kin ə, mʼin sanyi sese kaa, mʼndangɨ makitu kin mʼadɨʼse kadɨ to re ndɔ kɨ mʼte dannʼseʼtɨ ə, mʼra madɨ ngan sese kɨ tɔgɨ kɨ Burəɓe adɨʼm kin el. Tɔgɨ kɨ Luwə adɨʼm kadɨ mʼɔsɨʼn ginnʼse kadɨ awi kɨ kete yo, um kadɨ mʼtujɨʼnʼse el.
11 Kɨ ne kin, ngannkonʼmʼgɨ, majɨ kadɨ sii kɨ rɔnel, rai kulə kadɨ awi kɨ kete kete, kadɨ uləi dingəm me nanʼtɨ, adɨ nduʼse osɨ go nanʼtɨ, ə sii kɨ lapiya, ningə Luwə kɨ nje ndigɨ deʼgɨ kɨ nje kadɨ lapiya a in nanʼtɨ sese.
12 Uwəi ji nan kare kare pətɨ kɨ kore nan rɔʼtɨ. Nje kunmeʼgɨ pətɨ uwəi jiʼse.
13 Kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ, Luwə kɨ nje ndigɨ deʼgɨ, kɨ Ndil Luwə kɨ njekuwə deʼgɨ nanʼtɨ, in nanʼtɨ sese pətɨ. Ta goto nga!

§ **12:18 12.18** 8.18 * **13:1 13.1** 12.14 † **13:1 13.1** Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Galatɨ'gɨ
Ta dɔ makitu'tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ Galatɨ'gɨ

Pol ndangɨ makitu kin kadɨ ndəjɨ'n Njekawnan'gɨ kɨ dɔnangɨ Galatɨ'tɨ ɔjidɔ kulə'gɨ lə de'gɨ madɨ kɨ in lo kɨ rangɨ'tɨ ə rei eke nje kɨ tandi mbunə njekawnan'tɨ ə isɨ ndoi nyando'gɨ kɨ ngom. Degə'gɨ kin tanyi rɔ tɔgɨ Pol kɨ in njekawkulə. Ningə eli tokɨ de'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, row kareba kɨ a ingəi kajɨ in təlrɔ go ndukun lə Mojɨ. Pol ilə'de ta'tɨ kɨ tɔgɨ; el'de tokɨ k'in kɨ n'in'n njekawkulə kɨ n'ra'n ne kam n'ingə njerəngɨ kɨ rɔ Kirisitɨ'tɨ taa de a ingə kajɨ kɨ row lə kunme kadɨ Kirisitɨ (3.7) um kɨ row təlrɔ go ndukun'tɨ lə Mojɨ el. Kirisitɨ ta njekunme'gɨ ji təlrɔ go ndukun'tɨ lə Mojɨ ilə'de taa, ningə ngɔsine majɨ kadɨ kandɨ Ndil Luwə kujə rɔ'ne taga wagila wagila me kisikidɔtaa'tɨ lə'de. Konta'gɨ kɨ nan'gɨ kɨ toi me makitu Galatɨ'tɨ sii nan'tɨ nər kɨ nje kɨ me makitu'tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ njekawnan'gɨ kɨ Rɔm'tɨ.

Ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1-10. Pol elta ɔr'n ta dɔ'ne'tɨ tɔjɨ'n tokɨ n'in njekawkulə inɓe 1.11-2.21. Nje kɨ uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ 3-4. Taa nan kilə nan taa kɨ kulə kɨ to dɔ njekunme'de kadɨ Kirisitɨ'tɨ kadɨ to rai 5-6.

Kuwə ji nan

1 M'in Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ in kɨ Luwə kɨ Baw kɨ adɨ Jeju Kirisitɨ ində taa dann nje koy'gɨ'tɨ. M'in njekawkulə kigo ndigɨ'tɨ lə de'gɨ el, taa kɨ takul de madɨ el tɔ.

2 J'in kɨ ngannkon'm'gɨ pətɨ kɨ in sə'm nan'tɨ ne, jɨ ndangɨ makitu kin j'adɨ'se in *Njekawnan'gɨ kɨ sii dɔnangɨ Galasi'tɨ*.

3 Jɨ dəjɨ kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Baw'je Luwə in kɨ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ in sese nan'tɨ.

4 Jeju kɨ, inɓe ilə rɔ'ne kɔ ugə'n dɔ'je kadɨ Luwə inyə'n go majel'gɨ lə'je kɔ, kadɨ to nya'gɨ kɨ majel kɨ dɔnangɨ'tɨ ne awi kɨ tɔgɨ dɔ'je'tɨ el. Jeju Kirisitɨ ra be tadɔ in go ndigɨ'tɨ lə Luwə kɨ Baw'je.

5 Kadɨ tɔjɨ in lə Luwə kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ. *Amen!

Poyta kɨ majɨ in kareba

6 Luwə ə in nje ɓar'se kɨ takul memajɨ lə Kirisitɨ, nga kin, in təli gidɨ'se kalangɨ ba adɨ'ə, ə in təli rɔ'se go Poyta'tɨ kɨ majɨ kɨ rangɨ yo†. In nya kɨ ətɨ'm ɓol ngayn.

7 A oy tokɨ Poyta kɨ majɨ kɨ rangɨ to non ɓay, nan Poyta kɨ majɨ kɨ rangɨ goto. In de'gɨ par ə isɨ yəti dɔ'se kɨ nyando'gɨ lə'de kɨ rangɨ, kadɨ n'yəti ginn Poyta kɨ majɨ lə Jeju Kirisitɨ.

8 Kin ə re de madɨ kɨ rangɨ, eke in j'inɓe, eke malayka'gɨ kɨ dɔran'tɨ, re ilə'se mbər Poyta kɨ majɨ kɨ to dangɨ kɨ in kɨ j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadɨ de'ə kin Luwə mann'a.

9 Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're dɔ'tɨ ngɔsine kadɨ m'el'se ɓay: re de madɨ re ilə'se mbər Poyta kɨ majɨ kɨ to dangɨ kɨ in kɨ m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadɨ de'ə kin Luwə mann'a.

10 Ningə kɨ ngɔsine kin, m'njɨ m'sangɨ kadɨ m'ingə majɨ rɔ Luwə'tɨ um m'njɨ m'sangɨ kingə majɨ rɔ de'gɨ'tɨ el. M'njɨ m'sangɨ kadɨ m'nəl de'gɨ el. Re m'njɨ m'sangɨ kadɨ m'nəl de'gɨ ɓay ningə, m'a m'in njekuləɓər lə Kirisitɨ el.

Poyta kɨ majɨ kɨ in rɔ Kirisitɨ'tɨ

11 M'el'se madɨ in gəri ngannkon'm'gɨ, tokɨ Poyta kɨ majɨ kɨ m'ilə'se mbər'ə kin in rɔ de'tɨ el.

12 In Jeju Kirisitɨ ə te kɨ dɔ'a adɨ'm m'gər, um in de madɨ ə adɨ'm el num, ndo'm el num tɔ.

13 Dɔkagilo'tɨ kɨ kete m'in me kun go Luwə'tɨ lə *Juwipɨ'gɨ, m'gər kadɨ oyi poy kulə ra'm'gɨ kɨ m'ra ɓətɨ. M'ində kum Njekawnan'gɨ ndoo kində kɨ aldɔ majɨ, taa m'sangɨ kadɨ m'tujɨ'de kɔ tɔ.

14 Me kun go Luwə'tɨ lə Juwipɨ'gɨ, m'ra yan'm kɨ kete kete madɨ utə yan madɨ'm Juwipɨ'gɨ kɨ ɓal kojɨ'de in nan'tɨ sə'm. M'ra m'utə'de tadɔ m'tingə bil tadɔ nyajibəlɓe lə kaw'm'gɨ‡.

15 Nan Luwə kɨ ɔrɨ'm ində'm ta dangɨ lokɨ m'in me kon'm'tɨ ɓay, ɓarɨ'm kigo memajɨ'tɨ li'ə.

---

* **1:2 1.2** KNK 16.6 † **1:6 1.6** 2.3-5, 12-14 ‡ **1:14 1.14** 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11

16 Lokɨ oo majɨ ngayn kadɨ te kɨ dɔ Ngonnʼo adɨʼm, kadɨ mʼiləmbər Poyta kɨ majɨ liʼə
ginn deʼgɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el, mʼaw mʼtaa ta kɔjɨ rɔ de madɨʼtɨ el§.
17 Taa, mʼaw Jerujalemʼtɨ mʼingə njeʼgɨ kɨ in njekawkuləʼgɨ kɨ kete nonʼmʼtɨ el tɔ.
Kalangɨ ba, mʼində taa mʼaw dɔnangɨ Arabiʼtɨ, taa mʼtəl mʼre Damasɨʼtɨ.
18 Ɓal mutə goʼtɨ ɓay taa, mʼaw Jerujalemʼtɨ kadɨ mʼingə Piyər mʼgərʼə. Mʼingə mʼnjɨ
siʼə ndɔ dɔgɨ gidə in mi*.
19 Ningə lo kinʼtɨ, mʼoo njekawkulə kɨ rangɨ el. De kɨ mʼooʼə in Jakɨ† kɨ ngonnkon
Burəɓeləʼje Jeju Kirisitɨ par.
20 Kɨ non Luwəʼtɨ, ta kɨ mʼndangɨ mʼadɨʼse kin in ta kɨ rɔtaʼtɨ um mʼelta ngom el.
21 Goʼtɨ mʼɔtɨ mʼaw dɔnangɨ Siriʼtɨ kɨ dɔnangɨ Silisiʼtɨ.
22 Ningə dɔkagiloʼəʼtɨ kin, Njekawnanʼgɨ lə Kirisitɨ kɨ dɔnangɨ Judeʼtɨ oyi darɔʼm kɨ
kumʼde el.
23 Poytaləʼm par ə oyi kɨ ndu mbər eyina: «De kɨ kete isɨ ində kumʼje ndoo kaa,
ngɔsine kin in nga ə a iləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ ndɔkɨ ndigɨ kadɨ nʼtujɨ kɔ kaa.»
24 Lo kinʼtɨ, uləi tɔjɨ dɔ Luwəʼtɨ tadɔləʼm.

2

Kingə nan lə njekawkuləʼgɨ Jerujalemʼtɨ

1 Ɓal dɔgɨ gidə in sɔ goʼtɨ, mʼtəl mʼaw Jerujalemʼtɨ gogɨ ɓay. Jʼaw nanʼtɨ kɨ Barnabasɨ.
Mʼadɨ Titɨ aw seʼje nanʼtɨ tɔ*.
2 Mʼtəl mʼaw Jerujalemʼtɨ gogɨ tadɔ Luwə te kɨ dɔ adɨʼm kadɨ mʼaw gogɨ. Mʼaw mʼɓar
ngatɔgɨʼgɨ lə njekawnanʼgɨ kɨ Jerujalemʼtɨ gədɨ kare, mʼɔrʼde ginn Poyta kɨ majɨ kɨ mʼnjɨ
mʼiləmbərʼə dann deʼgɨʼtɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el. Mʼɔrʼde ginnʼə be kadɨ kuləʼgɨ kɨ mʼra kete
kɨ in kɨ nanyi kadɨ mʼra ɓay kin in kɨ ndangɨ kare el.
3 Ningə, madikuləʼm Titɨ kɨ in səʼm in Girekɨ. Nan de kɨ asɨ kində tɔgɨ dɔʼaʼtɨ adʼa ujə
mɔtɨʼne goto.
4 Ta lə kujə mɔtɨ, in ta lə deʼgɨ kɨ rai rɔʼde to ngannkonʼgɨ be nan in ngannkonʼjeʼgɨ el†,
rei uri dannʼjeʼtɨ kigo ngəinʼtɨ ndigɨ kadɨ Titɨ ujə mɔtɨʼne. Degəʼgɨ kin ndigɨ kadɨ nʼoyi
ke kɨ gorow kɨ bann ə jɨ təlʼn deʼgɨ kɨ taa kʼinyə taa wa? Jɨ təl deʼgɨ kɨ taa kʼinyə taa me
kində rɔ nanʼtɨ kɨ Kirisitɨ. Ndigi kadɨ to jʼisɨ ba to ɓərʼgɨ ginn ndukunʼtɨ.
5 Jʼin jʼinyəʼde kadɨ dumi dɔʼje el, kadɨ ta kɨ rɔtaʼtɨ lə Poyta kɨ majɨ kin toʼn tadɔləʼse.
6 Ningə deʼgɨ kɨ in kibo lə njekawnanʼgɨ, kɨ adi taləʼde ə deʼgɨ isɨ rai kulə in non. Kʼin
ə usɨʼm dɔ kʼin kiboʼtɨləʼde el. Tadɔ Luwə oo de madɨ tokɨ in kɨ ngayn utə madʼa el.
Taa deʼgɨ kakin ndəi tɔgɨ dɔʼmʼtɨ el tɔ.
7 Nya kɨ gəri ənn: gəri kadɨ in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta kɨ majɨ dann deʼgɨʼtɨ
kɨ in Juwipɨʼgɨ el jiʼmʼtɨ. Adɨʼm tokɨ adɨʼn Piyər in nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ dann
Juwipɨʼgɨʼtɨ kakin be tɔ.
8 Luwə ində Piyər adɨ in njekawkulə rɔ Juwipɨʼgɨʼtɨ, ə indəʼm adɨ mʼin njekawkulə rɔ
deʼgɨʼtɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el tɔ.
9 Jakɨ in kɨ Piyər kɨ Jan in deʼgɨ kɨ deʼgɨ gəriʼde kadɨ in kagɨ ngawdann kɨ adɨ tɔgɨ
njekawnanʼgɨ. Ningə inɓeʼgɨ kin ka gəri kadɨ to kɨ rɔtaʼtɨ, Luwə ə ulə kulə kin jiʼmʼtɨ
mʼin kɨ Barnabasɨ, kigo me majɨʼtɨ liʼə. In be ə, jɨ rai madɨ nan seʼde ji tɔjɨʼn kʼin kare
ləʼje kadɨ jʼin jʼaw rɔ deʼgɨʼtɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el ə ingɨ awi rɔ Juwipɨʼgɨʼtɨ tɔ.
10 Nya kɨ dəjiʼje, in kində kum go njendooʼgɨʼtɨ. Ningə in kin in nya kɨ mʼində kum
goʼtɨ majɨ mʼnjɨ mʼra tɔ‡.

Pol ndangɨ Piyər me ɓeboʼtɨ kɨ Antiyosɨ

11 Nan lokɨ Piyər re Antiyosɨʼtɨ§, ra nya kɨ gorowʼəʼtɨ el, adɨ mʼndangʼa takum deʼgɨʼtɨ.
12 Nya kɨ ra nya, kete non kadɨ deʼgɨ madɨ kɨ Jakɨ ilə'deʼtɨ rei tei, Piyər sɔ nya nanʼtɨ
kɨ deʼgɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el. Nan lokɨ rei tei, Piyər ɔr rɔʼne gogɨ, mbətɨ kusɔ nya kɨ deʼgɨ kɨ
sɔ seʼde nya kete kakin. Mbətɨ kusɔ seʼde, tadɔ ɓol njekujəmɔtɨʼde kɨ ooʼde.
13 Ra adɨ nje kawnanʼgɨ kɨ nanʼgɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ, ndangi Piyər me tulə rɔ nanʼtɨ kin tɔ.
Bitɨ kadɨ Barnabasɨ inɓe kɨ dɔʼne osɨ me hal kədikumnanʼtɨ ləʼde kakin tɔ.
14 Lokɨ mʼoo kadɨ nya raʼde un gorow kɨ rɔtaʼtɨ lə Poyta kɨ majɨ el, mʼndangɨ Piyər
takumʼdeʼgɨ pətɨ mʼene: «Re in kɨ in Juwipɨ, inyə nyara Juwipɨʼgɨ, ə in ra nya lə Juwipɨʼgɨ
el, ə ra bann ə in ge kində tɔgɨ dɔ deʼgɨʼtɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el kadɨ rai nya lə Juwipɨʼgɨ.»
15 Jʼin ningə, jʼin Juwipɨ kojiɓeʼgɨ, um jʼin ndəgɨ deʼgɨ kɨ njeramajelʼgɨ kam el.

§ **1:16 1.16** 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * **1:18 1.18** KNK 9.26-30 † **1:19 1.19** 2.9; KNK 15.13 * **2:1 2.1** KNK 11.30, 15.2 † **2:4 2.4** 1.7 ‡ **2:10 2.10** KNK 11.29-30 § **2:11 2.11** KNK 11.19-26

16 Jɨ gər kadɨ Luwə təlʼje deʼgɨ kɨ dana takumʼneʼtɨ kɨ takul kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ
par, um kɨ gorow ra go ndukunʼtɨ lə *Mojɨ el. In be ə, jʼin kaa, jʼun meʼje jʼadɨ Jeju
Kirisitɨ kadɨ Luwə təlʼje deʼgɨ kɨ dana takumʼneʼtɨ. Luwə təlʼje deʼgɨ kɨ dana takumʼneʼtɨ
kɨ gorow kunme kadɨ Kirisitɨ um kɨ gorow təl rɔ go ndukunʼtɨ lə Mojɨ el. Tadɔ de kare
kɨ Luwə a ɔrta dɔʼaʼtɨ kɨ gorow təl rɔ go ndukunʼtɨ lə Mojɨ goto*.
17 Kɨ ngɔsine kin, jʼin Juwipɨʼgɨ, tokɨ jɨ sangɨ row kadɨ Luwə təlʼje deʼgɨ kɨ dana
takumʼneʼtɨ kɨ gorow kunme me tɔ Kirisitɨ. Tokɨ jɨ ra be ə deʼgɨ oyiʼje to kɨ jʼin
njeramajelʼgɨ tadɔ jɨ təl rɔʼje go mbərkikindəʼtɨ lə Mojɨ el ə lo kinʼtɨ, Kirisitɨ in nje ra
kulə lə majel wa? Jagɨ in be el.
18 Nya kin tɔjɨ kadɨ, re mʼtəl mʼaw go ndukunʼgɨʼtɨ kɨ mʼinyəʼde kɔ kete kin ningə,
mʼinɓe mʼnjɨ mʼgangɨ ta dɔʼmʼtɨ to nje kʼaldɔ ndukun.
19 Kɨ ɔjidɔ ndukun ə, mʼoy koy kɨ in ndigɨ lə ndukun, kadɨ mʼnjɨ kɨ dɔʼm taa tadɔ lə
Luwə. Mʼin kɨ ɓər kagidəsɨʼtɨ nanʼtɨ kɨ Kirisitɨ.
20 Ningə kisɨʼm kɨ dɔʼm taa, in mʼin ə mʼnjɨ kɨ dɔʼm taa el, nan in Kirisitɨ ə isɨ me
darɔʼmʼtɨ. Kisikidɔtaaləʼm kɨ me deʼtɨ, mʼnjɨ me kunme kadɨ Ngonn lə Luwəʼtɨ. Ngonn
Luwə kɨ ndigɨʼm ə adɨ rɔʼne tadɔləʼm.
21 Mʼa mbətɨ memajɨ lə Luwə el. Tadɔ re in kɨ gorow təl rɔ go ndukunʼtɨ lə Mojɨ ə
Luwə ɔrɨʼn ta dɔ deʼtɨ ningə, koy lə Kirisitɨ in nya kɨ ndangɨ pasira kareba.

3

Ndukun kɨ kunme kadɨ

1 In nje dɔ kɨ ra dana el kɨ Galatɨʼtɨ! Ɔri ginn koy lə Kirisitɨ dɔ kagidəsɨʼtɨ ar njay adɨ
oyi tɔ, nga de kɨ bann ə yətɨ dɔʼse be wa?
2 Mʼelʼse nya kare mʼadɨ gəri: In tadɔ Poyta kɨ majɨ kɨ taai, ə uni meʼse adi kin, ə Luwə
adɨʼnʼse Ndilʼne um in tadɔ ra go ndukunʼtɨ lə Mojɨ el.
3 Ra bann ə dɔʼse ra dana el be wa? Lo kulə ngirəʼtɨ, uwəɨ kul Ndil Luwə, ningə kɨ
ngɔsine kin in gei kadɨ uwəɨ kul darɔ nga wa?
4 Nga kon kɨ ingəɨ kədɨ be kin in kareba kɨ ndangɨ wa? Re in kareba ningə, Luwə kɨ
nje kadɨʼse Ndil kɨ kar njay adɨʼse tadɔ ri wa?
5 Luwə adɨʼse Ndilʼne taa ra nyakɔjɨʼgɨ kɨ ətɨ ɓol dannʼseʼtɨ tɔ. Eke ra be tadɔ təl kɨ in
təli rɔʼse go ndukunʼtɨ lə Mojɨ wa? Jagɨ in be el, ra tadɔ kun kɨ jʼun meʼje jʼadɨ Poyta kɨ
majɨ kɨ jʼoo.

Kunme lə Abiraham

6 Be ə *Abiraham un meʼne adɨ Luwə, ə Luwə tudə kunme liʼə ə ooʼnʼə deʼtɨ kɨ dana
takumʼneʼtɨ*.
7 Majɨ kadɨ in gəri majɨ tokɨ deʼgɨ kɨ uni meʼde adi Luwə ə in ngannʼgɨ lə Abiraham kɨ
rɔtaʼtɨ†.
8 Makitu lə Luwə el ɓal ngayn kete tokɨ deʼgɨ kɨ in Juwipɨʼgɨ el, Luwə təlʼde deʼgɨ kɨ
dana takumʼneʼtɨ kɨ takul kunmeləʼde. Poyta kɨ majɨ kin in kɨ kʼel Abiraham tokɨ Luwə
a njangɨ dɔ deʼgɨ pətɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ ne kɨ takulʼə‡.
9 In be ə, nje kunmeʼde, Luwə a njangɨ dɔʼde tokɨ njangiʼn dɔ Abiraham kɨ nje
kunmeʼne be.
10 Deʼgɨ pətɨ kɨ oyi kadɨ Luwə a ɔrta dɔʼdeʼtɨ kɨ takul təl rɔ go ndukunʼtɨ, ta kɨ gangɨ
in dɔʼdeʼtɨ. Ta kɨ gangɨ in dɔʼdeʼtɨ, tadɔ makitu lə Luwə ene: de kɨ ra kɨ ində kumʼne go
ndukunʼgɨʼtɨ kɨ in kɨ ndangi me makituʼtɨ lə Luwə kin kɨ dɔkagiloʼgɨ pətɨ el ningə, ta kɨ
gangɨ in dɔʼaʼtɨ§.
11 Jɨ gər majɨ kadɨ de kɨ Luwə təlʼə kɨ dana takumʼneʼtɨ kɨ takul təl rɔ go ndukunʼtɨ
goto. Tadɔ makitu lə Luwə ene: «De kɨ un meʼne adɨ Luwə ə in de kɨ dana, ningə kɨ
takul kunme liʼə ə a ingəʼn kajɨ tɔ*.»
12 Kɨ rɔtaʼtɨ, ndukun in kɨ kunme kadɨ in nyaʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ. *Ndukun ene: «De kɨ
ra go ndukunʼgɨʼtɨ ə a ingə kajɨ kigo təl rɔ goʼtɨ†.»
13 Kirisitɨ taaʼje ilə̈ʼje taa ta mannʼtɨ lə ndukun. Kirisitɨ ɔr tonʼgɨ, mann kɨ re a
osɨ dɔʼjeʼtɨ, Kirisitɨ un dɔʼneʼtɨ torʼjeʼtɨ. Tadɔ makitu lə Luwə ene: «De kɨ ɓəriʼə dɔ
kagidəsɨʼtɨ in de kɨ Luwə mannʼa‡.»
14 In be kadɨ njangɨ dɔ kɨ Luwə un mindɨʼne kadɨ nʼadɨ Abiraham kin, deʼgɨ kɨ in
Juwipɨʼgɨ el kaa ingəɨ kɨ takul memajɨ lə Jeju Kirisitɨ. Ningə, kadɨ kɨ gorow lə kunme
kadɨ, jʼingəɨ Ndil kɨ Luwə un nduʼne kadɨ nʼadɨʼje.

---

* **2:16 2.16** Rɔm 1.17, 3.20,22; Paʼgɨ 143.2 * **3:6 3.6** Lotum 15.6; Rɔm 4.3 † **3:7 3.7** Rɔm 4.16 ‡ **3:8 3.8** Lotum 12.3 § **3:10 3.10** Ndukun kɨ nja joo 27.26 * **3:11 3.11** Abakuki 2.4 † **3:12 3.12** Lebitiki 18.5; Rɔm 10.5 ‡ **3:13 3.13** Ndukun kɨ nja joo 21.23

Ndukun in kɨ kunmindɨ

15 Ngannkon'm'gɨ, m'a m'un nya kare kɨ j'isɨ j'oyi kɨ ndɔ'gɨ pətɨ dɔnangɨ'tɨ ne kadɨ
m'ɔjɨ'n'se nya kin: lokɨ de ilə ndu'ne, dɔ'tɨ, de mad'a kɨ rangɨ kɨ asɨ kadɨ tujɨ kunndu
kin, eke kadɨ ilə kɨ rangɨ dɔ'tɨ goto.
16 Ningə, kunndu kɨ Luwə un adɨ Abiraham, kɨ de kɨ ginn kojɨ'tɨ li'ə kaa in be tɔ.
Makitu lə Luwə ene: «Luwə un mindɨ'ne adɨ'de kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Abiraham[§],» adɨ in de
kɨ kareba, kɨ in Jeju Kirisitɨ, um makitu ene: «Luwə un mindɨ'ne adɨ de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ
lə Abiraham,» to de'gɨ kɨ banyinan el.
17 Nya kɨ m'ge kadɨ m'el ə to kin: Luwə un mindɨ'ne adɨ Abiraham, kadɨ n'ra dɔ'tɨ.
Ningə asɨ ɓal ɓu sɔ kɨ dɔ mutə go'tɨ ɓay taa, ndukun re. Ndukun kɨ re go gogɨ kin ra
tɔgɨ kadɨ tujɨ kunndu kɨ Luwə ulə'n adɨ Abiraham kete kin el.
18 Re Luwə adɨ nya de'gɨ kɨ gorow təl rɔ go ndukun'tɨ ningə, tɔjɨ kadɨ in kigo kunndu'tɨ
ə Luwə adɨ'n nya de'gɨ el. Nga j'oo kadɨ in kɨ gorow kun mindɨ ə Luwə adɨ'n majikur
re dɔ Abiraham'tɨ.

Kulə lə ndukun

19 Re in be ningə, ke kuləra ndukun kɨ Luwə adɨ Juwipɨ'gɨ in ri wa? Luwə adɨ ndukun
kadɨ gəri majel ra'de'gɨ kɨ isɨ rai takum Luwə'tɨ. Bitɨ kadɨ nginə'n re ngonn kɨ ginn kojɨ'tɨ
lə Abiraham. Ə re ngonn kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Abiraham kakin re tɔ ningə, ndukun aw kɨ
tɔgɨ el nga. Lokɨ Luwə ndigɨ kadɨ ndukun, in malayka'gɨ ə Luwə ulə'n'de kɨ gorow lə
de kɨ kare kɨ ra mbunə Luwə'tɨ kɨ de'gɨ[*].
20 Nan lokɨ Luwə un ndu'ne kadɨ n'a n'ulə kɨ njangɨ dɔ n'adɨ Abiraham, in Luwə inɓe
ə ra kɨ rɔ'ne, um in de madɨ ə ra mbunə'de'tɨ kɨ Abiraham el.
21 Eke in kin ɔjɨ kadɨ ndukun ɔsɨ ta kunndu lə Luwə wa? Jagɨ ɔs'ɔ ta el. Re ndukun
madɨ to non, asɨ kadɨ adɨ de'gɨ kajɨ ningə, m'gər kadɨ re ndukun a ɔrta dɔ de'gɨ'tɨ non
Luwə'tɨ. K'in ə ndukun kɨ be kin goto.
22 Makitu lə Luwə ene: De'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ in ginn tɔgɨ'tɨ lə majel. To be kadɨ
kunndu kɨ Luwə un adɨ nje k'un me'de k'ad'a, tɔlta'ne me kunme kadɨ Kirisitɨ'tɨ.
23 Kete taa kadɨ dɔkagilo kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ re, j'isɨ to dangay'gɨ ginn tɔgɨ'tɨ lə
ndukun. J'isɨ ginn'tɨ bitɨ kadɨ Luwə te kɨ dɔ kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ adɨ'je.
24 Dɔkagilo'ə'tɨ kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'tɨ bitɨ kadɨ Kirisitɨ re'n. Lo
kin'tɨ nga a Luwə təl'je de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ takul kunme kadɨ Kirisitɨ.
25 Go kunme'tɨ, j'in ginn tɔgɨ'tɨ lə ndukun kɨ kete isɨ ində kum'ne go'je'tɨ kakin el nga.
26 Tadɔ ingɨ pətɨ, in ngann'gɨ lə Luwə kɨ takul kunme me tɔ Jeju Kirisitɨ.
27 Ingɨ pətɨ, rai'se batəm lə Kirisitɨ, adɨ toi to Kirisitɨ inɓe be.
28 Ngɔsine, dangɨ dangɨ goto mbunə de'gɨ'tɨ. Juwipɨ eke Gireki goto; ɓər eke ɓər el
goto; dene eke dingəm goto. Pətɨ, in kareba me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ.
29 Re in de'gɨ lə Jeju Kirisitɨ ningə, in ginn kojɨ lə Abiraham tɔ. A ingəi nya'gɨ pətɨ kɨ
Luwə un ndu'ne kadɨ n'adɨ Abiraham kɨ de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ li'ə tɔ.

4

In ɓər el nga, nan in ngonn Luwə

1 Nya kɨ kadɨ m'adɨ in gəri ə to kin: ta lə ngonn kɨ kadɨ ndɔ'a ə in ə a ingə nya nduwə
lə baw'ne. In ə in ɓe nyakingə'gɨ pətɨ, nan lokɨ nanyi ngonn ɓay, oo rɔ'ne kadɨ n'to ta
dangɨ kɨ ɓər el.
2 In ginn tɔgɨ'tɨ lə njekində kum'de go'ə'tɨ kigo nya'gɨ'tɨ li'ə, bitɨ kadɨ dɔkagilo kɨ baw'a
ɔjɨ asɨ ɓay taa, a adɨ'ə nya'gɨ li'ə.
3 J'ingɨ kaa to be tɔ. Lokɨ jɨ gəri Jeju Kirisitɨ el, jɨ nanyinan ginn ɓər'tɨ lə tɔgɨ ndil'gɨ kɨ
dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne[*].
4 Nan lokɨ dɔkagilo asɨ, Luwə ulə Ngonn'o adɨ re. Ngonn kɨ dene oj'o ginn ndukun'tɨ
lə Juwipɨ'gɨ.
5 Re kadɨ taa dɔ de'gɨ kɨ sii ginn tɔgɨ'tɨ lə ndukun ilə'de taa, kadɨ to təl'de ngann'gɨ'tɨ
lə Luwə.
6 In ngann'gɨ lə Luwə kɨ rɔta'tɨ, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'tɨ. Ndil kɨ isɨ ɓar
nya Aba! Bai[†].
7 In be ə, in ɓər'gɨ el nga, in ngann'gɨ lə Luwə. Ə re in ngann'gɨ lə Luwə ningə, Luwə
a adɨ'se nya nduwə'gɨ pətɨ kɨ ngəm tadɔ lə ngann'ne'gɨ kigo memajɨ'tɨ li'ə.

Pol ɓol kadɨ Galatɨ təli awi ginn ndukun'tɨ gogɨ

---

§ **3:16 3.16** Lotum 12.7 * **3:19 3.19** KNK 7.53 * **4:3 4.3** 4.9; Kol 2.8, 20 † **4:6 4.6** Mrk 14.36; Rɔm 8.15

8 Kete, lokɨ in gəri Luwə el ɓay, isɨ rai ɓər lə yoʼgɨ kɨ dangɨ dangɨ, nan kɨ rɔtaʼtɨ ə in luwəʼgɨ el.
9 Nga kɨ ngɔsine kumʼse te dɔ Luwəʼtɨ, adɨ Luwə gərʼse to yanʼneʼgɨ nga, ə ra bann be ə in ndigi təli kaw ginn tɔgɨ ndilʼgɨ kɨ tɔgɨʼde goto kakin ɓay wa? Tadɔ ri ə in ndigi təl kʼaw ra ɓərləʼde ɓay wa?
10 Sii ndəi kumʼse go ndɔʼgɨ madɨʼtɨ, go nanyi koʼtɨ, go dɔkagiloʼgɨʼtɨ, kigo ɓalʼgɨ madɨʼtɨ ɓay!
11 Mʼɓol kadɨ kulə kɨ mʼra dannʼseʼtɨ be kin to kare rɔʼmʼtɨ kɨ ndangɨ.
12 Ngannkonʼmʼgɨ, mʼuwə ngonn mbay njaʼse ba, toi to mʼin be, tadɔ mʼin ka mʼto to ingɨ be tɔ. In gəri majɨ, nya madɨ kɨ lowʼəʼtɨ el kare kɨ rai səʼm goto.
13 Kadɨ meʼse olo dɔʼtɨ, tokɨ in kɨ gorow lə monyi ə mʼiləʼnʼse mbər Poyta kɨ majɨ kɨ mʼiləʼse dɔkete.
14 Me rɔtoʼtɨləʼm, asɨ kadɨ re a kidiʼmʼin ge, inyəiʼmʼin ge, nan rai nya kin səʼm el. In uwəiʼmʼin rɔʼseʼtɨ to kuwə yo. Nan oyi mʼin to malayka lə Luwə eke Jeju Kirisitɨ inɓe kɨ dɔʼne be yo.
15 Dɔkagiloʼəʼtɨ kin rɔʼse nəlʼse ngayn, nga ngɔsine rɔnel kakin aw ra be. Mʼgər majɨ kadɨ dɔkagiloʼəʼtɨ kin re ingəi row kadɨ ɔri kan kumʼse adi mʼin ka re a ɔri adi mʼin.
16 Ningə ke ɓone mʼtəl njebanləʼse tadɔ kʼel kɨ mʼelʼse ta kɨ rɔtaʼtɨ wa?
17 Deʼgɨ kɨ isɨ ədiʼse kin, mərtaləʼde tadɔləʼse kɨ isɨ rai nya kin in mərta kɨ majel. Isɨ ndigɨ kadɨ gangɨʼse nanʼtɨ səʼm kadɨ nʼawi sese goʼdeʼtɨ yo.
18 Majɨ kadɨ jɨ tingəi me nyaraʼgɨʼtɨ kɨ majɨ kɨ dɔkagiloʼgɨ pətɨ. Dɔkagilo kɨ mʼgoto sese kaa majɨ kadɨ uwəi nyara kɨ majɨ ba um inyəi taa el.
19 Ngannʼmʼgɨ, mʼingə kon kɨ rangɨ ɓay tadɔ ləʼse to dene kɨ nje ndo be, bitɨ kadɨ in təli deʼgɨ kɨ tɔgɨ gangɨ me taʼtɨ lə Kirisitɨ.
20 Mʼndigɨ kadɨ mʼin sese nanʼtɨ kɨ ngɔsine inɓe kin, kadɨ mʼelʼse ta kɨ ndu kɨ sɔw kelʼnʼse ta. Tadɔ meʼm ra sururu tadɔ ləʼse.

Kunmindɨ kɨ joo, Agar in kɨ Sara

21 Ingɨ kɨ in ndigi kadɨ sii ginn tɔgɨʼtɨ lə ndukun, eliʼmʼin nya kin adɨ mʼoo: Oyi ta kɨ ndukun el kin el wa?
22 Ndangi me makituʼtɨ lə Luwə eyina: «Abiraham ojɨ ngannʼgɨ kɨ dingəm joo: kɨ kare, konʼa in ɓər ə kɨ nungɨ konʼa in ɓər el tɔ. Dene kɨ ɓər tɔʼa nan Agar, ə in kɨ ɓər el tɔʼa nan Sara tɔ‡.»
23 Ngonn lə dene kɨ ɓər, ojiʼə tokɨ oji ndəgɨ ngannʼgɨ pətɨ kɨ dɔnangɨʼtɨ, nan ngonn lə dene kɨ ɓər el, kojʼo to ta dangɨ. Luwə un nduʼne adɨ kete dɔ kojɨ ngonnʼtɨ kin§.
24 Me taʼgɨʼtɨ kin Luwə ɔjɨʼje nya kare kadɨ jɨ gər. Deneʼgɨ kɨ joo kin ɔji dɔ kunmindɨʼgɨ joo kɨ Luwə un: Kunmindɨ kɨ dɔ mbal Sinayʼtɨ in Agar kɨ a ojɨ ɓərʼgɨ.
25 Agar in mbal Sinay kɨ Arabiʼtɨ, to to ɓebo kɨ Jerujalem kɨ dɔkagiloʼtɨ kɨ ɓone kin be. To be tadɔ Jerujalem kɨ deʼgɨ kɨ meʼtɨ pətɨ in ɓərʼgɨ ginn tɔgɨʼtɨ lə ndukun.
26 Nan Jerujalem kɨ taa, in kɨ taa kʼinyə taa. In ə in konʼje tɔ.
27 Tadɔ ndangi eyina: «In kujɨ de kɨ dene kɨ ojɨ ngonn el, in ra rɔnel, in kɨ gər to ndo ngonn el, ra rɔnel, turi jagira tadɔ dene kɨ ngawʼa mbətʼə a aw kɨ ngannʼgɨ ngayn utə in kɨ isɨ kɨ ngawʼne*.»
28 Nan in ngannkonʼmʼgɨ, in ngannʼgɨ kɨ ojɨʼse kigo kunnduʼtɨ lə Luwə to Isakɨ be.
29 Nan mayinu ngonn kɨ ojiʼə kɨ gorow kɨ deʼgɨ isɨ oji nan ində kum ngonn kɨ deʼgɨ ojiʼə kigo Ndil Luwəʼtɨ ndoo. To tanan be ɓone tɔ.
30 Eke ta ri ə makitu lə Luwə el wa? Makitu lə Luwə el ene: «Tuwə dene kɨ ɓər kɨ ngonnʼo kɔ, tadɔ ngonn lə dene kɨ ɓər a in to kingə nya nduwə nanʼtɨ kɨ ngonn lə dene kɨ ɓər el†.»
31 Ngannkonʼmʼgɨ, kɨ ɔjidɔʼje, jʼin ngannʼgɨ lə dene kɨ ɓər el, nan jʼin ngannʼgɨ lə dene kɨ kare kɨ in de dɔrɔʼne yo.

5

Kirisitɨ taaʼje inyəʼje taa

1 Kirisitɨ taaʼje iləʼje taa kadɨ jʼin kɨ taa kʼilə taa kɨ bitɨ kɨ nonʼtɨ. Rai dɔ njaʼseʼtɨ, inyəi rɔʼse kadɨ de madɨ təl ilə jugɨ ɓər mindɨʼseʼtɨ el nga.
2 Oyi majɨ, mʼin Pol mʼelʼse ta taga wangɨ: Re adɨ ujəi mɔtɨʼse ɓay ningə, Kirisitɨ a təl nya kɨ kare.

‡ **4:22 4.22** Lotum 16.15, 21.2 § **4:23 4.23** Lotum 17.16; Rɔm 9.7-9 * **4:27 4.27** Ejay 54.1 † **4:30 4.30** 29-30; Lo tum ginn nyaʼgɨ 21.9-10

3 M'ndɔr mbi'se kɨ nja joo ɓay, de kɨ ra kɨ adɨ ujəi mɔt'ɔ, majɨ kadɨ ində ta'ne dəm go
ndukun'gɨ'tɨ.
4 In de'gɨ pətɨ kɨ oyi kadɨ Luwə təl'je de'gɨ kɨ dana takum'ne'tɨ kɨ gorow lə ndukun lə
Juwipɨ'gɨ, in kɨ gangɨ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ. A asi kingə ramajɨ lə Luwə el bitɨ.
5 Kɨ sɔw dɔ'je, j'ində me'je'tɨ kadɨ Luwə a ɔr ta dɔ'je'tɨ tadɔ j'uni me'je j'adɨ Jeju
Kirisitɨ. In kin ə j'isɨ jɨ nginə kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə.
6 Re de madɨ ində rɔ'ne nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, ə ujə mɔtɨ'ne, eke ujə mɔtɨ'ne el
kaa, in nya kɨ kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta lə kunme, me kulə ndigɨ nan'tɨ.
7 Lo kulə ngirə'tɨ, rai kulə kɨ majɨ awi kɨ kete kete, nga kɨ ngɔsine kin nan ə ɔgɨ'se ra
kulə kɨ rɔta'tɨ kakin nga wa?
8 Luwə kɨ ɓar'se kadɨ in de'gɨ li'ə, ɔjɨ'se kadɨ rai be el.
9 De'gɨ eli eyina: «Ngonn hum kɨ nden ra ndujɨ kɨ lɔy adɨ in.»
10 Tadɔ ingɨ kɨ j'indəi rɔ'je nan'tɨ kɨ Burəɓe Jeju Kirisitɨ, m'gər majɨ kadɨ ingɨ kaa
mərita to m'in be tɔ. Taa m'gər majɨ kadɨ de kɨ yətɨ dɔ'se kin, re de'ə in nan nan kaa
Luwə a gangɨ ta dɔ'a'tɨ.
11 Ngannkon'm'gɨ, kɨ sɔw dɔ'm, re m'njɨ m'iləmbər kadɨ, ri ri kaa, de ujə mɔtɨ'ne ɓay
taa Luwə ɔr ta dɔ'a'tɨ ningə, Juwipɨ'gɨ a indəi kum'm ndoo el nga. A indəi kum ndoo el,
taa re koy lə Kirisitɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ a in nya kɔw tadɔ lə'de el tɔ.
12 Kɨ rɔ nje yətɨ dɔ'se'tɨ, majɨ kadɨ re a ujəi yan'de to kujə inɓe ba pətɨ par.

Adi Ndil kɨ ar njay ɔr non'se

13 Ngannkon'm'gɨ, yan'se kɨ sɔw dɔ'se ənn: Luwə ɓar'se kadɨ in kɨ taa k'ilə taa. K'in
ə, kadɨ taa k'ilə taa kin in row kɨ kadɨ rai nya lə darɔ tokɨ me'se ndigɨ el. Nan kadɨ rai
kuləɓər adi nan kɨ yo kɨ ne me ndigɨ nan'tɨ.
14 Tadɔ ndukun'gɨ pətɨ tɔlita'de me ta'tɨ kɨ ene: «A in ndigɨ de mad'i to darɔ'i inɓe be»
kin*.
15 Re rai nya to da'gɨ kɨ mu be, donyi nan, adi nan dɔ'gɨ ə, gonyi rɔ'se majɨ nan a tuji
nan.
16 In be ə, m'el'se m'ene: Inyəi Ndil Luwə kɨ ar njay adɨ ɔr non'se ningə a rai nyənn'gɨ
lə darɔ el.
17 Tadɔ nyənn'gɨ lə darɔ kakin isɨ rɔi kɨ Ndil Luwə, ningə Ndil Luwə isɨ rɔ kɨ nyənn'gɨ
lə darɔ tɔ. Tɔgɨ'gɨ kɨ joo kin isɨ rɔi nan dann'de'tɨ, ningə lo kadɨ rai nya kɨ me'se ndigɨ
goto.
18 Re Ndil Luwə ɔr'se tarow ə, ndukun aw kɨ tɔgɨ dɔ'se'tɨ el.
19 Nya'gɨ kɨ majel lə darɔ toi taga wangɨ: Adɨ in nya kɨ to njen, kɨ kaya,
20 ra yo'gɨ, ra mboli, kɔsinan ta, kotanan el, jangɨ, wongɨ, nii, gangɨ nan, kɔr kum nan,
21 kumnda, gon yiwi, kusɔ nya kədɨ kɨ ndəgɨ nyara'gɨ kɨ tanan be kin. M'el'se tokɨ
m'el'n kete, njera nya'gɨ kɨ be kin a oy Konɓe lə Luwə el.
22 Ningə, kuləra lə Ndil Luwə in: ndiginan, rɔnel, kisimajɨ, kisidɔtɨ kɨ nan, memajɨ,
ramajɨ kɨ ra nya in low'ə'tɨ,
23 kɨ sɔl lɔm lɔm, kulə darɔ ginn tɔgɨ'tɨ. Ndukun ɔsɨ ta kulə ra'gɨ kin el.
24 De'gɨ pətɨ kɨ in yan Kirisitɨ, təti rɔ darɔ kɨ ndigɨ ra'gɨ li'ə pətɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ.
25 Re in Ndil Luwə ə adɨ'je kisikidɔtaa ningə, majɨ kadɨ j'adɨ Ndil ə ɔr'je tarow.
26 Ononyɨ'se kadɨ j'in nje kundɔ taa. Majɨ kadɨ j'adinan wongɨ el, taa kadɨ jangɨ ra'je
dɔnan'tɨ el tɔ.

6

Kɨ ra kɨ nan yo kɨ ne

1 Ngannkon'm'gɨ, re oyi de madɨ isɨ ra nya kɨ go'tɨ el, ingɨ kɨ awi kɨ Ndil Luwə me'se'tɨ,
rai si'ə kadɨ təl re dɔ row'tɨ kɨ majɨ. Nan k'in ə kadɨ ɔji'ə kɨ mindɨ kɨ sɔl lɔm taa. M'elta
kin de kɨ ra dann'se'tɨ kadɨ oo rɔ'ne majɨ nan a osɨ me nyanan'tɨ.
2 Rai kadɨ tai nya kɨ kɔy dɔnan'tɨ yo kɨ ne. Re rai be ningə, a in nje təl rɔ go ndukun'tɨ
lə Kirisitɨ.
3 Re de madɨ oo rɔ'ne to n'in de kɨ tuwəl nan in de kɨ kare ningə de'ə kin isɨ ədɨ rɔ'ne
to kədɨ.
4 Kadɨ nan nan ka ində manjɨ kulə ra'ne oo. Re majɨ ningə, kadɨ ra rɔnel dɔ kulə'tɨ kɨ
inɓe ra um kadɨ un rɔ'ne ində kadɨ ndəgɨ de'gɨ'tɨ tadɔ kulə ra'de el.
5 Oyo, kadɨ jɨ gəri tokɨ nan nan ra ta kulə ra'ne'tɨ.
6 Majɨ kadɨ de kɨ nje taa nyando kɨ in rɔ Luwə'tɨ, kanyi nyakingə'gɨ lə'ne pətɨ kɨ de kɨ
njendo'ə nya.
7 Ədɨ rɔ'se el, de a mbo kɨ Luwə el. Nya kɨ de duw a tətɨ kand'a.

---

* **5:14 5.14** Lebitiki 19.18

8 Kin ə re de duw nya kigo darɔ'tɨ ningə, kand'a kɨ a tətɨ in koy. A kin ə re de duw
nya kigo Ndil Luwə'tɨ tɔ ningə, kand'a kɨ a tətɨ in kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ.
9 Lo kin'tɨ, majɨ kadɨ j'inyəi ta ramajɨ el. Lokɨ j'uwəi rɔ'je lo ra'a'tɨ ningə, j'a jɨ tətɨ
kand'a kɨ majɨ dɔkagilo'ə'tɨ.
10 In be ə, lokɨ j'ingə dɔkagilo ramajɨ ningə, majɨ kadɨ ji rai majɨ kɨ de'gɨ pətɨ. Kibo
ngayn in nje kɨ uni me'de adi Jeju Kirisitɨ.

Ta kɨ dɔboy'tɨ kɨ kuwə ji nan

11 Gonyi nya kɨ m'ndangɨ m'adɨ'se kin. M'ndangɨ boi guri guri kɨ ji'm m'inɓe.
12 In nje kɨ ndigi kadɨ n'nəli de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ə isɨ indəi tɔgɨ dɔ'se'tɨ kadɨ ujəi
mɔtɨ'se. Rai be kadɨ de'gɨ adi'de kon tadɔ ta koy lə Kirisitɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ el.
13 Inɓe'gɨ kɨ nje kujə mɔtɨ kin, uni go ndukun'gɨ lə Juwipɨ'gɨ ba pətɨ el. Ndigi kadɨ ingɨ
yo ə ujəi mɔtɨ'se kadɨ in nya kɔjirɔ lə'de dɔ'se'tɨ.
14 Kɨ ɔjidɔ'm m'inɓe, m'ində gu'm kɨ kagidəsɨ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, um m'ində
gu'm kɨ nya kɨ rangɨ el. Tadɔ kɨ takul koy lə Jeju Kirisitɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ, nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ
ne təli nya kɨ koy tadɔ lə'm, tokɨ m'inɓe m'təl nya kɨ koy tadɔ lə nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne
be tɔ.
15 Ningə re de ujə mɔtɨ'ne eke ujə mɔtɨ'ne el ka, in nya kɨ kar'a goto. Nya kɨ bo ngayn
in ta kadɨ de təl nyakində kɨ sigɨ.
16 Kadɨ kisimajɨ kɨ memajɨ lə Luwə in dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ kɨ uni gorow kɨ sigɨ, kɨ de'gɨ pətɨ
kɨ in de'gɨ lə Luwə.
17 K'aw kɨ kete kin, kadɨ de tulə'm nan'tɨ el nga. Tadɔ m'aw kɨ ndunə do'gɨ kɨ ɔjɨ go
kon lə Kirisitɨ darɔ'm'tɨ.
18 Ngannkon'm'gɨ, kadɨ memajɨ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese. Amen.

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Epeɨ’gɨ Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ Epeɨ’gɨ

Makitu kin to to makitu kɨ Pol ndangɨ ulə’n kadɨ njekawnan’gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ sii dɔnangɨ Aji’tɨ kɨ Du tudəi be. Mbunə njekawnan’gɨ’tɨ kin Epeɨ in’tɨ non. Me makitu’tɨ kin Pol ɔsɨ kagɨ dɔ ta’tɨ kɨ Luwə ɔji me’ne’tɨ kadɨ «n’mbon’n nya’gɨ kɨ dɔran’tɨ kɨ nya’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ pətɨ ginn Burədɔ’tɨ kɨ kareba kɨ in Kirisitɨ» (1.10). Me njekawnan’tɨ lə Kirisitɨ Juwipɨ’gɨ kɨ Juwipɨ’gɨ el indəi rɔ’de nan’tɨ to de’gɨ kɨ kareba, darɔ kɨ kare kɨ Kirisitɨ in dɔ. Kində rɔ nan’tɨ kɨ ulə ngirə’ne dɔ ɓar kɨ Kirisitɨ ɓarɨ’n de’gɨ kete non nya’gɨ’tɨ pətɨ kadɨ in lə’ne, kɨ kajɨ kɨ ajɨ’de kitakul memajɨ lə’ne. Kində rɔ nan’tɨ kin in rɔta kɨ row lə Ndil Luwə kɨ isɨ me njekunme’gɨ’tɨ ningə njekuləɓər’gɨ lə Kirisitɨ rai kində rɔ nan’tɨ kin adɨ tɔgɨ kɨ taa. Rowninn makitu kɨ nja joo tɔji gorow kɨ majɨ kadɨ kində rɔ nan’tɨ to’n dann njekawnan’tɨ kɨ njekunme’gɨ’tɨ kɨ ndɔ’gɨ ndɔ’gɨ. Majɨ kadɨ njekunme’gɨ ndiginan, iləi kojɨ dɔnan’tɨ yo kɨ ne ningə rai oyo Luwə me nya’gɨ’tɨ pətɨ.

Ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kajɨ in kɨ row lə Kirisitɨ 1-2. Kində rɔ nan’tɨ lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidɔtaa kɨ sigɨ me Kirisitɨ in ndigɨ 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

1 M’in Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ kigo ndigɨ’tɨ lə Luwə ə m’ndangɨ makitu kin madɨ’se in de’gɨ lə Luwə kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ, kɨ sii me ɓe’tɨ kɨ Epeɨ.
2 M’dəji kadɨ Luwə kɨ Baw’je in kɨ Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ adi memajɨ kɨ lapiya in dɔ’se’tɨ.

Ramajɨ lə Luwə kɨ takul Kirisitɨ

3 Pitɨ kɨ dɔ Luwə’tɨ kɨ Baw Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ, kɨ adɨ’je majikur, adɨ in majikur kɨ dangɨ dangɨ kigo Ndil’tɨ kɨ in dɔran’tɨ, me tɔ Kirisitɨ’tɨ.
4 Be ə, lokɨ Luwə ra dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ nya’gɨ kɨ me’tɨ el ɓay, mbətɨ’je me Kirisitɨ’tɨ to ngann kotɨ lə’ne kadɨ j’ari njay kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ’je’tɨ takum’ə’tɨ. Nya’gɨ kin tɔjɨ kadɨ Luwə ndigɨ’je.
5 Tokɨ Luwə ndigɨ’n’je kakin ə, ində’n’je kete non dɔkagilo’gɨ’tɨ, kadɨ jɨ təli ngann’a’gɨ kɨ takul Jeju Kirisitɨ, kigo memajɨ’tɨ li’ə tadɔ lə’je. Nya kin ə Luwə ge.
6 Adɨ j’osi pa j’uləi tɔji dɔ Luwə’tɨ, tadɔ memajɨ li’ə kɨ ətɨ ɓol. Memajɨ kin, adɨ’je kare kɨ takul Ngonn’o kɨ ndig’ə ngayn.
7 Me Kirisitɨ’tɨ, kɨ takul mosɨ kɨ anyi dɔ kagidəsɨ’tɨ, j’in kɨ taa k’ilə taa, ningə majel’gɨ lə’je in kɨ k’inyə go kɔ tɔ. Be ə, Luwə ɔjɨ’n’je memajɨ lə’ne kɨ ngayn me nyakingə’tɨ pətɨ.
8 Oyo, Luwə adɨ ramajɨ li’ə kɨ to mbar mbar nanyi sə’je, nanyi kɨ ətɨ ɓol. Be ə, adɨ’n’je tər kɨ nyagər kɨ ngayn.
9 Ningə kigo ra majɨ’tɨ lə Luwə kɨ ngayn, adɨ jɨ gəri kɔjitara li’ə kɨ to lo kiyə’tɨ. Kɔjitara kin, rago’ə kete kadɨ n’a ra kɨ takul Kirisitɨ.
10 Kɔjitara lə Luwə kin, in kadɨ kaw nya’gɨ kɨ dɔran’tɨ kɨ nya’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne pətɨ, ginn tɔgɨ’tɨ lə nje konɓe kɨ kareba kɨ in Kirisitɨ. Nya kin, a ra nya dɔkagilo’tɨ kɨ Luwə inɓe ɔjɨ.
11 Luwə adɨ nya’gɨ pətɨ rai nya tokɨ inɓe ɔjɨ’n eke ndigɨ’n kete. Be ə, mbətɨ’n’je kete kigo kɔjitara’tɨ li’ə, adɨ jɨ təli de’gɨ li’ə kigo kində rɔ nan’tɨ lə’je kɨ Kirisitɨ. Ningə adɨ’je nya kɨ un’n mindɨ’ne kadɨ n’adɨ’je tɔ.
12 Luwə ra be kadɨ j’osi pa j’uləi tɔji dɔ kətɨ ɓol’tɨ li’ə, J’ingɨ kɨ j’indəi me’je dɔ Kirisitɨ’tɨ kɨ in Mesi De kɨ Luwə mbət’ə dɔkete.
13 In me Kirisitɨ’tɨ tɔ ə, ingɨ kaa, oyi dɔ ta kɨ rɔta’tɨ, kɨ in Poyta kɨ majɨ kɨ ajɨ’se. Ningə go’tɨ, uni me’se adi Kirisitɨ, ə Luwə ində ndunə kɨ ndaja lə’ne rɔ’se’tɨ. Ndunə kakin in Ndil Luwə kɨ un’n ndu’ne dɔ’tɨ kete nu.
14 Ndil Luwə kin tɔjɨ kadɨ j’a j’ingəi ndəgɨ nya nduwə’gɨ pətɨ kɨ Luwə a adɨ’je. Nya nduwə’gɨ kin j’a j’ingəi pətɨ ndɔ kɨ Luwə a taa’je ilə’je taa ji majel’tɨ ratata. Adɨ j’osi pa j’uləi tɔji dɔ Luwə’tɨ kɨ ətɨ ɓol.

Pol elta kɨ Luwə tadɔ kunme lə nje kɨ Epeɨ’tɨ

15 In kin ə, m’in ka lokɨ m’oo poy kunme lə’se kɨ uni adi Burəɓe Jeju, kɨ poy ndigɨ lə’se kɨ isɨ ndigɨ de’gɨ lə Luwə pətɨ,
16 ndɔ kɨ m’oo’n ta inɓe kin nu, ra adɨ m’inyə ta ra oyo Luwə tadɔ lə’se el me kelta’gɨ’tɨ lə’m kɨ m’njɨ m’el si’ə. M’njɨ m’ɓar tɔ’se ta ta.

17 M'dəji kadi Luwə lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje təji, adi'se ki takul Ndil
Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay.
18 M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedəti ki adi'se
dɔkagilo'ti ki ɓari'n'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji
ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tadɔ lə'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi.
19 Ningə a gəri təgi ki əti ɓol utə təgi'gi pəti ki Luwə ɔji tadɔ lə'je j'in ki j'uni me'je
j'adi'ə. Ningə təgi kakin, Luwə ɔji ki taga me təgi'ti ki əti ɓol.
20 Təgi ki əti ɓol kin, Luwə təji taga, dɔkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann
njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dəjikɔl'ɔ'ti me dɔran'ti.
21 Low'ə'ti kin, Jeju onɓe ki təgi lə nje konɓe'gi pəti ki me dɔran'ti, təgi ki utə, ta tɔ'a
in dɔ təgi'ti pəti tɔ, təgi lə nje konɓe'gi pəti ki me dɔran'ti, tadɔ dɔkagilo ki ngɔsine kin
par el, nan biti dɔkagilo'ti ki a re.
22 Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn təgi'ti lə Kirisiti. Loki ində dɔ nya'gi'ti pəti ningə,
mbət'ə ad'a in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti.
23 *Njekawnan'gi toi to ngann rɔ'a'gi be. Kasi nan gaki lə Kirisiti rosi Njekawnan'gi
ki dɔkagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki lə Luwə ros'o tɔ.

2

Kaji in ki takul memaji

1 Ki ɔjidɔ'se, kete in de'gi ki koy tadɔ nyara'gi ki gorow'ə'ti el, tadɔ majel'gi lə'se.
2 Majel'gi lə'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara lə de'gi ki
dɔnangi'ti, uni go ngar lə təgi lə ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi
ra kulə ngɔsine me de'gi'ti ki nje kɔsi ta Luwə.
3 J'ingi kaa, ndɔki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin tɔ. Adi ji njiyəi kigo ndigi'ti lə
nyənn'gi darɔ, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji təli kon ndigi ra lə darɔ, ki mərta'gi lə'je ki
majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki dɔ'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wongi lə
Luwə in dɔ'je'ti tɔ.
4 Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti ɓol, adi ndigi'je ngayn.
5 Be ə, j'ingi ki ndɔki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi lə'je kin, təl'je adi j'in nje kisi
ki dɔ'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji.
6 Ki takul kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann
nje koy'gi'ti, ə adi j'onyiɓe nan'ti si'ə me dɔran'ti tɔ.
7 Luwə ra be kadi ɔji'n kadi de'gi pəti gəri tadɔ dɔkagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki
dɔboy'o goto, ki ɔji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tadɔ lə'je.
8 In takul memaji ki gorow lə kunme ə, ingəi kaji um in kigo kɔji ta ra'ti lə'se el. Nan
in Luwə ə adi'se kaji kin kare.
9 Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi ində'n kadi'ne
el.
10 Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jeju Kirisiti kadi ji
rai kulə'gi ki maji me kisikidətaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inɓe ində dɔ'a nan'ti kete kadi
ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

11 Adi me'se olo dɔ'ti, toki ndɔki kete, in Juwipi koji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje ɓar
rɔ'de nje kujə məti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə rɔ'de'ti, ɓar'se nje
kujə məti'de'gi el.
12 Kadi me'se olo dɔ'ti toki dɔkagilo'ə'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə
de'gi'ti lə Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmindi'ti ki Luwə un adi de'gi lə'ne
kin. Sii dɔnangi'ti ne, indəi me'se dɔ nya madi'ti el num, dɔ Luwə'ti el num.
13 Nan ngɔsine ki takul kində rɔ nan'ti lə'se me tɔ Jeju Kirisiti, ingi ki ndɔki mayinu
in sanyi, in təli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti.
14 Tadɔ in Kirisiti inɓe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi
ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli de'gi ki kareba. Koy'o dɔ kagidəsi'ti ɔr ban ki to dann'je'ti
kete kɔ.
15 Jeju Kirisiti təl ndukun'gi lə *Moji nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn
de'gi ki joo kin təl ində'n ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində rɔ nan'ti si'ə lə'de.
Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti.
16 Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi təli darɔ ki
kareba. Ningə ki takul koy'o dɔ kagidəsi'ti, tuji'n nya ki ra adi in njeban'gi lə nan kin
kɔ.
17 Re iləmbər Poyta ki maji ki ɔjidɔ lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tadɔ lə nje'gi ki in
ndəkba tɔ.

18 In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum
Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inɓe kin.
19 Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan
ngɔsine, in ngann nje ɓe ki mbunə de'gi'ti lə Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti lə Luwə.
20 Ingi toi to mbal'gi ki Luwə ində'n kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində dɔ
njekawkulə'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inɓe ə in mbal ki dɔ kum kəy'ti.
21 In me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji.
Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi təl kəy ki ar njay me Burəɓe'ti.
22 In me kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi rɔ'se nan'ti
ki ndəgi de'gi lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

1 In ki tadɔ kin ə, m'in Pol, m'in dangay tadɔ Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti, tadɔ lə'se
in de'gi ki in Juwipi'gi el.
2 M'gər maji kadi oyi poy kuləɓər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tadɔ maji
lə'se.
3 Luwə te ki dɔ nya'gi ki to lo kiyə'ti adi'm m'gər. In nya'gi kin ə m'ndangi'de m'ulə'n
madi'se.
4 Loki tudəi makitu ki m'ndangi m'ulə'n madi'se kin ningə, inɓe'gi a oyi nyagər ki
ɔjidɔ Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki dɔ'a adi m'gər ar njay kin.
5 Toki rɔta'ti, nya'gi ki Luwə te ki dɔ'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki
ində'de ta dangi to nje ra kulə lə'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki dɔ'a be adi kaw'je'gi
ki kete el.
6 Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində rɔ nan'ti lə'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi
ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me
darɔ'ti ki kare, taa kunndu ki kare inɓe kin to tadɔ lə'de me tɔ Kirisiti'ti, ki takul Poyta
ki maji.
7 M'təl njekuləɓər lə Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwə adi'm kigo memaji'ti
li'ə ki takul kuləra təg'ɔ.
8 M'in ki nda'a'm goto utə njekunme'de kadi Kirisiti pəti tigə. Ningə re in be kaa,
Luwə oo maji ngayn kadi m'in ə, ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ji'm'ti tadɔ
de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingə kibo ki utə nyagər lə de'gi lə Kirisiti pəti tigə.
9 Ningə m'ingə kadikare ki kadi m'təji'n de'gi pəti ar njay, ke gorow ki bann ə, Luwə
a təl'n ta nya ki un ndu'ne dɔ'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə
dɔ nya kin ki de'gi ki dɔkagilo'ti ki mayinu.
10 Ningə ngɔsine ki takul Njekawnan'gi, nje konɓe'gi ki nje tɔgi'gi ki me nəl'ti taa, asi
kadi gəri nyagər lə Luwə. Nyagər kin, Luwə təji ki row'gi ki dangi dangi.
11 Nya kin təlta'ne kigo kɔjitara'ti lə Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəɓe lə'je
Jeju Kirisiti. Kɔjitara kakin, təlta'ne ki takul Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti.
12 Me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti ə, j'ingəi tarow ki gorow lə kunme kadi ji ndəti
ki rɔ Luwə'ti ki me ki tinyi kati.
13 In be ə, m'əji'se kadi adi me'se tuji tadɔ lə kon'gi ki m'nji m'ingə tadɔ lə'se kin el.
Nan kadi in ginn rənel lə'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

14 Tadɔ kin ə, m'nji m'ɔsi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dɔran'ti,
15 ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn koji'gi ki dɔran'ti eke ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa.
16 M'əji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi
təgi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti.
17 Kadi Kirisiti ra lo kisi lə'ne ngarme'se'ti ki takul kunme. Nya əji lə'm in kadi
ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti tɔ.
18 Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisiti in ndigi ki
əti ɓol, ki de asi kadi a mbəji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata.
19 Oyo, a asi kadi in gəri ndigi lə Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inɓe
rosi'se ki rosi ki betete lə'ne.
20 Luwə ra nya'gi ki takul təgi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji əji'ə nya madi ə, ra utə
nya ki ji əji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər ɓay.
21 Kadi təji in dɔ'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tadɔ ginn de'gi'ti
pəti, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen!

4

K'in darɔ ki kare me Kirisiti'ti

1 M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tadɔ lə Burəɓe, kadi gorow kisikidɔtaa
lə'se asi ta ɓar ki Luwə ɓar'se.
2 Kadi awi ki sɔl dɔ, ki hal ki sɔl lɔm lɔm, ki koreme, ə kadi sii dɔ'ti ki nan me ndigi
nan'ti.
3 Uwəi rɔ'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki
lapiya.
4 Darɔ in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba tɔ. In be tɔ ə, Luwə ɓar'se kadi awi ki
nya kindəmedɔti kareba tɔ.
5 Burəɓe in kareba, kunme in kareba, ta batəm kaa in kareba tɔ.
6 Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in dɔ nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul
de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti tɔ.
7 Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sɔw dɔ'ne, kigo kadi'ti ki Jeju
Kirisiti ndigi kadi'n'je.
8 In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:
«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»
9 Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete ɓay ta kadi aw
taa, Kirisiti ur aw ginn dɔnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu tɔ.
10 Nje k'aw nanga inɓe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dɔran'gi'ti tɔ. Nya kin ra
nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onɓe dɔ nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti tɔ.
11 In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi
ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje
nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi tɔ.
12 Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi
to darɔ Kirisiti ki tɔgi ki kete kete be.
13 Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə
j'a təli Njekawnan'gi ki tɔgi gangi, ə j'a tɔgi par par biti kadi j'a toi to Kirisiti be.
14 Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be
el, to tokibo ki pungi mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki
ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el tɔ.
15 Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rɔta'ti, kadi ji tɔgi me nya'gi'ti
pəti, biti kadi ji toi to Kirisiti inɓe be, in ki in ki boi ki dɔ Njekawnan'gi'ti.
16 Me Kirisiti'ti ə darɔ ba pəti in ki rɔti nan'ti maji ki takul dɔkur'gi lə ngirə ki ra.
Loki ngonn rɔ ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa ningə
gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidɔtaa me Kirisiti'ti

17 In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're dɔ'ti ɓay me tɔ Burəɓe'ti. Ononyi'se kadi row
njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tadɔ kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de
ki nda'a goto.
18 Lo ki ndul onɓe dɔ nyagər'ti lə'de. In sanyi kadi kisikidɔtaa'ti ki sigi ki Luwə adi.
Toki rɔta'ti, gəri el tadɔ me ngan lə'de.
19 In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rɔ'de a sɔl'de dɔ'ti goto. Dɔkagilo'gi lə'de pəti in
kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi
ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.
20 Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el.
21 Toki rɔta'ti oyi ta ki sɔw dɔ'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki
awi nan'ti ki rɔta ki de a ingə rɔ Jeju'ti.
22 Re in be ningə, sɔw kadi mbəti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo kɔki de'ti, ki ndigi
ra'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti.
23 Maji kadi inyəi adi Ndil Luwə yəti mərta lə'se.
24 Maji kadi təli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti lə'ne, kadi kisikidɔtaa lə'se
in dana ə ar njay ki row lə rɔta.
25 Tadɔ kin ə, kadi inyəi ta kel ta ki ngom kɔ, ə kadi de ki ra, elta ki rɔta'ti madi'ne,
tadɔ j'in pəti j'in ngann rɔ ki kare.
26 Re wongi ra'se ə, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me
wongi'ti ba biti kadi kadi ur dɔ'se'ti.
27 Adi tarow Su kadi dum dɔ'se el.

28 Kadɨ de kɨ in njeɓogɨ kete ə inyə ta ɓogɨ lə'ne, ningə kadɨ ra kulə kɨ ji'ne kadɨ ingə'n
nya ə ra'n kɨ de kɨ nya to rɔ'a
29 Kadɨ ta kɨ majel kɨ a tujɨ me madɨ'se'gɨ te ta'se'tɨ el. Nan kadɨ ta kɨ majɨ kɨ a ra kɨ
njekunme'gɨ kɨ rangɨ ə te ta'se'tɨ. Ta kɨ be kin ə a ra majɨ kɨ de'gɨ kɨ nje k'oo dɔ ta lə'se.
30 Ononyi'se kadɨ adi me Ndil Luwə tujɨ. Ndil Luwə kin ə Luwə adɨ'se kadɨ tɔjɨ kadɨ
in yan'a'gɨ. Ningə Ndil kin adɨ me'je tinyi katɨ tokɨ ndɔ madɨ a re non, kɨ Luwə a taa'je
ilə'je taa kɨ ratata me majel'tɨ.
31 Ɔri hal'gɨ kɨ katɨ bangɨ pətɨ me'se'tɨ kɔ. Ngəmi majel madɨ me'se'tɨ el, kɨ wongɨ, kɨ
kɔl nan, kɨ tajɨ nan. Ningə kadɨ hal mendul goto me'se'tɨ to goto.
32 Kadɨ rai majɨ kɨ nan kɨ yo kɨ ne. Ningə kadɨ ta on me'se tadɔ lə nan, ə inyəi go majel
kɨ madɨ'se'gɨ rai sese kɔ tokɨ Luwə inyə'n go majel'gɨ lə'se kɔ, me tɔ Kirisitɨ be tɔ.

5

Kisikidɔtaa me kunjɨ'tɨ

1 Ingɨ ngann'gɨ kɨ Luwə ndigɨ'se ə, majɨ kadɨ ndaji'ə.
2 Majɨ kadɨ isɨ kɨ dɔ'se taa me ndigɨ nan'tɨ, tokɨ Kirisitɨ ndigɨ'je ə adɨ rɔ'ne Luwə koy'tɨ
tadɔ lə'je, to kadikare eke nya mosɨ kɨ ətɨ Luwə majɨ be.
3 Be ə, ta k'in se de'gɨ'tɨ lə Luwə, kadɨ kaya kɨ ra kɨ ndəgɨ nya'gɨ kɨ toi njen kaa gotoi
dann'se'tɨ num tɔ. Elita nya'gɨ kɨ be kin dann'se'tɨ el to k'el el. Taa kadɨ kumnda goto
dann'se'tɨ tɔ.
4 In gorow'ə'tɨ el kadɨ ta'gɨ kɨ to njen kɨ ta kɨ minə madɨ'gɨ te ta'se'tɨ. Nan kadɨ ta kɨ a
te ta'se'tɨ, in ta ra oyo Luwə yo taa.
5 Majɨ kadɨ in gəri nya'gɨ kin majɨ: njera kaya'gɨ num, njera nya'gɨ kɨ to njen num,
njera kumnda nya'gɨ kɨ asɨ nan kɨ yo kɨ ra num kin, a oy Konɓe lə Kirisitɨ eke lə Luwə
el.
6 Kadɨ adi de madɨ ədɨ'se kɨ ta'gɨ kɨ nda'de goto el. Tadɔ in kɨ takul nya'gɨ kɨ be kin ə,
wongɨ lə Luwə isɨ re'n dɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje təl rɔ'de go ta'tɨ li'ə el.
7 Be ə, majɨ kadɨ indəi rɔ'se nan'tɨ se'de dɔ nya madɨ'tɨ el.
8 Tokɨ rɔta'tɨ, ndɔkɨ mayinu sii me lo kɨ ndul'tɨ, nan ngɔsine, kɨ takul kində rɔ nan'tɨ
lə'se kɨ Burəɓe, in de'gɨ kɨ lo kɨ ar njay'tɨ, ə majɨ kadɨ nya ra'se in nyara lə ngann'gɨ kɨ
lo kɨ ar njay'tɨ.
9 Tadɔ kandɨ kuləra kɨ majɨ lə de kɨ in lo kɨ ar njay'tɨ in: nya ra'gɨ kɨ majɨ, kɨ nya ra'gɨ
kɨ dana, kɨ nya ra'gɨ kɨ rɔta'tɨ.
10 To ngann'gɨ kɨ lo kɨ ar njay'tɨ, majɨ kadɨ indəi tɔgɨ dɔ rɔ'se'tɨ kadɨ ɔri mbunə nya kɨ
nəl Burəɓe kɨ nya kɨ nəl'ə el nan'tɨ.
11 Kadɨ nya madɨ kɨ ore'se nan'tɨ kɨ nya ra'gɨ kɨ majel kɨ lo ndul'tɨ kin goto. Nan tei kɨ
ginn'de taga to te yo taa.
12 Tadɔ nya'gɨ kɨ ko de'gɨ kin isɨ rai lo kiyə'tɨ, in nya'gɨ kɨ to rɔsɔl ngayn kadɨ de elta'a.
13 Ningə lokɨ de ɔr ginn nya'gɨ kɨ isɨ rai ə, kulə ra'de'gɨ kɨ majel to taga ar njay njay.
14 Tadɔ nya'gɨ pətɨ kɨ ginn'de te lo kunjɨ'tɨ təli lo kunjɨ. In be ə, makitu lə Luwə ene:
«Ndəl dɔ ɓi'tɨ, in nje to ɓi,
Ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ,
ə Kirisitɨ a adɨ kunjɨ lə'ne a unjɨ dɔ'i'tɨ.»
15 Kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ me ji kisikidɔtaa'tɨ lə'se. Kadɨ nya ra'se in nyara lə
de'gɨ kɨ nje tər'gɨ um, nyara lə mbo'gɨ el.
16 Dɔkagilo kɨ j'isɨ'tɨ kin in dɔkagilo kɨ majel, ə kadɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ Luwə adɨ'se ə,
rai nya'gɨ kɨ majɨ ta ta um adi dər kare el.
17 Tadɔ kin ə, kadɨ toi to de'gɨ kɨ kur dɔ'de goto be el, nan kadɨ in gəri nya kɨ in ndigɨ
lə Burəɓe.
18 Adi yiwi kandɨ nju ra'se el tadɔ yiwi kɨ ra a aw kɨ de kaya kɨ ra'tɨ. Nan kadɨ rosi kɨ
Ndil Luwə kɨ ar njay yo taa.
19 Majɨ kadɨ elinan ta me pa'gɨ'tɨ, osi pa'gɨ lə Luwə kɨ ndəgɨ pa'gɨ kɨ Ndil adɨ'se. Osi
pa'gɨ kin uləi tɔjɨ dɔ Burəɓe'tɨ kɨ ngarme'se ba pətɨ.
20 Dɔkagilo'gɨ pətɨ, kadɨ rai oyo Luwə kɨ Baw me nya'gɨ'tɨ pətɨ, me tɔ Burəɓe'tɨ lə'je
Jeju Kirisitɨ.

Kulə noji kɨ to mbunə dene'gɨ'tɨ kɨ dingəm'gɨ

21 Uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə nan kɨ yo kɨ ne, tadɔ kojɨ kɨ k'ilə dɔ Kirisitɨ'tɨ kɨ awi.
22 In dene'gɨ, kadɨ nan nan ulə dɔ'ne ginn tɔgɨ'tɨ lə ngaw'ne tokɨ isɨ uləi dɔ'se ginn
tɔgɨ'tɨ lə Burəɓe be.
23 Tadɔ ngaw in kɨ boi dɔ dene'tɨ, tokɨ Kirisitɨ in kɨ boi dɔ Njekawnan'gɨ'tɨ kin be tɔ.
Kirisitɨ in Njekajɨ Njekawnan'gɨ kɨ in darɔ'a'gɨ.

24 Be ə, toki Njekawnan'gi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə Kirisiti kakin ə, dene'gi kaa, kadi
uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.
25 Ningə in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi
ə adi rɔ'ne koy'ti tadɔ lə'de kin be.
26 Adi rɔ'ne koy'ti kadi təl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti lə Luwə, go
togi ki togi'de ki mann num ki ta lə'ne num tɔ.
27 Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikurə ki əti ɓol, ki kanji yoro
num, ki ngirə rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ.
Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti.
28 Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in ɓe be. De ki
nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inɓe.
29 Toki rɔta'ti, de ki ɔsi rɔ'ne ta nja kare goto. Nan j'in pəti j'uli'de ki nyakusɔ, ə j'indəi
kum'je go'de'ti to kində yo taa. In be ə, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi,
30 tadɔ j'in ngann darɔ'a'gi.
31 Tadɔ kin ə, dingəm a inyə'n baw'ne in ki kon'ne, ningə tinyəi nan ki ne'ne, ə in joo
pəti təli darɔ ki kare.
32 Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ɔjidɔ Kirisiti ki Njekawnan'gi.
33 Nya ki maji kadi de ra ə to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to darɔ'ne inɓe
be, ə kadi dene təl rɔ'ne go ta'ti lə ngaw'ne tɔ.

6

Ta lə ngann'gi ki baw de'gi

1 Ngann'gi, ingi ki ndəi rɔ'se nan'ti ki Burəɓe, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə nje
koji'se'gi, tadɔ in kuləra ki maji.
2 Ɔsi kurə baw'i ki kon'i, tadɔ in kin in mbərkikində ki dɔkete ki Luwə adi ki kunndu
dɔ'ti ki ene:
3 «A isi maji me dɔnangi'ti ningə ndɔ'i a in ngayn tɔ.»
4 Ningə in baw'gi, kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de ɓol'ti el, nan kadi ngəmi'de me
nyando'ti ki maji, ki me kində kɔji'ti kigo ta'ti lə Burəɓe.

Ta lə ɓər'gi ki ɓe'de'gi

5 In ɓər'gi, maji kadi təli rɔ'se go ta'ti lə ɓe'se'gi ki dɔnangi'ti ne ki kɔsikurə ki ngayn,
ki ɓol, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inɓe ə, isi təli rɔ'se go ta'ti li'ə be.
6 Ononyi'se kadi rai kulə lə'se dɔkagilo'ti ki de'gi indəi kum'de go'se'ti par, toki isi rai
kulə kadi ingəi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulə to ɓər'gi lə Kirisiti ki
isi rai ndigi lə Luwə ki me'de ki kareba be.
7 Maji kadi rai kulə ki rɔnel, to nya ki in kulə lə Burəɓe ə isi rai be, um in kulə lə de'gi
el.
8 In gəri ɓəti toki nan nan a ingə nyakugə goji lə'ne rɔ Burəɓe'ti kigo maji'ti ki ra, re
in ɓər eke in de dɔrɔ'ne.
9 In ɓe ɓər'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki rɔ'de'ti tɔ. Maji kadi inyəi ta
kində'de ɓol'ti kɔ, ə kadi in gəri toki ɓe'de num, ɓe'se num in kareba, ə isi me dɔran'ti
taa nu, ə kɔr kum de dana goto rɔ'a'ti.

Rɔ dɔ kunme'ti

10 Kadi ji tɔl'n ta ta'gi, maji kadi təli de'gi ki nje tɔgi'gi ki takul kində rɔ nan'ti lə'se
ki Burəɓe ki in nje tɔgi ki ngayn.
11 Maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi rai dingəm non
kədinan'gi'ti lə Su.
12 Tadɔ in de'gi ki awi ki darɔ ki mosi ə j'a ji rɔ'i se'de el, nan j'isi rɔ'i ki ndil'gi ki
majel ki nje'gi kibo ki dɔ'de'ti, ki nje konɓe dɔnangi'ti ki rɔsi ki majel. J'isi rɔi ki ndil'gi
ki majel ki dangi dangi pəti ki nje konɓe me lo'gi'ti ki dɔran'ti nu.
13 Tadɔ kin ə, maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi loki
ndɔ'gi ki majel rei ningə, rai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ'ti ə, rai taa ba.
14 Maji kadi rai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔta'ti ə dɔi ɓədi'se'ti to ndar be, ə kadi nyara
ki dana to to bar handi ki kadi dɔi gu'se'ti be.
15 Maji kadi kində kalangi kaw kiləmbər Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulə
nja'ti lə'se be.
16 Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi
nyakati'gi lə Su ki sii te to por be təli kɔ.
17 Kaji ki Luwə aji'je to to jɔgi rɔ ki j'uləi dɔ'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyərɔ
ki Ndil Luwə adi'je be tɔ.

18 Nya'gi kin pəti, dəji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dɔkagilo'gi pəti ki takul Ndil
Luwə ki ar njay. Rai ki kisi dɔ nja'ti, ə kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tadɔ
lə de'gi lə Luwə pəti.
19 Elita ki Luwə tadɔ lə'm tɔ, kadi loki m'te'n ta'm ningə kadi inɓe ində taa ta'm'ti,
kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyərɔ'ti, kanji ɓol.
20 In tadɔ Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy
dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elta ki kanji ɓol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

21 M'ndigi kadi in gəri nya ki sɔw dɔ'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in
ngonnkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləɓər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəɓe'ti, a
el'se nya'gi pəti ki ɔjidɔ'm.
22 In tadɔ kin ə, m'ul'ə rɔ'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti
tɔ.
23 Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti, in
dɔ ngannkon'je'gi'ti.
24 Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti ki
ndigi ki to ki dɔkagilo'gi pəti.

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Pilipɨ'gɨ
Ta kɨ dɔ makitu'tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ Pilipɨ'gɨ

Njekawnan kɨ Pilipɨ'tɨ ə in njekawnan kɨ dɔkete kɨ Pol ndə ginn'de dɔnangɨ Eropɨ'tɨ. Pol ndangɨ makitu kin adɨ'de kagilo'tɨ kɨ in dangay'tɨ. Njekawkulə Pol elta dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ tei dɔ'a'tɨ kagilo kɨ isɨ'n kɨ dɔ'ne ta ne kin ningə təl ra oyo njekawnan'gɨ tadɔ ra kɨ rai si'ə kɨ nyamajɨ'gɨ kɨ jɨ'de'tɨ. Ta lə k'in kare kɨ kisimajɨ lə Njekawnan'gɨ uwə me Pol tadɔ njendo nya kɨ ngom yəki Njekawnan'gɨ. De'gɨ kɨ uni me'de adi Jeju Kirisitɨ ingəi kisikidɔtaa kɨ sigɨ kɨ rɔ Luwə'tɨ. Kisikidɔtaa kɨ sigɨ kin utə nya'gɨ kɨ rangɨ pətɨ. Re njekunme'gɨ sii dann kagilo'tɨ kɨ ngan mindɨ kaa, kisikidɔtaa kin adɨ'de lapiya kɨ rɔnel. Ginn'ə kin ə njekawkulə, re in dangay'tɨ kaa, ra tɔgɨ ndangɨ'n makitu adɨ njekawnan kɨ Pilipɨ'tɨ el'de kon ta kin ene: «Rai rɔnel kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ me Burəɓe'tɨ» (4.4).

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1: 1-11. Nya'gɨ kɨ tei dɔ Pol'tɨ inɓe 1.12-26. Kirisitɨ in nyandajɨ lə njekunme'gɨ 1.27-2.18. Ta kɨ dɔ Timote'tɨ kɨ Epapiroditɨ 2.19-30. Kirisitɨ ə asɨ pətɨ um ndukun lə Mojɨ el 3.1-4.9. Ra oyo tadɔ ra kɨ nan kɨ nyamajɨ kɨ jɨ'tɨ 4.10-23.

Kuwə ji nan

1 In m'in Pol, nan'tɨ kɨ Timote, j'in njekuləɓər'gɨ lə Jeju Kirisitɨ ə jɨ ndangɨ makitu kin j'adɨ'se in de'gɨ lə Luwə kɨ me kində rɔ nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ, kɨ sii Pilipɨ'tɨ*. Makitu kin sɔw dɔ'se, ingɨ kɨ njekɔrnon'se'gɨ, kɨ diyakirə'gɨ.

2 Ningə kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Baw'je Luwə ingɨ kɨ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese.

Pol elta kɨ Luwə tadɔ lə njekunme'gɨ kɨ Pilipɨ'tɨ

3 Dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ me'm olo dɔ'se'tɨ ə, m'ra oyo Luwə.

4 Taa dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ kadɨ m'el'n ta kɨ Luwə tadɔ lə'se pətɨ ə, m'el si'ə kɨ rɔnel tɔ.

5 Rɔnel lə'm in tadɔ ra kɨ rai sə'm me kulə kiləmbər Poyta'tɨ kɨ majɨ, lo kulə ngirə'tɨ nu bitɨ ɓone†.

6 M'gər majɨ kadɨ Luwə kɨ ində ngirə kulə kɨ majɨ me'se'tɨ kin, a awɨ'n bitɨ ta tɔlta'a'tɨ, ndɔ təl Jeju Kirisitɨ'tɨ.

7 In gorow'ə'tɨ kadɨ m'aw kɨ mərta kɨ be kin tadɔ lə'se pətɨ, tadɔ m'ində'se dann me'm'tɨ. Ingɨ, indəi rɔ'se nan'tɨ sə'm dɔ majɨ'tɨ kɨ Luwə ra sə'm. Indəi rɔ'se nan'tɨ sə'm pətɨ me k'in'm dangay'tɨ, kɨ me rɔ'tɨ kɨ m'rɔ kɨ tɔgɨ'm tadɔ Poyta kɨ majɨ‡.

8 Luwə asɨ kadɨ mannajɨ lə'm tokɨ, ingɨ pətɨ m'ndigɨ'se ndigɨ lə Jeju Kirisitɨ, m'ɔr mann dɔ'tɨ sɔtɨ.

9 Nga ningə, nya kɨ m'dəjɨ Luwə, in kadɨ ndiginan lə'se in kɨ dɔ mad'a'tɨ dɔ mad'a'tɨ, nan'tɨ kɨ nya gər kɨ rɔta'tɨ kɨ me kɔr kum nya kɨ majɨ kɨ nya kɨ majel nan'tɨ kadɨ ar njay.

10 Lo kin'tɨ, a gəri go nya kɨ nda'a to'tɨ kɨ majɨ ra. Ə a in de'gɨ kɨ kar njay, kɨ ndɔ təl Kirisitɨ'tɨ, de asɨ kadɨ aw kɨ ta madɨ dɔ'se'tɨ el.

11 Ningə a in de'gɨ kɨ nyara kɨ dana, kɨ in rɔ Kirisitɨ'tɨ a to mbar mbar rɔ'se'tɨ, tadɔ tɔɓar kɨ tɔjɨ lə Luwə.

Poyta kɨ majɨ aw kɨ kete kete

12 Ngannkon'm'gɨ, m'ndigɨ kadɨ in gəri tokɨ nya kɨ te dɔ'm'tɨ kin ra adɨ Poyta kɨ majɨ aw kɨ kete to kaw yo.

13 In be ə, de'gɨ pətɨ kɨ nje ra kulə kɨ nje konɓe kɨ boi, kɨ ndəgɨ de'gɨ, gəri kadɨ in tadɔ kulə lə Kirisitɨ ə m'to'n dangay'tɨ.

14 Nga ningə, to'm dangay'tɨ, ra adɨ ngannkon'm'gɨ ngayn, uni me'de adi Burəɓe, ə ingəi tɔgɨ dɔ mad'a'tɨ kadɨ elita lə Luwə kɨ kanji ɓol.

15 In kɨ rɔta'tɨ kadɨ de'gɨ madɨ iləimbər tɔ Kirisitɨ kɨ hal ta kɨ ra, kɨ hangal n'in, nan de'gɨ kɨ nan'gɨ, iləimbər'ə kɨ hangal kɨ majɨ tɔ.

16 De'gɨ kɨ awi kɨ hangal kɨ majɨ kin, rai kulə kin kɨ ndiginan. Ningə gəri kadɨ m'in lo kin'tɨ ne, m'njɨ m'rɔ tadɔ Poyta kɨ majɨ.

17 Nje kɨ awi kɨ hal ta kɨ ra, isɨ iləimbər tɔ Kirisitɨ kɨ ndigɨ ra kɨ sɔw dɔ'de. Ningə nya kɨ me'de'tɨ kɨ ɔsɨ'de adɨ isɨ iləimbər tɔ Kirisitɨ kin in nya kɨ dana el. Sangi kadɨ n'adi m'in kon dɔ mad'a'tɨ, me dangay'tɨ kɨ m'in'tɨ.

---

* **1:1 1.1** 4.15; KNK 16.12 † **1:5 1.5** KNK 16.13-15 ‡ **1:7 1.7** 1.13

18 Ningə re in kɨ me kɨ majɨ eke in kɨ majel ə isɨ iləimbər tɔ Kirisitɨ ə, in kin de aw gɔ'tɨ
el. M'gər kadɨ isɨ iləimbər tɔ Kirisitɨ, ningə m'ra rɔnel dɔ'tɨ, ə m'nanyi kɨ lo ra rɔnel
dɔ'tɨ.
19 Tadɔ m'gər kadɨ in nya kɨ isɨ ra nya kadɨ ta tɔl ta'a ə m'ingə'n kajɨ. M'ingə'n kajɨ
kɨ takul k'el kɨ isɨ elita kɨ Luwə tadɔ lə'm num, kɨ takul tɔgɨ kɨ Ndil Jeju Kirisitɨ adɨ'm
num.
20 Kɨ ɔjɨ go nya kɨ m'njɨ m'ngəm ta'a ɗele, kɨ m'njɨ m'ində me'm dɔ'tɨ, nya kɨ rɔ'm a
sɔl'm dɔ'tɨ goto. M'tinyi me'm katɨ kadɨ re in ɓone eke ndɔ'gɨ pətɨ, m'a m'tɔjɨ k'in kibo
lə Kirisitɨ kadɨ de'gɨ oyi darɔ'm'tɨ. Re in me kisidɔtaa'tɨ lə'm eke me koy'm'tɨ.
21 Kɨ darɔ'm'tɨ, kisikidɔtaa lə'm in tadɔ Kirisitɨ, ə koy'm in majɨ lə'm tɔ.
22 Ningə, re kisɨ'm kɨ dɔ'm taa ɓay, a adɨ'm tarow kadɨ m'ra kulə madɨ kɨ to sotɨ ə, lo
kin'tɨ, m'gər nya kɨ kadɨ m'mbətɨ el, ke in kisikidɔtaa eke in koy wa kaa m'gər el.
23 Nan nya'gɨ joo isɨ ndɔri'm'in yanan: m'ndigɨ kadɨ m'tusɨ dɔnangɨ kin m'inyə, ə
m'aw m'njɨ kadɨ Kirisitɨ'tɨ. In kin ə in nya kɨ to sotɨ ngayn.
24 Ningə kisɨ'm dɔnangɨ'tɨ ne, maj'a tɔ'tɨ ngayn tadɔ lə'se.
25 Nga ningə, m'gər majɨ, ujə'm rɔy kadɨ m'a m'njɨ dɔnangɨ'tɨ ne ɓay, m'a m'in
kadɨ'se'tɨ ne pətɨ ɓay tadɔ kaw kete lə'se, tadɔ rɔnel lə'se me kunme'tɨ.
26 Lo kin'tɨ, lokɨ m'təl m'te dann'se'tɨ ə, kɨ takul'm, a gəri row tɔjɨ kɨ isɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ
kin ar njay.
27 Nan k'in ə, kadɨ panjiyə'se in kigo Poyta'tɨ kɨ majɨ lə Kirisitɨ, kadɨ re m're dann'se'tɨ,
eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta kɨ dɔ'se'tɨ majɨ. Kadɨ m'oo poy'se tokɨ uwəi tɔgɨ'se ba
me ndil'tɨ kɨ kare, indəi rɔ'se nan'tɨ, rɔi kɨ me kɨ kare kigo me'se'tɨ kɨ uni adi dɔ Poyta'tɨ
kɨ majɨ.
28 Ningə inyəi tarow adi njeta'gɨ lə'se uləi ɓol kare me'se'tɨ el. Lokɨ inyəi tarow adɨ
uləi ɓol me'se'tɨ el, a to taga kadɨ in de'gɨ kɨ uni row kɨ kaw tujɨ'tɨ, ə ingɨ, uni row kajɨ
tɔ. Ningə pətɨ, in ndigɨ lə Luwə kadɨ to to be.
29 Tadɔ kɨ ɔjidɔ Kirisitɨ, Luwə ra sese majɨ adɨ uni me'se adɨ'ə par el, nan adɨ ingəi
kon tadɔ lɨ'ə tɔ.
30 Ningə kɨ ngɔsine kin, ingɨ uləi rɔ'se me rɔ'tɨ kɨ kete m'njɨ m'rɔ kakin tɔ. Rɔ kin,
ɓone ge kin kaa m'njɨ ta'tɨ ne m'njɨ m'rɔ tokɨ in gəri§.

2

Kirisitɨ təl rɔ'ne njekuləɓər'tɨ

1 Tokɨ ka kɨ Kirisitɨ ulə'n dingəm me'se'tɨ, tokɨ ingəi tɔgɨ me ndigɨ nan'tɨ, tokɨ Ndil
dɔ'n'se nan'tɨ, tokɨ me'se tɔ'n dɔ nan'tɨ, isɨ ɔji k'oo kumtondoo lə'se kɨ rɔ nan'tɨ,
2 m'dəjɨ'se kadɨ adɨ'm'in rɔnel me kuwə nan me'se'tɨ lə'se kin. Adi ndiginan kɨ kare
inɓe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rɔ'se nan'tɨ.
3 Rai nya madɨ kare kɨ hal ni kɨ ra el, taa hal kɔjɨ rɔ el tɔ. Nan kɨ dɔ kɨ sɔl lɔm, kadɨ
de kɨ nungɨ oo madɨ'ne to kibo dɔ'ne'tɨ.
4 Kadɨ de madɨ sangɨ majɨ lə rɔ'ne inɓe par el, nan kadɨ sangɨ majɨ lə ndəgə'gɨ tɔ taa.
5 Kadɨ panjiyə'se kɨ rɔ nan'tɨ in panjiyə de'gɨ kɨ nje kində rɔ'de nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ.
6 Kirisitɨ kɨ, lo kulə ngirə'tɨ nu, re oo nya'gɨ kɨ rɔ'a'tɨ pətɨ ə, in Luwə inɓe par, nan sangɨ
kadɨ n'uwə majirɔ'ne kɨ ji kasɨ kɨ asɨ nan kɨ Luwə kin el.
7 Ɔr tɔɓar kin dɔ'ne'tɨ kɔ to k'ɔr yo,
Ra rɔ'ne njekuləɓər'tɨ,
Təl rɔ'ne to de'tɨ,
Adɨ de'gɨ gəri'ə me nya'gɨ'tɨ pətɨ tokɨ in de.
8 Sɔl dɔ'ne,
Təl rɔ'ne go ta'tɨ bitɨ oy'n,
Koy kɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ.
9 In tadɔ kin ə, Luwə un dɔ'a taa ad'a ra ngaw,
Ad'a tɔ kɨ in dɔ tɔ'gɨ'tɨ pətɨ.
10 Tadɔ kunme me tɔ Jeju'tɨ,
Nyakində'gɨ pətɨ kɨ dɔran'tɨ,
Dɔnangɨ'tɨ kɨ ginn dɔnangɨ'tɨ
Ɔsi məkəsɨ'de nanga non'a'tɨ,
11 Ə kadɨ ta te ta de'gɨ'tɨ pətɨ tokɨ Jeju Kirisitɨ in Burəɓe,
Kadɨ tɔ Luwə kɨ Baw'je ɓarɨ'n*.

Kulə lə njekunme'gɨ dɔnangɨ'tɨ ne

§ **1:30 1.30** KNK 16.19-40 * **2:11 2.11** 10-11; Ejay 45.23

12 Njendigɨ'm'gɨ kɨ majɨ, to kɨ ka kɨ rai go ndu'm'tɨ kɨ ndɔ'gɨ ndɔ'gɨ, dɔkagilo kɨ m'in'n
dann'se'tɨ, kadɨ rai kɨ dɔkagilo kɨ oyi m'in dann'se'tɨ par el, nan dɔkagilo kɨ m'goto'n
dann'se'tɨ ne inɓe kin kaa, kadɨ rai kulə dɔ kajɨ'tɨ lə'se kɨ ɓol Luwə, kɨ dɔ kɨ sɔl.
13 Tadɔ Luwə inɓe ə ində ndigira me'se'tɨ num, ɔsɨ'se adɨ rai num, kigo kɔjira'tɨ li'ə.
14 Rai nya'gɨ pətɨ kɨ kanjɨ ɓarta kɨ kanjɨ kɔl,
15 kadɨ ta madɨ goto dɔ'se'tɨ, kadɨ in de'gɨ kɨ kar njay, kadɨ in ngann'gɨ lə Luwə kɨ
inyəi adɨ nya kɨ majel kare be ka ratɨ rɔ'je'tɨ el, dann de'gɨ'tɨ kɨ uri mu sulə kɨ, de'gɨ
kɨ ndigi kuləra kɨ majel par, kɨ me dɔnangɨ'tɨ ne. Kadɨ unji dann'de'tɨ to por kɨ unjɨ dɔ
dɔnangɨ'tɨ[†],
16 lokɨ a iləi'de mbər ta kajɨ. Lo kin'tɨ, m'a m'un'se kadɨ m'ində'n gu'm, ndɔ təl
Kirisitɨ'tɨ. Tadɔ m'anyi ngodɨ kɨ rɔ'm tɔ'm kɨ ndangɨ kare el.
17 Re kadɨ mosɨ'm osɨ nanga dɔ kulə'tɨ kɨ m'ra, kadɨ kɨ m'un'n kunme lə'se to kadikare
m'adɨ Luwə ə, m'ra rɔnel, ningə kadɨ rɔnel lə'm kin in rɔnel lə'se pətɨ.
18 Ningə ingɨ kaa, kadɨ rai rɔnel tɔ, ə adi rɔnel lə'se in rɔnel lə'm tɔ.

Pol ulə Timote ingɨ kɨ Epapiroditɨ kɨ rɔ njekunme'tɨ kɨ Pilipɨ

19 M'gər dɔ'm'tɨ majɨ kadɨ me tɔ Burəɓe Jeju'tɨ, nanyi ngayn el kadɨ m'a m'ulə kɨ
Timote rɔ'se'tɨ non kadɨ re kɨ poy'se adɨ'm kadɨ m'in kaa m'ingə'n təgɨ tɔ.
20 Timote kɨ kar'ne ba ə kanyi sə'm ta kɨ uwə me'm, adɨ ta on me'ə ə isɨ mərta dɔ'se'tɨ.
21 Ndəgə'gɨ pətɨ, kanyi ngodɨ tadɔ majɨ lə rɔ'de inɓe par ə uwə me'de, um ngodɨ lə
Jeju Kirisitɨ el.
22 Nan in, tɔjɨ kɨ taga adɨ de'gɨ gəri'ə to ngonn kɨ nje njiyə nja ɓaw'ne'tɨ. Ində rɔ'ne
ta kulə kiləmbər Poyta'tɨ kɨ majɨ sə'm.
23 M'gər kadɨ in ə m'a m'ulə kɨ rɔ'se'tɨ lokɨ m'a m'oo ta kɨ dɔ'm'tɨ ar njay.
24 Taa m'gər dɔ'm'tɨ majɨ, kadɨ me tɔ Burəɓe'tɨ, dɔkagilo ngayn el ə, darɔ'm m'inɓe,
m'a m're kadɨ m'oo'se.
25 Ningə kɨ ngɔsine kin, m'oo majɨ ngayn kadɨ m'təl m'ulə ngonnkon'je Epapiroditɨ,
kɨ in madikulə'm kɨ madɨ rɔ lə'm rɔ'se'tɨ gogɨ. In kɨ uləi'ə kadɨ re kɨ nya'gɨ kɨ m'aw
ndoo'ə, kadɨ ra sə'm[‡].
26 Epapiroditɨ ndigɨ ngayn kadɨ n'oo'se pətɨ, ningə sangɨ kɨ rɔ tinyi'ne, tadɔ monyi ra'a,
adɨ oyi ta'a.
27 Monyi ra'a, kɨ koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo
li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tɔ ə Luwə oo, kadɨ m'ingə metujɨ kɨ rangɨ dɔ mad'a'tɨ
ɓay el.
28 M'sangɨ kadɨ m'ulə rɔ'se'tɨ gogɨ kalangɨ, kadɨ re oyi'ə ə, ingəi rɔnel, ə kadɨ m'in kaa
me'm osɨ'n kɨ nanga tɔ.
29 Lo kin'tɨ, majɨ kadɨ uwəi'ə kɨ rɔ'se'tɨ kɨ rɔnel ngayn, me tɔ Burəɓe'tɨ. Ko de'gɨ kɨ to
in be kin, majɨ kadɨ ɔsigonn'de.
30 Tadɔ nanyi nden ba kadɨ ingə koy tadɔ kulə lə Kirisitɨ. Un rɔ'ne ilə kɔ, kadɨ re ra
sə'm tor'se'tɨ, me nya'tɨ kɨ inɓe'gɨ asi kadɨ rai adi'm'in el.

3

Row kɨ ra dana kɨ rɔta'tɨ non Luwə'tɨ

1 Kɨ ngɔsine kin ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ rai rɔnel me kində rɔ nan'tɨ kɨ Burəɓe. Nya
kɨ a ɔgɨ'm kadɨ m'təl m'el'se ko ta kɨ kare kɨ m'el'se kete nga kin goto. Ningə kɨ rɔ'se'tɨ
ə, in nya kɨ majɨ sese to majɨ yo.
2 Majɨ kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ rai rɔ'de to busɨ'gɨ be kam, kɨ rɔ
de'gɨ'tɨ kɨ in nje ra kulə kɨ me'de kɨ majel, kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje k'oo mɔtɨ kɨ kujə to nya
kɨ ngayn.
3 Njekujəmɔtɨ'de'gɨ kɨ rɔta'tɨ in j'ingi, tadɔ j'isɨ jɨ gosi Luwə kɨ row lə Ndil'ə, rɔ'je
nəl'je ngayn kadɨ j'ində rɔ'je nan'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ, ningə j'uwəi kul rɔ'je el tɔ.
4 Nan kɨ rɔta'tɨ, m'aw kɨ ta kɨ asɨ kadɨ m'uwə'n kul rɔ'm. Kin ə de madɨ oo kadɨ n'asɨ
kuwə kul rɔ'ne ə, m'in m'asɨ kuwə kul rɔ'm m'utə de'ə kin.
5 Ujəi mɔtɨ'm ndɔ kɨ kon jijoo lə ndɔ kojɨ'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn kojɨ'tɨ lə
Benjamen, m'in Ebirə kɨ me mosɨ'tɨ, ningə kɨ ɔjidɔ ndukun, m'in me kutɨ'tɨ lə *Parisɨ'gɨ.
6 Kɨ ɔjidɔ tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gɨ ndoo, kɨ ɔjidɔ təl rɔ go ndukun'tɨ,
m'in kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ'tɨ*.
7 Nga ningə, nya'gɨ kin kɨ kete m'oo'de to nya kɨ ngayn, ngɔsine m'oo'de to nya kɨ kɔ
kare tadɔ lə Kirisitɨ.

---

† **2:15 2.15** Ndukun kɨ nja joo 32.5 ‡ **2:25 2.25** 4.18 * **3:6 3.6** KNK 8.3, 22.4, 26.9-11

8 M'oo'de to nya kɨ kɔ kare, lokɨ m'un'de m'ɔjɨ kadɨ nyamajɨ'tɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ in gər kɨ
m'gər Jeju Kirisitɨ kɨ Burəɓe lə'm. Tadɔ lə Kirisitɨ, m'inyə nya'gɨ pətɨ kɔ, m'oo'de to nya
kɨ dɔ yiwi be. M'ra be kadɨ m'in'n nan'tɨ kɨ Kirisitɨ,
9 kadɨ m'in me ji'ə'tɨ. Ningə kadɨ in kɨ takul kɨ ra wa m'ra dana me ndukun'tɨ el, nan
kadɨ in kɨ takul kuləra Kirisitɨ. Kadɨ in kɨ takul kɔrtadɔtɨ kɨ Luwə ɔr kɨ gorow kunme
kadɨ Kirisitɨ.
10 Nya kɨ uwə me'm, ində'n ta kadɨ m'gər Kirisitɨ, taa kadɨ m'gər tɔgɨ kin kɨ ində'n
taa lo koy'tɨ. Ningə kadɨ m'ingə ko kon li'ə kin, ə kadɨ m'oy ko koy li'ə kin tɔ.
11 Be kadɨ to re to bann ə, m'ində taa lo koy'tɨ, dann njekoy'gɨ'tɨ.

Kanyi ngodɨ sɔw dɔ nya kɨ j'isɨ j'anyi ngod'o

12 Tokɨ rɔta'tɨ, nya kɨ m'njɨ m'anyi ngodɨ tadɔ'a kin, m'ində ji'm dɔ'tɨ el ɓay, taa m'in
de kɨ gəsirə gəsirə el ɓay tɔ. M'nanyi kɨ lo kanyi ngodɨ'tɨ kadɨ m'ində ji'm dɔ'tɨ, tadɔ
m'inɓe kɨ dɔ'm, Jeju Kirisitɨ ində ji'ne dɔ'm'tɨ.
13 Ngannkon'm'gɨ, m'gər kadɨ m'ində ji'm dɔ nya'tɨ kɨ m'njɨ m'anyi ngod'o kakin el
ɓay, ningə nya kare kɨ m'ra, me'm oy dɔ nya'gɨ kɨ go'm'tɨ, m'ində tɔgɨ dɔ rɔ'm'tɨ kadɨ
ji'm ɔdɨ nya kɨ in non'm'tɨ kin yo.
14 M'anyi ngodɨ sɔw dɔ nya kɨ in non'm'tɨ, kadɨ m'ingə nya kugəgojɨ kɨ Luwə ɓar'je
kadɨ adɨ'je dɔran'tɨ kɨ gorow lə Kirisitɨ.
15 J'in kɨ jɨ tɔgɨ gangɨ me ndil'tɨ, majɨ kadɨ mərta lə'je ra nanga dɔ lokɨ m'el ta'tɨ kin.
Nga ningə, kin ə re nya madɨ to, ə ndu'se asɨ nan dɔ'tɨ el ningə, Luwə a te kum'se dɔ'tɨ.
16 Re in ri ə ra nya kaa, adɨ jɨ njiyəɨ nan'tɨ tokɨ j'in nu bitɨ jɨ tei ne kin.
17 Ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ ndaji'm'in, ə kadɨ kum'se in go nja de'gɨ'tɨ kɨ isɨ njiyəɨ
kigo lo njiyə'gɨ'tɨ tokɨ in gəri.
18 Tadɔ ngayn'gɨ, njiyə'de ɔsɨ ta koy Kirisitɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ. Ningə in ta kɨ m'el'se kɨ
dɔkagilo'gɨ pətɨ, nan m'təl m'el'se ɓone ɓay, kɨ mann non kum'tɨ.
19 In de'gɨ kɨ ta tɔlta'de in tujɨ, tadɔ luwə lə'de in kanda'de, taa tɔɓar lə'de in me nya'tɨ
kɨ to rɔsɔl'tɨ tɔ, ningə nya kɨ uwə me'de, in nya kɨ dɔnangɨ'tɨ ne par.
20 Nan j'in ə, j'in ngannjeɓe'gɨ kɨ dɔran'tɨ. Dɔran kɨ in lo kɨ j'isɨ jɨ nginə njekajɨ'je,
Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ kadɨ ində'tɨ to re ingə'je.
21 Jeju a mbəl darɔ'je kɨ tɔg'ɔ goto, kɨ a oy kin, kadɨ təl to to darɔ'a kɨ aw kɨ tɔjɨ kɨ ətɨ
ɓol kin be. A ra kulə kin kɨ tɔgɨ kɨ awɨ'n kadɨ uwə'n nya'gɨ pətɨ ginn tɔgɨ'ne'tɨ.

4

1 Ngannkon'm'gɨ kɨ njendigɨ lə'm, m'ndigɨ ngayn kadɨ m'təl m'oo'se. Ingɨ, in nya rɔnel
lə'm, in jɔgɨ kɔsikurə kɨ isɨ dɔ'm'tɨ. Lo kin'tɨ, njendigɨ lə'm, majɨ kadɨ uwəɨ tɔgɨ'se ba to
kin be, njiyəɨ nan'tɨ kɨ Burəɓe.

Ta kɔjɨ tadɔ kisɨ kɨ nan kɨ lapiya

2 M'uwə nja Ebodi in kɨ Sentisɨ, m'dəjɨ'de kadɨ adi me'de in kare me kində rɔ nan'tɨ
kɨ Burəɓe.
3 Nga ningə in madikulə'm kɨ majɨ, m'dəj'i kadɨ ra se'de adɨ ndu'de osɨ go nan'tɨ, tadɔ
in dene'gɨ kɨ indəɨ rɔ'de nan'tɨ sə'm, rɔɨ tadɔ Poyta kɨ majɨ. Rɔɨ, nan'tɨ kɨ Kileman ge kɨ
ndəgɨ madikulə'm'gɨ kɨ rangɨ pətɨ kɨ Luwə ində tɔ'de me makitu kajɨ'tɨ.
4 Rai rɔnel kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ me njiyə nan'tɨ kɨ Burəɓe. M'təl m'el'se ɓay, rai rɔnel!
5 Majɨ kadɨ de'gɨ pətɨ gəri ra majɨ lə'se. Burəɓe a re ngɔsine.
6 Ningə, kadɨ adi me'se ra sururu dɔ nya madɨ'tɨ el. Me nya'gɨ pətɨ kɨ to rɔ'se, majɨ
kadɨ indəɨ non Luwə'tɨ, eli si'ə ta, nonyi dɔ'a'tɨ, ə rai'ə oyo tɔ.
7 Nga ningə, lapiya lə Luwə kɨ utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se kɨ mərta'gɨ lə'se
me kində rɔ nan'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ.
8 Kɨ ngɔsine kin ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ nya'gɨ pətɨ kɨ in nya kɨ rɔta'tɨ, nya kɨ de'gɨ
piti, nya kɨ in nya kɨ dana, nya kɨ ar njay, nya kɨ de'gɨ ndigɨ, nya kɨ de'gɨ ɔsikurə, nya kɨ
tɔ'a ɓar, nya kɨ de'gɨ uləɨ tɔjɨ dɔ'tɨ, ə kadɨ uwə me'se.
9 Nya kɨ m'ndo'se, nya kɨ ingəɨ rɔ'm'tɨ, nya kɨ oyi ta'm'tɨ, kɨ nya kɨ oyi rɔ'm'tɨ, majɨ
kadɨ uni rai kulə. Ningə Luwə kɨ nje kadɨ lapiya a in nan'tɨ sese.

Pol ra oyo Pilipɨ'gɨ tadɔ nya kɨ uləɨ adi'ə

10 Rɔ'm nəl'm ngayn me kində rɔ nan'tɨ kɨ Burəɓe, lokɨ m'oo tɔji kɨ taga ɓone tokɨ
me'se to dɔ'm'tɨ. Me'se kin to dɔ'm'tɨ be mayinu, nan tarow kɨ kadɨ tɔji'm'in adɨ m'gər
ə ingəɨ el.
11 Nga ningə, m'elta kin be tadɔ nya kɨ to rɔ'm, el jagɨ. Tadɔ m'in de kɨ m'gər lo ra
rɔnel dɔ nya'tɨ kɨ to ji'm'tɨ.

12 M'gər kisɨ me ndoo'tɨ, taa m'gər kisɨ me nyakingə'tɨ tɔ. Me nya'gɨ'tɨ pətɨ, kɨ lo'gɨ
pətɨ, m'gər kisɨ me ndann'tɨ kɨ me ɓo'tɨ, me nya tombar'tɨ kɨ me nya torɔ'tɨ.
13 M'asɨ kadɨ m'dɔɔ me'm me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ takul Kirisitɨ kɨ nje kadɨ'm tɔgɨ.
14 Nga ningə, in nya kɨ majɨ ə rai kadɨ indəi rɔ'se nan'tɨ sə'm dɔ kon'tɨ lə'm.
15 In Pilipɨ'gɨ, inɓe'gɨ gəri majɨ tokɨ, lo kulə ngirə kiləmbər Poyta'tɨ kɨ majɨ, lokɨ m'aw
kadɨ m'inyə dɔnangɨ kɨ Maseduwann'tɨ*, Njekawnan madɨ kɨ rangɨ kɨ kadɨ un nya adɨ'm
tor nya kɨ m'in m'un m'adɨ kin goto. De'ə, in ingɨ par.
16 Lokɨ m'in Tesalonikɨ'tɨ, uləi kɨ nya kɨ m'aw ndoo'ə asɨ nja joo kare, rai sə'm†.
17 Ningə in kadikare ə m'njɨ m'sangɨ ji'se'tɨ el, nan m'njɨ m'sangɨ kadɨ kɔr ramajɨ lə'se
aw kɨ dɔ mad'a'tɨ dɔ mad'a'tɨ.
18 Kɨ ngɔsine kin, nya'gɨ kɨ m'aw ndoo'ə ka m'ingə pətɨ tɔ nga. M'ingə kɨ to mbar
mbar rɔ'm'tɨ, nya kɨ nal'm goto, lokɨ Epapiroditɨ adɨ'm nya kɨ adi'ə kadɨ adɨ'm kin. Nya
kɨ adi'm'in kin to to kadikare kɨ banyinan ətɨ majɨ, kɨ Luwə taa, kadikare kɨ nəl'ə.
19 Lo kin'tɨ, Luwə a adɨ'se nya'gɨ pətɨ kɨ ai ndoo'ə, kigo nyakingə'tɨ li'ə kɨ ətɨ ɓol kɨ
gorow lə Jeju Kirisitɨ.
20 Ningə kadɨ kɔsikurə in kɨ dɔ tɔ Luwə'tɨ kɨ Baw'je kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ.
*Amen!

Kuwə ji nan kɨ dɔboy'tɨ

21 Uwəi ji njekunme'gɨ pətɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ adi'm'in. Ngannkon'm'gɨ kɨ in sə'm
ne uwəi ji'se.
22 Taa njekunme'gɨ pətɨ uwəi ji'se tɔ. Kibo ngayn in nje kɨ isɨ rai kulə me kəy'tɨ lə nje
konɓe kɨ boi Sejar.
23 Kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese pətɨ. Ta goto nga.

---

* **4:15 4.15** 2Ko 1.16 † **4:16 4.16** 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Kolosɨ'gɨ
Ta kɨ dɔ Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Kolosɨ'gɨ

Makitu kin tanan kɨ nje kɨ Pol ndangɨ adɨ njekawnan'gɨ kɨ Epejɨ'tɨ me lo'gɨ madɨ'gɨ'tɨ: Makitu kɨ ndangɨ adɨ nje kɨ Kolosɨ eke nje kɨ Epejɨ, Pol ndangɨ'de kagilo'tɨ kɨ in dangay'tɨ. Ta'gɨ kɨ toi me makitu'gɨ'tɨ kɨ joo kin nu, nya'gɨ kɨ rai nya kagilo ndangɨ'de'tɨ nu taainan.

To tokɨ njendo de'gɨ nya kɨ ngom uri dann njekawnan'gɨ'tɨ ɓe, rei kɨ burnanmbukitu dann'de'tɨ. Kigo nyando'tɨ lə'de, eli tokɨ tɔgɨ'gɨ kigo ndil'tɨ rai kulə ngayn ningə de a ra tɔgɨ tətɨ'de rɔ, konɓe dɔ'de'tɨ kɨ row təlrɔ go ndukun'tɨ lə Mojɨ taa. Makitu lə Pol el tokɨ ndukun'gɨ lə Mojɨ asɨ konɓe dɔ nyənn'gɨ'tɨ lə darɔ de el (2.23). Kɨ takul koy Ngonn Luwə dɔ kagidəsɨ'tɨ kareba ə de a ingə'n kajɨ (1.20). Njekunme'gɨ in ngann rɔ darɔ kɨ in njekawnan'gɨ kɨ Kirisitɨ in dɔ'de. Ningə kadɨ njekunme'gɨ ndiginan yo kɨ ne. Ndiginan yo kɨ ne kin dɔɔ'de nan'tɨ dɔɔ kɨ asɨ nan berere (3.14-15).

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1-8. Kirisitɨ inɓe kɨ dɔ'ne me hal'a'tɨ kɨ kuləra'a 1.9-2.19. Kisikidɔtaa kɨ sigɨ me Kirisitɨ'tɨ 2.20-4.6. Dɔboy ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

1 M'in Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ kigo ndigɨ'tɨ lə Luwə, nan'tɨ kɨ ngonnkon'je Timote ə jɨ ndangɨ makitu kin,

2 j'adɨ'se in de'gɨ lə Luwə kɨ sii me ɓe'tɨ kɨ Kolosɨ, in ngannkon'je'gɨ kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ me tɔ Kirisitɨ'tɨ. Kadɨ Luwə kɨ Baw'je adɨ'se ramajɨ kɨ lapiya.

Pol ra oyo Luwə tadɔ lə Kolosɨ'gɨ

3 Jɨ ra oyo Luwə kɨ Baw Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ j'isɨ j'el si'ə ta tadɔ lə'se.

4 Jɨ ra'a oyo tadɔ j'oo poy kunme lə'se kɨ uni adi Jeju Kirisitɨ, kɨ ndigɨ kɨ in ndigi de'gɨ pətɨ kɨ in de'gɨ lə Luwə.

5 Kunme kɨ ndiginan kin, ginn'de in dɔ nya kindəmedɔtɨ lə'se kɨ Luwə isɨ ngəm me dɔran'tɨ adɨ'se. In gəri nya kindəmedɔtɨ kin kɨ takul kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ in ta kɨ rɔta'tɨ kin.

6 Poyta kɨ majɨ kin aw bitɨ te rɔ'se'tɨ. Ningə asɨ dɔnangɨ ba pətɨ, te kɨ kandɨ nya, ə aw kɨ kete kete tokɨ to'n dann'se'tɨ kin be tɔ, ulə ngirə me ndɔ'tɨ inɓe kɨ oyi poyta kɨ ɔjidɔ memajɨ lə Luwə, taa gəri memajɨ kin tokɨ nya kɨ rɔta'tɨ.

7 In Epapirasɨ, kɨ in madɨ'je kɨ ngayn me kulə'tɨ ə ndo'se nya'gɨ kin. In de kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ me k'in ə njekuləɓər lə Kirisitɨ dann'se'tɨ.

8 Ningə in ə el'je ta dɔ ndigɨ nan'tɨ kɨ Ndil Luwə adɨ'se.

Kelta kɨ Luwə tadɔ lə Kolosɨ'gɨ

9 Be ə, j'in kaa, ndɔ'tɨ inɓe kɨ j'oo'n poyta lə'se kin, j'inyə ta kelta kɨ Luwə tadɔ lə'se el. Jɨ dəj'ə kadɨ adɨ'se gəri ndigɨ li'ə majɨ kɨ takul gosɨ kɨ nyagər kɨ Ndil'ə adɨ'se.

10 Lo kin'tɨ, panjiyə'se a in panjiyə de'gɨ lə Burəɓe kɨ nəl'ə me nya'gɨ'tɨ pətɨ, a in panjiyə kɨ aw kɨ kete kete me kuləra kɨ majɨ'tɨ, ə a tɔgɨ me gər Luwə'tɨ par par tɔ.

11 Jɨ dəjɨ Luwə kadɨ adɨ'se tɔgɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ takul tɔg'ɔ kɨ ətɨ ɓol, kadɨ uwəɨ tɔgɨ'se ba me nya'gɨ'tɨ pətɨ, kɨ kisidɔtɨ kɨ koreme tɔ.

12 Rai oyo Luwə kɨ Baw'je kɨ rɔnel tokɨ adɨ'se asɨ kingə nya nduwə kɨ isɨ ngəm me ɓekon'tɨ lɨ'ə kɨ ndolo, tadɔ de'gɨ kɨ in yan'a'gɨ.

13 In ə, ɔr'je ginn tɔgɨ'tɨ lə lo kɨ diw, re se'je me Konɓe'tɨ lə Ngonn'o kɨ njendigɨ li'ə.

14 Kɨ takul Ngonn'o kin ə, j'in'n kɨ taa k'ilə taa, ningə majel'gɨ lə'je in kɨ k'inyə go kɔ tɔ.

15 Ngonn kin, in banakum Luwə kɨ de asɨ k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gɨ pətɨ.

16 Tokɨ rɔta'tɨ, in kɨ takul'ə ə Luwə ra'n nya'gɨ pətɨ kɨ me dɔran'tɨ num, kɨ dɔnangɨ'tɨ ne num tɔ. Nya'gɨ kɨ de oo'de kɨ kum'ne, kɨ nya'gɨ kɨ de oo'de kɨ kum'ne el, re in ngar'gɨ, eke nje konɓe'gɨ ba pətɨ kaa, kɨ tɔgɨ kɨ utə, in kɨ takul'ə ə Luwə ra'n nya'gɨ kin pətɨ num, taa in kɨ tadɔ lɨ'ə num tɔ.

17 Kirisitɨ in non nyakində'gɨ'tɨ pətɨ. Ningə in kɨ takul'ə ə, nya'gɨ pətɨ kɨ Luwə ra'de, rai kɨ dɔ'de taa tɔ.

18 Kirisitɨ inɓe in kibo dɔ Njekawnan'gɨ'tɨ, kɨ in darɔ'a. Inɓe ə in kulə ngirə nya, in de kɨ dɔkete kɨ te dann nje koy'gɨ'tɨ. Be tadɔ me nya'gɨ'tɨ pətɨ, in kɨ dɔkete.

19 Tadɔ Luwə ge kadɨ nya'gɨ pətɨ kɨ rɔ'ne'tɨ asɨ nan berere rɔ Kirisitɨ'tɨ.

20 Ningə in kɨ takul Kirisitɨ ə Luwə ndigɨ kadɨ de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ulə̈ɨ nojɨ
nan'tɨ sə'ne. In kɨ takul mosɨ Ngonn'o kɨ anyi dɔ kagidəsɨ'tɨ kin ə, Luwə adɨ lapiya re'n
dɔnangɨ'tɨ ne eke dɔran'tɨ.
21 Ningə ingɨ kɨ kete in mbah'gɨ takum Luwə'tɨ, in njeban'gɨ li'ə tadɔ ta mərta'gɨ lə'se,
kɨ nya ra'se'gɨ kɨ majel.
22 Nan ngɔsine Luwə ulə nojɨ nan'tɨ sese kɨ takul darɔ Kirisitɨ kɨ gorow koy'o, kadɨ ra
adɨ tei takum Burəɓe'tɨ to de'gɨ kɨ ar njay num, kɨ kanjɨ yoro num, ta kɨ kanjɨ ta madɨ
dɔ'se'tɨ num tɔ.
23 Ningə, majɨ kadɨ rai dɔ nja'se'tɨ me kunme'tɨ. Kunme kin ə in ginn kəy kɨ ngan kɨ
rai dɔ'tɨ, kɨ kanjɨ kadɨ nya madɨ ɔr'se aw sese sanyi kɨ nya kindəmedɔtɨ lə'se kɨ Poyta
kɨ majɨ adɨ'se kin. Poyta kɨ majɨ kɨ in kɨ kiləmbər'ə kadɨ de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin.
Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tadɔ Njekawnan'gɨ

24 Ngɔsine, rɔ'm nəl'm tadɔ kon'gɨ kɨ m'njɨ m'ingə tadɔ lə'se. Tokɨ rɔta'tɨ, me rɔ'm'tɨ,
kɨ tadɔ majɨ lə *Njekawnan'gɨ kɨ in darɔ Kirisitɨ, m'tɔlta kon'gɨ kɨ nanyi kadɨ Kirisitɨ
ingə.
25 Kɨ tadɔ Njekawnan'gɨ ə m'təl'n njekuləɓər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'tɨ kadɨ
m'ra'n sese. Kulə kin in kadɨ m'iləmbər Poyta kɨ majɨ lə Luwə kin ba pətɨ madɨ'se.
26 In nya kɨ to lo kiyə'tɨ kɨ rɔ ginn de'gɨ'tɨ pətɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, nan ngɔsine te kɨ dɔ
adɨ de'gɨ lə'ne gəri.
27 Tadɔ Luwə ndigɨ kadɨ gəri nya kɨ ɔjɨ kadɨ ra ə in nya kɨ majɨ kɨ ətɨ ɓol kin. In nya kɨ
k'ində dɔ'a dana tadɔ majɨ lə de'gɨ pətɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el. Nya kɨ to lo kiyə'tɨ kɨ Luwə te
kɨ dɔ'a in Kirisitɨ kɨ isɨ me'se'tɨ; kɨ ta kin ə me'se in kɨ k'ində dɔ tɔjɨ'tɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ a re.
28 In Kirisitɨ kin ə, j'isɨ j'iləmbər Poyta kɨ majɨ li'ə kɨ row ndɔr mbi de'gɨ pətɨ, kɨ row
ndo'de nya kɨ takul kumkədɨ kɨ Luwə adɨ'je. Tadɔ kadɨ ingɨ pətɨ təli de'gɨ kɨ tɔgɨ gangɨ
me tɔ Kirisitɨ'tɨ.
29 Tadɔ kin ə, m'njɨ m'ra'n kulə num, m'njɨ rɔ'n num, kɨ tɔgɨ Kirisitɨ kɨ isɨ ɔdɨ rɔ'ne
rɔ'm'tɨ.

2

1 Tokɨ rɔta'tɨ m'ndigɨ ngayn kadɨ in gəri rɔ kɨ ngan ngayn kɨ m'njɨ m'rɔ tadɔ lə'se, tadɔ
lə Lawodise'gɨ, taa tadɔ lə ndəgə'gɨ pətɨ kɨ oyi m'in kɨ kum'de el kin tɔ*.
2 Rɔ kin, m'rɔ kadɨ m'ulə'n dingəm me'de'tɨ, ə kadɨ indəi rɔ'de nan'tɨ kareba me ndigɨ
nan'tɨ, taa kadɨ ingəi nyagər kɨ a adɨ'de me kɨ tinyi katɨ, kadɨ gəri nya lə Luwə kɨ to lo
kiyə'tɨ, kɨ in Kirisitɨ kin num tɔ.
3 In rɔ Kirisitɨ'tɨ kin ə de a ingə gosɨ'gɨ kɨ nyagər'gɨ'tɨ.
4 M'elta kin be kadɨ de madɨ ədɨ'se ur'se kɨ ɓal ta kɨ ta'ne'tɨ el.
5 In kɨ rɔta'tɨ, kadɨ darɔ'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'tɨ sese. Ningə rɔ'm nəl'm
ngayn kadɨ m'oo'se, rai dɔ nja'se'tɨ, taa uwəi tɔgɨ'se ba me kunme kadɨ Kirisitɨ'tɨ tɔ.

Nya'gɨ pətɨ in rɔ Kirisitɨ'tɨ

6 Nga ningə, tokɨ taai Jeju Kirisitɨ, kɨ Burəɓe me'se'tɨ, majɨ kadɨ njiyəi si'ə nan'tɨ.
7 Ulə̈ɨ ngirə'se rɔ'a'tɨ, ə adi kisikidɔtaa lə'se in kəy kɨ indəi dɔ'a'tɨ. Ningə kadɨ rai dɔ
nja'se'tɨ me kunme'tɨ kigo nyando'tɨ kɨ ingəi, ə kadɨ rai oyo Luwə kɨ dɔnan'tɨ dɔnan'tɨ
tɔ.
8 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, kadɨ de madɨ ədɨ'se kɨ nyagər kɨ ngom, kɨ nda'a goto kɨ in
nyagər lə de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin el. In nyagər kɨ ngirə in dɔ nyajibəlɓe'tɨ lə de'gɨ kɨ
dɔ tɔgɨ ndil'gɨ'tɨ kɨ majel kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, um in dɔ Kirisitɨ'tɨ el†.
9 Tadɔ nya'gɨ pətɨ kɨ rɔ Luwə'tɨ, ta'de asɨ nan berere darɔ Kirisitɨ'tɨ.
10 Nga ningə ingɨ ingəi nya'gɨ kin pətɨ asɨ nan rɔ Kirisitɨ'tɨ, nya kɨ du'se goto. Kirisitɨ
kɨ in kibo dɔ nje konɓe'gɨ'tɨ pətɨ, kɨ tɔgɨ'gɨ'tɨ kɨ utə pətɨ.
11 In me kində rɔ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ kin ə təli de'gɨ kɨ nje kujə mɔtɨ'de. Ningə in kujə
mɔtɨ kɨ de ə ujə kɨ ji'ne el, nan in kujə mɔtɨ kɨ Kirisitɨ inɓe ə ujə, kadɨ ɔrɨ'n nyənn lə
darɔ kɨ isɨ aw sese kɨ majel'tɨ kin kɔ.
12 Kɨ row lə batəm kɨ rai, duwi'se nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, ningə uni'se nan'tɨ si'ə taa lo koy'tɨ
tɔ tadɔ uni me'se dɔ tɔgɨ'tɨ lə Luwə kɨ te si'ə dann njekoy'gɨ'tɨ.
13 Ingɨ kɨ kete, in de'gɨ kɨ koy tadɔ majel'gɨ lə'se, in de'gɨ kɨ in *Juwipɨ'gɨ el, ujəi mɔtɨ'se
el tɔ, nan ngɔsine, Luwə təl adɨ sii kumngayira nan'tɨ kɨ Kirisitɨ. Luwə inyə go majel'gɨ
lə'se pətɨ kɔ.
14 Luwə bujɨ nyara'je'gɨ kɨ to me makitu'tɨ, kɨ isɨ səki dɔ'je, taa ɔsɨ'je taa kɨ gorow lə
ndukun'gɨ kin tɔ; Luwə tujɨ'de kɔ kɨ gorow ɓər'de dɔ kagidəsɨ'tɨ.

---

* **2:1 2.1** 4.13 † **2:8 2.8** Gal 4.3

15 In be ə, Luwə ɔr'n tɔgɨ ndil'gɨ kɨ majel kɨ tɔgɨ kɨ isɨ onyiɓe kɔ‡, ulə rɔsɔl dɔ'de'tɨ
takum de'gɨ'tɨ, adɨ me njiyə tətɨ rɔ'tɨ lə Ngonn'o, kɨ in Kirisitɨ, njiyəi to dangay'gɨ.
16 Lo kin'tɨ, adi de madɨ gangɨ ta dɔ'se'tɨ tadɔ nyakusɔ eke nya kanyi el, taa ɔjidɔ ndɔ
ko nanyi eke ndɔ kɔrkon lə Juwipɨ'gɨ el.
17 Nya'gɨ kin pətɨ in ndil nya'gɨ kɨ a rei, nan nya kɨ rɔta'tɨ, in darɔ Kirisitɨ.
18 Ononyi'se kadɨ adi de madɨ təl rɔ kɨ tətɨ lə'se kin yan'ne'tɨ. Adɨ in de'gɨ kɨ njera
rɔ'de njedɔ sɔl, isɨ ɔsi dɔ'de nanga non malayka'gɨ'tɨ, in de'gɨ kɨ nje k'oo nya kɨ koo me
ninn'tɨ to nya kɨ ngayn. In de'gɨ kɨ mərta lə'de in mərta kɨ ra dɔ'de'tɨ inɓe par, adɨ isɨ
indəi gu'de.
19 Degə'gɨ kin, mbeti kuwə kɨ Kirisitɨ kɨ in kibo, in dɔ kin. Nan tokɨ rɔta'tɨ, in kɨ takul
Kirisitɨ kɨ in dɔ kin ə ngann rɔ'gɨ pətɨ ingəi nya kɨ kadɨ ra se'de. In kɨ takul'ə ə dɔkur'gɨ
kɨ ngirə'gɨ sii tanan'tɨ isɨ rai kulə. Ningə in Luwə ə in njera kadɨ darɔ kin tɔgɨ.
20 Ingɨ kɨ koy nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, adɨ'se taa k'inyə taa ji tɔgɨ ndil'gɨ'tɨ kɨ majel kɨ me
dɔnangɨ'tɨ. Nga ra bann ə, to tokɨ ji kisikidɔtaa lə'se, sii ginn tɔgɨ'tɨ lə nya'gɨ kin ɓay be
wa? Tadɔ ri ə təli rɔ'se ginn ndu'gɨ'tɨ kɨ ene:
21 «Un nya kin el! Ɔdɨ nya kin ta'i'tɨ el! Adɨ ji ɔdɨ nya kin el! …» ɓay wa?
22 Nya'gɨ kin pətɨ in nya'gɨ kɨ a tuji kɔ go kulə'tɨ kɨ de ra'n. Ningə in mbərkikində'gɨ
kɨ nyando'gɨ kigo nya gəri'tɨ lə de'gɨ.
23 Tokɨ rɔta'tɨ, kunndu'gɨ kin, tokɨ oo ə, in nya kɨ tɔjɨ gosɨ, tadɔ tɔjɨ row kɔsɨ dɔ nanga
lə de kɨ ra, row sɔldɔ kɨ row kində tɔgɨ dɔ darɔ rɔ'tɨ, nan k'in ə in ndukun'gɨ kɨ nda'de
goto, toi tadɔ tɔl nyənn darɔ par.

3

Kisikidɔtaa kɨ sigɨ kɨ Kirisitɨ

1 Tokɨ uni'se taa lo koy'tɨ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, majɨ kadɨ sangi nya'gɨ kɨ taa dɔran'tɨ, kɨ in
lo kɨ Kirisitɨ sɨ'tɨ, dɔjikɔl Luwə'tɨ kin*.
2 Mərita dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ dɔran'tɨ, um dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne el.
3 Tadɔ in de'gɨ kɨ oyi, ningə kajɨ lə'se in kɨ kiyə nan'tɨ kɨ Kirisitɨ rɔ Luwə'tɨ.
4 Dɔkagilo kɨ Kirisitɨ kɨ in kisikidɔtaa lə'se a te ningə, ingɨ kaa a tei si'ə me tɔjɨ'tɨ kɨ
taa lo.

Kisikidɔtaa kɨ kete kɨ in kɨ ɓone

5 Majɨ kadɨ adi nya'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, kɨ to rɔ'se'tɨ oyi: adɨ in sangɨ nan kɨ lo
kaya'tɨ, kɨ nyara kɨ to njen, kɨ nyənn lə darɔ kɨ ətɨ ɓol, kɨ ɓo nya'gɨ kɨ majel, kɨ ra ta
nyakingə, kɨ in yo kɨ ra.
6 In nya'gɨ kin ə isɨ re kɨ wongɨ lə Luwə dɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje tanrɔ.
7 In kin ə, in panjiyə'se'gɨ kɨ kete, lokɨ sii me majel'tɨ ɓay.
8 Nan ngɔsine, majɨ kadɨ mbəti nya'gɨ kin pətɨ, adɨ in wongɨ kɨ ra, kɨ nyara kɨ dɔ tɔgɨ'tɨ,
kɨ mendul, kɨ nya tajɨ, kɨ ta'gɨ kɨ gorow'ə'tɨ el kɨ isɨ te ta'se'tɨ.
9 Ononyi'se kadɨ elinan ta ngom. Tadɔ in de'gɨ kɨ ɔri kɔkɨ de rɔ'se'tɨ kɔ, kɨ kulə ra'a'gɨ
nga.
10 Ningə ngɔsine uləi de kɨ sigɨ rɔ'se'tɨ, de kɨ Luwə kɨ njekində nya'gɨ isɨ təl'ə kɨ sigɨ'tɨ
taa taa, kadɨ taainan si'ə, kadɨ te gər'ə'tɨ kɨ rɔta'tɨ.
11 Me kisikidɔtaa'tɨ kɨ sigɨ kin, kɔr kum nan goto, mbunə de'gɨ'tɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ eke
nje'gɨ kɨ in Juwipɨ'gɨ el, mbunə njekujəmɔtɨ'de'gɨ kɨ njekujəmɔtɨ'de'gɨ el. K'el k'ene
mbah eke de kɨ kum'ə te el, goto, k'el k'ene ɓər eke de dɔ rɔ'ne, goto. In Kirisitɨ par ə
in nya'gɨ pətɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ.
12 In de'gɨ kɨ Luwə mbəti'se, in de'gɨ li'ə kɨ ndigɨ'se. In tadɔ kin ə, majɨ kadɨ ai kɨ k'oo
kumtondoo lə nan rɔ'se'tɨ, kadɨ in nje ramajɨ, nje sɔl dɔ'de, kadɨ in de'gɨ kɨ sɔl lɔm lɔm,
nje kore me'de.
13 Majɨ kadɨ sii dɔ'tɨ kɨ nan. A re de madɨ aw kɨ ta kɨ to rɔ'a dɔ ngonnkon'ne'tɨ ə, majɨ
kadɨ inyəi go kɔ yo kɨ ne adi nan, tokɨ Kirisitɨ inyə'n go majel'gɨ lə'se kɔ kin be tɔ.
14 Nya kɨ in dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ, in kadɨ ndiginan in ku rɔ'se. In ə a ra kadɨ kində rɔ
nan'tɨ lə'se a in kɨ rɔta'tɨ.
15 Kadɨ lapiya lə Kirisitɨ onɓe ngarme'se'tɨ. In tadɔ lapiya kin ə Luwə ɓarɨ'n'se, kadɨ
in təli darɔ kɨ kare. Ningə kadɨ in njera oyo Luwə.
16 Majɨ kadɨ ta lə Kirisitɨ rosɨ me'se kɨ majɨ li'ə kɨ ətɨ ɓol. Ningə kadɨ ndoi nan nya'gɨ
kɨ ndəji nan'gɨ kɨ yo kɨ ne kɨ gosɨ kɨ ngayn. Nga ningə, kadɨ osipa, uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ kɨ
oyo kɨ ra me Pa'gɨ'tɨ, kɨ me pa kulə dingəm me nan'tɨ, kɨ me pa'gɨ'tɨ kɨ Ndil Luwə adɨ'se.

‡ **2:15 2.15** 1.16 * **3:1 3.1** Pa'gɨ 110.1

17 Nya'gɨ pətɨ kɨ isɨ rai, kɨ ta'gɨ pətɨ kɨ isɨ eli, majɨ kadɨ in me tɔ Burəɓe Jeju'tɨ, nga
ningə kadɨ rai oyo Luwə kɨ Baw kɨ takul'ə.

Kisɨ njekunme'gɨ me kəy'tɨ

18 In dene'gɨ kɨ nje ngaw, majɨ kadɨ uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə ngaw'se'gɨ tokɨ majɨ kadɨ
rai takum Burəɓe'tɨ.
19 In ngaw dene'gɨ, majɨ kadɨ in ndigɨ ne'se'gɨ. Adi rɔ'se atɨ'se dɔ'de'tɨ el.
20 In ngann'gɨ, majɨ kadɨ təli rɔ'se go ta'tɨ lə njekojɨ'se'gɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ, tadɔ in nya
kɨ nəl Burəɓe.
21 Ningə in baw ngann'gɨ, ononyi'se kadɨ ndəji ndu ngann'se'gɨ indəi'de ɓol'tɨ el, tadɔ
re in be ə, me'de a tujɨ.
22 In ɓər'gɨ, majɨ kadɨ in təli rɔ'se go ta'tɨ lə ɓe'se'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin. Ningə,
ononyi'se kadɨ rai to kulə kədikum nan taga ne par kadɨ nəli'de, nan kadɨ rai kɨ me kɨ
kare, kɨ ɓol Ndil Burəɓe.
23 Kulə kɨ to bann kɨ isɨ rai ə, kadɨ rai kɨ me kɨ majɨ to kulə lə Burəɓe ə sii rai, um to
kulə lə de, el.
24 Ningə kadɨ in gəri tokɨ Burəɓe a adɨ'se nyamajɨ kɨ ngəm tadɔ lə de'gɨ lə'ne kin, to
nyakugə go jɨ'se. Tadɔ Burəɓe kɨ rɔta'tɨ in Jeju Kirisitɨ.
25 Kɨ rɔta'tɨ, de kɨ ra nya kɨ low'ə'tɨ el, a tətɨ kandɨ nya kɨ low'ə'tɨ el lə'ne kin, tadɔ
kɔr'de dana goto rɔ Luwə'tɨ.

4

1 Ingɨ kɨ awi kɨ ɓər'gɨ, majɨ kadɨ rai'de majɨ, kɨ gorow kɨ dana. Ningə kadɨ ingɨ kaa in
gəri tokɨ, awi kɨ Ɓe'se dɔran'tɨ non tɔ.

Ta kɔjɨ kɨ dɔ kawkulə'tɨ

2 Majɨ kadɨ uwəi tɔgɨ'se ba me kelta'tɨ kɨ Luwə, kadɨ kelta kɨ Luwə ra adɨ sii dɔ nja'se'tɨ,
rai oyo Luwə kɨ dɔnan'tɨ dɔnan'tɨ.
3 Nga ningə, elita kɨ Luwə kɨ tadɔ lə'je tɔ, kadɨ Luwə te tarow non'je'tɨ kadɨ j'elta li'ə,
kadɨ j'ilə'n mbər nya kɨ to lo kiyə'tɨ ɔjidɔ Kirisitɨ, kɨ m'tɔ'n dangay'tɨ kin.
4 Elita kɨ Luwə kadɨ m'elta lə Kirisitɨ kin ar njay, tokɨ majɨ kadɨ m'el'n.
5 Majɨ kadɨ kum'se ədɨ dɔ panjiyə'se'tɨ kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ uni me'de adɨ Kirisitɨ, el. Ningə
kadɨ dɔkagilo kɨ Luwə adɨ'se kin, rai kulə, um adɨ dər kɔ kare el.
6 Majɨ kadɨ ta kel'se in ta kel kɨ majɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, kɨ kadɨ de ingə nya kɨ to si'ə
sotɨ me'tɨ. Kadɨ in gəri lo kujɨ yətɨ ta kadɨ de'gɨ'tɨ kɨ uni me'de adi Kirisitɨ, el.
7 Ngonnkon'm kɨ njendigɨ lə'm, Tisikɨ a el'se ta'gɨ pətɨ kɨ dɔ'm'tɨ adɨ oyi. Tisikɨ*in
njekuləɓər kɨ ra dɔ nja'ne'tɨ, taa in madikulə'm me kulə'tɨ lə Burəɓe num tɔ.
8 Nga ningə, m'ul'ə rɔ'se'tɨ be kadɨ adɨ'se poy'je adɨ oyi num, taa kadɨ ulə dingəm
me'se'tɨ num tɔ.
9 Onejim† kɨ in ngonnkon'je kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ, kɨ jɨ ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə
row. Onejim in de rɔ'se. Ingɨ kɨ Tisikɨ a eli'se nya'gɨ pətɨ kɨ isɨ rai nya rɔ'je'tɨ ne adɨ oyi.

Kuwə ji nan kɨ dɔboy'tɨ

10 Madɨ dangay lə'm Arisitarkɨ‡ uwə ji'se, taa Markɨ§ kɨ ngonnann Barnabasɨ*, kɨ ingəi
takɔjɨ'gɨ kɨ ɔjidɔ'a kin kaa uwə ji'se tɔ. Re aw te rɔ'se'tɨ ə, kadɨ uwəi'ə kɨ rɔ'se'tɨ majɨ.
11 Jeju, kɨ isɨ ɓari'ə Jusitusɨ uwə ji'se tɔ. Mbunə Juwipɨ'gɨ'tɨ kɨ uni me'de adi Kirisitɨ
kin, ingɨ kin par ə sii rai sə'm kulə kɨ ɔjɨ dɔ konɓe lə Luwə. Ingɨ kin ə in tɔgɨ'm kɨ ngayn.
12 Epapirasɨ† kɨ in de lə'se uwə ji'se tɔ. Epapirasɨ in njekulə lə Jeju Kirisitɨ, kɨ inyə ta
rɔ el kɨ tadɔ lə'se, me kelta'tɨ kɨ Luwə. Elta kɨ Luwə kadɨ rai dɔ nja'se'tɨ, kadɨ in de'gɨ
kɨ tɔgɨ gangɨ me Ndil'tɨ, taa kadɨ rai dɔ nja'se'tɨ ba kadɨ rai ndigira'gɨ lə Luwə pətɨ tɔ.
13 M'mannajɨ lə Epapirasɨ tokɨ adɨ rɔ'ne kon ngayn tadɔ lə'se, tadɔ lə Njekawnan'gɨ
kɨ Lawodise'tɨ num, taa nje kɨ Iyerapolisɨ'tɨ num tɔ.
14 Madɨ'je kɨ ngayn, Lukɨ, kɨ in nje ra de'gɨ monyi ingɨ kɨ Dəmasɨ uwəi ji'se tɔ‡.
15 Uwəi ji ngannkon'je'gɨ kɨ Lawodise'tɨ, nan'tɨ kɨ Nimpa ingɨ kɨ Njekawnan'gɨ me
kəy'tɨ li'ə adɨ'je tɔ.
16 Lokɨ tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gɨ kɨ Lawodise'tɨ kadɨ tudəi tɔ.
Nga ningə in kɨ nje kɨ Lawodise'tɨ a uləi adɨ'se kin, in kaa tudəi tɔ.
17 Ningə kadɨ eli Arsipɨ§ adɨ ində kum'ne go kulə'tɨ lə Burəɓe kɨ ingə kin, kadɨ ra kul'ə
majɨ.

---

* **4:7 4.7** KNK 20.4; Epe 6.21-22 † **4:9 4.9** Plm 10-15 ‡ **4:10 4.10** KNK 19.29, 27.2 § **4:10 4.10** KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * **4:10 4.10** KNK 9.27, 11.22, 30 † **4:12 4.12** 1.7 ‡ **4:14 4.14** 2Ti 4.10, 11; Plm 24 § **4:17 4.17** Plm 2

18 Ta kuwəji kin in m’in Pol inɓe ə m’ndangɨ. Kadɨ me’se oy dɔ’m’tɨ el, tokɨ m’to
dangay’tɨ ne. Kadɨ memajɨ lə Luwə in nan’tɨ sese. Ta goto nga!

Makitu kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ Tesalonikɨ'gɨ
Ta kɨ dɔ makitu'tɨ kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ Tesalonikɨ'gɨ

Pol ndangɨ makitu kin adɨ Njekawnan'gɨ kɨ ində ginn'de kagilo ngayn el ɓay me ɓebɔ'tɨ kɨ Tesalonikɨ. Tesalonikɨ in burədɔ ɓe'gɨ kɨ dɔnangɨ Maseduwann'tɨ kɨ Rɔm onɓe dɔ'de. Go k'ɔr kɨ Timote ɔr poyta kɨ maji kɨ ɔjidɔ njekawnan, Pol ndangɨ makitu kadɨ ra'n oyo Luwə tadɔ kuwətɔgiba lə'de me kunme'tɨ, me ndigɨ'tɨ me kindəmedɔtɨ tɔ. Ta kɨ dɔ təl Jeju Kirisitɨ'tɨ tulə de'gɨ nan'tɨ. Be ə Pol un ta el ɔr'n ginn'ə adɨ ar njay. Njekawnan'gɨ indəi me'de dɔ təl Burəɓe'tɨ nan təl el ɓay ə ra adɨ de'gɨ dəji nan ta kɨ ta'a ta'a eyina: «Ndɔ kɨ ra'tɨ ə Burəɓe a təl re wa? Ri ə a te dɔ njekunme'gɨ'tɨ kɨ oyi kete non re'ə'tɨ wa?» Pol ində hangal Njekawnan'gɨ bo tokɨ Burəɓe a təl re inɓe (4.16), ningə njekunme'gɨ pətɨ a sii kɨ dɔ'de taa nan'tɨ si'ə (5.10). Kagilo kɨ re'n el ɓay, Luwə ndigi kadɨ njekunme'gɨ rai kulə adi'ne kum'de in kete kɨ rɔnel. (5.14,15).

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Ra oyo kɨ pitɨ 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigɨ'tɨ lə Luwə 4.1-12. Təl Burəɓe 4.13-5.11. Kulə'gɨ kɨ kadɨ njekunme'gɨ rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwəji nan

1 M'in Pol, nan'tɨ kɨ Silasɨ ingɨ kɨ Timote*, ə jɨ ndangɨ makitu kin j'adɨ'se in Njekawnan'gɨ lə Luwə kɨ Baw'je, kɨ indəi rɔ'se nan'tɨ kɨ Burəɓe Jeju Kirisitɨ, kɨ sii Tesalonikɨ'tɨ†. Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Luwə in nan'tɨ sese.

Pol ra oyo Luwə tadɔ kunme lə Tesalonikɨ'gɨ

2 Jɨ ra oyo Luwə ta ta tadɔ lə'se pətɨ, lokɨ j'isɨ j'elta kɨ Luwə jɨ ɓar tɔ'se.

3 Takum Luwə'tɨ kɨ Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'tɨ lə'se kɨ sii kum ba, kɨ ndiginan lə'se kɨ tingəbil, kɨ kuwətɔgiba me kindəmedɔ Burəɓe'tɨ lə'je Jeju Kirisitɨ‡.

4 Tadɔ jɨ gər kadɨ Luwə mbətɨ'se, in ngannkon'je'gɨ kɨ ndigɨ'se.

5 Tokɨ rɔta'tɨ, Poyta kɨ majɨ kɨ j'iləmbər'ə dann'se'tɨ, in me ta kɨ kel'tɨ par el, nan in kɨ tɔgɨ kɨ Ndil Luwə adɨ'je kɨ me kɨ tinyi katɨ kɨ uwə'je kɨ ta el. Ingɨ in gəri panjiyə'je kɨ jɨ njiyə'n dann'se'tɨ tadɔ majɨ lə'se kin ɓətɨ.

6 Ningə ingɨ, ndaji'je j'in num, Burəɓe num nga, tadɔ taai ta lə Luwə kɨ rɔnel kɨ Ndil'ə adɨ'se, me kon'gɨ'tɨ kɨ ngayn nga§.

7 Lo kin'tɨ, in təli nyandajɨ tadɔ lə njekunme'gɨ kɨ dɔnangɨ Maseduwann'tɨ* kɨ dɔnangɨ Akay'tɨ†.

8 Kah ta lə Burəɓe ɓar in rɔ'se'tɨ, te dɔnangɨ Maseduwann'tɨ kɨ dɔnangɨ Akay'tɨ par el, nan poy kun kɨ uni me'se adi Luwə kin sanan kɨ lo'gɨ pətɨ. Sanan sanan kɨ j'awi kɨ ndoo kadɨ j'elita'a ɓay taa el.

9 De'gɨ kare kare elita kɨ dɔ'tɨ ɔjidɔ kuwə kɨ uwəi'je kɨ rɔ'se'tɨ, kɨ təl kɨ in təli gidɨ'se adi kagɨ yo'gɨ lə'se, ə tur kum'se dɔ Luwə'tɨ kɨ rɔta'tɨ, kɨ nje kisɨ kumngayira ba, kadɨ rai ɓər li'ə kin.

10 Kadɨ rai ɓər li'ə, nginəi ngonn'o kɨ un'ə taa dann njekoy'gɨ'tɨ. Ngonn'o Jeju kɨ nje taa'je ta wongɨ'tɨ kɨ a re.

2

Kulə kɨ Pol ra Tesalonikɨ'tɨ

1 Ngannkon'm'gɨ, inɓe'gɨ in gəri majɨ kadɨ in kare kɨ ndangɨ ə j'awi'n rɔ'se'tɨ el.

2 Taa in gəri majɨ ɓay tɔ kadɨ kete non kaw'je kɨ rɔ'se'tɨ, de'gɨ adi'je kon ge taji'je ge Pilipɨ'tɨ, nan be kaa Luwə adi'je tɔgɨ adɨ j'ilə'n'se mbər Poyta kɨ majɨ lə Luwə me rɔ'gɨ'tɨ kɨ ngayn*.

3 Tokɨ rɔta'tɨ, ta lə Luwə kɨ j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in dɔ nya kɨ go'tɨ el'tɨ el num, in dɔ row nyara'tɨ kɨ ar njay el'tɨ el num, taa jɨ sangɨ row kadɨ jɨ to de madɨ pe pe el num tɔ.

4 Ningə in Luwə ə oo'je kadɨ j'asɨ, ə ulə kiləmbər Poyta kɨ majɨ ji'je'tɨ kadɨ j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə kɨ kadɨ jɨ nəl'n de el, nan kadɨ nəl Luwə kɨ nje k'oo ngarme de majɨ majɨ.

---

* **1:1 1.1** KNK 15.22, 16.1 † **1:1 1.1** KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ **1:3 1.3** 1Ko 13.13 § **1:6 1.6** KNK 17.5-9 * **1:7 1.7** 2Ko 1. 16 † **1:7 1.7** 2Ko 1.1 * **2:2 2.2** KNK 16.19-24, 17.1-9

5 Inɓe'gi in gəri maji kadi ndɔ kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num tɔ. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je.
6 Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num tɔ.
7 Ningə ki rɔta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n tɔgi dɔ'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji sɔl lɔm lɔm. Ji ra rɔ'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be.
8 Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n dɔ nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n dɔ nja'je'ti kadi j'un rɔ'je inɓe j'adi'se. Ingi, in təli nya ki gat'a in ngayn ki rɔta'ti.
9 M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo dɔ kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki dɔ k'ɔr rɔgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondɔ ge kada ge kadi ji təl nya k'ɔy dɔ de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə.
10 Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je tɔ toki, panjiyə'je ki rɔ'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar njay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi dɔ'ti.
11 In gəri toki ndɔki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be.
12 Ndɔki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se tɔgi, taa ji dəji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki tɔji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki ɓar'se kadi indəi rɔ'se nan'ti sə'ne dɔ Konɓe'ti ki dɔ tɔɓar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

13 Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndɔ'gi ndɔ'gi ə to kin: loki j'ilə'se mbər Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rɔta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti.
14 Ngannkon'm'gi, ingi uni dɔ nja *Njekawnan'gi lə Luwə, me tɔ Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki ɓekoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti[†].
15 *Juwipi'gi ki tɔli Burəɓe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon tɔ. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi lə de'gi pəti[‡].
16 Ɔgi'je kadi j'ilə mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kaji. Rai be tɔli ta majel'gi lə'de ki rai ki dɔkagilo'gi pəti pəti. Nan ta tɔl ta'a'ti, wongi lə Luwə osi dɔ'de'ti.

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti ɓay

17 Ngannkon'm'gi, ki ɔjidɔ'je, j'inyəi'se dɔkagilo ki nden be, ningə j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki rɔ tinyi'je kadi ji təl j'oo'se, tadɔ j'aw ki ɓo'ə ngayn.
18 In tadɔ kin ə, ji sangi kadi j'aw rɔ'se'ti, ningə m'in Pol inɓe ki dɔ'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti.
19 Nya ki in nyakindəmedɔti lə'je, nya rɔnel lə'je, jɔgi kɔsigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəɓe Jeju'ti ndɔ re'ə'ti, in ingi kin.
20 Toki rɔta'ti, ingi in nya tɔɓar lə'je ki nya rɔnel lə'je.

3

Timote aw kulə Tesaloniki'ti

1 J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*,
2 ə j'ulə ki ngonnkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti lə Luwə, ɔji'n dɔ kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, kadi adi'se tɔgi ə ulə dingəm me'se'ti me kunme'ti lə'se.
3 In be kadi de madi dann'se'ti inyə rɔ'ne adi kon ki ngɔsine isi ingəi kin dum dɔ'a el. Tadɔ inɓe'gi in gəri maji kadi in nya ki sɔw dɔ'je kadi a ra'je.
4 Dɔkagilo ki j'in sese ɓay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indəi kum'je ndoo, ningə in nya kakin ə isi ra nya kin, adi in gəri maji.
5 In tadɔ kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti el, m'ulə Timote ki rɔ'se'ti kadi dəji ta dɔ kunme'ti lə'se oo. M'ɓol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə lə'je təl nya ki kare rɔ'je'ti.
6 Ningə ki ngɔsine kin, Timote təl rɔ'se'ti re te rɔ'je'ti ne[†], ə adi'je poyta ki maji ngayn ɔjidɔ kunme lə'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to dɔ'je'ti maji ngayn ki ndɔ'gi pəti, taa el'je ɓay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be tɔ.

---

† **2:14 2.14** KNK 17.5-6 ‡ **2:15 2.15** KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * **3:1 3.1** KNK 17.15-16
† **3:6 3.6** KNK 18.5

7 Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigərɔ'gi'ti, ki me kon'gi'ti lə'je pəti, j'ingə tɔgi ki rɔ'se'ti
ɔjidɔ kunme lə'se.
8 Ki ngɔsine kin, ji təl j'ingə tɔgi kisi kumngayira, tadɔ uwəi tɔgi'se ba me kində rɔ
nan'ti ki Burəɓe.
9 Ji gər nya inɓe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn ɔji'n dɔ'se, ɔjidɔ rɔnel
ki adi j'ingə takum Luwə'ti kin el.
10 Kondɔ ki kada, j'isi ji dəji Luwə ki rɔ tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji təl j'oo'se, ə
kadi ji tɔl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lə'se tɔ.
11 Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rɔ'se'ti adi'je.
12 Ningə kadi Burəɓe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pəti kin aw ki
kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be.
13 Taa kadi adi me'se ɓol el, kadi ndɔ ki Burəɓe Jeju a re ki malayka'gi lə'ne ə, kadi
ari njay, ta goto dɔ'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

1 Ngannkon'gi, dɔ ndəgi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyə ki kadi njiyəi kadi nəl Luwə, ningə
in panjiyə kakin tɔ ə isi njiyəi, nan ji təl ji dəji'se ɓay, taa j'ulə dingəm me'se'ti me
kində rɔ nan'ti ki Burəɓe Jeju, kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti ɓay.
2 Ingi, in gəri ndu ki in rɔ Burəɓe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji.
3 Nya ki Luwə ndigi rɔ'se'ti, in ta kadi ari rɔ'se njay, ɔgi rɔ'se sangi nan kaya'ti.
4 Kadi de ki ra dann'se'ti, gər lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kɔsigon,
5 ki kanji kadi nyənn darɔ aw si'ə adi ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be.
6 Ki ɔjidɔ lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonnkon'ne eke kadi əd'ə el, tadɔ de'gi ki
njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rɔ Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el ɓay nga.
7 Tadɔ Luwə ɓar'je kadi j'ar njay, um ɓar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el.
8 In be ə, de ki ɔsi nyando kin ngərəngi, in de ə ɔs'ɔ ngərəngi el, nan in Luwə ə ɔs'ɔ
ngərəngi. Luwə inɓe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.
9 Ki ɔjidɔ ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu
dɔ'ti j'adi'se el, tadɔ inɓe'gi, Luwə ɔji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gəri.
10 Ningə in ka tɔ ə isi ɔji ki rɔ ngannkon'je'gi'ti pəti ki dɔnangi Maseduwann'ti ki ta'a
ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti ɓay.
11 Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore
kum'ne dɔ kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inɓe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n
ndu'je j'adi'se.
12 Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo
nya madi ki to rɔ'se ji de madi'ti el tɔ.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndɔ təl Burəɓe'ti

13 Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day dɔ ta'ti ki dɔ njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi
rɔ'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedɔti el kin el.
14 Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje
ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju.
15 Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəɓe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndɔ
təl Burəɓe'ti, j'a j'aw dɔran'ti non nje ki oyi'ti el.
16 Tadɔ Burəɓe inɓe a ində mbər loki ndu njekundɔ malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə
a ɓar ə, Burəɓe inɓe a ində dɔran'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me tɔ Kirisiti ki oyi, a
indəi taa lo koy'ti kete,
17 nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki dɔ'je taa ɓay, Luwə a ɔy'je nan'ti se'de me kilndi'ti,
kadi j'ingə Burəɓe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəɓe ki ndɔ'gi ndɔ'gi†.
18 Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi dɔ nja'ti nginə ndɔ təl Burəɓe

1 Ngannkon'gi, ki ɔjidɔ dɔkadi ki dɔkagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo
kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el.
2 Inɓe'gi in gəri maji ngayn kadi ndɔ lə Burəɓe a re to njeɓogi ki a re ɓogi kondɔ'ti
kin be.

---

* **4:10 4.10** 2Ko 1.16 † **4:17 4.17** 1Ko 15.51-52

3 Lokɨ de'gɨ a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi majɨ nga!» kin ningə, in ə tujɨ a te
uwə'de nanga bus, tokɨ to ndo a ra'n dene kɨ nje sə'm kin be. Ningə de kɨ a te anyi ta
nya'tɨ kin goto.
4 Nan in ngannkon'm'gɨ, sii me lo kɨ diw'tɨ ə kadɨ to nya kin a uwə'se nanga bus to
njeɓogɨ be el.
5 Tadɔ pətɨ, in ngann'gɨ kɨ me kunjɨ'tɨ, ngann'gɨ kɨ lo kɨ kad'a. J'in de'gɨ lə lo kɨ kondɔ
el num, j'in de'gɨ lə lo kɨ diw el num.
6 Ə adɨ jɨ toi ɓi to ndəgɨ de'gɨ be el, adɨ j'isi dɔ nja'je'tɨ, j'adi kum'je ar.
7 Nje to ɓi'gɨ, toi ɓi kondɔ, ə nje kanyi yiwi'gɨ, yiwi ra'de kondɔ tɔ.
8 Nan j'ingi kɨ j'in de'gɨ lə lo kɨ kad'a, majɨ kadɨ j'in nje kum kar'gɨ. Adɨ j'uləi kunme
kɨ ndiginan to bar handɨ ɓe gu'je'tɨ, ə kindəmedɔ kajɨ'tɨ to jɔgɨ taa nya dɔ'je'tɨ be.
9 Tadɔ Luwə ɓar'je kadɨ wongɨ li'ə ində'je el, nan kadɨ j'ingəi kajɨ kɨ gorow lə Burəɓe
lə'je Jeju Kirisitɨ.
10 Kirisitɨ kɨ oy tadɔ lə'je, kadɨ re j'isɨ kumngayira, eke j'oy kaa, jɨ təl j'ində ɓe nan'tɨ
si'ə.
11 In tadɔ kin ə, majɨ kadɨ uləi dingəm me nan'tɨ ge, rai kɨ nan kɨ yo ge kɨ ne ge kadɨ
tɔgi me kunme'tɨ lə'se, tokɨ isɨ rai kete nga kin be.

Ta kɔjɨ kɨ dɔboy'tɨ kɨ kuwəji nan

12 Ngannkon'gɨ, jɨ dəjɨ'se kadɨ oyi tor de'gɨ kɨ isɨ rai kulə dann'se'tɨ, adɨ in nje kɨ isɨ
indəi kum'de go'se'tɨ kigo ndu Burəɓe'tɨ, isɨ ndəji'se kin.
13 Majɨ kadɨ tɔji'de ge kɨ gei ta lə'de kɨ taga wangɨ, kɨ ndiginan adi'de gəri, tadɔ kulə
kɨ isɨ rai. Majɨ kadɨ sii kɨ nan kɨ lapiya dann'se'tɨ.
14 Ngannkon'gɨ, jɨ dəjɨ'se kadɨ ndəji de'gɨ kɨ sii njiyəi ngalala, uləi dingəm me nje kɨ
me'de tujɨ'tɨ, ɔsi ginn nje kɨ tɔgɨ'de goto, ə sii dɔ'tɨ kɨ de'gɨ pətɨ.
15 Kadɨ oyi majɨ, kadɨ de madɨ ugə kirə majel kɨ mad'a ra si'ə kɨ majel el, nan kadɨ adi
kum'se in go majɨ kɨ ra'tɨ kɨ ndɔ'gɨ pətɨ. Rai majɨ kɨ nan dann'se'tɨ inɓe'gɨ num, kɨ rɔ
de'gɨ'tɨ pətɨ num.
16 Adi rɔ'se nəl'se kɨ ndɔ'gɨ pətɨ,
17 elita kɨ Luwə kɨ kanjɨ k'inyə taa,
18 rai' oyo Luwə me nya'gɨ'tɨ pətɨ. In kin ə in nya kɨ Luwə ndigi rɔ'se'tɨ, ingɨ kɨ indəi
rɔ'se nan'tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ.
19 Ningə majɨ kadɨ, Ndil Luwə kɨ isɨ me'se'tɨ kin, ɔgi'ə el, kadɨ ɔr'se tarow,
20 taa ta kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ eli kaa, kadɨ kidi el tɔ.
21 Nan kadɨ indəi manjɨ nya'gɨ pətɨ, ningə uni kɨ majɨ dann'tɨ.
22 Ɔgɨ rɔ'se ra majel'gɨ kɨ dangɨ dangɨ.
23 Majɨ kadɨ Luwə inɓe kɨ nje kadɨ de'gɨ lapiya, ɔr'se kɨ ta'a ba, ində'se ta dangɨ tadɔ
li'ə. Ningə kadɨ ngəm ndil'se, kɨ rɔ'se, kɨ darɔ'se, kadɨ ndɔ təl Burəɓe Jeju Kirisitɨ'tɨ ə,
in kɨ ta madɨ dɔ'se'tɨ el.
24 Luwə kɨ ɓar'se in njera nya kɨ low'ə'tɨ, adɨ inɓe ɓay ə a ra nya'gɨ kin.
25 Ngannkon'gɨ, elita kɨ Luwə tadɔ lə'je.
26 Uwəi ji ngannkon'je'gɨ pətɨ kɨ kuwə nan rɔ'tɨ rututu.
27 M'dəji'se me tɔ Burəɓe Jeju Kirisitɨ'tɨ, kadɨ tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gɨ'tɨ
pətɨ.
28 Ningə kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese pətɨ.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi
Ta dɔ makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ɔjidɔ təl Burəɓe tulə njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti ɓay. Njekunmə'gi kin isi nginəi təl Burəɓe kagilo kisikidɔtaa lə'de; Ki madi'gi eli eyina Burəɓe re ə binəm nga. Pol tɔji toki kete ta kadi Burəɓe a re, «nje mendul» ki isi tanrɔ Luwə, ki el toki n'inɓe ə n'in Luwə, a te bus ə binəm ta. A ra adi tanrɔ Luwə rosi dɔnangi. Be ə maji kadi njekunme'gi uwəi tɔgi'de ba, rai kulə lə'de kum'de in kete um inyəi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki dɔboy'ti lə njeramajel'gi 1. Təl Burəɓe 2. Ɓar nan ki lo kelta'ti ki Luwə kum ki kete ki ki lo kulə'ti tɔ 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwəji nan

1 M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*.

2 Kadi memaji ki lapiya lə Luwə ki Baw'je ki Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndɔ təl Jeju'ti

3 Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwə ki dɔkagilo'gi pəti tadɔ lə'se. Ningə in gorow'ə'ti kadi ji ra be tadɔ kunme lə'se aw kete ki tɔgi'ne ngayn, taa ingi pəti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti tɔ.

4 Ningə in tadɔ kin ə, j'un'se j'isi j'ində'n gu'je ki rɔ Njekawnan'gi'ti lə Luwə, tadɔ kuwətɔgiba ki kunme lə'se me kindəkumndoo'ti ki me kon'ti ki te dɔ'se'ti.

5 Kon'gi kin tɔji kadi Luwə in njegangi ta ki dana, ningə a tɔji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konɓe lə Luwə ki isi ingəi kon'a kin tɔ.

6 Toki rɔta'ti, Luwə in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon tɔ,

7 ningə ingi ki adi'se kon, a ingəi lo kɔrkon se'je, loki Burəɓe Jeju a te dɔran'ti bus to re ki malayka'gi lə'ne ki nje tɔgi.

8 A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gəri Luwə el, ki de'gi ki nje mbəti Poyta ki maji li'ə, in Burəɓe lə'je Jeju.

9 Kon ki a ingə'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burəɓe'ti, ki gidi tɔgi'ti li'ə,

10 loki a re ndɔ'a'ti kin kadi de'gi li'ə uləi tɔji dɔ'a'ti, kadi de'gi pəti ki a uni me'de adi'ə piti'ə. Nga ningə, ingi kaa a in dann'de'ti non tɔ, tadɔ ingi taai mannaji ki ji man dann'se'ti.

11 In tadɔ kin ə, ji isi j'elta ki Luwə ki ndɔ'gi pəti tadɔ lə'se, kadi Luwə oo'se to de'gi ki asi ta kulə ki ɓar'se tadɔ'a. Kadi Luwə ra sese ki tɔgi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin tɔlta'ne maji ə kadi kunme lə'se isi kumngayira ba tɔ.

12 Lo kin'ti, a uləi tɔji dɔ Burəɓe Jeju'ti, ningə in a ulə tɔji dɔ'se'ti tɔ, kigo memaji'ti lə Luwə lə'je ki, Burəɓe Jeju Kirisiti.

2

Nya ki a ra nya kete non re Burəɓe'ti

1 Ngannkon'gi, ki ɔjidɔ re lə Burəɓe Jeju Kirisiti, ki dɔ'je ki a ɔsi nan rɔ'a'ti, nya ki ji dəji'se ə to kin:

2 loki de madi a el'se ta ene in ta ki in rɔ Luwə'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in rɔ'je'ti ene: ndɔ lə Burəɓe re nga ə, adi ta kin yəti dɔ'se el num, adi ra'se ɓol el num.

3 Adi de madi ədi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanrɔ Luwə, ki in tanrɔ ki dɔboy'ti kin dɔ'a te, ta de ki njeban lə Luwə ki in de ki tuji sɔw dɔ'a kin ka, dɔ'a te taga ɓay tɔ ta ndɔ kin a re.

4 De ki nje tanrɔ kin a ində kadi rɔ ki nya'gi pəti ki tɔ Luwə ɓar dɔ'ti, eke nya ki de'gi isi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kəy'ti lə Luwə, a ene n'inɓe ə n'in Luwə.

5 M'gər kadi me'se a olo dɔ'ti toki ndɔki m'in'n sese nan'ti ɓay kin, m'el'se ta kin.

6 Nga ningə, ki ngɔsine kin, in gəri nya ki uwə de ki nje tanrɔ Luwə kakin nanga kadi to dɔkagilo'ə ɓay taa a te ki dɔ'ne taga.

---

* **1:1 1.1** 1Te 1.1

7 Tadɔ tɔgi ki majel ki nje tanrɔ Luwə isi ra kulə ne, nan nanyi kadi de ki uwə nje
tanrɔ kin nanga inyə row ad'a ɓay taa,
8 nje tanrɔ a te ki dɔ'ne taga. Ningə lo kiyə'ti kin, Burəɓe Jeju a to kon ki ta'ne'ti
tuji'n'ə kɔ, a təl'ə nya ki kɔ kare'ti ki tɔgi ki a re'n.
9 Ki ɔjidɔ nje tanrɔ Luwə, in a re ki tɔgi lə *Satan, a te ki tɔgi'gi ki dangi dangi, a ra
nyakɔji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom.
10 A ra nya'gi ki gorow'ə'ti el ki dangi dangi tadɔ kədi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti.
De'gi ki kadi awi tuji'ti tadɔ mbeti ta nya ki rɔta'ti, mbeti ndigi nya ki rɔta'ti ki kadi
aji'de.
11 In tadɔ kin ə, Luwə ulə ki tɔgi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki
ngom.
12 Lo kin'ti, takigangi a osi dɔ de'gi'ti pəti ki uni me'de dɔ ta ki rɔta'ti, ə oyi maji rɔ'de
me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwətɔgiba me kunme'ti

13 Ngannkon'gi njendigi lə Burəɓe, ki ɔjidɔ'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwə'ti
tadɔ lə'se, tadɔ Luwə mbəti'se lo kulə ngirə'ti nu kadi ingəi kaji ki row lə Ndil ki nje
kɔr majel kɔ num, ki row lə kunme kadi ta ki rɔta'ti num.
14 In tadɔ nya kin ə Luwə ɓari'n'se ki row lə Poyta ki maji ki j'ilə'se mbər'ə, kadi
ingəi kɔsigon lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti.
15 In be ə, ngannkon'gi, maji kadi rai dɔ nja'se'ti, ə kadi uwəi nyando ki ji ndo'se ki
ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin dɔ'se'ti maji.
16 Maji kadi Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti inɓe ki Luwə ki Baw'je, ki ndigi'je ə adi'je mesɔl
ki kindəmedɔti ki maji ki gorow memaji li'ə kin,
17 sɔl me'se ə kadi adi'se tɔgi kadi rai maji me nya'gi'ti pəti ki isi rai ki me ta'gi'ti pəti
ki isi eli.

3

Elita ki Luwə tadɔ lə'je

1 Ngannkon'gi, ki kadi m'tɔl'n dɔ ta, elita ki Luwə tadɔ lə'je, kadi ta lə Burəɓe sanan
aw kalangi kalangi ki lo'gi, ə kadi ingə kɔsigon toki ingə'n rɔ'se'ti kin be tɔ.
2 Elita ki Luwə ɓay kadi taa'je ilə'je ta ji de'gi'ti ki nje dɔ majel ki nje mendul kin tɔ,
tadɔ in de'gi pəti ə awi ki kunme, el.
3 Ningə Burəɓe in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, adi a adi'se togi num, a ngəm Su dɔ'se'ti
num.
4 J'in ji ta me'se, me tɔ Burəɓe'ti kadi isi rai nya ki j'ilə'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningə
sii ta'ti isi rai ki kete ɓay.
5 Maji kadi Burəɓe adi me'se in ki dɔ ndigi Luwə'ti num ki dɔ kuwətɔgiba'ti lə Kirisiti
num tɔ.

Maji kadi de ki ra ra kulə

6 Ngannkon'gi, j'ilə ndu'je j'adi'se me tɔ Burəɓe Jeju Kirisiti'ti kadi ɔsi rɔ'se ngərəngi
kɔ kadi ngannkon'je'gi'ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rɔ'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin
el.
7 Ingi in gəri row ki kadi ndaji'je maji. Ji njiyə dann'se'ti galala to nje daw'gi el.
8 De madi ki ji dəj'ə kadi adi'je nyakusɔ'gi goto. Kondɔ ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki
me kɔr rɔgi'ti, kadi j'in nya ki ɔy dɔ'de madi'ti el.
9 Toki rɔta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rɔ'se'ti inɓe, um sɔw wa sɔw dɔ'je el, el. Nan
ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rɔ'se'ti.
10 Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi
sɔ nya el tɔ.
11 Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyəi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta
kində rɔ'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi.
12 Ko degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kɔji me tɔ Burəɓe Jeju Kirisiti'ti
kadi tinyi rɔ'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakusɔ me'ti, sɔi.
13 Ningə ki ɔji dɔ'se, ngannkon'gi, kadi ɔri el ta ramaji'ti.
14 Re de madi mbəti təl rɔ'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin
maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rɔ'a sɔl'ɔ.
15 Nga ningə kadi oyi'ə to njeban lə'se el, nan kadi ndəji'ə to ngonnkon'se.

Ta'gi, ki dɔboy'ti

16 M'dəji kadi Burəɓe ki nje lapiya, inɓe adi'se lapiya ki dɔkagilo'gi pəti, me nya'gi'ti
pəti. Kadi Burəɓe in nan'ti sese pəti.

17 Ta kuwə ji nan kin, in m’in Pol inɓe ə m’ndangɨ kɨ ji’m. In be ə m’njɨ m’ində’n ji’m
ginn makitu’gɨ’tɨ lə’m pətɨ; in nya ndangɨ lə’m m’inɓe.
18 Ningə kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nan’tɨ sese pətɨ. Ta goto nga.

Makitu kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ Timote

Ta kɨ dɔ makitu'tɨ kɨ dɔkete kɨ Pol ndangɨ adɨ Timote

Makitu'gɨ kɨ joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Timote eke nje kɨ kare kɨ adɨ Titɨ in makitu'gɨ kɨ Pol ulə'n sɔw dɔ'de inɓe'gɨ kɨ joo kin um njekawnan'gɨ el. Makitu'gɨ kɨ mutə kin eli ta'gɨ kɨ ɔjidɔ nya'gɨ kɨ majɨ kadɨ njekɔrnon njekawnan'gɨ rai dann njekawnan'gɨ'tɨ. Ginn'ə kin ə ɓari makitu'gɨ kin eyina «makitu'gɨ lə njekul njekawnan'gɨ» adɨ in makitu'gɨ kɨ ndangɨ kadɨ njekul njekawnan'gɨ.

Me makitu'tɨ kin Pol ulə dingəm me Timote'tɨ kadɨ uwə tɔgɨ'ne ba me kunme'tɨ ə oro rɔ'ne nan'tɨ kɨ njendo de'gɨ nya kɨ ngom kɨ isɨ tuləi njekawnan'gɨ nan'tɨ kin el. Majɨ kadɨ oo go rɔ'ne majɨ adɨ de'gɨ kɨ ta goto dɔ'de'tɨ kɨ asi rai kulə ə mbətɨ'de to njekɔrnon'gɨ kɨ nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ, ningə kadɨ dene'gɨ kɨ de'gɨ manyinajɨ dɔ'de'tɨ majɨ, rai se'de me kulə'tɨ. Təl ɔjɨ ta Timote kadɨ gəri'n tokɨ bann ə a ra'n kulə kɨ ɔjidɔ'a ta k'in ə njekuləɓər lə Kirisitɨ.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ; Kandɨ me ta'tɨ 1.1-2. Ndəjinan ɔjidɔ njendo de'gɨ nya kɨ ngom 1.3-20. Ta kɨ dɔ kelta'tɨ kɨ Luwə kɨ re non Luwə'tɨ 2. Ta kɨ ɔjidɔ njekɔrnon'gɨ kɨ nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ 3. Mbərkində'gɨ kadɨ Timote 4. Ta kɨ ɔjidɔ dene'gɨ kɨ njengawkoy kɨ ngatɔgɨ'gɨ 5. Sangɨ go nyakingə kɨ rɔta'tɨ 6.

Kuwə ji nan

1 M'in Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ kigo ndigɨ'tɨ lə Luwə kɨ Njekajɨ'je kigo ndu'tɨ lə Jeju Kirisitɨ kɨ in nya kindəmedɔtɨ lə'je.

2 M'ndangɨ makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* kɨ in ngonn'm kɨ rɔta'tɨ, kɨ gorow kunme kɨ un adɨ Jeju Kirisitɨ. M'uwə ji'i, ningə kadɨ memajɨ kɨ k'oo kumtondoo kɨ kisimajɨ lə Baw'je Luwə ingɨ kɨ Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sə'i.

Ta dɔ nyando'tɨ kɨ ngom

3 Tokɨ ndɔkɨ m'ilə'n ndu'm m'ad'i, lokɨ m'un tarow kɨ dɔnangɨ Maseduwann'tɨ†, isɨ ɓebo Epejɨ'tɨ non‡. Isɨ'tɨ non kadɨ ndɔr mbi de'gɨ madɨ kɨ njendo de'gɨ nya kɨ ngom, kadɨ inyəi ta'a.

4 Kadɨ ko de'gɨ kakin inyəi taa su'gɨ'tɨ kɨ kudə kɨ kɔr ginn nojɨ§ kɨ ginn'ə gangɨ el, tadɔ lo tɔlta nya kin pətɨ in gakinan par. A ra se'je majɨ dɔ kulə'tɨ kɨ Luwə ulə ji'je'tɨ ne, kɨ gorow kunme kin el.

5 Ndu kin a re kɨ ndiginan kɨ ngarme'tɨ kɨ ar njay njay, kɨ me kɨ majɨ kɨ uwə de kɨ ta el, kɨ kunme kɨ rɔta'tɨ tɔ.

6 De'gɨ madɨ mbeti gorow ta kɔjɨ kɨ majɨ kin ə təli nanyinan ta ta kɨ manjɨ'tɨ kɨ nda'a goto.

7 Rai rɔ'de njendo de'gɨ ndukun'tɨ lə Luwə, nan tokɨ rɔta'tɨ, inɓe'gɨ kaa gəri me ta kɨ isɨ eli el num, taa gəri ginn nyando kɨ isɨ ndoi kɨ tɔgɨ'de kin el num tɔ.

8 Jɨ gər kadɨ ndukun lə Luwə in ndukun kɨ majɨ lokɨ de gər lo ra'n kulə kɨ gorow'ə'tɨ.

9 Majɨ kadɨ jɨ gəri ta kin majɨ: In de'gɨ kɨ njera nya kɨ dana ə ndukun re'n tadɔ lə'de el, nan re tadɔ lə nje mendul, kɨ nje tanrɔ, kɨ nje mbətɨ Luwə, kɨ njeramajel, kɨ de'gɨ kɨ njera nya kɨ nəl Luwə el, kɨ nje kɨ ɓoli nya'gɨ kɨ ar njay lə Luwə el, kɨ njetɔl baw'de'gɨ kɨ kon'de'gɨ. *Ndukun re tadɔ njetɔl de'gɨ.

10 Nje ra kaya'gɨ, kɨ dingəm'gɨ kɨ nje sanginan, kɨ nje ndogɨ de'gɨ ɓər'tɨ, kɨ nje ngom'gɨ, kɨ de'gɨ kɨ njetətɨ ta'gɨ. Re tadɔ lə de'gɨ pətɨ kɨ njera nya kɨ ɔsɨ ta nyando kɨ rɔta'tɨ lə Luwə.

11 Nyando kin in kigo Poyta'tɨ kɨ majɨ kɨ Luwə ulə ji'm'tɨ. In Poyta kɨ majɨ kɨ tɔjɨ tɔɓar lə Luwə kɨ nje majɨ.

Memajɨ lə Luwə tadɔ lə Pol

12 M'ra oyo Burəɓe Jeju Kirisitɨ kɨ adɨ'm tɔgɨ kadɨ m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tadɔ k'oo kɨ oo adɨ m'in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ ə ulə kulə kin ji'm'tɨ.

13 M'in kɨ kete m'in njekelta kɨ mal dɔ tɔ Luwə'tɨ, m'in nje kadɨ kon de'gɨ li'ə, kɨ nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tadɔ m'ra nya kin pətɨ kigo gər'ə'tɨ el, me kunme'tɨ el*.

---

* **1:2 1.2** KNK 16.1 † **1:3 1.3** 2Ko 1.16 ‡ **1:3 1.3** 2Ko 1.8 § **1:4 1.4** Lotum 4-5; 9-11 * **1:13 1.13** KNK 8.3, 9.4-5

14 Burəɓe lə'je, kigo memajɨ'tɨ li'ə kɨ to mbar mbar tadɔ lə'm adɨ'm kunme kɨ ndiginan
kɨ gorow kində rɔ nan'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ.
15 Ta kin in ta kɨ rɔta'tɨ kɨ majɨ kadɨ de'gɨ pətɨ taai kɨ me kɨ kareba: Jeju Kirisitɨ re
dɔnangɨ'tɨ tadɔ kajɨ njeramajel'gɨ. Njeramajel'gɨ kin, m'in majel lə'm utə'de pətɨ.
16 Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadɨ Jeju Kirisitɨ tɔjɨ kisidɔtɨ li'ə sə'm, m'in kɨ
majel lə'm utə de'gɨ pətɨ. Tadɔ kadɨ in nya ndajɨ lə de'gɨ kɨ a uni me'de adɨ'ə kadɨ ingəi
kajɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ.
17 Kadɨ tɔjɨ kɨ tɔɓar in
lə Ngar kɨ nje kisɨ kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ,
Kɨ njekoy el,
Kɨ dum k'oo kɨ kum,
Kɨ in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'tɨ

18 Ngonn'm Timote, ndu kɨ m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gɨ'tɨ kɨ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ
eli dɔ'i'tɨ kete, m'ndigɨ kadɨ uwə ta'gɨ kin sə'm, rɔ'n rɔ kɨ majɨ.
19 Rɔ rɔ kɨ majɨ, kɨ me kɨ majɨ kɨ uwə de kɨ ta el. De'gɨ madɨ mbeti kadɨ me'de uwə'de
kɨ ta, adɨ kunme lə'de tujɨ.
20 Dann de'gɨ'tɨ kin, Imene ingɨ kɨ Alegijandir in'tɨ non. M'ulə Imene‡ ingɨ kɨ
Alegijandir§ ji Satan'tɨ, kadɨ ndoi kelta kɨ mal dɔ Luwə'tɨ gogɨ el nga.

2

Nyando kɨ dɔ kelta'tɨ kɨ Luwə

1 Kete non nya'gɨ'tɨ pətɨ, m'dəjɨ kadɨ de'gɨ dəji nya Luwə, kadɨ eli si'ə ta, kadɨ kɔyi'ə
nya, kadɨ rai'ə oyo tadɔ de'gɨ pətɨ.
2 Majɨ kadɨ elita kɨ Luwə tadɔ ngar'gɨ, kɨ nje konɓe'gɨ pətɨ, kadɨ j'isɨ majɨ jəge me ɓe'tɨ,
me dɔnan'tɨ kɨ Luwə, kɨ ɓukɨ nan'tɨ.
3 In kin ə in nya kɨ majɨ kɨ nəl Luwə lə'je kɨ Njekajɨ'je.
4 Tadɔ Luwə lə'je ge kadɨ de'gɨ pətɨ ingəi kajɨ ə tei me gər ta'tɨ kɨ rɔta'tɨ.
5 Tokɨ rɔta'tɨ Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gɨ'tɨ kɨ Luwə in kareba tɔ. In de,
in Jeju Kirisitɨ.
6 In kɨ re adɨ rɔ'ne koy'tɨ kadɨ ugə'n dɔ de'gɨ pətɨ. In kin ə in mannajɨ kɨ Jeju man
dɔkagilo'tɨ kɨ Luwə ɔjɨ.
7 In kɨ tadɔ kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər takɨ njekawkulə. Ta kɨ m'el kin in ta
kɨ rɔta'tɨ um in ta ngom el. Luwə ində'm kadɨ m'in njendo ta kɨ ɔjidɔ kunme kɨ ta kɨ
rɔta'tɨ ginn de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ in *Juwipɨ'gɨ el.

Ta kɨ ɔjidɔ dingəm'gɨ kɨ dene'gɨ me kəykawnan'tɨ

8 In be ə, m'ndigɨ kadɨ dingəm'gɨ elita kɨ Luwə kɨ lo'gɨ pətɨ kɨ ji kɨ kɔy taa* kɨ me kɨ
ar njay kɨ wongɨ goto'tɨ, kɨ gakɨ goto'tɨ.
9 Be tɔ ə, majɨ kadɨ dene'gɨ kaa ku kɔ'de in kigo row'tɨ kɨ dana, kɨ ndɔjita el, kadɨ to
low'ə'tɨ. Ningə kadɨ parei rɔ'de kɨ kuwə bisɨ dɔ'de nəm nəm kɨ ɔr kɨ gat'a in ngayn,
mədɨ kɨ gat'a in ngayn, kɨ ku kɨ gat'a in ngayn el.
10 Nan kadɨ uləi kulə ra'gɨ kɨ majɨ kɨ tɔjɨ majɨ kadɨ dene'gɨ kɨ eyina n'in njera kuləɓər
lə Luwə yo taa.
11 Dɔkagilo nyando'tɨ me kəykawnan'tɨ, majɨ kadɨ dene isɨ keke oo dɔ nyando um elta
el, kɨ kulə dɔ ginn tɔgɨ'tɨ.
12 Ɓay taa, madɨ tarow dene kadɨ ndo nya de kɨ dingəm el num, kadɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ'a'tɨ
el num, nan kadɨ isɨ keke um elta el.
13 Tadɔ Adam ə Luwə ra'a kete ɓay ta ra Ebɨ.
14 In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adɨ aldɔ ndu Luwə†.
15 Be kaa, dene a ajɨ kɨ gorow lə ngonn kɨ kojɨ, tokɨ re uwə tɔgɨ'ne ba me kunme'tɨ,
me ndiginan'tɨ, kɨ me kar njay'tɨ, kɨ hal kɨ aldɔ majɨ el.

3

Njekɔrnon njekawnan'gɨ

1 Ta kɨ m'aw to m'el kam in ta kɨ rɔta'tɨ: Re de madɨ sangɨ kadɨ n'in njekɔrnon
njekawnan'gɨ ningə, in kulə kɨ majɨ ə ndigɨ ra.

---

† **1:17 1.17** Amen in ta Ebirə kɨ kɔr me'ə nan in rɔta'tɨ, kadɨ in be. ‡ **1:20 1.20** 2Ti 2.17 § **1:20 1.20** 2Ti 4.14
* **2:8 2.8** Tekitaga 9.29; 1Ngar'gɨ 8.22 † **2:14 2.14** Lotum 2.7-22, 3.1-6

2 Ningə majɨ kadɨ de kɨ njekɔrnon njekawnan'gɨ in de kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ'ne'tɨ, in
ngaw dene kɨ kareba, in de kɨ njekuwə rɔ'ne ginn tɔgɨ'ne'tɨ, in de kɨ njegosita, in njera
nya kɨ gorow'ə'tɨ, in de kɨ njera mbah, taa majɨ kadɨ in de kɨ asɨ ndo nya de'gɨ tɔ.
3 Majɨ kadɨ in gon kanyi yiwi kandɨ nju el num, in de kɨ njetonrɔ el num, nan in de kɨ
sɔl lɔm lɔm, de kɨ nje ge kɔl el. Taa kadɨ in njera ta nar el tɔ.
4 Majɨ kadɨ in de kɨ asɨ kində kum'ne go me kəy'tɨ lə'ne, ningə kadɨ ra adɨ ngann'a'gɨ
in nje təl rɔ'de go ta'tɨ, kɨ njeɓukinan'tɨ.
5 Tadɔ re de asɨ kində kum'ne go me kəy'tɨ lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne majɨ
go njekawnan'gɨ'tɨ lə Luwə wa?
6 Majɨ kadɨ in njekunme kɨ sigɨ el, nan to kɔjirɔ aw si'ə adɨ osɨ me takigangɨ'tɨ tokɨ Su
osi'n me'tɨ be.
7 Majɨ kadɨ de'gɨ kɨ njekunme'gɨ el kaa, elita kɨ majɨ dɔ'a'tɨ, kadɨ təl nya kidɨ el, taa
kadɨ osɨ me kuləkikiyə'tɨ lə Su el tɔ.

Nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ

8 *Nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ kaa, majɨ kadɨ in de'gɨ kɨ njera nya kɨ rɔta'tɨ,
majɨ kadɨ in de'gɨ kɨ njekelta mindɨ'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandɨ nju el, ke a in
njera ta nyakingə kɨ gorow'ə'tɨ el, el tɔ.
9 Majɨ kadɨ ngəmi ta lə Luwə kɨ te kɨ dɔ'a me kunme'tɨ kin kɨ ngarme kɨ ar njay kanjɨ
kuwə de kɨ ta.
10 Kete non kulə'tɨ, majɨ kadɨ nanyi'de oyi taa. Go nan koo'tɨ, re in kɨ kanjɨ ta madɨ
dɔ'tɨ ningə, asi kadɨ in nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ kare.
11 Dene'gɨ kɨ nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ kaa, majɨ kadɨ in njera nya kɨ asɨ
kadɨ de'gɨ ɓuki'de'tɨ, in nje kel de'gɨ ta kɨ majel ndil de'tɨ el, ta kadɨ in de'gɨ kɨ asi kuwəi
rɔ'de ginn tɔgɨ'de'tɨ tɔ. A in de'gɨ kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ me kulə ra'de'gɨ'tɨ pətɨ.
12 Majɨ kadɨ de'gɨ nje kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ in nje dene kɨ kare, kadɨ in de'gɨ
kɨ indəi kum'ne go ngann'de'gɨ'tɨ, kigo me kəy'tɨ lə'de majɨ.
13 Tadɔ nje kɨ rai kulə kogo nyamajɨ'gɨ lə njekawnan'gɨ majɨ, ingəi kɔsikurə, ta asi kadɨ
elita kɨ me kɨ tinyi katɨ kibo kɨ ulə ngirə'ne dɔ kun'tɨ kɨ, uni me'de me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ.

Nya kɨ Luwə te kɨ dɔ'a

14 M'ində me'm dɔ'tɨ kadɨ me ndɔ'gɨ'tɨ kɨ ngayn el ne, m'a m'aw m'ingə'i. Nan
m'ndangɨ makitu kin m'ulə'n m'ad'i,
15 kadɨ re nja'm nanyi ɓay kaa, gəri'n row ra kulə lə'i me Kəy'tɨ lə Luwə. Adɨ in
njekawnan'gɨ lə Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira. Tokɨ kagɨ ngawdann kəy ingɨ kɨ ngirə kəy
in tɔgɨ kəy, be tɔ ə, njekawnan'gɨ in tɔgɨ nyando kɨ rɔta'tɨ lə Luwə.
16 Nya kɨ Luwə te kɨ dɔ'a adɨ'je ə j'ində me'je dɔ'tɨ in nya kibo ngayn kɨ dum manjɨ,
Nya'gɨ kɨ in kɨ te dɔ'a ɔjidɔ Jeju Kirisitɨ ə toi kin:
Ɔjɨ rɔ'ne to de kigo darɔ'tɨ,
Ningə, Ndil Luwə ɓar'a de kɨ dana,
Malayka'gɨ oyi'ə,
De'gɨ iləimbər kɨ ɔjidɔ'a dann ginn de'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ,
De'gɨ uni me'de adi'ə kɨ lo'gɨ pətɨ dɔnangɨ'tɨ.
Luwə un'ə aw si'ə dɔran'tɨ me kɔsikurə'tɨ.

4

Ta dɔ njendo de'gɨ nya kɨ ngom

1 Ndil Luwə elta ar njay ene: Dɔkagilo kɨ dɔboy'tɨ, de'gɨ madɨ a inyəi go kunme lə'de
kɔ, kadɨ dɔyinan kɨ ndil'gɨ kɨ nje kədɨ de'gɨ. Taa a dɔyinan kɨ nyando kɨ in rɔ ndil'gɨ'tɨ
kɨ majel.
2 Njendo de'gɨ nya kɨ ngom kɨ njekədikum de'gɨ kɨ ta kɨ ndar ta'de'tɨ ne, kɨ me'de
uwə'de kɨ ta dɔ majel'tɨ el, a ədi'de kadɨ ɓuki'de mu. Njendo de'gɨ nya kɨ ngom kakin
in de'gɨ kɨ me'de ri tonni.
3 Ko degə'gɨ kakin ɔgi kadɨ de'gɨ taai nan, taa ɔgi kadɨ de'gɨ sɔi nya'gɨ madɨ tɔ. Nan
Luwə ində nyakusɔ'gɨ pətɨ kadɨ de'gɨ kɨ uni me'de adi'ə, kɨ gəri ta kɨ rɔta'tɨ, sɔi nya'gɨ
kin kɨ oyo kɨ ra.
4 Kɨ rɔta'tɨ, nya'gɨ pətɨ kɨ Luwə ra'de majɨ. Nya kɨ kadɨ de mbətɨ goto. K'in ə kadɨ
kusɔ'a in kɨ oyo kɨ ra Luwə.
5 Tadɔ ta lə Luwə, kɨ kelta kɨ Luwə təli nya'gɨ kin pətɨ kɨ kar njay'tɨ.
6 Lokɨ re ɔr ginn nya'gɨ kin kɨ taga adɨ ngannkon'i'gɨ oyi ningə, a in njekuləɓər kɨ majɨ
lə Jeju Kirisitɨ. A tɔjɨ kadɨ in de kɨ ul rɔ'i kɨ ta'gɨ kɨ ɔjidɔ kunme, kɨ nyando kɨ rɔta'tɨ kɨ
ndolo gɔ'ə majɨ.

Pol ulə dingəm me Timote'tɨ

7 Majɨ kadɨ ɔsɨ su'gɨ kɨ kudə kɨ kum'ə goto ngərəngɨ. In su'gɨ kɨ ɔsɨ ta ta lə Luwə. Ində
dɔ rɔ'i'tɨ kadɨ isɨ'n me ɓol Luwə'tɨ.
8 K'ində dɔ rɔ'tɨ tadɔ k'ingə nya me'tɨ, to ngodɨ kɨ kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə,
in ngayn el. Nya ra kigo ɓol Luwə'tɨ a ra majɨ kɨ de me nya'gɨ'tɨ pətɨ. Tadɔ kunndu in
səm'tɨ, adɨ in kajɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kɨ in kɨ dɔran'tɨ.
9 Ta kin in ta kɨ rɔta'tɨ kɨ majɨ kadɨ de'gɨ taai kɨ me kɨ kare.
10 Rɔ'je kɨ j'isɨ j'adɨ kon, kɨ rɔ kɨ j'isɨ jɨ rɔi, in tadɔ me'je kɨ j'ində dɔ Luwə'tɨ kɨ nje
kisɨ kumngayira. In ə in Njekajɨ de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, adɨ in nje'gɨ kɨ uni me'de adi
Jeju Kirisitɨ.
11 In kin ə in nya kɨ kadɨ ində mbər'ə adɨ de'gɨ ə ndo'de tɔ.

Nyandajɨ tadɔ njekunme'gɨ

12 Adɨ de madɨ kidi tadɔ k'in kɨ in basa el. Nan kadɨ in nyandajɨ tadɔ njekunme'gɨ, me
takel'tɨ, me panjiyə'tɨ, me ndiginan'tɨ, me kunme'tɨ, kɨ me kar njay'tɨ.
13 Bitɨ kadɨ m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadɨ ində rɔ'i ta tudə Makitu'tɨ lə Luwə, ta
kiləmbər ta'tɨ, kɨ ta ndo de'gɨ ndu Luwə'tɨ.
14 Ononyi kadɨ kidɨ kadikare kɨ Luwə adi kigo memajɨ'tɨ lə'ne. Adi kɨ gorow lə de'gɨ
kɨ njekeltakita'a'tɨ, kɨ elita dɔ'i'tɨ, kɨ gorow lə ngatɔgɨ'gɨ kɨ njekɔrnon njekawnan'gɨ, kɨ
indəi ji'de dɔ'i'tɨ.
15 Majɨ kadɨ ində rɔ'i ta kulə'tɨ kin ra kɨ me kɨ kareba. Ra be kadɨ de'gɨ oyi kaw kɨ kete
lə'i to taga takum'de'tɨ.
16 M'ndəj'i kadɨ kum'i ədɨ dɔ rɔ'i'tɨ inɓe, taa dɔ nyando'tɨ lə'i num tɔ. Uwə tɔgi ba
me'tɨ. Re ra be ningə, a ajɨ rɔ'i inɓe taa a ajɨ de'gɨ kɨ nje k'oo dɔ nyando lə'i tɔ.

5

Hal Timote kɨ rɔ njekawnan'gɨ'tɨ

1 Ononyi kadɨ ndangɨ de kɨ ɓugə, nan kadɨ ɔj'ɔ ta kɨ ndu'i kɨ sɔl to baw'i ə isɨ el'ə ta
be. Basa'gɨ kaa, majɨ kadɨ in ra'de to ngannkon'i'gɨ kɨ me darɔ'tɨ be tɔ.
2 In ra kɨ dene'gɨ kɨ ɓugəi to kon'i'gɨ ta nganmandɨ'gɨ to konnann'i'gɨ be tɔ. In ra nya
kin pətɨ kɨ mərta kɨ ar njay non'de'tɨ.

Njengawkoy'gɨ

3 Majɨ kadɨ ində kum'i go njengawkoy'gɨ'tɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ ɓukinan'tɨ, ingɨ kɨ de kɨ njera
se'de goto.
4 Re njengawkoy aw kɨ ngann'ne'gɨ eke ngannkaw'ne'gɨ non ningə, majɨ kadɨ,
ngann'a'gɨ eke ngannkaw'a'gɨ ndoi nyara kigo row'tɨ lə Luwə dɔ njekojɨ'de'gi'tɨ. Sɔw
dɔ'de kadɨ oyi go njekojɨ'de'gi tokɨ njekojɨ'de'gi oyi gɔ'de kete be tɔ. Tadɔ nyara kɨ be
kin ə nəl Luwə.
5 Njengawkoy kɨ rɔta'tɨ, in in kɨ de kɨ njera si'ə goto, kɨ isɨ kɨ kar'ne ba, ində me'ne dɔ
Luwə'tɨ par. Dɔkagilo'gɨ pətɨ, kondɔ kɨ kada, isɨ elta kɨ Luwə, dəj'ə kadɨ ra si'ə.
6 Nan njengawkoy kɨ isɨ ta koo majirɔ'ne'tɨ me kaya'tɨ kɨ ra, re ra'n kɨ dɔ'ne taa non
kaa, in de kɨ koy me ndil'tɨ.
7 Nya'gɨ kɨ kadɨ ində'de mbər'ə ə tokin, kadɨ sii kɨ dɔ'de taa kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ'tɨ.
8 Re de madɨ oo go noji'ne'gɨ el, kibo utə, oo go de'gɨ kɨ me kəy'tɨ lə'ne el, in de kɨ ilə
kunme lə'ne kɔ. De kɨ gər Luwə el kaa in sotɨ utə ɓay.
9 Njengawkoy, kete taa kadɨ ndangɨ tɔ'a mbunə nje'gɨ'tɨ kɨ njekawnan'gɨ isɨ oyi gɔ'de,
majɨ kadɨ ɓal'a asɨ dɔ mehen k'aw kɨ kete non, taa kadɨ in dene nje ra nya kɨ low'ə'tɨ kɨ
kete in nje ngaw kɨ kare.
10 Majɨ kadɨ de'gɨ gəri'ə ɔjɨ go kuləra'a kɨ majɨ. Majɨ kadɨ in de kɨ kete in nje kotɨ
ngann'gɨ num, njerambah'gi num, nje togɨ nja de'gɨ kɨ kar njay lə Luwə num*, in njera
kɨ de'gɨ kɨ nya kɨ to te dɔ'de'tɨ num. Taa in nje ra kulə'gɨ kɨ majɨ kɨ gorow'gɨ kɨ dangɨ
dangɨ num tɔ.
11 Ononyi kadɨ ndangi tɔ njengawkoy'gɨ kɨ rɔ'de to mbol ɓay me makitu'tɨ. Ndangɨ
tɔ'de el tadɔ lokɨ ɓo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un rɔ lə'de tadɔ kun go Kirisitɨ kɔ,
ə a taai ngaw.
12 Ra'a kɨ be kin a re kɨ ta kɨ gangɨ dɔ'de'tɨ, tadɔ manji ta kunme lə'de kɨ kete.
13 Nya kɨ rangɨ ɓay a təli njedaw'gɨ. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala
kɨ takəy lə de'gɨ par. In njedaw'gɨ par el, nan indəi taa ɓar go daw'tɨ, taa in nje kində
gəngɨ dɔ ta'tɨ lə de'gɨ tɔ. Nya kɨ lagɨ'de el kaa, iləi ta'de səm'tɨ. Ningə takel'de kaa to
biriri tɔ.

* **5:10 5.10** Luk 7.44

14 In tadɔ kulə ra'gɨ kɨ be kin ə, majɨ kadɨ njengawkoy'gɨ kɨ rɔ'de to mbol ɓay taai
dingəm kɨ rangɨ. Kadɨ oji ngann'gɨ ə indəi kum'de go me kəy'tɨ lə'de tɔ kadɨ njeban
ingə row el'n takimal dɔ'je'tɨ el.
15 M'elta kin be tadɔ njengawkoy'gɨ ngayn kɨ rɔ'de to mbol ɓay iləi kunme lə'de kɔ ə
uni go *Satan.
16 Re njekunme kɨ dene madɨ aw kɨ njengawkoy'gɨ me kəy'tɨ lə'ne non ningə, majɨ
kadɨ inɓe ngəm'de. Lokɨ ra be ningə in nya kotɨ kɨ ɔy ə un dɔ njekawnan'gɨ'tɨ, kadɨ
njekawnan'gɨ rai kɨ njengawkoy'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ de kɨ njera se'de goto.

Njekɔrnon njekawnan'gɨ

17 Majɨ kadɨ ngatɔgɨ'gɨ kɨ nje ra kulə majɨ dann njekawnan'gɨ'tɨ ingəi kɔsikurə kɨ
nyakugə goji kɨ asɨ ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gɨ kɨ sii adi rɔ'de kon tadɔ
kɔjitara, kɨ ndo de'gɨ ta lə Luwə.
18 Tadɔ ndangi me makitu'tɨ lə Luwə eyina: «De a dɔɔ ndugidu ta mangɨ'tɨ el,
dɔkagilo'tɨ kɨ a njiyə dɔ ko'tɨ kadɨ kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el ɓay tɔ ene: «Majɨ
kadɨ de kɨ nje ra kulə ingə nyakugə goji kɨ asɨ ta kulə kɨ ra[†].»
19 Re de madɨ elta kɨ majel dɔ ngatɔgɨ'tɨ, ə de'gɨ joo eke mutə manyinaj'a el ningə,
ononyi kadɨ in ndigɨ si'ə dɔ'tɨ.
20 Nje kɨ rai majel, majɨ kadɨ in ndangɨ'de takum kosi'gɨ'tɨ kadɨ ndəgə'gɨ ɓoli.
21 M'ndəj'i takum Luwə'tɨ kɨ takum Jeju Kirisitɨ'tɨ, taa takum malayka'gɨ'tɨ kɨ Luwə
mbətɨ'de, kadɨ in təl rɔ'i go ta'gɨ'tɨ kɨ m'el'i. In təl rɔ'i go'tɨ kɨ kanjɨ kun kɨ madɨ'gɨ ə
k'inyə nje kɨ nungɨ, kɨ kanjɨ kɔr kum de'gɨ dana.
22 Nya kɨ majɨ kadɨ in gər ə to kin: Otɨ kadɨ ində ji dɔ de'tɨ kalangɨ ba kadɨ təl nje
ra kulə dann njekawnan'gɨ'tɨ. Majɨ kadɨ ində rɔ'i nan'tɨ kɨ de dɔ majel'tɨ li'ə el. Ningə,
inɓe ar rɔ'i njay dɔ majel'tɨ.
23 Ningə, majɨ kadɨ anyi mann kɨ ndul inɓe kareba par el, nan kadɨ anyi yiwi kandɨ
nju nden be nden be to kinyi tadɔ monyi kɨ me'i'tɨ kɨ ra adɨ rɔ'i ta katɨ el kɨ dɔkagilo'gɨ
pətɨ kin.
24 De'gɨ madɨ'gɨ ginn majel lə'de to taga kete ɓay taa kadɨ ta kɨ gangɨ re dɔ'de'tɨ. Nan
nje kɨ nungɨ, majel lə'de to lo kiyə'tɨ bitɨ kadɨ ta kɨ gangɨ taa a ɔr ginn'de ndɔ kɨ gogɨ'tɨ.
25 Kulə'ra'gɨ kɨ majɨ kaa to be tɔ. Nje kɨ madɨ to taga wangɨ. Ningə nje kɨ nungɨ, re to
taga wangɨ el kaa, a toi lo kiyə'tɨ ratata el tɔ.

6

Ta dɔ ɓər'gɨ'tɨ

1 De'gɨ pətɨ kɨ uni me'de kɨ in ɓər'gɨ, majɨ kadɨ uləi dɔ'de ginn tɔgɨ'tɨ lə ɓe'de'gɨ. Uləi
dɔ'de ginn tɔgɨ'tɨ lə ɓe'de'gɨ kadɨ de elta kɨ mal dɔ tɔ Luwə'tɨ el, taa dɔ nyando'tɨ kɨ jɨ
ndo'se kin el tɔ.
2 In go'tɨ el kadɨ ɓər'gɨ kɨ ɓe'de'gɨ in njekunme'gɨ, uni girə dɔ k'in ngannkon me ta'tɨ
lə Luwə ə mbeti kadɨ uləi dɔ'de ginn tɔgɨ'tɨ lə ɓe'de'gɨ. K'in'de ngannkon nje ndiginan
me ta'tɨ lə Luwə kakin ə majɨ kadɨ rai kulə adi'de kɨ kete non ɓay, tadɔ in ngannkon
de'gɨ kɨ njekunme'gɨ ə sii rai kulə adi'de.

Njendo de'gɨ nya kɨ ngom kɨ ra ta nyakingə

3 Ta kɨ m'aw to m'el'i kam, in ta kɨ majɨ kadɨ in ndo de'gɨ ə ndəji'de kadɨ rai kul'ə. Re
de madɨ ndo de'gɨ nya kɨ rangɨ, ə inyə gorow ta kɨ rɔta'tɨ lə Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, kɨ
gorow nyando kigo kunme'tɨ lə'je kin ningə,
4 in de kɨ k'un dɔ taa tɔl'ɔ, taa in de kɨ isɨ day tɔ. Nya kɨ gər in ta kɨ manjɨ kɨ to rɔ'a'tɨ
to monyi. In nje sangɨ ta me ta kɨ manjɨ dɔ ta'gɨ kɨ kar'de goto. Ningə lo kin ə, jangɨ'gɨ,
kɨ gakinan'gɨ, kɨ tajinan'gɨ, kɨ ta kɨ tətɨ dɔnan'tɨ tei'tɨ.
5 Ta kɨ manjɨ kɨ ginn'ə gangɨ el, mbunə de'gɨ'tɨ kɨ kur dɔ'de goto, kɨ ngonn mərta kɨ
nden kɨ ɔjidɔ ta kɨ rɔta'tɨ goto dɔ'de'tɨ, te lo kin'tɨ non. Ningə məri kadɨ, kunme kadɨ
Luwə in row k'ingə nya.
6 Tokɨ rɔta'tɨ, kunme kadɨ Luwə in nyakingə kibo ngayn, re de ra rɔnel dɔ nya kɨ to
me jɨ'ə'tɨ.
7 Tokɨ jɨ re'n me dɔnangɨ'tɨ kɨ jɨ'je kare, be tɔ'a j'a jɨ təl'n kɨ jɨ'je kare.
8 In be ə, re j'ingəi nyakusɔ'je kɨ ku rɔ'je ningə, kadɨ jɨ ra rɔnel dɔ'tɨ.
9 De'gɨ kɨ sangi kadɨ n'təli njenyakingə kɨ ngayn kɨ row'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, osi me
kuləkikiyə'tɨ me nyanan'tɨ. Osi me kuləkikiyə'tɨ kɨ gorow ra ta nya kɨ to mbo, kɨ kɨ
majel, kɨ aw kɨ de'gɨ me nya'tɨ kɨ majel, kɨ me tujɨ'tɨ.

---

† **5:18 5.18** Ndukun kɨ nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

10 Tadɔ ra ta nar in ngirə majel’gɨ pətɨ. Nje kɨ madɨ uni rɔ’de ɓa pətɨ indəi taa sangɨ
nar’tɨ, adɨ ndəmi sanyi gorow kunme’tɨ. Ningə inɓe’gɨ kɨ dɔ’de adi kon ndil’de.

Rɔ rɔ kɨ majɨ

11 Nan in kɨ in de lə Luwə, anyi rangɨ kadɨ nya’gɨ’tɨ kin, majɨ kadɨ in sangɨ row nyara
kɨ dana, kɨ ɓol Luwə, kɨ kunme, kɨ ndiginan, kɨ koreme, kɨ sɔl lɔm lɔm.
12 Rɔ rɔ kɨ majɨ kɨ ɔjidɔ kunme, uwə kisikidɔtaa kɨ to bitɨ kɨ non’tɨ səm, tadɔ Luwə
ɓari kadɨ ingə kisikidɔtaa kin, dɔkagilo’tɨ kɨ un ndu’i taa man’n najɨ kɨ majɨ dɔ’tɨ non
bulə de’gɨ’tɨ.
13 M’ndəj’i takum Luwə’tɨ kɨ njekində nya’gɨ pətɨ, taa kɨ non Jeju Kirisitɨ kɨ un ndu’ne
kɨ taa mannajɨ kɨ rɔta’tɨ non Ponsɨ Pilatɨ’tɨ*,
14 kadɨ in ngəm go mbərkikində kɨ ingə kin majɨ, me kar njay’tɨ kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ’i’tɨ
bitɨ kadɨ Burəɓe Jeju Kirisitɨ təl re’n.
15 Burəɓe Jeju Kirisitɨ a re dɔkagilo’tɨ kɨ Luwə ɔjɨ,
Luwə kɨ nje majikur, kɨ in kɨ kar’ne ɓa aw kɨ tɔgɨ konɓe,
In Ngar lə ngar’gɨ kɨ Burəɓe lə burəɓe’gɨ,
16 In kɨ kar’ne ɓa in Njekoy el,
Isɨ me kunjɨ’tɨ kɨ de asɨ kadɨ te kadɨ’tɨ el.
De kare kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kɨ oo’ə kɨ kum’ne goto.
De kɨ asɨ k’oo’ə goto.
Tɔɓar kɨ togɨ kɨ to bitɨ kɨ non’tɨ in li’ə! Amen!

Ta kɨ ɔjidɔ njenyakingə’gɨ

17 In njenyakingə’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ilə ndu’i adɨ’de kadɨ indəi gu’de el. El’de kadɨ uwəi
kul nyakingə’gɨ kɨ a tujɨ kam el, nan kadɨ uwəi kul Luwə kɨ nje kadɨ’je nya’gɨ pətɨ, ji’ə
ɔy el, kadɨ j’isɨ’n me rɔnel’tɨ.
18 El’de kadɨ rai majɨ, kadɨ kɨ nyakingə’de in kuləra kɨ majɨ. Ningə kadɨ in de’gɨ kɨ
ji’de ɔy el, kadɨ lowəi nyakingə’gɨ lə’de adi de’gɨ kɨ rangɨ.
19 Re rai be ningə, isɨ kawi nyamajɨ’gɨ lə’de indəi lo ngəm nya’tɨ kɨ majɨ kɨ ngan tadɔ
ndɔ kɨ lo ti’tɨ, kadɨ ingəi kajɨ kɨ rɔta’tɨ.

Ta kɨ dɔboy’tɨ kɨ kuwə ji nan

20 In Timote, majɨ kadɨ ngəm nya’gɨ pətɨ kɨ Luwə ulə me ji’i’tɨ kin səm. Ɔsi rɔ’i
ngərəngɨ kadɨ ta’gɨ’tɨ kɨ k’el kɨ nda’a goto, kɨ ɔsɨ ta ta lə Luwə, ɔsi rɔ’i ngərəngɨ kadɨ
ta’gɨ’tɨ kɨ manjɨ kigo nya gər’tɨ kɨ ngom kɨ dɔnangɨ’tɨ ne.
21 De’gɨ madɨ uwəi kul nyagər kin, adɨ ndəmi gorow kunme lə’de.
Kadɨ memajɨ lə Luwə in sese.

* **6:13 6.13** Jan 18.36-37, 19.11

Makitu kɨ nja joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Timote

Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ nja joo kɨ Pol ndangɨ adɨ Timote

Pol ndangɨ makitu kin kagilo kɨ in kəy dangay’tɨ. Pol ulə dingəm me Timote’tɨ kadɨ uwə tɔgɨ’ne ba me kagilo’ə’tɨ kɨ nje tusɨ kunme lə’de k’inyə kɔ banyinan kɨ dɔ mad’a’tɨ dɔ mad’a’tɨ. Majɨ kadɨ Timote elta lə Luwə ningə ndɔ’de nya ulə’n dingəm me’de’tɨ ningə kadɨ inɓe ore me’ne. Majɨ kadɨ in ngəm makitu kɨ ndangɨ kɨ ar njay lə Luwə kadɨ ɔri tarow me kisikidɔtaa’tɨ lə’i nu kadɨ in nyando lə’i nu (3.14-16). Majɨ ndajɨ kunme, kuwətɔgiba, kisidɔtɨ, kɨ ndigɨ lə Pol kɨ te dɔboy ndɔ kisikidɔtaa’tɨ li’ə (4.6-7).

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ kɨ oyo kɨ ra Luwə 1.1-7. Poyta kɨ majɨ in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan’tɨ tadɔ kiləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ rɔnel 2.14-4.8. Ta’gɨ kɨ ɔjidɔ Pol inɓe kɨ kuwə jɨ nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

1 M’in Pol kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ kigo ndigɨ’tɨ lə Luwə. Kulə ra’m in kadɨ m’iləmbər ta kajɨ kɨ Luwə un ndu’ne adɨ dɔ’tɨ kɨ takul kində rɔ nan’tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ.

2 M’ulə kɨ makitu kin mad’i in Timote* kɨ in ngonn ndigɨ lə’m. M’uwə ji’i ə m’dəjɨ kadɨ memajɨ kɨ k’oo kumtondoo kɨ kisimajɨ lə Luwə kɨ Baw’je ingɨ kɨ Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ in nan’tɨ sə’i.

Pol ra oyo Luwə

3 M’ra oyo Luwə kɨ m’njɨ m’ra kulə mad’a kɨ ngarme kɨ ar njay kɨ uwə’m kɨ ta tokɨ kaw’m’gɨ† rai kete be tɔ. Kondɔ kɨ kada lokɨ m’njɨ m’elta kɨ Luwə ningə, me’m olo dɔ’i’tɨ.

4 Lokɨ me’m olo dɔ non’tɨ lə’i‡, ɓo k’oyi ra’m ngayn kadɨ rɔnel lə’m rosɨ.

5 Me’m olo dɔ kunme’tɨ lə’i kɨ rɔta’tɨ. Kunme kin in rɔ kawi Loyisɨ’tɨ kete ɓay taa to rɔ kon’i Enisɨ’tɨ tɔ. M’tadɨ el kadɨ kunme kin in ngarme’i’tɨ tɔ.

Pol dəjɨ Timote kadɨ ingə kon sə’ne tadɔ Poyta kɨ majɨ

6 Tadɔ kin ə, m’olo me’i dɔ ta’tɨ kin kadɨ ində kum’i majɨ go kadikare’tɨ lə Luwə kɨ ingə kigo memajɨ’tɨ li’ə, lokɨ m’ində ji’m dɔ’i’tɨ.

7 Tokɨ rɔta’tɨ, Ndil kɨ kar njay kɨ Luwə adɨ’je, in Ndil ɓol el, nan in Ndil kɨ rosɨ kɨ tɔgɨ kɨ ndiginan. Taa in Ndil kində dɔ rɔ’tɨ tɔ.

8 Adɨ rɔ’i sɔl’i tadɔ man najɨ dɔ Burəɓe’tɨ lə’je el. Taa adɨ rɔ’i sɔl’i dɔ’m’tɨ, m’in kɨ m’in kəy dangay’tɨ tadɔ li’ə kin el tɔ. Nan kadɨ ingə kon sə’m tadɔ Poyta kɨ majɨ kigo tɔgɨ’tɨ kɨ Luwə adi.

9 Luwə kɨ ajɨ’je in ɓe’je, kadɨ kisikidɔtaa lə’je in kisikidɔtaa kɨ ar njay. Ra nya kin be tadɔ kulə ra’je’gɨ el, nan in kigo ndigɨ’tɨ kɨ memajɨ’tɨ li’ə. Memajɨ kin Luwə adɨ’je me tɔ Jeju Kirisitɨ’tɨ kete taa kadɨ ində dɔnangɨ.

10 Memajɨ kakin j’oyi kɨ kum’je ngɔsine kɨ takul re lə Njekajɨ’je Jeju Kirisitɨ. In ə koy təl nya kɨ kare’tɨ. Ningə kɨ takul Poyta kɨ majɨ, ra adɨ jɨ gəri kajɨ kɨ kisɨ kumngayira kɨ ar njay njay tɔ.

11 In tadɔ Poyta kɨ majɨ kin ə Luwə ində’m to nje kiləmbər num, njekawkulə num, taa njendo de’gɨ nya num tɔ.

12 In kin ə, in ginn k’ingə kon lə’m kɨ ngɔsine kin. Nan rɔ’m sɔl’m dɔ’tɨ el. Tokɨ rɔta’tɨ, m’gər Luwə kɨ m’un me’m m’ində dɔ’a’tɨ kin ɓətɨ. M’gər majɨ kadɨ tɔgɨ Luwə asɨ gakɨ kadɨ ində kum’ne go nya’tɨ kɨ adɨ’m bitɨ dɔboy ndɔ’tɨ.

13 Nyando kɨ ingə rɔ’m’tɨ, un to nyandajɨ me kunme’tɨ kɨ me ndigɨ nan’tɨ me tɔ Jeju Kirisitɨ kɨ adɨ’je me kində rɔ nan’tɨ si’ə.

14 In ngəm go nyando kɨ adi’nu kɨ takul Ndil Luwə kɨ isɨ me’je’tɨ majɨ.

Kuwə rɔ ba lə Onejipɔr

15 In gər kadɨ nje kɨ dɔnangɨ Aji’tɨ mbeti m’in. Pijel in kɨ Hermojenn in mbunə’de’tɨ tɔ.

16 Kɨ ɔjidɔ Onejipɔr, kadɨ ra majɨ lə Burəɓe in dɔ me kəy’tɨ li’ə. Tokɨ rɔta’tɨ, ulə dingəm me’m’tɨ taa taa. Ta rɔ’a sɔl’ɔ dɔ’m’tɨ me k’in’m kəy dangay’tɨ kin el tɔ.

17 Dɔkagilo kɨ te Rɔm’tɨ, sangɨ’m kɨ rɔ kɨ tinyi katɨ kadɨ ingə’m.

18 M’kɔy Burəɓe Jeju kadɨ adɨ Burəɓe Luwə oo kumtondoo lə Onejipɔr ndɔ gangɨ ta’tɨ. Taa inɓe kɨ dɔ’i, in gər utə ndəgɨ de’gɨ pətɨ, kulə’gɨ pətɨ kɨ Onejipɔr ra adɨ’m dɔnangɨ Epejɨ’tɨ.

---

* **1:2 1.2** KNK 16.1 † **1:3 1.3** Plp 3.4-5 ‡ **1:4 1.4** 1Ti 1.3

2

Njerɔ lə Kirisitɨ kɨ majɨ

1 In ngonn'm Timote, majɨ kadɨ uwə tɔgi ba me memajɨ'tɨ kɨ j'ingəi kɨ takul kində rɔ
nan'tɨ me tɔ Kirisitɨ kin.
2 Ningə nyando kɨ ingə rɔ'm'tɨ takum bulə de'gɨ'tɨ, majɨ kadɨ in ndo de'gɨ kɨ nje ra nya
kɨ low'ə'tɨ kɨ asi gakɨ kadɨ ingɨ kaa, uni ndoi de'gɨ kɨ rangɨ kete tɔ.
3 Ingə kon sə'm to njerɔ kɨ majɨ lə Jeju Kirisitɨ.
4 Njerɔ madɨ dann njerɔ'gɨ'tɨ kɨ ge kadɨ n'nəl kibo kɨ dɔ'ne'tɨ, kɨ ində rɔ'ne ta nya'gɨ'tɨ
kɨ rangɨ yo goto.
5 Nje kanyi ngodɨ kɨ a ingə nya kugə goji'ne lokɨ re anyi ngodɨ kigo ndukun'tɨ el goto.
6 Nje ndɔɔ kɨ nje ra kulə kɨ tɔgɨ'ne ə a ra rɔnel dɔ kandɨ ko'tɨ kete.
7 Majɨ kadɨ in mərta dɔ ta'tɨ kɨ m'el'i kin majɨ ningə, Burəɓe a adi tər kadɨ in gər'n
ndəgɨ nya'gɨ pətɨ tigə.

Adɨ me'i olo dɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ

8 Adɨ me'i olo dɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ kɨ in ginn kaw'tɨ lə *Dabidɨ, Jeju Kirisitɨ kɨ ində taa
dann nje koy'gɨ'tɨ kigo Poyta'tɨ kɨ majɨ kɨ m'njɨ m'ilə mbər'ə.
9 In tadɔ Poyta kɨ majɨ inɓe kin ə, m'njɨ m'ingə'n kon. Dɔi m'in kɨ kulə gindɨ to de kɨ
nje tɔl de be. Nan ta lə Luwə de kɨ asɨ dɔ'a goto.
10 Be ə, m'tugə ta'm njakɨ dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ tadɔ nje'gɨ kɨ Luwə mbətɨ'de, kadɨ ingɨ kaa,
ingəi kajɨ kɨ in me tɔ Jeju Kirisitɨ'tɨ, nan'tɨ kɨ kɔsikurə kɨ ratata tɔ.
11 Ta kɨ m'a m'el kam in ta kɨ asɨ kadɨ de uwə kul'ə:
Re j'oyi nan'tɨ kɨ Kirisitɨ ə,
J'a j'isi kum ba nan'tɨ si'ə tɔ.
12 Re j'uwəi tɔgɨ'je ba si'ə ə,
J'a j'onyiɓe nan'tɨ si'ə tɔ.
Re j'ene jɨ gəri'ə el ə,
In kaa a ene n'gər'je el tɔ.
13 Re j'in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ el ə,
In nje ra nya kɨ low'ə'tɨ.
Tadɔ a manjɨ ta gər rɔ'ne el ratata.

Njera kulə kɨ rɔ'a sɔl'ɔ el

14 Majɨ kadɨ nanyi kɨ lo kolo me'de dɔ ta'gɨ'tɨ kin taa taa. Kɨ non Luwə'tɨ, el'de kɨ tɔgi
kadɨ gakinan dɔ ta'gɨ'tɨ kɨ nda'de goto kin el. In kin a ra nya madɨ el, nan a tujɨ de'gɨ kɨ
nje ko dɔ'a to tujɨ yo.
15 Ində dɔ rɔ'i'tɨ kadɨ in te non Luwə'tɨ to de kɨ asɨ, njera kulə kɨ rɔ'a sɔl'ɔ dɔ kulə'tɨ
li'ə el, iləmbər Poyta kɨ majɨ kɨ rɔta'tɨ lə Luwə kɨ gorow'ə'tɨ.
16 Mbətɨ ta kɨ manjɨ'gɨ kɨ nda'de goto kɨ ɔsi ta kunme. Tokɨ rɔta'tɨ, nje'gɨ kɨ ta'gɨ kɨ be
kin nəl'de, ndan'de ngal kɨ Luwə par par.
17 Nyando lə'de to to dobay kɨ aw kɨ kete kete kin be. Imene* ingɨ kɨ Piletɨ in mbunə
de'gɨ'tɨ kin tɔ.
18 In sanyi kadɨ ta'tɨ kɨ rɔta'tɨ. Ningə eli eyina, nje koy'gɨ indəi taa lo koy'tɨ nga. In be
ə, tuji kɨ kunme lə nje kɨ nan'gɨ.
19 Be kaa, ngirə kəy kɨ ngan kɨ Luwə ində kin isɨ lo kisə'tɨ. Luwə ndangɨ ta'gɨ kin dɔ'tɨ
ene: Burəɓe gər de'gɨ lə'ne ɓətɨ. Majɨ kadɨ de kɨ ra kɨ ɓar tɔ Burəɓe, kadɨ anyi sanyi
kadɨ majel'tɨ.
20 Me kəy kɨ bo'tɨ, de a ingə ngoo'gɨ kɨ ra kɨ ɔr eke kɨ ningə kasɨ par el, nan a ingə nje
kɨ madɨ'gɨ kɨ rai'de kɨ kagɨ eke hanjɨ tɔ. Nje kɨ nan'gɨ, in tadɔ ra kulə ndɔ madɨ'gɨ par.
Nje kɨ nungɨ, in tadɔ ra kulə kɨ ndɔ'gɨ pətɨ tɔ.
21 Re de madɨ ar rɔ'ne njay dɔ majel'gɨ'tɨ kin, a to to nyara kulə kɔsigon, kɨ kində ta
dangɨ, kɨ nda'a to'tɨ tadɔ ɓe'ə, kɨ ra go'ə kete tadɔ kulə'gɨ pətɨ kɨ majɨ.

Nje ra kulə lə Burəɓe

22 Majɨ kadɨ ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gɨ'tɨ lə darɔ kɨ dɔkagilo basa'tɨ. In sangɨ row ra nya
kɨ dana, kɨ kunme, kɨ ndiginan, kɨ kisɨ kɨ nan kɨ lapiya, kɨ nje kɨ isɨ elita kɨ Burəɓe kɨ me
kɨ ar njay.
23 Mbətɨ ta kɨ manjɨ'gɨ kɨ pasira kɨ nda'a goto. Ta kɨ manjɨ'gɨ kɨ be kin a re kɨ gakɨ nan.
24 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ nje ra kuləɓər kadɨ Burəɓe, in de kɨ a gakɨ el. Nan in de kɨ a ɔjɨ
ndiginan lə'ne kɨ rɔ de'gɨ'tɨ pətɨ num, de kɨ asɨ ndo de'gɨ nya num. A in de kɨ a isɨ dɔ
ta'tɨ kɨ njeramajel'gɨ tɔ.

---

* **2:17 2.17** 1Ti 1.20

25 Kɨ mindɨ kɨ sɔl lɔm ə a ilə'n ta de'gɨ'tɨ kɨ nje kɔs'ɔ ta. Dɔmajɨ ə Luwə a ra adɨ inyəi
gorow njiyə'de kadɨ tei me gər ta kɨ rɔta'tɨ, taa a təli uni hangal kɨ majɨ gogɨ.
26 A tei me kuləkikiyə'gɨ'tɨ lə Su kɨ uwə'de dangay'tɨ, ginn tɔgɨ'ne'tɨ kadɨ rai ndigɨ li'ə.

3

Nya'gɨ kɨ a rai nya dɔboy ndɔ'gɨ'tɨ

1 Majɨ kadɨ in gər tokɨ me ndɔ'gɨ kɨ dɔboy'tɨ, kagilo'gɨ kɨ ngan a rei.
2 De'gɨ a təli nje ra ta nya, nje ndigɨ nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, kɨ
nje kelta kɨ mal dɔ tɔ Luwə'tɨ. A in nje təl rɔ'de go ta'tɨ lə nje kojɨ'de'gɨ el. Ningə, a asi
kadɨ rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi kojɨ dɔ nya'gɨ'tɨ lə Luwə el tɔ.
3 K'oo tor de goto rɔ'de'tɨ, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'tɨ, elita kɨ majel ndil de'tɨ,
panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya kɨ to kɨ de'gɨ kanjɨ koo kumtondoo, taa a in nje kɔsɨ
ta nyara kɨ majɨ tɔ.
4 A in njekundɔ nan, nje ra nya kɨ dɔ tɔgɨ'tɨ, kundɔ ta a təl'de njekumtɔ'gɨ'tɨ. A ndigɨ
rɔnel kɨ dɔnangɨ'tɨ utə Luwə.
5 A ɔji gidɨ rɔ'de'tɨ tokɨ n'in nje ɓol Luwə, nan tokɨ rɔta'tɨ, manji ta gər tɔgɨ lə kunme.
Ɔr rɔ'i kɔ kadɨ ko de'gɨ'tɨ kɨ be kin.
6 Mbunə ko de'gɨ'tɨ kin, a ingə nje kɨ isɨ uri me kəy'tɨ lə dene'gɨ kɨ nje tɔgɨ goto, uwəi'de
me kuləkikiyə'gɨ'tɨ lə'de. Dene'gɨ kakin rosi kɨ majel, inyəi rɔ'de adɨ nyənn'gɨ kɨ dangɨ
dangɨ lə darɔ.
7 Sɨ ta ndo nya'gɨ'tɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, nan lo kadɨ asi tei me gər ta kɨ rɔta'tɨ goto
ratata.
8 Tokɨ dɔkagilo'tɨ kɨ kete, Janesɨ ingɨ kɨ Jambiresɨ ɔsi ta *Mojɨ kakin ə*, nje'gɨ kin kaa
ɔsi ta, ta kɨ rɔta'tɨ tɔ. In de'gɨ kɨ nya'gɨ lə'de aw se'de me nyara kɨ majel'tɨ yo, kɨ kunme
lə'de kaa, nda'a goto tɔ.
9 Lo k'aw kete lə'de kɨ ngayn a goto, tadɔ de'gɨ a gəri nyara'de'gɨ kɨ majel tokɨ ndɔ'gɨ'tɨ
kɨ kete, de'gɨ gəri nya ra'gɨ kɨ majel lə Janesɨ ingɨ kɨ Jambiresɨ kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadɨ ngəm go nyando kɨ ingə rɔ'ne'tɨ

10 Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gɨ'tɨ pətɨ: Me nyando'tɨ lə'm, me panjiyə'm'tɨ,
me kɔjitara'gɨ'tɨ lə'm, me kunme'tɨ lə'm, me kisidɔtɨ lə'm, me ndigɨ nan'tɨ lə'm, taa me
kuwətɔgiba'tɨ lə'm tɔ.
11 In gər row kɨ de'gɨ indəi kum ndo tadɔ Poyta kɨ majɨ, kɨ kon'gɨ kɨ ngayn kɨ m'ingə
me ɓebo'tɨ kɨ Antiyosɨ, kɨ Ikoniyom, taa me ɓe'tɨ kɨ Lisitir tɔ†. To kɨ rɔta'tɨ m'ingə kon
ngayn inɓe, nan taa taa, Burəɓe isɨ ɔrɨ'm me nya'gɨ'tɨ kin kɔ.
12 To kɨ rɔta'tɨ, de'gɨ pətɨ kɨ gei njiyə me ɓol Luwə'tɨ kɨ takul kində rɔ nan'tɨ lə'de me
tɔ Jeju Kirisitɨ a ingəi kon.
13 Nan de'gɨ kɨ nje mendul, kɨ njendon te'gɨ a awi kete kete me majel kɨ ra'tɨ par par.
Me kuləra'de'gɨ'tɨ, a ədi ndəgɨ de'gɨ tokɨ inɓe'gɨ kaa de'gɨ kɨ rangɨ ədi'de be tɔ.
14 Nan kɨ ɔjidɔ'i, majɨ kadɨ uwə go nya'gɨ pətɨ kɨ in ndo ə in ta to nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kin
sə'm. Tadɔ in gər de'gɨ kɨ ingə nyando kin rɔ'de'tɨ ɓətɨ‡.
15 Dɔkagilo kɨ in kɨ du'i ba ɓay ə in gər ta'gɨ kɨ ndangɨ kɨ ar njay lə Luwə kin. Ta'gɨ
kin a asi kadi'nu nyagər kɨ rɔta'tɨ, kɨ a te sə'i kajɨ'tɨ kɨ takul kunme kadɨ Jeju Kirisitɨ'tɨ.
16 Tadɔ Makitu kɨ ndangɨ lə Luwə pətɨ, Luwə adɨ Ndil'ne kɨ ar njay ra kɨ de'gɨ adɨ
ndangi. Ningə nda'a tɔ'tɨ tadɔ ndo nya de, kadɨ ɔjɨ'de adɨ mbətɨ nyara kɨ majel, tadɔ
ndajɨ de ad'a ra dana, tadɔ ndo nya de kadɨ panjiyə in dana non Luwə'tɨ.
17 In be kadɨ de lə Luwə in kɨ kasinan berere me nya'gɨ'tɨ, kadɨ ra'n kulə'gɨ pətɨ kɨ
majɨ.

4

Iləmbər Poyta kɨ majɨ

1 In be ə, takum Luwə'tɨ kɨ takum Jeju Kirisitɨ'tɨ kɨ a gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ sii kɨ dɔ'de
taa ke nje koy'gɨ, kɨ tadɔ təl re li'ə kɨ Konɓe li'ə:
2 m'dəj'i kadɨ iləmbər Ta kin par par, dɔkagilo'tɨ kɨ majɨ eke in kɨ majel. Ɔr de'gɨ
tarow, ndəji'de dɔ hal'tɨ kɨ majel, ulə dingəm me de'gɨ'tɨ kɨ takul nyando lə'i, kɨ kisidɔtɨ
kɨ kanjɨ k'inyə ta.
3 Tadɔ dɔkagilo a re non, de'gɨ a mbeti nyando kɨ rɔta'tɨ, ə a rai nya'gɨ kigo me ge'gɨ'tɨ
lə'de. A sangi njendo de'gɨ nya ngayn kɨ a gugi dɔ'de gugɨ kadɨ ndoi'de nya'gɨ kɨ mbi'de
ndigɨ k'oo.
4 A uti mbi'de dɔ ta'tɨ kɨ rɔta'tɨ, ə təli rɔ'de go Su kɨ kudə'tɨ yo.

---

* **3:8 3.8** Tekitaga 7.11, 22 † **3:11 3.11** KNK 13-14 ‡ **3:14 3.14** 1.5, 2.2

5 Nan in, majɨ kadɨ ində dɔ rɔ'i'tɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ. Uwə rɔ'i ba me kon'gɨ'tɨ. Majɨ kadɨ
in ra kulə kiləmbər Poyta kɨ majɨ lə'i kin majɨ. Ində kum'i go ra kuləɓər'tɨ lə Luwə majɨ
tɔ.

Pol tɔlta ngodɨ

6 Kɨ ɔjidɔ'm, dɔkagilo re kadɨ m'ilə rɔ'm kadikare'tɨ m'adɨ Luwə nga. Dɔkagilo koy
lə'm re nga.
7 M'rɔ rɔ kɨ majɨ, m'tɔl ta ngodɨ lə'm, m'ngəm go kunme lə'm.
8 Ngɔsine, nya kugəgoji nje təti rɔ'gɨ, adɨ in nyara kɨ dana kɨ a to ratata isɨ nginə'm.
Burəɓe kɨ in njegangita kɨ dana, a adɨ'm ndɔ gangita'tɨ. A adɨ'm m'in par el, nan de'gɨ
pətɨ kɨ ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndɔ'a ɗele.

Poyta'gɨ kɨ dɔboy'tɨ

9 M'dəj'i kadɨ ində dɔ rɔ'i'tɨ, ə re kalangɨ ingəm.
10 Tadɔ Dəmasɨ inyə'm kɔ, ə aw Tesalonikɨ'tɨ, tadɔ nya majɨ'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ, kɨ
dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone uwə me'ə. Kiresansɨ aw dɔnangɨ Galasi'tɨ. Ningə Titɨ aw Dalmasi'tɨ
tɔ*.
11 Lukɨ kɨ kar'ne ba par ə nanyi sə'm ne. In re kɨ Markɨ kum'i'tɨ adɨ'm tadɔ a ra sə'm
majɨ ngayn me kuləɓər'tɨ kɨ in ji'm'tɨ†.
12 M'ulə Tisikɨ me ɓebo'tɨ kɨ Epejɨ‡.
13 Dɔkagilo kɨ a re ə, un ku kul lə'm kɨ m'inyə me kəy'tɨ lə Karpusɨ, me ɓe'tɨ kɨ
Tirowasɨ§ kin ji'i'tɨ re'n adɨ'm. Ɔy makitu'gɨ lə'm ji'i'tɨ tɔ. Kibo utə, in makitu ndar'gɨ
kin.
14 Alegijandir* kɨ kɔdɨ ko nya'gɨ adɨ'm kon ngayn, nan Burəɓe a ugə kigo kulə ra'a'tɨ.
15 In kaa, majɨ kadɨ ində kumkədɨ dɔ rɔ'i'tɨ rɔ'a'tɨ tɔ, tadɔ mbətɨ ta'gɨ lə'je kɨ tɔgɨ'ne
ngayn.
16 Ndɔ gangɨ ta'tɨ lə'm kɨ dɔkete, de kare kɨ re ra gɔ'm'tɨ goto: de'gɨ pətɨ inyəi m'in kɔ.
Kadɨ Luwə tudə majel kin dɔ'de'tɨ el.
17 Nan Burəɓe in sə'm nan'tɨ. In ə adɨ'm tɔgɨ kadɨ m'ilə'n mbər Poyta kɨ majɨ li'ə
m'tɔl'n ta'a, kadɨ de'gɨ pətɨ kɨ in *Juwipɨ'gɨ el oyi dɔ'a. In ə ɔrɨ'm kɔ ta ɓɔl'tɨ.
18 Burəɓe a ɔrɨ'm kɔ ta nya'gɨ'tɨ kɨ majel pətɨ. Ningə a ajɨ'm tadɔ Konɓe li'ə kɨ dɔran'tɨ
tɔ. Tɔjɨ in li'ə kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ! *Amen.

Kuwə ji nan kɨ dɔboy'tɨ

19 Uwə ji Pirisika num, Akilasɨ num adɨ'm. Taa uwə ji de'gɨ kɨ me kəy'tɨ lə Onejipɔr
tɔ†.
20 Erasɨ nanyi ɓebo Korentɨ'tɨ. Tiropim in kɨ monyi adɨ m'inyə Mile'tɨ‡.
21 In sangɨ row kadɨ re kete non nanyi kul'tɨ. Ebulu, kɨ Pudansɨ, kɨ Linusɨ, taa Kilodiya
kɨ ndəgɨ ngannkon'je'gɨ pətɨ uwəi ji'i.
22 Kadɨ Burəɓe in sə'i, ningə kadɨ memajɨ li'ə nanyi sese pətɨ tɔ.

---

* **4:10 4.10** Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † **4:11 4.11** KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ **4:12 4.12** KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13 4.13** KNK 20.6 * **4:14 4.14** 1Ti 1.20 † **4:19 4.19** KNK 18.2; 2Ti 1.16-17 ‡ **4:20 4.20** KNK 19.22, 20.4, 21.29; Rɔm 16.23

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Titɨ
Ta kɨ dɔ makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Titɨ

Pol ndangɨ makitu kin adɨ Titɨ kɨ in Juwipɨ el nan un me'ne adɨ Kirisitɨ. Titɨ isɨ Kiretɨ'tɨ kadɨ oo go njekawnan'gɨ kɨ gorow'ə gorow'ə ningə kadɨ ində de'gɨ kɨ ta goto dɔ'de'tɨ to ngatɔgɨ'gɨ dann Njekawnan'gɨ'tɨ. Kadɨ ndangɨ nje kɨ sii mbiri Poyta kɨ majɨ, yəti'ə basi nya kɨ rangɨ'tɨ ningə inɓe in təl nyandajɨ kɨ rɔ njekawnan'gɨ'tɨ pətɨ me takel'i'tɨ num, me kuləra'i'tɨ num. Luwə ajɨ de'gɨ kɨ uni me'de kitakul k'oo kumtondoo li'ə, ningə adɨ'de Ndil. Be ə, njekunme kɨ ra ra kadɨ tɔgɨ me kində rɔ'ne rigɨ rigɨ ta ramajɨ'tɨ kadɨ ra.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1-4. Ta kɨ ɔjidɔ ngatɔgɨ'gɨ 1.5-9. Nyando kɨ dana 1.10-2.15. Kulə dingəm me njekawnan'gɨ'tɨ 3.1-11. Dɔboy ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

1 M'in Pol kɨ njekuləɓər lə Luwə, m'in kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ ə m'ndangɨ makitu kin. M'in njekawkulə kadɨ de'gɨ kɨ Luwə mbətɨ'de uni me'de. Taa kadɨ m'ɔjɨ'de kadɨ gəri nya kɨ rɔta'tɨ kigo ndu Luwə'tɨ tɔ.

2 Be kadɨ indəi me'de dɔ kajɨ'tɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ, kɨ Luwə kɨ nje ngom el, un ndu'ne adɨ'je dɔ'tɨ kete non nya'gɨ'tɨ pətɨ.

3 Luwə ɔjɨ ta lə'ne adɨ de'gɨ gəri kɨ takul kulə kɨ ulə ji'm'tɨ kadɨ m'ilə mbər dɔkagilo'tɨ kɨ inɓe; ɔjɨ. M'ilə mbər kigo ndu'tɨ li'ə in kɨ Njekajɨ'je.

4 M'ndangɨ makitu kin m'ad'i in Titɨ* kɨ in ngonn'm kɨ rɔta'tɨ. In ngonn'm kɨ rɔta'tɨ me kunme'tɨ, kɨ j'in kareba dɔ'tɨ. Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Luwə kɨ Baw ingɨ kɨ Jeju Kirisitɨ kɨ Njekajɨ'je in nan'tɨ sə'i.

Kulə kɨ kadɨ Titɨ ra me ɓe kɨ Kiretɨ'tɨ

5 M'inyə'i gogɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ Kiretɨ kadɨ to tɔlta kulə'gɨ kɨ nanyi. Ningə kadɨ ində ngatɔgɨ'gɨ dɔ nje kawnan'gɨ'tɨ me ɓebo'gɨ'tɨ kare kare pətɨ. Ində'de kigo kɔjɨ'tɨ kɨ ndɔkɨ m'ɔj'i.

6 Ningə majɨ kadɨ ngatɔgɨ in de kɨ kanjɨ ta dɔ'tɨ, in ngaw dene kɨ kareba, kadɨ in de kɨ ngann'a'gɨ in njekunme'gɨ, kɨ kadɨ de ində taa dɔ'de'tɨ ɔjidɔ hal kɨ majel eke dɔ ngan el.

7 Majɨ kadɨ njekɔrnon njekawnan'gɨ in de kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ'tɨ, tadɔ in njengəm nya lə Luwə. Kadɨ in nje tɔjɨ rɔ'ne el, in nje wongɨ el, in gon kanyi yiwi kandɨ nju el, in nje rɔ el, taa kadɨ in nje ge nya kigo row'tɨ kɨ dana el, el tɔ.

8 Majɨ kadɨ in njera mbah, kadɨ in nje ndigɨ nyara kɨ majɨ, in nje kelta kɨ gorow'ə'tɨ, in de kɨ dana, in de kɨ ar njay, in njekuwə rɔ'ne ginn tɔgɨ'ne'tɨ.

9 Majɨ kadɨ uwə rɔ'ne ngan me ta'tɨ kɨ rɔta'tɨ, kɨ aw nan'tɨ kɨ nyando kɨ ingə. Lo kin'tɨ, a asɨ kadɨ ulə dingəm me ndəgɨ de'gɨ'tɨ kɨ nyando kɨ rɔta'tɨ. Taa a asɨ kadɨ ɔjɨ nje'gɨ kɨ sii ndoi nya'gɨ kɨ rangɨ kadɨ gəri tokɨ ndəmi row tɔ.

10 De'gɨ ngayn dann Juwipɨ'gɨ'tɨ in nje mbətɨ təl rɔ'de go ta'tɨ kɨ rɔta'tɨ, sii tudəi ta'gɨ kɨ biriri, sii ədi de'gɨ kɨ ta kɨ nda'a goto.

11 Adɨ uti ta'de dɔ ta'gɨ'tɨ lə'de. Tadɔ turi dɔ de'gɨ me kəy'gɨ'tɨ ngayn kɨ nyando kɨ kadɨ de ndo el. Rai be kadɨ ingəi nyakingə kɨ gorow'ə'tɨ el ji de'gɨ'tɨ.

12 De kare dann'de'tɨ, adɨ in njekeltakita'de'tɨ inɓe'gɨ ene: «De'gɨ kɨ Kiretɨ'tɨ in nje kelta kɨ ngom kɨ ndɔ'gɨ pətɨ, in de'gɨ kɨ mann'de majel, in njera ta me'de, kɨ njedaw'gɨ.»

13 Ningə ta kɨ el kin in ta kɨ rɔta'tɨ, ə majɨ kadɨ ndangɨ'de kɨ rɔ tinyi, kadɨ in njekunme kɨ rɔta'tɨ.

14 Um kadɨ təli rɔ'de go su'gɨ kɨ kudə'tɨ lə *Juwipɨ'gɨ kigo mbərkikində'tɨ lə de'gɨ kɨ nje mbətɨ ta kɨ rɔta'tɨ kam el.

15 Kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ ar njay, nya'gɨ pətɨ ari njay tɔ, nan kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ ari njay el, kɨ de'gɨ kɨ njekunme'de el, nya kɨ ar njay goto rɔ'de'tɨ. Nya kɨ ar njay goto rɔ'de'tɨ, tadɔ nyagər lə'de, kɨ me'de'tɨ uwə'de kɨ ta adɨ tujɨ.

16 De'gɨ kin, elita ta'de'tɨ ne tokɨ n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manjɨ ta gər'ə. In njera nya kɨ to njen, in nje tanrɔ'gɨ, asi kadɨ rai nya madɨ kare kɨ majɨ, el.

2

Ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ tɔgɨ, kɨ ngann basa'gɨ kɨ mandɨ'gɨ, kɨ ɓər'gɨ

1 Ningə kɨ sɔw dɔ'i, majɨ kadɨ in ndo nya kɨ aw nan'tɨ kɨ nyando kɨ rɔta'tɨ.

---

* **1:4 1.4** 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

2 In ɓugə'gi kadi in de'gi ki njekuwə rɔ'de ginn tɔgi'de'ti, kadi asi ta kɔsikurə, kadi
in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki tɔg'ɔ to, kadi in de'gi ki awi ki
ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.
3 El ɓugə dene'gi kah'a'ti inɓe kin be tɔ. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari
njay, kadi in nje kelta ki majel dɔ de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el tɔ.
Ningə, kadi in njendo nya ki maji.
4 Maji kadi ndoi dene'gi ki dɔ du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi.
5 Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rɔ'de ar njay, in nje kində kum'de go
me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw de'gi. Re
rai be ningə, de'gi elita ki mal dɔ ta'ti lə Luwə el.
6 El ngann basa'gi ki ngann mandi'gi tɔ, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pəti.
7 Ningə inɓe ki dɔ'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tadɔ lə'de. Kadi
nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki ɓukinan'ti.
8 Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ɔsi'n kad'a el. Re in ra be
ningə, nje kɔsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dɔ'je'ti el.
9 El ɓər'gi kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ɓe'de'gi me nya'gi'ti pəti. Kadi ɓe'de'gi ingəi
maji rɔ'de'ti. Kadi manji ta ɓe'de'gi'ti el,
10 taa kadi ɓogi'de el tɔ. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi
ɓe'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pəti, a adi de kɔsikurə dɔ nyando'ti lə Luwə ki
Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

11 Luwə tɔji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pəti ki taga wangi.
12 Memaji lə Luwə kin ndo'je kadi ji tusi nyara kigo ɓol Luwə'ti el, ki nyənn nya lə
dɔnangi j'inyəi kɔ. J'inyəi kɔ kadi j'isi ki dɔ'je taa dɔkagilo'ti ki ɓone kin me njiyə'ti
kigo row'ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə'ti.
13 Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je dɔ'ti, kadi ji nginəi ndɔ ki Luwə lə'je
kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me tɔji'ti lə'ne.
14 Kirisiti ki un rɔ'ne adi tadɔ lə'je, kadi ugə'n dɔ'je ta nya ra'ti ki majel pəti. Gangi
dɔ'je kadi ji təli de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingəi bil me nyara'gi'ti ki
maji.
15 In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi uləə'n dingəm me'de'ti. Tɔgi kɔrnon de'gi
ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rɔ tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyə njekunme'gi

1 Olo me njekunme'gi kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngar'gi ki nje konɓe'gi. Kadi təli
rɔ'de go ta'ti lə'de, ningə kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pəti.
2 El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulə de'gi
noji nan'ti, kadi de'gi pəti gəri sɔl lɔm lɔm lə'de tɔ.
3 Tadɔ j'inɓe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje təl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn tɔgi'ti
lə nyənn'gi lə darɔ, ki k'oo majirɔ'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə
nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inɓe kaa ji mbəti nan tɔ.
4 Nan loki Luwə ki Njekaji'je tɔji maji ki ndigi lə'ne ki taga tadɔ lə de'gi kin ə j'ingəi
kaji.
5 Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inɓe.
Aji'je ki tarow lə mann batəm koji ki sigi, ki tarow lə Ndil Luwə ki təl'je de'gi ki sigi'ti*.
6 Ndil Luwə ɓuki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je.
7 Luwə ɓuki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ə, kadi təl'je de'gi ki dana
takum'ne'ti kadi ji nginə'n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je dɔ'ti.
8 Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pəti
ki uni me'de adi Luwə, indəi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki
nda'a tɔ'ti tadɔ lə de'gi pəti.
9 Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'ɔr ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ
ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi ɔsi rɔ'i ngərəngi kɔ kadi'de'ti†.
10 De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndɔr mbi'ə nja kare, ndɔr
ki nja joo, a re oo ta lə'i el ningə, maji kadi ɔs'ɔ ngərəngi.
11 In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə,
isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inɓe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

---

* **3:5 3.5** Jan 3.5 † **3:9 3.9** 1Ti 1.4

12 Ndɔ kɨ m’a m’ulə Artemasɨ eke Tisikɨ‡, ə te rɔ’i’tɨ ə, kadɨ in kalangɨ re ingə’m
Nikopolisɨ’tɨ. Tadɔ m’un ndu’m kadɨ nanyi kul osɨ dɔ’m’tɨ Nikopolisɨ.
13 Majɨ kadɨ ində kum’i go Jinasɨ’tɨ, kɨ nje gər ndukun’gɨ ingɨ kɨ Apolosɨ§ majɨ. Ra se’de
dɔ row mbah’tɨ lə’de. Ra se’de kadɨ nya madɨ du’de el.
14 Majɨ kadɨ de’gɨ kɨ in de’gɨ lə’je, ndoi k’aw kete me nyara’gɨ’tɨ kɨ majɨ. Be ə, a gəri
lo ra kɨ de’gɨ kɨ nya to rɔ’de. Ningə, kisikidɔtaa lə’de a in kare kɨ ndangɨ el tɔ.
15 De’gɨ pətɨ kɨ in sə’m nan’tɨ ne uwəi ji’i. Uwə ji njendigɨ’gɨ madɨ’je’gɨ, kɨ in
njekunme’gɨ.
Kadɨ memajɨ lə Luwə in nan’tɨ sese pətɨ.

‡ **3:12 3.12** 2Ti 4.12 § **3:13 3.13** KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ
Pilemon
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ Pol ndangɨ adɨ Pilemon

Makitu kin in makitu kɨ Pol ndangɨ adɨ Pilemon kɨ ɔjidɔ’a inɓe ta dangɨ. Pilemon in njekunme, in ngatɔgɨ me ɓe’tɨ. Onejim in ɓər lə Pilemon ə te kəy lə ɓe’ne anyi. Dɔkagilo madɨ ingəi nan kɨ Pol. Kitakul Pol ə Onejim un me’ne adɨ Kirisitɨ. Ngɔsine Pol ad’a təl aw rɔ Pilemon’tɨ gogɨ ningə el Pilemon kadɨ uwə kɨ rɔ’ne’tɨ um oo’ə to ɓər par el nga, nan oo’ə to ngonnkon me Kirisitɨ’tɨ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1-3. Oyo kɨ Pol ra Luwə ɔjidɔ kunme lə Pilemon 4-7. Pol najɨ Onejim 8-22. Dɔboy ta 23-25.

Kuwə ji nan

1 M’in Pol kɨ m’in dangay’tɨ tadɔ Poyta kɨ majɨ lə Jeju Kirisitɨ, nan’tɨ kɨ ngannkon’gɨ Timote, j’ulə kɨ makitu kin j’uwə’n ji’i in Pilemon. In njendigɨ kɨ ngayn ta in madikulə’je tɔ*.
2 J’uwə ji konnann’je Apiya, taa Arsipɨ kɨ in madɨ rɔ lə’je tadɔ lə Kirisitɨ kin tɔ†. Ningə j’uwə ji Njekawnan’gɨ kɨ sii me kəy’tɨ lə’i in Pilemon tɔ.
3 Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Baw’je Luwə in kɨ Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ in sese.

Ndigɨ nan kɨ kunme lə Pilemon

4 M’ra oyo Luwə lə’m tadɔ dɔkagilo’gɨ pətɨ kɨ m’njɨ m’el si’ə ta ningə, me’m olo dɔ’i’tɨ in Pilemon.
5 Tadɔ m’oo poy’i kadɨ in ndigɨ ngann’gɨ lə Luwə pətɨ. Kunme ningə, adɨ me’i Burəɓe Jeju Kirisitɨ tɔ.
6 M’in dəjɨ kadɨ kində rɔ nan’tɨ lə’i se’je dɔ kunme’tɨ te kɨ kandɨ nya ngayn. Kunme kin a tɔjɨ kadɨ de’gɨ gəri kulə’gɨ pətɨ kɨ majɨ kɨ j’asɨ ra kɨ takul kində rɔ nan’tɨ lə’je kɨ Jeju Kirisitɨ.
7 Ngonnkon’m, m’ingə rɔnel kɨ mesɔl ngayn tadɔ ndigɨ lə’i, tadɔ ngann’gɨ lə Luwə ingəi mesɔl kɨ gorow ndigɨ lə’i kin.

Nya dəjɨ lə Pol tadɔ Onejim

8 In be ə, re m’ingə tɔgɨ me tɔ Kirisitɨ’tɨ kadɨ m’ɔj’i nya kɨ majɨ kadɨ ra kaa,
9 m’ge kadɨ, kɨ takul ndiginan kɨ to dann’je’tɨ, m’in dəji nya to dəjɨ yo. Tokɨ oo’n, m’in Pol m’ɓugə, ta dɔkagilo’tɨ kin m’in me kəy dangay’tɨ tadɔ lə Jeju Kirisitɨ,
10 m’dəj’i nya kare tadɔ ngonn’m kɨ me Kirisitɨ’tɨ Onejim. Ngɔsine, m’in təl baw’a kigo ta’tɨ lə Jeju me kəy dangay’tɨ ne‡.
11 Kete in de kɨ nda’a goto takum’i’tɨ, ningə ngɔsine təl de kɨ nda’a to tadɔ lə’je joo pətɨ.
12 M’təl m’ulə kɨ rɔ’i’tɨ gogɨ, in kɨ in de darɔ’m.
13 M’ge ngayn kadɨ m’in ngəm’ə rɔ’m’tɨ ne kadɨ ra kulə adɨ’m tor’i’tɨ, dɔkagilo’tɨ kɨ m’in’n dangay’tɨ tadɔ Poyta kɨ majɨ lə Jeju.
14 Ningə m’ndigɨ ra nya madɨ kɨ kanjɨ ko yan’i, el. Mərta lə’m in kadɨ ra majɨ lə’i in kigo me ndigɨ’tɨ lə’i inɓe, um in kɨ tɔgɨ kɨ kində dɔ’tɨ el.
15 Dɔmajɨ ə, Onejim gangɨ nan sə’i dɔkagilo kɨ nden be, kadɨ re ingə gogɨ ningə, isɨ sə’i bitɨ.
16 A ingə gogɨ to ɓər el nga. A oo’ə to de kɨ gat’a in ngayn utə ɓər. A oo’ə to ngonnkon’i kɨ nje ndigɨ lə’i me Kirisitɨ’tɨ. M’ndig’ə ngayn, nan m’in gər kadɨ ndigɨ kɨ in a ndig’ə a utə yan’m ɓay, kigo darɔ’tɨ, eke kigo row’tɨ lə Luwə.
17 In be ə, re oo’m to madikulə’i ningə, uwə rɔ’i’tɨ tokɨ in m’inɓe ə uwə’m rɔ’i’tɨ be.
18 Re ra sə’i nya madɨ kɨ low’ə’tɨ el, eke aw kɨ ɓangɨ lə’i dɔ’a’tɨ kaa, ində dɔ’m’tɨ.
19 M’in Pol inɓe ə m’in ndangɨ ta kin kɨ jɨ’m. M’a m’ugə’i ɓangɨ kin. Majɨ kadɨ in gər tokɨ m’aw kɨ ɓangɨ dɔ’i’tɨ, adɨ in darɔ’i inɓe.
20 Oyo Ngonnkon’m, m’dəj’i kadɨ ra kulə kin adɨ’m me tɔ Burəɓe’tɨ. In ra adɨ me’m sɔl me tɔ Kirisitɨ’tɨ.
21 Me’m olo dɔ təl rɔ go ta’tɨ lə’i dɔkagilo’tɨ kɨ m’njɨ m’ndangɨ’n makitu kin mad’i. Ningə m’gər kadɨ a ra tokɨ m’dəj’i. Be el ə, a ra utə in kɨ m’dəj’i kin ɓay.
22 Ningə m’dəj’i kadɨ ində dɔ kəy madɨ dana adɨ’m. Tadɔ m’ində me’m dɔ’tɨ kadɨ, takul k’el kɨ isɨ elita kɨ Luwə tadɔ lə’m kin, a ra adɨ nje konɓe’gɨ a inyəi m’in ta adi’se.

---

* **1:1 1.1** 13, 22, 23 † **1:2 1.2** Kol 4.17 ‡ **1:10 1.10** Kol 4.9

Kuwə ji nan kɨ dɔboy'tɨ

23 Epapirasɨ uwə ji'se. In sə'm nan'tɨ kəy dangay'tɨ ne tadɔ lə Jeju Kirisitɨ[§].
24 Madɨ kulə'm'gɨ, Markɨ[*] in kɨ Arisitarkɨ[†], ta Dəmasɨ[‡] in kɨ Lukɨ[§] uwəi ji'se tɔ.
25 Kadɨ majɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ in nan'tɨ sese.

[§] **1:23 1.23** Kol 1.7, 4.12 [*] **1:24 1.24** 2Ti 4.11 [†] **1:24 1.24** KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 [‡] **1:24 1.24** Kol 4.14; 2Ti 4.10 [§] **1:24 1.24** Kol 4.14

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Ebirə’gɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ ndangɨ kadɨ Ebirə’gɨ

Makitu kin in kɨ ndangɨ kadɨ kutɨ njekunme’gɨ kɨ in Juwipɨ kojɨ’gɨ. Njendanga ndigɨ ndəji’de kadɨ uwəi go kunme lə’de ba um inyəi go’ə kɔ el. Jeju utə malayka’gɨ. In ngonn lə Luwə. In memajɨ lə Luwə kɨ te kɨ dɔ’a kagilo’tɨ kɨ dɔboy’tɨ. Luwə ində burədɔ njekujənyamosɨ kadikare kɨ bitɨ kɨ non’tɨ. Ta k’in’ə kibo lə njekujənyamosɨ kadikare kakin ə, ulə’n’je nojɨ nan’tɨ kɨ Luwə kɨ gorow kadɨ kɨ adɨ rɔ’ne nja kareba. Be ə ində’n ngangɨ kujənyamosɨ kadikare da’gɨ kɨ ra kulə me kəykawnan’tɨ lə Juwipɨ’gɨ. Majɨ kadɨ jɨ ra kajɨ jagɨ jagɨ el. Kagilo kindəkumndoo’tɨ, nya kɨ te dɔ njekunme’gɨ’tɨ kɨ me Kɔkɨ Kunmindɨ’tɨ, in nyakɔjɨ kɨ ra tɔgɨ kulə dingəm me njekunme’gɨ’tɨ kɨ dɔkagilo’tɨ lə Kirisitɨ, kadɨ uwəi tɔgɨ’de ba. Majɨ kadɨ j’uri kum’je kɨ dɔ Jeju’tɨ, in kɨ j’ində kunme lə’je dɔ’a’tɨ lo tumginn’ə’tɨ bitɨ dɔboy’o’tɨ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ: Kirisitɨ in tekidɔ kɨ dɔboy’tɨ lə Luwə 1.1-3. Kirisitɨ utə malayka’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ 1.4-4.13. Kirisitɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare kɨ rɔta’tɨ 4.14-7.28. Kirisitɨ in nje ra mbunə’je’tɨ kɨ Luwə ɔjidɔ kunmindɨ kɨ sigɨ 8.1-9.22. Kirisitɨ in njekujənyamosɨ kadikare kɨ asɨ nan berere. 9.23-10.39. Majɨ lə kunme kadɨ Kirisitɨ 11-12. Kisikidɔtaa lə njekunme 13.1-19. Kelta kɨ Luwə kɨ kuwə jɨ nan 13.20-25.

Luwə elta de’gɨ kɨ takul Ngonn’ne

1 Dɔkagilo’tɨ kɨ kete, Luwə elta kɨ kaw’je’gɨ nja banyi banyi, taa kɨ row’gɨ kɨ dangɨ dangɨ tɔ kɨ takul de’gɨ kɨ njekeltakita’a’tɨ.
2 Ningə kɨ ngɔsine kin, dɔkagilo kɨ dɔboy’tɨ, Luwə el’je ta kɨ takul Ngonn’ne. In kɨ takul’ə ə Luwə ra’n dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ nya’gɨ pətɨ kɨ me’tɨ, taa ad’a inɓe nya’gɨ pətɨ tɔ.
3 Kunjɨ kɨ ətɨ ɓol lə Luwə ɔjɨ rɔ’ne kɨ taga rɔ Ngonn’on’tɨ. Ningə taainan kɨ darɔ Baw’ne inɓe ar njay njay. Kitakul ta li’ə kɨ aw kɨ tɔgɨ, ra adɨ nya’gɨ toi lo to’de’tɨ me dɔnangɨ’tɨ ne. Lokɨ ar rɔ de’gɨ njay dɔ majel’gɨ’tɨ lə’de nga ningə, aw isɨ dɔjikɔl Luwə’tɨ kɨ nje tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol, me dɔran’tɨ*.
4 Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka’gɨ sanyi. Taa Luwə ad’a tɔ kɨ in dɔ’de’tɨ pətɨ tɔ.

Ngonn Luwə in dɔ malayka’gɨ’tɨ

5 Malayka madɨ kare kɨ Luwə el’ə ta dann mad’a’gɨ’tɨ ene:
In ngonn’m,
Adɨ m’in m’təl baw’i ɓone goto.
Taa, ta kɨ ene:
M’a m’in baw’a
ə in, a in ngonn’m kin, te ta’a’tɨ kɨ rɔ malayka’tɨ madɨ el ratata tɔ†.
6 Nan dɔkagilo’tɨ kɨ Luwə aw kadɨ ulə Ngonn’ne kɨ kareba me dɔnangɨ’tɨ ningə, el ene:
Kadɨ malayka’gɨ lə’m pətɨ ɔsi məkəsɨ’de nanga non’a’tɨ.
7 Luwə elta kɨ ɔjidɔ malayka’gɨ ene:
Malayka’gɨ rai kulə adi m’in to nəl’gɨ be,
taa to ndonn por’gɨ be tɔ‡.
8 Ningə kɨ ɔjidɔ Ngonn’o, Luwə ene:
«In Luwə, a onɓe ratata.
Nya ra kɨ dana in gɔl Konɓe kɨ a on’n ɓe dɔ de’gɨ’tɨ lə’i.
9 In nje ndigɨ nyara kɨ dana, ə nje mbətɨ nyara kɨ go’tɨ el tɔ.
Be ə, in kɨ in Luwə, Luwə lə’i, mbəti dann ngar mad’i’gɨ’tɨ,
Ur hu rɔnel dɔ’i’tɨ§.»
10 Ningə təl el ɓay tɔ ene:
«In in Burəɓe ə, lo kulə ngirə nya’gɨ’tɨ, ra dɔnangɨ,
ningə dɔran in nyara ji’i tɔ.
11 Nya’gɨ kin pətɨ a gotoi, nan in, a isɨ lo kisɨ’tɨ ratata.
Dɔran kɨ dɔnangɨ a ngisi to ku be.
12 A ko’de tokɨ de a ko’n tuwə kam be,
oyo, a mbəli’de tokɨ de a mbəl’n ku kam be.

---

* **1:3 1.3** Pa’gɨ 110.1 † **1:5 1.5** Pa’gɨ 2.7; 2 Samiyel 7.14 ‡ **1:7 1.7** 6-7; Ndukun kɨ nja joo 32.43; Pa’gɨ 104.4
§ **1:9 1.9** 8-9; Pa’gɨ 45.7-8

Nan in, a mbəl el ratata.
Ningə a isɨ kɨ dɔ'i taa, kɨ dɔ ɓal'gɨ, kɨ dɔ ɓal'gɨ*.»
13 Malayka madɨ kare kɨ Luwə el'ə ta dann mad'a'gɨ'tɨ ene:
«Re isɨ dɔjikɔl'm'tɨ,
bitɨ kadɨ m'təl njeban'gɨ lə'i nyakində nja'i'tɨ ginn tɔg'i'tɨ goto.»
14 Kɨ ɔjidɔ malayka'gɨ, in ndil'gɨ kɨ nje ra kulə kadɨ Luwə par. Luwə ulə'de kadɨ rai kɨ de'gɨ kɨ a ajɨ'de.

2

Adɨ jɨ kidi ta kɨ Luwə el'je el

1 Be ə, majɨ kadɨ nyando'gɨ kɨ j'ingəi kin, adɨ jɨ rai jɨ ndami el, re jɨ rai jɨ ndami ə, j'a ndəmi row.
2 Jɨ gər kadɨ ta kɨ ndɔkɨ malayka'gɨ rei eli kaw'je'gɨ in ta kɨ rɔta'tɨ*. Ningə de'gɨ pətɨ kɨ nje kaldɔ ndu kin num, nje təl rɔ'de go'tɨ el num, Luwə adɨ'de kindəkɔjɨ kɨ majɨ kadɨ ingəi.
3 Tokɨ rɔta'tɨ, j'inɓe'gɨ kaa j'a n'ali kindəkɔjɨ lə Luwə kin el, re j'oyi ta kajɨ kɨ ətɨ ɓol be kin to nya kɨ kare. Ta kajɨ kin, Burəɓe Jeju inɓe ə iləmbər'ə dɔkete. Ningə nje'gɨ kɨ oyi ta'a'tɨ, rei manyinaj'a adi'je, tokɨ in ta kɨ rɔta'tɨ.
4 Luwə inɓe kɨ dɔ'ne mannajɨ dɔ ta kel'de'tɨ kadɨ in ta kɨ rɔta'tɨ kɨ takul nyakɔjɨ'gɨ kɨ ətɨ ɓol num, nya ra'gɨ kɨ de asɨ ra el num, kɨ mboli'gɨ kɨ ra kɨ row'gɨ kɨ dangɨ dangɨ num tɔ. Taa Luwə tɔjɨ nya kɨ rangɨ ɓay, adɨ nje mannajɨ'gɨ kakin, kadikare'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kigo Ndil Luwə, kigo ndigɨ'tɨ li'ə.

Jeju oyi tadɔ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ

5 J'isi j'elita dɔkagilo'tɨ kɨ sigɨ kɨ a re. Ningə dɔkagilo kɨ sigɨ kakin, in malayka'gɨ ə, Luwə a adɨ tɔgɨ dɔ'tɨ el.
6 Makitu lə Luwə ene:
«In Luwə, nda de in ri ə kadɨ to me'i olo dɔ'a'tɨ be wa?
Eke, ngonn de in ri kadɨ ində kum'i gɔ'ə'tɨ wa?
7 Ra'a adɨ malayka'gɨ in dɔ'a'tɨ me ngonn dɔkagilo kɨ nden be,
Ningə ulə jɔgɨ pitɨ kɨ kɔsikurə dɔ'a'tɨ.
8 Ɔsi kurə kadɨ onɓe dɔ nyakində'gɨ'tɨ pətɨ†.»
Lokɨ Luwə ulə nya'gɨ pətɨ ginn tɔgɨ'tɨ lə de, nya madɨ kare kɨ inyə taga goto. Ningə kɨ ngɔsine kin, j'oo kadɨ onɓe dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ el ɓay.
9 Nan j'oo Jeju kɨ kete, malayka'gɨ utəi'ə tadɔ dɔkagilo nden, kadɨ kɨ takul memajɨ lə Luwə, kɨ ad'a oy tadɔ lə de'gɨ pətɨ. Ningə in tadɔ kon kɨ koy kɨ Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jɔgɨ pitɨ kɨ kɔsikurə dɔ'a'tɨ.
10 Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə in njera nya'gɨ pətɨ, taa nya'gɨ pətɨ in yan'a'gɨ tɔ. Luwə təl Jeju de kɨ asɨ nan berere'tɨ kɨ gorow kon'gɨ kɨ ingə, kadɨ de'gɨ ngayn kɨ təli ngann'a'gɨ, indəi rɔ'de nan'tɨ si'ə dɔ tɔjɨ'tɨ li'ə tɔ. Tadɔ Jeju in nje kɔrnon'de k'aw se'de kajɨ'tɨ.
11 Ningə Jeju kɨ nje təl de'gɨ kɨ kasɨ nan berere'tɨ dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de, taa nje'gɨ kɨ təli'de kɨ kar njay'tɨ ba pətɨ, Baw'de in kareba, adɨ in Luwə. Be ə, rɔ Jeju sɔl'ɔ el kadɨ ɓar'de ngannkon'ne'gɨ.
12 Jeju el Luwə ene:
«M'a m'elta kɨ ɔjidɔ'i ngannkon'm'gɨ,
Takum bulə de'gɨ'tɨ lə'i, m'a m'osɨ pa m'ulə'n tɔjɨ dɔ'i'tɨ‡.»
13 Ningə el ɓay:
«M'a m'un me'm m'adɨ Luwə ba pətɨ, ɓay taa:
m'ra nya kɨ de'gɨ pətɨ kɨ Luwə adɨ'm'de, kɨ toi to ngann'm'gɨ be§.»
14 Tokɨ de'gɨ kakin awɨ kɨ darɔ kɨ mosɨ kakin ə, Jeju inɓe kaa, təl rɔ'ne de'tɨ kɨ rɔta'tɨ to in be tɔ. Nga ra be kadɨ kɨ takul koy'o, Su kɨ aw kɨ tɔgɨ lə koy ji'ne'tɨ, təl nya kɨ kare.
15 Jeju oy kadɨ taa de'gɨ ilə'de taa tɔ. De'gɨ kɨ dɔkagilo kisikidɔtaa lə'de pətɨ, sii to ɓər'gɨ me ɓol koy'tɨ.
16 Tokɨ rɔta'tɨ, Jeju re kadɨ ra kɨ malayka'gɨ el, nan re kadɨ ra kɨ de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ lə *Abiraham.
17 In be ə, me nya'gɨ'tɨ pətɨ, majɨ kadɨ in to to ngannkon'ne'gɨ be, kadɨ təl kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ lə'de kɨ oo kumtondoo lə de'gɨ, taa in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ dɔ kulə'tɨ kɨ Luwə ad'a tɔ. In ə, a bɔr majel lə de'gɨ num.

---

* **1:12 1.12** 10-12; Pa'gɨ 102.26-28 * **2:2 2.2** 10-12; Pa'gɨ 102.26-28 † **2:8 2.8** 6-8; Pa'gɨ 8.5-7 ‡ **2:12 2.12** Pa'gɨ 22.23 § **2:13 2.13** Ejay 8.17

18 Oyo, Jeju inɓe kɨ dɔ'ne ingə nya nan num, ingə kon num tɔ. Be ə, ngɔsine kin, asɨ
kadɨ a ra kɨ nje'gɨ kɨ nyanan'gɨ tei dɔ'de'tɨ.

3

Jeju in kibo dɔ Mojɨ'tɨ

1 Ngannkon'm'gɨ kɨ njekunme'gɨ, ingɨ kɨ Luwə ɓar'se nga kadɨ uwəi nan dɔ majɨ'gɨ'tɨ
li'ə kɨ in dɔran'tɨ, majɨ kadɨ uri kum'se kɨ dɔ Jeju'tɨ. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adɨ'je,
adɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ. In kɨ takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isɨ j'elita
dɔ'tɨ taga takum de'gɨ'tɨ.
2 Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə mbətɨ Jeju kadɨ in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ. In nje ra
nya kɨ low'ə'tɨ kɨ rɔ Luwə'tɨ kɨ nje mbət'ə, kadɨ ra kulə kin, tokɨ ndɔkɨ *Mojɨ ra'n dɔ
nja'ne'tɨ me kulə'gɨ'tɨ pətɨ kɨ ra me Kəy'tɨ lə Luwə kin be tɔ*.
3 Tokɨ rɔta'tɨ, Jeju asɨ ta pitɨ kɨ utə nya Mojɨ sanyi tokɨ jɨ gəri kadɨ nje kində kəy aw kɨ
kɔsikurə utə kəy kin be.
4 Kəy kɨ aw kɨ nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gɨ pətɨ in Luwə.
5 Mojɨ in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ me kulə'gɨ'tɨ pətɨ kɨ ndɔkɨ ra me Kəy'tɨ lə Luwə. Nan
k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadɨ el de'gɨ ta ɔjidɔ nya'gɨ kɨ Luwə a el me
ndɔ'tɨ kɨ lo ti'tɨ.
6 Nan Kirisitɨ ra dɔ nja'ne'tɨ, asɨ kadɨ j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, kɨ Luwə un'ə
ində dɔ kəy'tɨ lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gɨ li'ə, re j'uwəi tɔgɨ'je ba, taa jɨ rai rɔnel dɔ nya
kindəmedɔtɨ lə'je tɔ.

Kɔrkon lə de'gɨ lə Luwə

7 Majɨ kadɨ uri mbi'se oyi dɔ ta kɨ Ndil Luwə el:
Dɔkagilo kɨ ɓone kin, re oyi ndu Luwə ningə,
8 ononyi'se kadɨ adi me'se ngan tokɨ ndɔkɨ kaw'se'gɨ tanyi m'in rɔ kin be,
dɔkagilo'tɨ kɨ nanyi m'in me diləlo'tɨ.
9 Oyo in dɔkagilo'tɨ kɨ kaw'se'gɨ indəi kadɨ'de sə'm ə nanyi m'in
go ɓal'tɨ kɨ dɔsɔ'tɨ kɨ m'ra nya'gɨ m'adɨ oyi kɨ kum'de kin.
10 In be ə, wongɨ ra'm ngayn kɨ ginn kojɨ kin,
Adɨ m'el m'ene, me'de nanyi kɨ lo ndəm ta row'tɨ.
Lo kadɨ gəri nya kɨ m'njɨ m'nginə rɔ'de'tɨ goto.
11 Be ə, me wongɨ'tɨ lə'm, m'un'n mindɨ'm m'ene:
A uri me ɓe kɔrkon'tɨ kɨ m'njɨ m'ra tadɔ lə'de kam el ratata†.
12 Be ə, ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, kadɨ de madɨ kare
dann'se'tɨ aw kɨ me kɨ majel eke me ngan kɨ kadɨ aw si'ə adɨ təl gidɨ'ne adɨ Luwə kɨ nje
kisɨ kumngayira el.
13 Tokɨ ɓone Luwə nanyi kɨ lo kel'se ta'tɨ ɓay kin, majɨ kadɨ uləi dingəm me nan'tɨ kɨ
ndɔ'gɨ kare kare pətɨ, dɔkagilo'tɨ kɨ isɨ oyi dɔ ndɔ ɓar ɓone ɓay kin. Rai be kadɨ majel
ədɨ de kare dann'se'tɨ adɨ təl nje me ngan el.
14 Tokɨ rɔta'tɨ, j'in kɨ kində rɔ nan'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ. Nan k'in ə, kunme kɨ ndɔkɨ j'uni
me'je j'adɨ'ə, jɨ təli njekunme'gɨ kin, kadɨ j'uwəi ba bitɨ ta tɔlta nya'gɨ'tɨ.
15 Makitu lə Luwə ene:
Dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone kin, re oyi ndu Luwə ə,
ononyi'se kadɨ adi me'se ngan tokɨ ndɔkɨ kaw'se'gɨ tanyi'n rɔ diləlo'tɨ kin be.
16 Ke nan'gɨ ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi rɔ diləlo'tɨ wa? In nje'gɨ kɨ Mojɨ ɔrnon'de ə
te se'de me ɓe'tɨ kɨ Ejipitɨ inɓe kin.
17 Eke nje'gɨ kɨ ra tɔ ə, wongɨ ra Luwə se'de ɓal dɔ sɔ wa? Wongɨ ra Luwə kɨ nje'gɨ kɨ
rai majel ə ninn'de ra dɔnan'tɨ ɓisiri ɓisiri diləlo'tɨ kin.
18 Eke nje kɨ ra tɔ ə, Luwə iw rɔ'ne kadɨ a uri ɓe kɔrkon'tɨ el ratata wa? In nje kɨ
mbeti kadɨ təli rɔ'de go'ə'tɨ kin‡.
19 J'oo kadɨ asi kur me ɓe kɔrkon'tɨ lə Luwə el, tadɔ mbeti kadɨ uni me'de adi'ə.

4

1 Be ə, tokɨ dɔkagilo kunmindɨ kur me ɓe kɔrkon'tɨ lə Luwə nanyi ɓay kin ə, majɨ kadɨ
j'indəi kumkədɨ dɔ rɔ'je'tɨ kadɨ de madɨ kare nja'a nanyi gogɨ el.
2 Tadɔ j'in kaa, tokɨ iləimbər Poyta kɨ majɨ adi kaw'je'gɨ inɓe kin tɔ ə, iləimbər kin
adi'je tɔ. Nan k'in ə, Poyta kɨ majɨ kɨ kaw'je'gɨ oyi kin, to to nya kɨ kare rɔ'de'tɨ, tadɔ
taai kɨ kunme el.

---

* **3:2 3.2** Kɔr Isirayel'gɨ 12.7 † **3:11 3.11** 7-11; Pa'gɨ 95.7-11 ‡ **3:18 3.18** 16-18; Kɔr Isirayel'gɨ 14.1-35; Pa'gɨ 95.11

3 Ningə j'in kɨ j'uni me'je, j'a j'asi kadɨ j'uri me ɓe kɔrkon'tɨ kin, tokɨ Makitu lə Luwə el'n ene:
Me wongɨ'tɨ lə'm, m'iw rɔ'm m'ene:
A uri me ɓe kɔrkon'tɨ lə'm el ratata*.
Nga ningə, tokɨ rɔta'tɨ, Luwə tɔlta kulə lə'ne mayinu lo tumginn dɔnangɨ'tɨ.
4 Tokɨ rɔta'tɨ, makitu lə Luwə elta ɔjɨ'n dɔ ndɔ kɨ nja siri ene: «Luwə ɔr kon me ndɔ'tɨ kɨ nja siri dɔ kulə'gɨ'tɨ pətɨ kɨ ra'de†.»
5 Makitu lə Luwə el ɓay ene: «A uri me ɓe kɔrkon'tɨ lə'm kɨ m'njɨ m'ra tadɔ lə de kin el ratata‡.»
6 Nje'gɨ kɨ iləimbər Poyta kɨ majɨ adi'de kete, uni me'de dɔ ta'tɨ kɨ Luwə el'de el. Adɨ lo kadɨ a uri me ɓe kɔrkon'tɨ lə Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira ɓay kadɨ nje kɨ rangɨ a uri'tɨ.
7 In be ə, Luwə ində dɔ ndɔ kɨ rangɨ dana, ɓar'a ene: «Ndɔ kɨ ɓone». Luwə el ta'gɨ kin ɓal ngayn kete go ta'gɨ'tɨ kɨ kaw'je'gɨ mbeti ta'a'tɨ. El ta'gɨ kakin kɨ ta *Dabidɨ, me makitu Pa'gɨ'tɨ li'ə kɨ ndangɨ kete ene:
«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə,
ononyi'se kadɨ adi me'se ngan,» tokɨ m'el'n'se kete.
8 Tokɨ rɔta'tɨ, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gɨ aw se'de me ɓe kɔrkon'tɨ lə Luwə ə, Luwə a elta lə ndɔ kɔrkon kɨ rangɨ gogɨ el nga§.
9 Be ə, ndɔ kɔrkon kɨ rangɨ lə de'gɨ lə Luwə to non ɓay. A in ndɔ kɔrkon kɨ tanan kɨ ndɔ kɨ nja siri kɨ Luwə ɔr'n kon kin be.
10 Tadɔ de kɨ ur lo kɔrkon'tɨ lə Luwə ə, a ɔr kon dɔ kulə'tɨ lə'ne, tokɨ Luwə ɔr'n kon dɔ kulə'tɨ lə'ne kin be tɔ.
11 Be ə, majɨ kadɨ j'indəi tɔgɨ dɔ rɔ'je'tɨ kadɨ j'uri me ɓe kɔrkon'tɨ kin. Adɨ j'indəi kumkədɨ dɔ rɔ'je'tɨ kadɨ de madɨ kare dann'je'tɨ təl nje mbətɨ ta kɨ ta Luwə'tɨ adɨ osɨ tokɨ kaw'je'gɨ osi kete kin be el nga.
12 Ta lə Luwə in ta kisɨ kumngayira, aw kɨ tɔgɨ ngayn tɔ. Ta'a atɨ utə kiyərɔ kɨ ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə a ur rɔ'je'tɨ mirikɨ mirikɨ. A aw ɔdɨ dann ngarme'je kɨ ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gɨ kɨ rɔti ta nan, kɨ mbitɨ kaa aw ɔdɨ tɔ. Kɔjitara'gɨ lə'je kɨ majɨ, kɨ kɨ majel kɨ mərta'gɨ kɨ dɔ ngarme'je'tɨ kaa, ta lə Luwə te kɨ ginn'ə.
13 Nya kare kɨ mbunə nyakində'gɨ'tɨ lə Luwə kɨ iyə rɔ'ne takum'ə'tɨ goto. Nya'gɨ pətɨ naji rɔ'de takum'ə'tɨ ar njay njay. Ningə in non Luwə'tɨ tɔ ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gɨ.

Jeju in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ

14 Adɨ j'uwəi kunme lə'je kɨ j'eli ta dɔ'tɨ non de'gɨ'tɨ taga kin ba, tadɔ, tokɨ rɔta'tɨ, j'awi kɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ aw kɨ tɔgɨ, kɨ ində dɔran gangɨ. Adɨ in Jeju Kirisitɨ kɨ Ngonn lə Luwə.
15 *Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ lə'je kakin, asɨ gakɨ kadɨ ingə kon se'je dɔ tɔgɨ kasɨ'gɨ'tɨ el lə'je. Tokɨ rɔta'tɨ, inɓe kaa, nanyi'ə me nya'gɨ'tɨ pətɨ to j'in be tɔ. Nan k'in ə, in osɨ me majel'tɨ nja kare el.
16 Adɨ j'ɔti ndəkba kɨ non kumbər konɓe'tɨ lə Luwə kɨ nje memajɨ, kɨ me kɨ tinyi katɨ. Lo kin'tɨ ə, Luwə a inyə'n go majel'gɨ lə'je kɔ num, taa memajɨ li'ə kaa a nanyi se'je num, kadɨ to ra se'je dɔkagilo'tɨ kɨ me'je ge.

5

1 Tokɨ rɔta'tɨ, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kare kare pətɨ, Luwə ə mbətɨ'de dann de'gɨ'tɨ. Ningə Luwə ində'de kadɨ rai kulə lə'ne tadɔ majɨ lə de'gɨ kakin. Kulə lə'de in kadɨ adi kadikare num, taa ujəi nyamosɨ kadikare adi Luwə tadɔ majel'gɨ lə de'gɨ kɨ rai num tɔ.
2 Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ inɓe kɨ dɔ'ne kaa, aw kɨ kasəl'gɨ lə'ne ngayn tɔ. Be tɔ ə, a asɨ kadɨ oo kumtondoo lə nje kɨ gəri el ə rai majel kɨ de'gɨ kɨ ndəmi tarow.
3 In tadɔ kasəl'gɨ li'ə kakin ə, a ujə mosɨ kadikare adɨ Luwə tadɔ majel'gɨ lə'ne inɓe num, taa tadɔ majel'gɨ lə de'gɨ num tɔ*.
4 Ra kulə to njekujənyamosɨ kadikare in kɔsigonn, nan k'in ə de a ində rɔ'ne kɨ dɔ rɔ'ne tadɔ k'ingə'n kɔsigonn kin el. De a ingə kɔsigonn kin kɨ takul ɓar kɨ Luwə ɓar'a taa. Nya kin ə ra, dɔkagilo'tɨ kɨ ɓarɨ'n *Aron.
5 Be tɔ ə, yan Kirisitɨ kaa to be tɔ. In inɓe ə adɨ rɔ'ne tɔɓar kadɨ n'təli'n kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ utə ndəgə'gɨ el. Nan ingə ji Luwə'tɨ kɨ el'ə ene:
«In ə, in ngonn'm,

---

* **4:3 4.3** Pa'gɨ 95.11 † **4:4 4.4** Lotum 2.2 ‡ **4:5 4.5** Pa'gɨ 95.7-8 § **4:8 4.8** Ndukun kɨ nja joo 31.7; Jojuwe 22.4
* **5:3 5.3** Lebitiki 9.7

Ulə ngirə ɓone, m'in m'təl Baw'i.»
6 Me Makitu'tɨ lə Luwə, lokɨ rangɨ'tɨ, Luwə el ɓay ene:
«In njekujənyamosɨ kadikare kɨ a isɨ ratata,
To Melkisedekɨ be[†].»
7 Dɔkagilo'tɨ kɨ Jeju in dɔnangɨ'tɨ ne ɓay, elta kɨ Luwə kɨ row'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, taa el si'ə ta nja banyi banyi kɨ sɔl dɔ, kɨ ndu'ne kibo taa kɨ mann non kum'ne'tɨ, Luwə kɨ asɨ kadɨ ta'a ta koy'tɨ[‡]. Ningə Luwə oo dɔ ndu'ə tadɔ kulə kɨ ulə dɔ'ne ginn tɔg'ɔ'tɨ.
8 Tokɨ rɔta'tɨ, In Ngonn Luwə inɓe, nan kɨ gorow kon'gɨ'tɨ kin pətɨ, ndo kadɨ təl rɔ'ne go Luwə'tɨ.
9 Lokɨ Jeju tɔlta kulə'gɨ pətɨ kɨ ra kadɨ ra nga ningə, Jeju təl row kajɨ kɨ a to ratata tadɔ de'gɨ pətɨ kɨ nje təl rɔ'de go'ə'tɨ.
10 Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə ində kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ to Melkisedekɨ be.

Ndangɨ nan tadɔ tusɨ row kɨ majɨ k'inyə kɔ el

11 Nya'gɨ toi ngayn kadɨ j'eli dɔ ta'tɨ kin, nan k'in ə, lo kadɨ j'ɔr me'ə kadɨ ar njay dɔ'se'tɨ adɨ gəri goto, tadɔ ngan sese ngayn kadɨ in gəri me nya'gɨ kalangɨ.
12 Tokɨ rɔta'tɨ, dɔkagilo kɨ rai me ta'tɨ lə Luwə kin in ngayn nga, adɨ majɨ kadɨ təli njendo de'gɨ ndu Luwə nga. Nan bitɨ ɓone kaa, in gei kadɨ de'gɨ kɨ rangɨ ə ndoɨ'se nya ɔjidɔ ta lə Luwə kɨ ndoi lo kulə ngirə'tɨ nu inɓe kin ɓay. Gei mba to ngann'gɨ kɨ kasɨ be ɓay um nyakusɔ lə ngatɔgɨ'gɨ kɨ tɔg'ɔ to'tɨ el.
13 De kɨ nanyi kɨ lo kanyi mba kon'ne'tɨ in ngonn kɨ kasɨ. Gər k'elta dɔ nya'tɨ kɨ rɔta'tɨ el.
14 Nga ningə, nyakusɔ kɨ tɔg'ɔ to'tɨ in tadɔ ngatɔgɨ'gɨ. Tadɔ kigo kulə'gɨ'tɨ kɨ isɨ rai kɨ ndɔ'gɨ kare kare pətɨ me kisikidɔtaa'tɨ lə'de, asi kadɨ ɔri mbunə nya kɨ majɨ kɨ nya majel nan'tɨ.

6

1 Tadɔ nya kin ə, majɨ kadɨ jɨ rai dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ ndɔkɨ jɨ ndoɨ'de kete lo kulə ngirə'tɨ nu ɔjidɔ Kirisitɨ par el nga. Nan kɨ ngɔsine kin, adɨ jɨ turi kum'je dɔ nya'tɨ lə de'gɨ kɨ tɔgɨ gangɨ. Adɨ jɨ təli jɨ rei kadɨ ndoɨ'je nya'gɨ kɨ lo kulə ngirə'tɨ adɨ in: tusɨ kinyəi gorow njiyə'gɨ kɨ majel kɨ a aw se'je koy'tɨ kɔ,
2 kɨ kunme kadɨ Luwə kin el nga to nyando'gɨ kɨ ɔjidɔ batəm'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ kində ji dɔ'tɨ, kɨ kində njekoy'gɨ taa lo koy'tɨ, kɨ takigangɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ lə Luwə.
3 J'a ji ndoi nan nya lə de'gɨ kɨ tɔgi gangɨ nga, re Luwə adɨ'je tarow.
4 Adɨ j'uni to nyando, ta lə nje'gɨ kɨ təli osi me panjiyə'de'tɨ kɨ kete: kum'de in kɨ te kɨ takul kunjɨ lə Luwə. Nanyi kadikare kɨ dɔran'tɨ oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num tɔ.
5 Ndigi Poyta kɨ majɨ lə Luwə kadɨ in ta kɨ majɨ ngayn, taa gəri nya kɨ ɔjidɔ tɔgɨ'gɨ kɨ a rei nan'tɨ kɨ dɔkagilo kɨ Luwə a ulə'n ngirə konɓe kɨ a re num tɔ.
6 Nan re in be kaa, təli osi me panjiyə'de'tɨ kɨ majel kɨ kete kin gogɨ. Ko de'gɨ kakin, lo kadɨ de a təl re se'de kɨ nja joo ɓay kadɨ inyəi gorow njiyə'de goto. Tokɨ rɔta'tɨ, ɓəri Ngonn lə Luwə dɔ kagidəsɨ'tɨ tokɨ rangɨ ɓay. Ningə ulɨ rɔsɔl dɔ'a'tɨ takum de'gɨ'tɨ.
7 Adɨ j'uni nyando kɨ dɔ lo ndɔɔ'tɨ, lokɨ dɔnangɨ anyi mann ndi kɨ isɨ ədɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ, ə te kɨ kandɨ kɨ majɨ adɨ nje'gɨ kɨ de'gɨ ndɔɨ adɨ'de tɔ ningə, tɔji kɨ taga kadɨ Luwə njangɨ dɔ lo ndɔɔ kakin.
8 Nan re dɔnangɨ uwə tone'gɨ kɨ konn'gɨ yo ningə, in dɔnangɨ kɨ nda'a goto. Luwə a mann'a tɔlta dɔnangɨ kin in kadɨ ulɨ por dɔ'a'tɨ par.
9 Ngannkon'je'gɨ kɨ njendigɨ'gɨ lə'je, re j'elita kin be mindɨ kaa, jɨ gər me'je'tɨ majɨ kadɨ in, in dɔ row kɨ majɨ'tɨ. Dɔ row kɨ a te sese kajɨ'tɨ.
10 Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə in njera nya kɨ dana kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ. Adɨ me'ə a oyi dɔ nya kɨ majɨ'tɨ kɨ rai el. Rai kɨ njekunme madɨ'gɨ, ningə sii ta ra'a'tɨ ne ɓay. Nya ra'gɨ kɨ majɨ kɨ isɨ rai kin tɔjɨ kadɨ in ndigi Luwə.
11 Nan ndigɨ lə'je in kadɨ de kɨ ra dann'se'tɨ uwə tɔgɨ'ne ba, ə nanyi kɨ lo ra majɨ'tɨ tokɨ sii rai kin bitɨ ndɔ kɨ dɔboy'tɨ. Ningə a ingəi nya'gɨ pətɨ kɨ indəi me'se dɔ'tɨ.
12 Jɨ ndigɨ kadɨ təli nje yai'gɨ el. Nan kadɨ ndaji panjiyə nje'gɨ kɨ uni me'de adi Luwə ə ai kɨ koreme. Nje'gɨ kin ə, ingəi nya majɨ'gɨ kɨ Luwə un'n ndu'ne kadɨ n'adɨ'de.

Nyakində me dɔ'tɨ kɨ rɔta'tɨ

13 Lokɨ Luwə un ndu'ne adɨ Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakin kɨ kiw rɔ me tɔ'ne'tɨ inɓe. Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ rangɨ kɨ utə kadɨ iw rɔ'ne kɨ tɔ'a goto.
14 Luwə ene: «M'a m'njangɨ dɔ'i tokɨ rɔta'tɨ, ə m'a m'adɨ ginn kawi'gɨ banyinan[*].»

[†] **5:6 5.6** 5-6; Pa'gɨ 2.7, 110.4 [‡] **5:7 5.7** Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46 [*] **6:14 6.14** Lotum 22.16-17

15 Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə kɨ koreme. Be ə, ingə'n nya kɨ Luwə un ndu'ne ad'a.
16 Lokɨ de'gɨ iwi rɔ'de ningə, iwi rɔ'de kɨ tɔ de kɨ boi utə'de. Kiw rɔ kakin a tɔjɨ kadɨ ta'gɨ kɨ n'eli in ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ. Adɨ a ində gangɨ ta'gɨ kɨ ta'de asɨ nan dɔ'tɨ el.
17 Ningə Luwə ge tɔjɨ nje'gɨ kɨ a ingəi nya majɨ'gɨ kɨ un'n ndu'ne kakin kɨ taga ar njay ɓay, kadɨ ndukun'gɨ lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindɨ lə'ne kɨ kiw rɔ ɓay.
18 Kun mindɨ in kɨ kiw rɔ in nya'gɨ kɨ joo kɨ de a yətɨ'de el. Be ə me kun mindɨ'tɨ eke me kiw rɔ'gɨ'tɨ lə Luwə kin, a in ta'gɨ kɨ ngom el ratata, adɨ ta'gɨ kin ulə dingəm me'je'tɨ ngayn, j'ingi kɨ j'inyəi nya'gɨ pətɨ kadɨ j'uwəi nya kindəmedɔtɨ, kɨ adɨ'je kin ba.
19 Nyakində me dɔ'tɨ kin ra adɨ kisikidɔtaa lə'je to to kəy kɨ kində dɔ mbal'tɨ be. In nya kɨ de a tadɨ dɔ'tɨ el num, taa in nya kɨ ngan num tɔ, ningə ində ku gangɨ lokɨ me Kəy'tɨ lə Luwə kɨ to dɔran'tɨ gangɨ, ə ur me lo'tɨ kɨ ar njay njay njay utə mad'a'gɨ.
20 In lo kin ə, Jeju ur'tɨ kete non'tɨ ge to nje te tarow non'tɨ ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ ratata to Melkisedekɨ be.

7

Melkisedekɨ njekujənyamosɨ kadikare

1 Melkisedekɨ kakin in ngar kɨ ɓebo Salem'tɨ, taa in njekujənyamosɨ kadikare lə Luwə kɨ in dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ. In ə ingə Abiraham lokɨ təl lo tətɨ rɔ'tɨ kɨ tətɨ ngar'gɨ, ə njangɨ dɔ'a tɔ.
2 In ə, Abiraham ad'a kɨ kare me nya kɨ dɔgɨ'tɨ, me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ təl'n ta rɔ'tɨ. Kɨ dɔkete, kɔr me tɔ kɨ nan Melkisedekɨ in «ngar kɨ njera nya kɨ dana». Ɓay taa, Melkisedekɨ in ngar kɨ ɓebo Salem'tɨ tɔ, kɔr me tɔ kakin nan: «Ngar kɨ nje lapiya*.»
3 Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedekɨ eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gɨ el num tɔ. Ɓay taa, elta dɔ koj'o'tɨ eke dɔ koy'o'tɨ el ratata num tɔ. Tanan kɨ Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosɨ kadikare kɨ a isɨ kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ.
4 In gəri majɨ kadɨ Melkisedekɨ in de kɨ nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inɓe kaa, ad'a kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ, me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ təl'n lo rɔ'tɨ†.
5 Nan de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ lə *Lebi, kɨ sii rai kulə kujənyamosɨ kadikare, tɔgɨ isɨ dɔ'de'tɨ, kigo ndukun'tɨ lə Mojɨ, kadɨ taai kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ ingəi ji ngann Isirayel'tɨ adɨ in ngannkon'de'gɨ, kɨ in ginn kaw'tɨ lə Abiraham.
6 Melkisedekɨ in ginn kojɨ'tɨ lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me kɨ dɔgɨ'tɨ me nya'gɨ pətɨ kɨ ingə. Adɨ Melkisedekɨ njangɨ dɔ Abiraham kɨ Luwə un ndu'ne ad'a.
7 Ningə tokɨ rɔta'tɨ, ngatɔgɨ ə a njangɨ dɔ ngonn kɨ du.
8 Ginn kaw'gɨ lə Lebi kɨ nje taa kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ, me nya majɨ'gɨ'tɨ ji ndəgɨ Isirayel'gɨ'tɨ, in de'gɨ kɨ a oyi. Nan kɨ ɔjidɔ Melkisedekɨ, Makitu lə Luwə el kadɨ in, isɨ kumngayira.
9 Kɨ dɔboy'tɨ, ta kɨ kadɨ j'eli ənn: dɔkagilo'tɨ kɨ Abiraham adɨ kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ me nyakingə'ne'gɨ'tɨ pətɨ kin, Lebi kɨ ginn kaw'a'gɨ in nje taa kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ me nya'gɨ'tɨ pətɨ kin kaa, adɨ tɔ.
10 Tokɨ rɔta'tɨ, dɔkagilo'tɨ kɨ Melkisedekɨ ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el ɓay, nan k'in ə, in mosɨ kaw'ne Abiraham'tɨ nga.
11 Me ndukun'tɨ lə ngann Isirayel'gɨ, in de'gɨ kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Lebi ə majɨ kadɨ de'gɨ mbətɨ'de adɨ rai kulə kujənyamosɨ kadikare'gɨ. In njekujənyamosɨ kadikare'gɨ to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosɨ kadikare lə'de to asɨ nan berere el. Re in be el ə, de a sangɨ njekujənyamosɨ kadikare kɨ rangɨ to Melkisedekɨ be ɓay el nga.
12 Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosɨ kadikare kɨ ginn kaw'tɨ lə Lebi yətɨ ningə, in go'tɨ kadɨ ndukun kaa yətɨ tɔ.
13 Ningə Burəɓe lə'je kɨ ta'gɨ kin ɔjidɔ'a, in ginn kaw'tɨ lə Lebi el, nan in ginn kaw'tɨ kɨ rangɨ. Ningə ginn kaw'tɨ kin, de madɨ kɨ ra kulə to njekujənyamosɨ kadikare dɔ ringiri lo'tɨ goto.
14 De'gɨ pətɨ gəri kadɨ oji Burəɓe lə'je ginn kojɨ'tɨ lə Juda. Ningə kɨ ɔjidɔ ginn kojɨ kin, Mojɨ elta madɨ dɔ'tɨ el, lokɨ elta kɨ ɔjidɔ njekujənyamosɨ kadikare'gɨ.

Njekujənyamosɨ kadikare kɨ rangɨ kɨ tanan kɨ Melkisedekɨ

15 Ngɔsine nya'gɨ toi ar njay nga. Njekujənyamosɨ kadikare kɨ rangɨ kɨ in ginn kojɨ'tɨ lə Lebi el, kɨ to to Melkisedekɨ be re.
16 In təl njekujənyamosɨ kadikare kɨ gorow lə ndukun kigo kojɨ kɨ darɔ'tɨ el, nan kigo tɔgɨ kisikidɔtaa'tɨ kɨ a to ratata.
17 Tokɨ rɔta'tɨ, Makitu lə Luwə el ene:

---

* **7:2 7.2** 1-2; Lotum 14.17-20 † **7:4 7.4** KNK 2.29

«In njekujənyamosɨ kadikare kɨ ratata,
tokɨ ndɔ kɨ Melkisedekɨ isɨ'n be.»
18 Be ə, kunndu'gɨ kɨ kete, in kɨ bujɨ kɔ tadɔ tɔg'ɔ goto, taa nda'a kaa goto tɔ.
19 Ndukun'gɨ lə Mojɨ asi kadɨ rai adɨ de'gɨ asi nan berere takum Luwə'tɨ el. Nga ningə nya kindəmedɔtɨ kɨ majɨ utə ndukun'gɨ lə Mojɨ in kɨ kadɨ'je. Ningə kɨ takul'ə j'asi kadɨ jɨ re kɨ rɔ Luwə'tɨ.
20 Nya kɨ rangɨ ɓay, nya'gɨ kin pətɨ rai nya kɨ takul kiw rɔ lə Luwə. Nan ndəgə'gɨ tei njekujənyamosɨ kadikare kɨ kanjɨ kun mindɨ lə Luwə.
21 Nan kɨ ɔjidɔ Jeju, Luwə iw rɔ'ne, lokɨ el ene:
«M'in Burəɓe m'a m'iw rɔ'm m'a m'‡yətɨ mindɨ'm el,
nan m'a m'el m'ene:
in njekujənyamosɨ kadikare kɨ ratata.»
22 Be ə, kɨ row kiw rɔ lə Luwə kin, jɨ tinyi me'je katɨ kadɨ j'ingəɨ kunmindɨ kɨ sigɨ kɨ majɨ utə in kɨ kete kin sanyi kɨ takul Jeju.
23 Nya kɨ rangɨ ɓay, njekujənyamosɨ kadikare kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tɔl'de taa taa adɨ lo kadɨ rai kulə kujənyamosɨ kadikare kin ratata goto.
24 Nan Jeju in nje kisɨ ratata, ningə kulə kujənyamosɨ kadikare li'ə a tokɨ non'ne'tɨ tɔ.
25 In be ə, Jeju asɨ kadɨ kajɨ kɨ ratata de'gɨ kɨ nje re kɨ rɔ Luwə'tɨ kɨ takul'ə. Tokɨ rɔta'tɨ, in nje koy el adɨ a elta kɨ Luwə kɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ tadɔ lə'de.
26 Jeju in kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ majɨ kadɨ j'ingəɨ. In ar njay num, ra nya kɨ majel nja kare el num, taa Luwə ɔs'ɔ ngərəngɨ kadɨ njeramajel'gɨ'tɨ num tɔ. Ningə, un'ə ində adɨ isɨ ngərəngɨ dɔran'tɨ nu, dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ.
27 Jeju to to ndəgɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kam el, adɨ in nya kɨ nda'a goto rɔ'a'tɨ kadɨ ujə nya mosɨ kɨ ndɔ'gɨ kare kare'gɨ pətɨ kɨ kadɨ Luwə inyə'n go majel'gɨ lə'ne inɓe num, taa kadɨ inyə'n go majel'gɨ lə bulə de'gɨ pətɨ kɔ tɔ. Jeju ujə nya mosɨ kadikare nja kareba par ə asɨ nakɨ. Adɨ in kadikare darɔ'a inɓe kɨ adɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ kin.
28 Tadɔ ndukun lə Mojɨ ində jɨ'ne dɔ de'gɨ'tɨ madɨ kɨ kulə ra'de asɨ nan el, to njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kibo. Nga ningə kiw rɔ lə Luwə kɨ re go ndukun'tɨ, ində jɨ'ne dɔ Ngonn'o'tɨ to kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, in kɨ asɨ nan bitɨ kɨ non'tɨ.

8

Jeju in njekujənyamosɨ kadikare kibo

1 Ta kɨ bo utə kɨ kadɨ j'eli dɔ ta'tɨ kin ə to kin: J'awi kɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ be kin non, kɨ isɨ me dɔran'tɨ, dɔjikɔl lo kisɨ Konɓe'tɨ lə Luwə, kɨ nje tɔgɨ kɨ ətɨ ɓol*.
2 Isɨ nje ra kulə lə'ne adɨ Luwə me lo'tɨ kɨ ar njay, kɨ me *kəyku kɨ rɔta'tɨ kɨ Burəɓe inɓe ə ra um in de ə ra el.
3 Kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ, kare kare pətɨ, kulə lə'de in kadɨ adi nya'gɨ Luwə num, rei kɨ kadikare mosɨ'gɨ num tɔ. Be tɔ ə, in gorow'ə'tɨ kadɨ Jeju kaa, aw kɨ nya kadɨ adɨ kadikare'tɨ tɔ.
4 Tokɨ rɔta'tɨ, re Jeju in dɔnangɨ'tɨ ne ningə, a in njekujənyamosɨ kadikare el, tadɔ njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ isɨ rai kulə kin kigo ndukun'tɨ lə Mojɨ, sii dɔnangɨ'tɨ ne ə binəm nga.
5 *Njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kakin, isɨ ra kulə me kəyku'tɨ lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par kɨ rɔta'tɨ kɨ to dɔran'tɨ. Tokɨ rɔta'tɨ, lokɨ Mojɨ ulə ngirə kadɨ ra kəyku lə Luwə, Luwə el'ə ene: «Ur mbɨ majɨ oo'n dɔ ta kɨ m'a m'el'i kam: majɨ kadɨ ra kəyku lə Luwə kin tokɨ ndɔkɨ m'ɔj'i dɔ mbal'tɨ†.»
6 Nan ngɔsine, Jeju aw kɨ kulə kɨ nda'a in ngayn utə kulə lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ. Adɨ in ə, in nje ra mbunə lo'tɨ tadɔ kunmindɨ kɨ majɨ utə, kɨ ngirə in kɨ kində dɔ kunndu'tɨ kɨ majɨ utə tɔ.

Kunmindɨ kɨ kɔkɔ kɨ kɨ sigɨ

7 Re kunmindɨ kɨ kete asɨ kadɨ tɔlta'ne ndakɨ nga ə‡, Luwə a aw kɨ ndoo kində kunmindɨ kɨ rangɨ kɨ njajoo el nga.
8 Nan, Luwə kɔl kɨ de'gɨ lə'ne tadɔ majel'gɨ kɨ rai, ene:
Oyi ndɔ'gɨ a rei non,
kɨ m'a m'un mindɨ'm kɨ sigɨ,
kɨ de'gɨ kɨ Isirayel'tɨ num,
kɨ de'gɨ kɨ Jude'tɨ num tɔ.
9 Kunmindɨ kin, a to to kunmindɨ,

‡ **7:21 7.21** 5.6; Pa'gɨ 110.4 * **8:1 8.1** Pa'gɨ 110.1 † **8:5 8.5** Tekitaga 25.40 ‡ **8:7 8.7** Tekitaga 24.3-8

kɨ ndɔkɨ m'un kɨ kaw'de'gɨ el,
ndɔkɨ m'uwə'n jɨ'de
kadɨ m'te'n se'de dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ kɨ taga kin.
Lo kadɨ rai dɔ nja'de'tɨ sə'm me kunmindɨ'tɨ kin goto.
Be ə, m'in Burəɓe, m'a m'təl gidɨ'm madɨ'de tɔ.
10 Burəɓe ene:
Kunmindɨ kɨ m'a m'un madɨ
de'gɨ kɨ Isirayel'tɨ go ndɔ'gɨ'tɨ kin ə to kin:
M'a m'adɨ'de nyagər
kadɨ gəri ndukun'gɨ lə'm,
M'a m'ndangɨ ndukun'gɨ kakin ngarme'de'tɨ.
M'a m'in Luwə lə'de,
ə a in de'gɨ lə'm tɔ.
11 De madɨ kare kɨ a aw
ndo'de kɨ me ɓe'tɨ lə'ne,
eke ngonnkon'ne kadɨ gəri'm goto,
tadɔ de'gɨ pətɨ,
ulə ngirə dɔ de'gɨ kɨ tɔgɨ'tɨ bitɨ te'n dɔ ngann'gɨ kɨ du'tɨ,
a gəri m'in.
12 M'a m'inyə go ra go'tɨ el'gɨ lə'de kɔ,
me'm a oyi dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de ratata§.
13 Lokɨ Luwə elta dɔ kunmindɨ kɨ sigɨ'tɨ ningə, in kin ɔjɨ kadɨ təl in kɨ kete to nya kɨ kɔkɔ'tɨ. Ningə j'in pətɨ jɨ gəri kadɨ re nya to kɔkɨ ningə nanyi ngayn el kadɨ a goto.

9

Row kɔsɨ məkəsɨ nanga non Luwə'tɨ kɨ kete

1 Kunmindɨ kɨ kete kaa, aw kɨ ndukun'gɨ kɨ tɔjɨ de'gɨ gorow gosɨ Luwə, eke aw kɨ lo kəy kɨ dɔnangɨ'tɨ ne tɔ.
2 *Kəyku lə Luwə kɨ gangi me'ə joo in kɨ ra. Me kəy'tɨ kɨ dɔkete, kɨ ɓari'ə lo kɨ ar njay, lo kində lambɨ kɨ baji'ə in siri isɨ me'tɨ. Taa, tabilə kɨ mapa kadikare kɨ kadɨ Luwə in dɔ'tɨ, isɨ'tɨ non tɔ.
3 Ningə kəy kɨ nja joo kɨ ku gangɨ lo ra ta'tɨ, in lo kɨ ɓari'ə Lo kɨ ar njay njay njay utə ndəgɨ lo'gɨ.
4 Lo kin'tɨ ə ɓukɨ ndujɨ kagɨ'tɨ ə iləi por dɔ'tɨ adɨ on ningə bany'a ətɨ mbin in kɨ k'ilə nya'tɨ kɨ ra kɨ ɔr. Sandukɨ kunmindɨ kɨ gidə in kɨ ra kɨ ɔr in'tɨ. Me sandukɨ'tɨ kakin ə, ku madɨ kɨ nyakusɔ kɨ ɓari'ə mann rosɨ me'ə in səm'tɨ. Ku kakin gidə in kɨ ra kɨ ɔr tɔ. Ə kagɨ tɔsɨ lə Aron kɨ ndɔkɨ uwə mbɨ'ne in me'tɨ tɔ. Ningə bar mbal'gɨ kɨ ndangi ta'gɨ kɨ ɔjidɔ kunmindɨ'gɨ in me'tɨ tɔ.
5 Dɔ sandukɨ'tɨ kakin ə, tɔli kagɨ'gɨ joo kɨ toi to *Malayka'gɨ kɨ ɓari'de eyina seruben'gɨ, kɨ ai kɨ kɔsigonn ngayn indəi'de dɔ'tɨ. Malayka'gɨ kakin naji bagɨ'de dɔ lo siyə mosɨ kadikare kɨ ɔjɨ go k'inyə go majel'gɨ lə de'gɨ kɔ. Nan k'in ə, in dɔkagilo kɨ kadɨ de ɔr'n ginn ta'gɨ kin pətɨ el ɓay.
6 Kəyku kakin in kɨ gangi lo joo. Njekujənyamosɨ kadikare'gɨ uri me kəy'tɨ kɨ dɔkete kɨ ndɔ'gɨ kare kare pətɨ tadɔ ra kulə lə'de*.
7 Nan me kəy'tɨ kɨ nja joo, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ kar'ne ba par ə, a ur'tɨ nja kare me ɓal'tɨ kɨ kare. Lo kin'tɨ ə a re kɨ mosɨ da kadɨ adɨ kadikare'tɨ Luwə kadɨ inyə'n go majel'gɨ lə njekujənyamosɨ kadikare kibo inɓe kin kɔ num, ta nya ndəgɨ bulə de'gɨ kɨ rai kigo me ndigɨ'tɨ lə'de el num tɔ†.
8 Ndil Luwə kɨ ndo'je kɨ takul nya'gɨ kin kadɨ dɔkagilo'gɨ pətɨ kɨ me kəyku lə Luwə kɨ dɔkete kin to'n ba ɓay ningə, takəy kur me lo'tɨ kɨ ar njay njay njay utə mad'a'gɨ kin in kɨ te el ɓay.
9 Nyakɔjɨ'gɨ kin in ndil nya'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone. Kɔr me'ə nan: kadikare'gɨ kɨ nya mosɨ'gɨ kɨ j'isɨ j'adi Luwə kin asi kadɨ rai adɨ me de kɨ nje ra kulə kadɨ Luwə kɨ asɨ nan berere el.
10 Tokɨ rɔta'tɨ, nya'gɨ kin in ndukun'gɨ kɨ ɔjidɔ nyakusɔ eke nya kanyi kɨ kujɨ nyara'gɨ kɨ ɔjidɔ togɨ ji kɨ mann par. Nya'gɨ kin in kujɨ nyara lə de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne. Nda'de to'tɨ tadɔ dɔkagilo kɨ nden be par, bitɨ dɔkagilo'tɨ kɨ Luwə a ində'n ginn ndukun'gɨ kɨ sigɨ.

---

§ **8:12 8.12** Jeremi 31.31-34 * **9:6 9.6** Kɔr Isirayel'gɨ 18.2-6 † **9:7 9.7** Lebitikɨ 16.2-34

Kirisitɨ adɨ rɔ'ne kadikare'tɨ

11 Nan Kirisitɨ re to kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kadɨ adɨ'je nya majɨ'gɨ kɨ toi ne nga. Kirisitɨ ur me kəyku'tɨ kibo ngayn num, asɨ nan berere num tɔ. In kəyku kɨ de'gɨ ə rai kɨ ji'de el num, taa in kəy kɨ goto dɔnangɨ'tɨ ne num tɔ.

12 Kirisitɨ ur me kəy'tɨ kɨ ar njay njay njay utə mad'a'gɨ kakin nja kareba par. Ur me kəy'tɨ kakin kɨ mosɨ bal binyə eke kɨ mosɨ ngann mangɨ'gɨ el, nan kɨ mosɨ'ne inɓe. In kɨ row kin ə, Kirisitɨ ugə'n dɔ'je nja kareba par ratata dɔ majel'gɨ'tɨ.

13 Tokɨ rɔta'tɨ, kigo nyajibəlɓe'tɨ, de'gɨ a tɔli bal binyə'gɨ kɨ ngann mangɨ'gɨ, ə a siyəɨ mosɨ'de'gɨ kɨ bu ngonn kon mangɨ kɨ kulə por dɔ'tɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ rai majel‡. Rai nya'gɨ kin be kadɨ de'gɨ kakin təli kɨ kar njay gogɨ kigo nyajibəlɓe'tɨ.

14 Re nya kin in kɨ rɔta'tɨ kadɨ mosɨ da'gɨ awi kɨ tɔgɨ ningə, mosɨ Kirisitɨ, tɔg'ɔ a utə mosɨ da'gɨ sanyi ngayn ɓay. Nan Kirisitɨ inɓe un rɔ'ne adɨ Luwə to nya kadikare kɨ ar njay kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə kɨ nje kisɨ ratata. Mos'o kakin a togɨ ngarme'je adɨ ar njay kadɨ jɨ ra nya'gɨ kɨ majel kɨ a aw se'je koy'tɨ el. Nga ningə, j'a j'asɨ kadɨ j'a ra kulə j'adɨ Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira ba.

Kunmindɨ kɨ sigɨ me mosɨ'tɨ

15 Be ə, Kirisitɨ in nje ra mbunə de'gɨ'tɨ kɨ Luwə kɨ row kunmindɨ kɨ sigɨ. Tadɔ kadɨ nje'gɨ kɨ Luwə ɓar'de ingəɨ nya nduwə kɨ a to ratata kɨ Luwə un ndu'ne adɨ'de. Nya kin a ra nya, tadɔ Kirisitɨ oy ningə mos'o taa de'gɨ ilə'de taa ta nya'gɨ'tɨ kɨ majel kɨ isɨ rai nya dɔkagilo'tɨ kɨ in ginn tɔgɨ'tɨ lə ndukun kɨ kete.

16 J'ingəɨ kadɨ re de ra makitu kunmindɨ kɨ ɔjidɔ lowə nya nduwə tor'ne'tɨ ningə, majɨ kadɨ de'ə kakin a oy ɓay taa, noj'o'gɨ a lowəɨ nan nya nduwə.

17 Tokɨ rɔta'tɨ, re de in kɨ dɔ'ne taa ɓay ə, nda makitu kunmindɨ kɨ ɔjidɔ nya nduwə goto. Lokɨ de'ə kakin oy nga ningə nda'a to.

18 Be tɔ ə, kunmindɨ kɨ kete ka, lo kadɨ aw kɨ tɔgɨ ra kulə kete goto non mosɨ'tɨ kɨ anyi.

19 Lokɨ Mojɨ ɔr me ndukun'gɨ pətɨ tokɨ ndangɨ'n me makitu'gɨ'tɨ kɨ mi non bulə de'gɨ kɨ Isirayel'tɨ pətɨ ningə, un mosɨ ngann mangɨ'gɨ kɨ mosɨ bal batɨ'gɨ kɨ pote'de kɨ mann ji'ne'tɨ. Ningə un baji kagɨ madɨ kɨ ul njukɨ kɨ ətɨ majɨ ngayn kɨ ɓari'ə nan ijopɨ. Baji kagɨ kakin in kɨ ɓir ginn'ə kɨ ku kɨ rai kɨ bin batɨ'gɨ adɨ sɔl lɔm lɔm ə kər njir njir tɔ. Ningə kagɨ kakin ə, ulə me mosɨ'tɨ ə siyə dɔ makitu'gɨ'tɨ kɨ ndangi ndukun'gɨ me'tɨ num taa dɔ bulə de'gɨ'tɨ num tɔ.

20 Dɔkagilo siyə mosɨ'tɨ, Mojɨ ene: «In kin in mosɨ Kunmindɨ kɨ Luwə un ndu'ne dɔ'tɨ adɨ'se, kadɨ təli rɔ'se go'tɨ§.»

21 Be tɔ ə, siyə'n mosɨ kakin dɔ kəyku'tɨ lə Luwə kɨ dɔ nyara kulə'gɨ'tɨ pətɨ kɨ me'tɨ tɔ.

22 Tokɨ rɔta'tɨ, kigo ndukun'tɨ, nya'gɨ pətɨ nje kɨ nanyi in boi el, a təli'de kɨ k'ar njay'tɨ kɨ takul mosɨ par. Ningə kɨ kanjɨ mosɨ kɨ siyə, k'inyə go majel'gɨ a goto tɔ.

Kun rɔ kadɨ lə Kirisitɨ ɔr majel'gɨ kɔ

23 Nya'gɨ kɨ taainan kɨ nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ dɔran'tɨ pətɨ majɨ kadɨ in kɨ təl'de kɨ k'ar njay'tɨ kɨ row kin. Ningə kɨ ɔjidɔ nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ me dɔran'tɨ inɓe kaa, gei nya kadikare mosɨ kɨ majɨ utə mosɨ da'gɨ sanyi.

24 Tokɨ rɔta'tɨ, Kirisitɨ ur me kəyku'tɨ lə Luwə kɨ de'gɨ rai kɨ ji'de el kɨ in ndil nya kɨ rɔta'tɨ kɨ me dɔran'tɨ. Nan in aw me dɔran'tɨ, ɔjɨ rɔ'ne takum Luwə'tɨ, isɨ el si'ə ta tadɔ lə'je.

25 Jeju aw me dɔran'tɨ kadɨ adɨ rɔ'ne kadikare'tɨ Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ ur me kəy'tɨ kɨ ar njay njay njay utə mad'a'gɨ kakin kɨ ɓal'gɨ kare kare pətɨ, kɨ mosɨ da'gɨ.

26 Re in be el ə, Kirisitɨ a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dɔran kɨ dɔnangɨ'tɨ nu. Nan tokɨ rɔta'tɨ, Kirisitɨ re nja kareba dɔkagilo kɨ dɔboy'tɨ, kadɨ bɔr majel kɔ, kɨ takul darɔ'a kɨ un adɨ Luwə nya mosɨ'tɨ.

27 Ningə in kɨ kində dɔ'a dana kete, kadɨ de kɨ ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'tɨ, Luwə a gangɨ ta dɔ'a'tɨ.

28 Be tɔ a, Kirisitɨ adɨ rɔ'ne nja kareba par, kadɨ bɔr majel lə bulə de'gɨ. Ningə a ɔjɨ rɔ'ne kɨ nja joo ɓay, nan k'in ə, in tadɔ bɔr majel el nga, nan kadɨ ajɨ nje'gɨ kɨ isɨ nginəɨ ndɔ təl'ə.

10

Kirisitɨ adɨ rɔ'ne nya mosɨ'tɨ nja kareba par

‡ **9:13 9.13** Lebitiki 16.14-16; Kɔr Isirayel'gɨ § **9:20 9.20** 19-20; Tekitaga 24.3-8

1 Ndukun'gɨ lə Mojɨ in ndil nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ a rei, um in darɔ nya'gɨ inɓe el. Be ə,
lo kadɨ ari de'gɨ kɨ isɨ rei rɔ Luwə'tɨ njay goto. Re ujəi nya mosɨ kadikare kɨ ɓal'gɨ kare
kare pətɨ ka lowə goto.
2 Re in be el ə, nje'gɨ kɨ isɨ ujəi nyamosɨ kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de
njay dɔ majel'gɨ lə'de kɔ pətɨ nja kareba par. Lo kadɨ me'de a olo dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de
gogɨ ɓay a goto. Ningə ginn kujənyamosɨ kadikare kaa, a gangɨ tɔ.
3 Nan tokɨ rɔta'tɨ, kɨ row kujənyamosɨ inɓe kin ə, me de'gɨ olo'n dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de
ɓal'gɨ kare kare pətɨ.
4 Tadɔ mosɨ ngann mangɨ'gɨ kɨ mosɨ bal binyə'gɨ asɨ kadɨ bɔr majel'gɨ kɔ el.
5 In be ə, lokɨ Kirisitɨ isɨ re me dɔnangɨ'tɨ, el Luwə ene:
«In ge nyamosɨ el num, kadikare el num tɔ,
nan uwə darɔ'm.
6 In ra rɔnel dɔ kujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ on row rakɨ el num,
taa kujənyamosɨ kadikare'gɨ tadɔ bɔr majel n'eli el num tɔ.
7 Ningə m'el m'ene:
Oo Luwə m'in ne, m're dɔnangɨ'tɨ kadɨ m'ra ndigɨ lə'i,
Tokɨ ndangi me makitu'tɨ kɨ kar njay ɔjɨ'n dɔ'm*.»
8 Ta kɨ dɔkete kɨ Kirisitɨ el ə to kin: «Ndɔkɨ kete in ge kujənyamosɨ kadikare'gɨ el num,
kadikare'gɨ el num, kujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ on row rakɨ el num, taa kujənyamosɨ
kadikare'gɨ tadɔ bɔr majel'gɨ el num tɔ, nya'gɨ kin pətɨ nəli nu el». Nga kin ə,
kujənyamosɨ kadikare'gɨ kin pətɨ, in kɨ ra'de kigo ta'gɨ'tɨ kɨ in kɨ ndangi kigo ndukun'tɨ.
9 Kirisitɨ təl el ɓay ene: «Oo, m're dɔnangɨ'tɨ kadɨ m'ra go ndigɨ lə'i». Kirisitɨ bujɨ nya
mosɨ'gɨ kɨ kete, ə un rɔ'ne to nya mosɨ kɨ sigɨ ində tor'tɨ.
10 Jeju Kirisitɨ ra nya kɨ Luwə ndigɨ. Be ə, adɨ darɔ'ne nya mosɨ'tɨ, nja kareba par, kadɨ
taa'n'je ilə'je taa dɔ majel'tɨ.
11 Ningə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kare kare pətɨ, awi kɨ nja'de taa, ndɔ kare kare
pətɨ tadɔ ra kulə lə'de non Luwə'tɨ. Adi kadikare nya mosɨ kɨ kare inɓe kin kɨ dɔkagilo'gɨ
pətɨ. Nan nya mosɨ kin asɨ bɔr majel'gɨ lə de'gɨ el ratata†.
12 Nan Kirisitɨ, adɨ rɔ'ne nya mosɨ'tɨ nja kareba par tadɔ bɔr majel'gɨ, ə aw isɨ dɔjikɔl
Luwə'tɨ kɨ non'ne'tɨ.
13 Ngɔsine kɨ isɨ dɔjikɔl Luwə'tɨ, bitɨ kadɨ Luwə təl njeban'gɨ lə'i nyakində nja'i'tɨ ginn
tɔgɨ'tɨ be.
14 Be ə, kɨ takul nya mosɨ kɨ kare inɓe kin, təl'n de'gɨ kɨ ar'de njay dɔ majel'tɨ kɨ kasɨ
nan berere'tɨ ratata.
15 Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay tɔ, ningə ta kɨ dɔkete kɨ el ə to kin:
16 «Burəɓe ene:
Kunmindɨ kɨ m'a m'un se'de,
Go ndɔ'gɨ'tɨ kin ə to kin:
M'a m'ində ndukun'gɨ lə'm dɔ ngarme'de'tɨ,
M'a m'ndangɨ'de me'de'tɨ, me mərta'gɨ'tɨ lə'de.»
17 Ningə təl el ɓay ene:
«M'a m'adɨ me'm olo dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de el num,
taa dɔ kulə ra'de'gɨ'tɨ kɨ gorow'ə'tɨ el num tɔ‡.»
18 Nga ningə lokɨ majel'gɨ in kɨ k'inyə go kɔ, nda'a nya mosɨ kɨ kadɨ de a ra ɓay taa a
bɔr'n majel goto.

Jɨ rei ndəkba kɨ rɔ Luwə'tɨ

19 Be ə, ngannkon'm'gɨ, jɨ gər kadɨ tarow in kɨ te non'je'tɨ kadɨ j'uri lokɨ ar njay njay
njay'tɨ utə mad'a'gɨ kɨ takul mosɨ Jeju Kirisitɨ kɨ anyi.
20 Te tarow kɨ sigɨ kɨ a to ratata kɨ takul ku gangɨ lo kɨ ində gangɨ, adɨ in darɔ'a inɓe
kɨ adɨ nya mosɨ'tɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ.
21 J'awi kɨ kibo lə njekujənyamosɨ kadikare'gɨ kɨ in kɨ kində dɔ Kəy'tɨ lə Luwə.
22 Adɨ jɨ rei ndəkba kɨ rɔ Luwə'tɨ kɨ me kɨ rɔta'tɨ, kɨ kunme, kɨ tadɨ el, kɨ me kɨ ar njay
kɨ uwə'je kɨ ta el, kɨ darɔ kɨ togɨ kɨ mann kɨ ar njay.
23 Adɨ jɨ nanyi dɔ nya kindəmedɔtɨ kɨ j'isɨ j'iləi mbər'ə kin ngan, tadɔ nya'gɨ kɨ Luwə
un ndu'ne kadɨ n'ra n'adɨ'je, a ra tadɔ in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ.
24 Adɨ j'indəi kum'je go nan'tɨ yo ge kɨ ne ge, kɨ gorow kulə dingəm me nan'tɨ kadɨ jɨ
ndiginan num, jɨ rai nya'gɨ kɨ majɨ num tɔ.
25 Adɨ j'inyəi ta re lo kawnan'gɨ'tɨ lə'je el tokɨ nje kɨ nan'gɨ isɨ rai be kin. Nan adɨ j'uləi
dingəm me nan'tɨ yo ge kɨ ne ge, tadɔ tokɨ oyi, ndɔ re lə Burəɓe in ndəkba.

---

* **10:7 10.7** 5-7; Pa'gɨ 40.7-9 † **10:11 10.11** Tekitaga 29.38 ‡ **10:17 10.17** Jeremi 31.33-34

26 Jɨ gər ta kɨ rɔta'tɨ ə binəm. Ningə, go gər ta kɨ rɔta'tɨ kin ə, jɨ ra majel kigo me
ndigɨ'tɨ lə'je ə, kadikare mosɨ kɨ rangɨ kɨ a bɔr majel'gɨ lə'je goto nga.
27 Nya kareba kɨ nanyi tadɔ lə'je, in nginə kɨ rɔ dadɨ par par takigangɨ lə Luwə kɨ por
kɨ ətɨ ɓol kɨ a on nje mbət'ə'gɨ.
28 Re de madɨ mbətɨ kadɨ təl rɔ'ne go ndukun'gɨ'tɨ kɨ Mojɨ ndangɨ ə, a ingə koy kɨ kanjɨ
k'oo kumtondoo, re de'gɨ joo eke mutə manyinajɨ dɔ mbətɨ təl rɔ go ndukun'gɨ'tɨ li'ə
kin.
29 Tokɨ rɔta'tɨ, de kɨ kidɨ Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində kɔjɨ kɨ ngan ngayn ɓay. Nya
kɨ ra kin ɔjɨ kadɨ ilə kojɨ dɔ mosɨ kunmindɨ kɨ ar'a njay. Tajɨ Ndil Luwə kɨ ra'je adɨ jɨ gər
memajɨ li'ə.
30 Tokɨ rɔta'tɨ, jɨ gər Luwə kɨ ene:
«M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadɨ nya de kɨ ra ra kigo kulə ra'a'tɨ num tɔ!
«Taa ilə dɔ'tɨ ɓay ene:
Burəɓe a gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ lə'ne§.»
31 In nya kɨ ətɨ ɓol ngayn kadɨ de osɨ me takigangɨ'tɨ lə Luwə kɨ nje koy el.
32 Adi me'se olo dɔ nya'tɨ kɨ ra nya kete, dɔkagilo'tɨ kɨ ingəɨ lo kunjɨ lə Luwə. Kalangɨ
ba go'tɨ par ə, ingəɨ kon ngayn, nan k'in ə uwəɨ tɔgɨ'se ba ta rɔ'tɨ kibo kin.
33 Nje kɨ nan'gɨ dann'se'tɨ, de'gɨ taji'de ge adi'de kon ge takum bulə de'gɨ'tɨ. Ningə nje
kɨ nungɨ in ndəkba kadɨ ɔsɨ ginn nje'gɨ kɨ isɨ ingəɨ ko kon'gɨ kin.
34 Tokɨ rɔta'tɨ, ingəɨ kon kɨ nje'gɨ kɨ in kəy dangay'tɨ. Taa ndigɨ kɨ rɔnel kadɨ de'gɨ taai
nya majɨ'gɨ lə'se dɔ tɔgɨ'tɨ, tadɔ in gəri kadɨ awɨ kɨ nya'gɨ kɨ Luwə un mindɨ'ne kadɨ n'ra
n'adɨ'se, kɨ nya'gɨ kɨ nda'de utə nya majɨ'gɨ lə'se, taa a toi ratata tɔ.
35 Ononyi'se kadɨ inyəɨ ta kunme lə'se, tadɔ kɨ gorow kunme kin, a ingəɨ nyakugə goji
kibo ngayn.
36 Majɨ kadɨ nanyi kɨ lo kuwətɔgiba'tɨ, kadɨ rai nya kɨ Luwə ndigɨ ə ingəɨ nya kɨ un'n
ndu'ne kadɨ n'a n'ra.
37 Tokɨ rɔta'tɨ, makitu lə Luwə el ene:
«Dɔkagilo kɨ gɔjɨ ngayn'tɨ, nanyi ngayn el nga,
nje re a re tokɨ rɔta'tɨ, a ɔr ndɔ awɨ'n kete el.
38 Ningə, Luwə ene, de kɨ njera nya kɨ dana ta kum'ne'tɨ,
a isɨ kɨ dɔ'ne taa kɨ takul kunme.
Nan re təl gogɨ me majel'tɨ ə, rɔ'm a nəl'm si'ə el*».
39 Nan, j'in dann'de'gɨ'tɨ kɨ nje təl gogɨ kɨ tadɔ nanyi kɔ el. Nan j'in mbunə nje'gɨ'tɨ kɨ
uni me'de, ə in dɔ row kajɨ'tɨ kin.

11

Ta dɔ kunme'tɨ lə kaw'gɨ Isirayel'gɨ

1 Tadɔ kunme kadɨ Luwə, in gorow k'ingə nya kɨ de ində me'ne dɔ'tɨ, taa in nya kɨ ra
adɨ de tinyi me'ne katɨ dɔ nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kɨ oo kɨ kum'ne el.
2 In kɨ takul kunme lə'de ə, kaw'je'gɨ kɨ kete, me Luwə nəl'ə dɔ'de'tɨ.
3 Kɨ takul kunme ə, jɨ gəri'n kadɨ dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ nya'gɨ kɨ me'tɨ, Luwə ra'de kɨ ta
kɨ ta'ne'tɨ. Be ə, Luwə ra nya'gɨ kɨ j'oo'de, kɨ takul nya'gɨ kɨ j'oo'de el.
4 Kɨ takul kunme ə, Abel adɨ'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə majɨ utə yan Kanyi. Kɨ
takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigɨ'n kadikare'gɨ li'ə, ə mannajɨ li'ə kadɨ in de kɨ njera
nya kɨ dana. Tokɨ rɔta'tɨ Abel oy inɓe, nan kɨ takul kunme li'ə, nya'gɨ kɨ ra'de isɨ eli'je
ta bitɨ ɓone*.
5 Kɨ takul kunme ə Luwə un'n Enɔkɨ kɨ rɔ'ne'tɨ kɨ kanjɨ kadɨ oy. Lo kadɨ de ingə goto,
tadɔ Luwə un'ə aw si'ə rɔ'ne'tɨ dɔran'tɨ nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete ɓay taa kadɨ
Luwə un'ə aw si'ə dɔran'tɨ, Enɔkɨ nəl Luwə†.»
6 De kɨ a nəl Luwə kɨ kanjɨ kunme goto. Ningə de kɨ isɨ re ndəkba kɨ rɔ Luwə'tɨ, kadɨ
gər me'ne'tɨ majɨ tokɨ Luwə isɨ non tokɨ rɔta'tɨ num, taa isɨ ugə goji nje'gɨ kɨ isɨ sangɨ'ə
num tɔ.
7 Kɨ takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadɨ ajɨ'n rɔ'ne num, ajɨ'n ginn de'gɨ kɨ me kəy'tɨ
lə'ne num. Ra be tadɔ Luwə ndəj'ə dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ a rai nya, kɨ de'gɨ oyi kɨ kum'de el ɓay
nan Nuwe un me'ne dɔ ta'tɨ kɨ Luwə el'ə. Kɨ gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta kɨ gangɨ
re'n dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ. Ningə kɨ takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'tɨ kɨ njera nya
kɨ dana‡.

§ **10:30 10.30** Ndukun kɨ nja joo 32.35 * **10:38 10.38** Abakuki 2.3-4 * **11:4 11.4** Lotum 4.3-10 † **11:5 11.5** Lotum 5.24 ‡ **11:7 11.7** Lotum 6.13-22

8 Kɨ takul kunme lə Abiraham ə, lokɨ Luwə ɓar'a ningə, ndigɨ ta'a'tɨ. Abiraham ndigɨ
ta ɓar'tɨ lə Luwə ə ində taa osɨ dɔ row'tɨ ə aw me ɓe'tɨ kɨ gər nja kare el, kɨ un ndu'ne
kadɨ n'a n'ad'a nya nduwə'tɨ.
9 Kɨ takul kunme ə, in aw isɨ'n to mbah dɔnangɨ'tɨ kɨ Luwə un ndu'ne kadɨ n'a n'ad'a.
Abiraham aw isɨ ginn *kəyku'tɨ nan'tɨ kɨ *Isakɨ in kɨ *Jakobɨ. Ingɨ kaa, in nje k'ingə nya
nduwə inɓe kɨ kare kɨ Luwə un'n ndu'ne adɨ Abiraham kin tɔ§.
10 Abiraham nginə kadɨ n'isɨ me ɓebo'tɨ kɨ ngirə ngan majɨ, kɨ Luwə inɓe mərta dɔ
row ra'a'tɨ kete ɓay taa, ində ɓebo kakin kɨ darɔ'ne inɓe tɔ.
11 Kɨ takul kunme lə Sara kɨ in kujɨ dene tɔ ə, dɔkagilo'tɨ kɨ ɓugə yipɨ ə binəm mindɨ
kaa, Luwə ad'a tɔgɨ ad'a ojɨ ngonn, tadɔ tadɨ el tokɨ Luwə in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ ə un
ndu'ne kadɨ n'a n'ra.
12 In be ə, kɨ takul de kɨ kare inɓe kɨ ɓugə yipɨ adɨ ndɔ'a nanyi ngayn el dɔnangɨ'tɨ
inɓe kin ə, ginn kojɨ kɨ banyinan to mee'gɨ kɨ dɔran'tɨ eke nangira kɨ ta ba'tɨ kɨ dum
tudə kɔr'de, tei'tɨ.
13 De'gɨ pətɨ kɨ uni me'de adɨ Luwə kakin oyi kɨ kanjɨ kadɨ ingəi nya majɨ'gɨ kɨ Luwə
un'n ndu'ne kadɨ n'ra n'adɨ'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gɨ kɨ ndɔ kɨ a rai nya num, rai
rɔnel dɔ'tɨ ngayn num tɔ. Ningə gəri majɨ kadɨ n'in mbah'gɨ kɨ nje njiyə kɨ nja'de taa
dɔnangɨ'tɨ ne.
14 Nje ɓar rɔ'de mbah'gɨ kɨ nje nji'ə mbah'gɨ dɔnangɨ'tɨ kin, ɔji kɨ taga ar njay kadɨ isɨ
sangi ɓe kɨ sɔw dɔ'de tokɨ rɔta'tɨ.
15 Məri ta dɔ ɓe'tɨ kɨ tei me'tɨ kin el, tadɔ re mərita dɔ'tɨ ə, nya kɨ a ɔgɨ'de kadɨ təli
awi me'tɨ gogɨ goto.
16 Tokɨ rɔta'tɨ, isɨ sangi ɓe kɨ sɔw dɔ'de kɨ majɨ utə ɓe kɨ tei me'tɨ, adɨ in ɓe kɨ dɔran'tɨ.
In be ə, rɔ Luwə sɔl'ɔ el kadɨ ɓari'ə Luwə lə'de, be ə, ində dɔ ɓebo madɨ dana tadɔ
lə'de.
17 Kɨ takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadɨ n'a n'oo nya kɨ Abiraham a ra, adɨ
dəj'ə kadɨ adɨ Isakɨ nya mosɨ'tɨ. Be ə, Abiraham in ndəkba kadɨ adɨ ngonn'o kɨ kareba
inɓe kin. Nya'gɨ kin rai nya go kun'tɨ kɨ Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*.
18 Tokɨ rɔta'tɨ Luwə el'ə ene:
«In kɨ takul Isakɨ ə, a ingə'n ginn kojɨ lə'i kɨ m'un mindɨ'm mad'i†.»
19 Abiraham el tokɨ Luwə asɨ gakɨ kadɨ a ndəl Isakɨ lo koy'tɨ. In be ə, Luwə təl kɨ
ngonn'o ad'a, to nya kɨ Isakɨ oy ə ndəl lo koy'tɨ be.
20 Kɨ takul kunme ə, Isakɨ njangɨ'n dɔ Jakobɨ'tɨ in kɨ Esuwa ɔjidɔ ji kisɨ'de kɨ lo ti'tɨ.
21 Kɨ takul kunme ə, Jakobɨ, lokɨ in ndəkba kadɨ oy, njangɨ dɔ ngann'gɨ lə Jisepɨ kare
kare pətɨ. Ində tɔgɨ'ne dɔ kagɨ tɔsɨ'tɨ lə'ne, ɔsɨ'n məkəsɨ'ne nanga non Luwə'tɨ.
22 Kɨ takul kunme ə, lokɨ Jisepɨ in ndəkba kadɨ oy, elta te'tɨ kɨ ngann Isirayel'gɨ a tei
dɔnangɨ Ejipitɨ'tɨ kɔ. Ningə adɨ ngann Isirayel'gɨ ndu'gɨ kɨ ɔjidɔ singə ninn'ne‡.
23 Kitakul kunme lə njekojɨ Mojɨ ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndɔ koj'o'tɨ. Njekoj'o'gɨ oyi
kadɨ ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, ɓoli el kadɨ mbətɨ ra go ndukun'tɨ lə ngar.
24 Kɨ takul kunme lə Mojɨ ə, lokɨ tɔgɨ gangɨ nga ningə, mbətɨ kadɨ de'gɨ gəri'ə to ngonn
kojɨ Parawon kɨ dene.
25 Mojɨ oo majɨ ngayn ta kum'ne'tɨ kadɨ n'ingə kon nan'tɨ kɨ de'gɨ lə Luwə, utə kadɨ
n'isɨ me majɨ'tɨ dann majel kɨ ra'tɨ, tadɔ ngonn dɔkagilo kɨ nden be.
26 Mojɨ oo kadɨ de'gɨ kidɨ'ə to Kirisitɨ be, in nya kɨ nda'a tɔ'tɨ ngayn utə nya majɨ'gɨ kɨ
Ejipitɨ'tɨ, tadɔ ur kum'ne dɔ nyakugə goji'gɨ'tɨ kɨ a ingə me ndɔ'gɨ'tɨ kɨ a re.
27 Kɨ takul kunme ə, Mojɨ ɔtɨ'n me ɓe kɨ Ejipitɨ kɔ, kɨ kanjɨ kadɨ ɓol wongɨ lə ngar.
Ningə kum'ə in kete dɔ row'tɨ li'ə to nya kɨ oo Luwə kɨ dum k'oo kɨ kum kin, kɨ kum'ne
be.
28 Kɨ takul kunme kadɨ Luwə ə, Mojɨ ində'n ndɔ kɨ a ɓari'ə nan Pakɨ, ə adɨ Isirayel'gɨ
siyəi mosɨ takəy'gɨ'tɨ lə'de, kadɨ malayka kɨ nje tujɨ ngann dər'gɨ kɨ Ejipitɨ'tɨ, tujɨ ngann
dər'gɨ lə Isirayel'gɨ el.
29 Kɨ takul kunme lə Isirayel'gɨ ə, gangi Babo Kasɨ to dɔnangɨ kɨ tutɨ kurum be. Ningə,
lokɨ de'gɨ kɨ Ejipitɨ nanyi kadɨ n'rai to Isirayel'gɨ be ningə, mann ba kakin, tuw dɔ'de
penəm.
30 Kɨ takul kunme lə Isirayel'gɨ ə, lokɨ njiyəi gugi dɔ ndogɨ bɔr kɨ dɔ ɓebo Jeriko'tɨ ndɔ
siri ningə, ndogɨ bɔr kakin budɨ nanga mur mur.
31 Kɨ takul kunme ə, Rahabɨ kɨ in kaya dene ingə koy kɨ nje kɔsɨ ta Luwə el, tadɔ uwə
nje kində manjɨ ɓe'gɨ kɨ rɔ'ne'tɨ majɨ.

---

§ **11:9 11.9** 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27 * **11:17 11.17** Lotum 22.1-14 † **11:18 11.18** Lotum 21.12 ‡ **11:22 11.22** Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

32 Ningə ngɔsine m′aw kɨ ndoo kadɨ m′el nya kɨ rangɨ dɔ′tɨ el nga. M′asɨ kadɨ m′el
m′aw′n kɨ kete ɓay nan dɔkagilo asɨ′m el kadɨ m′el ta′gɨ kɨ ɔjidɔ Jediyon, Barakɨ, Samson,
Jepite, Dabidɨ, Samiyel kɨ de′gɨ njekeltakita Luwə′tɨ.
33 Kɨ takul k′un kɨ de′gɨ kin uni me′de adi Luwə ə, təti rɔ ginn de′gɨ kɨ rangɨ′gɨ, gangɨ
ta kɨ dana ge, ingəi nya′gɨ kɨ Luwə un′n ndu′ne adɨ de′gɨ, taa təli ɓɔl′gɨ nje tɔgɨ goto′gɨ′tɨ
num tɔ.
34 Təli por′gɨ kɨ kon′de ətɨ ɓol adɨ oyi bəm bəm num, tei ta koy′tɨ lə kiyərɔ kɨ de′gɨ
gei təli′de num tɔ. Taa me tɔgɨ goto′gɨ′tɨ lə′de kɨ ngayn, ingəi tɔgɨ kɨ aldɔ majɨ. Dɔkagilo
rɔ′gɨ′tɨ, təli gon rɔ′gɨ kɨ ətɨ ɓol, adɨ indəi ngodɨ nja nje rɔ′gɨ′tɨ kɨ mbah.
35 Kɨ takul kunme kɨ dene′gɨ madɨ uni me′de adi Luwə kin ə, ingəi de′gɨ lə′de kɨ oyi ə
ndəli.
Ningə nje kɨ nan′gɨ mbeti taa k′ilə taa, adɨ de′gɨ adi′de kon bitɨ te′n koy dɔ′de′tɨ. Rai
be kadɨ ingəi te lo koy′tɨ kɨ dɔboy′tɨ kɨ majɨ utə in kɨ tanan′tɨ ne kin.
36 Nje kɨ madɨ′gɨ təli nyakogɨ′gɨ, tindəi′de kɨ ndəy′gɨ. Dɔi nje kɨ nungɨ kɨ kulə gindɨ, ə
ɓukɨ′de kəy dangay′tɨ.
37 Tiləi′de kɨ gajɨ mbal′gɨ tɔli′de ge, tujəi′de gangɨ′de dana joo ge, tɔli′de kɨ kiyərɔ ge.
Nje kɨ nan′gɨ uləi lo ta gəngɨ gəngɨ, ningə ku kɔ′de′gɨ in ngirə binyə′gɨ eke ngirə batɨ′gɨ.
Nya′gɨ pətɨ nal′de. Adɨ′de kon ngayn num, taa rai′de majel kɨ ətɨ ɓol num tɔ.
38 De′gɨ kakin in de′gɨ kɨ majɨ ngayn, nan k′in ə de′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne oyi′de to de′gɨ
kɨ nda′de goto be. Adɨ toi to de′gɨ kɨ rɔ tuwə′de ɓe lə′de be adɨ njiyəi kɨ dilə̈lo′gɨ′tɨ kɨ dɔ
mbal′gɨ′tɨ, awi kɨ bolo mbal′gɨ′tɨ kɨ bolo ɓe′gɨ′tɨ.
39 Ingɨ pətɨ Luwə mannajɨ lə′de majɨ kɨ takul kunme lə′de, nan k′in ə, ingəi nya′gɨ kɨ
Luwə un′n ndu′ne adɨ′de kin el ɓay.
40 Tokɨ rɔta′tɨ, Luwə ində dɔ nya madɨ dana kɨ majɨ utə tadɔ lə′je. In be ə, lo kadɨ
Luwə təl′de kɨ kasɨ nan berere′tɨ kɨ kanjɨ j′in kete goto.

12

Kuwətɔgiba me ngodɨ′tɨ

1 J′ingɨ kaa, tokɨ nje mannajɨ dɔ kunme′tɨ lə′je gugɨ gidɨ′je gugɨ kakin ə, adɨ jɨ mbeti
nya′gɨ pətɨ kɨ a ɔgɨ′je kaw kete. Kibo utə adɨ jɨ mbeti majel kɨ isɨ ɓindɨ′je ɓindɨ ɓindɨ kin.
Adɨ j′anyi nan ngodɨ kɨ kuwətɔgiba me nan k′oo ngodɨ′tɨ kɨ to non′je′tɨ kin.
2 Adɨ j′uri kum′je dɔ Jeju′tɨ, kɨ in nje kində ginn kunme lə′je, taa in njera′a kadɨ asɨ
nan berere tɔ kin. Ndigɨ kadɨ oy dɔ kagidəsɨ′tɨ kɨ kanjɨ kadɨ gon rɔsɔl kɨ ko koy′gɨ kɨ be
kin kɨ a rei. Tokɨ rɔta′tɨ, oo rɔnel kɨ a ingə kete. Be ə, ngɔsine kin isɨ dɔjikɔl Luwə′tɨ kɨ
isɨ dɔ kumbər ngar′tɨ lə′ne.
3 Oyo, adi me′se olo dɔ Jeju′tɨ, kɨ de′gɨ kɨ njeramajel′gɨ adi′ə kon kɨ ətɨ ɓol, nan oo to
nya kɨ kare. Jeju ra be kadɨ inyəi rɔ′se adɨ me tujɨ′gɨ taai tɔgɨ′se el.
4 Me rɔ′tɨ lə′se kɨ isɨ rɔi kɨ majel kɨ ra, uwəi tɔgɨ′se ba me rɔ′tɨ bitɨ te koy dɔ′se′tɨ el
ɓay.
5 Me′se oyi dɔ ta kɔjɨ′tɨ kɨ Luwə adɨ′se kɨ to me makitu′gɨ′tɨ kɨ ar njay, to to ta kɔjɨ kɨ
baw ngonn adɨ ngonn′o kɨ ene:
«Ngonn′m, ononyi kadɨ kidɨ kində kɔjɨ kɨ Luwə isɨ indəi ɔji,
Ningə, lokɨ kɔl sə′i ə, adɨ ɔr tɔgi el.
6 De kɨ Luwə ndig′ə, a ɔj′ɔ nya′gɨ kɨ ra majel ad′a oo kɨ kində kɔjɨ,
Ningə de′gɨ pətɨ kɨ Luwə gəri′de to ngann′ne′gɨ,
Ində′de kɨ ndəy tɔ*.»
7 In kadɨ kum′se te dɔ nyara′gɨ′tɨ kɨ majel kɨ isɨ rai, ə isɨ ingəi kon. Luwə ra′se to
ngann′ne′gɨ be. Tadɔ in nya kɨ gorow′ə′tɨ kadɨ baw ngonn ɔjɨ Ngonn′ne nya′gɨ kɨ majel
kɨ isɨ ra.
8 Luwə isɨ ində ngann′ne′gɨ pətɨ ɔjɨ′de, re ində′se ɔjɨ′se el ningə, tɔjɨ kadɨ in ngann′a′gɨ
kɨ rɔta′tɨ el, nan in ngann lə′de kɨ rangɨ yo.
9 Adi me′je olo dɔ baw′je′gɨ kigo darɔ′tɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne, kɨ indəi′je ɔji′je, ə j′isi təli
rɔ′je go ta′gɨ′tɨ lə′de tadɔ kində kɨ indəi′je ɔji′je. Be ə, majɨ kadɨ jɨ təli rɔ′je go Baw′je kɨ
dɔran′tɨ kɨ utə baw′je′gɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ɓay, kadɨ j′ingəi kajɨ.
10 Baw′je′gɨ indəi′je ɔji′je tadɔ ngonn dɔkagilo kɨ ndikiri ba par, kigo koo′tɨ kɨ oyi majɨ
takum′de′tɨ. Nan Luwə ində′je ɔjɨ′je tadɔ majɨ lə′je kɨ rɔta′tɨ. Ge kadɨ jɨ təli de′gɨ kɨ ari
njay to in be tɔ.
11 Tokɨ rɔta′tɨ, tanan′tɨ ne, kində kɔjɨ a adɨ′de rɔnel el, a re kɨ metujɨ yo. Nan me ndɔ′gɨ
kɨ rangɨ′tɨ, nje′gɨ kɨ nje təl rɔ′de go′tɨ, a təli de′gɨ kɨ njera nya kɨ dana num, de′gɨ kɨ nje
kisɨ kɨ lapiya num tɔ.

* **12:6 12.6** Tər ta′gɨ 3.11-12

12 In be ə, majɨ kadɨ mbəti kadɨ in de'gɨ kɨ nje tɔgɨ goto'gɨ, ə kadɨ təli de'gɨ kɨ nje tɔgɨ'gɨ.
13 Majɨ kadɨ uni gorow kɨ ra njururu, kadɨ nje mote'gɨ tɔi dɔ row'tɨ el, nan kadɨ ingəi lapiya.

Kisikidɔtaa kɨ majɨ lə njekunme

14 Majɨ kadɨ indəi tɔgɨ dɔ rɔ'se'tɨ kadɨ sii kɨ lapiya kɨ de'gɨ pətɨ. Ningə kadɨ kisikidɔtaa lə'se in me nya ra'tɨ kɨ ar njay. Re njiyəi me nya ra'tɨ kɨ ar njay el ə, de madɨ kɨ a oo Luwə goto.
15 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, kadɨ de madɨ dann'se'tɨ tur gidɨ'ne adɨ memajɨ lə Luwə kin el. Kadɨ de madɨ kare dann'se'tɨ təl to to kagɨ kɨ atɨ kɨ mann'a majel, kɨ a tɔgɨ ningə, a tujɨ de'gɨ ngayn kɨ mann'ne kɨ majel kin be el.
16 Kadɨ de madɨ kare dann'se'tɨ in njera kaya el. Taa kadɨ de madɨ kare dann'se'tɨ in nje kidɨ nya'gɨ kɨ kɔr kində ta dangɨ tadɔ Luwə el. Ononyi'se kadɨ rai to Esuwa kɨ, un k'in ngonn dər lə'ne ndogɨ'n nyakusɔ kɨ nja kare par kin el.
17 In gəri ɓətɨ ndɔ'gɨ'tɨ kɨ rangɨ go nya'tɨ kɨ ra kin, ge kadɨ n'ingə njangɨ dɔ ji baw'ne'tɨ, nan lowə goto. Esuwa sangɨ row kɨ mann non kɨ kum'ne'tɨ kadɨ n'aw kɨ baw'ne kadɨ yətɨ kɔjitara lə'ne, nan lowə goto.
18 In rei ndəkba kadɨ nya madɨ'tɨ kɨ de asɨ kɔdɨ, to mbal Sinay kɨ tingə to to por kɨ on bilim bilim, eke kilndi kɨ ndul kururu, eke lo kɨ ndul, eke nəl kɨ ulə kɨ tɔgɨ'ne,
19 eke ndu tow, eke ndu ta madɨ, el. Lokɨ Isirayel'gɨ oyi dɔ ndu kin ningə, dəji kadɨ n'oyi ta kɨ rangɨ kare dɔ mad'a'tɨ gogɨ el nga.
20 Tokɨ rɔta'tɨ, tɔgɨ Isirayel'gɨ asɨ kadɨ rai go ndukun'tɨ kɨ Luwə adɨ'de ene: «De kɨ ra ra, de eke da, kɨ ɔdɨ mbal ə, a tiləi'ə kɨ gajɨ mbal təli'ə[†],» kin el.
21 Nya kɨ oyi ətɨ ɓol ngayn adɨ Mojɨ ene: «Bol ra'm ngayn adɨ m'dadɨ[‡].»
22 Nan ingɨ rei ə, rei ndəkba kɨ rɔ mbal Siyon'tɨ, taa kɨ rɔ ɓebo'tɨ lə Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira ba. In Jerujalem kɨ dɔran'tɨ, lokɨ malayka'gɨ dər banyi banyi isɨ rai rɔnel'tɨ.
23 Rei ndəkba kɨ lo kawnan'tɨ lə nje'gɨ kɨ toi to ngann'gɨ kɨ ngatɔgɨ'gɨ lə Luwə, kɨ tɔ'de in kɨ ndangɨ me dɔran'tɨ. Rei ndəkba kɨ rɔ Luwə'tɨ kɨ njegangita dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ. Taa rei kɨ rɔ de'gɨ'tɨ kɨ njera nya kɨ dana kɨ ndɔkɨ kete kɨ oyi, kɨ təli asi nan berere tokɨ Luwə be.
24 Rei ndəkba kɨ rɔ Jeju'tɨ kɨ ɓukɨ mosɨ'ne kadɨ təl'n'je kɨ k'ar njay'tɨ. In nje kɨ ra mbunə de'gɨ'tɨ kɨ Luwə tadɔ kunmindɨ kɨ sigɨ kɨ Luwə ulə'm adɨ'je. Ningə mos'o kɨ ɓukɨ kakin elta kɨ tɔgɨ'ne utə yan Abel.
25 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, Ononyi'se kadɨ mbəti k'oo dɔ ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ kete, mbeti k'oo dɔ ta lə Mojɨ kɨ nje k'el'de ta dɔnangɨ'tɨ ne, kində kɔjɨ nal'de el. Ningə j'ingɨ, Luwə kɨ isɨ me dɔran'tɨ nu ə isɨ el'je ta. Re jɨ təli gidɨ'je ta ta'tɨ li'ə ə, kindəkɔjɨ a ɔdɨ'je kɔdɨ kɨ rɔta'tɨ!
26 Luwə kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ kete ndu'ə yəkɨ dɔnangɨ kakin ə, un ndu'ne dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone ɓay ene: «Nja kare ɓay m'a yəkɨ dɔnangɨ ɓay, nan k'in ə, a in dɔnangɨ par el, dɔran kaa m'a yək'ə tɔ[§].»
27 Kur ta kɨ ene: «Nja kare ɓay» kin tɔjɨ kadɨ nya'gɨ kɨ Luwə ində'de kin a tujɨ'de pətɨ kɔ kadɨ gotoi. Ningə nya'gɨ kɨ dum tujɨ par ə a nanyi.
28 Ningə j'ingɨ, konɓe kɨ j'ingəi in konɓe kɨ de kɨ a asɨ tuwə'je me'tɨ goto, ə adɨ jɨ rai oyo Luwə, ə jɨ rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'tɨ kɨ nəl'ə, kɨ tɔjɨ kɨ kulə dɔ'a'tɨ kɨ ɓol.
29 Tokɨ rɔta'tɨ, Luwə lə'je in por kɨ nje row nya'gɨ rakɨ.

13

Kulə dingəm me nan'tɨ kɨ dangɨ dangɨ

1 Majɨ kadɨ nanyi kɨ lo ndigɨ nan'tɨ kɨ yo ge kɨ ne ge to ngannkon nan'gɨ be.
2 Adi me'se oy dɔ kuwə mbah'gɨ kɨ rɔ'se'tɨ el. Tadɔ nje kɨ madɨ'gɨ, lo kuwə mbah'gɨ'tɨ kin ə, uwəi malayka'gɨ kɨ rɔ'de'tɨ kanjɨ kadɨ gəri go[*].
3 Adi me'se olo dɔ de'gɨ'tɨ kɨ toi kəy dangay'tɨ, to nya kɨ inɓe'gɨ kaa, in dangay'gɨ nan'tɨ se'de be tɔ. Adi me'se olo dɔ nje'gɨ'tɨ kɨ de'gɨ adi'de kon, to nya kɨ inɓe'gɨ ə darɔ'se si ingə kon be tɔ.
4 Majɨ kadɨ taa nan ingə kojɨ kɨ k'ilə dɔ'tɨ rɔ de'gɨ pətɨ. Ningə kadɨ nje taa nan'gɨ, dingəm kɨ dene ngəmi rɔ'de tadɔ lə nan. Tadɔ Luwə a gangɨ ta dɔ njera kaya'gɨ'tɨ kɨ njekuwə marum'gɨ.

[†] **12:20 12.20** Tekitaga 19.12-13 [‡] **12:21 12.21** Ndukun kɨ nja joo 9.19 [§] **12:26 12.26** Aje 2.6 [*] **13:2 13.2** Lotum 18.1-8, 19.1-3

5 Me kisikidɔtaa′tɨ lə′se, ononyi′se kadɨ rai ta nar kɨ aldɔ majɨ. Rai rɔnel dɔ nya′tɨ kɨ
awi ji′se′tɨ. Tadɔ Luwə inɓe, ene:
«Jagɨ, m′a m′inyə′i kɔ el ratata[†].»
6 In be ə, j′a j′asi kadɨ j′eli ta kɨ me kɨ tinyi katɨ j′ene:
«Burəɓe in njera sə′m,
nya kɨ a ra′m ɓol goto,
nya kɨ de a ra sə′m goto[‡]!»
7 Adi me′se olo dɔ nje kɔr non′se′gɨ′tɨ kɨ eli′se ta lə Luwə kete. Nanyi kɨ lo mərta dɔ
ji kisɨ′de kɨ dɔ′de ta′a′tɨ bitɨ koy′de′tɨ, ə ndaji kunme lə′de.
8 Jeju Kirisitɨ isɨ non be tor′ne′tɨ ba, kete nu ɓone kɨ lo ti, bitɨ kɨ non′tɨ.
9 Ononyi′se kadɨ nyando′gɨ kɨ mbah kɨ dangɨ dangɨ ədi′se adɨ tɔi dɔ row′tɨ kɨ majɨ. Nya
kɨ a maji, in kunme kadɨ majɨ lə Luwə ə ulə dingəm me′se′tɨ um in ndukun′gɨ kɨ ɔjidɔ
nyakusɔ, kɨ a ulə dingəm me′se′tɨ el kin el. Tadɔ ndukun′gɨ kin, nje′gɨ kɨ isɨ njiyəi go′tɨ,
nya kɨ ra se′de majɨ me′tɨ non goto.
10 J′awi kɨ ringiri lo kadikare lə′je non. Njekujənyamosɨ kadikare′gɨ kɨ ra rai kulə me
*Kəyku′tɨ lə Luwə, awi kɨ tɔgɨ kadɨ sɔi nya kɨ in kɨ k′ilə dɔ ringiri′tɨ lə′je kin el.
11 Tokɨ rɔta′tɨ, kibo lə njekujənyamosɨ kadikare′gɨ, re kɨ mosɨ da′gɨ lo′tɨ kɨ ar njay njay
njay utə ndəgə′gɨ, kadɨ adɨ kadikare k′inyə go majel lə de′gɨ kɔ. Nan darɔ ninn da′gɨ in
kɨ k′ilə por dɔ′tɨ gidɨ ɓe′tɨ.
12 Be ə, Jeju kaa, oyi gidɨ ɓebo Jerujalem′tɨ, kadɨ ar de′gɨ njay dɔ majel′tɨ lə′de kɨ
mosɨ′ne[§].
13 Adɨ j′awi j′ingəi′ə gidɨ ɓe′tɨ, ə adɨ jɨ ndigɨ kidɨ′gɨ lə de′gɨ to in be.
14 Tadɔ dɔnangɨ′tɨ ne j′awi kɨ ɓe lə′je kɨ kadɨ j′isɨ′tɨ ratata el. Be ə, j′isɨ sangi kadɨ
j′ingəi in kɨ a re lo ti′tɨ.
15 Kɨ row lə Jeju Kirisitɨ, adɨ j′uləi tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ, to nya mosɨ be,
adɨ in kadikare pa′gɨ kɨ tei ta′je′tɨ, ə gəri′ə kadɨ in Burəɓe.
16 Adi me′se olo dɔ ra nya′gɨ kɨ majɨ′tɨ taa taa, ə majɨ kadɨ kanyi nya majɨ′gɨ lə′se kɨ
madɨ′se′gɨ tɔ. Tadɔ kadikare′gɨ kɨ be kin ə, maji takum Luwə′tɨ.
17 Majɨ kadɨ təli rɔ′se go nje kɔr non′se′gɨ′tɨ, ə uləi dɔ′se ginn tɔgɨ′tɨ lə′de. Sii indəi
kum′de go′se′tɨ kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ, tadɔ Luwə a dəjɨ′de kadɨ ɔjɨ′ə go k′ində kɨ isɨ indəi
kum′de go′se′tɨ kin kad′a oo. Be ə, re təli rɔ′se go′de′tɨ ningə, a rai kulə lə′de kɨ rɔnel.
Re in be el ə, a rai kulə lə′de kɨ ɓarta, adɨ nya kɨ a ra sese majɨ me′tɨ non goto.
18 Elita kɨ Luwə tadɔ lə′je. Jɨ gər ar njay kadɨ me′je uwə′je kɨ ta dɔ nya madɨ′tɨ el. Tokɨ
rɔta′tɨ, ndigɨ lə′je in kadɨ panjiyə′je′gɨ majɨ kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ.
19 M′dəjɨ′se kɨ ngarme′m ba pətɨ kadɨ elita kɨ Luwə kɨ kadɨ m′təl m′re dann′se′tɨ gogɨ
kalangɨ ba.

Kuwə ji nan

20 Luwə kɨ nje kadɨ lapiya, adɨ Jeju Kirisitɨ ində taa dann njekoy′gɨ′tɨ kɨ gorow mosɨ
kunmindɨ kɨ a to ratata. Kirisitɨ kɨ in Burəɓe lə′je, in kɨ in njekul ba′gɨ′tɨ kibo.
21 Kadɨ Luwə kakin ra adɨ asi rai kulə kɨ majɨ par par, kadɨ rai ndigɨ li′ə. Kadɨ ində
kuləra kɨ nəl′ə me′je′tɨ kɨ takul Jeju Kirisitɨ. Ningə kadɨ de′gɨ piti′ə kɨ dɔkagilo′gɨ kɨ
dɔkagilo′gɨ! *Amen!
22 Ngannkon′m′gɨ, m′dəjɨ′se kadɨ tai ta kulə dingəm me nan′tɨ kin kɨ kisidɔtɨ. Tokɨ
rɔta′tɨ, makitu lə′m kɨ m′ndangɨ m′ulə′n m′adɨ′se inɓe kaa, ngal ngayn el tɔ.
23 M′ge kadɨ m′el′se madɨ in gəri tokɨ ngonnkon′je kɨ me kunme′tɨ Timote te kəy
dangay′tɨ[*]. Re re kalangɨ ingəm ə, m′a m′aw si′ə nan′tɨ kadɨ m′oo′se.
24 Rai lapiya njekɔrnon′se′gɨ kɨ *Njekawnan′gɨ pətɨ. Njekawnan′gɨ kɨ dɔnangɨ Itali′tɨ
kaa uwəi ji′se tɔ.
25 Kadɨ memajɨ lə Luwə in sese nan′tɨ pətɨ.

[†] **13:5 13.5** Ndukun kɨ nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 [‡] **13:6 13.6** Pa′gɨ 118.6 [§] **13:12 13.12** Jan 19.17, 20 [*] **13:23 13.23** KNK 16.1

Makitu kɨ Jakɨ ndangɨ

Ta kɨ dɔ makitu'tɨ kɨ Jakɨ ndangɨ

Makitu kin in kɨ kulə'n sɔw dɔ «ginn kaw kɨ dɔgɨ gidə in joo pətɨ kɨ sananyinan dɔnangɨ'tɨ» (1.1) adɨ in njekawnan pətɨ kɨ in de'gɨ lə Luwə kɨ sii to mbah be dɔnangɨ'tɨ. Njendanga adɨ gosɨ ra'a, kɨ takɔjɨ'gɨ kadɨ uwəɨ tɔgɨ'de ba me panjiyə'tɨ lə njekunme dann de'gɨ'tɨ kɨ njeramajel kɨ nje kadi kon de'gɨ. Makitu kin elta dɔ kisikidɔtaa kɨ ndɔ kare kare lə de, ke tokɨ bann ə de a uwə'n tɔgɨ'ne ba me nyanan'gɨ'tɨ to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'tɨ, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gɨ.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndoo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo dɔ ta ə ra go'tɨ 1.19-27. Ndəjɨ nan dɔ kɔrkum nan'tɨ 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'tɨ 3. Njekunme ə nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ 4.1-5.6. Mbərkində'gɨ kɨ dangɨ dangɨ 5.7-20.

Kuwə ji nan

1 M'in Jakɨ, kɨ njekuləɓər lə Luwə kɨ lə Burəɓe Jeju Kirisitɨ, m'ndangɨ makitu kin madɨ ginn kaw lə *Isirayel kɨ dɔgɨ gidə in joo pətɨ*, kɨ sananyinan me dɔnangɨ'tɨ kɨ ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətɔgiba me nyanan'gɨ'tɨ

2 Ngannkon'm'gɨ, lokɨ nya'gɨ kɨ dangɨ dangɨ tei dɔ'se'tɨ ningə, majɨ kadɨ oy to nya rɔnel kibo.

3 Tadɔ inɓe'gɨ gəri ɓətɨ, lokɨ kunme kadɨ Luwə lə'se, utə tɔgɨ nyanan'gɨ kin ningə, a te kɨ kuwətɔgiba.

4 Ningə majɨ kadɨ kuwətɔgiba lə'se, tɔlta'ne majɨ, kadɨ in de'gɨ kɨ kasinan berere, kadɨ nya kɨ majel ilə ɓal rɔ'se'tɨ el, taa kadɨ nya kare kaa du'se el tɔ.

5 Re de kare dann'se'tɨ, tər duw'ə ningə, kadɨ dəjɨ Luwə, ningə a ad'a. Tadɔ Luwə in nje kadɨ de'gɨ pətɨ nya kare kɨ non, kɨ menda, kɨ kanjɨ ndɔr mbɨ'de.

6 Ningə kadɨ de'ə kin dəjɨ kɨ tadɨ el, nan kɨ kunme ta. Tadɔ de kɨ nje tadɨ, to to pulum mann, kɨ nəl un'ə, isɨ aw si'ə kɨ yo ge kɨ ne ge be.

7 Kadɨ de kɨ be kin gər me'ne'tɨ, tokɨ a ingə nya madɨ kare rɔ Luwə'tɨ el.

8 Tadɔ in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo kɨ njenyakingə

9 Majɨ kadɨ in ngonnkon'm kɨ njekunme kɨ in njendoo, in ra rɔnel dɔ kun'tɨ kɨ Luwə un dɔ'i kɨ taa.

10 Be tɔ ə, kadɨ in njekunme kɨ in njenyakingə, in ra rɔnel dɔ sɔl'tɨ kɨ Luwə sɔl dɔ'i tɔ. Tadɔ njenyakingə a jɔrɔ to putɨ kam be.

11 Lokɨ kadɨ ɔsɨ kɨ tɔgɨ'ne ningə, kam ndolo, put'ə jɔrɔ adɨ majɨ li'ə goto, be tɔ ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gɨ'tɨ li'ə kɨ isɨ ra†.

Nyanan'gɨ

12 Nje rɔnel in de kɨ uwə tɔgɨ'ne ba me nyanan'tɨ. Tadɔ lokɨ dum dɔ nya'gɨ pətɨ ningə, a ingə jɔgɨ kajɨ kɨ Luwə un ndu'ne adɨ de'gɨ kɨ ndigɨ'ə.

13 Lokɨ nyanan te dɔ de'tɨ ningə, kadɨ ene: «In Luwə ə nan'm el, tadɔ majel asɨ nan Luwə el, ta Luwə inɓe a nan de el tɔ.»

14 Tokɨ nyanan te dɔ de'tɨ ningə, in kumnda li'ə inɓe ə əd'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'tɨ.

15 Nga ningə kumnda in səm tokɨ dene in'n səm be ə ojɨ majel, nga ningə lokɨ majel tɔgɨ gangɨ ə te koy.

16 Ngannkon'm'gɨ kɨ njendigɨ lə'm, kadɨ ədi rɔ'se kɨ ta'gɨ kɨ ngom, el.

17 Nya kadɨ kɨ majɨ kɨ kadikare kɨ asinan berere, in rɔ Luwə'tɨ kɨ njera kunjɨ'gɨ kɨ dɔran'tɨ. Luwə mbəl rɔ'ne el, taa kumndil'ə a yətɨ rɔ'ne el, tokɨ kum ndil a yətɨ'n rɔ'ne kigo kadɨ be el tɔ.

18 In kigo me ndigɨ li'ə inɓe, ə ojɨ'n'je kojɨ kɨ sigɨ kɨ ta kɨ rɔta'tɨ. Ojɨ'je kojɨ kɨ sigɨ kadɨ j'in nyakində'gɨ kɨ dɔkete dann nyakində'gɨ'tɨ li'ə.

K'oo dɔ ta ə ra go'tɨ

---

* **1:1 1.1** Ginn kaw lə Isirayel kɨ dɔgɨ gidə in joo, in njekunme'de kadɨ Jeju Kirisitɨ pətɨ kɨ sii lo'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ.

† **1:11 1.11** Tekitaga 40.6-7

19 Ngannkon’m’gɨ kɨ njendigɨ lə’m, kadɨ oyi ta kɨ m’a m’el’se kam majɨ: kadɨ de ində kalangɨ oo dɔ ta, nan kadɨ elta kalangɨ el, taa ra wongɨ kalangɨ el tɔ.
20 Tadɔ wongɨ lə de a ra nya kɨ dana non Luwə’tɨ el.
21 Ginn nya kin ə, kadɨ mbəti nyara’gɨ kɨ to njen, kɨ kulə ra’gɨ kɨ majel kɨ aldɔ majɨ, kɨ re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə kɨ duw me’se’tɨ, kɨ dɔ kɨ sɔl lɔm, tadɔ in ta kɨ asɨ kajɨ’se.
22 Ta lə Luwə kin kadɨ oyi mbi’se’tɨ par el, nan kadɨ oyi ə təli rɔ’se go’tɨ taa. Lokɨ sii ta k’oo dɔ’tɨ to k’oo par ningə, in kədɨ ə sii ədi rɔ’se inɓe’gɨ.
23 Tadɔ re de oo dɔ ta, ə ra go’tɨ el ningə, to to de kɨ gon ta kum’ne me kɔtirongɨ’tɨ be.
24 Lokɨ gon rɔ’ne ə ɔtɨ aw ningə, tanan’tɨ non par ə me’ə oy dɔ rɔ’a’tɨ kɨ kete oo.
25 Nan de kɨ ndər ginn ndukun lə Luwə kɨ asinan berere, kɨ ta’gɨ lə’je, taa isɨ uwə rɔ’ne ba me’tɨ um ra rɔnel dɔ k’oo dɔ’a’tɨ par, adɨ me’ə oy dɔ’tɨ el, nan ra go’tɨ, de’ə kin a ingə majikur me kulə’tɨ pətɨ kɨ a ra.
26 Lokɨ de madɨ oo rɔ’ne to nje kun go Luwə, nan asɨ kuwə ndonn’ne ginn tɔgɨ’ne’tɨ el ningə, isɨ ədɨ rɔ’ne to kədɨ, kun go Luwə li’ə in nya kɨ kareba.
27 M’el’se kadɨ in gəri tokɨ kun go Luwə kɨ ar njay kɨ kɨ rɔta’tɨ kɨ Luwə kɨ Baw’je ndigɨ, in k’oo go ngann hal’gɨ kɨ njengawkoy’gɨ me kon’gɨ’tɨ, kɨ isɨ te dɔ’de’tɨ, kɨ k’ɔsɨ rɔ ngərəngɨ kadɨ nya’gɨ’tɨ kɨ to njen kɨ dɔnangɨ’tɨ ne.

2

Kɔr de dana in majel

1 Ngannkon’m’gɨ, ingɨ kɨ uni me’se adi Burəɓe Jeju Kirisitɨ kɨ tɔjɨ in li’ə, majɨ kadɨ kɔr kum nan goto dann’se’tɨ, tadɔ in nya kɨ uwə nan kɨ kunme el.
2 To kin ə ɓone, de kɨ njenyakingə kare, ulə ku kɨ ndolo majɨ rɔ’ne’tɨ, kɨ ningə kɨ ra kɨ ɔr jɨ’ne’tɨ, re ur lo kawnan’tɨ lə’se. Ningə de kɨ njendoo, kɨ ulə ngisɨ ku rɔ’ne’tɨ, re ur me’tɨ tɔ.
3 Lokɨ ilə̈ɨ kum’se oyi njekulə ku kɨ ndolo ningə, ɓuki’ə’tɨ ə eli’ə eyina: «Re, isɨ nanga lo kɨ majɨ’tɨ kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra kɨ taa non» eke «Isɨ nja’m’tɨ nanga ne be.»
4 Tokɨ isɨ rai be ningə, ke oyi kadɨ in k’ɔr ə isɨ ɔri kum nan dann’se’tɨ, ə isɨ təli nje gangɨ ta dɔ de’gɨ’tɨ kɨ kɔjitara’gɨ lə’se kɨ majel el wa?
5 Ngannkon’m’gɨ kɨ njendigɨ lə’m, uri mbi’se oyi ta kin: Ke oyi kadɨ Luwə mbətɨ njendoo’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kadɨ təli njenyakingə kigo k’un kɨ uni me’de adi Jeju Kirisitɨ, el wa? Mbətɨ’de kadɨ ingəɨ Konɓe kɨ Luwə un ndu’ne adɨ de’gɨ kɨ ndigɨ’ə.
6 Ningə ingɨ isɨ kidɨ’de. Ke njenyakingə’gɨ kakin ə isɨ adɨ’se kon el wa? Taa isɨ ai sese non nje gangita’gɨ’tɨ tɔ el wa?
7 In inɓe’gɨ kin ə isɨ elita kɨ mal dɔ tɔ’tɨ kɨ majɨ kɨ Luwə ində dɔ’se’tɨ el wa?
8 Tokɨ rɔta’tɨ, re tɔlita ndukun lə Luwə kɨ utə ndəgə’gɨ kɨ ndangɨ me Makitu’tɨ ene: «A in ndigɨ de mad’i to rɔ’i inɓe be ningə, rai gorow’ə’tɨ.»
9 Nan re rai kigo kɔr kum nan dann nan’tɨ ningə, in majel ə isɨ rai, ndukun lə Luwə uwə’se kɨ ta to nje kaldɔ ta’gɨ.
10 Tadɔ re de təl rɔ’ne go ndukun’gɨ’tɨ lə Luwə pətɨ, nan aldɔ ndukun kɨ kare ningə, təl nje kaldɔ ndukun’gɨ pətɨ.
11 Tadɔ nje k’el k’ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A tɔl de el tɔ.» Ə re uwə marum el, nan tɔl de ningə in təl nje kaldɔ ndukun*.
12 Ginn’ə kin ə, kadɨ ta kel’se’gɨ, kɨ nya ra’se’gɨ, tɔjɨ kadɨ in de’gɨ kɨ majɨ kadɨ gangɨ ta dɔ’se’tɨ kɨ ndukun kɨ nje taa k’ilə taa.
13 Tadɔ de kɨ nje k’oo kumtondoo lə de’gɨ el, Luwə a oo kumtondoo li’ə ndɔ gangɨ ta’tɨ el tɔ. Ningə k’oo kumtondoo in nya kɨ utɨ dɔ takigangɨ.

Kunme kadɨ Luwə kɨ kanjɨ ra kul’ə in kɨ koy

14 Ngannkon’m’gɨ, lokɨ de madɨ ene n’in n’aw kɨ kunme, ningə tɔjɨ kunme kadɨ Luwə lə’ne, kɨ kuləra’a, el, ke maj’a in ri wa? Maj’a goto. Kunme kadɨ Luwə kɨ be kin asɨ kaj’a el.
15 To kin ə ɓone, ngonnkon kɨ dingəm eke kɨ dene awi kɨ rɔ’de kare, taa asi kingə nyakusɔ’de kɨ ndɔ’gɨ pətɨ el tɔ.
16 Ningə de madɨ dann’se’tɨ el’de ene: «Ai kɨ maj’a, kadɨ rɔ’se tingə rututu, ə sɔi nya me’se ndann.» Kɨ kanjɨ kadɨ adi’de nya kɨ kadɨ ra se’de, ke maj’a in ri wa?
17 Kunme kadɨ Luwə kaa to be tɔ, re tɔjɨ rɔ’ne me kulə kɨ ra’tɨ el ningə, in nya kɨ koy.

* **2:11 2.11** Tekitaga 20.13, 14; Ndukun kɨ nja joo 5.17, 18

18 De madɨ ene: «In aw kɨ kunme kadɨ Luwə, m’in m’aw kɨ kulə’gɨ kɨ ra. M’a m’el’ə m’ene: Majɨ kadɨ ɔjɨ’m kunme kadɨ Luwə lə’i kɨ kanjɨ kulə’gɨ kɨ ra adɨ’m m’oo, ə m’in m’a m’ɔj’i kunme kadɨ Luwə lə’m kɨ kulə’gɨ kɨ m’ra m’adɨ oo.»
19 Un me’i tokɨ Luwə in kareba el wa? In nya kɨ majɨ, ningə kadɨ gər tokɨ ndil’gɨ kɨ majel kaa uni me’de be tɔ. Ɓol ra’de adɨ dadi non’a’tɨ.
20 In de kɨ dɔ’i goto, in ndigɨ kadɨ gər ke in tadɔ ri ə kunme kɨ kulə goto a ra nya kare el wa?
21 Ke oo kaw’je *Abiraham, Luwə təl’ə de’tɨ kɨ dana takum’ne’tɨ kɨ takul kulə ra’a’gɨ, tadɔ ndigɨ kadɨ n’tɔl ngonn’ne *Isakɨ non ringiri’tɨ lə Luwə, n’ad’a kadikare’tɨ el wa?
22 Oo, kunme kadɨ Luwə li’ə ai nan’tɨ kɨ kulə ra’a’gɨ. Kulə ra’a’gɨ tɔlita kunme kadɨ Luwə li’ə adɨ asɨ nan berere.
23 In be ə tɔl’n ta ta kɨ ndangi me makitu’tɨ lə Luwə eyina: «Abiraham un me’ne adɨ Luwə, lokɨ Luwə oo kunme li’ə ningə tudə to de kɨ dana.» Adɨ ɓar’a madɨ’ne†.
24 Oyi majɨ nga, tokɨ Luwə təl’ə de kɨ dana takum’ne’tɨ kɨ takul kulə ra’a’gɨ, um in kɨ takul kunme li’ə par kareba el.
25 Adi me’se, olo dɔ Rahabɨ’tɨ kɨ in kaya dene. Uwə njekawkita’gɨ lə Isirayel rɔ’ne’tɨ, ningə ra se’de adɨ tei uni row kɨ rangɨ anyinan awi. In tadɔ kuləra’a kin ə Luwə təl’n’ə de’tɨ kɨ dana takum’ne’tɨ‡.
26 Be ə, tokɨ j’oo’n kadɨ darɔ kɨ kon goto’tɨ in kɨ koy kakin ə, kunme kadɨ Luwə kɨ kulə ra’a’gɨ gotoi kaa in kɨ koy tɔ.

3

Kadɨ njendo de’gɨ nya oy go ndonn’de

1 Ngannkon’m’gɨ, kadɨ njendo de’gɨ nya in ngayn dann’se’tɨ el, tadɔ in gəri kadɨ Luwə a gangɨ ta kɨ ngan ngayn dɔ’je’tɨ, j’in njendo de’gɨ nya, utə ndəgɨ de’gɨ.
2 J’in pətɨ jɨ rai majel kɨ gorow’gɨ kɨ dangɨ dangɨ. Re de madɨ ra majel me ta kel’ne’tɨ el bitɨ ningə, in de kɨ asɨ nan berere, asɨ kuwə rɔ’ne ba pətɨ ginn tɔgɨ’ne’tɨ.
3 Re j’uləi jam ta sində’gɨ’tɨ kadɨ təli rɔ’de go ndigɨ’tɨ lə’je ningə, j’awi kɨ tɔgɨ dɔ rɔ’de’tɨ ba pətɨ tɔ.
4 Oyi tokibo’gɨ, re in tokibo kɨ bo to ri kaa, ə nəl kibo ɔs’ɔ kɨ tɔgɨ’ne to ri kaa, kɨ ngonn ngaw’a kɨ nden kɨ ɓari’ə tole inɓe kin ə njekuwə ngaw tokibo, a awɨ’n kɨ tokibo lo’tɨ kɨ me’ə ndigɨ kaw’tɨ si’ə.
5 In be ə, ndonn de kaa to be tɔ. In ngonn rɔ kɨ nden ba, nan ɔjɨ rɔ’ne kadɨ asɨ ra nya’gɨ kɨ əti ɓol. Tokɨ oy kadɨ ngonn por kɨ nden be par asɨ kadɨ on ku kibo.
6 In be tɔ ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisɨ lə majel dann ngann rɔ’je’gɨ’tɨ, isɨ təl darɔ’je ba pətɨ nya kɨ to njen’tɨ, isɨ ində por ndɔ kisikidɔtaa’tɨ lə de, por kin in lo por’tɨ kɨ nje kon bitɨ kɨ non’tɨ.
7 De asɨ kuwə ginn da’gɨ kɨ dangɨ dangɨ pətɨ kɨ me mu’tɨ, kɨ ginn yəl’gɨ, kɨ ginn da’gɨ kɨ nje kagɨ nanga, kɨ ginn da’gɨ kɨ sii me ba’tɨ, ginn tɔgɨ’ne’tɨ.
8 Nan ndonn’je, de kare kɨ asɨ kuwə ginn tɔgɨ’ne’tɨ goto, in nya kɨ nje tujɨ lokɨ dum kuwə nanga ginn tɔgɨ’tɨ. Kəngɨ kɨ nje tɔl de rosɨ ndonn’je betete.
9 Kɨ ndonn’je ə j’isɨ j’uləi tɔjɨ dɔ Burəɓe’tɨ kɨ Baw’je, ningə kɨ ndonn’je kɨ kare inɓe kakin ə j’isɨ jɨ manni de’gɨ kɨ Luwə ində’de adɨ taainan si’ə tɔ*.
10 Ta’je kɨ kare inɓe kin ə j’isɨ j’uləi tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ, ningə ta’je kɨ kare inɓe kakin ə isɨ mann de’gɨ tɔ. Ngannkon’m’gɨ, majɨ kadɨ rai be el.
11 Ke mann kɨ nəl ingɨ kɨ mann kɨ atɨ a tei nan’tɨ ta bolo’tɨ kɨ kare wa? Jagɨ a tei ta bolo’tɨ kɨ kare el.
12 Ngannkon’m’gɨ, ke oyi kadɨ kagɨ matɨ asɨ kadɨ andɨ sinyə eke mbaykote asɨ kadɨ andɨ matɨ wa? Re in be el ningə, in be tɔ ə ta bolo kɨ mann kɨ atɨ isɨ te’tɨ, mann kɨ nəl asɨ kadɨ a te’tɨ el nga.

Kumkədɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ kɨ kumkədɨ kɨ dɔran’tɨ

13 Nan dann’se’tɨ ə in nje kumkədɨ kɨ nje nyagər wa? De’ə kin kadɨ tɔjɨ kulə ra’ne me panjiyə’tɨ kɨ majɨ, kɨ dɔ kɨ sɔl lɔm kɨ kumkədɨ.
14 Nan kin ə re, ni kɨ atɨ kangɨ kɨ jangɨ in me’se’tɨ ningə, ɔji rɔ’se kare el, ta kadɨ elita kɨ ngom ɔsi ta, ta kɨ rɔta’tɨ el tɔ.
15 Ko kumkədɨ kɨ be kin, in kumkədɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne, in kumkədɨ lə de, in lə Su, um in kumkədɨ kɨ in rɔ Luwə’tɨ el.
16 Tadɔ lokɨ ni kɨ jangɨ in’tɨ ningə, nyara kɨ gorow’ə’tɨ el, kɨ ko nya ra’gɨ kɨ majel pətɨ in’tɨ non tɔ.

---

† **2:23 2.23** Lotum 15.6; Ejay 41.8 ‡ **2:25 2.25** Jojuwe 2.1-21 * **3:9 3.9** Lotum 1.26-27

17 Nan kɨ ɔjidɔ kumkədɨ kɨ in rɔ Luwə'tɨ, dɔkete, in kumkədɨ kɨ ar njay, taa in kumkədɨ tɔgɨ el, in kumkədɨ kɨ sɔl lɔm, in kumkədɨ kulə nojɨ nan'tɨ, in kumkədɨ kɨ rosɨ kɨ k'oo kumtondoo, isɨ te kɨ kandɨ kɨ majɨ majɨ, gangɨ nan goto rɔ'a'tɨ, taa kədikum nan ka goto rɔ'a'tɨ tɔ.
18 De'gɨ kɨ nje sangɨ row kisimajɨ, isɨ duwi ko nya me kisɨ majɨ'tɨ, ningə kandɨ lə'de kɨ a ujəi in nyara kɨ dana.

4

Ndigɨ nya'gɨ kɨ dɔnangɨ in kɔsɨ ta Luwə

1 Nga ingɨ, rɔnan'gɨ, kɨ kɔlnan'gɨ kɨ toi dann'se'tɨ tei ra wa? Lokɨ tei səm'tɨ, in me nyənn'gɨ'tɨ lə darɔ'se kɨ toi me rɔ'se'tɨ, ə isɨ rɔi nan.
2 Sii rai kumnda nya'gɨ, nan asi kadɨ ingəi el, ningə isɨ tɔli de'gɨ, isɨ ndingəi nya, nan lo kadɨ ingəi goto, lo kin'tɨ, təli nje kɔlnan kɨ nje rɔnan. In kɔyi nya, ə ingəi el, tadɔ in gəri kɔy Luwə el.
3 Ə re kɔyi nya Luwə kaa, adɨ'se el, tadɔ nya kɔy lə'se in nya kɔy kɨ majel, isɨ kɔyi nya Luwə kadɨ re ingəi ningə, in tindəi sananyi kɔ dɔ k'oo majirɔ'tɨ lə darɔ.
4 In njekuwə marum! Gəri kadɨ ndigɨ nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ in ban lə Luwə el wa? Re de madɨ isɨ uwə madɨ kɨ nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ningə, isɨ ra rɔ'ne njeban'tɨ lə Luwə.
5 Oyi kadɨ ta lə Luwə kɨ ndangi me Makitu'tɨ in kare kɨ ndangɨ wa? Makitu lə Luwə el ene: «Jangɨ ra Luwə ngayn dɔ Ndil'tɨ kɨ ində me'je'tɨ.»
6 Nan memajɨ kɨ adɨ'je, in nya kibo ngayn utə nya'gɨ pətɨ. Tadɔ makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gɨ kɨ nje kun dɔ'de taa, ə adɨ memajɨ lə'ne de'gɨ kɨ nje sɔl dɔ'de*.»
7 In be ə, kadɨ sɔli dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə Luwə, tanyi rɔ Su, ə a anyi kɔ sanyi rɔ'se'tɨ.
8 Rei ndəkba rɔ Luwə'tɨ, ə Luwə a re ndəkba rɔ'se'tɨ tɔ. In njeramajel'gɨ, togi ji'se adɨ ar njay; in nje me joo, ɔri majel me'se'tɨ kɔ.
9 Majɨ kadɨ in gəri tokɨ in nje kumtondoo, uwəi ndoo rɔ'se ə nonyi kɨ mann kum'se; kadɨ ko'gɨ lə'se təl non, kadɨ rɔnel lə'se təl ndoo kɨ kuwə.
10 Majɨ kadɨ sɔli dɔ'se non Luwə'tɨ ə Luwə a un dɔ'se taa.

Kadɨ de gangɨ ta dɔ ngonnkon'ne'tɨ el

11 Ngannkon'm'gɨ, majɨ kadɨ elita kɨ majel dɔnan'tɨ el, de kɨ isɨ elta kɨ majel dɔ ngonnkon'ne'tɨ, eke isɨ gangɨ ta dɔ'a'tɨ ningə, in ndukun lə Luwə ə isɨ elta kɨ majel dɔ'tɨ num, isɨ gangɨ ta dɔ'tɨ num. Ningə re isɨ gangɨ ta dɔ ndukun'tɨ lə Luwə ə, in nje təl rɔ'i go ndukun'tɨ el, nan in njegangita dɔ'tɨ yo.
12 Jɨ gər tokɨ Luwə kɨ kar'ne ba par ə in nje kadɨ ndukun kɨ njegangita. In kɨ kar'ne ba ə aw kɨ tɔgɨ kadɨ ajɨ'n de num tujɨ'n de num tɔ. Nga in, in nan kadɨ in gangɨ ta dɔ ngonnkon'i'tɨ wa?

Nje k'aw kɨ kɔjitara

13 Kɨ ɔjɨ dɔ'se nga, ingɨ kɨ nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti ə j'a j'awi me ɓebo'tɨ kɨ be, j'a jɨ ra ɓal kare səm'tɨ, j'a jɨ ra gatɨ, j'ingəi'n nar.»
14 Eli be, nga in de'gɨ kɨ gəri nya kare kɨ a ra nya me ndɔ kɨ lo ti'tɨ dɔ kisikidɔtaa'tɨ lə'se el tɔ. Toi to kunjɨ mann kɨ su luy luy adɨ oo'ə, ningə njaba par ə goto kin be†.
15 Ta kɨ re a eli ə to kin: «Tokɨ re Luwə ndigɨ, ə j'isɨ kɨ dɔ'je ta ə, j'a jɨ ra nya kɨ yo, j'a jɨ ra nya kɨ ne.»
16 Nan ngɔsine, isɨ ɔji rɔ'se me kɔjitara'tɨ lə'se kɨ dɔ'se. Kɔjɨ rɔ kɨ be kin in kɔjɨ rɔ kɨ majel.
17 Re de gər row ra majɨ ɓətɨ, nan ra el ningə, in majel kɨ ra.

5

Kon kɨ a re dɔ nje nyakingə'gɨ'tɨ

1 Ingɨ kɨ in njenyakingə! kɨ ɔjɨ dɔ'se nga ningə, majɨ kadɨ nonyi ə ndingəi rɔ'se kɨ ndu'se kɨ boi, tadɔ kon'gɨ kɨ a rei dɔ'se'tɨ.
2 Nyakingə'gɨ lə'se ndumi kɔ, yon'gɨ onyi ku'gɨ lə'se.
3 Ɔr'gɨ kɨ nar'gɨ lə'se nonyi niki, ningə non'de a mannajɨ ɔsɨ'n'se ta. A on darɔ'se to por be. In mbonyi nyakingə'gɨ kɨ dɔnan'tɨ dɔnan'tɨ, dɔkagilo kɨ j'in'tɨ, kɨ in dɔkagilo kɨ dɔboy'tɨ.
4 De'gɨ kɨ nje ra kulə me ndɔɔ'tɨ lə'se, ɔgi'de nyakugə goji lə'de, adɨ nonyi, ndu non'de aw bitɨ osɨ mbi Burəɓe'tɨ lə njerɔ'gɨ.

---

* **4:6 4.6** Tər ta'gɨ 3.34 † **4:14 4.14** 13-14; Tər ta'gɨ 27.1

5 Kisɨ’se dɔnangɨ’tɨ ne, sii me k’oo majɨ rɔ’tɨ, sɔi ge anyinan ge me majɨ’tɨ. Boi, mbol’se
to to da’gɨ kɨ uli’de adɨ a ngineɔi ndɔ tɔl’de be.
6 De’gɨ kɨ rai nya madɨ el, gangɨ ta dɔ’de’tɨ, tɔli’de, ə tanyi’se rɔ el.

Koreme ngineə’n re Burəɓe

7 Ngannkon’m’gɨ, majɨ kadɨ orei me’se bitɨ, kadɨ Burəɓe re’n. Oyi nje ndɔɔ, a ngineə
kandɨ nya kɨ majɨ ngayn kɨ a te dɔnangɨ’tɨ, kɨ koreme dɔ’tɨ ngan. A ore me’ne bitɨ kadɨ
ndi binə ədɨ, ndi kɨ dɔboy’tɨ ədɨ, ɓay ta kadɨ ujə ko lə’ne.
8 Be tɔ ə, ingɨ kaa, kadɨ orei me’se, uwəɨ tɔgɨ’se ba, tadɔ Burəɓe in ndəkba.
9 Ngannkon’m’gɨ, ɓarita dɔnan’tɨ el, kadɨ Luwə gangɨ’n ta dɔ’se’tɨ el. Oyi njegangita
ra takəy’tɨ.
10 Ngannkon’gɨ, majɨ kadɨ oyi go nja njekeltakita Luwə’tɨ kɨ kete nu kɨ elita me tɔ
Burəɓe’tɨ to nyandajɨ lə’se, kɨ ɔjidɔ kon kɨ koreme.
11 J’elita dɔ njekuwə tɔgɨ’de ba me kon’gɨ’tɨ j’ene in nje rɔnel. Kadɨ me’se olo dɔ
kuwətɔgiba’tɨ lə Jobɨ dann kon’gɨ’tɨ pətɨ kɨ te dɔ’a’tɨ. Oyi kadɨ go’tɨ gogɨ Luwə ad’a ingə
majɨ, tadɔ Luwə in nje memajɨ kɨ ngayn, kɨ nje k’oo kumtondoo*.
12 Ngannkon’m’gɨ nya kibo ngayn, kɨ kadɨ gəri ə to kin: majɨ kadɨ iwi rɔ’se el, ke in
kɨ ndi, ke in gɔjɨ kɨ kusɔ, ke in kiw rɔ madɨ kɨ rangɨ. Re in oyo ə eyina oyo, re in jagɨ ə
eyina jagɨ tɔ par, kadɨ osi me takigangɨ’tɨ lə Luwə el.
13 Re, de madɨ dann’se’tɨ, ingə kon wa? Kadɨ non dɔ Luwə’tɨ. Eke re rɔ’a nəl’ə wa?
Kadɨ osɨ pa ulə’n tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ.
14 Re, de madɨ dann’se’tɨ, rɔ’a tɔ’ə ə, kadɨ ɓar ngatɔgɨ lə Njekawnan kadɨ elita kɨ Luwə
tadɔ li’ə kɨ ɔyi’ə kɨ hu me tɔ Burəɓe’tɨ.
15 Kelta kɨ Luwə kɨ kunme a ajɨ de kɨ nje rɔ to, Burəɓe a un’ə taa, ningə re ra majel
kaa, Luwə a inyə go majel’gɨ li’ə kɔ.
16 Be ə, kadɨ tɔri ndu’se dɔ majel’gɨ’tɨ lə’se kɨ rɔ nan’tɨ. Ningə elita kɨ Luwə tadɔ lə
nan, kadɨ ingəɨ lapiya dɔ rɔtɔ’gɨ’tɨ lə’se. Kelta kɨ Luwə lə de kɨ dana, tɔg’ɔ in ngayn.
17 Oy Eli in de to j’in be tɔ, nan elta kɨ Luwə kɨ rɔ tinyi’ne kadɨ ndi ədɨ el, ningə ndi
ədɨ dɔnangɨ’tɨ el ɓal mutə kɨ nanyi mehen tɔ.
18 Ə, təl elta kɨ Luwə gogɨ tokɨ sigɨ, ə Luwə adɨ ndi təl ədɨ dɔnangɨ’tɨ, adɨ dɔnangɨ te
kɨ kandɨ nya’gɨ†.

Dɔboy ta

19 Ngannkon’m’gɨ, tokɨ re de madɨ dann’se’tɨ ndəm gorow kɨ rɔta’tɨ, ur mu, ə de madɨ
kɨ rangɨ ɔr’ɔ təl re si’ə dɔ row’tɨ kɨ dana gogɨ ningə,
20 kadɨ gəri tokɨ de kɨ təl kɨ njeramajel dɔ row’tɨ kɨ ndəm re si’ə go row’tɨ kɨ dana kin,
a ajɨ njeramajel ta koy’tɨ, taa Luwə a inyə go majel’gɨ li’ə ngayn kɔ.

---

* **5:11 5.11** Jobɨ 1.20-22, 2.10, 42.10-17 † **5:18 5.18** 1 Ngar’gɨ 17.1, 18.1, 18.42-45

Makitu kɨ dɔkete kɨ Piyər ndangɨ

Ta kɨ dɔ makitu'tɨ kɨ dɔkete kɨ Piyər ndangɨ

Makitu kin in kɨ ndangɨ kadɨ njekunme'gɨ kɨ sii dow lo'gɨ'tɨ kɨ manga lə Aji kɨ Du. Ginn ndangɨ makitu kin in kadɨ ulə dingəm me'de'tɨ dann kindəkumndoo'tɨ kɨ kadɨ nan kon tadɔ kunme. Koy, kində taa lo koy'tɨ kɨ təl Jeju Kirisitɨ, in ə in ngirə kɨ ngan kɨ rai dɔ'tɨ kadɨ uwəi tɔgɨ'de ba me kunme'tɨ kɨ kindəmedɔtɨ. Tokɨ in njekujənyamosɨ kadikare'gɨ lə Ngar ə in ginn de'gɨ kɨ ari njay, majɨ kadɨ tinyəi nan kɨ Njekajɨ'de kɨ ndogɨ'de kɨ gatɨ kɨ ngayn. Majɨ kadɨ uwəi tɔgɨ'de ba me panjiyə'tɨ lə njekunme. Lokɨ Burəɓe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ 1.1-2. Ta kɨ ɔjidɔ kindəmedɔtɨ, kunme ə ndiginan 1.3-12. Ɓar nan kadɨ kisikidɔtaa in kɨ ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in kɨ isɨ'n dann kon'tɨ 2.11-4.19. Ra kulə kɨ majɨ dann njekawnan'tɨ 5.1-11. Kuwə jɨ nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

1 M'in Piyər kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisitɨ, m'ndangɨ makitu kin madɨ'se in nje kɨ Luwə mbətɨ'se, kɨ sananyinan, adɨ sii to mbah'gɨ dɔnangɨ'gɨ'tɨ kɨ Pon, kɨ Galasi, kɨ Kapadosɨ, kɨ Aji, kɨ Bitini.

2 Luwə kɨ Baw mbətɨ'se kete, kigo kɔjitara'tɨ li'ə, kadɨ in de'gɨ lə'ne kɨ takul Ndil'ə, kadɨ təli rɔ'se go Jeju Kirisitɨ'tɨ, ə kadɨ mos'o togɨ'se adɨ ari njay*. Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Luwə to mbar mbar kɨ dɔ'se'tɨ.

Ra oyo Luwə tadɔ kajɨ kɨ te kɨ dɔ'a kɨ takul Jeju Kirisitɨ

3 Tɔjɨ in kɨ dɔ Luwə'tɨ kɨ Baw Burəɓe lə'je Jeju Kirisitɨ, tadɔ memajɨ li'ə kɨ ngayn kɨ ojɨ'n'je k'ojɨ kɨ sigɨ, kɨ gorow k'ində Jeju Kirisitɨ taa dann nje koy'gɨ'tɨ. Lo kin'tɨ, j'awi kɨ nya kindəmedɔtɨ kɨ to bitɨ kɨ non'tɨ,

4 tadɔ j'awi kɨ nya majɨ'gɨ kɨ Luwə ngəm dɔran'tɨ tadɔ lə'je. In nya kɨ a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num tɔ.

5 Nya'gɨ kin Luwə ngəm'de dɔran'tɨ tadɔ lə'se, ingɨ kɨ tɔg'ɔ isɨ ngəm'se kɨ takul kunme tadɔ kajɨ, adɨ in kajɨ kɨ in ndəkba kadɨ dɔ'a a te ndɔ kɨ dɔboy'tɨ.

6 Re dɔkagilo'tɨ kɨ ɓone, kadɨ nyanan'gɨ kɨ dangɨ dangɨ adɨ mekon isɨ ra'se dɔkagilo'tɨ nden be mindɨ kaa, in kin ə isɨ adɨ'se rɔnel.

7 Lɔr kɨ in nya kɨ a tujɨ kaa, nanyɨ'ə me por'tɨ kadɨ oyɨ'ə ke inɓe dɔrɔ'a wa. Be tɔ ə, nyanan'gɨ kakin isɨ nanyɨ kunme kadɨ Luwə lə'se kɨ gat'a utə lɔr, kadɨ oyɨ ke in kɨ rɔta'tɨ inɓe wa. Re in kɨ rɔta'tɨ ningə, a ingəi pitɨ, kɨ tɔɓar, kɨ kɔsikurə lokɨ Jeju Kirisitɨ a te busɨ.

8 Jeju kɨ oyɨ'ə kɨ kum'se el, nan in ndigɨ'ə, oyɨ'ə el ɓay, nan uni me'se adɨ'ə. Ningə isɨ rai rɔnel, adɨ in rɔnel kibo ngayn, kɨ dum kelta'a.

9 Tadɔ ingəi nya kɨ uni me'se adɨ tadɔ'a, adɨ in kajɨ rɔ'se.

10 Kɨ ɔjidɔ kajɨ kin, de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ, ndəri ginn'ə, taa dəji ta dɔ'tɨ ngayn tɔ. Adɨ in de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ dɔ kadikare'tɨ kɨ Luwə ində dɔ'a dana kete adɨ'se.

11 De'gɨ kɨ *njekeltakita Luwə'tɨ sangɨ kadɨ n'gəri ke dɔkagilo kɨ ra, ə nya'gɨ kɨ bann ə a rai nya dɔkagilo'ə'tɨ kɨ Ndil Kirisitɨ ɔjɨ'de wa? Tadɔ Ndil Kirisitɨ kɨ me'de'tɨ tɔjɨ'de dɔkagilo kin kete, lokɨ elta dɔ kon'gɨ'tɨ kɨ Kirisitɨ kɨ in *De kɨ Luwə mbət'ə a ingə kɨ tɔjɨ kɨ a re go kon'tɨ†.

12 Luwə adɨ njekeltakita'a'tɨ gəri tokɨ, mbər kɨ n'ində ta'de'tɨ kin in tadɔ majɨ lə'de inɓe'gɨ el, nan in tadɔ majɨ lə'se ə iləimbər kin. Ngɔsine nje kiləmbər Poyta kɨ majɨ iləi'se mbər kin kɨ takul tɔgɨ lə Ndil Luwə kɨ Luwə ulə'n adɨ in dɔran'tɨ re. Mbər kin, malayka'gɨ kɨ dɔ'de kaa sangɨ kadɨ n'gəri ginn'ə tɔ.

Kindəmedɔtɨ kɨ a ge nyara kɨ ar njay

13 Tadɔ kin ə, kadɨ adi mərta'gɨ lə'se isɨ kum, adi kum'se ar njay kadɨ ɔri mbunə nya kɨ majɨ kɨ nya kɨ majel nan'tɨ. Kadɨ kindəmedɔtɨ lə'se ba pətɨ in dɔ kadikare'tɨ kɨ Luwə a adɨ'se, lokɨ Jeju Kirisitɨ a te bus.

14 Majɨ kadɨ in nje təl rɔ'se go ta'tɨ lə Luwə, um uni go nyənn lə darɔ kɨ kete kɨ isɨ ndɔr'se, lokɨ sii day dɔ rɔ'se'tɨ ɓay kin el.

---

* **1:2 1.2** Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15 † **1:11 1.11** Pa'gɨ 22; Ejay 53; Luk 24.25-26

15 Ningə, tokɨ Luwə kɨ ɓar′se in nje k′Ar Njay kakin ə, ingɨ kaa, kadɨ ari njay me
panjiyə′se′gɨ′tɨ pətɨ tɔ.
16 Tadɔ Makitu lə Luwə el ene: «A in de′gɨ kɨ k′ar njay, tadɔ m′in kɨ k′Ar Njay‡.»
17 Re me kelta′gɨ′tɨ lə′se kɨ Luwə, isɨ ɓarɨ′ə Baw′se, in kɨ in Luwə kɨ njegangita dɔ
de′tɨ kɨ ra kigo kulə ra′a′tɨ um, ɔr kum′de dana el ningə, majɨ kadɨ nya ra′se in kigo ɓol
Luwə′tɨ, dɔkagilo′tɨ kɨ sii to mbah′gɨ dɔnangɨ′tɨ ne kin.
18 Ningə in gəri majɨ tokɨ in kɨ nar eke lɔr kɨ in nya′gɨ kɨ a tuji kin, ə Luwə ugə′n dɔ′se
me nyara′gɨ′tɨ kɨ majel, kɨ kaw′se′gɨ inyəi adɨ′se kin el.
19 Nan in kɨ mosɨ Kirisitɨ kɨ gat′a dum ndogɨ, ə Luwə ugə′n dɔ′se. Kirisitɨ kɨ to to ngonn
batɨ kɨ nya madɨ ra′a el, ta nya kɨ majel ɔd′ɔ el tɔ.
20 Luwə mbət′ə, ində dɔ′a dana kete non kulə ngirə dɔnangɨ′tɨ nu tadɔ kadikare kin,
ningə te kɨ dɔ′a dɔkagilo′tɨ kɨ dɔboy′tɨ, tadɔ majɨ lə′se.
21 Ingɨ kɨ takul Kirisitɨ ə, uni me′se adɨ Luwə, kɨ te si′ə dann nje koy′gɨ′tɨ, ə ad′a tɔɓar,
kadɨ kunme, kɨ kindəmedɔtɨ lə′se in kɨ dɔ Luwə′tɨ.

Njiyə to ngann′gɨ lə Luwə me ndiginan′tɨ

22 Tokɨ ari rɔ′se njay, kɨ gorow təlrɔ go ta′tɨ kɨ rɔta′tɨ, kadɨ in ndigɨ ngannkon′se′gɨ kɨ
me Kirisitɨ′tɨ, kɨ kanjɨ kədikum nan, majɨ kadɨ in ndiginan dann′se′tɨ, kɨ yo kɨ ne, kɨ me
kɨ k′ar njay.
23 Kojɨ kɨ oji′se sigɨ, in kɨ tarow lə baw′se′gɨ kɨ njekoy′gɨ kin el, nan in kɨ takul nya
duw kɨ a oy el, kɨ takul ta lə Luwə kɨ isɨ kumngayira bitɨ kɨ non′tɨ.
24 Tadɔ Makitu lə Luwə el ene:
«De′gɨ pətɨ toi to mbɨ mu be,
ningə majɨ′de pətɨ, to to putɨ kam be tɔ:
Mu tutɨ, put′ə jɔrɔ,
25 Nan ta lə Burəɓe to lo to′ne′tɨ bitɨ kɨ non′tɨ§.» Ta kin in Poyta kɨ majɨ kɨ iləi′se mbər′ə.

2

Mbal koy el kɨ de′gɨ kɨ k′ar njay

1 Majɨ kadɨ mbəti nyara′gɨ kɨ majel pətɨ, kɨ ta′gɨ kɨ ngom, kɨ kədikumnan, kɨ jangɨ, kɨ
kel nan ta ndil nan′tɨ.
2 Adi ɓo ta lə Luwə ra′se, tokɨ ɓo mba a ra′n ngann′gɨ kɨ kasɨ kin be. Ta lə Luwə to to
mba kɨ dɔrɔ′a kɨ a ra′se adɨ tɔgɨ, ə tei kajɨ′tɨ.
3 Tokɨ makitu lə Luwə el′n: «Nanyi Burəɓe kɨ rɔ′se adɨ oyi maj′a kɨ ngayn*.»
4 Rei kɨ rɔ Burəɓe′tɨ kɨ in mbal kɨ isɨ kumngayira, in kɨ de′gɨ mbəti′ə to nya kɨ majel,
nan Luwə mbət′ə tadɔ gat′a in ngayn kɨ rɔ′a′tɨ.
5 Ingɨ kaa, in mbal′gɨ kɨ sii kumngayira. Kadɨ ɔsɨ rɔ′se kɨ nan′tɨ kadɨ in təli *Kəy lə
Luwə kigo ndil′tɨ, kadɨ in kutɨ njekujənyamosɨ tadɔ kujənyamosɨ kadikare kigo ndil′tɨ
kɨ nəl Luwə kɨ takul Jeju Kirisitɨ.
6 Tadɔ ndangɨ me makitu′tɨ lə Luwə eyina: «Oyi m′mbətɨ mbal kɨ gat′a in ngayn,
m′ində ɓebo Siyon′tɨ. In mbal kɨ dɔkum lo′tɨ. De kɨ un me′ne ad′a ə nya kɨ rɔsɔl a te
dɔ′a′tɨ el†.»
7 Mbal kin in mbal kɨ gat′a in ngayn rɔ′se′tɨ ingɨ kɨ uni me′se adɨ′ə. Nan kɨ rɔ de′gɨ′tɨ
kɨ uni me′de adɨ′ə el, in mbal kɨ njera kəy′gɨ mbəti′ə, kɨ təl mbal kɨ dɔkum kəy′tɨ. In
mbal kɨ nje tugə de jigɨ′tɨ kɨ nje kadɨ de osɨ‡.
8 Tugəɨ′ə jigɨ′tɨ osɨ tadɔ mbeti kunme′de kadɨ ta kɨ rɔta′tɨ. Ningə in nya kɨ majɨ kadɨ a
re dɔ′de′tɨ be§.
9 Nan ingɨ, in ginn de′gɨ kɨ mbətɨ′se, in njekujənyamosɨ′gɨ lə Ngar, in ginn de′gɨ kɨ k′ar
njay, in de′gɨ kɨ Luwə ində′se dɔji′ne kadɨ iləimbər kulə′gɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ ra. In kɨ ɓar′se
lo kɨ ndul′tɨ te sese lo kɨ kunjɨ′tɨ lə′ne kɨ ar njay*.
10 Ingɨ kɨ kete in de′gɨ lə Luwə el, nan ngɔsine in de′gɨ li′ə, ingɨ kɨ kete ingəi k′oo
kumtondoo lə Luwə el, nan ngɔsine ingəi k′oo kumtondoo li′ə†.

Kisɨ njekunme dann de′gɨ′tɨ kɨ gəri Luwə el

11 Ngannkon′m′gɨ kɨ njendigɨ lə′m, tokɨ in mbah′gɨ kɨ sii dɔnangɨ′tɨ to ɓe lə′se el, m′ulə
dingəm me′se′tɨ kadɨ mbəti nyənn nyara lə darɔ kɨ to rɔ′se′tɨ, isɨ rɔ kɨ rɔ′se kɨ me′tɨ.

---

‡ **1:16 1.16** Lebitiki 19.2 § **1:25 1.25** Ejay 40.6-8 * **2:3 2.3** Pa′gɨ 34.9 † **2:6 2.6** Ejay 34.9 ‡ **2:7 2.7** Pa′gɨ 118.22 § **2:8 2.8** Ejay 8.14 * **2:9 2.9** Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun kɨ nja joo 4.20, 7.6. † **2:10 2.10** Oje 1.6,9, 2.1,23,25

12 Majɨ kadɨ awi kɨ hal kɨ majɨ dann de'gɨ'tɨ kɨ uni me'de el, kadɨ re isɨ təti ta dɔ'se'tɨ
to njeramajel'gɨ be mindɨ kaa, oyi kulə ra'se'gɨ kɨ majɨ ningə uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ ndɔ'tɨ
kɨ a re.
13 Tadɔ lə Luwə, majɨ kadɨ uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə de'gɨ pətɨ kɨ sii dɔ konɓe'tɨ, adɨ in
ngar kibo kɨ isɨ dɔ konɓe'tɨ pətɨ,
14 kɨ nje konɓe'gɨ kɨ ginn'ə'tɨ, kɨ ində'de kadɨ indəi njera nya'gɨ kɨ majel ɔji'de, ə
ɔsikurə njera nya'gɨ kɨ majɨ.
15 Tadɔ in ndigɨ lə Luwə kadɨ rai nya kɨ majɨ uti ta ta kɨ kel kɨ dɔ day'tɨ lə de'gɨ kɨ mbo.
16 Kadɨ kulə ra'se in kuləra de'gɨ kɨ taa k'ilə taa, ningə kadɨ taa k'ilə taa lə'se təl nya
kutɨ dɔ majel el, nan kadɨ kulə ra'se in kuləra njekulə'gɨ lə Luwə.
17 Kadɨ ɔsikurə de'gɨ pətɨ, ndigi ngannkon'se'gɨ kɨ njekunme, awi kɨ ɓol Luwə, ɔsikurə
ngar.

Bər'gɨ kɨ njekunme

18 In njekuləɓər'gɨ, kadɨ uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə ɓe'se'gɨ kɨ ɓol kɨ rɔta'tɨ. Kadɨ uləi
dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə nje kɨ hal'de majɨ kɨ sɔl lɔm lɔm par el, nan kadɨ uləi dɔ'se ginn
tɔgɨ'tɨ lə nje kɨ hal'de ngan tɔ.
19 Tadɔ in nya kɨ majɨ kadɨ, kɨ takul ɓol Luwə, de dɔɔ me'ne ngan me kon'gɨ'tɨ kɨ isɨ
ingə kɨ kanjɨ kadɨ ra nya madɨ kɨ dana el.
20 Lokɨ indəi'se k'ində nyara kɨ majel, ə dɔi me'se ngan, eke tɔɓar ri ə to'tɨ non wa?
Nan kin ə re in nyara kɨ majɨ kɨ isɨ rai ə re kɨ kon dɔ'se'tɨ, ə dɔi me'se ngan me'tɨ ningə,
in nya kɨ majɨ kɨ non Luwə'tɨ.
21 In tadɔ nya kin ə Luwə ɓarɨ'n'se, tadɔ Kirisitɨ inɓe kɨ dɔ'ne kaa ingə kon tadɔ lə'se.
Ningə inyə nyakɔjɨ kin adɨ'se kadɨ to uni dɔ nja'a.
22 Kirisitɨ kɨ ra majel el, taa ta kɨ ngom te ta'a'tɨ nja kare el tɔ.
23 Lokɨ de'gɨ tajɨ'ə, təl tajɨ'de gogɨ el; lokɨ de'gɨ adɨ'ə kon, təl tan'de rɔ el. Nan inyə
rɔ'ne ji Luwə'tɨ kɨ njegangita kɨ dana.
24 Kirisitɨ kɨ ɔy majel'gɨ lə'je darɔ'ne'tɨ dɔ kagidəsɨ'tɨ kadɨ j'oyi dɔ majel'tɨ ə j'isɨ kɨ
dɔ'je taa tadɔ nyara kɨ dana. In kɨ takul ndunə dɔ'gɨ li'ə ə ingəi ləpiya.
25 Tadɔ kete toi to batɨ'gɨ kɨ ndəmi row be‡, nan ngɔsine, in təli kɨ rɔ njekul'se'tɨ kɨ
njengəm rɔ'se gogɨ.

3

Ta kɨ ɔjidɔ dene'gɨ kɨ ngaw'de'gɨ me kəy'tɨ

1 Be tɔ ə, in dene'gɨ, majɨ kadɨ uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə ngaw'se'gɨ, kadɨ re nje kɨ nan'gɨ
dann'de'tɨ mbeti kunme kadɨ ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə kɨ takul panjiyə'se, kɨ
kanjɨ kadɨ eli'de ta.
2 Tadɔ isɨ oyi nya ra'se'gɨ kɨ to ar njay kɨ ɓukɨ kɨ isɨ ɓuki'de'tɨ.
3 Majɨ kadɨ mandɨ kɨ ra lə'se in kɨ gidɨ rɔ'tɨ taga ne el. Adɨ in dɔ kɨ kuwə kɨ ndɔjɨ ta,
kɨ ningə'gɨ kɨ ra kɨ ɔr, kɨ ku'gɨ kɨ gatɨ'de in ngayn.
4 Majɨ kadɨ mandɨ kɨ ra lə'se in kɨ ngarme'tɨ kəy, kɨ in mandɨ kɨ a tujɨ el kɨ hal kɨ sɔl
lɔm lɔm, kɨ kisimajɨ kɨ in nya kɨ gat'a in ngayn non Luwə'tɨ.
5 In be ə, dene'gɨ kɨ k'ar njay kɨ kete nu, kɨ indəi me'de dɔ Luwə'tɨ rai mandɨ, uləi
dɔ'de ginn tɔgɨ'tɨ lə ngaw'de'gɨ.
6 J'oo dene kare to Sara kɨ təl rɔ'ne gɔ ta'tɨ lə *Abiraham adɨ ɓar'a ɓe'ne. Ngɔsine in
təli ngann'a'gɨ, tokɨ re rai nyara kɨ majɨ, kɨ kanjɨ kadɨ nya madɨ kare ində'se ɓol'tɨ.
7 Be ə, in ngaw dene'gɨ kaa majɨ kadɨ sii kɨ ne'se'gɨ, indəi kum'se gɔ'de'tɨ majɨ, tadɔ in
de'gɨ kɨ tɔgɨ'de goto. Ɔsi kurə'de tadɔ a ingəi kadikare kisikidɔtaa lə Luwə nan'tɨ sese.
Rai be kadɨ nya madɨ kare ɔgɨ'se tarow kelta kɨ Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gɨ

8 Ta tɔlta'a, majɨ kadɨ ingɨ pətɨ, mərta lə'se in kare, taa kadɨ ta on me'se tadɔ lə nan,
kadɨ in ndiginan to ngannkon'nan'gɨ, kadɨ in nje k'oo kumtondoo lə nan, kɨ nje sɔl dɔ'de.
9 Majɨ kadɨ ugəi ɓangɨ majel kɨ majel el, ta ɓangɨ nya tajɨ kɨ nya tajɨ el tɔ. Majɨ kadɨ in
nje njangɨ dɔ yo taa, tadɔ in kin ə in nya kɨ Luwə ɓar'se tadɔ'a. Luwə ɓar'se kadɨ ingəi
njangɨ dɔ kɨ un mindɨ'ne kadɨ n'adɨ'se.
10 Ningə nya kɨ Makitu lə Luwə el ə to kin:
«De kɨ ndigɨ kadɨ n'isɨ kɨ dɔ'ne taa majɨ,
ə n'oo majɨ ndɔ'ne'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ə,
majɨ kadɨ ngəm ndonn'ne dɔ kelta'tɨ kɨ majel,
ə ngəm ta'ne dɔ kelta ngom'tɨ tɔ.

‡ **2:25 2.25** Ejay 53.4-6

11 Kadɨ ɔsi rɔ′ne ngərəngɨ kadɨ majel′tɨ ə ra nya kɨ majɨ,
kadɨ sangɨ kisimajɨ ə uwə rɔ′ne ba me′tɨ.
12 Tadɔ kum Burəɓe in dɔ de′gɨ′tɨ kɨ dana,
taa mbɨ′ə to tagira kadɨ oo′n dɔ ta kɨ isɨ eli sɨ′ə tɔ,
nan isɨ ɔsi ta njera nya kɨ majel*.»

Kuwətɔgiba me kon′tɨ

13 Nan ə a ra′se majel, lokɨ tingəi bil me ramajɨ′tɨ wa?
14 Re de′gɨ adɨ′se kon tadɔ nyara kɨ dana kɨ rai ningə, in nje rɔnel, ə kadɨ ɓoli′de el, taa kadɨ mərta lə′se aw kɨ yo ge ne ge el.
15 Nan kadɨ ɔsikurə Kirisitɨ kɨ in Burəɓe me′se′tɨ. Kadɨ in ndəkba kɨ dɔkagilo′gɨ pətɨ kadɨ de kɨ ra kɨ dəjɨ′se ginn kindəmedɔtɨ lə′se ə eli′ə.
16 Ningə kadɨ eli′de kɨ mindɨ kɨ sɔl lɔm, kɨ ɓukinan′tɨ. Kadɨ awi kɨ mekuwə me tɔ Kirisitɨ′tɨ kɨ ta kɨ ar njay, kadɨ re isɨ təti ta dɔ′se′tɨ to njeramajel′gɨ be ka, nje kelta kɨ majel dɔ nya ra′tɨ kɨ majɨ kɨ isɨ rai kin, rɔ′de sɔl′de.
17 Re in kin ə in ndigɨ lə Luwə ningə, k′ingə kon tadɔ nyara kɨ majɨ in sotɨ utə nyara kɨ majel.

Jeju Kirisitɨ ingə kon tadɔ de′gɨ pətɨ

18 Tadɔ Kirisitɨ inɓe ingə kon nja kareba kɨ non′tɨ tadɔ majel′gɨ lə de′gɨ. In kɨ in de kɨ dana, nan ingə kon tadɔ lə njera nya kɨ dana el, kadɨ re se′de rɔ Luwə′tɨ. Təli′ə me darɔ′a′tɨ, nan Ndil Luwə təl tɔs′ɔ ndəl adɨ isɨ kɨ dɔ′ne taa.
19 In kɨ tɔgɨ Ndil kakin ə awɨ′n bitɨ ilə′n mbər Poyta kɨ majɨ ndil de′gɨ kɨ sii dangay′tɨ koo.
20 Adɨ in ndil de′gɨ kɨ ndɔkɨ kete tanyi rɔ Luwə, lokɨ isɨ′n se′de dɔ′tɨ dɔkagilo′tɨ kɨ Nuwe isɨ ra′n tokibo. Me tokibo′ə′tɨ kin, kɔr de′gɨ nden ba, adɨ de′gɨ jijoo par ə awɨ′tɨ ə aji kɨ takul mann kɨ un′de kɨ taa†.
21 Mann kin ɔjidɔ batəm kɨ isɨ ajɨ′se ngɔsine. In tadɔ k′ɔr yoro′gɨ kɨ rɔ de′tɨ kɔ el, nan in k′un rɔ kadɨ Luwə kɨ me kuwə kɨ ta ar njay. Ajɨ′se kɨ takul kində Jeju Kirisitɨ taa lo koy′tɨ.
22 Ində taa lo koy′tɨ aw dɔran′tɨ, isɨ dɔjikɔl Luwə′tɨ, onɓe dɔ malayka′gɨ, kɨ konɓe′gɨ, kɨ tɔgɨ′gɨ.

4

Gangɨ nan kɨ majel

1 Tokɨ Kirisitɨ ingə kon me darɔ′ne′tɨ, ingɨ kaa kadɨ awi kɨ mərta kin me′se′tɨ to nya katɨ lə′se. Tadɔ de kɨ ingə kon me darɔ′ne′tɨ in de kɨ goto me majel′tɨ kɨ ra nga.
2 Goto me′tɨ kadɨ ndəgɨ ndɔ′gɨ kɨ nanyi non′a′tɨ, kisikidɔtaa li′ə in kigo ndigɨ′tɨ lə Luwə um kɨ ndigɨ′tɨ lə darɔ el.
3 Adi asɨ be, dɔkagilo ngayn sii ta nya ra′tɨ kɨ majel to de′gɨ kɨ gəri Luwə el be. Rai majel me kaya′tɨ, me nyənn′tɨ lə darɔ, me gon yiwi kɨ kanyi′tɨ, me kusɔ nya kədɨ′tɨ kɨ me kanyi nya kədɨ′tɨ, kɨ me yo kɨ ra′tɨ kɨ in nyara el.
4 Nje kunme′de kadɨ Luwə el, oyi kadɨ in nya kɨ go′tɨ el kadɨ mbəti ɓuki rɔ′de me nya ra′tɨ kɨ majel kɨ aldɔ lo kin se′de, ə isɨ tajɨ′se.
5 Nan a ɔri ginn nya ra′de kɨ majel non Luwə′tɨ kɨ in ndəkba kadɨ a gangɨ ta dɔ nje kisi kɨ dɔ′de taa kɨ nje koy′gɨ ba pətɨ.
6 In tadɔ kin ə nje koy′gɨ kaa iləɨ′de mbər Poyta kɨ majɨ lə Luwə kadɨ go ta kɨ gangɨ′tɨ kɨ Luwə gangɨ dɔ′de′tɨ to de′gɨ pətɨ, kadɨ sii kɨ dɔ′de taa kɨ takul Ndil tokɨ Luwə inɓe isɨ′n kɨ dɔ′ne taa be.

Majɨ kadɨ njekawnan′gɨ sii kumngayira

7 Dəboy nya′gɨ pətɨ in ndəkba, ə kadɨ sii kɨ kumkədɨ kɨ kum kɨ ar njay kadɨ elita kɨ Luwə.
8 Ningə kete non nya′gɨ′tɨ pətɨ, kadɨ in ndiginan ndigɨ kɨ tingəbil dann′se′tɨ yo kɨ ne. Tadɔ ndiginan utɨ dɔ bulə majel′gɨ*.
9 Majɨ kadɨ uwəi nan kɨ rɔ nan′tɨ me kəy′tɨ lə nan kɨ yo kɨ ne, kɨ kanjɨ ɓarta.
10 Tokɨ Luwə adɨ′n de kɨ ra dann′se′tɨ kadikare, majɨ kadɨ nan nan kaa un kadikare kɨ Luwə ad′a ra′n kulə tadɔ majɨ lə ndəgə′gɨ, to de′gɨ kɨ njengəm nya kɨ majɨ, adɨ in njengəm kadikare′gɨ kɨ dangɨ dangɨ lə Luwə.

---

* **3:12 3.12** 10-12; Pa′gɨ 34.13-17 † **3:20 3.20** Lotum 6.1-7.24 * **4:8 4.8** Tər ta′gɨ 10.12; Jak 5.20

11 Re de isɨ elta ningə, kadɨ elta kɨ ta Luwə’tɨ, re de isɨ ra kuləɓər ningə, kadɨ ra kɨ
tɔgɨ kɨ Luwə ad’a, kadɨ Luwə ingə tɔɓar me nya’gɨ’tɨ pətɨ kɨ takul Jeju Kirisitɨ kɨ tɔɓar
kɨ tɔgɨ in li’ə kɨ dɔkagilo’gɨ kɨ dɔkagilo’gɨ. *Amen.
12 Ngannkon’m’gɨ kɨ njendigɨ lə’m, re nyanan kɨ ngan ngayn te dɔ’se’tɨ kaa, kadɨ ətɨ’se
ɓol adɨ oy to nya kɨ mbah el.
13 Nan kadɨ rai rɔnel yo tadɔ kon kɨ ingə Kirisitɨ, ə isɨ ingəi si’ə, kadɨ to in me rɔnel’tɨ
kibo ngayn, ndɔ’tɨ kɨ a re me tɔɓar’tɨ lə’ne.
14 Re de’gɨ taji’se tadɔ lə Kirisitɨ ningə, in nje rɔnel, tadɔ Ndil tɔɓar, kɨ in Ndil Luwə
isɨ dɔ’se’tɨ.
15 Majɨ kadɨ de madɨ dann’se’tɨ ingə kon kɨ be kin el, adɨ in kon tɔl de, eke kon ɓogɨ,
eke kon nyara kɨ majel, eke kon k’ində rɔ ta’tɨ lə de’gɨ.
16 Nan re ingə kon tadɔ k’in kɨ in njekunme ningə, kadɨ rɔ’a sɔl’ɔ el, kadɨ ulə tɔjɨ dɔ
Luwə’tɨ to kulə tadɔ tɔ Kirisitɨ kɨ ɓar dɔ’a’tɨ.
17 Tadɔ in dɔkagilo kadɨ ta kɨ gangɨ ulə ngirə’ne, ningə a ulə ngirə dɔ de’gɨ’tɨ lə Luwə.
Nga kin ə re a ulə ngirə’ne dɔ’je’tɨ ningə, de’gɨ kɨ nje mbətɨ təl rɔ’de go Poyta’tɨ kɨ majɨ
lə Luwə kam dɔboy’de a to bann wa?
18 Makitu lə Luwə ene: «Re ngan kɨ de kɨ dana ngayn ɓay taa kadɨ ingə kajɨ, ningə de
kɨ nje mendul kɨ njeramajel, ke yan’a a to bann wa†?»
19 Be ə, kadɨ nje kɨ isɨ ingəi kon kigo ndigɨ’tɨ lə Luwə, inyəi rɔ’de ji Nje kində nya’gɨ’tɨ,
kɨ in nje ra nya kɨ low’ə’tɨ ə nanyinan kɨ memajɨ kɨ ra’tɨ.

5

Kulə lə njekɔrnon njekawnan’gɨ

1 Kɨ ngɔsine kin, m’ulə dingəm me ngatɔgɨ’gɨ’tɨ kɨ sii dann’se’tɨ. M’in kɨ m’in ngatɔgɨ
madɨ’de, kɨ m’oo lo kon’gɨ kɨ ingə Kirisitɨ kɨ kum’m, m’in, m’a m’in lo tɔɓar’tɨ kɨ dɔ’a a
te tɔ.
2 Kadɨ uli njekawnan’gɨ to batɨ’gɨ kɨ Luwə ulə’de ji’se’tɨ. Kadɨ uli’de kigo kində dɔ’tɨ
el, nan kigo me ndigɨ’tɨ tokɨ Luwə ndigɨ’n. Uli’de tadɔ k’ingə’n nar el, nan kadɨ in kɨ
kadɨ rɔ kɨ tingəbil.
3 Kadɨ rai ngar dɔ nje’gɨ’tɨ kɨ Luwə ulə’de ginn ji’se’tɨ kin el, nan kadɨ in nyandajɨ tadɔ
lə’de yo taa.
4 Ningə lokɨ Njekul batɨ’gɨ kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jɔgɨ tɔɓar kɨ ndolo’ə a
goto el.
5 Be tɔ ə, in ngann’gɨ, majɨ kadɨ uləi dɔ’se ginn tɔgɨ’tɨ lə ngatɔgɨ’gɨ. Ningə ingɨ pətɨ,
kadɨ dɔ sɔl to dann’se’tɨ kɨ rɔ nan’tɨ. Tadɔ makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de’gɨ kɨ
nje kun dɔ’de taa, ə adɨ memajɨ lə’ne de’gɨ kɨ nje sɔl dɔ’de*.»
6 Majɨ kadɨ sɔli dɔ’se ginn tɔgɨ ji Luwə’tɨ kɨ nje tɔgɨ, kadɨ to un dɔ’se taa dɔkagilo’ə’tɨ
kɨ ɔjɨ.
7 Ɔri mərta’gɨ lə’se ɓuki dɔ Luwə’tɨ, tadɔ in ə isɨ ində kum’ne go’se’tɨ.
8 Majɨ kadɨ sii dɔ nja’se’tɨ kɨ kum kɨ k’ar njay, tadɔ njeban lə’se, Su a njiyə kɨ lo lo,
non to ɓɔl kɨ a sangɨ de kadɨ to n’ruwə be.
9 Rai dɔ nja’se’tɨ ngan me kunme’tɨ lə’se, tanyi’ə rɔ. Tadɔ gəri ɓətɨ, ngannkon’se’gɨ kɨ
njekunme’gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ, isɨ ingəi ko kon kɨ isɨ ingəi kin tɔ.
10 A ingəi kon dɔkagilo nden be, nan Luwə kɨ memajɨ pətɨ in li’ə, kɨ ɓar’se kɨ me tɔjɨ’tɨ
lə’ne kɨ dɔboy’o goto, kɨ me tɔ Kirisitɨ’tɨ, a təl ində’se majɨ gogɨ, a adɨ ngirə’se ngan, a
adɨ’se tɔgɨ, taa a adɨ rai dɔ nja’se’tɨ ba tɔ.
11 Kadɨ tɔgɨ in li’ə kɨ dɔkagilo’gɨ kɨ dɔkagilo’gɨ. Amen!

Dɔboy ta kɨ kuwə ji nan

12 Ngonn makitu kɨ m’ndangɨ m’adɨ’se kin, njera sə’m kadɨ m’ndangɨ in Silben†, kɨ
m’oo’ə to ngonnkon’je kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ. M’ndangɨ m’adɨ’se kadɨ m’ulə’n dingəm
me’se’tɨ, ə m’ɔjɨ’se m’adɨ in gəri tokɨ dɔyinan kɨ memajɨ kɨ rɔta’tɨ lə Luwə.
13 *Njekawnan’gɨ kɨ Babilon’tɨ, kɨ in nje kɨ Luwə mbətɨ’de, uwəi ji’se, taa ngonn’m
Markɨ‡ kaa uwə ji’se tɔ.
14 M’dəji’se kadɨ uwəi ji nan kuwə ji kɨ tɔjɨ ndigɨ lə ngannkon’nan’gɨ. Ningə kadɨ
kisimajɨ lə Luwə in sese nan’tɨ, pətɨ me tɔ Kirisitɨ’tɨ.

---

† **4:18 4.18** Tər ta’gɨ 11.31 * **5:5 5.5** Tər ta’gɨ 3.34 † **5:12 5.12** KNK 15.22,40 ‡ **5:13 5.13** KNK 12.12,25, 13.13, 15.37-39

Makitu kɨ nja joo kɨ
Piyər
ndangɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ nja joo kɨ Piyər ndangɨ

Makitu kin in kɨ ndangɨ kadɨ njekunme’gɨ kɨ njendo de’gɨ nya kɨ ngom sangɨ tuji kunme lə’de ningə ko degə’gɨ kakin ɔsi ginn’de kadɨ njenyi kɨ rɔ’de tɔ. Kadɨ rɔi kɨ nyando kɨ a tuji’de kin, njendangɨ makitu ndigɨ kadɨ njekunme’gɨ uwəi tɔgɨ’de ba me gər Luwə’tɨ kɨ rɔta’tɨ kɨ Burəɓe Jeju Kirisiti; ndoi rɔ’a’tɨ kɨ row lə njemanajɨ’gɨ kɨ oyi’ə nu oyi dɔ ta li’ə nu. Majɨ kadɨ oyi tokɨ re lə Jeju Kirisiti kɨ in kalangɨ el, in nya kɨ tɔjɨ kisidɔtɨ kɨ ndigɨ lə Luwə. In ndigɨ kadɨ de’gɨ pətɨ mbəli ji kisikidɔtaa lə’de me Kirisiti’tɨ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1.1-2. Ɓar kɨ Kirisiti ɓar njekunme 1.3-21. Tanrɔ njendo de’gɨ nya kɨ ngom 2. Təl Burəɓe 3.

Kuwə jɨ nan

1 M’in Simon Piyər kɨ nje ra kuləɓər, kɨ njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m’ndangɨ makitu kin. M’ndangɨ makitu kin m’ulə’n madɨ’se in nje’gɨ, kɨ gorow nyara kɨ dana lə Luwə, eke Njekajɨ’je Kirisiti, ingəi kunme kɨ majɨ ngayn to yan’je be.

2 Kadɨ memajɨ kɨ kisimajɨ lə Luwə to mbar mbar kɨ dɔ’se’tɨ, kɨ gorow gər kɨ in gəri Luwə in kɨ Burəɓe lə’je Jeju Kirisiti.

Ɓar kɨ Luwə ɓar’je kɨ mbətɨ kɨ mbəti’je

3 Me tɔgɨ Luwə’tɨ kin ə Burəɓe adɨ’n’je nya’gɨ pətɨ kɨ j’awi ndoo’ə tadɔ kisikidɔtaa lə’je me kində rɔ nan’tɨ lə’je si’ə. Tokɨ rɔta’tɨ, ra adɨ jɨ gər in kɨ ɓar’je kadɨ j’in nan’tɨ si’ə dɔ kɔsikurə’tɨ li’ə kɨ kuləra’a kɨ majɨ.

4 In be ə, kɨ takul kɔsikurə kɨ tɔgɨ kin, Luwə adɨ’je kunmindɨ’gɨ kɨ ɔjidɔ nya’gɨ kɨ bo bo kɨ majɨ’de in ngayn tɔ. Ningə lokɨ ingəi nya kɨ Luwə un’n ndu’ne ə, a aji rɔ’se me nyənn nya’tɨ kɨ nje tujɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne. Ningə a indəi rɔ’se nan’tɨ kɨ Luwə dɔ ji kis’ə’tɨ.

5 Tadɔ kin ə, uwəi tɔgɨ’se ba pətɨ dɔ kunme’tɨ lə’se, iləi panjiyə kɨ majɨ dɔ’tɨ, ningə dɔ panjiyə’tɨ kɨ majɨ, iləi gər Luwə kɨ rɔta’tɨ dɔ’tɨ.

6 Dɔ gər Luwə’tɨ kɨ rɔta’tɨ, majɨ kadɨ iləi kində dɔ rɔ’se’tɨ dɔ’tɨ, dɔ kində dɔ rɔ’se’tɨ, iləi kuwətɔgiba dɔ’tɨ, ningə dɔ kuwətɔgiba’tɨ, iləi nyara kigo lo ɓol Luwə’tɨ dɔ’tɨ.

7 Dɔ nyara kigo ɓol Luwə’tɨ, majɨ kadɨ iləi ra madɨ kɨ nan kɨ ngannkon’gɨ dɔ’tɨ, ningə iləi ndiginan dɔ ra madɨ kɨ nan kɨ ngannkon’gɨ dɔ’tɨ.

8 Re awi kɨ hal’gɨ kin me’se’tɨ ngayn ningə, a adi’se tɔgɨ me kulə kɨ ra’tɨ. Ə a asi kadɨ awi kɨ kete kete me gər Burəɓe lə’je Jeju Kirisiti’tɨ.

9 Nan re de madɨ aw kɨ hal’gɨ kin rɔ’ne’tɨ el ə, lo kadɨ a oo lo ar njay goto. Ə a to to de kɨ njekumtɔ be. Me’ə oyi dɔ’tɨ kadɨ Luwə ar rɔ’a dɔ majel’gɨ’tɨ li’ə kɨ sii me’ə’tɨ kete kɔ.

10 In be ə, ngannkon’gɨ kɨ dingəm kɨ nje kɨ dene, uləi rɔ’se kɨ nan’tɨ kɨ tɔgɨ’se ba pətɨ kadɨ uwəi ɓar kɨ Luwə ɓar’se kɨ mbətɨ kɨ mbəti’se ində’se ta dangɨ kin ngan. Re rai be ningə, nya kɨ a ra nya kadɨ a osi me majel’tɨ a goto.

11 Be ə, tarow Konɓe kɨ a to ratata, adɨ in Konɓe lə Burəɓe lə’je eke Njekajɨ’je Jeju Kirisiti a te tatɨ panyi panyi non’se’tɨ.

12 Tadɔ kin ə, m’ge kadɨ m’olo me’se dɔ nya’gɨ’tɨ kin ta ta. Tokɨ rɔta’tɨ in gəri’de nga adɨ in nganyi me ta kɨ rɔta’tɨ kɨ taai kin ə binəm.

13 Nan m’oo kadɨ in nya kɨ gorow’ə’tɨ kadɨ m’tɔsɨ hangal’se ndəl kɨ row kolo kɨ m’njɨ m’olo me’se dɔ nya’gɨ’tɨ kin kɨ dɔkagilo’gɨ pətɨ, kɨ m’njɨ’n kɨ dɔ’m taa dɔnangɨ’tɨ ne ɓay.

14 M’gər kadɨ dɔkagilo koy’m nanyi ndəkba. Burəɓe lə’je Jeju Kirisiti adɨ’m gər.

15 M’a m’ində tɔgɨ dɔ rɔ’m’tɨ kɨ row’gɨ kɨ dangɨ dangɨ kadɨ re go koy’m’tɨ kaa, asi kadɨ oloi me’se dɔ nya’gɨ’tɨ kin par par.

Ta lə de’gɨ kɨ nje k’oo tɔjɨ lə Kirisiti

16 Tokɨ rɔta’tɨ, lokɨ j’adɨ in gəri ta lə re me tɔgɨ’tɨ lə Burəɓe lə’je Jeju Kirisiti, j’ində ngirə’je dɔ su’gɨ’tɨ kɨ kudə kɨ ngom lə de’gɨ kam ə j’eli’n’se ta’gɨ kin el. Nan j’oo ndolo li’ə kɨ ətɨ ɓol kɨ kum’je.

17 Oyo, Luwə kɨ Baw’je ad’a kɔsikurə num, taa ulə tɔjɨ dɔ’a’tɨ num tɔ, dɔkagilo’tɨ kɨ ndu Luwə kɨ nje tɔgɨ kin ene: «In kam in Ngonn’m, njendigɨ lə’m, kɨ rɔ’m nəl’m dɔ’a’tɨ ngayn.»

18 Ningə ndu kɨ in dɔran'tɨ kin, j'inɓe j'oo dɔ ndu kin kɨ mbi'je, lokɨ j'in kɨ Jeju nan'tɨ
dɔ mbal'tɨ kɨ ar njay*.
19 Bay taa, jɨ tinyi me'je katɨ dɔ ta'tɨ lə Luwə kɨ te ta de'gɨ kɨ njekeltakita'a'tɨ tɔ. Majɨ
kadɨ uri mbi'se go ta'tɨ kin majɨ, tadɔ a adɨ rai nya'gɨ kɨ majɨ. Tokɨ rɔta'tɨ, ta kin to to
por lambɨ kɨ unjɨ lo kɨ ndul kururu'tɨ. Unjɨ ratata ta ginn lo'tɨ ningə kunjɨ lə Kirisitɨ a
unjɨ ngarme'se'gɨ tokɨ mee kɨ taginnlo'tɨ adɨ lo unjɨ'n dɔ dɔnangɨ'tɨ kin be.
20 Kete non nya'gɨ'tɨ pətɨ, majɨ kadɨ in gəri ta kin ar njay: de madɨ kare kɨ asɨ kadɨ ɔr
me ta kɨ in kɨ ndangɨ me Makitu'tɨ lə Luwə kin dɔrɔ'ne goto.
21 De'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ eli, eli kigo ndigɨ lə'de madɨ kare kɨ elta kɨ ta Luwə'tɨ
kigo me ndigɨ lə'ne kɨ sɔw dɔ'ne goto. Nan in kɨ takul Ndil Luwə ə de'gɨ eli ta kɨ ta
Luwə'tɨ.

2

Njendo de'gɨ nya kɨ ngom

1 Dɔkagilo'tɨ kɨ kete kaa, nje ɓar rɔ'de de'gɨ kɨ njekeltakita kɨ ta Luwə'tɨ nan ingɨ el
in dann ngann Isirayel'gɨ'tɨ non; be tɔ ə, njendo de'gɨ nya kɨ ngom a tei dann'se'tɨ tɔ.
A rei kɨ nyando'gɨ kɨ ngom dann de'gɨ'tɨ kɨ kanjɨ kadɨ gəri, kadɨ a ɓukɨ'de kɔ, ningə a
mbəti Burəɓe kɨ nje taa'de iləʼde taa ji majel'tɨ. Lo kin'tɨ, a ndɔri tujɨ kɨ a re tanan'tɨ ne
kɨ dɔ'de'tɨ.
2 De'gɨ ngayn a uni gɔ'de me kaya'gɨ'tɨ lə'de, ningə kulə ra'de a ra adɨ de'gɨ a indəi
nja'de dɔ nya kɨ rɔta'tɨ, uwəi nanga.
3 Ningə tokɨ gəi nyakingə kɨ ngayn, a ədi'se kɨ ta'gɨ kɨ ta'de'tɨ kadɨ ingəi nya ji'se'tɨ.
Nan majɨ kadɨ gəri tokɨ ta kɨ gangɨ kɨ dɔ'de'tɨ, Luwə ində dɔ'a nan'tɨ mayinu nga, taa isɨ
dɔ nja'ne'tɨ kadɨ a tujɨ'de tɔ.
4 Tokɨ rɔta'tɨ, malayka'gɨ kɨ nje ra majel, Luwə un kum'ne dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de el, nan
ɓukɨ'de me boloɓe'tɨ kɨ dɔboy'o goto lo kɨ diw'tɨ, dɔɔ'de kɨ kulə gindɨ adɨ toi sii nginəi
takigangɨ.
5 Ningə de'gɨ kɨ dɔkagilo'tɨ kɨ dɔkete kin kaa, Luwə un kum'ne dɔ majel'gɨ'tɨ lə'de kɔ
el tɔ. Lokɨ adɨ mann kon lo kibo ngayn re kadɨ tujɨ de'gɨ kɨ nje me majel'gɨ kɔ kin, Nuwe
kɨ nje kiləmbər nya kɨ rɔta'tɨ num, de'gɨ kɨ me kəy'tɨ li'ə kɨ in siri kin num par tɔ ə ɔr'de
kɔ me tujɨ'tɨ*.
6 Luwə gangɨ ta koy dɔ de'gɨ'tɨ kɨ Sɔdɔm kɨ Gɔmɔr, row'de kɨ por rakɨ kadɨ de'gɨ kɨ in
nje ɓol Luwə el oyi tokɨ in nya kɨ a ra'de lo ti'tɨ†.
7 Nan Lotɨ kɨ in de kɨ dana, Luwə te si'ə me tujɨ'tɨ kin kɔ. Lotɨ ingə kon me ndil'ne'tɨ
ɔjɨ'n dɔ de'gɨ kɨ nje sangɨ nan kaya'tɨ, kɨ kaya'gɨ kɨ njera nya kɨ me'de ndigɨ‡.
8 De'gɨ kɨ, in kɨ in de kɨ dana isɨ dann'de'tɨ, lokɨ oo kulə ra'de'gɨ kɨ to kadɨ rai el kɨ isɨ
rai, kɨ ta kel de'gɨ kɨ isɨ eli ə, kɨ ndɔ'gɨ pətɨ lapiya lə ndil'ə goto.
9 In be ə, Luwə gər'n lo te kɨ de'gɨ kɨ nje təl rɔ'de go ndu'ə'tɨ me kon'tɨ tɔ, gər'n lo
kuwə de'gɨ kɨ njera nya kɨ dana kadɨ adi'de kon ndɔ gangɨ ta'tɨ tɔ.
10 Kibo ngayn, de'gɨ kɨ kadɨ a adi'de kon in nje k'oo majɨ rɔ'de'gɨ kɨ sii kidi tɔgɨ konɓe
lə Luwə. In de'gɨ kɨ njekuwə kul rɔ'de, ningə nya ində taa kɨ ngan ta'de'tɨ, adɨ ɓoli el
kadɨ eli ta'gɨ kɨ mal dɔ nyakində'gɨ'tɨ lə Luwə kɨ sii dɔran'tɨ to tɔjɨ'gɨ li'ə.
11 *Malayka'gɨ inɓe kɨ in dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ num, awi kɨ tɔgɨ ngayn num kin kaa eli ta'gɨ
kɨ mal dɔ'de'tɨ takum Burəɓe'tɨ el.
12 Nan ko degə'gɨ kin rai nya to da'gɨ kɨ hangal'de goto, adɨ awi kɨ non be par, kadɨ
de uwə'de tɔl'de kam be. Elita kɨ mal dɔ nya'gɨ'tɨ kɨ gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to
da'gɨ kɨ mu be.
13 A ujəi kandɨ kulə ra'de'gɨ kɨ dana'tɨ el. In de'gɨ kɨ nəl'de ngayn kadɨ oyi majɨ rɔ'de
dann kadɨ nda'tɨ. Kisɨ'de ta nyakusɔ'gɨ'tɨ sese, lokɨ isɨ ədi'se kɨ ngann ta'gɨ kɨ ta'de'tɨ kin
in nya kɨ to njen, in nya kɨ to rɔsɔl.
14 Re ene gon kum'de ə, ɓo sangɨ nan kaya'tɨ ə rosɨ me'de. Ningə rai majel pi asɨ'de
el; uwəi de'gɨ kɨ tɔgɨ'de kigo ndil'tɨ goto kuləkikiyə'tɨ lə'de num. Nya kɨ uwə me'de in
ra ta nyakingə kɨ ngayn. In de'gɨ kɨ Luwə mann'de.
15 Lokɨ tusi row kɨ rɔta'tɨ inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'tɨ kɨ ngonn lə
Bewor. Balam kɨ nəl'ə ngayn kadɨ ta nar kɨ gorow'ə'tɨ el,
16 nan Luwə ndɔr mbi'ə tadɔ kaldɔ ta li'ə. Koro kɨ in da, elta el, nan eltakita Luwə'tɨ
to de be, gangi'n ta dɔ kulə ra'tɨ kɨ majel li'ə§.

---

* **1:18 1.18** 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35 * **2:5 2.5** Lotum 6.1-7.24 † **2:6 2.6** Lotum 19.24 ‡ **2:7 2.7** Lotum 19.1-16 § **2:16 2.16** Kɔr isirayel'gɨ 22.4-35

17 De’gɨ kin toi to mann kɨ in kam be, toi to kilndi kɨ nəl ndɔr’ɔ aw si’ə kam be. Luwə
ində dɔ lo kɨ diw kururu dana tadɔ lə’de.
18 Eli ta’gɨ ngayn kɨ kum kar’a goto kɨ dɔnan’tɨ. Uni kulə ra’de’gɨ kigo k’oo nyənn
darɔ’tɨ, ədi de’gɨ kɨ ngɔsine ɓay, tei patɨ patɨ ta kuwə madɨ’tɨ kɨ de’gɨ kɨ nje njiyə njiyə
kɨ gorow’ə’tɨ el.
19 Uni ndu’de tokɨ in row kingə dɔ, nga ningə inɓe’gɨ in ɓər’gɨ lə nyara kɨ nje tujɨ lo.
Tadɔ de kɨ ra kaa in ɓər lə nya kɨ uwə ginn tɔgɨ’ne’tɨ.
20 Kɨ ɔjidɔ de’gɨ kɨ tei kɔ ginn nyara’gɨ’tɨ kɨ to njen kɨ dɔnangɨ’tɨ ne kɨ gorow gər Burəɓe
lə’je kɨ in Njekajɨ’je Jeju Kirisitɨ kin, re təli awi uləi dɔ’de ginn nya’gɨ’tɨ kin gogɨ ɓay, adi
onyiɓe dɔ’de’tɨ ə, ji kisɨ’de kɨ gogɨ ne kin a majel ngayn utə in kɨ kete ɓay.
21 Tadɔ in sotɨ ngayn tadɔ lə’de kadɨ gəri row nyara kɨ rɔta’tɨ el, kadɨ gəri ɓay taa təli
tusi mbərkikində kɨ ar njay kɨ ingəi kin inyəi.
22 Ningə in kujita kɨ rɔta’tɨ kɨ ene: «Busɨ təl aw ta tɔmon’tɨ lə’ne gogɨ*,» eke «kɔsongɨ,
te kɨ lo ndogɨ mann’tɨ be par ə təl aw rogɨ bɔr’tɨ gogɨ.»

3

Burəɓe Jeju Kirisitɨ a təl re

1 Nje ndigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, in kin in makitu kɨ nja joo nga ə m’ndangɨ m’adɨ’se kin.
Ningə me makitu’gɨ’tɨ kɨ joo kɨ m’ndangɨ m’adɨ’se kin, m’sangɨ kadɨ m’olo me’se dɔ
mərta’tɨ kɨ majɨ kɨ nyando’gɨ.
2 M’dəjɨ’se kadɨ adi me’se olo dɔ ta’gɨ’tɨ kɨ de’gɨ kɨ njekeltakita Luwə’tɨ, kɨ in de’gɨ kɨ
dana eli kete kin num, taa dɔ mbərkikində’tɨ lə Burəɓe lə’je, Njekajɨ’je, kɨ njekawkulə’gɨ
adi’se kin num tɔ.
3 Nya kɨ dɔkete, majɨ kadɨ indəi dɔ’se’tɨ majɨ tokɨ me ndɔ’gɨ’tɨ kɨ dɔboy’tɨ ə, a oyi de’gɨ
kɨ kulə ra’de in kulə mbo kɨ nan par kɨ a tei kadɨ mboi sese. A rai nya’gɨ kigo nyənn’gɨ
tɨ lə darɔ’de,
4 ningə a eli eyina: «In el ə el ene n’a n’re wa? Nga ra bann be ə j’oo’ə el wa? Kaw’je’gɨ
oyi mayinu, nan nya’gɨ pətɨ toi tokɨ toi lo kulə ngirə’de’tɨ nu inɓe kin ba ə toi kin!»
5 Lo kin’tɨ, gəri ɓətɨ, nan mbəti kadɨ gəri tokɨ in Luwə ə ində dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ ta
kɨ ta’ne’tɨ mayinu. Luwə gangɨ dɔnangɨ nan’tɨ kɨ mann, ningə adɨ dɔnangɨ te ra dangɨ
dann mann’tɨ.
6 Ə in be tɔ ə, ndɔ kɨ Luwə tujɨ’n de’gɨ kɨ kete kɔ kɨ mann kon kibo ngayn*.
7 Nga ningə kɨ ɔjidɔ dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ ɓone kin, ta lə Luwə kɨ kare inɓe kin el tokɨ
Luwə ində’de adɨ sii nginəi por kɨ kadɨ a on’de. Toi isɨ nginəi ndɔ gangɨ ta kɨ kadɨ Luwə
a tujɨ’n de’gɨ kɨ nje mbətɨ təl rɔ’de go ndu’ə’tɨ.
8 Nga ningə nya kare kɨ kadɨ in njendigɨ’gɨ lə’m indəi dɔ’se’tɨ majɨ, in kadɨ in gəri tokɨ
kɨ rɔ Burəɓe’tɨ, ndɔ kare to to ɓal kɨ dər, ə ɓal kɨ dər to to ndɔ kɨ kare be tɔ.
9 Burəɓe ɔy diriri lo tɔlta kunndu’tɨ lə’ne el, tokɨ de’gɨ madɨ məri kin el. In kisɨ ə isɨ
dɔ’tɨ sese, tadɔ ndigɨ kadɨ de madɨ kare kaa tujɨ el, nan kadɨ de’gɨ pətɨ ingəi dɔkagilo
kadɨ inyəi gorow njiyə’de’gɨ kɨ majel kɔ.
10 Ndɔ lə Burəɓe a re tokɨ njeɓogɨ a re’n kam be. Ningə ndɔ’a’tɨ kin, dɔran a goto kɔ
kɨ tɔgɨ kɨ kah kɨ ətɨ ɓol ngayn. Nyakində’gɨ kɨ dɔran’tɨ por a row’de kɔ, ningə dɔnangɨ
kɨ nya’gɨ kɨ de’gɨ rai’de me’tɨ kin, Luwə a gangɨ ta dɔ’de’tɨ.
11 In be ə, tokɨ nya’gɨ kin pətɨ a gotoi, eke kadɨ ingɨ a in de’gɨ kɨ toi bann wa? A in
de’gɨ kɨ panjiyə’se in dana, de’gɨ kɨ nje ɓol Luwə.
12 Majɨ kadɨ ingɨ a nginəi ndɔ lə Luwə, ningə kadɨ sangi row kadɨ re kalangɨ. Ndɔ’a’tɨ
kin, in ndɔ kɨ por a on dɔran row’ə rakɨ, ningə nyakində’gɨ kɨ dɔran’tɨ a lenyi me por’tɨ.
13 J’ingɨ ə, tokɨ Luwə un’n ndu’ne adɨ’je, j’a jɨ nginəi dɔran kɨ sigɨ kɨ dɔnangɨ kɨ sigɨ†
kɨ kadɨ nyara kɨ rɔta’tɨ a onɓe me’tɨ.
14 In tadɔ nya kin ə, njendigɨ’gɨ lə’m, me nginə ndɔ re Burəɓe’tɨ kin, majɨ kadɨ indəi
tɔgɨ dɔ rɔ’se’tɨ kadɨ in de’gɨ kɨ k’ar njay, de’gɨ kɨ ta goto dɔ’de’tɨ non Luwə’tɨ, kadɨ lapiya
in dann’se’tɨ si’ə.
15 Majɨ kadɨ in gəri tokɨ kisidɔtɨ lə Burəɓe kin adɨ’se dɔkagilo kadɨ ingəi kajɨ. Ningə
in ko ta inɓe kin tɔ ə ngonnkon’je, njendigɨ lə’je Pol ndangɨ’n makitu adɨ’se kɨ gosɨ kɨ
Luwə ad’a.
16 Ningə inɓe kin tɔ ə in ta kɨ ndangɨ me makitu’gɨ’tɨ lə’ne pətɨ, lokɨ elta kɨ dɔ ta’gɨ’tɨ
kɨ m’el kin. Ta’gɨ li’ə kɨ madɨ, lo gər me’ə ngan ngayn, adɨ de’gɨ kɨ isɨ day, de’gɨ kɨ rai dɔ
nja’de’tɨ me kunme’tɨ el, mbiri me ta li’ə tokɨ mbiri ndəgɨ ta’gɨ kɨ me Makitu’tɨ lə Luwə
kakin be tɔ. Ra’a kɨ be kin a re kɨ tujɨ dɔ darɔ’de’tɨ inɓe’gɨ.

---

* **2:22 2.22** Tərta’gɨ 26.11 * **3:6 3.6** 5-6; Lotum 1.6-9, 7.11 † **3:13 3.13** Ejay 65.17, 66.22

Ta kɔjɨ kɨ dɔboy'tɨ

17 Kɨ ɔjɨ dɔ'se, in njendigɨ'gɨ lə'm kɨ ngayn, m'ndəjɨ'se nga. Ningə majɨ kadɨ adi kum'se
ədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, um adi de'gɨ kɨ nje mbətɨ təl rɔ'de go ndu Luwə'tɨ, kɨ uri mu kam, ndɔri'se
go'de'tɨ, kɨ ta ngom'gɨ lə'de, adɨ inyəi dɔ row kɨ majɨ kɨ rai'tɨ kin kɔ el.

18 Nya kɨ kadɨ rai, in ta kadɨ awi kɨ kete kete me nya ra'tɨ kɨ nəl Burəɓe lə'je Jeju
Kirisitɨ kɨ in Njekajɨ'je, kɨ me gər'ə'tɨ. Ningə kadɨ de'gɨ uləi tɔjɨ dɔ'a'tɨ, ɓone kɨ lo ti, bitɨ
kɨ non'tɨ! *Amen!

Makitu kɨ dɔkete kɨ Jan ndangɨ

Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ dɔkete kɨ Jan ndangɨ

Makitu kin tɔjɨ tokɨ nya to rɔ Jan, ə ta’a on me’ə tadɔ de’gɨ madɨ’gɨ isɨ tuləi njekunme’gɨ nan’tɨ. Ko degə’gɨ kin eli eyina ngonn Luwə təl de el ningə eyina Jeju in de kɨ Luwə mbət’ə el tɔ. De kɨ un me’ne adɨ ta kin, ra tɔgɨ kində rɔ’ne nan’tɨ kɨ Luwə kɨ Jeju Kirisitɨ el taa ra tɔgɨ kində rɔ’ne nan’tɨ majɨ kɨ ndəgɨ njekunme’gɨ el tɔ. Kirisitɨ Jeju in ngonn Luwə kɨ təl de. De kɨ gər ta kin el in njeta lə Kirisitɨ. Luwə in kunjɨ nu in ndigɨ nu: De kɨ in lə Luwə ə isɨ me kunjɨ’tɨ kɨ me ndigɨ’tɨ. In kin ə, in tarow kɨ kadɨ de uwə’n nam kɨ Luwə kɨ ndəgɨ njekunme’gɨ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1.1-4. Kunjɨ kɨ lo kɨ diw 1.5-2.27. Ngann’gɨ lə Luwə 2.28-3.24. Njekeltakita Luwə’tɨ kɨ ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme’tɨ kɨ kulə’ə’gɨ 4.7-5.12. De kɨ un me’ne ə in lə Luwə 5.13-21.

Ta Kajɨ

1 Nya kɨ in lo kulə ngirə nya’gɨ’tɨ*, nya kɨ j’oo kɨ mbɨ’je, nya kɨ j’oo kɨ kum’je, nya kɨ
jɨ gon majɨ majɨ, nya kɨ jɨ’je ɔdɨ, in ta kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ.
2 Kajɨ kin ɔdɨ rɔ’ne adɨ j’oo’ə kɨ kum’je; jɨ mannajɨ lɨ’ə. Ningə in tadɔ kin ə, j’isɨ j’ilə’se
mbər kajɨ kɨ kete in rɔ Baw’je Luwə’tɨ, ə gɔ’tɨ, in kɨ te kɨ dɔ’a k’adɨ’je.
3 Nya kɨ j’oo kɨ kum’je num, j’oo kɨ mbɨ’je num, ə in kaa j’ilə’se mbər’ə tɔ. Lo kin’tɨ,
jɨ rai madɨ nan’tɨ se’de dɔ me kasɨ nan’tɨ kɨ j’aw’n kɨ Baw’je Luwə num, kɨ Ngonn’o Jeju
Kirisitɨ num kin.
4 Ningə jɨ ndangɨ makitu kin j’adɨ’se kadɨ rɔnel lə’je asɨ nan rerere.

Njiyə me kunjɨ’tɨ

5 Luwə in kunjɨ, ngonn lo kɨ duw kɨ nden be ka goto rɔ’a’tɨ, ningə in kin ə in ta
kiləmbər’ə kɨ j’ingəi ta Jeju Kirisitɨ’tɨ ə j’in j’ilə’se mbər’ə.
6 Kin ə re j’eli j’eyina me’je in nan’tɨ kɨ Luwə, ningə j’awi non jɨ njiyəi me lo kɨ diw’tɨ
ɓay ə, j’in nje ngom’gɨ, nya kɨ rɔta’tɨ goto rɔ’je’tɨ.
7 A re jɨ njiyəi me kunjɨ’tɨ tokɨ Luwə inɓe in’n me kunjɨ kin be ə, jɨ rai madɨ nan kɨ
nan num, taa mosɨ Jeju kɨ Ngonn’o ar’je njay dɔ majel’gɨ’tɨ lə’je pətɨ kɔ tɔ.
8 Kin ə re j’eli j’eyina jɨ rai majel el ə, j’isɨ j’ədi rɔ’je j’inɓe’gɨ, taa nya kɨ rɔta’tɨ goto
rɔ’je’tɨ tɔ.
9 Nan re jɨ tɔr ndu’je dɔ majel’gɨ’tɨ lə’je ə, Luwə kɨ in de kɨ nje ra nya kɨ low’ə’tɨ num,
in de kɨ dana num kin a inyə go majel’gɨ lə’je kɔ, taa a ar’je njay dɔ ra go’tɨ’el’gɨ lə’je
pətɨ kɔ tɔ.
10 A kin ə re j’eli j’eyina j’in njeramajel’gɨ el ə, jɨ ɓari Luwə nje ngom, ningə ta lɨ’ə ka
goto me’je’tɨ tɔ.

2

Kirisitɨ, njera se’je

1 Ngann’m’gɨ, m’ndangɨ makitu kin m’adɨ’se kadɨ osi me majel’tɨ el. A kin ə re de
madɨ osi me majel’tɨ ə, j’awi kɨ njenajɨ’je kɨ ta dɔ’je kɨ isɨ kadɨ Baw’je’tɨ non, adɨ in Jeju
Kirisitɨ, kɨ in de kɨ dana.
2 Tadɔ in in ə, un rɔ’ne ilə kɔ adɨ koy to kujənyamosɨ kadikare’tɨ tadɔ k’ugə dɔ majel’gɨ
lə’je. Ningə in tadɔ majel’gɨ lə’je par el, nan tadɔ majel’gɨ lə de’gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ.

Təl rɔ go ndukun’tɨ kibo ngayn, kɨ in ndiginan

3 Re jɨ təl rɔ’je go ndukun’gɨ’tɨ ə, j’asi kadɨ j’eli kɨ me kɨ tinyi katɨ tokɨ jɨ gəri Luwə.
4 De kɨ el ene: «M’gər Luwə», nan təl rɔ’ne go mbərkikində’gɨ’tɨ lɨ’ə el, de’ə kin in
nje ngom, ta kɨ rɔta’tɨ goto rɔ’a’tɨ.
5 Nan re de təl rɔ’ne go ndu Luwə’tɨ ə, ndigɨ Luwə adɨ asinan rerere kɨ rɔta’tɨ. Lo
kin’tɨ, j’a jɨ gəri kɨ me kɨ tinyi katɨ kadɨ me’je in nan’tɨ kɨ Luwə.
6 De kɨ el ene me’ne in nan’tɨ kɨ Luwə ə, majɨ kadɨ de’ə kin njiyə tokɨ ndɔ kɨ Jeju
njiyə’n kin be.
7 Madɨ’m’gɨ, njendigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, in mbərkikində kɨ sigɨ ə m’ndangɨ m’adɨ’se el,
nan in mbərkikində kɨ to mayinu, kɨ ingəi lo kulə ngirə kində nya’gɨ’tɨ nu inɓe kin*.

* **1:1 1.1** Jan 1.1 * **2:7 2.7** Jan 13.34

Mbərkikində kɨ mayinu kin, in ta inɓe kɨ osɨ mbɨ'se'tɨ kete nu kin.
8 Nan m'təl m'el ɓay tɔ m'ene in mbərkikində kɨ sigɨ ə m'ndangɨ m'adɨ'se. Ningə k'in
ə kɨ rɔta'tɨ, de oo kɨ rɔ Kirisitɨ'tɨ num kɨ rɔ'se'tɨ num, tadɔ lo kɨ diw dər kɔ, adɨ kunjɨ kɨ
rɔta'tɨ nga ə isɨ unjɨ.
9 De kɨ ene n'isɨ n'njiyə me kunjɨ'tɨ, nan ra dɔ'tɨ non isɨ ɔsɨ ngonnkon'ne ta ə, de'ə kin
in me lo kɨ diw'tɨ inɓe ɓay.
10 De kɨ ndigɨ ngonnkon'ne, in me kunjɨ'tɨ, nya madɨ kare kɨ to rɔ'a'tɨ kɨ kadɨ a ra adɨ
osɨ goto.
11 Nan de kɨ isɨ ɔsɨ ta ngonnkon'ne, in me lo kɨ diw'tɨ; isɨ njiyə me lo kɨ diw'tɨ, gər lokɨ
isɨ awɨ'tɨ el, tadɔ lo kɨ diw diw kum'ə'tɨ.

Kɔsɨ rɔ ngərəngɨ kɨ nya ra'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne

12 Ngann'm'gɨ, m'ndangɨ makitu kin m'adɨ'se tadɔ majel'gɨ lə'se in kɨ k'inyə go kɔ kɨ
takul Jeju Kirisitɨ.
13 Nje kojɨ'm'gɨ, m'ndangɨ makitu kin m'adɨ'se tadɔ in gəri de kɨ in kete lo kulə ngirə
nya'gɨ'tɨ. Ngann basa'gɨ kɨ ngann mandɨ'gɨ, m'ndangɨ makitu kin m'adɨ'se tadɔ təti rɔ
Su.
14 Ngann'm'gɨ, m'ndangɨ makitu kin m'adɨ'se tadɔ in gəri de kɨ in Baw'je. Nje kojɨ'm'gɨ,
m'ndangɨ makitu m'adɨ'se tadɔ in gəri de kɨ in kete lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ. Ngann basa'gɨ
kɨ ngann mandɨ'gɨ, m'ndangɨ makitu m'adɨ'se tadɔ tɔgɨ'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo
kisɨ me'se adɨ təti rɔ Su.
15 Adi nya ra'gɨ kɨ majel kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ
ne uwə me'se el num tɔ. Kin ə re nya ra'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne uwə me de ə, de'ə kin lo
kadɨ a ndigɨ Luwə goto.
16 Tadɔ, nya ra'gɨ kɨ majel kɨ dɔnangɨ'tɨ kɨ in: nyənn ra ndigɨ lə darɔ, kɨ kumnda, kɨ
kində gu kɨ nyakingə'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin, nya'gɨ kin pətɨ in rɔ Baw'je Luwə'tɨ el, nan
in dɔnangɨ'tɨ ne.
17 Nga ningə dɔnangɨ kɨ nyənn nya ra'gɨ kɨ majel kɨ me'tɨ kin pətɨ a dəri, nan de kɨ
njera go ndigɨ'tɨ lə Luwə a isɨ kɨ dɔ'ne taa bitɨ kɨ non'tɨ.
18 Ngann'm'gɨ, j'in dɔboy ndɔ'tɨ nga. Ningə eli adɨ oyi tokɨ njeban lə Kirisitɨ a re, nga
ningə kɨ ngɔsine kin, de'gɨ ngayn kɨ in njeban'gɨ lə Kirisitɨ a njiyəi ne. Lo kin'tɨ, jɨ gər
kadɨ j'in dɔboy ndɔ'tɨ nga.
19 In de'gɨ kɨ tei dann'je'tɨ ne ə awi, nan k'in ə in de'gɨ lə'je kɨ rɔta'tɨ el. Kin ə re in
de'gɨ lə'je kɨ rɔta'tɨ ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadɨ tɔjɨ kɨ taga tokɨ
de kare dann'de'tɨ kɨ in de lə'je kɨ rɔta'tɨ goto.
20 Ingɨ ə, ingəi Ndil Luwə kɨ Kirisitɨ ur'se, ə ra adɨ in gəri nya kɨ rɔta'tɨ.
21 Nga ningə, kin ə m'ndangɨ makitu m'adɨ'se ə, in tadɔ gər ə in gəri nya kɨ rɔta'tɨ el
el, nan in tadɔ gər kɨ in gəri nya kɨ rɔta'tɨ kakin ə m'ndangɨ'n makitu m'adɨ'se. Ningə
in gəri majɨ kadɨ nya kɨ ngom a te me nya kɨ rɔta'tɨ el tɔ.
22 Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de kɨ nje k'el k'ene: «Jeju in Kirisitɨ *De kɨ
Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisitɨ, in de kɨ mbətɨ Baw in kɨ Ngonn.
23 Nga ningə, de kɨ mbətɨ Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn kɨ rɔ'ne'tɨ el jagɨ tɔ.
24 Ingɨ ə, majɨ kadɨ ngəmi ta kɨ osɨ mbɨ'se'tɨ lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ nu kin majɨ. Kin ə
re ngəmi ta kɨ osɨ mbɨ'se'tɨ lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ nu kin majɨ ə, a in nan'tɨ kareba kɨ
Ngonn num kɨ Baw'a num.
25 Ningə kunndu kɨ Kirisitɨ un adɨ'je in kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
26 Nya kɨ m'ra dɔ'tɨ ngayn ə m'ndangɨ'n makitu kin m'adɨ'se in ta lə de'gɨ kɨ isɨ sangɨ
kadɨ n'ɓukɨ'se me mu'tɨ kin.
27 Nga ningə ingɨ, Ndil Luwə kɨ Kirisitɨ ur'se kin isɨ me'se'tɨ, adɨ awɨ kɨ ndoo kadɨ de
ndo'se nya el. Kɨ rɔta'tɨ, Ndil Luwə ndo'se nya'gɨ pətɨ, ningə ndo'se nya kɨ rɔta'tɨ um
ndo'se ngom el. In tadɔ kin ə, kadɨ rai nya kɨ ndo'se, dɔyinan kɨ Kirisitɨ.
28 Oyo, ngann'm'gɨ, uni me'se in nan'tɨ kɨ Kirisitɨ, kadɨ jɨ tinyi me'je katɨ lokɨ a te bus,
taa kadɨ j'uləi dɔ'je nanga kɨ rɔsɔl non'a'tɨ, ndɔ re'ə'tɨ el tɔ.
29 Tokɨ in gəri kadɨ Kirisitɨ in de kɨ dana, majɨ kadɨ indəi dɔ'se'tɨ tɔ tokɨ de kɨ njera
nya kɨ dana in ngonn lə Luwə.

3

1 Oyi ndigɨ kɨ ətɨ ɓol kɨ Baw'je Luwə ndigɨ'je kin! Ndigɨ'je ndigɨ kɨ ɓarɨ'n'je ngann'ne'gɨ.
Ningə j'in ngann'a'gɨ tokɨ rɔta'tɨ inɓe kaa tɔ! Kin ə re de'gɨ kɨ gəi nya'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ
ne ngayn gəri'je el, tɔjɨ kadɨ gəri Luwə el.

2 Nje ndigɨ'gɨ lə'm kɨ ngayn, kɨ ngɔsine kin j'in ngann'gɨ lə Luwə, nan nya kɨ j'a jɨ təl,
to lo kiyə'tɨ ɓay. Ningə nya kare, jɨ gər kadɨ ndɔ kɨ Kirisitɨ a te bus ə, j'a jɨ tanan si'ə,
tadɔ j'a j'oo darɔ'a inɓe tokɨ rɔta'tɨ.
3 Nga ningə, de kɨ ra kɨ aw kɨ kindəmedɔtɨ me Kirisitɨ kɨ be kin ar njay tokɨ Kirisitɨ
inɓe ar njay kin be.
4 De kɨ ra kɨ ra majel, ɔsɨ ta ndukun lə Luwə, tadɔ majel kɨ ra in tanrɔ ndukun lə
Luwə.
5 In gəri majɨ kadɨ Kirisitɨ re tadɔ k'ɔr majel'gɨ lə'je, ningə in, de oo majel rɔ'a'tɨ el.
6 Lo kin'tɨ, de kɨ ra dɔ Kirisitɨ'tɨ, in de kɨ a nanyi kɨ lo ra majel'tɨ el, nan de kɨ nanyi kɨ
lo ra majel'tɨ, in de kɨ oo Kirisitɨ el num, gər'ə el num tɔ.
7 Ngann'm'gɨ, indəi kumkədɨ dɔ rɔ'se'tɨ, adi de ədɨ'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in
de kɨ dana tokɨ Kirisitɨ in de kɨ dana kin be tɔ.
8 De kɨ nanyi kɨ lo ra majel'tɨ, in de lə Su, tadɔ Su in njeramajel lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ
nu. Ningə kɨ re Ngonn lə Luwə in kadɨ tujɨ kulə ra'a'gɨ.
9 De kɨ təl rɔ'ne ngonn Luwə'tɨ, in de kɨ a inyə ta majel kɨ ra, tadɔ tɔgɨ kɨ in rɔ Luwə'tɨ
in rɔ'a'tɨ. Asɨ kadɨ a nanyi kɨ lo ra majel'tɨ el, tadɔ Luwə in Baw'a.
10 Row kɨ kadɨ de a gər'n ngann'gɨ lə Luwə ar njay dann ngann'gɨ'tɨ lə Su ə to kin: De
kɨ mbətɨ ra nya kɨ dana num, mbətɨ ndigɨ ngonnkon'ne num in de lə Luwə el.

Ndigɨ nan

11 Mbər ta kɨ osɨ mbi'se'tɨ lo kulə ngirə nya'gɨ'tɨ, in ta kadɨ in ndiginan kɨ yo ge kɨ ne
ge*.
12 Ningə kadɨ rai tokɨ Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de lə Su ə tɔl ngonnkon'ne. Ningə in
tadɔ ri ə tɔl ngonnkon'ne wa? Tɔl'ɔ tadɔ kulərə'a in Kanyi majel, nan kulərə ngonnkon'a
in kulərə kɨ dana†.
13 Ngannkon'm'gɨ, kin ə re de'gɨ kɨ nya kɨ dɔnangɨ'tɨ ne nəl'de ngayn ɔdi ta lə'se el ə,
adi ətɨ'se ɓol el.
14 J'in, jɨ gəri kadɨ jɨ tei me koy'tɨ j'uri me kajɨ'tɨ, tadɔ jɨ ndigɨ ngannkon'je'gɨ. In be
tadɔ de kɨ ndigɨ ngonnkon'ne el, in de kɨ isɨ ginn tɔgɨ'tɨ lə koy.
15 De kɨ me'ə majel kɨ ngonnkon'a in de kɨ nje tɔl de'gɨ. Nga ningə gəri majɨ kadɨ de
kɨ nje tɔl de'gɨ, kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ goto rɔ'a'tɨ.
16 Nya kɨ kadɨ jɨ gər'n nya kɨ ɓari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisitɨ un rɔ'ne lə kɔ tadɔ
lə'je, in be ə, j'in kaa majɨ kadɨ j'uni rɔ'je j'iləi kɔ tadɔ lə ngannkon'je'gɨ tɔ.
17 Nya kare, kin ə re de aw kɨ nyakingə'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, ə oo ngonnkon'ne me
ndoo'tɨ, nan utɨ kum'ne dɔ'a'tɨ oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigɨ Luwə to ra be rɔ'a'tɨ
wa?
18 Ngannkon'm'gɨ, adɨ jɨ ndiginan kɨ ɓal ta kɨ ta'gɨ kɨ ta'je'tɨ ne par el, nan adɨ jɨ
ndiginan kɨ kulə jɨ kadɨ nan, me nya ra'tɨ kɨ rɔta'tɨ.
19 Lo kin'tɨ, j'a jɨ gəri kadɨ j'in de'gɨ lə ta kɨ rɔta'tɨ, nga ningə, takum Luwə'tɨ, j'a j'iləi
me'je nanga.
20 Tokɨ rɔta'tɨ, re me'je uwə'je kɨ ta kaa, jɨ gər kadɨ Luwə utə'je taa, gər nya'gɨ pətɨ tɔ.
21 Nje ndigɨ'gɨ lə'm kɨ ngayn, kin ə re me'je gangɨ ta dɔ'je'tɨ el ə, j'a j'elita kɨ Luwə kɨ
me kɨ tinyi katɨ.
22 Nya'gɨ pətɨ kɨ jɨ dəj'ə, j'a j'ingəi rɔ'a'tɨ, tadɔ jɨ təl rɔ'je go mbərkikində'gɨ'tɨ li'ə num,
jɨ ra nya'gɨ kɨ nəl'ə num.
23 Nga ningə, ndu kɨ un adɨ'je ə to kin: in ta kadɨ j'un me'je j'ad'a kɨ tɔ Ngonn'o Jeju
Kirisitɨ, taa kadɨ jɨ ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge tokɨ Kirisitɨ adɨ'n'je ndu'ne‡.
24 De kɨ ngəm mbərkikində'gɨ kin, in de kɨ ra dɔ Luwə'tɨ num, Luwə isɨ me'ə'tɨ num
tɔ. Nya kɨ kadɨ jɨ gər'n tokɨ Luwə isɨ me'je'tɨ, in kɨ takul Ndil'ə kɨ adɨ'je.

4

Gər Ndil Luwə kɨ ndil kɨ majel

1 Nje ndigɨ'gɨ lə'm, de'gɨ kɨ isɨ eli eyina n'awi kɨ ndil me'de'tɨ kin, uni me'se pətɨ adi'de
el, nan kadɨ nanyi'de oyi ɓay taa ke ndil kɨ awi in ndil kɨ in rɔ Luwə'tɨ wa. Tadɔ nje
ngom'gɨ ngayn kɨ nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'tɨ, sananyinan dɔnangɨ'tɨ ne.
2 De kɨ ra kɨ gər kadɨ Jeju Kirisitɨ təl rɔ'ne de'tɨ aw kɨ Ndil Luwə me'ne'tɨ, ningə in kin
ə in row kɨ kadɨ gəri Ndil Luwə.
3 Ningə de kɨ mbətɨ kadɨ gər tokɨ Jeju Kirisitɨ təl rɔ'ne de'tɨ, aw kɨ Ndil Luwə me'ne'tɨ
el, nan in ndil njeban lə Kirisitɨ yo ə awɨ'n me'ne'tɨ. Eli adɨ oyi kɨ mbi'se tokɨ njeban lə
Kirisitɨ a re, ningə kɨ ngɔsine kin, re in dɔnangɨ'tɨ ne nga.

---

* **3:11 3.11** 13.34 † **3:12 3.12** Lotum 4.1-8 ‡ **3:23 3.23** Jan 13.34, 15.12,17

4 In ngann’m’gɨ, in de’gɨ lə Luwə, ningə in təti rɔ de’gɨ kɨ nje k’el k’ene n’in njekeltakita
Luwə’tɨ kin, tadɔ Ndil kɨ awi me’se’tɨ utə nje kɨ isɨ dɔnangɨ’tɨ ne.
5 Nje kakin in lə dɔnangɨ, nya kin ə, elita to de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne be, adɨ de’gɨ kɨ
dɔnangɨ’tɨ oyi ta lə’de.
6 Nga ningə, j’in, j’in de’gɨ lə Luwə adɨ de kɨ gər Luwə ə a oo ta lə’je, nan de kɨ in de
lə Luwə el, a oo ta lə’je el. Lo kin’tɨ, j’a jɨ gəri Ndil kɨ rɔta’tɨ kɨ ndil kɨ ngom.

Ndigɨ nan in rɔ Luwə’tɨ

7 Nje ndigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, j’in jɨ ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge, tadɔ ndiginan in rɔ
Luwə’tɨ. De kɨ nje ndigɨ madɨ’ne in ngonn lə Luwə, taa in de kɨ gər Luwə tɔ.
8 Nan de kɨ ndigɨ madɨ’ne el, gər Luwə el, tadɔ Luwə in de kɨ nje ndigɨ de’gɨ.
9 Oyi tɔjɨ kɨ Luwə tɔjɨ’je ndigɨ kɨ ndigɨ’je kin: Luwə ulə Ngonn’o kɨ kareba be dɔnangɨ’tɨ
ne kadɨ tokɨ gorow li’ə ə j’isɨ’n kɨ dɔ’je taa.
10 Oo nya kɨ in ndigɨ ə tokin: in j’in ə jɨ ndigɨ Luwə el, nan in in ə ndigɨ’je, ə ulə Ngonn’o
kɨ un rɔ’ne ilə kɔ adɨ koy to nya kujənyamosɨ kadikare’tɨ tadɔ kugə’n dɔ majel’gɨ lə’je*.
11 Nje ndigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, kin ə Luwə ndigɨ’je be ningə, majɨ kadɨ j’in kaa jɨ ndiginan
kɨ yo ge kɨ ne ge tɔ.
12 De kɨ oo Luwə kɨ kum’ne goto, nan kin ə jɨ ndiginan kɨ yo ge kɨ ne ge ə, Luwə isɨ
me’je’tɨ, ningə ndigɨ de’gɨ li’ə tɔjɨ rɔ’ne kɨ taga rɔ’je’tɨ tɔ.
13 Nya kɨ a ra kadɨ jɨ gəri’n tokɨ j’isi me Luwə’tɨ num Luwə isɨ me’je’tɨ num in Ndil’ə
kɨ adɨ’je.
14 Nga ningə, j’in j’oo kɨ kum’je num, jɨ man naj’a num tokɨ Baw’je Luwə ulə kɨ Ngonn’o
kadɨ in Njekajɨ de’gɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ ne.
15 Kin ə re de gər kadɨ Jeju in Ngonn lə Luwə ə, Luwə isɨ me’ə’tɨ num, in isɨ me Luwə’tɨ
num.
16 Ningə j’in, jɨ gəri majɨ num, j’uni me’je j’adi num tokɨ Luwə ndigɨ’je. Luwə in nje
ndigɨ de’gɨ, adɨ de kɨ njiyə me ndigɨ nan’tɨ, Luwə in me’ə’tɨ num, in in me Luwə’tɨ num
tɔ.
17 Kin ə re jɨ ndiginan j’adɨ osɨ row bal ə, j’a jɨ tinyi me’je katɨ ndɔ gangɨ ta’tɨ. J’a jɨ
tinyi me’je katɨ tadɔ ji kisikidɔtaa lə’je dɔnangɨ’tɨ ne to to nya Kirisitɨ be tɔ.
18 Ɓol goto me ndigɨ nan’tɨ, ndiginan kɨ rɔta’tɨ ɔr ɓol kɔ. Ɓol in nya kɨ tɔjɨ kində kɔjɨ
kɨ kadɨ a re, ningə de kɨ nje ɓol in de kɨ ndiginan goto rɔ’a’tɨ.
19 J’in ə, jɨ ndig’ə tadɔ in Luwə ə ndigɨ’je kete.
20 Kin ə re de madɨ el ene: «M’ndigɨ Luwə», ningə təl ɔsɨ ta ngonnkon’ne ə, in de kɨ
nje ngom kare. Kin ə re ngonnkon’i kɨ oo’ə kɨ kum’i ne kin in ndigɨ’ə el ə, Luwə kɨ oo’ə
kɨ kum’i el kin asɨ kadɨ a in ndigɨ’ə el tɔ.
21 Mbərkikində kɨ j’ingəi rɔ Luwə’tɨ el ene: «De kɨ ndigɨ Luwə ə, majɨ kadɨ ndigɨ
ngonnkon’ne tɔ.»

5

Kunme kadɨ Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

1 De kɨ ra un me’ne adɨ Jeju Kirisitɨ De kɨ Luwə mbət’ə in ngonn lə Luwə. Nga ningə,
de kɨ ndigɨ baw ngonn, ndigɨ ngonn’o kɨ oj’o tɔ.
2 Kin ə re jɨ ndigɨ Luwə, ə jɨ rai kulə kɨ mbərkikində’gɨ li’ə ningə, lo kin’tɨ ə j’a jɨ gər’n
tokɨ jɨ ndigɨ ngann’a’gɨ.
3 Tadɔ ndigɨ Luwə in ta kadɨ jɨ ngəmi go mbərkikində’gɨ li’ə. Ningə mbərkikində’gɨ
li’ə ɔy el tɔ,
4 tadɔ ngann’gɨ lə Luwə pətɨ təti rɔ ndigɨ ra kɨ dɔnangɨ’tɨ ne. Ningə nya kɨ jɨ təti’n rɔ
ndigɨ ra kɨ dɔnangɨ’tɨ ne in kunme lə’je.
5 Nan ə asɨ kadɨ təti rɔ ndigɨ ra kɨ dɔnangɨ’tɨ ne wa? De’ə ə in de kɨ un me’ne adɨ Jeju
in Ngonn lə Luwə kin par.

Najɨ kɨ man kɨ dɔ Jeju’tɨ

6 In Jeju Kirisitɨ ə re dɔnangɨ’tɨ ne kɨ mann batəm lə’ne num kɨ mosɨ koy’ne num. Re
kɨ mann par el, nan re kɨ mann in kɨ mosɨ. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannajɨ, tadɔ Ndil
in ta kɨ rɔta’tɨ.
7 Ningə kɨ ne kin, nje mannajɨ’gɨ in mutə,
8 adɨ in Ndil Luwə num, mann num, taa mosɨ num tɔ. Ningə nya’gɨ kɨ mutə kin ndu’de
in nan’tɨ.
9 Jɨ taa mannajɨ lə de’gɨ majɨ, nan mannajɨ lə Luwə tɔg’ɔ in ngayn inɓe ɓay tɔ; ningə
in mannajɨ kɨ man dɔ Ngonn’on’tɨ.

* **4:10 4.10** 2.2

10 De kɨ un me’ne adɨ Ngonn lə Luwə aw kɨ mannajɨ kin me’ne’tɨ, nan de kɨ taa ta lə
Luwə el, ra’a nje ngom’tɨ, tadɔ taa najɨ kɨ man kɨ Luwə man dɔ Ngonn’on’tɨ kin el.

Kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ

11 Najɨ kɨ man kɨ kadɨ jɨ gəri majɨ in kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ kɨ Luwə adɨ’je kin. Ningə in
kajɨ kɨ adɨ’je kɨ takul Ngonn’o.
12 De kɨ in me Ngonn’tɨ ingə kisikidɔtaa, nan de kɨ in me Ngonn lə Luwə’tɨ el,
kisikidɔtaa li’ə goto.
13 Nga ningə, kɨ ne kin, m’ndangɨ makitu kin m’adɨ’se, in kɨ uni me’se adi Ngonn lə
Luwə, kadɨ in gəri tokɨ ingəi kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ.

Kelta kɨ Luwə tadɔ njeramajel’gɨ

14 Kin ə re jɨ dəjɨ Luwə nya kigo ndigɨ’tɨ li’ə ə, a oo dɔ ndu’je, ningə lo kin’tɨ, j’a jɨ
tinyi me’je katɨ.
15 Tokɨ jɨ gər kadɨ oo dɔ ndu’je, jɨ tinyi me’je katɨ kadɨ j’a j’ingəi nya kɨ jɨ dəj’ə tɔ.
16 Kin ə de madɨ oo ngonnkon’ne me majel’tɨ kɨ asɨ kadɨ te koy ə el, majɨ kadɨ elta kɨ
Luwə ə Luwə a aj’a. In de’gɨ kɨ majel’gɨ lə’de a te koy el ə ta kin sɔw dɔ’de. Ta kare,
majel madɨ in non a te koy, ningə in ko majel kɨ be kin ə m’dəjɨ’se kadɨ elita kɨ Luwə
dɔ’tɨ el.
17 Nya ra kɨ gorow’ə’tɨ el pətɨ in majel, nan majel pətɨ ə te koy el.
18 Jɨ gər kadɨ de’gɨ kɨ in ngann’gɨ lə Luwə, a nanyinan kɨ lo ra majel’tɨ el, tadɔ Ngonn
Luwə ngəm dɔ’de, Su asɨ ra se’de nya madɨ el.
19 Jɨ gər kadɨ j’in de’gɨ lə Luwə, nan dɔnangɨ ba pətɨ in ginn tɔgɨ’tɨ lə Su.
20 Jɨ gər ɓay tɔ kadɨ Ngonn Luwə re, adɨ’je nyagər kɨ kadɨ jɨ gər’n Luwə kɨ rɔta’tɨ.
Ningə j’in, j’ində rɔ’je nan’tɨ kɨ Luwə kɨ rɔta’tɨ kɨ takul Ngonn’o Jeju Kirisitɨ. In ə in
Luwə kɨ rɔta’tɨ, in ə in kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ.
21 Ngann’m’gɨ, ɔgi rɔ’se kun go kagɨ yo’gɨ.

Makitu kɨ nja joo kɨ
Jan
ndangɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ nja joo kɨ Jan ndangɨ

Makitu kin in kɨ kulə’n kadɨ mbətɨ kɨ Dene lə Luwə kɨ ngann’a’gɨ adɨ to to kɨ in njekawnan lo madɨ’tɨ kɨ njekunme’gɨ kɨ me’tɨ be. Majɨ kadɨ in ndiginan yo kɨ ne ningə kadɨ uwəi tɔgɨ’de ba me rɔ’tɨ kɨ isɨ rɔi kɨ de’gɨ kɨ isɨ ndoi de’gɨ nyando’gɨ kɨ ngom kɨ lo lo.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1-3. Majɨ kɨ ur mad’a lə ndigɨ 4-6. Ndəjɨ nan kɨ ɔjidɔ nyando’gɨ kɨ ngom 7-11. Dɔboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

1 M’in Ngatɔgɨ lə njekawnan’gɨ, m’ndangɨ makitu kin mad’i in Dene kɨ Luwə mbəti, taa madɨ ngann’i’gɨ kɨ in se’de’gɨ, m’ndigɨ’se ndigɨ kɨ rɔta’tɨ. Ningə in m’in par ə m’ndigɨ’se el, nan in de’gɨ pəti kɨ gəri nya kɨ rɔta’tɨ ə ndigɨ’se.

2 Jɨ ndigɨ’se tadɔ nya kɨ rɔta’tɨ uwə me’je, ningə in nya kɨ a to me’je’tɨ bitɨ kɨ non’tɨ.

3 Ningə jɨ dəjɨ kadɨ memajɨ, kɨ k’oo kumtondoo, kɨ lapiya lə Baw’je Luwə in kɨ Ngonn’o Jeju Kirisitɨ in sese nan’tɨ kadɨ isɨ me nyara kɨ rɔta’tɨ kɨ me ndigɨ nan’tɨ.

Nya ra kɨ rɔta’tɨ in kɨ ndiginan

4 Rɔm nəl’m kɨ dum bitɨ kadɨ m’oo tokɨ ngann’i’gɨ madɨ isɨ njiyəi dɔ row’tɨ kɨ rɔta’tɨ, tokɨ Baw’je Luwə dəjɨ’n’je.

5 Ningə kɨ ngɔsine kin, Dene kɨ njendigɨ lə’m, nya kɨ m’dəj’i, in ta kadɨ jɨ ndiginan kɨ yo ge ne ge. In mbərkikində kɨ sigɨ ə m’ad’i el, nan in ndukun kɨ j’ingəi lo kulə ngirə’tɨ nu inɓe kin*.

6 Ndigɨ nan in njiyə go mbərkikində’gɨ’tɨ lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində kɨ osɨ mbi’se’tɨ lo kulə ngirə’tɨ nu, in ta kadɨ njiyəi me ndigɨ nan’tɨ.

7 Nje kədɨ de’gɨ k’ilə’de kɔ ngayn sananyinan kɨ lo pəti dɔnangɨ’tɨ ne, ningə mbeti kadɨ n’eli tokɨ Jeju Kirisitɨ təl’de tokɨ rɔta’tɨ. Lo kin’tɨ a oyi’de kɨ nje ngom’gɨ, kɨ njeban lə Kirisitɨ.

8 Indəi kumkədɨ dɔ rɔ’se’tɨ inɓe’gɨ, kadɨ kandɨ kulə ra’se nanyi kɔ kare el, nan kadɨ ingəi nyakugə goji’se kɨ asɨ low’ə’tɨ berere.

9 Ningə de kɨ ra dɔ nja’ne’tɨ me nyando’tɨ kɨ ɔjidɔ Kirisitɨ el, nan tɔ ra dow kare, in de kɨ nya madɨ kɨ dɔɔ’a nan’tɨ kɨ Luwə goto ne. De kɨ ra dɔ nja’ne’tɨ me nyando’tɨ kɨ ɔjidɔ Kirisitɨ, in de kɨ dɔyinan nan’tɨ kɨ Luwə kɨ Baw kɨ Ngonn’o num.

10 Kin ə re de madɨ re rɔ’se’tɨ kɨ nya kɨ rangɨ um kɨ nyando kin el ə, uwəi’ə kɨ rɔ’se’tɨ el num, uwəi ji’ə el num.

11 Tadɔ re uwəi ji’ə ə, rai madɨ nan si’ə dɔ kulə ra’a’tɨ kɨ majel.

Ta kɨ dɔboy’tɨ

12 M’aw kɨ nya’gɨ ngayn ɓay kadɨ m’el’se, nan m’ndigɨ kadɨ m’ndangɨ kɨ mann ndangɨ nya me makitu’tɨ el. Tadɔ m’ində me’m’tɨ kadɨ m’a m’aw rɔ’se’tɨ kadɨ m’el’se ta kɨ ta’m, kadɨ to rɔnel lə’je osɨ taga bal.

13 Ngann’gɨ lə konnann’i kɨ in njekawnan’gɨ kɨ ne, kɨ in de’gɨ kɨ Luwə mbətɨ’de uwəi ji’i.

---

* **1:5 1.5** Jan 13.34, 15.12,17

Makitu kɨ nja mutə kɨ
Jan
ndangɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ nja mutə kɨ Jan ndangɨ

Makitu kin, in kɨ ndangɨ k’ulə’n kadɨ njekɔrnon njekawnan, kɨ in Gayusɨ, kadɨ pitɨ’n ra majɨ li’ə kɨ ra kɨ ndəgɨ njekunme’gɨ ningə kadɨ təl ndəjɨ’n’ə ɔjidɔ Diyotirəpɨ tɔ.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1-4. Pitɨ kɨ Jan pitɨ Gayusɨ 5-8. Ndəjɨ nan kɨ ɔjidɔ Diyotirəpɨ 9-10. Mbər kɨ Jan ində adɨ Gayusɨ ɔjidɔ Demetriyusɨ 11-12. Dɔboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

1 M’in Ngatɔgɨ lə *Njekawnan’gɨ, m’ndangɨ makitu kin mad’i in njendigɨ lə’m kɨ ngayn
Gayusɨ, kɨ m’ndig’i ndigɨ kɨ rɔta’tɨ.
2 Madɨ’m kɨ ngayn, m’ndig’i kadɨ nya’gɨ pətɨ kɨ rɔ’i’tɨ awi majɨ kɨ kete kete. M’dəjɨ
kadɨ darɔ’i in kɨ lapiya tokɨ ndil’i in’n kɨ lapiya kin be tɔ.

Gayusɨ in njera nya kɨ majɨ

3 Tokɨ rɔta’tɨ, rɔ’m nəl’m ngayn, tadɔ ngannkon’je’gɨ kɨ rei tei ne, manyinajɨ dɔ nya kɨ
rɔta’tɨ kɨ oyi rɔ’i’tɨ. Elita dɔ njiyə’tɨ kɨ isɨ njiyə me nya kɨ rɔta’tɨ.
4 Nya kɨ adɨ’m rɔnel ngayn in ta kadɨ m’oo tokɨ ngann’m’gɨ isɨ njiyəi dɔ row’tɨ kɨ rɔta’tɨ.
5 Madɨ’m kɨ ngayn, isɨ tɔjɨ tokɨ in nje ra nya kɨ low’ə’tɨ me k’ində’tɨ kɨ isɨ ində kum’i
go ngannkon’je’gɨ’tɨ, kɨ in mbah’gɨ inɓe ɓay.
6 Ngannkon’je’gɨ kin, manyinajɨ ndigɨ kɨ in ndigɨ’de kin kɨ takum Njekawnan’gɨ’tɨ. Kadɨ
nanyi kɨ lo ra’tɨ se’de ra kɨ asɨ ta tɔ Luwə kadɨ uni ta mbah lə’de kɨ kete.
7 In tadɔ tɔ Kirisitɨ ə osi dɔ row’tɨ kɨ kanjɨ taa nya ji de’gɨ’tɨ kɨ gəri Luwə el.
8 J’ingɨ ə, majɨ kadɨ j’ɔsi ginn de’gɨ kɨ be kin, kadɨ j’indəi rɔ’je nan’tɨ se’de dɔ kulə
kiləmbər nya kɨ rɔta’tɨ kɨ isɨ rai.

Hal Diyotirəpɨ

9 M’ndangɨ ngonn makitu m’adɨ Njekawnan’gɨ, nan Diyotirəpɨ kɨ in de kɨ ge kadɨ n’in
taa n’isɨ dɔ de’gɨ’tɨ ra kulə kɨ ta lə’m el.
10 In kin ə, ndɔ kɨ m’a m’te rɔ’se’tɨ ə, m’a m’el kuləra’a kɨ majel kin kɨ taga, in kɨ isɨ
ində dɔ’je lo’tɨ wor wor kɨ ta’gɨ kɨ majel. Ningə nya kare kɨ to ngayn, inɓe mbətɨ kuwə
ngannkon’je’gɨ kɨ mbah kɨ rɔ’ne’tɨ, taa de’gɨ kɨ ndigɨ kadɨ n’uwəi’de kɨ rɔ’de’tɨ kaa ɔgɨ
de dɔ’a tɔ. De’gɨ kɨ uwəi’de kɨ rɔ’de’tɨ ə, in tuwə’de kɔ dann Njekawnan’gɨ’tɨ.
11 Nje ndigɨ lə’m kɨ ngayn, ndajɨ majel kɨ ra el, nan kadɨ ndajɨ majɨ kɨ ra. De kɨ njera
majɨ in de lə Luwə, nan de kɨ njeramajel in de kɨ gər Luwə el.
12 Re in Demetriyusɨ ə, in de’gɨ pətɨ ə manyinajɨ kɨ majɨ dɔ’a’tɨ. Nya ra kɨ rɔta’tɨ kɨ in
rɔ Luwə’tɨ, kɨ isɨ təl rɔ’ne go’tɨ inɓe kin kaa mannajɨ li’ə. Taa j’inɓe kaa jɨ mannajɨ li’ə
tɔ. Ningə in gər kadɨ najɨ kɨ man lə’je in mannajɨ kɨ rɔta’tɨ.
13 M’aw kɨ nya’gɨ ngayn kadɨ to m’el’i, nan m’ndigɨ kadɨ m’ndangɨ kɨ mann ndangɨ
nya kɨ kagɨ ndangɨ nya el.
14 Tadɔ m’ində me’m’tɨ kadɨ kagilo ngayn el ə j’a j’oo nan, kadɨ j’eli nan ta kɨ ta’je.
15 M’dəjɨ kadɨ isɨ kɨ lapiya. Madɨ’je’gɨ kɨ ne uwəi ji’i. Ningə kadɨ uwə ji madɨ’je’gɨ kɨ
non kare kare adɨ’je tɔ.

Makitu kɨ
Judɨ
ndangɨ
Ta kɨ dɔ makitu’tɨ kɨ Judɨ ndangɨ

Makitu kin in kɨ kulə’n kadɨ njetudə’ə’gɨ kɨ in de’gɨ kɨ de gər ta’gɨ kɨ ɔjidɔ’de ar njay el. De’gɨ madɨ’gɨ in non in nje sanan nyando kɨ ngom tuləi de’gɨ kɨ Judɨ ulə kɨ makitu adɨ’de kakin nan’tɨ. Ko degə’gɨ kakin rai rɔ’de to njekunme’gɨ kɨ rɔta’tɨ be. Njendangɨ makitu ulə dingəm me njetudə’tɨ kadɨ tinyəi kɨ kunme kadɨ Luwə tokɨ njekawkulə’gɨ ndoi’de. Majɨ kadɨ rai kɨ nan yo kɨ ne kɨ tɔgɨ lə Ndil Luwə.

Ta kɨ me makitu’tɨ kin tanan kɨ ta kɨ me makitu’tɨ lə Piyər kɨ nja joo kɨ rowninn’ə in 2 kin be.

Kon ta’gɨ kɨ me’tɨ: Kandɨ me ta’tɨ 1-2. Nje sanan nyando kɨ ngom kɨ takigangɨ kɨ ɔjidɔ’de 3-16. Uwəi kunme kɨ ndiginan səm 17-23. Tɔjɨ in dɔ Luwə’tɨ 24-25.

Kuwə ji nan

1 M’in Judɨ, njekuləɓər lə Jeju Kirisitɨ, kɨ m’in ngonnkon Jakɨ*, ə m’ndangɨ makitu kin m’adɨ ingɨ kɨ Luwə ɓar’se, kɨ Baw’je Luwə ndigɨ’se, kɨ Jeju Kirisitɨ ngəm’se to nya lə’ne kin.

2 Ningə kadɨ k’oo kumtondoo, kɨ lapiya, kɨ ndiginan lə Luwə to mbar mbar kɨ dɔ’se’tɨ.

Njendo de’gɨ nya kɨ ngom

3 Nje ndigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, m’ndingə ngayn kete kadɨ m’ndangɨ makitu madɨ’se ɔjidɔ kajɨ kɨ j’in kareba dɔ’tɨ kin. Ningə kɨ ngɔsine kin, in tɔgɨ madɨ kɨ isɨ dɔ’m’tɨ kadɨ m’ndangɨ makitu kin m’adɨ’se, m’ulə’n dingəm me’se’tɨ kadɨ rɔi dɔ kunme’tɨ kɨ Luwə adɨ de’gɨ lə’ne nja kareba par go’ə gangɨ kin.

4 M’el be tadɔ de’gɨ madɨ kɨ takigangɨ kɨ dɔ’de’tɨ in kɨ ndangɨ me makitu’tɨ lə Luwə kete nu kin, turi dann’se’tɨ, isɨ mbiri ta memajɨ lə Luwə kin, təli’ə ta ra kaya’tɨ lə’de, taa mbeti de kɨ in kar’ne ba ə in Njekundɔ’je, kɨ in Burəɓe lə’je Jeju Kirisitɨ kin tɔ.

5 M’gər kadɨ in gəri nya’gɨ pətɨ majɨ, nan m’ndigɨ kadɨ m’olo me’se dɔ’tɨ tokɨ, lokɨ Burəɓe te kɨ de’gɨ lə’ne ɓe ɓər’tɨ Ejipitɨ, go’tɨ, tɔ ko nje’gɨ kɨ rai rɔ’de to njekunme el†.

6 Ningə m’ndigɨ kadɨ m’olo me’se dɔ’tɨ ɓay tokɨ, malayka’gɨ kɨ rai dɔ tɔgɨ’tɨ kɨ Luwə adɨ’de kin el, nan mbeti lo kisɨ’de, Luwə uwə’de dangay’tɨ lo’tɨ kɨ diw, dɔɔ’de kɨ kulə gindɨ kɨ kadɨ a toi bitɨ kɨ non’tɨ, tadɔ takigangɨ kɨ boi kɨ a re.

7 In be tɔ ə, Sɔdɔm kɨ Gɔmɔr‡ kɨ ɓe’gɨ kɨ gugɨ gidɨ’de, kɨ uni rɔ’de uləi me kaya kɨ ra’tɨ, kah’a’tɨ lə malayka’gɨ inɓe kakin tɔ, adɨ sangi nan kɨ lo sangɨ nan’tɨ el kin, Luwə uwə’de dangay’tɨ me por’tɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ. Ningə in kin in ndəji nan kɨ to tadɔ lə de’gɨ pətɨ.

8 In be ə, njendo de’gɨ nya kɨ ngom kakin, me dɔ majel’tɨ lə’de, buri kɨ rɔ’de, kidi tɔgɨ lə Luwə, taji malayka’gɨ kɨ eyina tɔjɨ’gɨ.

9 Nya kare, Misel kɨ in kibo lə malayka’gɨ§, lokɨ isɨ manjinan ta’tɨ kɨ Su, isɨ kɔli nan dɔ ninn Mojɨ’tɨ kin kaa*, sangɨ kadɨ n’gangɨ ta madɨ to nya tajɨ dɔ’a’tɨ el, nan ta kɨ el ə, el ene: «Kadɨ Burəɓe indəi ɔji†.»

10 Nan de’gɨ kɨ njendo de’gɨ nya kɨ ngom kin, nya kɨ gəri’ə el kaa taji’ə, nga ningə, nyagər kɨ oji’de to yan da’gɨ be par kin ə, in nya kɨ kadɨ tujɨ’de to tujɨ yo.

11 Tujɨ in dɔ’de’tɨ, tadɔ uni row lə Kanyi‡; tadɔ ta lə nar ə uri mu to Balam§ be; tuji tadɔ tanyi rɔ to Kore* in kɨ de’gɨ lə’ne be.

12 Kisɨ’de sese ta nya kusɔ’tɨ lə ngannkon nan’gɨ, ra adɨ nyakusɔ lə’se təl nya kɨ to njen. Sɔi ge anyinan ge adɨ asɨ’de kɨ kanjɨ rɔsɔl, gonyi ta rɔ’de inɓe’gɨ. Toi to kilndi kɨ nəl ɔr’ɔ aw si’ə adɨ lo kadɨ ədɨ goto kin be, toi to kagɨ’gɨ kɨ nanyi kandɨ’de’tɨ kaa andi el, adɨ lokɨ de ɔr’de kɨ ngirə’de ba kɔ ə, təli oyi koy kɨ nja joo kin be.

13 Manji kulə ra’de’gɨ kɨ to rɔsɔl kɨ taga to pungɨ ba kɨ ɓukɨ pulum’ne ngangɨ ba’tɨ kin be. Taa toi to mee’gɨ kɨ gəri lo k’aw’de el, kɨ lo kɨ diw kururu to tadɔ lə’de bitɨ kɨ non’tɨ kin be.

---

* **1:1 1.1** Mat 13.55; Mrk 6.3 † **1:5 1.5** Tekitaga 12.51; Kɔr Isirayel’gɨ 14.29-30 ‡ **1:7 1.7** Lotum 19.1-25 § **1:9 1.9** 1Te 4.16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * **1:9 1.9** Ndukun kɨ nja joo 34.6 † **1:9 1.9** 14-15 ‡ **1:11 1.11** Lotum 4.3-8 § **1:11 1.11** Kɔr Isirayel’gɨ 22.1-35 * **1:11 1.11** Kɔr Isirayel’gɨ 16.1-35

14 In ingɨ ə njekeltakita Luwə’tɨ Enɔkɨ† kɨ in kaw’je kɨ nje nja siri go Adam’tɨ elta kɨ
ta Luwə’tɨ ndon ndil dɔ’de’tɨ ene: «Oyi, Burəƀe a re kɨ malayka’gɨ kɨ ar njay dər dɔgɨ
banyi banyi,
15 kadɨ gangɨ ta kibo dɔ de’gɨ’tɨ pətɨ. A uwə njeramajel’gɨ pətɨ dangay’tɨ ɔjɨ’n dɔ kulə
ra’de’gɨ kɨ majel pətɨ kɨ rai ɔsi ta Luwə, taa ɔjɨ’n dɔ ta’gɨ kɨ maji k’el el pətɨ kɨ eli dɔ
Luwə’tɨ tɔ.»
16 In de’gɨ kɨ rɔnel lə’de goto, isɨ ƀarita kɨ dɔkagilo’gɨ pətɨ. Rai nya’gɨ kɨ me’de ndigɨ,
ta kɨ isɨ te ta’de’tɨ in rɔ kɨ kɔjɨ, ningə re oo’de isɨ toi’de pe pe kin ə, in kadɨ ingəi nya kɨ
to sotɨ kɨ darɔ’de rɔ de’ə’tɨ kin.

Ta kɔjɨ kɨ rɔ nje ndolo go Kirisitɨ’tɨ

17 Nga ningə, kɨ ɔjɨ dɔ’se, in njendigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, m’dəjɨ’se kadɨ adi me’se olo dɔ
ta’tɨ kɨ njekawkulə’gɨ lə Burəƀe lə’je Jeju Kirisitɨ eli’se kete nu kin.
18 Eli’se eyina: «Dɔkagilo kɨ dɔboy’tɨ ə a ingəi de’gɨ kɨ a uwəi’se kogi num, a njiyəi
kigo ndigɨ ra’tɨ kɨ majel kɨ me’de’tɨ num tɔ.»
19 Kadɨ in gəri, in ingɨ ə in nje re kɨ gangɨ nan. Ningə mərta’gɨ lə’de in mərta kigo
darɔ’tɨ, um in mərta kɨ in rɔ Ndil Luwə’tɨ el.
20 Nan ingɨ, njendigɨ’gɨ lə’m kɨ ngayn, m’dəjɨ’se kadɨ adi ngirə kisikidɔtaa lə’se in dɔ
kunme’tɨ kɨ rɔta’tɨ lə’se kin. Elita kɨ Luwə kɨ tɔgɨ Ndil’ə.
21 Ningə kadɨ uwəi tɔgɨ’se ba me ndigɨ’tɨ kɨ Luwə ndigɨ’je. Uwəi tɔgɨ’se ba in nginəi
re Burəƀe lə’je Jeju Kirisitɨ kɨ me memajɨ’tɨ li’ə, a adɨ’se kajɨ kɨ bitɨ kɨ non’tɨ kin.
22 Nje kɨ me’de isɨ tɔsɨ, majɨ kadɨ oyi kumtondoo lə’de.
23 Aji’de kɨ row nagɨ nan ta por’tɨ taa. Nje kɨ rangɨ ƀay, majɨ kadɨ oyi kumtondoo lə’de,
nga ningə oyi rɔ’se majɨ kadɨ ratɨ rɔ’se kɨ kulə ra’de’gɨ kɨ majel kin el, nan kadɨ ɔsi kulə
ra’de’gɨ kɨ majel ngərəngɨ. Ɔsi ngərəngɨ, bitɨ kadɨ ku rɔ’de kɨ kulə kigo darɔ’tɨ təl’ə nya
kɨ to njen’tɨ kin kaa kadɨ ɔsi ngərəngɨ ƀay.

Kulə tɔjɨ dɔ Luwə’tɨ

24-25 Kadɨ kulə tɔjɨ in kɨ dɔ Luwə’tɨ kɨ in kɨ kar’ne ba ə in Luwə, in kɨ asɨ kadɨ ngəm’se
adɨ osi me majel’tɨ el, in kɨ kadɨ a ra adɨ tei rei me kunj’ə’tɨ kɨ rɔnel kadɨ nya madɨ ra’se
el, in kɨ Njekajɨ’je kɨ row lə Burəƀe lə’je Jeju Kirisitɨ kin, kadɨ tɔƀar, kɨ k’ətɨ ƀol, kɨ tɔgɨ,
kɨ konƀe, in li’ə, dɔkagilo’tɨ kɨ dər, kɨ dɔkagilo kɨ ƀone, kɨ dɔkagilo kɨ a re bitɨ kɨ non’tɨ!
*Amen.

† **1:14 1.14** Lotum 5.18, 21-24

Ta Nya'gɨ Kikiyə kɨ Tekidɔ'a

Ta kɨ dɔ makitu'tɨ lə Ta nya'gɨ kikiyə kɨ tekidɔ'a

Makitu kin elta dɔ nyakoo me ndil'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ tɔjɨ Jan dɔ dor'tɨ kɨ Patimosɨ. Kɨ gorow lə nyatɔjɨ'gɨ kɨ kun nyakɔjɨ'n ə kelta'a, makitu kin elta sɔlme kɨ rɔ njekunme'gɨ'tɨ kɨ isɨ ingəi kon tadɔ kindəkumndoo kɨ kadɨ nan kon. Makitu kin adɨ me'de tinyi katɨ tokɨ in Luwə ə uwə nya'gɨ pətɨ kɨ rai nya dɔnangɨ'tɨ ne me ji'ne'tɨ. Dɔboy'tɨ, a tətirɔ njeban'gɨ lə'ne nan'tɨ kɨ Satan ningə a budɨ'de mur mur kitakul Burəɓe kɨ in Kirisitɨ. De'gɨ lə Luwə kɨ tinyəi nan si'ə, a ingəi dɔran kɨ sigɨ kɨ dɔnangɨ kɨ sigɨ. A in nan'tɨ kɨ Ngonn Batɨ lo nyakusɔ taa nan'tɨ ningə a sii si'ə Jerujalem'tɨ kɨ sigɨ bitɨ kɨ non'tɨ.

Kon ta'gɨ kɨ me'tɨ: Kandɨ me ta'tɨ kɨ nyakoo me ndil'tɨ kɨ dɔkete 1. Makitu kɨ ndangɨ kadɨ njekawnan'gɨ kɨ siri 2-3. Makitu ndar kɨ ɓir kutita'a kɨ nyakɔsidɔnya kɨ siri 4.1-8.1. Tow gajɨ'gɨ kɨ siri 8.2-11.19. Kɔkɨ lii kɨ da'gɨ kɨ joo 12-13. Kɨ rɔ Ngonn Batɨ'tɨ dɔ mbal Siyon'tɨ 14.1-5. Takigangɨ 14.6-20. Tujɨ'gɨ kɨ dɔboy'tɨ 15. Kɔpɨ wongɨ kɨ siri lə Luwə 16. Bulə de'gɨ lə Babilon 17.1-19.4. Nyakusɔ taa nan lə Ngonn Batɨ 19.5-10. Takigangɨ dɔ da'gɨ'tɨ kɨ joo 19.11-20. Rɔ tətɨ Satan 20. Dɔran kɨ sigɨ, dɔnangɨ kɨ sigɨ kɨ Jerujalem kɨ sigɨ 21.1-22.5. Jeju a təl 22.6-21.

1 Makitu kin in nya kɨ to lo kiyə'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ te kɨ dɔ'a. Ningə in Luwə ə ad'a
kadɨ tɔjɨ kuləɓər'gɨ lə'ne, kadɨ gəri nya kɨ a ra nya ndəkba. In be ə, Jeju Kirisitɨ ulə kɨ
malayka lə'ne kare adɨ aw te kɨ dɔ'a adɨ njekulə li'ə Jan gər.
2 Jan mannajɨ dɔ nya'gɨ'tɨ pətɨ kɨ oo kin tokɨ in ta lə Luwə, tokɨ in ta kɨ rɔta'tɨ kɨ Jeju
Kirisitɨ te kɨ dɔ'a.
3 Majikur in dɔ de'tɨ kɨ tudə makitu kin, kɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje koo dɔ ta'gɨ kɨ te ta Luwə'tɨ
kin, ə təli rɔ'de go'tɨ. Tadɔ dɔkagilo kɨ nya'gɨ kin a rai nya in ndəkba.

Ta kɨ sɔw dɔ Njekawnan'gɨ kɨ Siri kɨ dɔnangɨ Aji'tɨ

4 M'in Jan, ə m'ndangɨ makitu m'adɨ'se in *Njekawnan'gɨ kɨ Siri kɨ sii dɔnangɨ Aji'tɨ*.
M'dəjɨ kadɨ Luwə kɨ isɨ non ɓone, kɨ isɨ mayinu, kɨ in nje re num, kadɨ ndil'gɨ kɨ Siri
kɨ rai non kumbər ngar'tɨ li'ə num,
5 taa kadɨ Jeju Kirisitɨ kɨ in nje mannajɨ kɨ in nje ra nya kɨ low'ə'tɨ, kɨ in de kɨ dɔkete
kɨ ində taa dann njekoy'gɨ'tɨ, kɨ in Ngar lə ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kin num, pətɨ kadɨ
memajɨ kɨ lapiya in sese nan'tɨ.
Jeju Kirisitɨ ndigɨ'je, ə taa'je ginn tɔgɨ'tɨ lə majel kɨ mosɨ'ne,
6 ɔr'je ində'je ta dangɨ to ngar'gɨ, təl'je njekujənyamosɨ kadikare'tɨ kadɨ jɨ ra kulə j'adɨ
Luwə kɨ Baw'a. M'dəjɨ kadɨ tɔjɨ kɨ tɔgɨ in li'ə kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ, *Amen!
7 Oyi'ə, isɨ re me kil ndi'tɨ,
de'gɨ pətɨ a oyi'ə kɨ kum'de†,
nje inɓe kɨ nje kɔsɨ kad'a kɨ ningə kin ka a oyi'ə kɨ kum'de,
ginn kaw'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ ne a nonyi ndoo tadɔ li'ə.
Oyo, Amen!
8 Burəɓe Luwə ene: «M'in Alpa kɨ Omega, nje kisi non ɓone, Nje kisi mayinu, kɨ nje
re, m'in Nje tɔgɨ pətɨ.»

Jan oo Kirisitɨ me ndil'tɨ

9 M'in ngonnkon'se Jan, kɨ m'in sese nan'tɨ me kon'tɨ, m'in dann'se'tɨ ingɨ kɨ Luwə
ində'se to ngar'gɨ, m'in m'uwə tɔgɨ'm ba sese me kində rɔ nan'tɨ kɨ Kirisitɨ. De'gɨ iləi
m'in dangay'tɨ dɔ dor'tɨ kɨ Patimosɨ tadɔ ta lə Luwə kɨ m'iləmbər'ə, taa tadɔ mannajɨ
kɨ m'man dɔ ta kɨ rɔta'tɨ kɨ Jeju Kirisitɨ te kɨ dɔ'a.
10 Ndɔ'a'tɨ kin, in ndɔ lə Burəɓe, ə Ndil Luwə re ur dɔ'm'tɨ, adɨ m'oo ndu ta madɨ te
go'm'tɨ kɨ tɔgɨ'ne to ndu tow be,
11 el'm ene: «Nya kɨ oo kin, ndangɨ me makitu'tɨ, ə go'tɨ, ulə'n adɨ Njekawnan'gɨ kɨ
Siri, adɨ in Epejɨ, kɨ Simirnə, kɨ Pergam, kɨ Tiyatir, kɨ Sardɨ, kɨ Piladelpi, kɨ Lawodise.»
12 Lo kin'tɨ, m'yətɨ rɔ'm kadɨ m'oo de inɓe kɨ ra el'm ta kin ə, m'oo lambɨ'gɨ kɨ rai'de
kɨ ɔr in Siri.
13 Ningə dann lambɨ'gɨ'tɨ kakin, de madɨ kɨ to to *Ngonn de be isɨ'tɨ non. Ulə ku ngal
rɔ'ne'tɨ, ə dɔ ɓədɨ'ne kɨ kulə kɨ rai kɨ ɔr.
14 Dɔ'a ge, kɨ bisɨ dɔ'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandɨ kum'ə on to por
be.

---

* **1:4 1.4** 2Ko 1.8 † **1:7 1.7** Daniyel 7.13; Jakari 12.10

15 Nja'a'gɨ toi to handɨ kɨ ndolo, kɨ kɔdɨ ho kam be, ə ndu'ə ə to to pungɨ ba kam be
tɔ‡.
16 Uwə mee'gɨ siri ji kɔl'ne'tɨ, ningə kiyərɔ kɨ ta'a atɨ kol kol, taa ta kat'a in dow joo
num, te ta'a'tɨ. Kum'ə unjɨ to kadɨ kɨ dann kada kam be.
17 Lɔkɨ m'oo'ə ə, m'osɨ nja'a'tɨ to de kɨ oy, m'to. Nan ində ji kɔl'ne dɔ'm'tɨ ene: «Bol
el, m'in kɨ dɔkete, ə m'in kɨ dɔboy'tɨ tɔ§,
18 m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'təl m'njɨ kumngayira ba, kadɨ m'njɨ bitɨ
kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ. M'aw kɨ lakele lə koy kɨ lo kɨ koo ji'm'tɨ.
19 Ningə, kadɨ ndangi nya kɨ oo, nya kɨ isɨ ra nya ngɔsine, kɨ nya kɨ a ra nya go'tɨ gogɨ.
20 Nga ningə, kɨ ɔjidɔ mee'gɨ kɨ siri kɨ oo ji kɔl'm'tɨ, kɨ lambɨ'gɨ kɨ siri kɨ rai'de kɨ ɔr,
k'ɔr me'de ə to kin: mee'gɨ kɨ siri, in malayka'gɨ lə Njekawnan'gɨ kɨ siri, ningə lambɨ'gɨ
kɨ siri, in Njekawnan'gɨ kɨ siri tɔ.»

2

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Epejɨ'tɨ

1 Nje kuwə mee'gɨ kɨ siri ji kɔl'ne'tɨ, nje njiyə dann lambɨ'gɨ'tɨ siri kɨ rai'de kɨ ɔr el'm
m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adɨ malayka lə Njekawnan'gɨ kɨ Epejɨ'tɨ, el'ə tokɨ nje
kuwə mee'gɨ kɨ siri ji kɔl'ne'tɨ, nje njiyə dann lambɨ'gɨ'tɨ kɨ siri kɨ rai'de kɨ ɔr el ene:
2 M'gər nya ra'gɨ lə'i, m'gər kulə rai, kɨ kuwətɔgiba lə'i. M'gər kadɨ in ilə bandɨ
tanan'tɨ kɨ nje me majel'gɨ el. De'gɨ madɨ kɨ isɨ ɓari rɔ'de njekawkulə'gɨ, nan in
njekawkulə'gɨ el kin, nan'de adɨ gər'de to nje ngom'gɨ.
3 In nje kuwə tɔgi ba, ingə kon tadɔ lə'm, nan be kaa, inyə ta'a el.
4 Nga ningə, nya kare kɨ m'aw'n sə'i kɨ ta dɔ'tɨ, in ta lə k'inyə kɨ inyə ta ndigɨ kɨ in
ndigɨ'm kete kin kɔ.
5 Ə adɨ me'i olo dɔ lo kɨ osɨ'tɨ, tɔr ndu'i kɨ ngɔsine kin, ə təl re dɔ nja'i'tɨ kɨ kete gogɨ.
Re inyə panjiyə'i kɨ ngɔsine kin kɔ el ə, m'a m're kadɨ m'un lambɨ lə'i lo kisə'tɨ kin kɔ.
6 Ningə kɨ ngɔsine kin, nya kare kɨ m'oo majɨ, rɔ'i'tɨ, mbətɨ kuləra Nikolayitɨ'gɨ, tokɨ
m'in m'mbətɨ'n kulə ra'de kakin be tɔ.
7 De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ Ndil Luwə el Njekawnan'gɨ kin!
«De kɨ nje tətɨ rɔ, m'a m'ad'a sɔ kandɨ kagɨ koy el kɨ ra me Paradisɨ'tɨ lə Luwə*.»

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Simirnə'tɨ

8 Makitu kin ndangi adɨ malayka lə Njekawnan'gɨ kɨ Simirnə'tɨ: Ta kɨ de kɨ dɔkete, kɨ
in de kɨ dɔboy'tɨ tɔ, de kɨ oy nan təl isɨ kumngayira ba, el me'tɨ ə to kin:
9 M'gər kon lə'i kɨ ndoo lə'i, nan kɨ rɔta'tɨ, in njenyakingə. Taa m'gər ta'gɨ kɨ majel
kɨ nje kɨ ɓari rɔ'de eyina n'in *Juwipɨ'gɨ, nan kɨ rɔta'tɨ, in Juwipɨ'gɨ el, isɨ elɨ dɔ'i'tɨ: in
kəykawnan lə *Satan.
10 A ingə kon, nan majɨ kadɨ in ɓol el. Su a ɓukɨ de'gɨ madɨ dann'se'tɨ dangay'tɨ kadɨ
nan'n tɔgɨ'se, a ingəɨ kon asɨ ndɔ dɔgɨ, nan uwəɨ kul'ə bitɨ koy, ə m'a m'adɨ'se jɔgɨ tətɨ
rɔ, kɨ in kajɨ kɨ bitɨ kɨ non'tɨ.
11 De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ Ndil Luwə isɨ el njekawnan'gɨ kin majɨ!
De kɨ nje tətɨ rɔ, koy kɨ nja joo a te kad'a'tɨ el.

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Pergam'tɨ

12 Makitu kin ndangi adɨ malayka lə Njekawnan'gɨ kɨ Pergam'tɨ: Ta kɨ de kɨ nje kotɨ
kiyərɔ kɨ ta'a atɨ kol kol, taa ta kat'a in dow joo num tɔ, el me'tɨ ə to kin:
13 M'gər lo kɨ isɨ'tɨ kin; in lo kɨ Satan onɓe səm'tɨ, nan be kaa, bitɨ ɓone, in uwə rɔ'i
rɔ'm'tɨ adɨ ngan, tusɨ kunme lə'i inyə el. Dɔkagilo inɓe kɨ ndɔ kɨ tɔli njekuləɓər lə'm kɨ
nje ra nya kɨ low'ə'tɨ, Antipasɨ, lo'tɨ inɓe kɨ Satan isɨ'tɨ kin kaa, manjɨ ndu'i el.
14 Ningə, nya kare kɨ m'aw'n sə'i kɨ ta dɔ'tɨ, in ta lə de'gɨ lə'i kɨ madɨ kɨ uwəɨ go nyando
kɨ to to yan Balam be ngan kin. Balam kɨ nje kɔjɨ ngar Balakɨ kadɨ iyə kulə uwə'n ngann
Isirayel'gɨ kɨ row kusɔ da kɨ iləɨ kadikare'tɨ ɓari yo'gɨ num, sangɨ nan kaya'tɨ num†.
15 In be tɔ ə, in kaa aw kɨ de'gɨ kɨ nje kuwə go nyando lə Nikolayitɨ'gɨ non tɔ.
16 Ə kadɨ tɔr ndu'i. A re in be el ə, m'a m're ngɔsine kadɨ m'rɔ kɨ degə'gɨ kin kɨ kiyərɔ
kɨ te ta'm'tɨ kin.
17 De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ Ndil Luwə isɨ el Njekawnan'gɨ kin!
De kɨ nje tətɨ rɔ, m'a m'ad'a mann kɨ in nyakusɔ kɨ kiyə lɔkɨ, m'a m'ad'a kɔsɨ mbal kɨ
nda, kɨ in kɨ ndangɨ tɔ'tɨ kɨ sigɨ‡, kɨ in tɔ kɨ de gər el səm'tɨ. De kɨ mbal kin ɔdɨ ji'ə par
ə gər tɔ kin.

‡ **1:15 1.15** 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6 § **1:17 1.17** 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12. * **2:7 2.7** Lotum 2.8-9 † **2:14 2.14** Kɔr Isirayel'gɨ 31.16; Kɔr Isirayel'gɨ 22-24 ‡ **2:17 2.17** Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Tiyatir'tɨ

18 Makitu kin ndangi adɨ malayka lə njekawnan'gɨ kɨ Tiyatir'tɨ: Ta kɨ Ngonn lə Luwə el kɨ in de kɨ kandɨ kum'ə on to por be, taa nja'a'gɨ toi to handɨ kɨ ndolo, kɨ kɔdɨ ho kam be, el ə to kin:

19 M'gər kulə ra'i'gɨ, kɨ ndiginan kɨ to rɔ'i'tɨ, kɨ kunme lə'i, kɨ ra kulə kadɨ de'gɨ, kɨ kuwətɔgiba lə'i. Nya ra'i'gɨ kɨ gogɨ ne banyinan utə in kɨ kete'gɨ.

20 Nan nya kare kɨ m'aw sə'i kɨ ta dɔ'tɨ, in k'inyə kɨ inyə Jejabel, kɨ ene n'in dene kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kin, adɨ isɨ ɓukɨ njekulə'gɨ lə'm mu'tɨ: isɨ ɔsɨ'de kɨ me kaya kɨ ra'tɨ, kɨ me kusɔ da'tɨ kɨ ilə̈i kadikare'tɨ ɓari yo.

21 M'inyə dɔkagilo m'ad'a kadɨ inyə'n gorow njiyə'ne kɔ, nan mbətɨ k'inyə gorow kaya kɨ ra.

22 In be ə, m'a m'ilə nanga dɔ tirə rɔ kon'tɨ, nan'tɨ kɨ nje sangi nan kaya'gɨ'tɨ. A re inyəi ta panjiyə'de'gɨ kɨ majel kin kɔ wa taa, to m'inyə ta nya kɨ m'ɔjɨ kadɨ m'ra se'de kin.

23 M'a m'adɨ ngann'a'gɨ oyi. Ningə, lo kin'tɨ, Njekawnan'gɨ pətɨ a gəri kadɨ m'in de kɨ m'gər mərta'gɨ, kɨ ndigɨ ra'gɨ lə de'gɨ. De kɨ ra dann'se'tɨ, m'a m'ra'a kigo kulə ra'a'tɨ§.

24 Nga ningə, in ndəgɨ Njekawnan'gɨ kɨ Tiyatir'tɨ, kɨ uwəi go nyando kɨ ngom kin, el, taa mbətɨ taai nyando kɨ ingɨ ɓari'ə «nya kiyə kurukɨ lə Satan» kin el tɔ, m'el'se kadɨ in gəri tokɨ m'a m'ində nya kɨ k'ɔy madɨ kɨ rangɨ dɔ'se'tɨ el nga.

25 Nga ningə, nya kare ə, majɨ kadɨ, nya kɨ rai dɔ'tɨ kin, uwəi ba, bitɨ kadɨ m're.

26 De kɨ nje tətɨ rɔ, de kɨ uwə go kulə'gɨ lə'm bitɨ dɔboy'tɨ, m'a m'ad'a tɔgɨ konɓe dɔ ginn de'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ.

27 A on'de ɓe kɨ gɔl gindɨ, a tɔ'n dɔ'de tokɨ de a tɔ'n ngoo hanjɨ kin be.

28 In be ə, m'inɓe kaa m'ingə'n tɔgɨ kɨ rɔ Bai'tɨ. Taa m'a m'ad'a mee kɨ njekuwə ta ginn lo'tɨ tɔ*.

29 De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ Ndil Luwə si el Njekawnan'gɨ kin!

3

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Sardɨ'tɨ

1 Makitu kin ndangɨ adɨ malayka lə Njekawnan'gɨ kɨ Sardɨ'tɨ: Ta kɨ nje ndil'gɨ kɨ siri lə Luwə kɨ mee'gɨ kɨ siri el me'tɨ ə to kin: M'gər kulə ra'i'gɨ: ra rɔ'i adɨ de'gɨ oyi'nu to de kɨ isɨ kumngayira, nan kɨ rɔta'tɨ ə, in de kɨ koy.

2 Isɨ dɔ nja'i'tɨ, adɨ tɔgɨ ndəgə'gɨ kɨ isɨ oyi, tadɔ m'oo kulə rai kare kɨ asɨ nan takum Luwə'tɨ goto.

3 Adɨ me'i olo dɔ nyando'tɨ kɨ oo dɔ'a ge ingə ge kin, ningə kadɨ ra dɔ nja'i'tɨ ə tɔr ndu'i. Kin ə re ndəl dɔ ɓi'tɨ el ə, m'a m're m'uwəi nanga bus to njeɓogɨ be kɨ kadɨ in gər dɔ kad'a el.

4 Nga ningə, de'gɨ madɨ'gɨ dann'se'tɨ Sardɨ'tɨ non inɓe, njenyi ku'gɨ lə'de kɨ majel kɨ ra. A ulə̈i ku kɨ nda rɔ'de'tɨ kadɨ dani'm'in, tadɔ in de'gɨ kɨ asi.

5 De'gɨ kɨ nje tətɨ rɔ, a ulə̈i ku kɨ nda rɔ'de'tɨ, ningə m'a m'bujɨ tɔ'de kɔ me makitu kajɨ'tɨ el. M'a m'gər'de to de'gɨ lə'm takum Bai'tɨ kɨ takum malayka'gɨ'tɨ li'ə.

6 De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ Ndil Luwə isɨ el Njekawnan'gɨ kin!

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan'gɨ kɨ Piladelpi'tɨ

7 Makitu kin ndangɨ adɨ malayka lə Njekawnan'gɨ kɨ Piladelpi: Ta kɨ nje k'ar njay, de kɨ rɔta'tɨ, in kɨ uwə lakele lə *Dabidɨ ji'ne'tɨ, in kɨ uwə te ə de asɨ kut'ə el, in kɨ uwə utɨ ə de asɨ te el, el me'tɨ ə to kin:

8 M'gər kulə rai, m'gər kadɨ tɔgɨ in ngayn el, nan ngəm ta lə'm majɨ, manjɨ ndu'i el. Nga ningə, kɨ ne kin, m'te takəy non'i'tɨ nga, de kɨ asɨ kadɨ utɨ goto.

9 Ningə nya kɨ m'a m'ra kɨ de'gɨ kɨ kəykawnan'tɨ lə Satan, kɨ in nje ngom'gɨ, kɨ eyina n'in Juwipɨ'gɨ, nan in Juwipɨ'gɨ kɨ rɔta'tɨ el ə to kin. M'a m'ində tɔgɨ dɔ'de'tɨ kadɨ rei ɔsɨ dɔ'de nanga non'i'tɨ. Lo kin'tɨ, a gəri kadɨ m'ndig'i.

10 Tokɨ ngəm'n ndu kɨ m'ad'i kadɨ uwə'n tɔgi ba, m'in kaa m'a m'ngəm'i dɔkagilo kon'tɨ kɨ a re dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ kadɨ nan'de kin tɔ.

11 M'a m're ndəkba, ə uwə nya kɨ to ji'i'tɨ kin ngan, kadɨ de madɨ taa nyakugə goji lə'i el.

12 De kɨ nje tətɨ rɔ, m'a m'ra'a to kagɨ ngawdann kəy me Kəy'tɨ lə Luwə lə'm, ningə a te taga el ratata. M'a m'ində tɔ Luwə lə'm num tɔ ɓebo li'ə kɨ in Jerujalem kɨ sigɨ kin

§ **2:23 2.23** Pa'gɨ 7.10, 62.13; Jeremi 17.10 * **2:28 2.28** 26-28; Pa'gɨ 2.8-9; Kɔr Isirayel'gɨ 24.17

num dɔ′a′tɨ. Jerujalem kɨ in dɔran′tɨ rɔ Luwə′tɨ lə′m, re ur nanga. Taa m′a m′ində tɔ′m
kɨ sigɨ dɔ′a′tɨ tɔ.
13 De kɨ aw kɨ mbi′ne ə, kadɨ oo′n dɔ ta kɨ Ndil Luwə isɨ el Njekawnan′gɨ kin!

Makitu kɨ ndangɨ kadɨ Njekawnan′gɨ kɨ Lawodise′tɨ

14 Makitu kin ndangɨ adɨ malayka lə Njekawnan′gɨ kɨ Lawodise′tɨ: Ta kɨ de kɨ in Amen,
de kɨ nje mannajɨ kɨ nje ra nya kɨ low′ə′tɨ, de kɨ rɔta′tɨ kɨ in dɔ nyakində′gɨ′tɨ lə Luwə
pətɨ, el me′tɨ ə to kin:
15 M′gər kulə rai; m′gər kadɨ sɔl el num, in tingə el num. Kin ə re sɔl el ə, re a tingə!
16 Nan kɨ ne kin, sɔl el num, in tingə el num, to hoy hoy, adɨ m′a m′tɔmon′i kɔ.
17 In el ene in njenyakingə, ra gatɨ ingə′n nya ngayn, aw ndoo nya madɨ el. Nga ningə,
in nje kumtondoo, in dangitɨ, nya lə′i goto, ra kɨ rɔ′i kare, kum′i oo lo el kin ə, oo el.
18 In be ə, m′ad′i ta kɔjɨ kadɨ re ndogɨ sə′m ɔr kɨ por ndir′ə majɨ kin kadɨ ndu′n, kadɨ
ndogɨ sə′m ku kɨ nda utɨ′n dɔ rɔ′i kɨ to kare kin kadɨ rɔ′i sɔl′i el, ə kadɨ ndogi nya k′ilə
kum′tɨ ilə kum′i′tɨ kadɨ kum′i oo lo majɨ gogɨ.
19 De′gɨ pətɨ kɨ m′ndigɨ′de, m′ndangɨ′de ə m′ində′de m′ɔjɨ′de. Majɨ kadɨ in tingəbil, ə
tɔr ndu′i.
20 Oo majɨ, m′in m′ra takəy′tɨ, m′ində takəy. Re de oo dɔ ndu′m ə te takəy ə, m′a m′ur
kəy gɔ′ə′tɨ, m′a m′njɔ si′ə num in a sɔ sə′m num.
21 De kɨ nje tətɨ rɔ, m′a m′ad′a isɨ sə′m dɔ kumbər ngar′tɨ lə′m, tokɨ m′in m′tətɨ rɔ ə
m′aw m′njɨ kɨ Bai dɔ kumbər ngar′tɨ li′ə kin be tɔ.
22 De kɨ aw kɨ mbi′ne ə, kadɨ oo′n dɔ ta kɨ Ndil Luwə isɨ el Njekawnan′gɨ kin!

4

Kulə tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ me dɔran′tɨ

1 Gɔ nya′gɨ′tɨ kin ə, m′oo nya kɨ rangɨ me ndil′tɨ ɓay: m′oo tarow te dɔran′tɨ, ningə
ndu de kɨ el′m ta kete kakin, təl ɓar to tow be el′m ene: «Re taa ne, ə m′a m′tɔj′i nya
kɨ a ra nya lo ti′tɨ».
2 Tanan′tɨ non, Ndil Luwə tətɨ′m uwə′m aw sə′m dɔran′tɨ. Ningə nyɨ, m′oo kumbər
ngar te isɨ, ə de madɨ isɨ dɔ kumbər ngar′tɨ kakin.
3 De′ə ndolo to mbal′gɨ kɨ ɓari′de jasipɨ kɨ sarduwann be. Ngabirəndi kɨ kunj′ə to to
mbal emerodɨ be unjɨ gugɨ kidɨ kumbər ngar kakin.
4 Ningə kumbər′gɨ dɔ joo gidə in sɔ sii gugɨ gidɨ kumbər ngar kakin, ə ngatɔgɨ′gɨ dɔ
joo gidə in sɔ kɨ ɔy ku kɨ nda sii dɔ kumbər′gɨ′tɨ kɨ dɔ joo gidə in sɔ kakin, uləi jɔgɨ
kɔsikurə kɨ rai kɨ ɔr dɔ′de′tɨ.
5 Kunjɨ′gɨ, kɨ ndu de′gɨ, kɨ ndangindi′gɨ tei kumbər ngar′tɨ. Lambɨ′gɨ siri onyi takum
Ngar′tɨ, adɨ in ndil′gɨ lə Luwə kɨ siri.
6 Non kumbər ngar′tɨ, nya madɨ kɨ tanan kɨ mann ba kɨ ar njay to bər be ra səm′tɨ.
Nya′gɨ kɨ nje kisi kumngayira in sɔ, kum′de rosɨ rɔ′de kɨ kete ge kɨ gɔgɨ ge, sii dana
non kumbər ngar′tɨ num, gugɨ gid′ə num.
7 Nya kɨ nje kisɨ kumngayira kɨ dɔkete tanan kɨ ɓɔl, in kɨ nja joo tanan kɨ ngonn baw
mangɨ, in kɨ nja mutə, takum′ə to to takum de be, ningə in kɨ nja sɔ, to to kore kɨ isɨ nal
be tɔ.
8 Nya′gɨ kɨ nje kisi kumngayira kin, kɨ kare aw kɨ bagɨ′ne mehen mehen, ə kum′ə rosɨ
lo dɔ bag′a′tɨ ge ginn bag′a′tɨ ge. Kondɔ ge kɨ kada ge sii ta k′osɨ pa′tɨ eyina: Nje k′Ar
njay, nje k′Ar njay, nje k′Ar njay in Burəɓe Luwə kɨ nje tɔgɨ pətɨ. In kɨ isɨ mayinu, isɨ
ɓone, in kɨ a re.
9 Dɔkagilo′gɨ pətɨ kɨ nya′gɨ kɨ nje kisi kumngayira kɨ sɔ kakin osi pa, uləi tɔjɨ dɔ nje
kisɨ dɔ kumbər ngar′tɨ, dɔkagilo′gɨ kɨ dɔkagilo′gɨ, ɔsikurə, rai′ə oyo,
10 ngatɔgɨ′gɨ kɨ dɔ joo gidə in sɔ ɔsi məkəsɨ′de nanga non nje kisɨ dɔ kumbər ngar′tɨ,
ɔsikurə nje kisɨ kɨ dɔkagilo′gɨ kɨ dɔkagilo′gɨ, ɓuki jɔgɨ kɔsikurə′gɨ lə′de non Ngar′tɨ ningə
eli′ə eyina:
11 Burəɓe Luwə lə′je, in asɨ kadɨ de′gɨ uləi tɔjɨ dɔ′i′tɨ, ɔsikurə′i, taa asɨ k′ingə tɔgɨ tɔ,
tadɔ in ə ra nya′gɨ pətɨ, nya′gɨ kɨ k′oo kɨ kum kin toi kigo ndigɨ′tɨ lə′i.

5

Makitu lə Ngonn batɨ

1 M′oo makitu kɨ kur gidɨ nan′tɨ to dala jikɔl nje kisi dɔ kumbər ngar′tɨ. In makitu kɨ
ndangi nya me′tɨ ge gidɨ′tɨ ge, ningə uwəi lo siri kɨ nya kuwə makitu′gɨ.
2 M′oo malayka kɨ nje tɔgɨ kare un ndu′ne kɨ taa ene: «Nan asɨ kadɨ tətɨ nya kuwə
makitu′gɨ ə te makitu kin wa?»

3 Nan kɨ me dɔran'tɨ, kɨ dɔnangɨ'tɨ eke ginn dɔnangɨ'tɨ, de kɨ asɨ kadɨ te makitu kin,
eke kadɨ ilə kum'ne me'tɨ ə tudə goto ne.
4 Lo kin'tɨ, m'non ngayn, tadɔ de asɨ k'ingə de kɨ asɨ kadɨ te makitu kin ə ilə kum'ne
me'tɨ el.
5 Ningə de kare dann ngatɔgɨ'gɨ'tɨ el'm ene: «Non el, oo ɓɔl kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Juda, de
kɨ te ginn Dabidɨ'tɨ, kɨ tətɨ rɔ, in asɨ kadɨ ɔr nya kuwə makitu'gɨ kɨ siri ə te makitu kin.»
6 Lo kin'tɨ non, m'oo Ngonn batɨ ra taa dana non kumbər ngar'tɨ, ningə nya'gɨ kɨ nje
kisɨ kumngayira kɨ sɔ kɨ ngatɔgɨ'gɨ kɨ dɔ joo gidə in sɔ gugi gid'ə. Ngonn batɨ kakin to to
nya kɨ de ujə mind'ə be. Gaj'a'gɨ in siri, taa kum'ə'gɨ in siri tɔ, to ndil'gɨ kɨ siri lə Luwə
kɨ ulə'de kɨ dɔnangɨ'tɨ ɓa pətɨ.
7 Ngonn batɨ isɨ re ndəkba kɨ rɔ nje kisɨ dɔ kumbər ngar'tɨ kadɨ taa makitu jɨ'ə'tɨ.
8 Tanan'tɨ non, kɨ nje kisɨ kumngayira ba kɨ sɔ kɨ ngatɔgɨ'gɨ kɨ dɔjoo gidə in sɔ ɔsɨ
məkəsɨ'de nanga non Ngonn batɨ'tɨ. De kɨ ra uwə kende kɨ kɔpɨ'gɨ kɨ rai kɨ ɔr kɨ ndujɨ
kagɨ kɨ ətɨ majɨ jɨ'ne'tɨ. Nya'gɨ kin in ta'gɨ kɨ de'gɨ lə Luwə isɨ eli kɨ Luwə.
9 Nje kisɨ kumngayira ba kɨ sɔ kɨ ngatɔgɨ'gɨ kɨ dɔ joo gidə in sɔ, osɨ pa kɨ sigɨ eli eyina:
«In asɨ kadɨ un makitu,
ə ɔr nya kuwə'gɨ.
Tadɔ de'gɨ tɔli'nu, in ugə dɔ ginn kaw'gɨ kɨ dangɨ dangɨ,
Ndonn ta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ,
De'gɨ kɨ dangɨ dangɨ,
Ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ mosɨ, adɨ Luwə.
10 Ginn de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kin,
Ində'de taa dangɨ to ngar'gɨ,
Təl'de njekujənyamosɨ kadikare'tɨ tadɔ Luwə lə'je,
Ningə ingɨ onyiɓe dɔnangɨ'tɨ ne*.»
11 Lo kin'tɨ, m'gon lo ə, m'oo ndu bulə malayka'gɨ ngayn, kɨ in dər banyi banyi dər
dɔgɨ bigum†, gugɨ gidɨ kumbər ngar, kɨ nya'gɨ kɨ nje kisɨ kumngayira ba, kɨ ngatɔgɨ'gɨ.
12 Ningə uni ndu'de kɨ taa eli eyina:
«Ngonn batɨ kɨ de'gɨ tɔli'ə,
asɨ kadɨ ingə tɔgɨ, kɨ nyakingə, kɨ gosɨ, kɨ ngangɨ, kɨ kɔsikurə, kɨ tɔɓar, kɨ kulə tɔjɨ!»
13 Taa m'oo ndu nyakində'gɨ pətɨ kɨ dɔran'tɨ, kɨ dɔnangɨ'tɨ, ginn dɔnangɨ'tɨ, kɨ me
babɔ'tɨ osɨ pa eyina:
«Kulə tɔjɨ, kɨ kɔsikurə, kɨ tɔɓar, kɨ tɔgɨ,
in lə nje kisɨ dɔ kumbər ngar'tɨ in kɨ Ngonn batɨ kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ!»
14 Lo kin'tɨ non be, nya'gɨ kɨ nje kisɨ kumngayira ba kɨ sɔ eli eyina: «Amen!» Ningə
ngatɔgɨ'gɨ ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non nje kisɨ dɔ kumbər ngar'tɨ in kɨ ngonn batɨ, ɔsɨ
kurə'de.

6

Ngonn batɨ in kɨ nya kuwə makitu'gɨ siri

1 M'oo Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ dɔkete lə nya kuwə makitu'gɨ kɨ siri
ɔr, ningə m'oo ndu nya kɨ nje kisɨ kumngayira ba kɨ dɔkete dann nya'gɨ kɨ nje kisɨ
kumngayira ba kɨ sɔ un ndu'ne kɨ taa, ndu'ə ɓar to ndangindi be ene: «Re!»
2 M'gon lo, ningə m'oo sində kare kɨ nda. Nje kala uwə kagɨ kondirɔ jɨ'ne'tɨ, adɨ'ə jɔgɨ
kɔsikurə. In de kɨ tətɨ rɔ, nan aw to tətɨ rɔ kɨ rangɨ ɓay.
3 Lokɨ Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ nja joo ɔr ningə, m'oo ndu nya kɨ nje kisɨ
kumngayira ba kɨ nja joo el ene: «Re!»
4 Lo kin'tɨ, sində kɨ rangɨ, kɨ kər to por te re. Nje kala aw kɨ tɔgɨ kadɨ ɔr'n lapiya
dɔnangɨ'tɨ kɔ, kadɨ de'gɨ tɔli nan dann'de'tɨ. Adɨ'ə kiyərɔ kɨ ngal.
5 Lokɨ Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ nja mutə ɔr ningə, m'oo ndu nya kɨ nje
kisɨ kumngayira ba kɨ nja mutə el ene: «Re!» ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare kɨ ndul.
Nje kala uwə nya mbɔjɨ nya jɨ'ne'tɨ.
6 Ningə m'oo ndu ta madɨ in kɨ dann nje kisɨ kumngayira'gɨ kɨ sɔ ene: «Geme ngonn
ngo mbɔjɨ nya kare be par in lo kulə kɨ ndɔ kare, ə ɔrjɨ ngonn ngo mbɔjɨ nya mutə be
par in lo kulə kɨ ndɔ kare tɔ; nan ɔdɨ hu in kɨ yiwɨ kandɨ nju el.»
7 Lokɨ Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ nja sɔ ɔr ningə, m'oo ndu nya kɨ nje kisɨ
kumngayira ba kɨ nja sɔ el ene: «Re!»
8 ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare kɨ ɓal'a to to mbɨ kam be. Nje kala tɔ'a nan «Koy»,
ə lo kɨ koo isɨ njiyə go'ə'tɨ. Adɨ'de tɔgɨ dɔ dow dɔnangɨ'tɨ kɨ kare me kɨ sɔ'tɨ kadɨ tujɨ
de'gɨ kɨ me'tɨ kɨ rɔ'gɨ kɨ ɓo'gɨ kɨ monyɨ kɨ njetɔko de'gɨ kɨ da don'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne.

---

* **5:10 5.10** Pa'gɨ 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † **5:11 5.11** Daniyel 7.10

9 Gɔ'tɨ, lokɨ Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ nja mi ɔr ningə nyɨ, m'oo ndil de'gɨ
kɨ ndɔkɨ tɔli'de ə rai ginn ringiri kadikare'tɨ lə Luwə. In de'gɨ kɨ tɔli'de tadɔ ta lə Luwə
kɨ rai dɔ'tɨ ngan, manyinaj'a.
10 De'gɨ kakin uni ndu'de kɨ taa, elita kɨ tɔgɨ'de eyina: «Burəɓe, in kɨ in nje k'Ar njay,
in kɨ in de kɨ rɔta'tɨ, a nginə bitɨ dɔkagilo'tɨ kɨ ra taa a gangɨ ta dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ,
ɔjɨ'n dɔ mosɨ'je kɨ ɓuki kɔ kin wa?»
11 Ningə lo kin'tɨ non, adi de kɨ ra ku ngal kɨ nda, ningə dəji'de kadɨ orei me'de nden
ɓay, bitɨ kadɨ to ndəgɨ ngannkon'de'gɨ, kɨ madɨ kulə'de'gɨ, kɨ nanyinan non, kadɨ to a
tɔli'de to ingɨ be kin, kɔr'de re dɔ mad'a'tɨ, tɔlta'a ɓay taa.
12 Ningə m'oo Ngonn batɨ uwə nya kuwə makitu kɨ nja mehen ɔr, ə dɔnangɨ yəkɨ yəkɨ
kɨ ətɨ ɓol ngayn. Kadɨ təl ndul kururu to ku soro be, ə nanyi ba pu təl to to mosɨ be tɔ.
13 Mee'gɨ in dɔran'tɨ tosɨ kɨ nanga to kandɨ mbaykote kɨ gəsirə el ɓay, ə nəl gang'a kɨ
nanga kin be.
14 Dɔran a goto kɔ to tuwə kɨ de a koo gidɨ nan'tɨ kin be; ningə mbal'gɨ, kɨ dɔ dor'gɨ a
ndui rɔ'de kɔ.
15 Ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, kɨ nje tɔɓar'gɨ, kibo'gɨ lə njerɔ'gɨ, kɨ njenyakingə'gɨ, kɨ nje
tɔgɨ'gɨ, kɨ ndəgɨ de'gɨ pətɨ, ɓər'gɨ kɨ de'gɨ kɨ kare, a anyinan kadɨ iyəi rɔ'de bolo lo'gɨ'tɨ
kɨ gidɨ mbal'gɨ'tɨ kɨ təti.
16 A eli mbalbo'gɨ kɨ mbal'gɨ kɨ təti eyina: «Tosɨ dɔ'je'tɨ, iyəi'je sanyi takum nje kisɨ dɔ
kumbər ngar'tɨ, kɨ ta wongɨ'tɨ lə Ngonn batɨ*.
17 Tadɔ ndɔ wongɨ kɨ bo re nga, de kɨ asɨ kadɨ ene m'in ə m'ra am goto†.»

7

De'gɨ kɨ 144.000 kɨ Luwə ində ndunə lə'ne non'de'tɨ

1 Go nya'gɨ'tɨ kin, m'oo malayka'gɨ sɔ rai taa dɔ kum dɔnangɨ'tɨ kɨ sɔ. *Malayka'gɨ
kakin uwəi nəl'gɨ kɨ sɔ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kadɨ to uləi dɔnangɨ'tɨ el num, dɔ ba'tɨ el num,
taa dɔ kagɨ'gɨ'tɨ el num tɔ.
2 M'təl m'oo malayka madɨ kɨ rangɨ ɓay in kɨ lo kuwə kadɨ'tɨ be, uwə nya kɔsidɔnya
lə Luwə kɨ nje kisɨ kumngayira ba ji'ne'tɨ. Ningə un ndu'ne kɨ taa el malayka'gɨ kɨ sɔ kɨ
ingəi tɔgɨ kadɨ rai nya kɨ low'ə'tɨ el kɨ nyakində'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kɨ me ba'tɨ ene:
3 «Ononyi'se kadɨ rai nya kɨ low'ə'tɨ el kɨ nyakində'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ, eke me ba'tɨ, eke
dɔ kagɨ'gɨ'tɨ, bitɨ kadɨ j'ində nya kɔsidɔnya to ndunə non njekulə'gɨ'tɨ lə Luwə ɓay taa.»
4 Adi m'in kɔr de'gɨ kɨ in kɨ k'ində ndunə lə Luwə non'de'tɨ in de'gɨ dər ɓu kɨ dɔ sɔ
gidə in sɔ dɔ'tɨ, ginn kojɨ'gɨ'tɨ lə ngann Isirayel'gɨ pətɨ.
5 Adɨ in: ginn kojɨ'tɨ lə Juda, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Ruben, de'gɨ dər
dɔgɨ gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Gadɨ, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo;
6 ginn kojɨ'tɨ lə Aser, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Nepitali, de'gɨ dər dɔgɨ
gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Manasa, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo;
7 ginn kojɨ'tɨ lə Simeyon, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə *Lebi, de'gɨ dər dɔgɨ
gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Isakar, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo;
8 ginn kojɨ'tɨ lə Jabulon, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Jisepɨ, de'gɨ dər dɔgɨ
gidə in joo; ginn kojɨ'tɨ lə Benjamen, de'gɨ dər dɔgɨ gidə in joo.

Ginn de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ

9 Gɔ'tɨ, m'gon lo ə, m'oo bulə de'gɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn kɨ de asɨ kadɨ tudə kɔr'de el. In
de'gɨ kɨ ginn ɓe'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, ginn kaw'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, ginn de'gɨ kɨ dangɨ
dangɨ, kɨ ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ. De'gɨ kin rai non kumbər ngar'tɨ, kɨ non Ngonn
batɨ'tɨ, rai kɨ ku ngal kɨ nda rɔ'de'tɨ, taa uwəi baji tann'gɨ ji'de'tɨ tɔ.
10 Ningə uni ndu'de kɨ taa eli eyina: «Kajɨ in rɔ Luwə'tɨ lə'je kɨ in nje kisɨ dɔ kumbər
ngar'tɨ in kɨ Ngonn batɨ.»
11 Malayka'gɨ pətɨ iləi nan gugɨ gidɨ kumbər ngar, kɨ ngatɔgɨ'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ nje kisi kum
ba'gɨ, osi kɨ takum'de nanga non kumbər ngar'tɨ, ɔsikurə Luwə,
12 eli eyina: «Amen! Kulə tɔjɨ, kɨ tɔɓar, kɨ gosɨ, kɨ oyo kɨ ra, kɨ kɔsikurə, kɨ tɔgɨ, kɨ
ngangɨ in lə Luwə lə'je kɨ dɔkagilo kɨ dɔkagilo! Amen!»
13 Lo kin'tɨ non, kɨ kare dann ngatɔgɨ'gɨ'tɨ un ta el'm ene: «De'gɨ kɨ ɔyi ku ngal'gɨ kɨ
nda kin in nan'gɨ wa? Ə in ra be ə rei wa?»
14 Ə m'ilə'tɨ m'ene: «Burəɓe, in ə gər majɨ!» Ningə el'm ene: «In de'gɨ kɨ tei me
kindəkumndoo'tɨ kibo. Ingɨ togi ku ngal'gɨ lə'de, rai adɨ nda me mosɨ Ngonn batɨ'tɨ.
15 In tadɔ kin ə, uwəi rɔ'de rai non kumbər'tɨ lə Luwə, gosi'ə kondɔ'tɨ ge kada ge me
Kəy'tɨ li'ə. Ningə nje kisɨ dɔ kumbər ngar'tɨ a dow bagɨ'ne dɔ'de'tɨ ginn kəy kisɨ'ne'tɨ.

* **6:16 6.16** Oje 10.8; Luk 23.30 † **6:17 6.17** Juwəl 2.11; Soponi 2.2-3

16 Ɓo a ra’de el ratata, kundə mann a ra’de el ratata, taa por kadɨ eke kunjɨ nya madɨ
a ndaw’de el ratata tɔ,
17 tadɔ Ngonn batɨ kɨ nje ra ngawdann lo’tɨ non kumbər ngar’tɨ a in nje k’ul’de, kadɨ a
aw se’de lo mann kumngayira’tɨ kadɨ anyinan. Luwə a bɔr mann non kum de’tɨ mbonyi
mbonyi*.»

8

Nya kuwə makitu kɨ nja siri

1 Lokɨ Ngonn batɨ ɔr nya kuwə makitu kɨ nja siri, lokɨ dɔran’tɨ təl to ndingɨ asɨ ngann
kadɨ dɔ mutə.
2 Ningə m’oo malayka’gɨ kɨ siri rai takum Luwə’tɨ, adɨ adi’de tow’gɨ siri.
3 Malayka madɨ kare re ulə rɔ’ne ra kadɨ ringiri’tɨ, uwə ɓay por kɨ ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ
majɨ in me’tɨ ji’ne’tɨ. In ɓay kɨ rai’ə kɨ ɔr, ningə adi’ə ndujɨ kagɨ’gɨ ngayn kɨ ətɨ majɨ, kadɨ
awɨ’n kɨ ta’gɨ kɨ de’gɨ lə Luwə isɨ eli kɨ Luwə. Awɨ’n dɔ ringiri ɔr’tɨ kɨ ra non kumbər
ngar’tɨ.
4 Ningə sa ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ majɨ su ji malayka’tɨ takum Luwə’tɨ aw kɨ taa kɨ ta’gɨ kɨ
de’gɨ lə Luwə isɨ eli kɨ Luwə.
5 Ningə go’tɨ, malayka un ɓay por kɨ ndujɨ kagɨ kɨ ətɨ majɨ in me’tɨ kakin, ɓukɨ kɔrpor’gɨ
ringiri’tɨ rosɨ, ə ugə ilə nanga, par ə tanan’tɨ non, ndangindi’gɨ kɨ ndu de’gɨ, kɨ təlndi’gɨ
tei, taa dɔnangɨ yəkɨ tɔ.

Tow’gɨ kɨ sɔ kɨ dɔkete

6 Malayka’gɨ kɨ siri kɨ uwəi tow’gɨ kɨ siri ji’de’tɨ indəi dɔ rɔ’de dana kadɨ kɔli’de.
7 Malayka kɨ dɔkete kɔl tow lə’ne ə, kɔsɨ ndi, kɨ por kɨ pole nan kɨ mosɨ ədɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ.
Ningə lo kin’tɨ non be, dow dɔnangɨ kɨ kare me kɨ mutə’tɨ on por, kagɨ kare me kɨ mutə’tɨ
on por, taa mbi kam kare me kɨ mutə’tɨ on por tɔ.
8 Malayka kɨ nja joo kɔl tow lə’ne, nya madɨ kɨ boi to mbal kɨ ra taa be, on por, ɓingə
osɨ me ba’tɨ, adɨ dow ba kɨ kare me kɨ mutə’tɨ təl mosɨ.
9 Nyakində’gɨ kare me kɨ mutə’tɨ me ba’tɨ oy, taa tokibo’gɨ kare me kɨ mutə’tɨ tuji tɔ.
10 Malayka kɨ nja mutə kɔl tow lə’ne ə, kəkirə mee kare kɨ on to por be, in dɔran’tɨ
osɨ nanga dɔ kɨ kare me kɨ mutə’tɨ lə mbo’gɨ kɨ wol mann’gɨ.
11 Tɔ mee kakin nan «nya kɨ atɨ.» Kɨ kare me kɨ mutə’tɨ lə mann’gɨ təli ati kangɨ, ningə
de’gɨ ngayn kɨ anyinan mann’gɨ kin oyi tɔ, tadɔ təl kɨ təli ati kangɨ.
12 Malayka kɨ nja sɔ kɔl tow lə’ne, dow kadɨ kɨ kare me kɨ mutə num, dow nanyi kɨ
kare me kɨ mutə’tɨ num, taa mee’gɨ kare me kɨ mutə’tɨ ingəi kində adɨ lo kadɨ dann’de’tɨ
kɨ kare me kɨ mutə’tɨ unjɨ goto. Dow lo kɨ kada kare me kɨ mutə’tɨ num, dow lo kɨ kondɔ
kare me kɨ mutə’tɨ num, kunjɨ goto dɔ’de’tɨ*.
13 M’təl m’gon lo ɓay ningə, m’oo yəl kore kare kɨ nal taa sanyi dann nəl’tɨ un ndu’ne
kɨ taa kɨ tɔgɨ’ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dɔ de’gɨ’tɨ kɨ dɔnangɨ’tɨ
ne, lokɨ ndəgɨ malayka’gɨ kɨ nanyinan mutə kin a kɔli tow lə’de.»

9

Tow kɨ nja mi ɓar

1 Malayka kɨ nja mi kɔl tow lə’ne ə, m’oo mee kare in dɔran’tɨ osɨ nanga. Adi mee
kakin lakele ta boloɓe kɨ dɔboy’o goto ningə, sa por su’tɨ te kɨ taga to sa por kɨ me pur’tɨ kɨ boi
be. Sa kakin utɨ kum kadɨ kɨ dɔran.
3 Bətɨ’gɨ tei me sa por’tɨ kakin, sananyinan dɔnangɨ’tɨ. In bətɨ’gɨ kɨ adi’de tɔgɨ kɨ to to
yan nii be.
4 Ɔgi’de kadɨ rai nya kɨ low’ə’tɨ el kɨ mu ge kɨ kam ge kagɨ’gɨ ge, nan kadɨ rai nya kɨ
low’ə’tɨ el kɨ de’gɨ kɨ awi kɨ nyakɔsidɔnya to ndunə lə Luwə natɨ non’de’tɨ el kin par.
5 Adi’de tarow kadɨ tɔli de’gɨ kin el, nan kadɨ adi’de kon ngayn to kadɨ yo par asɨ nanyi
mi.
6 Dɔkagilo’ə’tɨ kin, de’gɨ a sangi koy, nan a ingəi koy el. A ndigɨ kadɨ n’oyi, nan koy a
anyi sanyi kɔ kadɨ’de’tɨ.
7 Bətɨ’gɨ kin, toi to sində’gɨ kɨ de dɔ nya rɔ rɔ’de’tɨ, adɨ in ndəkba lo k’aw rɔ’tɨ kin be.
Nya’gɨ kɨ dɔ’de’tɨ toi to jɔgɨ kɔsikurə kɨ rai kɨ ɔr be, ningə takum’de to to takum de’gɨ
be tɔ.
8 Bisɨ dɔ’de to to bisɨ dɔ dene’gɨ be, ə ngangɨ’de to to ngangɨ ɓɔl be tɔ.

---

* **7:17 7.17** Ejay 25.8, 49.10; Pa’gɨ 23.1-2; Ejəkel 34.23 * **8:12 8.12** 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23

9 Ningə toi to nya kɨ de ulə nya rɔ kɨ ra kɨ gindɨ non gu'de'tɨ be, ə kah bagɨ'de ɓar to
kah pusɨ rɔ'gɨ kɨ sində'gɨ banyi banyi ndɔri'de kɨ ngodɨ gɔ'de'tɨ sɔw lo rɔ kin be*.
10 Ta ɓongɨ'de atɨ to ta ɓongɨ nii be, ningə in ɓongɨ'de'tɨ kin ə awi kɨ tɔgɨ kɨ kadɨ rai
nya kɨ to kɨ de'gɨ nanyi mi.
11 Awi kɨ malayka to ngar dɔ'de'tɨ boloɓe'tɨ kɨ dɔboy'ɔ goto. Tɔ ngar lə'de kakin nan
«Abadon» kɨ ta Ebirə, ə «Apoliyon» kɨ ta Girekɨ tɔ. Kɔr me tɔ kin nan «Nje tujɨ lo».
12 Kon kɨ dɔkete dər nga, ningə nanyi kon'gɨ kɨ rangɨ joo kadɨ rei gɔ'tɨ ɓay.
13 Malayka kɨ nja mehen kɔl tow lə'ne, ningə m'oo ndu de madɨ in ringiri'tɨ kɨ rai kɨ
ɔr kɨ isɨ non Luwə'tɨ, in dɔ kum'ə'gɨ'tɨ kɨ sɔ re.
14 Ningə ndu kakin el malayka kɨ nja mehen kɨ uwə tow ji'ne'tɨ ene: «Inyə malayka'gɨ
kɨ sɔ kɨ dɔi'de kɨ kulə gindɨ dɔ ba Epiratɨ'tɨ kin taa.»
15 Ningə inyə malayka'gɨ kɨ sɔ kakin taa. In malayka'gɨ kɨ sii dɔ nja'de'tɨ tadɔ dɔ kadɨ
inɓe kin, me ndɔ'tɨ inɓe kin, me nanyi'tɨ inɓe kin, kɨ me ɓal'tɨ inɓe kin tɔ, kadɨ to tuji
de'gɨ kɨ kare me kɨ mutə'tɨ kɔ, dɔnangɨ'tɨ ba pətɨ.
16 Adi m'in kɔr njerɔ'gɨ lə'de kɨ ai kɨ sində in dər dɔgɨ bigum ɓu joo.
17 Nga ningə nyɨ, m'oo sində'gɨ kɨ nje kal de'gɨ me ndil'tɨ: awi kɨ nya rɔ kɨ dɔɔ non
gu'de kɨ kər to por be, to to ɓal dɔran be, taa to to ɓal kədɨ mann sində be tɔ. Dɔ sində'gɨ
kakin to to dɔ ɓɔl be, ningə por'gɨ kɨ sa'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ nje taa por kɨ tɔgɨ'de'gɨ.
18 In kɨ nya tujɨ lo'gɨ kɨ mutə, kɨ in por'gɨ kɨ sa'gɨ kɨ nya'gɨ kɨ nje taa por kɨ tɔgɨ'de'gɨ,
kɨ tei ta'de'tɨ kin ə ko de'gɨ kɨ kare me kɨ mutə'tɨ dɔnangɨ'tɨ ne ba pətɨ a tɔ'n.
19 Tadɔ tɔgɨ sində'gɨ in ta'de'tɨ num ɓongɨ'de'tɨ num tɔ. Ɓongɨ'de to to lii kɨ rai kɨ
ningə kasɨ be, ningə ta ɓongɨ'de to to dɔ be kadɨ rai nya kɨ low'ə'tɨ el kɨ de'gɨ.
20 Nga ningə, kɨ ɔjidɔ ndəgɨ de'gɨ pətɨ kɨ tei ta koy'tɨ lə nya'gɨ kɨ nje tujɨ lo kin ə, mbeti
kadɨ inyəɨ kulə ra'gɨ kɨ majel. Nanyinan kɨ lo k'ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non ndil'gɨ'tɨ kɨ
majel, kɨ non kagɨ yo'gɨ'tɨ kɨ rai'de kɨ ɔr ge, kɨ nar ge, kɨ ningə kasɨ ge kɨ gajɨ mbal ge
eke kɨ kagɨ ge kɨ asi k'oo lo el num, asi k'oo dɔ ta el num, taa asi njiyə el num tɔ kin.
21 Taa inyəɨ ta tɔl de'gɨ el num, ta ra kumə el num, ta kuwə marum el num, ta ɓogɨ el
num tɔ.

10

Malayka in kɨ ngonn makitu

1 Gɔ'tɨ, m'oo malayka kɨ rangɨ kare kɨ nje tɔgɨ in dɔran'tɨ risɨ kɨ nanga. Kilndi tu dɔ'a,
taa ngabirəndi isɨ dɔ'a'tɨ to jɔgɨ ngar be, ə takum'ə ɔsɨ to kadɨ be, ningə nja'a'gɨ toi to
bar por be.
2 Uwə ngonn makitu ji'ne'tɨ, ində nja kɔl'ne dɔ ba'tɨ, ə ində nja gəl'ne dɔnangɨ'tɨ tɔ.
3 Un ndu'ne kɨ taa kɨ tɔgɨ'ne, non to ɓɔl be, ningə go ndu'ə'tɨ, ndangindi siri ɓar.
4 Ə lokɨ m'aw kadɨ m'ndangɨ ndu'de me makitu'tɨ ə, m'oo ndu ta madɨ kɨ in dɔran'tɨ
el'm ene: «Ngəm ndu ta lə ndangindi'gɨ kin me'i'tɨ, um m'ndangɨ me makitu'tɨ el.»
5 Lo kin'tɨ, malayka kɨ m'oo'ə, nja'a kare in dɔ ba'tɨ, ə nja'a kare in dɔnangɨ'tɨ kakin,
un ji kɔl'ne ulə kɨ dɔran'tɨ,
6 ningə un mindɨ'ne kɨ tɔ Luwə kɨ nje kisɨ kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ, kɨ nje kində
dɔran, kɨ dɔnangɨ, kɨ babo, kɨ nya'gɨ kɨ me'de'tɨ ene: «Dɔkagilo kɨ rangɨ kadɨ de a inyə
adɨ dər goto nga.
7 Ndɔ kɨ malayka kɨ nja siri a ulə ngirə kadɨ kɔl tow lə'ne kin ə, Luwə a tɔlta ndigɨ ra
lə'ne kɨ to lo kiyə'tɨ, tokɨ el'n taa njekuləɓər'gɨ lə'ne kɨ in njekeltakita'a'tɨ*.»
8 Ndu de kɨ kete m'oo in kɨ dɔran'tɨ kakin təl el'm ta kɨ rangɨ ɓay ene: «Aw taa ngonn
makitu kɨ te me'ə kin ji malayka'tɨ kɨ ində nja'ne kare dɔ ba'tɨ ə ində kɨ kare dɔnangɨ'tɨ
kin.»
9 M'aw ndəkba kɨ rɔ malayka'tɨ kakin, m'dəj'ə kadɨ adɨ'm ngonn makitu ningə, ilə'm'tɨ
ene: «Taa sɔ, a atɨ kangɨ kanda'i'tɨ, nan a nəl ta'i'tɨ to təjɨ be.»
10 M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'tɨ m'njɔ, ningə nəl ta'm'tɨ to təjɨ be, nan lokɨ
m'tur me'm'tɨ ə, atɨ kanda'm'tɨ kangɨ.
11 Ningə gɔ'tɨ eli m'in eyina: «Majɨ kadɨ eltakɨta Luwə'tɨ kɨ el ɔjɨ'n dɔ nya'gɨ kɨ a ra
ginn de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ginn ɓe'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ndonnta'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ,
kɨ ngar'gɨ, ngayn kin ɓay.»

11

Nje mannajɨ'gɨ kɨ joo

* **9:9 9.9** Juwəl 2.4-5, 1.6 * **10:7 10.7** Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosɨ 3.7

1 De ta gakira kɨ tanan kɨ kagɨ mbɔjɨ nya be, ningə el'm ene: «Ində taa mbɔjɨ *Kəy lə
Luwə num, ringiri num, taa in tudə de'gɨ kɨ nje k'ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non Luwə'tɨ me
kəy'tɨ kin tɔ.
2 Nan tadɔ lo kɨ taga ne lə Kəy lə Luwə ə, kadɨ inyə dow kare, mbɔjɨ el, tadɔ in lo kɨ
in kɨ kadɨ de'gɨ kɨ gəri Luwə el, kɨ a tuji kɨ ɓebo kɨ ar njay lə Luwə asɨ nanyi dɔsɔ gidə
in joo.
3 Ningə m'in m'a m'ulə kɨ nje mannajɨ'gɨ lə'm kɨ joo kɨ ku kuwə ndoo rɔ'de'tɨ kadɨ eli
de'gɨ ta kɨ ta Luwə'tɨ ndɔ dər kɨ ɓu joo kɨ dɔ mehen (1260).»
4 Nje mannajɨ'gɨ kɨ joo in kagɨ buni'gɨ kɨ joo, kɨ lambɨ'gɨ kɨ joo kɨ rai takum Ɓe nje
dɔnangɨ'tɨ.
5 Kin ə re de madɨ ge kadɨ n'ra se'de nya kɨ low'ə'tɨ el ə, por a te ta'de'tɨ kadɨ tujɨ
njeban'gɨ lə'de kɔ. In be ə, de kɨ ge kadɨ n'ra se'de nya kɨ low'ə'tɨ el ə a ingə'n koy oyi.
6 Nje mannajɨ'gɨ kin awi kɨ tɔgɨ kadɨ uti ta dɔran kadɨ ndi ədɨ el, dɔkagilo kɨ a eli de'gɨ
ta kɨ ta Luwə'tɨ kin. Awi kɨ tɔgɨ kadɨ təli mann kɨ ndul mosɨ'tɨ, taa kadɨ adi kon'gɨ kɨ
dangɨ dangɨ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, dɔkagilo kɨ ra kɨ me'de ndigɨ tɔ.
7 Nan lokɨ a manyinajɨ lə'de ningə, da kɨ a te boloɓe'tɨ kɨ dɔboy'o goto a ilə'de rɔ, a
təti'de rɔ, a tɔl'de.
8 Ninn'de a ra tambalo'tɨ me ɓebo'tɨ kɨ a ɓari'ə kɨ tɔ kɨ elita'a kɨ ta kɨ ta Luwə'tɨ dɔ'a'tɨ
eyina Sɔdɔm kɨ Ejipitɨ. In ɓebo kɨ ndɔkɨ ɓəri Burəɓe kagidəsɨ'tɨ gidɨ ɓe'tɨ.
9 De'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ginn kaw kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ
ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ a rei kadɨ gonyi ninn'de ndɔ mutə kɨ nusɨ, ningə a ɔgi kadɨ de
duw'de.
10 Rɔ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne a nəl'de ngayn tadɔ koy kɨ oyi kin. A rai rɔnel ngayn, a
mbəli nan kadikare'gɨ, tadɔ de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ kɨ joo kin adi'de kon kɨ aldɔ
majɨ.
11 Nan go ndɔ'gɨ'tɨ kɨ mutə kɨ nusɨ kin ə, kon kɨ in rɔ Luwə'tɨ re ur me'de'tɨ, adɨ indəi
sii taa. Lo kin'tɨ, de'gɨ kɨ kete ra gonyi'de kakin, ɓol tɔl'de.
12 Ningə oyi ndu de madɨ kɨ ɓar kɨ tɔgɨ'ne ngayn in dɔran'tɨ ene: «In rei taa ne!» Ningə
indəi, awi kɨ dɔran'tɨ me kilndi'tɨ, takum njeban'gɨ'tɨ lə'de kɨ isɨ gonyi go'de.
13 Tanan'tɨ non, dɔnangɨ yəkɨ yəkɨ kɨ ətɨ ɓol, adɨ dow ɓebo kɨ kare me kɨ dɔgɨ'tɨ budɨ
nanga mur mur. Ko de'gɨ tɔ dər siri me'tɨ. In de'gɨ kɨ sii kɨ dɔ'de taa, me'de gangɨ mann
adɨ uləi tɔjɨ dɔ Luwə'tɨ kɨ nje kisɨ dɔran'tɨ.
14 Tujɨ kɨ nja joo dər, ningə in kɨ nja mutə a re non ndəkba.

Tow kɨ nja siri

15 Malayka kɨ nja siri kɔl tow lə'ne ningə, ndu de'gɨ ɓar kɨ tɔgɨ ngayn dɔran'tɨ ene:
«Konɓe kɨ dɔ dɔnangɨ'tɨ in yan Burəɓe lə'je, in kɨ Kirisitɨ kɨ in *De kɨ Luwə mbət'ə kin
nga. A onɓe kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ.
16 Ningə ngatɔgɨ'gɨ kɨ dɔjoo gidə in sɔ kɨ sii dɔ kumbər'tɨ non Luwə'tɨ, osi kɨ ta kum'de
nanga non Luwə'tɨ, uləi tɔjɨ dɔ'a'tɨ
17 eyina:
"Burəɓe Luwə kɨ nje tɔgɨ pətɨ,
In kɨ isɨ non ɓone, in kɨ isɨ non mayinu,
j'ulə tɔjɨ dɔ'i'tɨ tadɔ un kulə k'ətɨ ɓol lə'i kɨ ji'i'tɨ,
Ində'n ginn konɓe lə'i.
18 Ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ indəi kɨ wongɨ,
Nan kɨ ngɔsine kin, in wongɨ lə'i nga ə isɨ tɔjɨ rɔ'ne.
Dɔkagilo gangɨ ta dɔ njekoy'gɨ'tɨ re nga,
Dɔkagilo kɨ kadɨ ugə'n dɔ nja njekuləɓər'gɨ lə'i
Kɨ in njekeltakita'i'tɨ re nga,
Dɔkagilo k'ugə dɔ nja de'gɨ lə'i,
Kɨ nje k'aw kɨ ɓoli me'de'tɨ,
Kɨ du'gɨ kɨ kɨ tɔgɨ'gɨ, re nga.
In dɔkagilo kɨ kadɨ tujɨ'n de'gɨ kɨ nje tujɨ dɔnangɨ."»
19 Go'tɨ, me dɔran'tɨ, ta Kəy lə Luwə te, adɨ sandukɨ kunmindɨ isɨ kɨ taga. Lo kin'tɨ,
ndi təl ge, ndangɨ nya ge, ndu de'gɨ ɓar kɨ taa, dɔnangɨ yəkɨ, taa ndi kɔsɨ kɨ ətɨ ɓol ədɨ
tɔ.

12

Dene in kɨ da kɨ ɓari'ə diragon

1 Nyakɔjɨ madɨ kɨ ətɨ ɓol te dɔran'tɨ. Ningə in dene kɨ kadɨ utɨ dɔ rɔ'a to ku, ə nanyi
isɨ ginn nja'a'tɨ. Mee'gɨ dɔgɨ gidə in joo ə indəi rɔ'de nan'tɨ to jɔgɨ kɔsikurə sii dɔ'a'tɨ.

2 Dene kakin nanyi'a ngayn el kadɨ ojɨ ngonn, ə lokɨ to ndo ra'a ə, un ndu'ne kɨ taa non.
3 Nyakɔjɨ madɨ kɨ rangɨ ɓay te dɔran'tɨ. Ningə in kəkirə da madɨ kɨ ɓari'ə diragon, kər to por be ə te ra. Dɔ'a in siri, ə gaj'a in dɔgɨ tɔ, ningə jɔgɨ'gɨ kɔsikurə sii dɔ'a'gɨ'tɨ kakin kare kare.
4 Un ɓongɨ'ne ə, utə'n gajɨ kɨ kare me kɨ mutə'tɨ lə mee'gɨ dɔran'tɨ ɓukɨ'de kɨ nanga. Re ra ta dene'tɨ kɨ aw to ojɨ ngonn kakin kadɨ to ojɨ ngonn taa ə, n'ruwə ngonn kin n'usɔ'a.
5 Dene ojɨ ngonn kɨ dingəm kɨ kadɨ to a isɨ dɔ ginn ɓe'gɨ'tɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, a on'de ɓe konɓe li'ə a ngan to gindɨ be. In tadɔ kin ə, lokɨ ojɨ ngonn taa par ə, uni ngonn kakin awi si'ə kadɨ Luwə'tɨ, kadɨ kumbər ngar'tɨ li'ə.
6 Nga ningə dene taa anyi yan'ne aw dilələ'tɨ kɨ in lo kɨ Luwə ində dɔ lo madɨ dana səm'tɨ kadɨ to isɨ'tɨ adɨ to ngəmi'ə kɨ nyakusɔ asɨ ndɔ dər kɨ ɓu joo kɨ dɔ mehen (1260).
7 Lo kin'tɨ, rɔ in dɔran'tɨ. Misel in kɨ malayka'gɨ lə'ne rɔi kɨ da kɨ ɓari'ə diragon kakin. Diragon kaa in kɨ malayka'gɨ lə'ne indəi se'de kɨ rɔ tɔ,
8 nan rɔ tət'ə. Lo lə'de in kɨ malayka'gɨ lə'ne goto dɔran'tɨ nga.
9 Ɔsi kəkirə diragon iləi'ə nanga. In kɨ in ɓugə lii kɨ ɓari'ə Su ge Satan ge, in kɨ in nje kədɨ de'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne. Ɔsi'ə iləi'ə nanga, nan'tɨ kɨ malayka'gɨ kɨ go'ə'tɨ.
10 Lo kin'tɨ, m'oo ndu'de madɨ ɓar kɨ tɔgɨ'ne ene: «Dɔkagilo kajɨ re nga, dɔkagilo kadɨ Luwə ɔjɨ tɔgɨ'ne re nga, dɔkagilo Konɓe li'ə re nga. In dɔkagilo kɨ tɔgɨ in ji Kirisitɨ'tɨ kɨ in De kɨ Luwə mbət'ə nga. Tadɔ de kɨ njekində ta dɔ ngannkon'je'gɨ'tɨ kaa ɔsi'ə dɔran iləi'ə nanga. In kɨ nje kində ta dɔ'de'tɨ kondɔ'tɨ ge kada ge non Luwə'tɨ lə'je.
11 Nan ingɨ təti'ə rɔ kitakul mosɨ Ngonn batɨ num, kitakul ta lə Luwə kɨ manyinaj'a num. Ɓoli rɔ'de el, in ndəkba ngayn kadɨ ndigɨ kajɨ rɔ'de el.
12 In tadɔ kin ə,
majɨ kadɨ in dɔran ra rɔnel,
ə ingɨ kɨ sii me dɔran'tɨ kaa rai rɔnel tɔ!
Nga ningə in dɔnangɨ, in kɨ babo, tujɨ in lə'se,
tadɔ Su ur nanga kɨ rɔ'se'tɨ non,
wongɨ tɔl'ɔ,
tadɔ gər kadɨ dɔkagilo lə'ne nanyi ngayn el nga.»
13 Lokɨ diragon oo kadɨ ɔsi'ne iləi'ne nanga ə, ɔr ngodɨ kigo dene'tɨ kɨ nje k'ojɨ ngonn kɨ dingəm.
14 Nan adi dene uwə bagɨ'ne joo to bagɨ kəkirə kore be, kadɨ ində aw osɨ lo'tɨ kɨ Luwə ində dɔ'a dana ad'a iləlo'tɨ, kadɨ to ngəmi'ə kɨ nyakusɔ asɨ ɓal mutə kɨ nusɨ, sanyi, kadɨ lii kɨ rai kɨ ningə kasɨ ndətɨ kad'a el.
15 Lo kin'tɨ, lii kɨ rai kɨ ningə kasɨ ulə mannta'ne to mann ba be kigo dene'tɨ non kadɨ to tɔgɨ mann kakin ində aw si'ə.
16 Nan dɔnangɨ re rɔ lə dene, te ta'ne tur'n mann ba kɨ diragon tɔmon kakin yikɨ.
17 Lo kin'tɨ, wongɨ tɔl diragon dɔ dene'tɨ, adɨ aw rɔ dɔ ginn kojɨ'tɨ li'ə, kɨ in nje təl rɔ'de go mbərkikində'gɨ'tɨ lə Luwə, nje kɨ ra dana dɔ nya kɨ rɔta'tɨ kɨ Jeju te kɨ dɔ'a kɨ taga.
18 Go'tɨ, aw ulə rɔ'ne ra ta babo'tɨ.

13

Da'gɨ kɨ joo

1 M'oo da madɨ kare kɨ gaj'a in dɔgɨ, ə dɔ'a in siri te me babo'tɨ. Jɔgɨ kɔsikurə isɨ ta gaj'a'gɨ'tɨ kare kare, ningə tɔ kelta kɨ mal dɔ Luwə'tɨ ə isɨ jam dɔ'a'gɨ'tɨ tɔ.
2 Da kɨ m'oo'ə kakin tanan kɨ kaga be, ningə nja'a'gɨ toi to nja da kɨ ɓari'ə ursɨ kin be, ə ta'a to to ta ɓɔl be tɔ. Diragon təl kɨ tɔgɨ'ne, kɨ kumbər ngar lə'ne, kɨ tɔgɨ konɓe kɨ ətɨ ɓol ad'a.
3 Jam dɔ'a kare to to nya kɨ ingə do kɨ asɨ koy be, nan ngɔsine do kakin idɨ nga. Lo kin'tɨ, de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ, kuləra da kin ətɨ'de ɓol, adɨ uni go'ə.
4 Ɔsi məkəsɨ'de nanga non diragon'tɨ, tadɔ təl kɨ tɔgɨ adɨ da kakin. Ningə ɔsi məkəsɨ'de nanga non da'tɨ tɔ eyina: «Nan ə asɨ kɔjɨ rɔ'ne kadɨ da'tɨ kin wa? Nan ə asɨ kadɨ rɔ sɨ'ə wa?»
5 Adi tarow da kadɨ te ta'ne el'n ta'gɨ kɨ ngan ngan kɨ ta'gɨ kɨ mal dɔ tɔ Luwə'tɨ. Ningə ingə tarow kadɨ ra'n ndigɨ lə'ne nanyi dɔsɔ gidə in joo (42).
6 Ulə rɔ'ne el ta'gɨ kɨ mal dɔ Luwə'tɨ, taj'a tajɨ, tajɨ lo kis'ə ge, taa tajɨ de'gɨ pətɨ kɨ sii dɔran'tɨ tɔ.

7 Adi'ə tarow kadɨ rɔ'n kɨ de'gɨ lə Luwə kadɨ təti'de rɔ, taa adi'ə tɔgɨ dɔ ginn kaw'gɨ'tɨ
kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ginn de'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ginn ndonnta'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ
ginn ɓe'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ*.
8 De'gɨ pətɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non'a'tɨ. Adɨ in de'gɨ kɨ lo kulə ngirə
dɔran'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ nu, ə tɔ'de in kɨ ndangɨ me makitu kajɨ'tɨ el. De ndangɨ tɔ'de me
makitu kajɨ'tɨ lə Ngonn batɨ kɨ de'gɨ tɔli'ə kin el.
9 «De kɨ aw kɨ mbi'ne ə, kadɨ oo'n dɔ ta kɨ m'aw to m'el kin majɨ:
10 De kɨ sɔwdɔ dangay ə, a aw dangay'tɨ; de kɨ sɔwdɔ tujɨ kɨ kiyərɔ ə, a tujɨ kɨ kiyərɔ
tɔ. Ningə in dɔ kadɨ kɨ kadɨ de'gɨ lə Luwə uwəi tɔgɨ'de ba, ə kadɨ awi kɨ kunme tɔ.»
11 Go'tɨ, m'oo da madɨ kɨ rangɨ te nanga. Gaj'a in joo to gajɨ ngonn batɨ be, ningə elta
to diragon be tɔ.
12 Da kakin ra kulə kɨ tɔgɨ da kɨ dɔkete pətɨ takum'ə'tɨ. Ningə ində tɔgɨ dɔ de'gɨ'tɨ adɨ
ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non da'tɨ kɨ dɔkete kɨ ingə do kɨ asɨ koy, nan do kakin təl idɨ kin.
13 Da kɨ nja joo kin ra nyakɔjɨ'gɨ kɨ əti ɓol. Aw bitɨ ra adɨ por in dɔran'tɨ, ur dɔnangɨ'tɨ,
takum de'gɨ'tɨ pətɨ.
14 Ədɨ de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ɓukɨ'de mu'tɨ kɨ nyakɔjɨ'gɨ kɨ adi'ə kadɨ ra takum da'tɨ kɨ
dɔkete. Ɔsɨ'de kadɨ to tɔli kagɨ yo madɨ ɔsikurə da kɨ ingə do kiyərɔ ə təl ajɨ gogɨ kin.
15 Da kɨ nja joo ingə tɔgɨ kadɨ ra adɨ kagɨ yo kɔsikurə da kɨ dɔkete kin təl nya kɨ isɨ
kumngayira, kadɨ to elta, ə adɨ tɔli de'gɨ pətɨ kɨ a mbeti kɔsɨ məkəsɨ'de nanga non kagɨ
yo kɔsikurə da kɨ dɔkete'tɨ.
16 Da kɨ nja joo ində tɔgɨ dɔ de'gɨ'tɨ pətɨ, ngann'gɨ kɨ de'gɨ kɨ tɔgɨ, njenyakingə'gɨ kɨ
njendoo'gɨ, de'gɨ kɨ kare kɨ ɓər'gɨ, kadɨ taai ndaja jɨ kɔl'de'tɨ el ə jɨ gəl'de'tɨ.
17 Kin ə re de aw kɨ ndaja tɔ da kin eke kɔr nya'gɨ kɨ tɔjɨ tɔ'a el ə, a asɨ kadɨ ndogɨ nya
el num, gatɨ'n el num tɔ.
18 In dɔkagilo kumkədɨ. De kɨ aw kɨ nyagər, a asɨ kadɨ gər me kɔr nya kɨ ɔjidɔ da kin,
tadɔ in kɔr nya kɨ tɔjɨ de madɨ. Kɔr nya kakin in kɔr nya kɨ ɓu mehen kɨ dɔ mehen gidə
in mehen (666).

14

Ngonn batɨ in kɨ de'gɨ kɨ ugəi dɔ'de

1 M'gon lo ɓay, ə m'oo Ngonn batɨ ra taa dɔ mbal Siyon'tɨ, ningə de'gɨ dər ɓu kɨ dɔsɔ
gidə in sɔ (144.000) kɨ awi kɨ tɔ'a num, tɔ Baw'a Luwə num, kɨ ndangɨ natɨ non'de'tɨ in
si'ə.
2 M'oo kah nya madɨ ə in kɨ dɔran'tɨ to kah mann ba kɨ isɨ lo kam be, ə to kah ndi kɨ
ndangɨ nya kɨ tɔgɨ'ne ngayn kam be. Kah nya kɨ ɓar ə m'oo kin, ɓar to kah kundu'gɨ ə
de'gɨ ra indəi be.
3 Ningə bulə de'gɨ kin pətɨ osi pa kɨ sigɨ non kumbər ngar'tɨ, kɨ non nya'gɨ'tɨ kɨ nje kisi
kum kɨ sɔ, kɨ non ngatɔgɨ'gɨ'tɨ. De kɨ asɨ kadɨ ndo pa kin goto. De'ə, in de'gɨ kɨ dər ɓu
kɨ dɔsɔ gidə in sɔ (144.000), kɨ in de'gɨ kɨ in kɨ kugə dɔ'de dɔnangɨ'tɨ kin par.
4 In de'gɨ kɨ njenyi kɨ rɔ'de kɨ majel el, sangi dene'gɨ el, tadɔ gəri dene el. Uni go
Ngonn batɨ lo'gɨ pətɨ kɨ aw'tɨ. In de'gɨ kɨ in kɨ kugə dɔ'de dann de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne
to kandɨ nya kɨ dɔkete kɨ kun kadɨ Luwə num kadɨ Ngonn batɨ num.
5 In de'gɨ kɨ de oo ta kɨ ngom ta'de'tɨ el. Taa kɨ kanjɨ ta madɨ dɔ'tɨ.

Malayka'gɨ iləimbər ta kɨ gangɨ kɨ a re

6 Go'tɨ, m'oo malayka kare kɨ nal dann nəl'tɨ taa sanyi ngayn. Poyta kɨ majɨ kɨ bitɨ kɨ
non'tɨ in jɨ'ə'tɨ kadɨ ilə mbi de'gɨ'tɨ kɨ sii dɔnangɨ'tɨ ne, adɨ in ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ,
kɨ ginn kaw'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ndonnta'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ginn de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ.
7 Malayka kakin un ndu'ne kɨ taa ene: «Uləi dɔ'se ginn tɔgɨ'tɨ lə Luwə, ə uləi tɔjɨ
dɔ'a'tɨ, tadɔ dɔkagilo takigangɨ li'ə re nga. Ɔsɨ məkəsɨ'se nanga non njera dɔran kɨ
dɔnangɨ'tɨ, njera babo kɨ lo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ mann isɨ uwə'tɨ.»
8 Malayka kɨ rangɨ ɓay un go in kɨ kete kakin ningə el ene: «Osɨ nga, osɨ nga, *Babilon
kɨ in ɓe kɨ boi. In kɨ adɨ ginn ɓe'gɨ pətɨ yiwi kandɨ nju kaya kɨ ra lə'ne kɨ ətɨ ɓol adɨ'de
anyinan.»
9 Malayka kɨ rangɨ ɓay kɨ nja mutə un go'de ningə el ene: «De kɨ ɔsɨ məkəsɨ'ne nanga
non da'tɨ, kɨ non kagɨ yo'tɨ li'ə, ə taa ndaja non'ne'tɨ, eke jɨ'ne'tɨ ə,
10 in kaa a anyi yiwi kandɨ nju wongɨ lə Luwə kɨ kilə mann'tɨ el kɨ Luwə a ɓukɨ me
kɔpɨ wongɨ'tɨ lə'ne kin tɔ. Ko de'gɨ kɨ be kin a ingəi kon takum malayka'gɨ'tɨ kɨ kar njay
kɨ takum Ngonn batɨ'tɨ. A ingəi kon kin me por'tɨ kɨ me nya'tɨ kɨ on por rigɨ rigɨ.

* **13:7 13.7** 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

11 Sa por kɨ nje kadɨ'de kon kin a su taa kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ. Ningə kondɔ kɨ kada, lo kadɨ de'gɨ kɨ nje kɔsɨ məkəsɨ'de nanga non da'tɨ kɨ non kagɨ yo'tɨ li'ə, ə taai ndaja natɨ non'de'tɨ eke ji'de'tɨ kin a ɔri kon el.
12 In dɔkagilo kɨ kadɨ de'gɨ kɨ in yan Luwə, kɨ njengəm mbərkikində'gɨ lə Luwə, kɨ nje kunme'de kadɨ Kirisitɨ, uwəi tɔgɨ'de ba.»
13 Go'tɨ m'oo dɔ ndu madɨ in dɔran'tɨ el'm ene: «Ndangɨ ta kin ene: Nje majikur'gɨ ə in de'gɨ kɨ isɨ oyi me ndɔ'tɨ kɨ ɓone me kulə'tɨ lə Burəɓe. Ndil Luwə el ene: in nje majikur'gɨ tadɔ uwəi kɔr rɔ'de dɔ kon'gɨ'tɨ lə'de, ningə kulə ra'de'gɨ kɨ majɨ kɨ rai a ndolo go'de.»

Takigangɨ kɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne

14 M'gon lo ə m'oo kilndi kɨ nda, ningə de kɨ tanan kɨ Ngonn de isɨ dɔ'tɨ. Jɔgɨ ngar kɨ ra kɨ ɔr isɨ dɔ'a'tɨ, ningə uwə ngorongɨ kɨ ta'a atɨ ji'ne'tɨ.
15 Malayka madɨ kɨ rangɨ te me Kəy'tɨ lə Luwə, ningə un ndu'ne kɨ taa kɨ tɔgɨ'ne el nje kisɨ dɔ kilndi'tɨ ene: «Ulə ngorongɨ lə'i ujə'n ko, tadɔ ko kɨ dɔnangɨ'tɨ gəsirə asɨ kujə nga.»
16 Ningə lo kin'tɨ, nje kisɨ dɔ kilndi'tɨ ulə ngorongɨ lə'ne ujə'n ko'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne.
17 Go'tɨ, malayka kɨ rangɨ ɓay te me Kəy'tɨ lə Luwə, dɔran'tɨ kɨ ngorongɨ kɨ atɨ ngayn ji'ne'tɨ tɔ.
18 Go'tɨ, malayka kɨ rangɨ ɓay kɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ por'tɨ, te kɨ dɔ ringiri'tɨ, ə un ndu'ne kɨ taa kɨ tɔgɨ'ne ngayn el nje kuwə ngorongɨ ji'ne'tɨ ene: «Ulə ngorongɨ lə'i ujə'n dɔ nju'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ kin, tadɔ kanda'gɨ gəsirəi nga.»
19 Ə malayka ulə ngorongɨ lə'ne dɔnangɨ'tɨ ujə'n dɔ nju'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ, ningə bi ilə me ɓe mbore kandɨ nju'tɨ, kɨ in ɓe kɨ boi kɨ wongɨ lə Luwə in me'tɨ.
20 Mbisəi kandɨ nju kakin me ɓe mbore kandɨ nju'tɨ, gidɨ ɓebo'tɨ gogɨ, ningə mosɨ lo te me ɓe mbore kandɨ nju'tɨ kakin kɨ taga, in bitɨ ɔdɨ ta sində'gɨ taa, ə ngal'a asɨ kilometər ɓu mutə kare.

15

Malayka'gɨ kɨ siri kɨ nya tujɨ lo'gɨ kɨ dɔboy'tɨ ji'de'tɨ

1 M'oo nyakɔjɨ madɨ kɨ rangɨ kibo, to ətɨ ɓol dɔran'tɨ. Malayka'gɨ siri uwəi nya tujɨ lo'gɨ siri ji'de'tɨ tɔ. In dɔboy nya tujɨ lo'gɨ, tadɔ in ingɨ ə wongɨ lə Luwə a tɔl'n ta'ne.
2 Go'tɨ, m'oo mann ba kɨ to to nya kɨ ɓari'ə kirisital be, pole nan kɨ por. Ningə dɔ mann'tɨ kakin, nje təti rɔ da, kɨ kagɨ yo li'ə, kɨ kɔr nya kɨ tɔjɨ tɔ'a, uwəi kende lə Luwə ji'de'tɨ.
3 Osi pa lə *Mojɨ kɨ njekuləɓər lə Luwə, kɨ pa lə Ngonn batɨ eyina:
«Burəɓe Luwə kɨ nje tɔgɨ pətɨ,
Kulə ra'a'gɨ bo ngayn, əti ɓol kɨ dum!
In Ngar dɔ ginn ɓe'gɨ'tɨ pətɨ,
Nyara'gɨ lə'i in nyara kɨ dana, kɨ kɨ rɔta'tɨ*.
4 In Burəɓe, nan ə asɨ kadɨ ɓol ndil'i el wa?
Nan ə a mbəti kulə tɔjɨ dɔ'i'tɨ wa?
Tadɔ in kɨ kar'i ba ə in de kɨ ar njay,
Ginn ɓe'gɨ pəti a rei kadɨ ɔsɨ məkəsɨ'de nanga non'i'tɨ.
Tadɔ kulə ra'i'gɨ kɨ dana toi kɨ taga takum'de'tɨ†.»
5 Go'tɨ, m'oo ta Kəy lə Luwə kɨ *kəyku kulə nojɨ lə Luwə in me'tɨ, te ta'ne dɔran'tɨ.
6 Malayka'gɨ kɨ siri kɨ uwəi nya tujɨ lo'gɨ kɨ siri ji'de'tɨ tei, me Kəy'tɨ lə Luwə kɨ taga. Ɔyi ku len kɨ nda kɨ sigɨ ba, nda kɨ ətɨ ɓol, ningə dɔi rɔ'de kɨ ndar ɔr.
7 Kɨ kare dann nya'gɨ'tɨ kɨ nje kisɨ kumngayira kɨ sɔ adɨ malayka'gɨ kɨ siri kɔpɨ'gɨ kɨ rai'de kɨ ɔr siri, to kɔpɨ'gɨ kɨ wongɨ lə Luwə kɨ nje kisɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ, rosɨ.
8 Sa rosɨ Kəy lə Luwə to nya kɨ tɔjɨ tɔɓar kɨ tɔgɨ lə Luwə. De asɨ kadɨ ur me Kəy'tɨ lə Luwə el bitɨ kadɨ nya tujɨ lo'gɨ kɨ siri kɨ malayka'gɨ kɨ siri uwəi ji'de'tɨ kin tɔlita kulə lə'de ɓay taa.

16

Kɔpɨ wongɨ'gɨ lə Luwə kɨ siri

1 M'oo ndu ta madɨ kɨ te kɨ tɔgɨ'ne me Kəy'tɨ lə Luwə, el malayka'gɨ kɨ siri ene: «Ai mbəli kɔpɨ wongɨ lə Luwə kɨ siri dɔnangɨ'tɨ.»

---

* **15:3 15.3** Tekitaga 15.1 † **15:4 15.4** Jeremi 10.7; Pa'gɨ 86.9

2 Malayka kɨ dɔkete aw mbəl kɔpɨ lə'ne dɔnangɨ'tɨ. Lo kin'tɨ non, dobay kɨ ətɨ ɓol, kɨ
to ngayn osɨ dɔ de'gɨ'tɨ kɨ nje kaw kɨ ndaja lə da num, kɔsɨ məkəsɨ'de nanga non kagɨ
yo'tɨ li'ə num.
3 Malayka kɨ nja joo mbəl kɔpɨ lə'ne dɔ ba'tɨ, adɨ mann təl to to mosɨ de kɨ oy be. Lo
kin'tɨ, nya'gɨ pətɨ kɨ ɔdi rɔ'de kɨ sii me ba'tɨ oyi.
4 Malayka kɨ nja mutə mbəl kɔpɨ lə'ne dɔ mann mbo'gɨ'tɨ, kɨ lo'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ
mann isɨ uwə'tɨ, adɨ təli mosɨ.
5 Ningə m'oo ndu malayka kɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ mann'gɨ'tɨ el ene: «In Nje kar njay, in kɨ
isɨ ɓone, in kɨ isɨ mayinu. In tɔjɨ be tokɨ in njegangita kɨ dana.
6 Tadɔ ingɨ ɓuki mosɨ de'gɨ lə'i kɨ mosɨ de'gɨ lə'i kɨ njekeltakita'i'tɨ kɔ, ə adɨ'de mosɨ
inɓe kaa tɔ kadɨ anyinan. Asɨ ta kadɨ nya kin ra'de be inɓe.»
7 Ningə go'tɨ, m'oo ndu ta madɨ in kɨ dɔ ringiri'tɨ el ene: «Oyo, Burəɓe Luwə kɨ nje
tɔgɨ pətɨ, takigangɨ lə'i in ta kɨ gangɨ kɨ rɔta'tɨ num, in ta kɨ gangɨ kɨ dana num.»
8 Malayka kɨ nja sɔ mbəl kɔpɨ lə'ne dɔ kadɨ'tɨ, ad'a tɔgɨ kadɨ ɓukɨ'n por'ne dɔ de'gɨ'tɨ
kadɨ on'de.
9 Ningə lo kin'tɨ, kunjɨ kadɨ kɨ dum kelta'a on de'gɨ. De'gɨ kin elita kɨ mal dɔ Luwə'tɨ
kɨ aw kɨ tɔgɨ dɔ nya tujɨ lo'gɨ'tɨ kin, ə mbeti kinyə panjiyə'de'gɨ kɨ majel kɔ ə kulə tɔjɨ
dɔ Luwə'tɨ.
10 Malayka kɨ nja mi mbəl kɔpɨ lə'ne dɔ kumbər ngar'tɨ lə da, adɨ konɓe li'ə təl lokɨ
ndul kururu. De'gɨ ingəi kon kɨ ngori ngangɨ'de mur mur.
11 Nan be kaa, mbeti kinyə row kulə ra'de'gɨ kɨ majel kɔ, elita kɨ mal dɔ Luwə'tɨ kɨ
dɔran'tɨ, par par, tadɔ kon kɨ isɨ ingəi, tadɔ lə dobay kɨ rɔ'de'tɨ.
12 Malayka kɨ nja mehen mbəl kɔpɨ lə'ne dɔ ba'tɨ kɨ ɓari'ə Epiratɨ. Ba kakin ə inyə lo
kadɨ ngar kɨ nje k'in lo kuwə kadɨ'tɨ dər'tɨ.
13 Go'tɨ, m'oo ndil'gɨ kɨ majel mutə kɨ toi to kann'gɨ be, tei ta diragon'tɨ num, ta da'tɨ
num, ta nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'tɨ num tɔ.
14 In ndil'gɨ kɨ majel kɨ njera nyakɔjɨ'gɨ. Ningə awi rɔ ngar'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne pətɨ,
kawi'de tadɔ rɔ kɨ a re ndɔ kɨ bo'tɨ lə Luwə kɨ nje tɔgɨ pətɨ.
15 Ningə Burəɓe el ene: «Oyi, m'a m're to njeɓogɨ be. Nje rɔnel ə in de kɨ isɨ kum, taa
ngəm ku'gɨ lə'ne majɨ tɔ, kadɨ to de oo'ə kɨ rɔ'a kare ə rɔ'a a sɔl'ɔ'n'ə el.»
16 Ndil'gɨ kɨ majel kawi ngar'gɨ kakin lo'tɨ madɨ kɨ ɓari'ə kɨ ta Ebirə nan Armagedon*.
17 Malayka kɨ nja siri mbəl kɔpɨ lə'ne dann nəl'tɨ, ningə ndu'de ɓar me Kəy'tɨ lə Luwə,
in kɨ lo kisɨ kumbər ngar'tɨ, el ene: «Ginn nya'gɨ gangɨ nga!»
18 Lo kin'tɨ, nya'gɨ ɔdi rɔ'de, adɨ in təlndi'gɨ, kɨ ndu de'gɨ, kɨ ndangindi'gɨ, taa dɔnangɨ
yəkɨ yəkɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn tɔ. Lo kulə ngirə kisikidɔtaa'tɨ lə de'gɨ nu kin, de oo ko dɔnangɨ
kɨ yəkɨ be kin nja kare el ɓay.
19 Kəkirə ɓebo gangɨ rɔ'ne dana mutə, ningə ɓebo'gɨ kɨ me ɓe'gɨ'tɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ
dɔnangɨ'tɨ ne budɨ kɨ nanga. Me Luwə oyi dɔ ɓebo Babilon'tɨ el, Luwə ad'a anyi kɔpɨ,
kɨ yiwi kandɨ nju wongɨ li'ə kɨ ngan ngayn isɨ olo wunyə wunyə me'tɨ.
20 Dɔ dor'gɨ pətɨ anyinan, adɨ de oo mbal'gɨ el.
21 Kəkirə kɔsɨ'gɨ kɨ ɔyi to mbalbo be indəi taa tosi dɔ de'gɨ'tɨ. De'gɨ elita kɨ mal dɔ
Luwə'tɨ ɔjɨ'n dɔ kəkirə kɔsɨ'gɨ kɨ nje tujɨ lo, tadɔ tuji lo tujɨ kɨ ətɨ ɓol ngayn.

17

Takigangɨ kɨ dɔ dene'tɨ kɨ nje ra kaya kɨ dum

1 Malayka kare dann malayka'gɨ'tɨ kɨ siri kɨ uwəi kɔpɨ'gɨ kɨ siri jɨ'de'tɨ re el'm ene:
«Re, m'a m'tɔji ta kɨ gangɨ kɨ a re dɔ dene'tɨ kɨ nje ra kaya kɨ dum, kɨ isɨ kadɨ mann
ba'gɨ'tɨ kin, m'adi oo.
2 Ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne ɓuki rɔ'de ta sanga lo kaya'tɨ, ningə bulə de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ
anyinan yiwi kandɨ nju kaya li'ə adɨ ra'de tɔ*.»
3 Be ə, Ndil Luwə un'm aw sə'm dilələo'tɨ. Ningə m'oo dene kare isɨ dɔ da'tɨ kɨ kər njir
njir, kɨ tɔgɨ kelta kɨ mal dɔ Luwə'tɨ rosɨ rɔ'a. Da kakin dɔ'a in siri ə gaja'gɨ in dɔgɨ tɔ.
4 Dene ɔɔ ku'gɨ kɨ ndolo, kɨ kər njir njir, ningə, ningə ɔr'gɨ, kɨ ningə kɨ gat'a in ngayn,
kɨ mədikɔsɨ'gɨ, rosɨ rɔ'a. Uwə kɔpɨ kɨ rai kɨ ɔr, kɨ nya'gɨ kɨ majɨ koo el, kɨ nyara kaya'gɨ
li'ə kɨ to njen rosɨ me'ə.
5 Nya kɨ isɨ natɨ non'a'tɨ, in nya kɨ ndangɨ eyina: «Babilon kɨ boi, kon kaya dene'gɨ, kɨ
ɓe nya ra'gɨ kɨ majɨ koo el kɨ dɔnangɨ'tɨ ne.»
6 M'oo kadɨ dene kakin mosɨ de'gɨ lə Luwə ra'a yiwi'tɨ. Adɨ in mosɨ de'gɨ kɨ tɔli'de
tadɔ k'in'de nje mannajɨ lə Kirisitɨ. Lokɨ m'oo'ə, in nya madɨ kɨ ətɨ'm ɓol.

---

* **16:16 16.16** Njegangita'gɨ 5.19; Ngar'gɨ 23.29

* **17:2 17.2** 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

7 Ə malayka el'm ene: «Ra bann ə əti ɓol wa? M'a m'ɔri ginn nya kɨ to lo kiyə'tɨ ɔjidɔ
dene in kɨ da kɨ dɔ'a in siri ə gaj'a'gɨ in dɔgɨ, kɨ otɨ dene gidɨ'ne'tɨ kin.
8 Da kɨ oo'ə kin kete in non, nan ngɔsine goto nga. A te koo kadɨ aw tujɨ'tɨ. Nga ningə,
de'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne kɨ lo kulə ngirə dɔran kɨ dɔnangɨ'tɨ nu, tɔ'de in kɨ ndangɨ me
makitu kajɨ'tɨ el kin, lokɨ oyi da kin ə, a əti'de ɓol, tadɔ kete in non, nan ngɔsine goto,
ningə a təl to re gogɨ.
9 «In dɔkagilo kumte kɨ dɔkagilo kaw kɨ gosɨ. Dɔ da kɨ siri in mbal'gɨ kɨ siri kɨ dene isɨ
dɔ'tɨ. Taa in ngar'gɨ kɨ siri tɔ.
10 Nje kɨ mi osi, in kɨ nja mehen isɨ dɔ kumbər ngar'tɨ dɔkagilo'tɨ kɨ jɨ ra'n ne kin,
ningə in kɨ nja siri re el ɓay. Ndɔ kɨ a re ə, a isɨ dɔ kumbər ngar'tɨ dɔkagilo kɨ nden be
par.
11 Da kɨ kete in non, ə ngɔsine goto kin, inɓe ə in ngar kɨ nja jijoo. In kɨ kare dann
ngar'gɨ'tɨ kɨ siri, ningə isɨ aw kɨ tujɨ'tɨ.
12 Gajɨ da kɨ dɔgɨ kɨ oo, in ngar'gɨ kɨ dɔgɨ kɨ sii dɔ kumbər ngar'tɨ el ɓay, nan a ingəi
tɔgɨ kadɨ onyiɓe kadɨ kare be kɨ da.
13 Mərta lə'de ingɨ kɨ dɔgɨ kin pətɨ in kareba, adɨ in ta kadɨ uni tɔgɨ'de kɨ konɓe lə'de
rai kulə adi da.
14 A rɔi kɨ Ngonn batɨ, nan Ngonn batɨ a tətɨ'de rɔ, tadɔ in Burəɓe lə burəɓe'gɨ, in
Ngar lə ngar'gɨ. Nga ningə nje kɨ ɓari'de, nje kɨ mbeti'de, kɨ nje ra nya kɨ lowə'tɨ, a təti
rɔ si'ə tɔ.»
15 Malayka təl el'm ɓay ene: «Mann'gɨ kɨ oo'de lokɨ kaya dene isɨ'tɨ kin, in ginn de'gɨ
kɨ dangɨ dangɨ, in bulə de'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, in ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ, kɨ ndonnta'gɨ
kɨ dangɨ dangɨ.
16 Gaji da'gɨ kɨ dɔgɨ kɨ oo'de, kɨ darɔ da inɓe, a ɔsi ta kaya dene, a tɔri ku'gɨ kɨ rɔ'a'tɨ
kadɨ ra kɨ rɔ'ne kare. A sɔi da'a taa a adi por on'a tɔ.
17 Tadɔ Luwə ində ndigira lə'ne me'de'tɨ kadɨ rai go'tɨ. Ta'de a in nan'tɨ kareba kadɨ
adi tɔgɨ konɓe lə'de rai kulə adi da, bitɨ kadɨ ta'gɨ kɨ ta Luwə'tɨ tɔlita'de.
18 «Nga ningə, dene kɨ oo'ə, in ɓebo kɨ boi kɨ isɨ dɔ ngar'gɨ'tɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne.»

18

Babilon osɨ

1 Gɔ'tɨ, m'oo malayka madɨ kɨ rangɨ in dɔran'tɨ isɨ ur kɨ nanga. Aw kɨ tɔgɨ kibo, ningə
kunjə unjɨ, taa dɔnangɨ pətɨ.
2 Malayka kakin un ndu'ne kɨ taa el ene: «Babilon osɨ, Babilon osɨ, Babilon kɨ boi osɨ;
ningə kɨ ngɔsine kin, təl lo kisɨ ndil'gɨ lə Su, kɨ lo kiyərɔ lə ndil'gɨ kɨ majel pətɨ. In in ə
yəl'gɨ pətɨ kɨ toi njen, kɨ da'gɨ kɨ njera nya kɨ majɨ koo el, rai to lo ɓe lə'de.
3 Tadɔ ginn ɓe'gɨ pətɨ anyinan yiwi kaya kɨ ra li'ə kɨ dum kin. Ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ
ne sangɨ'ə kaya'tɨ, ningə njera gatɨ'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne, ndui kɨ mandɨ kɨ ra li'ə kɨ dum
kelta'a kin.»
4 Gɔ'tɨ, m'oo ndu ta madɨ kɨ in dɔran'tɨ el ene: «Tei kɔ me ɓebo'tɨ kin in de'gɨ lə'm,
nan to in indəi rɔ'se nan'tɨ si'ə dɔ majel ra'a'gɨ'tɨ, kadɨ to tujɨ kɨ a re dɔ'a'tɨ kin ingə'se
si'ə.
5 Tadɔ majel'gɨ li'ə oji nan, awi bitɨ tei rɔ Luwə'tɨ, adɨ me Luwə olo dɔ radanael'gɨ'tɨ
li'ə.
6 Rai si'ə nya kɨ ndɔ kɨ in ra kɨ de'gɨ kin tɔ. Rai si'ə be nja joo. Me kɔpɨ kɨ mbəli
yiwi'gɨ'tɨ adɨ de'gɨ anyinan kin ə, ɓuki'tɨ nja joo adi'ə anyi tɔ.
7 Kah'a'tɨ inɓe kɨ rɔ'a nəl'ə'n'ə me rɔ kɨ tɔjɨ'tɨ num, oo'n majɨ rɔ'ne num kakin ə, majɨ
kadɨ adi'ə ingə kon ge, ndingə ndoo ge tɔ. Tadɔ in el me'ne'tɨ ene: "M'njɨ dɔ kumbər
ngar'tɨ to ngar, ningə m'in njengawkoy el, tadɔ m'a m'uwə ndoo koy el ratata."
8 In tadɔ kin ə, nya tujɨ lo'gɨ kɨ toi isɨ nginəi'ə kin a ɓuki nan dɔ'a'tɨ pətɨ ndɔ kareba.
Adɨ in koy, kɨ kuwə ndoo yo, kɨ ɓo bo, ningə por a on'a tɔ. Tadɔ Burəɓe Luwə kɨ gangɨ
ta dɔ'a'tɨ in Nje tɔgɨ*.»
9 Lo kin'tɨ, ngar'gɨ kɨ nje sang'a kaya'tɨ, kɨ nje koo majɨ rɔ'de si'ə, a nonyi ge, a uwəi
ndoo yo'ə, lokɨ a oyi sa por kɨ on'a su kɨ taa.
10 A rai sanyi, tadɔ ɓoli kon kɨ isɨ ingə kin, ningə a eli eyina:
«Kon ri ə to be ə! kon ri ə to be ə!
in Babilon, ɓebo kɨ boi, kɨ nje tɔgɨ!
Kadɨ kadɨ kareba be par ə ta kɨ gangɨ osɨ dɔ'i'tɨ be wa?»

* **18:8 18.8** 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gɨ 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

11 Nje njiyə ra gatɨ dɔnangɨ′tɨ ne, nonyi tadɔ li′ə num, uwəi ndoo yo′ə num tɔ, tadɔ de
kare kaa ndogɨ se′de nya gatɨ′gɨ lə′de el.
12 Nya gatɨ′gɨ, kɨ ɔr′gɨ, kɨ nar′gɨ, kɨ mbal kɨ gata in ngayn, kɨ mədikɔsɨ′gɨ, kɨ len′gɨ, kɨ ku
kɨ kər njir njir′gɨ, kɨ ku′gɨ kɨ ndoləi, kɨ kagɨ′gɨ kɨ banyi′de əti majɨ′gɨ kɨ nya′gɨ kɨ rai′de
kɨ ngangɨ kədɨ′gɨ, kɨ kagɨ′gɨ kɨ gatɨ′de in ngayn, kɨ ningə kasɨ′gɨ, kɨ gindɨ′gɨ, kɨ nya′gɨ təli
mbal′gɨ kɨ ndolo,
13 kɨ kadɨ kagɨ ndir tanyi′gɨ, kɨ hu kagɨ′gɨ kɨ əti majɨ, kɨ nɔm kagɨ′gɨ kɨ əti majɨ, kɨ nduji
kagɨ′gɨ kɨ əti majɨ, kɨ yiwi, kɨ hu, kɨ ndujɨ, kɨ geme′gɨ, kɨ mangɨ′gɨ, kɨ batɨ′gɨ, kɨ sində′gɨ,
kɨ pusɨ rɔ′gɨ, kɨ ɓər′gɨ, kɨ dangay′gɨ.
14 Kandɨ kagɨ kɨ ndil′i ndigɨ kusɔ kaa anyi sanyi kadi′tɨ. Nyakingə′gɨ lə′i kɨ nya koo
majɨ rɔ′gɨ lə′i təli nya kɨ tujɨ kɔ, ningə de a ingə′de gogɨ el ratata.
15 Njera gatɨ′gɨ kɨ rai gatɨ kete me ɓe′tɨ kin ingəi nya, ɔsi rɔ′de ngərəngɨ, tadɔ ɓoli
kon′gɨ kɨ isɨ ingə kin. Nonyi, uwəi ndoo yo′ə,
16 ningə eli eyina: «Kon ri ə to be ə! kon ri ə to dɔ ɓebo′tɨ kin be ə! In kɨ kete ɔɔ ku
len, kɨ ku kɨ kər njir njir, kɨ kər pir pir, kɨ ɔr ge, kɨ ningə kɨ gat′a in ngayn ge, kɨ mədikɔsɨ
ge, rosi rɔ′a.
17 Nan me kadɨ kɨ kare inɓe par ə nyakingə′gɨ kin pətɨ gotoi kɔ!»
Njekuwəngaw tokibo′gɨ, kɨ de′gɨ kɨ me to′tɨ, kɨ njerakulə dɔ tokibo′tɨ, kɨ njera gatɨ dɔ
ba′tɨ, ɔsi rɔ′de ngərəngɨ,
18 ningə lokɨ oyi sa por kɨ isɨ su ə, eli eyina: «De oo ɓebo kɨ ətɨ ɓol to ɓebo kin be el
ɓay!»
19 Ɔyi bu kɨ dɔ′de′tɨ, ningə nonyi, uwəi ndoo yo′ə, uni ndu′de kɨ taa eli eyina: «Kon
ri ə to be ə! kon ri ə to dɔ ɓebo′tɨ kin be ə! In nyakingə′gɨ li′ə anyi de′gɨ pətɨ kɨ awi
kɨ tokibo′gɨ dɔ ba′tɨ isɨ ingəi. Nan me kadɨ kɨ kare inɓe par ə nyakingə′gɨ kin pətɨ gotoi
kɔ!»
20 In dɔran, ra rɔnel dɔ tujɨ′tɨ kɨ ingə kin! In de′gɨ lə Luwə, kɨ njekawkulə′gɨ, kɨ
njekeltakita Luwə′tɨ, rai rɔnel, tadɔ ta kɨ Luwə gangɨ dɔ′a′tɨ kin, in ingɨ ə Luwə gangɨ ta
adɨ′se.
21 Lo kin′tɨ non, malayka kɨ nje tɔgɨ kare un mbal kɨ to to kəkirə mbal kusɨ ko be, ugə
ilə ba, ningə el ene: «In kɨ tɔgɨ kakin tɔ ə, a ugəi Babilon, ɓebo kɨ boi kin kadɨ iləi′ə kɔ,
kadɨ de a oo′ə gogɨ el ratata.
22 De a oo ndu kende′gɨ, kɨ de′gɨ kɨ nje kosɨ pa′gɨ, kɨ nje kɔl nal′gɨ, kɨ nje kɔl tow′gɨ, ɓe
lə′i gogɨ el ratata. De a ingə kɔdɨ ra nya madɨ, eke a oo ndu mbal kusɨ ko el ratata.
23 De a oo por lambɨ onɓe lə′i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigɨ el tɔ, tadɔ njera
gatɨ′gɨ lə′i ə in nje tɔɓar′gɨ kɨ əti ɓol dɔnangɨ′tɨ ne, taa mboli kɨ ra lə′i ə, ɓukɨ′n ginn
de′gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ dɔnangɨ′tɨ ne kɔ.»
24 In Babilon′tɨ ə mosɨ njekeltakita Luwə′tɨ, kɨ mosɨ de′gɨ lə Luwə, kɨ mosɨ de′gɨ pətɨ
kɨ tujəi mindɨ′de dɔnangɨ′tɨ ne, anyi′tɨ.

19

Pa tətɨ rɔ kɨ ɓar me dɔran′tɨ

1 Go nya′gɨ′tɨ kin ə, m′oo dɔ ndu kɨ ɓar to ndu bulə de′gɨ kɨ ngayn be dɔran′tɨ ene:
«Aleluya! Kajɨ, kɨ tɔɓar, kɨ tɔgɨ in yan Luwə lə′je.
2 Takigangɨ li′ə in ta kɨ gangɨ kɨ rɔta′tɨ, in takigangɨ kɨ dana, tadɔ gangɨ ta dɔ kaya
dene′tɨ kɨ tujɨ lokɨ dɔnangɨ′tɨ ne kɨ kaya kɨ ra lə′ne. Luwə ad′a ugə ɓangɨ tɔl kɨ tɔl
njekulə′gɨ li′ə.»
3 Ningə təli eli ɓay eyina: «Aleluya! Tɔjɨ kɨ dɔ Burəɓe′tɨ! Sa por ɓebo su kɨ dɔkagilo′gɨ
kɨ dɔkagilo′gɨ!»
4 *Ngatɔgɨ′gɨ kɨ dɔ joo gidə in sɔ, kɨ nya′gɨ kɨ nje kisɨ kumngayira kɨ sɔ, ɔsi məkəsɨ′de
nanga non Luwə′tɨ kɨ Nje kisɨ dɔ kumbər ngar′tɨ, ɔsikurə, ningə eli eyina: «Amen!
Aleluya! Tɔjɨ kɨ dɔ Burəɓe′tɨ!»

Lo taa nan lə Ngonn batɨ

5 Go′tɨ, m′oo ndu ta madɨ in kɨ dɔ kumbər ngar′tɨ be el ene: «Uləi tɔjɨ dɔ Luwə′tɨ lə′je,
ingɨ pətɨ kɨ in njekulə′gɨ li′ə, ingɨ kɨ in nje ɓolo′gɨ, in ngann′gɨ kɨ de′gɨ kɨ tɔgɨ.»
6 Ningə m′oo dɔ ndu kɨ ɓar to ndu bulə de′gɨ kɨ ngayn be. Ndu kakin ɓar to kah mann
ba kɨ isɨ lo be, taa ɓar to kah ndangindi kɨ ɓar kɨ tɔgɨ′ne ngayn kam be tɔ, ene: «Aleluya!
Uləi tɔjɨ dɔ Burəɓe′tɨ, tadɔ Luwə lə′je kɨ nje tɔgɨ pətɨ ində ngirə konɓe lə′ne.
7 Adɨ jɨ rai rɔnel, jɨ turi jagira ə j′uləi tɔjɨ dɔ′a′tɨ, tadɔ dɔkagilo taa nan lə Ngonn batɨ
re nga, ningə dene li′ə kaa isɨ dɔ nja′ne′tɨ tɔ.
8 Adi′ə ku kɨ ndolo ngayn kɨ rai kɨ kulə len.» Ku len kɨ nda kɨ sigɨ ba kɨ elita′a, tɔjɨ
kulə ra′gɨ kɨ dana lə de′gɨ lə Luwə.

9 Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki ɓari'de lo taa nan'ti lə Ngonn bati
in nje rɔnel'gi.» Ningə ilə'ti ɓay ene: «In kin ə in ta'gi ki rɔta'ti lə Luwə.»
10 M'ɔsi nanga nja'a'ti kadi m'ɔsi kurə, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin!
M'in njekulə madi to ngannkon'i'gi ki rai dɔ nja'de'ti me nya ki rɔta'ti ki Jeju te ki dɔ'a,
kin be tɔ. In Luwə ə maji kadi ɔsikurə!» Tadɔ nya ki rɔta'ti ki Jeju te ki dɔ'a kin ə, adi
bulə de'gi elita ki ta Luwə'ti.

Rɔ ki təti lə Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə

11 Gɔ'ti, m'oo dɔran te ta'ne, ningə sində ki nda ə te ra. De ki nje kala, tɔ'a nan
Njeranya ki lowə'ti num, De ki rɔta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rɔ rɔ ki dana.
12 Kandi kum'ə'gi tei por bilim bilim, ningə nya'gi ki ndolo ndolo sii dɔ'a'ti ngayn to
jɔgi kɔsikurə, taa tɔ ki ndangi dɔ'a'ti in tɔ ki in ki kar'ne ba par ə gər tɔ.
13 Ku ngal ki uləi mosi'ti, ningə tɔ'a nan «Ta lə Luwə.»
14 Njerɔ'gi ki dɔran'ti uni gɔ'ə, sii dɔ sində'gi'ti ki nda, ningə ɔyi ku len ki nda ki sigi
ba, ki nya ki majel ɔd'ɔ el.
15 Kiyərɔ ki ta'a ati kol kol, ki maji tugə'n ginn ɓe'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onɓe dɔ
de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ki tɔgi ki ngan to gindi be. Njiyə dɔ nju'ti, tala mbasi mbasi me
ɓe mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi lə Luwə ki nje tɔgi pəti in me'ti.
16 Ndangi tɔ kare ku'ti li'ə num, nja'a'ti num eyina: «Ngar lə ngar'gi, Burəɓe lə
burəɓe'gi.»
17 Gɔ'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne, el yəl'gi pəti
ki isi nali dann nəl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tadɔ nyakusɔ kibo lə Luwə!
18 Rei sɔi da ngar'gi, ki da kibo'gi lə njerɔ'gi, ki da njerɔ'gi inɓe, ki da sində'gi ki
njekal'de'gi, da de'gi pəti, de'gi ki kare'gi, ki ɓər'gi, ngann'gi, ki de'gi ki tɔgi'gi.»
19 Gɔ'ti, m'oo da ki m'elta li'ə kete, ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne, ki njerɔ'gi lə'de, kawinan
kadi rɔi ki nje kisi dɔ sində'ti in ki njerɔ'gi lə'ne.
20 Lo kin'ti, uwəi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in
njekeltakita Luwə'ti. Nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti ki ra nyakɔji'gi lə'ne takum
da'ti, ɓuki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja lə da rɔ'de num, ɔsi məkəsi'de nanga non kagi
yo'ti li'ə num, mu'ti. Uwəi'de, ɓuki'de joo pəti kum ba me dilə por'ti, ki in por ki nje
kon rigi rigi.
21 Kiyərɔ ki te ta nje kisi dɔ sində'ti tɔl njerɔ'gi lə'de pəti, adi yəl'gi pəti sɔi da'de
ndanni.

20

Bal ki dər kare

1 Gɔ'ti, m'oo malayka kare ki in dɔran'ti isi ur ki nanga, uwə lakele ta boloɓe ki dɔboyo
goto num, kulə gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti.
2 Uwə diragon, ɓugə lii, ki in Su ki ɓari'ə Satan, dɔ'a ki kulə gindi kakin kadi to ɓal
dər kare.
3 Malayka un'ə ilə boloɓe'ti ki dɔboyo goto, uti ta'a ki lakele, ɔri nya ta'a'ti nalangi,
kadi to ingə row ɓuki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn ɓal ki dər kare gangi. Gɔ'ti ə, maji
kadi inyəi'ə taa ngonn dɔkagilo ki nden be.
4 Gɔ'ti, m'oo kumbər ngar'gi sii, ə adi nje kisidɔti tɔgi kadi gangi ta. Ningə m'oo ndil
de'gi ki ndɔki gangi dɔ'de ki kiyə tadɔ mannaji lə Kirisiti, ki mannaji ta lə Luwə kin tɔ,
taa nje ki mbeti kɔsi məkəsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ə el num, adi in
de'gi ki taai ndaja lə da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin təli sii ki
dɔ'de taa gogi, ningə a onyiɓe ki Kirisiti ɓal dər kare.
5 In njekoy'gi ə, a təli sii ki dɔ'de taa gogi el, biti kadi ɓal ki dər kare kin ginn'ə gangi
ɓay taa. Lo kin'ti, in kində taa ki dɔkete lə njekoy'gi lo koy'ti.
6 Nje ki me kində taa ki dɔkete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi lə Luwə. Koy ki nja
joo aw ki tɔgi dɔ'de'ti el, a in njekujənyamosi kadikare'gi lə Luwə in ki Kirisiti, ningə a
onyiɓe nan'ti ki Kirisiti ɓal dər kare.

Rɔ təti Satan

7 Loki ɓal ki dər kare a asi ə, a ɔri Satan kəy dangay'ti li'ə,
8 ningə a aw kadi ədi ginn ɓe'gi ki dangi dangi ki dɔkum dɔnangi'ti ki sɔ, adi in Gogi
ki Magogi*. A ɔsi nja'de nan'ti kadi aw rɔ'n. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be.
9 Uni lo ki dɔnangi'ti ki ta tata, iləi nan gugi gidi lo kisi de'gi lə Luwə ki ɓebo ki Luwə
ndigə, nan por a in dɔran'ti kadi osi dɔ'de'ti on'de.

* **20:8 20.8** Ejəkel 38-39

10 Nga ningə, Su kɨ in nje kədɨ'de, a uni'ə kadɨ iləi'ə dilə por'tɨ, me nya'tɨ kɨ nje kon
por rigɨ rigɨ, go da'tɨ in kɨ nje ɓar rɔ'ne njekeltakita Luwə'tɨ. Lo kin'tɨ, a ingəi kon kɨ
dum kelta'a, kondɔ'tɨ ge kɨ kada ge, kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ.

Takigangɨ kɨ dɔboy'tɨ

11 Go'tɨ, m'oo kumbər ngar kibo, nda, kɨ de kɨ nje kisɨ dɔ'tɨ. Dɔran in kɨ dɔnangɨ
anyinan kɔ takumə'tɨ, kɨ kadɨ de a oo'de gogɨ el ratata.
12 Ningə m'oo njekoy'gɨ, de'gɨ kɨ tɔgɨ kɨ ngann'gɨ kɨ du, rai taa non kumbər ngar'tɨ
kakin. Lo kin'tɨ, makitu'gɨ in kɨ te. Makitu madɨ kɨ rangɨ kare in kɨ te, ningə in makitu
kajɨ. Njekoy'gɨ ingəi takigangɨ kigo lo kulə ra'de'gɨ'tɨ kɨ rai. In takigangɨ kigo lo ta'tɨ kɨ
ndangi me makitu'tɨ.
13 Babo təl kɨ nje koy'gɨ kɨ oyi me'ə'tɨ adɨ gogɨ. Koy kɨ lo kɨ koo təli kɨ njekoy'gɨ kɨ
ngəmi'de adɨ gogɨ. Ningə de'gɨ pətɨ ingəi takigangɨ kigo lo kulə ra'de'gɨ'tɨ kɨ rai.
14 Ɔyi koy kɨ lo kɨ koo ɓuki'de dilə por'tɨ. Dilə por kin ə in koy kɨ nje nja joo.
15 Nga ningə de kɨ tɔ'a in kɨ ndangɨ me makitu kajɨ'tɨ el, a iləi'ə dilə por'tɨ kin tɔ.

21

Dɔran kɨ sigɨ kɨ dɔnangɨ kɨ sigɨ

1 M'oo dɔran kɨ sigɨ kɨ dɔnangɨ kɨ sigɨ, tadɔ dɔran kɨ kɔkɔ kɨ dɔnangɨ kɨ kɔkɔ gotoi kɔ,
taa babo kaa de oo'ə el tɔ.
2 Ningə m'oo ɓebo kɨ ar njay, adɨ in Jerujalem kɨ sigɨ ə in dɔran'tɨ rɔ Luwə'tɨ, to dene
kɨ ra mandɨ majɨ isɨ'n dɔ nja'ne'tɨ isɨ nginə ngaw'ne kam be.
3 Ningə m'oo ndu ta madɨ in kɨ dɔ kumbər ngar'tɨ, elta kɨ tɔgɨ'ne ene: «Oyi lo kisɨ
Luwə ə re isɨ dann de'gɨ'tɨ kin. Luwə a isɨ dann'de'tɨ, ningə ingɨ a in de'gɨ li'ə. A isɨ
dann'de'tɨ to Luwə lə'de.
4 A bɔr mann non mbonyi mbonyi kum'de'tɨ. Koy a goto, ndingə ndoo a goto, kuwə
ndoo a goto, kon a goto, tadɔ dɔran kɨ dɔnangɨ kɨ kɔkɔ kɨ nya'gɨ kɨ me'tɨ gotoi kɔ.»
5 Lo kin'tɨ non be, nje kisɨ dɔ kumbər ngar'tɨ el ene: «Kɨ ngɔsine kin, m'ra nya'gɨ pətɨ
tokɨ sigɨ nga.» Ningə təl el'm ene: «Ndangɨ nya'gɨ kin, tadɔ ta'gɨ lə'm in ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ,
in kankum ta.»
6 Ningə ilə dɔ'tɨ ɓay ene: «Ginn ta gangɨ nga! M'in Alpa kɨ Omega, lo kulə ngirə nya
kɨ lo tɔlta nya. De kɨ kundə ra'a ə, m'a m'ad'a mann kɨ ngirə in dɔ kajɨ'tɨ kada anyi
kare.
7 Ningə de kɨ nje tətɨ rɔ, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwə li'ə, ə in a in
ngonn'm tɔ.
8 Nga ningə, nje ɓol'gɨ, njekunme'gɨ el, kɨ nje ra nya kɨ low'ə'tɨ el, kɨ nje tɔl de'gɨ, kɨ
njera kaya'gɨ kɨ njera mboli'gɨ, kɨ nje kaw non kagɨ yo'gɨ'tɨ, kɨ nje ngom'gɨ, pətɨ, lo lə'de
in me dilə por'tɨ, kɨ in por kɨ on rigɨ rigɨ. Lo kin ə, in koy kɨ nja joo.»

Jerujalem kɨ sigɨ

9 Malayka kare dann malayka'gɨ'tɨ kɨ siri kɨ uwəi kɔpɨ'gɨ kɨ siri kɨ rosi kɨ nya tujɨ lo'gɨ
kɨ siri kɨ dɔboy'tɨ jɨ'de'tɨ, re el'm ta ene: «Re, m'a m'tɔj'i njenduwə lə Ngonn batɨ, adɨ
in ne'ə m'adɨ oo'ə».
10 Ndil Luwə tətɨ'm uwə'm, ə malayka aw sə'm taa dɔ mbal'tɨ kɨ boi, ngal, ningə tɔjɨ'm
ɓebo kɨ ar njay, adɨ in Jerujalem kɨ in dɔran'tɨ rɔ Luwə'tɨ, ur nanga.
11 Tɔɓar lə Luwə unjɨ dɔ'a'tɨ. Kunjə to to kunjɨ mbal kɨ gata in ngayn kin be, ndoloi
to kunjɨ mbal kɨ ɓari'ə jasipɨ kin be, taa de oo lo me'tɨ to bər be tɔ.
12 Ndogɨ bɔr kɨ gugɨ gidə ndər num, ngal num. Takəy kur me'tɨ in dɔgɨ gidə in joo.
Ningə malayka'gɨ dɔgɨ gidə in joo ngəmi takəy'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo kakin. Ningə ndangi
tɔ ginn kojɨ lə ngann Isirayel'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo, kare kare, takəy'gɨ'tɨ kɨ dɔgɨ gidə in
joo kakin.
13 Kaw kɨ lo kuwə kadɨ'tɨ takəy in mutə, lo kurkadɨ'tɨ takəy in mutə, manga takəy in
mutə, holo takəy in mutə tɔ.
14 Ndogɨ bɔr kɨ gugɨ gidɨ kəy, ngirə in kɨ kində dɔ kɨ mbal'gɨ'tɨ dɔgɨ gidə in joo, kɨ tɔ
njekawkulə'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo lə Ngonn batɨ in kɨ ndangɨ səm'tɨ, kare kare.
15 Malayka kɨ nje kel'm ta kakin uwə nya mbɔjɨ nya jɨ'ne'tɨ, adɨ in gakira kɨ rai'ə kɨ ɔr
tadɔ mbɔjɨ'n ɓebo, kɨ takəy'ə'gɨ, kɨ ndogɨ bɔr kɨ gugɨ gidə.
16 Ɓebo kin dowə'gɨ kɨ sɔ asi nan, adɨ ngala asɨ nan kɨ tata. Malayka mbɔjɨ ɓebo kakin
kɨ gakira lə'ne, asɨ kun nja de dər dɔgɨ gidə in joo (12.000). Mbɔjɨ ngala num, tata num,
kawa kɨ taa num, asɨ nan.
17 Mbɔjɨ ndogɨ bɔr kɨ gugɨ gidɨ ɓebo kakin ə, ɔjɨ ngal ji de te kikil'ə'tɨ ɓu kɨ dɔ sɔ gidə
in sɔ, kɨ go nya mbɔjɨ nya'tɨ kɨ malayka isɨ mbɔjɨ kete kete.

18 Nya'gɨ kɨ indəi ndogɨ bɔr kakin in mbal kɨ ɓari'ə jasipɨ, ningə ɓebo inɓe in kɨ kində
kɨ ɔr dɔrɔ'a, adɨ ndolo to bər be.
19 Ginn ndogɨ bɔr kɨ gugɨ gidɨ ɓebo kakin in kɨ ra rɔ'a kɨ mbal'gɨ kɨ dangɨ dangɨ kɨ
gatɨ'de in ngayn, kadɨ ndoloi. Ginnə kɨ dɔkete in kɨ ra kɨ mbal kɨ ɓari'ə jasipɨ, kɨ nja joo
in kɨ ra kɨ mbal kɨ ɓari'ə sapir, kɨ nja mutə in kɨ ra kɨ mbal kɨ ndolo, kɨ ɓari'ə agatɨ, kɨ
nja sɔ in kɨ ra kɨ mbal kɨ ɓari'ə emerodɨ,
20 kɨ nja mi in kɨ ra kɨ mbal kɨ ɓari'ə onisɨ, kɨ nja mehen kɨ mbal sarduwann, kɨ nja
siri kɨ mbal kirisolitɨ, kɨ nja jijoo kɨ mbal beril, kɨ nja jikara kɨ mbal topajɨ, kɨ nja dɔgɨ kɨ
mbal kirijopirajɨ, kɨ nja dɔgɨ gidə kare in kɨ mbal yasentɨ, kɨ nja dɔgɨ gidə in joo kɨ mbal
ametisitɨ.
21 Takəy'gɨ kɨ dɔgɨ gidə in joo lə ndogɨ bɔr, in mədikɔsɨ'gɨ dɔgɨ gidə in joo tɔ. Ningə
ta ndogɨ kɨ ra in kɨ ra kɨ mədikɔsɨ kare par kɨ dɔ'ne. Tambalo kɨ ɓebo'tɨ in kɨ ra kɨ ɔr kɨ
dɔrɔ'a, adɨ de oo lo me'tɨ to bər be.
22 De oo Kəy lə Luwə me ɓebo'tɨ kin el. Kəy ə, in Burəɓe Luwə inɓe kɨ nje tɔgɨ pətɨ
tɔ, Ngonn batɨ tɔ.
23 Bebo kakin aw ndoo kadɨ eke nanyi kɨ kadɨ oo'n lo el jagɨ, tadɔ kunjɨ Luwə unjɨ
dɔ'a'tɨ, ningə Ngonn batɨ in lambɨ kɨ kadɨ oo'n lo.
24 Ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ njiyəi kunjə'tɨ, ə ngar'gɨ kɨ dɔnangɨ'tɨ ne rei kɨ nyakingə'gɨ
lə'de me'tɨ tɔ.
25 Takəy'gɨ kɨ kur me ɓebo'tɨ kin a rai tagira ba kɨ ndɔ'gɨ pətɨ, de a utɨ'de el, tadɔ lo a
ndul me ɓe'tɨ kin el.
26 Nga ningə, de'gɨ a rei kɨ nyakingə'gɨ kɨ nya tɔɓar'gɨ lə ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ
me'tɨ.
27 Nya madɨ kare kɨ to njen a ur me'tɨ el, taa de kɨ njera nya'gɨ kɨ majɨ koo el, kɨ nje
ngom a ur me'tɨ el tɔ. In de'gɨ kɨ tɔ'de in kɨ ndangɨ me makitu kajɨ'tɨ lə Ngonn batɨ par
ə a uri me'tɨ*.

22

1 Malayka tɔjɨ'm mann ba kajɨ, kɨ ndolo to bər be kɨ isɨ uwə kɨ tɔgɨ'ne lo kisɨ Luwə'tɨ
in kɨ Ngonn batɨ.
2 Nga ningə, dana ngawdann ɓebo'tɨ, kɨ dann baji mann'tɨ kɨ tɔ joo, kagɨ kajɨ kɨ te kɨ
kandɨ'ne nja dɔgɨ gidə in joo me ɓal'tɨ kɨ kare ra non. Nanyi kare ə te kɨ kandɨ'ne, nanyi
kare ə te kɨ kandɨ'ne, ə mbɨ'ə in kin kajɨ ginn ɓe'gɨ kɨ dangɨ dangɨ tɔ.
3 Nya madɨ kɨ kadɨ to Luwə a mann'n'ə goto.
Kumbər ngar kisɨ Luwə in kɨ Ngonn batɨ a in me ɓebo'tɨ, ningə njekulə'gɨ lə Luwə a
awi non'a'tɨ kadɨ to gosɨ'ə.
4 A oyi takumə, ningə tɔ'a a in kɨ ndangɨ natɨ non'de'tɨ.
5 Lo kɨ ndul a goto, de a aw kɨ ndoo kunjɨ lambɨ el num, kunjɨ kadɨ el num, tadɔ Burəɓe
Luwə a ɓukɨ kunjɨ'ne dɔ'de'tɨ, ningə a onyiɓe kɨ dɔkagilo'gɨ kɨ dɔkagilo'gɨ.

Re Jeju Kirisitɨ

6 Go'tɨ, malayka el'm ene: «Ta'gɨ kin in ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ, in kankum ta. Ningə
Burəɓe Luwə kɨ nje kadɨ gosɨ de'gɨ kɨ njekeltakita'a'tɨ, ulə kɨ malayka lə'ne kadɨ tɔjɨ
njekuləɓər'gɨ lə'ne nya'gɨ kɨ a rai nya ndəkba adɨ'de gəri.»
7 Lo kin'tɨ, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngɔsine, ningə de kɨ njengəm go ta'gɨ kɨ te ta
Luwə'tɨ kɨ to me makitu'tɨ kin in nje rɔnel.»
8 M'in Jan, m'oo nya'gɨ kin kɨ kum num, kɨ mbɨ'm num. Ningə go koo'ə'tɨ kɨ m'oo kɨ
kum ge, kɨ mbɨ'm ge, m'osɨ nanga nja malayka'tɨ kɨ tɔjɨ'm nya'gɨ kakin kadɨ m'ɔsɨ kurə.
9 Nan in el'm ene: «Ononyi kadɨ ra nya kin. M'in njekulə to in be, to ngannkon'i'gɨ
kɨ in de'gɨ kɨ njekeltakita Luwə'tɨ, kɨ de'gɨ pətɨ kɨ njengəm go ta'gɨ kɨ me makitu'tɨ kin
majɨ, be tɔ. In Luwə ə majɨ kadɨ ɔsikurə.»
10 Ningə ilə'tɨ ɓay ene: «Ta'gɨ kɨ te ta Luwə'tɨ kɨ to me makitu'tɨ kin, ononyi kadɨ iyə
adɨ to, tadɔ dɔkagilo kɨ kadɨ nya'gɨ kin a rai nya in ndəkba nga.»
11 Nga ningə kadɨ de kɨ njera nya kɨ lowə'tɨ el, kadɨ nanyi kɨ lo ra nya kɨ lowə'tɨ el'tɨ
lə'ne, ə de kɨ nje ra nya'gɨ kɨ to njen nanyi kɨ lo ra'a'tɨ tɔ. Ningə de kɨ nje ra nya kɨ dana
kadɨ nanyi kɨ lo ra nya kɨ dana'tɨ tɔ. De kɨ nje kar njay nanyi kɨ lo kar njay'tɨ tɔ.
12 Lo kin'tɨ, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngɔsine! M'a m're kɨ nyakugə goji kadɨ m'adɨ
de kɨ ra kigo kulə'tɨ kɨ ra.
13 M'in Alpa kɨ Omega, m'in kɨ Dɔkete kɨ kɨ Dɔboy'tɨ, m'in Lo kulə ngirə nya kɨ Lo tɔlta
nya*.»

---

* **21:27 21.27** 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejəkel 44.9 * **22:13 22.13** 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gɨ 28.4; Jeremi 17.10

14 Nje rɔnel'gɨ ə in de'gɨ kɨ nje togɨ ku'gɨ lə'de kadɨ to ingəi tarow kusɔ kandɨ kagɨ koy
el, ə kadɨ uri kɨ takəy me ɓebo'tɨ.
15 Ningə kadɨ de'gɨ kɨ nje ra kulə lə busɨ'gɨ, ai gidɨ ɓebo'tɨ, nan'tɨ kɨ de'gɨ kɨ nje mboli,
kɨ de'gɨ kɨ nje sangɨ nan kaya'tɨ, kɨ de'gɨ kɨ njetɔlde'gɨ, kɨ de'gɨ kɨ nje kaw non kagɨ
yo'gɨ'tɨ, kɨ de'gɨ kɨ ndigɨ ngom in njekelta kɨ ngom tɔ.
16 «M'in Jeju, m'ulə kɨ malayka lə'm kadɨ mannajɨ nya'gɨ kɨ rɔta'tɨ kin kɨ rɔ
Njekawnan'gɨ'tɨ. M'in de kɨ ginn kojɨ'tɨ lə Dabidɨ, m'in Ngawnden kɨ njekuwə
taginnlo'tɨ.»
17 Ndil Luwə in kɨ dene kɨ nje ngaw eli eyina: «Re!»
Ə kadɨ de kɨ oo dɔ ndu ta'gɨ kin ene: «Re!»
Kadɨ de kɨ kundə mann ra'a, re, ə kadɨ de kɨ ge kanyi mann kajɨ, ingə kare um ndogɨ
el tɔ.

Tɔlta ta

18 M'in Jan m'ilə ndu'm dɔ ta'gɨ'tɨ kɨ te ta Luwə'tɨ kɨ to me makitu'tɨ kin be: De kɨ ilə
nya madɨ dɔ'tɨ, Luwə a ɓukɨ tujɨ'gɨ kɨ in kɨ kelta'a me makitu'tɨ kin dɔ kon'tɨ li'ə.
19 A re de ɔr nya madɨ me ta'gɨ'tɨ kɨ te ta Luwə'tɨ kɨ to me makitu'tɨ kin tɔ ə, Luwə a
ɔr nya majɨ kɨ sɔw dɔ'a kɔ me kagɨ koy el'tɨ num, me ɓebo'tɨ kɨ ar njay num. Adɨ in kagɨ
koy el in kɨ ɓebo kɨ ar njay kɨ in kɨ kelta lə'de me makitu'tɨ kin[†].
20 Ningə de kɨ nje kaw kɨ ndu dɔ ta'gɨ'tɨ kin tokɨ in ta'gɨ kɨ rɔta'tɨ el ene: «Oyo, m'a
m're ngɔsine.»
Amen! Re, Burəɓe Jeju!
21 Kadɨ memajɨ lə Burəɓe Jeju in nan'tɨ sese pətɨ.

---

† **22:19 22.19** Ndukun kɨ nja joo 4.2, 13.1